Digitized by Google

NAZIONALE
R. BIBLIOTECA CENTRALE V. E. II
55
6 H
19
ROMA

55.6.H.19

# OPERA AGRICOLATIONVM:COLVMELLAE:
Varronis:Catoniſq;:nec non Palladii :cum Anno/
tationibus .D.Philippi Beroaldi:et com/
mentariis quę in aliis impreſſio/
nibus non extant.
M.D.IIII.

3

Hieronymus Lagomarsini dono dedit Bibliothecae Coll.<sup></sup> S. Joannis Florentiae
Anno 1734.

HL

Ad Clariſſimũ Robertum Fiſherum Scholaſticum Británum ſiue Anglicum Philippi Beroaldi Bononiẽſis Epiſtola. z

c ONDITORES Celeberrimi haud paꝝ multi multa cum laude de rebus ruſticis ꝑcepta poſteritati tradiderũt/inter quos inſtar ſide/ris lucidiſſimi ſplendicat Columella/quẽ uelut totius ruſticationis parẽtẽ maxime uenerari debeamus. Nã nec elegãtius nec eruditius nec copioſius quicq̃ de re ruſtica dici põt/q̃ a Columella iam dictũ eſt/qui totũ corpus huiuſce ꝓfeſſiõis adeo ſcite coagmẽtauit/adeo ex amuſſim cõſumauit/ ut nullo uelut mẽbro reciſo uel tãtillũ mutilata cõſpiceret̃.ego cũ hoc ãno me/morabilia Columellę uolumina publico auditorio eoq; frequentiſſimo ꝓfiterer exiſtimaui me facturꝰ operę ꝑciũ/ſi ſubſiciuis horis/quas perire nõ patior/ãno/tationes quaſdã cõpendiarias in loca huius ſcriptoris luculẽti partim obſcurio/ra partim corruptiora cõponerem/quas ſub tuo nomine inuulgare tibiq; nũcu/patim mi Roberte hac epiſtola dedicare conſtitui/nec ĩmerito.nam cũ Británia inſulaꝝ clariſſima/quã uulgo Angliã nominitant/compluſculos ſcholaſticos et ſplẽdidos et nobiles et ꝓbos ad hoc gymnaſiũ litteratoriũ fere quot annis mit/tere cõſueuerit/iãpridẽ nemo te uno ſplẽdidior ꝓbior elegãtior ad capiẽdũ ĩgẽii cultũ linguãq; comendã illinc huc cõmigrauit/Tu uirę ꝓbitate/moꝝ honeſta/mẽto/doctrinaꝝ cupiditate agis cõſumatũ oĩ ex parte ſcholaſticũ/et cũ ſacerdo/tio ãpliſſimo ꝑditus ſis/das operã et qdẽ impẽſam/ut nõ minus ſacerdotiũ tibi q̃ tu ſacerdotio debere uidearis:faciſq; id qđ oppido q̃ pauci ordinis tui hoĩes facere cõſueuerũt/q̃ũ ĩ pleriſq; oĩbus :[illegible]il ꝑter habitũ ſacerdotalẽ conſpiciat̃/cũ ſint ĩdocti ĩculti ꝓfuſq; ſteriles litteraꝝ/ſine quaꝝ nitoribus ſq̃lidus ſordidus te/nebricoſus ẽ ſacerdos. Tu uero ornamẽta doctrinaꝝ exiſtimãs uera eẽ hominis ornamẽta dies nocteſq; ĩpẽdis poliriori litteraturę/ↄtubernio ſtudioſoꝝ delecta/ris. pliniana lectio tibi ꝓ quotidiãa pabulo ẽ/cuiꝰ adipe mẽs ſaturata pĩgueſcit/ Diui Auguſtini ſpiritalis doctrina te refouet/cuius ſpicas grauidas meſſoria fal ce đcerpis/hoc modo humana diuinis terrena celeſtibus decẽtiſſimo nodo cõſo/tias/fitq; ĩ te eloquẽtię ac ſapiẽtię mixtura ſalubris/nec ĩuitus a graueolẽtia au/ſterioris diſciplinę ad ſuaueolẽtiã doctrĩę odorationis ſubĩde te cõfers/me duce et pręuio uitiligĩes lĩgue repurgãs/meq; quãtulacũq; ẽ eruditiõis amator ad/mirator aſſectator. Itaq; nobilitati familię Fiſherę quę apđ Britãnos ĩclyta ẽ/no/bilitate uirtutis moꝝq; habũde reſpõdes.et cũ ſũmꝰ honor ſit notũ tãtũmodo eẽ ſũmis prĩcipibꝰ/tu Maxĩę Sacratiſſimęq; Britãnoꝝ Regine ꝑpe peculiariter es carus/Deniq; tu nulla uitioꝝ labe decoloratus nullo animi neuo đuenuſtatus agis ſcholaſticũ amabilẽ munificũ ꝓfuſq; irrepñſibilẽ. Viuiſq; ſplẽdide ac ma/gnificenter/eſtq; domus tua beneficẽtię expoſita atq; hoſpitalitati/cape ergo mi Roberte hilaro uultu hoc qcqđ ẽ munuſculi/et đſiderãter guſta hec noſtra cõdi/mẽta/quę niſi mihi amor ĩponit/ad tuũ ſtomachũ mire faciẽt/qbus homo ĩte/rior iucũde nec minus ſalubriter ali poterit. Dii faxĩt hoc ſit ꝑpetuũ mei erga te amoris monumentũ/et cũ fueris in genitali ſolo apud lares patrios aurẽ ĩterdũ uellicet/cõmoneatq; ut Beroaldi tui ſis memor. Vale et dilige Doctorem. a ii

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

CAP. LIB.

# LVCII IVNII MODERATI COLVMELLAE REI RVSTICAE CAPITVLA LIBRI PRIMI.


Pręcepta quę ſequantur qui ruſticari uelint. Ca.i.
Qualiter diſpoſitus fundus maxime probetur. Ca.ii.
Quę pręcipue reſpiciendo agro anteq̄ ematur:notanda ſunt. Ca.iii.
De ſalubritate regionum. Ca.iiii.
De aqua. Ca.v.
De poſitione uillę. Ca.vi.
De officiis patriſfamilię. Ca.vii.
De pecore et pecorum magiſtris. Ca.viii.
Qualis corporaturę mancipia cuiq; operi contribuēda ſunt. Ca.ix.


## CAPITVLA Secundi libri.


Terram nec ſeneſcere nec fatigari:ſi ſtercoretur. Ca.i.
Quot ſunt genera terreni. Ca.ii.
Quę cura adhibenda ſit bubus ab opera diſiunctis. Ca.iii.
Quo anni tempore campi arandi ſint:et quomodo. Ca.iiii.
Exilis terra quomodo ſtercoretur. Ca.v.
De generibus ſeminum. Ca.vi.
De generibus leguminum. Ca.vii.
Quod ſit ſeminandi tempus. Ca.viii.
Quot ſeminum modios iugerū poſtulet:et medicinę ſeminum. Ca.ix.
Quod ſolum cuiq; legumini conueniat. Ca.x.
De genere pabulorum:et de medica uicia farragine auena fœno græco eruo et cicera. Ca.xi.
Quemadmodum et quot operis unūquodq; frumentum et legumen colatur. Ca.xii.
Pro modo cuiuſq; agri quot operę deſignentur. Ca.xiii.
Quę legumina aruis noceant:quę proſint. Ca.xiiii.
De generibus ſtercoris. Ca.xv.
Quibus temporibus agri ſtercorandi ſunt. Ca.xvi.
Quemadmodum ex aruo prata fiant. Ca.xvii.
Quemadmodum facta prata colantur. Ca.xviii.
Quemadmodum ſucciſum fœnum tractari et condi debeat. Ca.xix.
De area conſtituenda. Ca.xx.
De meſſe facienda:et de tritura. Ca.xxi.
Quę per ferias liceat agricolę et quę non liceat facere. Ca.xxii.

## CAPITVLA Tertii Libri.


| | |
|---|---|
| De uitiario faciendo. | Ca.i. |
| Qualia ſemina et quando legas. | Ca.ii. |
| Quemadmodum ſemina eligas: et de habitu terrę. | Ca.iii. |
| De generibus uinearum. | Ca.iiii. |
| Quemadmodum uites coli debeant. | Ca.v. |
| De reſecanda uinea uetere et propaganda. | Ca.vi. |
| De propagatione. | Ca.vii. |
| De inſitionibus fructuoſis quę uites fœcundas faciunt. | Ca.viii. |
| Vt uua complura genera acinorum habeat. | Ca.ix. |
| Vindemiam quomodo putes. | Ca.x. |
| De pampinatione. | Ca.xi. |
| De foſſura. | Ca.xii. |
| Ne rubigo uineam uexet. | Ca.xiii. |
| Ne formica uitem aſcendat. | Ca.xiiii. |
| Ne ſorices aut uolucres uitem lędant. | Ca.xv. |
| De arbuſtis. | Ca.xvi. |
| De oliuetis. | Ca.xvii. |
| De pomario conſtituendo. | Ca.xviii. |
| De ſcrobibus faciendis. | Ca.xix. |
| Quomodo ſemina legas. | Ca.xx. |
| Quando ficus ſerenda ſit. | Ca.xxi. |
| De nuce ſerenda. | Ca.xxii. |
| De malo punica ſerenda. | Ca.xxiii. |
| De piro. | Ca.xxiiii. |
| De malis ſerendis. | Ca.xxv. |
| De inſitione arborum. | Ca.xxvi. |
| Quomodo omniũ generũ ſurculi oĩbus arboribus inſeri poſſint. | Ca.xxvii. |
| De cytiſo. | Ca.xxviii. |
| De ſalice et geniſta et arundine. | Ca.xxix. |
| De uiola et roſa. | Ca.xxx. |


## CAPITVLA Quarti Libri.


| | |
|---|---|
| Quod genus uitis conueniat cuiq; ſolo et ſtatui cęli. | Ca.i. |
| Quę uites ſuburbanis regionibus ad eſcam conferendę ſunt. | Ca.ii. |
| Nihil magis ruſticis conuenire: q̃ uitem colere. | Ca.iii. |
| Quę obſeruare debet qui uineas inſtituit. | Ca.iiii. |
| Quali ſolo et quomodo uitiarium faciundum ſit. | Ca.v. |

CAP. LIB.

Qualis et ex quibus partibus uitis maleolus legendus ſit. Ca.vi.
Quomodo fœcunditatem uitis explores. Ca.vii.
Quę ſpectanda ſit qualitas in eo ſolo:quod uineis deſtinaueris. Ca.viii.
Quomodo amineas feraces facias. Ca.ix.
Ex qua uitis parte ſemina eligenda ſunt. Ca.x.
Quę ſpectandę qualitates in eo ſolo:quod uineę deſtinaueris. Ca.xi.
Quę Iulius gręcinus tradiderit de terra uineali. Ca.xii.
Quomodo terra paſtinetur. Ca.xiii.
Quot modis uitis ponatur aut in prouinciis aut in italia. Ca.xiiii.
Meliorem eſſe poſitionem paſtinato ſolo q̄ nouali. Ca.xv.
Quę menſura paſtinadi ſoli abunde ſit uineis Ca.xvi.
Quemadmodum et quo tempore uitis ſerenda ſit. Ca.xvii.
Quę obſeruare debet qui uitem ponit. Ca.xviii.
Quam longus debet eſſe maleolus. Ca.xix.
Quot genera uitium ponenda ſint. Ca.xx.
Vtrum diſtinctis generibus uitium horti conſerendi ſint. Ca.xxi.

CAPITVLA Quinti Libri.

Contra opinionem Attici et Celſi non eſſe ſatis altas ſcrobes. bipedaneos uineaticis ſeminibus. Ca.i.
Non oportere uiuiradicis duos palos ueſtire: ſed ſingula ſemina ſingulis adminiculis eſſe contribuenda. Ca.ii.
Nouam conſitionem uineę niſi magna et aſſidua cultura adiuuetur:celeriter interire. Ca.iii.
Proſterni uitem in ſcrobem et recuruatam uſq; ab imo ſolo recta calamo applicari oportere. Ca.iiii.
A conſitione omnibus menſibus fodiendū:et curandū ne herbę naſcantur:et uiuiradices ad unam materiam redigendos. Ca.v.
Pampinationem maleolis adhibendam. Ca.vi.
Tempeſtiuā eſſe pāpinationē: q̄ digito palmites deiiciuntur. Ca.vii.
Non oportere per ęſtatem pampinos abnodare. Ca.viii.
Per autūnum ablaqueandam eſſe uineam. Ca.ix.
Quemadmodum ablaqueata uinea putetur. Ca.x.
Quod ſit optimum tempus putaudi. Ca.xi.
Quomodo maleolus reſecandus ſit. Ca.xii.
Quemadmodum pedanda ſit uinea et de canterio. Ca.xiii.
Quomodo uitis alliganda ſit. Ca.xiiii.
Maleolis iugū imponendū:et q̄ altē canterius alleuandus ſit. Ca.xv.

| | |
|---|---|
| Quemadmodum nouella uinea frequentanda eſt:et propagines faciendę ſint. | Ca.xvi. |
| Quo tempore uiuiradix tranſferenda ſit. | Ca.xvii. |
| Quomodo ex arundinibus iugum faciendum. | Ca.xviii. |
| Quomodo in hortulos uineę diuidendę ſint. | Ca.xix. |
| De poſitione iugi:et quatenus a terra leuandum. | Ca xx. |
| Nouella uinea quomodo putanda ſit. | Ca.xxi. |
| Quemadmodum ueteranę uineę reſtituantur. | Ca.xxii. |
| Quemadmodum eędem putentur. | Ca.xxiii. |
| Quę bonus uinitor in conſtituta iam uinea uitare:aut ſequi debeat. | Ca.xxiiii. |
| Figura falcis. | Ca.xxv. |
| De cura adminiculandę iugandęq; uineę. | Ca.xxvi. |
| Quę bonus uinitor in conſtituta iam uinea uitare aut ſequi debeat. | Ca.xxvii. |
| Quomodo pampinari et quot foſſuris uinea excoli debeat. | Ca.xxviii. |
| De inſerendis uitibus:et inſitione tuenda. | Ca.xxix. |
| De ratione pedaminum:uiminum:et de ſalicto. | Ca.xxx. |
| De geniſta. | Ca xxxi. |
| De arundinetis. | Ca.xxxii. |
| De caſtaneis et caſtanetis. | Ca.xxxiii. |

## CAPITVLA Sexti Libri.

| | |
|---|---|
| Quemadmodum datas formas agrorum metiri debeas. | Ca.i. |
| Quotena ſemina iugerum in ternos pedes:ac deinde uſq; in denos pedes diſpoſita recipiat. | Ca.ii. |
| De cultura prouincialium uinearum. | Ca.iii. |
| De ulmariis faciendis. | Ca.iiii. |
| De arbuſto gallico. | Ca.v. |
| De generibus olearum. | Ca.vi. |
| De ſeminariis oliuarum faciendis. | Ca.vii. |
| De arboribus pomiferis. | Ca.viii. |
| De tribus inſitionum generibus. | Ca ix. |
| De cythiſo. | Ca.x. |

## CAPITVLA Septimi Libri.

| | |
|---|---|
| De bubus parandis:atq; emendis earumq; forma. | Ca.i. |
| De bubus domandis. | Ca.ii. |

De boum cura:et cibariis. Ca.iii.
De uitiis boum et medicinis. Ca.iiii.
Vbi gregibus peſtilentia ingruit:quę remedia adhibenda ſunt. Ca.v.
Quod remedium adhibetur boui cruditate laboranti. Ca.vi.
Quo remedio ſedatur dolor uentris et inteſtinorum pecoris. Ca.vii.
De uitioſis incrementis linguę. Ca.viii.
De tuſſi boum. Ca.ix.
Suppurationis remedia. Ca.x.
Claudicanti boui quod remedium adhibeatur. Ca.xi.
Ad ſcabiem remedia:et ad morſum rabioſi canis uel lupi. necnon et ad coriaginem. Ca.xii.
Ad exulcerationem pulmonis:et palati tumorem. Ca.xiii.
Ad tumorem ceruicis. Ca.xiiii.
Ad conuulſos armos:et cornua pręfracta. Ca.xv.
Ad ictus ſerpentis:et noxiorum animalium. Ca.xvi.
Remedia ad hauſtam hirundinem. Ca.xvii.
De machina facienda qua clauſa iumenta curentur. Ca.xviii.
De tauri forma. Ca.xix.
De forma uaccę. Ca.xx.
Quotannis delectus faciendus. Ca.xxi.
De conſeptis et ſtabulis faciendis. Ca.xxii.
Quę ętas idonea ad admiſſuram. Ca.xxiii.
Remedia ad lumbricos uitulorum. Ca.xxiiii.
De caſtrandis uitulis. Ca.xxv.
De equis. Ca.xxvi.
De ętate admiſſarii :et quis pullus generetur. Ca.xxvii.
De indole et forma equi. Ca.xxviii.
De cura et medicina equorum. Ca.xxix.
Ad tuſſim. Ca.xxx.
Ad intertriginem et ſcabiem. Ca.xxxi.
Ad muſcas et oculorum dolores. Ca.xxxii.
Ad faſtidia ciborum et labem peſtiferam remedia. Ca.xxxiii.
De equarum rabie. Ca.xxxiiii.
De mulis. Ca.xxxv.
Ad temperandam ſęuiciam admiſſarii in libidinem furentis. Ca.xxxvi.
De medicinis eorum. Ca.ultimũ.

CAPITVLA Octaui Libri.

De aſello Ca.i.

De ouibus emendis tuendiſq́. Ca.ii.
De arietibus eligendis. Ca.iii.
De ouibus tectis. Ca.iiii.
Medicinę pecoris ouili. Ca.v.
De caprino pecore. Ca.vi.
De medicina caprarum. Ca.vii.
Caſei faciendi ratio. Ca.viii.
De ſuibus et eorum medicinis. Ca.ix.
De medicina ſuum. Ca.x.
De caſtratione ſuum. Ca.xi.
De canibus. Ca.xii.
De morbis et medicinis canum. Ca.xiii.

## CAPITVLA Noni libri.

De uillaticis paſtionibus. Ca.i.
De gallinarum generibus:gallis cohortalibus parandis et nutriendis. Ca.ii.
De gallinariis conſtituendis. Ca.iii.
De cibariis gallinarum. Ca.iiii.
De ſeruandis et ſupponendis ouis. Ca.v.
De ouis. Ca.vi.
De gallinis farciendis. Ca.vii.
De palumbis et columbis farciendis et columbariis cōſtituēdis. Ca.viii.
De alendis turturibus. Ca.ix.
De turdis educandis. Ca.x.
De pauonibus educandis. Ca.xi.
De numidicarum et ruſticarum gallinarum educatione. Ca.xii.
De auibus quas gręci αμφιβιοι:et latini duplicis uitę appellant. Ca xiii.
De anſeribus educandis:et anſerario conſtituendo. Ca.xiiii.
De anatibus querquedulis et ſimilibus. Ca.xv.
De piſciniis et piſcibus alendis. Ca.xvi.
De poſitione piſcinę. Ca.xvii.

## CAPITVLA Decimi libri.

De uiuariis faciendis et includendis pecudibus feris. Ca.i.
De apibus. Ca.ii.
Quot genera ſint apum:et quod ex iis optimum. Ca.iii.

CAP. LIB.

| | |
|---|---|
| Quales paſtiones et qui ſitus paſtionum apium eſſe debeat. | Ca.iiii. |
| De ſedibus apum eligendis. | Ca.v. |
| De uaſis alueorum probandis. | Ca.vi. |
| Quemadmodum aluei collocandi ſint. | Ca.vii. |
| De cõparãdis apib9:et quẽadmodũ ſilueſtria examina capiãtur. | Ca.viii. |
| Quẽadmodũ uernacula examina obſeruãtur:et ĩ aluos cõdãtur. | Ca.ix. |
| Quę ſit forma regis apium. | Ca.x. |
| Quomodo apium paucitas emendetur. | Ca.xi. |
| De condendo examine:et eius fuga inhibenda. | Ca.xii. |
| Remedia apium laborantium morbo. | Ca.xiii. |
| Quid quoq; tẽpore faciãt apes:et quid earũ curator facere debet. | Ca.xiiii. |
| De melle conficiendo:et quando caſtrari debent alui. | Ca.xv. |
| De cęra facienda. | Ca.xvi. |


## LIBER VNDECIMVS CARMINA CONTINET.

### CAPITVLA Duodecimi libri.


| | |
|---|---|
| Quę intra uillam agi debeant ab officio uillicationis prępoſito. | Ca.i. |
| Quid quoq; menſe faciendũ ſit:tpibus acõmodãdo opera. | Ca.ii. |
| Proſa de cultu hortorum:et herbis hortenſibus. | Ca.iii. |


### CAPITVLA Tertiidecimi libri.


| | |
|---|---|
| Cura rei domeſticę et pręcepta quę uillica exequi debeat. | Ca.i. |
| Quemadmodum tractare debeat penora ſiue cellaria. | Ca.ii. |
| Diſtributio inſtrumenti et ſuppellectilis. | Ca.iii. |
| Quę uaſa parare debeat penoribus et ſalgamis cõdiendis. | Ca.iiii. |
| Quemadmodum ex uino uapido acetum fiat. | Ca.v. |
| Quomodo muria dura fiat. | Ca.vi. |
| Quę p quattuor anni tpa herbę:et qũo condiantur. | Ca.vii. |
| Oxygala quomodo fiat. | Ca.viii. |
| Conditura lactucę. | Ca.ix. |
| Cępe piroꝝ et malorum cęterorũq; pomorum compoſitio. | Ca.x. |
| Aquę dulcis compoſitio:qua in condituris utuntur. | Ca.xi. |
| De aqua mulſa facienda. | Ca.xii. |
| De caſeo ſeruando:et de quibuſdam herbis condiendis. | Ca.xiii. |
| De malis et piris in ſole ſiccandis. | Ca.xiiii. |
| De uuis paſſis faciendis:et ſorbis ſeruandis. | Ca.xv. |
| De ficis aridis. | Ca.xvi. |

| | |
|---|---|
| De aceto ficulneo faciendo. | Ca.xvii. |
| Quę prępar anda ſint uindemię. | Ca.xviii. |
| De pluribus generibus cōditurarꝫ:quibus uinū confirmat̃. | Ca.xix. |
| De ſapa coquenda. | Ca.xx. |
| De defruto:quod quidam neapolitanum uocant. | Ca.xxi. |
| De defruto:quod addiicitur in uinum ad uetuſtatem. | Ca.xxii. |
| Picis liquidę alterum medicamen:quo muſtum condias. | Ca.xxiii. |
| De pice qua utuntur allobroges ad condituram uini picati. | Ca.xxiiii. |
| De pice nemeturica ad condituras. | Ca.xxv. |
| De aqua ſalſa uel muria ad uina condienda. | Ca.xxvi. |
| Remedia aceſcentis uini. | Ca.xxvii. |
| De uino dulci faciendo. | Ca.xxviii. |
| Quemadmodum muſtū ſemper dulce tā q̃ recens permaneat. | Ca.xxix. |
| Optima uini curatio:et remedia languentis uini. | Ca.xxx. |
| Si quod animal in muſtum ceciderit:et interierit:remedia. | Ca.xxxi. |
| Vinum ex marrubio. | Ca.xxxii. |
| Vinum ſcylliten. | Ca.xxxiii. |
| De aceto ſcyllitico. | Ca.xxxuii. |
| Vinū abſinthitē hyſopitē abrotonitē et reliquarꝫ notarꝫ qūo fiat. | Ca.xxxv. |
| De muſto tortiuo. | Ca.xxxvi. |
| Vinum ſimile gręco facere. | Ca.xxxvii. |
| Vinum myrtiten quomodo facias. | Ca.xxxviii. |
| Paſſum quemadmodum fiat. | Ca.xxxix. |
| Lora optima quomodo fiat. | Ca.xl. |
| Muſtum lixiuum quomodo fiat. | Ca.xli. |
| De caſeo condendo. | Ca.xlii. |
| Vuę olares quemadmodum componantur:et ſeruentur. | Ca.xliii. |
| Mala granata quemadmodum ſeruentur. | Ca.xliiii. |
| Mala orbiculata ſeſtiana melimela et alia genera qūo ſeruent̃. | Ca.xlv. |
| De oliuarum albarum conditura. | Ca.xlvi. |
| Nigrę oliuę conditura. | Ca.xlvii. |
| Sirapa quomodo fiat. | Ca.xlviii. |
| Oleum quemadmodum fiat. | Ca.xlix. |
| De oleo gleucino. | Ca.l. |
| Oleum ad unguenta quemadmodum facias. | Ca.li. |
| De ſalſura ſuillę carnis. | Ca.lii. |
| Rapa et napos quemadmodum condias. | Ca.liii. |
| Sinapim quemadmodum facias. | Ca.liiii. |
| Oleris atri et ſiſeris radicem quemadmodum condias. | Ca.lv. |
| Moretū oxyporꝫ:uel ut alii:oxygarꝫ quēadmodū cōponas. | Ca.lvi. |

ANNOTATIONES PHILIPPI BEROALDI IN CO/
LVMELLAM RVSTICATIONIS CONDITO/
REM LVCVLENTVM.

# LVTII IVNII MODERATI COLVMELLAE REI RVSTICAE LIBER PRIMVS.

## PRAEFATIO.

ſ

AEPENVMERO CIVITATIS NO
ſtrę principes audio culpantes modo agroꝝ
infœcunditatem : modo cęli per multa iam
tempora noxiam frugibus intéperiem:quoſ
dam etiá prędictas querimonias uelut ratio
ne certa mitigátes:ꝙ exiſtiment ubertate ni
mia prioris ęui defatigatum et effœtum ſolum nequire priſti
na benignitate prębere mortalibus alimenta. Quas ego cau/
ſas Publi Siluine procul a ueritate abeſſe certú habeo:ꝙ neqꝫ
fas eſt exiſtimare reꝝ naturam:quam primus ille mundi ge/
nitor perpetua fœcunditate donauit:quaſi quodá morbo ſte
rilitate affectam:neqꝫ prudentis credere tellurem:quę diuiná
et ęternam iuuentam ſortita cómunis omnium parens dicta
ſit:quia et cuncta peperit ſemper et deíceps paritura ſit:uelut
hominem cóſenuiſſe. Nec poſt hęc reor uiolentia cęli nobis
iſta/ſed noſtro potius accidere uitio:qui rem ruſticá peſſimo
cuiqꝫ ſeruoꝝ uelut carnifici noxę dedimus:quam maiorum
noſtroꝝ optimus quiſqꝫ et optime tractauerit. Atqui ego ſa/
tis mirari non poſſum qđ ita dicendi cupidi ſeligant oratoré
cuius imitentur eloquentiam : menſurarum et numerorum
modum rimátes placitę diſciplinę conſectentur magiſtrum:
uocis et cantus modulatorem nec minus corporis geſticula/
torem ſcrupuloſiſſime requirant ſaltationis ac muſicę rationis
ſtudioſi. Iáqꝫ qui ędificare uelint fabros et architectos aduo/
cent:qui nauigia mari cócredere gubernandi peritos:qui bel
la moliri armorum et militię gnaros:et ne ſingula perſequar
ei ſtudio:quod quis agere uelit:cóſultiſſimú rectorem adhi/
beat/Deniqꝫ animi ſibi quiſqꝫ formatorem pręceptoréqꝫ uir
tutis e cœtu ſapientium arceſſat/Sola res ruſtica:quę ſine du
bitatione proxima et quaſi conſanguinea ſapientię eſt : tam
diſcentibus egeat ꝗ magiſtris. Adhuc enim ſcholas rhetorú
et ut dixi geometraꝝ muſicorúqꝫ:uel quod magis mirandú

Velut carnifici
noxæ dedimus. Ver
bú eſt iuris cóſulto
rum. Quod ſignifi
cat tradere ſeruum
nocétem ob noxá
ideſt delictum acto
ri iniuriaꝝ: ná quá
do ſeruus delique/
rat / licebat domio
deditióe ipſius cor
poris quod deliqſ/
ſet euitare litis eſti/
mationem. Detrac
ta noxæ deditione
dabatur noxalis ac
tio in dominú. qui
ſi deceſſiſſet / heres
eius nó tenebatur/
ut docet Vlpianus
titulo đ noxalibus
actionibus. Igitur
núc quadam decé/
ti ſimilitudine con/
querit Columella
Rem Ruſticam de
di ac tradi peſſimis
ſeruis uelut carnifi
cibus táꝗ nocenté:
ac peſſime tractan/
dam. ſicut ſeruus q
deliquerat a domi/
no dedebat illi cui
nocuerat : & per eá
noxæ deditionem
transferebatur do/
minium in actoré.
Dedita autem no/
xæ mancipia a no/
uo Domino male
mulctari tractariqꝫ
ſolebant. hinc ob/
noxius obligatus
pœnæ dictus ob
noxam, i. delictú.

et quodámodo pudenda ingenuis aut inhoneſta ſit. Verum
cum plurimum monumétis ſcriptorũ admoneat apud anti/
quos noſtros fuiſſe gloriæ curá ruſticatiõis:exqua Quinti9
Cincinatus obſeſſi cõſulis et exercit9 liberator ab aratro uo/
catus ad dictaturá uenerit. Ac rurſus faſcib9 depoſitis: quos
feſtinátius uictor reddiderat q̃ ſumpſerat impator: ad eoſdé
iuuencos et quatuor iugeꝝ auitum hærediolũ redierit. Itéq;
;C. Fabritius et Curius Dẽtatus. alter Pyrrho finibus italiæ
pulſo:dõitis alter ſabinis accepta q̃ uiritim diuidebát capti/
ui agri ſeptem iugera:nõ minus induſtrie coluerit:q̃ fortiter
armis q̃ſierat. Et ne ſingulos intẽpeſtiue nũc pſequar:cũ tot
alios romani generis ĩtuear memorabiles duces hoc ſemper
duplici ſtudio floruiſſe:uel defendẽdi uel colendi patrios q̃
ſitoſue fines:intelligo luxuriẹ et deliriis noſtris priſtinũ mo/
rem uirileq; uitam diſplicuiſſe. Omnes enim(ſicut. M. Var/
ro iam tpribꝫ auorũ cõqueſtus eſt)patreſfamiliæ falce et ara/
tro relictis ĩtra murũ correpſimus:et in circis potius ac thea/
tris q̃ in ſegetibꝫ et uineris manus mouemus, Attõitiq; mi/
ramur geſtus effœminatoꝝ:q̃ a natura ſexum uiris denega
tum muliebri motu mentiantur:decipiántq; oculos ſpectan/
tiũ. Mox deinde ut apti ueniamus ad ganeas: quotidianam
cruditaté laconicis excoquimus:et exuſto ſudore ſitim quę/
rim9:noctesq; libidinibꝫ et ebrietatibꝫ:dies ludo uel ſomno
cõſumimus. Ac nos metipſos ducim9 fortũatos:q̃ nec oriẽ/
tem ſolé uidimus:nec occidẽtẽ. Itaq; iſtá uitá ſocordem pſe
quit ualetudo. Ná ſic iuuenũ corpora fluxa et reſoluta ſunt:
ut nihil mors mutatura uideat. At mehercules uera illa Ro
muli proles aſſiduis uenatibus nec minus agreſtibus opibus
exercitata firmiſſimis præualuit corporibꝫ. Ac militiá belli:
cũ res poſtulauit:facile ſuſtinuit durata pacis laboribꝫ. Sem/
perq; ruſticá plebẽ præpoſuit urbanæ. Vt enim q in uillis in/
tra cõſepta morarent:q̃ q foris terrá molirent ignauiores ha
bitos:ſic eos q̃ ſub umbra ciuitatis intra mœnia deſides cũc/
tarent:q̃ q rura colerẽt ſegniores uiſos. Nũdinarũ ẽt cõuen/
tus manifeſtũ é ꝓpterea uſurpatoſ:ut nonis tátũmodo diebꝫ
urbanæ res agerent:reliquis adminiſtrarent ruſticæ. Illis.n.
tpribus ut ante iam diximus ꝓceres ciuitatis in agris mora/
bant.et cũ cõſilium publicũ deſiderabat:a uillis arceſſebát
in ſenatũ. Ex quo qui eos euocabát:uiatores nominari ſũt.
Iſq; mos dũ ſeruatus eſt perſeuerantiſſimo colendoꝝ agrorũ

Lacõicis excoqui/
mus. Balneæ ardẽ
tes ne dicá calen/
tes fuerunt in uiu
Quotidiano priſ/
coꝝ:qbus pluaſiſ/
ſimum habebát ĩ
corporibus cibos
coqui, et crudita/
taté digeri. In bal/
neis erát Tepida/
ria Caldaria Frigi
daria. erát et ſuda/
toria quo ex gene/
re eſt Laconicum:
ubi ſudãdo exercẽ
doq; Corpus cru/
ditaté digerebát/
et appetentiá edẽ/
di ꝓuocabát, Scri
bit Victruuius La
cõicũ ſudatiõeſq;
cõiũgendas eẽ Te
pidario. Qui ſatu/
ritate epularũ im/
modica crudi erát/
et Cacoſtomachi
cruditateq; labo/
rabant, Hi ad bal/
neas cõfugiebát.
et In ſudatoriis La
cõiciſq; Sudorem
euocabant. Ita ſto/
machi cruditatem
digerentes quam
epulæ Copioſio/
res afferunt. Cor.
celſus docet Sudo
ré elici duobꝫ mo/
dis. aut ſicco calo/
re aut balneo. Sic/
cũ caloré eẽ Laco
nicoꝝ. Quæ utilia
ſũt:Quoties hũor
Intus nocet iſq; di
gerendus eſt, cõ ſi/
militer Seneca In
epiſtolis moralibꝫ
carpens hũc Ven/
tricolarũ moré ſic
refert. Quid mihi
cum iſtis calentibꝫ
ſtagnis. quid cum
ſudatoriis. In quæ

ſtudio ueteres illi ſabini quirites atauiq; romani:q̃q̃ iter fer/
rum et ignes hoſticis incurſiõibus uaſtatas fruges largius tũ
cõdidere q̃ nos:quibus diuturna permittente pace prolatare
licuit rẽ ruſticã. Itaq; in hoc latio et ſaturnia terra:ubi dii cul
tus agrorũ progeniem ſuam docuerãt:ibi nunc ad haſtã lo/
camus:ut nobis ex tranſmarinis prouinciis ad uehat̃ frumẽ/
tum:ne fame laboremus:et uindemias condimus ex inſulis
cycladibus ac regionibus bęticis gallicíſq;. Nec mirum cum
ſit publice concepta et confirmata iam uulgaris exiſtimatio
rem ruſticam ſordidum opus:et id eſſe negocium quod nul/
lius egeat magiſterio pręceptoue. At ego cũ aut magnitudi/
nem totius rei quaſi quãdã uaſtitatem corporis:aut partium
eius uelut ſingulorũ membrorũ ſubtilitatẽ diſpicio uereor ne
ſupremus ante me dies occupet q̃ uniuerſam diſciplinã ruris
poſſim cognoſcere. Nam qui ſe in hac ſciẽtia pfectũ uolet p/
fiteri:ſit oportet rerũ naturę ſagaciſſimus:declinationũ mũ/
di non ignarus;ut exploratum habeat quid cuiq; plagæ cõ/
ueniat:quid repugnet. Syderũ ortus et occaſus memoria re/
petat:ne imbribus uentiſq; ĩminentibus opera inchoet:labo/
remq; fruſtretur. Cœli et anni pręſentis mores intueat̃. Neq;
enim ſemper eundem uelut ex pręſcripto habitũ gerunt:nec
oibus annis eodem uultu uenit æſtas aut hiems:nec pluuiũ
ſemp eſt uer:aut humidus autũnus. Quę prænoſcere ſine lu/
mine animi et ſine exquiſitiſſimis diſciplinis nõ queq̃ poſſe
crediderim. Iam ipſa terrę uarietas et cuiuſq; ſoli habitus qd
nobis neget:quid promittat paucorũ eſt diſcernere. Cõtem/
platio uero cũctarũ ĩ ea diſciplina partiũ qñ cuiq; cõtingit:ut
et ſegetũ arationũq; pcipet uſũ:et uarias diſſimillimaſq; ter/
rarũ ſpecies pnoſceret:q̃rũ nõnullę:colore nõnullę q̃litate fal/
lunt. Atq; in aliis regionibꝰ nigra terra:quã pullã uocant ut
in cãpania:eſt laudabilis:in aliis pinguis lubrica melius reſ/
pondet. Quibuſdã ſicut in africa numidia putres harenæ fœ/
cunditate uel robuſtiſſimum ſolum uincunt. In aſia myſiaq;
dẽſa et glutinoſã terra maxĩe exuberat. Atq; ĩ his ipſis habe/
ret cognitũ qd recuſaret collis:qd cãpeſtris poſitio:qd cultus
qd ſilueſter ager:qd hũidus et graminoſus:qd ſiccus et ſpur/
cus. Rõnem quoq; diſpiceret et ĩ arboribꝰ uinetiſq;:quorũ ĩ/
finita ſũt genera:cõſerẽdis ac tuendis:et in pecoribꝰ parãdis
cõſeruãdiſq;:quom et hãc adſciuimus q̃ſi agriculturę partẽ:
cum ſeparata ſit ab agricolatiõe paſtoralis ſcia. Nec ea tamẽ

ſiccus uapor cor/
pora ex hauſturus
Includitur. omnis
ſudor per laborem
exeat. Poetæ Saty
tici cõſono ore car
pentes Ingluuiem
helluonum/quo/
rũ deus uenter eſt.
conſimiles ſenten/
tiam numeris Poe
ticis complexi ſũt.
Oratius crudi Tu
midiq; Lauemur;
Perſius:Turgiduſ
hic Epulis atq; al/
bo uentre Lauat.
Iuuenalis Crudũ
pauonem i balnea
portas:Igitur Co
lumella Satyrico
morſu et Canina
facundia Inuectus
in delicias Luxu/
rioſorum ait Ro/
manos ſaturos ci/
bo potuq; diſten/
tos excoquere di/
gereteq; quotidia/
nã epularũ crudita
tẽ In lacõicũ hoc ẽ
ſudatoriis. ubi ſu/
dores digerebãt. &
Ita apti ruſus ad
ganeat a cibaria ce
naſq; eſculẽtiores
reuertebant. Laco
nicũ autẽ ut Dion
tradit a Laconibꝰ
dictũ eſt Inuẽtori/
bꝰ. quoniam nudi
unctiq; ãte alios ĩ
hiſce ſudatoriis ex
ercebãtur:Plinius
Autumat Id ge/
nus Inſtrumenta
pellũ dediſſe mo/
res Bonos:& ẽbel
laſſe corpora Ro/
manæ Iuuẽtutis.

ſimplex:quippe aliud exigit equinũ:atque aliud bubulũ ar-
mẽtum:aliud pecus ouilum. Et in eo ipſo DISSImilem ra-
tionem poſtulat tarẽtinum atque hirtũ:aliud caprinũ. Et id
ipſum aliter curat̃ mutilũ et raripilũ:aliter cornutũ et ſętoſũ:
quale ẽ in cilicia. Porculatoris uero et ſubulci diuerſa profeſ-
ſio:diuerſę paſtiões. Nec eũdẽ glabrę ſues dẽſæq̃ cœli ſtatũ:
nec eãdẽ educationẽ cultumue quęrũt. Et ut a pecoribus re-
cedam:quoꝶ in parte auium cortalium et apium cura poſita
eſt:quis tanti ſtudii fuit:ut ſuper iſta quę enumerauimꝰ: tot
noſcet ſpecies inſitionũ: tot putationũ: tot pomorũ olerũque
cultus exerceret: tot generibus ficoꝶ ſic ut roſariis impende-
ret curã cum a pleriſque etiã maiora negligãtur: q̃q̃ et iſta iã
nõ minima uectigalia multis eẽ cœperũt. Nã prata et ſalicta
geneſtęque et arũdines quãuis tenuẽ nihilominꝰ aliquã de-
ſiderant induſtriã. Poſt hanc tã multaꝶ tãque multiplicium
rerum prędicationẽ nõ me prętereit ſi quẽ deſideramus agri-
colã:quẽque deſcribimꝰ exegero a participibꝫ agreſtiũ operꝶ
tardentur ſtudia diſcentiũ:qui tã uarię tãque uaſtę ſciæ deſ-
peratione cõterriti nolẽt experiri qđ ſe aſſequi poſſe diffidẽt.
Verũtamen qđ in oratore iã. M. Tullius rectiſſime dixit: par
eſt eos qui generi humano res utiliſſimas quęrere et ꝑpenſas
exploratasque memoriæ tradere cõcupierint: cũcta tentare.
Nec ſi uel illa præſtantis ingenii uis uel inclytaꝶ artium de-
fecerit inſtrumẽtũ:cõfeſtim debemus ad ociũ et ĩertiã deuol-
ui: ſed qđ ſapiẽter ſperauerimus:pſeuerãter conſectari. ſũmũ
enim culmẽ affectãtes ſatis honeſte uel ĩ ſcđo faſtigio cõſpi-
ciemur. An latię muſæ nõ ſolos adytis ſuis Actiũ et Virgi-
lium receperunt:ſed eoꝶ et ꝓximis et ꝓcul a ſecundis ſacras
cõceſſere ſedes: Nõ Brutũ aut Celium Pollionẽue cũ Meſſa-
la et Caluo deterruere ab eloquentiæ ſtudio fulmina illa Ci-
ceronis. Nã neque ille ipſe Cicero territus ceſſerat tonãtibus
Demoſtheni Platõique:nec patẽs eloquẽtię deus ille Męo-
niꝰ uaſtiſſimis fluminibꝫ facundię ſuę poſteritatis ſtudia re-
ſtrinxerat. An ne minoris qdẽ famę opifices ꝑ tot iam ſæcula
uidemus laborẽ ſuum deſtituiſſe: q Prothogenen Apellẽq;
cum Parraſio mirati ſunt: Nec pulchritudine Iouis olympii
Mineruæque phidiacæ ſequentis ætatis attonitos piguit
experiri Bryaſim: Lyſippum: Praxitelen: Polycletum, qd ef-
ficere aut quouſque ꝓgredi poſſent. Sed in oĩ genere ſciæ et
ſummis admiratio ueneratioq; et ĩferioribus merita laus cõ-

Diſſimilem rõem poſtulat tarẽtinũ atq; hirtũ. In gñre ouium ſuma digni-
tas fuit Tarẽtinis ouibꝫ. Quæ ꝓpter bonitatem lanæ pellibus itegebãt-
ne lana inqnaret. Hic Plinius noſter Id genus ouiũ ele-
gãtiꝫ uocat tectũ-cũ opimẽtis tege-ret. & Varrõe pel-
litæ noiant. de q-bus intellexit Ora-tius illo ſapphico
uerſiculo. Dulce pellitis ouibꝫ gale-ſi flumẽ. Igit cum
Tarentinũ pecus ſit ex oibꝫ molliſſi-mũ maxiq; hir-
tũ. hoc eſt laniger atq; uilloſum. nul-lamq; domini aut
magiſtrorum inertiam ſuſtineat de-ſiderat Curam ma-
iorem et rõnem lõ-ge aliã in paſtiõe-q̃ faciat reliquum
ouaricũ pecus. Il-lud ãnotãdũ tarẽ-tũ Sabinoꝶ ligua
molle ſignificari. Vnde quidã Tarẽ-tinas oues & nuceſ
dici autumãt. quia ſunt molles. Hinc Oratius optio epi-
theto uideť dixiſ-ſe et molle tarẽtũ. ouiũ tarẽtinarum
tanq̃ elegãtiſſima-rũ meminit Plau-tꝰ i Truculẽto his
uerbis. Argentum meo q̃ debebat pa-tri. Qui oues Ta-
rentinas erat mer-catus de patre q̃-rit patrem.

tingit. Accedit huc ꝙ ille: quem nos perfectum eſſe uolumus agricolã: ſiqui-
dem artis cõſumatę ſit: et in uniuerſa rerum natura ſagacitatẽ Democriti uel
Pythagoræ fuerit cõſequutus: et in motibus aſtrorũ uentorũq; Metonis ꝓ-
uidẽtiam uel Eudoxi: et in pecoris cultu doctrinã Chironis ac Melampodis:
et in agrorũ ſoliq; monitione Triptolemi aut Ariſtei prudentiã: multũ tñ ꝓ-
fecerit: ſi uſu tremellios, Saſernaſq;, et ſtolones noſtros ęquauerit. Poteſt. n. nec
ſubtiliſſima nec rurſus qđ aiũt pingui Minerua res agreſtis adminiſtrari. Nã
illud procul uero eſt: qđ pleriq; crediderũt: facillimã eſſe, nec ullius acuminis
ruſticationẽ. De cuius uniuerſitate nihil attinet nũc plura diſſerere: quom qdẽ
cũctę partes eiꝰ deſtĩatis aliquot uoluminibꝫ explicãdę ſũt. q̃s ordĩe ſuo tũc de-
mũ ꝓſequar: cũ pręfatus fuero quę reor ad uniuerſã diſciplinã maxĩe ꝑtinere.

Præcepta quæ ſequant̃ qui ruſticari uelint. Caput. i.

q Vi ſtudium agricolationi dederit: antiquiſſima ſciat hæc ſibi aduo-
canda: prudentiam rei: facultatẽ impẽdẽdi: uoluntatem agẽdi. Nã
is demũ cultiſſimũ rus habebit (ut ait Tremellius) q et colere ſciet:
et poterit, et uolet. Neq; enim ſcire: aut uelle cuiq̃ ſatis fuerit ſine ſumptibus:
quos exigũt opa. Nec rurſus faciendi aut impẽdẽdi uoluntas ꝓfuerit ſine ar-
te: quia caput eſt in omni negocio noſſe quid agendum ſit maximeq; in agri
cultura: in qua uoluntas facultaſq; citra ſcientiã ſæpe magnam dominis affe-
runt iacturã: cum imprudenter facta opera fruſtrant̃ impenſas. Itaq; diligens
paterfamilias: cui cordi ẽ ex agri cultu certam ſequi rõnem rei familiaris au-
gendę: maxime curabit: ut et ætatis ſuæ prudẽtiſſimos agricolas de quaq; re
cõſulat: et cõmentarios antiquorũ ſedulo ſcrutet̃. Atq; æſtimet qđ eoꝝ quiſq;
ſenſerit: quid præceperit. An uniuerſa quæ maiores ꝓdiderũt: huius tꝑis cul-
turæ rñdeant: an aliqua diſſonent. Multos enim iam mẽorabiles auctores cõ-
peri ꝑſuaſum habere longo æui ſitu qualitatẽ cœli ſtatũq; mutari: eorũq; cõ-
ſultiſſimum aſtrologiæ ꝓfeſſorem Hipparchum prodidiſſe: tempus fore quo
cardines mundi loco mouerent̃. Idq; etiã nõ ſpernẽdus auctor rei ruſticæ Sa-
ſerna uidetur adcredidiſſe. Nã eo libro quem de agricultura ſcriptum reliq̃t:
mutatum cœli ſitum ſic colligit: ꝙ quæ regiones antea ꝑꝑ hiẽmis aſſiduã uio-
lentiam nullã ſtirpem uitis aut oleæ depoſitam cuſtodire potuerint: nunc mi-
tigato et ĩtepeſcente priſtino frigore largiſſimis oliuitatibꝫ liberiq; uindemiis
exuberent. Sed hæc ſiue falſa ſeu uera ratio eſt: litteris aſtrologię cõcedat̃. Cę-
tera nõ diſſimulãda erunt agroꝝ cultori præcepta ruſticationis: quæ cũ pluri-
ma tradiderint pœni ex africa ſcriptores: multa tñ ab his falſo prodita arguũt
noſtri coloni: ſicut Tremellius qui quęrens idipſũ tñ excuſat: ꝙ italię et africę
ſolũ cœlũq; diuerſę naturę nequeat eoſdẽ ꝓuentus habere. Quæcũq; ſũt aũt
quæ ꝓpter diſciplinã ritus noſtroꝝ tempoꝝ cum priſcis diſcrepat: non deter-
rere debent a lectione diſcentem. Nã multo plura reperiunt̃ apud ueteres: quę
nobis probanda ſint: q̃ quæ repudianda. Magna porro et gręcorum turba eſt

de ruſticis rebus præcipiens:cuius princeps celeberrimus uates nõ minimum
profeſſioni noſtræ contulit Heſiodus boetius. Magis deinde iuuere fontibus
orti ſapiẽtiæ Democritus abderites:ſocraticus Xenophon:tarẽtinus Archy/
tas.ꝑipatetici magiſter ac diſcipulꝰ Ariſtoteles cũ Theophraſto. Siculi quoq;
non mediocri cura negocium iſtud ꝓſecuti ſũt Hieron et Epicharmus diſci/
pulus.Philometor et Athalus. Athenæ uero ſcriptorũ frequentiã pepererunt.
æque probatiſſimi auctores Chereas:Ariſtãdros:Amphilochus:Euphrõius:
Creſtophontes:non ut multi putant Amphipolites:qui et ipſe laudabilis ha/
betur agricola ſed indigena ſoli attici.Inſulæ quoq; curã iſtam celebrauerũt:
ut teſtis eſt rhodius Epigenes:chius Agathocles:Euagon et Anaxipolis tha
ſii. Vnius quoq; de ſeptẽ Biantis illius populares Menander:et Diodotus in
primis ſibi uendicauerunt agricolatiõis prudentiã. Nec his ceſſere mileſii Bac
chius et Manaſſeas:Antigonus Cymęus:ꝑgameneus Apollonius: Dion co/
lophonius:Hegeſias maronites. Nã quidẽ Diophanes bithynius uticenſem
totũ Dioniſyum pœni Magõis interpretem per multa diffuſũ uolumina:ſex
epitomis circumſcripſit. Et alii tñ obſcuriores:quorum patrias nõ accepimꝰ:
aliquod ſtipẽdiũ noſtro ſtudio cõtulerũt. Hi ſũt Androtion:Aeſchirion:Ari/
ſtomenes:Athenagoras:Crates:Dadis:Dionyſius:Emphiton:Euphorion.
Nec minori fidẽ ꝓ uirili parte tributum nobis intulerunt Lyſimachus:et Eu/
bolus:Meneſtratus:Pleutiphanes:Perſis:Theophilus. Et ut agricolationem
romana tandẽ ciuitate donemus(nã adhuc iſtis auctoribus grææ gẽtis fuit)
iam nunc. M. Catonem cenſorium illum memoremus:qui eam latine loqui
primus inſtituit. Poſt hunc duos Saſernas patrẽ et filiũ:qui eam diligentius
erudiuerunt:ac deinde Scrofam Tremelliũ:qui etiã eloquẽtẽ reddidit:et. M.
Terentiũ qui expoliuit:mox Virgiliũ qui carmine quoq; potentẽ fecit. Nec
poſtremo quaſi pedagogi eius meminiſſe dedignemur Iulii Hygini. Verũtñ
ut carthaginẽſem Magonẽ ruſticatiõis parentẽ maxĩe ueneremur. Nã huius
octo et uiginti memorabilia illa uolumĩa ex ſenatuſcõſulto ĩ latinũ ſermonẽ
cõuerſa ſũt. Nõ minorẽ tñ laudẽ meruerũt noſtroꝝ tẽpoꝝ uiri Cornelius Cel/
ſus:et Iulius Atticus. Quippe Cornelius totũ corpus diſciplĩę q̃nq; libris cõ/
plexꝰ. Hic de una ſpecie culturę ꝑtinentis ad uites ſingularẽ libꝝ edidit. Cu/
ius uelut diſcipulus duo uolumina ſimiliũ præceptoꝝ de uineis Iulius Græ/
cinus cõpoſita facetius et eruditius poſteritati tradẽda curauit. Hos igit̃ Pu/
bli Siluine priuſquam cum agricolatione contrahas:aduocato in cõſilium.
Nec tamen ſic mente diſpoſitus uelut ſummam totius rei ſententiis eorum
conſecuturus:quippe eiuſmodi ſcriptorum monumenta magis inſtruunt/
quam faciunt artificem. Vſus et experientia dominantur in artibus. Neque
eſt ulla diſciplina:in qua nõ peccando diſcatur. Nam ubi quid perperã admi
niſtratum ceſſit improſpere:uitatur quod fefellerat:illuminatq; rectam uiam
docentis magiſterium. Quare noſtra præcepta non conſumare ſcientiam:ſed

adiuuare promittunt. Nec ſtatim quiſq́ compos agricolatiōis erit his plectis tōnibus: niſi et c bire eas uoluerit: et per facultates potuerit. Ideoq́ hæc uelut adminicula ſtudioſis ꝓmittimus: non profutura per ſe ſola: ſed cū aliis. Ac ne iſta quidem præſidia ut diximus: nō aſſiduus labor et experientia uillici: non facultates ac uoluntas impendēdi tātū pollēt: quātum uel una præſentia domini. Quæ niſi frequens operibus interuenerit: ut in exercitu cū abeſt imperatore: cuncta ceſſant officia. Maximeq́ reor hoc ſignificantē pœnum Magōem ſuorū ſcriptorum primordium talibus auſpicatum ſententiis. Qui agrum parabit domum uendat: ne malit urbanum q́ ruſticum larem colere. Cui magis cordi fuerit urbanum domicilium: ruſtico prędio non erit opus. Qđ ego pręceptum: ſi poſſet his temporibꝰ obſeruari: nō īmutatem. Nūc quom pleroſq́ noſtrū ciuilis ambitio ſæpe euocat ac ſæpius detinet euocatos: ſequit̃ ut ſuburbanū prædium cōmodiſſimū eſſe putem: quo ut occupato quotidianus excurſus facile poſt negocia fori contingat. Nam qui longinqua ne dicam trāſmarina rura mercantur: uelut hęredibus patrimonio ſuo: et qđ grauiꝰ eſt uiui cedunt ſeruis ſuis: quoniā quidem et illi tam longa dominorū diſtantia corrumpuntur: et corrupti poſt flagitia quæ commiſerunt: ſub expectatione ſucceſſorum rapinis magis q́ culturis ſtudent.

Qualiter diſpoſitus fundus maxime probetur. Caput. ii.

c Enſeo igit̃ ī ꝓpinquo agrū mercari: quo et frequēter dominus ueniat: et frequētius ſe uenturū q́ ſit uenturus denuntiet. Sub hoc enī metu cū familia uillicus erit ī officio. Quicqd uero dabit̃ occaſiōiſ ruri moret̃: quę nō ſit mora ſegnis nec umbratilis. Nā diligentē patrēfamilię decet agri ſui particulas oēs et oī tp̄re anni frequētius circuīre: quo prudētius naturā ſoli ſiue in frondibꝰ et herbis: ſiue iā maturis frugibus contēplet̃. Nec ignoret quicqd ī eo recte fieri poterit. Nā illud uetus eſt et Catōis: Agrū peſſime multari: cuius dominus qd in eo faciendū ſit nō docet: ſed audit uillicū. Quapropter uel a maioribꝰ traditū poſſidēti uel empturo fundū pręcipua cura ſit ſcire: qđ maxīe regiōis genus ꝓbet̃: ut uel careat inutili: uel mercet̃ laudabilē. Quod ſi uoto fortuna ſubſcribit: agrū habebimus ſalubri cœlo: uberi gleba: parte campeſtri: parte alia collibus uel ad orientē uel ad meridiem molliter deuexis: terreniſq́ aliis atq́ aliis ſiluestribus et aſperis. Nec procul a mari aut nauigabili flumine: quo deportari fructus et per quod merces inuehi poſſint. Campus in prata et arua ſalictaque et arundineta digeſtus: ædificio ſubiaceat. Colles alii uacui arboribus ut ſolis ſegetibus ſeruiant: quæ tamen modice ſiccis ac pinguibus campis melius q́ præcipitibus locis prouenniunt. Ideoque etiam celſiores agri frumentarii planities habere: quammolliſſime deuexi ac ſimillimi debent eſſe campeſtri poſitione. Alii deinde colles oliuetis uinetiſque: et earum futuris pedamentis ueſtiantur. Maceriam lapidemque ſi neceſſitas ædificandi coegerit: nec minus pecudibus paſcua præ

bere poſſint. Tũ riuos decurrentes in prata et hortos et ſalicta uillæque aquas ſalientes emittant. Nec abſint greges armentoꝝ cæterorũq; quadrupedũ culta et dumeta paſcẽtiũ. Sed hæc poſitio: quã deſideramus difficilis et rara paucis cõtingit. Proxĩa ẽ huic ꝗ pluría ex his habet: tolerabilis ꝗ nõ pauciſſima.

Quę pręcipue reſpiciẽdo agro: anteꝗ̃ emat̃ notãda ſũt. Cap. iii.

p Orcius quidẽ Cato cenſebat in emẽdo agro pręcipue duo eſſe cõſiderãda ſalubritatẽ cœli: et ubertatẽ loci. Quoꝝ ſi alterũ deeſſet: ac nihilominus qs uellet ĩcolere mẽte eſſe captũ: atq; eũ ad agnatos et gẽtiles deducẽdũ. Neminẽ.n. ſanũ debere facere ſumptus ĩ cultura ſterilis ſoli. Nec rurſus peſtilẽti ꝗuis feraciſſimo pinguiq; agro dominũ ad fructus ꝑuenire. Nã ubi ſit cũ orco ratio ponẽda: ibi nõ mõ ꝑceptionẽ fructuũ: ſed et uitã colonoꝝ eſſe dubiã: uel potius mortẽ queſtu certiorẽ. Poſt hęc duo principalia ſubiũgebat illa nõ min9 ĩtuẽda: uiã et aquã et uicinũ. Multũ cõferre agris iter cõmodũ: primũ: qd̃ ẽ maximũ ipſã pñtiã domini: q libẽtius cõmeaturus ſit: ſi uexationẽ uiæ nõ reformidet: deĩde ad uehẽda et exportãda utenſilia: ꝗ res frugibus cõditis auget preciũ: et minuit impẽſas rerũ inuectarũ: quia minoris apportentur eo ꝙ facili niſu ꝑueniatur. Necnõ nihil eſſe etiã paruo uehi ſi cõductis iumẽtis iter facias: qd̃ magis expedit ꝗ tueri ꝓpria. Seruos quoq; q ſecuturi patrẽfamiliæ ſint: nõ ægre iter pedibꝰ ĩgredi. De bonitate aquæ ita oĩbus clarum eſt: ut pluribus nõ ſit differendum. Quis.n. dubitet eam maxĩe probatã haberi: ſine qua nemo noſtꝝ uel ꝓſperæ uel aduerſæ ualitudinis uitã protoget. De uicini cõmodo non eſt quidẽ certũ: quẽ nonnunꝗ̃ mors aliæq; nobiſcum diuerſę cauſæ mutant. Et ideo quidã reſpuunt Catonis ſnĩam: qui tamen multum uidentur errare. Nã quẽadmodum ſapientis eſt fortuitos caſus magno anino ſuſtinere: ita dementis eſt ipſum ſibi malã facere fortunam. Quod facit: q neꝗ̃ uicinum ſuis nummis parat: cũ a primis cunabulis (ſi mõ liberis parẽtibus eſt oriũdus) audiſſe potuerit μηδ᾽ ἀν βοῦσ ἀπολέιτ᾽ οἱ μὴ γέιτωρ κακόστέη. quod non ſolum de boue dicitur: ſed de oĩbus partibus rei noſtræ familiaris. Adeo quidẽ ut multi prætulerint carere penatibus: et pꝑ iniuriam uicinorum ſedes ſuas ꝓfugerint. Niſi aliter exiſtimamus diuerſum orbẽ gẽtes uniuerſas petiiſſe relicto patrio ſolo: acheos dico et hiberos albanos quoque: nec min9 ſiculos: et ut primordia noſtra cõtingã: pelaſgos: aborigines: arcadas: ꝗ quia malos uicinos ferre nõ potuerãt. Ac ne tantum de publicis calamitatibus loquar: priuatos quoq; memoria tradidit: et in regionibꝰ græcię: et ĩ hac ipſa heſpia deteſtabiles fuiſſe uicinos. Niſi Autolicus ille cuiꝗ̃ potuit tolerabilis eſſe conterminus: aut auentini montis incola palatinis ullum gaudiũ finitimis ſuis Cacus attulit. Malo enim pręteritorũ ꝗ præſentiũ meminiſſe: ne uicinum meum nominẽ: qui nec arborẽ prolixiorem ſtare nr̃æ regiõis: nec inuiolarũ ſeminariũ: nec pedamẽtũ adnexũ uineę: nec ẽt pecudes negligentius paſci ſinit: Iure igitur (quantũ mea fert opinio). M. Porcius ta-

lem peſtẽ uitare cenſuit. Et in primis futurũ agricolã prę̨monuit: ne ſua ſpon-
te ad eã perueniret. Nos ad cætera præcepta illud adiicimus: q̃d ſapiens unus
de ſeptem in perpetuũ poſteritati ꝓnunciauit: Adhibendũ modũ: menſurãq;
rebus: idq; ut nõ ſolum aliud acturis: ſed et agrũ paraturis dictũ intelligatur:
ne maiorem q̃ ratio calculoꝝ patitur emere uelit. Nã huc ꝑtinet præclara nr̃i
poetæ ſnĩa. Laudato ingẽtia rura. Exiguum colito.
Quod uit erudiriſſimus (ut mea fert opinio) traditum uetus præceptum nu-
meris ſignauit. Quippe acutiſſimam gentem pœnos dixiſſe conuenit: Imbe-
cilliorem agrum q̃ agricolã eſſe debere: quoniã cũ ſit colluctandum cum eo:
ſi fundus prę̨ualeat allidi dominũ. Nec dubiũ quin minus reddat laxus ager
nõ recte cult⁹: q̃ ãguſtus eximie. Ideoq; poſt reges exactos liciniana illa ſep-
tena iugera: quę̨ plebis tribun⁹ uiritim diuiſerat maiores q̃ſtus ãtiqs retulere:
q̃ nunc nobis præbẽt ampliſſima ueterara. Tãta quidẽ Curius Dentatus: quẽ
pauloante retulimus: proſpero ductu parta uictoria: ob eximiam uirtutẽ de-
ferente populo premii noĩe quinquagĩta ſoli iugera: ſupra cõſularẽ triumpha-
lemq; fortunã putauit eſſe. Repudiatoq; publico munere populari ac plebeia
menſura contentus fuit. Mox etiã cũ agrorum uaſtitatem uictoriæ noſtræ et
internitiones hoſtium feciſſent: criminoſum tñ ſenatori fuit: ſupra quinqua-
ginta iugera poſſediſſe. Suaq; lege. C. Licinius damnat⁹ ẽ: q; agri modũ: quẽ
in magiſtratu rogatione tribunicia ꝓmulgauerat: immodica poſſidendi libi-
dine tranſcendiſſet. Nec magis quia ſupbum uidebat̃ tantum loci detinere: q̃
quia flagitioſius quos hoſtis profugiẽdo deſolaſſet agros: nouo more ciuem
romanum ſupra uires patrimonii poſſidẽdo deſerere. Modus ergo qui in oĩ-
bus rebus: et in parandis agris habebit̃. Tantum enim optinẽdum eſt: quãto
eſt opus: ut emiſſe uideamur: quo potiremur: non quo oneraremur ipſi: atque
aliis fruendũ eriperemus: more præpotẽtiũ q poſſident fines gentiũ: quos ne
circũire quoq; ualent: ſed ꝓculcandos pecudibus et uaſtãdos feris dereliquũt:
aut occupatos nexu ciuiũ et ergaſtulis tenẽt. Modus aũt erit unicuiq; uolũ-
tas facultaſq;. Neq;.n. ſatis ẽ: ut iã pri⁹ dixi: poſſideȓ uelle: ſi colere nõ poſſis.

De Salubritate regionum. Caput. iiii.

Equit̃ deinceps ceſonianũ p̃oeptũ: quo fert̃ uſus ẽt Cato Marcus:
Agrũ eſſe reuiſendũ eũ ſæpius: quẽ uelis mercari. Nã prima ĩſpec-
tione neq; uitia neq; uirtutes abditas oſtẽdit: q̃ mox retractãtibus
facilius apparẽt. Inſpectiõis quoq; uelut formula nobis a maioribꝯ tradita eſt
Agri pĩguis et lę̨ti: de cuius q̄litate dicemus ſuo loco: cũ de gñribꝯ terrę̨ diſſe-
remus. In uniuerſũ tñ quaſi teſtificãdũ atq; ſepius p̃dicandũ habeo: q̃d iã prĩo
pũico bello dux ĩclytiſſim⁹. M. Atili⁹ Regul⁹ dixiſſe mẽorat̃: Fũdũ ſicuti ne
fœcũdiſſimi q̃dẽ ſoli cũ ſit ĩſalubris: ita nec effœti: ſi uel ſaluberrimus ſit parã-
dũ. Q̃d Atili⁹ ę̨tatis ſuę̨ agricolis maiore cũ auctoritate uẽiebat ꝑit⁹ uſu. Nã
pupinię̨ peſtilẽtis ſimul et exilis agri cultorẽ fuiſſe eũ loquũt̃ hiſtoriæ. Qua-

propter cũ ſit ſapientis nõ ubiq; emere:nec aut ubertatis illecebris aut deliciarũ concinnitate decipi:ſic induſtrii patriſfamiliæ eſt quicquid emerit aut acceperit facere fructuoſum aut utile:quoniam et grauioris cœli multa remedia priores tradiderunt:quibus mitigetur peſtifera lues :et in exili terra cultoris prudentia ac diligentia maciem ſoli uincere poteſt. Hæc autem cõſequemur ſi uerиſſimo uati uelut oraculo crediderimus dicenti:

Ventos et proprium cœli prædiſcere morem
Cura ſit:ac patrios cultus habituſq; locorum.
Et quid quæq; ferat regio:et quid quæq; recuſet.

Nec contenti tamen auctoritate uel priorum uel præſentium colonorum noſtra promiſerimus exempla:nouaq; tentauerimus experimenta. Quod et ſi ꝑ partis nonnunq̃ damnoſum eſt:in ſumma tamen fit cõpendioſum:quia nullus ager ſine profectu colitur:ſimul tentando poſſeſſor efficit:ut in id formetᷣ: quod maxime præſtari poſſit. Ea res etiá ferociſſimos agros utiliores reddit. Itaq; nuſq̃ experimentorũ uarietas obmittenda eſt. Longeq; ẽt in pingui ſolo magis audẽdum:quom nec laborem nec ſumptum fruſtratur effectus. Sed quoniá refert qualis fundꝰ et quomodo colatur:tam uilla qualiter ędificetur et q̃utiliter diſponatur. Multos enim memoria prodidit deerraſſe: ſicut præſtãtiſſimos uiros. L. Lucullum:et. Q. Sceuolam:quorum alter maiores: alter minus amplas q̃ poſtulauit modus agri:uillas extruxit:cum utrũque ſit cõtra rem familiarem. Diffuſiora enim conſepta non ſolum pluris ædificamus: ſed etiá impenſis maioribus tuemur. At minora cum ſunt q̃ poſtulat fundus: dilabitur fructus. Nam et humidæ res et ſiccæ quas terra ꝓgenerat:facile uitiantur: ſi aut non ſunt aut propter anguſtias incommoda ſunt tecta: quibus inferantᷣ. Pro portione etiam facultatum q̃optime paterfamilias debet habitare:ut et libentius rus ueniat et degat in eo. Iocundius utique uiro ſi ẽt matrona comitatᷣ:cuius ut ſexus ita animus eſt delicatior. amenitate aliqua delectãda erit:quo patientius moretur cum uiro. Eleganter igitur ædificet agricola:nec ſit tamen ædificator:atque areæ ædem tantum contemplatus : quod ait Cato:quantum ne uilla fundũ quærat:neue fructus uillam:cuius uniuerſum ſitũ qualẽ oporteat eſſe:nũc explicabimus. Q đ ĩchoatᷣ ædificiũ ſicut ſalubri regiõe:ita ſaluberriá ꝑte regiõis debet cõſtitui. Ná circũfuſus aer atque corruptus plurimas affert corporibꝯ nr̃is cauſas offenſaꝝ. Sũt q̃dá loca q̃ ſolſtitiis minꝰ cõcaleſcũt:ſed frigoribꝯ hiemis ĩtolerabiliter horrẽt:ſicut thebas ferũt boetias. Sũt q̃ tepẽt hieme:ſed ęſtate ſęuiſſime cãdẽt:ut affirmãt euboicá chalcidẽ. Petatᷣ igitᷣ aer calore et frigorᷣ tẽpatꝰ:q fer̃ medios optinet colles: ꝙ neq; depᷣſſus hieme pruinis torpet :aut torretᷣ ęſtate uaporibꝯ:neq; elatꝰ ĩ ſũma mõtiũ ꝑexiguis uẽtoꝝ motibꝯ aut pluuiis oĩ tpe ãni ſæuit. Hæc igitur eſt medii collis optima poſitio:loco tñ ipſo paululũ intumeſcente : ne cũ a uertice torrens imbribus conceptus effluxerit:fundamenta conuellat.

eſt remotum ac ſiniſtrum ſoli et apricis flatibus: quibus ſi caret nulla alia uis poteſt nocturnas pruinas et quodcunque rubiginis aut ſpurcitiæ reſedit ſiccare atque detergere. Hæc autem cum hominibus afferant perniciem: tum et armentis et uirentibus eorumque frugibus. Sed quiſquis ædificia uolet in decliuibus areis extruere: ſemper ab inferiore parte auſpicetur: quia cum ex depreſſiore loco fuerint orſa fundamenta: non ſolum ſuperficiem ſuam facile ſuſtinebunt: ſed et profultura et ſubſtratione fungentur aduerſus ea: quæ mox ſi forte uillam prolatare libuerit ad ſuperiorem partem applicabuntur. Quippe ab imo præſtructa ualenter reſiſtent contra ea: quæ ſuperpoſita incumbent. At ſi ſumma pars cliui fundata: propriam molem ſuſceperit: quicquid ab inferiore mox appoſueris fiſſum erit rimoſumque. Nam cum ueteri aſtruitur rimoſoque recens ædificium: quaſi ſurgenti reluctans oneri: cedit et quod prius extructum imminebit cedenti paulatim degrauatum pondere ſuo præceps attrahet. Igitur id ſtructuræ uitium cum primum ſtatim fundamenta iaciuntur: euitandus eſt.

De poſitione uillæ. Caput. vi.

m Odus autem membrorumque numerus aptetur uniuerſo conſepto: et diuidatur in tres partes: urbanam: ruſticam: et fructuariam. Vrbana rurſus in hibernacula et æſtiua ſic digeratur: ut ſpectent hiemalis temporis cubicula brumalem orientem: cœnationes æquinoctialem occidentem. Rurſus æſtiua cubilia ſpectent meridiem æquinoctialem: ſed cœnationes eiuſdem temporis proſpectent hybernum orientem: balnearia occidenti æſtiuo aduertantur: ut ſint poſt meridiem et uſque in ueſperum inluſtria. Ambulationes meridiano æquinoctiali ſubiectæ ſint: ut et hieme plurimum ſolis et æſtate minimum recipiant. At in ruſtica parte magna et alta culina ponatur: et contignatio careat incendii periculo: et in ea commode familiares omnes tempore anni morari queant. Optime ſolutis ſeruis cellæ meridiem æquinoctialem ſpectantes fient: uinctis quamſalubertimum ſubterraneum ergaſtulum: plurimis ſitque id anguſtis illuſtratum feneſtris: atq; a terra ſic editis ne manu contingi poſſint. Pecudibus ſtabula quæ neque frigore neque calore infeſtentur: domitis armentis duplicia: bubilia ſint hyberna atq; æſtiua. Cæteris autem pecoribus: quæ intra uillam eſſe conuenit: ex parte tecta loca ex parte ſubdio parietibꝰ altis circũſepta: ut illic per hiemem: hic per æſtatem ſine uiolentia ferarum conquieſcant. Sed omnia ſtabula ſic ordinentur: ne quis humor influere poſſit: et ut quiſque ibi conceptus fuerit ꝙcelerrime dilabatur: ut nec fundamenta parietum corrumpantur: nec ungulæ pecudũ. Lata bubilia eſſe oportebit pedes. x. uel minime nouem: quæ mẽ

ſura et ad procumbendum pecori et IVGArio ad circum/
eundum laxa miniſteria præbeat. Non altius edita eſſe præ/
ſepia conueniet: q̃ ut bos aut iumentum ſine incõmodo ſtãs
uesci poſſit. Villico iuxta ianuam fiat habitatio: ut intrantiũ
exeuntiumq; cõſpectũ habeat. Procuratori ſupra ianuam ob
eaſdẽ cauſas: et is tamen uillicum obſeruet ex uicino. SITq;
utriq; proximum horreum: quo conferatur ruſticum inſtru/
mentum: et intra id ipſum clauſus locus quo ferramenta cõ/
dantur. Bubulcis paſtoribuſq; cellæ ponantur iuxta ſua pe/
cora: ut ad eorum curã ſit opportunus excurſus. Omnes ta/
men q̃ proxĩe alter ab altero debent habitare: ne uillici diuer/
ſas partis circumeũtis ſedulitas diſtendatur: et ut inter ſe di/
ligentiæ et negligentiæ cuiuſq; teſtes ſint. Pars autẽ fructua/
ria diuiditur in cellam oleariam torculariam CELlam uina/
riam / Defrutariã fœnilia peleariaq; et APOthecas et horea:
ut ex his quæ ſũt in plano cuſtodiã recipiãt humidaꝝ rerum
tanq̃ uini aut olei uenaliũ. Siccæ aũt congerant̃ tabularis ut
frumenta fœnũ frondes paleæ cæteraq; pabula. Sed granaria
ut dixi ſcalis adeant̃ et modicis feneſtrellis aquilonibꝰ inſpi
rent̃. Nã ea cœli poſitio maxĩe frigida et minime humida ẽ:
quæ utraq; perẽnitatẽ cõditis frumẽtis afferũt. Eadem ratio
eſt in plano ſitæ uinariæ cellæ: quæ ſũmota eſſe debet procul
a balneis: furno: ſterquiliniis reliqſq; ĩmunditiis tetrũ odorẽ
ſpirantibus: nec minus a ciſternis aquiſue ſalientibus: quibꝰ
extrahit̃ humor: qui uinum corrũpit. Nec me præterit ſedẽ
frumẽtis optimã qbuſdã uideri horreũ camera cõtectũ: cuiꝰ
ſolũ terrenũ priuſq̃ cõſternat̃ pfoſſum et amurca recenti non
ſalſa madefactũ: uelut ſigninũ opus pilis cõdẽſat̃. Tũ deĩde
cũ exaruit ſimili mõ pauimẽta teſtaria: quæ p aqua receperint
amurcã mixtã calci: et bateꝫ ſupſternũt̃: et magna ui pani/
culis ĩculcant̃ atq; expoliunt̃: oẽſq; parietũ et ſoli iuncturas

Iugario ad circumeundum: Noie iugarii is ſignificat̃/ qui iungit boues/ Iugumq; imponit demitq;.

Sit utriq; pximũ horreũ: Nomine horrei ſignificatur Repoſitoriũ unde horrearius dictus/ ſuper quo affatim in commentariis apuleianis Annotauimus.

Cellam defrutariã Impoſitum eſt nomen uillæ defrutariæ ab eo q̃ ĩ ea fit defrutum eſt autẽ defrutũ uinum ad dimidiam menſuræ partẽ decoctũ ut docet Plinius. Autumat palladiꝰ defrutum a deferuẽdo dictum eſſe. Quod ubi ad ſpiſſitudinem fortiter deſpumauerit / effectum eſt / calenũ uero dicitur cũ ex tribꝰ partibus perdita Tertia duæ remanſerunt / Sapã uero appellant/ Vbi ad tertias decogt̃: Quod græci ſiteũ et epſema nuncupant / & Ita frequenter a galeno nominatur.

Apothecas. Corrigẽdus eſt obiter publicus error male litteratorum. apothecas dici tabernas officinas ue exiſtimantium. Sed qui pure & munditer loquuntur apothecarum nomine ſignificant quaſdam quaſi cellas uinarias Et ea proprie repoſitoria quibus uina fumo ueteraſcunt. Hinc illud Plinianum apothecas fuiſſe & diffundi uina ſolita anno. dc. xxxiii. Vrbis apparet. Indubitato Opimiani uini Argumento. Item uinum ſi ſit fumo inueteratum inſaluberrimum eſt. Mãgones iſta in apothecis excogitauere. Infra precipit Columella apothecas his locis eſſe ſuperponendas. Vnde plerũq; fumus exoritur / Cũ uina Celerius ueteraſcũt / Quæ fumo quodã gñe ptæcoquẽ maturitatem trahũt / id fumariũ uocant / Victruuius quoq; meminit apothecarũ oſtendens eas faciendas magis eſſe ad fructus ſeruãdos / q̃ ad elegãtiæ decorẽ / Vlpianus elegãter inquit & ſcienter Vina etiam quæ in apothecis ſũt nõ cedent. Iulius pollux In . vi. onomaſtici docet αποθηκασ οινου . ideſt apothecas uini dici Vocabulis græcis οι- μωρασ και πυθωρασ.

TESTAceis puluinis fibulantur. Nam fere cum his partib9
ædificia rimas egerunt: caua præbent et latebras ſubterraneiſ
aíalibꝫ. Sed et lacub9 diſtinguūt granaria: ut ſeparatí queq;
legumina ponantur. Parietes oblinunt amurca ſubacto lu/
to: cui pro paleis admixta ſūt arida oleaſtri: uel ſi ea non ſunt
oleæ folia. Deinde cum prædictum tectorium inaruit: turſus
amurca reſpergitur: qua ſiccata frumētū infert. Ea res ob no/
xiam gurgulionum et ſimiliū aíalium cōmodiſſime uidet
conditas fruges defendere: quæ niſi diligenter repoſitæ ſint:
celeriter ab his cōſumūtur. Sed id genus horrei: quod ſcrip/
ſimus: niſi ſicca poſitiōe nillę q̄uis granum robuſtiſſimū cor
rumpit ſitu: q ſi nullus adſit: poſſit etiá defoſſa frumenta ſer/
uare: ſicut tranſmarinis quibuſdá prouinciis: ubi puteorū in
modū quos appellát ſyros: exhauſta humus editos a ſe fruc/
tus recipit. Sed nos in noſtris regionibus: quæ redundát uli/
gine: magis illam poſitionem penſilis horrei: et hanc curá pa
uimētorum et parietū probamus: quom (ut rettuli) ſic emu/
nita ſola et latera horreorum prohibent gurgulionem;: quod
genus exitii cū incidit: multi opinant arceri poſſe: ſi exeſę fru
ges in horreo uentilētur: et quaſi refrigerentur. Id autem fal/
ſiſſimum eſt. Neq; enim hoc facto expelluntur aíalia: ſed im/
miſcentur totis aceruis: qui ſi maneant immoti ſummis tan/
tum partibus infeſtentur: quom infra menſurá palmi nō na/
ſcitur gurgulio. Longeq; præſtat id ſolum quod iam uitiatū
q̄ totum periculo ſubiacere. Nam cū exiget facile eſt eo ſub/
lato quod uitiatū erat: integro inferiore uti. Hæc et ſi extrin/
ſecus nō tñ intempeſtiue uideor hoc loco rettuliſſe. Torcula
ria præcipue cellęq; oleariæ calidæ eſſe debent: qa cōmodius
omnis liquor uapore ſoluit: ac frigoribꝫ magnis cōficit. Ole
um quód minus ꝓuenit: ſi congelatur fraceſcet: ut calore na/
turali eſt opus: qui contigit poſitione cœli et declinatiōe: ita
non eſt opus ignibus aut flammis cū fumo et fuligine ſapor
olei corrumpitur. Propter qđ debet torcular a meridiana par/
te inluſtrari: neceſſe ne habeamus ignes lucernamq; adhibere
cum premetur olea. CORtinale ubi defrutū fiat. nec angu/
ſtum: nec obſcurum ſit: ut ſine incommodo miniſter: qui ſa/
pam decoquet: uerſari poſſit. Fumarium quoq;: quo materia
ſi non ſit iam pridem cæſa feſtinato ſiccetur: in parte ruſticæ
uillæ fieri poteſt iunctum ruſticis balneis. Nam ea quoque
refert eſſe: in quibus familia: ſed tantum feriis lauetur. Neq;

Teſtaceis puluinis fibulantur. ideſt alligantur, & quibuſdam quaſi fibulis coagmenta cōnectunt. Fibulationeſ a Victruuio dictæ cōiūctiōes fibularum in machinationibus diffibulare eſt fibulā diſſoluere qđ & refibulare dicimus, quáuis apud epigrāmatiſtā id uerbū dicat i re obſcena de fibula Citharedorū & comedorꝫ cuiꝫ cū mordacitate Satyrica mētio ē apud poetas. Teſtacei aūt puluini i pauimētis dicūt coagmēta ſpicata & loricationes, qbꝫ ad regulā perfricant; ut nullæ lacunæ inſint & ſūt quaſi extantes cumuli. Itē puluini ſūt eminētiores ptes in Areis agrorum & quaſi tori.

Cortinale nō ideſt cortinale qđ gloſſematici opinant, neq; a menſa parieteq; deducit. Sed cortinale dicit proprie locus i quo ſapa & defrutum coquunt in cortinis. ſunt aūt cortinæ ſcriptoribus agricolatiōis uaſa Defrutaria, hoc ē defruto ſapæque coquēdæ acōmodata, quæ magis plūbea q̄ ærea eſſe debent: Plinio cortinæ ſunt uaſa, quibus uellera tingūtur ſorbentia ſuc/

corporis robori conuenit frequens uſus earũ. Apothecæ recte ſuperponẽtur his locis: unde plerumque fumus exoritur: cum uina celerius ueruſteſcũt: quæ fumo quodã genere præcoquem maturitatem trahunt. Propter quod aliud tabulatũ eſſe debebit: quo amoueantur: ne rurſus nimia ſuffumatione medicata ſint: quod ad uillæ ſitum partiumq; eius diſpoſitionẽ ſatis dictum eſt. Circa uillam deinceps hæc eſſe oportebit: fumum et piſtrinum: quantum futurus numerus colonorum poſtulauerit. Piſcinas minime duas: alteram quæ anſeribus pecoribuſq; ſeruiat. Alteram in qua lupinum uimina et uirgas atq; alia quæ ſunt uſibus noſtris apta maceremus. Serquilinia quoq; duo ſint. Vnum quod noua purgamenta recipiat: et in annum conſeruet. Alterum ex quo uetera uehãtur. Sed utrumq; more piſcinarũ deuexũ leni cliuo et extructum pauimentum/quę ſolo ne humorem tranſmittant. Plurimum enim refert non adſiccato ſucco fimũ uires continere: et aſſiduo macerari liquore: ut ſi qua interiecta ſint ſtramẽtis aut paleis ſpinarum uel graminum ſemina intereant: nec ĩ agrum exportata ſegetes herbidas reddant. Ideoq; periti ruſtici quicquid ouilibus ſtabuliſq; conuerſum ꝓgeſſerunt: ſuperpoſitis uirgis tegunt: nec areſcere ſolis incurſu patiuntur. Area ſi competit ita cõſtituenda eſt: ut uel a domino uel certe a procuratore deſpici poſſit. Eaque optima eſt in ſilice cõſtructa: qꝫ et celeriter frumenta deterunť: nõ cedente ſolo pulſibus ungularũ tribularumq;: et eadem euentilata mundiora ſunt: lapilliſq; carent et glebulis: quas per trituram fere terrena remittit area. Huic autem NVBILarium applicari debet: maximeq; in italia propter inconſtantiam cœli: quo collata ſemitrita frumenta protegant: ſi ſubitaneus imber inceſſerit. Nam in tranſmarinis quibuſdam regionibus: ubi æſtas pluuia caret: ſuperuacuum eſt. Pomaria quoque et hortos oportet ſepto circundari et eſſe in propinquo: atque ea parte quo poſſit omnis ſtercorata colluuies cortis balneariorumque: et oleis expreſſa amurcæ ſanies refluere. Nam quoque eiuſmodi lætatur alimentis et olus et arbor.

De officiis patriſſamiliæ. Caput. vii.

His omnibus ita uel acceptis uel compoſitis præcipua cura domini requiritur: cum in cæteris rebus: tum maxime in hominibus. Atque hi uel coloni uel ſerui ſunt: et aut ſoluti aut uincti. Comiter agat cum co-

cum & medicamina ĩfectoris a quo cortina dicitur uiridis & immatura Quando nondum lana ebibit ad plenum eximium illũ colorem qui expetiſ in ueſtimentis. Idẽ ait uela pingi ĩ cortina & cum ſit unus in cortina colos alium atq; aliũ fieri in ueſte accipientis medicaminiſ qualitate mutatũ. Alio ſignificatu apud eccleſiaſticos ſcriptores, alio Apud poetas cortina uſurpatur. qua nil notius eſt Vulgatiuſq;. Nubilariũ applicatũ ruſticũ ædificiũ eſt Nubilarium a nubilo aere dictũ ſub qd totam meſſem fundi & ſemitrita frumenta cõferre ruſtici cõſueuerunt ſi repentinus imber per trituram interuenerit. Id autem nubilarium iuxta areã eſt faciendum, dicitur & nubilar.

lonis facilemq́ ſe prębeat. Auarius opus exigat q̃ penſioneſ: quom et minus id offendit: et tamen ĩ uniuerſum magis ꝓdeſt. Nam ubi ſedulo colitur ager: plerumq́ compendium. Nunq̃ niſi ſi cœli maior uis aut prædonis inceſſit: detrimentum affert: eoq́ remiſſionem colonus petere non audet. Sed nec dominus in unaquaq́ re: cum colonũ obligauerit: tenax eſſe iuris ſui debet: ſicut in diebus pecuniarũ: ut lignis et cæteris paruis acceſſionibus exigendis: quarum cura maiorem moleſtiam q̃ impenſam ruſticis affert. Nec ſane eſt uindicandum nobis quicquid licet. Nam ſummum ius antiqui ſummam putabãt crucem. Nec rurſus in totũ remittẽdũ: quom uel OPTIma nomina NON appellando: fieri mala fœnerator Alphius dixiſſe ſeueriſſime fertur. Sed ipſe noſtra memoria ueterem cõſulatem uirũq́ opulentiſſimũ. P. Voluſiũ aſſeuerantem audiui fœliciſſimum fundum eſſe: qui colonos indigenas haberet: et tãq̃ in paterna poſſeſſione natos iã ĩde a cunabulis lõga familiaritate retineret. Ita certe mea fert opinio rem malam eſſe frequentem locationem fundi: peiorem tamen urbanum colonum: qui per familiam mauult agrum q̃ per ſe colere. Saſerna dicebat ab eiuſmodi homine fere pro mercede litem reddi. Propter quod operam dãdam eſſe: ut et ruſticos et eoſdem aſſiduos colonos retineamus: cũ aut nobis metipſis non licuerit: aut per domeſticos colere non expedierit, quod tamen non euenit niſi in his regiõibus: quæ grauitate cœli: ſoliq́ ſterilitate uaſtantur. Cęterum cum mediocris adeſt et ſalubritas et terrę bonitas: nũq̃ non ex agro plus ſua cuiq́ cura reddit: q̃ coloni: nunq̃ non etiam uillici: niſi ſi maxima uel negligentia ſerui uel rapacitas interuenit. Quæ utraq́ peccata plerumq́ uitio domini uel cõmitti uel foueri nihil dubium eſt: cum liceat aut cauere ne talis præficiat̃ negocio: aut iam præpoſitus ut ſubmoueat̃ curare. In longinquis tamen fundis: in quos non eſt facilis excurſus patrisfamilię: cum omne genus agri tolerabilius ſit ſub liberis colo-

Optima nomina ideſt debitores. Liuius noia ipeditiora uocat malos debitores apud iuriſcõſultos ſlocutio uſitatiſſima eſt ut nomina ꝑ debitis & debitoribꝰ uſurpentur. Hinc illud ſceuolæ. filio meo noia ex Calendario / quæ elegerit filio meus ſibi. xx. dare dãnati ſũto. ſine dolo malo / & cum omnis prope ſubſtãtia calendarii. xx. nominibus contineretur: queſitũ ẽ an huic filio eorum nominum electio ſit permittẽda. In topicis argumẽta ducũt ex ea pecunia quæ in nominibꝰ debeat̃. Apud Satyricum poetã nomen hoc intellectu accipiendum eſt ĩ eo uerſu. cũ uenit ad dubiũ grãdi cum codice nom. Vbi Codex quoq́ ſignificatur liber ſiue Calendarium in quo ratio accepti expenſiq́ ꝑſcribitur de quo ſic inquit. M. Tullius. Nõ refert parua Noia in Codice ideſt paruas ſũmas debitæ pecuniæ non ſcribit in Codice accepti & expenſi / in quo Nomina ideſt debitores digerere & diligenter perſcribere negociatores menſariiq́ conſueuerunt. Illud Senecæ ſat notum. nunq̃ magis Nomina facio q̃ cum dono. Quo ſententialiter oſtendit debitores ueros parari liberalitate oportere.

Non appellando: Significanter et proprie locutus eſt. nam appellare dicitur creditor debitorem. quando ab eo Repoſcit quod debetur. Quintilianus pauper eras & a Creditoribus appellabaris. Item non debui tibi pecuniã nunq̃ me appellaſti. M. Tullius in oratione pro Quintio eum tum impudenter appellare nolebas. Ne multis agam. ſic loquuntur qui pure munditer latine loquuntur.

nis: quam ſub uillicis ſeruis habere: tum præcipue frumentarium quem mi/
nime: ſicut uineas aut arbuſtum colonus euertere poteſt: et maxime uexant
ſerui qui boues elocant: eoſdemque et cætera pecora male paſcunt: nec indu/
ſtrie terrã uertunt: longeque plus imputant ſeminis iacti ꝗ qđ ſeuerit. Sed ne
quod terræ mandauerint ſic adiuuant: ut recte proueniat. Idque cum in are/
am contulerunt: per trituram quotidie minuunt uel fraude uel negligentia.
Nam et ipſi diripiunt: et ab aliis furibus non cuſtodiunt. Sed nec conditum
cum fide rationibus inferunt. Ita ut et actor et familia peccent: et ager ſæpius
infametur. Quare talis generis prædium ſi (ut dixi) domini præſentia cari/
turum eſt: cenſeo locandum.

## De pecore et pecorum magiſtris. Caput. viii.

P ROXIMA EST cura de ſeruis: cui quemque officio præpone/
re conueniat: quoſque et qualibus operibus deſtinare. Igitur præ
moneo ne uillicum ex eo genere ſeruorum: qui corpore placuer/
runt: inſtituamus: ne ex eo quidem ordine: qui urbanas ac delicatas artis ex
ercuerit. Socors et ſomniculoſum genus id mancipiorum ociis campo circo
theatris aleæ popinæ lupanaribus conſuetum: nunquã non eaſdem ineptias
ſomniat. quas cum in agricultura tranſtulit: non tantum in ipſo ſeruo: quã/
tum in uniuerſa re detrimenti dominus capit. Eligendus eſt ruſticis operibꝯ
ab infante duratus et inſpectus experimentis. Si tamen is non erit: de iis præ/
ficiatur: qui ſeruitutem laborioſam tolerauerunt. Iamque qui tranſcenderit
ætatem primæ iuuentæ: nec dum ſenectutis attigerit: illa ne et auctoritatem
detrahat ad imperium: quom maiores dedignentur parere adoleſcentulo.
Hæc ne laborioſiſſimo ſuccumbat operi. Mediæ igitur ſit ætatis et fir/
mi roboris: peritus rerum ruſticarum: aut certe maximæ curæ: quo celeri/
us addiſcat. Nam non eſt noſtri negocii alterum imperare et alterum do/
cere. Neque enim recte opus exigere ualet: qui quid aut qualiter facien/
dum ſit: ab ſubiecto diſcit. Poteſt etiam illitteratus tenaciſſimæ memo/
riæ rem ſatis commode adminiſtrare. Eiuſmodi uillicum Cornelius Cel/
ſus ait: ſæpius nummos domino quam librum afferre: quia neſcius litte/
rarum uel minus poſſit rationes confingere: uel per alium propter conſci/
entiam fraudis timere. Sed qualicunque uillico contubernalis mulier aſſi/
gnata eſt: quæ contineat eum et in quibuſdam rebus tamen adiuuet. Ei/
dem actori præcipiendum eſt: ne conuictum cum domeſtico: multoque
minus cum extero habeat. Nonnunquam tamen eum quem aſſidue ſedulũ
et fortẽ in operibus adminiſtrãdis cognouerit: honoris cauſa mẽſę ſuę die feſto
dignetur adhibere. Saſcrificia niſi ex præcepto domini ne fecerit. Aruſpices

SAGASq́ quæ utraq́ genera uana ſuperſtitione tudis aíos ad impenſas ac deinceps ad flagitia cōpellunt: ne admiſerit. Neq́ urbem: neq́ ullas nūdinas nouerit: niſi emendę uendēdęue ꝑtinētis ad ſe rei cauſa. Villicus.n.(quod ait Cato) ambulator eſſe nō debet: nec egredi termíos: niſi ut addiſcat aliquā culturā: et ſi ita in uicino ē: ut cito remeare poſſit. Semitas nouoſq́ limites í agro fieri ñ patiať. Nō hoſpitē niſi amicū familiarēq́ dñi neceſſariū receperit. Ab his arcēdis ita exortād⁹ ē AD íſtrumēti ferramētorūq́ curā ut duplicia q̃ numerus ſeruoꝝ exigit refecta et repoſita cuſtodiat: ne qd a uicino petēdū ſit: qa plus í opis ſeruoꝝ: q̃ í p̃cio reꝝ eiuſmōi cōſumiť. Cultā ueſtitāq́ familiā magis utiliter q̃ delicate habeat: munitāq́ diligēter a uēto frigore pluuiaq́: quę cūcta ꝓhibēť pellibꝰ manicatis: cētonibꝰ cōfectis uel ſagis cucullis. Si id fiat null⁹ dies tā ítolerabilis ē: quo nō ſub diuo moliri aliqd poſſit. Nec tātū opis agreſtis ſit artifex: ſed et aí q̃tū ſeruile patiť īgeniū uirtutibꝰ íſtruct⁹: ut neq́ remiſſe neq́ crudeliter ípet. Sēpq́ aliquos ex meliōribꝰ foueat: parcat tñ ēt min⁹ bōis: ita ut poti⁹ timeāt ei⁹ ſeueritatē: q̃ crudelitatē ďteſtēť. Id cōtīgere poterit: ſi maluerit cuſtodire ſubiectos ne peccēt: q̃ negligētia ſua cōmitteř ut pūiat delíquētis. Nulla ē āt maior uel nequiſſimi hominis cuſtodia: q̃ operis exactio: ut iuſta reddanť: ut uillicus ſemꝑ ſe repręſentet. Fit.n.ut magiſtri ſinguloꝝ officioꝝ ſedulo munia ſua exequāť. Sed cęteri poſt fatigationē opis quieti ac ſomno poti⁹ q̃ deliciis opā dabūt. Iā illa uetera: ſed optimi moris: q̃ nūc exoluerūt utinā poſſit optinere: ne cōſeruo miniſtro quoq̃ niſi í re dñi utať: ne cibū niſi in cōſpectu familię capiat: neue aliū q̃ q cæteris ꝑbetur. Sic.n.curabit: ut et panis diligēter cōfiat: et reliq̃ ſalubriter appenť. Ne extra fies niſi a ſe miſſū ꝓgredi ſinat. Sed nec ipſe mittat niſi magna neceſſitate cogēte. Neue negocieť ſibi: pecuniāq́ dñi aut aíalibus aut REBus aliis ꝓmercalibus occupet. Hęc.n.negociatio curā uillici auocat: nec ūq̃ patieť eū CVM rōibꝰ dñi paria facere. Sed ubi numeratio exigeť: tē ꝓ nūmis oſtendit. In uniuerſū tñ hoc maxīe optinēdū ab

Sagaſq́ fœminæ ſūt diuinatrices & ariolæ dictæ quaſi fatis agæ. de quibus eſt illud poeticū. polluta eſt magico ſaga miniſterio piatrix quoq́ alio uocabulo dicebať. quæ expiare erat ſolita. Sagis clangoribus ether; ait Stacius Papinius. Exponit commētator ſagis ideſt diuinis unde & p̃ſagia prædiuinationes dici autumat: aliť ſentit Cicero.

Ad inſtrumenti curā. Titulus eſt apud Iuriſcōſultos de fundo iſtructo & iſtrumēto legato. Vbi docet Vlpianus íſtrumētū dici apparatū reꝝ ſine quibus exerceri neq̃at poſſeſſio Idē ait inſtrumenta fūdi ea eē quæ fructus quærendi cogēdi cōſeruādi gratia parata ſint. Triplex eſt inſtrumentū ruſticū uocale Semiuocale mutum. Vocale in quo ſunt ſerui Semiuocale í quo ſūt boues mutum in quo ſunt plauſtra. Ligones falces & alia hꝰ genꝰ. græci uocāt ιργαλεια γεωργικα και πασκευα.

Rebus promercalibus: Promercales res dicuntur quæ uenales inter mercimonia proponuntur. ſicut a Suetonio promercale aurum dictum. ab Augellio promercalia quæ uenui ſubiiciuntur. denique quicquid promerce diſtrahitur id promercale dici poteſt Alibi ait Columella confimiliter. pecuniam domini neq́ in pecore neq́ aliis in rebus promercalibus occupet.

Cum rationibus paria facere. Ideſt ratio accepti expēſiq́ bene conueniat ut quantum pe

eo ē: ne qd ſe putet ſcire qđ neſciat: quęratq́ ſēp addiſcere qđ
ignorat. Nā cū multū ꝓdeſt rite qd facere: tū plus obeſt ppe-
tā feciſſe. Vnū.n.ac ſolū dominatˀ ī ruſticatione: qcq́d exigit
rō culturę ſemel facere: qppe cū emēdatˀ uel īprudētia uel ne-
gligētia iā RES ipſa decoxit. Nec ī tātū poſtmodū exube-
tat: ut et rē amiſſā reſtituat et queſtū tēpoꝝ pręteritoꝝ reſarci-
at. In cęteris ſeruis hęc fere p̄cepta ſeruāda ſūt: quę me cuſto-
diſſe nō pœnitet: ut ruſticos q mō nō īcōmode ſe geſſiſſent:
ſępius q̄ urbanos familiari⁹ alloq̄rer: et a comitate dñi leuari
ppetuū laborē eoꝝ ītelligerē. Nōnū q̄ etiā iocarer: et plus ip-
ſis iocari pmitterē. Iā illud ſępe facio: ut q̄ſi cū peritioribꝰ đ ali-
qbus opibꝰ nouis deliberē: et p hoc cognoſcā cuiuſq́ īgeniū
q̄le q̄q́ ē prudēs. Tū etiā libēti⁹ eos id opus aggredi uideo:
de quo ſecū deliberatū et cōſiliū ipſoꝝ ſuſceptū putāt. Nā il-
la ſolēnia ſūt oībꝰ circūſeptis: ut ergaſtuli mācipia recogno-
ſcāt. Vt explōrēt: an diligēter uicti ſint: an ipſę ſedeſ cuſtodię
ſatis tutę mūitęq́ ſint. Nū uillic⁹ aut alligauerit quēpiā dño
neſciēte: aut reuixerit. Nā utrūq́ maxime ſeruare debet: ut et
quē pater familię tali pœna multauerit: uillicus niſi eiuſdē p-
miſſu cōpedibꝰ nō eximat. et quē ipſe ſua ſpōte uīxerit: anq̄
ſciat domin⁹: nō reſoluat: tātoq́ curioſior īq̄ſitio patriſfami-
lię debet eē ꝓ tali genere ſeruoꝝ: ne aut IN ueſtiariis: aut ī cę-
teris prębitis iniūrioſe tractentˀ: quāto et pluribus ſubiecti ut
uillicis operum magiſtris: ut ERGASTVlariis magis ob-
noxii perpetiendis iniuriis: et rurſus ſeuitia atq́ auaricia læſi
magis timēdi ſunt. Itaq́ diligens dominus: cū et ab ipſis: tū
et ab ſolutis: qbꝰ maior ē fides: quęrit an ex ſua cōſtitutione
iuſta pcipiāt. Atq́ ipſe panis potiōiſq́ ꝓbitatē guſtu ſuo ex-
ploret: ueſtē manicas pedūq́ tegmina recognoſcat. Sępe etiā
quęrēdi ptātē faciat de his: q aut crudeliter eos aut fraudulē-
ter īfeſtēt. Nos qdē aliquādo iuſte dolēres tā uindicamus: q̄
animaduertimus in eos: qui ſeditionibus familiam cōcitāt:
qui calumniātur magiſtros ſuos. Et rurſus premio proſequi
mur eos: qui ſtrenue atq́ induſtrie ſe gerūt. Fœminis quoq́
fœcundioribus: quarum in ſobole certus numerus honorari

cunlæ acceperit a domino tantum reddat, eloquutionis genus per q̄ familiare eruditionibus.

Res decoxit cōminuitur fitq́ minor atq́ deterior: Tranſlatio ſumpta ab his quæ coquūtur ad ignem ſiūtq́ coctura longe minora. Inde uerbum tranſlatū ī eos qui ære alieno cooperti cū ſoluendo nō ſint uel latitant uel ſolum uertunt nam decoxiſſe dicūtur. & decoctores nominātur. epigrammatarius. Nihil colōus uillicuſq́ decoxit. Craſſus q primus diues eſt: cognominatꝰ decoxiſſe ſuis creditoribus traditur. Notiſſimum eſt illud catullianum. Decoctoris amica. formiani.

In ueſtiariis. Veſtiaria nominamꝰ nō tam arcas ac repoſitoria ueſtium q̄ ipſa ueſtimenta dixit Seneca Dominus debet ſeruo ueſtiarium. Sceuola Iuriſconſultus. Quæſitum eſt an mortua matre conditio appoſita deſeciſſe uideatur & per hoc neq́ ueſtiaria neq́ cibaria his debeantˀ. Reſpondi ſecundū ea quæ ꝓponerentˀ Deberi.

Ergaſtularii: qdā autumāt Ergaſtularios dici ſeruos uictos i ergaſtulo. Tu cape ergaſtulariū ꝓ eo q ꝓpoſitus ē ergaſtulo & mācipiis. Quod genus ſeruos priſci habebāt in ergaſtulo cōpeditos ad culturam ruſticatiōis exercendam: Plinius coli rura ergaſtulis peſſimū cenſet eſſe: tanq̄ quicquid illi agunt a deſperantibus agatur.

debet:ocium nõnuq̃ et libertatem dedimus:cũ plures educaſſent. Nã cui tres erãt filii uacatio:cui plures libertas quoq; cõtingebat. Hæc et iuſtitia et cura patriſfamiliæ multum cõfert augendo patrimonio. Sed et illa meminerit:cum e ciuitate remeauerit:deos penates adorare. Deinde ſi tempeſtiuũ erit cõfeſtim:ſi minus poſtero die fines oculis pluſtrare. Oĩs partis agri reuiſere atq; æſtimare:nũquid abſentia ſua de diſciplina et cuſtodia remiſerit. Num aliqua uitis: num arbor: num fruges abſint. Tum etiam pecus et familiam recenſeat. Fundiq; inſtrumentum et ſupellectilem:quæ cuncta ſi p plu ris annos facere inſtituerit:bene moratam diſciplinam: cum ſenectus aduenerit:optinebit. Nec erit ulla eius ętas annis ita confecta:ut ſpernatur a ſeruis.

Qualis corporaturæ mancipia cuique operi contribuenda ſunt. Caput.ix.

d Icendum etiam eſt quibus operibus quẽq; habitũ corporis aut animi cõtribuendum putemus. Magiſtros pecoribꝰ oportet pręponere ſedulos ac frugaliſſimos. Ea res utraq; pluſq̃ corporis ſtatũ roburque confert huic negocio:cum id miniſterium cuſtodia diligẽtis et artis officiũ eſt. Bubulco q̃uis neceſſaria:non tamen ſatis eſt indoles mẽtis:niſi cum uaſtitas uocis et habitus metuendum pecudibꝰ effecit. Sed temperet uires clæmentia. quom terribilior debet eſſe q̃ ſæuior: ut et obſequãtur eius imperiis et diutius perẽnent boues nõ confecti uexatione ſimul operũ uerberũque. Sed quæ ſint magiſtrorum munia quęque bubulcorum:ſuo loco repetam. Nunc ammouiſſe ſatis eſt:nihil in his: in illis plurimũ referre uires et pceritatẽ. Nam lõgiſſimum quẽque aratorem (ſicut dixi) faciemus:et propter id quod paulo ante rettuli:et ꝙ in re ruſtica nullo minus opere fatigatur prolixior:quia in arãdo ſtiuæ pene rectus innititur. MEDIASTINUS qualiſcunque ſtatus poſſit eſſe:dũmodo perpetiendo labori ſit idoneus. Vineæ non ſic altos:quomõ latos et lacertoſos uiros exigũt. Nã is habitꝰ foſſuris et putatiõibꝰ cęteriſq;

Mediaſtinus,ſignificat ſeruum miniſterio ruſtico priuati attributũ qđ ſane erat laborioſũ. Sed quod in agricolatiõe ſit id offiiciũ Mediaſtini nõ ſatis liquet:niſi accipias pro eo q balnea curat & domũ. qdã etymon mediaſtini deducunt a medio aſty .i.Ciuitate quaſi ĩ media ciuitate uerſetur:et mediæ urbis incola ſit quæ ſignificatio plane conuenit cum illo oratiano carmine. Tu mediaſtinꝰ tacita prece rura petebas:quidam mediaſtinũ a medio ſtando uocari memorant.non pauci mediaſtinos tradunt dici uiliſſima quæq; mancipia q abiectiſſima queq; officia tã in agro q̃ ĩ urbe iter.Seruos peragunt/ut oĩbꝰ pareãt/nullius imperiũ detrectãtes. Quaſi in medio ac ppatulo ad oium domeſticorũ iuſſa preſto ſint. De mediaſtinis. Nonius. porphyrio. Priſcianus. Ego re ſolerter curioſeq; ppenſa uideo apud Comellã mediaſtinos pprie intelligi eos operarios/Qui in ſtudio agricolationis uerſantur. Quales ſunt occatores. Sarritores. Rũcatores. Meſſores. Hoc ſignat ipſe Columella ſcribens in ſecundo poſſe ducentorũ agrũ Iugerũ ſubigi duobus Iugis boum totidemq; bubulcis & ſex Mediaſtinis nam preter Bubulcos mediaſtini ſex qui alii Intelligi poſſunt:q̃ hi qui reliqua opera preter arationem in agricolatione conficiunt ut eſt ſarrire:runcare occare:metere:& cætera hoc genus. ſunt autem quaſi hi in medio aratorum & uinitorum conſiſtentes.

earum culturis magis aptus. Minus in hoc officio q̃ in cęteris agricolatio fru-
galitatem requirit: quia et in turba et ſub monitore uinitor opus facere debet.
Ac plerumq; uelocior animus eſt improborum: q̃ deſiderat huius operis cõ-
ditio: nõ ſolũ enim fortem: ſed et acuminis ſtrenui miniſtrũ poſtulat. Ideoq;
uineta plurimum per alligatos excolunt̃. Nihil tamen eiuſdem agilitatis ho-
mo frugi non meliuſq̃ neq̃ faciet. Hoc interpoſui: ne quis exiſtimet in ea me
opinione uerſari: qua malim per noxios q̃ per innocẽtes rura colere. Sed et il-
lud cenſeo ne confundantur opera familiæ: ſic ut omnes omnia exequantur.
Nam id minime conducit agricolę: ſeu quia nemo ſuum proprium eſſe aliqđ
credit opus, ſeu quia cum enixus eſt nõ ſuo: ſed cõmuni officio ꝓficit: liberq;
labori multũ ſe ſubtrahit. Nec tñ uiritim malefactũ deprehendit̃ qđ fit a mul-
tis: propter qđ ſeparãdi ſunt aratores a uinitoribꝰ: uinitores ab aratoribꝰ eiſq;
mediaſtini, claſſes etiam non maiores q̃ denum hoĩum faciundæ: quas de-
curias appellauerunt antiqui: et maxime probauerunt: q; is numeri modus in
opere commodiſſime cuſtodiretur, nec præeuntis monitoris diligentiam mul-
titudo confunderet. Itaq; ſi latior eſt ager: in regiões diducẽdę ſũt hæ claſſes:
diuidundũq; ita opus: ut neq; ſinguli biniue ſint: q̃uom diſperſi nõ facile cu-
ſtodiuntur. Nec tamen ſupra decem: ne rurſus ubi nimia turba ſit: id opus ad
ſe pertinere ſinguli nõ exiſtiment. Hæc ordinatio non ſolum concitat ęmula-
tionem: ſed et deprehẽdit ignauos. Nam cum certamine opus excitetur: tũ in
ceſſantis animaduerſio iuſta et ſine querela uidetur adhiberi. Sed nimirũ dũ
quæ maxime prouidenda ſunt agricolæ futura præcipimus: de ſalubritate: de
uia: de uicino: de aqua: ſitu uillæ: fundi modo: colonorum et ſeruorum gene-
ribus: officiorum operumque diſtributione tempeſtiue per hęc ad ipſum iam
terræ cultum peruenimus: de quo pluribus libro inſequente mox diſſeremus.

## LVCII IVNII MODERATI COLVMELLAE REI RV-STICAE LIBER SECVNDVS.

Terram nec ſeneſcere nec fatigari: ſi ſtercoretur. Caput. i.

q

VAERIS EX ME PVBLI SILuine quod ego
ſine cũctatiõe nõ recuſo docere: cur priore libro ueterẽ
opinionem fere oĩum: qui de cultu agrorũ locuti ſunt:
a principio cõfeſtim reppulerim: falſamq; ſñiam repu-
diauerim cenſentiũ lõgo æui ſitu lõgiq; iã tẽporis ex-
ercitatione fatigatã et effœtã humũ cõſenuiſſe. Nec te
ignoro cũ et aliorum illuſtrium ſcriptoꝝ: tum pręcipue
Tremellii auctoritatẽ reuereri: q cũ plurima ruſticarũ rerũ pcepta ſimul elegã-
ter et ſcire memorię ꝓdiderit: uidelicet illectus nimio fauore priſcoꝝ de ſimili
materia diſſerentium: falſo credidit parentẽ omnium terram: ſicut muliebrem

ſexum ætate anili iam confectam progenerandis eſſe fœtib9 inhabilem. Quod ipſe quoq; cõfiteretur: ſi in totum nullę fruges prouenirent. Nam et hominis tum demum declarat̃ ſterile ſenium: non cum deſinit mulier trigeminos aut trigeminas parere: ſed cum omnino nullum conceptum edere ualet. Itaq; tranſactis iuuentæ temporibus: etiã ſi longa uita ſupereſt: partus tamen annis denegatus non reſtituitur. At e contrario ſeu ſponte: ſeu quolibet caſu derelicta humus: cum eſt repetita cultu magno fœnore ceſſatoꝝ colono reſpondet. Nõ ergo ẽ exiguaꝝ frugũ cauſa terræ uetuſtas: ſi modo cũ ſemel inuaſit ſenectus: regreſſum non habet: nec reuiſcere aut REPVbeſcere põt: ſed ne laſſitudo qdẽ ſoli minuit agricolę fructum. Nec enim prudẽtis eſt adduci tãq̃ in hoĩbꝰ nimię corporis exercitationi: aut oneris alicuius pondere: ſic cultibꝰ et agitationibus agroꝝ fatigationem ſuccedere. Quid ergo eſt inquis: quod aſſeuerat Tremelius intacta et ſilueſtria loca: cũ primũ cœperint cultu exuberare: mox deinde nõ ita reſpondere labori colonorũ? Videt ſine dubio quid eueniat: ſed cur ita accidat: nõ peruidet. Neq; enim iccirco rudis et modo ex ſilueſtri habitu ĩ aruũ trãſducta fœcũdior haberi terra debet: ꝙ ſit requietior et iunior: ſed ꝙ multorum annorum frondibus et herbis: quas ſuapte natura progenerabat: uelut ſaginata largioribꝰ pabulis facilius edẽdis educãdiſq; frugibus ſufficit. At cũ pruptę raſtris et aratris radices herbaꝝ ferroq; ſuccíſa nemora frondibus ſuis deſierunt alere matrẽ: quæq; tẽporibus autumni frutetis et arboribus delapſa folia ſuperiaciebant̃: mox conuerſa uomeribꝰ et inferiori ſolo qd̃ plerũq; eſt exilius permixta aſſumpta ſunt: ſequitur ut deſtituta priſtinis alimentis macreſcat humus. Non igitur fatigatione quemadmodum plurimi crediderunt: nec ſenio: ſed noſtra ſcilicet inertia minus benigne nobis arua reſpondent. Licet enim maiorem fructum percipere: ſi frequẽti et tempeſtiua et modica ſtercoratione terra refoueatur: de cuius cultu dicturos nos priori uolumine polliciti iam nunc differamus.

Quot ſint genera terreni. Caput. ii.

c Alidiſſimi ruſticarum rerum genera terreni tria eẽ dixerunt campeſtre: collinum: montanum. Campum non æquiſſima ſitũ planitie NEC perlibrata: ſed exigue prona. Collem clementer et molliter aſſurgentẽ. Montẽ nõ ſublimẽ et aſperũ: ſed nemoroſum et herbidũ

Repubeſcere: In priſtinam pubertatem iuuẽtutiſq; florem reuerti, cõſimile eſt repueraſcere et reuireſcere.

Necperlibrata. Ideſt non ad libellã æquata nec uelut ad normam æquabiliter complanata. M. Varro cõſimiliter inquit. Campeſter locus is eſt melior. Qui totus æquabiliter in unam partem uergẽs: q̃ is. qui eſt ad libellam æqu9.

De ſiccaneis. Siccanea dicunť quæ gaudent ſiccitate ſicut e diuerſo rigua quæ humore lętantur. Pratorũ duo ſũt genera alterum ſiccaneum, alterum riguum. Quod ſiccaneum uocant Suaptenatura fenum progignit. Riguum uero Irrigatiotione eſt reſouendum Et humoris pabulo ſaginãdum. λιμῷ οἴκτιστον θανέειν ideſt fame mori miſerrimum eſt. Liuius conſimiliter maiorem partem militum fame ac frigore, quæ miſerrima mortis genera ſunt amiſiſſet.

maxime ꝓbauerunt. His autem generibus ſingulis ſenę ſpecies cõtribuũtur. Soli pinguis uel macri: ſoluti uel ſpiſſi: humidi uel ſicci. Quæ qualitates inter ſe mixtæ uicibꝰ et alternatæ plurimas efficiunt agrorum uarietates. Eas enumerare non eſt artificis agricolæ. Neq; enim artis officium eſt ꝑ ſpecies: quæ ſunt innumerabiles: euagari: et ingredi per genera quæ poſſunt et cogitatione mentis et ambitu uerborũ facile copulari. Recurrẽdum eſt igitur ad qualitatem inter ſe diſſidentium: quaſi quaſdã cõiunctiones: quas græci συζυγίας τῶν ἐναντιοτήτων: nos diſcordãtiũ comparatiões tolerabiliter dixerimus. Atq; etiam ſignificandum eſt ex omnibus: quæ terra progeneret: plura campo magis ꝙ colle: plura pingui ſolo ꝙ macro lætari. DE ſiccaneis et riguis non comperimus utra numero uincant: cum utique pene ĩfinita ſunt: quæ ſiccis: quæq; humidis locis gaudent: ſed ex his nihil nõ meliꝰ reſoluta humo: ꝙ denſa prouenit. Quod noſter quoq; Virgilius cum et alias fœcundi arui laudes retuliſſet adiecit:

Et cui putre ſolum: namq; hoc imitantur arando.

Neq; enim aliud eſt colere: ꝙ reſoluere et fermentare terram: ideoque maximos quæſtus ager præbet Idẽ pinguis ac putris: qa cũ plurimũ reddat: minimũ poſcit: et qđ poſtulat exiguo labore atq; impenſa conficitur. Præſtantiſſimum igitur tale ſolũ iure dicať. Proximũ deinde huic pinguiter denſũ: quod impenſam coloni laboremq; magno fœtu remunerať. Tertia eſt rõ loci rigui: quia ſine impenſa fructũ reddere põt. Hanc primam Cato eſſe dicebat: qui maxime reditũ pratoꝝ cæteris anteponebat. Sed nos de agitatiõe terrę nũc loqmur: non de ſitu. Nullũ deterius habeť genus: ꝙ quod eſt ſiccum pariter et denſum et macrũ: quia cũ difficulter tractetur: tũ ne tractatũ qdẽ gratiã refert: nec relictis pratis uel paſcuis abũde ſufficit. Itaq; hic ager ſiue exerceť ſeu ceſſat: colono eſt pœnitendus ac tanꝙ peſtilens refugiendus. Nã ille mortem facit: hic teterrimã comitẽ mortis famẽ. Si tñ græcis camenis habemus fidem clamitantibus λιμῷ οἴκτιστον θανέειν. Sed nunc potius uberioris ſoli meminerimus: cuius demonſtranda eſt duplex tractatio culti et ſilueſtris. De ſilueſtri regione in aruorum formam dirigenda prius dicemus: quom eſt antiquius facere agrum ꝙ colere. Incultum igitur locum conſideremus: ſiccus an humidus: nemoroſus arboribus an lapidibus confragoſus: iunco ne ſit an gramine ueſtitus: ac

filicibus aliiſue frutetis ĩpeditus. Si humidus erit: A Bundã-
tia uliginis ante ſiccet̃ foſſis. Eaꝝ duo genera cognouimus:
cæcarũ:et patẽnum. Spiſſis atq; cretoſis regionibus apertę re
linquũtur. At ubi ſolutior humus eſt:aliquę fiunt patentes:
aliquæ etiam occæcantur ita:ut in eas ora hiãrium foſſarum
comperãt:ſed latius apertas ſumma parte decliueſq; et ad ſo-
lũ coartatas imbricib9 ſupinis ſimiles facere cõueniet. Nam
quarum recta ſunt latera:celeriter aquis uitiãtur:et ſuperioris
ſoli lapſibus replentur. Opertæ rurſus occæcari debebunt:ſul
cis in altitudinem tripedaneam depreſſis:qui cũ parte dimi-
dia lapides minutos uel nudam glareã receperint:ęquẽtur ſu
piecta terra:quæ fuerat effoſſa. Vel ſi nec lapis erit nec glarea:
ſarmẽtis connexus uelut funis informabit̃ in eam craſſitudi
nem:quã ſolum foſſæ poſſit anguſte quaſi accõmodatã co-
artatamq; capere. Tum per imũ cõtendetur:ut ſuper calcatis
cupreſſinis uel pineis:aut(ſi eæ non erunt) aliis frondibus ter
ta contegatur:in principio atq; exitu foſſæ more ponticuloꝝ
binis ſaxis tantũmodo pilarũ uice conſtitutis et ſingulis ſu-
perpoſitis:ut eiuſmodi cõſtructio ripam ſuſtineat:ne præclu-
dat̃ humoris illapſus atq; exitus. Nemoroſi frutetoſiq; trac-
tus duplex cura eſt:uel exſtirpandis radicit9 arboribus et re-
mouendis: uel(ſi rarę ſunt)tantũ ſuccidendis incendendiſq;
et inarãdis. At ſaxoſũ facile eſt expedire lectiõe lapidũ:quoꝝ
ſi magna eſt abundantia:uelut quibuſdam ſubſtructionibus
partes agri ſunt occupandæ:ut reliquæ emundent̃:uel in al-
titudinẽ ſulco depreſſo lapides obruendi. Quod tamen ita fa
ciendũ erit: ſi ſuadebit operarũ utilitas. Iunci et graminis per
nicies repaſtinatione:filicis frequens exſtirpatio:quæ uel ara-
tro fieri poteſt:cum intra biennium ſæpius cõuulſæ moriun
tur:celerius etiam ſi eodẽ tempore ſtercores:et lupino uel fa-
ba conſeras:ut cum aliquo reditu medearis agri uitio. Nãq;
cõſtat filicẽ ſationibus et ſtercoratiõe facilius interimi. Verũ
et ſi ſubinde naſcẽtẽ falce decidas: quod uel puerile opus eſt:
intra prædictũ tempus uiuacitas eius abſumitur. Sed iam ex
pediẽdi ruris agricolationem ſequitur cultorum noualiũ cu-
ra:de qua mox quid cenſeam profitebor Siquæ ante diſcẽda
ſũt a tuorũ ſtudioſis præcepero. Plurimos antiquorum q de
ruſticis rebus ſcripſerunt:memoria repeto quaſi confeſſa nec
dubia ſigna pinguis ac frumẽtorum fertilis agri prodidiſſe:
dulcedinẽ ſoli propriã:herbarum et arborum prouẽtum:ni-

Abundãtia uli-
ginis. Vligo ꝓprie
eſt naturalis terræ
humor. Vnde uli-
ginoſus ager dici-
t9 quo quaſi piger
noxius humor cõ-
tinetur. uliginoſo
agro oppõitur ari-
dus.

Velut quibuſ-
dam ſubſtructio-
nibus: Plinius Ci-
cero Cæteri ſub-
ſtructiões inſanas
uocant ædificia
enormia ſumptuo
ſa & impendiis ꝓ-
pe Regalibus ex-
tructa: hic ſubſtru-
ctiones intelliga a-
ceruationes lapi-
dũ i unũ agri locũ
congeſtorum. In-
ſtar ſubſtructio-
num quibus ædifi-
cia magna con-
ſurgunt.

grũ uel cinereũ colorẽ. de cæteris ãbigo. De colorẽ ſatis admi-
rari nõ poſſũ cũ alios: tũ Corneliũ Celſũ nõ ſolũ agricolatio-
nis: ſed uniuerſę naturę prudẽtẽ uiꝝ ſic et ſnĩa et uiſu deerraſ-
ſe: ut oculis eiꝰ tot paludes tot ẽt cãpi ſalinaꝝ nõ occurrerẽt:
qbꝫ fere cõtribuũt̃ p̃dicti colores. Nullũ.n. temere uidemꝰ lo-
cũ: q mõ pigꝝ cõtineat humorẽ: nõ eũdẽ uel nigri uel cinerei
coloris: niſi forte ĩ eo fallor ipſe qd̃ nõ putẽ: aut ĩ ſolo limoſæ
paludis et uliginis amarę: aut ĩ maritimis areis ſalinaꝝ gigni
poſſe iacta frumẽta. Sed ẽ mãifeſtior hic ãtiquorũ error: q̃ ut
pluribꝫ argumẽtis cõuĩcẽdꝰ ſit. ñ ergo color tã q̃ certꝰ auctor
teſtis ẽ bõitatis aruoꝝ. Et iõ frumẽtariꝰ ager: id ẽ pĩguis ma-
gis aliis q̃litatibꝫ æſtimãdus ẽ. Nã ut fortiſſimę pecudes di-
uerſos et pene ĩnumerabiles: ſic ẽt robuſtiſſimę terrę plurios
et uarios colores ſortite ſũt. Itaq; cõſiderãdũ erit: ut ſolũ qd̃
ex colore deſtinamꝰ: pĩgue ſit. Per ſe tñ id paꝝ ẽ: ſi dulcedine
caret. Qd̃ utrũq; ſatis expedita nobis rõe cõtigit diſcere: Nã
p exigua cõſp̃git̃ aq̃ gleba: manuq; ſubigit̃. At ſi glutioſa ẽ: q̃-
uis lẽiſſimo tractu p̃ſſa ĩhæreſcit: et picis ĩ morẽ ad digitos lẽ-
teſcit habẽdo: ut ait Vir. Eadẽq; illiſa humo ñ diſſipat̃. Quę
res admonẽt nos ĩ eſſe tali materię naturalẽ ſuccũ et pĩguitu-
dinẽ. Sed ſi uelis ſcrobibꝫ egeſtã humũ recõdere: et recalcare
cũ aliqᵒ q̃ſi fermẽto abũdauerit: certũ erit eẽ eã pĩguẽ: cũ d̃fue-
rit exilẽ: cũ ęquerit mediocrẽ. q̃q̃ iſta q̃ nũc retuli: ñ tã uera
poſſint uideri ſi ſit PVLlula terra: q̃ meliꝰ p̃uentu frugũ ap-
probat̃. Saporẽ quoq; ſic dignoſcemꝰ. Ex ea pte agri: q̃ ma-
xĩe diſplicebit: effoſſę glebę: et in fictili uaſe madefactę dulci
aq̃ p̃miſceãt̃: ac more fęculẽti uini diligẽter colatę guſtu ex-
plorẽt̃. Nã q̃lẽ traditũ ab eis retulerit humor ſaporẽ: talẽ eẽ
dicemꝰ eiꝰ ſoli. Sed CItra hoc expimẽtũ multa ſũt: q̃ et dul-
cẽ terrã et frumẽtis habilẽ ſignificẽt: ut iuncꝰ et calamꝰ gra-
men et trifoliũ ebulũ rubi pruni ſilueſtres et alia cõplura: q̃ ẽt
ĩdagatoribꝫ aq̃rũ: nõ tñ niſi dulcibꝫ terrę uenis educãt̃. Nec
cõtẽtos eẽ nos oportet prĩa ſpecie ſũmi ſoli: ſed diligẽter ex-
plorãda ẽ ĩferioris materiæ q̃litas: terrẽa nec ne ſit. Frumẽtis
aũt ſat erit: ſi æq; bõa ſuberit bipedana humꝰ. Arboribꝫ alti-
tudo q̃ttuor pedẽ abũde ẽ. Hęc cũ ita explorauerimꝰ: agꝝ ſa-
tiõibꝫ faciũdis expediemꝰ. Is aũt nõ minimũ exuberat: ſi cu-
rioſe et ſcite ſubigit̃. Quarẽ ãtiq̃ſſimũ ẽ formã huius opis cõ-
ſcribere: quã uelut ſectã legẽq; ĩ p̃ſcindẽdis agris ſectãt̃ agri-
colę. Igit̃ in opere boues ARte iunctos habere cõuenit: quo

Pullula terra: Coloris nigri quẽ pullum uocãt: puligo Plinio eſt nigricia quedam lanarum, tarentinarum prope peculiaris declinans in fuluum colorem.

Citra hoc experimẽtum: ſine hoc experimento, locutio eſt elegans & celeberrimis ſcriptoribus frequentiſſima citra muſicen, Citra ſuſpitionem dixit Quintilianꝰ. Citra faſtidiũ, Citra perniciem Plinius & citra ſalem p ſine ſale. Citra ebrietatem, Citra cruditatem Seneca. dicimꝰ citra calendas pro ante calendas. & multa cõ ſimiliter ab eodem fonte deriuata

Arte iunctos, ſtricto uinculo, aduerbium eſt.

ſpecioſius ingrediantur: ſublimes et elatis capitibus: ut min⁹ colla eorum labefactentur: iugumq; melius aptum ceruicib⁹ inſidat. Hoc enim genus iuncturæ maxime Probatũ eſt. Nã illud quod in quibuſdam prouinciis uſurpatur: ut cornibus illigetur iugum: fere repudiatum eſt ab omnibꝰ: qui præcepta ruſticis conſcripſerunt: neq; immerito. plus enim queunt pecudes collo et pectore conari: q̃ cornibus. Atq; hoc modo tota mole corporis: totoq; pondere nituntur. At illo retractis et reſupinis capitibus excruciantur: ægreq; terrę ſummã partem leui admodum uomere ſauciant. Et ideo minoribus aratris moliuntur: qui non ualent alte perfoſſam noualium terrã reſcindere. Quod cum fit omnibus uirentibus plurimũ confertur. Nam penitus aratis ſulcatis maiore incremento ſegetũ arborumq; fœtus grandeſcunt. Et in hoc igitur a Celſo diſſẽtio: q reformidans impenſam: quæ ſcilicet largior eſt in amplioribus armentis cenſet et exiguis uomeribus et dentalib⁹ terram ſubigere: quo minoris formæ bubus adminiſtrari id poſſit: ignorans plus eẽ redditus in ubertate frugum: q̃ impẽdii ſi maiora mercemur armenta: præſertim in italia: ubi arbuſtis atq; oleis conſitus ager altius reſolui ac ſubigi deſiderat: ut et ſummæ radices uitium olearumq; uomeribꝰ reſcindantur: quæ ſi maneant frugibus obſint: et inferiores penituſ ſubacto ſolo facilius capiant humoris alimentum. Poteſt tamen illa Celſi ratio numidiæ et ægypto conuenire: ubi plerumq; arboribus uiduum ſolum frumentis ſeminatur. Atq; eiuſmodi terram pinguibus harenis putrem uelut cinerẽ ſolutam: q̃uis leniſſimo dente moueri ſatis eſt. Bubulcum aũt per proſciſſum ingredi oportet: alternisq; uerſibus obliquum tenere aratrum: et alternis recto plenoq; ſulcare: ſed ita necubi crudum ſolum et immotum reliquat: quod agricolę ſcãnum uocant. Boues cum ad arborem uenerĩt: fortiter retinere ac retardare: ne in radicẽ maiore niſu uomis impactus colla commoueat. Neue aut cornu bos ad ſtipitem uehementi⁹ offendat: aut extremo iugo truncum delibet: tamũq; deplãret: uoce potius: q̃ uerberibꝰ terreat. Vltima quę ſint opus recuſantibus remedia plagæ: nunq̃ ſtimulo laceſſat Iuuencum quę res retractum calcitroſumq; eum reddit. Nõnũq̃ tñ admoneat flagello. Sed nec in media PARte uerſurę conſiſtat. Detq; requiem in ſumma: ut ſpe ceſſãdi totum ſpacium bos agilius enitatur. Sulcum autem ducere lõgiorem: q̃ pedum

Parte uerſuræ: Verſurã dicũt ſcriptores agricolationis. Vbi boues in arando poſt peractum legitimũ ſulcum circum aguntur uertunturque: alias uerſura ẽ mutuatio quedam q̃ creditor mutatur a uertendo dicta. Cuius Plinius Seneca Cicero omnes cõmeminere.

arandum:niſi ſi magnis(ut fit nonnunq̃ )ſubitaneis imbribus:
quaſi hibernis pluuiis terra pmaduerit. Quod cũ accidit nihil p
hibet quo minus mẽſe iulio ueruacta ſubigãť . Sed quãdocũq;
arabiť :obſeruabim9:ne lutoſus ager tractetť :neue exiguis nim/
bis ſeminabimus quam terram ruſtici uariam carioſamq; appel/
lant. Ea eſt cum poſt longas ſiccitates leuis pluuia ſuperioré par
tem glebarum madefecit:inferiorem nõ attigit. Nã quæ limo/
ſa uerſantur arua:toto anno deſinunt poſſe tractari. Nec ſunt ha/
bilia ſementi aut occationi aut ſationi. At rurſus quæ uaria ſub/
acta ſunt:continuo triennio ſterilitaté afficiuntur: Medium igiť
temperamentũ maxime ſequantur in arandis agris:ut neq; ſuc/
co careant:neq; abundent uligine. Quippe nimius humor ut di
xi limoſos lutoſoſq; reddit. At quæ ſiccitatibus aruerũt:expedi
ri probe nõ poſſũt. Nã uel reſpuitur duritia ſoli dens aratri : uel
ſiqua parte penetrauit:nõ minute diffundit humum:ſed uaſtos
ceſpites conuellit:quibus obiacentibus impeditum aruum mi/
nus recte poteſt iterari:quia ponderibus glebarum:ſicut aliqui/
bus obſtantibus fundamentis uomis a ſulco repelliť. Quo eue/
nit:ut in iteratione quoq; ſcamna fiant:et boues iniquitate ope/
ris maxĩe multentur. Accedit huc:q; oĩs hum9 quis lætiſſima:
tamen inferiorem partem ieiuniorẽ habet:eamq; attrahunt exci
tatæ maiores glebę. Quo euenit:ut infœcundior materia mixta
pinguiori ſegetem minus uberem reddat:tum etiam ratio ruſti
ca aggrauatur exiguo profectu operis. Iuſta enim fieri nequeũt:
cum indurũit ager. Itaq; ſiccitatibus cenſeo:quod iam proſciſſũ
eſt iterare:pluuiamq; operiri:quæ madefacta terra facilem nobiſ
culturam præbeat. Sed iugerum talis agri quattuor operis expe
ditur. Nam cõmode proſcinditur duabus: Vna iteratur. TER/
tiatur dodrante. In liram ſtatim redigitur quadrante operæ. Li/
ras autem ruſtici uocant eaſdem porcas:cũ ſic aratũ eſt: ut inter
duos latius diſtantis ſulcos medius cumulus ſiccam ſedem fru
mentis præbeat ; Colles pinguis ſoli peracta ſatiõe trimeſtrium
menſe martio:ſi uero tepor cœli ſiccitaſq; regionis ſuadebit : fe/
bruario ſtatim proſcindendi ſunt. Deinde de aprile medio uſq; ĩ
ſolſtitiũ iterandi tertiandique. Septembri circa æquinoctium ac
totidem operis:quot uliginoſi campi excolitur iugerũ talis agri.
Sed in arando maxime eſt obſeruandum ſemper ut tranſuerſus
mons ſulcetur. Nam hac ratiõe difficultatis accliuitas ĩfringiť:
laborque pecudũ et hoĩum cõmodiſſime ſic minuiť . Paulũ tñ
quotienſque iterabiť :mõ in elatiora:modo in depreſſiora cliui

Tertiať do/
drante: Fami/
miliare eſt Co/
lumellæ Aſſis
nomine totum
ſignificare &
conſequenter
per uncias in/
telligere par/
tes/ſicut hic no
mine dodran/
tis itelligi uult
nouem partes
unius operæ
ſufficere ad ter
tiandum agrũ
ideſt ad tertiã
arationem in
ſingula iugera
peragendam.

Quaſi pabulo gliſcit: Creſcit pingueſcit ſaginatur. gliſcere enim creſcere eſt. Vn glires dicti. qui ſomno gliſcunt. i. creſcunt fiuntq; pinguiores. gliſceras menſas dixerunt antiq optimas & lautas quaſi gliſcentes per inſtructionem epularum. alibi Columella ſcribens de gallinis farciendis ſic inquit. prima luna ſaginari cepta uiceſima pergliſcit.

Deſiderat uehes: a Vehendo uehes nominantur. ſunt autem proprie ruſtica inſtrumenta. quibus ſtercus uehitur. & menſuræ nomen. Plinius. Iuſtum eſt uehes ſtercoris .xviii. iugero tribui. Alibi Columella ait maiores pecudes efficere denas uehes ſtercoris tricenis diebus.

obliquum agi ſulcum oportebit: ut in utramq; partem reſcindamus: nec in eodem ueſtigio terram moliamur. Exilis ager planus: qui aquis abundat: primum aretur: p ultimam partem menſis auguſti. Subinde ſepembri ſit iteratus paratuſq; ſementi circa æquinoctium. Expeditior autem labor eiuſmôi ſoli eſt: eoq; pauciores impendūtur operæ: nam tres uni iugero ſufficiunt. Itē graciles cliui non ſunt æſtate arandi: ſed circa ſeptembres kalendas: quom ſi ante hoc tempus proſcinditur: effœta et ſine ſucco humus ęſtiuo ſole perutitur: nullaſq; uiriū reliquiás habet. Itaq; optime inter kalendas et idus ſeptembris aratur: ac ſubinde iteratur: ut primis pluuiis æqnoctialibus conſeri poſſit. Neq; in lira ſed ſub ſulco ralis aget ſeminandus eſt.

Exilis terra quomodo ſtercoretur. Caput. v.

p Rius tamen q̃ exilem terram iteremus: ſtercorare cōueniet. Nam eo QVAſi pabulo gliſcit. In cāpo rari⁹: in colle ſpiſſius acerui ſtercoris inſtar quinq; modiorum diſponuntur: atq; in plano pedes interualli quoquo uerſus octo: in cliuo duobus minus relinqui ſat erit. Sed id nobis decreſcente luna fieri placet: nam ea res herbis liberat ſegetis. Iugerū autē DESIderat: quod ſpiſſi⁹ ſtercoratur uehes quattuor et uiginti: quod rarius duodeuiginti. Diſiectū deinde protinus fimū iarari et obrui cōuenit: ne ſolis halitu uires amittat. Et ut permixta humus prædicto alimento pingueſcat. Itaq; cum in agro diſponentur acerui ſtercoris: non debet maior modus eorum diſſipari: q̃ quem bubulci eodem die poſſint obruere.

De generibus ſeminum. Caput. vi.

c Vm ſementi terram docuimus præparare: nūc ſeminum genera perſequemur. Prima et utiliſſima ſunt homnibus frumēta triticum et ſemen adoreum. Tritici genera complura cognouimus. Verum ex his maxime ſerendum eſt: quod robus dicitur: quom et pondere et nitore pręſtet. Secunda conditio eſt habenda ſiliginis: cuius ſpecies in pane pręcipua pondere deficitur. Tertium erit trimeſtre: cuius uſus agricolis gratiſſimus. Nam ubi propter aquas aliamue cauſam matura ſatio eſt omiſſa: præſidium ab hoc petitur. Id genus eſt ſiliginis. Reliquæ tritici ſpecies: niſi ſi quos multiplex uarietas frugum et inanis delectat gloria: ſuperuacuæ ſunt. Adorei autē plerumq; uidimus in uſu genera quattuor. Far: quod appellatur cluſinum candidioris et nitidi. Far: quod uocatur uermiculum rutilum atq; alterum candidum: ſed utrumq; maioris ponderis

ꝗ cluſinum. Semen trimeſtre quod dicitur halicaſtrum: idq̧ pondere et bonitate eſt præcipuum. Sed hæc genera tritici et adorei propterea cuſtodienda ſunt agricolis: cum raro quiſq̄ ager ita ſitus eſt: ut uno ſemine contenti eſſe poſſimus: interueniente parte aliqua uel uliginoſa uel arida. Triticum autē ſicco loco melius coaleſcit. Adoreū min9 infeſtatur humorē.

De generibus leguminum. Caput. vii.

l Eguminum genera cum ſint complura: maxime grata et in uſu hominum uidentur faba lenticula, piſum phaſelus, cicer, cannabis, milium, panicum, ſeſama, lupinum, linum etiam et hordeum, quia ex eo priſana eſt. Item pabulorum optima ſunt medica et fœnum græcum nec minus uitia. Proxima deinde cicera et eruum et farrago: quæ eſt ex ordeo. Sed de his prius diſſeremus: quæ noſtra cauſa ſeminantur: memores antiquiſſimi præcepti: quo monemur: ut locis frigidis nouiſſime: tepidis celerius: calidis ociſſime metamus. Nunc autem perinde ac ſi temperatæ regioni præcepta dabimus.

Quod ſit ſeminandi tempus. Caput. viii.

p Lacet noſtro poetæ adoreum atq̧ etiam triticū nō ante ſeminare: ꝗ occiderint uergiliæ: quod ipſum numeris ſic ediſſerit.

At ſi triticeam in meſſem, robuſtaq̧ farra
Exercebis humum: ſoliſq̧ inſtabis ariſtis:
Ante tibi eoæ atlantides abſcondantᷣ.

Abſcōduntᷣ aūt altero et triceſimo die poſt autūnale ęqnoctiū: qđ fere cōficitur nono kalēdas octobris: pp qđ intelligi debet tritici ſatio dierū ſex et quadraginta ab occaſu uergiliarū: qui fit āte diē. ix. kal. nouēbř. ad brumæ tēpora. Sic. n. ſeruāt prudētes agricolę: ut quindecī dieb9 priuſq̄ cōficiatᷣ bruma: totidēq̧ poſt eā cōſecētᷣ neq̧ arent: neq̧ uitē aut arborē putēt. Nos quoq̧ āñuimus agro temꝑato et minime humido ſemētē ſic fieri debere. Cęterū locis uliginoſis atq̧ exilib9 aut frigidis aut ēt opacis plerūq̧ citra kalēdas octobris ſeminare cōuenire: Dū ſicca tellus licet, dū nubila pēdēt: ut prius cōualeſcāt radices frumētorū: ꝗ hibernis imbribus aut gelicidiis pruinisue infeſtentur. Sed ꝗuis tempeſtiue ſementis cōfecta erit: cauebitur tamen ut patentis liris crebroſq̧ ſulcos aquarios: quos nōnulli elices uocant: faciamus: et omnem humorem IN colliquias: atq̧ inde extra ſegetes deriuemus. Nec ignoro quoſdā ueteres auc

Incolliqas deriuemus. Videtur legendū in collicias. ſūt autem colliciæ ſiue colliq.æ ſulci maiores Amplioreſq̧ et quaſi loculamēta, quibus humor agrorum noxius ex minoribus ſulcis deriuatᷣ Extra ſegetes: Victruuius appellat colluuiaria omnis colluuiei & purgamentorū receptacula: Plinius meminit colliciarū his uerbis. In uſu eſt & collicias interponere ſi ita locus poſcat āpliore ſulco, quæ in foſſas aquā educāt. In Pliniāis codicibus fere omnibus legitᷣ collecti tras. Verū ſiue colliqas ſiue collicias ſiue collectitras legere libet, haud eq dē in magno ponā diſcrimine, dummodo nouerimus Vocabulū hoc ab humore colligendo uel eliquādo eē deductū. fiunt aūt ī agris huiuſcemodi colliciæ ad colligēdas aquas atq̧ educēdas extra ſegetes: ſicuti quoq̧ ſūt elices ſulci aq̄rii ab eliciendo aq̄ noīati. Cato cloacale flumen dixit pro colluuie cloacarum. M. Varro collicias ſignare uidetur cum ait, ſulcant in foſſas, quo pluuialis aqua dilabatur.

Sitiēti ſolo: Sicca terra. Plinius iu nam ſitientem dicit intelligi uolens ſiccam.

Inoccatum. Occatione facta ſatū. occare autem hoc eſt glebas comminuere ſatores ſolent & quaſi occidere. Vnde & nomen. Quidam ab occecādo occationis uocabulum dictum eſſe autumāt. occator nominatur is operarius, q facit occationem. locus Plautinus hinc innotuit. Occatorem dicere debebas prius. Nam ſemper occant priuſq̃ ſarriūt ruſtici.

tores præcepiſſe: ne ſeminarentur agri: niſi cum terra pluuiis
permaduiſſet. Quod ego ſi tempeſtiue comperat: magis con
ducere agricolæ non dubito. Sed ſi (quod euenit nonnunq̃)
ſeri ſunt imbres. q̃uis SITIENTI ſolo recte ſemē commit-
titur. Idque etiam in quibuſdam prouinciis: ubi ſtatus cœli
talis eſt: uſurpatur. Nam quod ſicco ſolo ingeſtū et INOC-
catum eſt: perinde ac ſi repoſitum in horreo non corrumpi-
tur. Atque ubi uenit imber: multorum dierum ſementis uno
die ſurgit. Tremellius quidem aſſeuerat: priuſq̃ impluerit ab
auibus aut formicis ſata edi. Aeſtiuis ſerenitatibus ager aret.
Idque etiam ſæpius nos experti: uerum adhuc eſſe comperi-
mus: Magis apte tamen in eiuſmodi agris adoreum q̃ triti-
cum ſeritur: quom folliculum: quo continetur: firmū et dura-
rabilem aduerſus longioris temporis humorem habet.

p Quot ſeminum modios iugerum poſtulet: et medi-
cinæ ſeminum. Caput. ix.

i Vgerum agri pinguis plerumque modios tritici
quattuor: mediocris q̃nque poſtulat. Adorei mo-
dios nouem ſi eſt lætum ſolū: ſi mediocre: decem deſiderat.
Nam q̃uis de menſura min⁹ auctoribus cōuenit: hanc tamē
uideri cōmodiſſimū docuit noſter uſus: quē ſi qs ſeq recuſat:
utat̃ præceptis eorū: q uberē cāpū in ſingula iugera tritici: q-
bus et adorei octo modiis obſerere p̃cipiūt. Atq; hac portiōe
mediocrib⁊ agris ſemina p̃bēda cenſent. Nobis ne iſtā qdē
quā prædixim⁹ menſurā ſemp placet ſeruari: q; ea uariat aut
loci: aut tēporis: aut cœli cōditio. Loci: cū uel in cāpis uel col
lib⁊ frumētū ſerit̃: atq; hic uel pīguib⁊ uel mediocrib⁹ uel ma
cris. Tēporis: cū autūno aut etiā ingruēte hieme frumēta ia-
cim⁹. Nā pría ſemētis rarius ſerere p̃mittit: nouiſſima ſpiſſi⁹
poſtulat. Cœli: cū aut pluuium aut ſiccū eſt. Nā illud idē qđ
pría ſemētis: hoc qđ ultīa deſiderat. Omne aūt frumētū ma-
xime cāpo patente: et ad ſolē prono apricoq; et ſoluto lætat̃.
Collis. n. q̃uis granū robuſti⁹ aliquāto: minus tñ tritici red-
dit. Denſa cretoſaq; et uliginoſa hum⁹ ſiliginē et far adoreū
nō incōmode alit. Ordeū niſi ſolutū et ſiccū locū non patit̃.
Atq; illa uicibus annoꝝ requietū agitatumq; alternis et q̃ læ-
tiſſimū uolunt aruum. Hoc nullam mediocrē poſtulat. Nā
ut pinguiſſima uel macerrima humo iacitur: illa poſt conti
nuos imbris: ſi neceſſitas exigat: q̃uis adhuc limoſo et madē
te ſolo ſparſeris: iniuriam ſuſtinet. Hoc ſi lutoſo commiſeris

emoritur. Siliginis autem uel tritici : ſi mediocriter cretoſus
uliginoſuſue ager eſt: etiam paulo plus: q̄ ut prius iam dixi:
quinq; modiis ad ſationē opus ē. At ſi ſiccus et reſolutus lo/
cus: ideōq; uel pinguis uel exilis eſt: quattuor. quom e contra/
rio macer tantūdē ſeminis poſcit. Nā niſi rare cōſeritur: uanā
et minutam ſpicam facit. At ubi ex uno ſemine pluribus cul/
mis fructificauit: ēt ex rara ſegete denſam facit. Inter cætera
quoq; non ignorare debemus q̄tam partem ſeminis āplius
occupari agꝝ cōſitum arbuſto: q̄ uacuum et apertum. Atque
adhuc de ſatione autumnali loquimur: hanc enim potiſſimā
dicimus. Sed eſt altera cum egit neceſſitas: ſemeſtrem uocāt
agricolæ. Ea locis prægelidis ac niuoſis: ubi æſtas eſt humi/
da: et ſine uaporibus recte committitur. Cæteris admodum
rara reſpondet: quam tamen ipſam celeriter et utiq; ante ęqui
noctium uernū cōueniet pagere. Si uero locoꝝ et cœli cōdi/
tio patietur: quāto maturius ſeuerimus: commodius proue/
niet. Neq; enim ē ullum (ſicut multi crediderunt) natura tri/
meſtre ſemē: quippe idem iactum autūno melius rńdet. Sed
ſunt nihilominus quædam aliis potiora: quæ ſuſtinent ueris
tepores: ut ſiligo et hordeum galatichum et haliacaſtrū gra/
numq; fabæ marſicæ. Nam cætera robuſta frumenta ſemper
ante hiemem ſeri debent in regionibus temperatis. Solet aūt
ſalſam nōnūq̄ et amaram uliginem uomere terra: quæ q̄uis
matura iam ſata manāte noxio humore corrūpit: et LOCIS
glabrentibus ſine ulla ſtirpe ſeminū areas reddit. Ea glabre/
ta ſignis adhibitis notari conuenit: ut ſuo tēpore uitiis eiuſ/
modi medeamur. Nam ubi uel uligo uel aliqua peſtis ſegetē
enecat: ibi columbinum ſtercus: uel ſi id nō eſt folia cupreſſi
cōuenit ſpargi et inarari. Sed antiquiſſimū eſt oēm inde hu/
morem facto ſulco deducere: aliter uana erunt prędicta reme
dia. Nōnulli pelle hyænę SATOriā trimodiā ueſtiunt: atq;
ita ex ea cum paulum ímorata ſunt ſemina iaciunt: nō dubi/
tantes prouentura quæ ſic ſata ſint. Quædam etiam ſubter/
raneæ peſtes adultas ſegetes radicibus ſubſectis enecant. Id
ne fiat remedio eſt aquæ mixtus ſuccus herbæ: quam RV/
STICI ſedum appellant: nam hoc medicamine una no/
cte ſemina macerata iaciuntur. Quidam cucumeris angui/

Nullum natura trimeſtre ſemen: Plinius taxās hāc Columellæ ſentē/tiam ſic refert. intā tum fallitur Colu/mella qui ne trime ſtris proprium qui dē genus exiſtima uerit eſſe. cū ſit an/tiquiſſimum. græ/ci Trimenon uo/cant.

Locis glabrenti bus. glabrentia lo/ca dicuntur quaſi caluefcentia, quæ & glabreta nuncu/pant ſine ſtirpe ſi/ne ſtipula ſine frō/dibus: ut hominis caluicium ſine ca/pillo eſt. græci con ſimilit̄ loca nuda/ta fruticibus pha/lacras uocant. a q̄/b⁹ φαλακρος di/cit̄ calu⁹. Vnde & phalacrocoraces dicti corui aquati/ci caluitio monſtra biles. caluefcere de arboribus quoque uſurpat̄. Infra ait Columella. Sæpe nouella caſtaneta caluefcunt. Vinea caluata dicit̄ Ca/toni Plinioq; in q̄ ratæ ſunt uites.

Satoriā trimo/diam, nomen eſt uaſis a mēſura triū modiorū. ſatoriā uocant, quoniam ex ea ſatores ſemi/na iaciunt in ſatio/ne ſegetum.

Ruſtici ſedū ap/pellāt. Democrit⁹ ſemina oia ſeri iu/bet medicata ſucco herbæ: quæ appellatur a græcis aizoon. ideſt ſemper uiua. Alii buphthal/mon uocant quaſi oculum bouis. Alii Zoophthalmon. ſunt qui Ambroſiam. latini ſedum ap/pellāt. aut oculum aut digitellum. naſcitur in tegulis ſeriturq; in uaſculis fictilibus.

Ruſtici hexaſtichon: Vulgo dicitur Carmen hexaſtichon ſex uerſibus conſtans. Diſtichon duob⁹: hic hordeum nominatur hexaſtichon q̃ſi ſex ordinum: ſicut alterum genus Diſtichon duorũ ordinum. Nam in ordeo ſpicæ quedam binos ordies habent & id diſtichon uocant: quedam ſenos & hoc a numero ordinũ hexaſtichon appellatur.

nei humorem expreſſum et eiuſdem tritam radicem diluunt aqua: ſimiliq; ratione madefacta ſemina terrę mandant. Alii hac eadẽ aqua uel amurca infuſa: cum cœpit infeſtari ſeges: perfundunt ſulcos: et ita noxia animalia ſummouentur. Illud deinceps præcipiendum habeo: ut demeſſis ſegetibus iã in area futuro ſemini cõſulamus. Nam quod ait Celſus: ubi mediocris eſt fructus: optimam quanq; ſpicam legere oportet: ſeparatimq; ex ea ſemen reponere. Cũ rurſus ãplior meſſis ꝓuenerit: quicquid exteret᷑: ſcaphiſterio expurgãdũ erit: et ſemper quod propter magnitudinẽ ac pondus in imo ſubſederit: ad ſemen reſeruandum. Nam id plurimum prodeſt: quia q̃uis celerius locis humidis: tamen etiam ſiccis frumẽta degenerant: niſi cura talis adhibeatur. Neq; enim dubium eſt: ex robuſto ſemine poſſe fieri non robuſtum. Quod uero protinus exile natum ſit: nunq̃ robur accipe manifeſtum eſt. Ideoq; Virgilius cum et alia: tum et hoc de ſeminibus præclare ſic diſſeruit.

Vidi ego lecta diu et multo ſpectata labore<br>
Degenerare tamen: ni mens humana quotannis<br>
Maxima quæque manu legeret. ſic omnia fatis<br>
In peius ruere: et retro ſublaſſa referri.

Granum autem rutilum ſiccum et diffiſſum ſi eundem colorem interiorem habet: integrum eſſe non dubitamus. Quod extrinſecus albidum: intus etiam conſpicitur candidum: leue ac uanum intelligi debet. Nec nos tanq̃ optabilis agricolis fallat ſiligo. Nam hoc tritici uitium eſt: et q̃uis candore prę́ſtet: pondere tamen uícitur. Verum in humido ſtatu cœli recte prouenit et ideo locis manantibus magis apta eſt. Nec tamen longe nobis aut magna difficultate requirẽda eſt. Nã omne triticum ſolo uliginoſo poſt tertiam ſationem cõuertitur in ſiliginem. Proximus eſt his frumẽtis uſus ordei: quod RVTSICI hexaſtichum: quidam et cantherinum appellãt: quom et alia animalia quæ ruti ſunt: melius q̃ triticum paſcit: et hominem ſalubri⁹ q̃ malum triticũ paſcit. Nec aliud in egenis rebus magis inopiam defendit. Seritur ſoluta ſiccaq; terra et uel prælualida uel exili: quia cõſtat atua ſegetibꝰ eius maceſcere: ꝑꝑ qđ piguiſſimo agro: cuius nimiis uiribus noceri nõ poſſit: aut macro nihil aliud cõmittit᷑. Altero ſulco ſeminari debet poſt æquinoctiũ media fere ſementi ſi lęto ſolo: ſi gracili maturius. Iugeꝝ qnq; modios occupabit. Idq;

ubi paulũ maturuerit: feſtinãti9 q̃ ullũ aliud frumẽtũ d̃metẽdũ erit. Nã et fragili culmo et nulla ueſtitũ palea granũ ei9 celeriꝰ decidit: hiſdẽq; cauſis facili9 teriꝰ q̃ cętera. Sed quom ei9 meſſẽ ſuſtuleris: optimũ ẽ noualia pati ãno ceſſare: ſi mi9 ſtercore ſaturare: et oẽ uit9 q̃d adhuc ĩeſt terrę ꝓpulſar. Alteꝝ quoq; gen9 ordei ẽ: q̃d alii diſtichũ: galathicũ nõnulli uocãt: põderis et cãdoris eximii: adeo ut tritico mixtũ egregia cibaria familię p̄beat. Seriꝰ q̃pĩguiſſimis ſed frigidis locis circa martiũ mẽſẽ. Meli9 tñ rñdet ſi clęmẽtia hiemis pmittit: cũ ſemĩatꝰ circa id9 ianuarias. Iugeꝝ ſex modios poſtulat. Inter frumẽta ẽt pãicũ et miliũ ponẽda ſũt: q̃uis iã leguminibꝰ ea cõtribuerĩ. Nã multis regiõibꝰ cibariis eorũ coloni ſuſtinẽtꝰ. Leuẽ ſolutãq; humũ deſiderãt. Nec ĩ ſabuloſo ſolo: ſed ĩ harena quoq; ꝓueniũt mõ hũido cœlo uel riguo ſolo. Nã ſiccũ cretoſũq; reformidãt. Ante uerſari nõ poſſũt: quom teporibꝰ maxĩe lętãtꝰ: ultra tñ pte martii mẽ. cõmodiſſime terrę cõmittũtꝰ. Nec ĩpẽſa graui ſationẽ cultoris onerãt: q̃ppe ſextariis ſere q̃ttuor iugerũ ĩplẽt. Frequẽtẽ tñ exigũt ſarritionẽ et rũcationẽ: ut herbis liberẽtꝰ. Ea cũ ſpicas ediderũt: priuſq̃ ſemina hiẽt ęſtibꝰ: mãu carpũtꝰ: et ſuſpẽſa ĩ ſole cũ aſſicauerit: recondũtꝰ. Atq; ita repoſita pennãt diutius: q̃ cętera. Panis ex milio cõficitꝰ: q anteq̃ refrigeſcat: ſine faſtidio põt abſumi. Pani cũ pĩſitũ et euolutũ furfure: ſed miliũ quoque pultem: q̃uis ĩ copia maxĩe cũ lacte nõ faſtidiendam præbet.

Quod ſolum cuique legumini conueniat. Cap. x.

q Vom de frumẽtis habũde p̃cepimus: de leguminibꝰ deĩceps diſſeramus. Lupini prĩa rõ ẽ: q̃d et minimũ opaꝝ aſſumit: et uiliſſime emitꝰ: et maxĩe ex his q̃ ſerũtꝰ iuuat agꝝ. Nã uineis iã emaciatis et aruis optimũ sterc9 p̄bet: ac uel effœto ſolo ꝓueit: uel repoſitũ in granario patitꝰ ęuũ. Boues p hiemẽ coctũ maceratũq; ꝓbe alit. Famẽ quoq;: ſi ſterilitas ãnoꝝ ĩceſſit hoĩbꝰ: cõmode ꝓpulſat. Spargitꝰ ſtatĩ ex area. Atq; id ſolũ oĩum leguminũ nõ deſiderat requiẽ ĩ horreo: ſiue ſeptẽbri mẽſe añ ęqnoctiũ: ſeu ꝓtin9 a kalẽ. octob. crudis noualibꝰ ĩgeras. Et q̃litercũq; obruas: ſuſtĩet colõi negligẽtiã. Tẽporẽ aũt autũni deſiderat: ut celeriter cõfirmetꝰ. Nã ſi nõ añ hiemẽ cõualuerit: frigoribꝰ affligitꝰ. Reliquũ q̃d ſeminis ſupeſt: ĩ tabulatũ: quo fum9 ꝑuenit: optĩe reponas: quoniã ſi humor inuaſit uermes gignit: q ſimulatque Oſcilla lupĩoꝝ ederũt: reliq̃ pars enaſci nõ pt. Id ut dixi: exilẽ

Oſcilla lupinorũ: Quæ hic oſcilla lupinoꝝ dicũtꝰ a Columella, ea Plinius nr̃ uocat umbilicos cui9 uerba ſubſcripſi, quæ ſũt hæc cũ uerbis Columellæ congruentia: Cõdi lupinos ĩ fumo maxime cõuænit, quõiam in humido uermiculi umbilicum eius in ſterilitatẽ caſtrãt. Videtur autem dici oſcilla quaſi parua ora tertio gradu diminutionis, unde & oſcilla Virgiliana commode deduci poſſẽt, quã uis grammatici aliter enarrent, quibus non aſſentior: quidam malunt legere oſcilla lupinorum quaſi oſſa minutula uocabulo ab oſſe non ab ore deflexo, uerũ agricolæ ſup hoc cõſulẽdi, mos fuit priſcorũ ut oſcilla fictilia ideſt imaguncula & ſigilla uenderentur quæ homines pro ſe & p ſuis capitibus in ſacellum ditis offerent in feſtiuitate ſigillariorum.

AMAT terram:et rubricam præcipue. Nam cretã reformi-dat:limoſoq; non exit agro. Iugerum decem modios occu-par. Ab hoc recte phaſelus terræ mandabitur:uel in ueruacto uel melius pingui et reſtibili agro. Nec ãplius quattuor mo-diis iugerum obſeritur. Similis quoq; ratio eſt piſi:quod ta-men facilem et ſolutam terram deſiderat tepidumq; locum: et cœlum frequentis humoris. Eadem menſura iugerum uel modio min⁹ q̃ phaſelum liceat obſerere. Primo tempore ſe-mentis ab ęquinoctio autumnali Fabę pinguiſſimus locus: uel ſtercoratus deſtinatur:et ſiue ueruactum erit in ualle ſitũ: quod a ſuperiore parte ſuccum accipit. Prius autem iactemuſ ſemina:deinde proſcindemus terram:proſciſſamq; in lirã re-uocabimus:occabimuſq;:q· altius largiore humo contegat̃. Nam id plurimum refert:ut radices enatorum ſeminum pe-nitus demerſæ ſint. Sin autem proximę meſſis: OCCVpan-dum erit reſtibile:deſectis ſtramentis quattuor et uiginti ue-hes ſtercoris in iugerũ diſponemus diſſipabimuſq;. Et ſimi-liter cũ ſemen crudo ſolo igeſſerimus:inarabim⁹:IMPOR-catumq; occabimus. q̃uis ſint qui negent locis frigidis opor-tere occari fabam:quia extantes glebæ a gelicidiis adhuc te-neram uindicent:et aliquem teporem frigore laborãti pręb-eant. Sunt etiam qui putent in aruis hanc eandem uice ſter-coris fungi:quod ſic ego interpretor:ut exiſtimem non ſatio-nibus eius pingueſcere humũ:ſed minus hanc q̃ cætera uim terræ cõſumere. Nam certum habeo frumentis utiliorẽ agrũ eſſe:qui nihil q̃ qui iſtam ſpicam ꝓximo anno tulerit. Iuge℞ agri ut Tremellio:quattuor:ut nobis uidetur fabæ ſex occu-pant modii ſi ſolum pingue ſit:ſi mediocre paulo amplius. Eaq; nec mactum nec nebuloſum locum patitur. Denſa ta-men humo ſæpe commode reſpondet. Media ſementis pars

Amat rubricã. Plinius. ex denſior terra. Rubricã maxime amat. eſt aũt rubrica terræ genus rubicundo colore uñ & nomen. Hic rubricoſus deducitur. Cato lentem inquit in rudecto & rubicoſo qui herboſus nõ ẽ ſerito. Plini⁹ precipit ex auctoritate Catonis in rubricoſo ſolo ſerendum eſſe adoreum ſat. Alias rubrica ſignificat pigmentum ſiue colorẽ natiuũ. Lemniæ rubricæ palmã dabant Ita nominatæ ab inſula lemno in qua naſcebaẽ. Hæc eſt antiquis multum celebrata nec niſi ſignata uenum dabaẽ. Vnde & ſphragidem appellauere. græco enim uocabulo σφραγισ dicitur ſigillum ſignatorium. Hinc gemmas quoque quaſdam ſphragidas uocant celebertimi ſcriptores Quoniam optime ſignant. galenus libro. x. ſimplicium refert ſe i inſulam lennon nauigaſſe cauſa contemplandi hanc Rubricam lẽniam. docetq; planius & apertius q͛d Plinius ſub obſcure dixit & breuiter cur Sphragida appellauerint. Sacerdos Dianæ inquit rubricam lenniam reuerenter accipiens, curioſeq; perpurgans ſignat ſigillo Dianæ Impreſſo. Ita ſignata uenundatur.

Occupãdum erit reſtibile. Inter reſtibilem agrum & noualem hoc intereſt. Reſtibilis dicitur qui nunq̃ interquieſcit ſed reſtituitur ac reſeritur quot annis. ut quot annis reddat fructum. Noualis uero eſt qui intermittitur. & alternis Annis ſeritur a nouando dictus. Reſtibilem ſecũditatem dixit Plinius intelligi uoles eam, quæ intermiſſa reſtituitur in ſeminis quæ parere deſierint. M. Varro in olymthia quot annis reſtibilia eſſe dicunt.

Imporcatum occabimus: Sũt porcæ In agris elata terra inter duos ſulcos ab eo dictæ q; frumentum porriciant nam cum ſic aratum eſt ut inter duos latius diſtantes ſulcos medius cumulus ſiccam ſedem frumentis prebeat. ea porca eſt. Ruſtici eaſdem liras uocant. Hinc imporca-

ſeris: et pars ultĩa debet q̃ ſeptimontialis ſatio dicĩt:tẽpeſtiua
frequentius :nonnunq̃ tñ ſera melior eſt. Poſt brumã patum
recte ſerit̃:peſſime uere q̃uis ſit etiã trimeſtris. Faba quę mẽ
ſe februario ſerat̃:quĩta parte amplius q̃ matura:ſed exiguas
paleas nec multã ſiliquã facit. Veteres itaq; ruſticos plerũque
dicentis audio:malle ſe matura fabalia:q̃ fructum trimeſtrẽ.
Sed quocũq; tempore anni ſeretur:opera danda erit:ut quã
tum deſtinauerimus in ſationem: tãtum quĩtadecima luna:
ſi tñ ea nõ tranſcurret eo die ſolis radios:quod græci ἀπο/
κεύσιν uocãt. Si minus quartadecĩa utiq; adhuc creſcente lu/
mine ſpargitur:etiam ſi confeſtim totum ſemen operiri non
poterit. Nihil enim nocebitur ei nocturnis roribus aliiſue ex
cauſis dũ a pecore et auibꝫ uindicet̃. Priſcis autẽ ruſticis nec
min9 Virg. pri9 amurca uel nitro macerari eã:et ita ſeri pla/
Lætior ut fœtus ſiliquis fallacibus eſſet: (cuit:
Et q̃uis igni exiguo properata maderent.
Nos quoq; ſic medicatam comperimus:cum ad maturitatẽ
perducta ſit minus a curculione infeſtari. Sed et illud qd de/
inceps dicturi ſumus experti pręcipimus: SILENte luna fa/
bam uellito ante lucem. Deinde cũ in area exaruerit:confeſtĩ
priuſq̃ luna incremẽtũ capiat excuſſam refrigeratãq; in gra/
nariũ cõferto. Sic cõdita a curculionibꝫ erit inoxia. Maxĩeq;
ex leguminibꝫ ea ſine iumentis teri:ſine uento purgari expe
ditiſſime ſic poterit. Modicus faſciculoꝝ numerus reſolutus
in extrema parte areæ collocet̃:quẽ per longiſſimũ eius: me/
diũque ſpatium tres uel quattuor homines promoueant pe/
dibus et baculis furciſue contundant. Deinde cũ iã ad alterã
partẽ areæ puenerint:in aceruũ culmos regerãt. Nã ſemĩa ex
cuſſa in area iacebunt:ſuperque ea paulatim eodẽ mõ reliqui
faſciculi excutient̃. Ac duriſſimæ qdẽ ACus reiectę ſepata/
tæque erunt A cudentibus. Minutæ uero quæ de ſiliquis cũ
faba reſederunt:aliter ſecernentur. Nam cũ aceru9 paleis gra
niſque mixtus in unũ fuerit congeſtus:paulatim ex eo uen/
tilabris per lõgius ſpatiũ iactet̃:quo pacto palea quæ leuior
eſt citra decidit. Faba:quæ longius emittitur:pura eo perue/
niet :quo uentilator eam iaculabitur. Lentes ſemente mędia
creſcẽte luna in duodecima ſolo tenui et reſoluto uel pingui

tum ſemen eleganter dictum per porcas igeſtum. apud Plinium legimus porculeta uocari ab umbris & marſis interualla intermiſſa ad uicenos pedes inter binas uites arationis gratia. Idem porcellas uocabulo diminutionis appellat/ autumant grammatici porcas in agris dictas eſſe. ꝙ porriciant. Ideſt ꝓhibeãt aquam frumentis nocere. uel ꝙ porrigent frumentum. Menſura autem porcæ ẽ in longitudine. c. xxv. pedum in latitudine. xxx.

Silente luna. Id eſt in coitu lunæ cum ſole. quẽ diẽ alii interlunium alii ſilẽtis lunæ appellant. Varro inter menſtruũ firmicus matern9 lunam cum in coitu eſt Synodicam frequenter appellat. Marcus Cato prata primo uere ſtercorato luna ſilenti quæ irrigua non erunt.

Ac9 reiectæ. purgamenta frugum acus uocantur. ex quo genere eſt & appluda. Plinius Milii & panici:& ſiſamæ appludã uocant purgamenta. gellius tamen appludam interpretatur eſſe frumenti furfurem furfureumq; panem. M. Varro precipit gallinæ parturienti in cubilibus acus eſſe ſubſternendum.

A cudentibus. Cudentes dicuntur qui in area baculis excutiunt exterũtq; legumina ac fru/

menta.a cu/dendo ideſt feriendo no/minati.

Salſamentariiſq;: Sal/ſamētaria appellant uaſa/ quibus ſalſamenta condi ſolent.

Pretium proritat: Irri/tat inuitat ꝓuocat/media producta ꝓ/nuntiandum eſt.

et ſicco maxime loco ſeri conuenit. Nam in flore facile luxuria et
humore corrumpitur:quæ ut celeriter prodeat et ingrādeſcat: an/
teq̄ ſeritur:fimo arido permiſceri debet:et cum ita quatriduo aut
quinque diebus requieuerit ſpargi. Sariones eius duas ſeruamus:
alteram maturam per mediam ſementem:ſeriorem alteram men/
ſe februario. Iugerum agri paulo plus:q̄ modius occupat. Ea ne
curculionibus abſumatur: et dum eſt in ſiliqua: ſtercorandum
erit:ut cum extrita ſit:in aquam dimittatur:et ab inani:quæ pro/
tinus īnatat ſeparetur ſolida. Tum in ſole ſiccetur:et radice ſilphii
trita cum aceto aſpergatur:defricetur æque. Ita rurſus ī ſole ſicca/
ta:et mox refrigerata condat̃:ſi maior ē modus in horreo:ſi min9
in uaſis olearis SALſamentariiſq;. Quæ repleta cū cōfeſtī gypſa/
ta ſunt:quādocūq; in uſus prompſerimus:integrā lentē reperim9.
Poteſt tamen etiam citra iſtam medicationem cineri mixta com/
mode ſeruari. Lini ſemen:niſi magnus eſt eius in ea regione: quā
colis:prouentus:et PREcium proritat:ſerendum non eſt. Agris
enim præcipue noxium eſt. Itaq; pinguiſſimum locum et modi/
ce humidum poſcit. Seritur a kalendis octobris in ortum aquilę:
qui eſt. vii. idus decembris. Iugerum agri octo modiis obſeritur.
Nonnullis placet macro ſolo:et q̄ſpiſſiſſimum ſemen eius com/
mitti:quo tenue linum proueniat. Idem etiam:ſi læto ſolo ſeratur
menſe februario:decem modios in iugerum iaci oportere dicunt.
Seſama quæ rigant̃ maturiuſq; carent humore ab æquinoctio au/
tunali ſerenda ſunt:in idus octobris. Putre ſolū:quod cāpani pul/
lum uocant:plerunq; deſiderant. Non deterius tamen etiam pin/
guibus harenis uel congeſtitia humo proueniunt. Tantūq; ſemi/
nis:quantū milium panicumq;. Interdum etiam duobus ſextariiſ
amplius in iugeꝝ ſpargit̃. Sed hoc quidē ſemen ciliciæ ſyrięq; re/
gionibus ipſe uidi menſe iunio iulioq; conſeri:et per autumnū cū
permaturuerit:tolli. Cicer aut cicercula:quæ piſo eſt ſimilis:men/
ſe ianuario aut februario ſeri debet læto loco humido. Quibuſdā
italiæ locis ante kal. nouembr̃. ſeritur. Tres modii iugeꝝ implent.
Nec ullū legumē minus agro nocet:ſed raro reſpondet. Sed quo/
niam nec ſiccitates nec auſtros in flore ſuſtinet:quę utraq; incom/
moda fere eo tempore anni ſunt:quo defloreſcit cicer: quod arie/
tinum uocatur. Itemque alterius generis:quod punicum. Seri mē/
ſe martio toto poteſt:cœlo humido:loco q̄læriſſimo. Nam etiam
id terram lædit:atq; ideo improbatur a calidioribus agricolis: qđ
tamen ſi ſeri debeat pridie macerandum erit:ut celerius enaſcatur.
Iugero modii tres abunde ſunt. Cannabis ſolum pingue ſtercora/

tumq; et riguũ uel planũ atq; humidũ:et alte ſubactum depoſcit ĩ quadratũ pedẽ. Serunť grana ſex eius ſeminis arcturo exoriente: qđ eſt ultimo mẽſe febtuario circa ſextũ aut quintũ kalẽ. martias. Nec tñ uſq; in ęquinoctiũ uernũ:ſi ſit pluuius cœli ſtatus: improbe ſereť. Ab his leguminibꝯ rõ eſt habẽda napoꝝ raporũque. Nã utraq; tuſticos implẽt. Magis tñ utilia tapa ſũt:qa et maiore ĩcremẽto ꝓueniunt:et non hoiem ſolũ:uerum etiã boues paſcũt præcipue ĩ gallia:ubi hiberna cibaria prædictis pecudibꝯ id olus prębet. Solũ putre et ſolutũ res utraq; deſiderat. Nec denſa naſciť humo. Sed rapa cãpis et locis humidis lętanť. Napus deuexã amat et ſiccã: tenuiq; ꝓpiorẽ terrã/glareoſis ſabuloſiſque aruis melioreſcit:locique ꝓprietas utriuſque ſemẽ cõmutat. Nãque ĩ alio ſolo rapa biẽnio ſata cõuertunť ĩ napũ. In alio napus rapoꝝ accipit ſpeciẽ riguis locis. Vtrũque recte ab ſolſtitio ſeriť ſiccis ultĩa parte mẽſis auguſti uel pĩa ſeprẽbris. Subactũ ſolũ pluribꝯ iterationibꝯ aratri uel raſtri: largeq; ſtercore ſatiatũ poſtulãt. Nã id ſolũ plurimum refert:non ſolum ꝙ melius ea proueniunt:ſed ꝙ etiam poſt fructũ eorum ſic tractatum ſolum ſegetes opimas facit. Iugerum agri non amplius quattuor ſextariis raporum ſeminis obſerendũ eſt:quarta parte amplius napis ſpargendum:qui nõ IN uentrem lateſcunt:ſed tenuem radicem deorſum agunt.

In uentrẽ lateſcunt: lati fiunt prægrandeſq; & uentrioſi.

Tertiato. tertia aratione colito.

De genere pabuloꝝ:et de medica uicia farragine auena fœno græco eruo et cicera. Capur. xi.

a Tque hęc hoĩum cauſa ſerẽda cẽſemus:illa deĩde pecudũ. Pabuloꝝ genera cõplura:ſicut medicã:et uiciã:farraginẽ quoque ordeaceã:et auenã:fœnũ gręcũ:nec minus eruũ:et cicerã. Cætera neq; enumerare et minus ſerere dignamur:excepta tñ cityſo:de qua dicemꝰ ĩ his libris:quos de generibus ſurculoꝝ cõſcripſimꝰ. Sed ex his:quæ placẽt:eximia ẽ herba medica:ꝙ ſemel ſeriť decẽ ãnis oibꝯ. Deĩde recte quattuor. Interdũ etiã ſexies demetiť:ꝙ agrũ ſtercorat:ꝙ omne emaciatũ armẽtũ ex ea pingueſcit:ꝙ ægrotãti pecori remediũ ẽ:ꝙ iugeꝝ eius toto ãno tribꝯ equis abunde ſufficit. Seriť ut deinceps præcipiemꝰ. Locũ ĩ quo medicã ꝓxĩo uere ſaturꝰ es: ꝓſcĩdito circa kal. octobr̃. et eũ tota hieme putreſcere ſinito. Deĩde kalẽ. februar̃. diligẽter iterato:et lapides oẽs eligito:glebaſq; effringito. Poſtea circa martiũ menſem TERriato:et occato. Cum ſic terram ſubegeris:in morẽ horti areas latas pedũ denũ:longas pedũ quinquagenũ facito:ut per ſemitas aqua miniſtrari poſſit. Adituſque utraque parte runcãtibus pateat. Deinde uetus ſtercus inicito. Atq; ita menſe ultimo

aprilis ſerito tantum:quantũ ut ſinguli cyathi ſeminis locũ occupent.x. pedũ longũ:et quinq; latũ. Quod ubi feceris ligneis raſtris(id.n.multũ cõfert(ſtatim iacta ſemina obruantᷓ:nã celerrime ſole aduruntᷓ. Poſt ſationẽ ferro tangi locus nõ debet. Atq; ut dixi ligneis raſtris ſarriẽdus:et idẽtidẽ runcãdus ẽ:ne alterius generis herba ĩualidã medicã ꝓmat. Tardius meſſẽ primã eius facere oportebit:cũ iã ſeminũ aliquã partẽ eiecerit. Poſteaꝙ̃ uoles:tenerã cũ ꝓſiluerit deſeces licet:et iumentis prębeas. Sed inter initia parcius dũ cõſueſcant: ne nouitas pabuli noceat. Inflat enĩ et multũ creat ſanguinẽ. Quom ſerueris aũt ſæpius eã rigato. Paucos deinde poſt dies ubi cœperit fruticare:oĩs alteri⁹ generis herbas eruncato. Sic cultus ſexies in ãno demeti poterit: et permanebit annis decẽ. Viciæ aũt duæ ſationes ſũt. Prima quã pabuli cauſa circa æqnoctiũ autumnale ſerimus:ſeptẽ modios eius in unũ iugeꝶ. Secũda:qua ſex modios menſe ianuario:uel etiã ſerius. Semini ꝓgenerando utraq; ſatio põt cruda terra fieri:ſed melius ꝓſciſſa. Idq; genus pęrcipue nõ amat rores:cũ ſeritur. Itaq; poſt ſecũdã diei horã uel tertiã ſpargẽdũ ẽ:cũ iã oĩs humor ſole uentoue deterſus eſt. Neq; amplius proiici debet:ꝙ̃ qđ eodẽ die poſſit operiri. Nã ſi nox inceſſit:quãtulocũq; humore priuſꝙ̃ obruatᷓ corrũpitᷓ. Obſeruãdũ erit:ne ante quintã et uiceſimã lunã terræ mandetᷓ. Aliter ſatæ fere limacẽ nocere cõperimus. Farraginẽ ĩ reſtibili ſtercorariſſimo loco:et altero ſulco ſerere cõuenit. Ea fit optĩa cũ cãtherini ordei.x.modiis iugeꝶ obſeritᷓ circa æqnoctiũ autũnale: ſed ĩpẽdẽtibꝰ pluuiis:ut cõſita rigataq; ĩbribꝰ celeriter ꝓdeat et cõfirmetᷓ ãte hiemis uiolẽtiã. Nã frigoribꝰ cũ alia pabula defecerũt:ea bub⁹ cæteriſq; pecudibꝰ optĩe deſecta ꝑbetᷓ. Et ſi depaſcere ſæpi⁹ uoles:uſq; ĩ mẽſe maio ſufficit. Quod ſi ẽt ſemen uoles ex ea ꝑcipere:a kal.martiis pecora depellẽda:et ab oĩ noxa defendẽda ẽ:ut ſit idonea frugibꝰ. Similis ſatio auenæ:qua autũno ſata: partim cędit in fœnũ uel pabulũ:dũ adhuc uiret ſemini:partim cuſtoditᷓ. Fœnum græcũ:qđ ſiliquã uocãt ruſtici duo tẽpora ſationũ habet:quoꝶ eſt alteꝶ ſeptẽbris mẽſis:cũ pabuli cauſa feritᷓ iiſdẽ diebꝰ:qbꝰ uitia circa æqnoctiũ. Alterũ aũt mẽſis ianuarii ultimi uel primi februarii:cũ ĩ meſſẽ ſeminatᷓ. Sed hac tõe iugerũ ſex modiis:illa ſeptẽ occupamus. Vtraq; terra cruda nõ incõmode fit. Daturque opera:ut ſpiſſe aretᷓ:nec tñ alte. Nã ſi plus quattuor digitis adobrutum eſt ſemen eius non facile prodiit. propter quod nõnulli priuſꝙ̃ ſerant: minimis aratris ꝓſcindũt:atque ita iaciunt ſemina:et ſarculis adobruũt. Eruũ aũt lætatur loco macro nec humido:qa luxuria plerũq; corrumpitᷓ. Poteſt aũt autumno ſeri:nec min⁹ poſt brumã ianuarii parte nouiſſima:uel toto februario:dũ ante kal.martias:quẽ menſem uniuerſũ negãt agricolæ huic legumini cõuenire:ꝙ eo tẽpore ſatũ pecori ſit noxiũ:et præcipue bubus:quos pabulo ſuo cerebroſos reddat. Quinque modiis iugerũ obſeritur. Cicera bub⁹ erui loco freſa datur in hiſpania betica:quæ cũ ſuſpẽſa mola diuiſa ẽ paulum aqua maceratur:dũ inlẽteſcit. Atque ita mixta paleis ſuccretis pecori præbetur. Sed

erui duodecim libræ ſatiſfaciunt uni iugo:ciceræ ſexdecĩ. Eadẽ hoĩb9 nõ ĩutilis neq; iniocũda ẽ. Sapore certe nihilo differt a cicercula:colore tantũ diſcernit̃. Nã et OBſoletior et nigro ꝓpior. Serit̃ primo uel altero ſulco mẽſe martio:ita ut poſtulat ſoli lætitia:quod eadẽ quatuor modiis:nõnũq̃ et tribꝯ:ĩterdũ etiã duobꝯ et ſemodio iugerũ occupat.

Quemadmodum et quot operis unumquodque frumentum et legumen colatur. Capur.xii.

q Voniã qñ quicq; ſerẽdũ ſit pſequuti ſumus:nũc quẽadmodũ quotq; operis ſingula eoꝝ quæ rettulimus colenda ſint: demõſtrabimus. Peracta ſemẽti:ſequẽs CVra ẽ ſarritiõis:de qua non cõuenit inter auctores. Quidã negãt eam qcquã ꝓficere:quod frumẽti radices ſarculo deteganẗ:aliquæ et ſuccidanẗ:ac ſi frigora ĩceſſerint poſt ſarritionẽ gelu frumẽta enecẽtur. Satius aũt eſſe ea tẽpeſtiue truncari et purgari. Plutibꝯ tñ ſarriri placet;ſed neq; eodẽ modo:neq; iiſdẽ tẽporibus uſquequaq; fieri. Nã ĩ agris ſiccis et apricis:ſimul ac primũ ſarritionẽ pati queant ſegetes:debere eas pmota terra adobrui:ut fruticare poſſint. Quod ipſũ ante hiemem fieri oportere:deinde poſt hiemem iterari. In locis aũt frigidis et paluſtribꝯ plerũque trãſacta hieme ſarriri nec adobrui:ſed plana ſarritiõe terrã pmoueri. Multis tñ nos regiõibꝯ aptã eẽ hiemalẽ ſarritionẽ cõperim9:dũtaxat ubi et ſiccitas cœli et tepores pmittant. Sed nec iſtud ubiq; fieri cenſemus;uerũ ĩcolarũ cõſuetudine uti. Sũt.n.regionũ ꝓpria munera:ſicut ægypti et africæ: qbꝯ agricola poſt ſemẽtẽ ante meſſem ſegetẽ nõ attingit;quoniã cœli cõditio et terrę bõitas ea ẽſut uix ulla herba exeat:niſi ex ſemĩe iacto: ſiue qa rari ſũt imbres ſeu qa qualitas humi ſe cultoribꝯ p̃bet. In iis aũt locis:ubi deſideratur ſarritio:nõ ante ſũt attingẽdę ſegetes:etiã ſi cœli ſtatus pmittit:q̃ cũ ſata ſulcos cõtexerint. Triticũq; et adoreũ cũ quatuor fibras habere cœperint:ordeũ cũ qnq;:faba et cætera legumĩa cum q̃tuor digitis a terra extiterint:recte ſarriẽtur. Excepto tñ lupino:cuiuſ ſemini cõtraria ẽ ſarritio:quoniã unã radicẽ habet:quæ ſiue ferro ſuccifa ẽ:ſeu uulnerata:totus frutex emoritur. Quod etiã ſi nõ fieret:ſuperuacuus tñ erit cultus:cũ ſola hæc res adeo nõ infeſtetur herbis: ut ipſa herbas pimat. At aliæ ſegetes quæ uel humidæ moueri poſſint:meli9 tñ ſiccæ ſarriunt̃:quoniã ſic tractæ non infeſtantur rubigine. Ordeum uero niſi ſicciſſimũ tangi nõ debet. Fabã multi ne ſarriendã qdem putant:quod et manibus:cũ maturuerit ducta ſecernat̃ a cætera rũcatione:et internatæ herbæ fœno reſeruent̃. Cuius opiniõis etiã Cornelius Celſus eſt:q inter cæteras dotes leguminis hãc quoque enumerat: qd ſublata faba fœnũ ex eodẽ loco ſecari poſſe dicat. Sed mihi uidet̃ peſſimi agricolæ cõmittere:ut ſatis herba pueniat. Frugibus.n. plurimum

Obſoletior Sq̄lidior decoloratiorq;.

Cura ſarritionis: Sarrire eſt ſarculo qd ſertamentũ ruſticum eſt aperire ſegetes & terrã permouere ad herbas perimẽdas. & rubiginem ꝓpulſandã: unde ſarritio & ſarritor dictus operarius ſarritiõis & ſarritoria operta.

detrahiť:ſi relinquiť runcatio. Neq̧.n.ē ruſtici prudētis magis pa-
bulis ſtudere pecudū:q̄ cibis hoīum. Cū præſertim liceat illa quoq̧
cultu pratorū cōſequi. Adeoq̧ fabā ſarriēdam cenſeo:ut exiſtimem
debere etiā ter ſarriri. Nā ſic cultā cōperimus non ſolū multiplicare
fructū:ſed exiguā portionē IN ualuulis habere. Freſæq̧;eius et ex-
purgatæ modiū pene tam plenū eſſe:q̄ integræ:cū uix minuať mē-
ſura detractis putaminib9. Atq̧ in totū ſicut ante iā diximus hiber-
na ſarritio plurimū iuuat dieb9 ſerenis ac ſiccis poſt brumā cōfectā:
mēſe ianuario ſi gelicidia nō ſint. Ea porró ſic debet fieri:ne radices
ſaroꝝ lędanť:et ut potius adobruāť:cumuliſq̧ exaggerenť:ut lati9
ſe frutex humī diffundat. Id prima ſarritiōe feciſſe ꝓderit:ſcđa obe-
rit:quia cū pullulare deſiit frumētū:putreſcit ſi adobrutū eſt. Nihil
itaq̧ amplius in iteratione:q̄ remoliri terra debet æqualiter. Eamq̧
tranſacto æquinoctio uerno ſtatim peragi oportet intra dies uigin-
ti:anteq̄ ſeges ī articulū eat:quoniā ſerius ſarrita corrūpiť īſequētib9
æſtiuis ſiccitatibus et caloribus. Subiungēda deinde ē ſarritioni rū-
catio. Curādūq̧ ne florentē ſegetē tāgamus:ſed aut antea:aut mox
cū defloruerit. Omne aūt frumētū et ordeū:quicq̄d deniq̧ nō du-
plici ſemine eſt:ſpicam a tertio ad quartum nodum emittit:et cum
totam edidit octo diebus defloreſcit: ac deinde grandeſcit diebus
quadraginta:quibus poſt florem ad maturitatem deuenit. Rurſus
quæ duplici ſemine ſunt:ut faba piſum lenticula: diebus quadra-
ginta florent:ſimulque grandeſcunt.

Pro mō cuiuſq̧ agri quot operæ deſignenť. Caput.xiii.

e T ut iam pcenſeamus quot operis in area perducanť ea:
quæ terræ credidimus. Tritici modii quatuor uel q̄nque
bubulcoꝝ operas occupant quatuor:occatoris unā:ſarri-
toris duas primū,et unā cū iterū ſarriūť:rūcatoris unā:meſſoris unā
et dimidiā:in totū ſummā operarū decē et dimidiā. Siliginis modii
q̄nque toridē opas deſiderāt. Seſami modii. ix.uel.x.toidē opas:
quot tritici modii q̄nque poſtulāt. Ordei modii q̄nq̧ bubulci opas
tres exigunt:occatoriā unā:ſarritoriā unā et dimidiā:meſſoriā unā:
ſummā operarū ſex et dimidiā. Fabæ modii quatuor uel ſex ī uer-
uacto duas operas bubulcoꝝ detinēt:at ī reſtibili unā. Occāť SES-
quiopera. Iterum ſarriunť una opa:metunť una. Summa fit oparū
octo uel ſeptem. Viriæ modii ſex uel ſeptem in ueruacto bubulcoꝝ
duas operas uolūt:in teſtibili unā. Itē occanť una opa: metūť una.
Summa fit oparum quatuor. Eruí modii q̄nque toridē operis con-
ſerunť.occanť una.item ſingulis ſarriunť.runcanť metūturque to-
tidem.cuncta ſex operas occupant. Siliquæ modii ſex uel ſeptē to-

In ualu-
ulis: Val-
uoli ſūt fol-
liculi & ſi-
liquæ faba-
rū q̄ſi ual-
luoli dicti
quia uallo
fabis excu
tiantur.
Seſqui-
opa: Signi
ficat ſeſq̧-
opera ī te-
grā operā
& dimi-
diā.& hæc
particula ī
omni fer-
me cōpo-
ſitione ha-
bet talem
intellectū.
ut ſignet
totū id q9
de agitur.
Eiuſq̧ di-
midiū. ut
ſeſq̄digit9
dicať un9
digitus &
dimidia-
t9. itidem
ſeſquiho-
ra ſeſqui-
pedalis ſeſ
q̄cyathus.
ſeſquimo-
dius. M.
Varro tra-
dit ānum
diuidi i oc-
to ſeſqui-
menſes.ut
ſigulis ſeſ-
quimenſi-
bus integer
mēſis & di
midiat9 at
tribuať. li-
bro nouiſ-
ſimo Co-
lūellæ do-
cta ſeſqu-

idẽ opis obruunt᷑:metuntur una. Phaſeoli modii quatuor ob/
ruuntur totidem operis:occantur metunt᷑ una. Ciceris uel cicer/
culę modii quatuor operas bubulcorum tres poſtulant: occan/
tur opera una:runcãtur una:uelluntur una. Summa fit ſex ope/
rarum. Lentis ſeſquimodius totidem operas:occatur una: ſar/
ritur duabus:runcatur una:uellitur una. Summa fit operarum
octo. Lupini modii. x. obruuntur una:occantur una: metuntur
una. Milii ſextarii quatuor totidemque panici bubulcorum ope
ras occupant quatuor:occantur operis tribus:ſarriuntur tribus.
quot operis carpantur incertũ eſt. Ciceris modii tres operis toti/
dem ſeminãtur:occantur duabus:ſarriuntur una:runcãtur una:
uellũtur tribus. Summa fit undecim operarum. Lini decem mo
dii uel octo quatuor iugis conſeruntur:occantur tribus:runcan/
tur una:uelluntur tribus. Summa fit undecim operarum. Seſa/
mi ſextarii ſex tribus iugis a PROſciſſione coluntur: occantur
tribus:runcãtur una:uelluntur tribus: ſarriuntur quatuor:et ſar/
riuntur iterum duabus:metũtur duabus: Summa fit operarum
quindecim. Cannabis ſeritur ut ſupra diximus. Sed incertum ẽ
quantam impenſam curamq; deſideret. At medica obruitur nõ
aratro:ſed ut dixi ligneis raſtellis. Iugerum agri eius occatur
duabus:ſarrit unus:metit unus. Hac conſumatione operarum
colligitur poſſe agrum ducẽtorum iugerum ſubigi duobus iu/
gis boum:totidemque bubulcis: et ſex mediaſtinis: ſi tamen
uacet arboribus:aut ubi ſit arbuſtum. Eundem modum Saſer/
na tribus hominibus adiectis aſſeuerat probe ſatis excoli. Quæ
nos ratio docet ſufficere poſſe iugum boum tritici centum ui/
gintiquinque modiis totidemque leguminum: VT ſit in aſſem
autumnalis ſatio modiorum ducentorũ quinquaginta. Et poſt
hæc nihilominus conſerant trimeſtrium modii quinque et ſep/
tuaginta. Hoc deinde ſic probatur. Semina quæ quarto ſulco ſe/
runtur:in iugeribus uigintiquinque deſiderant bubulcorũ ope/
ras. cv. Nam proſcinditur is agri modus quãuis duriſſimi quin/
quaginta operis:iteratur quinque et uiginti:tertiatur et conſeri/
tur quadraginta. Cætera legumina occupant operas. lxi. i. men/
ſes duos. Pluuiales quoq; et feriarum computantur:quibus nõ
aratur dies quinque et quadraginta. Item peracta ſementi qui/
bus requieſcunt dies. xxx. Sic in aſſe fiunt octo menſes: et dies
decem. Superſunt tamen de anno tres reliqui menſes et dies
quinque et uiginti:quos abſumamus aut in ſatione trimeſtriũ:
aut in uecturis fœni et pabulorum et ſtercoris aliorũq; utenſiliũ.

ſcarla nũcupãt/
quæ uidelicet
unius culei cũ
dimidio ſint ca
pacia/ſeſquipla/
gã dixit tacitus
intelligi decẽ/
ter uolens non
unã tantũ pla/
gã ſuffeciſſe ad
hominem ob/
truncandã ſed
op⁹ quoq; fuiſ/
ſe dimidio ſe/
cundæ plagæ.

A proſciſſio
ne: Id eſt poſt p
ſciſſum agrũ/
honeſtiſſimus
loquendi mo/
dus uſurpatus/
quę clariſſimis
cõditorib⁹. ut/
a coitu/a cena/
a ptu. poſt coi/
tum poſt cenã
poſt partũ/de
ſubtili hui⁹ par
ticulæ ſignifi/
tu copioſe ſcri/
pſi in commen
tariis tranquil/
li.

Vt ſit in aſ/
ſem: In totum
in ſummã: No
mine aſſis totũ
ſignificatur. ſic
& Sidõius apol
linaris frequen
ter loquitur. &
aliubi ait Colu
mella fit in aſ/
ſem ſumma ſor
tis & uſura: A/
pud Iuriſcon/
ſultos & Ora/
tores nomine
aſſis tota here/
ditas oſtendit.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Quæ legumina aruis noceant quæq; proſint. Caput. xiiii.

Ed ex his quæ retuli ſemētib9: idē Seſerna putat aliis ſtercorari et
ſ iuuari agros: aliis rurſus peruri et emaciari. Stercorari lupīo faba ui-
tia eruilia lente cicerula piſo. De lupino nihil dubito atq; ēt de pa-
bulari uiria: ſi tñ eā uiridem deſectā cōfeſtim aratrū ſubſequat̄: et qd̄ falx reli-
querit priuſq̄ inareſcat uomis reſcindat atq; obruat. Id. n. cedit pro ſtercore: ni-
ſi radices eius deſecto pabulo relictæ īaruerint: ſuccū oēm ſolo auferent: uimq;
terrę abſumēt. Quod ēt ī faba cęteriſq; leguminibus: qbꝰ terra gliſcere uidet̄:
ueriſimile ē accidere: ut niſi ꝓtinus ſublata meſſe eoꝝ ꝓſcindit̄: nihil iis ſege-
tibus: quæ deinceps in eo loco ſeminari debent: ꝓfuturum ſit. Ac de iis quoq;
leguminibus: quæ uelluntur: Tremelius obeſſe maxīe ait ſolo uirus ciceris et
lini: alteꝝ qa ſit ſalſę: alteꝝ qa ſit feruidę naturæ. Quod ēt Virg. ſignificat di-
Vrit enim lini campum ſeges: urit auenæ: ſcendo.
Vrūnt lætheo perfuſa papauera ſomno. Neq;. n. dubiū quin et iis ſemini-
bus infeſtet̄ ager: ſicut et milio et panico: ſed oī ſolo qd̄ prædictoꝝ leguminū
ſegetibus fatiſcit: una præſens medicina eſt: ut ſtercore adiuues: et abſumptas
uires hoc uelut pabulo refoueas. Nec tātū pp ſemina quæ ſulcis aratri cōmit-
tunt̄: ueꝝ etiā pp arbores et uirgulta: quę maiorē in modū lętant̄ eiuſmōi ali-
mēto. Quare ſi ē ut uidet̄ agricolis utiliſſimū: diligētius de eo dicēdum exi-
ſtimo: cū priſcis auctoribꝰ q̄uis nō omiſſa res: leui tñ admodū cura ſit ꝓdita.

De generibus ſtercoris. Caput. xv.

Ria igit̄ ſtercoris genera ſūt: pręcipue qd̄ ex auibus: qd̄ ex hoībus:
t quod ex pecudibꝰ cōfit. Auiū primū hētur qd̄ ex columbariis ege-
ritur. Deīde qd̄ gallinæ cæterę q; uolucres edūt: exceptis tñ paluſtri-
bus aut nātibꝰ aut anatis et anſeris. Nā id noxiū quoq; eſt. Maxime tñ colū-
binū ꝓbāmus: quod modice ſparſum terrā fermētare cōperimus. Secūdū de-
inde quod hoīes faciūt: ſi et aliis uillæ purgamētis īmiſceat̄: quom p ſe natu-
ræ ē feruētioris: et iccirco terrā perurit. Aptior ē tñ ſurculis hominis urina: quā
ſex mēſibꝰ paſſā ueteraſcere: ſi uitibꝰ aut pomoꝝ arboribꝰ adhibeas: nullo alio
magis fructus exuberat. Nec ſolū ea res maiorē faciet ꝓuentū: ſed ēt ſaporē et
odorē uini pomorūq; reddit meliorē. Pōt et uet9 amurca: q̄ ſalē nō hēt: ꝑmix-
ta huic cōmode frugiferas arbores et pręcipuæ oleas rigare. Nā p ſe quoq; ad-
hibita multū iuuat. Sed uſus utriuſq; maxīe p hiemē ē: et adhuc uere āte ęſti-
uos uapores: dū ēt uites et arbores ablaqueatę ſūt. Tertiū locū optīet pecudū
ſterc9: atq; ī eo quoq; diſcrimen ē. Nā optimū exiſtimat̄: qd̄ aſinus facit: quo-
niam id aīal lentiſſime mandit. Id ideoq; facilius cōcoquit: et bene cōfectum
atq; idoneū ꝓtinus aruo fimū reddit. Poſt hæc quę diximus ouillū: et ab hoc
caprinū eſt: mox cæteroꝝ iumentorū armētorūq;. Deterrimū ex oībus ſuillū
habetur. Quinetiā ſatis profuit cineris et fauillæ. Frutex uero lupini ſucciſus
optimi ſtercoris uim ꝓbet. Nec ignoro quoddā eſſe ruris gen9: ī quo neq; pe-

cortis neq; auis haberi poſſint: attamen inertis eſt ruſtici eo quoq; loco defici ſtercore. Licet enim quālibet frondē: licet e uepribus ceſpitibus cōgeſta colligere. Licet filicē ſine iniuria uicini: etiam cū officio decidere. et pmiſcere cū purgamentis cortis. Licet depreſſa foſſa qualē ſtercori reponendo primo uolumine fieri præcepimus cinerem cœnumq; cloacarum et culmos cæteraque: quæ euerruntᷣ: in unū congerere. Sed eodem medio loco robuſtam materiem defigere cōuenit. Namque ea res ſerpentem noxiam latere in ſtercore prohibet. Hęc ubi uiduus pecudibus ager. Nā ubi greges quadrupedū uerſantur: quædā quotidie ut culina et CAEſale: quædā pluuiis diebꝰ: ut bubulia et ouilia debēt emūdari. Ac ſi rārū frumētariꝰ ager ſit: nihil refert genera ſtercoris ſeparari: ſin autē ſurculo et ſegetibus atque etiā pratis fundus eſt diſpoſitus: generatim quoque reponendum eſt: ſicut capratum et auiū. Reliqua deinde in prædictum locū concauū erigēda: et aſſiduo humore ſatianda ſunt: ut herbarum ſemina culmis cæteriſque rebꝰ īmixta putreſcāt. Aeſtiuis deīde mēſibus nō aliter: ac ſi repaſtines: totū ſterquilinium raſtris permiſceri oportet: quo facilius putreſcat: et ſit aruis idoneum. Parum aūt diligentes exiſtimo eſſe agricolas: apud quos minores ſingulæ pecudes tricenis diebꝰ minus q̄ ſingulas: itemque maiores denas uehes ſtercoris efficiūt: totidēq; ſinguli homines: q nō ſolū ea purgamēta quę ipſi corporibꝰ edūt: ſed et quę colluuies cortis et ædificii quotidie gignit: cōtrahere et cōgerere poſſunt. Illud quoque præcipiendū habeo: Stercus omne quod tempeſtiue repoſitum anno requieuerit: ſegetibꝰ eſſe maxime utile. Nā et uires adhuc ſolidas hēt: et herbas nō creat. Quāto aūt uetuſtius ſit minus prodeſſe: quom minus ualeat. Itaq; pratis q̄ recentiſſimū debere iniici: quod plus herbarū pgeneret. Idq; mēſe februario luna creſcēte fieri oportere. Nā ea quoq; res aliquantū fœni fructū adiuuat. De cætero uſus ſtercoris qualis in quaq; re debeat eſſe: tum dicemus: cū ſingula proſequemur.

Cæſale: uocabulū id infrequens apd ſcriptores/ ſignificatque locum ubi purgamus uentrē/ quem M. Varro decēter nominauit/ ſellā familiarem.

## Quibus temporibus agri ſtercorandi ſūt. Caput. xvi.

INterim qui frumētis arua præparare uolet: ſi autūno ſemētē facturꝰ ē: mēſe ſeptēbri: ſi uere qualibet parte hiemis modicos aceruos luna decreſcēte diſponat: ita ut plani loci iugeꝝ duodeuiginti: cliuoſi q̄tuor et uiginti uehes ſtercoris teneāt. Et ut paulo priꝰ dixi: nō antea diſſipet cumulos: q̄ erit ſaturus. Si tn̄ aliqua cauſa tēpeſtiuā ſtercorationē facere phibuerit: ſecūda ſatio eſt: anteq̄ ſarrias more ſeminātis ex auiariis puluerē ſtercoris per ſegetē ſpargere. Si et is nō erit: caprinū manu iacere: atque ita terrā ſarculis permiſcere. Ea res lętas ſegetes reddit. Nec ignorarē colonos oportet: ſicuti refrigeſcere agꝝ q nō ſtercoretᷣ: ita peruri ſi nimiū ſtercoretᷣ: magiſq; cōducere agricolę

frequẽter id potius:q̃ ĩmodice facere. Nec dubiũ quin aquo/
ſus ager maiorẽ eius copiam:ſiccus minorẽ deſideret. Alter
ꝙ aſſiduis humoribꝫ rigens hoc adhibito REgelatᷣ. Alter ꝙ
ꝑ ſe tepens ſiccitatibꝫ:hoc abſũpto largiore torretᷣ:ꝑꝑ qđ nec
deeſſe ei talẽ materiã:nec ſupeſſe oportet. Si tñ nullum genus
ſtercoris ſuppeteret:et multũ ꝓderit feciſſe:qđ. M. Columellã
patruũ meũ doctiſſimũ et diligẽtiſſimũ agricolã ſępenume/
ro uſurpaſſe memoria repeto:ut ſabuloſis locis cretã ĩgereret:
cretoſis ac nimiũ dẽſis:ſabulũ. Atqꝫ ita nõ ſolũ ſegetes lætas
excitaret:uerũ etiã pulcherrimas uineas efficeret. Nã idẽ ne/
gabat ſtercus uitibꝫ ĩgerẽdũ:ꝙ ſaporẽ uini corrumperet. Me/
liorẽ cẽſebat eſſe materiã uindemiis exuberãdis cõgeſtitiam:
uel de ueprıbꝫ:uel deniqꝫ aliã quãlibet accerſitã et aduectam
humũ. Iã uero et ego reor ſi deficiatᷣ oĩbꝫ rebꝫ agricola:lupi/
ni certe pręſidiũ expeditiſſimũ nõ deeſſe:qđ cũ exili loco cir/
ca idus ſeptẽbꝛ ſparſerit et ĩarauerit:idqꝫ tẽpeſtiue uomere uel
LIgone ſucciderit:uim optimę ſtercoratiõis exhibebit. Suc/
cidi aũt lupinũ ſabuloſis locis oportet cũ ſecũdũ florẽ: rubri/
coſis cũ tertiũ egerit florẽ. Illic dũ tenerũ eſt cõuertitᷣ:ut cele/
riter ipſũ putreſcat:ꝑmiſceaturqꝫ gracili ſolo. Hic iã robuſtꝰ:
quod ſolidioris glebas diutius ſuſtineat et ſuſpendat: ut eæ
ſolibus æſtiuis uaporatæ reſoluantur.

## Quemadmodũ ex aruo prata fiant. Capur. xvii.

a Tque hæc arator exeq̃ poterit:ſi nõ ſolũ quę rettu/
li genera pabuloꝝ prouiderit:uerũ etiã copiã fœni:
quo melius armẽta tueatᷣ:ſine q̃bus terrã cõmode
moliri difficile eſt. Et ideo neceſſariꝰ ei cultus ẽ etiã prati: cui
ueteres romãi PRimas ĩ agricolatiõe tribuerũt. Nomẽ quoqꝫ
indiderũt ab eo:ꝙ ꝓtinus eſſet paratũ:nec magnũ laborẽ de/
ſideraret. M. qđẽ Porcius et illa cõmemorauit:ꝙ nec tẽpeſta/
tibus affligeretᷣ:ut alię ꝑtes ruris:minimiqꝫ ſũptꝰ ẽgens ꝑ oĩs
ãnos præberet redditũ:neqꝫ eũ ſimplicẽ:cũ etiã in pabulo nõ
minus redderet:q̃ fœno. Eius igitᷣ aĩaduertimꝰ duo genera:
quoꝝ alterũ ẽ ſiccaneũ:alterũ riguũ. Læto pinguiqꝫ cãpo nõ
deſideratᷣ ĩfluẽs riuꝰ:meliuſqꝫ habetᷣ fœnũ:qđ ſuapte natura
ſucco ſuo gignitᷣ ſolo:q̃ quod irrigatu aquis elicitur:quæ tñ
ſũt neceſſariæ:ſi macies terræ poſtulat. Nã et ĩ dẽſa et reſolu/
ta humo q̃uis exili:pratũ fieri põt:cũ facultas irrigandi datᷣ.
Ac ne campus concaue poſitionis eſſe:neque collis prærupti
debet. Ille ne collectam diutius contineat aquam:hic ne ſta/

Regelatur:a ge/
lu reſoluitur:et ca/
leſcit. Martialis re/
gelare nec re peſti/
lentia poſſet. Sene
ca đ ſe ipſo loquẽs
ait uix media rege
lamur æſtate.

Ligõc/ferramẽ
tum eſt ruſticum a
legẽdo dictũ. nãqꝫ
eo propter latitu/
dinẽ id qđ ſub ter/
ra eſt. Facilꝰ legitᷣ/
Vlpianꝰ intᷣ inſtru
menta fundi:quæ
culturæ utilia ſunt
enũerat & ligões.

Primas tribue/
runt:Honeſta lo/
quutio ut primas
tãtum abſoluteqꝫ
dicamus ꝓ prima/
tum. & primum lo
cum ac primas par
tes/nec opus ẽ ad/
dere partes:ſic ple/
riqꝫ omnes ex uete
ribus ſcriptoribꝰ/
qui pure mũditer
latine ſcribere cõ/
ſueuerunt. Quin/
tilianus/ſecundas
confeſſione pluri/
moꝝ philetas occu
pauit. M. Tullius
loquẽdi norma &
ſcribẽdi lex ſic igi.
huic primas dediſ
ſe Demoſthenes
dicitur cum roga/
retur/qđ ĩ/dicẽdo
eẽt primũ. huic ſe/
cũdas. huic tertias/

tim pręcipitē fundat. Pōt tñ meodiocriter accliuis: ſi aut pī/
guis ē: aut riguus ager pratū fieri. At planities maxīe talis ꝓ
baē: quę exigue ꝓna nō patiē diuti⁹ ībres aut īfluētes riuos
īmorari: aut ſiqs eā ſupuenit humor lēte ꝓrepit. Itaq; ſi palus
in aliqua parte ſubſidēs reſtagnat ſulcis deriuāda ē. Quippe
aquaꝝ abundantia atq; penuria graminibꝰ æque eſt exitio.

Queādmodū facta prata colanē. Caput. xviii.

Vltus aūt pratoꝝ magis curę ꝙ laboris ē. Primū ne
c ſtirpes aut ſpinas ualidioriſq; ī cremēti herbas ineſſe
patiamur. Atq; alias āte hiemē alias ꝑ auctumnū ex
tirpemus: ut rubos uirgulta iūcos: alias uellamus ut ītuba ac
SOlſtitialis ſpinas. Ac neq; ſuē uelim⁹ īpaſci: cū roſtro ſuffo/
diat: et ceſpites excitet. Neq; pecora maiora: niſi cū ſiccīſſimū
ſolū ē quoniā demergūt ungulas et atterūt: ſcindūtq; radiceſ
herbaꝝ. Tū deīde macriora et pēdula loca mēſe februario lu/
na creſcēte fimo iuuāda ſūt. Oēſq; lapides: et ſiqua obiacent
falcibꝰ obnoxia colligi debēt: ac lōgi⁹ exportari: ſūmittiq; ꝓ
natura locoꝝ aut tēporius aut ſerius. Sūt ēt quædā prata ſitu
uetuſtatis obducta: qb⁹ mederi ſolēt agricolę ueteri uel craſſo
muſco ſeminibuſq; de tabulato ſupiectis: uel īgeſto ſtercore:
quoꝝ neutrū tātū ꝓdeſt: quātū ſi cinerē ſæpius īgeras. ea res
muſcū enecat. Attñ pigriora ſūt iſta remedia: cū ſit efficaciſſi/
mū de īte̜gro locū exarare. Sed hęc ſi prata cepim⁹: facere de/
bem⁹. Sin aūt noua fuerit īſtituēda uel antiqua renouāda (nā
multa ſūt ut dixi: quę neglīgētia exoleſcāt et fiant ſterilia) ea
expedit īterdū ēt frumēti cauſa exarare: qa talis ager poſt lō/
gā deſidiā lętas ſegetes affert. Igiē eū locū quē pratū deſtina
uerimus: ęſtate ꝓſciſſū ſubactūq; ſępius ꝑ autumnū rapis uel
napo uel ēt faba cōſerem⁹: īſequēte deīde āno frumēto. Ter/
tio diligēter arabimus: omneſque ualidiores herbas et rubos
et arbores quæ interueniunt radicitus extirpabimus: niſi ſi
fructus arbuſti id facere nos prohibuerit. Deinde utinā per/
mixtam ſeminibus fœni ſeremus: tum glebas ſarculis reſol/
uemus: et inducta crate coæquabimus. grumoſque quos ad
uerſuram plerumque tractæ faciunt crates: diſſipabimus ita:
necubi FERRAmētum fœniſecis poſſit offendere. Sed etiā
uitiam nō cōuenit ante deſecare: ꝙ permaturuerit: et aliqua
ſemina ſubiacenti ſolo iecerit. Tum fœniſecum meſſorem
oportet inducere: ac deinde religare: rigari deinde ſi fue/
rit facultas aquæ. Si tamen terra denſior eſt: nam in reſolu/

Solſtitiales ſpi/
nas: diſpice nūqd
faciat ꝑtineat ue ad
Plautinū ſēſū/ſpi/
na hæc ſolſtitialis.
Nāq; apd Plautū
ī pſeudolo ſcriptū
legiē/ꝗſi ſolſtitialiſ
herba paulīſp fui.
Repēte exort⁹ ſū
repētio occidi/Pli/
nius ſignare uideē
ſolſtitialē herbā di
ci ſolſtitio, uel ꝓue
niētē uel florentē/
ut ſit nomē nō uni
us tātū herbæ pro
priū Sed cuilibet
herbæ accōmoda/
tū naſcēti ꝑ ſolſti/
tiū. ſic. n. ſcribit li/
bro. xxvi. cōdur/
don herba ſolſtitia
lis flore rubro ſuſ/
penſa ī collo cōpri
meē dicit ſtrumas/
cōſimiliē ſpinaſ ſol
ſtitiales exponere
poteris ſolſtitio ꝓ/
genitas ac uigēteſ/
Cor. Celſus herbā
ſolarē uocat helio/
tropion. qa circun
agiē cū ſole.

Ferramētū fœni
ſecis: fœniſex / ſic
enim elegātius di/
ciē ꝙ fœniſec⁹ ſiue
fœniſeca eſt is qui
fenum ſecat. Fœ/
niſecia dicuntur fe
ni ſectiōes. Perſiuſ
fœniſeces craſſo
uitiarunt unguine
pultes.

Aequata pauiculis. Inſtrumēta ſūt a pauiendo dicta pauire autem ferire ē/unde & pauimenta noſminātur. Cō ſimiliter portius Cato ar/eam iquit ſic facies: Comminuito ter/ram & Cylindro aut pauicula coæquato.

ta humo nō expedit īducere maiorē uim riuoꝝ priuſq̄ cōſpiſſatū:
et herbis colligatū ſit ſolū: quom īpetus aquarū proluit terrā: nu/
datiſq; radicibꝫ gramía nō patiͤ coaleſcere: pp qd̄ nec pecora qdē
oportet teneris adhuc et ſubſidentibus pratis īmittere: ſed quotiēſ
herba pſiluerit falcibꝫ deſecare. Nā pecudes: ut ante iā dixi molli
ſolo īfigūt ungulas: atq; īterruptas nō ſinūt herbaꝝ radices ſerpe/
re et cōdenſare. Altero tñ anno minora pecora poſt fœniſicia pmit
temus admitti: ſi mō ſiccitas et cōditio loci patieͤ. Tertio deinde
cū pratū ſolidius ac durius erit: poterit etiā maiores recipere pecu/
des. Sed in totū curādū eſt: ut ſecūdū fauonii exortū: mēſe februa
rio circa idus īmixtꝰ ſeminibꝫ fœni: macriora loca et utiq; celſio/
ra ſtercorentͤ. Nā editior cliuus pręber etiā ſubiectis alimentū: cū
ſupueniēs imber: aut manu riuus pductus ſuccū ſtercoris in infe/
riorem partē ſecū trahit. Atq; ideo fere prudentes agricolæ etiā in
aratis collē magis: q̄ uallē ſtercorāt: quom ut dixi pluuiæ ſemper
omnem pinguiorem materiam in ima deducant.

Quēadmodū ſuccīſū fœnū tractari et cōdi debeat. Cap. xix.

Oenū aūt demetitͤ optime: anteq̄ areſcat: nā et largius
f percipitur: et iucundiorē cibū pecudibꝫ præbet. Eſt aūt
modꝰ ī ſiccādo: ut neq; peraridū: neq; rurſus uiride col
ligetͤ. Alterū qꝛ oēm ſuccū ſi amiſit: ſtramēti uicē optinet. Alteꝝ ſi
nimiū retinuit: ī tabulato putreſcit. Ac ſępe cū cōcaluit: ignē creat
et īcēdiū. Nōnūq̄ et cū fœnū cędimꝰ: imber oppreſſit. Quod ſi p/
maduit: īutile ē īterdū mouere. Meliuſq; patiemur ſupiorē ptē ſo/
le ſiccari. Tūc demū cōuertemꝰ: et utrūq; ſiccatū coartabimꝰ ī ſtri
gā: atq; ita māipulos uinciemꝰ. Nec oīno cūctabimur quo minꝰ
ſub tectū cōgeretͤ: uel ſi nō cōpetet: ut aut ī uillā fœnū portetͤ: aut
in manipulū colligetͤ. Certe qcqd ad eū modū quē debet: ſiccatū
erit: ī metas extrui cōuēiet: eaſq; ipſas ī āguſtiſſimos uertices exa/
cui. Sic. n. cōmodiſſime fœnū defenditͤ a pluuiis: quę ēt ſi nō ſint:
nō alienū tñ ē p̄dictas metas facere: ut ſiqs humor herbis īeſt: exſu
det atq; excoquetͤ ī aceruis: pp qd̄ prudētes agricolę: q̄uis illarum
tecto nō ante cōponūt: q̄ p paucos dies temere cōgeſtū: ut ī ſe cō/
coq et deferueſcerē patiātͤ. Sed iā fœniſicia ſeqͤ cura meſſis: quā ut
recte poſſumꝰ pcipe: pꝛiꝰ īſtrumēta p̄parāda ſūt: qbꝫ fruges cogū/
(tur.

De area conſtituenda. Caput. xx.

Rea quoque ſi terrena erit: ut ſit ad triturā ſatis habilis:
a primū radatͤ. Deinde cōfodiatͤ pmixtis paleis cū amur
ca: quę ſalē nō accipit extringetͤ. Nā ea res a populatio
ne muꝝ formicarūq; frumēta defēdit. Tū A Equara pauiculis uel

molari lapide cődēſetur: et rurſus ſuperiectis paleis inculcetur: atq; ita ſolibus ſiccăda relinquatur. Sűt tñ qui pratis obiacente fauonio partẽ trituræ deſtinant: areăque demeſſa faba et lecta expoliűt. Nam dum a pecudibus legumina ꝓculcantur: herbę etiă ungulis atterunt̃: atque ita GLAbreſcit: et fit idonea frumentis area.

De meſſe facienda: et de tritura. Caput. xxi.

[S]Ed cű matura fuerit ſeges: anteq̃ torreat̃ uaporibus æſtiui ſyderis: q ſűt uaſtiſſimi ꝓortű caniculę celeriter d̃metat̃. Nă diſpendioſa ẽ cűctatio. Primű ꝙ auibus prædă cæteriſque aĩalibus præbet deinde ꝙ grana et ipſæ ſpicę culmis arentibus et ariſtis celeriter decidűt. Si uero ꝓcellæ uentoꝝ aut turbines inceſſerint: maior pars ad terră defluit. Propter quæ recraſtinari nő debet: ſed æqualiter flauẽtib⁹ iă ſatis anteq̃ ex toto grana indureſcăt: cű rubicűdű colorẽ traxerűt: meſſis facienda ẽ: ut potius ĩ area et ĩ horreo: q̃ ĩ aceruo et in agro grandeſcăt fruměta. Cőſtat. n. ſi tẽpeſtiue decīſa ſint: poſtea capere incremẽtű. Sűt aűt metendi genera cőplura. Multi falcibꝫ ueriCulatis atque iis uel noſtratibꝫ uel dẽticulatis mediű culmű ſecant. MVLti mergis: alii pectinibꝫ ſpică ipſă legűt. Idq; in rara ſegete facillimű: ĩ denſa difficillimű eſt. Qđ ſi falcibꝫ ſeges cű parte culmi demeſſa ſit: ꝓtinus ĩ aceruű uel ĩ nubilar cőgerit̃: et SVBinde oportunis ſolibus torrefacta proterit̃. Sin aűt ſpicæ tătűmodo reciſę ſűt: poſſűt ĩ horteű cőferri: et deinde ꝑ hiemẽ uel baculis excuti uel exteri pecudibꝫ. Ac ſi cőpetit: ut ĩ area terat̃ frumẽtű: nihil dubiű ẽ: quin eqs melius q̃ bubus ea res cőficiat̃. Et ſi pauca iuga ſunt: adiicere TRIbulă et trahă poſſis. Quæ res utraq; culmos facillime cőminuit. Ipſæ autẽ ſpicæ melius fuſtibꝫ tuńdűt̃: VANniſq; expurgant̃. At

glabreſcit: fit glabra/polita leuigata.

Multi mergis: Videt̃ mergi eẽ ferramẽta idonea metẽdis frugib⁹. quæ a Plinio mergites appellantur ſic ſcribẽte. ſtipulæ alibi mediæ falce ꝑciduntur. atq; inter duas mergites ſpica diſtringitur. Notum eſt illud maronianum. Aut fetu pecorű/aut cerealis mergite culmi/exponűt grămatici mergites dici măipulos ſpicarű. q° intellectu an hic & apud Plinium mergi mergiteſq; accipi poſſint æſtiment eruditi/ alias mergus dicit̃ ĩ uinea Vbi ſupra terram uitis curuat̃ iuxta ſuum adminiculű/inſtar arcus. atque ex alto ſcrobe merſus perducitur ad alterum palum. a mergẽdo uidelicet Nominat⁹. de quo Palladi⁹ hæc. Mergű dicim⁹/quoties uelut arcus ſupra terram relinquit̃. alia parte uitis in foſſa. Mergi poſt biẽnű recidunt̃ in ea parte/quæ ſupra eſt, & in loco iuſtas uites relinquunt.

Subinde: mox. deinde. alias frequenter. Identidem ex/interuallo.

Tribulam & traham: Nomina ſunt inſtrumentorű ruſticoꝝ. quibus ad terenda frumenta utuntur agricolæ. Seruius interpretatur eſſe genera uehiculoꝝ enarrans illud Virgilianum. Tribulæq; trahæq; & iniquo pondere raſtri. ſic. n. ſcribit. Tribula genus ẽ uehiculi/quo terunt̃ ĩ area fruges/ traha quoq; genus eſt uehiculi dictum a trahendo. nă nő hẽt rotas. tribulam a terendo dictam eſſe autumant/fit autem tribula ex tabula lapidib⁹ aut ferro exaſperata. quæ impoſito auriga aut pondere grandi trahitur iumentis iunctis/aut diſcutit ex ſpica grana aut ex aſſibus dentatis. cum orbiculis/qđ ut inquit, M. Varro ploſtenum poenicum appellant.

Vanniſq; expurgantur. Vanni ſunt cribra. quibus frumenta purgantur. Vnde uerbum fit Varronianum euannare quod eſt per uannos expurgare. In codicibus Varronis perperam legitur euaminatur/cum recte legendű ſit euănatur: de Văno ait poeta/& myſtica uănus iachi.

ubi paleis immixta ſunt frumenta:uento ſeparentur. Ad eam rem fauonius habetur eximius:qui leuis ęqualiſque æſtiuis menſibus perflat. Quem tamen operiri lenti eſt agricolæ:quia dum expectatur:ſæua nos hiems deprehēdit. Itaq; in area detrita frumēta ſic ſunt aggeranda:ut omni flatu POSſint excerni. At ſi compluribus diebus undiq; ſilebit aura:uannis expurgentur:ne poſt nimiam uentorum ſegnitiem uaſta tempeſtas irritū faciat totius anni laborem. Pura deinde frumenta:ſi in annos reconduntur:REteri debent. Nam quāto ſūt expolitiora:minus a curculionibus exedūtur. Sin protinus uſui deſtinantur:nihil attinet repoliri:ſatiſque eſt in umbra refrigerari:et ita granario inferri. Leguminum quoque nō alia cura eſt:q̄ reliquorum frumentorum:nam ea quoque reconduntur. Atque hoc ſupremum eſt aratoris emolumentum percipiendorum ſeminum:quæ terræ crediderat.

Quæ per ferias liceat agricolæ:et quæ non liceat facere. Caput. xxii.

ſ Ed cum TAM ocii q̄ negocii rationem reddere maiores noſtri cenſuerunt: nos quoq; monendos eſſe agricolas exiſtimamus:quæ feriis facere:quæq; non facere debeant. Sunt enim (ut ait poeta) quæ feſtis exercere diebus Fas et iura ſinunt. riuos deducere nulla
Relligio uetuit:ſegeti prætendere ſæpem.
Inſidias auibus moliri:incendere uepres:
Ballantūq; gregē fluuio merſare ſalubri.

Quāq̄ pontifices negent ſegetē feriis ſepiri debere. Vetant quoq; lanarū cauſa lauari oues:niſi propter medicinā. Virgilius ꝗ liceat feriis flumine abluere gregem pręcepit:et iccirco adiicit fluuio merſare ſalubri. Sunt.n.uitia quorū cauſa pecus utile ſit lauare. Feriis autem ritus maiorꝝ etiam illa permittit: Far pinſere:faces incidere: CANdelas ſeuare: uineam conductam colere:piſcinas: lacus FOSſas ueteres tergere et purgare:PRAta ſicilire:ſtercora æquare: fœnum in tabulata componere:fructus oliueti cōductos cogere:mala pira ficus pendere:caſeum fa-

Poſſint excerni:Ideſt expurgari uentilarique. Conſimilia ſunt ſubcernere. & incernere. Inde excernicula / Incernicula dicta genera cribrorum. alias excernere ē uentrem purgare. Vnde excrementa dicuntur quæ & retrimenta.

Reteri:Repoliri repurgari / uentilari.

Tam ocii q̄ negocii. M. Tullius in oratione pro plancio ſic ſcribit. Et enim. M. Catonis illud quod in principio ſcripſit originum ſuarū ſemper Magnificum & preclarū putaui. Clarorum uirorū atq; magnorum non minus ocii q̄ negocii rationem extare oportere. E contrario dicere ſolebat galba / neminem rationem ocii ſui reddere cogi.

Candelas ſeuare:Ex ſeuo concinare. Verbum ut elegans ita infrequens.

Foſſas ueteres tergere: Verrius flaccus iuris pontificii peritiſſimus. quia feriis tergere ueteres foſſas licebat / nouas facere ius non erat Feſtiuiter dicere ſolebat / ferias idoneas magis uiduis eſſe q̄ Virginibus ad nubendum: tanq̄ foſſæ ueteres ſunt uiduæ. quas feriatis dieb⁹ tergere fas eſſet.

Prata ſicilire:ut Plinius docet ſicilire eſt falcibus conſectari in pratis quæ feniſeces preterierunt. Arbitratur. M. Varro dictum uerbum eſſe a ſectione.

 

cere:arbores ſerendi cauſa collo uel mulo clitellario afferre. Sed iũcto aduehere nõ ꝑmittiẽ:nec apportata ſerere:neq; terrã aꝑire: NEq; arborẽ collucare. Sed ne ſemẽtẽ qdẽ adminiſtrare:niſi prius Catulo feceris:nec fœnũ ſiccare:aut uincire:aut uehere. At ne uindemiã qdẽ cogi ꝑ religiões põtificũ feriis licet:nec oues tõdere:niſi ſi CAtulo feceris. Defrutũ quoq; et uinũ DEfrutare licet. Vuas itemq; oliuas cõditu legere licet. Pellib9 Oues ueſtiri nõ licet. In horto qcqd oleꝝ cauſa facias:omne licet. Feriis publicis hoiem mortuũ ſepelire nõ licet. M. Porcius Cato/mulis eqs aſinis nullas eẽ ferias dixit. Idẽq; boues ꝑmittit cõiũgere lignoꝝ et frumẽtoꝝ aduehẽdoꝝ cauſa. Nos apud põtifices legimus FERiis tãtũ denicalib9 mulos iũgere nõ licere:cæteris licere. Hoc loco certũ habeo quoſdã:cũ ſolẽnia feſtoꝝ ꝑcẽſuerim:deſideraturos luſtrationũ cęterorũq; ſacrificioꝝ:quę ꝓ frugib9 fiũt:morẽ priſcis uſurpatũ. Nec ego abnuo docẽdi curã:ſed differo ĩ eũ libꝝ: quẽ cõponere ĩ aĩo ẽ:cũ agricolatiõis totã diſciplinã pſcripſero. Finẽ ĩterim pñtis diſputatiõis faciã: dicturus exordio ſequẽte quę de uineis arbuſtiſq; ꝓdidere ueteres auctores:quæq; ipſe mox cõperi.

## LVCII IVNII MODERATI COLVMELLAE REI RVSTICAE LIBER TERTIVS.

De uitiario faciendo. Caput.i.

q VOM DE CVLTV AGROrũ abũde primo uolumine præcepiſſe uideamur:nõ ĩtempeſtiua erit arboꝝ uirgultorũq; cura: quæ uel maxima pars habeẽ rei ruſticę. Placet igitur:ſicuti Virgilio:nobis quoque

Neq; arborẽ collucare: Tria ſunt priſcorum uerba ab eodẽ fonte deriuata, collucare/ſublucare/iterlucare. quæ hoc diſcerniculo diſparãtur. Collucare eſt arbores ſiluæ officientes lumini ſuccidere:& ſuccifis arboribus locum luce complere. Sublucare minus eſt q̄ collucare. ſignificat enim ramos arboꝝ ſupputare & ueluti ſubtus lucem imittere/docet. M. Cato quẽadmodum Romano more lucũ collucare oporteat. Interlucare uero eſt in arboribus frugiferis ꝑ interualla deputare ramos in denſitate ramorum:qui ſint ſuperuacui. Vnde nata interlucatio ẽ. Cui in uitibus conſimilis eſt pampinatio. Plinius interlucatio arboribus ꝓdeſt. ſed omnium annorum trucidatio inutiliſſima.

Catulo feceris: Catulũ ſacrificaueris. tradit Plinius catulos lactentes adeo puros habitos eſſe apud priſcos, ut placandis numinibus hoſtiarum uice catulis uterentur. genito mane Catulo res diuina fit. in canario ſacrificio rutilæ canes immolabantur pro frugibus/ ut ita deprecarentẽ propulſarẽtq; ſeuitiã ſideris caniculæ.

Deſtutare:a defruto inclinatum eſt uerbum deſtutare/ quod ſignificat defrutum cõficere & ſapã coquere. Vñ & defrutariæ cellæ nomen ẽ inditum. Defrutum uero a deferuendo dictũ eſt, ſignificatq; uinum decoctum ad dimidiã menſuræ partem. Redactũq; ad ſpiſſitudinem mellis. Cuius uicem quoq; preſtat.

Oues ueſtire. Hinc pellitæ oues dictæ;quale erat pecus Tarentinum/de quibus ſupra diximus.

Feriis denicalibus: Feſti Pompeii uerba hæc ſunt. Denicales feriæ colebantur cum hominis mortui cauſa familia purgabatur/græci enim νεκρὸν mortuum dicunt. Tu diſpice an ex hiſce doctiſſimi grãmatici uerbis ſcribẽdũ ſit denicralib9 feriis. Tãq̄ απο του νεκρου formato uocabulo. poſſum9 & denicales legere/ut a numero denario dictio ducta ſit/ſicut nouendiales dixere a numero nouem dierum.

duo eſſe genera ſurculoꝝ: quoꝝ alterum ſua ſponte gignitur: alterum cura mortaliũ procedit. Illud quod nõ ope humana ꝓuenit: materiæ eſt magis aptũ. Hoc cui labor adhibet̃ idoneum fructibus. Vnde hoc itaq; pręcipiendũ eſt. Atq; idipſũ genus tripartito diuidit̃. Nã ex ſurculo uel arbor ꝓcedit: ut olea ficus: Vel frutex ut roſæ arundines: uel tertiũ quiddam: quod neq; arborẽ neq; fruticẽ proprie dixerimus: ſicuti ẽ uitis. Arborũ et fruticum docebimus cultum: ſi prius de uitibꝰ præceperimus. QVI uineam uel arbuſtũ cõſtituere uolet: ſeminaria prius facere debebit: ſic enim ſciet cuius generis uitẽ poſiturus ſit. Nãq; quæ precio parata diſponit̃: certam generoſitatis fidem non habet: quoniã dubium eſt: an is qui uẽdidit: legendis ſeminibus adhibuerit diligentiam. Tum etiam quod ex longinquo petitur: parũ familiariter noſtro ſolo uenit: propter quod difficilius conualeſcit alienũ exteræ regionis. Optimum eſt itaque eodem agro: quo uitem diſpoſiturus es: uel certe uicino facere SEMInarium. Idq; multum refert loci natura. Nam ſi colles uineis uel arbuſtis occupaturꝰ es: prouidẽdum eſt: ut ſicciſſimo loco fiat ſeminariũ: et iã q̃ſi ab icunabulis uitis exiguo aſſueſcat humore. Aliter cũ trãſtuleris de humido in aridũ locum: uiduata priſtino alimento deficiet. At ſi campeſtres et uliginoſos agros poſſidebis: proderit quoque ſeminarium ſimili loco facere: et uitem largo conſueſcere humore. Namq; ex his: cum in aquoſum agrum transfertur: utrumq; putreſcit. Ipſum autem agrum: quẽ ſeminario deſignaueris planum et ſuccoſum: ſat erit bipalio uertere. Quod VERtũt ruſtici ſeſtertium: ea repaſtinatio altitudinis habet plus ſeſquipede: minus tamen q̃ duos pedes. Iugerum agri uertitur operis quinquaginta. Collem autem et cliuos modium iugeri: ſed ne minus duobus pedibus alte repaſtinaueris operis ſexaginta. Vel ſi eodem loco: quo uineã ordinaturus es: facere uoles ſeminariũ: tribus pedibꝰ alte REpaſtinabis iugerum operis octoginta. Ita tamen ſi neq; lapis: neque tophus aut alia materia difficilior interuenit. Quæ res

1 Qui uineam uel arbuſtum. Veteres rei ruſticæ ſcriptores arbuſtum peculiariter appellãt arbores uitibus maritatas, unde & arbuſtiuum uinum dictum, Quod in arbuſto progignit̃. Plinianum uerbũ ẽ arbuſtare agros, quod ſignificat arbuſtum in agris facere & arbores idoneas uitibus maritare, æuo teſte iudicat̃ nobilia uina in arbuſtis gigni, & laudatiora in ſũmis, Vberiora in imis. Vites enim maxie gaudent arboribus quia naturaliter in ſublime procedunt. Sicut territorium noſtrũ pene totum arbuſtis conſitum mira pulchritudine nec minori uinarũ largitate ſpectatur.

Seminarium. In agricolatiõe ſeminarium ẽ quedam quaſi nutrix nouellarum plantarum, ſignificat enim locum in quo plantaria adoleſcunt, ut mox illinc trãſlata migrent in ſuã ſedem, natura enim arborum ſicut hominum auida ẽ nouitatis & peregrinationis. Et cũ nutrix ſæpe indulgẽtior ſit q̃ mater, melius plantæ in ſeminario proueniunt, quod ſuccoſum elapidatumq; eſſe debet, minimeq; rimoſum. Nunc Columella docet quale ſit eligendum parandũq; uitibus ſeminarium quod a Plinio quoq; cæteriſq; perſcribitur.

Vertunt ruſtici ſeſtertium: In menſuris ſeſtertium accipe pro duobus pedibus & dimidio, ſicut in numis continet duas libras & ſelibram.

Repaſtinabis. Refodies uerbum ductum a paſtino quod eſt ferramentum bifurcum, quo ſemina panguntur, unde etiam repaſtinari dictæ ſunt uineæ ueteres quæ refodiebantur, cõſuetudo repaſtinare uocat quicquid emoti terreni uineis præparatur.

quot operas abſumat: parũ certũ eſt. Nos autem de terreno loqmur.

Qualia ſemina et quando legas. Caput.ii.

p Eracta repaſtinatione menſe februario uel prima parte martii ſemina legito. Sunt autem optima quæ de uitibꝰ notatis leguntur. Nã cui cordi eſt bona ſeminaria facere: circa uindemiam uites: quæ et magnum et incorruptũ fructum ad maturitatem perduxerint: rubrica cum aceto (ne pluuiis abluatur) permixta denotat. Nec uno tantũmodo anno facit: ſed cõtinuis tribus: uel pluribꝰ uindemiis eaſdem uites inſpicit: an perſeuerent eſſe fœcũdæ. Sic enim manifeſtum eſt generoſitate uirium non anni ubertate fructum prouenire. Si compluribus uindemiis eundem tenorem ſeruarint ex eiuſmodi uitibus lecta ſemina multum bonũq; uinum præbebunt. Nam qualiſcũq; generis uuæ: quæ et incorruptæ ad maturitatem ꝑueniũt: melioris ſaporis uinũ faciũt: q̃ quæ præripiunt̃ æſtu aũt alia de cauſa.

Quẽadmodũ ſemina eligas: et de habitu terræ. Caput.iii.

ſ Emina aũt eligito grandi acino: tenui folliculo; paucis minutiſq; uinaceis: dulci ſapore. OPrĩa habẽt̃ a lũbis. Scd̃a ab humeris. Tertia ſũma in uite lecta: quæ celerrime cõprehẽdunt: et ſunt feraciora: ſed et q̃ celeriter ſeneſcunt. Pampinaria ſarmenta deponi nõ placet: quæ ſterilia ſũt. Locis pinguibus et planis et humidis præcoques uites ſerito paribus acinis: breuibus nodis imbecillas. Nam talis generis uitium eiuſmodi ager aptus eſt. Locis aridis et macris et ſiccis uitem ſere maturam acrem et ualidam crebriſq; acinis: Quod ſi pingui agro ualidas uites depoſueris: pampinis magis eluxuriabunt̃: et qualẽcũque fructum tulerint: ad maturitatem non perducent. Rurſus imbecilles exili agro celeriter deficient: exiguũq; fructum dabunt. Vnũquodq; genus uitiũ ſeparatũ ſerito. Ita ſuo quodq; tempore putabis et uindemiaueris. Semina cũ nouello uetere ſarmẽto depoſita cito cõprehendunt: et ualenter creſcunt: ſed celeriter ſeneſcũt. At quæ uetere ſarmento pangunt̃: tardius cõualeſcũt: ſed tardius deficiunt. Semina q̃ recentiſſima terræ mãdare cõuenit. Si tñ mora interuenerit: quominus ſtatim ſerantur: q̃ diligentiſſime obrui tota oportet eo loco: unde neque pluuias neque uentos ſentire poſſint. Plantaria facito ab exoriente a decima luna: et a uiceſima. Hæc uel melior eſt uitibus ſatio. Sed cum feras: frigidos uẽtos uitato. Maleolum ſic deponito. Virgam maleolarem non amplius q̃ ſex gemmarum eſſe cõuenit: ita tamen ſunt: ſi breuia internodia habent. Eius imam partem: quam in terram dimiſſurus es: acutiſſima falce iuxta nodũ: ſic ne gẽmã lædas: rotunda plaga amputato: et ſtatim fimo bubulo linito. Tũ in terram bene paſtinatam et ſtercoratam rectum ſarmẽtum defigito:

Optia habent̃ a lũbis: Mẽbra hoĩs & ptes ad aliaſq; que res decentꝰ trãſlatõ ne trãſferunt̃. nã mõtibꝰ poetæ pſæpe dant Caput. Humeros pedes. nẽ Columella ĩ uitibus lũboſ & Humeros decẽter appellat. caspteſ q̃ ſi uitẽ metiariſ ut hoiem obtinẽt uĩ oẽ lũborũ & humerorum. Cõſimiliter Plinꝰ dat uitibus digitos polliceſ Caput crines aliaq; q̃ humãi corporis mẽbra. Idẽ tradit ab hũeris arborũ ſur

Ita ne minus quatuor gemmæ abſcōdant̃. Pedale quoquouerſus ſpatiū ſat erit inter ſemina relinqui. Cū cōprehēderint: IDENtidē pampinentur: nec plura ſarmenta q̃ debēt. Item q̃ ſæpiſſime fodiantur. Ferro ne tangantur. Viceſimo et quarto menſe reſecent̃. Poſt triceſimū et ſextū menſem tranſferant̃. In agro reqeto uineam ponito. Nā ubi uinea fuit: quod citius decio āno ſeueris: ęgrius comprehendet: nec unq̃ roborabitur. Agrum anteq̃ uineis obſeras exploraro: qualis ſaporis ſit: talem enim etiam guſtus uini præbebit. Sapor autē (ſicuti primo docuimus uolumine) comprehendet̃: ſi terrā aqua diluas: et cum conderis: tum demū aquam deguſtes. Aptiſſima uitibꝯ terra eſt arenoſa: ſub qua conſtitit dulcis humor. Probus cōſimilis ager cui ſubeſt tophus. Aeque utilis cōgeſta et mota terra. Sabulū quoq; cui ſubeſt dulcis argilla: uiti conuenit. Oīs autem qui per æſtatem findit̃ ager: uitibus arboribuſq; inutilis. Terra īferior alit uitē et arborē: ſupior cuſtodit. Saxa ſumma parte terræ refrigerant: et uites et arbores lædunt ima parte refrigerant. Et mediocri raritudine optima eſt uitibꝯ terra. Sed ea quæ tranſmittit imbres: aut rurſus in ſummo diu retinet: uitāda eſt. Vtiliſſima eſt autē ſupior modice rara: circa radices denſa. Montibꝰ cliuiſq; difficulter uineæ conualeſcunt: ſed firmum probūq; ſaporem uini præbent. Humidis et planis locis robuſtiſſimæ: ſed infirmi ſaporis uinum nec perenne faciunt. Et quom de ſeminibus atq; habitu ſoli præcepimus: nunc de genere uinearum diſputabimus.

De generibus uinearum. Caput. iiii.

u Ites maxime gaudent arboribus: quia naturaliter in ſublime procedunt: tum et materias ampliores creāt: et fructum æqualiter percoquunt. Hoc genus uitium arbuſtiuum uocamus: de quo pluribus ſuo loco dicemus. Vinearum autem fere genera in uſu tria ſūt: iugata: humi ꝓiecta: et deinde tertia ē Aponi uſurpata: more arborum in ſe cōſiſtentium genus comparatum. Iugatum quadam parte deficitur: quadā ſuperat. Iugata plus aeris recipit: et altius fructū fert: et æqualius cōcoquit: ſed difficilior eſt eius cultus. At hæc ita conſtituta eſt: ut et arari poſſit: eoque ubertatem maiorem cōſequitur: ꝙ ſæpius et minore impenſa excolitur. At quæ ꝓnus in terram proiecta eſt: multum ſed non bonæ notæ uinū facit. Vinea optime repaſtinato agro reponitur. Nōnūq̃ tamen uel melius quibuſdam locis ſulcis committitur. Interdum etiam ſcrobibus deponitur: ſed ut dixi repaſtinatur iugerum in altitudinem pedum triū operis octoginta. Sulcum autem terrenum duorum lōgum ſeptuaginta una opa effodit. Scrobes ternarios: ideſt quoquouerſus pedum trium una opera facit. xviii. Vel ſicuti cordi eſt laxius uites ponere: ſcrobes quaterna-

culos petendos eſſe ad infitiōem. Idētidē pāpinent̃. Frequēter pāpini ſupuacui detrahātur. pāpinare enim ē pampinos inutiles detruncare. Inde pāpinatio detruncatio pāpinorꝫ. quæ reſ uitibus ꝓdeſt. pāpinator dicitur is: q ſarmenta decutit. ſup qua re copioſius ſuo locꝰ ſcribitur a Colſiella cæteriſq; rei ruſticæ ſcriptoribus.

rios:ideſt quoquouerſus pedũ quaternũ una opera.xii.facit.
Vel bipedaneos quoquouerſus una opera.xx.effodit. Curã/
dum aũt eſt:ut locis aridis et cliuoſis altius uitis deponat̃:q̃
ſi humidis et planis. Itẽ ſi ſcrobibus aut ſulcis uineã poſituri
erim9:optimũ erit ante annũ ſcrobes uel ſulcos facere. Vinea
quæ anguſtiſſime conſerit̃:quoquouerſus quinq; pedũ ſpa/
tio ĩterpoſito ponit̃. Inter.vii.uel.viii.pedes:q̃ratiſſime ut ẽt
facile arari poſſit:inter denos pedes cõſtituit̃. Hęc poſitio ui/
nearũ modũ ſine dubio agri maiorem occupat:ſed ualentiſſi/
ma et fructuoſiſſima eſt. Cũ ſemina depones imũ ſcrobẽ uel
ſulcũ bidentibus fodito:mollemq; reddito. Vitẽ quã ponis:
fac ut ad oriẽtem ſpectet adminiculo religata. In imo ſcrobe
lapides circa põdo quinq; ponito:ne uitẽ premant:ſed iuxta
radices ſint. Pręterea poſt hæc uineaciæ heminam uuæ albæ
in nigra:uuæ nigræ in alba ponito:atq; ita ſcrobem uel ſulcũ
cum inſtercorata terra ad mediũ completo. Triennio deinde
proximo paulatim ſcrobẽ uel ſulcũ uſq; in ſummũ cõpleto.
Sic uites conſueſcent radices deorſum agere. Spatium autẽ
radicibus qua repant lapides præbẽt:et hieme aquam repel/
lunt:æſtate humorẽ præbent:uineaceis radices agere cogũt.
Quom præcepimus quemadmodum uites ponendæ ſint:
nunc culturam earum docebimus.

Quemadmodum uites coli debeant. Caput.v.

Ineã nouellam oĩs gẽmas agere ſinito: ſimul atq;
pampinus inſtar quatuor digitoꝝ erit:tum demũ
pãpinato:et duas materias relinquito. Alterã quã
uitis conſtituendæ cauſa ſubmittas: Alteram ſubſidio habe/
as:ſi forte illa ordinaria interierit:hanc ruſtici cuſtodem uo/
cant. Proximo deinde anno cum putabis uitem: meliorem
unam uirgam relinquito. Tertio anno uitem in quam formã
uoles:dum tenera eſt:componito. Si iugatam erimus factu/
ri:imam MAteriam ſubmittito:ita ut duas gẽmas:quæ ſũt
ꝓximæ a terra falce acuta radas:ne poſſint germinare:et de/
inde tres ſequentes relinquas:reliquam partem uirgę ampu/
tes. Sin autem uitem in ſe conſiſtere uoles:ſicuti arbori brã/
chia ſubmitti patiaris: et dabis operam ut in horreum quã/
rectiſſime firmetur. Nam pręterquã quod ſpeciem habet ſic
compoſitam:tum etiam minus laborat:cum undique uelut
æquilibrio ſtabilita in ſe requieſcit. Sat erit autem:cum pri/
mo brachia ſubmittuntur: ſingulas gemmas ſingulis ſar/

Materiã ſubmit/
tito. Ideſt pãpinũ e
ducato ꝑducitoq;
ad incremẽtum/ut
mox fructũ ferat.
frequẽs uerbũ apd
Columellã in hoc
ſignificatu. ſicut &
materia ꝑ uirga ſi/
ue palmite uitigi/
neo/ĩ ſexto ait idẽ.
Materiã uocamus
palmitẽ. ea & fruc/
tũ & noua flagella
bene pereat. Alias
materiæ appelatio
ne ſignificat̃ omne
lignũ accõmodatũ
ad ædificãdũ Ideo
q̇ ſcribit Vlpian9.
ſi cui legata ligna
ſint. ei arbores ma/
teriæ cau ſa ſucci/
ſas nõ deberi. & ut
auctor ẽ paulus ꝑ/
ticæ & pali ĩ nume/
ro materiæ redigẽ
di ſũt. & ideo ligno
rũ appellatione nõ
cõtinebũt̃. hic ma/
teriari9 uocabu/
lo Plautino dictus
faber tignarius &
fabrica materiaria
Plinio nũcupat̃ fa/
brica tignaria. quã
dedalus inuenit. a/
pud Victruuiũ uer
ba ſunt materiari
& materiatiões. a/
pud. M. Tulliũ di/
cit̃ edes male ma/
teriatæ ideſt tignis
trabibuſque: male
fultæ maleque ad/
miniculatæ: & ob
hoc uitium facien/
tes.

mentis relinq:ne protinus onere grauet͛. Poſt hanc putationem lectis ſarmentis uitentibus æqualiter uineam fodito. Vel ſi ita late diſpoſita erit:arato. Ab idibus octobris ABLAqueare incipito:ante brumā ablaqueatam habeto. Per brumam uitem ne colito:niſi ſi uoles eas radices:quę in ablaqueatione apparebunt:perſequi. Tum demum optime amputabis:ſed ita ne codicem lædas:ſed potius inſtar digiti unius a matre relinquas:et ita radicem reſeces. Nam quæ protinus abraditur: prærerq̄ ꝙ uulnus uiti præbet eoque nocet:tum etiam de ipſa cicatrice plures radices prorepunt. Itaq; optimum eſt exiguam partem relinqui. atque ita ſummas partes:quas æſtiuas ruſtici appellant: reſecare: quæ ſic reſectæ inoleſcunt:nec ultra uitibus obſunt. Poſſunt etiam ſoboles cædi:eo magis ꝙ frigoribus extirpatæ minus recreantur. Peracta ablaqueatione per brumam tertio quoque anno macerati ſtercoris non minus ſextarios binos ad radices uitium poſuiſſe conuenit:prærerq̄ columbinum:quod ſi quo amplius q̄ heminā poſueris:uiti nocebit. Poſt brumam deinde ablaqueationem circū fodito. Ante æquinoctium uernum:quod eſt octauo kal. aprilis ablaqueationem adæquato. Poſt idus aprilis terram ad uitem aggerato. Aeſtate deinde q̄ potes ſapiſſime occato. Iugerum uineæ quinque operis ablaqueatur: quinq; foditur:tribus occatur. Iugerum ualentis etiam conſtitutæ uineæ quatuor operis putatur:ſex alligatur. Arbuſto nihil eiuſmodi poteſt apte finiri:quoniam inæqualitas arborum non patitur operis iuſta comprendi. Quibuſdam placet uitem proximo anno tranſlatam non putare:ſequenti deinde anno purgare:et unam uirgam:quā ſubmittam9:ac tertiam gemmam reſecare. Tertio deinde ſi uitis recte cōualuerit:una plus gemma ſubmittere. Quarto duas gemmas proxime putationi adiicere. Atque ita quinto demum anno uitem iugare. Hunc eundem ordinem culturæ nos quoq; experti comprobauimus.

De reſecanda uinea uetera et propaganda. Cap.vi.

u Eterem uineam ſi in ſummo radices habebit: reſecare nolito. Alioquin etiam nouella uinea quæ ex reſecatione renata fuerit:uim inutilem habebit:prima parte terræ natantibus radicibus:neque fructum uberem percipies:et nihilominus celeriter conſeneſcet. Eiuſmodi itaque uinea ſi non aridos in opera habet truncos et flecti poteſt:factis ſulcis optime ſternitur:atq; ita RENOVELLAtur. Sin autem uſque eo exaruit: ut curuari non poſſit:primo anno ſummatim ita ne radices eruas aut lædas: ablaqueato: et ſtercus ad radices addito:atque ita putato ut paucas et certas materias relinquas et fodias diligenter/ ſæpius pampines: ne omnia ſuperuacua ſarmenta nutriat. Sic exculta longas et firmas mate-

Ablaqueare icipito: Ablaqueare circū foderē ē/ Itali excodicaſ appellant/ ut docet palladius id eſt circa uitis codicē dolabra terrā diligentia aperire. & purgalis oībus uelut lac⁹ efficeſ/ ut ſolis tepori/ bus & ībrib⁹ puocēt: Itaque a lacubus deductu. uerbū ē ablaqāre. hinc ablaqātio. Hic ablaqātæ uiteſ uineæ q̄ dr̄. Renouella ſt repaſtinatur ꝗ̄ nouella fit. nouelletū dr iuxcō̄ſultū nouella uinea.

rias creabit:quas ſequenti anno ſcrobibus inter ordines factis
propaginibus:ac deinde triēnio cum conualeſcat ſępius ī fo/
dies: matremq; ipſam enecabis:nihil in poſterum proſpicies:
et quam ſublaturus es :poſterum annum matrem radicitus
tolles:atq; ita nouellam uineam ordinabis. Sin autem uetus
uinea dūtaxat generis boni radices ī alto ſitas habebit: ita ut
ablaqueatæ nō conſpiciantur:eam uineam circa kal.martias
anteq̄ reſeces ablaqueato:et protinꝰ cū alte ablaqueaueris ſic
reſecato : quatuor digitos ab radicibus trunci relinquito:et
ſi fieri poterit iuxta aliquem nodū ſerrula deſecato: et plagā
acutiſſimo ferro leuato. Deinde minutam terrā mediocri
ter ſtercoratam ita ſuperponito:ut adobruto trunco ne minꝰ
tres digiti terrę ſuper plaga ſint. Hoc iccirco ne ſole inareſcat:
et ut melius materiam det et percepto humore quē terra prę
bet. At quę mali generis et infructuoſa uinea ē:ſūmaſq; par/
tes et MVCIdas et exeſas hēt:ſi radices eius ſatis alte poſitę
ſunt:optime inſeret̄:ita ut ablaqueata et nudata pars ima ſe/
cundum terram ſic amputetur:ut cum aggetata fuerit ſupra
terram extet.

De propagatione. Caput. vii.

P Ropagationū gn̄a tria ſunt in uſu maxime. Vnū
quo uirga edita a matre ſulco cōmittit̄. Alteꝝ quo
ipſa mater ꝓſternitur: atq; in pluris palos per ſuas
uirgas diuiditur. Tertiū quo uitis ſcinditur in duas uel tres
partes:ſi diuerſis ordinibus deducēda eſt. Hoc genus tardiſ/
ſime cōualeſcit:quia uitis diuiſam medullam amittit. Et cū
genera propoſuimus:unumquodq; qualiter faciēdum ſit de/
monſtrabimus. Virgam cum a matre in terrā deprimere uo/
les:ſcrobem quoquo uerſus quatuor pedum facito :ita pro/
pala ne lædatur alterius radicibꝰ. Deinde quatuor gemmas:
quæ imum ſcrobem perueniunt relinquito:ut ex his radices
citentur. Reliquam partem:quæ continens matri eſt: adradi/
to:ne ſuperuacua ſarmenta procreet. Diuerſæ autem quę ſu/
pra terram extare debent:ne paſſus fueris pluſq̄ duas aut ut
maxīe tres gēmas habere. Reliquas quæ in terrā abſcōdūt̄:
exceptis q̄tuor imis:fac adradas:ne in ſūma radice VItiſcat:
et hoc mō ꝓpagata celeriter cōualeſcit:et tertio anno a matre
ſeparabit̄. Sin aūt ipſā uitē ſternere uoles : iuxta radicē ita ne
ipſā lędas curioſe fodito:et VItē ita ſupplātato ne radicē ab
rumpas. Cum eā ſtraueris:et uideris quouſq; poſſit ꝑtinge/

Mucidas & exe/
ſas. quodam qua/
ſi mucore obduc/
tas corroſaſq; mu/
cor peculiare uitiū
eſt uini/lex uendē/
do uino eſt, ut neq;
muceat neq; aceat/
propriū eſt ut Pli/
nii uerbis utar in/
ter reliquos liquo/
res uino muceſce/
re/aut in acetū uer
ti. Satyricus poeta
dixit mucida fru/
ſta farinæ intelligi
uolens panem ci/
bariū prædurū ac
mucore ſituque i/
amabili obductū.
Plinius ait gracili/
ſcere uitē ac emu/
cidam exire totam
in foetum niſi re/
cidatur.

Vitiſcat. Vitis
fiat/uerbum eſt a
uite formatum co
Inclinamento quo
uiuiſcit.

Vitem ſupplan/
tato: Supplantare
uitem eſt quaſi ex/
plantare de luxare
atq; proſternere:ſi/
cut i paleſtrico cur/
ruliq; Certamine
luctator ſupplan/
tat aduerſarium &
curſor curſorē. ſub
ductiſque pedibus
arietat ad terram.
quod. græce dici/
tur υποσκελιζειν
.M. Tullius tradit
q; qui ſtadium cur/
rit nullo modo de/
bet ſupplantare
eum qui cum cer/
tet/dixit plinius u/
uas ſupplantat/ꝑ
co quod eſt/ledit
conuellit atq; de/
lumbat.

re:ſulcum facies unũ:in quẽ uitem integram dimittas. Deinde ex eo
ſulco:quaſi ramos foſſatum facies:per quos ut quęq; uirga poſtulabit:
propaletur:atq; ita terra adoperies. Sin autem uitis exiguam materiã
habebit et in diuerſos ordines deducenda erit:neq; aliter potuerit pa/
los:ad quos perducitur pertingere:q̃ ut diffluet:curabis:ut q̃acutiſſi/
ma falce ab ea parte qua bifurcata eſt:findas eam:et idem ferro acuto
plagam emendes:ſicubi inæqualiter findi uidebitur. Sic deducta po/
terit in plures ordines diuidi. Non inutilis eſt etiã illa propagatio:quã
nos repperimus:ſi quando in ordinẽ uitis deeſt:neque eſt tam procera
uirga:quæ cũ in imũ ſcrobẽ demiſſa fuerit:retorqueri et erigi ſup terrã
poſſit. Breuitatem ne reformidaueris:ſed qualẽcũq; uirgã:cuius cacu/
men in imũ ſcrobẽ puenit: deprimito et obruito. Deinde gẽmas:quæ
ſcd̃m ipſam matrẽ ſũt:ſubmittito:ut materias a ſupiore parte citẽt. Tũ
demũ poſt triẽniũ a matre ãputato:et ad ſuũ palũ eã partẽ:quã a ma/
tre p̃ciderit reducito:et caput uitis facito. Propaginis ſcrobem p̃minuit
triẽnio paulatĩ cõpleto. Sũmas radices præcidito. Crebro fodito.

De inſitionibꝫ fructuoſis quæ uites fœcũdas faciũt. Cap. viii.

C Vm autem inſerere uoles:optimi generis ſarmenta fructua/
ria tum cum gemmas agere incipient:uento auſtro a matre
præcidito. Sarmentũ quod inſeris de ſumma uite ſit rotun/
dum bonis crebriſq; nodis. Tres deinde nodos integerrimos reliqui/
to infra tertiam gemmam:ex utraque parte duorum digitorum ſpatiũ
in modum cunei tenuiſſimo ſcalpello acuito ita:ne medullam lædas.
Vitem deinde quam inſiturus es reſecato:et plagam leuato: atque ita
findito:et paratos ſurculos in fiſſurã demittito:eatenus qua adraſi ſũt:
ita ut cortex ſurculi corticem uitis æqualiter contingat: quicquid in/
ſerueris VImide uluidini legẽter libro ligato:luto ſubacto paleato ob/
linito plagã:et alligato:ne aqua uentuſue penetrare poſſit. Deinde ſu/
pra lutum muſcum imponito:et ita deligato:ea res prębet humorem:
nec marceſcere ſinit. Infra inſitionem et alligaturam falce acuta leniter
uitem uulnerato ex utraque parte:ut ex his potius plagis humor de/
fluat:q̃ ex inſitione ipſa abũdet:nocet enim nimius humor: nec pati/
tur ſurculos inſertos comprehendere. Quibuſdam antiquorum tere/
brari uitem placet:atque ita leuiter adraſos ſurculos dimitti. Sed nos
meliore ratiõe hoc idem fecimus. Nam antiqua terebra ſcobem facit:
propter hoc urit eam partem:quam perforat. Præuſta autem pars raro
unq̃ comprehendit inſertos ſurculos. Nos rurſus terebram:quam gal/
licam dicimus:huic inſitioni aptauimus. Ea exſiccat:nec urit. Quin
NON ſcobem ſed ramẽta facit. Itaq; cauatũ foramẽ cũ purgauimus:

Vimidã uluidini mendo/ſus locꝰ citra itẽ lectũ ci/tra q̃ latinitatẽ/quẽ nos ita emẽ/damus uimine uel ulmi libro di/ligentẽ li/gato ꝑ li. d' īſitiõe uitis ſcribẽs igt. nec plus q̃ binis ab īſito emineat oculiſ:ul meo ui/mico al/ligatus.
Non ſcobem ſꝫ ramẽ/ta. Sco/bis noĩe ſignificat illa minu/ta tritu/ra quæ ex ſectio ne ſerræ & tere/bratiõe terebræ decidit ĩ terrã. Iñ ſcobina dcã. q̃ li/ma fabrilis ẽ & ĩ/ſtrumẽtũ: Iuuẽalis ſemodię ſcobis hæc emũ/dat fuu/lus unꝰ:
Item Oratius, uilibus in ſcopis in mappis in ſcobe quantus, exiſtit ſumptus. Ouidius in obſce/

undiq; adraſos ſurculos inſerimus: atq; ita circũlinimus. Talis inſitio facillime cõualeſcit. Igitur ſecundum æquinoctium perfectam uitium inſitionẽ habeto. Humida loca de uua alba: ſicca de nigra inſerito. Infructuoſas uites fœcũdas facere uites: quæ exiguum dant fructum: ACEtũ agri cũ cinere rigato: ipſumque codicem cinere linito. At ſi fructũ quem oſtendunt: ad maturitatem non perducunt: ſed priuſq̃ miteſcant uuæ inareſcunt: hoc mõ emẽdabuntur: cum inſitiones amplitudinem acini habuerint: radice tenus uitem præcidito: plagam acri aceto pariter ac LOcio ueteri permixta terra linito: eodem radices rigato: ſæpe fodito: materias CIta uuæ quæ fructum perferunt:

Vt uua cõpluta gña acinoꝝ habeat. Cap.ix.

Sr etiã genus inſitionis: quod uuas tales e creat: in quibus uarii generis coloriſque reperiuntur acini. Hoc aũt ratiõe tali efficitur. Quatuor uel quinq; ſiue etiam plures uoles uirgas diuerſi generis ſumito: eaſque diligenter et æqualiter compoſitas colligato: deinde IN tubulũ fictilem uel cornu arte inſerito: ita ut aliquantum extent ab utraq; parte: eaſq; partes quæ extabũt reſoluito: ĩ ſcrobem deinde imponito: et terra ſtercorata obruito et rigato: donec gemmas agant. Cum inter ſe uirgæ cohæſerint: poſt biennium aut triennium facta iam unitate diſſolues tubulum: et circa medium fere crus: ubi maxime uidebuntur coiſſe: uitem ferra præcidito: et plagam leuato: terramq; minutam aggerato: ita ut tribus digitis alte plagam operiat: ex eo codice cum egerit coles: duos optimos ſubmittito: reliquos deiicito: ſic uuæ naſcentur quales propoſuimus. Maleolum ſcindito ita: ne gemmæ lædantur: medullãq; omnem eradito: tum demum in ſe compoſitũ colligato: ſic ne gemmas alliges: atque ita terra ſtercorata deponito et rigato. Cum coles agere cœperit: ſæpe et alte refodito. Adulta uitis talis uuas ſine uinaceis creabit.

non carmine quam pro ſanguine puluerem ſcobemque in uenis medici putant habere. Ramenta uero ſunt fruſtula Paulo craſſiora maioraque & quaſi reciſamenta: Plinius ait uuas in ſcobe ramentis uel abietis, populi fraxini utiliter ſeruari. deſcobinata crura Vocabulo priſco dixit. M. Varro pro ſautiis abraſis deſectis.

Acetum agri: corrigo acetum acre. id enim acetum optimum cenſetur quod eſt acerrimum. Paulo mox ait plagam acri aceto linito.

Locio ueteri: Vrina, dictio apud celeberrimos ſcriptores frequentiſſima.

Cita. Euocato, educito, Citato. Verbum eſt imperatiuum.

In tubulũ fictilem. Tubi & per diminutionem tubuli ſunt quedam quaſi uaſa fictilia oblõga inſtar fiſtularum, Quibus utimur ad ductus aquarum conficiendos. Plinius tradit aquas a fonte duci fictilibus tubis utiliſſimum eſſe & ut auctor eſt Victruui⁹ ſalubriores ſunt aquæ quæ ducuntur per tubulos fictiles, q̃. quæ per fiſtulas plumbeas. Plinius hoc idem memorans cola fictilia uocat, quem Columella tubulum fictilem appellat, Plinii uerba ſunt hæc, eſt & luxurioſa ratio uites ſeri, ut quatuor malleoli uehementi uinculo colligentur in parte luxurioſa, atque ita uel per oſſa bubuli cruris uel per coſa fictilia traiecti obruantur binis eminentibus gemmis, & mox Paulo ait, talis uuæ acinos nihil intus ligni habituros, Columella promittit.

Vindemiam quomodo putes. Caput. x.

Indemia facta ſtatim putare incipito ferraméris q̃-
optimis et acutiſſimis:ita plagę leues fient: neq; in
uite aqua cóſiſtere poterit:quæ ſimul atq; immo-
bilis eſt:corrumpit uité:uermeſq; et alia creat animalia: quæ
materiam exedút. Plagas aũt rotundas facito:ná celerius ci-
catricem ducunt. Sarmenta lata uetera male nata cótorta oĩa
hæc pręcidito. Nouella et fructuaria et íterdú ſobolé idoneá:
ſi iam ſuperficies parú ualebit:ſubmittito:brachiaq; cóſerua-
to. Quá celerrime poteris putationé pficito. Arida et uetera
falce:quę ãputari nó poſſunt:acuta dolabra abradito. In agro
macro et ſicco uineá imbecillá a bruma amputato. Quá parté
nó deputaueris:circa kal. febr̃. reperito. Ab idibus decẽbr̃ ad
idus ianuarias ferro tangi uité et arboré nó cóuenit. Cũ auté
putabis:inter duas gemmas ſecato. Ná ſi iuxta ipſam gem-
mam ſecueris:laborabit:nec materié citabit. Cicatrix autem
ſemper deorſum ſpectet:ita neq; aqua neq; ſole laborabit:hu-
moréq; recte capiet. In agro craſſo ualidaq; uinea plures gé-
mas et PALmas relinquito:in exili pauciores. Sicubi in uite
brachiũ deſiderabit:falce acuta ſemel aut bis eo loco alte in-
ſtat digiti mucrone ferito. Brachiú q̃uis longũ caue totũ tol-
las:niſi ſi totum aruerit. Vineam nouellam ante brumá abla-
queatam habeto:ut omnes imbres limumq; concipiat. Vites
arboreſq;:quo citius ablaquearis:erunt ualentiores. Sed quę
cliq; melius erunt poſitæ:ita ablaqueandæ ſunt:ut a ſuperio-
re parte SECVNdú codicem lacuſculi fiát. Ab inferiore aũt
PVLli altiores excitentur:quo plus aquę limiq; contineant.
Vinea uetus neq; ablaquéda eſt:ne radices:quas in ſũmo ha-
bet:inareſcant:neq; aranda:ne radices abrumpantur. Biden-
tibus ſæpe et alte ſodito æqualiter:et ſtercore uel palea conſp-
gito. Solum ante brumam uel cum circum ipſam uitẽ ſum-
matim ablaqueaueris ſtercorato.

De pampinatione. Caput. xi.

Ineá q̃ putare:tam uere PAMpinare utile eſt: nam
et materiæ quę fructũ habent:melius conualeſcút:
et putatio ſequentis anni expeditius:tum etiá mi-
nus cicatricoſa fit:quom quod uiride et tenerum decerpitur
protinus conualeſcit: Super hæc quoq; melius matureſcunt.
Ante dies decem q̃ uinea florere incipit: pampinatá habeto:
Quicquid ſuperuacui enatum fuerit:tollito. Quod in cacu-

Palmas relinquito: uitis ut docet. M. Varro dicta pari-lema eſt a pariẽdo, deinde immutatis litteris palma.

Secúdú codicé. Iuxta caudicem & ſtirpé:itali dicebát excodicare, id qđ ablaqueare dicunt ſcriptores agricolationis. Id autem nihil aliud eſt q̃ circa uitis codicé circũfodere & quoſdam q̃ſi lacuſculos efficere.

Pulli altiores: corrigo puluini, h°. n. noiei uitiũ cultura dicũt quędá margines & tori molliores inſtar puluinorum. In areis q̃bus agri diſponũt puluini per tranſlationem noiantur.

Pampinare: Vineam pampinare eſt pampinos ſuperuacuos detrahere. arbuſta pampinari nó eſt moris, nam ut inquit elegáter Plini° noſter, plurimæ arbores amputari ſibi nolunt onerosa & ſuperuacua, ſicut nos unguem & capillum. In pampinatione nó hos oportet pampinos detrahere, qui cum uua ſint.

mine aut in brachiis natũ erit: decerpito: dũtaxat quę uuã nõ habebũt. Cacumía uirgaꝝ: ne luxurieẽtur demutilato. Vuas quæ meridiẽ aut occidẽtem ſpectabũt: ne præurantᷣ ſuo ſibi pampino regito.

De foſſura. Capur. xii.

ſ Imul atq; uua uariari cœperit: fodito tertiã foſſurã: et cũ iã maturefcet ante meridiẽ priuſq̃ calere ĩcipiet: cũ deſierit poſt meridiẽ fodito: puluerẽq; excitato. Ea res et a ſole et a nebula maxĩe uuã defendit. Lutulentã terram neq; arare neq; fodere oportet: qa ualde dureſcit: et finditᷣ. Bidẽtibꝰ terrã uertere utilius ẽ: q̃ aratro. Bidens æqualiter totã uertit: aratrũ præterq̃ qđ ſcãna facit: tũ ẽt boues q arãt aliquãtũ uirgarũ: et ĩterdũ totas uites frangũt. Finis aũt fodiẽdi uineã nullus ẽ: nã q̃to ſępiꝰ foderis: tãto uberiorẽ fructũ repies.

Ne rubigo uineam uexet. Caput. xiii.

p Alearum aceruos ĩter ordines uerno tẽpore poſitos habeto ĩ uinea. Quom frigus contra temporis conſuetudinem intellexeris: omnis aceruos incendito: ita fumus nebulam et rubiginem remouebit.

Ne formica uitem aſcendat. Caput. xiiii.

l Vpinũ terito et CVM fracibꝰ miſceto: eoq; imã lineã circũlinito. Vel bitumen cum oleo coquito: eo quoq; imas uites tangito: FORmicæ non excedent.

Ne ſorices aut uolucra uitẽ lædat. Cap. xv.

u Ites quę ſcđm ędificia ſũt: a ſoricibꝰ aut muribus infeſtantᷣ. Id ne fiat plenã lunã obſeruabimus: cũ erit ĩ ſigno leonis uel ſcorpionis uel ſagittarii uel tauri: et noctu ad lunã putabimus. Genus ẽ aĩalis: VOlucra appellatᷣ. Id fere prærodit teneros adhuc pãpinos et uuas. Qđ ne fiat: falces: qbꝰ uineã putaueris: pacta putatione ſanguine urſino linito. Vel ſi PELlẽ fibri habue/

Cum fracibus. Sicut floces priſco uocabulo ſignificãt uini fecem e uinaceis expreſſam ita fraces ex oleis. Plinius dixit fraces eſſe carnes oliuarũ & inde feces: oleum ut inquit Cato q̃ diu in amurca & i fracibus erit tam deterrimũ erit: Hinc uerbum factum uidetur fraceſcere. qđ eſt fracibus reſolui corrũpiq;. atq; putre fieri uetuſtate. M. Varro. olea lecta ſi nimium diu fuerit in aceruis caldorẽ fraceſcet: Item hæc de qua fit oleum congeri ſolet aceruatim dies ſingulos in tabulata ut ibi mediocriter fraceſcat.

Formicæ nõ excedẽt. Corrige exedent. ideſt corrodent.

Volucra appellatur, ex lectione Pliniana commonitꝰ lego uoluox. Plinii uerba adhãc rẽ pertinentia ſubſcripſi. quæ ſunt hæc. Alii uoluocem appellant animal prærodens pubeſcentes uuas. Quod ne accidat falces cum ſint exacutæ fibrina pelle detergunt. atque ita putant aut ſanguine hircino linire uolunt poſt putationem eaſdem: Idem Plinius & ante Pliniũ. M. Cato conuoluolum nominauit beſtiolam damnificam atq;. uineas infeſtantem. qui fortaſſis a conuoluendo nomen accepit eo ꝙ ſe conuoluat atq; intorqueat circa pampinos, eũdem opinor eſſe inuoluolum, de quo ſcitũ eſt Plautinum, illud in Ciſtellaria. Imitatur nequam beſtiã & damnificam Inuoluolum, quæ in pampini folio intorta implicat ſe. Itidem hæc exorditur ſibi intortam orationẽm: Qui uult ne cõuoluolus in uinea naſcatur medicamentum faciat ex amurca decocta ad craſſitudinem mellis cum bituminis tertiario & ſulphuris quartario. hoc uites ſub caput & ſub brachia perungat. ita conuoluolus non fiet in uinea.

Pellem fibri. Latini fibrum dicunt, græci caſtorem. qui amputatione genitalium liberat ſe a uenatoribus, gnarus ob medicatos teſtes ſe peti.

tis:in ipſa putatiõe quotiẽs falcem acueris:ea pelle aciẽ
deteigeto:atq; ita putare ĩcipito. Cũ de uineis abunde
diximus:de arbuſtis præcipiamus.

De arbuſtis. Caput.xvi.

Itẽ maxĩe popul9 alit:deĩde ulm9:deĩde fra-
u xin9. Populus frõdẽ nõ idoneã hẽt:a pleriſq;
ĩprobat᷑. Vlm9 aũt:quã ATriniã uocãt ruſti
ci:generoſiſſima ẽ et lęriſſima:multãq; frõdẽ hẽt. Eaq;
maxĩe ſerẽda ẽ locis pinguib9 uel ẽt mediocrib9. Sed ſi
aſpa et ſiticuloſa loca arborib9 obſerẽda erũt:neq; popu
lus neq; ulm9 tã idoneæ ſũt:q̃ orni et ſiluestres fraxini
ſũt. Paulo latiorib9 tñ foliis q̃ cętetę fraxini:nec dterio-
rẽ frondẽ:q̃ ulmi p̃ſtãt. Captę qdẽ et oues uel libẽti9 ẽt
hãc frõdẽ appetũt. Igit᷑ q arbuſtũ cõſtruere uolẽt:ante
ãnũ q̃ deponãt arbores:ſcrobes faciãt QVAtuor queq;
ãnũ. Deĩde circa kal.martias:ĩ eãdẽ ſcrobẽ ulmũ et po-
pulũ uel fraxinũ deponãt:ut ſi ulm9 defecerit:populus
uel fraxin9 locũ optĩeat. Si autem utraq; uixerit: altera
eximat᷑:et alio loco deponat᷑. Arbuſtũ inter quadrage-
nos pedes diſpoſitũ eẽ cõuenit. Sic.n.et ipſæ arbores et
appoſitę uites meli9cõualeſcẽt:fructũq; meliorẽ dabũt.
Segetes ẽt quę ĩ eo erũt:min9 umbra laborabũt. Arbo-
rẽ:quã depoſueris:ſæpius circũfodito:quo celeri9ado-
leſcant:et triẽniũ ferro ne tetigeris.cõpletis ſex et trigin
ta mẽſib9 ad recipiẽdã uitẽ formatos ſupuacuos ramos
ãputabis. Alterna brachia ĩ modũ ſcalaꝝ reliquẽs alter-
niſque ãnis:ſexto anno ſi iã firma uidebit᷑:MAritabis.
Hoc mõ ab ipſo arboris crure pedale ſpaciũ ĩtermittito.
Deĩde ſulcũ ĩter q̃tuor pedes lõgũ:ĩ tres altũ:IN dipõ-
diũ ſemiſſẽ latũ cũ feceris:PAtiere minĩe duob9 mẽſib9
eum tempeſtatibus uerberari. Tum demum circa kalẽ.
martias uitem de ſeminario demimus decem pedum.
Sternito et ADminiculato:arborique iniungito. Eam
proximo anno ne putaueris:tertio uero ad imam uirgã
redigito:paucaſq; gemmas relinquito:ne anteq̃ inual-
uerit:in altitudinem repat. Deinde quom amplum in-
cremẽtum habuerit:per omnia arboris tabulata diſpo-
nito materias:ita tamẽ ne uitem oneres: ſed certa et ro-
buſtiſſima flagella ſubmittas. Arbuſtiuã uitem q̃ puta-
re:tam alligare diligẽter oportet. Nã in ea fructus ma-

Attiniã uocant.græ-
ci duo genera ulmi no-
uere montoſam:quæ ſit
amplior.campeſtrẽ:quæ
fruticoſa. Italia attinias
uocat excelſiſſimas:& ex
his ſiccanas illis prefert-
quæ non ſunt riguæ.

Quatuor quæq; ãnũ.
Emendo quatuor pedũ
quoq9 uerſum.quæ lec-
tio elegantiæ ſcriptoris
congruit et ſententiæ.

Maritabis. Dicuntur
docentiſſima tranſlatiõe
arbores maritari.quan-
do illis uitis copulatur.
Plinius cõſimiliter:alter
na inquit ſeruantur bra-
chia alternis putant᷑ an-
nis:ſexto anno maritan-
tur. Oratius quoq; dixit
in epodo altas maritat
populos.

In dipondium ſemiſ-
ſem. Ideſt duos pedes &
dimidium.

Patiere minime. Ad-
minus ut uulgo dicitur.
Eloquutiõis genus Co-
lumellæ peculiare. Plini
us in eo ſignificatu dicit
minimum.

Adminiculato. Ad-
miniculis fulcito adiu-
uatoq;.qualia ſunt peda-
menta & arbores ad uitã
adminiculandam fulciẽ-
damq;. M. Tullius uſus
eſt in ſtudiis litterarum
Tirone adminiculatore
hoc eſt adiutore:auxilia-
toreque.

Arbuſtiuam uitem.
Quæ ſcilicet in arbuſto
ponitur.arboriq; copu-
latur.de arbuſto ante di-
ximus.

xime uis cõſiſtit. diutiuſq; pennat: quę FIrmis toris et idoneis locis religata ẽ. Itaq; oib9 ãnis conuenit ſubſeq putationẽ: ita ut tori renouẽt et uitis p idoneos ramos (diſponat.

De oliuetis. Caput. xvii.

Lea maxĩe collib9 ſiccis et argilloſis gaudet.

o At humidis cãpis et pinguib9 lætas frõdes ſine fructu affert. Melius aũt trũcis q̃ plãtis oliuetũ cõſtituit. Magoni placet ſiccis locis oliuã aut nõ poſt æqnoctiũ ſen: aut ante brumã. Noſtrę ætatis agricolę fere uernũ tẽpus: circa kal. maii ſeruãt. Oportet aũt ſcrobẽ oleæ quoquouerſus pedes q̃ternos patere: ĩ imũ ſcrobẽ lapidẽ glareãq; abiicere: deĩde ſup terrã quatuor digitoꝝ iniicere: tũ arbuſculã deponere ita ſectã: ut qđ ſcrobe extiterit in mediũ ſit: arbuſculã aũt a tẽpeſtatib9 tueri diligẽter adminiculãdo, et terræ q̃ ſcrobe reponit: ſtercora ĩmiſcere. Oleã decet ĩter ſexagenos pedes diſponi: ut ſpatiũ in latitudinẽ creſcẽdi habeat. Nã quæ in pceritatẽ extẽdunt: EVAnidæ fiũt: parũq; fructus ferũt. Optĩa ẽ olea liciniana: pauſia ſcđa oleo: eſcæ orchis. Sũt et regiæ et radii nõ ſine ſpecie neq; oleo: neque ſunt tã gratæ: q̃ quas ſupradixim9. Si oleã poſueris eo loco: unde quercus effoſſa eſt: emoriet: ideo q; qdam uermes: q ſunt educati ĩ radice quercus naſcũt: iiq; maxĩe ſemĩa oleę cõſumũt. Si ĩ olea unus ram9 aliq̃to cæteris lætior ẽ: niſi eũ reciderit: arbor tota fiet Retorrida. Oĩs arbuſculas priuſq̃ trãſferãt: rubrica notare cõueit: ut quom ferent: eaſdẽ cœli ptes aſpiciãt: quas ẽt in ſeminario cõſpexerãt. Alioqn frigore uel calore laborabũt ab iis partib9: q̃ cõtra cõſuetudinẽ ſub alio oppoſitas habuerint.

De pomario conſtituendo. Caput. xviii.

p Rinſq̃ pomariũ cõſtituas: q̃ magnum habere uoles circũmunito MAceria aut foſſa: ita ut nõ ſolũ pecori: ſed ne hoĩ tranſitus ſit niſi per hoſtiũ. Dum adoleſcant ſemina ſæpius ſi cacumina manu perfecta aut a pecore præroſa fuerint: in perpetuum corrumpuntur. Generatim autem arbores DISponere utilis maxime: ne imbecillæ ualentioribus premantur: quæ nec uiribus nec magnitudine ſunt pares: neque pariter creſcunt. Terra quæ uitibus apta eſt: eadẽ quoque utilis eſt arboribus.

Firmis toris: Sicut toros dicimus ĩ aĩalib9 carnes pulpoſas robuſtaſq;, ita in uitibus tori p tranſlationem dicũtur partes ualidiores firmioreſq; q b9 uitis tuto alligari põt. In ſcđa Tuſculana enarrãtes illud, o brachia o lacertorum tori, ſcripſim9 affatim ſuper hac dictione. Ouidius colla Toroſa boum dixit elegantiſſime.

Euanidæ fiunt: Imbecillæ languideq;. a Seneca gaudium euanidũ decenter dictum.

Retorrida: Quaſi exuſta & amiſſis uiribus itẽ peſtiuiter ſeneſcens. Seneca mutii manum retorridam appellat, quã ille ut notiſſimum eſt iniectã flammis torrere non dubitauit. In arboribus ea dicuntur retorrida quæ non adoleſcunt quæ q̃ſi torrida ocalleſcunt quæ ſcabra ſũt fructumq; nõ ferunt: Au. gellius hoĩes retorridos ſcite dixit & eleganter, Retorreſcere dicunt uites: quando nõ proſiliũt neq; adoleſcũt legitimo incremento.

Maceria. Sepimento. Plautus ĩ truculẽto, maceria illa ĩ horto ĩ ſingulas noctes latere fit mior. M. Varro docet maceriam in fundo eſſe fabrile ſepimentũ, cuius ſpecies ſint quatuor. quod fit e lapide quod e lateribus coctilib9 Quod e lateribus crudis. quod ex terra & lapillis compoſitis informe.

Diſponere utilis. Lego utile eſt.

De ſcrobibus faciendis. Caput. xix

a Nte ãnũ q̃ poma diſpõere uoles: ſcrobes fodito: ita ſole pluuiaq; macerabũt: et qd̃ poſueris cito cõprehẽdet. Sed ſi quo ãno ſcrobes feceris ẽt ſemina ponere uoles minime ãte duos mẽſes fodito ſcrobes: poſtea ſtramẽtis eos ĩpleto et ĩcẽdito. Quo latiores parẽtioreſq; ſcrobes feceris: hoc erũt latiores uberioreſque fructus. SCrobs clibão ſimilis ẽ: imus q̃ ſũmus parẽtior: ut laxius radices uagent: ac minus frigoris hieme minuſq; æſtate uaporis p ãguſtũ os teneãt. Tũ ẽt cliuoſis locis terra: quæ in eũ cõgeſta ẽ: pluuiis nõ abluit. Arbores pares ĩtervallis ſepito: ut cũ creuerint: ſpatiũ habeant: quo ramos extendãt. Nam ſi ſpiſſe poſueris: neque terra quicq̃ ſerere poteris. Nec ſic ipſæ fructuoſæ erunt: NIſi interuaſeris. Itaque placet inter ordinẽ quadragenos pedes, minimumque tricenos relinqui uerſuris.

Quomodo ſemina legas. Caput. xx.

ſ Emina lege: ne minus craſſa q̃ manubriũ ẽ bidẽtis: recta, leuia: pcera ſine ulceribꝫ: ĩtegro libro. Ea bene et celeriter cõphẽdũt. Semĩa ſi ex arboribꝫ ſumes: de iis potiſſimũ ſumito: q̃ oĩbꝫ ãnis bonos et uberes ferũt fructꝰ. Obſeruabis aũt ab humeris q ſũt cõtra ſolẽ oriẽtẽ: ut eoſdẽ decerpas: Si cũ radice plantã poſueris: incremẽtũ eius fuerit: qd̃ cæteris ſenties. Arbos inſita frutuoſior: q̃ quæ ĩſita nõ eſt: id ẽ q̃ quæ ramis aut plãtis ponit. Priuſq̃ arbuſculas trãſferas rubrica uel alia qualibet re ſignato: ut iiſdẽ uẽtis: qbꝫ ãte ſteterit cõſtituas eas: curãq; adhibeto: ut ab ſupiore et ſicciore et exiliore in planiorẽ humidiorẽ pinguiorẽ agrũ trãſferas. Semina trifurca maxime ponito. Ea extẽt ſupra terrã tribꝫ pedibꝫ. In eodẽ ſcrobe ſi duas aut tres arbuſculas ponere uoles: curato ne ĩter ſe cõtingãt. Nã ut ueruribꝫ fremimunt: cũ ſemĩa depõẽs dextrã ſiniſtra ſi uis: quouſq; ĩ imũ ſcrobẽ faſciculos farmẽtoꝝ brachii humãi craſſitudĩe deponito: ita ut ſupra terrã paululũ extẽt: p quos ęſtate paruo labore aquam radicibus ſubminiſtres. Arbores aut ſemina radicibus autumno ſerito circa iduſ octobr̃. Taleas et ramos uere: ãteq̃ germinare arbores incipiunt, deponito. Sed ne tinea moleſta ſi ſeminibus ficulneis: in imũ ſcrobẽ taleã lentiſci ita ut cacumen eius deorſum ſpectet: obruito.

Quando ficus ſerenda ſit. Caput. xxi.

f Icũ frigoribꝫ ne ſerito. Loca aprica calculoſa glareoſa ĩterdũ et ſaxoſa amat. Eiuſmõi agro cito cõualeſcit: ſi ſcrobes amplos et idoneos feceris. Ficoꝝ gña ẽt ſi ſapore et habitu differũt: tñ uno mõ: ſed diſpari differẽtia agri pari loco ſerunt. Locis frigidis et autũni tẽporibꝫ aquoſis præcoques ſerito: ut ãte pluuiã fructũ

Scrobs clibano .i. furno cuiꝰ ps pria anguſtior ẽ, extrema pa tentior graeci κλιβα νογ uo cãt κα μινον uñ clibanicii panes dicti ĩ clibanis cocti, quorũ mẽtio fit a plinio. dſ & κριβανος uñ αρτοι. pães dicti κριβαν ιται, q° rũ pollux Suidas aristophanes meminerũt: Niſi interuaſeris. corrigeiter raſeris, ĩterradi eni dicunt̃ arbores qñ rami ĩtermedii præ ſpiſſitudie noxii ex ĩteruallo tollũt̃: Plinius ait, oliuetum uetus interradi alternis annis utile eſſe inuentum.

deligas. Locis calidis hibernas ſerotinas ſerito. At ſi uoles ficũ q̃/
uis nõ natura ſerã facere: cũ groſſuli minuti erũt: fructũ decutito.
Iterũ alterꝝ edet fructũ/ĩ hieme ſerã differet maturitatẽ. Nõnũq̃ ẽt
cũ frõdere cœperit arbores: cacumina fici acutiſſimo feramẽto ſũ/
ma ãputare ꝓdeſt. Sic firmiores arbores et feraciores fiũt. Sẽp ꝓde
rit ſimul ac folia agere cœpit rubrica amurca diluere: et cũ ſtercore
humão ad radicẽ ĩfũdeř. Ea res efficit uberiorẽ fructũ et farctũ fi-
ci ſpecioſius et plenius

De nuce ſerẽda. Caput. xxii.

n Vcẽ græcã ſerito arcturi ſigno: uel circa kal. febř. QVæ
prunacẽ neſcit. Agrũ calidũ durũ ſiccũ deſiderat. Nã in
locis diuerſis eiuſmõi natura ſi poſueris nucẽ: ꝓtin⁹ pu/
treſcet. Anteq̃ nucẽ deponas: ĩ aq̃ mulſa nec nimis dulci macera/
to: ita iucũdioris ſaporis fructũ/cũ adoleuerit/præbebit: et ĩterim
melius atq; celeri⁹ naſceť. Ternas nuces ĩ trigonũ ſtatuito. Parſq;
acutior ĩferior ſit: qa ĩde radices mittit: NVNCq; a nuce minimę
palmæ abſint: et ANceps ad fauoniũ ſpectet. Oĩs nux unã radicẽ
mittit: et ſimplici ſtilo ꝓrepit. Cũ ad ſcrobis ſolũ radix ꝑuẽit: duri
tia humi coercita recuruať: et extẽſa ĩ modũ ramoꝝ alias radices
emittit. Nucẽ græcã et auellanã tarẽtinã hoc mõ faceř poteris. In
quo ſcrobe deſtinaueris nuces ſerere: terrã minutã ĩ modũ ſemipe/
dis ponito. Ibiq; ſemẽ ferulæ facito. Cũ ferula fuerit enata: eã fin/
dito: et ĩ medullã ei⁹ ſine putamĩe nucẽ gręcã uel auellanã abſcõ/
dito: et ita adobruito. Hoc ãte kal. mar. facito: uel ẽt ĩter nonas et
idus martias. Hoc eodẽ tẽpore iuglandẽ et pineã et caſtaneã ſere/
re oportet.

De malo punico ſerẽdo. Ca. xxiii.

m Alũ punicũ uere uſq; in kal. apriles recte ſeriť. Quod ſi
acidũ aut minus dulcẽ fructũ feret: hoc mõ emẽdabiť.
Stercore ſuillo et humão et lotio humão ueteri radices
rigato. Ea res et fertilẽ arborẽ reddet: et primitiuos ãnos fructum
uinoſũ: poſt uero ẽt dulcẽ et APYrenũ facit. Nos exiguũ admo/
dũ lac cyrenaicũ uino diluim⁹ et ita cacumina arboris ſũma ob/
leuimus. Ea res emẽdabit ACOrem maloꝝ. Mala punica ne rũ/
pãtur ĩ arbore: remediũ placuit lapides tres: ſi quom ſeres arborẽ:
ad radicem ipſam collocaueris. At ſi iam arborẽ ſatam habueris:
SCYLlam ſecũdũ radices arboris ſerito. Alio modo cũ iam ma/
tura mala fuerint: anteq̃ rumpãť: peciolos quibus pendẽt: intor/

Quæ prunacẽ neſcit. Exiſtimo le/gẽdum quæ pruinas ne/ſcit tanq̃ nux græca prui/narũ ĩpatiẽs/ſit. Ideoq; ſe/renda diebus tepidiorib⁹. nam ut ĩquit Palladius, a/mygdalus. q̃ & nux græca dicitur amat cœlum cali/diſſimum.

Nuncq; a nuce minime palme abſint Mẽdoſus lo/cus ẽ. qui ita in ſuam for/mam hoc eſt uerã lectionẽ reſtitui põt. Nuxq; a nu/ce minĩe pal/mo abſit. ẽ. n. ſenſus ĩ ſerẽ/dis nucibus græcis hoc ĩ/teruallũ eſſe ſeruandũ/ut nux diſtet a nuce. mini/mum ſpatio palmi.

Anceps. corrigo acies .i. ps amyg/dalæ acutior

Apyrenũ facit. Malum punicũ appel/lãt Apyrinõ cui lignoſus nucle⁹ abeſt auctor Plini/us/uerũ Seneca tradit apyrina dici nõ qb⁹ nulla ſit duritia/ſed quib⁹ minima/de apyrinis ait epi/grãmatarius non tibi de libycis tuberes & apyrina ramis de nomentanis ſed damus arboribus.

Acorem. Acidum ſaporem/ex uino uendendo eſt ne aceat/ne muceat.

Scyllam. genus cepæ eſt. Plinius numerat ſcyllam inter genera bulborum. Inde Scyllticum

acetum dictuȝ / qd ocu/ loꝵ acië exacuit.

queto. Eo mõ ſeruabũť et ãno roto.

De piro. Cap. xxiiii.

p Iros autũno ãte brumã ſerito: ita ut minime dies qnq; et ui/giti ad brumã ſupſint: q̃ ut ſint feraces: cũ iã adoleuerit: alte ablaqueato: et iuxta ipſã radicẽ trũcũ findito: et ĩ fixura cu/neũ pineũ redę adigito: et ibi relĩqto. Deĩde obtuta ablaqueatione cine/rẽ ſupra terrã ſpargito.

De malis ſerendis. Caput. xxv.

m Ala æſtiua cydonea ſorba pruna: poſt mediã hiemẽ uſq; ĩ idus febȓ ſerito. Moꝵ ab idibɔ febȓ uſq; in æqnoctiũ uernale recte ſeres. Sili/quã grecã quã qdã κερατιον uocãt: deĩde pſicũ añ brumã p autũnũ ſerito: Amygdala ſi paꝵ feracia erũt: p foratã arborẽ lapidẽ adigito. Ita libꝵ ar/boris ĩoleſcere ſinito. Oĩum aũt generũ ramos circa kal. mar. in hortis: ubi et ſubacta et ſtercorata terra ẽ: p puluinos arearũ diſponere cõuenit. Deinde cum creuerint danda ẽ opa: ut dũ teneros ramulos habẽt: ueluti pãpineť: et ad unũ ſtilũ primo ãno ſemina rediganť. Et cũ autumnus inceſſerit: anteq̃ frigus ca/cumina adurat: oĩa folia decerpere expedier: et ita craſſis arundinibɔ: q̃ ab ima parte nodos ĩtegros habẽt: quaſi pileolos ĩduere: atq; ita a frigore et gelicidiis teneras adhuc uirgas tueri. Poſt quartũ et uiceſimũ deinde mẽſem: ſiue tranſ/ferre et diſponere in ordinẽ uoles ſeu inſerere: ſatis tuto utrũq; facies.

De inſitione arborum. Caput. xxvi.

o Mnis ſurculus ĩſeri põt: ſi nõ ẽ ei arbori: cui ĩſeriť diſſimilis cortice. Si uero fructũ etiã eodẽ tpre fert: ſine ullo ſcrupulo oprie ĩſeriť. Tria aũt genera ĩſitionũ ãtiq tradiderũt. Vnũ quod reſecta et fixa arbore recipit in/ſertos ſurculos. Alterũ: qđ reſecta ĩter librũ et materiẽ admittit ſemĩa: q̃ utraq; gña uerni tẽporis ſũt. Tertiũ. n. quom ipſas gẽmas cũ exiguo cortice ĩ partem ſui delibratã recipit: quã uocãt agricolæ emplaſtrationẽ. Hoc gen9 æſtatis eſt. Quarũ ĩſitionũ rõem cũ tradiderimus: a nobis quoq; repertã docebim9. Oẽs arbores ſimulatq; gẽmas agere cœpint: luna creſcẽte ĩſerito: oliuã aũt circa ęq/noctiũ uernũ uſq; ĩ idus aprilis. Ex q̃ arbore ĩſerere uoles: et ſurculos ad ĩſitio/nẽ ſũptur9 es: uidero ut ſit tenera et ferax nodiſq; crebris. Et cũ primũ germĩa tumebũt de ramulis ãniculis: q ſolis ortũ ſpectabũt: et integri erũt: eos legito. Craſſitudĩe minimi digiti ſurculi ſint biſulci. Arborẽ quã ĩſerere uoles: ſerra di/ligẽter exſecato: ea pte quę maxĩe nitida et ſine cicatrice ẽ. Dabiſq; opã ne libꝵ lędas. Cũ deĩde truncũ recideris: acuto ferramẽto plagã leuato. Deĩde q̃ſi cu/neũ ferreũ uel oſſeũ ĩter corticẽ et materiẽ: ne min9 digitos tres: ſed lẽte dimit/tito: ne lędas aut rũpas corticẽ. Poſtea ſurculos: quos ĩſerere uoles: falce acuta ab ima parte eradito tã alte q̃ cuneũ dimiſiſti: ſed ita ne medullã neue alterius pris corticẽ lędas. Vbi ſurculos paratos habueris: cuneũ uellito. Statĩq; ſurcu/los dimittito ĩ ea foramĩa: q̃ cuneo adacto ĩter corticẽ et materiẽ facta ſunt. Ea aũt fine q̃ adraſeris: ſurculos dimittito ita: ut ſex digitis de arboȓ extẽt. In ima aũt arbore duos aut tres ramulos figito: dũ ne min9 q̃tenũ digitoꝵ ĩter eos ſit

ſpatiũ. Pro arboris magnitudĩe et corticis bõitate hęc facito. Cũ oẽs ſurculos: quos arbor patieť: dimiſeris: libro ulmi uel uimĩe arborẽ adſtrigito. Poſtea paleato luto bñ ſubacto oblinito totã plagã: et ſpatiũ qđ ẽ iter ſurculos uſq; eo: ut duobɔ digitis ĩſita extẽt. Supra lutũ muſcũ ĩpõito: et ita alligato: ne pluuia dilabať. Si puſillã arborẽ ĩſerere uoles: iuxta terrã abſcĩdito: ita ut ſexqpedẽ a terra extet. Cũ deĩde abſcideris: plagã diligẽter leuato: et mediũ truncũ acuto ſcalpro modice findito: ita ut fixura triũ digitoꝝ ſit ĩ eã. Deĩde cuneũ quoad patieť inſerito: et ſurculos ex utraq; pte adraſos dimittito: ita ut librũ ſeminis libro arboris æq̃lẽ facias. Cũ ſurculos diligẽter aptaueris: cuneũ uellito. Deĩde arborẽ: ut ſupradixi: alligato et oblinito. Deĩde terrã circa arborẽ aggerato uſq; ad ipſũ ĩſitũ. Ea res a uẽto et calorẽ maxĩe tuebiť. Tertiũ genus ĩſitiõis: cũ ſit ſubtiliſſimũ: nõ oĩ generi idoneũ ẽ. Et fere eæ recipiũt talẽ ĩſitionẽ: quę hũidũ ſuccoſũq; et ualidũ librũ habẽt ſicuti ficus. nã et lactis plurimũ remittit: et corticẽ robuſtũ hẽt. Optĩe itaq; ea ĩſeriť tali rõne. Ex q̃ arbore ĩſerere uoles: ĩ ea q̃rito nouellos et nitidos ramos. In his deĩde obſeruato gẽmã q̃ bñ apparebit: certãq; ſpem germinis habebit. Eã duobɔ digitis q̃dratis circunſignato: ut gẽma media ſit: et ita acuto ſcalpello circũcide diligẽter: ne gẽmas lędas. Delibrato itẽ quã arborẽ ĩſerere uoles: ĩ ea nitidiſſimũ ramũ eligito: et eiuſdẽ ſpatii corticẽ circuncidito: et materiẽ DElibrato. Deĩde ĩ eã partẽ quã nudaueris: gẽmã quã ex altera arbore ſumpſeras: aptato ita: ut ante emplaſtrum circuncisæ parti cõueniat. Vbi hæc feceris: circa gẽmã bñ uincito: ita ne lædas. Deĩde cõmiſſuras et uĩcula luto oblinito ſpatio relicto: q̃ gẽma libere germinet. Materia: quã ĩſerueris: ſi ſobolem uel ſupra ramũ habebit: oĩa p̃cidito: ne qd ſit qđ poſſit auocari: aut cui magiſq̃ inſito ſeruiat. Poſt unum et uiceſimum diem ſoluito emplaſtrum. Hoc genere etiam optime olea inſeritur. Quartum illud genus inſitionis ita docuimus: cum de uinibus diſputauimus. Itaq; ſuperuacuum eſt hic repetere iam traditam rationem terebrationis.

Qđ oĩum geneꝝ ſurculi: oĩbɔ arboribɔ ĩſeri poſſint. Ca. xxvii.

[S]Ed cum antiq negauerĩt poſſe omne genus ſurculoꝝ ĩ oẽm arborẽ ĩſeri: et illã q̃ſi ĩſitionẽ: qua nos paulo ante uſi ſumꝰ: ueluti quãdã legẽ ſanxerint: eos tãtum ſurculos coaleſcere: q̧ ſint cortice ac libro et fructu cõſimiles: errorẽ huiꝰ opinionis diſcuriendũ: tradẽdãq; poſteris rõem putaui: qua poſſit omne genus ſurculi

OMni generi arboris inſeri. Quod ne longiori exordio legentes fatigemus: q̃ſi unum exẽplum ſubiiciemus: qua ſimilitudine qđ quiſq; genus uolet oĩ arbori poterit ĩſerere. Scrobẽ quoquouerſus pedũ quatuor ab arborẽ oliuę tã lõge fodito: ut extremi rami oleę poſſint eã cõ-

Delibrato

Decorticato librum corticẽque detrahito

Omnĩ generi arboriſ. Plinius hãc inſitionẽ a Columella ĩuẽtam celebrat hiſce uerbis. ẽ ẽt nũc noua inſerendi ratio ne qd ſciẽs ptereã: qd uſq̃ inuenerĩa Columella excogitata ut affirmat ipſe qua uel diuerſæ ĩſotia leſq; naturæ arborum copulẽtur ut fici atq; oleæ.

tingere. In ſcrobẽ deinde fici arbuſculã deponito:diligentiãq; adhibeto:ut ro/
buſta et nitida fiat. Poſt trienniũ aut qnquẽnium:cũ iã ſatis amplũ incremẽ/
tum cœperit:ramũ oliuæ q uidebit̃ nitidiſſimus deflectere:et ad crus arboris fi/
culneæ religa. Atq; ita amputatis cæteris ramulis:ea tãtũ cacumina quæ inſe/
rere uoles:relinqto. Totam arborẽ fici detruncato:plagãq; leuato:et medium
cuneo findito. Cacumina deinde oliuæ ſicuti matri inhærẽt utraq; parte abra/
dito:et ita fiſſuræ fici aptato:cuneũq; eximito:et diligenter colligato: ne qua
ui reuellatur. Sic interpoſito triennio coaleſcet ficus oliuæ. Et tũ demũ quar/
to anno cum bene poterit: uelut ꝓpaginis ramulos oliuæ ramoſa a matre re/
ſecabis. Hoc modo omne genus ĩ omnem arborem inſeritur.

De cytiſo. Caput. xxviii.

Ytiſum:quẽ græci aut zeas aut carnicin aut trifatin uocant:q̃ plu/
c rimũ habere expedit:q gallinis:apibus:ouibus:capris quoq; et oĩ
generi pecudũ utiliſſimus eſt:q ex eo cito pingueſcit:et lactis plu/
rimum prębet ouibus. Tum etiã octo menſibus uiridi eo pabulo uti:et poſtea
arido poſſis. Præterea in quolibet agro:q̃uis macerimo celeriter comprehen/
dit:omnẽq; iniuriã ſine noxa patit̃. Mulieres qdẽ ſi lactis inopia premũt̃:cy/
tiſum aridũ in aqua macerari oportet:cũ tota nocte permaduerit: poſtero die
expreſſi ſucci ternas heminas ꝑmiſceri modico uino:atq; ita potandũ dare:ſic
et ipſæ ualebũt:et pueri abũdãtia lactis cõfirmabũt̃. Satio aũt cytiſi uel autũ/
no circa id⁹ octobꝛ̃ uel uere fieri põt. Cũ terrã bñ ſubegeris:ĩ modũ erui areas
facito:ibiq; uelut ocymũ ſemẽ cytiſi autũno ſerito. Plãtas deinde uere diſpo/
nito:ut ĩter ſe quoquouerſus q̃tuor pedũ ſpatio diſtẽt. Si ſemẽ ñ habueris:ca/
cumĩa cytiſoꝝ uere diſpõito. Stercoratã terrã circa aggerato. Si pluuia nõ ĩget
ſerit:rigato. xv. ꝓximis diebꝫ. Simul ac nouã frondẽ agere cœpit ſarrito. Poſt
triẽniũ deĩde cædito:et pecori præbeto. E quo abũde ẽ uiridis pondo. xv. bo/
ui pondo. xx. cęteriſq; pecudib⁹ ꝑ portiõe uiriũ. Põt aũt etiã circa ſeptẽbrẽ ra/
mis ſeri. Aridũ ſi dabis exiguũ dato:quoniã maiores uires hẽt:priuſq; aqua
macerato:et exemplã paleis ꝑmiſceto: Cytiſũ aridũ cũ facere uoles:circa mẽ/
ſem ſeptẽbꝛ̃ cũ ſemẽ eius grãdeſcere ĩcipit:cædito. Paucis deĩde horis dũ flac/
ceſcat:in ſole habeto. Deinde in umbra adſiccato:et ita condito.

De ſalice et geniſta et arundine. Caput. xxix.

ſ Alicẽ et geniſtã creſcẽte luna uere circa kal. mar. ſerito. Salix hũida loca
deſiderat:geniſta ẽt ſicca:utraq; tñ circa uineã ſerũt̃:cũ palmitibꝫ ido/
nea ꝓbẽt uĩcula. Arũdo optĩe ſerit̃:quos alii bulbos:alii oculos uocãt. Simu/
latq; terrã bipalio repaſtinaueris:radicẽ arũdinis acuta falce ꝓſectã ĩpẽdẽti plu
uia diſpõito. Sũt q arũdĩes ĩtegras ſternãt:cũ ex oĩbꝫ nodis ſata arũdĩes emit/
tit. Sed fere hoc genus euanidã exilẽq; et humilẽ arundinẽ affert. Melior itaq;
ſatio eſt ea quam prius demonſtrauimus. Placet autem omnibus annis ſimul
ac arundinem cæcideris:locum alte et æqualiter fodere:atq; ita rigare.

De uiola et roſa. Caput.xxx.

Iolã qui facturus eſt: terrã ſtercoratã et repaſtinatã minimũ alte pedẽ ĩ puluiſos redigat. Atq; ita PLãtas homotias ſcrobibꝰ pedalibꝰ factis ãte kal.mar.diſpoſitas hẽas. Semen aũt uiolæ ſicut olerũ in areis duobꝰ tẽporibꝰ ſerit̃ uere uel autũno. Colit̃ aũt mõ eo quo et cętera olera: ut runcet̃: ut ſarriat̃: ut ĩterdũ ẽt riget̃. Roſã fructibꝰ: ac ſurculis diſponi p ſulcos pedales cõuenit p idẽ tẽpꝰ: quo et uiola. Sed oĩbus annis fodiri ante kal.mar.et interputari oportet. Hoc modo culta multis annis perennat.

Plantas hornotinaſ Ab horno hornotinꝰ fit ut a priſco priſtinꝰ auctore priſcia no.& pre anua ſiue ipſius anni accipit. dixit Oratius ſi thure placariſ & oma frugela res. Cato. Hornotine nuces uirides ſunt.

## LVCII IVNII MODERATI COLVMELLAE REI RVSTICAE LIBER QVARTVS.

Quod genus uitis conueniat cuiq; ſolo et ſtatui cœli. Cap.i.

HACTENVS ARVORVM CVLtus: ut ait præſtãtiſſimꝰ poeta. Nihil.n.phibet nos. P. Silũine de iiſdẽ rebꝰ dicturos celeberrimi carminis auſpicari pricipia. Seqt̃ arboꝝ cura: quæ ps rei ruſticę uel maxĩa ẽ. Earũ ſpẽs diuerſę et multiformes ſũt. Quippe uarii gñris (ſicut auctor idẽ refert) nullis boĩum cogentibus ipſæ Sponte ſua ueniunt. Multa etiã noſtra manu ſata pcedũt. Sed quę nõ ope humana gignunt̃ ſiluestres ac feræ: ſui cuiuſq; ingenii poma uel ſemina gerunt. At qbus labor adhibet̃: magis aptæ ſũt frugibꝰ. De eo igit̃ prius genere dicẽdũ ẽ: quod nobis alimẽta præbet. Idq; tripartito diuidit̃. Nã ex ſurculo uel arbore arbor pcedit: ut oleę. Vel frutex: ut palmę cãpeſtres. Vel tertiũ qddã qd nec arborẽ nec fruticẽ pprie dixerĩ: ut ẽ uitis. Hãc nõs cęteris ſtirpibꝰ iure pponimꝰ nõ tãtũ fructꝰ dulcedie: ſed ẽt facilitate: p quã oĩ pene regiõe: et oĩ declinatiõe mũdi: niſi tñ glaciali uel pferuida curę mortaliũ rñdet. Tãq; fœlix cãpis q̃ collibꝰ pueñit: et ĩ dẽſa nõ minꝰ q̃ reſoluta: ſępe ẽt gracili atq; pigui materia ſiccaq; et uliginoſa. Tũ ſola maxĩe utrãq; patit̃ ĩtẽpiẽ cœli: uel ſub axe frigido: uel æſtiuo pcelloſoq;. Refert tñ cuius gñris; aut quo ſitu uitẽ p regiõis ſtatu colere cenſeas. Neq;.n.oĩ cœlo ſoloue cultus idẽ. Neq; eidẽ ſtirpis eius genus. Q d q; pręcipuũ ẽ ex oĩbꝰ nõ facile dictu ẽ. cũ ſuũ cuiq; regiõi magis aut minus aptum eẽ doceat uſus. Exploratũ tñ hẽbit prudẽs agricola genus uitis habile cãpo. Q d nebulas pruinãq; ſine noxa pfert: cœliq; ſiccitatẽ uẽtoſq; patit̃. Pigui et uberi dabit agro gracilẽ uitẽ nec natura nimis fœcũdã: macro feracẽ: terrę dẽſę uehemẽtẽ: multaq; materia frõdentẽ: reſoluto et læto ſolo rari ſarmenti. Humido loco ſciet non recte

mandari fructum teneri et amplioris acini: ſed calloſi et anguſti frequentiſque uinacei: Sicco recte contribui diuerſæ naturę ſemina. Sed et poſt hęc nõ ignorabit dominus loci plus etiã poſſe qualitatem cœli frigidam uel calidam ſiccã uel roſidã grãdinoſam uentoſãque uel placidã ſerenã uel nebuloſã: Frigidæque aut nebuloſę duorꝝ generꝝ uites aptabit: ſeu pręcoques: quarꝝ maturitas frugũ præcurrit hiemẽ: ſeu firmi durique acini: quarꝝ ĩter caligines uuę defloreſcũt: et mox GElicidiis ac pruinis ut aliarũ caloribꝰ miteſcũt. Vẽtoſoq; et tumultuoſo ſtatu cœli fidẽter eaſdẽ tenaces ac duri acini cõmittet. Rurſus calido teneriores uberioreſque cõcredet. Sicco deſtinabit eas: quæ pluuiis aut cõtinuis roribꝰ putreſcũt: roſido quæ ſiccitatibꝰ laborãt: grãdinoſo quæ foliis duris latiſq; ſũt: quo meliꝰ ptegãt fructũ. Nã placida et ſerena regio nullã nõ recipit. Cõmodiſſime tñ eã: cuius uel uuæ uel acini celeriter decidũt. Ac ſi uoto ẽ eligẽdus uineis locus et ſtatus cœli: ſicut cẽſet uerıſſime Celſus: optimũ ẽ ſolũ nec denſum nimis nec reſolutũ: ſoluto tñ ꝓpius: nec exile nec lætiſſimum proximũ tamen uberi: nec cãpeſtre nec præceps ſimile tamen edito cãpo: nec ſiccũ nec uliginoſũ modice tñ roſidũ: q̃ fontibꝰ nõ ĩ ſũmo nõ in ꝓfundo terræ ſcaturiat: ſed ut uicinũ radicibꝰ humorẽ ſubminiſtret: eumque nec amarũ nec ſalſum: ne ſaporẽ uini corrumpat: et incrementa uirentium uelut quadam ſcabra rubigine coerceat: ſi modo credimus Virgilio dicenti:

Salſa autem tellus: et quæ perhibetur amara
Frugibus infœlix. ea nec manſueſcit arando:
Nec baccho genus: aut pomis ſua nomina ſeruat.

Cœlum porro neq; niuale uinea: ſicut prædixi: nec rurſus æſtiuoſum deſiderat. Calido tamen potiuſq̃ frigido lætatur: imbribus magiſq̃ ſerenitatibꝰ offenditur: et ſolo ſicco: q̃ nimis pluuioſo eſt amicior: perflatu modico lenique gaudet: PROcellis obnoxia ẽ. Atque hæc maxĩe ꝓbabilis ẽ cœli et ſoli qualitas.

Quæ uites ſuburbãis regiõibꝰ ad eſcã cõſeruãdæ ſũt. Ca. ii.

Vitis autem uel ad eſcam uel ad effuſionem deponitur. Ad eſcam non expedit inſtituere uinera: niſi cum tam ſuburbanꝰ eſt ager: ut ratio poſtulet inconditum fructum mercantibus uelut pomum uendere. Quæ cum talis eſt conditio: maxime præcoques: ſed duracinæ: tũ denique purpuræ et bumaſti DACTYliq; et rhodiæ: libycæ quoque et cerauniæ: nõ ſolũ quæ iucunditate ſaporis uerũ

gelicidiis. gelantibus: q̃ñ gelu & glatiali rigore cũcta concreta ſunt.

Procellis. obnoxia. ideſt lediť infeſtaturq; a procellis noxaq; hoc eſt detrimento afficitur. Plinius conſimiliť. Acino maior nũq̃ floris obnoxii.

Dactyliq;. Vuæ ſunt prelongis acinis porrectæ: unde & nomen a digitorũ longitudine ſortitũ. ſicut & dactylides dictæ a digitali gracilitate. bumaſti uero. ab eo nominantur q tument mammarum mõ. de quibꝰ poeta: tumidis bumaſte racemis. alio nomine bumãmã uocant. Mos eſt græcorum i magnitudine rei demõſtrãda apponere hanc particulam. Bu. ut docet Suidas hinc. βουπεινα η μεγαλη πειvα. i. magna fames. hic buſicon magna ficus. Hinc βουλιμον και βουγλωσσον aliaque cõpluſcula. autumat. M. Varro. a bobus dici pleraq; id genus magna.

etiā quę ſpecie cōmēdari poſſint:cōſeri debēt:ut ſtefanitę:ut tripe
danę:ut uncianę:ut cydonitę. Itē quarꝫ uuę tēporib9hiemis du/
rabiles uaſis cōdūt:ut uēnuculę:ut nup ī hos uſus exploratę nu/
miſianę. At ubi uino cōſulimus:uitis eligit quę et ī fructu ualet:
et ī materia. Quod alterū ad reditus coloni:alterꝫ ad diuturnitatē
ſtirpis plurimū cōfert. Sed ea tn̄ præcipua ē:ſi nec minus celeriter
frondet:et prīo quoqꝫ tpre defloreſcit:nec nimis tarde miteſcit.qn
ēt pruinas et caliginē et carbūculū facile ꝓpulſat:eadēqꝫ nec ibri/
bus putreſcit:nec ſiccitatibꝫ aboleſcit. Talis nobis eligat uel me/
diocriter fœcūda:ſi mō is loc9 habet:ī quo guſt9 nobilis precio/
ſuſqꝫ fluit. Nā ſi ſordidus aut uilis ē:feraciſſimā quāqꝫ ſerere cō/
ducit:ut multiplicatiōe frugū redit9 augeat. Fere aūt omni ſtatu
locorꝫ cāpeſtria largius uinū:ſed iucūdius afferūt collina. Quæqꝫ
tn̄ ipſa modico ſtatu cœli magis exuberāt aqloni ꝓna:ſed ſūt ge/
neroſiora ſub auſtro. Nec dubiū qn ſit ea nōnullarū uitiū natura:
ut ꝓ locorꝫ ſitu bonitate uini mō uincāt:mō ſupent. Solæ tradū/
tut AMIneæ excepto cœli ſtatu nimis frigido:ubicūqꝫ ſint etiā ſi
degenerēt/ſibi cōpatę magis aut minus ꝓbi guſtus uina prębere:
cæteras oīs ſapore præcedere. Eæ:cū ſint unius noīs:nō unā ſpe/
ciē gerūt. Duas germanas cognouim9:quarꝫ minor ocius et me/
lius defloreſcit.habilis arbori:nec nō iugo.illic pinguem terram:
hic mediocrem deſiderat:longeque præcedit maiorē:quia et im/
bres et uentos fortius patitur. Nam maior celeriter in flore corrū/
pitur:et magis in iugisq̄ in arboribꝫ. Ideoqꝫ nō eſt in uineis apta:
uix ēt arbuſto niſi prępingui et humida terra.nā nec mediocri ua/
let:multoqꝫ minus in exili.prolixarū frequentia materiarū folio/
rumqꝫ:et uuarum magnitudine dinoſcitur. Internodiis quoqꝫ ra/
rior largis fructibus a minore ſuperatur:guſtu non uincit:et hæc
qdem utraqꝫ amineæ. Verū et alię duæ gemellæ uocātur/ab eo:qꝫ
duplices uuas exigunt Cognomen trahūt.auſteri uini: ſed æque
perennis/earum minor uulgo notiſſima. Quippe campaniæ cele/
berrimos ueſuuii colles:ſurrentinoſque ueſtit. Hilaris īter ęſtiuos
fauonii flat9:auſtris affligit. Cæteris itaqꝫ partib9italiæ nō tā ui/
neis q̄ arbuſto eſt idonea:cum prædictis regionibus commodiſ/
ſime iugum ſuſtineat materiam fructumque:niſi qꝫ duplicem nō
abſimilem minori germanæ egerit:ſicut maior gēma minori ger/
manæ.quæ tn̄ minor hoc melior eſt: quo fœcundior ēt mediocri
ſolo. Nā illā niſi ꝑpingui nō reſpōdere iā dictū eſt. Lanatā quoqꝫ
amineā qdā maxie ꝓbant:quę hoc uocabulū nō ideo uſurpat:qꝫ

Amineæ: nomē ē uuarum generoſarum. Quas grammatici tradunt amineas dici q̄ſi ſine minio.i. rubore tanq̄ album ſit id uinum. Macrobius uero cēſet ab aminea Regione noiari/fuerūt enim aminei populi / ubi nunc falernū eſt. pronuntiāda autem dictio hæc ē penultia correpta. Quod fat̄ liquet ex illo Auſonii uerſiculo/ſolus qui chiū miſcet & amineum. illud Virgilianum ex ſcdo georgicon/Sūt & amineæ uites/Ita legendū eſt/ne uerſus Claudicet/ſunt etiā amineæ uites ut prima ſyllaba producatur penultima corripiatur.

Quãuis generoſiſſimus ſit proximo. dictiones ut opinor immutandæ ſũt ut legas quãuis generoſiſſimis ſit ꝓximꝰ. Ita enim ſenſus cõſtat & purior eſt intellectus.
Eugeniæ uix noi ſuo reſpondẽt. Eugeniæ uuæ a generoſitate nuncupant̃. græco enim uocabulo ευγενεια dicit̃ nobilitas. Euganei quoq; populi alpiũ icolæ traxere nomẽ a pſtantia generis. hoc eſt ab eugenia. Itaque eugeniæ uuæ reſpondent ſuo nomini / quãdo uinum generoſum fundunt.
Apianæ. Plini͛. apianis uuis apes dedere cognomen precipue earum auidæ.

ſola ex oĩbus amineis: uerũ ꝙ ꝑcipue caneſcit lanugine. Sane boni uini: ſed lenioris q̃ ſuperiores: crebrã quoq; materiã fundit: atq; ideo ꝓpter pãpini denſitatẽ parum ſæpe recte defloreſcit: eademq; maturo fructu celeriter putreſcit. Super hunc numerũ quẽ rettulimus ſingularis hẽtur aminea: maiori germanæ nõ diſſimilis prĩa ſpecie pãpini et trunci. ſed uini ſapore aliquãto ĩferior: QVAMuis generoſiſſimus ſit ꝓximo præferẽdã ẽt ꝓpriis uirtutibus. Nã et feracior et flore melius exuit̃: ſpiſſaſq; et albidas uuas ac tumidioris acini gerit: gracili aruo nõ deſciſcit. Atq; ideo inter uberrimas uites numerat̃. Nomẽtanæ uini nobilitate ſubſequũt̃ amineas: fœcũditate uero ẽt præueniũt: quippe cũ ſe frequẽter impleant: et id qd ediderũt optime tuent̃. Sed eaꝝ quoq; feracior ẽ minor: cuius et foliũ parcius ſcindit̃: et materia nõ ita rubet: ut amineis a quo colore rubellanæ nuncupant̃. Eędẽq; fæcinię: ꝙ pluſq̃ cæterę fæcis afferũt. Id tñ cõmodũ repenſat uuarũ multitudine: quas et in iugo: ſed in arbore melius exhibẽt. Vẽtos imbres ualẽter ſufferunt: et celeriter defloreſcũt: et ideo citius mireſcũt: oĩs incõmodi patiẽtes præter caloris. Nã q̃a minuti acini et duræ cutis uuas habẽt: æſtibꝰ cõtrahũt̃. Pingui aruo maxĩe gaudẽt: ꝙ ubertatẽ aliqua natura gracilibꝰ et exilibꝰ uuis præbere ualet. Frigidũ ac ſolidũ ſolũ et cœlũ cõmodiſſime ſuſtinet: ſicut EVgenię dum ſũt in albano colle: nã mutato loco uix noĩ ſuo rñdent: nec minus allobrogicę: quaꝝ uini iucũditas cũ regiõe mutat̃. Magnis ẽt dotibus tres APIanæ cõmendant̃. Oẽs feraces iugoq; et arboribus ſatis idoneæ: generoſior tñ uua quę nudis foliis eſt. Nã duę lanatę q̃uis frondibꝰ et palmitũ pari facie fluxere: qualitate ſũt diſpares: cũ tardius altera recipiet cariem uetuſtatis. Pingui ſolo feraciſſimę: mediocri quoq; fœcũdæ: præcoquis fructus. Ideoq; frigidis locis aptiſſimę uini dulcis: ſed capiti neruiſq; ueniſq; nõ aptę: niſi mature lectæ. Pluuiis uentiſq; et afferũt apibus prædã: quarũ uocabulo ꝓp hanc populationem cognominant̃. Atq; eæ precioſi guſtus celeberrimę. Poſſunt tñ ẽt ſecũdę notę uites prouentu et ubertate cõmendari: qualis eſt biturica: qualis baſilica: quaꝝ minorem cocolubem uocant hiſpani: longe oĩum primis utræq; ꝓxime. Nam et uetuſtatem uinum earũ patit̃: et ad bonitatẽ aliquã per annos uenit. Iam ipſæ uero fœcunditate præſtant omnibus: quas ante rettuli: tum etiam patientia: quippe turbines imbreſq; ſuſtinent: et commode fluunt: nec deficiunt macro ſolo. Frigora meliuſquã humores ſuſtinent: humores commodius q̃ ſiccitates: nec caloribus tamen contriſtantur. Viſulæ deinde ab his: et

minor ARgitis terrę mediocritate lętā̃t. Nā ī pingui nimiis uiribꝰ luxuriāt: ī macra tenues et uacuę fructu ueniūt. Amiciores iugo q̄ arboribꝰ: ſed argitis ēt ī ſublimibꝰ fertilis uaſtiſ materiis et tuuis exuberat: humillimis tabularis aptior. Viſula breuē materiā durū et latū foliū exigit: cuiꝰ āplitudine fructꝰ ſuos optīe aduerſus grādinē tuet̃. Qui tñ niſi prio quoqꝫ tēpore maturi legāt̃: ad terrā decidūt. humoribꝰ ēt priuſq̄ defluāt putreſcūt. Sūt et heluolę: q̄s nōnulli uarias appellāt: neqꝫ purpureæ: neqꝫ nigrę ab heluo (niſi fallor) colore uocitatę. melior ē nigrior abūdātia uini: ſed hęc ſapore p̄cioſior. color acinoꝝ ī neutra cōſpicit̃ æq̄lis: utraqꝫ candidi muſti alterna uice ānoꝝ plus aut minus afferūt. Melius arborē: ſed et iugū cōmode ueſtiūt. Mediocri quoqꝫ ſolo fœcūdę: SIcut precię minor et maior. Sed eæ g̃noſitate uini magis cōmēdāt̃: et frequētibꝰ materiis frōdēt et cito matureſcūt. Albuelis utilior: ut ait Celſus ī colle: q̄ ī cāpo: uel arbore q̄ ī iugo: ī ſūma arbore q̄ ī minīa ferax: et materię frequētis et uuæ. Nā gręculę uites ſūt: ut mareoticę: thaſiæ: pythię: ſophortię: ſicut habēt p̱babilē guſtū: ita n̄ris regiōibꝰ et raritate uuaꝝ et acinoꝝ exiguitate minꝰ fluūt. Inerticula tñ nigra: quā q̄dā gręci AMAritiō appellāt: pōt ī SEcūda q̄ſi tribu eē: ꝙ et bōi uini ē et īnoxia: ēt nomē traxit: ꝙ iers hēt̃ ī tētādis neruis q̄uis ī guſtu nō ſit habilis. Tertiū gradū facit earū Celſus. quę fœcūditate ſola cōmēdāt̃: ut tres heluenacæ: q̄rū duę maiores nequaq̄ mīori bōitate et abūdātia muſti pares habēt̃. Earū altera quā galliarū īcolę emarcū uocāt: mediocris uini ē: et altera quā lōgā appellāt: eādēqꝫ auarā ſordidi uini: nec tā largi q̄ ex numero uuaꝝ: q̄s prīa ſpecie p̱mittit. Minīa et optīa tribꝰ facillīe folio dignoſcit̃. Nā rotūdiſſimū oīum id gerit: atqꝫ ē laudabile: ꝙ ſiccitates maxīe pfert: ꝙ frigora ſuſtīet: dū tñ ſine ībribꝰ: ꝙ nōnullis locis ēt uinū eius ī uetuſtatē diffundit̃: ꝙ pręcipue ſola acerrimū: ꝙ ſolū fertilitate ſua cōmēdat. Arſpionia DAPſilis muſtꝯ: ſed amplitudīe alioq̄n uuaꝝ q̄ numero fertilis: ut horconia: aut murgētīa. eadēqꝫ pōpeiana aut numiſiana. AVEnūcula: eadēqꝫ ſcirricula atqꝫ rabicula: ut ni/

Argitis: De hac ait poeta, argitiſqꝫ minor cui non certauerit ulla aut tātum fluere aut totidē durare per annos. Videt̃ argitis nuncupari, a candore, αργοσ enim albus dicitur.

Sicut preciæ. de his Virgilius purpureæ pciæqꝫ. exiſtimat Seruius dici precias q̄ſi precoquas ex eo ꝙ cito matureſcūt & ante alias ſole coquūt̃.

Amarition appellant: Exiſtimo legēdum amethyſton, nam ierticula uua cū a noſtris ita nominetur, q̄ temulentiam ſola non facit, merito a græcis appellatur amethyſtos hoc eſt ſine ebrietate. Plinius elegāter inq̄t. ꝙ noſtri iuſtiꝰ hāc uuam ſobriam appellaſſent quā ierticulam dicunt.

In ſecūda quaſi tribu: Id eſt in ſecūdo ordine & loco. tranſlatiōe facta, a Claſſibꝰ romanis, nā alii erant in prima alii in ſecunda claſſe, & ita gradatim diſtributi, lege Liuium. conſimile ē illud ſupra dictū a Columella, poſſunt etiam ſecundæ notæ uites p̱uentu & ubertate commendari.

Dapſilis muſto. Larga copioſa & muſti ubertate luxurians. dictio græca eſt noſtris frequenter uſurpata. Δαψιλεια dicitur largitas & opulentia. & ut inquit Suidas eſt πολυτελεια. Δαψιλησ ο πολυτελησ.

Auenuncula. Legendum eſt. uenuncula. Oratius uennncula conuenit ollis. Plinius quoque docet uenunculam fuiſſe uuam ollis aptiſſimam. hoc eſt ollarem ſic enim uocantur quæ in ollis

te:ſulcum facies unū:in quē uitem integram dimittas. Deinde ex eo
ſulco:quaſi ramos foſſarum facies:per quos ut queq; uirga poſtulabit:
propaletur:atq; ita terra adoperies. Sin autem uitis exiguam materiā
habebit et in diuerſos ordines deducenda erit:neq; aliter poterit pa/
los:ad quos perducitur pertingere:q̄ ut diffluet:curabis:ut q̄acutiſſi/
ma falce ab ea parte qua bifurcata eſt:findas eam:et idem ferro acuto
plagam emendes:ſicubi inæqualiter findi uidebitur. Sic deducta po/
terit in plures ordines diuidi. Non inutilis eſt etiā illa propagatio:quā
nos repperimus:ſi quando in ordinē uitis deeſt:neque eſt tam procera
uirga:quæ cū in imū ſcrobē demiſſa fuerit:retorqueri et erigi ſup terrā
poſſit. Breuitatem ne reformidaueris:ſed qualēcūq; uirgā:cuius cacu/
men in imū ſcrobē puenit: deprimito et obruito. Deinde gēmas:quæ
ſcd̄m ipſam matrē ſūt:ſubmittito:ut materias a ſupiore parte citēt. Tū
demū poſt triēniū a matre āputato:et ad ſuū palū eā partē:quā a ma/
tre p̄ciderīs reducito:et caput uitis facito. Propaginis ſcrobem p̄minuit
triēnio paulatī cōpleto. Sūmas radices præcidito. Crebro fodito.

De inſitionib⁊ fructuoſis quæ uites fœcūdas faciūt. Cap.viii.

C Vm autem inſerere uoles:optimi generis ſarmenta fructua/
ria tum cum gemmas agere incipient:uento auſtro a matre
præcidito. Sarmentū quod inſeris de ſumma uite ſit rotun/
dum bonis crebriſq; nodis. Tres deinde nodos integerrimos reliqui/
to infra tertiam gemmam,ex utraque parte duorum digitorum ſpatiū
in modum cunei tenuiſſimo ſcalpello acuito ita:ne medullam lædas.
Vitem deinde quam inſiturus es reſecato:et plagam leuato : atque ita
findito:et paratos ſurculos in fiſſurā demittito:eatenus qua adraſi ſūt:
ita ut cortex ſurculi corticem uitis æqualiter contingat: quicquid in/
ſerueris VImide uluidini legēter libro ligato,luto ſubacto paleato ob/
linito plagā:et alligato:ne aqua uentuſue penetrare poſſit. Deinde ſu/
pra lutum muſcum imponito:et ita deligato:ea res prębet humorem:
nec marceſcere ſinit. Infra inſitionem et alligaturam falce acuta leniter
uitem uulnerato ex utraque parte:ut ex his potius plagis humor de/
fluat:q̄ ex inſitione ipſa abūdet:nocet enim nimius humor: nec pati/
tur ſurculos inſertos comprehendere. Quibuſdam antiquorum tere/
brari uitem placet:atque ita leuiter adraſos ſurculos dimitti. Sed nos
meliore ratiōe hoc idem fecimus. Nam antiqua terebra ſcobem facit:
propter hoc urit eam partem:quam perforat. Præuſta autem pars raro
unq̄ comprehendit inſertos ſurculos. Nos rurſus terebram:quam gal/
licam dicimus:huic inſitioni aptauimus. Ea exſiccat:nec urit. Quin
NON ſcobem ſed ramēta facit. Itaq; cauatū foramē cū purgauimus:

Vimidē uluidini mendo/ ſus loc⁹ citra ītel lectū ci/ tra q̄latī nitatē/ quē nos ita emē/ damus uimine uel ulmi libro di/ ligentī li/ gato pli. d' īſitiōe uitis ſcri bēs īgt. nec plus q̄ binis ab īſito emineat oculiſ,ul meo ui/ mico al/ ligatus.

Non ſcobem ſʒ ramē/ ta. Sco/ bis noīe ſignicat illa miu/ ta tritu/ ra quæ ex ſectio ne ſerræ & tere/ bratiōe terebræ decidit ī terrā. Iñ ſcobina dcā.q̄ li/ ma fabri lis ē & i/ ſtrumētū. Iuuēalis ſemodie ſcobis hæc emē/ dat ſuu/ lus un⁹: Item Oratius, uilibus in ſcopis in mappis in ſcobe quantus, exiſtit ſumptus. Ouidius in obſce/

undiq; adraſos ſurculos inſerimus:atq; ita circũlinimus. Talis inſitio facillime cõualeſcit. Igitur ſecundum æquinoctium perfectam uitium inſitionẽ habeto: Humida loca de uua alba:ſicca de nigra inſerito. Infructuoſas uites fœcũdas facere uites:quæ exiguum dant fructum: ACErũ agri cũ cinere rigato:ipſumque codicem cinere linito. At ſi fructũ quem oſtendunt:ad maturitatem non perducunt: ſed priuſq̃ miteſcant uuæ inareſcunt:hoc mõ emẽdabuntur:cum inſitiones amplitudinem acini habuerint:radice tenus uitem præcidito:plagam acri aceto pariter ac LOcio ueteri permixta terra linito: eodem radices rigato:ſæpe fodito : materias CIta uuæ quæ fructum perferunt :

Vt uua cõpluta gñia acinoꝝ habeat. Cap.ix.

e St etiã genus inſitionis:quod uuas tales creat:in quibus uarii generis coloriſque reperiuntur acini. Hoc aũt ratiõe tali efficitur. Quatuor uel quinq; ſiue etiam plures uoles uirgas diuerſi generis ſumito:eaſque diligenter et æqualiter compoſitas colligato:deinde IN tubulũ fictilem uel cornu arte inſerito: ita ut aliquantum extent ab utraq; parte:eaſq; partes quæ extabũt reſoluito:ĩ ſcrobem deinde imponito:et terra ſtercorata obruito et rigato:donec gemmas agant. Cum inter ſe uirgæ cohæſerint : poſt biennium aut triennium facta iam unitate diſſolues tubulum : et circa medium fere crus : ubi maxime uidebuntur coiſſe : uitem ferra præcidito : et plagam leuato: terramq; minutam aggerato : ita ut tribus digitis alte plagam operiat : ex eo codice cum egerit coles:duos optimos ſubmittito:reliquos deiicito:ſic uuæ naſcentur quales propoſuimus. Malleolum ſcindito ita:ne gemmæ lædantur : medullãq; omnem eradito:tum demum in ſe compoſitũ col ligato:ſic ne gemmas alliges: atque ita terra ſtercorata deponito et rigato. Cum coles agere cœperit: ſæpe et alte refodito. Adulta uitis talis uuas ſine uinaceis creabit.

non carmine quam pro ſanguine puluerem ſcobemque in uenis medici putant habere. Ramenta uero ſunt fruſtula Paulo craſſiora maioraque & quaſi reciſamenta: Plinius ait uuas in ſcobe ramentis ue abietis /populi fraxini utiliter ſeruari. deſcobinata crura Vocabulo priſco dixit . M. Varro pro ſautiis abraſis deſectis.

Acetum agri : corrigo acetum acre. id enim acetum optimum cenſetur quod eſt acerrimum. Paulo mox ait plagam acri aceto linito.

Locio ueteri: Vrina/dictio apud celeberrimos ſcriptores frequentiſſima.

Cita. Euocato / educito / Citato. Verbum eſt imperatiuum.

In tubulũ fictilem. Tubi & per diminutionem tubuli ſunt quedam quaſi uaſa fictilia oblõga inſtar fiſtularum/ Quibus utimur ad ductus aquarum conficiendos. Plinius tradit aquas a fonte duci fictilibus tubis utiliſſimum eſſe/& ut auctor eſt Victruui⁹ ſalubriores ſunt aquæ quæ ducuntur per tubulos fictiles. q̃ quæ per fiſtulas plumbeas. Plinius hoc idem memorans cola fictilia uocat/quem Columella tubulum fictilem appellat. Plinii uerba ſunt hæc. eſt & luxurioſa ratio uites ſeri. ut quatuor malleoli uehementi uinculo colligentur in parte luxurioſa / atque ita uel per oſſa bubuli cruris uel per cola fictilia traiecti obruantur binis eminentibus gemmis. & mox Paulo ait/talis uuæ acinos nihil intus ligni habituros/Columella promittit.

mine aut in brachiis natũ erit: decerpito: dũtaxat quę uuã nõ habebũt. Cacumĩa uirgaꝝ: ne luxurie/tur demutilato. Vuas quæ meridiẽ aut occidẽtem ſpectabũt: ne præurant: ſuo ſibi pampino tegito.

De foſſura. Caput. xii.

ſ Imul atq; uua uariari cœperit: fodito ter/tiã foſſurã: et cũ iã matureſcet ante meri/diẽ priuſq̃ calere ĩcipiet: cũ deſierit poſt meridiẽ fodito: puluerẽq; excitato. Ea res et a ſole et a nebula maxĩe uuã defendit. Lutulentã terram neq; arare neq; fodere oportet: qa ualde dureſcit: et findit. Bidẽtibꝫ terrã uertere utilius ẽ: q̃ aratro. Bi/dens æqualiter totã uertit: aratrũ præterq̃ qđ ſcãna facit: tũ ẽt boues q arãt aliquãtũ uirgarũ: et ĩterdũ totas uites frangũt. Finis aũt fodiẽdi uineã nullus ẽ: nã q̃to ſępi⁹ foderis: tãto uberiorẽ fructũ repies.

Ne rubigo uineam uexet. Caput. xiii.

p Alearum aceruos ĩter ordines uerno tẽ/pore poſitos habeto ĩ uinea. Quom fri/gus contra temporis conſuetudinem in/tellexeris: omnis aceruos incendito: ita fumus ne/bulam et rubiginem remouebit.

Ne formica uitem aſcendat. Caput. xiiii.

l Vpinũ terito et CVM fracibꝫ miſceto: eoq; imã lineã circũlinito. Vel bitumen cum oleo coquito: eo quoq; imas uites tangito: FORmicæ non excedent.

Ne ſorices aut uolucra uitẽ lædat. Cap. xv.

u Ites quę ſcđm ędificia ſũt: a ſoricibꝫ aut muribus infeſtant. Id ne fiat plenã lunã obſeruabimus: cũ erit ĩ ſigno leonis uel ſcorpionis uel ſagittarii uel tauri: et noctu ad lunã putabimus. Genus ẽ aĩalis: VOlucra appellat. Id fere prærodit teneros adhuc pãpinos et uuas. Qđ ne fiat: falces: qbꝫ uineã putaueris: pacta putatione ſanguine urſino linito. Vel ſi PELlẽ fibri habue/

Cum fracibus. Sicut floces priſco uocabulo ſignificãt ui/ni fecem e uinaceis expreſſam ita fraces ex oleis. Plinius di/xit fraces eſſe carnes oliuarũ/ & inde feces: oleum ut inquit Cato q̃ diu in amurca & i fra/cibus erit tam deterrimũ erit: Hinc uerbum factum uidetur fraceſcere. qđ eſt fracibus re/ſolui corrũpiq;. atq; putre fieri uetuſtate. M. Varro. olea lec/ta ſi nimium diu fuerit in acer/uis caldor fraceſcet: Item hæc de qua fit oleum congeri ſo/let aceruatim dies ſingulos in tabulata ut ibi mediocriter fraceſcat.

Formicæ nõ excedẽt. Cor/rige exedent. ideſt corro dent.

Volucra appellatur/ ex lec/tione Pliniana commonit⁹ le/go uoluox. Plinii uerba adhãc rẽ pertinentia ſubſcripſi. quæ ſunt hæc. Alii uoluocem ap/pellant animal prærodens pu/beſcentes uuas/ Quod ne ac/cidat falces cum ſint exacutæ fibrina pelle detergunt. atque ita putant aut ſanguine hirci/no liniri uolunt poſt putatio/nem eaſdem: Idem Plinius & ante Pliniũ. M. Cato conuol/uolum nominarũt beſtiolam damnificam atq;. uineas inſe/ſtantem. qui fortaſſis a conuol/uendo nomen accepit eo q; ſe conuoluat atq; intorqueat cir/ca pampinos/ eũdem opinor/ eſſe inuoluolum/ de quo ſcitũ eſt Plautinum/ illud in Ciſtel/laria. Imitatur nequam beſtiã & damnificam Inuoluolum/ quæ in pampini folio intorta implicat ſe. Itidem hæc exor/ditur ſibi intortam oratiõem: Qui uult ne cõuoluolus in ui/nea naſcatur medicamentum faciat ex amurca decocta ad craſſitudinem mellis cum bi/tuminis tertiario & ſulphuris quartario. hoc uites ſub caput & ſub brachia perungat. ita con/uoluolus non fiet in uinea.

Pellem fibri. Latini fibrum dicunt/ græci caſtorem. qui amputatione genitalium liberat ſe a uenatoribus/ gnarus ob medicatos teſtes ſe peti.

tis:in ipſa putatiõe quotiẽs falcem acueris:ea pelle aciẽ
detergeto:atq; ita putare ĩcipito. Cũ de uineis abunde
diximus:de arbuſtis præcipiamus.

De arbuſtis. Caput.xvi.

u Itẽ maxĩe popul9 alit:deĩde ulm9:deĩde fra-
xin9. Populus frõdẽ nõ idoneã hẽt:a pleriſq;
ĩprobat̃. Vlm9 aũt:quã ATriniá uocãt ruſti
ci:generoſiſſima ẽ et leniſſima:multãq; frõdẽ hẽt. Eaq;
maxĩe ſerẽda ẽ locis pinguib9 uel ẽt mediocrib9. Sed ſi
aſpa et ſiticuloſa loca arborib9 obſerẽda erũt:neq; popu
lus neq; ulm9 tã idoneæ ſũt:q̃ orni et ſiluestres fraxini
ſũt. Paulo larionb9 tñ foliis q̃ cęterę fraxini:nec dterio-
rẽ frondẽ:q̃ ulmi p̄ſtãt. Caprę qdẽ et oues uel lıbẽti9 ẽt
hãc frõdẽ appetũt. Igit̃ q arbuſtũ cõſtituere uolẽt:ante
ãnũ q̃ deponãt arbores:ſcrobes faciãt QVAtuor queq;
ãnũ. Deĩde circa kal.martias:ĩ eãdẽ ſcrobẽ ulmũ et po-
pulũ uel fraxinũ deponãt:ut ſi ulm9 defecerit:populus
uel fraxin9 locũ optĩeat. Si autem utraq; uixerit: altera
eximat̃:et alio loco deponat̃. Arbuſtũ inter quadrage-
nos pedes diſpoſitũ eẽ cõuenit. Sic.n.et ipſæ arbores et
appoſitę uites meli9 cõualeſcẽt:fructũq; meliorẽ dabũt.
Segetes ẽt quę ĩ eo erũt:min9 umbra laborabũt. Arbo-
rẽ:quã depoſueris:ſæpius circũfodito:quo celeri9 ado-
leſcant:et triẽniũ ferro ne tetigeris. cõpleris ſex et trigin
ta mẽſib9 ad recipiẽdã uitẽ formatos ſupuacuos ramos
ãputabis. Alterna brachia ĩ modũ ſcalaꝝ relĩquẽs alter-
niſque ãnis:ſexto anno ſi iã firma uidebit̃: MAritabis.
Hoc mõ ab ipſo arboris crure pedale ſpatiũ ĩtermittito.
Deĩde ſulcũ ĩter q̃tuor pedes lõgũ:ĩ tres altũ:IN dipõ-
diũ ſemiſſẽ latũ cũ feceris:PAtiere minĩe duob9 mẽſib9
eum tempeſtatibus uerberari. Tum demum circa kalẽ.
martias uitem de ſeminario demimus decem pedum.
Sternito et ADminiculato:arborique iniungito. Eam
proximo anno ne putaueris:tertio uero ad imam uirgã
redigito:paucaſq; gemmas relinquito:ne anteq̃ inual-
uerit:in altitudinem repat. Deinde quom amplum in-
cremẽtum habuerit:per omnia arboris tabulata diſpo-
nito materias:ita tamẽ ne uitem oneres: ſed certa et ro-
buſtiſſima flagella ſubmittas. Arbuſtiuã uitem q̃ puta-
re:tam alligare diligẽter oportet. Nã in ea fructus ma-

Attiniã uocant. græ-
ci duo genera ulmi no-
uere montoſam, quæ ſit
amplior. campeſtrẽ, quæ
fruticoſa. Italia attinias
uocat excelſiſſimas, & ex
his ſiccanas illis prefert,
quæ non ſunt riguæ.

Quatuor quæq; ãnũ. Emendo quatuor pedũ
quoq9 uerſum. quæ lec-
tio elegantiæ ſcriptoris
congruit et ſententiæ.

Maritabis. Dicuntur
decentiſſima tranſlatiõe
arbores maritari. quan-
do illis uitis copulatur.
Plinius cõſimiliter: alter
na inquit ſeruantur bra-
chia alternis putant̃ an-
nis, ſexto anno maritan-
tur. Oratius quoq; dixit
in epodo altas maritat
populos.

In dipondium ſemiſ-
ſem. Ideſt duos pedes &
dimidium.

Patiere minime. Ad-
minus ut uulgo dicitur.
Eloquutiõis genus Co-
lumellæ peculiare. Plini
us in eo ſignificatu dicit
minimum.

Adminiculato. Ad-
miniculis fulcito adiu-
uatoq;. qualia ſunt peda-
menta & arbores ad uitã
adminiculandam fulciẽ-
damq;. M. Tullius uſus
eſt in ſtudiis litterarum
Tirone adminiculatore
hoc eſt adiutore, auxilia-
toreque.

Arbuſtiuam uitem.
Quæ ſcilicet in arbuſto
ponitur. arboriq; copu-
latur. de arbuſto ante di-
ximus.

xime uis cōſiſtit. diuiuſq; pennat: quę FIrmis toris et idoneis locis religata ē. Itaq; oīb9 ānis conuenit ſubſeq putationē: ita ut tori renouēt et uitis p idoneos ramos (diſponat.

De oliuetis. Caput. xvii.

o Lea maxīe collib9 ſiccis et argilloſis gaudet. At humidis cāpis et pinguib9 lætas frōdes ſi/ne fructu affert. Melius aūt trūcis q̄ plātis oli/uetū cōſtituit. Magoni placet ſiccis locis oliuā aut nō poſt æqnoctiū ſeri: aut ante brumā. Noſtrę ætatis agri/colę fere uernū tēpus: circa kal: maii ſeruāt. Oportet aūt ſcrobē oleæ quoquouerſus pedes q̄ternos patere: ī imū ſcrobē lapidē glareāq; abiicere: deīde ſup terrā quatuor digitoꝝ iniicere: tū arbuſculā deponere ita ſectā: ut qḋ ſcrobe extiterit in mediū ſit: arbuſculā aūt a tēpeſtatib9 tueri diligēter adminiculādo: et terræ q̄ ſcrobe reponit: ſtercora īmiſcere. Oleā decet īter ſexagenos pedes diſ/poni: ut ſpatiū in latitudīnē creſcēdi habeat. Nā quæ in pceritatē extēdunt: EVAnidæ fiūt: parūq; fructus fe/rūt. Optīa ē olea liciniana: pauſia ſcđa oleo: eſcæ orchis. Sūt et regiæ et radii nō ſine ſpecie neq; oleo: neque ſunt tā gratæ: q̄ quas ſupradixim9. Si oleā poſueris eo loco: unde quercus effoſſa eſt: emoriet: ideo q, qdam uermes: q ſunt educati ī radice quercus naſcūt: iiq; maxīe ſemīa oleę cōſumūt. Si ī olea unus ram9 aliq̄to cæteris lætior ē: niſi eū reciderisi: arbor tota fiet Retorrida. Oīs arbu/ſculas priuſq̄ trāſferāt: rubrica notare cōuēit: ut quom ferent: eaſdē cœli ptes aſpiciāt: quas ēt in ſeminario cō/ſpexerāt. Alioqn frigore uel calore laborabūt ab iis par/tib9: q̄ cōtra cōſuetudinē ſub alio oppoſitas habuerint.

De pomario conſtituendo. Caput. xviii.

p Riuſq̄ pomariū cōſtituas: q̄ magnum habe/re uoles circūmunito MAcetia aut foſſa: ita ut nō ſolū pecori: ſed ne hoī tranſitus ſit niſi per hoſtiū. Dum adoleſcant ſemina ſæpius ſi cacumi/na manu perfecta aut a pecore prærosa fuerint: in perpe/tuum corrumpuntur. Generatim autem arbores DIS/ponere utilis maxime: nē imbecillæ ualentioribus pre/mantur: quæ nec uiribus nec magnitudine ſunt pares: neque pariter creſcunt. Terra quæ uitibus apta eſt: eadē quoque utilis eſt arboribus.

Firmis toris: Sicut toros dicimus ī aīalib9 car/nes pulpoſas robuſtaſq; ita in uitibus tori p trāſ/lationem dicūtur partes ualidiores firmioreſq; q b9 uitis tuto alligari pōt. In ſcđa Tuſculana enar/rātes illud, o brachia o la/certorum tori, ſcripſim9 affatim ſuper hac dictio/ne. Ouidius colla Toro/ſa boum dixit elegantiſ/ſime.

Euanidæ fiunt: Imbe/cillæ languideq;. a Sene/ca gaudium euanidū de/center dictum.

Retorrida: Quaſi exu/ſta & amiſſis uiribus itē/peſtiuiter ſeneſcens. Se/neca mutii manum retor/ridam appellat, quā ille ut notiſſimum eſt iniectā flammis torrere non du/bitauit. In arboribus ea dicuntur retorrida quæ non adoleſcunt quæ q̄ſi torrida ocalleſcunt quæ ſcabra ſūt fructumq; nō ferunt: Au. gellius hoīes retorridos ſcite dixit & eleganter, Retorreſcere dicunt uites: quando nō proſiliūt neq; adoleſcūt legitimo incremento.

Macetia. Sepimento. Plautus ī truculēto, ma/cetia illa ī horto ī ſingu/las noctes latere fit mīor. M. Varro docet mace/riam in fundo eſſe fabri/le ſepimentū. cuius ſpe/cies ſint quatuor. quod fit e lapide quod e lateri/bus coctilib9 Quod e la/teribus crudis. quod ex terra & lapillis compoſi/tis informe.

Diſponere utilis. Le/go utile eſt.

De ſcrobibus faciendis. Caput.xix

a Nte ãnũ q̃ poma diſpõere uoles:ſcrobes fodito:ita ſole pluuiaq; macerabũť:et qđ poſueris cito cõprehẽdet. Sed ſi quo ãno ſcrobes feceris ẽt ſemina ponere uoles minime ãte duos mẽſes fodito ſcrobes:poſtea ſtramẽtis eos ĩpleto et ĩcẽdito. Quo latiores patẽtioreſq; ſcrobes feceris:hoc erũt latiores uberioreſque fructus. SCrobs clibão ſimilis ẽ:imus q̃ ſũmus patẽtior:ut laxius radices uagenť:ac minus frigoris hieme minuſq; æſtate uaporis p ãguſtũ os teneãt. Tũ ẽt cliuoſis locis terra:quæ in eũ cõgeſta ẽ:pluuiis nõ abluiť. Arbores pares ĩteruallis ſepito:ut cũ creuerint:ſpatiũ habeant:quo ramos extendãt. Nam ſi ſpiſſẽ poſueris:neque terra quicq̃ ſerere potueris. Nec ſic ipſæ fructuoſæ erunt: NIſi interuaſeris. Itaque placet inter ordinẽ quadragenos pedes,minimumque tricenos relinqui uerſuris.

Quomodo ſemina legas. Caput.xx.

ſ Emina lege:ne minus craſſa q̃ manubriũ ẽ bidẽtis:recta,lenia: pcera ſine ulceribꝰ:ĩtegro libro. Ea bene et celeriter cõphẽdũt. Semĩa ſi ex arboribꝰ ſumes:de iis potiſſimũ ſumito:q̃ oĩbꝰ ãnis bonos et uberes ferũt fruct⁹. Obſeruabis aũt ab humeris q ſũt cõtra ſolẽ oriẽtẽ:ut eoſdẽ decerpas:Si cũ radice plantã poſueris:incremẽtũ eius fuerit:qđ cæteris ſenties. Arbos inſita frutuoſior: q̃ quæ ĩſita nõ eſt:id ẽ q̃ quæ ramis aut plãtis poniť. Priuſq̃ arbuſculas trãſferas rubrica uel alia qualibet re ſignato:ut iiſdẽ uẽtis: qbꝰ ãte ſteterũt cõſtituas eas:curãq; adhibeto:ut ab ſupiore et ſicciore et exiliore in planiorẽ humidiorẽ pinguiorẽ agrũ trãſferas. Semina trifurca maxime ponito. Ea extẽt ſupra terrã tribꝰ pedibꝰ. In eodẽ ſcrobe ſi duas aut tres arbuſculas ponere uoles:curato ne ĩter ſe cõtingãt. Nã ut uermibꝰ ĩterimunť:cũ ſemĩa depõẽs dextrã ſiniſtra ſi uis:quouſq; ĩ imũ ſcrobẽ faſciculos ſarmẽtoꝵ brachii humãi craſſitudĩe deponito: ita ut ſupra terrã paululũ extẽt:p quos ęſtate paruo labore aquam radicibus ſubminiſtres. Arbores aut ſemina radicibus autumno ſerito circa iduſ octobř. Taleas et ramos uere:ãteq̃ germinare arbores incipiunt,deponito. Sed ne tinea moleſta ſi ſeminibus ficulneis:in imũ ſcrobẽ taleã lentiſci ita ut cacumen eius deorſum ſpectet:obruito.

Quando ficus ſerenda ſit. Caput.xxi.

f Icũ frigoribꝰ ne ſerito. Loca aprica calculoſa glareoſa ĩterdũ et ſaxoſa amat. Eiuſmõi agro cito cõualeſcit:ſi ſcrobes amplos et idoneos feceris. Ficoꝵ gña ẽt ſi ſapore et habitu differũt:tñ uno mõ:ſed diſpari differẽtia agri pari loco ſerunť. Locis frigidis et autũni tẽporibꝰ aquoſis pręcoques ſerito:ut ãte pluuiã fructũ

Scrobs clibano .i.furno cui⁹ ps pria anguſtior ẽ extrema patentior græci κλιβανογ uocãt καμινου uñ clibanicii panes dicti ĩ clibanis cocti quorũ mẽtio fit a plinio. dẽ & κριβανος uñ αρτοι.i. pães dicti κριβανιται q⁹rũ pollux Suidas ariſtophanes meminerũt: Niſi interuaſeris. corrige iterraſeris. ĩterradi enĩ dicunť arbores qñ rami ĩtermedii præ ſpiſſitudie noxii ex ĩteruallo tollũť: Plinius alt oliuetum uetus interradi alternis annis utile eſſe inuentum.

deligas. Locis calidis hibernas ſetotinas ſerito. At ſi uoles ficũ q̄uis nõ natura ſerã facere: cũ groſſuli minuti erũt: fructũ decutito. Iterũ alteꝝ edet fructũ, i hieme ſerã differet maturitatẽ. Nõnũq̄ ẽt cũ frõdere cœperit arbores: cacumina fici acutiſſimo feramẽto ſũma ãputare ꝓdeſt. Sic firmiores arbores et feraciores fiũt. Sẽp ꝑderit ſimul ac folia agere cœpit rubrica amurca diluere: et cũ ſtercore humão ad radicẽ ĩfũdeř. Ea res efficit uberiorẽ fructũ et fartũ fici ſpecioſius et plenius

De nuce ſerẽda. Caput. xxii.

n Vcẽ græcã ſerito arcturi ſigno: uel circa kal. febř. Q Væ prunacẽ neſcit. Agrũ calidũ durũ ſiccũ deſiderat. Nã in locis diuerſis eiuſmõi natura ſi poſueris nucẽ: ꝓtinꝰ putreſcet. Anteq̄ nucẽ deponas: ĩ aq̄ mulſa nec nimis dulci macerato: ita iucũdioris ſaporis fructũ, cũ adoleuerit, præbebit: et iterim melius atq; celeriꝰ naſceť. Ternas nuces ĩ trigonũ ſtatuito. Parſq; acutior ĩferior ſit: q̄a ĩde radices mittit: N V N Cq; a nuce minimę palmæ abſint: et A Nceps ad fauoniũ ſpectet. Oĩs nux unã radicẽ mittit: et ſimplici ſtilo ꝓrepit. Cũ ad ſcrobis ſolũ radix ꝑuẽit: duritia humi coercita recuruať: et extẽſa ĩ modũ ramoꝝ alias radices emittit. Nucẽ græcã et auellanã tarẽtinã hoc mõ faceř poteris. In quo ſcrobe deſtinaueris nuces ſerere: terrã minutã ĩ modũ ſemipedis ponito. Ibiq; ſemẽ ferulæ facito. Cũ ferula fuerit enata: eã findito: et ĩ medullã eiꝰ ſine putamĩe nucẽ gręcã uel auellanã abſcõdito: et ita adobruito. Hoc ãte kal. mar. facito: uel ẽt ĩter nonas et idus martias. Hoc eodẽ tẽpore iuglandẽ et pineã et caſtaneã ſerere oportet.

De malo punico ſerẽdo. Ca. xxiii.

m Alũ punicũ uere uſq; in kal. apriles recte ſeriť. Quod ſi acidũ aut minus dulcẽ fructũ feret: hoc mõ emẽdabiť. Stercore ſuillo et humão et lotio humão ueteri radices rigato. Ea res et fertilẽ arborẽ reddet: et primitiuos ãnos fructum uinoſũ: poſt uero ẽt dulcẽ et A P Y renũ facit. Nos exiguũ admodũ lac cyrenaicũ uino diluimꝰ et ita cacumina arboris ſũma obleuimus. Ea res emẽdabit A C Orem maloꝝ. Mala punica ne rũpãtur ĩ arbore: remediũ placuit lapides tres: ſi quom ſeres arborẽ: ad radicem ipſam collocaueris. At ſi iam arborẽ ſatam habueris: S C Y Llam ſecũdũ radices arboris ſerito. Alio modo cũ iam matura mala fuerint: anteq̄ rumpãť: peciolos quibus pendẽt: intor

Quæ prunacẽ neſcit. Exiſtimo legẽdum quæ pruinas neſcit tanq̄ nux græca pruinarũ ĩpatiẽs ſit. Ideoq; ſerenda diebus tepidioribꝰ. nam ut ĩquit Palladius, amygdalus. q̄ & nux græca dicitur amat cœlum calidiſſimum.

Nuncq; a nuce minime palme abſint. Mẽdoſus locus ẽ, qui ita in ſuam formam hoc eſt uerã lectionẽ reſtitui põt. Nuxq; a nuce minĩe palmo abſit. ẽ. n. ſenſus ĩ ſerẽdis nucibus græcis hoc ĩteruallũ eſſe ſeruandũ, ut nux diſtet a nuce minimum ſpatio palmi.

Anceps. corrigo acies. i. ps amygdalæ acutior

Apyrenũ facit. Malum punicũ appellãt Apyrinõ cui lignoſus nucleꝰ abeſt auctor Plinius, uel Seneca tradit apyrina dici nõ qbꝰ nulla ſit duritia, ſed quibꝰ minima, de apyrinis ait epigrãmatarius non tibi de libycis tuberes & apyrina ramis de nomentanis ſed damus arboribus.

Acorem. Acidum ſaporem, ex uino uendendo eſt ne aceat, ne muceat.

Scyllam. genus cepæ eſt. Plinius numerat ſcyllam inter genera bulborum. Inde Scylliticum

acetum dictuȝ / qd ocu- loꝝ aciē exacuit.

queto. Eo mō ſeruabūť et āno toto.

## De piro. Cap. xxiiii.

p Iros autūno āte brumā ſerito: ita ut minime dies qnqȝ et ui-
giti ad brumā ſupſint: q̄ ut ſint feraces: cū iā adoleuerit: alte
ablaqueato: et iuxta ipſā radicē trūcū findito: et ī fixura cu-
neū pineū tedę adigito: et ibi relīqto. Deīde obruta ablaqueatione cine-
rē ſupra terrā ſpargito.

## De malis ſerendis. Capur. xxv.

m Ala æſtiua cydonea ſorba pruna: poſt mediā hiemē uſqȝ ī idus febř
ſerito. Moꝝ ab idibꝫ febř uſqȝ in æqnoctiū uernale recte ſeres. Sili-
quā grecā quā qdā κεράτιον uocāt: deīde pſicū añ brumā p autūnū
ſerito: Amygdala ſi paꝝ feracia erūt: p foratā arborē lapidē adigito. Ita libꝝ ar-
boris īoleſcere ſinito. Oīum aūt generū ramos circa kal. mar. in hortis: ubi et
ſubacta et ſtercorata terra ē: p puluinos arearū diſponere cōuenit. Deinde cum
creuerint danda ē opa: ut dū teneros ramulos habēt: ueluti pāpineť: et ad unū
ſtilū primo āno ſemina redigant. Et cū autumnus inceſſerit: anteq̄ frigus ca-
cumina adurat: oīa folia decerpere expediet: et ita craſſis arundinibꝫ: q̄ ab ima
parte nodos ītegros habēt: quaſi pileolos īduere: atqȝ ita a frigore et gelicidiis
teneras adhuc uirgas tueri. Poſt quartū et uiceſimū deinde mēſem: ſiue tranſ-
ferre et diſponere in ordinē uoles ſeu inſerere: ſatis tuto utrūqȝ facies.

## De inſitione arborum. Capur. xxvi.

o Mnis ſurculus īſeri pōt: ſi nō ē ei arbori: cui īſeriť diſſimilis cortice.
Si uero fructū etiā eodē tpre fert: ſine ullo ſcrupulo optīe īſeriť. Tria
aūt genera īſitionū āriq tradiderūt. Vnū quod reſecta. et fixa arbore recipit in-
ſertos ſurculos. Alterū: qd reſecta īter librū et materiē admittit ſemīa: q̄ utraqȝ
gña uerni tēporis ſūt. Tertiū. n. quom ipſas gēmas cū exiguo cortice ī partem
ſui delibratā recipit: quā uocāt agricolæ emplaſtrationē. Hoc gen9 æſtatis eſt.
Quartū īſitionū rōem cū tradiderimus: a nobis quoqȝ repertā docebim9. Oēs
arbores ſimulatqȝ gēmas agere cœpint: luna creſcēte īſerito: oliuā aūt circa ęq-
noctiū uernū uſqȝ ī idus aprilis. Ex q̄ arbore īſerere uoles: et ſurculos ad īſitio-
nē ſūptur9 es: uidero ut ſit tenera et ferax nodiſqȝ crebris. Et cū primū germīa
tumebūt de ramulis āniculis: q ſolis ortū ſpectabūt: et integri erūt: eos legito.
Craſſitudīe minimi digiti ſurculi ſint biſulci. Arborē quā īſerere uoles: ſerra di-
ligēter exſecato: ea pte quę maxīe nitida et ſine cicatrice ē. Dabiſqȝ opā ne libꝝ
lędas. Cū deīde truncū recideris: acuto ferramēto plagā leuato. Deīde q̄ſi cu-
neū ferreū uel oſſeū īter corticē et materiē: ne min9 digitos tres: ſed lēte dimit-
tito: ne lędas aut rūpas corticē. Poſtea ſurculos: quos īſerere uoles: falce acuta
ab ima parte eradito tā alte q̄ cuneū dimiſiſti: ſed ita ne medullā neue alterius
ptis corticē lędas. Vbi ſurculos paratos habueris: cuneū uellito. Statīqȝ ſurcu-
los dimittito ī ea foramīa: q̄ cuneo adacto īter corticē et materiē facta ſunt. Ea
aūt fine q̄ adraſeris: ſurculos dimittito ita: ut ſex digitis de arboř extēt. In ima
aūt arbore duos aut tres ramulos figito: dū ne min9 q̄ ternū digitoꝝ īter eos ſit

ſpatiũ. Pro arboris magnitudĩe et corticis bõitate hęc facito. Cũ oẽs
ſurculos: quos arbor patieť: dimiſeris: libro ulmi uel uimĩe arborẽ ad/
ſtrĩgito. Poſtea paleato luto bñ ſubacto oblinito totã plagã: et ſpatiũ
qđ ẽ ĩter ſurculos uſq; eo: ut duobꝫ digitis ĩſita extẽt. Supra lutũ muſ/
cũ ĩpõito: et ita alligato: ne pluuia dilabať. Si puſillã arborẽ ĩſerere uo/
les: iuxta terrã abſcĩdito: ita ut ſexqpedẽ a terra extet. Cũ deĩde abſci/
deris: plagã diligẽter leuato: et mediũ truncũ acuto ſcalpto modice fin
dito: ita ut fixura triũ digitoꝝ ſit ĩ eã. Deĩde cuneũ quoad patieť inſe/
rito: et ſurculos ex utraq; pte adraſos dimittito: ita ut librũ ſeminis li/
bro arboris æq̃lẽ facias. Cũ ſurculos diligẽter aptaueris: cuneũ uellito.
Deĩde arborẽ: ut ſupradixi: alligato et oblinito. Deĩde terrã circa arbo/
rẽ aggerato uſq; ad ipſũ ĩſitũ. Ea res a uẽto et calorẽ maxĩe tuebiť. Ter/
tiũ genus ĩſitiõis: cũ ſit ſubtiliſſimũ: nõ oĩ generi idoneũ ẽ. Et fere eæ
recipiũt talẽ ĩſitionẽ: quę hũidũ ſuccoſũq; et ualidũ librũ habẽt ſicuti
ficus. nã et lactis plurimũ remittit: et corticẽ robuſtũ hẽt. Optĩe itaq; ea
ĩſeriť tali rõne. Ex q̃ arbore ĩſerere uoles: ĩ ea q̃rito nouellos et nitidos
ramos. In his deĩde obſeruato gẽmã q̃ bñ apparebit: certãq; ſpem ger/
minis habebit. Eã duobꝫ digitis q̃dratis circunſignato: ut gẽma me/
dia ſit: et ita acuto ſcalpello circũcide diligẽter: ne gẽmas lędas. Deli/
brato itẽ quã arborẽ ĩſerere uoles: ĩ ea nitidiſſimũ ramũ eligito: et eiuſ/
dẽ ſpatii corticẽ circuncidito: et materiẽ DElibrato. Deĩde ĩ eã partẽ
quã nudaueris: gẽmã quã ex altera arbore ſumpſeras: aptato ita: ut an/
te emplaſtrum circunciſæ parti cõueniat. Vbi hæc feceris: circa gẽmã
bñ uincito: ita ne lædas. Deĩde cõmiſſuras et uĩcula luto oblinito ſpa/
tio relicto: q̃ gẽma libere germinet. Materia: quã ĩſerueris: ſi ſobolem
uel ſupra ramũ habebit: oĩa p̃cidito: ne qd ſit qđ poſſit auocari: aut cui
magiſq̃ inſito ſeruiat. Poſt unum et uiceſimum diem ſoluito empla/
ſtrum. Hoc genere etiam optime olea inſeritur. Quartum illud genus
inſitionis ita docuimus: cum de uitibus diſputauimus. Itaq; ſuperua/
cuum eſt hic repetere iam traditam rationem terebrationis.

Qđ oĩum geneꝝ ſurculi: oĩbꝫ arboribꝫ ĩſeri poſſint. Ca. xxvii.

ſ Ed cum antiq negauerĩt poſſe omne genus ſurculoꝝ ĩ oẽm
arborẽ ĩſeri: et illã q̃ſi ĩſitionẽ: qua nos paulo ante uſi ſum9:
ueluti quãdã legẽ ſanxerint: eos tãtum ſurculos coaleſcere:
q ſint cortice ac libro et fructu cõſimiles: errorẽ hui9 opinionis diſcuti/
endũ: tradẽdãq; poſteris rõem putaui: qua poſſit omne genus ſurculi
OMni generi arboris inſeri. Quod ne longiori exordio legentes fati/
gemus: q̃ſi unum exẽplum ſubiiciemus: qua ſimilitudine qđ quiſq;
genus uolet oĩ arbori poterit ĩſerere. Scrobẽ quoquouerſus pedũ qua/
tuor ab arborẽ oliuę tã lõge fodito: ut extremi rami olęę poſſint eã cõ/

Deli/
brato
Decor/
ticato
librum
corticẽ/
que de/
trahito
Omni
generi
arboriſ/
Plinius
hãc in/
ſitionẽ/
a Colu/
mella i/
uẽtam
celebrat
hiſce
uerbis.
ẽ ẽt nũc
noua i/
ſerendi
ratione
qd ſciẽs
p̃tereã/
qđ uſq̃
inuene/
rit a Co
lumella
excogi/
tata ut
affirmat
ipſe qua
uel di/
uerſæ ĩ
ſotia/
leſq; na
turæ ar
borum
copulẽ/
tur ut fi
ci atq;
oleæ.

tingere. In ſcrobē deinde fici arbuſculā deponito: diligentiāq; adhibeto: ut robuſta et nitida fiat. Poſt trienniū aut qnquēnium: cū iā ſatis amplū incremētum cœperit: ramū oliuæ q uidebiť nitidiſſimus deflecte: et ad crus arboris ficulneæ religa. Atq; ita amputatis cæteris ramulis: ea tātū cacumina quæ inſerere uoles: relinqto. Totam arborē fici detruncato: plagāq; leuato: et medium cuneo findito. Cacumina deinde oliuæ ſicuti matri inhærēt utraq; parte abradito: et ita fiſſuræ fici aptato: cuneūq; eximito: et diligenter colligato: ne qua ui reuellatur. Sic interpoſito triennio coaleſcet ficus oliuæ. Et tū demū quarto anno cum bene poterit: uelut ꝓpaginis ramulos oliuæ ramoſa a matre reſecabis. Hoc modo omne genus i omnem arborem inſeritur.

De cytiſo. Caput. xxviii.

c Ytiſum: quē græci aut zeas aut carnicin aut trifarin uocant: ꝗ plurimū habere expedit: ꝙ gallinis: apibus: ouibus: capris quoq; et oī generi pecudū utiliſſimus eſt: ꝙ ex eo cito pingueſcit: et lactis plurimum prębet ouibus. Tum etiā octo menſibus uiridi eo pabulo uti: et poſtea arido poſſis. Præterea in quolibet agro: ꝗuis macerrimo celeriter comprehendit: omnēq; iniuriā ſine noxa patiť. Mulieres qdē ſi lactis inopia premūť: cytiſum aridū in aqua macerari oportet: cū tota nocte permaduerit: poſtero die expreſſi ſucci ternas heminas ꝑmiſceri modico uino: atq; ita potandū date: ſic et ipſæ ualebūt: et pueri abūdātia lactis cōfirmabūť. Satio aūt cytiſi uel autūno circa id⁹ octobř uel uere fieri pōt. Cū terrā bñ ſubegeris: ī modū erui areas facito: ibiq; uelut ocymū ſemē cytiſi autūno ſerito. Plātas deinde uere diſponito: ut īter ſe quoquouerſus ꝗtuor pedū ſpatio diſtēt. Si ſemē ñ habueris: cacumīa cytiſoꝝ uere diſpōito. Stercoratā terrā circa aggerato. Si pluuia nō īgeſſerit: rigato. xv. ꝓximis diebꝯ. Simul ac nouā frondē agere cœpit ſarrito. Poſt triēniū deīde cædito: et pecori præbeto. Equo abūde ē uiridis pondo. xv. boui pondo. xx. cęteriſq; pecudib⁹ ꝓ portiōe uiriū. Pōt aūt etiā circa ſeptēbrē ramis ſeri. Aridū ſi dabis exiguū dato: quoniā maiores uires hēt: priuſq; aqua macerato: et exemptū paleis ꝑmiſceto: Cytiſū aridū cū facere uoles: circa mēſem ſeptēbř cū ſemē eius grādeſcere īcipit: cædito. Paucis deīde horis dū flacceſcat: in ſole habeto. Deinde in umbra adſiccato: et ita condito.

De ſalice et geniſta et arundine. Caput. xxix.

ſ Alicē et geniſtā creſcēte luna uere circa kal. mar. ſerito. Salix hūida loca deſiderat: geniſta ēt ſicca: utraq; tñ circa uineā ſerūť: cū palmitibꝯ idonea ꝑbēt uícula. Arūdo optīe ſeriť: quos alii bulbos: alii oculos uocāt. Simulatq; terrā bipalio repaſtinaueris: radicē arūdinis acuta falce ꝑſectā īpēdēti pluuia diſpōito. Sūt q̇ arūdīes īntegras ſternāt: cū ex oībꝯ nodis ſata arūdīes emittit. Sed fere hoc genus euanidā exilēq; et humilē arundinē affert. Melior itaq; ſatio eſt ea quam prius demonſtrauimus. Placet autem omnibus annis ſimul ac arundinem cæcideris: locum alte et æqualiter fodere: atq; ita rigare.

De uiola et roſa. Caput.xxx.

Iolã qui facturus eſt: terrã ſtercoratã et repaſtinatã minimũ
u alte pedẽ ĩ puluiſos redigat. Atq; ita PLãtas hornotias ſcrobibꝫ pedalibꝫ factis ãte kal.mar.diſpoſitas hẽas. Semen aũt uiolæ ſicut olerũ in areis duobꝫ tẽporibꝫ ſerit̃ uere uel autũno. Colit̃ aũt mõ eo quo et cetera olera: ut runcet̃: ut ſarriat̃: ut ĩterdũ ẽt riget̃. Roſã ſtirpibꝫ: ac ſurculis diſponi ꝑ ſulcos pedales cõuenit ꝑ idẽ tẽpꝰ: quo et uiola. Sed oĩbus annis fodiri ante kal.mar.et interputari oportet. Hoc modo culta multis annis perennat.

## LVCII IVNII MODERATI COLVMELLAE REI RVSTICAE LIBER QVARTVS.

Quod genus uitis conueniat cuiq; ſolo et ſtatui cœli. Cap.i.

ACTENVS ARVORVM CVLtus: ut ait præſtãtiſſimꝰ poeta. Nihil.n.ꝓhibet nos. P. Sil
b uine de iiſdẽ rebꝫ dicturos celeberrimi carminis auſpicari pricipia. Seq̃t̃ arboꝝ cura: quæ ꝑs rei ruſticę uel maxĩa ẽ. Earũ ſpẽs diuerſę et multiformes ſũt. Quippe uarii gñris (ſicut auctor idẽ refert) nullis hoĩum cogentibus ipſæ Sponte ſua ueniunt. Multa etiã noſtra manu ſata ꝓcedũt. Sed quę nõ ope humana gignunt̃ ſilueſtres ac feræ: ſui cuiuſq; ingenii poma uel ſemina gerunt. At q̃bus labor adhibet̃ magis aptæ ſũt frugibꝫ. De eo igit̃ prius genere dicẽdũ ẽ: quod nobis alimẽta præbet. Idq; tripartito diuidit̃. Nã ex ſurculo uel arbore arbor ꝓcedit: ut oleę. Vel frutex: ut palmę cãpeſtres. Vel tertiũ qddã qđ nec arborẽ nec fruticẽ ꝓprie dixeri: ut ẽ uitis. Hãc nos ceteris ſtirpibꝫ iure ꝓponimꝰ nõ tãtũ fructꝰ dulcedĩe: ſed ẽt facilitate: ꝑ quã oĩ pene regiõe: et oĩ decliuatiõe mũdi: niſi tñ glaciali uel ꝑferuida curę mortaliũ rñdet. Tãq; fœlix cãpis q̃ collibꝫ ꝓueĩt: et ĩ dẽſa nõ minꝰ q̃ reſoluta: ſępe ẽt gracili atq; pigui materia ſiccaq; et uliginoſa. Tũ ſola maxĩe utrãq; patit̃ ĩtẽpiẽ cœli: uel ſub axe frigido: uel æſtiuo ꝓcelloſoq;. Refert tñ cuius gñris: aut quo ſitu uitẽ ꝑ regiõis ſtatu colere cenſeas. Neq;.n.oĩ cœlo ſolóue cultus idẽ. Neq; ẽ idẽ ſtirpis eius genus. Qđq; pręcipuũ ẽ ex oĩbꝫ nõ facile dictu ẽ. cũ ſuũ cuiq; regiõi magis aut minus aptum eẽ doceat uſus. Explotatũ tñ hẽbit prudẽs agricola genus uitis habile cãpo. Qđ nebulas pruinãq; ſine noxa ꝑfert: cœliq; ſiccitatẽ uẽtoſq; patit̃. Pĩgui et uberi dabit agro gracilẽ uitẽ nec natura nimis fœcũdã: macro feracẽ: terrę dẽſę uehemẽtẽ: multaq; materia frõdentẽ: reſoluto et læto ſolo rari ſarmenti. Humido loco ſciet non recte

Plantas hornotinas Ab horno hornotinꝰ ſit ut a priſco priſtinꝰ auctore priſciano. & ꝑ re anua ſiue ipſius anni accipit. dixit Oratius ſi thure placaris & orna fruge lares. Cato. Hornotine nuces uirides ſunt.

mandati fructum teneri et amplioris acini:ſed calloſi et anguſti frequentiſque uinacei: Sicco recte contribui diuerſæ naturę ſemina. Sed et poſt hęc nõ ignorabit dominus loci plus etiã poſſe qualitatem cœli frigidam uel calidam ſiccã uel roſidã grãdinoſam uentoſãque uel placidã ſerenã uel nebuloſã. Frigidæque aut nebuloſę duorꝫ generꝫ uires aptabit:ſeu pręcoques:quarꝫ maturitas frugũ præcurrit hiemẽ:ſeu firmi durique acini:quarꝫ ĩter caligines uuę defloreſcũt:et mox GElicidiis ac pruinis ut aliarũ caloribꝰ miteſcũt. Vẽtoſoqꝫ et tumultuoſo ſtatu cœli fidẽter eaſdẽ tenaces ac duri acini cõmittet. Rurſus calido teneriores uberioreſque cõcredet. Sicco deſtinabit eas:quæ pluuiis aut cõtinuis roribꝰ putreſcũt:roſido quæ ſiccitatibꝰ laborãt:grãdinoſo quæ foliis duris latiſqꝫ ſũt: quo meliꝰ ꝓtegãt fructũ. Nã placida et ſerena regio nullã nõ recipit. Cõmodiſſime tñ eã:cuius uel uuæ uel acini celeriter decidũt. Ac ſi uoto ẽ eligẽdus uineis locus et ſtatus cœli: ſicut cẽſet uetiſſime Celſus:optimũ ẽ ſolũ nec denſum nimis nec reſolutũ:ſoluto tñ ꝓpius:nec exile nec lætiſſimum proximũ tamen uberi:nec cãpeſtre nec præceps ſimile tamen edito cãpo:nec ſiccũ nec uliginoſũ modice tñ roſidũ:q fontibꝰ nõ ĩ ſũmo nõ in ꝓfundo terræ ſcaturiat:ſed ut uicinũ radicibꝰ humorẽ ſubminiſtret:eumque nec amarũ nec ſalſum: ne ſaporẽ uini corrumpat:et incrementa uirentium uelut quadam ſcabra rubigine coerceat:ſi modo credimus Virgilio dicenti:

Salſa autem tellus:et quæ perhibetur amara
Frugibus infœlix,ea nec manſueſcit arando:
Nec baccho genus:aut pomis ſua nomina ſeruat.

Cœlum porro neqꝫ niuale uinea:ſicut prædixi:nec rurſus æſtiuoſum deſiderat. Calido tamen potiuſq̃ frigido lætatur: imbribus magiſq̃ ſerenitatibꝰ offenditur:et ſolo ſicco:q̃ nimis pluuioſo eſt amicior:perflatu modico lenique gaudet: PROcellis obnoxia ẽ. Atque hæc maxĩe ꝓbabilis ẽ cœli et ſoli qualitas.

Quæ uites ſuburbãis regiõibꝰ ad eſcã cõſeruãdæ ſũt. Ca. ii.

Itis autem uel ad eſcam uel ad effuſionem deponitur. Ad eſcam non expedit inſtituere uinea: niſi cum tam ſuburbanꝰ eſt ager: ut ratio poſtulet inconditum fructum mercantibus uelut pomum uendere. Quæ cum talis eſt conditio:maxime præcoques:ſed duracinæ: tũ denique purpuræ et bumaſti DACTYliqꝫ et rhodiæ: libycæ quoque et cerauniæ:nõ ſolũ quæ iucunditate ſaporis uerũ

gelicidiis, gelationibus qñ gelu & glatiali rigore cũcta concreta ſunt.
Procellis, obnoxia, ideſt lediſ infeſtaturqꝫ a procellis noxaqꝫ hoc eſt detrimento afficitur. Plinius conſimilit. Acino maior nũq̃ floris obnoxii.
Dactyliqꝫ. Vuæ ſunt prelongis acinis porrectæ unde & nomen a digitorũ longitudine ſortiũſ. ſicut & dactylides dictæ a digitali gracilitate. bumaſti uero, ab eo nominantur ꝙ tument mammarum mõ, de quibꝰ poeta: tumidis bumaſte racemis, alio nomine bumãmã uocant. Mos eſt græcorum i magnitudine rei demõſtrãda apponere hanc particulam. Bu, ut docet Suidas hinc, βουπεινα η μεγαλη πεινα. i. magna fames, hic buſicon magna ficus. Hinc βουλιμον και βουγλωσσον aliaque cõpluſcula, autumat. M. Varro, a bobus dici pleraqꝫ id genus magna.

etiã quę ſpecie cõmẽdari poſſint:cõſeri debẽt:ut ſtefanitę:ut tripe
danę:ut unciarię:ut cydonitę. Itẽ quaꝝ uuę tẽporib⁹hiemis du/
rabiles uaſis cõdũt:ut uẽnuculę:ut nup ĩ hos uſus exploratę nu/
miſianę. At ubi uino cõſulimus:uitis eligit́ quę et ĩ fructu ualet:
et ĩ materia. Quod alterũ ad reditus coloni:alteꝝ ad diutumitatẽ
ſtirpis plurimũ cõfert. Sed ea tñ præcipua ẽ:ſi nec minus celeriter
frondet:et prío quoq; tpre defloreſcit:nec nimis tarde miteſcit.qn
ẽt pruinas et caliginẽ et carbũculũ facile ꝑpulſat: eadẽq; nec ĩbri/
bus putreſcit:nec ſiccitatibɔ aboleſcit. Talis nobis eligat́ uel me/
diocriter fœcũda:ſi mõ is loc⁹ habet́:ĩ quo guſt⁹ nobilis precio/
ſuſq; fluit. Nã ſi ſordidus aut uilis ẽ:feraciſſimã quãq; ſerere cõ/
ducit:ut multiplicatiõe frugũ redit⁹ augeat́. Fere aũt omni ſtatu
locoꝝ cãpeſtria largius uinũ:ſed iucũdius afferũt collina. Quæq;
tñ ipſa modico ſtatu cœli magis exuberãt aqloni ꝑna:ſed ſũt ge/
neroſiora ſub auſtro. Nec dubiũ qn ſit ea nõnullarũ uitiũ natura:
ut ꝑ locoꝝ ſitu bonitate uini mõ uincãt:mõ ſupent́. Solæ tradũ/
tur AMIneæ excepto cœli ſtatu nimis frigido:ubicũq; ſint etiã ſi
degenerẽt:ſibi cõpatę magis aut minus ꝓbi guſtus uina prębere:
cæteras oĩs ſapore præcedere. Eæ:cũ ſint unius noĩs:nõ unã ſpe/
ciẽ gerũt. Duas germanas cognouim⁹:quaꝝ minor ocius et me/
lius defloreſcit.habilis arbori:nec nõ iugo.illic pinguem terram:
hic mediocrem deſiderat:longeque præcedit maiorẽ:quia et im/
bres et uentos fortius patitur. Nam maior celeriter in flore corrũ/
pitur:et magis in iugisq̃ in arboribɔ. Ideoq; nõ eſt in uineis apta:
uix ẽt arbuſto niſi pręcpingui et humida terra.nã nec mediocri ua/
let:multoq; minus in exili.prolixarũ frequentia materiarũ folio/
rumq;:et uuarum magnitudine dinoſcitur. Internodiis quoq; ra/
rior largis fructibus a minore ſuperatur:guſtu non uincit́:et hæc
qdem utraq; amineæ. Verũ et alię duæ gemellæ uocãtur:ab eo:ꝙ
duplices uuas exigunt Cognomen trahũt.auſteri uini: ſed æque
perennis:earum minor uulgo notiſſima. Quippe campaniæ cele/
berrimos ueſuuii colles:ſurrentinoſque ueſtit. Hilaris ĩter ęſtiuos
fauonii flat⁹:auſtris affligit́. Cæteris itaq; patrib⁹italiæ nõ tã ui/
neis q̃ arbuſto eſt idonea:cum prædictis regionibus commodiſ/
ſime iugum ſuſtineat materiam fructumque:niſi ꝙ duplicem nõ
abſimilem minori germanæ egerit:ſicut maior gẽma minori ger/
manæ.quæ tñ minor hoc melior eſt: quo fœcundior ẽt mediocri
ſolo. Nã illã niſi ꝑpingui nõ reſpõdere iã dictũ eſt. Lanatã quoq;
amineã qdã maxie ꝓbant:quę hoc uocabulũ nõ ideo uſurpat :ꝙ

Amineæ: nomẽ ẽ uuarum generoſarum. Quas grammatici tradunt amineas dici q̃ſi ſine minio.i. rubore tanq̃ album ſit id uinum. Macrobius uero cẽſet ab aminea Regione noiari. fuerũt enim aminei populi / ubi nunc falernũ eſt. pronuntiãda autem dictio hæc ẽ penultĩa correpta. Quod ſatiſ liquet ex illo Auſonii uerſiculo. ſolus qui chiũ miſcet & amineum. illud Virgilianum ex ſcdo georgicon. Sũt & amineæ uites. Ita legendũ eſt. ne uerſus Claudicet. ſunt etiã amineæ uites ut prima ſyllaba producatur penultima corripiatur.

Quáuis generoſiſſimus ſit proximo. dictiones ut opinor imutandæ ſũt ut legas quáuis generoſiſſimis ſit ꝓximꝰ. Ita enim ſenſus cõſtat & purior eſt itellectus. Eugeniæ uix noi ſuo reſpondẽt. Eugeniæ uuæ a generoſitate nuncupant̃. græco enim uocabulo euγεμεια dicit̃ nobilitas. Euganei quoq; populi alpiũ icolæ traxere nomẽ a ꝑſtantia generis. hoc eſt ab eugenia. Itaque eugeniæ uuæ reſpondent ſuo nomini. quãdo uinum generoſum ſundunt. Apianæ. Pliniꝰ. apianis uuis apes dedere cognomen præcipue earum auidæ.

ſola ex oĩbus amineis: uerũ ꝙ ꝑcipue caneſcit lanugine. Sane boni uini: ſed lenioris q̃ ſuperiores: crebrã quoq; materiã fundit: atq; ideo ꝓpter pãpini denſitatẽ parum ſæpe recte defloreſcit: eademq; maturo fructu celeriter putreſcit. Super hunc numerũ quẽ rettulimus ſingularis hẽtur aminea: maiori germanæ nõ diſſimilis prĩa ſpecie pãpini et trunci. ſed uini ſapore aliquãto ĩferior: QVAMuis generoſiſſimus ſit ꝓximo præferẽdã ẽt ꝓpriis uirtutibus. Nã et feracior et flore melius exuit̃: ſpiſſaſq; et albidas uuas ac rumidioris acini gerit: gracili aruo nõ deſciſcit. Atq; ideo inter uberrimas uites numerat̃. Nomẽtanæ uini nobilitate ſubſequũt̃ amineas: fœcũditate uero ẽt præueniũt: quippe cũ ſe frequẽter impleant: et id qđ ediderũt optime ruent̃. Sed eaꝝ quoq; feracior ẽ minor: cuius et foliũ parcius ſcindit̃: et materia nõ ita rubet: ut amineis a quo colore rubellanæ nuncupant̃. Eędẽq; fæcinię: ꝙ pluſq̃ cæterę fæcis afferũt. Id tñ cõmodũ repenſat uuarũ multitudine: quas et in iugo: ſed in arbore melius exhibẽt. Vẽtos imbres ualẽter ſufferunt: et celeriter defloreſcũt: et ideo citius miteſcũt: oĩs incõmodi patiẽtes præter caloris. Nã qa minuti acini et duræ cutis uuas habẽt: æſtibꝰ cõtrahũt̃. Pingui aruo maxĩe gaudẽt: ꝙ ubertatẽ aliqua natura gracilibꝰ et exilibꝰ uuis præbere ualet. Frigidũ ac ſolidũ ſolũ et cœlũ cõmodiſſime ſuſtinet: ſicut EVgenię dum ſũt in albano colle: nã mutato loco uix noĩ ſuo rñdent: nec minus allobrogicę: quaꝝ uini iucũditas cũ regiõe mutat̃. Magnis ẽt doribus tres APIanæ cõmendant̃. Oẽs feraces iugoq; et arboribus ſatis idoneæ: generoſior tñ uua quę nudis foliis eſt. Nã duę lanatę q̃uis frondibꝰ et palmitũ pari facie fluxere: qualitate ſũt diſpariles: cũ tardius altera recipiet cariem uetuſtatis. Pingui ſolo feraciſſimę: mediocri quoq; fœcũdæ: præcoquis fructus. Ideoq; frigidis locis aptiſſimę uini dulcis: ſed capiti neruiſq; ueniſq; nõ aptę: niſi mature lectæ. Pluuiis uentiſq; et afferũt apibus prædã: quarũ uocabulo ꝑp hanc populationem cognominant̃. Atq; eæ precioſi guſtus celeberrimę. Poſſunt tñ ẽt ſecũdę notę uites prouentu et ubertate cõmendari: qualis eſt biturica: qualis baſilica: quaꝝ minorem cocolubem uocant hiſpani: longe oĩum primis utræq; ꝓximę. Nam et uetuſtatem uinum earũ patit̃: et ad bonitatẽ aliquã per annos uenit. Iam ipſæ uero fœcunditate præſtant omnibus: quas ante rettuli: tum etiam patientia: quippe turbines imbreſq; ſuſtinent: et commode fluunt: nec deficiunt macro ſolo. Frigora meliuſquã humores ſuſtinent: humores commodius q̃ ſiccitates: nec caloribus tamen contriſtantur. Viſulæ deinde ab his: et

minor ARgitis terrę mediocritate lętãť. Nã ĩ pingui nimiis uiribꝰ luxuriãt: ĩ macra tenues et uacuę fructu ueniũt. Amiciores iugo q̃ arboribꝰ: ſed argitis ẽt ĩ ſublimibꝰ fertilis uaſtiſ materiis et uuis exuberat: humillimis tabularis aptior. Viſula breuẽ materiã durũ et latũ foliũ exigit: cuiꝰ ãplitudine fructꝰ ſuos optĩe aduerſus grãdinẽ tueť. Qui tñ niſi prĩo quoq; tẽpore maturi legãť: ad terrã decidũt. humoribꝰ ẽt priuſq̃ defluãt putreſcũt. Sũt et heluolę: q̃s nõnulli uarias appellãt: neq; purpureæ: neq; nigrę ab heluo (niſi fallor) colore uocitatę. melior ẽ nigrior abũdãtia uini: ſed hęc ſapore p̃cioſior. color acinoꝝ ĩ neutra cõſpiciť æq̃lis: utraq; candidi muſti alterna uice ãnoꝝ plus aut minus afferũt. Melius arborẽ: ſed et iugũ cõmode ueſtiũt. Mediocri quoq; ſolo fœcũdę: SIcut precię minor et maior. Sed eæ gñoſitate uini magis cõmẽdãť: et frequẽtibꝰ materiis frõdẽt et cito matureſcũt. Albuelis utilior: ut ait Celſus ĩ colle: q̃ ĩ cãpo: uel arbore q̃ ĩ iugo: ĩ ſũma arbore q̃ ĩ minĩa ferax: et materię frequẽtis et uuæ. Nã gręculę uites ſũt: ut mareoticę: thaſiæ: pythię: ſophortię: ſicut habẽt ꝓbabilẽ guſtũ: ita nñs regiõibꝰ et raritate uuaꝝ et acinoꝝ exiguitate minꝰ fluũt. Inerticula tñ nigra: quã qdã gręci AMAritiõ appellãt: põt ĩ SEcũda q̃ſi tribu eẽ: ꝙ et bõi uini ẽ et ĩnoxia: ẽt nomẽ traxit: ꝙ ĩers hẽť ĩ tẽtãdis neruis q̃uis ĩ guſtu nõ ſit habilis. Tertiũ gradũ facit earũ Celſus. quę fœcũditate ſola cõmẽdãť: ut tres heluenacæ: q̃rũ duę maiores nequaq̃ mĩori bõitate et abũdãtia muſti pares habẽť. Earũ altera quã galliarũ ĩcolę emarcũ uocãt: mediocris uini ẽ: et altera quã lõgã appellãt: eadẽq; auarã ſordidi uini: nec tã largi q̃ ex numero uuaꝝ: q̃s prĩa ſpecie ꝓmittit. Minĩa et oprĩa tribꝰ facillĩe folio dignoſciť. Nã rotũdiſſimũ oĩum id gerit: atq; ẽ laudabile: ꝙ ſiccitates maxĩe pfert: ꝙ frigora ſuſtĩet: dũ tñ ſine ĩbribꝰ: ꝙ nõnullis locis ẽt uinũ eius ĩ uetuſtatẽ diffundiť: ꝙ pręcipue ſola acerrimũ: ꝙ ſolũ fertilitate ſua cõmẽdat. At ſpionia DAPſilis muſto: ſed amplitudĩe alioqn uuaꝝ q̃ numero fertilis: ut horconia: aut murgẽtĩa. eadẽq; põpeiana aut numiſiana. AVEnũcula: eadẽq; ſcirricula atq; rabicula: ut niuentu & ubertate commendari.

Argitis: De hac ait poeta, argitiſq; minor cui non certauerit ulla aut tãtum fluere aut totidẽ durare per annos. Videť argitis nuncupari, a candore, αργοσ enim albus dicitur.

Sicut preciæ. de his Virgilius purpureæ pciæq;. exiſtimat Seruius dici precias q̃ſi precoquas ex eo ꝙ cito matureſcũt & ante alias ſole coquũť.

Amaritiõ appellant: Exiſtimo legẽdum amethyſton, nam ierticula uua cũ a noſtris ita nominetur, q͡a temulentiam ſola non facit, merito a græcis appellatur amethyſtos hoc eſt ſine ebrietate. Plinius elegãter ĩnqt. ꝙ noſtri iuſtiꝰ hãc uuam ſobriam appellaſſent quã ierticulam dicunt.

In ſecũda quaſi tribu: [deſt in ſecũdo ordine & loco. tranſlatiõe facta, a Claſſibꝰ romanis, nã alii erant in prima alii in ſecunda claſſe. & ita gradatim diſtributi, lege Liuium. conſimile ẽ illud ſupra dictũ a Columella. poſſunt etiam ſecundæ notæ uites ꝓ

Dapſilis muſto. Larga copioſa & muſti ubertate luxurians. dictio græca eſt noſtris frequenter uſurpata. Δαψιλεια dicitur largitas & opulentia. & ut inquit Suidas eſt πολυτελεια. Δαψιλησ ο πολυτελησ.

Auenuncula. Legendum eſt. uenuncula. Oratius uennncula conuenit ollis. Plinius quoque docet uenunculam fuiſſe uuam ollis aptiſſimam. hoc eſt ollarem ſic enim uocantur quæ in ollis

ficulib⁹ cõ-dũtur: Papinius ollares togo non licebat uuas.
Nomenculationis. Nomenculaturæ nominatõiſq; uocat enim elegãter aucupium nomẽculationis, diligẽtiam illam immodicã atq; ſuperuacaneam percenſendi nominatim uocabula oium uitiũ, quarum infinitus ẽ numerus ĩfinitæq; appellationes. de ſeruo nomenculator ſcripſimus affatim ĩ trãquilli commentariis.
Protitet. Inuitet incitet allectet.

gra flagellana et tetica ut attica: ut oĩum q̃s cognouimus copioſiſſima arcelaca maior: a multis argitis falſo exiſtimata. Nã has nuper mihi cognitas pgulanã dico et hirtiolã fereolãq; nõ facile aſſeuerẽ quo gradu habẽdę ſint. Qđ et ſi ſatis fœcũdas ſcio: nõdũ tñ de bonitate uini qđ afferũt: iudicare potui. Vnã ẽt p̃coquẽ uitẽ nobis ãte hoc tẽpus ĩcognitã a gręca cõſuetudĩe dracõtion uocitari cõpim⁹: quę fœcũditate uel atelatæ baſilicęq; et biturıcę cõpatari poſſit: generoſitate uini amineæ. Multa præterea ſũt genera uitiũ: quatũ nec numerũ: nec appellationes cũ certa fide referre poſſumus.

Neq; enim ut ait poeta: Numerum comprehendere refert:
Quem qui ſcire uelit: libyci uelit æquoris idem
Dicere q̃ multæ zephyro uerſent́ harenę.

Quippe uniuerſę regiões regionũq; pene ſingulæ ptes habẽt ꝓpria uitiũ gña: quæ cõſuetudĩe ſua noĩant. Quędã ẽt ſtirpes cũ locis uocabula mutauerũt. Quædã pp mutationẽ locoꝝ: ſicut ſupradiximus ẽt q̃litate ſua deceſſerũt: ita ut dignoſci nõ poſſint. Ideoq; ĩ hac ipſa italia: ne dicã ĩ tã diffuſo terrarũ orbe uicinæ natiões noĩbꝯ earũ diſcrepãt: uariãtq; uocabula. Quare prudẽtis magiſtri ẽ: eiuſmõi NOmẽculatiõis aucupio quo potiri nequeat ſtudioſos nõ demorari. Sed illud ĩ totum p̃cipere: qđ et Celſus ait et ante eũ. M. Cato: Nullũ genus uitiũ cõſerẽdũ eẽ niſi fama: nullũ diutius cõſeruãdũ niſi expimẽto ꝓbatũ. Atq; ubi multa ĩuitabũt regiõis cõmoda: ut nobilẽ uitẽ cõſeram⁹: gñoſã teqremus ĩqt Iulius gręcin⁹. Vbi nihil erit aut nõ multũ: qđ PROritet, feracitatẽ potius ſequemur quę nõ eadẽ portiõe uĩcit p̃cio: qua uĩcit abũdãtia. Sed de hac ſnĩa q̃q̃ et ipſe pauloãte idẽ cẽſuerĩ: qd tamen arcanius iudicẽ: ſuo loco mox dicã. Propoſitũ ẽ.n. docere qua rõe et uineæ pariter feraces et precioſæ fluxuræ poſſint cõſtitui.

Nihil magis ruſticis cõuẽire: q̃ uitẽ colere. Ca.iii.

n Vnc priuſq̃ de ſatiõe uitiũ diſſerã: nõ alienũ puto uelut qđdã fũdamẽtũ iacere diſputatiõi futuræ: ut ãte ppẽſũ et exploratũ habeam⁹: an locupletet patrẽfamiliæ uinearũ cult⁹. Et.n. pene adhuc ſupuacuũ de his conſerẽdis p̃cipe: dũ qđ prius ẽ: nõdũ cõcedatur: an oĩo ſint habẽdę. Idq; adeo plurimi dubitẽt: ut multi refugiant et reformidẽt talẽ poſitionẽ ruris: atq; optabiliorẽ pratoꝝ poſſeſſionẽ paſcuoꝝq; uel ſiluę cęduę iudicẽ. Nã de arbuſto ẽt ĩter auctores nõ exigua pugna fuit: abnuẽre Saſerna genus id ruris: Tremellio maxĩe ꝓbãre. Sed hãc ſnĩam ſuo loco æſtimabim⁹. Interĩ ſtudioſi agricolatiõis hoc pmũ docẽdi ſũt: ubertimũ eẽ reditũ uinearũ: atq; ut omittã ueterẽ illã fœlicitatẽ aruoꝝ: qbꝯ et ante iã. Cato Marcus, et mox Varro Terẽti⁹ ꝓdidit ſingula iugera uinea-

rũ ſexcenas urnas uini ꝑbuiſſe. Id.n. maxíe aſſeuerat í prío li/
bro rerũ ruſticarũ Varro. Nec una regionũ ꝓuẽire ſolitũ: ueꝝ
et í fauẽtío agro et í gallico: q nũc piceno cõtribuit̃. His cer/
te tẽporibꝯ et nomẽtana regio celebertía fama ẽ illuſtris: et ꝑci
pue quã poſſidet Seneca uir excellẽtis ĩgenii atq; doctrĩę: cui⁹
ĩ ꝑdiis uineaꝝ iugera ſingula culeos octonos reddidiſſe plæ/
rũq; cõꝑtũ ẽ. Nã illa uidẽt̃ ꝓdigialiter ĩ nr̃is ceretanis accidiſ/
ſe: ut aliq̃ uitis apud te excederet uuarũ numeꝝ duoꝝ miliũ:
ut apud me octĩgẽtæ ſtirpes ĩſitæ ĩtra biẽniũ ſeptenos culeos
ꝑæquarẽt: ut priæ uineę cẽtenas ãphoras IVgerarí ꝑberẽt: cũ
prata et paſcua et ſiluæ ſi cẽtenos ſextertios ſingula iugera ef/
ficiãt: optíe dño cõſulere uideãt̃. Nã frumẽta maiore qdẽ ꝑte
italiæ qñ cũ q̃rto rñderit: uix meminiſſe poſſumus. Cur ergo
res ĩfamis ẽ? Nõ qdẽ ſuo ſed hoíum ĩqt uitio Gręcin⁹. Prío:
ꝙ ĩ explorãdis ſemíbꝯ nemo adhibet diligẽtiã: et ideo peſſi/
mi gñris pleriq; uineta cõſerũt. Deĩde ſata nõ ita enutriũt: ut
añ cõualeſcãt ac ꝓſiliãt: q̃ retorreſcãt. Sed et ſi forte adoleuerít:
negligẽter colũt. Iã illud a prĩcipio nihil referre cẽſẽt: quẽ lo/
cũ conſerant: ĩmo ẽt ſeligũt deterrimã ꝑtẽ agroꝝ: tãq̃ ſola ſit
huic ſtirpi maxíe terra idonea: quę nihil aliud ferre poſſit. Sed
ne ponẽdi qdẽ rõnẽ aut ꝑſpiciũt: aut ꝑſpectã exequũt̃: cũ ẽt
doté. i. ĩſtrumẽtũ raro uíeis ꝑparãt: cũ ea res ſi omiſſa ſit: plu/
rimas opas nec min⁹ arcã patriſfamilię ſẽp exhauriet. Fructũ
uero pleriq; q̃ uberrimũ pñtẽ cõſectãt̃: nec ꝓuidẽt futuro tẽ/
pori: ſed q̃ſi plane ĩ diẽ uiuãt: ſic ĩpant uitibꝯ: et eas ita multis
palmitibꝯ onerãt: ut poſteritati nõ cõſulãt. Hæc oĩa uel certe
pluría ex his cũ cõmiſerít: qduis malũt: q̃ ſuã culpã cõfiteri.
Querũt̃ q; nõ rñdere ſibi uineta: quę uel ꝑ auariciã uel ĩſciẽtiã
uel ꝑ negligẽtiã ꝑdiderũt. At ſiqs cũ ſeía ſociauerit diligẽtiã:
nõ ut ego exiſtío tricẽas uel ducẽas certe: ſed ut gręcin⁹ mini/
mũ cõputãs: licet ĩqt ãphoras uicenas ꝑcipiẽt ex ſingulis iuge
ribꝯ: oĩs iſtos: q fœnũ ſuũ et olera ãplexãt̃: ĩcremẽto ꝑrimonii
facile ſupabũt. Nec ĩ hoc errãt: qppe ut diligẽs rõcinator CAl
culo poſito uidet: et id gen⁹ agricolatiõis maxíe rei familiari
cõducet̃. Nã ut ãpliſſimas ĩpẽſas uineæ poſcãt: nõ tñ excedũt
ſeptẽ iugera uni⁹ opam uinitoris: quẽ uulgus qdẽ parui æris
VEL de lapide noxiũ poſſe cõparari putãt. Sed ego plurimoꝝ
opinioni diſſentiẽs precio ſum uinitorẽ in primis eſſe cenſeo.
Iſq; licet ſit emptus ſex uel potius ſextertiis octomilibus: cũ
toris diſſentiens quiuis uel mediocriter eruditus intelligit.

Iugeratim. ĩ ſin/
gula iugera/ aduer/
bium eſt ea figura
formatum/ qua tẽ/
platim. pagatim ui
catim/ & alia ſexcẽ/
ta hoc genus.

Calculo poſi/
to. Ratiocinio: iti/
dem Iuuenalis. po
natur calculus/ ad/
ſint cũ tabula pue/
ri/ inde calculator
dict⁹ ratiocinator.
infra quoq; ait. hic
calculus quem po/
ſuimus.

Vel de lapide no/
xium: Serui dicun/
tur de lapide em/
pti. ꝑpterea ꝙ ue/
nales ſerui aſta/
bant in lapide i fo/
ro romano Vbi ꝑ/
co uenales procla/
mabat. Hinc illud
Plautinum. In eo
aſtas lapide/ ubi ue
nales preco predi/
cat. M. Tullius in
Oratione contra
piſonem non mi/
nus ſcienter q̃ ele/
gant̃ tribũos duos
dixit eſſe de lapide
emptos. Quia mer
cede redempti fue/
rãt ut fauerẽt clo/
dio. Sicut ſerui de
lapide pecunia cõ/
parantur. Labitur
merula errore ma/
nifeſtario. qui enar
rans hunc locum
Columellæ exiſti/
mauit id totum re/
ferendum eſſe ad
eos: qui de Capito
lino lapide deiicie/
bantur/ quod q̃ ri/
diculũ ſit interpre/
tamentũ penituſq;
ab intellectu ſcrip/

ipſum ſolũ ſeptẽ iugerũ totidẽ milibus nũmoꝝ ptũ: uineaſqꝫ cũ ſua dote. i. cũ pedamẽtis et uiminibꝫ binis milibꝫ ĩ ſingula iugera poſitas duco. Fit tñ ĩ aſſẽ cõſũmatũ p̄ciũ ſextertiorũ. xxix. miliũ. Huc accedũt ſemiſſes uſuraꝝ ſeſtertia tria milia et q̄drigẽti octuagĩta nũmi biẽnii tẽporis: quo uelut ĩfãtia uineatũ ceſſat a fructu. Fit ĩ aſſẽ ſũma ſortis et uſuraꝝ. xxxii. miliũ q̄dringẽtoꝝ. lxxx. nũmoꝝ. Quod q̄ſi nomẽ ſi ut fœnerator cũ debitore ita ruſticus cũ uineis fecerit: eius ſũmæ ut ĩ ppetuũ prędictã uſurã ſemiſſiũ dominꝰ cõſtituat: pcipere debet ĩ ãnos ſingulos mille nõgentos qnq̄ginta ſextertios nũmos. Qua cõputatiõe uincit tamẽ redditꝰ. vii. iugeꝝ ſecũdũ opinionẽ Græcini: uſurã trigĩta duoꝝ miliũ q̄dringẽtoꝝ octogĩta nũmoꝝ. Quippe ut deterrimi generis ſint uineę: tamẽ ſic cultę ſingulos utiqꝫ culeos uini: ſingula earũ iugera peręquabũt/ Vtqꝫ tricẽtis nũmis q̄dragenæ urnæ ueneãt: qd minimũ preciũ ẽ ãnonæ/ cõſumãt tamẽ ſeptẽ culei ſeſtertia duo milia et cẽtũ nũmos. Ea porro ſũma excedit uſurã ſemiſſiũ. Atqꝫ hic calculus: quẽ poſuimꝰ: Græcini rõnem cõtinet. Sed nos extirpãda uinera cenſemus: quoꝝ ſingula iugera minuſq̄ ternos culeos præbẽt. Et adhuc tñ ſic cõputauimus: QVAſi nullę ſint uiuiradices: quę depaſtinato eximãt: cũ ſola ea res oẽm ĩpẽſam terreni precio ſuo liberet: ſi mõ NON puincialis ſed italicus ager eſt. Neqꝫ id cuiq̄ dubiũ eſſe debet: cum et noſtrã et Iulii Attici rõnẽ diſpexerit. Nos iã. n. uicena milia maleolorũ p uineę iugerũ inter ordines pãgimus. Ille minꝰ q̄tuot milibꝫ depõit: cuius ut uincat ratio: nullꝰ tamẽ uel iniq̄ſſimus locus nõ maiorẽ quęſtũ redder: q̄ accepit ĩpẽſam. Si qdẽ ut cultoris negligẽtia ſex milia ſeminũ ĩgerũt: reliq̄ tamẽ decẽ milia tribꝫ milibꝫ nũmoꝝ libẽter et cũ lucro redemptor emerit: quæ ſũma tertia parte ſupat duo milia ſeſtertia: quãti cõſtare iugerũ uinearũ p̄diximus. Quãq̄ nr̃a cura ĩ tãtũ iã pceſſit: ut nõ ĩuiti ſeſtertiis ſextenis nũmis ſingula milia uiuiradicis a me ruſtici mercent. Sed uix iſtud alius p̄ſtiterit. Nã nec q̄ſq̄ nobis facile crediderit: TAmẽ ĩ agillis eẽ nr̃is abũdãtiã uini: quãtã tu Siluine nouiſti. Mediocre itaqꝫ uulgarũqꝫ p̄ciũ uiuiradicis poſui: q celerius nullo diſſẽtiẽte pducipoſſẽt ĩ nr̃am ſñiam: qui pp̄ter ignorantiã genꝰ hoc agricolatiõis reformidant. Siue ergo paſtinationis reditus. ſeu futurarũ ſpes uindemiarũ cohortari nos debet ad poſitionẽ uinearũ. q̄s cũ docuimꝰ rõnis eẽ cõſerere: nũc ĩſtitutiõi eaꝝ p̄cepta dabimꝰ.

Fit in aſſem. In totum nomie aſſis totũ ſignificat. ſicut & hereditas plena & ſolida nomie aſſis cõtinetur. Sidonius apollinaris frequens eſt in hac locutione, ut dicat ex aſſe turbatus. i. ex toto penituſque turbatus. Item neminem ipſoꝝ nos docet ex aſſe dãnabilem pronuntiare dum uiuit. Item ex aſſe uegetus. ideſt totus uegetus.

Quaſi mille ſint uiuiradices: corrige q̄ſi nullæ ſit. qd aũt ſit uiuiradix docebũt te Colũella & Plinius. & nomẽ oſtendit. nã a uiua radice cognominãtur uiuiradices ſtirpes ultiũ uidelicet & ſurculi. qui in ſeminario adoleſcũt/ moxqꝫ ĩ ſuã ſedem trãſſerũt. Maleoli uero nõ ſũt radicati/ nec ſerũtur ĩ ſeminario.

Nõ prouincialis ſed italicꝰ ager: Attẽdẽda ẽ elegãtia ſcriptorũ celeberrimoꝝ/ q regiones oĩs p̄ter Italiã puincias appellãt/ & hoĩes bifariã partiunt. in italicos & puinciales. Pliniꝰ ĩ ep̄lis. italicꝰ es an puincialis. ĩfra Columella duo gñ̃a facit arbuſtoꝝ. alteꝝ italicũ. alteꝝ puinciale q̄ſi dicas externũ & peregrinum.

Tamẽ ĩ agellis. Lego tãtã. qd & ſequẽtia demõſtrãt.

Quæ obſeruare debet qui uineas inſtituit. Caput..iiii.

Vi uinera facere cordi eſt:præcipue caueat:ne alienæ potius
c curæ q̃ ſuæ credere uelit:neue mercet̃ uiuiradicem. Sed ge/
nus ſurculi probatiſſimũ domi cõſerat:faciatq; VItiariũ ex
quo poſſit agrũ uineis ueſtire. Nã quę pegrina ex diuerſa regiõe ſemi/
na trãſferũtur:minus ſũt familiaria nſo ſolo q̃ uernacula:et quę uelut
alienigena reformidãt mutatã cœli lociq; poſitionẽ. Sed nec certã ge/
neroſitatis fidem pollicent̃:cũ ſit ĩcertũ:an is q cõſeruerit ea: diligẽter
exploratũ ꝓbatũq; genus ſurculi depoſuerit. Quãobrẽ biennii ſpatiũ
longũ eſſe minime exiſtimãdũ ẽ:ĩtra qđ utiq; rẽpeſtiuitas ſeminũ reſ/
põdet:cũ ſemp:ut dixi:plurimũ rettulerit exqſiti generis ſtirpẽ depo/
ſuiſſe. Poſt hæc deinde meminerit accurare locũ uineis eligere:de quo
cũ iudicauerit:maximã diligẽtiã ſciat adhibẽdã paſtinatiõi:quã cum
pegerit:nõ minore cura uitẽ cõſerat:et cũ ſeruerit:ſũma ſedulitate cul/
turę ſeruiat. Id.n.quaſi caput et columẽ ẽ ĩpẽſarũ:quoniã ĩ eo cõſiſtit:
melius an ſegnius terræ mãdauerit paterfamilias pecuniã ĩ ocio trac/
tare. Igit̃ unũquodq; eoꝝ quæ propoſui ſuo iam ꝓſequar ordine.

Quali ſolo et quomodo uitiarium faciundum ſit. Caput.v.

Itiatiũ neq; ieiuna terra:neq; uliginoſa faciẽdũ ẽ:ſuccoſa ta/
u men ac mediocri potius q̃ pingui:tametſi fere oẽs auctores
huic rei lętiſſimũ locũ deſtinauerũt. Quod ego minime re/
or eſſe pro agricola. Nã depoſitæ ſtirpes ualido ſolo:q̃uis celeriter cõ/
prehẽdãt atq; ꝓſiliant:tamen cũ ſint uiuiradices:et fractæ ſint prius q̃
transferant̃ retorreſcũt:nec adoleſcere queũt. Prudẽtis aũt coloni ẽ ex
deteriori terra potius ĩ meliorẽ:q̃ ex meliore ĩ deteriorẽ trãſferre. Pro/
pter quod mediocritas ĩ electiõe loci maxĩe ꝓbat̃:quom ĩ cõfinio bo/
ni maliq; poſita eſt. Siue.n.poſt modum neceſſitas poſtularit tẽpeſtiua
ſemina ieiuno ſolo committere:non magnam ſentiunt differentiam:
cum ex mediocri materia ĩ exilem trãſlata ſunt:ſiue lętior ager con/
ferendus eſt:longe celerius in ubertate coaleſcunt. Rurſus tenuiſſimo
ſolo uitiarium facere minime rationis eſt:cum maleolorũ pars maior
deperit:et quæ ſupeſt tarde ſit idonea tranſlationi. Ergo mediocris et
modice ſiccus ager uitiario eſt aptiſſimus. BIPAlio prius ſubigi de/
bet:quæ eſt altitudo paſtinationis:cum in duos pedes et ſemiſſem cõ/
uertitur humus. Ac deinde tripedaneis relictis ſpatiis:per quæ ſemina
excolantur:in ſingulis ordinibus ducenos quadragenos pedes opti/
nent ſexceni maleoli pangendi ſunt. Is numerus conſũmat per totum
iugeꝝ ſeminũ milia quatuor et uiginti. Verũ hanc curã præuenit in/
quiſitio et electio maleolorum. Nam ut ſæpe iam retttuli:quaſi funda/
mentum ineſt prædictæ rei probatiſſimum genus ſtirpis deponere.

Vitia/
rium. ſe
minari/
um in/
telligit
in quo
ſemina
uitium
conſer/
unt̃. ut
mox
transfe/
rantur ĩ
uineam
Paulo/
mox
docet
Colu/
mella ĩ
quo ſo/
lo uitia/
rium ſit
facien/
dum.

Bipa/
lio ſubi
gi. ge/
nus eſt
ruſtici
ferra/
mẽti a ſ
fodien/
dũ ac/
cõmo/
dati:cu/
ius cre/
bra mẽ/
tioẽ a/
pud ſcri
ptores
rerũ ru/
ſticarũ.

Nepotũ fructu. Palmites ĩ uitibus nepotes noianturtrãſlatione facta ab hominibus hominũq; ſobole. infraq; ꝙ inqt nepotes natos. diſcerpemus.

Qualis et ex qbus partibꝰ uitis maleolus legẽdus ſit. Ca.vi.

SEd electio dupliciter faciẽda eſt. Nõ.n.ſolũ fœcũdã eſſe matrẽ ſatis ẽ:ex q̃ ſemina petunť:ſed adhibẽda rõ ẽ ſubtilior:ut ex hiſ ptibꝰ trũci ſumãť:quę et genitales ſũt et maxĩe fertiles. Viris aũt fœcũda:cuius ꝓgeniẽ ſtudemus ſubmittere:nõ tãtũ debet eo æſtimari ꝙ uuas cõpluris exigit. Põt.n.trũci uaſtitate id accidere:et frequẽtia palmitũ. Nec tñ eã feracẽ dixerĩ:cuiꝰ ſingulæ uuę ĩ ſingulis ſarmẽtis cõſpiciũť:ſed ſi p unũquẽq; pãpinũ maior numerus uuaꝝ depẽdet: ſi ex ſingulis gẽmis cõplutibꝰ materiis cũ fructu germinat:ſi deniq; etiã e duro uirgã cũ aliqbꝰ racemis citat:ſi ẽt NEpotũ fructu grauida ẽ. Ea ſine dubitatiõe ferax deſtinari debet legẽdo maleolo. Maleolus autẽ nouellus ẽ palmes ĩnatus prioris ãni flagello:cognominatuſq; a ſimilitudĩe rei:q; ĩ ea pte quę decidiť ex uetere ſarmẽto ꝓminẽs utriq; maleoli ſpeciẽ præbet. Hũc ex fœcũdiſſima ſtirpe legẽdũ cẽſemus oĩ tẽpore:quo uineæ putãť. Ac ſup terrã gẽmis tribꝰ uel q̃tuor extãtibꝰ diligenter obtuẽdũ loco modice humido nõ uliginoſo:dũ tñ ãtiqſſimũ ſit cõſiderare:ne uitis ex q̃ is ſumiť:ãcipitẽ floris hẽat euẽtũ: ne difficulter acinis ĩgrãdeſcat:ne aut pręcoquẽ aut ferę maturitatis fructũ afferat. Nã illa uolucribꝰ:hęc ẽr tẽpeſtatibꝰ hiemis ĩfeſtať. Tale porro genus nõ una cõprobať uĩdemia. Põt uel ãni ꝓuẽtu uel aliis de cauſis ẽt naturaliter ĩfœcunda uitis ſemel exuberare. Sed ubi plurimis uelut emeritis ãnoꝝ ſtipẽdiis fides ſurculo cõſtitit:nihil dubitandũ ẽ de fœcũditate. Nec tñ ultra q̃driẽniũ talis exrẽdiť ĩqſitio. Id.n.tẽpus fere uitentiũ gñoſitatẽ declarat:quo ſol ĩ eãdẽ partẽ ſigniferi p eoſdẽ numeros redit:p quos curſus ſui pricipiũ cœpat. Quẽ circuitũ meatus dieꝝ ſtegroꝝ mille q̃drĩgẽtoꝝ ſexagĩtauniꝰ ἀποκατάστασιν uocãt ſtudioſi reꝝ cœleſtiũ. Quomõ fœcũditatẽ uitis exploret. Ca.vii.

SEd certũ habeo Publi Siluine iã dudũ te tacitũ reqrere:cuiꝰ generis ſit iſta fœcũda uitis:quã nos tã accurate deſcribimꝰ. Ac ne de iis aliq̃ ſignificeť:quę uulgo nõ habẽť feraciſſimę: plurimi nãq; bituricã:multi punicã:qdã baſilicã:nõnulli arelatã laudibꝰ efferũt. Hęc gña nõ fraudamꝰ teſtimonio nr̃o. Sunt.n.largiſſimi uini:ſed ꝓpoſuimꝰ docere uineas eiuſmõi cõſerere:quę ne minꝰ uberes fructus p̃dictis generibꝰ afferãt.et ſint p̃cioſi ſaporis uel aminei uel certe nõ ꝓcul ab eo guſtu. Cui nr̃æ ſnĩæ ſcio pene oĩum agricolarũ diuerſã eẽ opinionẽ.quę de amineis ĩueterato lõgo iã tẽpore cõualuit tãq̃ natali et ĩgenita ſterilitate laborãtibꝰ. Quo magis nobis ex alto repetita cõplutibꝰ exẽplis firmãda rõ ẽ. Quę deſidia nec minus ĩprudẽtia colonoꝝ dãnata:et uel ignorãtię tenebris occęcata luce ueritatis caruit. Quare non intempeſtiuum eſt nos ad ea præuertĩ: quæ uidentur

hunc publicum errorem corrigere poſſe.

Quę ſpectãda ſit q̃litas ĩ eo ſolo:qđ uineis deſtinaueris. Ca.viii.

i Gitur ſi rerꝝ naturã Publı Siluine uelut actionibꝫ mẽtis oculiſ
ĩtueri uelimus: PAr ẽ legẽ fœcũditatis eãdẽ dixiſſe uirẽtibꝫ:
atq; hoĩb⁹ cęteriſq; aĩalibꝫ. Nec ſic aliis natiõibꝫ regiõibuſue
ꝓprias tribuiſſe dotes:ut aliıs in torũ ſimilia munera denegaret. Qui-
buſdã gẽtibꝫ numeroſã generãdi ſobolẽ dedit:ut ęgypriis et afris:qbꝫ
gemini part⁹ familiares ac pene ſolẽnes ſũt. Sed et italici generis eẽ uo
luit eximię fœcũditatis albanas curiatię familię trigemĩorꝝ mrẽs. Ger-
maniã decorauit altiſſimorꝝ hoĩum exercitibꝫ:ſed et alias gẽtes nõ in
torũ fraudauit p̃cipuę ſtaturę uiris. Nã et Cicero teſtis ẽ romanũ ſe ci-
uẽ Neuiũ Pollıonẽ pede longiorẽ q̃ quẽq̃ longiſſimũ. Et nup ipſi ui-
dere potuim⁹ ĩ apparatu põpæ circẽſiũ ludorꝝ iudeę gẽtis hoĩem ꝓce-
riorẽ celſiſſimo germano. Tranſeo ad pecudes. Armẽtis ſublimibꝫ ĩſi-
gnis meuania ẽ:liguria paruis. Sed et meuanię bos humilis:et liguriæ
nõnũq̃ Taurus eminẽtis ſtaturę cõſpicit᷑. India ꝓhibet᷑ molibꝫ ferarũ
mirabilis:pares tñ ĩ hac terra uaſtitate beluas ꝓgenerari qs neget᷑:cũ ĩ-
tra mœnia nr̃a natos aĩaduertam⁹ elephãtes. Ad gñã frugũ redeo. My-
ſiã lybiãq; largis aiũt abũdare frumẽtis:nec tamen apulos cãpanoſq;
agros optimis defici ſegetibꝫ. Tmolon et corycon flore croceo:iudæã
et arabiã precioſis odoribꝫ illuſtrẽ haberi: Sed nec noſtrã ciuitatẽ prę-
dictis egere ſtirpibꝫ:qppe cũ pluribus locis urbis:iã caſiã frondentem
cõſpicim⁹:iã tuream plãtã marute ãpliatã florẽtiſq; hortos myrrha et
croco. His tñ exẽplis nimirũ admonemur curæ mortaliũ obſequẽtiſ-
ſimã eſſe italiã:quæ pene tot⁹ urbis fruges adhibito ſtudio colonorũ
ferre didicerit. Quo minus addubitemus de eo fructu:q̃ uelut ĩdige-
na peculiariſq; et uernaculus ẽ huius ſoli. Nõ.n.dubiũ eſt marſici-ſur-
rẽtiniq;:et albani:atq; cecubi agri uites oĩum q̃s terra ſuſtinet:ĩ nobili-
tate uini prĩcipes eſſe:fœcũditas ab his forſan deſideret᷑.

Parem, Legẽdum ſeiuncti par eſt, ut duæ ſint dictiones ꝓ eo qđ eſt æquum eſt Verum eſt, Iuſtum ẽ.

Quomodo amineas feraces facias. Capur.ix.

ſ Ed et hęc adiuuari põt cultoris ĩduſtria:niſi ut pauloãte retuli
benigniſſima terũ oĩum parẽs natura q̃ſq; gentis atq; terras ita
muneribꝫ ꝓpriis ditauit:ut tamẽ cęteras nõ ĩ uniuerſũ ſimilibꝫ dotibꝫ
fraudaret. Cur eã dubitemus etiã ĩ uitibꝫ p̃dictã legem ſeruaſſe:ut q̃uiſ
earꝝ genus aliqđ p̃cipue fœcũdũ eſſe uoluerit:tã q̃ bituricũ aut baſilicũ:
nõ tñ ſic amineũ ſterile reddiderit:ut ex multis milibꝫ eius ne pauciſ-
ſimę qdem uites fœcũdę:tã q̃ in italicis hoĩbꝫ albanæ illę ſorores repi-
ri nõ poſſent. Id aũt cũ ſit uериſimile:tũ etiã uerꝝ eſſe nos docuit expi-
mentũ:cũ et ĩ ardeatino agro:quẽ multis tẽporibus ante poſſedimus:
et ĩ carſeolano:itemq; albano generis aminei uitis notas habuerimus

numero qdē perpaucas:uerū ita fertiles:ut in iugo ſingulę ternas urnas præberent.ī pgulis aūt ſingulæ denas āphoras pæquarēt. Nec īcredibilis debet ī amineis hæc fœcūditas uideri. Nā queadmodū Varro Terentius et ante eū. M. Cato poſſet affirmare:ſeptenas urnas priſcis cultoribus ſingula uinearum iugera fudiſſe:ſi fœcunditas amineis defuiſſet:quas pletūq; ſolas antiq nouerāt: niſi putamus ea quæ nuper ac modo plane longinquis regionibus accerſita notitię noſtrę ſunt tradita:biturici generis aut baſilici uineta eos coluiſſe:cū uet uſtiſſimas quaſq; uineas adhuc exiſtimem⁹ amineas. Si qs ergo talis quales pauloāte poſſediſſe me rettuli:amineas pluribꝫ uindemiis exploratas notet:ut ex his maleolos feraciſſimos eligat:poſſit pariter generoſas uineas et uberes efficere. Nihil.n.dubiū ē:qn ipſa natura ſobolē matri ſimilē eē uoluerit. Vñ ēt paſtor ille ī bucolicis ait:

Sic canibus catulos ſimiles:ſic matribus hædos.

Vnde SAcroꝝ certaminū ſtudioſi pnicıſſimaꝝ quadrigatū ſemina diligenti obſeruatione cuſtodiūt: et ſpem futurarū uictoriaꝝ concipiunt ꝓpagata ſobole generoſi armenti. Nos quoq; pari ratione VElut olympionicaꝝ equaꝝ:ita FErociſſimaꝝ amineaꝝ ſeminibꝫ electis largę uindemię ſpem capiamus. Neq; eſt:quod temporis tarditas queq̄ deterreat. Nam quicqd moræ eſt:in exploratione ſurculi abſumitur. Cæterum cum fœcunditas uitis comprobata eſt:celerrime inſitionibus ad maximum numerum perducitur. Eius rei teſtimōium tu præcipue Publi Siluine perhibere nobis potes: cū pulchre memineris a me duo iugera uinearum intra tempus biennii ex una pręcoque uite:quā IN ceretano tuo poſſides:inſitione facta conſummata. Quēnam igitur exiſtimas uitium numerum intra tantumdem temporis interſeri poſſe duorū iugerum maleolis:cum ſint ipſa duo iugera unius uitis progenies? Quare ſi ut dixi:

Sacroꝝ certaminum: Sacra certamina ſunt apud græcos famigerata. olympia pythia, nemea, iſthmia. græco uocabulo appellant ιερους αγωνας ut docet pollux in tertio onomaſtici. Inde Ieronicas uocant Victores ī ſacris certaminib⁹, de quibus copioſiſſime ſcripſi In commentariis tranquilli.

Velut olympionicarum æquarū. Equæ dicunt olympionicæ, quæ in olympico certamine uictrices ſūt. ſicut olympionicas uocant uictores athletas in olympiis ludis. M. Tullius. cū Rhodius diagoras olympionices nobilis uno die duos ſuos filios uictores olympie uidiſſet, apd græcos eſſe olympionicem Iudicatur prope mai⁹ & glorioſius q̄ romæ triūphaſſe.

Ferociſſimarum amine arum: Immutatione unius litteræ corrigo feraciſſimarum. hoc ē fœcundiſſimarum largitate uindemiæ.

In ceretano tuo: Cetetani populi ſunt citerioris hiſpaniæ, qui Iuliani cognominantur. de his intelligendum eſt apud epigrāmatiſtam ſcribētem. cerretana mihi fiat uel maſſa licebit. namq; ab his ceretanis mittebātur pernæ optimæ: qd & ſtrabo mēorat, apud eoſdē naſcebantur uina generoſa quæ ſcriptores magna cum laude nominitant. De quibus idem epigrammatarius intellexit ſcribens. Cerretana nepos ponat ſetina putabis. male litterati enarratores cerretana uina & ſalſamenta falſo exiſtimant referenda eſſe ad cerites ethruriæ populos. Ego olim puer in Pliniana Recognitione annotaui quedam annotamenta non indigna cognitu, ſuper ceretanis uinis & pernis. quæ leguntur in calce Plinianorum Codicum, qui impreſſi parmæ fuerunt; apud Columellam & hic & alubi ſit mentio uinorum cerretanorum. & de Hiſpanienſibus eſt intelligendum.

laborē et curā uelim⁹ adhibere: facile p̄dictā rationē: tā feraces aminei generis uineas conſtituemus: q̄ biturici: aut baſilici tantū rettulit: ut in transferendis ſeminibus ſimilem ſtatū cœli lociq; et ipſius uitis habitū obſeruemus: cū plerūq; degenerat ſurculus: ſi aut ſitu plaga: ac aeris qualitas repugnent: aut etiam ſi ex arbore ī iugū deferẽ. Itaq; de frigidis ī frigida: de calidis ī ſimilia: de uineis ī uineas transferemus. Magis tñ ex frigido ſtatu ſtirps aminea pōt calidum ſuſtinere: q̄ ex calido frigidū: quom omne uitis genus tū maxīe p̄dictū naturaliter lætaẽ tepore potius: q̄ frigore. Sed et qualitas ſoli plurimum iuuat: ut ex macro aut mediocri trāſducatur in melius. Nam quod aſſuetum eſt pingui: nullo modo maciem terræ patiẽ: niſi ſæpius ſtercores. Atq; hæc de cura eligendi maleoli generatim præcepimus. Nunc illud proprie ſpecialiter: ut non ſolum ex fœcūdiſſima uite: ſed et uitis parte feraciſſima ſemina eligantur.

Ex qua uitis parte ſemina eligenda ſunt. Caput. x.

f Eraciſſima autē ſemina ſunt: non ut ueteres auctores crediderunt: extrema pars eius quod caput uitis appellāt: id eſt ultimum et PROductiſſimum flagellum: nam in eo quoq; falluntur agricolæ. Sed erroriſ eſt cauſa prima ſpecies: et numerus uuarū qui plerūq; ꝓſpicitur productiſſimo ſarmento: quæ res nos non decipere debet. Id enim accidit non palmitis ingenita fertilitate: ſed loci oportunitate: quia reliquas trunci partes humor omnis et alimentum: quod a ſolo miniſtratur: tranſcurrit: dum ad ultimum perueniat. Naturale enim ſpiritu omne alimētum uitentis: quaſi quædam anima per medullam trunci VEluti ſiphonem quam chabeten uocant mechanici: trahitur in ſummū. Quo cū ꝑuenerit: ibi conſiſtit: atq; etiam conſumitur. Vnde etiā materiæ uehementiſſimæ reperiūtur aut in capite uitis: aut in crure uicino radicibus. Sed et hæ ſtirpes: quæ duro citantur: duplici ex cauſa probatæ ſunt: ꝙ a fœtu uacant: ꝙq; ex proximo terræ integro atq; illibato ſucco aluntur: et illæ fertiles ac firmæ: quæ tenero protepūt: et quicquid ut ſupradixi: ad eas alimēti peruenit: indiuiduū eſt. Mediæ ſunt macerrimæ: qua tranſcurrit hinc parte aliqua interceptus: illinc a ſe tractus humor. Non debet igitur ultimum flagellū quaſi fœcundum obſeruari: etiam ſi plurimū afferat: ſiquidem loci ubertate in fructum cogitur. ſed id ſarmentum: quod media uite ſitum: non importuna quidem parte deficit: ac numeroſo fœtu benignitatem ſuam oſtendit. Hic ſurculus tranſlatus rarius degenerat: cū ex deteriore ſtatu meliorem ſortitur: ſiue enim paſtinato deponitur: ſiue trunco inſeritur: largioribus ſatiatur alimentis q̄ prius: cum eſſet

Productiſſimū. Lōgiſſimū pceſſimūq;.

Veluti ſiphonē: Siphones & p diminutionem ſiphūculi dicunẽ fiſtulæ: qb⁹ liquor iclu ſus emicat exilitq; In ſublime: plinius tradit aquā meātē p uēas terræ pōdere exp̄ſſam ſiphonū mō emicare. Cor. Celſ⁹ precipit ſtomacho laborātib⁹ bibere p ſiphonē h° ē p fiſtulā tenuē duos treſue Cyathos: ſatyrograph⁹ q° ꝙ p trāſlationē deceter dixit & mordaciter. e. ſigiēſ ꝙ dex longis ſiphonib⁹ iplēt. uerbū eſt græcorū σιφωνιζειν pro eo quod eſt euellere educereq; liquorē. Ariſtophanes abuſiue dixit σιφωνιζομεν τον σιτον.

in egeno. Itaque cuſtodiemus : ut a prædictis locis : quos humeroſos ruſtici uocãt:ſemina legamus:tamen quæ attuliſſe fructum antea ani/maduerterimus. Nam ſi fœtu uacua ſint:q̃uis laudabilem ptem uitis nihil cenſemus ad feracitatem conferre maleolo. Quare uirioſiſſima ẽ eorum agricolarũ opinio:qui minimũ referre credunt:quot uuas ſar/mentum habuerit:dum ex uite fertili legatur: et non ex duro trunco enatum:quod pampinarium uocant. Hæc autem opinio:quæ orta eſt ex in ſcientia ſeminum eligendorum:primum parum fœcundas uine/as:deinde etiam nimis ſteriles reddit. Quis enim omnino iam per tã longam ſeriem annorum agricolæ maleolum legenti præcepit ea quę pauloante rettulimus? Immo quis nõ imprudentiſſimum queq̃:et eũ qui nihil aliud operis facere ualeat:huic negocio delegat? Itaq; ex hac conſuetudine ueniunt imprudentiſſimi ad rem maxime neceſſariam: deinde etiam IN firmiſſimã inutiliſſimus quiſq; ut dixi : qui nullum alium laborem ferre queat:huic officio applicetur. Is porro etiã ſiquã ſcientiam eligendi maleoli habet:eam propter infirmitatem diſſimu/lat:ac ſuperponit:et ut numerũ quẽ uillicus imperauit explere poſſit: nihil curioſe nihil religioſe adminiſtrat. Vnũq; eſt ei propoſitũ PER/agere laboris ſui pẽſum:cũ tñ ut ſciat quod exequatur:hoc ſolum prę/ceptum a magiſtris accipit:ne pampinariam uirgam deplantet:cætera omnia ut ſeminibꝰ tribuat. Nos autem primum rationem ſecuti : nũc etiam longi temporis experimentum:non aliud ſemen eligimus:nec frugiferum eſſe ducimus:niſi quod in parte genitali fructum attulerit. Nam illud quod loco ſterili lætum robuſtũq; ſine fœtu proceſſit: fal/lacem fœcunditatis imaginẽ prębet:nec ullam generandi uim poſſi/det. Id ꝓcul dubio ueꝝ eſſe ratio nos admonet:ſi modo ut in corpori/bus noſtris propria ſũt officia cuiuſq; membri: ſic et frugiferaꝝ ſtirpiũ partibus ꝓpria munia . Videmus hoĩbus inſpiratam uelut aurigam rectricemq; membrorum animam /ſenſus iniectos ad ea diſcernenda: quę tactu naribus auribuſq; et oculis indagãtur:pedes ad greſſum cõ/poſitos:brachia ad complexum. Ac ne per omnes uices miniſteriorũ uagetur inſolenter oratio:nihil aures agere ualent:quod eſt oculorum: nihil oculi:quod eſt aurium. Nec generandi quidem data eſt facultas manibus aut plantis:ſed quod hominibus ignorum uoluit eſſe geni/tor uniuerſi uentre protexit:ut diuina prædicta ratione rerum æterna: opifex quaſi quibuſdã ſecretis corporis in arcano atq; operto ſacra illa ſpiritus elementa :cum terrenis primordiis miſceret. Atq; hanc animã/tis machinæ ſpeciem effingeret. Hac lege pecudes ac uirgulta proge/nuit. Hac uitium genera figurauit.quibus eadem ipſa mater ac parẽs primum radices uelut fundamenta quædam iecit : ut iis quaſi pe/

Infir/miſſi/mã.lũc tiꝫ lego corrigo q̃ infir/miſſimꝰ ut ſit i/firmiſ/ſimꝰ q̃ſq; & iua/lidiſſi/mus ap/plicatᷓ huic of/ficio.

Per/agere la/boriſ pẽ/ſũ:trãſ/latio ſũ/pta ab ãcillarũ miniſte/rio.qbꝰ domi/næ dãt penſa p ſigulos dies ab/ſoluen/da/nec añq̃ ab/ſoluãt/ullũ dat laxamẽ/tũ. M. Varro cõſimi/liᷓ .q̃m nos no/ſtrũ pẽ/ſis ab/ſoluimꝰ & Plau/tꝰ:meũ pẽſum lepide accura/bo.

dibus īſiſteret. Truncū deīde ſuppoſuit uelut quandā ſtaturā corporis
et habitus. Mox ramis diffudit quaſi brachiis. Tū caules et pampinoſ
elicuit: uelut palmas eorū. Quæ alios fructu donauit. Alios fronde ſo/
la ueſtiuit ad ꝓtegendos tutādoſq; ptus. Ex his igit̃: ut ſuptadixim9:
ſi nō ipſa mēbra genitalia cōceptu atq; fœtu grauida: ſed tāq̄ tegmīa
et umbracula eoꝝ quę fructibꝫ uidua ſūt legerim9: ūbrę ſcilicet nō uī/
demiæ laborabim9. Quid ergo ē cur q̄uis nō ſit e duro pāpinus: ſed e
tenero natus: ſi tñ orbus ē: etiam in futurū quaſi ſterilis damnat̃ a no/
bis? Modo enī diſputatio noſtra colligebat unicuiq; corporis parti ꝓ/
prium eſſe attributum officium: quod ſcilicet ei conuenit: ut maleolo
quoq; qui oportuno loco natus eſt: fœcūditatis uis adſit: etiam ſi inte/
rim ceſſet a partu. Nec ego abnuerim hoc me inſtituiſſe argumentari.
Sed et illud maxime profiteor palmitē q̄uis frugifera parte enatum: ſi
fructū non attulerit: ne uī qdē fœcūditatis habere. Nec hoc illi ſnīæ re/
pugnat. Nam et hoīes quoſdam non poſſe generare q̄uis oīum mem/
brorū numero conſtante manifeſtū eſt: ne ſit incredibile: ſi genitali lo/
co uirga nata fructu careat: cariturā quoq; fœtu. Itaq; ut ad conſuetu/
dinem agricolarū reuertar: eiuſmodi ſurculos: qui nihil attulerint: ſpa/
dones appellāt. Qđ non facerēt: niſi eos ſuſpicarēt̃ inhabiles frugibus.
Quæ et ipſa appellatio rōem mihi ſubiecit non eligēdi maleolos q̄uiſ
ꝓbabili parte uitis enatos: ſi fructū non tuliſſent. Quāq̄ et hos ſciā nō
in totum ſterilitate affectos. Nā confiteor pampinarios quoq; cū e du/
ro proceſſerint: tempore āni ſequentis acqrere fœcūditatē: et ideo RE/
ſecem ſubmitti ut ꝓgenerare poſſit. Veꝝ eiuſmodi ptū compimus: nō
tam ipſius reſecis q̄ materni eē muneris. Nā qa inhæret ſtirpi ſuæ: quę
ē natura fetax: mixtus adhuc parētis elemētis et fœcūdis paſtus ſemi/
nibꝫ ac uelut altricis uberibus eductus paulatim fructū ferre cōdiſcit.
Atq; citra naturæ quādā pubertatē īmatuta atq; ītempeſtiua plāta di/
repta trunco uel terræ uel ēt ſtirpi recæſę inſerit̃: quaſi puerilis ætas: ne
ad coitū quidē ne dū ad conceptū habilis uim generandi uel in totū
perdit: uel certe minuit. Quare magnope cēſeo ī eligēdis ſeminibꝫ ad/
hibere curā: uti fructuoſa parte uitis palmites legamus eos: q futuram
fœcūditatē iā toto fructu ꝓmittūt. Nec tñ cōtēti ſimus ſingulis uuis:
maxīeq; ꝓbemus eos: q numeroſiſſimiſ fœtibꝫ cōſpiciūt̃. An opilionē
laudabimus ex ea matre ſobolē ꝓpagātē: quę gemīos enixa ſit? et ca/
prariū ſūmittētē fœtus earū pecudū: quæ trigemino ptu cōmēdātur?
Videlicet qa ſemp ē parentum fœcūditati proles reſponſura: et nos ſe/
quemur in uitibus hanc ipſam rationē: tāto quidē magis ꝙ comptū
habeā naturali quadā malignitate deſciſcere interdū: q̄uis diligēter ꝓ
bata ſemina. Idq; nobis poeta uelut ſurdis ueritatis indulget dicēdo:

Reſe/cē ſub/mitti: Pampi/num re/ſecē uo/cat, qui reſectuſ recīſuſ/q; meli⁹ ꝓuenit fitq; fru/ctuoſi/or, a reſe/cādo re/ſecē dn̄i/uamus. ſūmit/tere aūt eſt edu/care ale/req; ad īcremē/tus, qđ uerbū ē apđ Co/lumel/lam ī h⁹ ſignifi/catu fre/quētiſ/ſimum.

Vidi lecta diu et multo ſpectata labore
Degenerare tamen: ni uis humana quot annis
Maxima quæq; manu legeret. ſic omnia fatis
In peius ruere: ac retro ſublapſa referri.

Quod non tantum ſeminibus leguminum ſed in totam agricolationis rationem dictum eſſe intelligendum eſt. Si modo longi temporis obſeruatione comperimus: quod certe comperimus: cum maleolum: qui quatuor uuas tulerit deputatum et in terram depoſitum a fœcunditate materna ſic degenerare: ut interdum ſingulis: nõnunq̄ etiã binis uuis minus afferat. Inquãtũ autem CENſemus deſpecturos eos: qui binos aut fere ſingulos fœtus in matre tulerint: cum etiam feraciſſimi tranſlationem ſæpe formidet. Itaq; huius rationis demonſtratorẽ magis eſſe me: q̄ inuentorem libenter ꝓfiteor: ne quis exiſtimet fraudari maiores noſtros laude merita. Nam id ipſum ſenſiſſe eos non dubium eſt: q̄uis nullo alio ſit ſcripto proditum: exceptis quæ retulimus metris Virgilii. Et hic tamen ut de ſeminibus leguminũ præcipiat. Cur.n. aut e duro natam uirgam: aut etiam ex fœcundo maleolo: quem ipſi probaſſent deciſam ſagittam repudiabant: ſi nihil intereſſe ducebant: ex quo loco ſemina eligerentur. Num q̄a uim fœcunditatis certis quaſi membris ineſſe nõ dubitabant: idcirco pampinarium et ſagittam uelut inutiles ad deponendum prudentiſſime damnauerunt. Quod ſi ita eſt: nihil dubium eſt multo magis ab his improbatũ eſſe etiã illum palmitem: qui frugifero loco natus: fructum non attuliſſet. Nã ſi ſagittam id eſt ſuꝑiorem ꝑtem maleoli uituperandam cenſebant fieri: cum eſſet eadem pars ſurculi frugiferi: quanto magis uel ex optima uitis parte natum flagellum ſi eſt ſterile ĩprobatum ab his ratio ipſa declarat. Niſi tamen (quod eſt abſurdum) crediderunt: cũ tranſlatum et abſciſſum a ſua ſtirpe deſtitutũq; materno alimento frugifero: QVIN ipſã matrẽ nequã fuiſſe. Atq; hæc et forſitan pluribꝰ dicta ſint q̄ exigebat rõ ueritatis: minꝰ tñ multis q̄ poſtulabat praue detorta et ſueterata opinio ruſticoꝝ.

Quę ſpectãdę q̄litates ĩ eo ſolo: q̄d uineę deſtinaueris. Ca.xi.

n

Vunc ad reliquũ ordinem propoſitæ diſputationis redeo. Sequitur hanc eligendi maleoli curã PAſtinationis officium: ſi tamen ante de qualitate ſoli conſtiterit. Nam eam quoq; plurimum et bonitati et largitati frugum cõferre nihil dubiũ eſt. Ac priuſq̄ ipſum perſpiciamus: illud antiquiſſimum cenſemus rudem potius eligendum agrum: ſi ſit facultas: q̄ ubi fuerit ſeges aut arbuſtum. Nam de uineis quæ longo ſitu

Cenſemus deſpecturos: Emendo defecturos, q̄ſi degeneraturos, minieq; reſponſuros fœcunditati.

Quin ipſam matrem: Videtur legendum citra ipſam matrem, ideſt ſine ipſa matre, uite ſurculũ nequam eſſe & ſterilem.

Paſtinationis officium. Paſtinare in cultura uinearum uerbũ frequens, pro eo quod eſt fodere, & repaſtiare refodere. paſtinatus Plinio ẽ nomẽ quarti ordinis pro paſtinatione, dicitur autẽ a paſtino q̄d ferramẽtum eſt biſurcum, quo ſemina pangunt. paſtinator ipſe foſſor nũcupatur.

exolnerũt:inter omnes auctores conſtitir:peſſima eſſe ſi reſerere uelimus:
ꝙ et inferius ſolum plurimis radicibus ſit ĩpeditum:ac uelut irretitum:et
adhuc non amiſerir uirus et cariem illam uetuſtatis:q̄bus hebetata quaſi
aliq̄bus uenenis humus torpeat.Quam ob cauſam ſilueſtris ager præci/
pue eſt eligendus:q etiam ſi fruretis aur arboribus obſeſſus eſt: facile ex/
tricatur:ꝙ ſuapte natura quæcunq; gignuntur:nõ penitus nec in profun/
dum radices agunt:ſed per ſummam terrę diſpergunt:arq; deducunr.q/
bus ferro reciſis arq; extirpatis parum quod ſupereſt inferioris ſoli raſtris
licet effodere:et in fermentũ congerere arq; cõponere, Si tamen rudis ter/
ra non ſit:proximum eſt uacuum arboribus aruum. Si nec hoc eſt:arbu/
ſtum uel oliuetum. Melius ramen uetus oliuerũ quod non fuerit marirũ
uineis deſtinatur. Vltima eſt ut dixi cõditio reſtibilis uineæ. Nã ſi neceſ/
ſitas facere cogit:prius quicq̄d eſt reſiduæ uitis extirpari debet. Deĩde to/
rum ſolum ſicco fimo:aut ſi id non ſit alterius generis q̄ recẽtiſſimo ſter/
core:arq; ita cõuerri:et diligẽtiſſime refoſſas omnes radices in ſummum
regeri arq; comburi. Tum rurſus uel ſtercore uetuſto q̄a nõ gignit herbaſ:
uel de ueprıbus egeſta humo paſtinarũ large contegi . Ar ubi pura no/
ualia et ab arboribus ſunt libera: conſiderandum eſt anteq̄ paſtinemus:
SVRcularis nec ne ſit terra. Idq; facillime exploratur per ſtirpes quæ ſua
ſponte proueniũt. Neq; enim ullum eſt ram uiduum ſolum uirgultis: ut
nõ aliquos ſurculos progenerer tanq̄ piros ſilueſtres et prunos uel rubos
certe. Nã hæc q̄uis genera ſpinarũ ſint:ſolent tamen fortia et læta et gra/
uida fructu conſurgere. Igitur ſi non retorrida et ſcabra:ſed leuia et nitida
et prolixa fœcũdaq; uiderimus:eam intelligimus eſſe terram ſurcularem.
Sed hoc in torum ad illud quod uineis pręcipue eſt idoneũ proprie con/
ſiderandum:ut prius rettuli:ſi facilis eſt humus et modice reſoluta : quã
dicimus pullam uocitari:nec quia ſola ea:ſed quia ſit habilis maxĩe ui/
netis. Quis enim uel mediocris agricola neſciat etiam duriſſimũ tophũ
uel carbunculum:ſimulatq; ſi ſint confracti et in ſummo regeſti tempe/
ſtatibus et gelu:nec minus æſtiuis putreſcere caloribus ac reſolui : eumq;
pulcherrime radices uitium per æſtatem refrigerare:ſuccũq; retinere.quę
res alendo ſurculo ſunt accommodatiſſimę. Simili quoque de cauſa pro/
bari ſolutam glaream calculoſumq; agrum et mobilem lapidem: ſi tamẽ
et pingui glebæ permixta ſunt:nam eadẽ ieiunia maximę culpantur. Eſt
autem(ut mea quoq; fert opinio)uineis amicus etiam ſilex : cum ſuper/
poſitum eſt modicum terrenũ:quia frigidus et tenax humoris per ortũ
caniculę nõ patiatur ſitire radices. Higinus quidem ſecutus Tremelium
præcipue montium ima:ꝙ uerticibus defluentem humum reciperẽt: uel
etiam ualles quæ fluminum alluuie et inundationibus concreuerint:ap/
tas eſſe uineis aſſeuerat:me non diſſentiente. Cretoſa humus utilis habet

Surcularis terra. Ad ſurculos progenerandos idonea.

uiti:nam per ſe ipſa creta qua utuntur figuli:quã℞ nõnnulli ar/
gillã uocant:inimiciſſima eſt. Nec minus ieiunus ſabulo:et qc/
quid ut ait Iulius Atticus retorridum ſurculum facit. Id autem
ſolũ uliginoſum eſt uel amarũ:et uel ſalſum uel ſiticuloſum et
perandum. Nigrum tamen et rutilum ſabulonẽ:qui ſit humi/
dę terrę pmixtus:probauerũt antiqui. Nã carbunculoſum agge:
niſi ſi ſtercore adiuuas macras uineas efficere dixerunt. Grauis ẽ
tubrica ut idẽ Atticus ait:et ad cõprehendendum radicibus ini/
qua. Sed alit eadem uitem cum tenuit:uerum eſt in opere diffi/
cilior:ꝙ ne℞ humentem fodere poſſis:ꝙ ſit glutinoſiſſima : nec
nimium ſicca :quia ultra modum prædura.

Quę Iulius Gręcinus tradiderit de terra uineali. Ca.xii.

ſ Ed ne nunc p infinitas terreni ſpecies euagemũr: non
intempeſtiue commemorabimus Iulii Græcini con/
ſcriptam uelut formulam:ad quam poſita ẽ imitatio
terræ uinealis. Idem enim Gręcinus ſic ait: Eſſe aliquam terram
calidam uel frigidam:humidam uel ſiccam:raram uel denſam:
leuem aut grauem:pinguem aut macram. Sed ne℞ nimium ca/
lidũ ſolum poſſe tolerare uitẽ : qa inurat: ne℞ prægelidũ.quom
uelut ſtupentis et congelatas radices nimio frigore moueri non
ſinat:quæ tum demum ſe promunt.cũ MOdico tepore euocãt
humorem terrę iuſto maiorẽ putrefacere depoſita ſemina. Rur/
ſus nimiam ſiccitatem deſtituere plantas naturali alimẽto: aut ĩ
totum necare:aut ſcabras et retorridas facere. Perdenſam humũ
cœleſtis aquas non ſorbere:nec facile perflari:facillime perrumpi
et præbere rimas:qbus ſol ad radices ſtirpium penetret. Eadẽ℞
uelut conclauſa et COartata ſemina comprimere at℞ ſtrangula/
re. Raram ſupra modum VElut per infundibulum tranſmittere
imbres:et ſole ac uẽro penitus ſiccari at℞ exoleſcere. Grauẽ terrã
uix ullã cultura uincibilem: leuẽ uix ulla ſuſtineri: pinguiſſimã
et lætiſſimam luxuria:macrã ac tenuem ieiunio laborare. Opus
eſt inquit inter has tam diuerſas inæqualitates magno tempera/
mento:quod in corporibus noſtris quo℞ deſyderatur: quorum
bona ualetudo calidi et frigidi:humidi et aridi:denſi et rari cer/
to et quaſi examinato MOdo continetur. Nec tamen hoc tem/
peramentũ in terra:quæ uineis deſtinetur:pati momento libra/
tum eſſe debere ait:ſed in alteram partem propenſius:ut calidior
terra ſit q̃ frigidior:ſiccior q̃ humidior:rarior q̃ denſior:et ſi qua
ſunt his ſimilia:ad quæ contemplationem ſuam dirigat:qui ui/
neas inſtituet. Quæ cuncta(ſicut ego reor) magis proſunt:cum

Modico tẽ/pore. Legas te/pore/tepor enĩ & calor modi/cus euocat ci/tatque uites ad promendum.

Cohortata ſemina. Legẽ/dum eſt coar/tata/intellectu manifeſto.

Velut per ĩ/fundibulũ. In/ſtrumẽti ruſtici nomẽ eſt Quo uina diffundũ/tur in dolia in uſu cellæ uina/riæ frequentiſ/ſimo. portius Cato ſcribit o/portere uillicũ habere ĩ inſtru/mento fundi ĩ/fũdibula duo. Refert Flauiuſ uopiſcus ĩ aure/lião fuiſſe quẽ/dam bibacẽ q bibere ſoleret ĩ fundibulo ap/poſito plus or/ca. eſt autẽ or/ca genus uaſis.

Modo con/tinet. Ariſto/teles & galenuſ tradunt bonã ualitudinẽ eſſe quandam qua/ſi mediocrita/tem in confi/nio exceſſus & defectus collo/catam.

ſuffragatur etiã ſtatus cœli. Cuius regionem quã ſpectare DE/
bent unicæ uetus eſt diſſenſio. Saſerna maxime probante ſolis
ortum: mox deinde meridianum: tum occaſum. Tremelio Scro/
fa præcipuam poſitionem meridianam cẽſente/ Virgilio deinde
induſtria occaſum ſic repudiante.

Neue tibi ad ſolem uergant uineta cadentem.

Democrito et Magone laudantibus cœli plagam ſeptemtriona/
lem: qa exiſtiment ei ſubiectas feraciſſimas uineas: quę tñ boni/
tate uini ſuperentur. Nobis in uniuerſum præcipere optimũ ui/
ſum eſt: ut in locis frigidis meridiano uineta ſubiiciantˀ: tepidis
orienti uertantur: ſi tamen non infeſtabuntur auſtris eurisq; : ue/
lut oræ maritimæ in bætica. Sin autem regiones prædictis uen/
tis fuerint obnoxiæ: melius aquiloni uel fauonio committentˀ.
Nam feruentib9 prouinciis ut ægypto et numidiæ: uni ſeptem/
trioni rectius opponetur: quibus omnibus diligenter explora/
tis: tum demum paſtinationem ſuſcipiemus.

Quomodo terra paſtinetur. Capur. xiii.

e Ius autem ratio cum italici generis futuris agricolis:
tum etiam prouincialibus tradenda eſt: cum in longĩ/
quis partibus et remotis regionibus iſtud genus uer/
tendi et ſubigẽdi agri minime uſurparˀ: ſed aut ſcrobibꝰ aut ſul/
cis uineæ plerumq; conſeruntur. Scrobibus uinea ſic ponitur.
Quibus autem mos eſt ſcrobibus deponere fere per tres longi/
tudinis: perq; duos pedes in altitudinem cauato ſolo quantum
latitudo ferramenti patitur: maleolos utrinq; iuxta latera foſſa/
rum conſternunt. et aduerſis ſcrobium frontibus curuatos eri/
gunt: duabuſq; gemmis ſupra terram EMInere paſſim repoſita
humo cætera coæquant: quæ faciunt in eadem linea intermiſſis
totidem pedum ſcannis dum peragant ordinem. Tum deinde
relicto ſpatio prout cuique mos eſt uineas colenti: uel aratro: uel
bidente uel ſequentes ordinem inſiſtunt. Et ſi foris tantum ter/
ra uerſetur: minimum eſt quinq; pedum INterordinium: ſeptẽ
maximum. in bubus et aratro minimum ſeptem pedum: ſatis
amplum decem. Nonnulli tamen omnem uitem per denos pe/
des IN quincuncem diſponunt: ut more noualium terra tranſ/
uerſis aduerſiſq; ſulcis proſcindatur. Id genus uineti non con/
ducit agricolæ: niſi ubi lætiſſimo ſolo uitis amplo incremento
ſurgit. At q paſtinatiõis ſpenſã reformidãt: ſed aliqua tñ pte pa/
ſtinationem imitari ſtudẽt: paribus alternis ſpatiis omiſſis ſenũ
pedũ latitudinis ſulcos dirigũt fodiũtq; et EXaltãt tres pedes:

Debẽt uni/
cæ. Corrigito
uineæ.

Eminere paſ/
ſim. dic paſſi. i.
permittentes.

Interordium.
Spatiũ qđ eſt
inter duos or/
dines diciˀ int/
ordiniuȝ/ ſicut
interuallum i/
ter colũnas in/
tercolũniũ no/
minatur.

In quincũcẽ
diſponũt. i diſ/
ponẽdis arbori
b9 & uineis ma/
xime laudata ẽ
quĩcũcialis or/
dinum ratio/ ut
pote quæ non
ſolũ pflatu uti/
lis ſit/ uerũ & aſ/
pectu grata/ q°
cũq; intueare ĩ
ordinẽ ſe porri
gẽte uerſu. M.
Tullius. cũ aũt
admirareˀ lyſã
der & pceritateſ
arborũ & direc/
tos ĩ quĩcũcẽ or
dies/ Quĩtilia/
nus. quid illo
quincũce ſpe/
cioſius/ q ĩ quã/
cũq; partẽ ſpec
taueris rect9 ẽ
Sed protinus ĩ
id quoq; pdeſt
ut terræ ſuccũ
æqliter trahãt.

Exaltãt. Ex/
altare ſulcũ eſt
alta foſſione de
primere/ eſt enĩ
altitudo ſupe/
rior & inferior.

Dipõdio & dodrãte. idest duobus pedib⁹ & nouẽ unciaꝝ altitudine.

Crudum. i. tactum sine sulco & pastinatione.

Vt ea altitudo: Sincerior lectio ẽ latitudo.

ac per latera foſſarum uitem uel maleolum diſponunt. Auarius quidã DIpondio et dodrante altum ſulcum: latum pedũ quinq; faciunt. deinde ter tanto ſpatium CRVdum relinquunt. atq; ita ſequentem ſulcum infundunt. quod cum per diffinitum uineis locum fecerint in lateribus ſulcorum uiuiradices uel deciſos q̃recentiſſimos palmites nouellos erigũt: confitis pluribus inter ordinaria ſemina maleolis: quos poſteaq̃ cõualuerint crudo ſolo qđ emiſſũ eſt: tranſuerſis ſcrobibus propagent: atq; ordinent uineam paribus interuallis. Sed hæ quas retulimus uinearũ ſationes: pro natura et benignitate cuiuſq; regionis aut uſurpandæ aut repudiandæ ſunt nobis. Nunc paſtinandi agri propoſitum eſt rationem tradere. Ac primum ut omnem ſiue arbuſtum ſine ſilueſtrem locum uineis deſtinauerimus: omnis frutex atq; arbor erui et ſummoueri debet: ne poſtea foſſorem moretur: ne ue iam paſtinatũ ſolum iacentibus molibus imprimat̃: et exportantiũ ramos atq; trũcos ingreſſu proculcetur. Neq; enim parum refert ſuſpenſiſſimum eſſe paſtinatum: et ſi fieri poſſit ueſtigio quoq; inuiolatum: ut mota ęqualiter humus nouelli ſeminis radicibus quacũq; in partem prorepſerint molliter cedat: ne in crementa duritia ſua reuerberet: ſed tenero uelut nutritio ſinu recipiat: et cœleſtes admittat imbres. eoſq; alendis ſeminibus diſpenſet. ac ſuis omnibus partibus ad educandam prolem nouam conſpiret. Campeſtris locus alte duos pedes et ſemiſſem infodiẽdus eſt: accliuis regio tris: Praeruptior uero collis uel in quattuor pedes uertẽdus: quia cum a ſuperiore parte in inferiorem detrahitur hum⁹: uix iuſtum paſtinationi præbet regeſtum. ac niſi multo editiorem ripam q̃ in plano facere. rurſus depreſſis uallibus minus alte duobus pedibus deponi uineam non placet. Nam præſtat non conſerere: q̃ in ſũma terra ſuſpendere. Niſi ſi tamẽ ſcaturigo paluſtris obuia fit: ſicut in agro rauenate: pluſq̃ ſeſquipedem prohibeat ĩfodere. Primum autem prædicti operis exordium eſt: non ut huius tẽporis pleriq; faciũt agricolæ paulatim ſulcum exaltare: et ita ſecundo uel tertio gradu peruenire ad deſtinatam paſtinationis altitudinem. Sed protinus æqualiter linea poſita rectis lateribus perpetuam foſſam educere: et poſt tergum motam humum componere. atq; in tantum deprimere donec altitudinis menſuram datam cœperit. Tum per omne ſpatiũ gradus æqualiter mouenda linea eſt: optinendumq; VT ea altitudo in imo reddatur: quæ cœpta eſt in ſummo. Opus eſt autem perito ac uigilãte exactore qui ripam erigi iubeat: ſulcumq; uacuari. ac totum ſpatium crudi ſoli cum emota iam terra committi: ſicut præcepi ſuperiore libro: cum arandi rationem traderem: necubi ſcamna omittantur: et qđ eſt durũ ſũmis glebis obtegat̃. Sed huic operi exigendo quaſi quandã machi

nam commenti maiores noſtri regulam fabricauerunt:in cuius latere uirga prominens ad eam altitudinem qua deprimi ſulcum oportet:contingit ſummam ripæ partem:ID genus menſuræ ciconiam uocant ruſtici. Sed ea quoq; fraudem recipit:cum plurimum intereſt utrum eam pronam an rectam ponas. Nos itaq; huic machinæ quaſdam partis adiecimus: quæ contendentium litem diſputationemq; dirimerent. Nã duas regulas eius latitudinis:qua paſtinator ſulcũ facturus ẽ in ſpeciem græcę litteræ DEcuſabimus:atq; ita medie parti: qua regulæ committuntur:antiquã illam ciconiã infiximus: ut tanq̃ ſuppoſita uaſi ad perpendiculum normata inſiſteret. Deinde tranſuerſæ quæ eſt in altera uirgulæ fabrilem libellã ſuppoſuimus. Sic compoſitum ORganum cum in ſulcũ 'dimiſſum eſt:litem domini et cõductoris ſine iniuria diducit. Nam ſtella quam diximus græcę litterę faciem optinere: pariter imæ foſſæ ſolum metitur atq; perlibrat:quia ſiue pronũ ſeu ſupinum eſt:poſitione machinæ deprehenditur. Quippe prædictæ uirgulæ SVPerpoſita libella alterutrũ oſtendit:nec pariter patitur exactorẽ operis decipi. Sic permenſum et perlibratum in ſimilitudinem ueruacti ſemper procedit. tantũq; ſpatii linea promota occupat:q̃tũ VT fuſus ſulcus longitudinis ac latitudinis optinet:atq; id genus præparãdi ſoli probatiſſimum eſt.

Quot modis uitis ponatur:aut in prouinciis aut in italia. Caput. xiiii.

Equitur opus uineæ conſerendæ: quæ uel uere uel autumno tempeſtiue deponitur. Vere melius ſi aut pluuius aut frigidus ſtatus cœli ẽ :ut ager pinguis aut campeſtris et uliginoſa planicies. Rurſus autumno ſi ſicca ſi calida eſt aeris qualitas:ſi exilis atq; aridus cãpus:ſi macer præruptuſue collis. Vernæq; poſitionis dies fere quadraginta ſunt ab idibus februarii uſq; in æquinoctium . Rurſus autumnalis ab idibus octobris in kalendas decembris. Sationis aũt duo gña maleoli uel uiuiradicis quod utrũq; ab agricolis uſurpatur:et in ꝓuinciis magis maleoli. Neq; enim ſeminariis ſtudent:nec uſum habent faciẽdæ uiuiradicis. Hãc

Id genus mẽſuræ. Diſpice an elegantius ſit ſi legas genus machinæ/ nam machinam ſiue regulam ſiue organum Id genus ruſtici uocant Ciconiam non menſuram/ Sicut apud apđ plautũ upupa eſt pro ferramento operariorum.

Decuſſibimus. Ideſt deformabimus, ducemuſq; in decuſſes ideſt denormabimꝰ digeremuſq; ad æquilibrium. Hoc uerbo utitur & Victruuius/ dictumq; uidetur a decuſſibus hoc ẽ a denario numero, qui perfectꝰ & abſolutus eſt, quidam legunt decuſſauimus ut ſit preteriti temporis qđ ĩtellectui magis q̃drat. Quod autem ait in ſpeciem græce litteræ neq; Δ. ĩtelligo neq; λ. ut quidam opinãtur/ ſed. χ. Talis enĩ littera ſtellæ ſimilior eſt/ cuius effigiem repreſẽtare ait hanc machinam.

Organum. Docet Victruuius nomine organi machinas ſignificari multifarias in architectura.

Superpoſita libella: Norma eſt ſiue inſtrumentum/ quo libratores aquarum utuntur. Structuræ ædificiorum ut inquit Plinius ad normam & libellam fieri. & ad perpendiculum reſpondere oportet/ in alia ſignificatione libella in argento ſignificat decumã partem denarii nummi. Sembella dimidium libellæ.

Vt fuſus ſulcus. Opinor legendum infoſſus ſulcus.

Inoccataq. Paſtinatio dicitur ioccata quaſi per occationes comminutæ ſit glebæ. & bene ſubact⁹ ager uineæ ponendæ preparatur.

Si uero ſolū ciuitatis. Dictio illa ciuitatis obeſſe lo fodienda ē. & in ei⁹ locum ſubſtituendum. Cui uitis cōmittatur. uidetur exile.

ſationē cultores italię plęriq; iure īprobauerūt:cū pluribꝰ dotibꝰ præſter uiuiradix. Nā minus īterit:cū et calorē et frigus et cęteras tēpeſtates ꝓpter firmitatē facili⁹ ſuſtinear. Deīde adoleſcit maturius:qđ euenit ut celeri⁹quoq; ſit tēpeſtiue edēdis fructibꝰ:tū ēt nihil dubiū ē ſępius trāſlatū proficere. pōt tamen maleolus ꝓtinus inuicē uiuiradicis cōſeri ſoluta et facili terra. cęterum denſæ cratis utiq; uitem deſiderat.

Meliorē eē poſitionē paſtinato ſolo ꝗ nouali. Caput. xv.

Erit ergo prius ī emūdata INoccataq; et æꝗta paſtinatiōe: macro ſolo qnis pedibꝰ īter ordines omiſſis:mediocri ſenis.

In pīgui uero ſeptenū pedū ſpatia dāda ſūt:quo largiora uacēt īterualla:ꝑ quę frequētes ꝓlixęq; materię diffundāt. Hęc ī qncūcē uineaꝶ metario expeditiſſima rōne cōficit. Quippe linea ꝑ totidē pedes quot deſtinaueris interordinioꝶ ſpatiis purpura uel quolibet alio cōſpicuo colore īſuit. Ea ſic denotata ꝑ repaſtinatū intendit:et iuxta purpurā calamus īfigit. Atq; ita patib⁹ ſpatiis ordines dirigūt. Quod deīde cū eſt factū:foſſor īſeqt:ſcrobēq; alternis omiſſis ordinū ſpatiis a calamo ad ꝓximū calamū nō minus altū ꝗ duos pedes et ſemiſſem planis locis refodit:acclīuibꝰ in dipondiū et dodrantē:pręcipitibꝰ etiā ī tres pedes. In hāc mēſurā ſcrobibꝰ depreſſis uiuiradices ita deponūt: ut a media ſcrobe ſingula et ī diuerſū ſternāt:et cōtrariis frontibꝰ foſſarū ad calamos erigant. Satoris aūt officiū ē primū ꝗ recētiſſimā:et ſi fieri poſſit:eodē momēto quo ſerere uelit:de ſeminario trāſferre plātā diligēter exēptā et integrā. Deinde eā uelut ueteraneā uitē totā expurgare:et ad unā materiā firmiſſimā redigere:nodoſq; et cicatrices alleuare. Siquę ēt radices:quod maxīe cauendū eſt ne fiat in eximēdo:leuauerint:eas amputare. Sic deinde curuatā deponere:ne duaꝶ uitiū radices īplicent. Id.n. uitare facile eſt ꝑ imū ſolū iuxta diuerſa latera foſſarū diſpoſitis paucis lapidibꝰ. Qui ſinguli nō excedāt qnq; librale pondus. Hi uidēt (ut Mago ꝓdit) et aq̄s hyemis et uapores æſtatis ꝓpulſare radicibꝰ. quē ſecutus Virgili⁹ tutari ſemina et muniri ſic pręcipit:

Aut lapidē bibulū:aut ſqualleītis īfode cōchas. Et paulopoſt. Iāq; reperti
Qui ſaxo ſuper atq; ingentis pondere teſtę
Vrgerent. hoc effuſos munimen ad imbres.
Hoc ubi hiulca ſiti findit canis æſtifer arua.

Idēq; pœnus auctor ꝓbat uinacea ꝑmixta ſtercori depoſitis ſeminibꝰ in ſcrobē mouere:ꝙ illa ꝓuocent:et eliciāt nouas radiculas. Hoc ꝑ hiemē frigentē:ut humū ſcrobibꝰ inferre calorē:tēpeſtate ac ꝑ æſtatē uirentibꝰ alimentū et humorē præbeat. SI uero ſolū ciuitatis cōmittit uidet exile:longius accerſitam pinguem humum ſcrobibus inferre cenſet. quod an expediat regionis annona operarumq; ratio nos docebit.

Quę mẽſura paſtinãdi ſoli abũde ſit uineis. Ca. xvi.

Xigue humidũ paſtinatũ ſatiõi cõuenit. melius tamẽ
e uel arido q̃ lutoſo ſemẽ cõmittit᷑. Idq; cũ ſupra ſũmã
ſcrobẽ cõpluribus ĩternodiis ꝑductũ eſt: quod de ca-
cumine ſupereſt: duabꝰ gẽmis tantũ ſupra terrã relictis amputa-
tur: et ingeſta humo ſcrobibꝰ cõpletis coæquato. D Einceps pa-
ſtinato maleolus ordinariis uitibꝰ ĩterſerẽdus. Eũq; ſat erit me-
dio ſpatio quod uacat inter uitis pimã lineã D Epingere. Sic. n.
melius et ipſe conualeſcet: et ordinariis ſeminibꝰ modice uacuũ
ſolum ad culturam præbebitur. In eadẽ deinde linea: in qua ui-
uiradix optinet ordinem ſuum: præſidii cauſa quorũ ex numero
propagare poſſit in locum demortuæ uitis: quinq; maleoli pan-
gendi ſũt: per ſpatiũ taleis quæ poſſint A medio internodio ſũ-
mi: ut ab utraq; paribus interuallis diſtent. Tali conſitioni Iuli-
us Atticus abũde putat eſſe maleolũ ſexdecim milia. Illa nos tñ
plus quatuor milibus conſerimus. Quin negligentia cultorum
magua pars deperit. et interitu ſeminũ cętera quę uirẽt: rareſcũt.

Quẽadmodũ et quo tẽpore uitis ſerẽda ſit. Cap. xvii.

E poſitione ſurculi non minima diſputatio fuit inter
d auctores. Quidam totum flagellũ ſicut erat matri de-
tractum crediderunt ſationi conuenire. Idq; per gem-
mas quinas uel etiam ſenas partiri complures taleolas terrę mã-
dauerunt. Quod ego minime probo: magiſq; aſſentior his auc-
toribus: qui negauerunt eſſe idoneam frugibus ſuperiorem par-
tem materiæ: ſolamq; eam quæ eſt iuncta cum uetere ſarmento
probauerunt. Cæterum omnem ſagittam repudiauerunt. Sagit-
tam ruſtici uocant nouiſſimam partem ſurculi: ſiue quia longiꝰ
receſſit a matre et quaſi emicuit atq; ꝓſiluit: ſeu quia cacumine
attenuata prædicti tæli ſpeciem gerit. Hanc ergo prudentiſſimi
agricolæ negauerunt conſeri debere. Nec tamen ſententiæ ſuæ
rationem nobis ꝓdiderunt: uidelicet quæ ipſis ĩ re ruſtica mul-
tum calentibus prompta erat: et ante oculos pene expoſita. Om-
nis enim fœcundus pampinus intra quintã aut ſextam gemmã
fructu exuberat: reliqua parte q̃uis longiſſima uel ceſſat: uel per
exiguos oſtendit racemos. Quã ob cauſam ſterilitas cacuminis
iure ab antiqs ĩcuſata eſt. Maleolus aũt ſic ab iiſdem PANget᷑:
ut nouello ſarmẽto pars aliqua ueteris hæreret. Sed hãc poſitio-
nem dãnabat uſus. Nã quicquid ex uetere materia relictũ erat:
depreſſũ atq; obrutũ celeriter humore putreſcebat: ꝓxiaſq; radi-

Deiceps pa-
ſtinatio. Corri-
ge paſtiato. ut
ſit uerbũ.

Depingere.
Vnius litteræ i
mutatione tol-
lendum eſt mẽ-
dum. ut legas
depangere: qđ
plantare ſigni-
ficat. iĩdẽ pau-
lo mox. quinq;
maleoli pangẽ-
di ſunt.

A medio in-
ternodio. Legẽ
dum eſt inter-
ordinio. ſũt. n.
interordinia ut
ſupra diximus
interualla inter
ordines uitiũ.
Quibus uinea
conſeritur. uti-
litatis & uolup-
tatis cauſa.

Pangeť: Le-
go pãgebatur:
ſic enim purior
eſt nitidiorque
intellctus.

ces teneras et uix dum properantis uitio ſuo enecarat. Quod cū acciderat:ſuperior pars ſeminis retorreſcebat. Mox Iulius Attic⁹ et Cornelius Celſus ętatis noſtrę celeberrimi auctores patrē atq; filiū Saſernam ſecuti:quicquid reſidui fuit EX uetere palma per ipſam commiſſuram:quæ naſcitur materia noua taſerunt: atq; ita cū ſuo capitulo ſarmentū depreſſerūt.

Quæ obſeruare debet qui uitē ponit. Caput.xviii.

ſEd Iulius Atticus prætorto capite et recuruato ne paſtinarū effugiat prædictū ſemen merſit. Paſtinū uocant agricolę ferramentū bifurcū:quo ſemina pangūtur. Vnde etiam repaſtinari dictæ ſūt uineę ueteres quę refodiebantur. Hæc enim propria appellatio reſtibilis uineti erat. Nunc antiqtatis imprudēs cōſuetudo qcqd emoti ſoli uineis p̄paraẗ: repaſtinatū uocat. Sed ad ꝑpoſitū/uitioſa eſt(ut mea fert opinio) Iulii Attici ſatio:q̄ cōtortis capitibus maleolū recipit. Eiuſq; rei uitādæ nō una ratio eſt. Primū q̄ nulla ſtirps anteq̄ deponaẗ uexata et infracta melius prouenit:q̄ quę integra et inuiolata ſine iniuria cōpoſita eſt. Deinde qcqd recuruū et ſurſum uerſus ſpectat:diuerſū eſt. Cū tēpeſtiuū eximitur in modū humi repugnat obluctanti foſſori. Et uelut uncus infixus ſolo anteq̄ extrahatur pterumpitur. Nam fragilis eſt ea parte materia:quæ torta et recuruata cum reponeretur cœperat uitium:propter quod perfractam maiorem partem radicum amittit. Sed ut incommoda iſta pretereā:certe illud qđ eſt inimiciſſimū diſſimulare nequeo. Nā paulo ante cum de ſumma parte ſarmenti diſputarē:quā ſagittā dixerā uocitari:colligebā fere intra quintam uel ſextā gemmā: quæ ſint proximę ueteri ſarmento FRVctus medii. Hanc ergo fœcūdā partē cōſumit:q cōtorquet maleolū. Cū et ea pars quæ duplicaẗ tres gēmas uel q̄tuor optinet:et reliq duo uel tres fructuarii oculi penitus ī terrā deprimanẗ:merſiq; non materias:ſed radices creant. Ita euenit. Sed quod IN ſalicta cōſerendo uitauerimus:id ſequamur in eiuſmodi maleolo:quem neceſſe eſt facere longiorem ſi uolumus detortū depangere. Nec dubiū q̄n gēmę cacumini ꝓximę quę ſūt infœcūdę in eo relinquāẗ:ex qb⁹ pampini pululāt uel ſteriles:uel certe minus feraces:quos ruſtici uocāt racemarios. Quid q̄ plurimū īntereſt ut maleolus q deponiẗ ea parte qua eſt a matre deciſus:coaleſcat:et celeriter cicatricem ducat. Nā ſi id factū nō eſt:uelut per fiſtulā ita ꝑ apertā uitis medullā nimi⁹ humor trahiẗ:ideq; truncū cauat. Vnde formicis aliiſq; animalibus;quę putrefaciunt crura uitium:latebræ

Ex uetere palma: Noīe palmæ uitē ſignificari ſupra annotauimus.

Fructus medii. Vt ſenſus integer ſubſiſtat lego fruct⁹ edi ideſt progenerati.

In ſallicta cōſerendo: Quid ſibi uelit dictio hæc ſalicta i mētiōe uinearū iſerta nō diſpicio. ꝑinde corrigo. in ſagitta conſerenda. nā ut aliubi docet Columella ſagittā ruſtici uocant nouiſſimā partem ſurculi uitiginei / ſiue quia lōgius receſſit a matre / & q̄ſi emicuit atq; ꝓſiluit/ ſeu quia cacumine attenuata prædicti teli ſpeciē gerit. Quidam emendāt in recto conſerendo uidelicet maleolo ad differentiam eius malcoli qui cō tort⁹ recuruatuſq; ſeritur.

præbentur. Hoc autem euenit retortis ſeminibus. Cũ enim per
exemptionem imæ partes eorũ putrefactæ ſunt:apertę medul/
la deponuntur. Atq; irrepentibus aquis prædictiſq; animalibus
celeriter ſeneſcunt. Quare pangendi optĩa eſt ratio recti maleoli:
cuius imum caput conſertum eſt bifurco paſtini anguſti faucibꝰ
ferramenti facile continetur:ac deprimitur. Idq; ſarmentum ſic
demerſum citius coaleſcit. Nam et radices e capite qua reciſum
eſt:æque mittit.quæ cum creuerunt cicatricẽ obducunt.et alio/
quin plaga ipſa deorſum ſpectans nõ tãtũ recipit humorẽ quã/
tum illa:quæ reflexa et reſupina more infundibuli per medullã
tranſmittit quicquid aquarum cœleſtium ſuperfluxit.

Quã longus debet eſſe maleolus. Caput.xix.

l Ongitudo quæ debeat eſſe maleoli:parum certa eſt:cũ
ſiue crebras gẽmas habet:breuior faciendus eſt:ſeu ra/
ras longior:attamen nec maior pede nec dodrante mi/
nor eſſe debet. Hic ne p ſummã terræ ſitiat æſtatibus:ille ne de/
preſſus altius cũ adoleuerit exemptionem difficilem præbeat.
Sed hæc plano. Nam in cliuoſis:ubi terra decurrit:poteſt PAL/
mipedalis depõi. Vallis et uliginoſi campi ſitu ſerimus etiã tri/
gemmem:qui eſt paulo minor dodrante:longior utiq; ſemipe/
de. Iſq; nõ ab eo trigemmis dictus eſt:q; omnino trium oculo/
rum eſt:cum fere circa plagam qua matri abſciſus eſt plenus ſit
gemmarum:ſed q; his exceptis quibus eſt frequens in ipſo capi/
te:tres deinceps articulos totidemq; gemmas habet. Super cęte/
ra illud quoq; ſiue maleolum ſiue uiuiradicem ſerentẽ præmo/
neo:ne ſemina exareſcant:immodicum uentum ſolemq; uitare:
qui uterq; nõ incommode arcetur obiectu ueſtis: aut cuiuſlibet
denſi teguminis. Veruntamen præſtat eligere ſationi SILEntis
uel certe placidi ſpiritus diem. Nam ſol umbraculis facile depel/
litur. Sed illud etiam quod nondum tradidimus: anteq̃ diſpu/
tationi clauſulam imponamus dicendũ eſt. Si plurium generũ
uites habẽdæ ſint æque ſeparatæ et diſtinctę ſpecialiter:an cõfu/
ſe et mixte cateruatĩ. Prius diſſeremꝰ de eo:qđ primũ ꝓpoſuimꝰ.

Quot genera uitium ponenda ſint. Caput.xx.

p Rudẽtis igitur agricolæ eſt uitem quã præcipue pro/
bauerit:nulla ĩteruenĩẽte alterius notę ſtirpe cõſerere.
Numerũq; q̃maximũ eiꝰ ſemp augere. Sed ꝓuidẽtis
eſt diuerſa quoq; gña deponere. Neq;.n.unq̃ ſic mitis ac tẽpatꝰ
eſt ãnus:ut nullo ĩcõmodo uexet aliqđ uitis genus:ſiue ſiccus ẽ
ID cõtriſtatur:ſeu pluuius:qđ ſiccitatibus gaudet: ſeu frigidus

Palmipeda/
lis deponi:Di/
citur maleoluſ
palmipedalis
qui habet lõgi/
tudinẽ pedis &
palmi. palmũ
autẽ cõſtare di/
gitis quaternis
docet Victru/
uius. pes cõſtat
ex palmis qua/
tuor hoc eſt di/
gitis ſexdecim.
Cubitus ex ſex
palmis.i.digitũ.

Silentis ſpi/
ritus diem. Si/
let coelum/cuz
ſerenum eſt &
tranqllũ. ſilent
herbæ & uir/
gæ: quãdo nõ
germinant/ſi/
lent uineæ. qñ
non progem/
mant. Hoc eſt
gemmas ocu/
loſq; nõ partu/
riunt. Silentez
lunã appellant
quando in coi/
tu eſt.

Id contriſta/
tur. Ne ſenten/
tiã mutila ſit &
trunca. adden/
dum eſt quod
humore/ſcili/
cet gaudet.

et pruinoſus: quod non eſt patiens uredinis: ſeu feruens QVOD ſaporem non ſuſtinet. Ac ne nunc mille tempeſtarũ iniurias perſequar: ſemper eſt aliquod quod uineas offendat. Igitur ſi unum genus ſeuerimus: cum id acciderit quod ei noxiũ eſt: tota uindemia priuabimur: neq; enim ullum erit ſubſidium. At ſi uaria uineta fecerimus aliquid ex iis inuiolatum erit: quod fructum perferat. Nec tamẽ ea cauſa nos debet compellere ad multas uitium uarietates: ſed quod iudicauerimus eximiũ genus: id quantæ multitudinis poſſumus: efficiamus: quod deinde proximum a primo: tum quod eſt TERtiæ uel quartæ: quodq; eatenus VElut letarum quodam cõtempſimus tetradeo: ſatis eſt enim per quatuor uel ſummum quinq; genera uindemiæ fortunam operiri. De altero quod mox propoſueram: nihil dubito: quin per ſpecies digerendæ uitis diſponendæq; ſint in proprios hortos SEminis ac decumanis diſtinguẽdæ. Nec quod ipſe potueram a meis familiaribus optinere: ut ante me quiſquam eorum qui maxime id probabit: effecerit. Eſt enim omnium ruſticorum operum difficillimum: quia et ſummam diligentiã legendis deſiderat ſeminibus: et in diſcernẽdis maxĩe pleraq; felicitate et prudentia opus eſt. Sed interdum (quod ait diuin9 auctor Plato) rei nos pulchritudo trahit: uel ea cõſectandi quæ propter infirmitatem commortales naturæ conſequi nequeamus. Iſtud tamẽ ſi ætas ſuppetat et ſcientia: facultaſq; cum uoluntate congruat: non ægertime perficiamus: q̃uis non minimo ætatis ſpatio perſeuerandum. Sed ut magnus numerus per aliquot ãnoſ diſcernatur. Neque enim omne tempus permittit eius rei iudicium. Nam uites quæ propter ſimilitudinem coloris: aut trunci flagellorũue dignoſci nequeunt: maturo fructu foliiſque declarantur: quam tamen dili-

Quod ſoporem. Quidam emendant ſapores, falſo, nam emẽdãdum ẽ uaporem, ẽ enim ſenſus. Quãdo annus eſt feruẽs & æſtuoſus contriſtatur id genus uitis, quod uaporis impatiens eſt, ſicut quando annus eſt ſiccus periclitatur ea uitis, quæ imbribus ledatr, & quando pruinoſus eſt annus, id genus uitium laborat, quod non ſuſtinet uredinem: quæ ut docet Plinius, ex frigore conſtat.

Tertiæ uel quartæ. Vel addendum uel ſub intelligendum eſt, notæ, ut ſit ſenſus parandas eẽ uites generoſas primæ ſecũdæq; bonitatis, nec non tertiæ uel etiã quartæ notæ. Hoc eſt tertii & quarti loci & eſtimationis inter multiiuga uitium genera. Idem dixit alio loco, poſſunt etiam ſecundæ notæ uites prouentu & ubertate commẽdari, ait Seneca, Nos ex illa prima nota nõ ſumus. Sed bene nobiſcũ agitur ſi in ſecunda recipimur. Idem tradit unicuiq; noſtrum pedagogum dari deum non quidem ordinariũ Sed hũc interioris notæ.

Velut letarum. Verba trunca corrupta abſona ſic emendamus, uelut metatum ſiue, uelut teſſeratum, quodam cõcepimus Tetradion hoc intellectu. Vineta ſunt facienda ex paucioribꝰ uitium generibus. Quod ſi libet efficere ex pluribus, ſatis eſt, quatuor generibus uineta diſponere, & ita efficere quadratam ſpeciem, qualis eſt teſſeris, Quod uocabulo græco uocat Tetradion, quaſi dicas quadratum: namq; ut docet Suidas τετραδιον conſtans eſt εκ τεσσαρων τετραδιον δε εκ του δυο και τετταρα.

Seminis ac decumanis diſtinguẽdæ: Emẽdo ſemitis uel ſemitãis, ut ea forma dicat ſemitãos ſulcos, qua decumani nũcupãt: Plinius hoc idẽ ſcribẽs dixit oportere uineas quitanis ſemitari hoc ẽ ut i quito quoq; palo ſingulæ iugo pagine includãtur, igitur quod a Plinio dictũ ẽ ſemi-

gentiam niſi per ipſum patrẽfamiliæ exhiberi poſſe nõ
affirmauerim. Nam credidiſſe uillicis uel etiam uinitori
ſocordis ẽ: cũ q̄d lõge ſit facilius: adhuc perpauciſſimis
agricolis contigerit: ut nigri uini ſtirpe careãt: q̄uis co/
lor uuæ poſſit uel ab ĩprudẽtiſſimo deprehẽdi.

Vtrum diſtinctis generibus uitium horti conſe/
rendi ſint. Caput. xxi.

i LLA tamen una mihi ratio ſuppetit celer/
time quod propoſuimus efficiendi ſi ſint ue/
teraneæ uineæ: ut SEParatos ſulcorũ cuiuſqꝫ
generis per ſingulos hortos inſeramus: ſic paucis annis
multa nos milia MAleorꝫ inſitis ꝑcepturos. atqꝫ ita diſ/
cretã ſemina per regiones conſituros: nihil dubito. Eiuſ
porro faciendæ rei nos utilitas multis de cauſis compel/
lere poteſt. Et ut a leuioribus incipiam: primum ꝙ ad
omnem rationem uitæ non ſolum agricolationis: ſed
cuiuſqꝫ diſciplinę prudentẽ delectant impenſius ea: quę
propriis generibus diſtinguuntur: q̄ quæ paſſim uelut
abiecta et quodã aceruo cõfuſa ſunt. Deinde ꝙ uel alie/
niſſimus ruſticæ uitę ſi in agrum tempeſtiue ueniat: ſũ/
ma cum uoluptate naturæ benignitatem miret: CVM
ſtingi bituricę fructibus opimis. hic paribus chio reſpõ/
dẽt. illinc arcela curſus. illinc ſpione ualiſcene cõuertãt:
quibus alma tellus annua uice uelut æterno quodã pu/
erperio lætam hortibus diſtamuſto demit ubera. Inter
quæ fauente libero petis palmitibꝰ uel generis albi: Vel
flauẽtis ac rutili uel purpureo nitore micantis: Vndiqꝫ
uerſicoloribus pomis grauidus COLlactet autumnus.
Sed hæc q̄uis delectant: utilitas tamen uincit uolupta/
tem. Nam et paterfamiliæ libentius ad ſpectaculum rei
ſuæ quanto eſt ea luculentior deſcendit. Et quod de ſa/
cro numine poeta dicit:

tari uerbo elegãtiſſimo/
id a Columella dicit ſe/
mitis ſiue ſemitanis di/
ſtingui. Decumanus au/
tem limes uocatur / qui
ſecat agrũ ab exortu ad
occaſum / ſicut cardo ap/
pellatur limes per agrũ
currens a ſeptemtrione
ad meridiem / oportet ut
Plinii uerbis utar Vine/
as limitari decumano.

Illa tamen uinum. Le/
ge una / ne oratio Clau/
dicet ſolecismo.

Separatos ſulcorum.
Emendo ſurculorum lo/
quitur enim de ſurculis
uitium conſerendis.

Maleorum. Corrige
malcolorum. ſunt enim
malcoli / uocabulo apud
ſcriptores rei ruſticæ fre/
quentiſſimo ſurculi ui/
tium utrinque capitula/
ti / & ob id maleoli nun/
cupati / perinde ac malei
effigiem repreſentantes.

Cum ſtingi bituricæ.
Hæc portenta uerborũ
diu me torſerunt / cũ nul/
lũ ſenſum nullãqꝫ ſtruc/
turã elicere poſſem. tan/
dem dictionibus ſingil/
latim ſyllabatimqꝫ per/
pẽſis & re curioſius ex/
plorata uideo hoc / totũ
membrum fluxum atqꝫ
luxatum reſtitui poſſe ĩ
ſuam ſedem / ſi ita legas.
Cũ iſtinc bituricæ fructi
bus opimis / hinc paribuſ
chiæ reſpõdent illinc ar/
celaca / uiſus illinc ſpio/
niæ baſiliſcæue conuer/
tant. Quibus alma tellus ãnua uice uelut æterno quedam puerperio letis in hortis diſtenta mu/
ſto. demonſtrat ubera. Hic locus ita cõcinnatus ex tenebricoſo fit luminoſus ex tortuoſo rectꝰ.
ex ſordido nitidus. quo diſtincta uitiũ genera explicantur / quod uero ſubſequitur generis albi
legendum eſt albi uel helui. Eſt enim color heluus ſiue heluolus inter purpureum & nigrum.
Vnde uuæ heluolæ nomen acceperunt: quæ a quibuſdam appellatæ ſunt uarianæ a colore ſæ/
pius uariante. grammatici heluum colorem appellari dicunt medium inter Ruffum & album /
qualis eſt color boum. M. Tullius hinc uidetur heluolas herbas ſcito Epitheto nũcupaſſe / cum
ait. heluolas herbas ita condiunt / ut nihil poſſit eſſe Suauius.

Collactet autumnus. Nitidior lectio eſt collucet.

Et quocunq; deus circum caput egit honeſtum.
Verum quocunq; domini præſentis OCVli frequenter ac/
ceſſere:in ea parte maiorem in modum fructus exuberat. Sed
omitto illud quod in deſcriptis etiã uitibus contingere põt:
illa quæ ſũt maxime ſpectanda perſequar. Diuerſæ notę ſtir/
pes nec pariter defloreſcunt:nec ad maturitatem ſimul perue/
niunt. Quam ob cauſam qui ſeparata generibus uinera non
habet:patiatur alterum incõmodum neceſſe eſt:ut aut fructũ
præcoquem eleuet:quæ res mox acorem facit:aut ſi matun/
tatem ſerotini expectet:amittat uĩdemiam præcoquem:quę
plerumq; populationibus uoluctum pluuiiſq; aut uentis la/
ceſſita dilabitur. Si uero interiectionibus fructum carpere ge/
nus uetat:primũ negligentiæ uindemiatoris ALEam ſub/
eat. Neq; enim ſingulis totidem antiſtites poſſit dare: q ob/
ſeruent præcipiantque: ne acerbæ uuæ demetantur. Dein/
de etiam quarum uitium maturitas competit cum diuerſæ
notæ ſint:melioris guſtus ab deteriore corrumpitur. Confu/
ſuſq; in unũ multatũ ſapor:uetuſtatis impatiẽs fit. Atq; ideo
neceſſitas cogit agricolam muſti annonam experiri: cũ plu/
rimum precio accedat:ſi uenditio in annum uel in æſtatem
certe differri poſſit. Iam illa generum ſeparatio ſummam cõ/
moditatem habet:ꝙ uinitor cuiq; facilius ſuam putationem
reddet:cum ſcit cuius notę ſit hortus quem deputat. Idq; IN
cõſemineis uineis obſeruari difficile ẽ:qa maior pars putatio/
nis per id tempus adminiſtratur:quo uitis neq; folium nota/
bile gerit. At multum intereſt pluris ne an paucioris materiaſ
pro natura cuiuſq; ſtirpis uinitor ſũmittat:prolixiſue flagel/
lis incitet:anguſta putatione uirem coerceat. Cœli quam par/
tem ſpectat genus quodq; uineti plurimum refert. Neq; enĩ
omni calido ſtatu nec ruſus frigido lætatur. Sed eſt proprie/
tas in ſurculis ut alii meridiano axe conualeſcant: quia ſunt
calidiores. Alii ſeptemtrionem deſiderent:quia contriſtentur
æſtu. Quidam temperamento lætentur orientis uel occiden/
tis. Has differentias ſeruat pro ſitu et poſitione locorum: qui
genera per hortos ſeparat. Illam quoq; non exiguam ſequit᷑
utilitatem:ꝙ et laborem uindemiæ minorem patitur et ſum/
ptum. Nam et quæ matureſcere incipiunt tempeſtiue legun/
tur:et quæ nondum maturitatem ceperunt uuæ:ſine diſpen/
dio differunt᷑. Nec pariter uetus atq; tempeſtiuus fructus prę‍/
cipitat uindemiam:cogitq; pluris operas quantocũq; precio

Oculi domini: Maiores fertiliſſimum in agro oculum domini eẽ dixerũt. & ut auctor eſt Ariſtoteles in oeconomicorũ primo, perſa interrogatus quid equũ maxime ſaginaret, oculus Domini reſpondit. Item libycus quod ſtercus agro foret utiliſſimum domini ingt ueſtigiũ. huc pertinet ſcitũ illud Catonis. frons occipitio prior ẽ, quo elegãter ſignificatur frontẽ hoc eſt præſentiam domini & aduentum plus ꝓdeſſe fundo q̃ occipitium id eſt, abſentiã atq; diſceſſum. Alibi tradit Columella oculos & ueſtigia domini res eſſe agro ſaluberrimas.

Alacam. Lege aleam hoc eſt periculum atq; diſpendium.

In conſemineis uineis. Conſemineas uineas uidet᷑ intelligere eas, in quibus aceruatim multa ſemina uitium cõfuſa ſũt, nec propriis generibꝰ diſtincta.

conducere. Iam et illud magnæ doris eſt poſſe guſtum cuiuſq; generis non mixtum: ſed uere merum condere: ac ſeparatum reponere ſiue eſt ille bituricus ſeu baſiliſcus SEV ſpinoſus: quæ genera cũ ſic DIFfuſa ſunt: quia nihil interuenit diuerſæ naturæ quod repugnet: perpetue tamen nobilitantur. Neq; enim poſt annos quindecim uel paulo pluris deprehendi poſſit ignobilitas in guſtu: cum fere omne uinum eam qualitatem ſortitum eſt: ut uetuſtate acquirat bonitatem. Quare ut dicere inſtituimus utiliſſima eſt generum diſpoſitio: quam ſi tamen opinere non poſſis: eſt ratio ut diuerſæ notæ non alias conſeras uitis: q̃ quæ ſaporem conſimilem fructumq; maturitatis eiuſdem prębeant. Poſſes iam (ſi te cura pomorum tangat) ultimis ordinibꝰ in ea fine uineti: quæ ſubiacet ſeptemtrionibus: ne cum increuerint obumbrent: cacumina ficorum pirorumue et malorum depangere. Quę uel inſeras interpoſito biennii ſpatio: uel ſi generoſa ſint adulta transferas. Hæc de poſitione uinearum. Supereſt pars antiquiſſima: ut præcipiamus etiã cultus earũ: de quibus ſequẽti uolumie pluribꝰ diſſeremus.

## LVCII IVNII MODERATI COLVMELLAE REI RVSTICAE LIBER QVINTVS.

Contra opinionem Attici et Celſi non eſſe ſatis altos ſcrobes bipedaneos uineaticis ſeminibus. Caput. i.

VM DE VINEIS CONSERENDis librum a me ſcriptum Publi Siluine compluribus agricolationis ſtudioſis relegiſſes: quoſdam repertos eſſe ais qui cætera quidẽ noſtra pręcepta laudaſſent: unũ tamen atq; alterum reprehendiſſent. quippe ſeminibus uineaticis nimium me ꝓfundos cenſuiſſe fieri ſcrobes adiecto dodrante ſuper altitudinem bipedaneã: quã Celſus et Atticus prodiderunt: ſingulaſq; uiuiradices ſingulis adminiculis parum prudenter contribuiſſe: cum permiſerint idem illa auctores minóre ſumptu gemmis deductis duo continua per ordinem ueſtire pedamenta: quæ utraq; ambiguam magis habent æſtimatiõem q̃ ueram. Etenim (ut quod prius propoſui prius refellam) ſi contenti bipedanea ſcrobe futuri ſumus: quid ita cenſemus altius paſtinare tam humili menſura uitem poſituri? Dicet aliquis ut ſit iferior tenera ſubiacens terra quæ non arceat: nec duricie ſua repellat nouas irrepentis radiculas. Iſtud quidem contingere poteſt etiam ſi ager bipalio moueatur: et deprimantur ſcrobis in regeſto: quod eſt fermentatum

Seu ſpinoſ^us^. Dic ſpionius. eſt enim uitiſ ſpionia multo larga & amplitudine uuarũ q̃ numero fertilior.

Diffuſa, ideſt recondita ĩ doliis. uina diffundi dicuntur i apothecis in uaſis uinariis. In quibꝰ diu ſeruãtur. Iuuenalis ipſe capillato diffuſum conſule potat: Oratius uina bibes iterum Tauro diffuſa. ueibuz hoc ẽ frequens is uſus apd Plinium, Iuriſconſultoſq; ceteroſque claſſicos ſcriptores.

PLVS dipondio ſemiſſe. Nã ſemp in plano refuſos:ſed egeſta humo humidior eſt:q̃ gradus ſoli crudi. Nec ſane poſitio ſeminum poſt altum cubile ſubſterni deſiderat. Verum abũde eſt ſemipedaneam conſitis reſolutam uitibus terram ſubiacere:quæ uelut hoſpitali:atq; etiam materno ſinu recipiat ĩcrementa uirentium. Exemplum eius rei capiamus in arbuſto:ubi cum ſcrobes defodimus:admodum exigui pulueris uiuiradici ſubiicimus. Verior igitur cauſa eſt depreſſi9 paſtinandi:cum iugata uineta melius conſurgant altioribus dimiſſa ſcrobibus. Nam bipedaneæ uix etiã ꝓuincialibꝰ agricolis approbari poſſũt:apud quos humili ſtatu uitis plerũq; iuxta terram coercet̃. Cũq; iugo deſtinetur altiore fundamẽto ſtabilienda ſit:ſi modo quando ſcandit excelſius plus alimenti terręq; deſiderat. Et ideo in maritandis arboribus nemo minorem pedanea ſcrobem uitibus compar. Cæterum illa parum prudens agricolarum ſtudio præcipua eſſe commoda humilis poſitionis:ꝙ et celeriter adoleſcãt ſemina:quę non fatigãtur multo ſoli preſſa pondere:fiantq; uberiora quę leuiter ſuſpenſa ſint. Nã utraq; iſta Iulii Attici ratio COMminat̃ exemplo arbuſtiuæ poſitionis:quæ ſcilicet multo ualidiorem fertilioremq; ſtirpem reddit:quod nõ faceret: ſi nõ laborarẽt altius demerſa ſemina. QVICquid repaſtinati humus dum eſt recens ſoluta laxataq; uelut fermento quodam intumeſcit:cum deinde non longiſſimam cœpit uetuſtatem condenſata ſubſidit:ac uelut innatantis radicis uitiũ SVMmo ſole deſtituit. Hoc aũt minus accidit noſtræ ſationi: qua maiore menſura uitis dimittitur. Nam ꝙ in profundo ſemina frigore laborare dicũtur:nos quoq; diffitemur. Sed non ẽ dipondi et dodrantis altitudo quæ iſtud efficere poſſit: cum præſertim quod paulo ante tulimus:depreſſior arbuſtiuę uitis ſatio tamen effugiat prædictũ incomodũ.

Nõ oportere unius uiuiradicis duos palos ueſtire:ſed ſingula ſemĩa ſingulis adminiculis eẽ cõtribuẽda. Ca.ii.

a Lterũ illud qđ minori impenſa duos palos unius ſeminis flabellis cẽſent maritari:falſiſſimũ. Siue.n. caput ipſum demortuũ eſt: DVO induãtur ſtatumina:et mox uiuiradices totidem ſubſtituendę ſũt:quę numero ſuo rõnẽ cultoris onerãt. Siue lenit:et ut ſæpe uenit:uel nigri eſt generis uel parum fertilis:non in uno ſed in pluribꝰ pedamentis fructus claudicat:q̃q̃ etiam genera ſtirpis uitem

Plus dipõdio & ſemiſſe. Ideſt plus duobus pedibus & dimidio. peculiaris hæc eloquutio eſt Colũellæ: de q̃ iaʒ ſupra diximus.

Cõminat̃. Corrige cõuincitur. i. refellit̃ redarguit̃ refutatur.

Quicquid repaſtinati. Vt ſtructura uerborum bene coagmẽtetur legẽdũ uidet̃ qcqd repaſtinat̃ humus.

Sũmo ſole. Legendum ſolo hoc eſt terreno.

Duo induantur ſtatumĩa. Corrige uiduantur. nam cũ arbores & pali decenter dicantur uitibus maritari, qñ illis copulãt̃, decẽter quoq; dicentur uiduari, qñ uitis emorit̃, quæ inſtar mariti ẽ. ſtatumina autẽ uocant̃ adminicula pali pedamẽta quibus ſtat uitis tenera atq; fulcitur. & ita itellige exponeq; ſtatumina apud Columellam hac uoce crebrius utentẽ, apud Victruuium ſtatumina & ſtatuminationes capiũtur ꝓ ſolidationibus pauimentorum, & ſtatuminare pro munire ac ſolidare.

Quãq̃ etiá genera. Legendum uidet̃. quoquo ẽt genere ſtirpis.

ſic in duos palos diuiſam rerum ruſticarum prudẽtiores exi/
ſtimant minus fertilem fore:qui cratem fractura ſit. Et iccir/
co ueteres uineas MERgis propagare potius q̃ totas ſterne/
re. Idem ipſe Atticus præcipit:ꝙ mergi mox facile religẽtur:
ita ut quæq; uitis ſuis radicibus tanq̃ propriis fundamentis
innitatur. Hæc autem quæ toto proſtrata corpore cũ inferius
ſolum QVAſi congelauit atq; irretiuit cratem facit:et pluri/
bus radicibus inter ſe connexis angitur:nec aliter q̃ ſi multis
palmitibꝰ grauata deficit. Quare per omnia prętulerim duo/
bus potius ſeminibus depoſitis q̃ unico periclitari:nec id ue/
lut compendium conſectari:quod in utramq; partem longe
maius afferre poſſit diſpendiũ. Sed iam prioris libri DISpu/
tatio repetitia nobis promiſſum ſequẽtis exordium.

Nouam conſitionẽ uineæ niſi magna et aſſidua cultu/
ra adiuuetur celeriter interire. Caput. iii.

i N omni genere impenſarum (ſicut ait Græcinus)
pleriq; noua opera fortius auſpicãtur:q̃ tuentur p/
fecta. Nam qdã ab inchoato domos extruunt: nec
perędificatis cultũ adhibent. Nonnulli ſtrenue fabricant na/
uigia nec cõſumata perinde inſtruũt armamẽtis miniſtriſq;.
Quoſdam emacitas in armẽtis:quoſdam exercet in compa/
randis mancipiis. De tuendis nulla cura tangit. Multa etiam
beneficia:quæ in amicos contulerunt:leuitate deſtruunt. Ac
ne iſta Siluine miremur:liberos ſuos nõnulli nuptiis uotiſq;
quęſitoſ auare nutriũt:nec diſciplinis aut cęteris corporis ex/
colunt iſtrumẽtis. Quid his colligitur? Scilicet plerũq; ſimili
genere peccari ẽt ab agricolis:q pulcherrime poſitas uineas
anteq̃ pubeſcant uariis ex cauſis deſtituunt. Alii ſumptũ an/
nuũ refugientes:et hunc primum reditum certiſſimũ exiſti/
mantes impendere nihil:quaſi plane fuerit neceſſe uineas fa/
cere quas mox auaritia desererent. Nonnulli magna potius q̃
culta uineta poſſidere pulchrum eſſe dicunt. Cognoui iam
plurimos qui perſuaſum haberent:agrũ BOnis ac malis ra/
tionibus colendum eſſe. At ego cum omne genus ruris:niſi
diligenti cura æque exerceatur:fructuoſum eſſe non poſſe iu/
dicem:tum uel maxime uineas. Res enim eſt tenera infirma
iniuriæ maxime impatiens:quæ nimio labore et ubertate cõ/
ſumitur:ſi modum non adhibeas fœcunditate ſua. Cum ta/
men aliquatenus ſe cõfirmauit:et ueluti iuuenile robur acce/
pit:negligentiam ſuſtinet. Nouella uero dum adoleſcit: niſi

Mergis propa/
gare: Mergus ge/
nus eſt ꝓpagatio/
nis/ubi ſcilicet ui/
tis iuxta ſuum ad/
miniculũ curuat
atq; perducitur ad
uacantem palum/
a mergendo dictꝰ.
Inſtar enim arcus
curuatura fit i mer
go/& ex arcu euoca
tur materia/quæ p
tinus applicata ſuo
pedamento ad iu/
gum trahitur. Vi/
tis celerrime pue/
nit ꝓpagata mer/
gis/q Columellæ
maxime probant.

Quaſi congela/
uit: Videtur ſenſui
magis Cõgruere/
ut legaẽ/cõcelauit
pro occultauit.

Diſputatio repe/
tita. Seiunctim le/
gendum eſt/repe/
tit a nobis/ut ſint
duæ dictiões. alio/
qui claudicat ſtruc
tura.

Bonis ac malis
ratiõibus. Ad hũc
intellectum uidet
referri poſſe illud
Plinianũ. Quo nã
mõ utiliſſime co/
luntur agri? exora/
culo ſcilicet malis
ac bonis/uetum a/
taui malorum no/
mine itelligere uol
uere uiliſſimos. ſũ/
mum enim proui/
dentiæ illorum fu/
it ut q̃ minimũ eẽt
impendii.

Omnia iuſta. Legitima neceſſariaque fomenta atque adminicula.
Nã uitis ſupina. Quidam Codices ſic habent: nam uitis ſupia & uelut recubans in alueo depoſita: quæ lectio cõmodet quadrat.
Exaltare. Fodere altiore foſſura.

OMnia iuſta perceperit: ad ultimam redigitur maciem: et ſic in tabeſcit: ut nullis deinceps impenſis recreari poſſit. Igitur ſumma cura ponenda ſunt quaſi fundamẽta: et ut membra infantiũ a primo ſtatim die conſitionis formanda: q̃d niſi fecerimus omnis impenſa in caſſum recidat: nec prætermiſſa cuiuſq; rei tẽpeſtiuitas reuocari queat. Experto mihi crede Siluine benepoſitã uineam boniq; generis et bono cultore nunq̃ nõ cum magno fœnore gratiam reddiſſe. Idq; non ſolum ratione ſed exemplo nobis idem Græcinus declarat eo libro: quem de uineis ſcripſit: cũ refert ex patre ſuo ſæpe ſe audire ſolitũ Paridiũ quẽdam Veterẽſem uicinum ſuũ duas filias et uineis conſitum habuiſſe fundũ: cuius partem tertiam nubenti maiori filiæ dediſſe in dotem. Ac nihilominus æque magnos fructus ex duabꝫ partibus eiuſdem fundi percipere ſolitũ. Minorem deinde filiam nuptui collocaſſe in dimidia parte reliq agri. Nec ſic ex priſtino reditu detraxiſſe Quo quid coniicit? Melius ſcilicet poſtea cultam eſſe tertiam illam fundi: q̃ ante uniuerſa ſunt.

Proſterni uitem in ſcrobem et recuruatam uſq; ab imo ſolo rectam calamo applicari oportere. Caput.iiii.

T nos igitur Publi magno animo uineas ponamꝰ: ac maiore ſtudio colamus. Q uarum conſitionis ſola illa commodiſſima ratio eſt: quam priore tradidimus exordio: ut facta in paſtinato ſcrobe uitis a media fere parte ſulci ꝓſternatur: et ad frontem eius ab imo uſq; recta materies erigatur: calamoq; applicetur. Id enim præcipue obſeruãdum eſt: ne ſimilis ſit alueo ſcrobs: ſed ut expreſſis angulis uelut ad perpendiculum frontes eius dirigantur. NAM uitis ſupina in alueo depoſita: poſteaq̃ ablaqueatur uulneribus obnoxia eſt. Nam dũ EXaltate fortius orbem ablaqueationis foſſor ſtudet: obliquam uitẽ plerumq; fauciat: et nõnumq̃ præcidit. Meminerimus ergo uſq; ab imo ſolo ſcrobis rectum adminiculo ſarmentum applicare: et ita in ſummum perducere. Tum cætera: ut priore libro præcipimus: et duabus gemmis ſuperextantibus terram coæquare. Deinde maleolo inter ordines poſito crebris foſſionibus paſtinatũ perſoluere: atq; in puluerem redigere. Sic enim optime et uiuiradices et reliqua ſemina quæ depoſuerimus conualeſent: ſi mollis ac tenera humus nullis herbis irrepentibus humorem ſtirpibus prębuerit: nec duritia ſoli nouellas adhuc plantas uelut arto uinculo compreſſerit.

A cõſitiõe oĩbꝫ mẽſibꝫ fodiẽdũ: et curãdũ ne herbę naſcãt:

et uiuiradices ad unam materiam redigendos. Caput.v.

n Vmerus autem uertendi ſoli BIdentibꝰ(ut uerũ fateat) definiendus non eſt:cũ quanto crebrior ſit:plus prodeſſe foſſionem conueniat. Sed cum impenſarum ratio modum poſtulat:ſatis pleriſq; uiſum eſt ex kalendis martii uſq; in octobr̃: triceſimo quoq; die nouella uineta confodere: omneſq; herbas et præcipue gramina extirpare:quæ niſi manu eliguntur:et in ſummum reiciunẽ quantulacumq; parte obruta ſunt:reuiuiſcunt:et uitiũ ſemina ita peruriunt:ut ſcabra atq; torrida efficiant. Ea porro ſiue maleolo ſeu uiuiradice depoſuimus:optimũ eſt ab initio ſic formare:ut frequẽti PAMpinatione ſuperuacua detrahantur. Nec patiamur pluſq̃ in unam materiam uires et omne alimentum cõferre:primo tamen bini pampini SVMmittuntur:ut ſit alter ſubſidio:ſi alter forte deciderit. Cum deinde paulum induruere uirgæ:tum ſingulæ detrahuntur. Ac ne quæ relictæ ſunt procellis uentorum decutiantur:molli et laxo uinculo adſurgentis ſubſequi conueniet:dum clauiculis ſuis quaſi quibuſdam manibus adminicula comprehendant.

Pampinationem maleolis adhibendam. Caput.vi.

h Oc ſi operarũ penuria facere prohibet in maleolo : quem et ipſum pampinare cenſemus. At certe in ordinariis uitibus utiq; optinendum eſt:ne pluribus flagellis emacientur: niſi ſi propaginibus futuris proſpiciemus. Sed ut ſingulis materiis ſeruiãt: quarum incrementa eligere debebimus:applicato longiore adminiculo per quod prorepant in tantum : ut ſequentis anni iugum exuperent:et in fructum curuari poſſint. Ad quam menſuram cum increuerint cacumina:infrigendi ſũt:ut potius craſſitudine cõualeſcant:q̃ ſuperuacua longitudine attenuentur. Idem tamen ſarmentum, quod in materiam ſubmittimus:ab uno uſq; in tres pedes et ſemiſſem pampinabimus. et omnes eius intra id ſpatiũ nepotes enatos ſæpius diſcerpemus. Quicquid deinde ſupra germinauerit:intactũ relinqui oportebit. Magis enim conueniet proximo autumno falce deputari ſuperiorem partem:q̃ æſtiuo tempore pampinari:cũ ex eo loco unde nepotem ademeris:cõfeſtim alterum fundit:quo enato nullus relinquitẽ oculus in ipſa materia:q ſequente anno cũ fructu germinet.

Tempeſtiuam eſſe pampinationem:qua digito palmites deiiciuntur. Caput.vii.

o Mnis autem pampinatiõis ea eſt tempeſtiuitas:dum adeo teneri palmites ſunt:ut leui tactũ digiti decutiantur. Nam ſi uehementius induruerunt:aut maiore nixu conuellendi ſũt:aut falce deputandi:quod utrumq; uitandũ eſt. Alterũ quia lacerat matrem:

Bidẽtibus, Feramẽtis ruſticis. Satyrographus uiue bidẽtiſ amãſ & culti uillicus horti.

Pampinatione. Amputatione ſuperuacuorũ pãpinorũ q̃ tunc tempeſtiua ẽ cũ palmites leui tactu decutiuntur. quid ſit pampinare & pampinatio ſupra latius explicauimus.

Summittuntur. Alunt, educanẽ ad legitimum icremẽtum ut fructus ferant.

Lamis inhereſcit. Legendũ eſt latius increſcit ideſt latiore inciſione capit incrementũ. Vt bino. Legere mallẽ bimo.i.duorum annorũ. Decacuminare. Cacumia decutere/acamputare. In ſeſquipede. Altitudine ſeſquipedali. hoc ẽ pedis unius & dimidiati. Codicem ſtatuimus: q̄dã legunt codice iſtar unius digiti. quę lectio ſane purior eſt & apertior. Ablaqueare: Circunfodere excodicare/ſup quo uerbo in ſuperiorib⁹ ſatis multa.

ſi reuellere coneris. Alterũ quia ſauciat: q̄d in uiridi et adhuc ſtirpe immarura fieri noxiũ eſt. Neq; enĩ eatenus plaga conſtitit: qua ueſtigium fecit acies.

Nõ oportere ꝑ ęſtatẽ pãpinos abnodare Ca.viii.

Ed æſtiuis caloribus falce uulnus penitus impreſſũ: et LAmis inhęreſcit: ita ut nõ minimã partẽ de ipſo matris corpore necet. Atq; ideo ſi iam caulib⁹ duris falcem adhiberi neceſſe eſt: id paulũ ab ipſa matre recidendũ eſt: et uelut reſeces relinquẽdi ſunt: qui caloris excipiãt iniuriam: eatenus qua naſcunt a latere palmites. Vltra enim nõ ſerpit uaporis uiolentia: In maleolo ſimilis ratio eſt panpinandi et ĩ longitudinem eligẽdi materiã: ſi eo uelimus adminiculo uti: q̄d ego ſæpe feci. Sed ſi ꝓpoſitũ ẽ utiq; recidere: VT bino poti⁹ utamur cũ ad unũ pãpinũ iam redegeris: et ipſe exceſſerit pedalẽ longitudinẽ DEcacumiare cõueniet: ut in ceruicem potius cõfirmet: et ſit robuſtior. Atq; hæc poſitorũ ſeminũ prima cultura eſt.

Per autũnũ ablaqueandam eſſe uineam. Cap.ix.

Equens deinde tempus (ut prodidit Celſus et Atticus: quos iure maxĩe noſtra ætas probauit) poſt idus octobris priuſꝙ frigora inuadant: uitis ablaqueanda eſt. Q̄d opus adoptas oſtẽdit æſtiuas radiculas: eaſq; prudẽs agricola ferro decidit. Nã ſi paſſus eſt cõualeſcere: ĩferiores deficiũt: atq; euenit ut uinea ſũma parte terreni radices agat: quę et frigore infeſtẽtur: et caloribus maiorem in modũ æſtuent: ac uehementer ſitire matrẽ in caniculę ortu cogant: Quare quicq̄d IN ſeſquipede natum eſt: cũ ablaqueaueris recidendũ eſt. Sed huius non eadẽ rõ ẽ amputandi: quæ tradit in ſuperiore parte uitis. Nam minime ablaqueanda plaga eſt: minimeq; applicãdum ferramentũ ipſi matri: cum ſi iuxta trũcum radicem præcideris: aut ex cicatrice plures naſcentũr: aut hiemalis ablaqueationis aqua brumæ congelationib⁹ noua uulnera peruret: et ad medullã penetrabit. q̄d ne fiat recidere ab ipſo COdicẽ ſtatuimus digiti ſpatio: cõueniet atq; ita radiculas præcidere: quæ ſic adẽptę nõ amplius pullulant: et a cętera noxa truncum defendũt. Hoc opere conſumato ſi eſt hiems in ea regione placida: patens uitis relinquenda eſt: ſin uiolẽtior id facere nõs ꝓhibet: ante idus decẽbris prędicti lacuſculi cõęquandi ſunt. Si uero etiã pręgelida frigora regionis eius ſuſpecta erũt: aliq̄d fimi: uel quod eſt commodius: columbini ſtercoris: aut in hunc uſum præparatę ueteris urinæ ſenos ſeſtarios anteqũ uitẽ obruas: radicibus ſuperfundas. Sed ABlaqueare omnib⁹ autumnis

oportebit primo quinquēnio:dū uitis cōualeſcat. Vbi uero truncus adoleue/
rit:fere triennio intermittendus eſt eius operis labor. Nā et minus ferro crura
uitiū lædunť:nec tam celeriter radiculæ in ueterato cortice enaſcenť.

Quemadmodū ablaquеata uinea puterur. Caput.x.

Blaqueationē deíde ſequıť talis putatio:ut ex pręcepto ueterū auc/
a torū uitis ad unā uirgulā reuoceť:eaq; recidatur duabɔ gēmis iux/
ta terrā relictis. Quæ putatio nō debet ſcdm articulū fieri:ne refor/
midet oculus:ſed medio fere īternodıo ea plaga obliqua falce fit:ne ſi trāſuer/
ſa fuerit cicatrix:cœleſtē ſuperincidētē aquā cōtineat. Sed nec ad eā partē:qua
ē gēma:ſed ad poſteriorē declinať:ut īterdū potius deuexa q̄ ī germine dela/
chrymet. Nāq; defluēs humor cæcat oculū:nec patıť creſcere.

Quod ſit optimū tempus putandi. Cap.xi.

Vtādi aūt duo ſūt tēpora. Meli⁹ aūt(ut Mago ait)uernū:āteq̄ ſur/
p culus ꝑgerminet:cū humoris plenus facilē plagā et leuē et æqualē
accipit:nec falci repugnat. Hūc aūt ſecuti ſūt Celſus et Attic⁹. No/
bis neq; anguſta putatiōe coercēda ſemina uideť:niſi ſi ad modū īualida ſūt:
neq; utiq; uerno recidēda. Sed primo qdē anno quo ſūt poſita:frequētibɔ foſ/
ſionibɔ oībɔ mēſibɔ dū frondet:ac pampinatiōibɔ adiuuāda ſūt:ut robur ac/
cipiāt. Nec pluſq̄ uni materię ſeruiāt:quā ut educauerint:autumno uel uere ſi
magis cōpetit abradēda. et nepotibɔ:quos pampinatiōe ī ſupiorē parte omi/
ſerat:liberāda cēſemus:atq; ita ī iugū imponēda. E a.n. lenis et recta ſine cica/
trice uinea ē:quę ſe primi āni flagello ſupra iugū extulıt. Quod tn̄ apud pau/
cos agricolas et raro cōtingit. Ideoq; prædicti auctores primicias uitis reſeca/
re cenſuerūt. Sed nec utiq; uerno oībɔ regiōbɔ melior putario ē. Nā ubi cœlū
frigidū eſt:ea ſine dubio eligēda ē. Vbi uero aprica loca ſūt:molleſq; hiemes
optima et maxime naturalis eſt autmnalis:quo tempore diuína quadam lege
et æterna fructum cum fronde ſtirpes deponūt.

Quomodo maleolus reſecandus ſit. Cap.xii.

Oc facere:ſiue uiuiradicem ſiue maleolū cōſeueris:cēſeo. Nā illam
h ueterē opiniōem dānauit uſus:nō eſſe ferro frāgēdos āniculos ma/
leolos cū reformidēt. Quod fruſtra Virgilius et Saſerna Stolōeſq;
et Catones timuerūt:q nō ſolū ī eo errabāt:quod primi āni capillamēta ſemi/
nū intacta patiebāť:ſed poſt bienniū cū uiuiradix recidēda erat:oēm ſuperfi/
ciē āputabāt ſolo ten⁹ iuxta ipſū articulū:ut e duro pullularet. Nos aūt magi/
ſter artiū docuit uſus primi āni maleolorꝫ formare ſcremēta:nec pati uitē ſup/
uacuis frōdib⁹ luxuriātē ſilueſceř. Nec rurſ⁹ ī tātū coercere q̄tū ātiq p̄cipiebāt:
ut totā ſupꝑficiē āputemus. Nā id qdē maximū cōtrariū ē. Primū q; cū a terra
decideris ſeſa:uelut ītolerābili affecta uulnere pleraq; ītereūt. Nōnulla ēt:quę
ptiaciter uixerūt:min⁹ fœcūdas materias afferūt. Siqdē e duro quæ pululāt:
oīum cōfeſſiōe pāpinaria ſępiſſime fructu carent. Media igiť rō ſequēda ē:ut

neq; ſolo tenus maleolum recidamus:nec rurſus in longiorẽ
materiam prouocemus. Sed anniotato ſuperioris anni pollice
iuxta ipſam commiſſuram ueteris ſarmenti unam uel duas
gemmas relinquemus:ex quibus germinet.

Queãdmodũ pedãda ſit uinea:et de canterio. Ca.xiii.

p Vrationem ſeqẽ iam PEdandæ uineæ cura. Verũ
hic annus nondũ uehementem palũ AVT ridiciã
deſyderat. Notatum eſt enim a me plerũmq; tene/
ram uineam melius adminiculo modico q̃ uehementi palo
adquieſcere. Itaq; aut ueteres (ne nouæ radicem agant harũ/
dines)ſingulis uitibꝰ applicabimus binas:aũt ſi regionis cõ/
ditio permittit:deponemus baſtilia:quibus adnectuntur ſin/
gulæ tranſuerſæ perticę in unam partem ordinis:quod genꝰ
iugi canteriũ uocant ruſtici. Plurimũ id refet eſſe quod pau/
lum infra curuationem uitis prorepens pampinꝰ ſtatim ap/
prehendat:et in trãſuerſa potius ſe fũdat q̃ in edita : uentoſq;
facilius ſuſtineat ſubnixus canterio,idq; iugum intra quartũ
pedẽ cõuenit alleuari:dũ ſe uinea corroboret IN pedationẽ.

Quomodo uitis alliganda ſit. Cap.xiiii.

d Einde ſequitur alligator:cuius officium eſt:ut rec/
tam uitem producat in iugum:quæ ſiue iuxta pa/
lum eſt poſita:obſeruare debebit qui adnectit: neĩ
alliganda materia flexum pali (ſi forte curuus eſt) ſequen/
dum puret:nam ea res uncam uitem facit:ſiue (ut Attico et
nonnullis aliis agricolis uiſum eſt ) inter uitem et palum ſpa/
tium relinquiẽ:quod nec mihi diſplicet. Recta harundo ad/
iungenda ſtirpi eſt:et ita per crebra retinacula in iugum per/
ducenda. Vinculi genus quale ſit quo religãtur ſemina plu/
timum refert. Nam dum nouella uinea eſt:q̃ moliſſimo nec/
tenda eſt:quia ſi uiminibus ſalicis aut ulmi ligaueris : incre/
ſcens uitis ſeipſam præcidit. Optima eſt ergo geniſta:uel pa/
ludibus defectus iuncus:aut ulua. Non peſſime tñ in umbra
ſiccata faciunt in hunc uſum arundinum quoq; folia.

Maleolis iugum imponendum:et q̃ alte canterius
alleuandus ſit. Caput.xv.

ſ Ed et maleolorũ ſimilis cura agenda eſt:ut ad unã
aut duas gemmas deputati autũno uel uere priuſq̃
germinent:IVNgentur. Is ut dixi canterius pro/
pius a terra q̃ uitibus ordinariis ſubmittendus eſt. Neque
enim editior eſſe debet pedali altitudine:ut ſit quæ teneri ad/

Pedãdæ uineæ. Ideſt pedamẽtis ſi/ue palis muniẽdæ. dicimus palum pe/damen/pedamen/tum/ſtatumen.ri/dicam/ Pro admi/niculo atq; fulci/mẽto quo uitis in/nixa recta cõſiſtit.

Aut ridiciã. Le/gendum ridicã.eſt autem ridica perti/ca ſiue pedamentũ robuſtũ quod op/timum in uineam e quercu ac iunipero afferri ſolet. In hiſ/pania uineæ ſunt humiles ac ſine ri/dicis ut docet. M. Varro.

In pedationem. Pali ſiue pedamẽ/ti adminiculatio/nem.

Iungentur. Le/gendum iugenẽ.i. iunciantur.

Capulis ſuis. qd ſi legas capillis. nã ſunt in uitibus ca/pillamenta quedã capillos imitantia. Inferius ait Colu/mella. is exquoli/bet & minimo ca/pilamẽto fieri po/teſt.ẽ & capreolus coliculus intortus ut Cincinnus ſiue capillus qui ad ca/piendum ſe erigit/ ex quo a capiendo Capreolus dictus.

huc pampini CApulis ſuis prolixius illigent: nec uentis explantẽtur.
Inſequitur deinde foſſor: qui crebris bidentibus æqualiter et minutim
ſoli terga comminuat. Hanc planam foſſuram maxíe nos probamus.
Nam illa quam in hiſpania hybernam appellãt: cum terra uiribus de/
trahitur: et in media ſpatia interordiniorum confertur: ſuperuacua no/
bis uidetur: quia iam pręceſſit autũnalis ablaqueatio: quę nudauit ſũ/
mas: et ad inferiores perueniet radiculas: et hybernos tranſmittet im/
bres. Numerus autem foſſionis aut idem debet eſſe qui primi ãni; aut
una utiq; frequenter ſolum exercendum: dum id incremẽto ſuo uites
inumbrent: nec patiantur herbam ſubcreſcere. Pampinationis eadem
debet eſſe ratio huius atq; prioris. Adhuc enim cõpeſcẽda quaſi pue/
ricia ſeminum eſt: nec pluſq̃ in unum flagellum eſt ſubmittenda. Tã/
to qdẽ magis ꝙ tenera ętas ei9 nõ ſuſtinet et fœtu et materiis onerari.

Quemadmodum nouella uinea frequentanda eſt: et propagi/
nes faciendę ſint. Caput. xvi.

Ed cum annicula et menſium ſex ad uindemiam perducta
eſt: ſublato fructu protinus frequentãda eſt: et PRAEſidia/
rii maleoli propagandi ſunt: qui in hunc uſum fuerant de/
poſiti. Vel ſiue hi quidem ſunt ex ordinaria uite: in alterum palũ mer/
gus eſt attrahendus. Nam plurimum intereſt adhuc noua conſitione
pedamen omne ueſtiri. Nec mox uineam tum ſubſeri: cũ fructus ca/
piendus eſt. Mergi genus eſt: ubi ſupra terram iuxta ſuum adminicu/
lum uitis curuatur: atq; ex alto ſcrobe ſummerſus perducitur ad ua/
cãtem palum. Tum ex arcu uehementer citat materiam: quæ pro/
tinus applicata ſuo pedamento ad iugum euocatur. Sequente deinde
anno inſecatur ſuperior pars curuaturę: uſq; ad medullam: ne totas ui/
res matris propagatum flagellum in ſe trahat: et ut paulatim condiſ/
cat ſuis radicibus. Ab ima deinde præciditur proxime palmam: quæ
ex arcu ſummiſſa eſt. Et id quod a matre abſciſum receſſit: confeſtim
a latere circunfoditur: et ſcrobiculo facto ad imum ſolum præciditur.
Adobruiturq; ut et radices deorſum agat: nec ex propinquo negligen/
ter in ſũma terra reſecta progerminet. Tempus autem non aliud ma/
gis idoneum eſt hunc mergũ amputãdi: q̃ ab idibus octobris in idus
nouembr̃. ut hybernis menſibus ſuas radices confirment. Nam ſi uero
id fecerimus: quo gemmare palmites incipiunt: matris alimentis ſubi/
to deſtituta langueſcit.

Quo tempore uiuiradix transferẽda ſit. Caput. xvii.

Adẽ rõ ẽ in trãſferẽdo maleolo. Nã in ſecũdo autũno ſi cœli
et loci qualitas patiẽ: cõmodiſſime poſt idus octobr̃ exẽpt9
cõſequeẽ. Sin autem aliqua terræ uel aeris repugnat iniuria:

Præ/
ſidiarii
maleo/
li. Qui
quaſi in
pſidio
reliqu/
untur
Vitiũq;
tutela.
Quales
ſũt fruc
tuarii. ẽ
in uite
palmeſ/
ques q/
daz cu/
ſtodem
alii te/
ſecem
nõnulli
præſi/
diarius
appel/
lant a
Colu/
mella
alibi
ſubſi/
diarius
quoq;
nuncu/
patur.

tépeſtiuitas eius in ꝓximũ uer differt᷑. Neq̃ diutius in uine/is relinquẽdus eſt:ne uires abſumat:et ordinaria ſemina infe/ſtet.quæ quanto celerius liberata ſunt cõſortio uiuiradicum: tanto facilius conualeſcũt. At in ſeminario licet trimam atq̃ etiam quadrimam uitem reſectá:uel anguſte putatam cuſto/dire:quoniam non conſulitur uindemię. Cũ menſem triceſi/mum exceſſit poſita uinea:id eſt tertio autũno uehementio/ribus ſtaminibus ſtatim impedienda eſt ita:nó ut libet aut fortuito faciendum. Nam ſine prope truncum déponitur pa/lus:pedali tñ ſpatio recidendus eſt:ne aut premat: aut radicẽ. uulneret. Et ut foſſor tamen ab omni parte ſemina circunfo/diat. Iſq̃ palus ponẽdus eſt:ut frigorum et aquilonum exci/piat uiolentiá:uitemq̃ protegat:ſiue medio interordinio pá/getur:uel deponẽdus eſt. Vel prius paxillo pforato ſolo alti⁹ adigendus eſt:quo facilius et iugũ et fructũ ſuſtineat. Nam quanto propius trũcus cũ ridica ſtatuitur:etiá leniter defixa ſtabilior ẽ:quoniá cõſtringens uitẽ mutua uice ſuſtinet᷑ et ſu/ſtinet. Statuminibus deinde firmiora iuga ſunt illigáda: eaq̃ uel ſaligneis pticis uel complurib⁹ quaſi faſciculis arundinũ connectuntur:ut rigorẽ habeant: NEC pandant᷑ onere fruc/tuum. Nam uineæ iam maturæ ſingulis ſeminibus ſummit/tendæ ſunt:niſi ſi tamen gracilitas uitis alicuius anguſtiorẽ putationem deſiderabit:cuius unus palmes atq̃ idem pau/corum oculorum erit relinquendus perticæ iugum fortius minuſque oneroſum eſt.

Quomó ex arundinibus iugũ faciendũ. Ca.xviii.

a

Rundines pluribus operis iunguntur:cũ et plurib⁹ locis nectũt᷑. Eæ ęque inter ſe conuerſis CAcumi/nibus uinciẽdæ ſũt:ut æqualis craſſitudo TOtius iugi ſit. Nam ſi cacumina in unũ cópetunt:imbecillitas eius partis grauata pondere iam maturũ fructũ proſternit:et cani/bus feriſq̃ reddit obnoxiũ. At cũ iugum in faſcem pluribus arundinibus alterna cacuminum uice ordinatum eſt:fere qu/quennii præbet uſum. Neq̃ enim alia ratio putationis aut cę/teræ culturæ:q̃ quæ primi biennii. Nam et autumnalis abla/queatio ſedulo faciẽda:nec minus uacantibus palis propagi/nes applicandæ. Hoc enim opus nunq̃ intermittendum eſt: quin omnibus inſtauretur annis. Neq̃ enim ea quæ ſeruntur a nobis ĩmortalia eſſe poſſũt:attñ ęternitati eoꝝ ſic cõſulim⁹: ut demortuis ſeminib⁹ alia ſubſtituam⁹. Nec ad occidionẽ

Nec pãdantur. Curuentur.pãdere & pandare uidetur uſurpatum in eadẽ ſignificatione.ꝓ curuari. Vnde pandationes dictæ curuatiões. Plinius facile pandit᷑ iuglans Victruui⁹ in ſecundo. Vlmus & fraxinus nõ habent rigorem & celeriter pãdant. idẽ in ſeptimo:cũ ſolidus erit contignationibus areſcentibus aut pãdatione ſidentibus.

Cacuminib⁹ uiciendæ. Legẽdum uinciẽdæ.id eſt alligandæ.

Totius iugi. Vinearũ multæ ſpecies ſunt/aliæ humiles ac ſine palis/aliæ ſublimes: ut quæ appellant᷑ iugatæ.ut pleræq̃ in Italia. Quibus ſtat recta uinea/dicunt᷑ pedamenta: quæ tráſuerſa iunguntur iuga nominantur:ab eo quoq̃ uineæ iugatæ dictæ. Iugorum fere ſunt gñia quattuor. Pertica arundo/reſtes & uites. Iugatiõis ſpecies duæ una directa altera compluuiata. Hoc eſt ĩ lõgitudinem & latitudinem iugata/ dicta a Cauis ediũ cõpluuiis.

uniuerſum genus perduci patimur:cum plurium annoꝝ negligentia. Quinetiam crebræ foſſiones dandæ:q̃uis una poſſit detrahi culturæ prioris anni. Pampinationes quoq; ſæpe adhibendæ. Neq; enim ſatis eſt ſemel aut iterũ tota æſtate uiti detrahere frondem ſuperuacuam. Præcipue autem decutiẽda ſunt omnia: quæ infra trũci caput egerminauerunt. Item ſi oculi ſinguli ſub iugo binos pampinos emiſerũt:q̃uis largos fructus oſtendant: detrahendi ſunt ſinguli palmites:quo lætior quę ſupereſt materia conſurgat:et reliquo melius educet fructum. Poſt quadrageſimũ et alterũ menſem perfecta uindemiá ſic inſtituenda eſt putatio:ut ſubmiſſis pluribꝰ flagellis uitis in ſtellam diuidať. Sed putatoris officiũ eſt pedali fere ſpatio contra iugũ uitem compeſcere:ut e capite quicquid teneri eſt:per brachia emiſſum prouocetur:et per iugum inflexum præcipitetur ad eam mẽſuram: quæ terrã non poſſit contingere. Sed modus pro uiribus trunci ſeruãdus eſt:ne plures palmites ſubmittanť:q̃ quibus uitis ſufficere queat. Fere autem prædicta ętas læto ſolo trũcoq; tres materias raro q̃tuor deſiderat:quę per totidẽ partis ab alligatore diuidi debet. Nihil enim refert iugũ IN ſtellam decuſſari atq; deduci:niſi palmites adiungantur. Quam tamen formam nõ oẽs agricolæ probauerunt:nam multi ſimplici ordine fuere contenti. Verum ſtabilior eſt uinea et oneri ſarmentorum et fructui ferendo:quæ ex utraq; parte iugo deuincta pari libramento uelut anchoris quibuſdam diſtenditur. Tum etiam per plura brachia materias diffundit:et facilius eaſ explicat uindemia:quę ſubnixa q̃quæ IN ſimplici canterio frequentibus palmitibus ſtipať. Poteſt tamen:ſi uel parum late diſpoſita uinea:uel parum fructuoſa cœlumq; non turbidum nec procelloſum habeat:uno iugo cõtentus eſſe. Nam ubi magna uis et incurſus eſt pluuiarum procellarumq;:ubi frequẽtibus aquis uitis labefactatur:ubi pręcipitibus cliuis uelut pendens plura præſidia deſiderat:ibi quaſi quadrato firmanda eſt agmine. Calidis uero et ſiccioribus locis in omnem partem iugum porrigendum eſt: ut prorepentes undiq; pampini iungantur:et condenſentur cameræ more:terram ſitientem obumbrent. Contra pruinoſis et frigidis regionibus ſimplices ordines inſtituendi:nam et ſic facilius INſolatur humus:et fructus percoquitur:perflatumq; ſalubriorem habet. Foſſores quoq; liberius et aptius iactãt bidẽtibꝰ:meliuſq; ꝑſpicitur a cuſtodibꝰ fructus:et cõmodius legitur a uindemiatore.

Quomodo in hortulos uineæ diuidendę ſint. Cap. xix.

In ſtellã decuſſari. deformari/figurariq; in ſtellæ effigie3: de hꝰ uerbo ia3 ãnotauimꝰ nõ indiligenter.

Quaq;:Legẽdũ q̃quæ. Iungit enim cũ cõparatiuo illo/ facilꝰ q̃/& quæ eſt relatiuum non copulatiua particula.

In ſimplici cãterio:genus eſt ſimplicis iugi ſiue iugatæ uineæ porrecto ordine/quẽ cãterium apellãt/ meliorq; ea uinoeſt: quando ſibi ipſa nõ obumbrat/ aſſiduoq; ſole coquitur/& afflatu3 magis ſentit & celeriꝰ rorẽ dimittit. pãpinationi quoque omni facilior ſuper cæterã/de flore icit utilius/fit id iugum ptica aut arundine/aut funiculo.

Inſolať. Sole impletur ꝑcoquiturq;.

Velut ſalebraſ retardáte. Legendus ſalebra per ablatiuú. tanquá aſperi/tas illa tortuo/ſa uitis & Curuæ qſi ſalebroſa retardet curſus humoris terreni/nec ſy/natali/menta obflexum per/manare ad ſum/mus ui/tis faſti/gium.

Ed quomodo uineta placuerit ordinare: centenæ ſtirpes per ſingulos hortos ſemitis diſtinguantur. Vel ( ut cuidam placet ) in ſemiiugera omnis modus dirimatur: quæ diſtinctio præter illud commodum ꝙ plus ſolis et uenti uiribus præbet: tú etiá oculos et ueſtigia domini res agro ſaluberrimas facilius admittit certáq; æſtimationé in exigendis operibus prębet: neq; enim falli poſſumus per patia interualla iugeribus diuiſis. Quinetiam ipſa hortulorú deſcriptio quáſi eſt minoribꝰ modulis conciſa fatigationé ueluti minuit: et ſimul eos q opa moliunť: et ad feſtinádú inuitat. Ná fere uaſtitas inſtantis laboris animos debilitat. Nónihil etiá prodeſt uites et ꝓuentú cuiuſq; ptis uinearú noſſe: ut æſtimemus: quæ magis aut minꝰ colẽda ſit. Vindemitoribꝰ quoq; hę ſemitę et iugú pedamẽtaq; ſarmẽtibꝰ oportuná laxitaté prębẽt: p quá uel fructus uel ſtatumía portenť.

De poſitione iugi: et quatenus a terra leuádú. Capt. xx.

D E poſitione iugi quatenus a terra leuádú ſit: hoc dixiſſe abunde eſt: humillimam eſſe quatuor pedú: celſiſſimá ſeptem. Quę tñ in nouellis ſeminibus uitanda eſt. Neq; enim hæc prima conſtitutio uinearú eſſe debet: ſed per annoꝝ longá ſerié ad hác altitudiné uitis perducẽda eſt. Cęterú quáto humidius ſolú é et cœlú humidioreſq; uenti: tanto eſt altius attollendú iugú. Nam lætitia uitium patitur celſius euagari: fructuſq; ſummotus a terra minus putreſcit. Et hoc uno modo perflatur uentis: qui nebulam et rorem peſtiferú celeriter adſiccant: multúq; ad deflore ſcendú et ad bonitaté uini cóferunt. Rurſus exilis terra et accliuis torrenſq; æſtu: uel quæ uehementibus procellis obnoxia eſt. humilius iugum poſcit. At ſi cuncta competunt uoto: iuſta eſt altitudo uineæ pedum quinq;: nec tamen dubiú quin tanto melioris ſaporis præbeant muſtum: quanto in editiora iuga conſurgant. Pedatam uineam iugatáq; ſequiť alligatoris cura: cui antiquiſſimum eſſe debet ut dixi rectam conſeruare ſtirpem: nec flexú ridicę perſequi: nec prauitas ſtaruminum ad ſimilitudinem ſui uitem configuret. Id non ſolum ad ſpeciem plurimum refert: ſed ad firmitatem et ad ubertatem perpetuitatemq;. Nam rectus trúcus ſimilem ſui medullam gerit: per quam uelut quodam itinere ſine flexu: ſine impedimento facilius terrę matris alimenta manant: et in ſúma perueniút. At quæ curuæ ſunt et diſtortę: non æqualiter alligantur inhibentibus nodis: et in ipſo flexu curſum terreni humoris VEluti ſalebras retardante. Quare cum ad ſummum palum recta uitis extenta eſt: capiſtro cóſtringitur: ne fœtu grauata ſubſidat curueturq;. Tum ex eo loco qđ proximú iugo lignum eſt: brachia diſponuntur in diuerſas partis: palmęq; ſuperpoſitæ deorſum uerſus curuanť uinculo: atq; id quod iugo

dependet fructus implet̃. Rurſus curuatura iuxta uinculũ materiã
exprimit. Quidã eã partẽ quã nos præcipitamus ſupra iugũ porti/
gũt:et crebris uiminibꝰ ĩnexis cõtinẽt:quos ego minime ꝓbãdos
puto. Nã depẽdẽtibꝰ palmitibꝰ nec pluuiæ neq; pruinę grãdineſue
tãtũ nocẽt:quãtũ religaris et quaſi tẽpeſtatibꝰ oppoſitis. Iidẽ tamẽ
palmites priuſq̃ fructꝰ miteſcãt:uariãtibꝰ adhuc et acerbis uuis re-
ligari debẽt:quo minus toribꝰ queãt putreſcere:aut uẽtis feriſq; de/
uaſtent̃. IVXta decumanũ atq; ſemitas palmites ĩtrinſecꝰ flectẽdi
ſũt:ne prætereũtiũ ĩcurſu lædãt̃. Et hac qdẽ rõne tẽpeſtiua uitis ꝑ/
ducitur ad iugum. Nam quę uel infirma uel breuis eſt:ad duas gẽ/
mas recidenda eſt:quo uehementiorem fundat materiam:quo pro/
tinus EMittet in iugum.

Nouella uinea quomodo putanda ſit. Ca.xxi.

q Vinquẽnis uineę nõ alia ẽ putatio:q̃ ut figuret̃:quẽad/
modũ ĩſtitui dicere ſupra:neue ſupuagetur. Sed ut caput
trunci pedali fere ſpatio ſit ĩferius iugo:quaterniſq; bra/
chiis:quæ duramẽta qdam uocant:diuidatur in totidẽ partis. Hęc
brachia ſat erit interim ſingulis palmitibꝰ ĩ fructum ſummitti:do/
nec uineę iuſti ſint roboris. Cũ aliquot ãnis et quaſi iuuenilem ęta/
tem cœperunt:quot palmites relinqui debeant incertum eſt. Nã lo/
ca lætitia plures:exilitas pauciores deſiderat. Siquidem LVxurioſa
uitis niſi fructu compeſcitur:male defloreſcit:et in materiam fron/
demque effunditur.infirma rurſus cum onerata eſt.affligitur. Ita/
que pingui terra ſingulis barchiis licebit bina iniungere flagella:
nec tamen numeroſius onerare:q̃ ut una uitis octo ſeruiat palmiti/
bus: niſi ſi admodũ nimia ubertas pluris poſtulauit. Illa enim per/
gulæ magis:q̃ uineę figuram optinet:quæ ſupra hunc modũ ma/
teriis diſtenditur. Nec debemus cõmittere:ut brachia pleniora trũ-
co ſint. Verum aſſidue quom e lateribus eorum flagella licuerit ſũ/
mittere:amputanda erunt ſuperiora duramẽta:ne iugum excedãt:
ſed nouellis palmis uitis renouetur:quæ ſi ſatis excreuerint: iugo
ſuperponatur. Sin aliqua earum uel fracta:uel parum procera fuerit:
locumq; idoneum optinebit:unde uitis anno ſequenti reuocari de/
beat:in pollicem tondeatur:quem quidam cuſtodem:alii reſecem:
nonnulli pręſidiarium appellant:id eſt ſarmentum gemmarũ dua/
rum uel trium.ex quo cum proceſſere frugiferæ materię:quicquid
ut ſupra ueruſta brachia amputetur:ita ex nouello palmite uitis
PVLleſcit. Atq; hęc ratio bene inſtitutarum uinearum in perpetuũ
cuſtodienda erit.

Quẽadmodũ ueteraneæ uineæ reſtituãt̃. Cap.xxii.

l

Iuxta de/
cumanum:
Supra do/
cuimus de-
cumanũ di/
ci limitẽ ſe/
cãtẽ agrũ ab
exortu ad
occaſũ. ui/
neas quoq;
limitari de/
cumano.

Emittet
in iugũ. Le/
go emicet
ideſt proſi-
liat.tale eſt
illud poeti/
cũ: emicat
Euryalus.
ſic & plinius/
quę ita emi
cuerit ma/
teria fructũ
dabit anno
ſequente.

Luxurio-
ſa uitis: Ex/
uberans lar
gitate ma/
teriæ & co-
pia palmi/
tum.

Pulleſcit:
Soboleſcit.
& pullulos;
fetuſq; pro/
gignit/ in-
terdum ui-
tis luxuria
ſe conſum/
mit.

Sint duramina. Brachia i uitib⁹ mõ durameta uocāt modo duramia. Plini⁹ relicto ſemper duramēto i ſingulis tabulatiſ.
Statumen. Palum ſiue pedamētum. de q⁹ abūde iam dictum eſt.
Repulleſcāt. noualobo le renouētur. nouelloſque pullos refundant.

I uero aliter formatas acceperimus: et a multoꝝ ānoꝝ negli/
ſ gētia ſuperuenerit iugū: cōſiderādū erit: cuius longitudinis
SInt duramina: quę excedāt prædictā mēſurā. Nā ſi duorū
pedū aut paulo āplius fuerit: poterit adhuc uniuerſa uinea ſub iugum
mitti: ſi tñ palus trunco ē applicitus. Si. n. a uite ſūmouet̄: et in medio
ſpatio duoꝝ ordinū ad lineā pangit̄: tranſuerſa deinde uitis ad STA/
tumē perducit̄: atq; ita iugo ſubiicit̄. At ſi duramēta eius longius ex/
ceſſerūt: ut in quartū aut quintū ſtatumē prorepſerint: maiore ſumptu
reſtituitur. Mergis namq;: q nobis maxime placēt: ꝓpagata celerrime
ꝓuenit. Hoc tñ ſi uetus et exeſa eſt ſupficies trūci. At ſi robuſta et inte/
gra minorem operam deſiderat. Quippe hyberno tempore ablaquea/
ta fimo ſatiat̄: anguſteq; deputatur: et inter quartum et tertium pedē a
terra uiridiſſima parte corticis acuto mucrone ferramēti uulnerat̄. Fre/
quentibus deinde foſſuris terra permiſcet̄: ut incitari uitis poſſit ab ea
maxime parte: quę uulnerata ē: pampinum fundere. Plerumq; autem
germen de cicatrice procedit: quod ſiue longius proſiluerit in flagellū
ſummittitur: ſiue breuius in pollicem: ſiue admodum exiguum in ſu/
runculum: is ex quolibet et minimo capillamento fieri poteſt. Nā ubi
unius aut alterius folii pampinus prorepſit e duro: dummodo ad ma/
turitatē perueniat: ſequente uere ſi non adnotatus: neq; abraſus eſt: ue/
hementem fundit materiam. Quæ cum conualuit et quaſi brachium
fecit: licet tum ſuperuagatam partem duramenti recidere: et ita reliquā
iugo ſubiicere. Multi ſequentes compendiū temporis talis uineas ſu/
pra quartum pedem detruncant: nihil reformidantes huiuſmodi re/
ſectionem: cum fere plurimarum ſtirpium natura ſic ſe commodat: ut
iuxta cicatricem nouellis frondibus REpulleſcant. Sed hæc quidem
ratio minime nobis placet: ſiquidem uaſtior plaga niſi habeat ſuper/
poſitam ualentem materiam: quæ poſſit inoleſcere: ſolis halitu torret̄.
Mox deinde roribus et imbribus putreſcit. Attamen cum eſt utique
uinea recidenda: prius ablaqueare: deinde paulum infra terram conue/
nit amputare: ut ſuperiecta humus uim ſolis arceat: et radicibꝰ nouel/
los prorumpentis caules tranſmittat: quæ poſſint uel ſua maritare ſta/
tumina: uel ſi qua ſunt uidua in propinquo propaginibus ueſtire. Hęc
autem ita fieri debebunt: ſi uineę altius poſitæ nec in ſummo labantis
radices habebunt. Et ſi boni generis erunt: namq; aliter in caſſum de/
pendent opera: cum degeneres etiam renouatę priſtinum ſeruabunt i/
genium: atq; ſumma parte terræ uix adhærebunt: et deficient anteq̄
conualeſcāt. Altera uero uinea fructuoſis potius ſurculis inſerēda erit:
altera funditus extirpāda et reſerenda. Si modo ſoli bonitas ſuadebit:
cuius cum uitio conſenuit: nullo modo reſtituendam cenſemus. Loci

porro uitia ſunt:quæ fere AD internecionem uineta perducunt ma/
cies:et ſterilitas terræ ſalſæ uel amarę:uligo:præceps et prærupta po
ſitio nimium opaca:et ſoli auerſa:ualles harenoſæ:etiã tofus plus iu/
ſto ieiunus:ſabulo:nec minus terreno carenſ ac nuda glarea:et ſi qua
eſt proprietas ſimilis quæ uitẽ non alit. Cæterum ſi uacat his et hoꝝ
ſimilibus incõmodis:poteſt ea ratione fieri reſtibilis uinea:qua prio/
re libro præcepimus. Illa rurſus mali generis uineta:quæ quãuis ro/
buſta ſint:propter ſterilitatem fructu carent ut diximus:emendentur
inſitione facta:de qua ſuo loco diſſeremus:cum ad eam diſputatio/
nem peruenerimus.

Ad internecionẽ. Ad extremus exitiũ & cladem atq; occidionẽ. locutiõe ſcriptoribus uſitatiſſima.

Quemadmodum eædem putenť. Cap. xxiii.

n Vnc quia parum uidemur de putatione uinearum locuti:
maxime neceſſariam partem propoſiti operis diligentius
perſequemur. Placet ergo ſi mitis ac temperata permittit ĩ
ea regione:quam colimus:cœli clæmentia:facta uindemia ſecũdum
idus octobr̃ auſpicari putationem:cum tamen æquinoctiales pluuię
præceſſerint:et ſarmenta iuſtam maturitatem cœperint:nam ſiccitas
ſeriorem putationem facit. Sin autem cœli ſtatus frigidus et pruino/
ſus hiemis uiolentiam denuntiat:in idus febr̃. hanc curã differemus.
Atq; id licebit facere:ſi erit exiguus poſſeſſionis modus. Nã ubi ru/
ris uaſtitas electionẽ nobis temporis negat:ualentiſſimã quãq; partẽ
uineti frigorib9 macerrimã uere uel autũno:qn etiã p brumã meridia
no axi oppoſitas uitis aqloni p uer et autũnũ deputari cõuẽiet. Nec
dubiũ qn ſit horũ uirgultoꝝ natura talis:ut quãto maturius detonſa
ſint plus materię:quanto ſerius plus fructus afferant.

Opus obibit. p/aget adibit.

Quę bonus uinitor in conſtituta iam uinea uitare aut ſequi debeat. Caput. xxiiii.

q Vãdo igiť uinitor hoc OPus obibit:tria præcipue cuſto/
diat. Primũ ut q̃maxĩe fructui cõſulat. Deĩde ut ĩ ãnũ ſe/
quẽtẽ q̃lętiſſimas hĩc iã materias eligat. Tũ etiã ut q̃lõgiſſimã perẽ/
nitatem ſtirpi acqrat. Nã qcqd ex his omittiť:magnũ affert domino
diſpẽdiũ. Vitis aũt cũ ſit per quatuor diuiſa partis:totidẽ cœli regio/
nes aſpicit. Quæ declinationes cum cõtrarias inter ſe qualitates ha/
beant:uariã quoq; poſtulãt ordinationẽ ꝓ cõditione ſuę cõpoſitiõis
in partibus uitiũ. Igiť in brachia:quæ ſeptẽtrionibꝰ obiecta ſũt: pau/
ciſſimas plagas accipere debẽt:et magis ſi putanť ingredientibꝰ fri/
goribus:qbꝰ cicatrices inuruntť. Itaq; una tantũmõ materia iugo ꝓ/
xima:et unus infra eam CVſtos erit ſummittendus:qui uitem mox
in annum renouet. At e contrario per meridiem plures palmites ſub/
mittantur:q laborantem matrem feruoribus æſtiuis opacent:nec pa/

Cuſtos ſummitťẽdus. A/lẽduſ palmes, quẽ cuſtodez uocant & preſidiarium, de quo Pliniuſ h.&c. & qui uocatur cuſtos, Hic eſt nouellus palmes, non lõgior tribus gemmis proximo anno materiã daturus, ſi uitis luxuria ſe cõſũpſerit.

tiantur ante maturitatem fructũm HVmo ureſcere. Orientis
atq; occidentis haud ſane magna eſt in putatione differentia:
cũ ſolem pari horarum numero ſub utroq; axe uitis accipit.
Modus itaq; materiarũ is erit: quem dictabit humi atq; ipſi⁹
ſtirpis lætitia. Hęc ĩ uniuerſũ: illa ꝑ partis cuſtodiẽda ſũt. Nã
ut ab una uite quaſi a quibuſdam fundamentis incipiã: ſem/
ꝑ circa crus DOlabella demouẽda terra ẽ. Et ſi ſoboles: quã
ruſtici ſuffraginem uocant: radicibus adhæret: diligenter ex/
plantãda ferroq; alleuãda eſt: ut hybernas aquas reſpuat. Nã
præſtat ex uulnere SObolem repulleſcentem uellere: q̃ nodo/
ſam et ſcabram plagam relinquere. Hoc enim modo celeriter
cicatricem ducit: illo cauatur atq; putreſcit. Curuãris deinde
q̃ſi pedibꝰ crura ipſa trũciq; circũſpiciẽda ſũt: ne aut PAM/
pinarius palmes internatus: aut uerrucæ ſimilis furũculus re/
linquatur: niſi ſi iugum ſuper ſecta uitis deſiderabit inferiore
parte reuocari. Si uero trunci pars ſecta ſolis afflatu peraruit:
aut aquis noxiiſq; aĩalibus: quæ per medullas irrepunt: caua/
ta uitis eſt: dolabella cõueniet expurgare: quicquid emortuũ
eſt. Deĩde falce radi uiuo tenus: ut a uiridi cortice ducat cica/
tricem. Neq; ẽ difficile: mox alleuatas plagas terra: quã prius
amurca madefeceris: lenire. Nã et teredinem formicãq; ꝓhi/
bet. Solem etiam et pluuiã arcet eiuſmodi litura: propter quę
celerius coaleſcit: et fructum uiridẽ conſeruat. Cortex quoq;
aridus fiſſuſq; per ſũma trunci dependens corpore tenus de/
librandũs eſt: ꝙ et melius uitis quaſi ſordibus liberata cõua/
leſcit: et minus uino fecis affert. Iam uero muſcus: qui more
compedis crura uitium deuincta comprimit: ſituq; et ueter/
no macerat: ferro diſtringendus et eradendus eſt. Atq; hæc in
ima parte uitis. Nec minus ea quæ in capite ſeruanda ſint:
deinceps præcipiuntur. Plagæ: quas in duro uitis accipit:
obliquæ rotundæque fieri debent. Nam citius coaleſcunt:
et q̃diu cicatricem non obduxerunt: commodius aquam
fundunt. Tranſuerſæ plus humoris et percipiunt et con/
tinent. Eam culpam maxime uitator fugito. Sarmenta la/
ta uetera male nata contorta deorſũ ſpectantia decidito. No/
uella et fructuaria ſummitto brachia. Tenera et uiridia ſerua/
to. Arida et uetera falce amputato. VNgues cuſtodũ annoti/
nos reſecato. In quatuor ferme pedes ſuper terrã uitem ela/
tam totidem brachiis componito: quorum ſingula ſpectant

Humo ureſcere. Quidam emendãt areſcere, mihi, non diſplicet uerbum ureſcere ut ſit uredine infeſtari.

Dolabella: Diminutiuum a dolabra quod genus eſt ferramenti.

Sobolem repulleſcentem, Reſurgentem ſubnaſcẽtẽ, & nouellis pullulis palmitibuſq; exilientem.

Pãpinarius pãlmes: Duo genera palmitũ. Quod e duro exit materiamq; in proximũ annum promittit: pampinarium uocatur alterũ fructuarium.

Vngues cuſtodũ: laʒ docui cuſtodes dici, nouellos palmites. In uitibꝰ aũt ſunt omnia quæ ĩ corporibus, exempli cauſa Caput brachia: Humeri, crura, pedeſ palmꝰ digiti, ẽ pollex, ſũt & ungues, quos ãnotinos precipit eẽ reſecandos, i. unius ãni, quos & anniculos uocamus, ut ab anno annotinus deriuetur. alii legunt hornotinos eodẽ intellectu, ſuper qua dictiõe ſupra perſcripſi. Cæſar in commentariis naues annotinas appellaſſe uidetur onerarias, quibus ãnona atq; cõmeatus comportantur.

DE cuſati iugi partis. Tũm uel unum flagellum ſi macrior uitis erit;
uel duo ſi plenior brachio cuiq; ſummittito:eaq; iugo ſuppoſita prę-
cipitato. Sed meminiſſe oportebit:ne in eadẽ linea unoq; latere bra-
chii eſſe duas materias pluresue patiamur. Namq; ita maxime uitem
infeſtat. ubi non omnis pars brachii pari uice laborat:atq; ęqua por-
tione ſuccũ proli ſuæ diſpenſat::ſed ab uno latere exugitur. Quo fit
ut ea uena cuius oĩs humor abſumitur:uelut icta fulgure areſcat. Vi-
detur etiam FOcaneus palmes:qui ſolet iu biſurco medius ꝓrepere:
et iccirco eũ prædicto uocabulo ruſtici appellãt:ꝙ inter duo brachia
qua ſe diuidit uitis enat⁹ uelut fauces obſidet:atq; utriuſq; duramẽti
trahens alimenta prorepit. Hunc ergo tanq̃ æmulum diligenter idẽ
amputent:et annectant priuſq̃ corroboretur. Si tñ ita pręualuit:ut al-
terutrum brachium affixerit:id quod imbecillius eſt tollitur: et ipſe
focaneus ſummitur. Reciſo enim brachio æqualiter utriq; parti uireſ
matet ſumminiſtrat. Igitur caput uitis pedẽ infra iugum cõſtituito:
unde ſe pandant quattuor ut dixi brachia:in quibus quotannis uitis
renouetur amputatis ueteribus et ſũmiſſis nouis palmis: quarũ de-
lect⁹ ſcire faciẽdus. Nã ubi magna materiaꝶ facultas eſt:putator cu-
ſtodire debet:ne aut proximas duro id eſt ab trũco et capite uitis re-
linquat:aut rurſus extremas. Nam illæ minimum uindemię confe-
runt:quom exiguũ fructum præbent. Simile ſcilicet pampinariis hę
uitem exhauriũt:quia nimio fœtu onerant:et uſq; in alterum ac ter-
tium palum:quod uitioſum eſſe diximus:extendunt. Quare medio
in brachio commodiſſime palmæ ſummittentur:quæ nec ſpem uin-
demiæ deſtituant:nec emacient ſtirpem ſuam. Nõnulli fructus aui-
dius eliciũt extrema et media flagella ſummittendo: nec minus ꝓ-
ximum duro ſarmentum in cuſtodem reſecando:quod faciendũ ni-
ſi permittentibus ſoli et trunci uiribus minime cenſeo. Nam ita ſe i-
duũt uuis:ut neq; ante maturitatem facere:ſi benignitaſ terrę atq; ip-
ſius trunci læticia non adſit:ſubſidiarius idemq; cuſtos in pollicẽ re-
ſecari non debet:cum palmæ ex qbus proximi fructus ſperanẽ: ido-
neo loco ſitæ ſint. Nã ubi ligaueris eas et in terrã ſpectantis deflexe-
ris:infra uinculum materias exprimis. At ſi longius q̃ ritus agricola-
rum pmittit:et a capite uitis emicuerit:et brachiis in aliena IVGO-
rum compluuia perrepſerint:cuſtodem ualidum et qua maxĩe iuxta
truncus duorum articulorum uel trium relinquemus. ex quo quaſi
pollice proximo anno citata materia formetur in brachium. Sic reci-
ſa uitis ac reuocata in iugum contineatur. Sed in ſũmittendo cuſto-
dem hęc maxime ſunt obſeruanda. Primum ne reſupina cœlum: ſed
prona potius plaga terrã ſpectet. Sic enim et gelicidiis ipſa ſe ꝓtegit:

Focaneus: Dict⁹ ita eſt palmes, quaſi i faucibus uitis enat⁹. nã ut inquit Columella ſolet in biſurco medi⁹ ꝓrepere. illud autẽ biſurcum ueluti fauces in uite repreſẽtat.

Iugorum compluuia: Ante dictum eſt Vineam dici compluuiataʒ a compluuiis Domorum: quib⁹ cõſimilis eſt in longitudinem latitudinemq; iugata.

Furũ/cul⁹. Pal/mes ẽ iux/ta palmi/teꝛ custo/dem nũ/cupatuꝫ. qui ẽ uet/tucæ ma/gnitudi/ne uoca/turq; fu/runculuſ. Alias fu/runculus dicit̃ ul/cus na/ſcenſ paſ/ſim i qua/cumque parte cor/poris ac maximo incõmo/do. mor/riferũ ali/quando malum confectis emacia/tiſq; cor/poribus. Alias fu/runculus puſillus fur ut la/trũculus.
Stude/mus eli/gere. Le/go elicere id eſt euo/care cita/req;.
Progẽ/met. gẽ/mas emit/tat.

et ab ſole obumbrat̃. Deinde ne ſagittæ: ſed nec ungulæ ſimilis fiat
reſectio. Nã illa celerius et latius emorit̃: hæc tardius et ãguſtius re/
formidat. Quodq; ẽt uſurpari uitioſiſſime aĩaduerto: maxime uitan/
dũ ẽ. Nã dum ſeruiũt decori: quo ſit breuior cuſtos et ſimilis pollici:
iuxta articulũ ſarmentũ recidũt. Id aũt plurimũ officit: cũ ſecũdum
plagã poſita gemma pruinis et frigore: tũ deinde æſtu laborat. Opti/
mum eſt ergo medio fere internodio ſubſidiarium tondere palmitẽ:
deuexãq; reſectionẽ facere poteſt gemmã: ne ut ãte diximus: ſupla/
chymet: et gemmantem cæcet oculũ. Si reſecis facultas nõ erit: circũ/
ſpiciendus eſt FVRunculus: q̃ q̃uis anguſtiſſime præciſus in modũ
uerucę ꝓximo uere materiam exigat: qua uel in focaneũ uel in fruc/
tuariũ remittamus: ſi neq; is reperiat̃: fauciãda ferro ẽ: atq; exulcerã/
da uitis in ea parte: qua pampinũ STVdemus eligere. Iã uero ipſos
palmites quos uindemiæ præparamus: clauiculis ac nepotibꝰ liberã/
dos magnope cenſeo. Sed in his recidendis alia cõditio eſt: atq; alia
in his quę procedũt e trunco: nam quicquid eſt quod e duro PRO/
gemmet: uehemẽtius applicata falce adnotatur et eraditur: quo cele/
rius obducat cicatricem. Rurſus quicquid e tenero proceſſit: ſicut ne/
pos parcius detondetur: cum fereconiunctam gerit ab latere gem/
mam: cui conſulendum eſt: ne falce deſtringatur. Preſſius enim ſi ani
nodes applicito ferro: aut tota tollit̃: aut conuulnerat̃: propter quod
palmes: quem mox in germinatione citauerit: imbecillis ac minus
fructuoſus erit. Tum etiam magis obnoxius uentis ſcilicet: q̃ infir/
mus de cicatrice prorepſerit. Ipſius autem materiæ quam ſummitti/
mus longitudini modũ difficile eſt imponere. Pleriq; tamen in tan/
tum prouocant: ut curuata et præcipitata per iugum nequeat terram
contingere. Nos ſubtilius deſpicienda illa cenſemus: primum uitis
habitum. Nam ſi robuſta eſt: ampliores materias ſuſtineat. Deinde
ſoli quoq; pinguitudinem: quæ niſi adeſt quãuis ualidiſſimam uitẽ
celeriter necabimus procerioribus emaciatam flagellis. Sed lõgi pal/
mites non menſura uerum gemmarum numero exiſtimant̃. Nã ubi
maiora ſunt ſpacia inter articulos: licet eouſquę materiã ꝓducere: dũ
pene terrã cõtingat. Nihilominus. n. paucis frõdeſcet pãpinis. At ubi
ſpiſſa ĩternodia frequẽteſq; oculi ſũt: q̃uis breue ſarmẽtũ multis pal/
mitibꝰ uireſcit: et numeroſo fœtu exuberat. Quare modus talis gñis
neceſſarie maxĩe ẽ adhibẽdus: ne ꝓcerioribꝰ fructuariis oneret̃. Et ut
cõſideret uinitor ꝓximi ãni magna nec ne fuerit uindemia. Nã poſt
largos fructus parcẽdũ ẽ uitibꝰ et ideo ãguſte putãdũ: poſt exiguos
impandũ. Sup cætera illud ẽt cẽſemus: ut tenuiſſimis et acutiſſimis
ferramẽtis totũ iſtud opus exequamur. Obtuſa. n. et hebes et mollis

falx putatorẽ moratᷣ:eoq; minus operis efficit:et plus laboris affert ui/
nitori. Nã ſiue curuatur acies quod accidit molli:ſiue tardius penetrat
quod euenit in retuſo et craſſo ferramento:maiore ui opus eſt. Tũ etiã
plagæ aſperæ atq; inæquales uites lacerant. Neq; enim uno:ſed ſępius
repetito ictu res tranſigitur. Quo plerũq; fit:ut quod præcidi debeat:
pęrfringatᷣ:et ſic uitis laniata ſcabrataq; putreſcat humoribus:nec pla/
gæ conſanẽtur. Quare magnopere monendus eſt putator:ut prolixet
aciem ferramenti:et quantum poſſit nouaculæ ſimilem reddat. Nec
ignoret in quaq; re:qua parte falcis utendum ſit. Nam plurimos per
hanc inſcitiam uaſtare uineta comperi.

Figura falcis. Caput. xxv.

e ST autẽ ſic diſpoſita uinitoriæ falcis figura:ut capulo pars
proxima quæ rectam gerit aciem:culter ob ſimilitudinem
nominetur. Quæ flectitur ſinus quia flexu procurrit. Scal/
prum quod deinde aduncum eſt:roſtrum appellatur. Cui ſuperpoſita
ſemiformis lunæ ſpecies ſecuris dicitur. Eiuſq; uelut apex pronus im/
minens mucro appellatur. Harum partium quæq; ſuis muneribꝫ fun/
gitur:ſi modo uinitor gnarus eſt. Nam cum in aduerſum preſſa manu
deſecare qd debet:cultro utitur. Cum retrahere autem:ſinu. Cum al/
leuare:ſcalpro. Cum incuruare:roſtro. Cum ictu cædere:ſecuri. Cum ĩ
anguſto aliquid expurgare:mucrone. Maior autem pars operis in ui/
neam ductim potius:q̃ cæſim faciẽda eſt. Nam ea plaga quæq; ſic ef/
ficitur:imo ueſtigio alleuatᷣ. Prius enim putator applicat ferrum: atq;
ita quę deſtinauit pręcidit. Qui cæſim uitem petit:ſi fruſtratus eſt (qd
ſæpe euenit) pluribus ictibus ſtirpem uulnerat. Tutior igitur et uilior
putatio eſt:quæ (ut retuli) ductu falcis non ictu conficitur.

De cura adminiculandæ iugandeq; uineæ. Caput. xxvi.

h AEC peracta. Sequitur:ut ante iam diximus: ADMInicu/
landæ iugandæq; uineæ cura:cui ſtabiliendæ melior eſt ri/
dica palo:neq; ea quælibet. Nã ẽ præcipua cuneis fiſſa olea
quercus et ſuber:ac ſi qua ſunt ſimilia robora. Tertium optinet locum
pedamẽta res. Idq; maxime proditur ex iunipero et lauru et cupreſſu.
Recte etiam faciunt ad eam rem ſilueſtres pinus: atq; etiam ſambuci
probabilis uſus. Tantum in his eorũmque ſimilia pedamenta poſt
putationem retractanda ſunt: parteſqũe eorum putres dedolandæ.
Atq; alia conuertenda: quæ proceritatem habent: alia ſummouen/
da: quæ CARIOſa uel iuſto breuiora ſunt:eorumque inuicem ido/
nea reponenda:iacentia ſtruẽda:declinata corrigenda iugo. Si nõ erit

Adminiculandæ. Adminiculis fulciendæ & pedamentis ſtabiliẽdæ.

Carioſa putrida exeſa ſitu ſenioq; Corrupta. caries putrilago ẽ exuetuſtate. Carioſi dentes dicuntᷣ putridi foraminatiq;.

Calmētis liberare. lego calametis a calamo harundineo dictiōe ducta. Silētib⁹ uineis.nō germinantib⁹ neq̄ gēmantibus iāq̄ immobilibus. Infolatæ. soli expositæ. Callentis. Peritipruden tis,calli di.

opus nouo ſatore:recentia uincula inſerantur. Si reſtituenda uidebitur anteq̄ uitis palo applicetur:perticis uel arundinibus cōnectatur. At tū demum (ſicut in nouella præcepimus) uitem iuxta caput cum ridica: idque facere non oportebit omnibus annis eodem loco:ne uinculum incidat et truncum ſtrangulet. Brachia deinde ſub ſtella quadripartito locabimus:tenerosq́ palmites ſuper iugum ligabimus. Nihil repugnantis naturæ eſt:ut quiſquis obſequetur:leniter curuabitur: ne deflexus frangatur:neue iam tumentes gemmæ detergeant. Atq́ ubi duæ materię per unam partem iugi mittentur:in ea pertica media íterueniat:diremptæq́ palmę per iugorum compluuia decurrant:et uelut merſę cacuminibus in terram deſpiciant. Id ut ſcite fiat:meminerit alligator:ne torqueat ſarmentum:ſed tantum inflexum deuiciat. Sed ut omnis materia:quæ modo poteſt pręcipitari:iugo ſuperponat̃:ut potius innexa perticæ:q̄ e uinculo pendeat. Sępe enim notaui per imprudentiam ruſticos ſubiicere iugo palmam:et ita colligare ut ſolo uimine ſuſpendeat. Quæ uinea cum accipit pampini et uuatum pondus infringitur.

Quæ bonus uinitor in conſtituta iam uinea uitare aut ſequi debeat. Caput.xxvii.

[H]Ic deinde ordinata nineta feſtinabimus emundare: ſarmentiſq́ et CALmetis liberare. Quæ ſicco tñ loco legenda ſunt: ne lutoſa humus inculcata maiorem foſſori laborem prębeat:qui protinus adhuc SIlentibus uineis inducendus eſt. Nam ſi palmis incipiētibus progēmantibuſq́ foſſorem immiſeris:magnam partem uindemiæ decuſſerit. Igitur anteq̄ germinent per diuortium ueris atq́ hiemis q̄altiſſime fodiendæ uineæ ſunt:quo lætius et hilarius pullulent. Aeque ubi ſe frondib⁹ et uuis ueſtierint teneris caulibus nec dū adultis modus habēdus eſt. Idemq́ uinitor qui ante ferro nunc manu decutiat:umbraſq́ compeſcat:ac ſuperuacuos pampinos deturbet. Nam id plurimum refert:non inſcite facere:ſiquidem uel magis pampinationi q̄ putationi conſulit. Nam illa quáuis multum iuuat:ſauciat tamen et reſecat. Hæc clæmentius ſine uulnere medetur:et anni ſequentis expeditiorem putationem facit. Tum etiam uitem minus cicatricoſam reddit:quoniam id ex quo uiride et tenerum detentum eſt:celeriter conſaneſcit. Super hanc materiæ:quæ fructū habent:melius cōualeſcunt:et uuæ commodius INſolatę percoquuntur. Quare prudētis eſt et maxime CALlentis uinitoris exiſtimare ac deſpicere:quibus locis in annum debeat materias ſummittere:nec orbos tantū detrahere palmites:uerum etiam frugiferos:ſupra modū ſi numerus eorū ꝓſuderit. Siquidem euenit ut quidá oculi trigemmis palmis egerminent:

quibꝰ binos detrahere oportet:quo cõmodius ſingulos alũnos
educent. Eſt enim ſapientis ruſtici reputare:num maiore fructu
uitis ſe induerit:q̃ ut perferre eum poſſit. Itaq; nõ ſolum frondẽ
ſuperuacuam nolet decerpere:quod ſemp̱ faciẽdũ eſt:uerũ inter/
dũ partem aliquã fœtus decutere:ut uberi ſuo grauatam uitem
leuet. Idq; faciet uariis de cauſis PAMpinator induſtrius:etiam
ſi non erit maior fructus:q̃ ut matureſcere queat. Si autem con/
tinuis ſuperioribus annis dactyli probenẽ:religatã uitem quie/
ſcere ac refici par erit:ſi futuræ materiæ conſulendum. Nam ca/
cumina flagellorum DEfinge luxuriæ comprimẽdæ cauſa uel
dura p̃te uel trũci ſuos pãpinos remmouerẽt:niſi ad renouãdã
uitem unus atq; alter ſeruãdus eſt. Tũ e capite qcqd itet brachia
uitet:explãtare Atq; eos qui p̱ ipſa duram ẽra ſteriles neqcq̃ ma/
trem optãt palmites detegere:cuiuſlibet uel pueri ẽ officiũ.

Qũo pãpinati et quot foſſuris uinea excoli debeat. Ca.28.

Empus autem pampinatiõis anteq̃ florem uitis oſtẽ/
t dat maxime eſt eligendum:ſed et poſtea licet eandem
repetere. Medium igitur eorũ dierũ ſpatium quo acini
formantur uinearum nobis aditum negat:quippe florentẽ fruc
tum mouere non expedit:pubeſcentem uero quaſi adoleſcẽtem
conuenit religare:foliiſq; omnibus nudare:tum et crebris foſſio/
nibus implere:nam fit VBEtior puluerationibꝰ. NEC inficior
pleroſq; ante me ruſticarum rerum magiſtros tribus foſſuris cõ/
tentos fuiſſe, Ex qbus Græcinus:qui ſic refert: Poteſt uideri ſa/
tis eſſe conſtitutam uineã ter fodere. Celſus quoq; et Atticus cõ/
ſentiunt tres eſſe motus in uite ſeu potius in omni ſurculo natu/
rales. Vnum quo germinet. Alterũ quo cõfloreat. Tertium quo
maturaſcat. Hos ergo motus cenſent foſſionibus concitari. Nõ
enim natura qđ uult ſatis efficit:niſi eã labore cũ ſtudio iuueris.
Atq; hæc colẽdarũ uinearũ cura finit̃ uindemia.

De inſerendis uitibus:et inſitione tuenda. Cap.xxix.

Edeo nunc ad eam partem diſputationis:qua ſum p̱/
r feſſus uitium inſerendarũ tuendarũq; inſitionũ præce/
pta. Tempus inſerẽdi Iulius Atticus tradidit ex kalẽ/
dis nouembris in kalẽ.iun.quoad poſſe cuſtodiri ſurculum ſiue
gemmam affirmat. Eoq; debemus intelligere nullã partem anni
excipi ſi ſit ſarmentis alendis facultas. Id porro in aliis ſtirpium
generibus:quæ firmioris et ſuccoſioris libri ſunt:poſſe fieri ſane
conceſſerim. In uitibus nimis temere tot menſium ruſticis inſi/
tionem permiſſam diſſimulare non eſt fidei meæ:nec qđ ignorẽ

Pãpinator. q facit pãpinatione hoc ẽ decerpit pãpinos ſuperuacuos & frondem.

Defingę Legendũ defringe:hoc ẽ decute & frange.

Vberior puluerationibꝰ. Plinii uerba ſunt huic ſententiæ mire cõgruentia,quæ ſubſcripſi,tranſpadanis cineris uſus adeo placet,ut anteponant fimo iumentorum. ſunt qui puluere quoq; uuas ali iudicẽt,pubeſcẽteſq; pulueren t& uitiũ arborumq; radicibus aſpergant,quod certum eſt narbonenſi p̃uinciæ & uidemias certius ſic eo coq, quia plus pulais ibi q̃ ſol cõfert.

Nec ĩficior. Non nego,inde inficias eſt negare.inde ſtatꝰ inficialis apud Oratores.inficiator pro eo q negat. Epigrãmatiſta. In ius o fallax atq; inficiator eamꝰ.

brumæ temporibus aliquando inſitam uitem comprehēdere. Sed nō quid in uno uel altero experimento caſu fiat: uerum quid certa ratione plerumq; ꝓueniat: diſcentibus præcipere debeamus. Etenim ſi exiguo numero pꝛ̄cidendum ſit: in quo maior cura temeritati medetur: poſſum aliquatenus me cōtueri. Cū uero uaſtitas operis etiam diligentiſſimi agricolæ curam diſtendit: oēm ſcrupulū ſummouere debem⁹. Eſt enim contrariū qđ Atticus præcipit. Nam idē per brumam negat recte putari uineā. Quæ res q̄uis minus lædat uitem: merito tamen fieri prohibetᷣ: q frigoribꝰ omnis ſurculus rigore torpet: nec ꝓpter gelicidia corticē mouet: ut cicatricē cōſanet. Atq; idē Atticus nō ꝓhibet eodē ipſo tempore inſerere: propter quod cū et totius obtrūcatione uitis: et cū eiuſdem reſectionis fiſſura præcipit fieri. Verior itaq; ratio eſt inſerēdi tepentibus iam diebus poſt hiemem: cum et gemmas cortex naturaliter mouet: nec frigus ingruit: quod poſſit aut ſurculū inſitū: aut fiſſuræ plagam inurere: Permiſerit tñ feſtinantibus autūno uitē inſerere: quia nō diſſimilis eſt eius aeris qualitas uernę. Sed quocūq; quis tempore deſtinauerit inſerere: nō aliam ſciat eſſe curam ſurculis explorandis: q̄ quæ tradita eſt priore libro: cū de malleolis eligendis præcepim⁹: quos ubi generoſos et fœcūdos et q̄maturiſſimos uiti detraxerit: diem quoq; tepidū ſilentemq; a uentis eligat. Tū conſideret ſurculū teretem ſolidiq; corporis: nec rugoſæ medullæ crebris etiam gēmis et breuibꝰ internodiis. Nam plurimū intereſt nō eſſe longū ſarmētū quod īſeratᷣ: et rurſus pluris oculos qbꝰ egerminet īeſſe. Itaq; ſi ſūt lōga ītemodia neceſſe erit ad unā uel ſūmū duas gēmas recidere ſurculū: ut tēpeſtates uētos et ībres īmobilis pati poſſit. Inſeritᷣ aūt uitis uel reciſa uel ītegra ꝑforata terebra. Sed illa frequētior et pene oībꝰ agricolis cognita īſitio. Hęc rarior et paucis uſurpata. De ea igitᷣ prius diſſerā: quę magis ī cōſuetudīe ē. Reciditᷣ uitis plerūq; ſupra terrā: nōnūq̄ tñ et īfra: quo loco maxīe ſolida ē atq; enodis. Cū ſupra terrā īſita ē: ſurculus obruitᷣ cacumīe ten⁹. At cū editior a terra ē: ipſū diligēter ſubacto luto linito: et ſuppoſito muſco ligato: qđ et calores et pluuias arceat. Tēpatᷣ ita ſurculus: ut calamo nō abſimilis: ut coagmētet fiſſurā: ſub q̄ nodus ī uite deſideratᷣ: q q̄ſi alliget eā fiſſurā: nec rimā patiatᷣ ultra ꝓcedere. Is nod⁹ ēt ſi q̄tuor digitis a reſectiōibus fuerit: illigari tñ eū priuſq̄ uitis findatᷣ: conueniet: ne cū ſcalpro factū fuerit iter ſurculo: plus iuſto plaga hiet. Calam⁹ aūt nō āpli⁹ tribꝰ digitis debet alleuari. Atq; is ab ea pte q̄ raditᷣ: ut ſit leuis: eaq; raſura ita deducitᷣ: ut medullā cōtigat uno latere: atq; altero paulo ultra corticē deſtrigatᷣ: figuretᷣq; ī ſpeciē cunei: ſic ut ab una pte ſurcul⁹ att⁹: latere altero ſit tenuior: atq; altero plēior. Perq; tenuiorē ptē īſert⁹ eo latere arctetᷣ: quo ē plēior: et utriq; cōtingat fiſſurā: nec niſi cortex cortici ſic applicatᷣ. ut nullo loco trāſluceat: no qđ patiatᷣ coaleſcere. Vīculi gen⁹ ad īſitionē nō unū ē. Alii uiminibꝰ obſtringūt. Nōnulli circūdāt libro fiſſurā. Plurimi ligāt iūco: quod ē aptiſſimū. Nā uimen cū inaruit penetrat et inſecat corticē: ꝓpter qđ molliora uincula magis

ꝓbamus:quę cum circũuenere truncum:adactis arundine/is cuneolis artantur. Sed antiquiſſimum eſt:et ante hęc abla/queari uitem:radiceſq; ſummas uel ſoboles amputari: et poſt hęc adobrui truncum. Iſq; cum comprehendit: aliam rurſus exigit curã. Nam ſæpius pampinandum eſt cum germinat: frequentiuſq; detrahendę ſunt ſoboles:quę lateribus radici/buſq; prorepunt. Tum quod ex inſito profiidit ſubligãdum: ne uento ſurculus labefactetur:aut explantetur tener pampi/nus:qui cum excreuit nepotibus orbandus eſt:niſi ſi propter penuriam et caluitium loci ſumitur in propagines. Autum/nus deinde falcem maturis palmitibus admouet. Sed Puta/tionis cuſtoditur ea ratio:ut ubi nulla deſideratur propago: unus ſurculus euocetur in iugum. Alter ita recidatur:ut adę/quetur plaga trunco:ſic tamen ne quid radatur. Nam e duro pampinãdum non aliter eſt:q̃ in nouella uiuiradice. Putan/dum uero ſic uſq; in quartum annum parcius imperetur: dũ plaga trunci ducat cicatricem. Atq; hæc per fiſſuram inſitarũ eſt ordinatio:illa FIT per terebrationem. Primum ex uicino fructuoſiſſimam conſiderare uitem:ex qua VElut traducem inhærentem matri palmitem attrahas:et per foramen tranſ/mittas. Hæc enim tutior et certior eſt inſitio:cum et ſi proxi/mo uere non comprehendit:ſequente certe cum increuit con/iungi cogitur:et mox a matre reciditur. Atq; ita ſuperficies ĩſitę uitis uſq; ad receptum ſurculum obtruncatur. Huius tra/ducis ſi non eſt facultas:tum detractum uiti q̃ recentiſſimum eligitur ſarmentum:et leuiter circunraſum:ut cortex tantum detrahatur:aptatur foramini:atq; ita luto circũlinitur reſecta uitis:ut alieni generis uiti ulcerat⁹ ſurculus ſeruiat. Quod q'dem nõ fit ĩ traduce:quia materno ſuſtinetur ubere:dum ĩo/leſcat. Sed aliud eſt ferramentum quo priores uitem perfora/bant:aliud quo ipſe uſu nunc magis aptum comperi. Nam antiqua terebra:quam ſolam ueteres agricolæ nouerant:ſco/bem faciebat: perurebatque eam partem:quam perforauerat: deuſta porro cum priore conualeſcebat: nec inſitus ſurculus cõprehẽdebat. Tum etiã SCObis nunq̃ ſic eximebatᷣ:ut nõ inhæreret foramini:et ꝓprio interuentu ſuo ꝓhibebat corpus

Fit per terebrationem: Ideſt p eã inſitiõem/quæ terebra cõficitur uite perforata.

Velut traducẽ: In arbuſtis fiũt traduces/hoc aũt uocabulo utimur ĩ uitibus quæ ex arboribus in arbores traducuntur. Traduces quidam rũpos appellãt/a traducendo nominatos. Quales elegãter utiliterq; formatos in territorio noſtro cõſpicim⁹. Traducem bimum antiqui precidere ſolebant ut ita trãſilem facerẽt: Nouarienſis agricola traducũ turba non contentus nec copia ramorum impoſitis etiã nũ patibulis palmites circumuoluit. Hieronymus Auguſtinus/Ruffinus cæteriq; eccleſiaſtici ſcriptores curioſe diſputãdo diſquiſiuit atq; ueſtigãt/nunquid anima ex traduce propagata ſit tanq̃ ſemẽ ex ſemine. Tertullian⁹ oppido q̃ decenter ſcripſit famã ſerpere in traduces aurium atq; linguarum. Mendoſi ſunt Tertulliani Codices impreſſi/in qbus dictiones perperã diſtinctæ leguntur: nam cum in traduces linguarum fuerit ſcribendum ſicut nos legimus/uitioſe impreſſerunt in ſtra duces corrupto Vocabulo elegantiſſimo & ſenſu.

Scobis. Scobs ſiue ſcobis eſt illa minuta tritura/quæ cadit ex terebratione terebræ & ferratura ſiue ſectiõe ferræ/de qua ſupra diximus. unde inditũ ẽ ſcobinæ nomẽ/quæ lima ẽ fabrilis.

Habet Inſitionem: legendu3 ē habeto. leq̄tur eni. & uite3 iſerito. Bipalio. nomen eſt ruſtici iſtruméti cuius mentio frequēs apud ſcriptores rerum ruſticarū.

ſurculi corpori uitis applicari. Nos terebram: quam gallicā dicim9: ad
hanc inſitionem commenti longe habiliorem utilioreꝗ comperimuſ:
Nam ſic excauat truncū ne foramen inurat. Quippe non ſcobem ſed
ramenta facit: qbus exemptis plaga leuis relinquit᷑: quæ facilius omni
parte ſedentem ſurculum cōtingat: nulla interueniente lanugine: quā
excitabat antiqua terebra. Igitur ſecundum uernum æquinoctium p/
fectam uitium HAber íſitionem: locíſq; aridis et ſiccis nigram uitem
inſeriro humidis albam. Neq; eſt ulla propagandi neceſſitas: ſi mō tā
mediocris eſt craſſitudo trunci: ut incrementū inſita plagam poſſit cō/
tingere. et niſi tamē uacu9 locus demortui capitis uitem repoſcit. Qđ
cum ita eſt: alter ex duobus ſurculis mergitur: alter educt9 ad iugum
in fructum ſummitur. Neq; inutile ex ea uite quā merſeris enaſcentis
in arcu propaginis pampinos educare: quos poſſis mox ſi ita compe/
ter uel propagare: uel ad fructum relinquere.

De rōne pedaminū: uiminū: et de ſalicto. Caput. xxx.

c Vm conſtituendis uineis: quæ uidebantur utiliter præcipi
poſſe differuerimus: pedaminum iugorumq; et uiminū ꝑ/
ſpiciendorum tradenda ratio eſt. Hæc enim quaſi quædam
dotes uineis ante præparantur: quibus ſi deficitur agricola: cauſam fa/
ciendi uineta non habet: cum omnia quæ ſunt neceſſaria extra fundū
quærenda ſint. Nec emptionis tantū (ſicur ait Atticus) preciū onerat
uitis rationem: ſed eſt etiā comparatio moléſtiſſima. Conuehenda ſūt
enim tempore iniquiſſimo hiberno: quali et ſalices uiminales atq; arū/
dineta uulgareſq; ſiluæ uel conſulto conſitæ. Caſtaneis prius facienda
ſunt: licet uiminalibus ut Atticus putat: ſingula iugera ſufficere poſſe
quinis et uicenis iugeribus ligandæ uineæ: arundinetis ſingula iuge/
ta: uicenis iugandis caſtaneæ et iugerum totidem palmulis quot arū/
dinetis iugandi ſalicem: uel riguus ager uel uliginoſus optime nec in/
commode id arundineti: nec incōmode: tamen alit planus et pinguiſ:
atq; debet conuerti BIpalio. Ita enim præcipiunt ueteres in duos et ſe/
miſſem paſtinare ſalicto deſtinatū ſolum. Nec refert cuius generis ui/
men feras: dum ſit lentiſſimū. Putant tamen tria eſſe genera præcipue
græcę gallicæ ſabinæ ſalicis: quam plurimi uocant a merinam. Græca
flaui coloris: et gallica obſoleti purpurei et tenuiſſimi uiminis. Ameri/
na ſalix gracilem uirgam et rutilam gerit. Atq; hęc uel cū cacuminib9
uel taleis deponuntur: perticæ cacuminum modicæ plenitudinis: quę
tamen dipōdiani orbiculi craſſitudinem non excedant: optime pan/
gūtur: eo uſq; dum ad ſolidum dimittatur: taleæ ſexquipedales terre/
no immerſæ paululum obruuntur. Riguus locus ſpatia laxiora deſide/
rat: eaq; ſenum pedum per quincuncē recte faciūt: ſiccaneus ſpiſſiora

ſic ut ſit facilis acceſſus colentibus:ea quinum pednm inter/ordinia eſſe abunde eſt:ut ramen in ipſa linea conſitionis al/terna uacuis intermiſſis bipedaneis ſpatiis conſiſtant ſemina. Satio eſt eorum priuſq̃ germinent: DVM ſilent uirgæ: quas arboribus derrahi ſiccas conueniet. Nam roſcidas ſi recide/ris:parũ commode conueniunt. Itaq; pluuii dies in exputan/da ſalice utantur. Facienda ſũt primo triẽnio ſalicta crebrius: id eſt ut nouella uinera cũ inde cõualuerint tribꝰ foſſuris cõ/tẽta ſũt:aliter cultaceleriter deficit.ũ Nã q̃uis adhibeat̃ cura: plurimę ſalices itereũt:quarũ i loco ex ꝓpinquo mergi ꝓpa/gari debẽt:curuara et defoſſa cacumina:qbꝰ reſtituat̃ qcqd i/tercidat. Anniculus deĩde merg⁹ icidat̃ a ſtirpe:ut ſuis radici/bus tãq̃ uiris ꝓſit.

## De geniſta. Cap. xxxi.

P Erarida loca: quæ gēnus id uirgultorũ non reci/piunt:geniſtam poſtulant:quę plus cũ ſit ſatis fir/mũ:tũ etiam lentiſſimum eſt uinculum. Serit̃ aũt ſemine:quod cũ eſt natum:uel defert̃ uiuiradix:uel relicta cũ id tempus exceſſit:omnibus annis more ſegetis iuxta terram demeti poteſt. Cætera uincula qualia ſunt ex rubo maiorem operam:ſed in egeno tamen neceſſariam exigunt. PERtica/lis fere ſalix eundem agrũ quem uiminalis deſiderat: melior tñ riguo ꝓuenit:atq; ea taleis conſeritur:et cũ germinauit ad unam pticam ſũmittit̃: crebroq; foditur:atq; EXherbat̃: nec minus q̃ uinea pampinat̃:ut in longitudinẽ potius q̃ in alti/tudinẽ ramoꝝ euocet̃. Sic culta q̃rto demũ ãno cædit̃: Nãq; uinculis pręparat̃. Põt ãnicula præcidi ad ſemiſſem ſup duos pedes:ut e trũco fruticet. Sed in brachia uelut humilis uinea diſponatur. Si tñ ſicciot fuerit ager:bima potius reſecabit̃.

## De arundinetis. Caput. xxxii.

A Rundo minus alte paſtinato:melius tamen bipa/lio ſeritur. Ea cum ſit uiuaciſſima:nec recuſet ullũ locum proſperius reſoluto q̃ denſo:humido q̃ ſic/co:uallibus q̃ cliuis:fluminũ ripis et limitibꝰ ac uepribꝰ cõ/modi⁹ q̃ mediis agris depõit̃. SERIt̃ bulbus radicis et talea calami:nec minus toto ꝓſternit̃ corpore. Bulbus tripedaneis interuacãtibꝰ ſpatiis obrutus ãno celerius maturã pticã pbet.

Dum ſilent ui/gæ: Dum nõ ger/minant & quaſi ſi/lentes quieſcunt/manentq; ueluti i/mobiles.

Perticalis ſalix: Duo ſunt genera ſalicuꝫ: ſunt uimi/nales/ex quib⁹ ui/mina fiunt & uin/cula/ſunt pticales/ex quibus perticæ cedũtur. Vimina/lis ſalix ẽ humilior/pticalis ſublimior.

Exherbat̃. Her/bis liberat̃ repur/gaturq;.

Nãq; uinculis. Corrige nam quæ ut ſint duæ dictio/nes.

Seretur bulbus radicis. Cor. Cel/ſus i bulbis nume/rat Alliuꝫ & cepã/Plini⁹ diſcriminat docens quo modo ſerendi ſint/Me/garicos bulbos lau dat Cato/a poetis optimo Epitheto Salaces nomina/ntur/quoniam ſti/mulant uenerem. Verũ de hiſce bul/bis nihil ad rẽ pre/ſentem/ſunt præ/terea bulbi in radi/cibus arundinũ li/lioꝝ aliarumq; plã/tarũ a Similitudi/ne dicti. Hinc Pli/nius ſcribit radicẽ Lilii unã ſæpe bul/bos quiquagenos emittere/Iteꝫ ſcri/bens de aſphodelo herba ſic refert, ra/dix eius napis modicis ſimilis eſt/neq; alia numeroſior octoginta ſimul aceruatis ſæpe bulbis/& mox radicem ideſt bulbos interpretatur. Idem Plinius ſcribens & ipſe de arundine enarrat, qd ſit apud Columellam bulbus in radice arundinis. Plinii uerba ſunt hæc. Seritur arundo Bulbo radicis quem alii oculum appellant Dodrantali ſcrobe/ab eodem Plinio bulboſæ & bulbaceæ

Taleę tota arundo ſerius prædicto tēpore euenit. Sed ſiue reciſa in dipondiū et ſemiſſem talea: ſiue totæ arūdines ꝓſtratę deponenť: extent earū cacumina: uel ſi obruta ſunt totæ putreſcūt. Sed cultus arūdinetis pͥo triēnio nō alius ē: q̄ cęteris. Cū deīde cōſenuit: repaſtinādū ē. Ea ē aūt ſenectus cū uel exaruit ſitu et inertia plurīū annoꝝ: uel ita denſatū ē: ut gracilis et cannæ ſimilis arūdo ꝓdeat. Sed illud de integro refodi debet: hoc poteſt intercidi et durari: quod opus ruſtici ſtipationē uocāt. Quæ tñ refectio arūdineti cæca eſt: quia nō apparet in terra quid aut tollendū ſit: aut relinquendū. Tolerabilius tñ ARVNdo caſtrať: anteq̄ cædiť. quatenus uelut indices calami demonſtrant qd eruendū ſit. Tēpus repaſtinādi et conſerendi eſt: priuſq̄ oculi arundinū egerminent. Cædiť deinde poſt brumam. Nā uſq; id in tēpus īcremētū capit. At tū cōficiť cū obriguit hyberno frigore. Fodiēdū quotiens et uinea. Sed macies eius cinere uel alio ſtercore iuuāda ē: ꝓpter quod cæſum pleriſq; incendunt arūdinetū.

## De caſtaneis et caſtanetis. Caput. xxxiii.

C Aſtanea roboribus ꝓxima ē: et ideo ſtabiliendis uineis tū in repaſtinato nux poſita celeriter emicat: et poſt qnquēniū cæſa more ſalicti recreať: atq; in palum formata fere uſq; in alterā cæſionē perēnat: et pullā terrā et reſolutā deſiderat: ſabulonē humidū uel refractū tophū nō reſpuit. opaco et ſeptemtrionali cliuo lætať: ſpiſſum reformidat. Seriť a nouembri mēſe per totā hiemem ſicca terra: et repaſtinata in altitudinem dipondii et ſemiſſis nucē in ordinē ſemipedalibus. Ordines aūt quinū pedū ſpatiis dirimunť in altitudinē dodrātis. Caſtanea depreſſis ſulcis cōmittiť: q̄ ubi nucibus ſūt cōſiti priuſq̄ complanenť breues arūdines ab latere caſtanearū pāgunť: ut ꝑ hos ſatiōis indices cautius fodi et rūcari poſſit. Simulatq; ſemīa ſtillauerint: et iam bima trāſferri queunt: interuellūť: ac binipedes arbuſculis uacui relinquunť: ne dēſitas plātas emaciet. Ipſius aūt ſemen ꝓpter uarios caſus deponiť. Nā interdū priuſq̄ enaſcatur: aut ſiccitatibus nux inareſcit: aut aquarum abundantia putreſcit. Interdum ſubterraneis animalibus ſicuti muribus et talpis infeſtatur. propter quæ ſæpe nouella CAſtaneta calueſcunt. Atq; ubi frequentanda ſunt: melius ex uicino ſic cōpetit MERgi more ꝑtica declinata ꝓpagať: qua exempta reſeriť. Hęc enim uelut īmota ſua ſede uehemēter germinat: atq; ubi radicibus

radices appellanť. In qbus bulbi tales conſpiciuntur, quales in radicibꝰ arundinum.

Arundo caſtratur. Plinius reficiť ex ſeſe uetere arūdineto extiꝛpato quod utilius reputȝ q̄ caſtrare ſicut antea. iſpice qd ſit caſtrare animal. & id trāfferto ad arūdinem & plantas.

Caſtaneta calueſcunt: Ex caluitio hominis cognoſces, quo modo caſtaneæ uineæque calueſcant, naȝ ſicut in capite hominis calui uel nullus uel rarus eſt capillus, ita caſtaneta calueſcere dicunť quādo raræ ſunt arbores caſtanearum & ſine ſtirpibus, ſine fructibus loca nudata conſpiciuntur: hæc inter ſe opponuntur caluata & frequentia, ut pro raro & infrequenti caluum accipias.

Mergi more: Supra diximus quēadmoduȝ mergus eſt genꝰ propagationis, a mergendo dictus, quo uitis in terram merſa propagatur, formaturq; ī arcus effigiem.

exempta et depoſita eſt:biennio reformidat: propter quod compertũ eſt cõmodius nucibus q̃ uiuiradicibus eiuſmodi ſiluas inſtitui. Spatia huiuſce ſationis:quæ ſupra ſcripta ſũt:capita caſtanearum recipiũt .M.M.dccc.lxxx.Cuius ſummæ (ſicut ait Atticus) ex facili iugera præbebunt ſtaruminum duodena milia. Etenim taleæ propius ſtirpem reciſæ QVAdrifidas plerumq;:ac deinde ſecũdæ taleæ eiuſdem arboris bifidas RIdicas ſumminiſtrant. Quod genus fiſſilis adminiculi manet diutius q̃ teres palus. Cultus eiuſdem eſt poſitionis:qui uineę. Supputari debet bima:quinetiam trima. Nam ibi ferro repetenda eſt ueris principio:ut incitetur eius proceritas. Poteſt etiam quercus ſimili ratione ſeri:uerum biennio tardius q̃ caſtanea deciditur. Propter quod ratio poſtulat tẽpus potius lucrari:niſi ſi cliuoſi glareoſiq; mõtes:atq; ea genera terræ quæ ſupra diximus:glandem magis q̃ caſtaneam poſtulabunt. Hęc de uineis italicis uinearũq; inſtrumentis quãtum reor non inutiliter et abunde diſſerui:mox agricolarũ prouincialiũ uineaticos:nec minus noſtratis et gallici arbuſti cultus traditurus.

Quadrifidas ridicas. Tanta eſt craſſitudo & robur Taleæ ut ſcindi poſſit in q̃ttuor partes & quaterna pedamẽta ſiue ſtatumina ſiue adminicula: quæ & ridicæ uocantur. Cõ ſimilit̃ inquit poeta quadrifidaſq; ſudes:

## LVCII IVNII MODERATI COLVMELLAE REI RVSTICAE LIBER SEXTVS.

### Quẽadmodũ datas formas agroꝝ metiri debeas. Ca.i.

P RIORIBVS LIBRIS QVOS AD TE de cõſtituendis colendiſq; uineis Siluine ſcripſerã:nõnulla defuiſſe dixiſti:quę agreſtiũ operum ſtudioſi deſiderarent. Neq; inficior aliqua me prætetiiſſe quãuis inquitentem ſedulo:quæ noſtri ſæculi cultores quæq; ueteres litteratum monumentis prodiderunt. Sed cũ ſim ꝓfeſſus ruſticæ rei præcepta:niſi fallor:non aſſeueraueram: quæ uaſtitas eius ſcientiæ contineret non cuncta me dicturum:ſed plurima. Nam illud in unius hominis prudentiam cadere non poterat. Neq; enim eſt ulla diſciplina aut ars:quæ ſingulari cõſumata ſit ingenio. Quapropter ut in magña ſilua boni uenatoris eſt indaganter feras q̃plurimas capere: nec cuiq̃ culpæ fuit non omnis cœpiſſe:ita nobis ſatis abundeq; eſt:tã diffuſæ materię:quã ſuſcepimus.maximam partem tradidiſſe. Quippe cum in ea uelut omiſſa deſideretur:quæ non ſunt propria noſtræ ꝓfeſſionis:ut proxime cum de commetiendis agris rationem. M.Trebellius noſter requireret a me: uicinum atq; adeo coniunctũ eſſe cenſebat demonſtranti quemadmodum agrum paſtinaremus: præcipere

Supputari. Putari decidiq; ferro.

Clima: Docet hoc in loco Colu/
mella quid ſit cli/
ma in menſuris a/
grorũ apud aſtro/
logos clima in ſitu
terraruз dicit ſpa/
ciuз: quo regiona/
tim uariat horolo/
giũ. Vniuerſa ter/
ra diuiditur in ſep/
tem climata. Quæ
noſtri circulos ap/
pellauere: græci
paralellos. Plinius
noſter ſegmenta:
a quo pter illa ſep/
tem notiſſima/ad/
duntur quinq; ex/
quiſitiſſima qua/
dam ſubtilitate/ut
ita fiant climata ſi/
ue ſegmenta nu/
mero duodeci. Bo
nonia patria mea
ſeptimo ſegmen/
to ſiue climate cõ/
tinetur.

Ratiocinio. Ra/
tiocinium dicitur
ſupputatio/com/
putum calculatio:
Ratiocinator/cal/
culator: apud Plau
tum ait trapezita/
Beatus uideor ſub
duxi ratiunculam.
expeditiſſimuз ra/
tiocinium intellige
ſupputationeз fa/
cilem & explicatã.

etiam paſtinatum quẽadmodum metiri debeamus. Quod
ego non agricolæ ſed menſoris officiũ eſſe dicebam: cũ pręſ/
ſertim ne architecti quidẽ quibus neceſſe eſt menſurarũ noſſe
rationem: dignentur conſumatorum ædificiorum quem ipſi
diſpoſuerint modum comprehẽdere: ſed aliud exiſtiment pro/
feſſioni ſuæ conuenire: aliud eorum qui iam extructa metiũ/
tur: et impoſito calculo perfecti operis rationem computant:
quo magis ueniam tribuẽdam eſſe noſtræ diſciplinæ cenſeo:
ſi eatenus progreditur: ut dicat qua quidq; ratione faciendũ:
non quãtum id ſit quod effecerit. Verum quom familiariter
a nobis tu quoq; Siluine præcepta menſurarũ deſideras: ob/
ſequar uoluntati tuæ: cum eo: ne dubites id opus geometra/
rum magis eſſe q̃ ruſticorum. Deſq; ueniã ſi quid in eo fue/
rit erratum: cuius ſcientiam mihi nõ uindico. Sed ad rem re/
deam. Modus omnis areæ pedali menſura comprehen/
ditur. Qui digitorum. xvi. pes multiplicatus in paſſus et
actus et climata et iugera et ſtadia centuriaſq; mox etiam in
maiora ſpacia procedit. Paſſus pedes habet qnq;. Actus mi/
nimus (ut ait. M. Varro) latitudinis pedes quattuor: longi/
tudinis habet pedes. cxx. CLIma quoquouerſus pedum eſt
.lx. Actus quadratus undiq; finit pedibus. cxx. Hoc dupli/
catum facit iugerum: et ab eo quod erat iunctum: nomen in/
geri uſurpauit. Sed hunc actũ puinciæ bericæ ruſtici agnuã
uocant. Itemq; triginta pedum latitudinẽ: et. cxxv. longitu/
dinem porcam dicunt. At galli candetum appellant. In areis
urbanis ſpacium centum pedum: in agreſtibus autem pedũ
.cl. quod aratores cãdetum nominãt. Semiiugerũ quoq; are/
penem uocant. Ergo ut dixi duo actus iugerũ efficiunt lon/
gitudine pedum. ccxl. latitudine pedum. cxx. Quæ utræq;
ſummæ in ſe multiplicatæ quadratorum faciunt pedum mi/
lia. xxviii. dccc. Stadium deinde habet paſſus. cxxv. id ẽ pe/
des. dcxxv. Quæ menſura octies efficit mille paſſus: ſic ue/
niunt quinq; milia pedum. Centuriam nunc dicimus (ut idẽ
Varro ait) ducẽtorum numero iugerum modum. Olim aũt
ab centum iugeribus uocabatur centuria: ſed mox duplicata
nomen retinuit: Sicut tribus dictæ primum a partibus popu/
li tripartito diuiſi: quæ tamen nunc multiplicatæ priſtinum
nomen poſſident. Hæc non aliena nec procul a RAtiocinio:
quod tradituri ſumus: breuiter præfari oportuit. Nunc ue/
niamus ad propoſitum. Iugeri partis non omnis poſſumus:

ſed eas quæ cadunt in æſtimationẽ facti operis. Nã minores perſequi ſuperuacuũ fuit: p qbus nulla merces dependit. Igitur ut diximus iugerũ habet quadratorũ pedũ milia. xxviii. dccc.q pedes efficiũt ſcrupula.cclxxxviii.ut a minima parte id eſt ab dimidio ſcrupulo incipiã:pars.cclxxxviii.pedes efficiũt.l.id ẽ iugeri dimidiũ ſcrupulũ.Pars.cclxxxviii. pedes .c.quæ ẽ ſcrupulũ.Pars.lxxii.pedes:pars.xliiii.pedes.cc.hoc eſt ſcrupula duo.Pedes.ccc.hoc eſt SEXtula ĩ qua ſunt ſcrupula.iiii.Pars.xliiii.pedes.dc.hoc eſt SICIlicus: in quo ſunt ſcrupula ſex.Pars.xxiiii.p.M.cc.hoc ẽ ſemuncia:in qua ſcrupula.xii.Pars.xii.p.ii.cccc.hoc eſt uncia:in qua ſunt ſcrupula .xxiiii. Pars.vi.p.iiii.dccc.hoc ẽ ſextãs:ĩ quo ſcrupula. xlviii. Pars.iiii.p.vii.cc.hoc eſt quadrãs:in quo ſcrupula.lxxii.Pars .iii.p.viii.dc.hoc ẽ triens:ĩ quo ſcrupula.xcvi.Pars.iii.et.xii. pedes.xii.hoc ẽ qncuns:in quo ſcrupula.cxx. Pars dimidia .p.xiiii.cccc.hoc eſt ſemis:in quo ſcrupula.cxliiii.Pars dimidia et.xii.p.xiii.dccc.hoc ẽ ſeptuns:in quo ſcrupula.clxxxiix. Partes duę tertię.p.xxiiii.cc.hoc eſt bes:in quo ſcrupula.clxxxii.Partes tres quartæ.p.xxi.dc.hoc ẽ dodrans:ĩ quo ſcrupula.ccxiii. Pars dimidia et tertia.p.xxiii.hoc ẽ dextans : in quo ſcrupula.ccxl.Partes duę tertiæ ſcd'æ et quarta.p.xxiii. cccc.hoc ẽ deunx:ĩ quo ſcrupula.cclxiiii. Iugeꝝ pedes.xxvii. dccc.hoc eſt as:in quo ſcrupula.cclxxxviii. Iugeri autem modus ſi ſemper quadrat in agendis menſuris in longitudinem habere pedes.ccxl.ĩ latitudinem pedes.cxx. expeditiſſimum eſſet ratiocinium.Sed cum diuerſæ formę agrorũ ueniunt in diſputationẽ:cuiuſq; generis ſpecies ſubiiciemus:qbus quaſi formulis utemur.Omnis ager aut quadratus:aut longus:aut cuneatus:aut triquetrus:aut rotũdus:aut etiam ſemicirculus uel arcus:nõnunq̃ etiam plurium anguloꝝ formam exhibet. Quadrati menſura facillimã eſt. Nam cum ſit undiq; pedum totidem:multiplicant in ſe duo latera:et quæ ſũma ex multiplicatione effecta eſt:eam dicemus eſſe quadratorum pedũ: tanq̃ eſt locus quoquouerſus.c.pedum.ducimus cẽties centenos: Fiũt.x.Dicemus igitur eum locum habere.x. pedum quadratorũ.quæ efficiunt iugeri trientem ſextulam:pro qua portione operis effecti numerationem facere oportebit.

Sextula:æris minima pars ẽ ſextula ex eo dcã ꝙ ſit ſexta pars unciæ. M. Tullius in oratione pro cecina. fecit heredem ex deuncia, & ſemũcia cecinam, ex duabus ſextulis. M. Fulcinium libertum ſuperioris uiri. Erutio Sextulaꝫ aſpergit, Priſcianus in opuſculo metrico, ſextula quæ fertur naꝫ ſex his uncia conſtat.

Sicilicus. Auctore Priſcião ſicilicus eſt dimidiũ ſextulæ quidam autumant ſicilicuꝫ eẽ ſemunciam, ex eo dictuꝫ ꝙ ſecet unciam. Veruꝫ feſtus Põpeius docet nõ dimidium unciæ, Sed dimidium ſemunciæ dictum, ꝙ ſemunciam ſecet. Tanq̃ ſit q̃rta pars unciæ. Quod uerius eſt, nã ipſe Columella ſubmonet in ſicilico eſſe ſcrupula ſex; in ſemuncia duodeci; ut indubitanter credas ſicilicũ eſſe dimidiũ ſemunciæ Plinius ſcribẽs de lunari ratiõe inquit, Quintadecima tota ſupra terras noctu erit, eadẽq; ſub terris tota die. Sextadecia ad primæ horæ nocturnæ dextantem, ſicilicum ſub terra aget.

Fiunt decem: Aſcribendum eſt milia, ut legas fiunt decem milia. in hac autem computatione Columellæ geometrica agrorumq; menſuris, frequenter deſideratut numerus millenarius.

C

C X C

C

a T ſi lõgior fuerit ꝙ latior:ut exẽpli cauſa iugeri forma pedes habet lõgitudinis.ccxl.latitudinis pedũ.cxx.ita ut paulo ãte dixi:latitudinis pedes cũ longitudinis pedibꝰ ſic multiplicabis centies uicies ducẽti quadrageni fiunt.xxviii.dccc.Dicemus iugerum agri tot pedes quadratos habere.Similiterq; omnis longitudinis pedes cum pedibꝰ latitudinis multiplicabimus.M.ccxl.cxx.xxviii.dccc. Sin autem cuneatus ager fuerit: ut puta lõgus pedes centũ:latus ex una parte pedes uiginti:et altera pedes.x. duas latitudines computemus:fiet utraq; ſumma pedes.xxx. Huius dimidia pars eſt decies quinquies/decies Et quinquies longitudinem multiplicando efficiemus pedes.M.d.Hos igitur in eo cuneo quadratos pedes eſſe dicemus. Quæ pars erit iugeri ſemuncia et ſcrupula tria.

.CCXL.

.CXX. .XXXIIII. .DCCC. .CXX. | .X. .CCD. .C. .XX.

.CCXL.

a T ſi paribus lateribus triquetrum metiri debuerimus:hãc formam ſequeris.Eſto ager triangulus pedes quoquouerſus.ccc.Hunc numerum in ſe multiplicato:fiunt pedes.lxxxx. Huius ſummæ partem tertiam ſũmito id eſt.xxx. Item ſũmito partem decimam id eſt. viiii. Vtramq; ſummam componito: fiunt pedes.xxxviiii. Dicemus hanc ſummam quadratorum eſſe in eo triquetro. Quæ menſura efficit iugerum et trientem ſicilicum.

.CCC. .CCC.

.CCC.

ſ Ed ſi triangulus diſparibꝰ fuerit lateribus ager:tanꝙ ĩ ſubiecta forma quę habet rectũ angulũ:taliter ratiociniũ ordinabiť.Eſto unius lateris linea pedes.l.et alterius pedũ centũ. Has duas ſummas in ſe multiplicato:quinquagies centeni quinq;milia.Hoꝝ pars dimidia.ũ.d.Quę pars iugeri unciam et ſcrupulum efficit.

L

ſ I rotūdus ager erit ut circuli ſpeciem habeat:ſic pedes ſūmito. Eſto area rotūda:cuius diametros id eſt dimēſio habeat pedes.lxx. Hoc in ſe multiplicato ſeptuagies ſeptuageni.īiii.dcccc. Hanc ſummam undecies multiplicato:fiūt pedes qnquagintatria milia nōgenti.Huius ſummæ quartamdecimā duco pedes.iii.dcccl.Hos eſſe quadratos ī eo circulo dico.Quæ ſumma efficit iugeri SEXunciam ſcrupula duo et dimidiū.

.LXX.

ſ I ſemicirculus fuerit ager:cuius baſis habeat pedes. cxl. curuaturæ autem latitudo pedes.lxx.oportebit multiplicare latitudinem cum baſi ſeptuageni centeni quadrageni fiunt.viiii.dccc. Hæc undecies fiunt.cviii.dccc.Huius ſummæ quartadecima eſt.vi.dcc.Hos pedes eſſe dicemus ī ſemicirculo:qui efficiunt iugeri quadrantem ſcrupula quinq;.

.CXL.

ſ I autē minus ꝗ ſemicirculus erit:arcū ſic metimur.Eſto arcus cuiuſ baſis habeat pedes.xvi.latitudo autem peds.iiii.Latitudinem cum baſi pono.Fit utrumq; pedes.xx.Hoc duco quater fiunt.lxxx.Horū pars dimidia eſt.xxxx.Item ſexdecim pedū:q ſūt baſis pars dimidia.viii. Hi.viii.in ſe multiplicati fiūt.lxiiii. Qartamdecimam partem dico cum efficit pedes.iiii.paulo amplius.Hos adiicies ad quadrata. Fit utraq; ſumma pedes .xliiii.Hos in arcu quadrato eſſe dico:qui faciūt iugeri dimidium ſcrupulum quinta et uiceſima parte minus.

Sexcunciaſ.Ideſt unciam cum dimidio. ut ſinceti⁹ legas ſeſquiunciam.

.XVI.

ſ I fuerit ſex angulorū in quadratos pedes:ſic redigitur. Eſto HExagonū quoquouerſus lineis pedes.xxx.Latus unum in ſe multiplico tricies triceni.dcccc. Huius ſūmæ tertiā partē ſtatuo.ccc. eiuſdē partē decimā.xc.Fiūt.cccxc.Hoc ſexies ducēdū ē:quoniā ſex latera ſūt:quæ cōſummata efficiunt.M.M.cccxl.Tot igitur pedes quadratos eſſe dicemus. Itaq; erit iugeri uncia dimidio ſcrupulo et decima parte ſcrupuli minus.

Hexagonuſ. Sex angulorū.

.XXX.

.XXX. .XXX.

.MMCCCXL.

.XXX. .XXX.

.XXX.

Quotena ſemina iugerum in ternos pedes:ac deinde uſq; in denos pedes diſpoſita recipiat. Caput.ii.

h Is igitur uelut primordiis talis ratiocinii præceptis non difficiliter menſuras inibimus agrorum:quorum nũc omnis perſequi ſpecies et longũ et arduũ eſt. Duas etiam nũc formulas prępoſitis adiiciã: quibus frequenter utuntur agricolæ in diſponẽdis ſeminibus. Eſto ager longus pedes.M.cc.latus pedes.cxx.In eo uites diſponedæ ſunt ita:ut quini pedes inter ordines relinquãtur. Quæro quot ſeminibus opus ſit:cum quinum pedũ ſpacia inter ſemina deſiderantur. Duco quintã partẽ longitudinis: fiunt .ccxl.et quintã partem latitudinis:hoc eſt.xxiiii. His utriſq; ſemiſſem per ſingulos aſſes adiicito:qui efficiũt extremos ordines:quos uocant angulares. Fit ergo altera ſũma ducentorũ quadraginta unius:altera uigintiqnq;. Has ſummas ſic multiplicato quinquies et uicies duceni quadrageni ſinguli ſunt.vi. .xxv. Totidem dices opus eſſe ſeminibus.

Semina inter quinos pedes ponentur.

.CXC.

.VI. .XCV.

ſ Imiliter ĩter ſenos pedes ſi uoles ponere:duces ſextã partẽ lõgitudinis ĩ.cc.fiũt.cc.et ſextã latudinis.cxx.id ẽ.xx. His ſũmis ſingulos aſſes adiicies : quos dixi angulares eſſe. Fiunt.cc.i.et.xxi. Has ſummas inter ſe multiplicabis uicies et ſemel ducẽtos et unũ. Atq; ita efficies.M.M.M.M. ccxxi. Totidem ſeminibus opus eſſe dices.

.MM.CC.

Semina inter ſenos pedes ponentur.

.CXX.

.MMMM. .CCXXI.

ſ Imiliter ſi inter ſeptenos pedes ponere uoles: ſeptimam partem longitudinis et latitudinis duces:et adiicies aſſes angulares : eodẽ mõ eodẽq; ordine cõſũmabis numerũ ſeminũ. Deniq; quotcũq; pedũ ſpacia faciẽda cenſueris:totã partẽ lõgitudinis et latitudinis duces:et pdictos aſſes adiicies. Hęc cũ ita ſint:ſeqt ut iugerũ agri qd habet pedes.ccxl.lõgitudinis et latitudĩs pedes.cxx.recipiat ĩter pedes ternos(hoc.n.ſpaciũ minimũ eẽ placet uitibꝰ ponẽdis)p lõgitudinẽ ſemina.lxxxi.p latitudinẽ ĩter qnos pedes ſemĩa.xxv. Qui numeri ĩter ſe multiplicati fiũt ſeminũ.M.M.xxv. Vel ſi

.xxii.quoquouerſus ĩter quaternos pedes uinea erit diſpoſita lon/
gitudinis ordo habebit ſemina.lxi.latitudinis.xxxi. Qui nume/
ri efficiunt in iugero uites.M.dccc.lxxxxi.ut ſi in longirudinem
per quaternos pedes in latitudinem per quinos pedes fuerit diſ/
poſita:ordo lõgitudinis habebit ſemina.lxi.latitudinis.xxii.Qđ
ſi inter quinos pedes cõſitio fuerit:per longitudinem ordinis ha/
bebit ſemina.xlviiii.Sed rurſus ꝑ latitudinem ſemina.xxv. Qui
numeri duo inter ſe multiplicati efficiũt.c.M.ccxxii.At ſi per ſe
nos pedes eundem uitibus locum placuerit ordinare:nihil dubiũ
eſt:quin in lõgitudine dandæ ſint.xli.uites.latitudini autem ui/
gintiuna.Quæ inter ſe multiplicatæ efficiunt numerum.dccclxi.
Sin autem inter ſeptenos pedes uinea fuerit conſtituta:ordo per
lõgitudinem recipiat capita.xxxv.per latitudinẽ.xviii.Qui nu/
meri inter ſe multiplicati efficiunt.dcxxx.Totidem dicemus ſe/
mina præparanda.At ſi inter octonos pedes uinea cõſeritur:ordo
per lõgitudinem recipiet ſemina.xxxi.per latitudinem autẽ.xvi.
Qui numeri inter ſe multiplicati efficiunt.cccclxvi. Totidem ſe/
mina dicemus præparanda.At ſi inter nouenos pedes ordo in lõ/
gitudinem recipiet ſemina.xxiiii.in latitudinẽ.xiiii.Qui nume/
ri inter ſe multiplicati faciunt.ccclxxviii. At ſi inter denos pedes
ordo longitudinis recipiet ſemina.xxv.latitudinis.xiii. Hi nu/
meri multiplicati faciunt.cccxxii.Et ne in infinitũ procedat diſ/
putatio noſtra:eadem portione:utcumqꝫ placuerit laxiora ſpacia:
ſemina faciemus.At de menſuris agrorum numeriſqꝫ ſeminũ di/
xiſſe abunde ſit:nunc ad ordinem redeo.

De cultura ꝓuincialium uinearum.        Caput.iii.

Inearũ ꝓuincialiũ plura gña eẽ cõperi.Sed ex his quas
u ipſe cognoui maxĩe ꝓbant̃ uelut arbuſculę breui crure
ſine adminiculo ꝑ ſe ſtãtes.Deĩde quę pedaminibꝰ ad/
nixæ ſingulis iugis ĩponunt̃.eas ruſtici CANtheriatas appellãt.
Mox quę defixis arundinibꝰ circũuinctæ PER ſtatumina cala/
morum materiis ligatis in orbiculos giroſqꝫ flectuntur.eas non/
nulli CHAracatas uocãt.Vltima eſt conditio ſtratarum uitium:
quæ ab enata ſtirpe confeſtim uelut proiecta per humum porrigi/
tur.Oĩum autem ſationis fere eadem eſt conditio.Nam uel ſcro/
be uel ſulco ſemina deponuntur:quoniam paſtinationis expertes
ſunt exterarum gentium agricolæ.Quæ tñ ipſa pene ſuperuacua
ẽ his locis:ꝗbus ſolũ putre et ꝑ ſe reſolutũ ẽ. Nãqꝫ hoc imitamur

Cãtheria/
tas appellãt.
Iugi uineati/
ci genus eſt/
quod cante/
rium uocant
cuius facta ẽ
mentio pro/
ximo uolu/
mine.hic cã/
teriatæ uites
appellãtur/a
ruſticis.
Per ſtatu/
mina:Peda/
menta/palos
adminicula.
Charcatas
uocãt:Legẽ/
dũ characa/
tas.eſt autem
χαραξ.fe/
minino gene
re pedamen/
tũ uitis/un/
de uites cha/
racatæ dictæ.
pedaminibꝰ
adnixæ:pro/
uerbiũ græ/
corũ eſt χα/
ραξ τὴν
ἄμπελον
id eſt palus ui
tem.ἐξαπα/
τήσειν acce/
pit:χαραξ
uero maſcu/
lino genere/
ut docet Sui/
das ſignificat
στρατόπε/
δον hoc eſt
caſtra uallũ/
qꝫ caſtrenſe.

arando (ut ait Virgilius) idem etiam paſtinando. Itaq; campania cũ uicinum ex nobis capere poteſt exemplum: non utitur hac molitione terræ quia facilitas eius ſoli minorem operam deſiderat. Sicubi autem denſior ager prouincialem ruſticum maiorem poſcit impenſam: quod nos paſtinãdo efficimus: ille ſulco facto cõſequitur: ut laxius ſubacto ſolo deponat ſemina. Sed ut ſingula eorum: quæ propoſui uinearũ genera perſequar: prædictum ordinem repetam. Viris quæ ſine adminiculo ſuis uiribus conſiſtit: ſolutiore terræ ſcrobe denſiore ſulco ponẽda eſt. Scrobes et ſulci plurimum proſunt: ſi in locis temperatis in quibus AEſtas nõ eſt perferenda: ante ãnum fiant ꝗ uinea conſeratur. Soli tñ ante bonitas exploranda eſt. Nam ſi ieiuno atq; exili agro ſemina deponentur: ſub ipſum tempus ſationis ſcrobs aut ſulcus faciendus eſt. Si ãte ãnũ fiant ꝗ uinea conſeratur: ſcrobibus in longitudinem latitudinemq; defoſſis tripedaneis abunde eſt: latitudine tamen bipedanea. Vel ſi quaterna pedum ſpatia inter ordines relicturi ſumus: commodius habetur eandem quoquouerſus dare menſuram: ſcrobibus non amplius tamen ꝗ in tres pedes altitudinis depreſſis. Cæterũ quattuor angulis ſemina applicabuntur ſubiecta minuta terra: et ita ſcrobes adobruuntur. Sed de ſpatiis ordinum eatenus præcipiendum habemus: ut intelligãt agricolæ ſiue aratro uineas culturi ſint: LAxiora interordinia relinquẽda: ſiue bidentibꝰ ãguſtiora. Sed neq; ſpatioſiora ꝗ decẽ pedum: neq; contractiora ꝗ quattuor. Multi tñ ordines ita diſponũt: ut per rectam lineam binos pedes aut plurimũ ternos inter ſemina relinquãt. Trãſuerſa rurſus laxiora ſpatia fiãt: per quæ uel foſſor uel arator incedat. Sationis autem cura non alia debet eſſe: ꝗ quę tradita eſt a me tertio uolumine. Vnum tamen huic conſitioni Mago carthaginẽſis adiicit: ut ſemina ita deponantur: ne protinus totus ſcrobs terra cõpleatur. Sed dimidia fere pars eius ſequente biẽnio paulatim adæquatur. Sic enim putat uitem cogi deorſum agere radices. Hoc ego ſiccis locis fieri utiliter non negauerim: ſed ubi aut uliginoſa regio eſt: aut cœli ſtatus imbrifer: minime faciendum cenſeo. Nam conſiſtens in ſemiplenis ſcrobibus nimius humor anteꝗ conualeſcant ſemina necat. Quare utilius exiſtimo repleri quidem ſcrobes ſtirpe depoſita: et cum ſemina comprehẽderint: ſtatim poſt æquinoctium autumnale debere diligẽter atq; alte ablaqueari: et reciſis radiculis ſiquas in ſummo ſolo citauerint poſt paucos dies adobrui. Sic enim utrumq; ĩcommodum uitabitur: ut nec radices ĩ ſuperiorem partem euocentur: neq; ĩmodicis pluuiis parum ualida uexentur ſemina. Vbi uero iam corroborauerĩt: nihil dubium eſt quin cœleſtibus aquis plurimum iuuentur. Itaq; locis quibus clæmentia hiemis permittit: adapertas uites relinquere: et

æſtas non eſt perferẽda: Corrigo ꝑferuiſda, naʒ in locis temperatis æſtas nõ eſt ualde ferui da neq; æſtuoſa ſed moderati caloris.

Laxiora interõdinia. Spatioſiora ĩteruualla inter ordines uinearuʒ.

ſota hieme ablaqueatas habere eas cõueñet. De q̃litate aũt ſeminũ
inter auctores non conuenit. Alii maleolo protinus conſeri uineã
melius exiſtimant: alii uiuiradice. De qua re qd ſentiã: iã ſuperio-
ribus uoluminibꝰ ꝑfeſſus ſum. Et nunc tñ hoc adiicio: eſſe quoſ-
dam agros qbus nõ æque bene tranſlata ſemina: q̃ ĩmota reſpon-
deant: ſed iſtud rariſſime accidere. Notandũ itaq; et diligenter ex-
plorandũ eſſe: Quid quæq; ferat regio: et qd queq; recuſet. Depo-
ſitam ergo ſtirpẽ id ẽ maleolũ: uel uiuiradicẽ formare ſic cõuenit:
ut uitis ſine pedamine cõſiſtat. Hoc autẽ ꝓtinus effici nõ põt. Nã
niſi adminiculũ teneræ atq; infirmæ cõtribueris: prorepens pam-
pinus terræ ſe applicabit. Itaq; poſito ſemini arundo ãnectiť: quæ
uelut infantiam eius tueať Atq; educet: ꝑducatq; ĩ tantã ſtaturã:
quantam permittit agricola. Ea porro nõ debet eſſe ſublimis. Nã
uſq; in ſexquipedem coercenda ẽ. Cum deinde robur accipit: et iã
ſine adiumento conſiſtere ualet: aut capitis aut brachioꝝ incremẽ-
tis adoleſcit. Nã duę ſpecies huius quoq; culturę ſũt. Alii CApi-
tatas uineas: alii brachiatas magis ꝓbãt. Quibꝰ cordi ẽ in brachia
uitem componere: conuenit ut a ſumma parte: qua deciſa nouella
uitis eſt: qcquid iuxta cicatricẽ cutauerit cõſeruari: et in quattuor
brachia pedalis menſuræ diuidere: ita ut omnem partem cœli ſin-
gula aſpiciant. Sed hæc brachia non ſtatim primo anno tam pro-
cera ſummittuntur: ne oneretur exilitas uitis. Sed cõpluribus pu-
tationibus in prædictam menſuram educuntur. Deinde ex bra-
chiis quaſi quędam cornua prominentia relinqui oportet: atq; ita
totam uitem omni parte in orbem diffundi. Putationis autem ra-
tio eadem eſt: quæ in iugatis uitibus. Vno tantum differt: ꝗ pro
materiis longioribus pollices quaternum aut quinum gemmarũ
relinquuntur: pro cuſtodibus autem BIGEMmes reſeces effici-
unt in ea. Deinde uineam quam capitatam diximus: iuxta ipſam
matrem uſq; ad corpus ſarmentum detrahitur: una aut altera tan-
tũmodo gemma relicta: quę ipſi trunco adhęret. Hæc autem ri-
guis aut pinguiſſimis locis fieri tuto poteſt: cũ uires terræ et fruc-
tum et materias ualent præbere. Maxime autem aratris excolunt
qui ſic formatas uineas habent: eam rationem ſequuntur detra-
hendis uitibus brachia: ꝗ ipſa capita ſine ulla extantia neq; aratro
neque bubus obnoxia ſunt. Nam in brachiatis plerumque fit: ut
aut crure aut cornibus boum ramuli uitium defringantur: SAE-
pe etiam ſtiua: dum ſedulus arator uomere perſtringere ordinem:
et q̃proximã partem uitium excolere ſtudet. Atq; hæc quidẽ cul-
tura uel brachiatis uel capitatis uitibꝰ ãteq̃ gẽment adhibeť. Cũ

Capitas ui-
neas: Quæ
creſcũt in ca-
put & robur
craſſitudinis
accipiunt in
ſtirpe: dicun-
tur capitatæ.
Quæ uero
brachiorũ &
ramorum in-
cremẽtis ado-
leſcunt: bra-
chiatæ nun-
cupantur.

Bigẽmes:
Binarum gẽ-
marum, ſicut
trigẽmes tri-
um gemma-
rũ ideſt ocu-
lorum: ſic enĩ
in arboribus
& uitibꝰ no-
minanť. un-
de & gẽmare
& gẽmaſcere
dictæ ſunt.

Sæpe ſtiua:
Pars aratri ẽ-
de qua Vir-
gilius ſtiuaq;
quæ currus a
tergo torq̃at
imos. M. Var-
to ſtiua ĩquit
a ſtando dic-
ta ĩ qua trãſ-
uerſa regula
eſt dicta ma-
nicula eo ꝗ
manu bubul-
ci tenetur.

Palmeis te/gentibꝰ: Le/gendū eſt te/getibꝰ/ ſigni/ficat enim te/geteſ ex foliiſ palmarū cō/textas adhi/beri ſolitaſ ad uineā ad/umbrandam per cynocau/mata. ſic eniꝫ uocantur ca/lores eſtuoſi. caniculæ. M. Varro appel/lat tegeticu/las canabinaſ ex canabi fac/tas.

Opacen/tur: Obum/brentur.

Eluēnaci generis: In/ter uites ge/neroſas nu/meraẗ elue/naca/ quā fer/tilitas com/mendat: duo eius genera Maior/ quaꝫ quidam lon/gam/ minor quam arcela/caꝫ appellāt/ non tam fe/cundam ſed gratiorē hau/ſtu.

deinde germinauerint: foſſor inſequitur: ac bidentibus eas partes
ſubigit: q̄s bubulcus nō potuit pringere. Mox ubi materias uitis
exigit: inſequitur pampinator: et ſuperuacuos detergit: fructuoſoſ
palmites ſubmittit: qui cū induruerunt: uelut in coronam religā/
tur. Hoc duabus ex cauſis fit: una ne libero excurſu in luxuriam
properent: omniaq; alimenta pampini abſumant: altera ut religata
uitis rurſus aditum bubulco foſſoriq; in excolendam ſe præbeat.
Pampinādi autem modus is erit: ut opacis locis humidiſq; et fri/
gidis ęſtate uitis nudetur: foliaq; palmitibus detrahunẗ: ut matu/
ritatem fructus capere poſſit: et ne ſitu putreſcat. Locis autem ſic/
cis calidiſque et apricis e contrario palmitibus quæ contegantur:
et ſi parum pampinoſa uitis ē: aduectis frondibus et interdū ſtra/
mētis fructus muniaẗ. M. quidem Columella patruus meus uir
illuſtribus diſciplinis eruditus: ac diligentiſſimus agricola beticæ
prouinciæ ſub ortu caniculæ PALmeis tegentibꝰ uineas adum/
brabat: cum plerumq; dicti ſyderis tempore quædam partes eius
regionis ſic infeſtantur euro: quem incolæ uulturnum appellant:
ut niſi teguminibus uites OPAcenẗ: uelut halitu flammeo fruc/
tus uratur. Atq; hæc capitatæ brachiatæq; uitis cultura eſt. Nam
illa quæ in iugo ſuperponitur: aut quæ materies ſummiſſis atun/
dinum ſtaturninibus per ordinem connectitur: fere eandem curā
exigit: quam iugata. Nonnullos tamē uineis characatis animad/
uerti: et maxime ELVEnnaci generis prolixos palmites quaſi ꝓ/
pagines ſummo ſolo adobruere: deinde rurſus arundines erigere:
et in fructum ſummittere: quos noſtri agricolæ mergos: galli cā/
doſoccos uocant. Eoſq; adobruunt ſimplici ex cauſa: q; exiſtimēt
plus alimenti terram præbere fructuariis flagellis: itaq; poſt uin/
demiam uelut inutilia ſarmēta decidunt: et a ſtirpe ſummouent.
Nos autem præcipimus eaſdem uirgas cum a matre fuerint pręl
ciſæ: ſic ubi demortuis uitibus ordines uacent. At ſi nouellam q̄s
uineam inſtituere uelit: pro uiuiradice ponere: cum q̄dem partes
ſarmentorum quę fuerant obrutę: ſatis multas habēt radices: quę
depoſitæ ſcrobibus confeſtim comprehendant. Supeſt reliqua illa
cultura proſtratæ uineæ: quæ niſi uiolentiſſimo cœli ſtatu ſuſcipi
non debet. Nam et difficilem laborē colonis exhibet: nec unq̄ ge/
neroſi ſaporis uinum præbēt. Atq; ubi regionis cōditio ſolam eā
culturam recipit: bipedaneis ſcrobibus malleolus deponiẗ: qui cū
egerminauit: ad unam materiam reuocatur. Eaq; primo anno cō/
peſcitur in duas gemmas. Sequente deinde: cū palmites profun/
dit: unus cū ſūmittitur: cęteri decutiunẗ. At ille qui ſummiſſus ē:

cum fructũ edidit:in eam longitudinem deputaťː ubi iacens non excedit interordinii ſpacium. Nec magna eſt diſputationis differentia cubantis et ad ſtatumen rectæ uineę:niſi ꝙ iacenti uiti breuiores materiæ ſummitti debent:reſeces quoqꝫ anguſtius ĩ modũ FVRunculorum relinqui. Et poſt putationẽ quã utiqꝫ autũno in eiuſmodi uinea fieri oportet: uitis tota deflectaťː in alterũ interordiniũ:atqꝫ ita pars ea:quæ fuerat occupata:uel fodiťː:uel aratur:et cũ exculta eſt:eandẽ uitẽ recipit:ut altera quoqꝫ pars excoli poſſit. De pampinatiõe talis uineæ parũ inter auctores cõuenit. Alii negant eſſe nudãdam uitem:quo melius cõtra iniuriam uentorum ferarumqꝫ fructum abſcõdat. Aliis placet parcius pampinare:ut et uitis non in totũ ſuperuacuis frondibus onereťː:et tñ fructũ ueſtire aut ꝓtegere poſſit:quę rõ mihi quoqꝫ cõmodior uideť.

DE ulmariis faciendis. Caput.iiii.

Ed iam de uineis ſatis diximus:nunc de arboribus ſ præcipiẽdũ eſt. Qui uolet frequens et diſpoſitũ arbuſtum paribus ſpaciis fructuoſumqꝫ habere:operã dabit:ne emortuis arboribꝫ rareſcat:ac primã quãqꝫ ſenio ac tempeſtate afflictam ſũmoueat:et in uicem nouellam ſobolẽ ſubſtituat. Id aũt facile cõſequi poterit:ſi ulmoꝵ ſeminarium paratũ habuerit. Quod quomõ et qualis generis faciendum ſit:nõ pigebit deinceps præcipere. Vlmorum duo eſſe genera cõuenit:gallicũ et uernaculũ. ILlud atinia:hoc noſtraſ diciť. Atiniã ulmũ Tremellius Scrofa nõ ferentẽ ametam :quod ẽ ſemen eius arboris falſo eſt opinatus. Nã rariorem ſine dubio creat:et iccirco pleriſqꝫ et ſterilis uideť, ſeminibꝫ inter frondẽ quã prima germinatione edit latentibus. Itaqꝫ nemo ĩſerit ex amera:ſed ex ſobolibus. Eſt aũt ulmus lõge lętior et ꝓcerior: ꝙ noſtras:frondẽqꝫ iucũdiorem bubus præbet.qua cum aſſidue pecus alueris: et poſtea generis alterius frondẽ date iſtitueris:faſtidium bubus affert. Itaqꝫ ſi fieri poterit:totum agꝵ genere uno atiniæ ulmi cõſeremus. Si minus dabimus opã: ut in ordinibꝫ diſponẽdis pari numero VERnaculas et atinias alternemus. Ita ſemp mixta fronde utemur:et quaſi hoc condimento illectæ pecudes fortius iuſta cibarioꝵ conficiẽt.

Furunculoruꝫ: Iam dictum eſt furunculum dici palmitem in uitibus.

De ulmariis. Vlmaria dicuntur ſeminaria, in quibus plantaria ulmoruꝫ adoleſcunt: quæ mox Roborata in arbuſtum transferantur: poſſunt & ipſa arbuſta ulmaria nũcupari: quibꝰ ſcilicet uites maxime copulantur, maximeqꝫ conueniunt, cuꝫ inter uitem & ulmum ſit amicicia ſociabilis.

illud atinia. Plinius de ulmo ſcribẽſ ſic refert. græci duo eiꝰ genera nouere, Montoſam, quæ ſit ãplior. cãpeſtrem, quæ fruticoſa. Italia atinias uocat excelſiſſimas, & ex his ſiccanas illis ꝑfert, quæ nõ ſunt riguæ: alterum genus gallicas. tertiuꝫ noſtrates. denſiore folio & ab eodem pediculo numeroſiore, at quartũ ſilueſtre iter quæ atiniæ nõ ferunt ſamarã. Ita uocať ulmi ſemen, omneſqꝫ e radicuꝫ plantis proueniũt Reliquæ ſemine. Hactenus Plinius qui ſemẽ ulmi uocat ſamaram. quæ amera uocatur, a Columella proinde aut hic, aut illic dictio corrigenda, ne ſit diſſidium inter duos ſcriptores, Quorum alter ex altero non pauca tranſcribit.

Vernaculas: noſtrates italicas domeſticas.

Inſolita lacu erit: Mendoſuꝫ locum ſic emaculo. Inſolata iacuerit idest p dies pluſculos i ſole poſita permāſerit.

Lentorē Vulgo uiſcoſitatē uocabulo barbaro appellant: lentor dictio eſt infrequēs ſed oppido q̄ elegans pliniāiq; ſplēdoris.

Incernem⁹. Cribrabim⁹. icerniculuꝫ gen⁹ cribri ē. Icernere cribrare cribroq; trāſmittere.

Oblitas fimo: Media correpta pronunciādū, nāq; a uerbo oblinor fit oblit⁹, ut illud Naſōis, oblitus a Dominæ cede libell⁹ erit.

Abrādit. Lego abraditur.

Sed uitem maxime populus uidetur alere: deinde ulmus: poſt etiā fraxinus. Populus: quia raram neq; idoneā frondem pecori prębet: a pleriſq; repudiata eſt. Fraxinus quæ capris et ouibus gratiſſima ē nec inutilis bubus: locis aſperis et montoſis: q̄bus minus lætat̃ ulmus: recte ſerit̃. Vlmus: quæ et uitem cōmodiſſime patit̃: et iucūdiſſimū pabulū bub9 affert: uariiſq; generib9 ſoli puēit: ut a pleriſq; refert̃. Itaq; cui arbuſtū nouū inſtituere cordi eſt: ſeminaria ulmoꝝ uel fraxinoꝝ parent̃ ea rōne: quā deiceps ſubſcripſimus. Nā populi melius cacuminib9 in arbuſto ꝑtinus deponūt̃. Igit̃ pingui ſolo et modice humido bipalio terrā paſtinabimus: ac diligenter occatā et reſolutā uerno tempore in areā cōponemus. Ametā deinde quæ iā rubicūdi coloris erit: et cōplurib9 INſolita lacu erit: ut aliquē tñ ſuccū et LENtorē habeat: iniiciemus areis: et eas totas ſeminibus ſpiſſe cōtegemus: atq; ita cribro putrem terrā duos alte digitoſ INcernemus: et modice rigabimus: ſtramētiſq; areas cooperiemus: ne ꝑdeūtia cacumina ſeminū ab auib9 prærodant̃. Vbi deīde ꝑrepſerint plātæ ſtraméta colligemus: et manibus herbas carpemus. Itaq; leuiter et curioſe faciendū eſt: ne adhuc teneræ breueſq; radiculæ ulmoꝝ cōuellāt̃: atq; ipſas qdē areas ita āguſte cōpoſitas habebim9: ut q runcaturi ſūt: medias partes earū facile manu cōtingant. Nā ſi latiores fuerīt ipſis ſeminib9: quę ꝑculcata erūt noxā capiēt æſtate. Deinde priuſq̄ ſol oriat̃: aut ad ueſperū ſeminaria cōſpergi ſæpius q̄ rigari debēt. Et cū ternū pedū plantæ fuerint: in aliud ſeminariū transferri: ac ne radices altius agant. Quæ res poſtmodū in eximēdo magnū laborē affert. Tūc cū plātas in aliud ſeminariū trāſferemus: oportebit nō maxīos ſcrobiculos ſexquipedū inter ſe diſtātis fodere. Deinde radices in nodū ſi breues: uel in orbē coronæ ſimilē ſi longiores erūt inflecti: et OBlitas fimo bubulo ſcrobiculis deponi: ac diligenter circūcalcari. Poſſunt ēt collectæ cū ſtirpibus plantę eadē ratione diſponi. Quod in atinia ulmo fieri neceſſe eſt: quæ nō ſerit̃ ex ameta: ſed hæc ulmus autumni tempore melius q̄ uere diſponit̃: paulatimq; ramuli eius in manu detorquent̃: cū primo biēnio ferri reformidat ictum. Tertio demum ãno acuta falce ABlanditur. Atq; ubi tranſlationi non idonea eſt: ex eo tempore autumni quo terra imbribus permaduerit: uſq; in uernum tempus: anteq̄ radix ulmi in eximendo delibretur: recte ſeritur in ſe. In reſoluta terra ternum pedū quoquouerſus faciendi ſcrobes: at in denſa ſulci eiuſdem altitudinis: q arbores recipiant. præparandi. Sed deinde in ſolo roſcido et nebuloſo conſerendæ ſunt ulmi: ut earū rami ad oriētē et in occidentem dirigantur: quo plus ſolis mediæ arbores: quibus

uitis applicita et religata innititur:accipiant.Quod ſi etiam frumē/
tis conſulemus:uberi ſolo intra quadraginta pedes:exili ubi nihil
ſeritur intra uiginti arbores diſponātur.Cum deinde adoleſcere in/
cipiet:falce formanda et tabulata inſtituēda ſunt.Hoc enim nomi/
ne uſurpant agricolæ ramos truncoſq; promittentis:eoſq; uel pro/
pius ferro compeſcunt:uel longius promittunt:ut uites laxius diſ/
fundantur.Hoc in ſolo pingui:melius illud in gracili.Tabulata in/
ter ſe minus ternis pedibus abſint:atq; ita formenť:ut ſuperior ra/
mus in eadem linea ſit:qua inferior.Nam demiſſum ex eo palmitē
germinantem inferior atteret:et fructum decutiet.Sed quācūq; ar/
borem ſeueris:eam biennio proximo putare non oportet.Poſt de/
inde ſi ulmus exiguum incrementum uerno tempore anteq̄ librū
demit: DEcacumināda eſt iuxta ramulum:qui uidebitur eſſe niti/
diſſimus:ita tamen ut ſupra eum truncum ſtirpem dodrātalem re/
linquas:ad quam dubius et applicatus ramus alligeť:et correptus
cacumen arbori præbeat.Deinde ſtirpem poſt annum precidi et al/
leuari oportet.Quod ſi nullum RAmulum arborideum habuerit:
ſat erit nouem pedes a terra relinqui:et ſuperiorem partem detrun/
cari :ut nouę uirgę quas emiſerāt:ab iniuria pecoris tutę ſint.Sed ſi
fieri poterit uno ictu arborem pręcidi:ſi minus ſerra deſecari:et pla/
gam falce alleuari oportebit:eamq; plagam luto paleato cōtegi:ne
ſole aut pluuis infeſtetur.Poſt annum aut biennium cum enati ra/
muli recte conualuerint ſuperuacuos deputari:et idoneos in ordinē
ſummitti conueniet.Quæ ulmus a poſitione bene prouenerit : le
uiſſimæ uirgæ falce debēt enodari.At ſi robuſti ramuli erūt:ita fer
ro amputentur:ut exiguam ſtirpem prominentē trunco relinquas.
Cum deinde arbor conualuerit:quicquid falce cōtingi poterit: ex/
putandum eſt:alleuandūq; eatenus ne plaga corpori maturius ap/
plicetur.Vlmum autem nouellam ſic formare conuenit.Loco pin/
gui octo pedes a terra ſine ramo relinquēdi:uel in aruo gracili ſep/
tem pedes.Supra quod ſpacium deinde per circuitum in tres parteſ
arbor diuidenda eſt:ac tribus lateribus ſinguli ramuli ſubmittendi
primo tabulato aſſignentur.Mox de ternis pedibꝫ ſuperpoſitis alii
rami ſummittendi ſunt:ita ne iiſdem lineis quibus in ſuperiore po/
ſitis.In eademq; ratione uſq; in cacumen ordināda erit arbor . Atq;
ī frondatione cauendū:ne aut prolixiores pollices fiant:qui ex am/
putatis uirgis relinquūtur:aut rurſus ita alleuenť:ne ipſe trūcus læ/
datur aut DElibreť:nam parum gaudet ulmus:quæ in corpus nu/
datur. Vitandumq; ne duabus plagis una fiat:cum cicatricem non
facile cortex cōprehēdat.Arboris autem perpetua cultura eſt: nō

De cacumināda. cacumie priuāda decacuminare ē cacumē decutere unđ nata decacuminatio/ de qua Plinꝰ.Hæc ſimileꝫ & decacumina/ tio rationē habet cupreſſi piceq̄ credi.hę.n. detracto cacumine aut ignibus adu ſto interierint.

Ramulū arborideū: Arborideꝰ ramus dicitur/qui alitur ut arboreſcat. hoc eſt ut arbor fiat. & arborea magnitudine adoleſcat.

Delibretur:decorticeť. Decorticatio ideſt corticis detractio i feſta eſt & exitialis arboribꝰ.Nā nouellæ in primis arbores cortice in orbe detracto necantur:Excipiť ſuber/ quod ſic ēt iuuatur.

ſolum autem diligenter eandem diſponere:ſed etiam truncum circũ fodere:et quicquid frondis enatum fuerit:alternis aut ferro amputare: aut aſtringere:ne æmula umbra uitis enocear.Cũ deíde arbor uetuſtatem fuerit adepta propter ramum uulnerabitur ita:ut excauetur uſque in medullam:qua ſit exitus humori:quem ex ſuperiore parte concepit. Vitem quoq;:anteq̃ ex toto arbor præualeſcat:conſerere conuenit. At ſi tenerum ulmum maritaueris:nam non ſufferret ſi uetuſtã uitem applicueris:CONiugem necabit:ita ſibi pares eſſe ætate: et uiribus arbores uiteſq; conuenit. Sed arboris maritandæ cauſa SCRObis uiuiradici fieri debet latus pedes duos:ALVus leui terra totidem pedum: graui dipondio et dodrante:longũs pedes ſex habet: minimũ qnq;. Abſit autem hic ab arbore ne minus ſexquipedali ſpacio. Nam ſi radicibus ulmi uinxeris:male uitis comprehendet:et cum tenuerit: incremento arboris opprimetur. Hũc ſcrobem ſi res permittit autumno facito:ut pluuiis et gelicidiis maceretur. Circa uernum deinde æquinoctium binæ uites:quo celerius ulmum ueſtiant:pedem inter ſe diſtantes ſcrobibus deponendæ. Cauendumq; ne aut ſeptemtrionalibus uentis aut rorulentæ:ſed ſiccæ ferantur. Hanc obſeruationem non ſolum in uitium poſitione:ſed in ulmorum cæterarumq; arborum præcipio:et uti cum de ſeminario eximuntur:rubrica noteť una pars:quę nos admoneat:ne aliter arbores conſtituamus: q̃ quemadmodum in ſeminario ſteterint. Plurimũ enim refert:ut eam partem cœli ſpectent: cui ab tenero cõſueuerunt. Melius autem locis apricis:ubi cœli ſtatus neq; prægelidus neq; nimium pluuius eſt autumni tempore:et arbores et uites poſt æquinoctium deponuntur: Sed eæ ita conferendę ſũt: ut ſummam terram quæ aratro ſubacta ſit:ſemipedem alte ſubſternamus:radiceſq; oẽs explicemus: et depoſita ſtercorata (ut ego exiſtimo) ſi minus certe ſubacta operiamus:et circumcalcemus ipſum ſeminis codicem. Vites in ultimo ſcrobe deponi oportet:materiaſq; earum per ſcrobem porrigi:deinde ad arborem erigi:atq; ab iniuria pecoris caueis emuniri. Locis autem feruidis ſemina ſeptemtrionali parte arbori applicãda ſunt:locis frigidis a meridie temperato ſtatu cœli: aut ab oriente aut ab occidẽte:ne toto die ſolẽ uel umbrã patiãť. Proxima deinde putatiõe melius exiſtimat Celſus ferro abſtineri: ipſoſq; colles in modum coronæ contortos arbori circumdari:ut flexurã materiæ profundant:quarum ualidiſſimam ſequente anno caput uitis faciemus. Me autem lõgus docuit uſus:multo utilius eſſe primo quoq; tempore falcem uitibus admouere: nec ſuperuacuis farmẽtis pati ſilueſcere. Sed eam quoq; quæ primo ſummittetur:materiam ferro coercendam cenſeo uſq; in alteram uel tertiam gemmam:quo robuſtiores

Cõiugem negabit:qd ſi legas necabit/ tãq̃ coniugium durabile eſſe ñ poſſit/ ter uitẽ & ulmũ/ niſi ætate & uiribus pares cõueniãt/ nec ualentior infirmiori applicetur.

Scrobis uiuiradici:legẽdũ ſcrobs/ uel ſi libet legere ſcrobis ſcito eẽ caſum rectuȝ.

Aluꝰ. Corrige altꝰ: docet enim q̃ latus & altus eẽ debeat ſcrobs.

palmites agat. Qui cum primum tabulatum apprehenderint: pro/
xima putatione diſponetur omnibus annis: alioquin in SVperius
tabulatũ excitabitur: relicta ſemper una materia: quę applicata trũ/
co cacumen arboris ſpectet. Iamq; uiti conſtiturę certa lex ab agri/
colis imponitur. Pleriq; ima tabulata materiis frequentant uberiorẽ
fructum et magis facilem cultum ſequentes. At qui bonitati uini
ſtudent: in ſummas arbores uitem ꝓmouent: ut quęq; materia ſede
uetita in celſiſſimum quenq; ramum extendunt: ſic ut ſumma uitis
ſummam arborem ſequatur: id eſt ut duo palmites extremi trunco
arboris applicent̃: qui cacumen eius ſpectent: et prout quiſq; ramus
conualuit: uitem accipit. Plenioribꝰ ramis plures palmites alius ab
alio ſeperati imponantur: gracilioribus pauciores. Vitiſq; nouella
tribus toris ad arborem religetur: uno qui eſt in crure arboris a ter/
ra quattuor pedibus diſtans: altero qui ſumma parte uitem capit:
tertio qui mediam uitem complectitur. Torum unum imponi ta/
men oportet: quom uires uitis adimit: interdum tamen neceſſarius
habetur: cum aut arbor ſine ramis truncata eſt: aut uitis præualens
in luxuriam euagatur. Cætera putationis ratio talis eſt: ut ueteres
palmites: quibus proximi anni fructus pependit: omnes recidan/
tur noui circuncisis undiq; capreolis et nepotibus: qui ex his nati
ſunt: amputati committantur. Et ſi lęta uitis eſt: ultimi potius pal/
mites PER cacumina ulmorũ præcipitentur. Si gracilis trunco ꝓ/
ximis mediocris ĩcedit: cum ultimus palmes plurimum fructum
affert: proximus nimium: uitemq; exhaurit atq; attenuat. Maxime
autem ꝓdeſt uitibus omnibus annis reſolui. Nã et cõmodius eno/
dantur: et refrigerant̃: cum alio loco alligatæ ſunt: minuſq; lædũt̃:
ac melius conualeſcunt: atq; ipſos palmites ita tabulatis ſuperponi
conuenit: ut a tertia gemma uel quarta religati dependeant: eoſque
non conſtringi: ne ſarmentum uineæ præcidatur. Quod ſi ita lon/
ge tabulatum eſt: ni materia parum commode in id perduci poſſit:
palmitem ipſum uiti alligatum ſuper tegmina religabimus. Hoc
ideo fieri præcipimus: quia quæ pars palmitis præcipitata eſt: fruc/
tu induitur. At quæ uinculo adnexa ſurſum tendit: ea materias ſe/
quente anno præbet. Sed ipſorum palmitum duo genera ſunt. Al/
terum quod ex duro prouenit: qđ quia prio anno plerũq; frondem
ſine fructu affert: pampinarium uocant. Alterum quod ex anniculo
palmitem procreat. Quod quia protinus creat: fructuarium appel/
lant. Cuius ut ſemper habeamus copiam in uinea: palmitis partes
ad tres gemmas religandæ ſunt: ut quicquid intra uinculum
eſt: materias exigat. Cum deinde annis et robore uitis conualuit:

Superiuſ tabulatuꝫ. Tabulata ĩ arboribus ſũt ordines ramorũ, de quibus ait poeta, aſſue ſcant, ſum/maſq; ſequi tabulata ꝑ ulmos: quẽ locũ enar/rans Seruiꝰ ait tabula/ta ſunt ra/mi effuſio/tes, & i pla/na tenden/tes non ad altiora cre/ſcentes, ſũt in arbori/bus ima & ſumma ta/bulata ra/morũ: Pli/nius docet tabulata ul/morum ab octauo pe/de altitudi/nis dilatari in collibus ſiccisque a/gris, a duo/decimo in campeſtri/bus & hu/midis.

Per cacu/mina moꝝ: Corrigo ulmorum.

Traduces. De traducib⁹ ſupra factum eſt ãno/tamen/tuꝛ/qñ uitis ab arbore ad arbores traducit. Refecti. lego relecti/unde & reſeces dicti. Traducti/bus: legendũ eſt traducib⁹. recto caſu ſingulari dicitur tradux

TRAduces in ꝓximã quãq; arborẽ mittendę: eaſq; poſt bienniũ amputare: ſimul atq; alias teneriores trãſmittere cõuenit: nã uetuſtate uitẽ fatigãt. Nõnunq̃ etiã cũ arborẽ totã uitis cõprehẽdere neqt: ex uſu fuit partẽ aliquã eius deflexã terræ ĩmergere: et rurſus ad eãdẽ arborẽ duaſ uel tres ꝓpagines excitare: quo pluribꝰ uiribus circũuenta celerius ueſtiat̃. Viti nouellæ pampinariũ ĩmitti nõ oportet: niſi neceſſario loco natus ẽ: ut uiduũ ramũ maritet. Veteribꝰ uiribꝰ loco nati palmites pãpinarii utiles ſunt: et pleriq; ad tertiã gemmã REfecti optime ſubmittunt̃. Nã inſequẽti ãno materias fundũt. Quiſqs aũt pampinus loco natus in expurãdo uel alligando fractus eſt: modo ut aliquã gemmã habuerit: extolli nõ oportet: cũ ꝓxĩo ãno uel ualidiorẽ materiã ex una creauit. Præcipites palmites dicũt̃: q de hornotinis uirgis enati ĩ duro alligant̃. Hi plurimũ fructus afferũt: ſed plurimũ matri nocent. Itaq; niſi extremis ramis: aut ſi uitis arboris cacumen ſuperauit: præcipitari palmitẽ nõ oportet. Quod ſi tñ id genus colis ꝓpter fructũ ſũmittere qs uelit: palmitẽ ĩtorqueat. Deinde ita alliget et præcipitet. Nã et poſt eũ locũ quẽ ĩtorſeris: lætã materiam citabit: et pręcipitata minus uinũ ĩ ſe trahet: q̃uis fructu exuberet. Præcipitẽ uero plus ãno pati nõ oportet. Alteꝝ ẽ genus palmitis: quod de nouello naſcit̃: et ĩ tenero alligatũ depẽdet. Materiã uocamus: ea et fructũ et noua flagella bene procreat. Et iã ſi ex uno capite duæ uirgæ ſũmittant̃. tñ utraq; materia dicitur. Nã pãpinarius quã uim habeat: ſupra docui. Focaneus eſt: q inter duo brachia uelut in furca de medio naſcit̃. Eũ colẽ deterrimũ eſſe cõperi: q, neq; fructũ ferat: et utraq; brachia inter quæ natus eſt: attenuet: itaq; tollẽdus eſt. Pleriq; uitem ualidam et luxurioſam falſo crediderũt feraciorem fieri: ſi multis palmitibus ſubmiſſis oneret̃. Nã ex pluribus uirgis plures pampinos creat: et cũ ſe multa fronde cooperit: peius deflorer: nebulaſq; et rores diutius cõtinet: omnẽq; uiã ꝑdit. Validã ergo uitem in ramos deducere cenſeo: et TRAductibus diſpergere atq; durare: certoſq; uinearios coles pręcipitare: et ſi minus luxuriabit̃: ſolutas materiaſ relinquere: ea rõne uitẽ feraciorẽ facere. Sed ut denſũ arbuſtũ cõmẽdabile fructu et decore eſt: ſic ubi uetuſtate tareſcit: pariter et iũtile et inuenuſtũ eſt. Quod ne fiat diligẽtis patriſfamilias eſt primam quãq; arborẽ ſenio defectã tollere: ut in eius locũ nouellã reſtituere uitem queat: nec eã uiuiradice frequentare: ea et ſi ſit facultas: ſed quod ẽ longe melius ex ꝓximo propagare. Cuius utriuſq; ratio conſimilis ẽ. Atq; hæc de italico arbuſto ſatis præcepimus.

## De arbuſto gallico. Caput. v.

e Sr alterũ genus arbuſti gallici: qđ uocat̃ rũpotinũ. Id deſiderat arborẽ humilẽ nec frondoſam. Cui rei maxime uidet̃

idonea populus . Ea ē arbor cerro ſimilis:qnetiam cornus et carpinus et ornus:nōnunq̄ et ſalix a pleriſq; ī hocipſum diſponit̄. Sed ſalix niſi in aquoſis locis:ubi aliæ arbores difficiliter cōprehendūr:ponēda nō eſt:quia uini ſaporem infeſtat. Poſt etiā ulmus ſic diſponit̄:ut adhuc tenera decacuminet̄: ne altitudinem qndecim pedū excedat. Nam fere ITA conſtitutū ſupra animaduerti:ut ad octo pedes locis ſiccis et cliuoſis:ad duodecim locis planis et uliginoſis tabulata diſponant̄. Pleruq; aūt ea arbor in tres ramos diuidit̄:qbus ſingulis ab utraq; parte cōplura brachia ſūmittunt̄:tū omnes pene uirgę ne umbrēt eo tēpore:quo uitis putat̄:adradunt̄. Arboribus rūpotinis frumētū nō inſerit̄. In utrāq; partem uiginti pedū ſpacia interueniūt. At ſi ſegetibus indulget̄: in alteram partē quadraginta pedes:ī alterā uiginti relinquunt̄. Cętera ſimili rōne:atq; in arbuſto italico adminiſtrant̄:ut uites longis ſcrobibus deponant̄:ut eadem diligentia curet̄:atq; ī ramis deducat̄:ut nō noui traduces omnibɔ ānis iter ſe ex arboribɔ ꝓximis cōmittāt̄ : et ueteres decidāt̄. Si tradux ducē nō cōtingit:media uirga īter eas deligetur. Cū deīde fructus pōdere urgebit:ſubiectis adminiculis ſuſtineat̄. Hoc aūt genus arbuſti cætereq; oēs arbores quāto altius arant̄ et circūfodiūt̄:maiore fructu exuberant:qđ an expediat patrifamilię facere:DICtu docet. De generibɔ oleaꝶ. Cap. vi

O Mnis tñ arboris cultus ſimplicior q̄ uineatū ē:longeq; ex oībɔ ſtirpibɔ minorē īpenſā deſiderat oleat quę pría omniū arboꝶ ē:nā q̄uis nō cōtinuis ānis ſed fere altero quoq; fructum afferat:eximia tñ eius ratio eſt: ꝙ leui cultu ſuſtinet̄:et cū ſe nō īduit:uix ullā īpenſā poſcit. Sed et ſi quam recipit:ſubinde fructus multiplicat. Neglecta cōpluribus annis non ut uinea deficit:eoq; ipſo tempore aliqđ etiā interim patrifamilię præſtat:et cū adhibita cultura ē: uno āno emēdet̄. Quaꝶ etiā nos ī genere arboris diligēter ꝑcipere cēſuim⁹. Oleaꝶ ſicut uitiū plura genera eē arbitror:ſed in meā noticiā decē mō ꝑuenerūt. Pauſia:algiana: liciniana: ſergia:neuia:culminia : ORchis: REgiona circiter:murtea.

Ita conſtitutum ſupra. Videbit̄ legendum. Ita conſtitutum rumpotinuꝫ animaduerti. eſt enim rumpotinum ſiue rumpotinetum genus arbuſti gallici, ut hoc eodem capite docet Columella, qui mox ait. Arborib⁹ rumpotinis frumentum, Non inſeritur. M. Varro tradit traduces aqbuſdā rumpos appellari, ubi ex arborib⁹ in arbores traductis uitibus uinea fit.

Dictu docet. Locutio inſulſa & citra intellectum: ꝑinde corrigo, uſus docet, ſupra inquit me longus docuit uſus, & ſane uſus ē magiſter egregius, & qui in artib⁹ maxime dominatur, peculiariterque in agricultura.

Orchoſ. Legenduꝫ orchis, ſpecies oliuæ eſt, & nomē orchis ſiue orchites, Virgilius tria oliuarū genera dixit illo uerſu. orchites & radii & amara poſia bacca. In codicibus mendoſis legit̄ orchades, autumant grammatici orchites dici a forma teſtium, qui gręci nominātur ορχεις. Vnde & buteonem quod genus eſt accipitris, triorchen uocant, quia ſcilicet tris numero teſtes habet.

Regiona. Legendum regia Plinius, preſertim cum magnitudine copiam olei non conſtare indicio ſint quæ regiæ uocantur ab aliis maiorinæ & ab aliis phauliæ grādiſſimę alioquin minimo ſucco, hoc idem monſtrat Columella hoc eodem capite.

Ar⸗buſt⁹. Lego aibu⸗t⁹.qd nomē arbo⸗riſeſt⸗ alio noie une⸗donē dicūt.

Ex quibus bacca iucundiſſima eſt pauſia: ſpecioſiſſima eſt regia etiam uirga: quæ potius eſcæ q̄ oleo eſt idonea. Pauſiæ tamen oleum ſaporis egregii: dum uiride eſt: nam rumpitur. Orches quoq; et radius melius ad eſcam: q̄ in liquorem ſtringitur. Oleum optimum licinia dat plurimum ſergia. Omniſque olea et maior fere ad eſcam: minor oleo eſt aptior. Nulla ex his generibus aut perferuidum: aut gelidum ſtatum cœli patitur. Itaq; æſtuoſis locis ſeptemtrionali colle: frigidis meridiano gaudet. Sed neq; depreſſa loca neq; ardua: magiſq; modicos cliuos amat: quales in italia ſabinorum uel tota prouincia bætica uidemus. Hanc arborem pleriq; exiſtimant ultra ſexageſimum a mari aut non uiuere: aut nō eſſe feracē. Sed in q̄buſdā locis recte ualet. Optime uapores ſuſtinet pauſia: frigus ſergia. Aptiſſimum genus terræ eſt oleis: cui glarea ſubeſt: ſi ſuperpoſita creta ſabulo admixta eſt. Nō minus probabile eſt ſolum: ubi pinguis ſabulo eſt. Sed et denſior terra: ſi uuida et læta eſt: commode recipit hāc arborem. Creta ex toto repudianda eſt: magis etiam ſcaturiginoſa: et in qua ſemper uligo conſiſtit. Inimicus eſt etiam ager ſabulo macer et nuda glarea. Nam et ſi non emoritur in eiuſmodi ſolo: nunq̄ tamen conualeſcit. Poteſt tamen in agro frumētario ſeri: uel ubi ARbuſtus aut ilex ſteterant. Nam quercus etiam exciſas radices noxias oliueto relinquit: quarum uirus enecat oleā. Hæc in uniuerſum de toto genere huius arboris habui uobis dicere. Nūc per partis culturam eius exequar.

## De ſeminariis oliuarum faciendis. Cap. vii.

ſEminarium oliueto præparetur cœlo libero modo modice ualido et ſucceſo: neq; dēſo neq; ſoluto ſolo: potius tamen reſoluto. Id genus terræ fere nigræ eſt: quam cum in tres pedes paſtinaueris et alta foſſa circumdederis: ne aditus pecori detur. Infracturi ramoſ nouellos proceroſ et nitidos: quos comprehenſos manus poſſit circumuenire: hoc eſt manubrii craſſitudine feraciſſimos arboribus adimito: et q̄ recentiſſimo taleas recidito: ita ut ne corticem aut ullam aliam partem: quam ferra præciderit: lædas. Hoc autem facile contingit: ſi prius uiam feceris: et eam partem ſupra quā ramum ſecaturus es fœno aut ſtramentis texeris: ut molliter et ſine noxa corticis taleæ ſuperpoſitæ ſecentur. Taleæ inde ſexquipedales ferra pręcidanť: atq; illæ plagæ utraq; parte falce leuentur: et rubrica notētur: ut ſic queadmodum in arbore ſteterat ramus: ita pars recte et cacumine cœlum ſpectās deponatur. Nam ſi immerſa mergatur difficulter comprehendit: et cum ualidius conualuit: ſterilis in perpetuū eſt. Sed oportebit palorum capita et imas partes mixto fimo cum cinere oblinire: et ita totos eos immedeti: ut putris terra quattuor digitis alte ſuperueniat. Sed binis inducibus ex utraq; parte humantur. Hi ſunt de qualibet arbore breui ſpacio iuxta eas poſiti: et inter ſe uinculo cōnexi:

ut facile ſinguli deiiciantur. Hoc facere utile eſt propter foſſorũ igno/
rantiam: ut cum bidentibus aut ſarculis ſeminariũ colere inſtitueris:
depoſitæ taleæ non lædantur. Quidam melius exiſtimant. oculis ex/
colere: corde ſimili ratione diſponere. Sed utrunq; debet poſt uernum
æquinoctium ſeri: et q̃ frequentiſſime ſeminarium primo anno ſarriri:
poſtero et ſequentibꝰ cũ iã radiculę ſeminum cõualuerint: raſtris ex/
coli. Sed biennio a putatione abſtineri: tertio anno ſingulis ſeminibus
binos ramulos relinqui: et frequenter ſarriri ſeminarium conuenit.
Quarto anno ex duobus ramis infirmior amputandus eſt: ſic excul/
tæ quinquennii arbuſculæ habiles tranſlationi ſunt. Plantæ autem in
oliueto diſponuntur optime ſiccis et uliginoſis agris per autumnum:
lætis et humidis uerno tẽpore paulo anteq̃ germinent. Atq; ipſis ſcro
bes quaternum pedum præparantur anno ante. Si uel tempus non lar/
giť: priuſq̃ deponãť arbores: ſtramẽtis incendanť ſcrobes: ut eos ignif
putres faciat: quos ſol et pruina facere debuerit. SPAciũ uitis me de/
beri pingui et frumentario ſolo ſexagenum pedũ in alteram partem:
atq; in alteram quadragenum: macro nec idoneo ſegetibus quidem
et uicenum pedum. Sed in fauonium dirigi ordines conuenit: ut æſti/
uo proflatu refrigerentur. Ipſæ autem arbuſculæ hoc modo poſſunt
trãſferri: anteq̃ plantarias arbuſculas effodias ſolo: rubrica notato par/
tem eius: quæ meridiem ſpectet: ut eodem modo quo ĩ ſemĩario erat:
deponatur. Deinde ut arbuſculæ ſpacium pedale in circuitu relin/
quatur: atq; ita cum ſuo ceſpite planta eruatur. Qui ceſpes in eximen/
do ne ſoluatur: modicos ſurculos uirgarum inter ſe connexos facere
oportet: eoſq; pila quæ eximuntur applicare: et uiminibus ita innecte/
re: ut conſtrictæ terræ uelut incluſa teneatur. Tum SVBruta parte una
leuiter pilam cõmouere: et ſuppoſitis uirgis alligare: atq; plantã trãſ/
ferre. Quæ anteq̃ deponatur: oportebit ſolum ſcrobis copia fodere bi/
dentibus: deinde terram aratro ſubactam: ſi tamen pinguior erit ſum/
ma humus/mittere: et ita ſeminibus ſubſternere: et ſic confectis ſcro/
bibus aqua omnis hautienda eſt: nuſq̃ dimittantur arbores. Deinde ĩ/
gerendi minuti lapides: et glarea mixta pingui ſolo depoſitiſq; ſemi/
nibus latera ſcrobis circumcidenda: et aliquid ſtercoris interponendũ.
Quod ſi cum ſua terra planta non conuenit: tamen optimũ eſt omni
fronde priuare truncum: atq; leuatis plagis acinoq; et cinere obturis
ſcrobe uel ſulco deponere trũcos. Gratus autem magis eſt: qui brachii
craſſitudinem habet. Poterit etiam longe maioris incrementi et robu/
ſtioris transferri: quem ita conuenit poni ut ſi non periculum a pecore
habeat: exiguus admodum ſupra ſcrobẽ emineat: lætus enim frõdet.
Si tñ incurſus pecoris aliter uitari non poterit: celſior truncus conſti/

Spacĩũ uitis me deberi. Videť corrigẽdum eẽ ſpaciũ metiri/ ut ſenſus ſubſiſtat/ conuenit eniz metiri ſpaciuz & interuallũ/ quo oliuæ ſũt ponendæ/ dictio illa uitis ĩmigrãs in alienũ domiciliũ obelo confodienda eſt/ tãq̃ ſupuacanea.

Sub bruta pte una. Lego ima id eſt infima.

tuetur:ut ſit innoxius ab iniuria pecorum. Atq; etiam rigandæ ſũt planræ:cum ſiccitares inceſſerunt:nec non poſt biennium ferro tan/gẽdæ. Ac primo SARculari debẽt:ita ut ſimplex ſtilus altitudĩem maximi ſcrobis excedat. Deinde arando coxam bos aliamq; partẽ corporis offendat. Optimum eſt etiam conſtitutas plantas circum/uenire. Gaudeas deinde conſtitutum iam et maturum oliuetum in duas partes diuidi:quæ alternis fructu induantur. Neq; enim olea continuo biennio DEberrat. Quom ſubiectus ager conſitus nõ ẽ: arbor coliculum agit:cum ſeminibus repletur fructum affert. Sed id minime bis anno arari debet:et bidentibus alte cirũfodiri. Nam poſt ſolſtitium cum terra æſtibus hiat:curandum eſt ne per rimas ſol ad radicem arborem penetret. Poſt ęquinoctium autumnale ita ſunt arbores ablaqueandæ:ut a ſuperiore parte ſi olea in cliuoſo eſt: INcilia excitentur:quæ ad codicem deducant. Omnis deinde ſo/boles quæ EX imo ſtirpe nata eſt:quotannis extirpãda eſt. Ac ter/tio quoq; fimo uel pabulandæ ſunt oleæ. Atq; eadem ratione ſter/corabitur oliuetum:qua in ſecundo libro propoſui:tamen ſegetibꝰ proſpicietur. Ac ſi ipſis tantummodo arboribꝰ ſatis ſeruaueris:ſin/gulis ſtercoris caprini ſex libræ ſtercoris ſicci modii ſinguli uel a/murcæ in ſnigulis. Cõditũ ſtercus autumno debet iniici:ut ꝑ mix/tum hiemi radices oleæ calefaciat. Amurca ualentibus infundenda eſt:nam eius per hiemem ſi uermes atq; alia ſuberũt aĩalia:hoc me/dicamẽto necãtur. Plerũq; etiã locis ſiccis et humidis arbores muſ/co infeſtantur:quem niſi ferramento reſecueris:nec fructum nec læ/tam frondem olea inducet. Quinetiam cõpluribus interpoſitis an/nis oliuetum putandum eſt. Nam ueteris prouerbii meminiſſe cõ/uenit: Eum qui arat oliuetum rogare fructum:qui ſtercoret exora/re:qui cædat cogere. Quod tamen ſatis erit octauo anno feciſſe: ne fructuarii rami ſubinde amputentur. Solent etiam quãuis lætæ ar/bores fructum non afferre. Eas terebrari gallica terebra cõuenit:atq; ita in foramen uiridem taleam oleaſtri dimitti:ſic uelut inita arbor fœcundo ſemine fertilior exiet. Sed ſine ablaqueatione adiuuan/da eſt amurca inſulſa cum ſuilla uel noſtra urina uetere. cuius utri/uſq; modus ſeruatur. Nam maximæ arbori ni tantumdem aquæ miſceatur: VNTIA abunde erit. Solent etiam uitio ſoli fructum oleæ necare. Cui rei ſic medebimur. Altis gitis ablaqueabimus eas: deinde calcis pro magnitudine arboris plus minuſue circumdabi/mus. Sed minima arbor modicum poſtulat. Hoc remedio ſi ni/hil fuerit effectum: ad præſidium inſitionis confugiendum erit. Quemadmodum autem olea inſerenda ſit:poſtmodum dicemus.

Surculari debẽt:lego ſarculari hoc eſt ſarculo circũfodi.

Deberat. Legendum deerrat pro eo quod eſt aberrat & fallit.

Incilia ex/citẽtur:In/cilia foſſæ ſunt. quæ ĩ agris fiunt/ad aquã de/ducendam/dicuntur & deriuatiões de riuo cõ/mũi factæ. porti? Ca/to/icilia api re aquã de/ducere uiaſ & ſegetem curaſ opor/tet/ut fluat itẽ in mon/te foſſas in/ciles puras habere o/portet.

Ex uno ſtirpe:puri/or lectio ẽ/ex imo.

Vna abũ/de erit:I.e/gendũ un/cia/ſignifi/cat enĩ3 un/ciam urinæ mixtã aqua abũde ſuf/ficere ad o/leam maio/rem medi/candam.

Nónúq̃ etiam in olea unus ramus cæteris aliquanto eſt lætior:quē
niſi recideris:tota arbor cōtriſtabit̃. Ac de oliuetis hactenus dixiſſe
ſatis eſt. Supereſt pomiferarú arború:cui rei deinceps præcepta da/
bimus.

De arboribus pomiferis. Cap. viii.

m Odú pomarii:priuſq̃ ſemen ſeras:circúuenire maceriis uel
foſſa præcipio: Vel SAEpe non ſolum pecori:ſed homini
tranſitú negare:cú ſi ſæpius cacumina manu detracta: aut
a pecoribus prærosa ſunt:in ꝑpetuú ſeminarium crementum cape/
re nequeunt. Generatim autem diſponere arbores utile ē: maxime
ne etiam imbecilla a ualentiore prematur:quia nec uiribus nec ma/
gnitudine par ē:impariq; ſpacio temporis adoleſcit. Terra:quæ ui/
tibus apta ē:arboribꝰ ē utilis. Ante ánú:q̃ ſeminare uoles:ſcrobem
fodies:ita ſole pluuiaue macerabit̃:et quod poſitú ē:cito cōprehen/
det. At ſi eodē anno et ſcrobem et arbores ſerere:minime ante duos
menſes fodito ſcrobes:poſtea ſtramentis incenſis calefacito. Quos
ſi latiores patēnioreſq; feceris:lætiores uberioreſq; fructus percipies.
Sed ſcrobs clibano ſimilis ſit:imus ſúmo patentior:ut laxius radi/
ces uagēt̃:ac minꝰ frigoris hieme minuſq; æſtate uaporis ꝑ āguſtú
os penetret:etiam cliuoſis locis terra:quæ in eum congeſta eſt:plu/
uiis non abluatur. Arbores raris interuallis ſerito:ut cum creuerint
ſpacium habeant:quo ramos extendāt. Nam ſi ſpiſſe poſueris:nec
infra ſerere quid poteris:nec ipſæ fructuoſæ erút: NISI interraſeris.
Itaq; īter ordinem quadragenos pedes minimumq; tricenos relin/
quere conuenit. Semina lege craſſa non minus:q̃ manubrium bi/
dētis:RECta leuia ꝓcera ſine ulceribus īregro libro:ea bene et cele/
riter comprehendent. Si ex ueteribus ramis ſumes de iis: qui quot
annis bonos et uberes fructus afferunt:ac illos magis qui ſunt con/
tra ſolem:q̃ qui ramis aut plantis conentur. Sed anteq̃ arbuſculas
tranſferas:notabis uentos:qbus antea erunt conſtitutæ:poſtea ma/
nus admoueto:ut precliuo et ſicco in humidum agrum transferas.
Trifurcam maxime ponito. Ea extent minime tribus pedibus. Si
eodem ſcrobē duas aut tres arbuſculas noles conſtituere: cura/
to ne inter ſe conſtringat; aut uermibus interibunt. Depone dex/
tra ſiniſtraq; uſq; in imum ſcrobem faſciculos ſarmentorum bra/
chii craſſitudinis demittito:ita ut ſupra terram paulum extent: per
quos æſtate paruo labore aquam radicibꝰ ſumminiſtra. Arbores ac
ſemina cum radicibꝰ autúno ſerito:hoc eſt circa idus octobr̃. Vere
anteq̃ germinēt arbores deponito. Ac ne tinea moleſta ſit ſemini/
bus ficulneis:ī imum ſcrobē lentiſci taleā inuerſo cacumine demit/
tito. Ficú frigoribꝰ ne ſerito. Loca aprica calculoſa glareoſa interdú

Sed ſæpe. Senſus eſt pomarium īagro mu/niendú eſſē maceria, de qua ſu̅ ē dictum eſt, uel foſſa uel ſe/pe hoc ē ſe/pimento/ē eni nomen non aduer/bium/cuiuſ rect⁹ ē ſeps ſiue ſepes.

Niſi in/terraſeris: ſicuti ſupra Ita hic q° q; corrigēdu̅ eſt interra/ſeris. nāq; ī/terradi di/cuntur ar/bores. quā/do rami in/termedii ſuccidunt̃/ quoniā dē/ſitas officit: Ideoq; laxi/oribꝰ inter/uallis ſerē/dæ ſunt ar/bores. īter/radi gau/dent oliuæ auctore pli/nio.

Recta læ/uia: Polita minime ſca/bra produ/citur prima ſyllaba.

et ſaxea amat. Eiuſmodi arbor cito cōualeſcit:ſi ſcrobes am/
plos patenteſq; feceris. Ficorū genera:et ſi ſapore atq; habitu
diſtant:uno modo id eſt ꝑ differentia agri ſerunť. Locis fri/
gidis autūni tēporibus et aquoſis præcoques ponito:ut ante
pluuiá fructū deligas. Locis calidis biberna ſerito. Aut ſi uo/
les ficum ꝗuis nō natura ſerá facere:tū groſſulos priorē fruc/
tum decutito:iterū alterū edet:quē in hieme differt. Nōnūq̄
etiā:quom frondere cœperunt arbores:cacumina fici ferro ſū/
ma ꝓdeſt amputare:ſic firmiores arbores et feraciores ſūt. Ac
ſemper conueniet:ſimulatq; folia agere cœperint ficus:rubri/
cam amurca diluere:et cum ſtercore humano ad radicem in/
fundere. Ea res efficit uberiorem fructū:et partū fici pleniorē
et meliorem. Serendæ ſunt autē præcipue liuianæ: africanæ:
chalcidicæ:ſulcæ:lydiæ:caliſtrutiæ:topiæ:rhodiæ:libycę:hi/
bernæ:oēs etiá biferæ:et triferæ floſculi. Nucem græcam ſe/
rito circa kal. febř. quæ prima gemma ſit. Agrū durū calidū
ſiccum deſiderat. Nam in locis diuerſis nucem ſi depoſueris:
plerūq; putreſcit. Anteq̄ nucē deponas:ī aqua mulſa nec mi/
nus dulci macerato. Ita iucundioris ſaporis fructum cū ado/
leuerit:præbebit:et īterim melius atq; celerius frōdebit. Ter/
nas nuces ītrigonū ſtatuito: VT nux genimine palmo abſit:
et áceps ad fauoniū ſpectet. Omnis aūt nux uná radicē mit/
tit:et SIMplici ſtolone prorepit. Cū ad ſcrobis ſolū radix p/
uenit: duritia humi coercita recuruať:et ex ſūmo dū ramoꝝ
ambas radices emittit. Nucem græcam et auelanam tarenti/
nam facere hoc modo poteris. In quo ſcrobe deſtinaueris nu/
ces ſerere:in eo terram minutam ꝓpemodū ſemipedis poni/
to:ibiq; ſemen ferulæ repangito. Cū ferula fuerit enata: eam
findito:et in medulla eius ſine putamine nucem græcam aut
auelanam abſcondito:et ita adobruito:hoc ante kal. mar. fa/
cito:uel etiam inter nonas et idus mar. Eodem tēpore iuglā/
dem et pineam et caſtaneam ſerere oportet. Malum punicum
uere uſq; in kal. aprilis recte ſeritur. Quod ſi acidum aut mi/
nus dulcem fructū feret:hoc modo emendabiť. Stercore ſuil/
lo et humano urinaq; uetere radices rigato. Ea res et fertilem
arborem reddet:et primis annis fructū uinoſum et poſt qn/
quēnium dulcem et apyrenum facit. Nos EXIguū admodū
laſeris uino diluimus:et ita cacumina arboris ſumma obleni/
mus:ea res emendabit acorem malorum. Mala punica ne in
arbore uētre medio rūpanť:lapides tres:quom ſeres arborē:

Vt nux genimi/
ne palmo. In tertio
eadem fere uerba
leguntur:quæ utro/
biq; ſic ſūt emacu/
landa. ut nux a nu/
ce minime palmo
abſit. & acies fauo/
nium ſpectet. Ta/
lia enim ſeruantur
ī ſatiōe nucis græ/
cæ.

Simplici ſtolōe:
Plinius ſtolones in
arborib⁹ appellat
fruticationē inuti/
lez. Vnde & ſtolo/
num liciniæ genti
inditum cognomē
.M. Varro plāiſſi/
me ſcribit de ſtolo/
nibus cuius uerba
ſubſcripſi:quæ ſūt
hæc. Nā ſtolōis il/
la lex q̄ uetat plus
quingenta iugera
habere ciuem Ro/
manum:& qui ꝓ/
pter diligētiá cul/
turæ ſtolonum cō/
firmauit cognomē
ꝙ nullus ī eius fū/
do reperiri poterat
ſtolo:ꝙ effodiebat
circum arbores ra/
dices:quæ naſce/
renť ex ſolo. quos
ſtolones appella/
bant.

Exiguū laſeris:
Virgultum clariſ/
ſimum eſt nomine
laſerpicium:quod
græci Silphion uo
cant:cuius ſuccuz
uocāt laſer magni/
ficum in uſu medi/
camētiſq;:& ad pō/
dus argētei dena/
rii penſum:in Cy/
renaica prouincia
ꝓſtātiſſimuz:unde
Epitheto optimo
catull⁹ cyrenas la/

ad radicem ipſam collocaueris. At ſi iam arborem ſitam habueris:
ſcillam ſecũdum radicem arboris ſerito. Alio modo cum iam ma/
tura mala fuerint: anteq̃ rumpantur: ramulos quibus dependent ĩ/
torqueto: eodem modo ſeruabuntur incorrupta etiã toto anno. Pi/
rum autumno ante brumã ſerito: ita ut minime dies. xxv. ad bru/
mam ſuper ſint. Quæ ut ſit ferax: cũ adoleuerit alte eam ablaquea/
to: et iuxta ipſam radicem truncum findito: et fiſſuram cuneo tedæ
pineæ adiicito: et ibi relinquito: deinde abſumpta ablaqueatione:
cinerem ſuper terram iniicito. Curandum eſt autẽ: ut q̃ generoſiſſi/
mis piris pomaria cõſeramus. Ea ſũt cruſtumina: regia: ſignina: ta/
rentina quę ſyria dicuntur: purpurea: ſuperba: hordeacea: anitianea:
neuiana: fauoniana: laterirana: dolabelliana: turraniana: uolema:
mulſa: præcocia: uenerea. Quædam alia quorum enumeratio nunc
longa eſt. Præterea malorum genera exquirenda maxime ſcãdiana
matiana orbiculata ſextiana peluſiana ametina ſyrica melimela cy/
donia quorum genera tria ſũt: ſtruthia: chryſomeliana: muſtea. quę
omnia non ſolum uoluptatem: ſed etiã ſalubritatem afferunt. Sor/
bi quoq; et armeniaci atq; perſici nõ minima ẽ gratia. Et mala ſor/
ba pruna poſt mediam meſſem uſq; in idus febr̃. ſerito. Mororũ ab
idibus febr̃. uſq; ad eqnoctiũ ſatio eſt. Siliquã græcã: quã qdã κερα'/
τιον uocant: et perſicum ãte brumã per autumnum ſerito. Amyg/
dala ſi parum ferax erit forata arbore lapidem adigito: et ita librũ
arboris inoleſcere ſinito. Omnium autem generũ ramos circa kal.
mar. ĩ hortiſ ſubacta et ſtercorata terra ſupra puluiõs areaſ; diſpõere
conuenit. Dãda eſt opera: ut dũ teneros ramulos habent: ueluti pã/
pinentur: et AD unum ſtilum primo acino ſemina redigãtur: et cũ
autumnus inceſſerit anteq̃ frigus cacumina adurat: omnia folia de/
cerpere expedit: et ita craſſis arundinibus quæ ab ima parte nodos
integros habeat: uelut pileis ſic inducere: atq; a frigore et gelicidiis
teneras adhuc uirgas tueri. Poſt uigintiquattuor deinde menſes ſi/
ue traſferre et diſponere in ordinem uoles: ſiue inſerere ſatis tute ut/
rumq; facere poteris. Sed omnis ſurculus inſeri poteſt: ſi non eſt ei
cui inſeritur arbori cortice diſſimilis. Si uero etiam ſimilem fructũ
et eodem tempore affert: ſine ſcrupulo egregie inſeritur.

De tribus inſitionum generibus. Cap. ix.

Ria genera porro inſitionum antiqui tradiderũt. Vnum
t quo reſecta et fiſſa arbor reſectos ſurculos accipit. Alterũ
quo reſecta inter librũ et materiam ſemina admittit: quæ
utraq; genera ueris temporis ſunt. Tertium quo ipſas gemmas cũ
exiguo cortice in partem ſui delibratam recepit: quã uocãt agricolę

ſerpici ferat nominauit/ Palladius græco uo/ cabulo opõ Cyrenaicũ appellat la/ ſer q̃ſi ſuc/ cũ cyrenai/ cũ galenus quoq; opi cyrenaici mentiones crebro facit ĩtelligi uo/ lẽs hº laſer. q̃uis mẽdo/ ſa hæc dic/ tio legat̃ in codicibº ĩ/ preſſis. Pli/ nius de la/ ſere ſcribit hæc. laſer ex Silphio pfluens in/ ter eximia eſt naturæ dõa nume/ ratum plu/ ribus com/ poſitionibº inſeritur p ſe aũt algo/ res excalfa/ cit. potum neruorũ ui/ tia extenu/ at / feminis datur in ui/ no / a laſere laſerpicia / tum acetus dictum.

Ad unũ ſtilum pri/ mo acino: Legendum anno/ ſenſu manifeſtiſ/ ſimo.

emplaſtrationē:uel ut qdā ſoculationē. Hoc gen⁹ īſitiōis ęſtiuo tēpo-
te optime uſurpať:quaꝝ cōſitionū rōnē cū tradiderimus:a nobis reptā
quoq; docebimus. Oēs arbores ſimulatq; gēmas agere cœperint:luna
creſcēte inſerito:oliuā autē circa ęquinoctiū uernum uſq; in idus apri-
lis. Ex qua arbore īſerere uoles:et ſurculos ad īſitionē ſumeſ:uideto ut
ſit tenera et ferax nodiſq; crebris:et cū primū germinatū ibūt:de ramu-
lis q ſolis ortū ſpectabūt:et īegri erūt eos legito craſſitudīe digiti mi-
nimi. Surculi ſint bifurci uel trifurci. Arborē quā īſerere uoles:ſerra di-
ligenter exſecato ea parte qua maxīe nitida et ſine cicatrice ē. Dabiſq;
operā ne libꝝ lædas. Cū deinde truncū recideris:acuto ferramēto pla-
gā leuato. Deīde quaſi cuneū tenuē ferreū uel oſſeū īter corticē et ma-
teriā demittito digitos tres:ſed cōſiderate dimittito:ne lædas aut rū-
pas corticē. Poſtea ſurculos quos īſerere uoles falce acuta ex ima par-
te deradito tārū: q̄tū cuneus dimiſſus ſpacii dabit:atq; ita ne medul-
las neue alterius partis corticē lædas. Vbi ſurculos paratos habueris:
cuneū uellito:ſtatimq; ſurculos ī ea foramina:quæ cuneo adacto inter
corticē et materiā feceris:dimittito. Ea autē fine qua adraſeris:ſurcu-
los ſic īſerito:ut ſemipede uel āplius de arbore extēt:ſupra deīde muſ-
cū īponito:et ita ligato ne pluuia dilabať. Quoſdā tñ magis delectat ī
trūco arboris locū ſeminibꝰ ſerra facere:infectaſq; partes tenui ſcalpel-
lo leuare:atq; ita ſurculos aptare. Si puſillā arborē ſerere uoles:imā ab-
ſcidito:ita ut ſexquipedē e terra extet. Et cū deinde præcideris: plagā
diligenter leuato:et mediū truncū acuto ſcalpello pmodice findito:ita
ut fiſſura digitoꝝ triū ſit ī ea. Deīde cuneū quo diducať īſerito:et ſur-
culos ex utraq; parte deraſos dimittito. Sicut libꝝ ſeminis libro arbo-
ris æqualē facias. Cū ſurculos diligēter aptaueris:cuneum eximito:et
arborē ut ſupra dixi alligato. Deīde terrā circa arborē adaggerato uſq;
in id ipſū inſitū. Ea res a uento et calore maxīe tuebiť. Nos tertiū ge-
nus inſitionis īuenimus:qđ cū ſit ſubtiliſſimum nō omni generi ar-
boꝝ idoneū ē:ſed fere recipiūt talē īſitiōem:quæ humidū ſuccoſumq;
et ualidum libꝝ habēt ſicut ficus. Nā et lactis plurimum mittit:et cor-
ticē robuſtū habet. Optīe itaq; īſeriť caprifici ramus. Ex arbore de qua
īſerere uoles nouellos et nitidos ramos eligito. In iis deīde ſeruato gē-
mā:quę bene apparebit certāq; ſpem germinis habebit. Eā duobꝰ di-
gitis quadratis circūſignato:ut gemma media ſit:et ita acuto ſcalpel-
lo circuncide diligenter ne gemmā lædas. Delibrato item alterā arbo-
rem quā EMplaſtraturus es. Nitidū ramum eligito:et eiuſdem ſpacii
corticem circuncidito:et materiā delibrato. Deinde ī eam partem quā
nudaueris:præparatum emplaſtrum aptato:ita ut alteræ delibratæ pti
conueniat. Vbi ita hæc feceris circa gemmā bene alligato:caueto q; ne

Emplaſtratur⁹ es. Ideſt inſiturus eo gñe īſitiōis quā emplaſtrū & ēplaſtratiōē uocant quæ ita fit. detrahiť cortex ex parte arboris nitidiſſimaciq; imprimiť cortex cū gēma ex alia arbore par ſic cōpage dentata ut delibratæ parti bñ conueniat teſſella hæc ſiue ſcutula īſiti corticis mox obliniť intrita integiturq;. huic ēplaſtratiōi cōſimilis ē ſoculatio. quę excidit ī arbore oculuꝫ cum ſi-

lædas ipſum germen. Deinde commiſſuras et uincula luto obli/
nito ſpacio relicto: ut gemma libera uinculo non urgeatur. Arbo/
ris autem inſitæ ſobolem et ramos ſuperiores præcidito: ne quid
ſit QVod poſſit occari: aut ne cui magis q̄ īſito ſeruiat. Poſt. xxi.
diem ſoluito emplaſtrum. Et hoc genere optime etiā inſerit̄ olea.
Quartum illud genus inſitionis iam docuimus: cum de uitibus
diſputauimus. Itaq; ſuperuacuum eſt hoc loco repetere tradiram
rōnem TErebrationis. Sed cum antiq denegauerint poſſe omne
genus ſurculorum in omnem arborem inſeri: et ex illa difinitione
qua nos ante paulo uſi ſumus: ueluti quādā legem ſanxerunt eos
tantum ſurculos poſſe coaleſcere: qui ſint cortice ac libro et fructu
conſimiles his arboribus: quibꝰ inſeruntur: exiſtimauimus erro/
rem huius opinionis diſcutiendum: tradendamq; poſteris ratio/
nem: qua poſſit omne genus ſurculi omni generi arboris inſeri.
Quod ne lōgiore exordio legentem fatigemus: unum exemplū
ſubiiciemus: quo poſſit omne genus ſurculi omnibꝰ arboribus ī/
ſeri. Scrobem quoquouerſus pedes quattuor ab arbore oliuæ tā
longe fodito: ut extremi rami oleæ poſſint eā contingere. In ſcro/
bem deinde fici arbuſculā deponito: diligentiāq; adhibeto: ut ro/
buſta et nitida fiat. Poſt biennium cum iam ſatis amplum incre/
mentum cœperit: ramum oliuæ: qui uidetur nitidiſſimus: deflec/
te: et ad crus arboris ficulneę religa: atq; ita amputatis cæteris ra/
mulis ea tantum cacumina quæ inſerere uoles relinque. Tum ar/
borem fici detrunca: plagamq; leua: et mediam cuneo finde. Ca/
cumina deinde oliuę ſicuti matri cohærent utraq; parte abrade: et
ita fiſſuræ fici inſere: cuneumq; exime: et diligenter colliga ne qua
ui reuellatur. Sic interpoſito triennio conualeſcet ficus cum olea:
et tum demum quarto anno cum bene coierit: uelut propagines
ramulos oliuæ a matre reſecabis. Hoc modo omne genus ī arbo/
rem inſeres. Ac priuſq̄ finem libri faciamus: cum fere ſpecies ſur/
culoꝝ omnes perſequimur: priores libros de cythiſo incipere paꝝ
ac tempeſtiuum fuit. Nunc arboris præcipientes opportune eius
meminerimus.

De cythiſo. Caput. x.

Cythiſum in agro eſſe q̄plurimū maxime refert: q gal/
c linis apibus capris bubus quoq; et omni generi pecu/
dū utiliſſimus eſt: q ex eo cito pingueſcit: et lactis plu/
rimum præbet ouis: tum etiā octo menſibus uiridi eo pabulo uti:
et poſtea arido poſſit. Propterea in quolibet agro quāuis macerri/
mo celeriter comprehendit. Omnem iniuriam ſine noxa patitur.

fiſtula gēmāq includit̄ ſup/ tā ex alia ar/ bore. Inocu/ lationem ſi/ gnauit Vir/ gilius nume/ ris poeticis ſcribens/ nec modꝰ īſerere atq; oculos ī/ ponere ſim/ plex/ & mox paulo. huic aliena ex ar/ bore germē īcludunt/ u/ doq; docent/ inoleſcere li/ bro.

Quod poſ/ ſit occari: In/ tēpeſtiuiter ī/ ſertus eſt hoc uerbum oc/ cari/ quo cir/ ca emēdo ob/ ſtare/ ut ſnīa ſit illuſtrior ſinceriorq;.

Terebra/ tōis: Idest il/ lius inſitiōis/ quæ fit cū te/ rebra/ de qua ſic inqt Cato/ terebra uitē/ quam inſere/ re uoles ptū/ dito/ eo duos ſurculos uiti/ gineos/ quod genus eē uo/ leſ īſertoſ ob/ liquos arcito ad medullā/ & cætera.

Mulieres quidem ſi lactis inopia premũtur: cythiſum aridum in
aquam macerari oportet: et cum tota nocte permaduerit: poſtero
die expreſſi ſucci ternas heminas permiſceri modico uino: atq; ita
potandũ dare. Sic et ipſæ ualebunt: et pueri abundantia lactis cõ/
firmabuntur. Satio autem cythiſi uel autumno circa idus octobř.
uel uere fieri poteſt. Cum terrã bene ſubegeris: areolas facito: ibiq;
uelut ocymi ſemen cythiſi autũno ſerito. Plãtas deĩde uere diſpo/
nito: ita ut inter ſe quoquouerſus quattuor pedum ſpacia diſtent.
Si ſemen nõ habueris: cacumina ima cythiſorum deponito: ſter/
coratam terram circa aggerato: ſi pluuia non ingeſſerit rigato qn/
decim proximis diebus. Simulatq; nouam frondem agere cœpe/
rit: ſarrito: poſt triennium deinde cædito: et pecori prębeto. Equo
abunde eſt uiridis pondo. xii. bubus pondo uicenaː cæteriſq; pe/
coribus ꝓportiõe uirium. Põt etiam ante ſeptembrem ſatis com/
mode ſeri: cum facile comprehendit et iniuriam ſuſtinet. Aridum
ſi dabis: ꝑcius prębeto: quõiam uires maiores habet: priuſq; aqua
macerato: et exemptam paleis permiſceto. Cythiſum cũm aridũ
facere uoles: circa menſem ſeptembrem: ubi ſemen eius grãdeſce/
re incipiet: cędito: pauciſq; horis DVM flacceſcat in ſole habeto.
Deinde in umbra exſiccato: et ita cõdito. Hactenus de arboribus
præcepiſſe abunde eſt reddituro pecoris curam et remedia ſequẽ/
ti uolumine.

## LVCII IVNII MODERATI COLVMELLAE REI RVSTICAE LIBER SEPTIMVS

### FRAEFATIO.

ſ CIO QVOSDAM PVBLI SILVI/
ne prudentis agricolas pecoris abnuiſſe cu/
ram: gregariorumq; paſtoꝝ uelut inimicã
ꝓfeſſionis ſuæ diſciplinam conſtantiſſime
repudiaſſe. Neq; inficior aliqua ideo ratiõe
feciſſe: quaſi ſit agricolæ cõtrarium paſto/
ris propoſitum: cum ille ꝙ maxime ſubacto et puro ſolo gaudeat:
hic nouali GRAminoſoq;: ille fructum e terra ſperet: hic e peco/
re. Ideoq; arator abominetur At cõtra paſtor optet herbarum ꝓ/
uentum. Sed in ĩis tam diſcordantibus uotis eſt tamen quædam
ſocietas atq; coniunctio: quom et pabulum e fundo plerumq; do/
meſticis pecudibus magis ꝙ alienis depaſcere ex uſu ſit. Copioſa
ſtercoratione: quæ contingit e gregibus: tereſtres fructus exube/
rant. Nec tamen ulla regio eſt: in qua modo frumenta gignãtur:

Dum flac/ceſcat. lãgue/ſcat, & quaſi flaccidũ fiat Plini⁹ a flac/cidis auribus autumat de/riuari cogno/mina flacco/ruꝫ. ait Apu/leius flaccet rebus oratio ideſt langue/ſcit & iacet. potes legere fraceſcat pro eo quod eſt putreſcat & corrumpat.

graminoſo. Herboſo a gramine ducto uoca/bulo eſt autẽ gramen iter herbas uul/gatiſſimum. Iumẽtis her/ba non alia ẽ gratior. ſiue uiridis ſiue i fœno ſicca/ta/ſunt qui & aculeatum gramen uo/cent cum in cacumine ſi/nt aculei qđ græci dacty/lon uocant quia digitis medeatur.

quæ non ut ouium ita armentorum adiumento iuuet: unde etiam iumenta nomen a re traxere: ꝙ nostrum laborem uel onera ſubuectando uel arando iuuarēt. Itaq; ſicut ueteres romani præceperunt: ipſe quoq; cenſeo tā pecorum q̄ agrorum cultum pernoſcere. Nam in ruſticatione uel antiquiſſima eſt ratio paſcendi: eadēq; quæſtuoſiſſima. Propter qđ nomina quoq; pecunię et peculii tracta uidenť a pecore: quod nō ſolum ueteres poſſederunt: ſed adhuc apud quaſdam gentis VNum hoc uſurpatur diuiciarum genus. Et ne apud noſtros quidem colonos alia res ſuperior: ut. M. Cato credidit: qui conſulenti quam partem rei ruſticæ exercendo celeriter locupletari poſſit: reſpondit: ſi bene paſceret. Rurſuſq; interroganti qd deinde faciendo ſatis uberes fructus percepturus eſſet: affirmauit ſi mediocriter paſceret. Cæterum de tam ſapiēte uiro piget dicere: qđ eū quidā auctores memorāt quid nam quęrenti cuidam tertium in agricolatione quæſtuoſum eſſet: aſſeueraſſe: ſi quis uel male paſceret: cum præſertim maius DISpendium ſequatur inertem et ſæuum paſtorem: q̄ prudentem diligentemq; compendium. Vnde ſecundo tamen reſponſo dubium non eſt: quin mediocrem negligentiam domini fructus pecoris exuberet. Quam ob cauſam nos hanc quoq; partem rei ruſticæ Siluine: quāta ualuimus induſtria: SEcuti maiorum præcepta: poſteritati mandauimus. Igitur cum ſint duo genera quadrupedum: quorum alterum paramus in cōſortium operum: ſicut bouem mulam equum aſinum. Alterum uoluptatis ac redditus et cuſtodię cauſa: ut ouem capellas. Bouem tñ de primo genere dicemus: cuius uſus noſtri laboris eſt particeps: nec dubium quin (ut ait Varro) cæteras pecudes bos honore ſuperare debeat. pręſertim et in italia: quæ ab hoc nūcupationē traxiſſe creditur. ꝙ olim græci tauros italos uocarent. Et in ea urbe cuius mœnibus condendis ſi MAS et fœmina aratro terminum ſignauerint VElut petum: quod idem atticis athenis Cere/

Vnum hoc diuitiarū genus: In Decretis canonicis ex diui Auguſtini auctoritate ſic ſcriptum legimus/ quicquid antiqui habebāt/ in pecoribus habebāt/ unde pecunia quoq; appellata ē/ ſubſcribit huic opinioni Ouidius illo uerſu/ hinc etiam locuples/ hinc ipſa pecunia dicta ē/ Plinius uero autumat pecuniam a nota pecudum eſſe appellatā: qua primū ſignatus eſt nummus. Donat⁹ Virgilian⁹ cōmētator autumat pecuniam ideo a pecore dictam/ quia antiquitus fiebat ex corio bubulo. Inde apđ ſcriptores nummi ſcortei nominantur ex corio facti.

Diſpendium. Dānū compendium lucrum.

Sicuti maiorum præcepta. Legendum/ ſecuti ut ſit participium.

Mas & fœmina aratro: Mos fuit priſcoruꝫ in condendis urbibus/ ut cōditores taurum & uaccam ſimul iungerēt Cincti ritu gabino/ Tenentes ſtiuam incuruā/ ut glebæ omnes intrinſecus euaderēt/ & ita ſulco ducto loca murorum deſignabant/ Aratrum ſuſpendentes circa loca portarum. Ex hac antiquorum conſuetudine tractū eſt illud Virgilianuꝫ/ interea eneas urbē deſignat aratro. Hinc Ouidius quoq; ſcribit ī faſtis inde premēs ſtiuā ſignauit menia ſulco. alba iuguꝫ niueo cū boue uacca tulit. Videť aūt Columella mutuat⁹ eſſe hæc ex. M. Varrōe ita ſcribēte/ & ꝙ es antiqſſimū qđ ē ſlatū/ pecore ē notatū/ & ꝙ urbs eū cōdita ē tauro & uacca/ q cēnt muris porte definitū.

Velut petum. In oculis peti dicuntur modice deprauati. Id ꝙ cum uenuſtate potius/ q̄ deſhoneſtamēto. Vnde uenus oculo peto eſſe traditur Iuxta illud Ouidianū. Minerua flauo lumine

ris et TripthOlomi fert minifter:ꝙ iter fulgētiſſima ſy/
dera particeps cœli:ꝙ deīde laborioſiſſim⁹ adhuc hoīs
ſocius in agricultura:cuius tāta fuit apud antiquos ue/
neratio:ut tam capitale eſſet bouē necaſſe q̄ ciuem . Ab
hoc igitur promiſſi operis capiamus exordium.

De bub⁹ parādis:atq; emēdis earūq; forma. Cap.i.

q Væ in emendis bubus ſequenda queq; uitā/
da ſunt:non ex facili dixerim:cū pecudes ꝓ
regionis cœliq; ſtatu et habitū corporis et in/
genii animū et pili colorē gerunt. Aliæ formę ſūt aſiati/
cis:aliæ gallicis epiroticis aliæ. Nec tantū diuerſitas ꝓ
uinciatum:ſed ipſa quoq; italia partibus ſuis diſcrepat.
Campania plerūq; boues progenerat albos et exiles:la/
boris tñ et culturæ patrit ſoli nō inhabiles. Vmbria ua/
ſtos et albos:eademq; rubros nec minus probabiles aīs
q̄ corporibꝫ. Etruria et latiū cōpactos:ſed ad opera for/
tes. Apēninus duriſſimos oēq; difficultatē tolerātis:nec
ab aſpectu decoros. Quę cū tam uaria et diuerſa ſint: tñ
quædā quaſi cōmunia et certa præcepta in emendis iu/
mentis arator ſequi debet . Eaq; Mago carthaginenſis
ita prodidit:ut nos deinde memorabimus. Parandi ſūt
boues nouelli:quadrati:grādes mēbris cornibus proce/
ris ac nigrātibꝫ et robuſtis:frōte lata et criſpa:hirtis au/
ribus:oculis et labris nigris: NAribꝫ reſimis patuliſq;:
CERuice longa et toroſa:palearibus amplis et pene ad
genua promiſſis:pectore magno:armis uaſtis: capaci et
tanq̄ īplente utero:lateribꝫ porrectis:lumbis latis: dor/
ſo recto planoq;:VEL etiam ſubidēte:clunibus rotun/
dis:cruribus cōpactis arrectiſq; Sed breuioribus potius
q̄ longis,nec genibꝫ improbis:ungulis magnis:caudis
lōgiſſimis et ſetoſis piloſiſq;:corpore dēſo breuiq;:CO/
lore rubeo uel fuſco:tactu corporis molliſſimo.

De bubus domandis. Cap.ii.

t Alis notæ uitulos oportet ( cum adhuc tene/
ri ſunt ) conſueſcere manu tractari:ad præſe/
pia religari:ut exigu⁹ in domitura labor eoꝝ

Ven⁹ peto. Apud Ora/
tium in ſermōib⁹, Stra/
bonem appellat petum
patet:Hinc Romæ fue/
runt cognomina peto/
rum. Hic petum accipe
pro bono & lepido, Tā/
quam uocabulum hoc
tractum uideri poſſit a
Verbo græco πετο/
μαι qd ſignificat uo/
lare,nā ex uolatu auiuꝫ
Signa obſeruantur pro/
ſpera et optabilia.

Naribus reſimis: Si/
mus ut docet Suidas op
ponitur γρυπω. Ideſt
adunco:ſicut ergo γρυ/
πον græci uocant,ha/
bentem aduncuꝫ naſuꝫ,
Ita ecōtrario σιμον di/
cunt,cuius naſus eſt de/
preſſus. Simas Capellas
dixit poeta,a Simo ro/
ſtro delphines Simones
appellantur. A Simo re/
ſimum & ſubſimum tra/
xere nuncupationē. ſūt
autem nares reſimæ re/
duncæ depreſſæq;,qua/
les in parādis bob⁹ ma/
xime ſpectant. M. Var/
ro ſcribens de canibus ī/
qt eſſe debēt labris ſub/
nigris aut rubicūdis ne/
q; reſimis ſuperioribus,
neq; pēdulis,ſubt⁹ mē/
to ſuppreſſo. Idē boues
probat qui ſint ſubſimi,
hoc eſt ut ego interpre/
tor dorſo depſſo, & ſub/
ſidente.

Ceruice toroſa. Pul/
poſa muſculoſa,Ouidi⁹
colla toroſa boū. i Tuſ/
culanis quæſtiōibus ait
Hercules o brachia o la/
certorum tori, Plinius
ſcribens de hortenſibus
decenter dixit ꝙ iula to/
roſior eſt.

Vel etiam ſubidente:Lego ſubſidente,hoc eſt depreſſo,& ut ait, M. Varro ſubſimo,
Colore rubeo:Dic rubro,quoniam rubeus exploditur a latinitatis elegantia.

et minus ſit periculi. Verum neq; ante tertium:neq; poſt quintũ an/
num iuuencos domari placet:cum illa ætas adhuc tenera ẽ:hæc iam
prædura. Eos autem qui de grege feri comprehendũt :ſic ſubigi cõ/
uenit.Primum omnium ſpacioſum ſtabulum pręparetur:ubi domi/
tor facile uerſari et unde egredi ſine periculo poſſit. Ante ſtabulum
nullæ anguſtiæ ſint : ſed aut campus aut uia late patens : ut cum ꝓ/
ducentur iuuenci : liberum habeant excurſum : ne pauidi aut arbo/
ribus aut adiacenti cuilibet rei ſe implicent : noxamq; capiãt.In ſta/
bulo ſint ampla præſepia:ſuperq; tranſuerſi aſſeres in modum iugo/
rum a terra ſeptem pedibus elati configantur:ad quos religari poſ/
ſint iuuenci.Diem deinde quo domituram auſpiceris: bonum a tẽ/
peſtatibus et religionibus matutinum eligito. Canabiniſq; funibus
cornua iuuencorum ligato. Sed laquei : quibus copulantur: lanatis
pellibus ĩuoluti ſint:ne tenera fronte ſub cornua lędantur. Cũ deĩde
BVCOlos comprehenderis : perducito ad ſtabulum : et ad ſtipites
religato ita:ut exiguum laxamenti habeant:diſtẽtq; inter ſe aliquã/
to ſpacio:ne in colluctatione alter alteri noceat.Si nimis aſperi erũt:
patere unum diem noctemq; deſeuiant.Simulatq; iras contulerint :
manu producantur :ita ut et a tergo complures qui ſequuntur : reti/
naculis eos contineant:et unus cum claua ſalignea procedens modi/
cis ictibus SVBinde impetus eorum coerceat. Sin autem placidi et
quieti boues erũt:uel eodem die quo alligaueris:ante ueſperã licebit
ꝓducere:et docere ꝑ mille paſſus cõpoſite ac ſine pauore ãbulare. Cũ
domum produxeris: ARte ad ſtipites religato:ita ne capite moueri
poſſint.Tũ demum ad alligatos boues neq; a poſteriore parte neq; a
latere:ſed aduerſus placide et cũ quadam uocis adulatione uenito:ut
accedentem conſueſcant aſpicere.Deinde nares perfricato : ut hoĩem
diſcant odorari. Mox etiã cõuenit tota tergora et tractare et reſpgere
mero:q° familiariores bubulco fiãt.Vẽtri quoq; et SVB fœmĩa ma/
num ſubiicere:ne ad eiuſmodi tactum poſtmodũ paueſcant:et ut re/
diuiui qui plerũq; fœminibus inhærent:eximantur.Itaq; cum ſint:a
latere domitor ſtare debet:ne calce cõtingi poſſit. Poſt hæc diductis
malis reducito linguam : totũq; eius palatũ ſale defricato: libraleſq;
offas ĩpræſulſæ adipis ĩ ſingula dimittito:ac uini ſingulos ſextarios
per cornu faucibꝰ infundito.Nam per hæc blandimenta triduo fere
maſueſcunt:iugumq; quarto die accipiũt:cui ramus illigatus temo/
nis uice trahitur.Interdũ et pondus aliquod iniungit̃:ut maiore ni/
xu laboris exploretur patientia. Poſt eiuſmodi experimenta uacuo
ploſtro ſubiũgendi:et paulatim longius cum oneribus ꝓducẽdi ſũt.
Sic ꝑdomiti mox arattum inſtituãtur:ſed in ſubacto agro ne ſtatim

Bucolos. Nouellos boues & tiruculos, gręci βουκόλου uocãt bubulcũ & βουκόλιον armentum boum.

Subinde. Frequenter: alias mox deinde.

Arte religato. Stricte aduerbiũ eſt Plautus in epidico arte colliga.

Sub fœmina: ſub femora interiora: inter feminencũ eleganti uocabulo apuleiano dicitur genitale mulieris quaſi inter fœmina collocatũ fœmina auctore Plinio equitatu atteruntur.

difficulratẽ operis reformident:neue adhuc tenera colla dura ꝓſciſſiõe terrę tundant.Queãdmodum autem bubulcus in arando bouem inſtituat:primo præcepi uolumine.Curandum ne in domitura bos calce aut cornu quenꝗ contingat.Nam niſi hæc cauentur:nunꝗ eiuſmodi uitia Q Vãuis ſubacta eximi poterunt.Verum iſta ſic agenda præcipimus:ſiue ramum pecus non oderit.Ideoq; expeditior et tutior ratio domandi eſt:quã nos in noſtris agris ſequimur.Nam ubi plauſtro aut aratro iuuencum conſueſcimus:ex domitis bubus ualentiſſimum eundẽq; placidiſſimum cum indomito iungimus: qui procurrentem terra hartet cunctantẽ producat. Si uero nõ pigeat iugũ fabricare quo tres iunganrur:hac machinatione conſequemur:ut etiam contumaces boues grauiſſima opera non recuſent.Nam ubi piger iuuẽcus medius inter duos ueteranos iungitur:aratroq; iniuncto terra molli cogitur:nulla eſt impetium reſpuendi facultas.Siue enim efferatus proſilit:duorum arbitrio inhibetur:ſeu conſiſtit:duobus gradientibus ẽt obſequitur:ſeu conatur decumbere:a ualentioribus ſubleuatus trahitur.Propter quæ undiq; neceſſitate contumaciam deponit:et ad patiẽtiam laboris pauciſſimis uerberibus perducitur.Eſt etiam poſt domituram mollioris generis bos : qui decumbit in ſulco. Eum non ſeuitia : ſed ratione cenſeo emendandum . Nam qui ſtimulis aut ignibus aliiſq; tormentis id uitium eximi melius iudicant:uerę rationis ignari ſunt/quoniam peruicax contumacia plerumq; ſæuientem fatigat. Propter quod utilius eſt citra corporis uexationem:fame potius et ſiti CVBItorem bouem emendare. Nam eum uehementius afficiunt naturalia deſideria ꝗ plagæ.Itaq; ſi bos decubuit : utiliſſimum eſt ſic pedes eius uinculis obligari:ne aut inſiſtere aut progredi et per hoc paſci poſſit.Quo facto inedia et ſiti compulſus depõit ignauiam: quę et amariſſima eſt in pecore uernaculo.Longequeomnis bos indigena melior eſt:ꝗ peregrinus.Nã neq; aquę nec pabuli nec cœli mutatione tentatur:neq; infeſtatur conditione regionis :ſicut ille qui ex planis et campeſtribus locis ĩ montana et aſpera perductus ẽ : uel ex montanis in campeſtria.Itaq; ẽt cũ cogimur ex longinquo boues arceſſere :curandum eſt : ut in ſimili patriis locis traducatur .Item cuſtodiendum eſt : ne in corporatione uel ſtatura uel uiribus impar cum ualentiore iungatur . Nam utraq; res inferiori celeriter affert exitiũ . Mores huius pecudis probabiles habentur : qui ſunt propiores placidis ꝗ concitatis:Sed non inertes/ qui ſunt uerentes plagarum et acclamationũ: ſed fiducia uiriũ nec auditu nec uiſu pauidi:nec ad ĩgrediẽda flumina aut pontis formidoloſi:multi cibi edaces:uerum IN eo cõficiẽdo lẽtii:nam hi melius concoquunt.Ideoque robora corporum citra maciẽ

Quãuis ſubacta.puriorlectio eſt/ ſubacto ſcilicet boui & edomito.

Cubitore; boue; : Qui libenter decumbit i ſulco & uitio decumbẽdi obnoxius eſt.

In eo cõficiẽdo lnti. Detractione unius litteræ dictio corrupta ẽ/ nã lenti eſt legendũ/hoc eſt tardi imãdendo cibo & dentib⁹ cõminuendo.

conſeruant qui ex commodo: q̄ qui feſtinanter mandunt. Sed tam uitium eſt bubulci piguē q̄ exilem bouē reddere. Habilis enī et modica corporatura pecoris operarii debet eſſe: neruiſq; et muſculis robuſta non adipibus obeſa: ut nec ſui tergoris mole nec labore operis degrauetur. Cum quæ ſequenda ſunt in emendis domandiſque bubus tradidimus: tutelam eorum præcipiamus.

De boum cura: et cibariis. Cap. iii.

Oues calore SVB diuo: frigoribus intra tectum ma/
b nere oportet. Itaq; hyberna ſtabulario eorum præpa/randa ſunt ſtramenta: quæ menſe auguſto intra dies triginta ſublatæ meſſis præciſa in aceruum extrui debent. Horum deſectio tum pecori tum agro eſt utilis. Liberantur arua ſentibus: qui æſtiuo tempore per caniculæ ortum reciſi: plerūq; radicitus intereunt: et ſtramentis pecoris ſubiecti plurimū ſtercoris efficiunt. Hæc cum ita curauerimus: tum et omne genus pabuli præparabimus: dabimuſq; operam: ne penuria cibi macreſcat pecus. Boues autem recte paſcendi nō una rō eſt. Nam ſi ubertas regionis uiride pabulum ſumminiſtrat: nemo dubitat: quin id genus cibi cæteris præponendum ſit. quod tamen in riguis aut roſidis locis non contingit. Itaq; in iis ipſis uel maximum commodum eſt: quod ſufficit una opera duobus iugis: quæ eodem die alterna temporum uice uel arant uel paſcuntur. Siccioribus agris ad præſepia boues alendi ſunt: quibus pro cōditiōe regionum cibi præbentur. Eoſq; nemo dubitat: quin optimi ſint uiria in faſcem ligata: et cicercula: itemq; pratenſe fœnum. Minus commode tuemur armentum paleis: quę ubique et quibuſdam regionibus ſolæ præſidio ſunt: et probantur maxime ex milio tum ex ordeo: mox etiam ex tritico. Sed iumētis IVXta operam reddentibus: ordeum præter has præbetur. Bubus autem pro temporibus anni pabula diſpenſantur. Ianuario menſe FRESi et aqua macerati erui quaternos ſextarios mixtos paleis dare conuenit: uel lupini macerati modios: uel cicerculæ maceratæ ſemodios: et ſuper hæc AFFAtim paleas: licet autem ſit leguminum inopia et eluta et ſiccata uinatia: quæ eximuntur cum paleis miſcere. Nec dubium: quin ea lōge melius cum ſuis folliculis anteq̄ eluanť pręberi poſſint. Nā et cibi et uini uires habent: nitidumq; et hilare et corpulentum pecus

Sub diuo. ſub Ioue. ſub cœlo libero & apto dicimus & ſub dio. unde ſubdialis deriuať.

Iuxta operaȝ. Corrige iuſtaȝ ideſt legitimaȝ & plenam.

Freſi erui. Eruuȝ genus eſt leguminis qđ uiȝ medicaminis obtiet. qppe quo diuus Auguſt⁹ ē curatus. Innoxiū eſt bobus primo uere ſatuȝ autumno uero grauedinoſuȝ de hoc Orati⁹. Tenui ſolabiť eruo. freſuȝ dicitur quod infractum & cōminutum eſt. ſicut & faba freſa nuncupata quæ molis frāgitur.

Affatim. large abundanter copioſe. media correpta pronuntiandum: Iungitur frequenter & eleganter cuȝ genitiuo. ut affatim lignorum eſt affatim nummorum. affatiȝ hominum.

faciūt. Si grano abſtinemus frōdis aridę corbis pabulatoribꝰ modioꝝ.xx.ſufficit:uel fœni pondo.xxx.uel ſi non mō iuris LAVrea et lignea quę frondes et his ſi regionis permittat glans adiicitur:quę niſi ad ſatietatem datur:ſcabiem parit. Poteſt etiam ſi ꝓuentus uilitatē facit:ſemodius fabæ freſſæ pręberi. Mēſe februario plerūq; eadē cibaria ſūt. Martio et aprili debet ad fœni pōdus adiici:qa terra proſcindit̃. Sat erit autem pondo quadragena ſingulis dari. Ab idibus tamen menſis aprilis uſq; in idus iunias uiride pabulum recte ſecatur. Poteſt enim in kal. iulias frigidioribus locis idem præſtari. A quo tempore in kal. nouembris tota æſtate et deinde autumno ſatientur fronde:quæ tamen non ante eſt utilis:q̃ maturuerit uel imbribus uel aſſiduis roribus. Probatur maxime ulmea:poſt fraxinea:et ab hac populnea. Vltima ſūt ilignea et quernea et laurea. Sed poſt æſtatem neceſſarie deficientibus cęteris:poſſunt etiam et folia ficulnea probe dari:ſi ſit ea copia: aut STRIngere arbores expediat. Ilignea tamen uel melior eſt quernea. Sed eius generis:quod ſpinas nō habet. Nam ꝙ iuniperꝰ reſpuitur a pecore propter aculeos:nouembri menſe ac decembri per ſementem quantum appetit bos:tantum prębendum eſt. Plerūq; tn̄ ſufficiunt ſingulis modii glandis et paleæ ad ſatietatem datæ: Vel lupini macerati modii: Vel erui aqua conſperſi ſextarii.vii.ꝑmixti paleis: Vel cicerculæ ſimiliter conſperſæ ſextarii.xii. mixti paleis: Vel ſinguli modii uinaceorum:ſi iis ut ſupra dixi largę paleæ adiiciantur. Vel ſi nihil hoꝝ ē:ꝑ ſe fœni pondo quadraginta.

De uitiis boum:et medicinis. Cap.iiii.

ſ Ed non proderit cibis ſatiari pecora:niſi omni adiuuētur diligentia:ut ſalubri ſint corpore:uireſq; conſeruent.

Quæ utraq; cuſtodiuntur large dato per triduum medicamento:quod componitur pari pondere TRIſtis cupreſſiſq;: et cum aqua nocte una ſub diuo habet̃. Idq; quater anno fieri debet ultimis temporibus ueris æſtatis autumni hyemis. Semper ēt langor et nauſea diſcutitur:ſi ītegrum gallinaceum crudum ouū ieiunis faucibus inferas:ac poſtero die SPIcas ulpici uel alii cū uino conteras:et in naribus infundas. Neq; hæc tātum remedia ſalubritatem faciunt. Multi largo ſale miſcent pabula. Quidam marrubium dederunt cum oleo et uino: quidam porri fibras: alii grana turis: alii ſabinam herbam puraq; uini cū mero diluunt. Eaque medicamenta potanda præbent. Multi caulibus uitis albæ et BVLbulis albis bubus medentur. Nonnulli pellem ſerpentis obtritam cum uino miſcent. Sed etiam remedio cum

Laurea & lignea quæ frōdes:Emēdo laurea/ili/gneaq; frondes/docet.n. frondeꝫ lauri & ilicis dādā eſſe bobus. dictio illa/iuris/fodiēda ē/ & in eiꝰ locū ſubſtituenda eſt uitis.

Stringere arbores. Decerpere ſecare & colliger̃/Virg. Sed tn̄ & q̃mas glādes tū ſtringere/tempꝰ. Hinc ſtricta olea dcā/quę māu colligit̃.

Triſtes cupreſſiq;. Videt̃ emēdādū thuris. Nāq; & Cato portiꝰ i medicamēto boūadhibet thus/& paulo mox ait Colūella. q/dā grana thuris dederūt.

Spicas ulpici. genꝰ alii ē ulpicū grādiꝰ ī pulmētaria ruriſ celebratū. qd̃ græci appellauere ἀφροσκορόδον qdā allium punicum uocāt/de qº Plautꝰ/plenior ulpici q̃ romāi remiges. Balbuliſ. lege bulbulis diminutiuo uocabulo a bul/

dulci uīo tritū ſerpillū:et cōciſa et ī aqua macerata ſcylla. Quæ oēs prædictæ potiōes trium heminaꝶ ſingulis diebꝫ p triduū datę:aluū purgāt:repulſiſq; uitiis recreant uires:maxīe tñ habet̃ ſalutaris amurca:ſi tātundē aquæ miſceas:et ea pecus īſueſcas. Quæ ꝓtinus dari non pōt:ſed prīo cibi aſpergunt̃. Deīde exigua portiōe medicat̃ aq̄: mox pari menſura mixta datur ad ſaturitatē. Nullo autē tēpore et minīe ęſtare utilius ē boues ī curſū cōcitari. Nā eas res ACit aluū meti ut Cauēdū quoq; ē ne AD præſepia ſus aut gallina prepar. Nā hoc qđ decidit īmixtū pabulo bubus affert necem.

Vbi gregibus peſtilentia ingruit: quæ remedia adhibēda ſunt. Cap.v.

u Na ęgra peſtilētiā facere ualet:quę cū ī gregē īcidit:cōfeſtim mutādus ē cœli ſtatus:et ī pluris partes diſtributo pecore lōginquæ regiones perēdæ ſunt: atq; ita ſegregādi a ſanis morbidi:ne qs īteruēiat:q cōtagione cæteros labefaciat. Itaq; cū ablegabūt̃:ī ea loca pducēda erūt:qbꝫ nullū īpaſcit̃ pecus:ne aduentu ſuo ēt illis tabē afferāt. Euincendi ſūt autē q̄uis peſtiferi morbi: et exqſitis remediis ꝓpulſādi. TVnc panacis et ereūgii radices fœniculi ſeminibꝫ miſcēdę:et cū defruti ac moliti triticifarina cādēriq; aqua cōſpergēdæ:eoq; medicamine SAliuādū ægrotū pecus. Tum paribꝫ caſiæ myrtheq; et thuris ponderibꝫ:ac tātundē ſanguinis marinę teſtudinis miſcet̃ potio:cum uini ueteris ſextariis tribus:et ita per nares infunditur. Sed ipſum medicamētum pondeꝛis ſex unciæ diuiſum:portione æqua p triduum cum uino dediſſe ſat erit. Præſens remedium ēt cognouimus radiculæ:quam paſtores CONſiliginem uocāt. Ea marſis mōtibus plurima naſcitur: oīq; pecori maxīe ē ſalutaris. Leua manu effodit̃ ante ſolis ortū:ſic enī lecta maiorē uī credit̃ habere. Vſus eius tradit̃ talis: ænea fibula pars auriculæ latiſſima circunſcribit̃:ita ut manāte ſanguine TANq̄ lituræ ductus appareat. Hoc et ītriſecꝰ et ex ſupiore pte auriculę cū factū ē: media ps deſcripti orbiculi eadem fibula tranſuitur:et facto fora/

bis/uꝛ ualuolis dicūt̃.n. ualuoli folliculi leguminum/et maxime fabarū/dicti quaſi ualliuoli quia uallo excutiantur.

Acit aluum. Legendū/cit hoc eſt mouet cōcitatq;. Verbum Plinii ꝓpe peculiare in hoc ſignificatu.

Ad præſepia ſua. Videtur legendum/ſus/nō ſua quia ſequit̃ aut gallina/quidam legūt auis.

Tunc panacis & ereungii: Legendum eryngii: eſt eni3 eryngion/ſiue erynge herba inter aculeatas imprimis clara contra ſerpentes & uenenata omnia naſcens. Eius radix bibit̃ aduerſus ictꝰ morſuſq;/Apollodorus aduerſus toxica cum rana decoquit.

Saluiandum pecus: Saluiato potionandu3/Saluiatū/qđ a quibuidā ſalliuatū dicitur/potionis eſt genus/quo in ueterinis iumentiſq; maxime utuntur/ueterinarii, hoc eſt medici ueterinoru3/ſunt autem ueteria animalia/quæ uehere poſſunt/Salluatu3 a ſaliua quaſi ſucco dictum uidetur: qui ſaluiatum legere mauult a ſaluia ſiue ſale nuncupationem trahit/ Saluiati Plinius quoq; commeminit & inſer. us a Columella dictum eſt/per uuam lacte ſaluiatur.

Conſiliginem uocāt: Plinius libro. xxvi. Scribit hæc. radix uero herbe conſiliginis/qua3 nuper inuentā diximuſ/ ſuum quidem & pecorū omnium remedium præſens eſt. Pulmorum ultio/uel traiecta tantum i auricula/bibi debet ex aqua/haberiq; in ore aſſidue ſub lingua, idem, xxv. Noſtra ætas meminit herba3 in marſis repertam/naſcitur & æquiculis circum uicum ne neruefie/uocatur conſiligo.

Tanq̄ olitæ reductum; emendo tanq̄ lituræ ductus appareat.

mini p̄dicta radicula ĩſerit̃.quã cũ recẽs plaga cõprehẽdit:ita cõ/
tinet:ut ea labi nõ poſſit.In eã deide auriculã oĩs uis morbi peſti/
lenſq; uirus elicit̃:donec pars quæ fibula circũſcripta eſt:demor/
tua excidit:et minimæ partis iactura caput conſeruat̃. Cornelius
Celſus etiã uiſci folia cũ uino trita p nares ĩfundere iubet. Hęc fa/
cienda ſi gregatim pecora laborãt,Illa deinceps ſi ſingula.

Quod remediũ adhibet̃ boui cruditate laborãti. Cap.vi.

c Ruditatis ſigna ſũt crebri ructus:ac uentris ſonitus: fa/
ſtidia cibi:neruoꝝ ĩtẽtio:hebetes oculi.Propter quę boſ
neq; rumĩat:neq; lĩgua ſe deterget. Remedio erũt aquæ
calidæ duo cõgii:et mox trigĩta braſſicæ modicæ caules cocti: et
ex aceto dati. Sed uno die abſtinẽdũ ẽ alio cibo.Quidã clauſum
ĩtra tectũ cõtinẽt:ne paſci poſſit.Tũ lẽtiſci oleaſtriq; cacuminum
Pondo.iiii.et libra mellis una trita pmiſcẽt aquę cõgio:quã noc/
tẽ unã ſub dio habẽt:atq; ita faucibɔ ĩfũdũt.Deĩde ĩterpoſita ho/
ra macerati erui quattuor libras obiiciũt:aliaq; potiõe prohibent.
Hoc p triduũ fieri:dũ oĩs cauſa lãgoris diſcutiat̃. Nã ſi neglecta
cruditas ẽ et ĩflatio uẽtris et ĩteſtinoꝝ maior dolor ſeqt̃:q nec ca/
pete cibos ſinit:gemitus exprimit.locoq; ſtare nõ patit̃:ſæpe de/
cũbere:et agitare caput:caudãq; crebrius agere. Manifeſtũ reme/
diũ ẽ ꝓximã clunibɔ partẽ caudæ uinculo uehemẽter obſtingere:
uiniq; ſextariũ cũ olei hemina faucibuſ infundere:atq; ita citatũ p
mille et qngentos paſſus agere.Si dolor pmanet:ungulas circũſe/
care:et uncta manu p anum inſerta fimũ extrahere:rurſuſq; agere
currentẽ.Si nec hæc ꝓfuit res:caprifici aridæ cõterunt̃: et cũ do/
drante aquæ calidæ dãtur. Vbi nec medicina proceſſit: myrti ſil/
ueſtris folioꝝ duæ libræ deligant̃:totidẽq; ſextarii calidæ aquæ
mixti p uas ligneũ faucibus infunduntur. Atq; ita ſub cauda ſan/
guis emittitur:qui cum ſatis profluxit:INhibetur papyri ligami/
ne. Tum concitate agitur pecus eouſq;:dum anhelet. Sunt et ante
detractionem ſanguinis illa remedia:tribus heminis uini : tribus
PINſiti alii permiſcetur:et poſt eam potionem currere cogit̃. Vel
ſalis ſextans çum decem cepis conteritur:et admixto melle de/
cocto COLlyria immittũtur aluo:atq; ita citatus bos agetur.

Quo remedio ſedatur dolor uentris et inteſtino/
u rum pecoris. Caput.vii.

Entris quoq; et inteſtinorum dolor ſedat̃ uiſu nantiũ:
et MAxime anatis:quam ſi conſpexit cui inteſtinum dolet: cele/
rit eo tormento liberatur.Eadem anas maiore profectu mulos et

Pondo li/
bras.Q d ge/
nus locutiõis
freqntiſſimũ
ẽ apud ſcrip/
tores ut pon/
do ponãt pro
libra/ uñ ue/
teres auctore
Quĩtilião di/
xere duapõ/
do& trepõdo
ꝓ duab⁹/& ꝓ
trib⁹ libris.ĩ/
terdũ põdo p
põdere uſur/
patur.Liuius
corona libræ
pondo.
Inhibetur.
Siſtit̃ corcet̃
ſupprimitur.
Pinſiti alii:
Alium pinſi/
tũ ĩtellige id
qd uulgo di/
citur piſtum
& molitum.
Collyria:at
tende colly/
ria dici nõ ſo/
lũ medicam/
ta oculorũ/ſ3
aliarũ quoq;
rerũ.Itẽ cor.
celſ⁹ collyria
põit ꝓmedi/
camẽtis fiſtu/
laꝝ/docẽs q°
mõ fieri de/
bet collyriu3
ad fiſtulaſ cu/
rãdas ſcribit
ſuidas κολου
ρια. Ideſt co/
lyria cẽ phar/
maca iatrica
ideſt medici/
nalia/Idẽ do/
cet panes q°ſ
dã quaſi mu/
tilos eodẽ no/
mine appel/
lari.

Maxime anatis: Tradunt/auctores in torminoſis hominibus anate appoſita uentri/ tranſire

equinum genus conſpectu ſuo ſanat. Sed interdum nulla ꝓdeſt medicina. Sequitur minus uitium quorum ſignum eſt cruenta et mucoſa uentris proluuies. Remedio ſunt cupreſſini qndecim COni: totidemq; gallæ et uirorum: æqui ponderis uetuſtiſſimus caſeus: quibus in unum tunſis admiſcentur auſteri uini quattuor ſextarii: qui pari menſura per quatriduum diſpenſati dantur. Nec deſint lentiſci myrtiq; et oleaſtri cacumĩa uiridia: alnos corpus ac uires carpit: opetiq; inutilem reddit. quæ cum accidunt: prohibendus erit bos potiõe per biduum: prĩoq; die cibo abſtinendus. Sed mox cacumĩa oleaſtri et arũdinis item baccę lentiſci et myrti dãdę: nec poteſtas aquę niſi q̃parciſſime facienda eſt. Sũt qui tenerã laurum colliculi librã et abrotanum cerati cũ pari portione deterint: cum aquæ calidæ duobus ſextariis: atq; ita faucibus infundant: eademq; pabula ut ſupradiximus obiiciant. Quidam uinaceorum duas libras torrefaciunt: et ita conterunt cũ totidem uini auſteri: potandũq; medicamentũ præbent: oĩa in humore ſupradixi: nec minus cacumina prædictarũ arborum obiiciunt. Quod ſi neq; uentris creuerit citata proluuies: neq; inteſtinorũ ac uentris dolor: ciboſq; reſpuet: et prægrauato capite ſæpius conſueuit: lachrimaq; oculis et pituita nari ꝓfluent: uſq; ad oſſa frons media uratur: aureſq; ferro decidantur. Sed uulnera facta interdum ſaneſcunt: iterdum defricare bubula urina conuenit. At ferro reſciſſa melius pice et oleo curantur.

De uitioſis incrementis linguæ. Cap: viii.

Olent etiam faſtidia cibo afferre uitioſa incrementa linguæ: quas ranas VEterinarii uocant. Hæc ferro reciduntur: et ſale cum alio pariter trito uulnera defricantur: donec laceſſita pituita. Tum uino perluitur os: et interpoſito unius horę ſpacio uirides herbæ uel frondes dãtur: dum facta ulcera cicatrices ducant. Si neq; ranæ fuerint: neq; aluus citata: et nihilominus cibos non appetet: proderit aliũ pinſitum cũ oleo per nares infundere: Vel ſale uel cunila defricare fauces: Vel eãdem partem alio tunſo et HALlecula linire. Sed hæc his ſolum faſtidium eſt. Febricitanti boui conuenit abſtineri cibo uno die. Poſtero deinde exiguũ ſanguinem ieiuno ſub cauda mitti: atq; interpoſita modicę magnitudinis coctos braſſicæ coliculos triginta ex oleo et garo ſaluiati more dimitti: eamq; eſcam per quinq; dies ieiuno dari.

morbum, anateq; emori.

Coni cupreſſini. Con⁹ dicitur fructus cupreſſorũ. Vñ coniferæ dictæ a poetis. κωνοφόροι græce nominatur, quoniam rotunditate in acumen attollitur. κωνοφόροι auctore Suida ſũt ſtrobili, ubi ſtrobilos accipere malo ꝓ nucleis pineis q̃ pro fructibus cupreſſi. Nã & galenus in ſeptimo librorũ q μ...ερη inſcribũtur, docet conos antiquitus appellatos eſſe ab atticis ſtrobilos. i. fructus pineos. M. Varro galbulos nomiat pilas illas cupreſſorũ corticias, in qbus incluſa ſũt ſemĩa primigenia.

Veterinarii: Medici pecorum ueterinarii nominantur, quos firmic⁹ matern⁹ mulomedicos uocat ducto uocabulo ex uoce græcorum, a quibus κτηνιατροι appellantur idest medici iumẽtorum.

Hallecula. Piſciculi nomen eſt. põt eſſe diminutiuum hallecis, quæ fex ẽ muriæ imperfecta nec colata.

Præterea cacumina lentiſci aut oleæ uel tenerrimam quamcꝗ frondem ac pampinos uitis obiici:tum etiam ſpongia labra detergeri:et aquam frigidam ter die pręberi potandam. Quę medicina ſubtecto fieri debet:nec ante ſanitatem bos emitti. Signa febricitantis:manãtes lachıymæ:grauatũ caput: oculi compreſſi:fluuidũ ſaliuis os:longior et cum quodam impedimento tractus ſpiritus interdum et cum gemitu.

De tuſſi boum. Cap.viiii.

r Ecens tuſſis optime ſaluiato farinæ ordeaceæ diſcutitur. Interdum magis proſunt gramina conciſa et his admixta freſa faba. Lentes quoꝗ BALbulis exemptæ et minutæ MOlitæ:miſcentur aquę calidæ ſextarii duo:factaꝗ ſorbitio per cornu infunditur. Veterem tuſſim ſanant duæ libræ hyſopi macerati ſextariis aquæ tribus. Nã id medicamentum teritur:et cum lentis minutę ut dixi molita ſeſtarii quatuor more SALuiati dat̃:ac poſtea aqua hyſopi per cornu infundit̃. Porri etiam ſucc⁹ oleo: uel ipſa fibra cũ ordeacea farina cõtrita remedio ẽ. Eiuſdẽ radicis diligẽter lotæ et cum farre triticeo pinſitę uinoꝗ datę uetuſtiſſimã tuſſim diſcutiunt. Facit idem pari mẽſura eruũ ſine ualuulis CVM torreo ordeo molitũ et ſaluiati more ĩ fauces dimiſſũ.

Supputationis remedia. Cap.x.

ſ Vppuratio melius ferro reſcinditur q̃ medicamento expreſſo. Deinde ſinus ipſe qui eam continebat: calida bubula urina eluitur:atꝗ linimẽtis pice liquida et oleo imbutis colligatur. Vel ſi collui ea pars nõ poteſt: lamina candente ſeuum caprinum aut bubulum inſtillatur. Quidam cum uitioſam partem inuſſerũt:urina uetere eluũt: atꝗ ita æquis ponderis incocta pice liquida cũ uetere axungia linunt.

Claudicãti boui quod remediũ adhibeat̃. Cap.xi.

ſ Anguis dimiſſus ĩ pedes claudicationẽ affert. Quę cum accidit:ſtatim ungula inſpicitur. Tactus autẽ feruorem demonſtrat. Nec bos uitiatã partẽ uehementius premi patitur. Sed ſi ſanguis adhuc ſupra ungulas ĩ cruribus eſt:fricatione aſſidua diſcutitur. Vel cum ea nihil ꝓfuit:SCARIficatione demitur. At ſi iam in ungulis eſt:inter duos ungues cultello leuiter aperies. Poſtea linimẽta ſale atꝗ aceto imbuta applicantur:ac SOlea ſpartea pes induitur:maximeꝗ datur opera ne ĩ aquã pedem mittat:et ut ſic pes ſta/

Balbulis exẽptæ:Legendũ ualuolis ideſt folliculis ut ante dixim⁹.

Molitæ. Mola contuſæ. media correpta pronunciatur molitum.

Saluiati. genus eſt potionis ut iam docuimus. quod modo ſaliuatum, modo ſaluiatum dici lego.

Cũ torreo. Toſto. torrefacto.

Scarificatione: Scarificatio ſunt minutæ cutis inciſuræ:qua ĩ cucurbitulis quoꝗ imponendis utimur, ẽ & ſcarificatio utilis arboribus cum ĩciſuris ꝑpetuis laxant corticẽ uelut cutem acie falcis. & ita dilatatæ cicatrices renato corpore explent̃ fiuntꝗ arbori ſalutares. naꝫ magna ex parte ſimilis hominũ medicina & arborum eſt. apud Plinium perperam legitur caprificatio ꝓ ſcarificatio.

Solea ſpartea. Calciamento iunceo & molli a ſparto. quę iberica herba ẽ. Apulei⁹ helcii ſpartei meminit.

53

bulet̃. Hic idem ſanguis niſi emiſſus fuerit:ſaniem creabit:qui ſi
ſuppurauerit:tarde pcurabit̃. Ac primo ferro circũciſus et expur/
gatus:deinde pannis et aceto madentibus inculcatis:mox axun/
gia uetere et ſeuo hircino pari põdere decoctis ad ſanitatẽ perdu/
citur. Si ſanguis in inferiore parte ungulæ eſt:extrema pars ipſius
unguis ad uiuum reſecat̃:et ita emittitur:ac linimentis pennuo/
lutus ſpartea munitur. Mediã ungulã ab inferiore parte nõ expe/
dit aperire:niſi eo loco iam ſuppuratio facta eſt. Si dolore neruorũ
claudicat:oleo et ſale genua poplites ſq; et crura explicãda ſũt:do/
nec ſanet̃. Si genua intumuerũt:calido aceto fouenda ſunt:et lini
ſemen ut miliũ detritum cõſperſumq; aqua mulſa imponendũ
ſpõgia feruenti aqua imbuta et expreſſa lita æque melle recte ge/
nibus applicantur:ac faſceis circundãtur. Quod ſi tumori ſubeſt
aliquis humor:fermentum uel farina ordeacea ex paſſo aut aqua
mulſa decocta imponitur. Et cum maturuit SVPpuratio:reſcin/
ditur ferro. Eaq; emiſſa ut ſupra docuimus linimentis curat̃. Poſ
ſunt etiam (ut Cornelius Celſus præcipit) lilii radix:aut ſcylla cũ
ſale:uel ſanguinalis herba quã polygona græci appellãt:uel mar/
rubium ferro recluſa ſanare. Fere autem omnis dolor corporis ſi
ſine uulnere eſt:recens melius fomẽtis diſcutitur. Vetus uritur:et
ſupra uſtum butyrum uel caprina inſtillatur adeps.

Ad ſcabiem remedia et ad morſum rabioſi canis uel lupi nec
non et ad coriaginem. Cap. xii.

Cabies extenuatur trito allio defricto. Eodemq; reme/
ſ dio curatur rabioſæ canis uel lupi morſus:qui tamen et
ipſe impoſito uulneri uetere ſalſamẽto ęque bene ſanat̃.
Et ad ſcabiem præſentior alia medicina eſt: CVM cunila et ſul/
phur cõterunt̃:admixtaq; amurca cũ oleo aqua aceto incoquũt̃.
Deinde tepefactis ſciſſum alumen tritũ ſpargitur. Id medicamẽ/
tum candente ſole illitum maxime prodeſt. Vlceribus gallæ tritę
remedio ſũt. Nec minus ſuccus marrubii cum fuligine. Eſt et in/
feſta peſtis bubulo pecori:coriaginem ruſtici appellant:cum pellis
ita tergori adhæret:ut apprehẽſa manibus deduci a coſtis nõ poſ/
ſit. Ea res nõ aliter accidit:q̃ ſi bos aut ex langore aliquo ad ma/
ciem perductus eſt:aut ſudans in opere faciẽdo refrixit:aut ſi ſub
onere pluuia madefactus eſt. Quę cum pernitioſa ſunt:cuſtodiẽ/
dum eſt:ut cum ab opere boues redierint:adhuc ęſtuantes anhe/
lanteſq; uino aſpergantur:et offa adipis faucibus eorum ĩſeratur.
Quod ſi prædictum uitium inhæſerit:prodest decoquere laurũ:
et ea calda fouere terga:multoq; oleo et uino confeſtim ſubigere:

Suppuratio. Apoſtemata græci uocãt/ noſtri ſuppu/ rationes. fit & ſuppuratio/ quãdo ex ulceribus ma/ nat pus. hoc ẽ ſanies/ ſuppu rare dicitur ulcera quãdo peruenerunt ad maturita/ tem & emit/ tunt pus.

Cuſculabula. emẽdo cunila bubu/ la. hoc enim nõie appellat̃ herba. cuius plura ſũt ge/ nera. eſt enim cunila quæ bubula appel lat̃ cuius ſe/ men cõtra ſer pentes uino bibit̃. Eſt alia cunila galli/ nacea appel/ lata a noſtris a græcis ori/ ganum hera/ cleoticũ ter/ tium genus ẽ eius. quæ a gręcis maſcu la a nris cuni/ lago uocat̃. Vires cunilæ uehementiſ/ ſimas in om/ nibus his ge/ neribus tra/ dunt.

Clauorum. Int̃ ulcera ſũt claui, quorũ quidã morticini appellant. naſcit̃ clauus nõnũq̃ alibi, ſz maxie i pedib⁹, ut docet. cor. Celſus. Clauo piit ſillius italicus. Minor moleſta. Legendũ moleſtia, qđ ſtructura & ſenſus euidenter oſtendunt.

ac per omnis partis apprehendere et attrahere pellem. Idq; optime fit ſub dio ſole feruente. Quidam flocces uino et adipe commiſcent: eoq; medicamento poſt fomenta prædicta utuntur.

Ad exulcerationẽ pulmonis: et palati tumorem. Cap. xiii.

e

ST etiam illa grauis pernicies: cum pulmones exulcerantur. Inde tuſſis et macies et ad ultimum pthiſis inuadit. Quę ne mortem afferant: radix coryli inuſta ita: ut ſupra docuimus: perforatæ auriculæ inſeritur: et porri ſuccus iſtar heminæ pari olei menſuræ miſcetur: et cum uini ſeſtario potandus datur diebus compluribus. Interdum et tumor palati cibos reſpuit: crebrũq; ſuſpirium facit. et hanc ſpeciem præbet: ut bos lætus pendere uideatur: Ferro palatum ſauciare: ut ſanguis profluat. Exemptum ualuulis eruum maceratum uiridemq; frondem uel aliud molle pabulum dum ſanet̃ præbere. Sin opere collum contuderit: præſentiſſimum eſt remedium ſanguis de aure emiſſus. Aut ſi id factum non erit: herba quæ uocatur habia cum ſale trita et impoſita. Si ceruix mota et deiecta eſt: cõſiderabimus quã partẽ declinet: et ex diuerſa auricula ſanguinem detrahemus. Ea porro uena quæ in aure uidetur eſſe ampliſſima: ſarmento prius uerberatur. Deinde cum ad ictum intumuit: cultello ſoluitur. Et poſtero die iterum ex eodem loco ſanguis emittit̃: ac biduo ab opere datur uacatio. Tertio deinde leuis iniungitur labor: et paulatim ad iuſta pducit̃.

Ad tumorem ceruicis. Cap. xiiii.

q

Vod ſi ceruix in neutram partem deiecta eſt: media quę intumuit ex utraq; auricula ſanguis emittitur: qui cum intra triduum q̃ bos uitium cœpit: emiſſũ nõ ẽ. intumeſcit collũ: neruiq; tenduntur: et inde nata duricies iugum non patitur. Tali uitio comperimus autem eſſe medicamentũ ex pice liquida et bubula medulla et hircino ſeuo et uetere oleo æquis ponderibus compoſitũ atq; incoctum. Hac compoſitione ſic utendum eſt: cum diſiungit̃ ab opere in paſcua: ex qua bibit tumor ceruicis aqua madefactus ſubiicit̃: prædictoq; medicamẽto defricatur: et illinitur. Si ex toto propter ceruicis tumorem iugum recuſet: paucis diebus requies ab opere dãda eſt. Tũ ceruix aqua frigida defricanda et ſpuma argenti illinenda eſt. Celſus quidem tumenti ceruici herbam: quæ uocat̃ habia (ut ſupra dixi) cõtuendi et imponi iubet. CLAuorum qui fere ceruicem infeſtant: MInor moleſta eſt. Nam facile operantem lucernam inſtillato. Potior tamen ratio eſt cuſtodiendi: ne naſcantur: neue colla conſpargi oportet. Deinde cum ad ſiccum erunt: ſubinde oleo imbui. Si talũ aut ungulã uomere lęſerit: picem duram et axungiam cum ſulphure lana ſuccida inuoluta cãdente ferro ſupra uulnus inurito. Quod idẽ remediũ opti-

me facit exempta ſtirpe. Si forte ſurculum calcauerit: aut acuta te/
ſta uel lapide ungulã pculerit: quæ tamen ſi altius uulnerara ẽ: la/
tius ferro circũcidit̃: et ita inunt̃ ut ſupra præcepi. Deĩde SPAR/
tea calceata per triduum ſuffuſo aceto curat̃. Item ſi uomere crus
ſauciatit: marina lactuca quam græci tithymalũ uocant: admix/
to ſale imponatur ſubtrita. Pedes eluuntur calefacta bubula urina.
Deinde faſce ſarmentorum incenſo cum iam ignis in fauillam re/
cidit: feruentibus cineribus cogitur inſiſtere: ac pice liquida cum
oleo uel axungia cornua eius linunt̃. Minus tamen claudicabũt
armenta: ſi opere diſiuncti multa frigida lauentur pedes. Et dein/
de SVFfragines coronę: ac diſcrimen ipſum quo diuiſa eſt bouis
ungula: uetere axungia defricetur.

Ad conuulſos armos: et cornua præfracta. Cap. xv.

ſ AEpe etiam uel grauitate longiore: uel cũ ĩ proſcindẽ/
do: aut duriori ſolo aut obuię radici obluctatus cõuel/
lit armos. Quod cum accidit: e prioribus cruribus ſan/
guis mittendus eſt: ſi dextrum armum lęſit in ſiniſtrum: ſi leuum
in dextro. Si uehementius utrũq; uitiauit: itẽ in poſterioribus cru/
ribus bene ſoluentur. Præfactis cornibus linteola ſale atq; aceto
et oleo ĩbuta ſuperponũt̃: ligatiſq; per triduũ eadem infundunt̃.
Quarto demum axungia pari põdere cum pice liquida et corti/
ce pineolo iugata impõitur. Et ad ultimum cum iam cicatricem
ducũt: fuligo infricatur. Solent etiam neglecta ulcera ſcatere uer/
mibus: qui ſi mane perfundunt̃ aqua frigida rigore contracti de/
cidunt. Vel ſi hac ratione nõ poſſunt eximi: marrubium aut por/
rum conteritur: et admixto ſale imponit̃. Id celerrime necat prę/
dicta animalia. Sed expurgatis ulceribus confeſtim adhibẽda ſũt
linimenta cũ pice et oleo ueterec; axungia. Et extra uulnera eo/
dem medicamento circumlinenda: ne infeſtentur a muſcis: quæ
ubi ulceribus inſederunt: uermes creãt.

Ad ictus ſerpentis: et noxiorum animalium. Cap. xvi.

e SI etiam mortiferus ſerpentis ĩctus: et magnoꝝ anima/
lium noxium uirus. Nam et uipera et CEcilia ſæpe cũ
ĩ paſcua bos improuide ſupercubuit: laceſſita onere mor/
ſum ĩprimit. Muſq; araneus græci σκυτταλην appellant: q̃uis exi/
guis dentibus non exiguam peſtem molitur. Venena uiperæ de/
pellit ſuper ſcarificationem ferro capta herba: quam uocant perſo/
nã: trita et cum ſale impoſita. Plus etiam eiuſdem radix contuſa
prodeſt. Vel ſimoniamum trifolium: quod inuenitur fragoſis lo/
cis efficaciſſimũ traditur: odoris grauis neq; abſimilis bitumini:

Spartea. Expõeur ſu/ pra calciamẽ/ to iunceo & molli ex ſpar/ to facto.

Suffragines coronæ. Sũt ĩ crurib⁹ po/ ſterioribus quadrupedũ ſuffragies/ q/ bus pedes in/ flectũtur. di/ ci ex eo uidẽ/ tur q̃ ſubtus frangãt. Pli/ nius tradit a/ ues curuare ſuffragines ĩ poſteriora: q/ b⁹ uerbis pla niſſime de/ monſtrat ſuf/ fragines dici illaꝫ in cruri/ b⁹ partẽ quę humãi popli/ tis modo cur/ uat̃ Hic ſuf/ fragioſa mu/ la, cuius ſuf/ fragies mor/ bo infeſtant̃: Corona autẽ pars eſt pedis in brutis ani/ mantibus.

Cecilia. No/ men ẽ ſerpẽ/ tis. quidaꝫ a/ pud Plinium mendoſe le/ gũt cecas ſer/ pentes cum legendum ſit cecilias.

et iccirco græci eam ασφαλτιον appellát:noſtri aũt ꝑpter figuram
uocant acutum trifolium.Nam longis et hirſutis folus uitet: cau/
lemq; robuſtiorem facit q̃ ptatenſe. Huius herbæ ſuccus uino mix/
tus infunditur faucibus:atq; ipſa folia cum ſale trita MAlagmatis
incendunt. Vel ſi hanc herbam uiridem tempus anni negat:ſemina
eius collecta et leuigata cum uino dantur potãda: radiceſq; cũ ſuo
caule tritæ farinæ et ſale cómixtæ ex aqua mulſa ſcatificationi ſu/
perponuntur. Eſt et pręſens remedium ſi conteras fraxini terna ca/
cumina quinq; librarum cum totidem uini et duobus ſeſtariis olei:
expreſſumq; ſuccum faucibus infundas.Itemq; cacumina eiuſdem
arboris cum ſale trita læſæ parti ſupponas.Ceciliæ morſus tumorẽ
ſuppurationemq; molit̃.Idem facit etiam muris aranei. Sed illius
ſanatur noxa fibula ænea ſi locum læſum cópungas: CREtaq; ci/
molia ex aceto linas.Mus ꝑniciem quam intulit:ſuo corpore luit.
Nam et animal ipſum oleo merſum necatur:et cum imputruit có/
terit̃:eoq; medicamine q̃nq; morſus muris aranei linit̃.Vel ſi id nõ
adeſt :humorq; oſtendit iniuriã dentiũ:cuminũ: cóterit̃ eiq; adii/
citur exiguum picis liqdę et axungiæ ut LENtorem malagmatis
habeat.Id impoſitum ꝑniciem commouet.Vel ſi anteq̃ tumor diſ/
cuteret̃:in ſuppurationem conuertit:optimũ eſt ignea lamina có/
uerſionem reſecare.et quicquid uitioſi eſt inurere:atq; ita liqda pice
cum oleo linire.Solet etiam ipſum animal uiuum creta figulari cir/
cundari.Quæ cum ſiccata eſt:collo boum ſuſpendatur. Ea res in/
noxium pecus a morſu muris aranei prebet. Oculorum uitia ple/
rumq; melle ſanantur.Nam ſiue intumuerunt aqua mulſa triticeæ
farinæ conſpergitur et componitur:ſiue album in oculo eſt: mon/
tanus ſal hiſpanus uel ammoniacus uel etiam cappadocis minute
tritus et immixtus melli uitium extenuat. Facit idem trita ſepiæ
teſta:et per fiſtulam ter die oculo inſpirata. Facit et radix quã græci
uocant μαγουδαριν:uulgus autem noſtra conſuetudine laſerpi/
tium appellat.Huius q̃tocunq; ponderi decem partes ſalis ammo/
niaci adiiciuntur:eaq; pariter trita oculo ſimiliter infunduntur: uel
eadem radix cõtuſa et cum oleo lentiſci inuncta uitium expurgat.
EPIhoram ſupprimit polenta conſperſa mulſa aqua:et in ſuperci/
lia genaſq; impoſita:paſtinacęq; agreſtis ſemina et ſuccus armora/
ceæ cum melle conleuata oculorum ſedãt dolorem. Sed quotienſ/
cunq; mel aliuſue ſuccus remediis adhibetur: circumliniendus erit
oculus pice liqda cũ oleo:ne a muſcis infeſtet̃. Nã et ad dulcedinẽ
mellis aliorũq; medicamẽtorum nõ hæ ſolæ, ſed et apes aduolant.

Remedia ad hauſtam hirudinem. Cap.xvii.

Aſphal/tion.græce ασφαλ/τος dicit̃ bitumen/ uñ aſphalti tes lac⁹ dic/t⁹ quaſi bi/tuminalis.

Malag/matis:ma/lagmata medicamẽ/ta quæ mol/liunt/ unde & nomen.

Creta ci/molia:cretæ terræ plura ſũt genera/ ex his cimo liæ duo ad medicos ꝑ/tinentia ab iſula cimo/lo dicta ci/molia.

Lentorẽ. tenacitatẽ uiſcoſitatẽ glutinatio/nẽ,ut ante docuimus.

Epihorã. Lege epi/phorã/mor bus eſt ocu/larius/cui⁹ crebra mẽ/tio apd Pli/niũ,naſcit̃ & epiphora in genitali/bus.

111

Agnam etiam perniciem affert HIRVdo hauſta cũ m aqua. Ea adhærens faucibus ſanguinẽ ducit: et incremento ſuo tranſitum cibis pręcludit. Si tam difficili loco eſt: ut manu detrahi non poſſit: fiſtulam uel arundinem inſerito: et ita calidum oleum infundito. Nam eo cõtactu animal confeſtim decidit. Poteſt etiã per fiſtulã DEVſticæ nucis odor immitti: qui ubi ſuperponitur igni: fumum emittit. Conceptum nidorem fiſtula uſq; ad hirudinem perfert: ISq; nidor depellet hærentem. Si tamen uel ſtomachum uel inteſtinum tenet: calido aceto per cornua infuſo necatur. Has medicinas q̃uis bubus præceperim: poſſe tamen ex his plurima etiam omni maiori pecori cõuenire nihil dubiũ eſt.

De machĩa faciẽda qua clauſa iumẽta curẽt. Cap. xviii.

ſ Ed et machina fabricanda eſt: qua clauſa iumenta boueſq; curẽtur: ut et propior acceſſus ad pecudem tutus ſit: nec in ipſa curatione quadrupedes reluctãdo remedia reſpuẽt. Eſt enim talis machinę forma. Roboreis aſſibꝰ cõpigit̃ ſolũ: qđ habet ĩ lõgitudinẽ pedes nouẽ: et ĩ latitudinẽ pars prior DIpodiũ ſemiſſẽ: pars poſterior quattuor pedes. Huic ſolo ſeptenũ pedũ ſtipites recti ab utroq; latere quaterni applicãt̃. Ii autẽ in ipſis quattuor angulis affixi ſunt: omneſq; tranſuerſis ſex themonibus QVASI uacerræ inter ſe ligantur ita: ut a poſteriori parte quę latior eſt uelut in caueam quadrupes poſſit induci: nec exire alia parte prohibentibus aduerſis aſſiculis. Primis autem duobus ſtaturninibus imponitur firmum iugum: ad quod iumenta capiſtrantur: uel boum cornua religantur: ubi poſſunt etiam NVmellæ fabricari: ut inſerto capite deſcendẽtibus per foramina regulis ceruix teneatur. Cæterum corpus laqueatum et diſtentum temonibus obligatur: immotumq; medentis arbitrio eſt expoſitum. Hæc ipſa machina communis erit omnium maiorum quadrupedum.

De tauri forma. Cap. xviiii.

q Voniã de bubus ſatis præcepimus: opportune de tauris uaccisq; dicemus. Tauros maximoſ mẽbris ampliſſimis: moribꝰ placidis: media ætate probãdos cenſeo. Cętera fere oĩa eadẽ in his obſeruabimus: quæ in bubꝰ eligẽdis. Neq;.n. alio diſtat bonus taurꝰ a caſtrato: niſi q̈ huic torua facies ẽ: uegetior aſpectꝰ: breuiora cornua: toroſior ceruix: et ita uaſta ut ſit maxĩa portio corporis: uẽtre paulo ſuſtrictiore: q magis rectꝰ et ad iĕũdas fœmĩas habilis ſit.

Hirudo. Sãguiſugã uocant, Oratius, nõ miſſura cutẽ niſi plena cruoris hirudo: Plautꝰ, uertã me in hirudinem atq; horum exugebo ſãguinẽ.

Deuſticæ nucis: Ideſt crematæ, toſtæq; in pruinis.

Iſq; nidor: odor ex fumantibus patinis & ex e duliis maxime aſſis manãs dicitur nidor. Hic illud, captum te nidore ſuæ putat ille culinæ & apud Oratiũ, Naſũ nidore ſupinor, dicimus & nidorẽ uſtrinã hoc ẽ odorẽ rei crematę, Virgiliꝰ barba reluxit nidoremq; ambuſta dedit.

Dipodiũ ſemiſſe: Lege dipondiũ exponeq; duos pedes, cũ dimidio, ex locutiõe peculiari Columellæ ut ſupra annotauimus.

Quaſi uacerræ. Vacerras dicũt ſtipites & perticas ad quos equi religari ſolent, alibi docet Columella uacerras appellari genꝰ clatrorũ, accipiq; pro longuriis ſiue perticis.

Numelli: Lego numellæ, ſunt aũt uincula, q̃bus quadrupedes ĩ paſcuis deligãtur, numellarũ meminit Plautus.

Nixę. quæ ſe pi⁹ pe/ cerūt. Care/ tis:a ca/ rice her ba care/ tu3 dic/ tū. Vir/ gili⁹. tu poſt ca/ recta la/ tebas.

De forma uaccæ. Cap.xx.

u Accæ quoq; probantur altiſſimæ formæ longæq;:maximis ute/ tis:frontibus latiſſimis:oculis nigris et patētiſſimis:cornibꝰ ue/ nuſtis et leuibus et nigrātibus:piloſis auribꝰ:cōpreſſis malis:pa/ learibus et caudis āpliſſimis:ungulis modicis et cruribꝰ.Cętera quoq; fere eadē in fœminis quæ et in maribus deſiderāť:et præcipue ut ſint nouellæ: quoniā cū exceſſerūt annos decē fœtibus inutiles ſūt.Rurſus minores bi/ mis iniri non oportet. Si ante tñ conceperint:ptū earū remoueri placet: ac p triduū ne laborent ubera exprimi:poſtea mulctra prohiberi.

Quotannis delectus faciendus. Cap.xxi.

ſ Ed et curandū eſt omnibꝰ annis eque atq; in reliqs gregibus pe/ coris:ut delectus habeať.Nā et NIxæ et uetuſtate quæ gignere deſierunt:ſummouendæ ſunt:et utiq; tauro quæ locum fœcū/ darum occupant ablegande:uel aratro domandæ:quoniā laboris et operis nō minus q̄ iuuēci ꝑpter uteri ſterilitatem pariētes ſūt. Eiuſmodi armētū maritima et aprica hyberna deſiderat:ęſtate opaciſſima montium: ac læta magis q̄ plana paſcua.Nā melius nemoribꝰ herbidis et frutetis et CAretiſ q̄ lapidoſis locis duranť ungulæ.Nec tā fluuios riuoſq; deſiderāt q̄ lacus manufactos:quoniam fluuialis aqua quæ fere frigidior eſt:partum abigit: et cœleſtis iucūdior eſt.Omnis tamen extremi frigoris tolerantior equino armēto uacca ē:ideoq; facile ſub dio hybernat.

De conſeptis et ſtabulis faciendis. Cap.xxii.

ſ Ed laxo ſpacio cōſepta faciēda ſūt:ne in anguſtiis cōceptū altera alteri⁹ elidat:et ut iualida fortioris ict⁹ effugiat.Stabula ſūt optīa ſaxo aut glarea ſtrata:nō icōmoda tñ etiā ſabuloſa.Illa:q; imbres reſpuāt:hec q; celeriter exorbēt trāſmittūtq;. Sed utraq; deuexa ſint:ut hu/ morē effundāt:ſpectētq; ad meridiē:ut facile ſiccēť:et frigidis uētis nō ſint obnoxia.Leuis aūt cura paſcui ē.Nā ut lętior herba cōſurgat:fere ultio tē/ pore æſtatis icendiť.Ea res et teneriora pabula recreāt:ſentibꝰ duris et fru/ ticē ſurrecturū i altitudinē cōpeſcuit.Ipſis uero corporibꝰ affert ſalubritatē iuxta cōſeptū ſaxis et canalibus ſal ſupiectus:ad quē ſaturæ pabulo libēter recurrūt:cū paſtorali ſigno quaſi receptui caniť.Nā id quoq; ſemp crepuſ/ culo fieri debet:ut ad ſonū buccinæ pecus ſi qđ i ſiluis ſubſtiterit:ſepta re/ petere cōſueſcat.Hic.n.recognoſci grex poterit:numeruſq; cōſtare:ſi uelut ex militari diſciplina intra ſtabularii caſtra māſerint. Sed nō eadē in tauros exerceť imperia:qui freti uiribus per nemora uagaď: liberoſq; egreſſus et reditus habent:nec reuocanť niſi ad coitus fœminarum.

Quæ ætas idonea ad admiſſuram. Cap.xxiii.

e X his q quadrimis minores ſūt:maioreſq; duodecī ānoꝝ phibēť admiſſura.Illi quoniā quaſi puerili ætate ſeminādis armētis paꝝ

idonei habentur:hi quia ſenio ſunt effœti. Menſe iulio fœminæ maribus plerumq; permittendæ:ut eo tempore conceptos ꝓximo uere adultis iam pabulis edant. Nam decem menſibus uentrem perferũt:neq; ex imperio magiſtri:ſed ſua ſponte maré pariuntur. Atq; in id fere qđ dixi tempus:naturalia congruunt deſideria:quoniam nimietate uerni pabuli pecudes exhilaratæ laſciuiũt. Quod ſi aut fœmina recuſat: aut non appetit taurus:eadem ratione qua faſtidientibus equis mox præcipiemus, Elicitur cupiditas odore genitalium admoto naribꝫ. Sed et pabulum circa tempus admiſſurę ſubtrahitur:fœminas ne ſteriles reddat nimia corporis obeſitas:et tauris adiicitͬ:quo fortius ineãt. Vnũq; marem quindecim uaccis ſufficere abunde eſt. Qui ubi iuuencam ſuperuenit:certis ſignis comprehendere licet:quem ſexum generauerit: quoniam ſi parte dextra deſiluit:marem ſeminaſſe manifeſtum eſt:ſi leua fœminam. Id tamen uerum eſſe non aliter apparet:q̄ ſi poſt unum coitum FORda non admittit taurum. Quod et ipſũ raro accidit. Nã q̄uis plena fœtu non expletur libidine:adeo ultra naturę terminos etiã in pecudibus plurimum pollent blandæ uoluptatis illecebræ. Sed non dubium eſt:ubi pabuli ſit lætitia:poſſe omnibus annis ꝑtum educari. At ubi penuria eſt alternis ſummitti. Quod maxime in operariis fieri placet:ut et uituli ãnui tẽporis ſpacio lacte ſatientͬ:nec forda ſimul opis et uteri grauetur onere:quæ cum ꝑtum edidit:niſi cibis fulta eſt: q̄uis bona nutrix labore fatigata nato ſubtrahit alimentũ. Itaq; et fœtæ cytiſus uiridis et torrefactum ordeum maceratumq; eruum præbetur:et tenerius olus torrido molitoq; milio:et per uuam lacte ſaluiatur. Melius etiam in hos uſus altinæ uaccæ probantur:quas eius regionis incolæ ceuas appellant. Hæ ſunt humilis ſtaturæ lactis abundãtes: propter quod remotis earum fœtibus generoſum pecus alienis educatur uberibus. Vel ſi hoc præſidium non adeſt:faba freſa uinum recte toleratur:idq; præcipue in magnis gregibus fieri oportet.

Forda non admittit. Vacca ꝑgnans dicitur forda a fetu. Ouidius. forda ferẽs bos ẽ:ab aliis horda appellatur quadã cognatiõe litterarum:ut hedus fedꝰ. Inde in faſtis dies hordicalia ſiue fordicalia noĩanͭ. quæ nõnulli appellant fordicidia: qbꝰ hordæ ſiue fordę idest grauidæ Vaccæ imolabantur.

Remedia ad lumbricos uitulorum. Cap. xxiiii.

ſ Olent autem uitulis nocere lumbrici:qui fere naſcuntur cruditatibus. Itaq; moderandum eſt:ut bene concoquant. Aut ſi iam tali uitio laborant:lupini ſemicrudi conteruntur:et offæ ſaluiati more faucibꝫ ingeruntur. Poteſt etiam cũ arida fico et eruo conteri herba ſantonica:et formata in offam:ſicut ſaluiatum dimitti. Facit idem axungiæ pars una tribus partibus hyſopi permixta. Marrubii quoq; ſuccus et porri ualet eiuſmodi necare animalia.

De caſtrandis uitulis. Cap. xxv.

c Aſtrare uitulos Mago cẽſet:dũ adhuc teneri ſunt:neq; id ferro facere:ſed fiſſa ferula cõprimere teſticulos:et paulatĩ cõfrĩgere.

Idq; optimum genus caſtrationum putat:quod adhibet ætati teneræ ſine uulnere. Nam ubi iam induruit melius bimus q̃ anniculus caſtratur. Idq; facere uel autumno luna decreſcente pręcipit: uitulumq; ad machinam deligare. Deinde priuſq̃ ferrum admoueas: duabus anguſtis ligneis regulis ueluti forcipibus apprehendere: et ipſos neruos quos gręci κρεμαστηρας ab eo appellát:q; ex illis genitales partes dependent comprehenſos. Deinde teſtes ferro reſecare: et expreſſos ita recidere: ut extrema pars eorũ adhærens prædictis neruis relinquatur. Ná hoc modo nec eruptione ſanguinis periclitatur iuuencus: nec in totum effeminatur adempta omni uirilitate: formamq; ſeruat maris: generandi uim depoſuit: quá tamen ipſam non protinus amittit. Nam ſi patiaris eum a recenti curatione fœminá inire: conſtat ex eo poſſe generari. Sed minime id permittendum: ne profluuio ſanguinis intereat. Verum uulnera eius ſarmentitio cinere linenda ſunt abſtinenduſque eo die ab humore et exiguo cibo alendus. Sequenti triduo uelut æger cacuminibus arborum et deſecto uiridi pabulo oblectandus: prohibenduſq; multa potione. Placet etiam pice liquida et cinere cum exiguo oleo ulcera ipſa poſt triduum linire: quo et celerius cicatricem ducant: nec a muſcis infeſtentur. Hactenus de bubus dixiſſe abunde eſt.

Quæ circo. Id eſt ludis circẽſibus qui erát curules qui & romái & magni nominátur. de Sacris certaminibus quorũ uictores uocát Ieronicas supra explicatum eſt.

Admiſſariis. Admiſſarii dicunt mariti equarum qui admittunt ad coitũ unde & admiſſura dicta. Admiſſarium periphraſi poetica decenter expreſſit Virgilius ſcribens. quem legere ducẽ & pecori dixere maritum.

## De equis. Cap. xxvi.

[q]Vibus cordi eſt educatio generis equini: maxime conuenit prouidere auctorem induſtrium et pabuli copiam: quæ utraq; uel mediocria poſſunt aliis pecoribus adhiberi. Summam ſedulitatem et largam ſatietatem deſiderat equinũ. Quod ipſum tripartito diuidit. Eſt. n. generoſa materies: QVAE circo ſacriſq; certaminibus equos præbet. Eſt mularis: quæ precio fœtus ſui comparat generoſo. Eſt et uulgaris: quæ mediocres fœminas mareſq; progenerat. Vt quæq; eſt præſtantior: ita ubere cápo paſcitur. Gregibus autẽ ſpacioſa et paluſtria necnon montana paſcua eligenda ſunt: rigua nec unq̃ ſiccana: uacuaue magis q̃ ſtirpibꝰ impedita: frequenter mollibꝰ potius q̃ proceris herbis abundantia. Vulgaribꝰ equis paſſim maribus ac fœminis paſci permittitur: nec admiſſuræ certa tempora ſeruantur. Generoſis circa uernum æquinoctium mares iunguntur: ut eodem tempore quo cóceperint: iam lætis et herbidis cápis poſt áni menſẽ paruo cũ labore fœtũ educát. Nam menſe duodecimo partum edunt. Maxime itaq; curandum ẽ prædicto tempore anni: ut tam fœminis q̃ ADmiſſariis deſiderantibus coeundi fiat poteſtas: quoniam id præcipue armẽtum ſi prohibeas: libidinis extimulatur furiis: unde etiá ueneno inditũ ẽ nomen

ἱππόμανες quod equinæ cupidini ſimilem mortalibus amorem accendat. Nec dubium quin aliquot regionibus tacito flagrent ardore coeundi fœminæ: ut etiam ſi marem non habeant: aſſidua et nimia cupiditate figurantes ſibi ipſæ uenerem cohortalium more auiũ uento concipiant. Quæ enim poeta licentius dicit.

Scilicet ante omnis furor eſt inſignis equarum.
Illas ducit amor trans gargara: tranſq; ſonantem
Aſcanium. ſuperant montes: et flumina tranant.
Continuoq; auidis ubi ſubdita flamma medullis/
Vere magis: quia uere calor redit omnibus: illæ
Ore omnes uerſæ in zephyrum: ſtant rupibus altis/
Exceptantq; leuis auras: et ſæpe ſine ullis
Coniugiis uento grauidæ mirabile dictu.

Cum ſit notiſſimum etiam ſacro monte hiſpaniæ: qui procurrit in occidentem iuxta oceanum: frequenter equas ſine coitu uentum p/tuliſſe fœtumq; educaſſe: qui tamen inutilis eſt: q triennio priuſq̃ adoleſcat morte abſumit. Quare: ut dixi: dabimus operam: ne circa æquinoctium uernum equæ deſideriis naturalibus iungantur. Equos autem precioſos reliquo tempore anni remouere oportet a fœminis: ne aut cum uolent ineant: aut ſi id facere prohibentur: cupidine ſolicitari noxam contrahant. Itaq; uel in longiqua paſcua marem placet ablegari: uel ad præſepia contineri. Eoque tempore quo uocatur a fœminis: roborandus eſt largo cibo: appropinquãte uere ordeo eruoq; ſaginãdus: ut ueneri ſupſit: quãtoq; fortior inierit: firmiora ſemina præbeat futuræ ſtirpi. Quidã etiam præcipiunt eodem ritu: quo mulas/admiſſarium SAginare: ut hac ſagina bilaris plurimis fœminis ſufficiat. Verumtamen nec minus q̃ quindecim: nec rurſus plures q̃ uiginti unus debet implere. Iſq; admiſſure poteſt et uſq; in annos uiginti plerumque idoneus eſſe. Quod ſi admiſſarius iners in uenerem eſt: odore perfricatur deterſis ſpongia FOEminæ locis et admota naribus equi. Rurſus ſi equa marẽ non patitur: detrita ſcylla naturalia eius linũtur: quæ res accẽdit libidinẽ. Nõnũq̃ ignobilis quoq; uulgaris elicit cupidinem coeũdi. Nam ubi admota fere tentauit obſequium: fœmina abducit: et iã patientiori generoſior equus imponitur: inde maior prægnantibus adhibẽda cura eſt: largoq; paſcuo firmãdę. Quod ſi frigore hiemis

Hippomanes. hippomães ut eximi⁹ poeta diſcribit/ Vir⁹ ẽ lẽtũ diſtillãs ab īguie eq̃ru p id tẽp⁹, q⁹ libidine extimulãtur. hippomães ẽ carũcula nigra ἐπὶ τῷ μετώπου τοῦ πώλου. i. ī frõte pulli eq̃ni ueneficiũ amoris/ de q⁹ itellexit poeta in ſexto opere/ quæ nitur & naſcẽtis eq d frõte reuulſus & matri præreptus amor; de q⁹ Plinius ſolin⁹. Ariſtoteles cæteri. ẽ & hippomães auctore theocrito φυτὸν ἱππωμ idest planta ſiue herba/ qua guſtata eq̃ ī furias agũtur/ unde & nomen.

Saginare: Pinguẽ facere & ſucculentum. Saginarius eruditi appellant locum inquo animalia aluntur/ ad ſaginam.

Fœminæ locis. Ideſt genitalib⁹ & naturalibus equæ: locos proprie appellãt genitalia mulierum/ Plini⁹ fœminis eadẽ omnia /pterq; ueſice iũctus utriculus unde dictus uterus/ qđ alio nõie locos appellãt. hoc ī reliqs aĩalib⁹ uuluã. M. Cato/ mulier ſi eo lotio locos fouebit/ nũquã hi uirioſi ſient. Cor. celſus quæ locis laborat/ aut difficulter partũ edit/ ſternutamẽto leuatur.

herbæ defecerint:tecto contineanť:ac neq̨ opere neq̨ curſu exerceātur:nec frigori committantur:nec ī anguſto clauſo ne alię aliarū cōceptus elidant. Nam hæc oīa incommoda fœtū abigunt. Quod ſi tū aut partu aut abortu equa laborauit:remedio erit FELIcula trita et aqua tepida permixta adacta per cornu. Sin autem ꝓſpere ceſſit: minime manu contingendus pullus erit. Nam læditur etiam leuiſſimo contactu. Tanta cura adhibebitur:ut et amplo et calido loco cū matre uerſetur:ne aut frigus adhuc infirmo noceat:aut mater in anguſtiis eum obterat. Paulatim deinde producendus erit: prouidendūq̨ ne ſtercore ungulas adurat. Mox cum firmior fuerit:in eadē paſcua in quibus mater eſt dimittendus:ne deſiderio ptus ſui laboret equa. Nam id præcipue genus pecudis amore natorum:niſi fiat poteſtas: noxam trahit. Vulgari fœminæ ſolemne eſt omnibus annis parere: generoſam conuenit alternis continere:quo firmior pullus lacte materno laboribus certaminum præparetur.

De ætate admiſſarii:et qs pullus generetť. Cap.xxvii.

m Arem putāt minorem trimo nō eſſe idoneum admiſſurę: poſſe uero uſq̨ in uiceſimum annum progenerare: fœminam bimam recte concipere:ut poſt tertium annum enixa fœtum educet:eandemq̨ poſt decimū non eſſe utilem:q̨ ſex annos a matre tardarit:atq̨ iners ꝓles. Quæ ſiue ut fœmina ſiue ut maſculus concipiatur:noſtri arbitrii fore Democritus affirmat:qui pręcipit ut cum progenerari marem uelimus:ſiniſtrum teſticulum admiſſarii lineo funiculo alioue quolibet obligemus:cū fœminā dextrum. Idemq̨ in omnibus pene pecudibus faciendum cenſet.

De indole:et forma equi. Cap.xxviii.

c Vm uero natus eſt pullus:confeſtim licet indolem exiſtimare:ſi hilaris:ſi intrepidus:ſi neq̨ conſpectu nouæq̨ rei auditu terretur:ſi ante gregem procurrit:ſi laſciuia et alacritate ītedū et curſu certaminis æqualis exuperat:ſi foſſā ſine cūctatione tranſilit:pontem flumenque tranſcendit. Hæc erunt honeſti animi documenta. Corporis uero forma conſtabit exiguo capite:nigris oculis:naribus apertis:breuib9 auriculis et arectis:ceruice molli lataq̨ nec longa:denſa iuba et per dextram partē ꝓfuſa :lato et muſculorum toris numeroſo pectore:grandibus armis et rectis:lateribꝰ inflexis:uentre ſubſtricto:teſtibus paribus et exiguis:latis LVMbis et ſubtidentibus:cauda lōga et ſecta criſpaq̨:mollibus atq̨ altis cruribuſq̨ rectis:tereti genu paruoq̨ neq̨ ītrorſus ſpectāti:rotūdis clunibus:FOEminibus toroſis ac numeroſis:duris ungulis et altis et concauis rotundiſq̨:quibus coronę mediocres ſuperpoſitæ ſunt. Sic

Feliciala. Legēdum filicula/ ē.n. diminutiuū a filice herba. de qua Perſius/ nō tamē iſta filix ullo māſueſcit aratro Pterin græci uocāt. ꝑterea alia eſt herba noīe filicula/ quā greco uocabulo polypodion appellāt ſimiliſē filici bilem detrahit ī petris naſcitur.

Lumbis ſubridētibus. Diſpice an elegātius legatur ſubſidentibuſ/ quaſi planis & depreſſis.

Fœminibus:coxis īterioribus.

uniuerſum corpus cõpoſitũ:ut ſit grande ſublime erectũ ab aſpectu quoq;
agile:et ex lõgo q̃tũ figura pmittit:rotũdũ. Mores autẽ laudãt:q ſunt ex
placido et ex cõcitato mitiſſimi. Nã hi et ad obſeqa repiũt habiles:et ad cer
taminũ laborẽ. Equ9 bimus ad uſũ domeſticũ recte domat:certaminibꝰ aũt
expleto triẽnio:ſic ut tñ poſt quartũ demũ annũ labori cõmittat. Annorũ
notæ cũ corpore mutãtur. Nã dũ bimus et ſex mẽſiũ ẽ:medii dẽtes ſupio/
res et iferiores cadũt:cũ quartũ agit:iis q canini appellãt deiectis:alios af/
fert. Intra ſextũ deinde ãnũ:molares ſupiores cadũt. Sexto ãno quos prios
mutauit:exęquat. Septimo omnes explẽt ęqualiter:et ex eo cauatos gerit.
Nec poſtea quot annoꝝ ſit:manifeſto cõprehẽdi poteſt. Decimo tñ ãno tẽ/
pora cauari icipiũt:et ſupcilia nõnũq̃ caneſcere:et dẽtes pminere. Hæc quę
ad aĩum et mores corpuſq; et ætatem pertinent dixiſſe:ſatis habeo. Nunc
ſequitur curam recte et minus ualentium demonſtrare.

De cura et medicina equorum. Cap. xxix.

[S]I ãetis eſt macies:torrefacto et celerius tritico q̃ ordeo reficit. Sed
et uini potio danda eſt:ac deinde paulatim eiuſmodi cibi ſubtra/
hẽdi imixtis ordeo et furfuribꝰ:dũ cõſueſcat faba et puro ordeo
ali. Nec minus quottidie corpora pecudũ q̃ hoĩum defricãda ſunt. Ac ſæ/
pe plus prodeſt preſſa manu ſubegiſſe terga:q̃ ſi largiſſime cibos præbeat.
Multum autem refert robur corporis ac pecudum ſeruare. Quod utrumq;
cuſtodiemus:ſi idoneis temporibus ad præſepia ad aquã ad exercitationẽ
pecus duxerimus:curæq; fuerit:ut ſtabulentur ſicco loco:ne humore ma/
deſcãt ungulæ. Quod facile euitabimus:ſi aũt ſtabula roboreis aſſibus cõ/
ſtrata:aut diligẽter ſubinde emũdata fuerit humus et palea ſuperiecta. Ple/
rũq; iumenta morbos concipiunt laſſitudine et æſtu:nõnunq̃ et frigore:et
cũ ſuo tempore urinã non fecerint:uel ſi ſudant et a concitatiõe confeſtim
biberint:uel ſi cũ diu ſteterint:ſubito ad curſũ extimulata ſunt. Laſſitudini
qes remediũ eſt:ita ut i fauces oleũ uel adeps uino mixta ifundat. Frigori
fomẽta adhibent:caputq; et ſpina tepẽti adipe uel uino liniũt. Si urinã nõ
facit:eadẽ fere remedia ſunt. Nã oleũ imixtũ uino ſupra ilia et renes ifun/
ditur:et ſi hoc parũ pfuit:melle decocto et ſale collyriũ tenue idit forami/
ni quo meat urina:uel in que Sauina uel thuris mica uel bitumine collyriũ
inſeritur naturalibus. Hæc eadem remedia adhibebunt ſi genitalia deuſ/
ſerint. Capitis dolorẽ indicant lachrymæ:quæ pfluunt:aureſq; flaccidę:et
ceruix cũ capite aggrauata:et in terrã ſubmiſſa. Tum reſcindit uena:quæ
ſub oculo eſt:et os CALda fouet:ciboq; abſtinetur prima die. Inde poſte/
ro potio ieiuno tepidę aquę præbetur:ac uiride gramen:tũ uetus fœnum
uel molle ſtramen:tum ſubſternitur:crepuſculoq; aqua iterum dat:parũq;
ordei CVM uitialibꝰ:ut pexigua portione cibi ad iuſta perducat. Si equo
maxillæ dolent:calido aceto fouendæ:et axungia uetere confricandæ ſũt:

Cal/da fouetur:cal/dus ueteres dicebant/nos ca/lidũ qd & Qui/tilianus ãnota/uit martialiſ. Iã defeciſ/ſet portantes calda mini/ſtros. caldor pro ca/lore ponitur.

Cuʒ uitiali/bꝰ:a ui/tia qd pabulũ ẽ uitia/lia de/riuant.

eademq; medicina tumentibus adhibenda eſt. Si armos læſerit: aut ſanguinem dimiſerit: medio fere ĩ utroq; crure uenæ ſoluantur: et THVris polline cum eo qui profluit ſanguine mixto: armi liniant̃: et ne plus iuſto exanimet̃: ſtercus ipſius iumenti fluentibus uenis admotum faſceis obligetur. Poſtero quoq; die ex iiſdem ſanguis detrahatur: eodem modo curetur: ordeoq; abſtineatur exiguo fœno dato. Poſt triduũ deinde uſq; in diem ſextum porri ſuccus inſtar trium cyathorũ mixtus cum olei hemina faucibus per cornu ĩfundatur. Poſt ſextum diem lente ingredi cogatur: et cum ambulauerit in piſcinam dimitti eum conueniet: ita ut natet. Sic paulatim firmioribꝰ cibis adiutus AD iuſta perducet̃. At ſi bilis moleſta eſt iumento: uenter intumeſcit: nec emittit uentos. Manus uncta inſeritur aluo: et obſeſſi naturales exitus adaperiũtur: exemptoq; ſtercore poſita cunila bubula: et HERba pedicularis cum ſale trita: et decocta melli miſcẽtur: atq; ita facta collyria ſubiiciuntur: quæ uentrem mouent: bilemq; oẽm deducunt. Quidam myrrhæ tritæ quadrantem cum hemina uini faucibus infundunt: et anum liquida pice oblinunt. Alii marina aqua lauant aluum: alii recenti muria. Solent etiam uermes quaſi lumbrici nocere inteſtinis: quorum ſigna ſunt ſi iumenta cum dolore crebro uolutantur: ſi admouent caput utero: ſi caudam ſæpius iactant. Præſens medicina eſt ita: ut ſupra ſcriptum eſt: inſerere manum et fimum eximere. Deinde aluum marina aqua uel MVRIA dura lauare: poſtea radicem caparis tritam cum ſeſtario aceti faucibus infundere. Nam hoc modo prædicta intereunt animalia.

## Ad tuſſim. Cap.xxx.

o Mni autem imbecillo pecori alte ſubſternendum eſt: quo mollius cubet. Et recens tuſſis celeriter ſanatur: pinſita lente et a ualuulis ſeparata minuteq; molita. Quæ cum ita facta ſunt: ſeſtarius aquę calidę in eandem menſuram lentis miſcetur: et faucibus infunditur. Similiſque medicina triduo adhibetur: ac uiridibus herbis cacuminibuſque arborum recreatur ægrotum pecus. Vetus aũt tuſſis diſcutit̃ porri ſucco trium cyathorũ cum olei hemina

Thuris polline: Faria ſiue flore, autumat Plini⁹ pollinẽ in tritico appellari: Quod ĩ ſiligine uocant florem: Hinc pollintores dicti cõfectores pollinis, hic pollinaria cribra ſiue excuſſoria farinaria.

Ad iuſta: Integra & plena ſine diminutiõe cibaria.

Herba pedicularis: Alia ẽ herba, quã pulicarem uocãt, quæ græce dicitur pſyllion, habet enim ſemen ſimile pulici, unde & nomen. ψυλλοσ græca uoce pulex dicitur.

Muria duria: muriam duram ſic faciunt, Dolium oris patentiſſimi aqua celeſti replent ſiue fontana. Tum indunt ſportam iunceã plenã ſale cãdido q quãdiu liqueſcet, ſignũ erit nundum eſſe muriam maturã. Itaq; ſubinde ali⁹ ſal tãdiu ingeretur donec in ſporta permaneat iteger, nec minuat̃. Quod cũ Animaduerteris Tunc ſcias muriã habere maturitatẽ ſuam, eſt aliud muriæ maturę experimentum nam ubi dulcem caſeum dimiſeris in eã, ſi peſſũ ibit ſcies eſſe adhuc crudam, Si innatabit maturã; in alio ſignificatu muria nomen eſt exquiſiti liquoris, qui ex Thynno piſce fit preſtãtiſſimus, Antipolis muria laudatur, Hinc illud epigrammatiſtæ antipolitani fateor ſum filia Thynni, Muriatica Plautino uo-

COMpluribus infuſo. Iiſdemq; ut ſupra monuimus: cibis præbitis: IMpetigines: et quicquid ſcabies aceto et alumine defricantur. Nonnunq̃ ſi permanent: paribus ponderibus p̱mixtis nitro et ſciſſo alumine cum aceto linunt̃. Pabulo ferventiſſimo ſole uſq; eo ſtrigile radũtur: quo ad eliciatur ſanguis. Tum ex æquo miſcẽt̃ radices agreſtis herbæ ſulphurq; et pix liq̃da cũ alumine. Eo medicamine p̃dicta uitia curãt̃.

AD intertriginem et ſcabiem. Cap. xxxi.

INtertrigo bis die ſoluitur aqua calida. Mox decocto agrico ſale cum adipe defricatur: dum ſanguis emanet. Scabies mortifera huic quadrupedi eſt: niſi celeriter ſuccurritur. Quæ ſi leuis eſt inter initia candentis ſobolis uel cædria uel oleo lentiſci linitur: uel urticæ ſemine et oleo detritis: uel VNguine ceti: q̃d ĩ lancibus ſalitus thynnus remittit. Præcipue tamen huic noxæ ſalutaris eſt adeps marini uituli. Sed ſi iam inueterauit: uehementioribus opus eſt remediis. Propter quod bitumine et ſulphure et VEratro pici liquidæ axungiæq; ueteri commixta pari pondere incoquuntur: atq; ea compoſitione curant̃: ita ut prius ſcabies ferro eraſa perluatur urina. Sæpe etiam ſcalpello uſq; ad uiuum reſecare et amputare ſcabiem profuit: atq; ita factis ulceribus mederi liquida pice atq; oleo: quæ expurgant et replent uulneta aquæ. Quæ cũ expleta ſunt: ut celerius cicatricem et pilum ducant: maxĩe prodent fuligo ex aheno ulceri infricata.

Ad muſcas et oculoꝝ dolores. Cap. xxxii.

MVſcas quoq; uulnera infeſtantis ſummouebimus pice et oleo uel unguine infuſis: cætera erui farina recte curantur. Cicatrices oculorum ieiuna ſaliua et ſale defricata extenuantur. Vel cum fuſili ſale trita ſepiæ teſta: uel ſemine agreſtis paſtinacæ pinſito et per linteum ſuper oculos expreſſo. Omniſq; dolor oculorum inunctione ſucci plantaginis cum melle attico: uel ſi id nõ eſt: utiq; thymo celeriter leuatur. Nonnunq̃ etiam per nares profluuiũ ſanguinis periculum attulit. Idq; reprehenſum eſt infuſo naribꝫ uiridis coriandri ſucco.

cabulo dicunt̃ ſalſamenta.

Cõpluribus: Imperfecta ſententia ẽ & mutila niſi addas diebus.

Impentigines: Puſtulæ ſũt ĩfeſtãtes corpora: quarũ ut docet. Cor. celſus: ſpecies ſũt q̃ttuor: ab impetu inditũ nomẽ ut oſtẽdit Quintꝰ ſerenꝰ illo uerſu. Si uero uitiũ eſt quod ducit ab ĩpere nomẽ. Vulgo uolaticã dici autumãt. impetiginem Plinius lichenas eſſe ſentit hęc memorãs. Arida cum reſina impetigine; & ſcabiẽ quam pſoram & lichenas uocãt. Naȝ ſi ψωρα pſora græce ſcabies: reliquitur ut lichen ſit impetigo.

Ad intertriginẽ. Intertrigo corporis uitiuȝ eſt. fit aũt id malum quando fœmina id eſt coxę ĩteriores equitatu alia ue de cauſa atteruntur: græce dicitur paratrimma. Docet. M. Varro ĩtertriginem & intertrimentũ ab eodem uerbo deriuari: Cuius uerba ſũt hæc. Intertrimẽtũ ab eo q̃d duo quæ inter ſe trita & diminuta, a quo etiã Intertrigo dicta. M. Cato: Intertrigini inquit remediũ eſt: cum in uia ibis abſinthii pontici ſurculum ſub anulo habeto.

Vnguine ceti. Ab ungendo unguem dictum. Apuleius unguine delibutus: cetus dicit̃ piſcis maior errore grammaticorum manifeſto: qui pluraliter & neutro genere tantuȝ dici autumant cete ex græca declinatione. In cœlo inter ſigna eſt cetus Cuius meminit higinus.

Veratro: Helleboro: Plinius Helleborum inquit Italia ueratrum uocat.

Seſtarios gari: gen⁹ ē liquoris exquiſiti/ qđ garon uocauere/ a piſce garo nominato/ ex quo antiqt⁹ cōficiebatur: Autumat plini⁹ garuȝ fieri inteſtinis piſciū ſale maceratis: Martialiſ nobile nunc ſitio luxurioſa garum.

Ad faſtidia ciboꝝ et labē peſtiferam remedia. Cap.xxxiii.

i Nterdum faſtidio ciborum lāgueſcit pecus. Eius remedium eſt genus ſeminis quod gır appellatur. Cuius duo cyathi triti adiungūtur olei cyathis tribus: et uini ſeſtario: atq; ita faucibus infunduntur. Et nauſea diſcutitur: ſi caput allii tritum cū uini hemina ſæpius potandum præbeas. Supputatio melius ignea lamina q̄ frigido ferramento reſecatur: et expreſſa poſtea linimentis curatur. Eſt etiam illa peſtifera labes: ut intra paucos dies equæ ſubita macie et deinde morte corripiantur. Quod cum accidit: quaternos SEſtarios gari ſingulis per nares infundere utile eſt ſi minoris formæ ſunt: nam ſi maioris: etiam congios. Ea res omnem pituitam per nares elicit: et pecudem expurgat.

De equarum rabie. Cap.xxxiiii.

t Ara quidem ſed et eſt equarum rabies: ut cum in aqua imaginem ſuam uiderint: amore inani capiantur. Et per hunc oblitæ pabuli tabe cupidinis intereant. Eius ueſaniæ ſigna ſunt: cum per paſcua ueluti extimulatæ concurſant: ſubinde circunſpicientes requirunt: ac deſiderare aliquid uidentur. Mentis error diſcutitur/ ſi deducas ad aquam. Tum demum ſpeculatæ deformitatem ſuā priſtinæ imaginis abolēt memoriam. Hæc de uniuerſo equarum genere ſatis dicta ſunt. Illa proprie præcipienda ſunt his: quibus mularum greges curæ eſt ſubmittere.

De mulis. Cap.xxxv.

i N educando genere mularum antiquiſſimum eſt diligenter exquirere atq; explorare parentem futuræ prolis fœminam et marem. quorum ſi alter nō eſt idoneus: labat etiam quod ex duobus fingitur. Equam conuenit (quoniam uſq; in annos decem ampliſſimæ atq; pulcherrimæ formæ eſt) membris fortibus patientiſſimam laboris eligere: ut diſcordātem utero ſuo generis alieni ſtirpem inſitam facile recipiat ac perferat: et ad fœtum non ſolum corporis bona: ſed ingenium conferat. Nam cum difficulter iniecta genitalibus locis animentur ſemina: tum etiam concepta diutius in partum adoleſcunt: atq; peracto anno menſe terriodecimo uix eduntur: natiſq; inhæret plus ſocordię paternæ q̄ uigoris materni. Verum tamen equæ dictos ut ī uſus minore cura reperiūtur: ita maior ē labor eligendi maris: quom ſæpe iudicium probantis fruſtratur. experimē/

rum. Multi admiſſarii ſpecie tenus mirabiliſſimam ſobolem forma uel ſexu progenerant. Nam ſiue parui corporis fœminas fingant: ſiue etiã ſpecioſos plures mares q̃ fœminas redditũ patriſfamiliæ minuunt. At quidam contempti ab aſpectu precioſiſſimorum ſeminum feraces ſunt. Nonnunq̃ aliqui generoſitatem ſuam natis exhibent. Sed hebetes uoluptate tarſſimi ſolicitantur ad uenerem. Huiuſcemodi maribus ſubadmota generis eiuſdem fœmina: quoniam ſimilia ſimilibus familiora fecit natura. Itaq; obiectu aſinæ cum ſuperiectu eblandiri ſunt: uelut incenſum, et occæcatum cupidine ſubtracta quam perierat: faſtiditæ imponunt equæ.

Ad temperandam ſæuitiam admiſſarii in libidinem furentis. Cap. xxxvi.

St et alterum genus admiſſarii furentis in libidinem: quod niſi aſtu inhibetur: affert gregi perniciem. Nam et ſæpe uinculis abruptis grauidas inquietat: et cum admittiẽ: ceruicibus dorſiſq; fœminatum imprimit morſus. Q đ ne faciat: pauliſper admolam uinctus amoris ſæuitiam labore tẽperat: et ſic ueneri modeſtior admittitur. Nec tamen aliter admittendus eſt etiam clæmẽtioris libidinis: quom multum refert naturaliter ſopitum pecudis ingenium modica exercitatione concuti atq; excitari: uegetioremq; factum marem fœminę iniungi: ut tacita quadam ui ſemina ipſa principiis agilioribus figurenẽ. Mula aũt non ſolũ ex equa et aſino: ſed ex aſina et equo: ITemq; onagro et equa generatur. Quidam uero non diſſimulandi auctores: ut. M. Varro et ante eum Dionyſius ac Mago prodiderũt: mularum fœtus regionibus africæ adeo non prodigioſos haberi: ut tam familiares ſint ĩcolis partus earum: q̃ ſint nobis equarum. Neq; tamen ullum eſt ĩ hoc pecore aut animo, aut forma præſtãtius: q̃ quod ſeminabit aſinus. Quãq̃ poſſit huic aliquatenus cõparari: quod progenerat onager: niſi et indomitum et ſeruire cõtumax ſilueſtri more STrigoſum patris præferret habitum: Itaq; eiuſmodi admiſſarius nepotibus magis q̃ filiis utilior eſt. Nam ubi aſina et onagro natus admittitur equæ: per gradus infracta feritate quicquid ex eo ꝓuenit: paternam formam et modeſtiam, fortitudinem celeritatemq; auitam refert. Qui ex equo et aſina cõcepti generantur: quamuis a patre nomen traxerint: QVOD hinni uocantur: matri per omnia magis ſimiles ſunt. Itaq; commodiſſimum eſt aſinum deſtinare mularũm generi ſeminando: cuius ut dixi ſpecies experimento eſt ſpecioſior. Verumtamen ab

Itẽq; onagro: Aſinus ſilueſtris dicitur onager cuius pullos uocãt laliſiones, epigrãmatiſta, dum tener ẽ onager, ſolaq; laliſio matre paſcit, Hoc ĩfans & breue nomẽ habet. Tradit Plinius mulum ex onagro & aſina genitũ, oẽs antecellere. M. Varro. Aſinorum genera duo, unum ferũ, quos uocant onagros.

Strigoſum habitũ: Strigoſus apđ ueteres morbꝰ dr̃ iumẽtorꝝ, qui corpora ſtrigit aut fame aut alia uitii cauſa quaſi ſtringoſus. Au. gellius ſtrigoſum appelat equum emaciatum & male curatũ. Liuius tradit equos ex itinere uiſos eẽ ſtrigoſiores hoc ẽ macriores attenuatioreſq;

Quod hinni uocantur: Quaſi ab hinitu equino.

aſpectu non aliter probari debet:q̃ ut ſit ãpliſſimi corporis:cerui/
ce ualida:robuſtis ac latis coſtis:pectore muſculoſo et uaſto:fœ/
minibus lacertoſis:cruribus compactis:coloris nigri uel maculis.
Nam MVrinus cum ſit in aſino uulgaris:tum etiam nõ optime
reſpondet in mula. Neq; nos uniuerſa quadrupedis ſpecies deci/
pit:ſi qualem probamus:conſpicimus: Nam quẽadmodũ arietũ
quæ ſũt in linguis et palatis maculæ:plerũq; in uelleribus agno/
rum deprehenduntur:ita ſi diſcolores pilos aſinus ĩ palpebris aut
auribus gerit:ſobolem quoq; frequenter facit diuerſi coloris: qui
et ipſe etiam ſi diligentiſſime in admiſſario exploratus eſt:ſæpe tñ
dominum decipit. Nam interdũ etiã citra pdicta ſigna diſſimi/
les ſui mulas fingit.quod accidere non aliter reor:q̃ ut AVItus
color primordiis ſeminum mixtus reddatur nepotibꝰ.Igit̃ qua/
lem deſcripſi aſellum:cũ eſt PROti ſtatim genitus:oporteat ma/
tri ſtatim ſubtrahi:et ignoranti equæ ſubiici:ac optĩe tenebris fal/
litur. Nã obſcuro loco partu eius amoto pdictus quaſi ex ea na/
tus alitur. Cui deinde cũ decem diebus inſueuit equa:ſemper po/
ſtea deſtinanti præbet ubera. Sic nutritus admiſſarius:equas dili/
gere condiſcit. Interdũ etiam:quãuis materno lacte ſit educatus:
poteſt a tenero conuerſatus equis familiariter earum conſuetudi/
nem appetere. Sed nõ oportet minorem:q̃ TRImũ admitti. Atq;
id ipſum ſi concedatur:uere fieri conueniet :cum et deſecto uiridi
pabulo:et largo hordeo firmandus nonnunq̃ etiam SAlinandus
erit. Nec tamen teneræ fœminę committentur. Nam niſi prius ea
marem cognouit:adſilientem admiſſarium calcibus proturbat:et
iniuria depulſum etiam cæteris equis reddit inimicum. Id ne fiat
degener et uulgaris aſellus admouetur:qui ſolicitet obſequia fœ/
minæ. Neq; is tamen inire ſinitur. Sed ſi iam eſt equa ueneris pa/
tiens:confeſtim abacto uiliore:precioſo mari iungitur. Locus eſt
ad hos uſus extructus:machinã uocant ruſtici:duos parietes ad/
uerſo cliuolo inædificatos :qui anguſto interuallo ſic inter ſe di/
ſtant:ne fœmina conluctari aut admiſſario aſcendenti auertere ſe
poſſit. Aditus eſt ex utraq; parte:ſed ab inferiore CLAtris muni/
tus:ad quod capiſtrata imo cliuo conſtituitur equa :ut et prona
melius ineuntis ſemina recipiat:et facilem ſui tergoris aſcenſum
ab editiore parte minori quadrupedi præbeat.quæ cum ex aſino
conceptum edidit:partum ſequenti anno uacua nutrit. Id enim
utilius eſt:q̃ quod quidam faciunt:ut et fœtam nihilominus ad/
miſſo equo impleant. Annicula mula recte a matre repellitur : et
amota montibus aut feris locis paſcitur:ut ungulas duret:ſitque

Murinus: a mure color murinus dici uidetur/alii a murra dedu/cũt/quẽ palladius mu/reum uocat. aitq; iter co/lores equos maxime pro/bari. Vulgo murellũ uo/citant.

Auitus co/lor: Ab auo auitus dictuſ nam in muliſ progenerãdis non ſolũ color patris ſed etiam aui eſt ſpectan/dus.

Proti ſta/tim genitus. Lego ſtatim pgenitus.

Trimum: Triũ anno/rũ/ut bimũ duorũ/trima/tus tẽpus triũ annorũ/bi/matus duo/rum/quima/tus quinq;.

Salinan/dus. Lego ſa/ginandus/le/gi poteſt ſali/uandus a ſa/liua potione/de qua ſuo lo/co ſatis dixi/mus.

Clatris mu/nitꝰ: Clatros uocãt ligna/tranſuerſaria quales ſunt cancelli/qui/bus feneſtræ mutuuntur.

poſtmodum longis itineribus habilis. Nam CLItellis aptior mulus: illa quidẽ agilior. Sed uterq; ſexus et uiam recte graditur: et terram cõmode proſcindit: niſi ſi præcium quadrupedis rationem ruſtici onerat: aut campus graui gleba robora boum depoſcit.

De medicinis eorum. Capur ultimum.

m Edicinam huius pecoris plerũq; iam ĩ aliis generibus edocui. propria tamen quædam uitia mularũ non omittã: quorũ remedia ſubſcripſi. EQVIenti mulæ cruda braſſica datur. SVSpirioſæ ſanguis detrahitur: et cum ſeſtario uini atq; olei: turis ſemũcia marrubii ſuccus inſtar eminæ mixtus ĩfunditur. Suffraginoſæ hordeacea farina imponiť: mox ſuppuratio ferro recluſa linimentis curatur. Vel gari optimi ſeſtarius cum libra olei per narem ſiniſtram dimittitur. Admiſceturq; huic medicamini trium uel quattuor ouorum albus liquor ſeparatis uitellis. FOEmina ſecari et interdum inuri ſolent. Sanguis dimiſſus in pedes ita ut in equis admittitur. Vel ſi eſt herba quam ueratrũ uocant ruſtici: pro pabulo cedit. Eſt υοσκυαμοσ cuius ſemen detritũ et cum uino datum prædicto uitio medetur. Macies et languor ſubmouetur ſæpius data potione quæ recipit ſemunciã ſulphuris: ouumq; crudum: et myrrhæ pondus denarii. Hæc tria uino admiſcenť: atq; ita faucibus infunduntť. Sed et tuſſi dolorīq; uentris eadem iſta æque mendentur. Ad maciẽ nulla res tãtũ quãtũ medica põt. Ea herba uiridis: nec tarde tãtũ arida fœni uice ſaginat iumenta. uerum modice dãda: ne nimio ſanguine ſtranguletur pecus. Laſſæ et æſtuanti mulæ ad os in fauces dimittitur: uinumq; in os ſuffundiť. Cętera exequemur ĩ mulis: ſicut prioribꝫ huius uoluminis partibus tradidimus: quæ curam boum equarumq; continent.

unde clatratæ nominãť. Cato portius bubilia bona preſepes clatratas. Clatros oportet inter ſe pede diſtare.

Clitellis aptior mulus: clitellas uocant ſtrata iumentorum, quibus ſarcinæ alligãtur, unde muli Clitellarii dicti, prouerbium ẽ, boui clitellæ ſũt impoſitæ, cuꝫ bos naturaliter ſit impatiens inſolenſq; clitellarum, minimeq; ferendis clitellis idoneꝰ. Plautus feſtiuiter appellat homines clitellarios, qui onera impoſita uehũt & dorſo portant, quaſi doſſuarii.

Equienti mulę: Equuꝫ appetenti, & maritum deſideranti. Canes conſimiliter dicuntur catulire, quando cupiunt maritari. Tradit Plinius equas domitas ſexaginta diebus equireanteq̃ gregales.

Suſpirioſæ: græcis uocabulis aſmatici dyſpnoici orthopnoici appellantur: quos noſtri ſuſpirioſos appellant. Vitium eſt ꝑueniens ex difficultate ſpirandi. Agere animam dici ſuſpiriũ poteſt, ut tradit Seneca: de ſuſpirioſis crebra mẽtio apud Plinium. De dyſpnoea & orthopnea, ſcribit galenus, ſed Recentiores medici perperã pronuntiantes uitiant elegantiaꝫ atticiſmi.

Suffraginoſæ: Laborãti ſuffraginibus, quæ ſint ſuffragines ſupra diximus.

Femina: Femora ſcribi debet ſine diphthongo, Cum prima ſyllaba corripiatur, Virgilius: Eripit a femine.

# LVCII IVNII MODERATI COLVMELLAE REI RVSTICAE LIBER OCTAVVS.

De aſello Caput.i.

d DE MINORE PECORE DICTVRIS.P. Siluine pricipium tenebit minor arcadię uilis hic uulgariſq; aſellus: cuius pleriq; ruſticarum rerum auctores in emendis tuendiſq; iumentis præcipuã rationem uolunt eſſe: nec iniuria. Nã et iam eo rure: quod paſcuo caret: contineri põt exiguo et qualicunq; pabulo contentus. Quippe uel foliis ſpiniſq;: uel pticis alitur: uel obiecto faſce ſtramentorum. PAleis uero quę pene omnibꝯ regionibus abundant: etiam gliſcit. Tum imprudentis cuſtodis negligentiam fortiſſime ſuſtinet: plagarũ et penuriæ tolerantiſſimus: propter quæ tardius deficit: q̃ ullum aliud armentum. Nam laboris et famis maxime patiẽs: raro morbis afficitur. Huius animalis tã exiguæ tutelæ plurima et neceſſaria opera ſupra portionem reſpondent: cum et facilem terram qualis in bætica totaq; lybia ſic leuibus aratris proſcindat: et non minima pondere uehicula trahat.

Sępe etiã: ut celeberrimus poeta memorat: tardi coſtas agitator aſelli
Vilibus aut onerat pomis: lapidemq; reuertens
Incuſſum: aut atræ maſſam picis urbe reportat.

Iam uero molarũ et cõficiẽdi frumẽti pene ſolennis eſt huius pecoris labor. Quare omne rus tãq̃ maxime neceſſarium inſtrumentum deſiderat aſellum: qui ut dixi pleraq; utenſilia et uehere in urbem: et reportare COllo uel dorſo cõmode poteſt. Qualis aũt ſpecies eius uel cura probatiſſima ſit: ſuperiore libro cum de precioſo præciperetur ſatis dictum eſt.

De ouibus emendis tuendiſq;. Cap.ii.

p Oſt quadrupedis ouili pecoris ſecũda rõ ẽ: quæ prima ſit ſi ad utilitatis magnitudinẽ referas. Nã id pręcipue nos cõtra frigoris uiolẽtiã ꝓtegit: corporibuſq; nr̃is liberaliora prębet uelamina. Tũ etiã caſei lactiſq; abundãtia nõ ſolũ agreſtis ſaturat: ſed etiã elegãtium menſas iucundis et numeroſis dapibus exornat. Quibuſdã uero nationibus frumenti expertibus uictum cõmodat: ex quo nomadũ getarũq; plurimi γαλακτοπωται galactoporæ dicuntur. Igitur id pecus quãuis molliſſimũ ſit: ut ait prudentiſſime Celſus: ualitudinis tutiſſimæ eſt: minimeq; peſtilẽtia laborat. Verumtamen eligendũ eſt ad naturã loci. Quod ſemper obſeruari nõ ſolũ in hoc ſed etiam in tota turis diſciplina Virgilius præcipit: cum ait:
Nec uero terræ ferre omnes omnia poſſunt.

Paleis gliſcit: Pigueſcit ſaginaſ: fit habitior pabulo palearuȝ.
Collo uel dorſo: Aſini q dorſo uehũt onera p q̃ elegãter doſſuarii nominãtur.
galactopotę. Ideſt potores lactis & lacte uictitantes/ grę ce γαλα dicitur lac. Suidas ait γαλακτοποτης ο γαλαπινων/ ideſt galactopotes eſt lac bibens.

Pinguis et cãpeſtris ſitus proceras ouis tolerat: gracilis et collinus QVAdratas: ſilueſtris et mõtoſus exiguas: ptatis planiſq; noualibus TECtũ pecus cõmodiſſime paſcit͛. Idq; nõ ſolũ generibus: ſed etiã coloribꝫ plurimũ refert. Generis eximii, calabras, apulaſq; milites noſtri exiſtimabãt: earũq; optimas tarentinas. Nũc gallicę precioſiores habẽt͛: earũq; præcipue altinates. Itaq; circa parmã et mutinam macris ſtabulãt͛ campis. Color albus cum ſit optimus: tum etiã eſt utiliſſimus: q ex eo plurimi fiunt. Neq; hic ex alio. Sunt etiã ſuapte natura precio commẽdabilis pullus atq; fuſcus: quos præbẽt ĩ italia POLlẽtia: ĩ bætica corduba. Nec minus aſia rutilos: quos uocat ερυθρους erithreos. Sed et alias uarietates ĩ hoc pecoris genere docuit uſus exprimere. Nã cũ in municipiũ gaditanũ ex uicío africæ miri coloris ſilueſtres ac feri arieres: ſicut aliæ beſtiæ MVnerariis deportarẽt͛. M. Columella patruꝰ meus acris uir ĩgenii atq; illuſtris agricola quoſdã mercatus ĩ agros trãſtulit: et mãſuefactos tectis ouibus admiſit. Eæ primũ orros ſed paterni coloris agnos ediderũt. q deinde et ipſi tarẽtinis ouibꝫ ĩpoſiti: tenuioris uelleris arietes ꝓgenerarũt. Ex his rurſus qcqd cõceptũ ẽ: maternã molliciẽ paternũ et auitũ rettulit colorẽ. Hoc mõ Columella dicebat: qualẽcũq; ſpeciem quę fuerit in beſtiis ꝑ nepotum gradus mitigata feritate rediiſſe. Ad ꝓpoſitum reuertat. Ergo duo genera ſũt ouili pecoris: molle et hirſutũ. Sed in utroq; uel emẽdo plura cõmunia: quędã tñ ſũt ꝓpria generoſi: quæ obſeruari cõueniat. Cõmunia in emẽdis gregibus fere illa: ſi candor lanæ maxíe placet: nũq̃. nõ candidiſſimos mares legeris: quoniã ex albo ſępe fuſcus edit͛ partus: ex ERythræo uel PVLlo nũq̃ generet͛ albus.

De arietibus eligendis. Cap. iii.

Taq; non ſolum ea ratio eſt probandi arietis: ſi uellere candido ueſtitur: ſed etiam ſi palatum atq; lingua concolor lanæ eſt. Nam cum hæ corporis partes nigræ aut maculoſæ ſunt: pulla uel etiã uaria naſcit͛ proles. Idq; inter cætera eximie talibus numeris ſignificauit idem qui ſupra:

Illum autem: q̃uis aries ſit candidus ipſe:
Nigra ſubeſt udo tantum cui lingua palato:
Reiice: ne maculis infuſcet uellera pullis
Naſcentũ.

Vna eadẽq; ratio eſt in erythræis et nigris arietibus:

Quadratas: quadrata corporis ſtatura dicit͛ eruditis, quæ neque longa neq; breuis ſit, ſed in meditullio poſita. Veſpaſianus imperator fuiſſe fertur ſtatura quadrata. Quadratum canẽ probat infra Columella, meliorem ꝑait eſſe q̃ longu, aut breuem.

Tectũ pecus: Id genus ouiũ ſignat, quod generoſiſſimũ eſt, quod propter lanitii elegantiã opetimentis tegitur, & ob id tectũ pecus nominatur. Oratiꝰ id genus oues pellitas appellat, illo Saphico uerſiculo, dulce pellitis ouibus galeſi flumen.

Pollentia: nomen eſt ciuitatis ſubalpine, quæ cęletur uelleribus fuſci coloris. Hinc illud Sylii, fuſcique ferax pollentia uilli, epigrammatiſta quoq; celebrat lanas pollentinas (ta.

Munerariis: Munerarii dñr editores munerũ hꝰ ẽ ludorꝫ, de qbꝰ ĩ cõmẽtariis Suetõii ſatis mul.

Nũq̃ cãdidiſſimos: Legẽdũ nũq̃ nõ. ut intelligas ſemp ẽẽ eligẽdos maſculos cãdidi coloris.

Ex erythreo: Rutilo colore. Pullo: nigro.

Mutilus. minime cornutus. Ouidius ſententialiter ĩquit turpe pecus mutilum.

Inire gregẽ: Ideſt colre cuʒ grege. Auſoni⁹ ſic me taur⁹ init: ſic ꝓxia bucula mugit: ouidi⁹ ineas quãlibet ãte uelim. Hinc init⁹ ponitur ꝓ coitu. Plinius tradit equos & canes & ſues initu3 matutinũ appetere. Idem de bob⁹ ſcribẽs ait cõceptio uno initu peragiꝯ.

Fatiſcit. reſoluiꝯ lãgueſcit dficit ꝑlinius ſine calciatu fatiſcũt

Eliges bimaʒ. Aetate duorum annoruʒ. trimã triũ quadrimã q̃ttuor.

glaber: Sine pilis, glabella fœmia decẽter diciꝯ apuleio, cui⁹ corp⁹ ẽ leuigatũ poſituʒ nulloq; pilo hiſpiduʒ.

Fœt⁹ obligant: I. egẽdum oblidãt hoc eſt cõterant ſuffocentq;.

quoq; ſimiliter: ut iã dixi: neutra pars eẽ debet diſcolor lanæ: mul/
toq; min⁹ ipſa uniuerſitas tergoris maculis uariet. Ideo niſi lana/
tas oues emi nõ oportet: quo melr⁹ unitas coloris appareat. Quæ
niſi præcipua eſt in arietibus: paternæ notę pleruq; natis inhęrent.
Habitus autem maxime probatur: cum eſt altus atque proerus
uentre promiſſo atque lanato: cauda longiſſima: denſiq; uelleris:
fronte lata teſtibus amplis: intortis cornibus: non quia magis hic
ſit utilis (nam eſt melior MVTilus aries) ſed quia minime nocẽt.
Intorta potius q̃ ſurrecta et patula cornua. Quibuſdam regioni/
bus: ubi cœli ſtatus uuidus uentoſuſq; eſt: capros et arietes opta/
uerimus uel ampliſſimis cornibus: quæ tam prouecto altoq; ma/
ximam partem capitis a tempeſtate defendant. Itaq; ſi plerumq; ẽ
atrocior hyems: hoc genus eligemus. Si clæmentior mutilum ꝓ/
babimus marem: quoniam eſt illud incommodum in cornuto: ꝙ
cum ſentiat ſe uelut quodam naturæ loco capitis armatum: fre
quenter in pugnam procurrit: et fit in fœminas quoq; procacior.
Nam riualem (q̃uis ſolus admiſſuræ non ſufficit) uiolentiſſime
proſequitur. Nec ab alio tempeſtiue patitur INIre gregem: niſi cũ
eſt fatigatus libidine. Mutilus autem cum ſe tanq̃ exarmatum in/
telligat nec ad rixam Promptus: et eſt in uenere mitior. Itaq; capri
uel arietis petulci ſæuitiam paſtores hac aſtutia repellunt: menſu/
ræ pedalis robuſtam tabulam configunt aculeis: et aduerſam frõ/
ti cornibus religant. Ea res ferum prohibet a rixa: cum ſtimula/
tum ſuo ictu ipſum ſe sauciat. Epicharmus autem ſyracuſanus:
qui pecudum medicinas diligentiſſime conſcripſit: affirmat pu/
gnacem arietem mitigari terebra ſecundum auriculas foratis cor
nibus: qua curuantur in flexum. Eius quadrupedis ætas ad pro/
generandum optima eſt trima. Nec tamen inhabilis uſq; in ãnos
octo. Fœmina poſt bimatum maritari debet. Iuueniſque habetur
quinquennis. FATIſcit poſt annum ſeptimum. Igitur ut dixi
mercaberis ouis intonſas. Variam et canam comam improbabis:
ꝙ ſit incerti coloris. Maiorem trima dente minacem ſterilem re/
pudiabis. ELIges bimam uaſti corporis: torui et prolixi uilli nec
aſperi: lanoſi et ampli uteri. Nam uitandus eſt GLAber: et exigu/
us. atq; hæc fere communia ſunt. In comparandis ouibus illa etiã
tuenda humilia facere ſtabula: ſed in longitudinem potius q̃ in
latitudinem prouecta: ut ſimul et hyeme calida ſint: nec anguſtiæ
FOEtus oblidant. Ea poni debent contra medium diem. Namq;
id pecus: q̃uis ex omnibus animalibus ueſtitiſſimum: frigoris tñ
impatientiſſimum eſt: nec minus æſtiui uaporis. Itaque cohors

clauſa SVBlimi materie præponi ueſtibulo debet: ut ſit in eã tutus exitus æſtuandi. Deturq; opera neq; humor conſiſtat: ut ſemp̄ q̃aridiſſimis filicibꝰ uel culmis ſtabula cõſtrata ſint: quo purius et mollius incubent fœtæ. SINT quala mundiſſima. Neq; earum ualitudo: quæ præcipue cuſtodiẽda eſt: infeſtetur uligine. Omni autem pecudi larga præbẽda ſunt alimẽta. Nam uel exiguus numerus: cum pabulo ſatiatur: plus domino reddit: q̃ maximus grex: ſi ſentit penuriam. Sequetis autem noualia non ſolum herbida: ſed quæ plerumq; uidua ſũt ſpinis. Vtamur. n. ſepius auctoritate diuini carminis.

Si tibi lanitium curæ eſt: primum aſpera ſilua:
Lappæq; tribulique abſint.

Quoniam ea res ut ait idem: ſcabras ouis reddit: cum tonſis inlutus adhæſit ſudor: et hirſuti ſecuerunt corpora uepres. Tum etiam quotidie minuitur lana: quę quanto prolixior in pecore concreſcit: tanto magis obnoxium eſt rubis: quibus uelut hamis inuncata a paſcentium tergoribꝰ auellitur. Molle uero pecꝰ etiam uelamen quo protegitur amittit: atq; id non paruo ſumptu reparatur. Inter auctores fere conſtitit primum eſſe admiſſuræ tempus uernũ PArilibus ſi ſit ouis matura: ſin uero fœta circa iulium menſem. Prius tamen haud dubie probabilius: ut meſſem uindemiam fructum deĩde uineaticum fœtura pecoris excipiat: et totius autumni pabulo ſatiatus agnus ante mœſtitiam frigorum atq; hyemis ieiunium confirmetur. Nam melior eſt autumnalis uerno: ſicut ait ueriſſime Celſus: quia magis ad rem pertinet: ut ante æſtiuum q̃ hybernum ſolſtitium conualeſcat. ſolusq; ex omnibus animalibus bruma cõmode naſcitur. Ac ſi res exigit ut plurimi mares progenerandi ſint: Ariſtoteles uir callidiſſimus rerum naturæ præcepit admiſſuræ tẽpore OBſeruare ſiccis diebꝰ halitus ſeptẽtrionales: et cõtra uentũ gregẽ paſcamus: et eũ ſpectans admittatur pecus. Ac ſi fœminę generandę ſũt: auſtrinos flatus captare: ut eadẽ rõne

Sublimi materie. Legi põt macerie/ hoc eſt ſepimento.

Sint quala: Vaſa ſunt uiminea in ſupellectile ruſtica quaſillum diminutiuo uocabulo appellant uas laniſicis aptũ qui & calathus dicitur. priſci thalaſſionẽ uocauerunt. Apuleiꝰ qualum panis rumigabã pcipit Cato ut uillicus habeat in inſtrumento ruſtico uigiti quala ſotaria uel alueos quadraginta.

Parilibus. parilia appellant diem uigeſimum primũ menſis aprilis quo roma condita eſt. Quæ & palilia nominant a pale dea paſtorum. Solinus autumat parilia dici quaſi a partu iliæ uidelicet Romulo & remo conditoribꝰ urbis Romæ: eſtꝰ Pompeius ſic ſcribit: parilibꝰ Romulus urbem condidit quẽ diem feſtum precipue habebant minores. Plinius tradit ſidus ſucularũ uulgo appellatum eſſe palilicium quoniam exoriuntur undecimo Cal. maii qᵒ urbis romæ natalis eſt probus grammaticus docet parilia dici per litteram tranſpoſitam quæ ſi ſuo loco poneretur palilia diceretur.

Obſeruare halitus ſeptẽtrionales: Plinius q mares cõcipi uoles in aquilonẽ paſcito ut ſic in eũdẽ ineant. q fœminas cõcipi uoles in auſtrũ ſpectãres initi cogito: tradũt oẽs ferme ſcriptores hᵒ fieri ſed cur fiat minie cauſas explicãt uideor itaq; facturꝰ operæ p̄tiũ ſi ea quę apud Albertũ magnũ rerũ naturæ cõſultiſſimũ legi cõducẽtia ad hãc rẽ hoc in loco explicauero. q in libris de aialibꝰ tradit ideo flãte aqlone cõcipi mares qa is uẽtꝰ calorẽ naturalẽ itꝰ cohibet & ita corpora fiũt ualẽtiora firmioraq; & ipſũ ſemẽ ſiue ſperma melioreſcit cõtra flãte auſtro corpora fatiſcunt & reſoluto ingenito calore fiunt imbecilla unde fœminæ tunc facilius concipiuntur: q ſetus eſt q̃ maſculus longe imbecillior molliorq;

MAtrices ineantur. Nam illud quod priore libro docuimus: ut admiſſarii deſter: uel etiam ſiniſter uinculo teſticulus obligetur: in magnis gregibus operoſum eſt. poſt fœturam deinde longinquæ regionis opilio: uillicus fere omnem ſobolẽ paſtioni reſeruet ſuburbanæ. Teneros agnos dũ adhuc herbę ſunt expertes lanio tradet: quoniam et paruo ſumptu deuehuntur: et his ſummotis fructus lactis ex matribus non minor precipitur. ſummitti tamen etiam in uicinia urbis quãdoq; oportebit. Nam VERnaculum pecus peregrino longe eſt utilius. Nec committi debet ut totus GREX effectus ſenectute dominum deſtituat. Cum præſertim boni paſtoris uel prima cura ſit annis omnibus in demortuarũ uitioſarũq; ouiũ locũ totidem uel ẽt plura capita ſubſtituere: quoniã ſæpe frigorum atq; hiemis ſæuitia paſtorẽ decipit. Et ex eo uis interimit quas ille tempore autumni ratus adhuc eſſe tolerabiles: non ſummouerat. Quo magis etiam propter hos caſus niſi quæ ualidiſſima: et non comprehendatur hyemi: noua ꝓgenie repleatur numerus. Quod qui faciet ſeruare debebit: ne minori quadrimæ: neue ei quæ exceſſit annos octo prolẽ ſubmittat. Neutra enim ætas ad educandum eſt idonea. Tũ etiam quod ex uetere materia naſcitur. plerumq; congeneratũ parentis ſeniũ refert. Nã uel ſterile uel imbecillũ ẽ. Partus uero incipientis pecoris nõ ſecus: q̃ OBſtetricũ more cuſtodiri debet: neq; enim aliter hoc aĩal: q̃ muliebris ſexus enititur: ſæpiuſq; etiam quanto eſt omnis rationis ignarũ laborat in partu. Quare VEterinariæ medicinæ prudens eſſe debet pecoris magiſter: ut ſi res exigat uel integrũ conceptũ: cũ tranſuerſus hæret locis genitalibus: extrahat: uel ferro diuiſũ citra matris pniciẽ partibus ducat: qđ græci uocãt εμβρυγακοσ. Agnus autem cum eſt editus erigi debet: atq; uberibus admoueri: tum eius diductum os preſſis humectare papillis: ut condiſcat maternum trahere alimentum. Sed priuſq̃ hoc fiat exiguum emulgendum eſt: quod paſtores COLOſtram uocãt. ea niſi aliquatenus emittitur: nocet agno: q biduo quo

Matrices. Quæ fiunt matres & ꝓgenerãt. uulgo matricem uocant genital: a fœmiæ qua fetus ipſe concipiẽ continetur q; et uulgo ditiores matricem ponũt pro ea, quæ fecunda eſt & materſit & parit. Infra loquẽs de gallinis inqt ſint matrices robuſti corporis, et eſt hęc dictio in hac ſignificatiõe ꝓpe peculiaris Columellæ. Suetoni⁹ arborem appellauit matricem, ex qua plãta ꝓgenita foret. Videor ſi memoria nõ labat legiſſe apud Pliniũ uno tãtum in loco matricẽ poni ꝓ locis genitalibus, ſecundum uulgarem ſignificatum.

Vernaculũ. Domeſticũ italicũ.

grex effect⁹: Legẽdũ effetus hoc ẽ exhauſtus ſterileſcẽſq; obſeniũ, na ut inqt poeta frigid⁹ i uenerẽ ſenior.

Obſtetricũ. Obſtetrices dicũẽ, quæ preſto ſũt fœminæ parturienti, dictæ. ex eo ꝙ opem ferãt, uel ut iterpretatur diu⁹ Ambroſi⁹, ꝙ obſiſtãt, ne fet⁹ recens editus i terram defluat, Plinius & Ariſtoteles frequenter teſtimonia citant obſtetricum, tanq̃ in rebus talibus peritiſſimarũ, nãq; diutino uſu, q magiſter eſt optimus exercitatiſſimæ nõ parũ multa melius nouere, q̃ medici.

Veterinarie medicinæ: Medicina ueterinaria dicitur ea, qua utiẽ ueterinarius ideſt medicus pecoris & iumẽtorũ, quẽ noſtri mulo medicũ, græci κτηνιατρον appellãt de q° ſupra dixim⁹.

Coloſtram uocant: Dicitur coloſtrum neutro & coloſtra fœminino genere: quæ nil aliud eſt, q̃ ſpongioſa denſitas lactis a partu: Plinius ex primo ſemp lacte a partu coloſtra fiunt: Hinc coloſtrati infantes dicti: quibus pernitioſum fuit guſtaſſe id lac, Plautus mea coloſtra, meus mol-

natus cum matre claudatur:ut ei partum ſuum mox deíde quádiu non laſciuit obſcuro et calido ſepto cuſtodiatur. Poſtea luxuriãtem uirgea cũ comparibus area claudí oportebit:ne uelut puerili nimia exultatione MAceſcat. Cauendum eſt:ut tenerior ſeparetur a ualidioribus:quia robuſtus angit imbecillum. Statimq; ẽt mane priuſq̃ grex procedat in paſcua:deinde etiam crepuſculo redeuntibus ſaturis ouib9 admiſcere agnos. qui cum firmi eſſe cœperunt: paſcẽdi ſunt intra ſtabulum cytiſo uel medica: tum etiam furfuribus :aut ſi permittit annona farina hordei uel erui. Deinde ubi conualuerit circa meridiem pratis aut noualibus uillæ continuis matres admouendæ ſunt:et a ſe mittendi agni:ut condiſcãt foris paſci de genere pabuli. Nã et ante diximus:et nunc eorũ quę omiſſa ſũt meminimus:iucundiſſimas herbas eſſe:quæ aratro ꝓſciſſis aruis naſcãtur:deinde quæ pratis uligine carentibus :paluſtris ſilueſtriſq; minime idoneas haberi. Nec tamen ulla ſunt tam blanda pabula aut etiam paſcua:quorum gratia nõ exòleſcat uſu continuo:niſi pecudum faſtidio paſtor occurrerit præbito ſale:qđ uelut ad pabuli condimentum per æſtatem canalibus ligneis impoſitum cum e paſtu redierunt oues lambunt:atq; eo ſapore cupidinem bibendi paſcendiq; concipiunt. At contra penuriæ hyemis ſuccurritur obiectis intra tectum per præſepia cibis . Aluntur autem commodiſſime repoſitis ulmeis uel ex fraxino frondibus uel autumnali fœno:quod CORdum uocatur. Nam id mollius et ob hoc iucundius eſt q̃ maturum. Cytiſo quoq; et ſatiua uitia pulcherrime paſcuntur. Neceſſario tamen ubi cætera defecerunt: etiam ex leguminibus paleæ. Nam per ſe hordeum uel freſa cum faba cicercula ſumptuoſior eſt:q̃ ut ſuburbanis regiõnibus ſalubri precio poſſit pręberi. Sed SI uilitas mittit:haud dubium eſt optima. De temporibus autem paſcendi:et ad aquã ducendi per ęſtatem non aliter ſentio:q̃ ut prodidit Maro:

Luciferi primo cum ſydere frigida rura
Carpamus:dum mane nouum:dum gramina canent:
Et ros in tenera pecori gratiſſimus herba.
Inde ubi quarta ſitim cęli collegerit hora/Ad puteos:ad alta greges:ad ſtagna perducamus:medioq; die:ut idem:ad uallem:
Sicubi magna ionis antiquo robore quercus
Ingentis tendit ramos:aut ſicubi nigrum
Ilicibus crebris atra nemus accubat umbra.

Rurſus deinde iam mitigato uapore cõpellamus ad aquá : etiá ꝑ æſtatem id faciendum eſt. et iterum ad pabulum producamus

liculus caſe9 epigrammatiſta, de prio matrum lacte coloſtra damus.

Maceſſat: Legendum ẽ maceſcat hoc ẽ macer fiat. Plautus maceſco tabeſco ꝯſeneſco miſer.

Cordũ uocatur: Plini9, rurſus rigari deſecta oportet. ut ſecetur autũnale fenũ, quod uocant corduz, antiqui cordũ dixere ſerotinũ, unde & furmenta corda, quę ſero matureſcũt, & agnos cordos, q ſerius nati forent: & in hominibus dicti cordi ſunt Vltimo fetu ꝓgeniti: hoc eſt quod ait Quintilian9, preceptorem ſubtilem & eruditũ ſcrutatorum origines uerborũ, unde cordi nomẽ traxerint. Lego fuiſſe cordos duos ſcriptores hiſtoriarũ.

Si uilitas mittit. Lege permittit.

Solis ad occaſum:cum frigidus aera ueſper
Temperat:et ſaltus reficit iam roſcida luna.

Sed obſeruandum eſt ſydus æſtatis per emerſum caniculæ:ut an/
te meridiem grex in occidentem ſpectãs agatur:et in eam partem
progrediatur:poſt meridiem in orientem. Siquidem plurimũ re/
fert:ne paſcẽtium capita ſint aduerſa ſoli:qui plerumq; nocet ani/
malibus oriente prædicto ſydere. Hyeme et uere matutinis tem/
poribus intra ſepta contineantur:dũ dies aruis gelicidia detrahat.
Nam pruinoſa iis herba pecudi GRAuedinem creat: uentremq;
proluit. Quare etiam frigidis humidiſq; temporibus ãni ſemel ei
poteſtas aquæ facienda eſt. Tum qui ſequitur gregem circũſpec/
tus ac uigilans id quod omnibus et omnium quadrupedum cu/
ſtodibus præcipitur:màgna clæmentia moderetur. idẽq; propior
quia ſilent. et in agendis recipiendiſq; ouibus adclamatiõe:ac ba/
culo minetur. Nec unq̃ tælum emittat in eas. Neq; ab his lõgius
recedat. Nec aut recubet aut cõſidat. Nã niſi procedit:ſtare debet:
quoniam quidem cuſtodis officium ſublimem celſiſſimãq; ocu/
lorum ueluti ſpeculam deſyderat:ut neq; tardiores grauidaſ dum
cunctantur:neq; agiles et fœtas dum procurrunt ſeparati a cæteris
ſinat:ne fur aut beſtia HALVcinantem paſtorem decipiat. Sed
hæc communia fere ſunt in omni pecore ouillo. Nunc quæ ſunt
generoſi propria dicemus.

De ouibus tectis. Cap.iiii.

g

Ræcum pecus quod pleriq; tarentinum uocant:niſi cũ
domini præſentia eſt:uix expedit haberi. Siquidem et
curam et cibum maiorem deſiderat. Nam cum ſit uni/
uerſum genus lanigerum cæteris pecudibus mollius:tum ex oĩ/
bus tarentinum eſt molliſſimum:quod nullã domini aut magi/
ſtrorum inepriam ſuſtinet:multoq; minus auariciam: nec æſtus
nec frigoris patiens. Raro foris:plerũq; domi alitur. Et eſt auidiſſi/
mum cibi:cum detrahitur fraude uillici. Clades ſequitur gregem.
Singula capita per hyemem recte paſcũt̃ ad præſepia tribus hor/
dei uel freſę cũ ſuis ualuulis fabę:aut cicerculę quattuor ſextariis:
aut aridam frondem prębeat:aut ſiccam uel VIRIdem medicam
cytiſum uetum etiam cordi fœni ſeptena pondo:aut leguminum
paleas adfatim. Minimus agnis uendundis in hac pecude: nec ul/
lus lactis reditus haberi poteſt. Nam et qui ſummoueri debent:
pauciſſimos poſt dies. q̃ editi ſunt:immaturi fere mactant̃:orbęq;
naris ſuis alienæ ſoboli præbent ubera. Quippe ſinguli agni binis
nutricibus ſubmmittuntur:nec quicq̃ ſubtrahi ſũmiſſis expedit:

grauedinẽ. grauedo ut docet. Cor. Celſus hũor ẽ ex capite di ſtillãs/ Apu/ lei⁹ nates grauediæ opple/ tæ/ græci uo/ cãt coryzas/ noſtri graue/ dineq; unde grauedinoſi dci/ q ad mor bus grauedi/ niſ pcliuioreſ ſũt. M. Tul/ li⁹/ itaq; dici/ muſ grauedi/ noſos quoſ/ dam/ quoſdã torminoſos/ non quia ia; ſint Sed quia ſepe ſint.

Allucinã/ tem: Somni/ culoſũ/ ſtupẽ te;/ incurio/ ſum/ Alluci/ nari ẽ errare/ allucïatio er/ ratio. Cloati⁹ docet lucum dici tarditatẽ quãdã animi & ſtuporẽ/ q allucinãtibuſ plerumq; uſu uenit. M. Ci/ cero inqt epi/ curum in re/ bus naturali/ buſ allucina/ ri.

Viridẽ me/ dica;: Nomẽ eſt herbæ pa/ bularis/ de q̃ Virg. Tũc te quoq; medi/ ca putres/ ac/ cipiunt ſulci. Columella i

quo ſaturior lactis celeriter cõfirmetur: ET parta nutrici cõ/ſociata minus laboret in educatione fœtus ſui. Quã ob cau/ſam diligenti cura/ſeruandum eſt: ut etiã ſuis quottidie ma/tribus: et alienis non amantibus agni SVBrumentur. Plures aũt in eiuſmodi gregibus q̃ in hircis maſculos enutrire opor/tet. Nam priuſq̃ fœminas inire poſſint mares caſtrati cũ bi/matum expleuerunt: enecantur. et pelles eoꝝ propter pulchri/tudinẽ lanę maiore precio: q̃ alia uellera mercantibꝰ traduñt. Liberis autem campis et omni ſurculo tuboq; uacantibꝰ ouẽ græcã paſcere meminerimus: ne ut ſupra dixi: et lana carpatꝰ: et teguméta. Nec tamen ea minus ſedulam curam foris: quia non quottidie procedit in paſcua: ſed maiorem domeſticam poſtulat. Nam ſæpius detergenda et refrigeranda eſt. Sæpius eius lana deducenda: uinoq; et oleo INſuccanda. Nonnunq̃ etiam tota eſt eluenda: ſi diei permittit apricitas. Idq; ter ãno fieri ſat eſt. Stabula uero frequenter euerrenda et purganda. humorq; omnis urinæ DEuerrẽdus eſt: qui commodiſſime ſiccatur perforatis tabulis quibꝰ ouilia conſtruuntur: ut grex ſupercubet. Nec tamen ceno aut ſtercore: ſed exitioſis quoq; ſerpentibus tecta liberentur. Quod ut fiat:

Diſce et odoratã ſtabulis incendere cædrũ:
Galbaneoq; agitare graues nidore chelydros.
Sæpe ſub immotis præſepibus: aut mala tactu
Vipera delituit: cœlumq; exterrita fugit:
Aut tecto aſſuetus coluber. Quare ut idem iubet.
Cape ſaxa manu: cape robora paſtor.
Tollentemq; minas: et ſibila colla tumentem
Deiice.

Vel ne iſtud cum periculo facere neceſſe ſit: muliebris capillos aut ceruina ſæpius ure cornua. quorum odor maxi/me non patitur ſtabulis prædictam peſtem cõſiſtere. Tonſu/ræ certum tempus anni per omnes regiones ſeruari non põt: cũ nec ubique tarde: nec celeriter æſtas ingruit. Et eſt modus optimus conſiderare tempeſtates: quibus ouis neq; frigus ſi lanam detraxeris: neq; æſtum ſi nondum detonderis ſentiat. Verum ea quãdoq; detonſa fuerit ungui debet tali medica/mine. Succus excocti lupini: ueteriſq; uini fæx amurca pari menſura miſcentur: eoq; liquamine tonſa ouis imbuitur: atq; ubiq; per triduum delibuto tergore media ſudabunt: quarto die ſi eſt uicinia maris: ad littus deducta merſatur: ſi minus eſt: cœleſtis aqua ſub dio ſalibus ĩ hunc uſum durata: paulũ

ſecundo inter ge/nera pabuloꝝ exi/miã ſcribit eẽ her/bam medicã. q ſe/mel ſeratur decem annis omnibus.

Et parta. Noue poſitũ pro feta/& ea quę peperit.

Subrumentur: Sub mãmam mit/tantur ſubiician/turq;. ãtiquo nãq; uocabulo mamma dicitꝰ rumis/unde agni & hedi ſub/rumi appellantur: qui ſubrumis ideſt ſub mãmis adhuc habẽtur. Hic uer/buꝫ ſubrumari. qđ ſignificat ſub mã/mam ſubiici. Hinc rumina dea. Hinc ruminalis ficus/ q ſub ea arbore lupa rumã ideſt mãmaꝫ Romulo & remo dederit. q̃ ĩ hircis/lego in hirtis ut ad genus ouiũ hirtũ/hoc eſt hirſutũ re/feras/quod minus pretioſũ eſt/ſi ma/gis placet hircis in/tellige in gregibus ouium plures pa/randoſ maſculos q̃ in gregibus capra/rum hircos.

Inſuccãda: Aſ/pergẽda/& quodã quaſi ſucco irrorã/da madefaciẽdaq;.

Deuerrendus: Scopis purgãdus/deam nomine de/uerram coluit an/tiquitas quæ pre/erat domibꝰ euer/rendis/cõuerrito/res dicti ſcoparii il/li ſcilicet/ qui cum ſcopis a prandio a

decoquitur. Eaque grex perluitur. Hoc modo curatum pecus toto anno ſcabrum fieri nõ poſſe Celſus affirmat. Nec dubium eſt: quin etiam ob eam rem lana quoq; mollior atq; prolixior renaſcatᷓ.

Medicinæ pecoris ouili. Cap.v.

[E]T quoniam cenſuimus cultum curamq; recte ualentiũ: nunc quemadmodum uitiis aut morbo laborantibus ſubueniendũ ſit: præcipiemus. q̃q̃ pars hæc exordii pene toto iã exhauſta eſt: cũ de medicina maioris pecoris priore libro diſputaremus: quia cum ſit fere eadem corporis natura minorꝭ maiorumq; quadrupedum: paucę paruæq; morborum et remediorum differentiæ poſſunt inueniri. quæ tamen quantulæcumq; ſunt: non obmittuntur a nobis. Si ægrotat uniuerſum pecus: ut et ante præcepimus: et nunc quæremus eſſe maxime ſalutare / Iterum adſeueramus in hoc caſu quod eſt remedium pręſens et ſummum. Pabula mutemus: et aquationes totius regionis. Alium quæramus ſtatum cœli. Curemuſq; ſi ex calore et æſtu concepta peſtis inuaſit ꝑ opaca rura: ſi inuaſit frigore ut eligantur aprica. Sed modice ac ſine feſtinatiõe pſeq pecus oportebit: ne ĩbecillitas eius lõgis itineribus aggrauetur. Non tamen in totum pigre ac ſegniter agere. Nã quẽadmodum feſſas morbo pecudes uehementer agitare et extundere non conuenit: ita conducit mediocriter exercere: et quaſi torpentis excitare: nec pari VETERno conſeneſcere atq; extingui. Cum dei hinc grex ad locum fuerit ꝑductus IN lacinias colonis diſtribuatur. Nam particulatim facilius q̃ uniuerſus cõualeſcit: ſiue quia ipſius morbi halitus minor eſt ex exiguo numero: ſeu quia expeditius cura maior adhibetur paucioribus. Hæc ergo et reliqua: ne nũc eadem repetamus quæ ſuperiore exordio percenſuimus: obſeruare debemus: ſi uniuerſæ laborabunt: illa ſi ſingulæ. Oues frequentius q̃ ullum aliud animal infeſtantur ſcabie: quæ fere naſcitᷓ: ſicut noſter memorat poeta.

Cum frigidus imber
Altius ad uiuum perſedit: et horida cano
Bruma gelu.

Vel poſt tonſuras ſi remedium prædicti medicaminis nõ adhibeas: ſi æſtiuũ ſudorem mari uel flumĩe nõ abluas: ſi tonſum gregem patiaris: ſi ſiluestribus ſpinis ac rubis sauciaris: ſtabulo utaris ĩ quo mulæ aut equi aut aſinę ſteterunt. Pręcipue tamen exiguitas cibi maciem: macies autem ſcabiem facit. Hæc ubi cœpit irrepere: ſic intelligitur. Vitioſum locum pecudes: aut morſu ſcalpunt: aut cornu uel ungula tundunt: aut arbori adfricant: parietibuſue detergent. Quod ubi aliquam facientem uideris cõprehẽ-

Cena pauimenta deuerrunt & purgamenta eſcarum tollunt.

Veterno cõſeneſcere: Torpore ſegnitia ſõno ignauia. Veternus ꝓprie ẽ ille morbuſ quẽ lethargum græci nominãt in q° marcor eſt & inexpugnabilis pene dormiendi neceſſitas: uulgo medici ſubetiaꝫ appellãt. Inde ueternoſus ꝓ ignauo atq; torpente & ſõniculoſo ponitur.

In lacinias. In particulas ut ſeparatiꝫ diſtribut⁹ & particulatiꝫ diuiſus bene cõualeſcat: uocabuluꝫ ductũ a laciniis ueſtimentorum quæ ceſuratim ſectæ & quaſi diuiſæ ſunt: infra ait ſeparatim laciniæ deducantur.

dere oportebit:et lana rudi ducere. Nam ſubeſt aſpera cutis : et uelut quædam prurigo:cui primo quoq; tempore occurrendum eſt: ne totam progeniem coinquinet. Sed quidem celeriter:cum et alia pecora:tum præcipue oues contagione uexentur. Sũt autem complura medicamina:quæ iccirco enarrabimus: non quia CVNctis ut neceſſe ſit:ſed quia nonnullis regionibus quædam reperiri nequeunt. Ex pluribus aliquod inuentum remedio ſit. Facit autem commode primum ea compoſitio quam pauloante demonſtrauimus:ſi ad fæcem et amurcam ſuccũq; decocti lupini miſceas portione æqua detritum albũ elleborum. Poteſt etiam ſcabriciem tollere ſuccus uiridis cicutæ.quæ uerno tempore cum iam caulem nec adhuc ſemina facit:deciſa contunditur:atq; expreſſus humor eius fictili uaſe reconditur:duabus urnis liquoris admiſto ſalis tortidi ſemodio. Quod ubi factum eſt:oblitum uas in ſterquilinio defoditur:ac toto anno fimi uapore concoctum : mox promitur. Tepefactumq; medicamentum linitur ſcabræ parti:quæ prius aſpera teſta defricta uel pumice redulcerat. Eidem remedio eſt amurca duabus partibus decocta:item uetus hominis urina teſtis candentibus inuſta. Quidam tamen hæc ipſa ſubiectis ignibus quinta parte minuunt:admiſcentq; menſura pari ſuccum uiridis cicutæ. Deinde ſingularis triti et picis liquaminis:ſingulos fricti ſalis ſextarios infundunt. Facit etiam ſulphuris triti et picis liquidæ modus æqualis igne lento coctis. Sed georgicum carmen affirmat: nullam eſſe præſtantiorem medicinam:

Quam ſiquis ferro potuit reſcindere ſummum
Vlceris os. alitur uitium:uiuitq; regendo.

Itaq; reſerandum eſt. et ulcera medicamentis curandum ſubiicit. Deinde æque prudenter febricitantibus ouibus : de talo uel inter duas ungulas ſanguinem mitti oportet. Nam plurimũ id quidem

Profuit incenſos eſtus auertere:et inter
Ima ferire pedis ſalientem ſanguine uenam.

Nos etiam ſub oculis et de auribus ſanguinem detrahimus. Claui quoq; dupliciter infeſtant ouem : ſiue cum SVBluuies atq; intertrigo in ipſo diſcrimine ungulę naſcitur:ſeu cũ idem locus tuberculum habet:cuius media fere parte canino ſimilis extat pilus: eiq; ſubeſt uermiculus. Subluuies et intertrigo pice liquida:uel alumine et ſulphure atq; aceto mixtis rite eruent:uel tenero punico malo:priuſq̃ grana faciat:cum alumine pinſito : ſuperfuſoq; aceto uel æris rubigine INfriata uel combuſta galla cum auſtero uino leuigata:et mixta. Tuberculũ cui ſubeſt uermiculus:ferro q̃cautiſſime

Cunctis ut neceſſe: Legendũ uti neceſſe ſenſu manifeſtario.

Subluuies atq; intertrigo:ui detur ſubluuies eſſe exulceratio in pedibus ouium naſcens, quã do ſcilicet ab ungula cutis reſoluitur i homine reduuiaʒ dicũt. Luere enim ſoluere eſt, quaſi ſubtus ſoluatur corium. de intertrigine, quæ ex intertritu naſcitur ſupra ſcripſi.

Infriata. Minuti inſparſa, friabile id latine uocat, quod facile diſteritur, uulgo uocant pulueriʒatuʒ.

circumſecari oportet:ne dum amputatur etiam quod infra eſt animal uulneremus. Id enim cum fauciat̃:uenenatam ſaniẽ mittit:quæ repreſſum uulnus ita ĩſanabile facit:ut totus peramputandus ſit. Et cum tuberculum diligenter circumcideris candens ſeuum uulneri per ardentem tædam inſtillato. OVEM pulmonariam ſimiliter ut ſuem curari conuenit: inſerta per auriculam:quam ueterinarii conſiliginẽ uocant. De ea iam diximus:cum maioris pecoris medicinam tradimus. Sed is morbus æſtate plerumq; concipitur:ſi defuit aqua. ꝓpter quod uaporibus omni quadrupedi largius bibendi poteſtas danda eſt. Celſo placet:ſi eſt in pulmonibꝫ uitium: acris aceti tantum dare:quantum ouis ſuſtinere poſſit: uel humanæ ueteris urinæ tepefactæ trium eminarum inſtar per ſiniſtram narem corniculo infundere:atq; axungiæ ſextantem faucibus inſerere. Eſt etiam inſanabilis SAcer ignis:quã puſulam uocant paſtores. Ea niſi compeſcitur intra primam pecudem quæ tali malo correpta eſt:uniuerſum gregem contagione proſternit. Sic quidem nec medicamentorum:nec ferri remedia patitur. Nec pene ad omnem tactũ excandeſcit. Sola tamen ea fomenta non aſpernatur lactis caprini quod infuſum tantum ualet:ut et blandiatur igneam ſæuitiam: differẽs magis occidionem gregis q̃ prohibens. Sed ægyptiæ gentis auctor memorabilis Dolus Mendeſius:cuius cõmenta quæ appellantur græce υπομνηματα: ſub nomine Democriti falſo produntur/Cenſet propter hanc ſæpius diligẽter ouium terga perſpicere:ut ſi forte ſit in aliqua tale uitium deprehenſum:confeſtim ſcrobem defodiamus in limine ſtabuli:et uiuam pecudem quæ FVErit puſiloſa reſupinam obruamus: patiamurque ſup obrutam meare totum gregem:q; eo facto morbus propulſetur. Bilis æſtiuo tempore nõ minima pernicies potione depellitur humanæ ueteris urinæ:quæ ipſa remedio eſt etiam PECOri arcuato. At ſi moleſta pituita eſt cunilæ bubulæ:uel ſurculi neperæ ſilueſtris lana inuoluti naribus inſeruntur:uerſanturq; donec ſternuat ouis. Fracta pecudum non aliter q̃ hominum crura ſanantur:inuoluta lanis

Ouem pulmonariam: Pulmone laborantem in cuius pulmonibꝰ uitiuꝫ eſt. græco uocabulo peripneumonici dicuntur/ hi quos pulmo male habet & qui latina uoce pulmonarii nominantur.

Sacer ignis. Malis ulceribꝰ annumerari ſolet ſacer ignis. Cuius duæ ſunt ſpecies/ Alter eſt ſubrubicundus exaſperatuſq; per puſtulas cõtinuas exiguaſq;/in quibus ſemꝑ fere pus & ſepe rubor cum calore/ſerpitq;. Alterum genus eſt in ſummæ cutis exulceratione ſed ſine altitudĩe latũ ſubliuidum, omnis ſacer ignis difficilime ſaneſcit/ græci ιεραν νοσον uocãt. Virgilius docet ſacro igni pecudes infeſtari cũ inquit/contactos artus ſacer ignis edebat.

Fuerit puſiloſa: Ouis dicitur puſiloſa/quam infeſtat ſacer ignis/ quam puſulã uocant paſtores. Vnde a puſula puſiloſa deducitur.

Pecori arcuato: Laboranti Ictericomorbo/ Arquatum morbum ueteres dixere/q alio noie regius uocatur/eo q arquus cœleſtis concolor ſit de uitore. græce ικτερον uocant & uulgo ictericiam/ Icterici homines fiunt aureoli coloris & lutei/unde & aurigĩnem appellant. Cornelius Celſus/ æque notus eſt morbus/quem interdum arquatum/interdum regium nominãt/

oleo atq; uino inſuccatis: et mox circundatis ferulis cõligata. Eſt etiam grauis pernicies herbæ ſanguinariȩ: quam ſi paſta eſt ouis: toto uentre diſtenditur: cõtrahiturq;: et ſpumam quandam tenuem tetri odoris expuit: Celeriter ſanguinem mitti oportet ſub cauda in ea parte: quȩ proxima eſt clunibꝯ: nec minus in labro ſuperiore uena ſoluenda eſt. Suſpirioſe laborantibus auriculæ ferro reſcindendȩ: mutandæq; regiones. quod in omnibus morbis ac peſtibus fieri debere cenſemus. Agnis quoq; ſuccurrendum eſt uel febricitãtibus: uel ægritudine alia affectis: qui ubi morbo laborant: admitti ad matres non debent: ne in eas perniciem tranſferant. Itaq; ſeparatim ſi mulgendæ ſunt oues: et cœleſtis aqua pari menſura lacti miſcenda eſt: atq; ea potio febricitãtibus danda. Multi lacte caprino iiſdem medẽtur: quod per corniculum infunditur faucibus. Eſt autem MENtigo: quam paſtores oſtigenem uocant: mortifera lactentibus. Ea plerumq; fit ſi per imprudentiam paſtoris emiſſi agni uel etiã hædi roſidas herbas depauerũt: quod minime committi oportet. Sed cum infectum ẽ uelut ignis ſacer os atq; labra fœdis ulceribꝯ obſidet. Remedio ſunt hyſopus et ſal æquis ponderibus contrita. Nam ea mixtura palatum atq; linguam totumq; os perfricatur. Mox ulcera lauantur aceto: et tũc pice liquida cum adipe ſuillo ꝑliniuntur. Quibuſdam placet rubiginis æneæ tertiam partem duabus ueteris axungiæ portionibus commiſcere: tepefactoq; uti medicamine. Nonnulli folia cupreſſina miſcent aquæ: et ita perluunt ulcera atq; palatum. Caſtrationis autẽ ratio iam tradita eſt. Neq; enim alia in agnis q̃ ĩ maiore quadrupede ſeruatur.

## De captino pecore. Cap. vi.

T quoniam de ouiarico ſatis dictum eſt: ad caprinum pecus nũc reuertar. Id autem genus dumeta potius: q̃ campeſtrem ſitum deſiderat. Aſperiſq; ẽt locis ac ſilueſtribꝯ optĩe paſcit̃. Nã nec rubos auerſat̃: nec uepribus offendit̃: et arbuſculis frutetiſq; maxĩe gaudet. Ea ſũt

e

quem Hippocrates ait ſi poſt ſeptimam diem febricitante egro ſuperuenit tutũ eẽ mollibus tantummodo precordiis ſubſtantibus. Diocles ex toto ſi poſt febrem oritur, etiam ꝓdeſſe, ſi poſt hũc febris occidere: color autẽ eum morbum detegit maxime oculorum: in quibus quod albũ eẽ debet fit luteũ. cur autem Regius morbꝰ dicatur docet Quintus ſerenus ſcribens, regius a Vero ſignatuſ nomine morbus molliter hic quoniam celſa curatur in aula: Conſimiliter celſus tradit utendum eſſe in hoc morbo frigidis natationibus lecto etiã & cõclaui cultiore clauſo loco, ludis laſciuia, per quæ mens exhilaretur, ob quæ Regius inquit morbꝰ dictuſ uidetur, Pliniꝰ memorat icteron auem uocari a colore, Quæ ſi ſpectetur, ſanari id malum, & auem mori, eſt & gemma nomine icteriaſ lutido colori ſimilis, ideoq; exiſtimata ſalubris contra regios morbos.

Mentigo: Videtur in agnis & hedis mentigo id ferme malum eſſe quod in hominibus mentagram appellant: Vtriuſq; uocabuli Etymon a mento eſt, quoniam ab ea parte fere oriebatur, fœduſque ulceribus, mentum, os labra obſidebat.

ARbuſtus atq; ALAternus cytiſuſq; agreſtis: nec minus iligneiq; querneiq; frutices: q in alritudinem non proſiliunt. Caper cui ſub maxillis binę uerruculę collo depēdent: optimus habetur: ampliſſimi corporis: cruribus craſſis: plena et breui ceruice: flaccidis et prægrauantibus auribus: exiguo capite: nigro denſo et nitido atq; lnogiſſimo pilo. Nā et ipſe tondet

Vſum in caſtrorum ac miſeris uelamina nautis.

Eſt autem menſium ſeptem ſatis habilis ad procreandum: quoniam immodicus libidinis dum adhuc uberius alitur: matrem ſtupro ſuperuenit: et ideo ante ſex annos cōſeneſcit: q̄ immatura ueneris cupidine primis pueritiæ temporibus exhauſtus eſt. Itaque quinquennis parum idoneus habetur fœminis implendis. Capella PRAEcipue probatur ſimillima hirco: quem deſcripſimus: ſi etiam eſt uberis maximi: et lactis abundantiſſimi. Hanc pecudem mutilam parabimus quieto cœli ſtatu: nā procelloſo atq; imbrifero cornuta ſemper. Nam et omni regione maritos gregū mutilos eſſe oportebit: qui cornuti fere pernitioſi ſunt propter petulātiam. Sed numerum generis huius maiorem: q̄ centum capitū ſub uno clauſo non expedit habere: cum lanigeræ mille pariter commode ſtabulentur. Atq; ubi capræ primum cōparantur: melius eſt unum gregem totū: q̄ ex pluribus particulatim mercari: ut nec in paſtione ſeparatim laciniæ deducātur: et in caprili maiore concordia quietę conſiſtant. Huic pecudi nocet æſtus: ſed magis frigus: et pręcipue fœtę: quę gelicidio hyemis conceptum fecit. Nec tantum ea ſola creat abortus: ſed etiam glans cum citra ſacietatem data eſt. Itaq; niſi poteſt affatim præberi: non eſt gregi permittenda. Tempus admiſſuræ per autumnū fere ante menſem decembrem præcipimus: ut propinquante uere gemmantibus frutetis: cum primū ſiluæ germinant fronde: partus edatur. Ipſum uero caprile uel naturali ſaxo: uel manu conſtratum eligi debet: quoniā huic pecori nihil ſubſternitur. Diligenſq; paſtor quotidie ſtabulum conuerrit: nec patitur ſtercus: aut humorem conſiſtere lutumue fieri: quæ cuncta ſunt capris inimica. Parit autem ſi eſt generoſa proles: frequenter duos: nonnunq̄ trigeminos. Peſſima eſt fœtura cum matres binæ ternos hędos efficiunt. Qui ubi editi ſunt: eodem modo quo agni educantur: niſi ꝙ magis hædorum laſciuia compeſcenda et artius cohibenda eſt. Tum ſuper lactis abundantiam:

Arbuſtus: Legendum arbutus, nomen eſt arboris fraga gignētis, alio nomine unedones appellant ex argumento, unum tantum pomum eius edendi, duobꝰ hoc nominibus appellāt græci comaron & memecylon, Iuba auctor eſt quinquagenū cubitorum altitudine in arabia eē arbutos.

Alternus: Corrige alaternus, eſt enī arbor hoc nomine, quæ fructū nō fert, cui folia ſūt inter ilicē & oliuā. Inter infelices arbores numerat.

Præcipue fetæ. Fetas fere ſemper idonei ſcriptores appellant puerperas, hoc eſt eas quę pepererunt, inclytus tamē poeta dixit loca facta furētibus auſtris ꝑ plena. Idem ait: Non inſueta graues tētabunt pabula fetas, pro pregnātes. Verū alio in loco poſuit fœtam ꝑ ea quæ iā peperiſſet, ſic.n. īquit in aſpidopoea. Fecerat & uiridi fœtam mauortis in antro ꝓcubuiſſe lupā, Pliniꝰ noſter fetā ſemper uſurpat pro ea quæ a partu cubat.

SAmera uel cytiſus:aut hedera præbenda:uel etiam cacumi/
na lentiſci aliæq; tenues frondes obiiciendæ ſunt. Sed ex ge/
minis ſingula capita quæ uidentur eſſe robuſtiora:in ſupple/
mentum gregis reſeruantur:cætera mercatibus tradunť. An/
niculæ uel bimæ capellæ(nam utraq; ætas partum edit)ſub/
mitti hædum non oportet. Neq; enim educare niſi trima de/
bet. Sed anniculæ confeſtim depellenda ſoboles:bimæ tam/
diu dum poſſit eſſe uendibilis. Nec ultra octo annos matres
ſeruandæ ſunt. ꝙ aſſiduo partu fatigatæ ſteriles exiſtant. Ma/
giſter autem pecoris acer:durus:ſtrenu9: laboris patientiſſi/
mus:alacer atq; audax eſſe debet:ut qui per rupes per ſolitu/
dines per uepres facile uadat. Et nõ ut alterius generis paſto/
res ſequatur:ſed plerũq; ut antecedat gregem. maxime ſtre/
nuũ pecus eſt capellæ ıcapræ cedent. ſubĩde quæ cedit com/
peſci debet ne procurrat:ſed placide ac lente pabuletur : ut et
largi ſit uberis et non STRIgoſiſſimi corporis.

De medicina caprarum. Cap. vii.

a Tqui alia genera pecorum:cũ peſtilentia uexãtur:
prius morbo et langoribus maceſcunt:ſolæ capel/
læ q̃VIS optimæ atq; hilares ſubito cõcidunt:ue/
lut aliqua ruina gregatim proſternãtur. Id accidere maxime
ſolet ubertate pabuli. Quãobrem adhuc cum eas peſtis per/
culit:omnibus ſanguis detrahendus. Nec tota die paſcendæ:
ſed mediis quattuor horis inter ſepta claudendæ. Sin alius
langor infeſtat:poculo medicantur arundinis et albæ ſpinæ
radicibus: quas cum ferreis pilis diligenter contundimus:
admiſcemus aquam pluuialem:ſolamq; potandã pecori pre/
bemus. Quod ſi ea res ægritudinem non depellit: uendenda
ſunt pecora. Vel ſi neq; id contingere poteſt:ferro necanda ſa/
lendaq; Mox interpoſito ſpatio conueniet alium gregem re/
parare. Nec tñ anteq̃ peſtilens tẽpus anni ſiue uel fuit hyemis
uertatur ęſtate:ſiue autumni uere mutetur. Cum uero ſingu/
læ domo laborabunt:eadem remedia quæ etiã ouibus adhi/
buimus. Nam CVM diſtendeť aqua cutis:quod uitiũ gręci
uocãt υΔερορ:ſub armo pellis leuiter inciſa pnitioſũ trãſmit/
tet humorem:tũ factũ uulnus pice liqda cureť. Cum et fœtæ
loca genitalia tumebunt:aut SECVNdæ non reſponderint:

Samera. Annotauimus ĩ ſuperioribus ſameraȝ ſiue ameraȝ dici ſemen ulmorum.

Strigoſiſſimi. macerrimi & male curati/de ſtrigoſo ſatis ac ſup ſupra diximus.

Quãuis optimę: Videť purior lectior eẽ ſi legas opimæ hoc eſt ſuccoſæ/& prepingues/pinguitudo enim hilaritas ẽ pecoris.

Cum diſtendeť aqua cutis: Id eſt laborabit hydropeſi cenĩȝ græco uocabulo appellant morbũ aquæ ſubter cutẽ fuſæ/cui9 tres ſť ſpecies tympanitis hypoſarca/& aſcites/communis eſt omnium nimia humoris abũdantia:olim quidã hydropicus ſitis ĩpatiens bibit ſuam ipſius urinam atq; ita in exitiũ ſemet p̃cipitault/ita autẽ ordinãda ſunt uerba Columellæ/ut aqua ſit ſeptim9 caſus/cutis uero tectus/ut exponas cutem diſtendi aqua/& nimio humore ſubter cutem fuſo corp9 extuberare.

Secundæ: Mẽbranas intelligit/quę fetum ſecunť/uulgo ſecundinas uocant græco uocabulo υσΤερασ apud Plinium ad ſecundas in numeræ ſũt medicinæ.

DEFRVtis eſt ſeſtarius anus:uel cum id defuerit:boni uini tantundem faucibus infundatur:et naturalia AGEratori liquido repleant̃.Sed ne nunc ſingula perſequar:ſicut in ouilo pecore prædictum eſt:caprino medebimur.

Caſei faciendi ratio. Cap.viii.

c Aſei quoq; faciendi non erit omittenda cura utiq; longinquis regionibus:ubi multram deuehere nõ expedit.Is porro ſic tenui liquore conficitur:q̃ celerrime uendendus eſt:dum adhuc uiridis ſuccum retinet. Si pingui et optimo longiorem patimur cuſtodiam:ſed lacte fieri debet ſincæro:et q̃recentiſſimo.Nam requietum uel maximum celeriter acorem concipiat id plerumq; cogi agni aut hædi coagulo:q̃uis poſſit et agreſtis cardui flore conduci:et ſeminibus gneti:nec minus ficulneo lacte:qđ emittit arbor:ſi eius uirentem ſauties corticem. Verum optimus caſeus eſt:q exiguum medicaminis habet.Minimum autem coagulum recipit SInum lactis argentei pondus denarii. Non dubium quin fici ramulis glaciatus caſeus iucundiſſime ſapiat. Sed multra cum eſt repleta lacte:nõ ſine tepore aliquo debet eſſe. Nec tamen admouenda eſt flãmis:ut quibuſdam placet:ſed AVT procul igne conſtituenda:et cõfeſtim cum concreuit:liquor in fiſcellas aut in calathos:uel formas tranſferendus ē. Nam maxime refert primo quoq; tempore SERum percolari:et a concreta materia ſeparari. Quãob cauſam ruſtici ne patiãtur quidem ſua ſponte pigro humore defluere:ſed cum paulo ſolidius caſeus factus eſt:pondera ſuperponũt:quibus exprimatur ſerum.Deĩde ut formis aut calathis exemptus ē:opaco ac frigido loco(ne poſſit uitiari)q̃uis mundiſſimis tabulis componitur:aſpergitur tritis ſalibꝰ:ut exſudet acidum liquorem.Atq; ubi duratus eſt:uehemẽtius premitur:ut cõſpiſſetur. Et rurſus torrido ſale contingitur:rurſuſq; ponderibus condenſatur. Hoc cum ꝑ dies nouem factũ eſt:aqua dulci eluitur:et ſub umbra cratibus in hoc factis ita ordinatur:ne alter alterum caſeus contigat:et ut modice ſiccetur. Deinde quo tenerior permaneat:clauſo neq; uentis obnoxio loco ſtipatur per complura tabulata.Sic neq; fiſtuloſus:neque

Defrutis ē anꝰ: Perpenſis curioſe & litteris & ſyllabiſ mendoſũ hunc locum ſic emẽdo:defruti ſeſtarius:eſt enim ſenſus purus & integer:ſeſtariũ defruti hoc ē ſapæ ſiue uini cocti īfũdendum eſſe faucibus capellæ lãguẽtis ex fecũdis morantibus.

Ageratori:Vtinam tam facile ueras dictiones poſſem inuenire q̃ faciie falſas adulterinaſq; cognoſco:q̃lis eſt hæc exploſa procul a latinitate:futilis caſſa nihili dictio obelo fodienda:Cuius in locum ſubſtituo laſerato:ut ſit ſenſus:medicamẽto ex laſere cõfecto replẽda eſſe naturalia egrotãtis capræ:de laſere & laſerpitio affati ſuo loco dictum eſt.Vel potiuſ corrige:cerato:qđ & magis quadrat:& tali medicinę eſt Accommodatius:nã ceratũ liqdũ ait immittendu; eſſe intra locos capræ genitales:a cera ceratum dictum:qđ uulgo cerotũ nuncupãt Pliniꝰ:Nõ fecit inquit cerata malagmata emplaſtra:collyria antidota parens illa ac diuina rerum artifex:officinarum immo uerius auaritiæ cõmenta ſunt.

Sinũ lactis:nomen ē uaſis de quo poeta ſinũ lactis & hæc tibi liba priape quotãnis. Plautus ĩ curgulione cedo puere ſinũ:tradit.M.Varro ſinum dici a ſinu:quod cauum ſit poculum.

Aut procul igne:Legendum haud procul.

Serũ ꝑcolari:Liquorē lactis quodã quaſi colatorio eliquari defecariq;:Virg.paſce ſero pigui

ſalſus neq; aridus prouenit. Quorum uitiorum primus ſolet
accidere ſi parũ preſſus: ſecundum ſi nimio ſale imbutus: ter/
tium ſi ſole exuſtus ẽ. Hoc genus caſei poteſt etiã trans ma/
ria permitti. Nã is qui recens ĩtra paucos dies abſumi debet:
leuiore cura conficit̃: quippe fiſcellis exemptus in ſalẽ MV/
riamq; dimittitur: et mox in ſole paulum ſiccatur. Nonnulli
anteq̃ pecus NVmellis inducãt: uirides pineas nuces ĩ mul/
tram dimittunt: et mox ſuper eas emulgent: nec ſeparant niſi
cum trãſmiſerint in formas coactam materiam. Ipſos quidẽ
uirides cõterunt nucleos: et lacti pmiſcent: atq; ita congelãt.
Sunt qui thymum cõtritum cribroq; colatum cũ lacte cogãt.
Similiter qualiſcũq; uelis ſaporis efficere poſſis: adiecto quod
elegeris condimento. Illa uero notiſſima eſt ratio faciũdi ca/
ſei: quẽ dicimus manupreſſum. Nãq; is paulũ cælatus ĩmul/
tram dum eſt repefacta reſcinditur: et feruẽte aqua perfuſus:
uel manu figuratus uel buxeis formis exprimitur. Eſt etiam
nõ ingrati ſaporis muria preduratus: atq; ita MAlinis lignis
uel culmi fumo coloratus. Sed iam redeamus ad originẽ.

De ſuibus et eorum medicinis. Cap. ix.

i

N omni genere quadrupedũ ſpecies matis diligen/
ter eligitur: quoniam frequẽter patri ſimilior eſt p/
genies q̃ matri. Quare etiã ĩ ſuillo pecore reprobã/
di ſunt totius quidem corporis amplitudine eximii ſed qui
quadrati potius longi aut rotundi ſunt: uentre pmiſſo: cluni/
bus uaſtis: nec proinde cruribus aut ungulis proceris: amplæ
et glanduloſæ ceruicis: roſtris breuibus et reſupinis. Maxieq;
ad rem pertinet: q̃ SAlaciſſimos eſſe mares. Et ab annicula
ætate commode progenerant: dum quadrimatũ agant: poſ/
ſunt tamen etiam ſemeſtres ĩplere fœminam. Scrofe pbant̃
LONgiſſimi ſtatus: et ut ſint reliqs mẽbris ſimiles deſcriptis
uerribus. Si regio frigida et pruinoſa eſt: q̃ duriſſime denſæq;
et nigræ ſetæ grex eligẽdus eſt. Si temperata atq; aprica gla/
brum pecus uel etiam PRIſtinale albũ poteſt paſci. Fœmina
ſus habet̃ ad partus edendos idonea fere uſq; in annos ſeptẽ:
que quanto fœcundior eſt celerius ſeneſcit. Annicula nõ im/
pbe cõcipit: ſed inire debet mẽſe februario. Quattuor quoq;
menſibꝰ feta: quinto parere: cum iam herbæ ſolidiores ſunt:
ut et firma lactis maturitas porcis contingat: et cum deſierint
uberibus ali: ſtipula paſcant̃: cæteriſq; leguminũ caducis fru/

Muriam. Supra
diximus, quemad/
modum muria fie/
ret ex aqua cœle/
ſti & ſale.

Numellis: Nu/
mellæ quarũ mẽ/
tio fit a Plauto, ſũt
uincula, qbus qua/
drupedes ĩ paſcuis
deligãtur, unde &
nomen impoſitũ
eſt, ſiquidẽ græca
uoce νομαι di/
cunt paſcua, unde
& apollo nomiꝰ cre/
ditur eſſe cogno/
minatus.

Malinis lignis.
a malo arbore po/
miſera malinũ li/
gnũ dici arbitror,
Pliniꝰ melinũ un/
guentum celebrat
ex eo dictum q ex
malis cotoneis fit:
Nã μηλον græ/
ce malum appel/
latur.

q̃ ſalaciſſimos. Li/
bidioſiſſimos. ho/
mo ſalax dicitur in
uenerem propen/
ſus, & cibus ſalax
ueneriſ ſtimulator,
caudã ſalacẽ dixit
Oratiꝰ pro muto/
ne & genitali uirili.

Longiſſimi ſta/
tus: Proceræ ſtatu/
ræ: corporaturæq;.

Priſtinale. Lego
piſtrinale a piſtrio.
nam & Plautus pi/
ſtores uocat ſcro/
phipaſcos tãq̃ ſcro
phas ĩ piſtrino pa/
ſcentes.

gibus. Hoc autem fit longinquis regiõibꝯ: ubi nihl niſi ſub/
mittere expedit. Nam ſuburbanis lactens porcus ęre mutan/
dus eſt. Sic enim mater non educando labori ſubtrahitur: ce/
leriuſq; iterum conceptum partum edet. Idq; bis anno faciet.
Mares uel cum primum INeunt ſemeſtres: aut cum ſæpius
progenerauerunt: trimi aut quadrimi caſtrantur: ut poſſint
pingueſcere. Fœminis quoq; uuluæ ferro exulcerantur: et ci/
catricibus clauduntur: ne ſint genitales. Quod facile non in/
telligo: quæ ratio compellat: niſi penuria cibi. Nam ubi eſt
ubertas pabuli: SVBmittere prolem ſemper expedit. Omnẽ
porro ſitum ruris pecus hoc uſurpat. Nam et montibꝯ et cã/
pis commode paſcitur: melius tamen paluſtribus agris: q̃ ſi/
tientibus. Nemora ſunt cõuenientiſſima: quę ueſtiunt quer/
cu: ſubere: fago: CERris: ilicibus: oleaſtris: TERmitibꝯ: co/
rylis: pomiferiſq; ſilueſtribꝯ: ut ſunt albę ſpinę: grææcę ſiliquę:
iuniperus: lotos: PAMpinus: cornus: arbutus: prunus: et pa/
liurus: atq; ACHRades piri. Hæc enim diuerſis temporibus
miteſcunt: ac pene toto ãno gregẽ ſaturãt. At ubi penuria eſt
arborum: terrenum pabulum conſectabimur: et ſicco limoſũ
præferemus: ut paludem rimentur: effodiãtq; lumbricos: atq;
in luto uolutentur: quod eſt huic pecori gratiſſimum: quin et
aquis abuti poſſint. Namq; id feciſſe maxĩe p̃ æſtatem p̃fuit:
et dulcis eruiſſe radiculas aquatilis ſiluæ: tanq̃ ſcyrpi iunciq;
et degeneris arundinis: quam uulgus cannam uocat. Nam
quidem cultus ager optimas reddit ſues: cum eſt GRAmi/
noſus: et pluribus generibus pomorum conſitus: ut per anni
diuerſa tempora: mala: pruna: pirum: multiformes nuces: ac
ficum præbeat. Nec tamen propter hæc parcetur HORreis.
Nam ſæpe de manu dandum ẽſt: cum foris deficit pabulum:
propter quod plurima glans: uel ciſternis in aquam: uel fumo
tabularis recondenda eſt. Fabæ quoq; et ſimilium legumi/
num: cum uilitas permittit: facienda eſt poteſtas: et utiq; ue/
re: dum adhuc lactant uiridia pabula: quæ ſuibus plerumque
nocent. Itaque mane priuſq̃ procedant in paſcua: conditiuis
cibis ſuſtinẽdæ ſunt: ne immaturis herbis citetur aluus. Eoq;
uitio pecus emacietur. Nec ut cæteri greges uniuerſi claudi

Ineunt: Coeũt/ & primum initum facere incipiunt.

Submittere p̃/lem: educare pro/ducere p̃pagare.

Cerris: Inter ar/bores glandiferas eſt cerrus/ ex glan/de cerrea ut Nigi/diꝰ tradit/ porcina caro fit ſolidior/ autumat Plinius/ cerruꝫ ne Italiæ q̃/deꝫ maiori ex par/te notam eſſe.

Termitibꝰ. Ter/mites ſũt ramuli ar/borꝝ/ maxĩe oliua/ruꝫ/ qđ porphyrio docet enarrãs illđ oratianũ/ nũq̃ fal/lẽtis termes oliuæ. Au. gelliuſ ramuſ/culos palmarũ ter/mites appellat his uerbis/ ſpadica do/rici uocãt auulſuꝫ e palma termitem cum fructu. Item quoniã termes pal mæ ex arbore cuꝫ fructu auulſuſ ſpa/dix dicitur.

Pápinus. Cor/rigo carpinus/ hic enim loquiẽ de ſil/ueſtribꝰ arboribꝰ.

Achradeſ: ut grę/ci dicunt αχρασ ειδοσ εστιν απι/ου, ideſt achras ſpe cies eſt piri/ Cuius meminit Ariſto/phanes: olĩꝫ thra/ſibulus quod an/notatu dignuꝫ eſt, cum deberet con/tradicere lacedæ/mõiis legatis/ mu/neribus corruptus ſimulauit ſe comediſſe achradas/ hoc ẽ pira ſilueſtria & ob id loqui nõ poſſe.

graminoſus. Largo gramine copioſus.

Horreis. Repoſitoriis/ in quibus repoſita ſint cibaria ſuibus danda/ & id genus cibi eleganter cõditiui appellanẽ/ qa ſcilicet in horreo cõdunẽ/ ut mox cũ foris deficit pabulũ/ depromanẽ.

debent:ſed p̱ porticus HAtę faciẽdę ſũt:qbus aut a partu aut etiã prægnãtes includant̃. Nã præcipue ſues cateruatim:ac ĩconditæ cũ ſint pariter incluſæ:ſuper alias alię cubãt:et fœtuſ elidũt. Quare ut dixi iunctæ parietibus haræ cõſtruendę ſũt in altitudinẽ pedũ quattuor:ne ſus tranſilire ſepta queat. Nã cõtegi nõ debet:ut a ſuperiore parte cuſtos numeros porcorũ recenſeat:et ſi quẽ decũbens mater oppreſſerit:cubãti ſubtrahat: Sit aũt uigilans :impiger:induſtrius: NAuus, omnium quas paſcit. Et nutricũ et minorꝝ meminiſſe debet:ut uniuſcuiuſq; partũ cõſideret, ſẽp obſeruet enitẽtẽ, claudat:ut in hara fœtũ edat. Tũ denotet ꝓtinus quotq; et quales ſũt nati: et curet ne qs ſub nutricẽ aliena educet̃. Nã facillime porci ſi euaſerint harã:miſcent ſe:et ſcrofa cũ decubuit æque alieno ac ſuo præbet ubera. Itaq; PORculatoris maximũ officiũ eſt:ut unãquãq; cũ ſua ꝓle claudat. q ſi memoria deficit̃:quo minꝰ agnoſcat cuiuſq; ꝓgeniẽ:pice liqda eãdẽ notã ſcrofæ et porciſ INnotat:ſiue p̱ litteras ſiue p̱ alias formas unũquẽq; fœtũ cũ matre diſtinguit. Nã ĩ maiore numero diuerſis notis opus ẽ: ne cõfũdat̃ memoria cuſtodis. Attamen qa id facere gregibꝫ amplis uidet̃ operoſum:cõmodiſſimũ ẽ haras ita fabricare: ut limen earũ ĩ tantã altitudinẽ cõſurgat:quãtũ poſſit nutrix euadere:lactens ut ſupgredi nõ poſſit. Sic nec alienus irrepit: et in cubili ſuã qſq; matrẽ nidus expectat:q tantũ non debet octo capitũ numerꝝ excedere. Nõ qn ignorẽ fœcũditatẽ ſcrofarũ maioris eſſe numeri:ſed quia celerrime fatiſcit:quæ pluris educat. Atq; hæ:qbus partus ſũmittit̃:cocto ſunt hordeo ſuſtinẽdæ:ne ad maciem ſũmã ꝑducãt̃:et ex ea ad aliquã ꝑniciem: Diligens aũt porculator frequẽter ſuillæ CONuerrit ſæpius haras. Nã q̃uis prædictũ animal ĩ pabulationẽ ſpurce uerſet̃:mũdiſſimũ tñ cubile deſiderat. Hic fere cultus eſt ſuilli pecoris recte ualentis.

De medicina ſuum Cap. x.

Equitur ut dicamus quæ ſit cura uitioſi. Febricitãtium ſigna ſunt CVM obſtipæ ſues tranſuerſa capita ferunt:ac per paſcua ſubito cum paululum ꝓcurrerunt:conſiſtunt:et uertigine correptæ concidũt. Earum

Harę: Stabula porcorum atq; cubilia, Plautinuꝫ illud notũ eſt, In hara habitare uideor non in edibus.

Nauus. Qui ſit nauus cognoſces ex cõtrario, quod eſt ignauus, ut docet. M. Tullius in oratore, noti erant & naui & nari, qbꝰ cũ ĩ preponi oporteret, dulcius uiſũ ẽ, ignoti ignaui & ignari, dicere q̃ ut ueritaſ poſtulabat.

Porculatoris. Porculator ꝓprie is dicitur, qui curat porcellos lactẽtes: porculatio nutricatus porculorum.

Innotat: Inurit, ſignat inſcribit.

Conuertit. Lego conuerrit hoc ẽ emundat ac purgat.

Cum obſtipæ ſues: Obſtipũ uocabulo antiquo dicunt obliquuꝫ, ſolẽt hyppocritæ triſtes & adumbrati philoſophi incedere ceruice obſtipa & capite obliquato, hinc exiit illud perſianum, obſtipo capite & figẽtes lumine terram, Oratius, ſtes capite obſtipo multuꝫ ſimilis metuenti. ſcribit Suetonius Tiberiũ fuiſſe ceruice rigida & obſtipa. Plinius noſter memorans & ipſe ſigna egrotantis ſuilli pecoris, quod a Columella dicitur obſtipum dixit obliquum, ſic enim inquit, index ſuis inualidæ cruor in radice ſetæ dorſo euulſæ, caput obliquum in inceſſu.

notáda ſunt capita:quá in partem proclinentur:ut ex diuerſa
parte de auricula ſanguinem mittamus. Itē ſub cauda duobꝰ
digitis a clunibus intermiſſis uená feriamus:quę ē in eo loco
ſatis ampla:eáq; ſarmento prius oportet uerberari:deinde ad
ictum uirgæ tumētē ferro reſcindi:detractoq; ſanguine colli-
gari ſaligneo libro uel etiá ulmeo. Quod cum fecerimꝰ:uno
aut altero die ſubtecto pecudē cōtinebimus:et aquá modice
calidam quátá uolent:farinæq; hordeaceæ ſingulis ſeſtarios
præbebimus. STRVmoſis ſub lingua ſanguis mittendus ē:
q cú ꝓfluxerit:ſale trito cum farina triticea confricari in totū
os cōueniet. Quidá præſentius putát eſſe remediū:cú p cor-
nu ſingulis ternos cyathos gati dimittūt. Deíde fiſſas taleas
ferularū lineo funiculo religát.et ita collo ſuſpendūt:ut ſtru-
mæ ferulis contingant. Nauſeantibus quoq; ſalutaris habet
eburnea ſcobis ſale fricto:et fabæ minutæ freſſæ commixta:
ieiuniſq; priuſq̄ ī paſcua ꝓdeát obiecta. Solet etiá uniuerſum
pecus egrotare ita:ut EMAcietur:nec cibos capiat:ꝓductūq;
in paſcua medio cápo ꝓcūbat:quodá ueterno preſſū ſomnos
æſtiuo ſub ſole captet. Quod cú facit:totus grex claudit ſta-
bulo:atq; uno die abſtinet potiōe et pabulo. Poſtridie radix
ANguinei cucumeris trita et commixta cū aqua dat ſitien-
tibus. Quá cum pecudes biberūt:nauſea correpta uomitant:
atq; expurgátur. Omniq; bile depulſa cicercula uel faba dura
muria conſperſa:deinde ſicut hominibus aqua calida potá-
da permittit. Sed cū omni quadrupedi per æſtatem ſitis ſit ī-
feſta:tum ſuillo maxime eſt inimica: Quare nō ut capellá uel
ouem:ſic et hoc animal ad aquá duci pręcepimus:ſed ſi fieri
poteſt iuxta flumen aut ſtagnū per ortū caniculæ detineri:qa
cum ſit AESTVoſiſſimū:nō eſt cōtentū potione aquæ: niſi
obeſam illuuiem atq; diſtentū pabulo aluū demerſerit:et re-
frigerauit. Nec ulla re magis gaudet:q̄ riuis atq; cenoſo lacu
uolutari. Quod ſi locoꝝ ſitus repugnat:ut ita fieri poſſit:pu-
teis extracta large canalibus immiſſa præbenda ſunt pocula:
quibus niſi affatim ſaciátur:PVLmonariæ fiunt. Iſq; morbꝰ
optime ſanat auriculis inſerta conſiligine,de qua radicula di-
ligenter ac ſæpius locuti ſumus, Soler iam uitioſi ſplenis do-

Strumoſis: Struma morbus eſt, cui prope peculiariter obnoxii ſunt ſues. Vnde & a græcis Χοιρα Δεσ uocatur, uulgo ſcrophulas uocant a ſcrophis, quæ illis maxime infeſtant. Piniꝰ obnoxii ſūt ſues morbis anginæ maxīe & ſtrumæ: Eſt & ſtruma, ut docet, Cornelius Celſus tumor ī quo ſubter cōcreta quedam ex pure & ſanguīe quaſi glandulę oriūtur, quæ precipue fatigare medicos ſolent, nec unq̄ facile matureſcūt, naſcuntur maxīme in ceruice, ſed etiam in alis & inguinibus & in lateribus.

Emacietur: fiat macrum.

Anguinei cucumeris: Cucumerē anguinuz multi eē arbitrant cucumerem ſilueſtrem qui erraticus uocatur, ex quo fit medicamentum, quod elaterium appellát ſucco expreſſo ex ſemine, nec ullum ex medicamentis longiore æuo durat. annis ducentis ſeruatum eſſe auctor eſt theophraſtus.

AEſtuoſiſſimuz. æſtuoſa dicuntur animalia, quæ calore & æſtu īfeſtátur, ſicut alſioſa, quæ frigore uexantur.

Pulmonariæ. Pulmonis uitio laborantes hoc eſt peripneumonicæ, prout græco uocabulo nominantur.

lor eas infeſtare:quod accidit:cũ ſicciras magna prouenit: ut bucolicon loquitur poema:

Strata iacent paſſim ſua queq; ſub arbore poma.

Nam pecus inexatiabile ſues dulcedinẽ pabuli conſectant̃:et ſupra modũ æſtate ſplenis incremẽto laborãt. Cui ſuccurrit̃ ſi fabricent̃ CAnales tamaricis et RVſco:repleanturq; aqua: deinde ſitientibus admoueantur. Quippe ligni ſuccus medicabilis epotus inteſtinum tumorem compeſcit.

De caſtratione ſuum. Cap.xi.

c Aſtrationis autẽ in hoc pecore duo tẽpora ſeruãt̃: ueris et autumni. Et eius adminiſtrãdę duplex rõ.

Prima illa quã iam tradidimus:cũ duobus uulneribus impreſſis per unãquãq; plagam ſinguli exprimunt̃ teſticuli. Altera eſt ſpecioſior:ſed magis periculoſa:quã tñ non omittã. Cum uirilem partem utrãq; ferro reſectã detraxeriſ:p impreſſũ uulnus ſcalpellũ inſerito:et mediã quaſi curẽ: quæ interuenit duobus mẽbris genitalibus:reſcindito. Atq; uncis digitis altez quoq; teſticulũ educito. Sic fiet una cicatrix adhibitis cęteris remediis:quę prius docuimus. Illud aũt quod pertinet ad religionẽ patriſfamiliæ:nõ reticendũ putaui. Sũt quædam ſcrofæ:quæ MANdũt fœtus ſuos. Quod cum fit non habet̃ ꝓdigiũ. Nam ſues ex omnibus pecudibus impatientiſſimæ famis aliquãdo ſic indigẽt pabuli:ut nõ tantum alienam (ſi liceat) ſobolem:ſed etiã ſuã cõſumãt. De armentis cæteriſq; pecudibus et magiſtris:per quos quadrupedum greges humana ſollertia domi foriſq; curantur: atq; obſeruantur (niſi fallor) ſatis accurate diſſerui.

De canibus. Cap.xii.

n Vnc:ut exordio priore ſũ pollicitus:de mutis cuſtodibꝰ loquar:q̃q̃ canis falſo dicit̃ mutus cuſtos.

Nam qs hoĩum clarius aut tanta uociferatione beſtiã uel furẽ pręedicat:q̃ iſte latratu? qs famulus amãtior dñi? qs fidelior comes? QVis cuſtos icorruptior? qs excubitor inueniri poteſt uigilantior? quis deniq; ultor aut uindex conſtãtior? Quare uel in primis hoc aĩal mercari tueriq; debet agricola:quod et uillã et fruct⁹ familiãq; et pecora cuſtodit. Eius aũt parãdi tuendiq; triplex ratio ẽ. Nãq; unũ genus aduerſus hoĩum et ferarũ inſidias eligitur:et id uillã quæq; iuncta ſũt uillæ,cuſtodit. At alterũ ꝓpellendis iniuriis hoĩum ac ferarũ: et id obſeruat domi ſtabulũ:foris pecora paſcentia. Tertium

Canales tamaricis: Tamarix eſt quã & myricen uocant,quæ ad lyenem præcipua eſt ſi ſucc⁹ ei⁹ expreſſus ĩ uino bibatur, adeoq; mirabilem ei⁹ antipathiã cõtra ſolũ hoc uiſcꝰ faciũt,ut affirmẽt ſi ex ea factis alueis bibãt ſues ſine lyene inueniri,& ideo homini ſplenetico cibum potũq; dãt i uaſis ex tamarice factis,uulgus in felicem eam arborez appellat,quoniam nihil ferat,nec ſeratur unq̃.

Ruſci: Caſtor oxymyrſinez myrti foliis acutis ex q̃ fiũt ruri ſcopæ,ruſcuz uocant,de q° poeta,horridior ruſco.

Mandunt fœt⁹: Plini⁹ comeſſe fœtus his nõ eſt prodigium.

Quis cuſtos incorruptior,garamantuz regem canes ducenti ab exilio reduxere prelĩantes contra reſiſtẽtes. Propter bella colophonii itẽq; caſtabalẽſes cohortes canum habuere,eæ primæ dimicabant in acie nũq̃ detrectantes,hæc erãt fideliſſima auxilia nec ſtipẽdiorũ indiga,pugnaſſe aduerſus latrones canem pro domino accepim⁹,fideliſſimi ut inquit Plinius ãte omnia

homini ſűt canes atq; equi.

De uillatico: Villaticum rcanem appellãt qui uillam quæq; iuncta ſűt uillæ cuſtodit.

Latis armis: humeris patulis. Plinius ait uni homini eſſe humeros: ceteris aimos.

Status. Statura.

Pecuarius: Cuſtos pecoris: quē & paſtoralem uocãt.

uenandi gratia comparaťur:idq; non ſolum nihil agricolã iuuat: ſed
et auocat: deſidéq; ab opere ſuo reddit. DE uillatico igiť et paſto/
rali dicendum eſt. Nã uenaticus nihil ptinet ad noſtrã profeſſionē.
Villæ cuſtos eligendus eſt ampliſſimi corporis: uaſti lattatus cano/
riq;: prius ut auditu maleficű: deinde etiã cõſpectu terreat: et tñ nõ/
uű q̃ ne uiſus quidem horribili fremitu ſuo fuget inſidiãtē. Sit aũt
coloris unius: iſq; magis eligať albus in paſtorali: niger ĩ uillatico.
Nam uarius in neutro eſt laudabilis. Paſtor albű probet quoniã eſt
feræ diſſimilis: magnoq; opus interdű diſcrimine eſt in ppulſandis
lupis ſub obſcuro mane uel etiã crepuſculo: ne p beſtia canē feriat.
Villaticus qui hoïum maleficiis opponiť: ſiue luce clara fur adue/
nerit: terribilior niger cõſpiciť: ſiue nocte ne cõſpiciať qdem ppter
umbræ ſimilitudinem: quãobrem tectus tenebris canis tutiorē ac/
ceſſum habeat ad inſidiantem. Probať quadratus potius: q̃ longus
aut breuis: capite tam magno ut corporis uideať pars maxima: de/
iectis et ppendentibus auribus: nigris uel glaucis oculis acri lumi/
ne radiantibus: ãplo uilloſoq; pectore: LAtis armis: cruribus craſ/
ſis et hirtis: cauda breui: ueſtigiorum articulis et unguibus ampliſ/
ſimis: qui gręce ∆ρακαισ appellanť. Hic erit uillatici STAtus pręcipue laudandus. Mores aũt neq; mitiſſimi: neq; rurſus truces atq;
crudeles: q illi furem quoq; adulentur: hi etiam domeſticos inua/
dunt. Satis eſt ſeueros eſſe: nec blandos: ut nonnunq̃ etiam conſer/
uos iratius intueantur: ſemper excandeſcant in exteros. Maxīe aũt
debent in cuſtodia uigilantes cõſpici: nec erronei ſed aſſidui et cir/
cumſpecti magis: q̃ temerarii. Nam illi niſi quod certum compere/
runt non indicant. Hi uano ſtrepitu: et falſa ſuſpitione concitãtur.
Hæc iccirco memoranda credidi: quia non natura tantum: ſed etiã
diſciplina mores facit: ut cum emendi poteſtas fuerit: eiuſmodi p/
bemus: et cũ educabimus domi natos: talibus inſtitutis formem9.
Non multum refert an uillatici corporibus graues et parum uelo/
ces ſint. Plus enim comminus: et in gradum: q̃ eminus et ĩ ſpatio/
ſo curſu facere debent. Nam ſemper circa ſepta: et intra ædificiũ cõ/
ſiſtant. Immo ne longius quidē recedere debēt ſatiſq; pulchre fun/
guntur officio: ſi aduenientem ſagaciter adoriantur: et lattatu con/
terrent: nec patiunť propius accedere: uel conſtãtius appropinquã/
tem uiolenter inuadunt. Primum eſt enim non adtentari: ſecũdum
eſt laceſſitum fortiter et perſeuerãter uindicari. Atq; hæc domeſti/
cis cuſtodibus: illa paſtoralibus. PECVArius canis neq; tam ſtri/
gőſus: aut pernix debet eſſe: q̃ qui damas ceruóſque et velociſſima
ſectať animalĩa: nec tam obeſus aut grauis: q̃ uillæ horreiq; cuſtos:

ſed et robuſtus nihilominus et aliquatenus ꝓmptus ac ſtrenuus: quoniam et ad rixam et ad pugnam: nec minus ad curſum comparatur: cũ et lupi repellere inſidias: et raptorem ferum conſequi fugientem: prędamque excutere: atque auferre debeat. Quare ſtatus eius longior productiorq; ad hos caſus magis habilis eſt: q̃ breuis: aut etiam QVAdratus: quoniam ut dixi nonnunq̃ neceſſitas exigit celerrime beſtiam cõſectandi. Cæteri artus ſimiles membris uillariei canis æque probantur. Cibaria fere eadem ſunt utriq; generi præbenda. Nam ſi tam laxa rura ſunt: ut ſuſtineant pecorũ greges: omnes ſine diſcrimine canes hordeacea farina cum ſero commode paſcit. Sin autem ſurculo conſitus ager ſine paſcuo: et farreo uel triticeo pane ſatiandi ſunt: admixto tamen liquore coctæ fabæ: ſed tepido: nam feruens rabiem creat. Huic quadrupedi neq; fœminæ neq; mari: niſi poſt annum permittenda uenus: quæ ſi teneris conceditur: carpit et corpus et uires animoſque degenerat. Primus effœtæ partus amouendus eſt: quoniam TIRuncula nec recte nutrit: et educatio totius habitus aufert incrementum. Mares iuueniliter uſque in annos decem progenerant: poſt id tempus ineundis fœminis non uidentur habiles: quoniam ſeniorum pigra ſoboles exiſtit. Fœminæ concipiunt uſq; in annos nouẽ: ſunt utiles poſt decimum. Catulos ſex menſibus primis: dum corroborentur: emitti non oportet niſi ad matrem luſus ac laſciuiæ cauſa. Poſtea cathenis per diem continendi. et noctibus ſoluendi. Neq; unq̃ eos quorum generoſam uolumus indolem cõſeruare: patiemur alienæ nutricis uberibus educari: quoniam ſemper et lac et ſpiritus maternus longe magis ingenii atque incrementa corporis auget. Quod ſi et fœta lacte deficitur: caprinum maxime conueniet præberi catulis: dum fiant mẽſium quattuor. Nominibus autem non longiſſimis appellãdi ſunt: quo celerius quiſque uocatus exaudiat. nec in breuioribus q̃ quæ duabus ſyllabis enunciantur: ſicuti græcum eſt σκυλαξ latinum ferox: græcum λακωρ latinum celer. Vel fœmĩa ut ſũt gręca σασιτοσφαλα κισωα latĩa lupa cerua tigris. CAtulorum caudas poſt diem quadrageſimum: q̃ ſint editi: ſic caſtrare conueniet. Neruus eſt qui per articulos ſpinæ prorepit uſq; ad ultimam partem caudæ. Is modice cõpreſſus et aliquatenus eductus abrumpitur. Quo facto neq; in longitudinem cauda fœdũ capit incrementum: et (ut plu-

Quadratus: Vt ſupra quoq; annotauimus, quadrati dicũtur qui neq; ꝓcederæ ſũt neq; breuis ſtaturæ.

Tiruncula: Veteranus & tyro opponuntur, neq; ſolum de militibꝰ, ſed etiam de mutis animalibꝰ uſurpantur.

Scylax. Nomẽ cani acommodatum, dicitur enim σκυλαξ græce Catulꝰ, ſcribit pollux in quinto onomaſtici τρεφασιν αι σκυλαξι εκ των μητερων γαλα id eſt alimẽtũ eẽ Catulis maternum lac.

Lacon. Auctor eſt pollux gñroſas canes eſſe Laconicas arcadicas, argolicas, Celticas, ibericas. Tradunt ãtiquitus lacenas canes ex Vulpibus canibuſq; progeneratas, & ob id uocari græco uocabulo αλωπεκιδας, quaſi a uulpe uulpinares.

Catulorũ caudas: Plinius mentiones faciens huiuſce rei & loci ſic refert, Columella auctor eſt ſi Quadrageſimo die q̃ ſit natus caſtret morſu cauda, ſũmuſq; eiꝰ articulus auferatur, ſequẽti neruo exẽpto nec caudam creſcere, nec canes rabidos fieri.

rimi paſtores affirmant ) rabies arcet' letifer morbus huic generi.

## De morbis et medicinis canum. Cap.xiii.

f

Ere autem per æſtatem ſic muſcis aures canum exul/
cerantur ſæpe : ut totas amittant. Quod ne fiat amaris
nucibus cõtritis liniendæ ſunt. Quod ſi ulceribus iam
præoccupatæ fuerint: coctam picem liquidam ſuillę adipi uulne/
ribus ſtillari conuenier. Hoc eodem medicamine CONtacti rici/
ni decidunt. Nam manu non ſunt uellendi: ne ut ante prædixe/
ram: faciant ulcera. PVLIcoſæ cani remedia ſunt: Sume cymi/
num tritum pari pondere cum ueratro aquaque mixtum et inli/
rum: ſeu cucumetis anguinei ſuccus. Vel ſi hæc non ſunt: uetus
amurca per totum corpus infuſa. Si ſcabies infeſtauit: gypſi et ſe/
ſami tantundem contetito: et cum pice liquida permiſceto: uitio/
ſamque partem linito. Quod medicamentum putatur etiam ho/
minibus eſſe conueniens. Eadem peſtis : ſi fuerit uehementior:
CEDRIno liquore aboletur. Reliqua uitia ſicut in cæteris ani/
malibus præcepimus: curanda ſunt. Hactenus de minore pecore.
Mox de uillaticis paſtionibus: quæ conueniẽt: uolucrumq; piſci/
umque et ſilueſtrium quadrupedum curam ſequente uolumine
præcipiemus.

# LVCII IVNII MODERATI COLVMELLAE REI RVSTICAE LIBER NONVS.

## De uillaticis paſtionibus. Caput.i.

q

VAE FERE CONSVMABAnt
Publi Siluine ruris exercendi experiẽ/
diq; ſcientiam: quæq; pecuariæ nego/
ciationis exigebat ratio: ſeptẽ memo/
rauimus libris. Hic nunc ſequentis
numeri titulum poſſidebit : nec quia
proximam propriamq; ruſtici curam
deſiderant ea quæ dicturi ſumus: ſed quia nó alio loco: q̃ in agris
aut uillis debeant adminiſtrari: et tamen agreſtibus magis: q̃ ur/
banis proſint. Quippe uillaticæ paſtiones ſicut pecuariæ non mi/
nimam colono ſtipem conferunt: cum et auium ſtercore macerri/

Contacti ricini: Ver/
miculi ſunt i/
ſeſtantes ca/
pita canuȝ &
maxime au/
res, eſt & uer/
miculus ali⁹
in lingua ca/
num, qui uo/
catur a græ/
cis lytta quo
exempto in/
fantes Catu/
lis nec rabi/
di fiũt nec fa/
ſtidium ſen/
tiunt.

Pulicoſæ: Quam puli/
ces infeſtant/
ſic & pedico/
ſus dict⁹ ple/
nus pedicu/
lorum.

Cedrino li/
q⁹re: Liquor
picis q̃ aquæ
mõ fluit ex
teda dũ coq̃t
cedriũ uoca/
tur, cui tanta
uis ẽ, ut i ęgy/
pto corpora
hoiũȝ defũc/
torũ eo pfu/
ſa ſeruẽt, eſt
etiam oleum
cedri, q⁹ pe/
rũcta materi/
es nec tineaȝ
nec cariẽ ſen/
tit, Hic illud
epigrãmata/
rii, cedro nũc
licet ambuleſ
perũctus, ce/
driam quoq;
accepim⁹ ap/
pellari humo
rem manan/
teȝ ex ambu/
ſta picea.

mis uineis:et omni ſurculo atq; aruo medeantur: et eiſdem familiarem focũ menſamq; precioſis dapibus opulentant. Poſtremo uenditorum animaliũ precio uillæ reditum augent. Quare de hoc quoq; genere paſtionis dicendum cenſui. Eſt autẽ id fere uel in uilla:uel circa uillam. In uilla ẽ quod appellant græci ὀρνιθῶνεσ περιστερεῶνεσ ἰχθυοτρόφια:atq; etiam cum datᷣ liquoris facultas ἰχθυωτροφια ſedula cura exercentur. Ea ſunt omnia ut latine potius loquamur:ſicut auium cohortalium ſtabula. Nec minus earum:quæ conclauibꝰ ſeptæ ſaginantur:uel aquatilium animalium receptacula. Rurſus circa uillã ponunẗ μελισσῶνεσ καὶ χηνοτρόφια. Quod etiam λαγοτρόφια ſtudioſe administrantur:quæ nos ſimiliter appellamus apum cubilia apiaria uel nantium uolucrum:quę ſtagnis piſciniſq; lætantur:auiaria. Vel etiam pecudum ſilueſtrium quæ nemoribus clauſis cuſtodiuntur uiuaria.

De gallinarum generibus:gallis cohortalibus parandis. et nutriendis. Cap.ii.

p Rius igitur de his prepiciam: quæ intra ſepra uillæ paſcũtur. Ac de aliis quidem forſitan ambigiẗ:an ſint agreſtibus poſſidenda. Gallinarum uero plerumq; agricolæ cura ſolennis eſt. Earum genera ſunt uel cohortalium: uel ruſticarum:uel africanarum. COHORtalis eſt auis: quæ uulgo per omnes fere uillas conſpicitur.

Ornithones: Septa in quibus aues paſcuntur, ornithones appellantur græca dictione. ſiquidez ὄρνισ dicitur auis & gallina. Boetus compoſuit ornithogõia ideſt de auiũ generatione. Lege Varronem & gelliuz, qui te docebunt, quid ſint ornithones, idez. M. Varro ornitoboſcion nomĩat gallinaria hoc eſt Loca qbus gallinæ incluſæ paſcuntur.

Periſterones: græce περιστερα dicitᷣ Columba unde periſtereonas uocant columbaria quæ & periſterotrophia nominãtur, quamuis proprie Columbaria dicantur nidificia columbarum, quæ ſingulis paribus fiunt intra periſterotrophion, quæ ut docet. Mar. Varro debent eſſe rotunda in ordine crebra, Ita uti ſingula habeãt os, quo introire & exire poſſint, periſtereos uocatur herba caule alto, foliato cacumine, columbis admodum familiaris, unde & nomen. Hanc habentes negant latrari a Canibus.

Ichthyotrophia: Vox græca eſt, qua uiuaria piſcium ſignificantur, quæ & piſcinæ nominantur. Plinius noſter hæc omnia receptacula auiuz, piſcium ferarum, generali uocabulo uiuaria appellat.

Meliſſones: græci μελισσωσ uocãt apes, unde meliſſones dicuntur apiaria: Quæ mellaria quoq; nominitãt, loca uidelicet in quibus ſiti ſint aluei apum: Loca quibus paſcuntur anſeres græca uoce nuncupant chenotrophia. Nam χὴν dicitur anſer. Leporaria dicuntur loca, quibus uidelicet lepores incluſi paſcũtur, quamq̃. M. Varro leporaria intelligi uelit omnia ſepta ædificia uillæ, quæ habent incluſa omnis generis animalia, quæ paſcuntur. In Leporario inquit apri fuerunt multi, Scipio, qui puriſſime locutus eſt roboraria appellat uiuaria ferarum a roboreis tabulis, quibus ſepiri ſolent.

Cohortalis eſt auis: In uilla Cohors eſt, ex eo dicta, ꝙ circa eum locum pecus cohercetᷣ, auctor. Mar. Varro, Inde aues dictæ cohortales, quæ intra cohortem uillaticam continentur; quales potiſſimum ſunt gallinæ, Ouidius abſtulerat multas illa cohortis aues apud Martialem per contractionem dictionis ſcriptum eſt Raucæ cortis aues & oua matrũ, Itez accipe cortis aues.

Ruſtica:quę non diſſimilis uillaricæ per aucupem decipitur. Eaq; plurima eſt in inſula:quam nauitæ in liguſtico mari ſitã ꝓducto noïe alitis gallinariã uociraueɾũt. Africana ẽ:quã pleriq; NVmidicã dicũt:meleagridi ſimilis:niſi ꝙ rutilã criſtã capite gerit:quæ ſũt utraq; ĩ meleagride cærulea. Sed ex his tribus generibꝰ cohortales fœminæ ꝓprie appellãt̃ gallinę. Mares aũt galli. Semimares q̃ capi hoc nomine uocãtur:cũ ſint caſtrati libidinis abolẽdæ cã. Nec tñ id patiũt̃ amiſſis genitalibꝰ:ſed ferro cãdẽte calcaribꝰ inuſtis:quæ cũ ignea ui cõſumpta ſũt: facta ulcera dũ cõſanescãt figulari creta linũt̃. Huiꝰ igit̃ uillarici generis nõ ſpnẽdus ẽ redditꝰ:ſi adhibeat̃ educãdi ſciẽtia:quã pleriq; græcoꝝ et p̃cipue celebrauere deliaci. Sed et hi:quoniã ꝓcera corpora et aïos ad prœlia pɾinacis reqrebãt:præcipue tanagricũ genus et rhodiũ ꝓbabant:nec minus calchidicũ:et medicũ:quod ab ĩperito uulgo littera mutara MElicũ appellat̃. Nobis noſtꝝ uernaculũ maxime placet:omiſſo tñ illo ſtudio gręcoꝝ:q ferociſſimũ quẽq; alitem certaminibꝰ et pugnæ prępara bãt. Nos.n.cenſemus ĩſtituere uectigal ĩduſtrii patriſfamilię:nõ rixoſarũ AVIũ laniſtę:cuiꝰ plerũq; totiũ patrimonium pignus aleæ uictor gallinaceus PYCtes abſtulit. Igit̃ cui placebit ſeq noſtra p̃cepta:cõſideret oportet primũ q̃multas. Scd̃m cuiuſmodi parare debeat matrices. Deinde qualiter eas tutari et paſcere. Mox qbꝰ ãni tẽporibus earũ partꝰ excipere. Tum demum ut incubent et EXcludant efficere, Poſtremo ut commode pulli educentur operam dare. His enim curis et miniſteriis exercet̃

Numidicã dicunt: Diſſentit a Varrone ſcribente gallinas Africanas a græcis appellari Meleagrides, tanq̃ res una ſit, nomina tria, ut Africanæ numidicæ meleagrides ꝑ uno eodemq; auitio habeant, Sũt autem gallinæ gibboſæ uariis plumis ſparſæ, quæ ob id a Martiale dicuntur guttetæ numidicæ, ab Oratio afra auis, de his intelligi uoluit Papinius in ſiluula, quas udo numidæ legunt ſub auſtro.

Melicum. M. Varro, ad hãc tem electis maximis gallinis, nec continuo his: quas melicas appellant falſo, ꝙ antiqui ut Thetin dicebant ſic medicam melicam uocabant, hæc primo dicebãtur quia ex media propter magnitudinem erãt allatæ quæq; ex his generatæ poſtea propter ſimilitudinem.

Auium laniſtæ: Sicut laniſta comparat familias gladiatorum, eaſq; edocet armorum diſciplinã, ut mox uendat munerariis. Ita ꝑ tranſlationẽ dicunt laniſtæ auium qui gallinas parant inſtruuntq; ad certamen, q̃ mos Hodieq; durat apud boemos, ubi primores ꝑ parant gallos gallinaceos pugnæ quaſi gladiatoriæ, fiũtq; ſponſiones pretii nõ parui, dũ unus quiſq; pecuniam largam deponit, quam aufert dominꝰ Victoris gallinacei, Plinius refert pergani oïbus annis ſpectaculum gallorum publice edi ſolitum ceu gladiatorum.

Pyctes: gallinaceum pugnatorem ſcite uocat pycten quaſi pugilem & in pugna athletica certantem, πυκτης græce pugil nominatur, Vnde & pyctale certamen appellatum, quod inter pyctas, Fit dictio quidem græca eſt, ſed noſtris quoq; uſitatiſſima. Firmicus maternꝰ, ſcribit leporis ſidus in Horoſcopo facere pyctas macherarios. Heliogabalus auctore Lãpridio gladiatores ante conuiuium pugnantes ſibi & pyctas frequenter exhibuit.

Excludant: gallinæ dicuntur excludere, cum poſt incubatum pulli maturi rupto ouo naſcũtur, Plinius celerius excluduntur Calidis diebus, Item quedam gallinæ gemina oua pariunt, & geminos interdum excludunt, dicitur & excudere in eodem ſignificatu.

ορνιθοτροφια græci ορνιθα gallinã uocãt & alitẽ, τροφην alimẽtũ, unde ornithotro/

ratio cohortalis: quã greci uocant ορνιθοτροφιαν. Parandi aũt modus eſt: ducentorum capitum: quæ paſtoris unius curã diſtendat: dum tñ anus ſedula uel puer adhibeat cuſtos uagãtiũ: ne OBſidiis hominũ aut inſidiatorꝝ aĩaliũ diripiant. Mercari porro niſi fœcũdiſſimas aues nõ expedit. Eæ ſint rubicũdę: uel fuſcę plumę nigriſq; pẽnis. Ac ſi fieri poterit oẽs huius et ab hoc ꝓximi coloris eligant. Sin aliter uirent albæ: quæ fere cũ ſint molles: ac min9 uiuaces: tum ne fœcũdæ qdẽ facile reperiãt: atq; ẽt conſpicuæ ꝓpterq; inſigne cãdoris ab accipitribus et aqlis ſępius abripiũt. Sint ergo MAtrices robuſti corporis QVAdratę pectoroſæ magnis capitibꝰ: rectis rutiliſq; criſtulis: albis auribꝰ. Et ſub hac ſpecie q̃ampliſſimæ: nec paribꝰ ungulis: generoſiſſimæq; credunt: quę qnos habẽt digitos: ſed ita ne cruribꝰ emineãt trãſuerſa calcaria. Nã quę hoc uirile gerit inſigne: cõtumax ad cõcubitũ dedignat admittere marẽ: raroq; fœcũda: etiã cũ ĩcubat: calcis aculeis oua pfrĩgit. Gallinaceos mares niſi SAlaciſſimos habere ñ expedit. Atq; ĩ his quoq; ſicut fœminis idẽ color: idẽ numerus unguiũ. STAtus altior quęrit. Sublimes ſanguineęq; æque uel obliquæ criſtæ. Rauidi uel nigrantes oculi. Breuia et adunca roſtra. Maxĩę cãdidiſſimæq; aures. PAleæ ex rutilo albicãtes: quę uelut INcanæ barbę depẽdẽt. Iubę deĩde uariæ: uel ex auro flauę p colla ceruiceſq; ĩ hũeros diffuſæ. Tũ lata et muſculoſa pectora lacertos æque ſimiles brachiis. Alæ tũ ꝓceriſſimæ. Caude duplici ordĩe ſingulis utriq; ꝓminẽtibus pĩnis inflexę. Quin etiã VAſta fœmĩa: et frequẽter horrẽtibꝰ plumis. Hirta robuſtaq; crura: nec lõga ſed ĩfeſtis uelut ſudibus nocẽter armata. Mores autẽ quãuis nõ ad pugnã: neq; ad uictoriæ laudẽ præparẽt: maxĩe tñ generoſi ꝓbẽt: ut ſint elati: alacres: uigilãtes: et ad ſępius canẽdũ prompti: nec q facile terreãt. Nã ĩterdũ reſiſtere debẽt et ꝓtegere cõiugalẽ gregẽ. Quin et attollentẽ minas ſerpẽtẽ: uel aliud noxiũ aĩal ĩterficere. Talibꝰ aũt maribus qnę ſingulis fœmĩę cõparãt. Nã rhodii gñris aut medi-

phia loca nominamus, quibus gallinæ incluſæ ſaginantur, dicuntur & ornithones, generali uocabulo ſunt auium receptacula, auiaria inferius latia dictione nominat gallinaria.

Obſidiis. Obſidiõe & ĩſidiiſ.

Matrices. Quę uidelicet fiũt matres & ꝓgenerant uulgo id genus gallinæ noiant glotientes, & ita a Columella inferius dictæ.

Quadratæ: Vt ante docuimꝰ quadrata ſtatura ẽ mediocris, neq; longa neq; breuis, ſic & ſupra dixit quadratũ canem maxime probari.

Salaciſſimos: Libidinoſiſſimos & rei uenerię appetẽtiſſimos, Caudã ſalacẽ dixit Oratiꝰ gẽ Italia, bulbos ſalaces epigrammatiſta quia extimulant libidinem.

Homo ſalax dicit ad reꝫ ueneriã propenſus & ualidus.

Rauidi oculi: Rauus color eſt ſubniger ex nigro fuluo cõmiſtus. M. Varro conſimiliter precipit gallos eligi oportere oculis rauis aut nigris, ab Oratio lupa raua dicitur ob colorem, feſtus Pompeius ſcribit raui coloris eos appellari, qui ſunt inter flauos & Cæſios, quos Plautꝰ appellat rauiſtellos, qs iquit hæc mulier & ille rauiſtellus q uenit, Atq i plauti epidico nõ oẽs legũt rauiſtellus: imo plures grauaſtellus, ẽ aũt grauaſtellꝰ ſenior a grauitate dictus, quã lectionem nos probamus, & probat ideꝫ ipſe feſtus Põpeius in dictiõe grauaſtellus.

Paleæ: Membranas illas intellige, quæ ſub gutture gallorꝝ ſunt pendulæ, tamq̃ quædam palearia. M. Varro, palea rubra ſubalbicanti.

Incanæ: Caneſcentes & albæ, Virgilius incanaq; menta regis romani.

Vaſta femina: Pregrandes coxæ & femora.

ci pp grauitaté neq; patres nimis ſalaces:nec fœcúdę matres:
quę tñ ternę ſingulis maritát. Et cũ pauca oua poſuerũt:íer/
res ad incubandũ multoq; magis ad excludendũ raro fœtus
ſuos educát. Itaq; qbus cordi é:ea genera ꝓpter corporũ ſpe/
ciem poſſidere:cũ exceperũt oua generoſaꝝ:uulgaribꝯ galli/
nis ſubiiciũt:ut ab his EXcluſi pulli nutriát. TAnagrici ple/
rũq; rhodiis et medicis amplitudine pares:nó multũ moribꝯ
a uernaculis diſtant:ſicut et calchidici. Oíum tñ hoꝝ generũ
nori ſunt. Optimi ſũt pulli:quos cóceptos ex peregrinis ma/
ribus noſtrates ediderũt. Ná et paterná ſpeciem gerũt:et ſala/
citaté fœcũditatéq; uernaculá retinét. Pumiles aues: niſi qué
humilitas earũ delectat:nec ꝓpter fœcunditaté nec ꝓpter aliũ
redditũ nimiũ ꝓbo:tá hercule:q̃ nec pugnacé nec rixoſę libi/
dinis marem. Nam plerũq; cæteros infeſtat:et nó parit iniri
fœminas:cũ ipſe pluribus ſufficere non queat. Impediéda eſt
itaq; ꝓcacitas eius ampullaceo corio:quod cũ í orbiculũ for/
matũ é:media pars eius reſcindit:et pexciſam parté galli pes
inſerit. Eaq; quaſi cópede cohibent feri mores. Sed(ut ꝓpo/
ſui)iam de tutela uniuerſi generis præcipiam.

De gallinariis conſtituendis. Cap.iii.

GAllinaria cóſtitui debent parte uillæ:quæ hybernũ
ſpectat oriété. Inncta ſint ea furno uel culinę: ut ad
auem perueniat fumus:q eſt huic generi præcipue
ſalutaris. Totius aũt officinæ:id eſt ornithonis tres continuæ
extruũt cellæ:quarũ ſicuti dixi ꝑpetua frons oriéti ſit obuer/
ſa. In ea deinde fronte exiguus det unus oíno aditus mediæ
cellæ:quæ ipſa e tribꝯ minima eſſe debet in altitudiné et quo/
quouerſus pedes ſeptem. In ea ſinguli dextro: leuoq; pariete
adit9 ad utráq; cellá faciédi ſũt:iúcti parieti q é ítrátibus ad/
uerſus. Huic aũt focus applicet tá lõgus:ut nec ípediat prę/
dictos aditus:et ab eo fumus ꝑueniat in utráq; cellá æque lõ/
gitudinis:et ad altitudinis duodenos pedes habeát:nec plus
latitudinis q̃ media ſublimitas diuidatur:tabulatiſque ſuper
ſe quaternos et infra ſeptenos liberos pedes habeant: quo/
niam ipſa ſingulos occupant. Vtraq; tabulata gallinis ſerui/
re debent: et ea paruis ab oriente ſingulis illuminari feneſtel/
lis: quæ et ipſæ matutinum exitum præbeant auibus ad
cohortem: nec minus ueſpertinum introitum. Sed curan/

Excluſi pulli: Poſt incubatuꝫ le/gitimuꝫ rupto ouo progeniti.

Tanagrici: A ta/nagra ciuitate boe/tiæ/quam Home/r9 uocat γραιαν/ quæ & pri9/ut do/cet ſtephanus/uo/cabat ποιμαν/δρια: Tanagrici galli auctore Var/rone ſunt ſine du/bio pulchri & ad preliandum inter ſe maxime Idonei/ſed ad partus ſunt ſteriliores/Plinius de gallis gallinace/is loquens ait/pa/trias nobilitaue/runt/Rhodum ac tanagram. Tana/greæ Meretricis meminit. M. Tul/lius.

Pumiles: In om/ni genere anima/lium ſunt pumilio/nes atq; etiaꝫ inter uolucres/ut docet Plini9/dicim9 pu/milos & pumilio/nes/Papini9 in ſil/uis Mirantur pu/milos ferociores/ſt autem pumili ſiue pumiliones breuis ſtaturæ animátes: Nani græca uoce uulgo quoq; uſita/tiſſima dicuntur/Au. gellius aſſerit Nanum latinaꝫ eé dictioneꝫ. Hinc il/lud/& me genil na/na per ſalicta bigis rheda rapit citata nanis.

gallinaria: Quę ſuperi9 græco uo/cabulo dicta ſunt ornithotrophia & ornithones/nũc latina uoce appellat gallinaria uidelicet ſta/bula gallinaruꝫ & receptacula:

dum erit: ut ſemper noctibus claudantur: quo tutius aues maneant. Intra tabulata maiores feneſtræ aperiantur. et eæ CLAtris muniãtᵉ: ne poſſint noxia irrepere aĩalia. Sic tñ ut illuſtria ſint loca: q° cómodius habitet AVIArius: q SVBinde debet ſpeculari: aut incubãtis aut parturientis fœtus. Nã etiã in iis ipſis locis ita craſſos parietes ædificare cõuenit: ut exciſa p ordinẽ gallinaꝝ cubilia recipiant. In qbus aut oua edantᵉ: aut excludãtᵉ pulli. Hoc .n. et ſalubri⁹ et elegãtius ẽ: q̃ illud qd qdã faciũt: ut palis in parietẽ uehemẽter actis uimineos QVAlos ſupponãt. Siue aũt parietib꜄ ita ut dixim⁹ cauatis: aut qualis uimineis p̃ponẽda erũt ueſtibula: p quæ matrices ad cubilia uel pariendi uel incubãdi cauſa pueniant. Neq; enim debẽt ipſis nidis inuolare: ne dũ adſiliũt: pedibus oua confrigãt. Aſcenſus deĩde auib꜄ ad tabulata p utrãq; cellã datᵉ iunctis parieti modicis aſſerculis: q paulũ formatis gradib꜄ aſperãtᵉ: ne ſint aduolãtib꜄ lubrici. Sed ab cohorte foriſecus p̃dictis feneſtellis SCAndulę ſimiliter iniũgantᵉ: qb꜄ irrepant aues ad requiẽ nocturnã. Maxĩe aũt curabimus ut et hæc AVIAria: et cætera de qbus mox dicturi ſum⁹: ĩtrinſecus poliãtᵉ opere tectorio: ne ad aues FEles habeãt aut coluber acceſſũ: et æque noxię p̃hibeantᵉ peſtes. Tabularis inſiſtere dormientẽ auem nõ expedit: ne ſuo lædatᵉ ſtercore: quod cũ pedib꜄ uncis adheſit: podagrã creat. Ea pnicies ut euitetᵉ: ptıcę dolãtᵉ ĩ quadrũ: ne teres breuitas eaꝝ ſuperſaliẽtẽ uolucrẽ nõ recipiat. Cõquadratę deĩde foratis duob꜄ aduerſis parietib꜄ ĩduũtur: ita ut a tabulato pedalis altitudinis: et ĩter ſe bipedalis latitudinis ſpacio diſtẽt: hęc erit cohortalis

Clatris muniantur: Clatri ſunt ligna tranſuerſa, quibus aliquid munitur a quibus feneſtræ clatrate dicuntᵉ, cancelli quoq; nominantur, Oratius obiectos caueæ ualuit ſi frangere clatros. Cato, clatros iter ſe oportet pede diſtare.

Auiarius: Cuſtos auium & paſtor, quem uulgo gallinariũ uocant.

Subinde: Frequẽter idem, tidẽ, Marcialis, iterponiſ aquã ſubinde ruffe.

Qualos: Qualum & per diminutionem quaſillum uocãt uaſculum inquo penſa mulierum, & trama uoluuntur, Oratius tibi qualũ Cythereę puer ales, quala quoq; ſunt uaſa uiminea in ruſtica ſupelectile. Cato quala ſataria appellat, q b⁹ utimur ĩ ſatiõe qb⁹ frumẽta quæ ferim⁹, cõtinent ſatores.

Scãdulæ: Paulo ſupra aſſerculos dixit intelligi uolens aſſeres modicos & graciles. nũc ſcandulas uocat conſimili ſignificatu, & ut in commentariis Apuleianis annotauimus uidentur dici ſcandulæ a ſcandendo, quoniam ad tectũ ſcãdulare gradibus aſcendimus, eſt autem ſcandulare tectũ ſuperior pars domus, quæ tegulis eſt proxima, ſcribit Plinius urbem Romam ſcãdula fuiſſe contectam uſq; ad bellu꜉ pyrrhi. ſcandulæ e robore aptiſſimæ fiunt aliiſq; arboribus glãdiferis.

Auiaria: Auiu꜉ receptacula & gallinaria, auiarius dicitur paſtor auiu꜉ & cuſtos. Virgilius auiaria ponit pro nemoribus, quæ ab auibus frequẽtantur, ſic enim inquit in georgicis, Inculta rubent auiaria baccis.

Feles: Animal eſt familiare ac domeſticum omnib⁹ notum, uulgo Catus nominatur, ut opinor a ſolertia, nam Catum ſapientem dicunt & acutum. græci αιλουρους uocant, Plinius tradit felium oculos in tenebris fulgere, Idem alibi ſic refert, feles quidem, quo ſilentio, q̃ lenibus ueſtigiis obrepunt auibus: q̃ occulto ſpeculatu in muſculos exiliũt, excrementa ſua effoſſa obruunt terra intelligentes odorem illum indicem ſui eſſe. Verum apud Columellam & Varronem feles accipi uidetur pro Fouino. ſic enim uulgus appellat beſtiolam gallinis maxime infeſtam noxiamq; & ſepe gallinaria tota contrucidantem.

officinę diſpoſitio. Cæterum cohors ipſa: per quam uagantᷣ: nõ tñ ſtercore: ꝙ uligine careat. Nã plurimũ refert aquã nõ eſſe in ea niſi uno loco: quã bibant: eãq; mũdiſſimã. Nã ſtercoroſa pituitã concitat. Puram tñ ſeruare nõ poſſis: niſi clauſam uaſis in hunc uſum fabricatis. Sũt aũt q aut aqua replentur aut cibo plumbei canales: quos magis utiles eſſe ligneos aut fictiles cõpertũ eſt. HIS ſuperpoſitis operculis claudunt: et a lateribus ſuper mediã partem altitudinis per ſpatia palmaria modicis FOrãtur cauis: ita ut auium capita poſſint admittere. Nã niſi operculis muniãtᷣ: quãtulũcũq; aquæ: uel ciboꝝ ineſt: pedibus euertitᷣ. Sũt q a ſuperiore parte foramina ipſis operculis imponãt. quod fieri non oportet. Nã ſupſiliens auis PROluuie uentris cibos et aquam conſpurcat.

## De cibariis gallinarum. Cap. iiii.

Cibaria gallinis præbentᷣ optima: pinſitũ hordeũ et uitia: nec minus cicercula: tũ etiam miliũ aut panicũ. Sed hæc ubi uilitas annonæ permittit. Vbi uero ea eſt carior EXcreta tritici minute commode dantur. Nã per ſe id frumentũ: etiam quibus locis uiliſſimum eſt: non utiliter præbetᷣ: quia obeſt auibus. Poteſt etiam lolium decoctum obiici nec minus furfures modice a farina exceteri: qui ſi nihil habent farris non ſunt idonei. Nec tamen appetuntur ieiunis cythiſi folia: ſeminaq; maxime ꝓbantur: et ſunt huic generi gratiſſima. Neq; eſt ulla regio: in quã non poſſit huius arbuſculæ copia eſſe uel maxima. Vinacea ꝗuis tolerabiliter paſcant: dari non debent: niſi quibus temporibꝯ anni auis fœtum non edit. Nam et partus raro: et oua faciũt exigua. Sed cum plane poſt autumnum ceſſant a fœtu: poſſunt hoc cibo ſuſtineri. Attamen quæcumq; dabitur eſca per cohortem uagantibus die incipiente: etiam in ueſperum declinato bis diuidenda eſt: ut et mane non protinus a cubili latius euagentur: et ante crepuſculum ꝓpter cibi ſpem TEMporiꝰ ad officinã redeãt: poſſitq; numerus capitum ſæpius recognoſci. Nã uolatile pecus facile paſtoris cuſtodiã decipit. Siccus etiã puluis et cinis ubicũq; cohortem porticus uel tectum protegit: iuxta parietes reponendus eſt: ut ſit quo aues ſe perfundant. Nam his rebus plumam pinnaſque emundãt. Si modo credimus epheſio Heracleto: q ait ſues ceno: cohortales aues puluere uel cinere lauari. Gallia poſt primã emittitᷣ: et ãte horã diei undecimã claudi debet. cuius uagæ cultus hic quem diximus erit. Nec tñ alius clauſæ: et niſi ꝙ ea nõ emitteretur ſed intra ORnithonem ter die paſcitur maiore menſura. Nã ſingulis capitibꝯ quaterni cyathi diurna cibaria ſunt: cũ magis terni

His ſuperpoſitis. Legẽdũ eſt. hi ui delicet canales.

Forãtᷣ cauis: Foraminibꝰ, nomẽ ẽ ſubſtãtiuũ. Oratius. Me ſilua cauuſq; tutus ab inſidiis tenui ſolabitᷣ eruo.

Proluuie: Stercore Virgilius. fediſſima uẽtris ꝓluuies.

Excreta tritici: Purgamenta, quæ cribro excernunt dicunt & excremẽta furfures uero ſt farinæ purgamenta.

Tẽporiꝰ: Tempeſtiuiꝰ maturius citius, aduerbiũ eſt. cui opponitᷣ ſerius, hinc illud naſonis, mõ ſurgis eoo temporius coelo, modo ſerius incidis undiſ.

Ornithones: Intra receptaculũ, & officinã cohortaleꝫ, penultima producta enunciatur, quoniã græci ſcribunt p omega, id eſt, ορνθωμα.

uel bini præbeãtur. Habeat tamen etiam clauſa oportet amplum ueſtibulum:
quo prodeat: et VBI applicetur. Idq; ſit retibus munitum: ne aquila uel acci/
piter inuolet. Quas ĩpenſas et curas niſi locis quibus harũ rerũ uigent precia:
non expedit adhiberi. Antiquiſſima eſt autem cum omnibus pecoribus: tum
in hoc fides paſtoris: qui niſi eam domino ſeruat: nullus ornithonis quæſtus
uincit impenſas. De tutela ſatis dictum eſt: nunc reliquũ ordinẽ ꝓſequemur.

Vbi applicetur: Lego apricetur. id eſt apricatione utatur & in ſole ſit.

De ſeruandis et ſupponendis ouis. Cap. v.

c Onfecta bruma parere fere id genus auium conſueuit. Atq; earum
quæ ſunt fœcundiſſimæ: locis tepidioribus circa kal. ianuarias oua
edere incipiunt: frigidis autem regionibus eodem menſe poſt idus.
Sed cibis idoneis fœcunditas earum elicienda eſt: quo maturius partum edãt.
Optime præbetur ad ſacietatem hordeum ſemicoctũ. Nã et maius facit ouo/
rum incrementũ: et frequentiores partus. Et is cibis quaſi condiendus eſt in/
teriectis cythiſi foliis: ac ſemine eiuſdem: quæ maxime putantur augere fœcũ/
ditatem auium. Modus cibariorum ſit: ut dixi uagis binorum cyathoꝝ hor/
dei: aliquid tñ admiſcendum erit cythiſi: ut uel ſi id non fuerit uiciæ aut milii.
Curæ autem debebit eſſe cuſtodi: cum parturient aues: ut habeãt q̃ mundiſſi/
mis paleis conſtrata cubilia. eaq; SVBinde conuerrat: et alia ſtramenta q̃ recẽ/
tiſſima reponat. Nam pulicibus aliiſq; ſimilibus aĩalibus replentur: quæ ſecũ
affert auis: cum ad idem cubile reuertitur. Aſſiduus autem debet eſſe cuſtos: et
ſpeculari parientes: quod ſe facere gallinæ teſtantur crebris ſingultibus inter/
iecta uoce acuta. Obſeruare itaq; dum edant oua: et confeſtim circumire opor/
tebit cubilia: ut quæ nata ſunt recolligantur: notenturq; quoq; die ſint edita: et
q̃ recentiſſima ſupponantur glocienti. Sic enim ruſtici appellant auis eas: quæ
uolunt incubare. Cætera uel reponantur uel remittentur. Aptiſſima porro ſunt
ad excludendum recentiſſima quæq;. Poſſunt tamen etiam requieta ſupponi:
dũ ne uetuſtiora ſint: q̃ dierũ decem. Fere autem cũ primũ partũ conſumaue/
runt gallinæ incubare cupiunt ab idibus ianuaꝛ. quod facere non omnibus ꝑ/
mittendum eſt: quoniam quidem nouellæ magis edendis: q̃ excludẽdis ouis
utiliores ſunt. Inhibeturq; cupiditas incubandi pinnula per nares traiecta. Ve/
teranas igitur auis ad rem eligi oportebit: quæ iam ſępius id fecerint: moreſq;
earum maxime pernoſci: quoniam aliæ melius excludant: aliæ editos pullos
commodius educent. At econtrario quædam et ſua et aliena oua comminuũt
atq; conſumunt: quod facientem protinus ſubmouere conueniunt. Pulli autẽ
duarum aut trium auium excluſi: dum adhuc teneri ſunt: ad unã quæ ſit me/
lior nutrix transferri debent: ſed primo quoque die dum mater ſuos et alienos
propter ſimilitudinem dinoſcere non poteſt. Verũtamen ſeruare oportet mo/
dum. Neq; enim debet maior eſſe q̃ triginta capitum. Negant enim hoc am/
pliorem gregem poſſe ab una nutriri. Numerus ouorum: quæ ſubiiciuntur:
impar obſeruatur: nec ſemper idem. Nam primo tẽpore id eſt menſe ianuario

Subinde frequenter identidem.

Pullatióes: Pullorum prouētum feturáq; & educatióes: Semiformes: Semiformati nōdum pfecti/ neq; toti partibus suis consumati.

Rostellis: Pusillis rostris uocabulum est diminutiuum.

Pipiāt: Voces emittāt/ gallinæ dicunt pipare sicut oues balare/ sues grunnire. pipatio dicitur clamor plorātis lingua osca.

qndecim nec unq̄ plura ſubiici debēt: maio. viiii. nec his pauciora. xi.
aprili. tota deinde æſtate uſq; in kal. octobř. xiii. Poſtea ſupuacua ē hu/
ius rei cura: q; frigoribꝰ excluſci pulli plerūq; intereant. Plerūq; tñ etiā
ab æſtiuo ſolſtitio nō putant bonā PVLlationē: q; ab eo tempore etiā
ſi facile educationē habent: iuſtū tñ nō capiunt incrementū. Verū sub/
urbanis locis ubi a matre pulli non exiguis preciis ueneūt: nec plerūq;
intereunt: probanda eſt æſtiua educatio. Semper aūt cū ſupponūť oua:
cōſiderari debet: ut luna creſcēte a decima uſq; ad qntādecimā id fiat.
Nā et ipſa ſuppoſitio p hos fere dies ē cōmodiſſima: et ſic adminiſtrā/
dum eſt: ut rurſus cū excludunť pulli: luna creſcat: diebus qbꝰ animā/
tur oua: et in ſpeciem uolucrum conformanť. Ter ſeptenis opus ē gal/
linaceo genere. At pauonino et āſerino paulo amplius ter nouenis: quę
ſi quādo fuerint ſupponēda gallinis: prius eas incubare decē diebꝰ fœ/
tibꝰ alienigenis patiemur. Tū demū ſui generis quattuor oua nec plu/
ra q̄ quinq; fouēda recipiēt. Sed et hæc q̄ maxima Nā ex puſillis aues
minutæ naſcūť. Cū deinde quis uolet q̄ plurimos mares excludi: lon/
giſſima quæq; et acutiſſima oua ſubiiciet: et rurſus cū fœmīas q̄ rotū/
diſſima. Supponēdi aūt cōſuetudo tradita eſt ab his: q religioſius hęc
adminiſtrāt eiuſmodi. Primū q̄ ſecretiſſima cubilia eligūt: ne incubā/
tes matrices ab aliis auibꝰ inqetenť. Deinde anteq̄ conſternant: ea di/
ligenter emundant: paleaſq; quas ſubſtraturi ſunt ſulphure et bitumi/
ne atq; ardente tæda perluſtrant: et expiatas cubilibus iniiciūt: ita fac/
tis concauatis nidis: ne aduolantibꝰ aut deſilientibꝰ decidāt oua. Plu/
rimi etiā infra cubiliū ſtramenta graminis aliqd et ramulos lauri: nec
minus allii capita cū clauis ferreis ſubiiciūt. Quæ cuncta remedia cre/
dunť eſſe aduerſus tonitrua: qbus uitianť oua: pulliq; SEmiformes i/
terimunť: anteq̄ toti partibus ſuis conſumenť. Seruat autē q ſubiicit:
ne ſingula oua in cubili manu componat: ſed totū ouorum numerum
in alueolū ligneū conferat. Deinde uniuerſum leuiter in pręparatū ni/
dū tranſfundat. Incubantibus aūt gallinis iuxta ponēdus eſt cibus: ut
ſaturæ ſtudioſius nidis immorenť: ne ue longius euagatæ refrigerent
oua: quæ q̄uis pedibus ipſæ conuertant: auiarius tamen cum deſilierit
matres: circumire debet: ac manu uerſare: ut æqualiter calore concepto
facile animentur. Quin etiam ſi qua unguibus læſa uel fracta ſunt: ut
remoueat. Idque cum fecerit die undeuiceſimo animaduertat: an pulli
ROſtellis oua percuderint: et auſcultetur ſi PIPIant. Nam ſæpe ꝓpter
craſſitudinem putaminum erumpere non queunt. Itaq; herentis pul/
los manu eximere oportebit: et matri fouendos ſubiicere: idq; nō am/
plius triduo facere. Nam poſt unum et uiceſimū diem ſilentia oua ca/
rent animalibus. Eaq; remouenda ſunt: ne incubans inani ſpe diutius

detineatur effœta. Pullos autem non oportet ſingulos: ut quiſque natus ſit tollere. ſed uno die in cubili ſinere cum matre: et aqua ciboq; abſtinere dum omnes excludantur. Poſtero die cũ grex fuerit effœtus: hoc modo deponatur. CRIbro uitiario uel etiam loliario qui iam fuerit in uſu: pulli SVPERponantur. Deinde pulegii ſurculis fumigentur. Ea res uidetur prohibere pituitam: quę celerrime teneros interficit. Poſt hæc cauea cum matre claudendi ſunt: et farre ordeaceo cum aqua incocto uel adoreo farre uino aſperſo modice alendi. Nam maxime cruditas uitãda eſt: et ob hoc tertia die cauea cum matre continendi ſunt: priuſq; q̃ emittantur ad recentem cibum: ſinguli tentandi ne quid heſterni habeant in gutture. Nam niſi uacua eſt INgluuies: cruditatem ſignificat: abſtineriq; debent: dum concoquant. Longius autẽ non eſt permittendum teneris euagari: ſed circa caueam continendi ſunt: et farina hordeacea paſcendi dum corroborentur. Cauendumq; ne a ſerpentibus adflentur: quorum odor tam peſtilens: ut interimat uniuerſos. Id uitatur ſæpius incenſo cornu ceruino: uel galbano: uel muliebri capillo. Quorum omnium fere nidoribꝰ prædicta peſtis ſubmouetur. Sed et curandum erit: ut tepide habeantur. Nam nec calorem nec frigus ſuſtinẽt. Optimumq; eſt INFRA officinam clauſos haberi cum matre: et poſt quadrageſimum diem poteſtatem uagandi fieri. Sed primis quaſi infantiæ diebus pertractandi ſunt: plumulæq; ſub cauda clunibus detrahẽdæ: ne ſtercore coinquinatę dureſcant: et naturalia præcludant. Quod q̃uis caueatur: ſæpe tamen euenit: ut aluus exitum non habeat. Itaq; pinna pertunditur: et iter digeſtis cibis præbetur. Sæpe etiam tam ualidioribus remediis factis atq; ipſis matribus etiam uitanda pituitę pernicies erit. Quæ ne fiat: mundiſſimis uaſis et q̃puriſſimam præbebimus aquam. Nec minus gallinaria ſemper fumigabimus: et emundata ſtercore liberabimus: quod ſi tamen peſtis permãſerit: ſunt q ſpicas alei tepido madefactas oleo faucibus inferant. Quidam hominis urina tepida rigant ora: et tandiu comprimunt: dũ eas amaritudo cogat per nares emolliri pituitę nauſeã. Vua quoq; quã græci αγριαν σταφυλην uocant: cum cibo mixta prodeſt. Vel eadem pertrita: et cũ aqua potui data. Atq; hæc remedia mediocriter laborãtibꝰ adhibẽtur. Nam ſi pituita circumuenit oculos: etiam cibos auis reſpuit: ferro reſcindũtur genæ: et coacta ſub oculis ſanies omnis exprimit̃: atq; ita paulum attriti ſalis uulneribus INFRIAtur. Id porro uitium maxime naſcit̃ cum frigore et penuria cibi laborant aues. Item cum per æſtatem conſiſtens in

Cribro uitiario: a uitia qđ genus eſt frugum dicitur uitiarius cribruz, ſicut a lolio loliarium.

Supponãt. Lego ſupponantur.

Ingluuieſ: Albertꝰ magnus doctior q̃ eloquẽtior Pappã uocat in auibꝰ quã Colũella appellat ingluuiẽ. itidẽ Virgiliꝰ illo uerſu improbus ingluuiẽ raniſq; loquacibus implet: a Plinio dr̃ ſinꝰ gutturiſ. ẽ aũt capacitaſ gulæ patentior, qª mergũt recẽtia cibaria.

Infra officinã: Lego itra, hº ẽ itꝰ i ipſa officia cohortali & receptaculo.

σταφυλησ a Pli. dr̃ hæc uua aſtaphis agria, quã taminiã aliq uocãt falſo, ſuuz eniz genꝰ habet, ualet ad pituitã unde a qbuſdã dicta pituitaria, græco uocabulo agria ſtaphyle dr̃ uua ſilueſtris.

Infriatur. Friare quod

& ĩ friate dicitur, eſt in pulueré redigere & minutim digitis terere atq inſpgere uulgo dicũt pulueri3are.

cohortibus aqua potatur. Item cum ficus : aut uua immatura uec ad ſatie/
tatem permiſſa eſt: quibus ſcilicet cibis abſtinendæ ſunt aues: eoſq ut faſti/
diant efficit uua labruſca de uepribus immatura lecta: quæ cum ordeo tri/
ticeo minuto cocta obiicitur eſurientibus: eiuſq ſapore offenſæ aues: omné
aſpernantur uuam: Similis ratio eſt etiam caprifici: quæ decocta cum cibo
præbetur auibus: et ita fici faſtidium creat. Mox quoq ſicut in cæteris pe/
coribus eligenda quæq optima et deteriora uendenda. Seruetur etiam in
hoc genere per autumni tempus omnibꝰ annis: cum fructus earum ceſſat:
numerus quoq minuatur. Summouebimus autem ueteres: id eſt quæ tri/
matum exceſſerunt. Iem quæ aut parum fœcundæ: aut parum bonæ nutri/
ces ſunt: et præcipue quæ oua uel ſua uel aliena conſumũt. Nec minus quę
uelut mares cantare atq etiam calcare cœperunt. Item ſerotini pulli: qui ab
ſolſtitio nati capere iuſtum incrementum non potuerunt. In maſculis autẽ
nõ eadẽ ratio ſeruabit᷑: ſed tãdiu cuſtodiemꝰ generoſos: q̃diu fœminã im/
plere potuerunt. Nam rarior eſt in his auibꝰ mariti bonitas. Eodem quoq
tempore cum parere deſinent aues: id eſt ab idi. nouembr. precioſiores cibi
ſubtrahendi ſunt: et uinacea præbenda: quæ ſatis cõmode paſcunt adiectis
interdum tritici excrementis.

De ouis. Cap. vi.

o Vorum quoque longioris temporis cuſtodia non aliena eſt huiꝰ
curæ. Quæ commode ſeruantur per hyemem: ſi paleis obruas:
æſtate ſi furfuribꝰ. Quidam prius trito ſale ſex horis adoperiũt.
Deinde eluunt: atq ita paleis aut furfuribus obruũt. Nõnulli ſolida: mul/
ti etiam freſa faba coaggerant. Alii ſalibus integris adoperiunt. Alii mu/
ria tepefacta durant. Sed omnis ſal quemadmodum non patitur putreſce/
re: ita minuit oua: nec ſinit plena permanere: quæ res emẽtem deterret. Itaq
ne in muriam quidem qui dimittunt: integritatem ouorum conſeruant.

De gallinis farciendis. Cap. vii.

Inguem quoq facere gallinã: q̃uis fartoris nõ ruſtici ſit officiũ:
p tñ quia nõ ægre cõtingit: pręcipiẽdũ putaui. Locus ad hãc rẽ de/
ſiderat᷑ maxime calidus: et minimi luminis: in quo ſingulæ ca/
ueis ãguſtioribꝰ: uel ſportis incluſæ pendeãt aues: ſed ita coartatæ ne uerſa/
ri poſſint. Verꝫ habeãt ex utraq parte foramina. Vnũ quo caput exerat᷑: al/
terꝫ quo cauda cluneſq: ut et cibos capere poſſint: et eos digeſtos ſic edere:
ne ſtercore coinquinẽt᷑. Subſternat᷑ aũt mundiſſima palea uel molle fœnũ
id eſt cordum. Nam ſi dure cubãt non facile pingueſcunt. Pluma omnis e
capite et ſub alis atq clunibus detergeatur. Illic ne pediculum creet: hic ne
ſtercore loca naturalia exulceret. Cibus aũt præbetur ordeacea farina: quæ
cum eſt aqua conſperſa et ſubacta: formantur offæ quibus auis ſaginatur.
Hæc tñ primis diebus dari parcius debent: dũ plus cõcoquere conſueſcãt.

Nam cruditas uitáda eſt maxime:tantūq; præbédū q̃tū di/
gerere poſſint.Neq; áte recens admouéda eſt:q̃ tentato gut/
ture apparuerit:nihil ueteris eſcæ remáſiſſe.Cū deinde ſatiata
eſt auis:paululum depoſita cauea dimittiť:ſed ita ne uageť:
ſed potius ſi qd eſt quod eá ſtimulet:aut mordeat roſtro per/
ſequatur.Hæc enim fere communis eſt cura farcientium.Ná
illi qui uolūnt non ſolum opimas:ſed etiam teneras auis effi/
cere:mulſea recéte aqua prędicti generis farinam cóſpargūt:
et ita farciunt.Nonnulli tribus aquæ partibus uná boni uini
miſcent:madefactoq; triticeo pane OBeſcát auem:quæ pri/
ma luna(quoniá id quoq; cuſtodiédū eſt)ſaginari cœpta:ui/
ceſima PERgliſcit.Sed ſi faſtidiet cibum:totidé diebus mi/
nuere oportebit:quot iam FARturæ ꝓceſſerint.Ita tñ ne té/
pus omne opimádi quintá et uiceſimá luná ſuperueniat.An/
tiquiſſimū eſt aūt maximá quáq; auem lautioribꝰ epulis de/
ſtinare.Sic enim digna merces ſequiť operá et impenſam.

De palumbis et columbis farciendis:et columbariis conſtituendis. Cap.viii.

h Ac eadem rõne palumbos colūboſq; cellares pin/
guiſſimos facere cõtingit.Neq; eſt tñ in columbis
farciendis tátus reditus:quátus in educádis.Ná et
horū poſſeſſio non abhorret a cura.boni ruſtici.Sed id genus
minore tutela paſcitur longinquis regiõibus:ubi liber egreſ/
ſus auibus permittitur:quoniá uel ſummis turribus uel edi/
tiſſimis ædificiis aſſignatas ſedes frequétát parentibus fené/
ſtris:ꝑ quas ad requirédos cibos euolitát.Duobus tñ aut tri/
bus méſibus acceptát COnditi tia cibaria:cæteris ſe ipſas pa/
ſcunt ſeminibꝰ agreſtibꝰ.Sed hoc ſuburbanis locis facere nõ
poſſunt:quoniá intercipiūť uariis aucupū īſidiis.Itaq; clauſę
intra tectum paſci debét:nec in plano uillæ loco:nec in frigi/
do:ſed in edito fieri tabulatum oportet:quod aſpiciat hyber/
num meridié.Eiuſq; parietes:ne iá dicta iteremꝰ:ut in omi/
thone præcepimus:cõtinuis cubilibus excauentur. Vel ſi nõ
ita comperit:paxillis adactis tabulæ ſuperponantur:quæ uel
LOculamenta quibus nidificét aues:uel fictilia COlumba/
ria recipiant:præpoſitis ueſtibulis:per quæ ad cubilia perue/

Obeſcant: Eſca paſcūt ac ſaginát/ ab eſca ductuʒ uer/ buʒ obeſcare ſicut & ineſcare.

Pergliſcit. Sagi/ ginatur & pingue/ ſcit opimo incre/ mento.

Farturæ. Fartu/ ra eſt ars farciendi opimandiq; galli/ nas cæteraſq; aues cohortales.

Cõditia: Quę recondunť & diu/ turno tépore ſeruá tur longæ uſionis gratia/ea uocát cõ ditiia cibaria/ Ca/ to cõditiua appel/ lat poma quæ cõ/ duntur in hiemem duratura.

Loculamenta: Loculi ſūt & recep tacula/ quæ apud/ nos fiunt uiminea/ & ordine collocá/ tur in periſterotro/ phio/ in quibus ni/ dificant columbæ .M. Varro locula/ tas piſcinas decen/ ter appellat qbuſ/ dam quaſi locula/ mentis diſtinctas/ ubi diſpares diſclu ſi piſces habentur.

Columbaria: Vulgo columba/ riuʒ uocant ſtabu/ lum columbarum/ ipſumq; ædificiuʒ & locum columbis alendis accommo/ datuʒ/ & ita Palla/ dius quoq; appel/ lat. Verum Colu/ mella &. M. Varro columbaria capiunt pro nidis & loculamentis & cellis/ In quibus ſingula paria fetificant. Mar. Varro ſic refert/ Colūbaria ſingula eſſe oportet/ ut os habeant quo introire & exire poſſint/ Co/ lumbarius dicitur cuſtos & paſtor columbarum.

Veni/re: Vẽ/di: Ob/ligani: alligãt & uin/culis ui/ciunt.

niant. Torus autem locus et ipſæ columbarũ cellæ: politi debent albo tec/
torio: quoniam eo colore præcipue delectatur hoc genus auium. Nec mi/
nus extrinſecus leuigari parietes maxime circa feneſtram: et ea ſit ita poſi/
ta: ut maiore parte hyberni diei ſolem admittat: habeatq; appoſitam ſatis
amplam caueam retibus emunitam: quæ excludat accipitres: et recipiat e/
gredientis ad apricationem columbas. Nec minus in agros emittant ma/
trices: quæ ouis uel pullis incubant: ne quaſi graui perpetuæ cuſtodiæ ſer/
uitio contriſtatæ ſeneſcant. Nam cum paulum circa ædificia uolitauerint:
exhilaratæ recreantur: et ad fœtus ſuos uegeriores redeunt: propter quos ne
longius quidem euagari: aut fugere conantur. Vaſa quibus aqua præbea/
tur ſimilia eſſe debent gallinariis: quæ colla bibentium admittant: et cupiẽ/
tis lauari propter anguſtias non recipiant. Nam id facere eas nec ouis nec
pullis: quibus plerumq; incubant expedit. Cæterum cibos iuxta parietem
conueniet ſpargi: quoniam fere partes eæ columbari carent ſtercore. Com/
modiſſima cibaria reputãtur uitia uel eruum: tum etiam lenticula miliũq;
et lolium: nec minus excreta tritici: et ſi qua ſũt alia legumina: quibus etiã
gallinæ aluntur. Locus autem ſubinde conuerri et emundari debet. Nam
quanto eſt cultior: tanto lætior auis conſpicitur: eaq; tam faſtidioſa eſt: ut
ſæpe ſedes ſuas peroſa: ſi det' euolãdi poteſtas: relinquat. Id qđ frequenter
in his regionibus: ubi liberos habeant egreſſus accidere ſolet. Id ne fiat ue/
tus eſt Democriti præceptum. Genus accipitris tinungulum uocant ruſti/
ci: fere in ædificiis nidos facit. Eius pulli ſinguli fictilibus ollis conduntur:
ſtipantibuſq; opercula ſuperponuntur: et gypſo lita uaſa in angulis colum/
bariis ſuſpenduntur: quæ res auibus amorem loci ſic conciliat: ne unꝗ de/
ſerant. Seligendę uero ſunt ad educationem neq; uetulæ: nec nimium no/
uellæ: ſed corporis maximi. Curãdumq; ſi fieri poſſit: ut pulli quemadmo/
dum excluſi ſunt: nunꝗ ſeparentur. Nã fere ſi ſic maritatæ ſunt plures edu/
cant fœtus. Sin aliter: certe nec alieni generis coniugantur: ut Alexandrinę
et campanæ. Minus enim pares ſuos diligunt: et ideo nec multum ineunt:
nec ſæpius fœtant. Plumæ color non ſemper nec omnibus idem probatus
eſt. Atq; ideo: qui ſit optimus: non facile dictu eſt. Albus qui ubiq; uulgo
conſpicitur: a quibuſdam non nimium laudatus eſt: nec tamen uitari debet
in his quę clauſo continentur. Nam in uagis maxime eſt improbandus: q;
eum facillime ſpeculatur accipiter. Fœcunditas autẽ ꝗuis longe minor ſit:
ꝗ eſt gallinarum: maiorem tamen præfert quęſtum. Nã et octies anno pul/
los educat: ſi eſt bona matrix: et preciis eorum domini complent arcam: ſi/
cut eximius auctor. M. Varro nobis affirmat: qui prodidit etiam illis ſeue/
rioribus ſuis temporibus paria ſingula: milibꝫ ſingulis ſexterriorum ſolita
VEnire. Nam noſtri pudet ſæculi: ſi credere uolumus qui quaternis milibꝫ
nummum duas aues mercentur. Quãꝗ uel hos magis tolerabiles putẽt: q

oblectamenta delitiatum poſſidendi habendiq; cauſa graui æte et argento penſent: q̄ illos qui ponticum phaſim: et ſcythica ſtagna mæoris eluant. Iam nunc gangeticas et ægyptias auis temulenter eructant. Poteſt tamen etiam in hoc auiario ſicut dictum eſt: ſagina exerceri. Nam ſi quę ſteriles: aut ſordidi coloris ĩtetueniũt: ſimilitet ut gallinæ farciuntur. Pulli uero facilius ſub matribus pingueſcũt. ſi iam firmis: priuſq̄ ſubnolẽt: paucas ſubitahas pinnas: et obteras crura: ut uno loco quieſcant: prębeaſqne copioſum cibum parientibus: quo et ſe et eos abundantius alant. Quidam leuiter obligant crura: quoniam ſi frangantur dolorem et ex eo maciem fieri putent. Sed nihil iſta tes pinguitudinis efficit. Nam dum uincula exercere conantur: non quieſcunt: et hac quaſi exercitatione corpori nihil adiiciunt. Fracta crura nõ plus q̄ bidui aut ſummum tridui dolorem afferunt: et ſpem tollunt euagãdi.

## De alendis turturibus. Cap. viiii.

t Vrturum educatio ſuperuacua eſt: qnoniam id genus in ornithone nec parit: nec excludit uolatura. Ita ut capitur: farturę deſtinatur. Eaque leuiore cura: q̄ cætetę aues ſaginatur. Verum non omnibus temporibus. Per hyemem q̄uis adhibeatur opera: difficulter GLIſcit. Et tamen quia maior eſt turdi copia: precium turturis minuitur. Ruſus ęſtate uel ſua ſpõte: dummodo ſit facultas cibi: pingueſcit. Nihil enim aliud q̄ obiicitur eſca: ſed pręcipue milium: nec quia tritico uel aliis frumentis minus craſſeſcant: uerum ꝙ ſemine huius maxime delectantur. Hyeme tamen offę panis uino madefactę: ſicut etiam palumbos: celerius OPImant: q̄ cęteri cibi. Receptacula non tanq̄ columbis loculamenta uel cellulę cauatę efficiunť: ſed ad lineam MVtuli per parietem fixi: tegeticulas cannabinas accipiunt: pręrentis retibus quibus prohibeantur uolare: quoniam ſi id faciant: corpori detrahunt. In his aſſidue paſcuntur milio aut tritico: ſed ea ſemina dari niſi ſicca nõ oportet. Satiatq; ſemodius cibi in diebus ſingulis uicenos et centenos turtures. Aqua ſemper recens: et q̄mundiſſima uaſculis qualibus columbis atq; gallinis prębetur. Tegeticulęq; mundentur: ne ſtercus urat pedes: quod tamen et id ipſum diligenter reponi debet ad cultus agrorum arborumq;: ſicut et omnium auiũ: pręterq̄ nãtium. Huius auis ętas ad ſaginã non tam uetus eſt idonea: q̄ nouella. Itaq; circa menſem cum iam confirmata eſt PVLlities eligitur.

Gliſcit pingueſcit/ſaginatur craſſeſcit.

Opimant: Pinguefaciunt & ſaginant.

Mutuli: Sunt muſtuli in ædificiis quædam proiecturę prominentes in parietib⁹ de quibus ait Victruui⁹ i quarto ſcribens e Cantherio rũ proiecturis mutulorũ ſub coronis rationem inuentam eſſe ita fere ĩ operib⁹ lapideis & marmoreiſ mutuli inclinatis ſculpturis dformãt/ ait. M. Varro mutulos prebere ſedilia auibus/ Idem refert mutulos in pariete pro columbariis/ eſſe ponendos.

Pullicies. Pro pullis & fœtura pullorũ ponitur.

aũt decor auiũ etiã exteros:nedũ dominos oblectat. Itaq; genus alitũ nemoroſis et paruulis ĩſulis:quales obiacẽt italiæ: faciliime continet̃. Nã quoniã nec ſublimiter poteſt:nec p longa ſpatia uolitare:tũ etiam q a furis:ac noxioꝝ aĩalium rapinę meatus nõ ẽ:ſine cuſtodia tuto ua/gatur:maioreq; pabuli partem ſibi acq̃rit. Fœminę q̃dẽ ſua ſponte tã q̃ ſeruitio liberatæ ſtudioſius pullos enutriunt. Nec curator aliud facere debet:q̃ diei certo tẽpore ſigno dato:iuxta uillã gregẽ cõuocet:et exi/guũ ordei cõcurrẽtibꝰ obiiciat:ut nec auis eſuriat:et numerꝰ aduenien/tiũ recognoſcat̃. Sed huiꝰ poſſeſſiõis rara cõditio ẽ: quare mediterra/neis locis maior adhibẽda cura ẽ. Ea ſic admĩſtret̃. Herbidꝰ ſilueſtriſq; ager planꝰ ſublimi cludit̃ maceria:cuiꝰ tribꝰ lateribꝰ porticꝰ applicãt̃. et ĩ quarto duæ cellæ:ut ſit altera cuſtodis habitatio: atq; altera ſtabu/lũ pauonũ. Sub porticibꝰ deinde p ordinẽ faciũt arũdinea ſepta ĩ mo/dũ cauearũ:qualia colũbaria tectis ſupponũt̃. Ea ſepta diſtiguũt̃ ue/lut CLAtris ĩtercurrẽtibꝰ calamis:ita ut ab utroq; latere ſingulos adi/tus habeãt. Stabulũ aũt carere debet uligine:cuiꝰ ĩ ſolo p ordinẽ figũt̃ breues PAxilli:eorũq; partes ſũmę lingulas edolatas habẽt:quę trãſ/uerſis foratis pticis inducant̃. Hæ porro quadratæ pticæ paxillis ſup/ponunt̃:ut auem recipiãt aſſalientẽ. Sed icciрco ſũt exemptiles:ut cum res exigit:a paxillis deductę liberũ aditũ cõuertẽtibꝰ ſtabulũ prębeãt. Hoc genus auiũ:cũ trimatũ expleuit:optie ꝓgenerat. Si q̃dẽ tenerior ætas aut ſterilis:aut paꝝ fœcũda ẽ. Maſculꝰ pauo gallinaceã ſalacitatẽ habet:atq; ideo q̃nq; fœmĩas deſiderat. Nã ſi unã uel alterã fœtã ſæpiꝰ cõpreſſit:uix dũ cõcepta in aluo uitiat oua:nec ad partũ ſinit perduci: quoniã ĩmatura genitalibꝰ locis excidũt. Vltima parte hyemis cõcitã/tibꝰ libidinẽ cibis utriuſq; ſexus accẽdẽda uenus ẽ. Maxĩe facit ad hãc rẽ:ſi fauilla leui torreas fabã:tepidãq; des ieiunis q̃nto quoq; die. Nec tamen excedas modũ ſex cyathoꝝ in ſingulas auis. Hęc cibaria nõ oĩ/bꝰ ꝓmiſcue ſpargẽda ſũt:ſed ĩ ſingulis ſeptis:quę arũdinibꝰ ĩtexi opor/tere ꝓpoſuerã:portione ſeruata q̃nq; fœminaꝝ et unius maris ponẽda ſũt cibaria:nec minus aqua quæ ſit idonea potui. Quod ubi factũ eſt: mares ſine rixa deducũt̃ in ſua q̃ſq; ſepta cũ fœminis:et ęqualiter uni/uerſus grex paſcit̃. Nã etiã in hoc genere pugnaces inueniũt̃ maſculi: q̃ et a cibo et a coitu ꝓhibent minus ualidos:niſi ſint hac ratione ſepa/rati. Fere autem locis apricis ineundi cupiditas exercet mares:cũ fauo/nii ſpirare cœperũt. Id eſt tempus ab idibꝰ februariis ante martiũ men/ſem. Signa ſũt extimulatæ libidinis:cũ ſemetipſum ueluti mirantem caudæ gemmãtibus pinnis protegit. Idq; cũ facit: rotari dicitur. Poſt admiſſuræ tempus confeſtim matrices cuſtodiendæ ſunt:ne alibi q̃ in ſtabulo fœtus edãt. Sępiuſq; digitis LOca fœminaꝝ tẽtãda ſũt. Nã in

Cla/tris. Li/gni ſ trãſ/uerſa/riis, uñ & Cla/tratæ fe/neſtræ nomi/nantur/ de qui/bus an/te dictũ eſt.

Paxil/li: Pali uocabu/lo dimi/nutiõis.

Loca fœmia/ruꝫ: ge/nitalia intelli/git, ſi/cut alia/bi do/cuimꝰ.

promptu gerũt oua:qbꝰ iam partus appropinquat. Itaqꝫ ĩcludẽdæ ſunt incipientes:ne extra clanſum fœtum edant. Maximeqꝫ tem/poribus his quibus parturiunt:pluribus ſtramẽtis exaggerãdum eſt auiarium:quo tutius integri fœtus excipiantur. Nam fere pa/uones cũ ad nocturnam requiem uenerunt:prædictis perticis ĩſi/ſtentes:enitunt́ oua:quę quo prius ac mollius deciderint:illibatã ſeruant integritatem. Quotidie ergo diligẽter mane temporibus fœturæ ſtabula circumeunda erũt:et iacentia oua colligẽda. Quæ q̃to recentiora gallinis ſubiecta ſunt:tanto commodius excudun/tur. Idqꝫ fieri maxime patriſfamiliæ rationi cõducit. Nam fœmi/næ pauones:quæ non incubãt:ter anno fere partus edunt:atqꝫ fo/uent oua:torum tempus fœcunditatis:aut excludendis:aut etiam educandis pullis conſumunt. Primus eſt partus quĩnqꝫ fere ouo/rum. Secũdus quattuor. Tertius aut trium aut duorum. Neqꝫ eſt quod committatur ut rhodię aueſ pauoninis incubent:quę ne q̃/dem ſuos fœtus cõmode nutriũt:ſed ueteres maxime quæqꝫ gal/linæ uernaculi generis eligantur. Eæque nouem diebus a primo lunę incremento:nouenis ouis incubent:ſintqꝫ ex his quinqꝫ pa/uonina et cætera gallinacei generis. Decimo deinceps die omnia gallinacea ſubtrahantur. Totidem recentia eiuſdem generis ſup/ponantur:ut triceſima luna:quæ eſt fere noua:cum pauoninis ex/cludant́. Sed cuſtodis cura nõ effugiat obſeruare deſilientẽ MA/tricem:ſępiuſqꝫ ad cubile peruenire:et pauonina oua:quę propter magnitudinem difficilius a gallina mouentur:uerſare manu. Idqꝫ quo diligentius faciat:ima pars ouorum notanda eſt atramento: quod ſignum habebit AVIarius an a gallina cõuerſa ſint. Sed ut dixi meminerimus cohortales q̃maximas ad hanc rem præpara/ri:quæ ſi mediocris habitus ſunt:non debent amplius q̃ terna pa/uonina et ſena generis ſui fouere. Cũ deinde fecerit pullos ad aliã nutricem gallinacei debebunt trãſferri:et ſubinde qui nati fuerint pauonini ad unam cõgregari:donec quinqꝫ et uiginti capitũ grex efficiatur. Sed cum erunt editi pulli:ſimiliter ut gallinacei primo die non moueantur. Poſtero die cum educatrice transferantur in caueam. Primiſqꝫ diebꝰ alantur ordeaceo farre uino reſperſo. Nec minꝰ ex quolibet frumẽto cocta pulticula et refrigerata. Poſt pau/cos deinde dies huic cibo adiiciundum erit conciſum PORrum tarentinum et caſeus mollis uehementer expreſſus. Nam ſerũ no/cere pullis manifeſtum eſt. Locuſtæ quoque pedibus ademptis utiles cibandis pullis habentur:atque his paſci debent uſque ad ſextum menſem. Poſtmodum ſatis eſt ordeum de manu prębere.

Matricę/ Iam diximus nomine ma/tricis ſignifi/cari matres & quę fetæ ſũt.

Auiarius. Cuſtos/pa/ſtor/curator auium.

Porrũ ta/rentinuꝫ:De hꝰ ait epigrã/matiſta ſila ta/rẽtini grauiter redolẽtia porri edisti qꝰties oſcula clauſa dato;

Locuſtæ. locuſtas ĩtel/ligit quæ ſũt in genere in/ſectorũ quas græci ακρι/δας uocãt/de qbus mul/ta Pliniꝰ no/ſter li.xl. Ec/cleſiaſtici cõ/ditores me/morant olim locuſtã opuiſ/ſe totã ægy/ptum/olim a locuſtis ciui/tas in Africa pulſa ẽ/alias locuſtæ ſunt piſces/ſuit & locuſta fœmi/na uenefica/cuius tranql/lus tacitꝰ Iu/uenalis com/meminerũt.

Poſſunt autem poſt quintum et triceſimũ diem q̃ nati ſunt etiam in agro ſatis tuto educi: ſequiturq; grex uelut matrem gallinam ſingultientem. Ea cauea clauſa fertur in agrum a paſtore miſſa ligato pede longa linea gallina cuſtoditur: ad quam circumuolãt pulli: qui cum ad ſatietatẽ paſti ſunt: reducuntur in uillam perſequentes: ut dixi nutricis ſingultus. Satis autem cõuenit inter auctores nõ debere alias gallinas: quæ pullos ſui generis educant: in eodem loco paſci. Nam cum cõſpexerunt pauoninã prolem: ſuos pullos diligere deſinunt: et immaturos relinquunt: PEROſæ uidelicet: ꝙ nec magnitudine: nec ſpecie pauoni pares ſint. Vitia quæ gallinaceo generi nocere ſolent: eadem has auis infeſtant. Sed nec remedia traduntur alia: q̃ quæ gallinaceis adhibentur. Nam et pituita et cruditas et ſi quæ aliæ ſũt peſtes: hiſdem remediis quæ præpoſuimus prohibentur. Septimum deinde menſem cum exceſſerunt: in ſtabulo cum cæteris ad nocturnam requiẽ debent includi. Sed erit curandum ne humi maneant. Nã qui ſic cubitant: tollendi ſunt: et ſupra perticas imponendi: ne frigore laborent.

De numidicatũ et ruſticarũ gallinarũ educatione. Cap. xii.

n Vmidicatum eadem eſt fere: quæ pauonum educatio. Cæterum ſilueſtres gallinę quę ruſticę appellantur: in ſeruitute non fœtãt. Et ideo nihil de his præcipimus: niſi ut cibus ad ſatietatem prębeatur: quo ſint conuiuiorum epulis aptiores.

De auibus quas græci ἀμφίβιον: latini duplicis uitæ appelant. Cap. xiii.

n Enio nũc ad eas aues: quas græci uocant ἀμφίβιον: quia non tantũ terreſtria: ſed aquatilia quoq; deſiderant pabula. Nec magis humo q̃ ſtagno conſueuerũt. Eiuſq; generis anſer præcipue ruſticis gratus eſt: ꝙ nec maximam curam poſcit: et ſolertiorem cuſtodiã præbet q̃ canis. Nam clangore prodit inſidiantem: Sicut et memoria tradidit in obſidione capitolii: cum aduentum gallorum uociferatus eſt: canibꝰ ſilentibus. Is autem non ubiq; haberi poteſt: ut exiſtimat ueriſſime Celſus: qui ſic ait. Anſer neq; ſine aqua: nec ſine multa herba facile ſuſtinetur: neq; utilis eſt locis conſitis: quia quicquid tenerum cõtingere poteſt carpit. Sic ubi uero flumen aut lacus eſt: herbæq; copia: nec nimis iuxta ſatæ fruges: id quoq; genus nutriendum eſt: quod etiam nos facere cenſemus: non qa magni ſit fructus: ſed qa minimi oneris. Attamen præſtat ex ſe pullos atq; plumam: quam non ut in ouibus lanam ſemel demetere: ſed bis anno uere et autumno uellere licet. Atq; ob has quidem cauſas: ſi permittit locorum conditio: uel paucos utiq; oportet educare: ſinguliſq; maribus ternas fœminas deſtinare. Nam propter grauitatem pluris inire non poſſunt. Quin etiam intra cohortem: ut protecti ſint ſecretis angulis haras facere oportet: in quibus cubitent et fœtus edãt.

Peroſæ: odio habentes.

Amphibiõ: Aialia quibus uictus ẽ in aqua & terra uocabulo græco appellanẽ amphibia, de gbꝰ M. Varro ſic ſcribit. trãſi nũc i illud genus qd non eſt uilla ulla ac terra cõtẽtus ſed requirit piſcinas qd' uos phi logreci uocatis amphibion.

Chenoboſcia: Loca in quib⁹ āſeres alūť chenoboſcia græco uocabulo appellant. Naʒ χην grece anſer dr̃, βοσκω paſco. M. Varro, ubi āſeres alūtur nomine chenoboſcion appellatis.

Inurinare: Innatare & mergi, uri nantes uocant, q ſub undis natant, quoꝝ freqūes mētio apd̃ Pliniū urna ut docet. M. uarro ex eo dicta, q uri natur ideſt mergiť ad hauriēdaʒ aquā, firmicus maternus docet urinatores habere ī horoſcopo ſidus delphini.

De anſeribus educādis: er anſerario cōſtituēdo. Cap. xiiii.

q Vi uero greges nantiū poſſidere ſtudent: CHEnoboſcia conſtituant: quæ tum demum uigebunt: ſi fuerint ordinata ratione tali. Cohors ab omni cætero pecore ſecreta claudirur alra nouem pedū maceria porticibuſqꝫ circundata ita: ut in aliqua parte ſit cella cuſtodis. Sub porticibꝰ deinde quadratę haręcemenris uel eriam laterculis extruūť: quas ſingulas ſatis eſt habere quoquouerſus pedes ternos: et adit⁹ ſingulos firmis hoſtiolis munitos: qa per fœturam diligenter claudi debēt et extra uillā. Deinde nō longe ab ędificio: ſi eſt ſtagnū uel flumen: alta nō quærať aqua. Sin alirer lacus piſcinaqꝫ manu fiant: ut ſint qbus INurinare poſſint aues. Nam ſine iſto primordio nō magis: q̄ ſine terreno tecte uiuere queunt. Paluſtris quoqꝫ ſed herbidus ager deſtinatur: atqꝫ alia pabula conſerantur: ut uiria trifolium fœnum græcū: ſed præcipue genus intubi quod gręci appellant σερις. Lactucæ quoqꝫ ī hūc uſum ſemina uel maxime ſerenda ſunt: quoniam et molliſſimū eſt olus: et libentiſſime ab his auibus appetitur. Tum etiam pullis utiliſſima eſt eſca. Hæc quom præparata ſunt curandum eſt: ut mares fœminæqꝫ q̄ ampliſſimi corporis: et albi coloris eligantur. Nam eſt aliud genus uarium: quod a fero mitigarum domeſticum factū eſt. Id neqꝫ æque fœcūdum eſt: nec tam precioſum: propter quod minime nutriendum eſt. Anſeribus admittendis tempus aptiſſimum eſt a bruma: mox ad pariendum et ad incubandum a kal. februarii: uel martii uſqꝫ ad ſolſtitiū: quod fit ultima parte menſis iunii. Ineūt autem non ut priores aues: de qbus diximus: inſiſtentes humi. Nā fere in flumine: aut piſcinis id faciunt. Singulæqꝫ ter anno pariunt: ſi prohibeantur fœtus ſuos excudere: quod magis expedit: q̄ cū ipſi ſuos fouent. Nam et a gallinis melius enutriuntur: et longe maior grex efficiť. Pariunt autem ſingulis fœtibus oua: primo quina: ſequenti quaterna: nouiſſimo terna. Quem partum nōnulli permittunt ipſis matribus educare: qa reliquo tempore anni uacaturæ ſūt a fœtu. Minime autem concedendū eſt fœminis extra ſeptū parere: ſed cum uidebuntur ſedem quærere: comprimendæ ſunt: atqꝫ tentandę. Nam ſi appropinquat partus: digito tanguntur oua: quæ ſūt in prima parte locorū genitaliū. Quāobrem perduci ad haram debent: īcludiqꝫ ut fœtū edāt. Idqꝫ ſingulis ſemel feciſſe ſatis eſt: quoniā una quęqꝫ recurrit eodē: ubi primo peperit. Sed nouiſſimo fœtu cum uolumus ipſas incubare: notandi erunt uniuſcuiuſqꝫ partus: ut ſuis matribꝰ ſubiciantť: quoniā negatur anſer aliena excudere oua: niſi ſubiecta ſua quoqꝫ habuerit. Supponunť aūt gallinis hui⁹ gñis

oua ſicut pauonina plurima quinqꝫ:pauciſſima tria.Ipſis deíde anſe/
ribus pauciſſima.vii.plurima.xv.Sed cuſtodiri debent:ubi ſubiicianť
herbæ urticatum:quo quaſi remedio medicantur:ne noceri poſſit ex/
cuſſis anſeribus:quos enecant urticæ:ſi teneros pupugerũt. Pullis aũt
formandis excubandiſqꝫ.xxx.diebꝫ opus eſt:cum ſunt frigora. Nam
tepidis.v.et uiginti ſatis eſt.Sæpius tamen anſer.xxx.die naſciť: atqꝫ
is dum exiguus eſt:decem primis diebꝫ paſcitur in hara clauſus cum
matre.Poſtea cum ſerenitas permittit:producitur in prata et ad piſci/
nas.Cauendum eſt ne aut aculeis urticæ compungantur:aut eſuriens
mittať in paſcuum ſed ante conciſis intubis uel lactucæ foliis ſatureť.
Nam ſi eſt adhuc parum firmus et indigens ciborum peruenit in paſ/
cuum:fruticibus aut ſolidioribus herbis oblucratur ita pertinaciter :ut
collum abrumpat.Milium quoqꝫ aut etiam triticum mixtum cum a/
qua recte præbeť:atqꝫ ubi ſe paulum confirmauit:in gregem coæqua/
lium compellitur:et hordeo alitur.Quod et in matricibus prębere nõ
inutile eſt. Pullos aũt non expedit plures in ſingulas haras q̃ uicenos
adiici:nec rurſus omnio cũ matribꝫ ĩcludi:quoniá ualidior enecat in/
firmũ.Cellas in quibus incubitant:ſicciſſimas eſſe oportet:ſubſtrataſqꝫ
habere paleas:uel ſi eæ non ſunt gratiſſimũ quoqꝫ fœnum. Cætera ea/
dem quæ in aliis generibus pullorum ſeruanda ſunt:ne coluber et ui/
pera:aut etiam muſtella poſſit aſpirare. Quæ fere pernicies AD inter/
necionem proſternũt teneros.Sunt qui hordeum maceratum incubã/
tibus apponant:nec patiantur matrices ſæpius nidum relinquere.Dein/
de pullis excluſis primis quinqꝫ diebus polentam uel maceratum far
ſicut pauonibus obiiciunt.Nonnulli etiam uinde naſturtium confec/
tum minutatim cũ aqua præbẽt.Eaqꝫ eis eſt eſca iucundiſſima. Mox
ubi quattuor menſium ſunt: FARturæ maximus quiſqꝫ deſtinatur:
quoniam tenera ætas præcipue habetur ad hanc rem aptiſſima . Et eſt
facilis harum auium ſagina.Nam pręter polentam et pollinem ter die
nihil ſane aliud dari neceſſe eſt:dummodo large bibẽdi poteſtas fiat.
Nec uagandi facultas deť.Sintqꝫ calido et tenebroſo loco Quæ res ad
creandas adipes multũ conferunt.Hoc modo duobus menſibus pin/
gueſcũt:etiá ꝓpter nimiá PVLlitiem ſæpe.xl.diebus redditur opima.

Ad interne/ciones: adextrema oc/cidio/nem: Far/turæ: Pigui/tudini/ & ſagi/næ. Pullici/eꝫ: Fœ/turam pulloꝝ.

De anatibus querquedulis et ſimilibus. Cap.xv.

n On minus anatum cura ſimilis:ſed maior impenſa eſt:nam
clauſæ paſcũtur anates querquedulæ:boſchides:phalerideſ:
ſimileſqꝫ uolucres ſtagna et paludes rimantur. Locus pla/
nus eligiť:iſqꝫ munitur ſublimiter pedum.xv.maceria.Deinde clatris
ſuperpoſitis grandi macula retibus contegitur:ne aut euolandi ſit po/
teſtas domeſticis auibus:aut aquilis:aut accipitribus inuolãdi.Sed ea

tota maceries opere tectorio leuigat͛ extra ītraq;:ne feles aut
uipera prepat. Media deide parte NESſottophii lacus defo/
dit͛ ī duos pedes altitudinis:ſpatiūq; lōgitudini dat͛ et lati/
tudini quātū loci cōditio pmittit. Ora lacus ne cōprimantur
uiolētia reſtagnatæ undæ:quæ ſemp īfluere debet: OPE re ſi/
gnino cōſternunt͛. Eaq; nō in gradus oportet erigi:ſed pau
latim cliuo ſubſidere:ut tanq̄ e littore deſcendat͛ in aquā. So/
lū aūt ſtagni p circuitū:quod ſit īſtar modi totius duarū par/
tiū lapidibꝰ inculcatis ac tectorio muniendū ē:ne poſſit her/
bas euomere:præbeatq; nantibus aquæ purā ſupficiē. Media
rurſus terrena pars eſſe debet:ut COlocaſiis cōſerat͛:aliiſq; fa/
miliaribꝰ atq; uiridibꝰ:quæ inopacant auiū receptacula. Sūt
enī qbꝰ cordi uel ī īſulis tamaricū aut ſyrpoꝝ frutetis īmora/
ri. Nec ob hāc tñ cauſam totus locus ſiluulis occupet͛: ſed ut
dixi p circuitū uacet:ut ſine īpedimētoteū apricitate diei ge/
ſtiūt aues:nādi uelocitate cōcertēt. Nā queādmodū deſide/
rāt eē q itrepāt:et ubi deliteſcētibꝰ fluuiaricis aīalibꝰ īſidiēt͛:
ita effodiūtur ſi nō ſūt libera ſpacia:qua pmeent extra lacū.
Deinde p uicenos undiq; pedes gramine ripæ ueſtiāt͛. Sintq;
poſt hūc agri modū circa macerīē lapide fabricata et expoli/
ta tectoriis pedalia in quadratum cubilia:qbꝰ nidificēt aues.
Eaq; cōtegāt͛ interſitis buxeis aut myrteis fruticibꝰ:q nō ex/
cedāt altitudinē parietū. Statim deīde perpetuus canaliculus
humi depreſſus cōſtruat͛:p quē quotidie mixti cū aqua cibi
decurrāt:ſic enim pabulat͛ id genus auiū. Gratiſſima ē et eſca
terreſtris leguminis panicū et milium:nec nō et hordeū : ſed
ubi copia eſt etiā glans ac uinacea prębeant͛. Aquatilibꝰ autē
cibis ſi ſit facultas datur cammarus et RIualis allecula: uel ſi
qua ſūt īcremēti parui fluuioꝝ aīalia. Tēpora cōcubitus eadē
quę cæteri ſilueſtres alites obſeruāt martii ſequētiſq; mēſis:p
quos feſtucæ ſurculiq; in auiariis paſſim ſpargēdi ſūt:ut col/
ligere poſſint aues:qbus nidos cōſtruāt. Sed antiqſſimū ē:cū
quis neſſottophion conſtituere uolet:ut prędictarum auium
circa paludes in quibus plerumq; fœtāt:oua colligāt:et co/
hortalibꝰ gallinis ſubiiciant. Sic enim excuſſi educatiq; pulli
deponunt ingenia ſilueſtria:clauſiq; uiuariis haud dubitan/
ter progenerant. Nam ſi modo captas aues :quæ conſueuere
libero uictu:cuſtodiæ tradere uelis:parere cunctātur in ſerui/
tute. Sed de tutela nantiū uolucrum ſatis dictum eſt.

Neſotrophii: Neſotrophiuz no/ mine græcāico di/ cit͛ locꝰ ī quo ana/ tes alunt͛/græci.n. νησσας uocāt ana/ tes & τροφην ali/ mentū/ſcribit plu/ tarchus Catonem cēſoriū aluiſſe do/ meſticos ægrotos carnibus neſſarum & phaſſarū/expōe/ anatum & palum/ boꝝ/græce φασσα dicitur palum/ bus.

Opere ſignino: ſigninuz opus uo/ cāt ut docet Pliniꝰ/ quod fit fractis te/ ſtis tuſiſq; calce ad/ dita/ut firmius du/ ret/quo genere ēt pauimēta ſunt ex/ cogitata.

Colocaſiis: No/ men ē herbæ de qᵃ Martialis/Niliacū ridebis olꝰ lanaſq; ſequaces: Plinius/ in ægypto nobiliſ/ ſima eſt colocaſia/ quā cyamō uocāt aliqui hanc a nilo metunt caule cum coctꝰ eſt Arenoſo in mandēdo/ſpec/ tabilis eſt foliis la/ tiſſimis qbus im/ plexis in uariā ſpe/ ciem uaſorum po/ tare gratiſſimū ha/ bent.

Riualis allecu/ la. Nomen ē piſci/ culi/quem riualem uocat/quia in riuis naſcit͛/īfra ait pre/ beri conuenit/ ta/ bētes alleculas/nā id genus piſces qui ſunt incremēti mi/ nuti maiores alūt.

De piſcinis et piſcibus alendis. Cap.xvi.

u Erum oportune: dum meminimus aquatilium aĩalium: ad curã pueniemus piſciũ: quoꝝ reditũ ꝗuis alieniſſimũ agricultoribus putem (qd enim tam contrariũ excogitare queã: ꝗ terrenũ fluido nõ omittã iñ. Nã et harum ſtudia reꝝ maiores noſtri celebrauerũt: adeo qdem: ut etiam dulcibus aquis fluuiales clauderẽt piſces: atq; eadem cura mugilem ſcarumq; nutrirent: qua nũc murena et lupus educat̃. Magni enĩ exiſtimabat uetus illa Romuli et Numæ ruſtica progenies: ſi urbanæ uitæ cõparet̃ uillatica/ nulla parte copiarũ defici. Quãobrem nõ ſolũ piſcinas quas ipſi cõſtruxerãt frequẽtabãt: ſed etiam quos rerum natura lacus fecerat: cõuectis marinis ſeminibꝰ replebant. Inde uelinus: inde etiam ſabatinus: item uolſinenſis et Ciminus lupos auratasq; procreauerunt: ac ſi qua ſunt alia piſciũ genera dulcis undæ tolerantia. Mox iſtam curã ſequẽs ætas aboleuit: et lauticiæ locupletũ maria ipſa neptũnũq; clauſerunt. Et iam tum auorum memoria cum circumferretur. M. Philippi uelut urbaniſſimum quod erat luxurioſiſſimum factum atq; dictum. Nã is forte caſini: cũ apud hoſpitem cœnaret: appoſitũq; e uicino flumĩe lupum deguſtaſſet: atq; expuiſſet: improbũ factum dicto proſecutus: Peream ĩquit niſi piſcem putaui. Hoc igitur periurium multorum ſubtiliorẽ fecit gulã: doctaq; et erudita palata faſtidire docuit fluuialem lupum: niſi quẽ tyberis aduerſo torrente defatigaſſet. Itaq; Terentius Varro: Nullus eſt inqt hoc ſæculo nebulo ac rhinton: qui non iam dicat nihil ſua intereſſe utrum eiuſmodi piſcibus an ranis frequens habeat uiuarium. Attamen iiſdẽ tẽporibus qbus hãc memorabat VARro luxuriẽ: maxĩe laudabatur ſeueritas Catonis: q nihilominus et ipſe tutor Luculli grãdi ęre ſeſtertium milium quadringentorum piſcinas pupilli ſui uenditabat. Tum enim celebres erant delicię popinales: cũ ad mare deferebãtur uiuaria: quoꝝ ſtudioſiſſimi: uelut ante deuictarũ gentiũ Numantinus et Iſauricus: ita Sergiꝰ Aurata et Licinius Murena captoꝝ piſciũ lętabãt̃ uocabulis. Sed quoniam ſic mores obcalluere non ut hæc uſitata: uerum ut maxime laudabilia et honeſta iudicarent̃. Nos quoq; ne uideamur tot iam ſæculorum fieri caſtigatores: hunc etiam quęſtum uillaticum patriſfamiliæ demonſtrabimus: qui ſiue inſulas ſiue maritimos agros mercabitur: propter exilitatẽ ſoli quæ plerũq; littori uicina eſt: fructus terræ percipere nõ poterit: ut ex mari reditũ conſtituat. Huius aũt rei quaſi primordium eſt naturã loci contemplari: quo piſcinas facere cõſtitueris. Non enim omnibus littoribꝰ omne genus piſciũ haberi põt. Limoſa regio planum educat piſcem uelut ſoleã rhombum paſſerem. Eadẽ quoq; maxĩe idonea eſt cõchyliis muricis et oſtreis purpuraꝝq;

Ciminus: de hoc lacu Virgiliꝰ: & cimini cũ mõte lacũ. Varri luxuriẽ corrige Varronamq; .M. uarro eſt ille q memorat i tertio d re ruſtica luxurioſum hoc dictuʒ factumq; .M. philippi.

chõcarũ periunculis balanis uel SPHOndilis. At harenoſi
gurgites planos qdẽ nõ peſſime: ſed pelagios melius paſcũt:
ut auratas ac dentices punicaſq; et indigenas VMbraſue: ue/
rũ conchyliis minus apti. Rurſus optime ſaxoſum mare no/
minis ſui piſces nutrit: q ſcilicet: q; in petris ſtabulentur ſaxa/
tiles dicti ſũt: ut merulæ turdiq;: nec minus melanuria. Atq;
ut littoꝝ ſic et fretoꝝ differentias noſſe oportet: ne nos alieni/
genæ piſces decipiant. Nõ enim omni mari poteſt omnis eẽ:
ut elops qui pamphilio profundo nec alio paſcit̃: ut athlan/
tico faber: q generoſiſſimis piſcibus adnumerat̃: in noſtro ga/
diũ municipio: eũq; priſca cõſuetudine racũ appellamus. Vt
Scarus: q totius aſiæ græciẹq; littoribus ſicilia tenus frequẽ/
tiſſimus exit: nũq̃ ĩ liguſticũ nec per gallias enauit ad hybe/
ricum mare. Itaq; ne ſi capti qdem perferãt̃ in noſtra uiuaria:
diuturni queant poſſideri. Sola ex precioſis piſcibus murena
q̃uis TARteſiaci carpathiiq; pelagi: quod eſt ultimum uer/
nacula: quouis hoſpes freto peregrinum mare ſuſtinet. Sed iã
de ſitu piſcinarum dicendum eſt.

De poſitione piſcinæ. Cap. xvii.

STagnum cenſemus eximie optimum quod ſic po/
ſitum eſt: ut inſequẽs maris unda priorem ſubmo/
ueat: nec ĩtra cõſeptũ ſinat remanere ueterem. Nãq;
id ſimillimum eſt pelago: quod agitatũ uentis aſſidue reno/
uatur: nec cõcaleſcere põt: quoniã gelidũ ab imo fluctũ reuo/
luit in partem ſuperiorẽ. Id autem ſtagnũ uel excidit̃ in petra
cuius rariſſima eſt occaſio: uel in littore cõſtruit̃ opere ſigni/
no: ſed utcũq; fabricatum eſt: ſi ſemper ifluente gurgite riget:
habere debet ſpecus iuxta ſolũ. Eorũq; alios ſimplices et rec/
tos: quo ſecedãt ſquamoſi greges: alios ĩ cochleam retortos:
nec minus ſpatioſos: quibus murẽnæ deliteſcãt. Quãq̃ nõ/
nullis cõmiſceri eas cum alterius notæ piſcibus nõ placet: qa
ſi rabie uexantur: quod huic generi uelut canino ſolet accide/
re: ſæuiſſime perſequuntur ſquamoſos: plurimoſq; manden/
do conſumunt. Irinetaq; ſi loci natura permittit: omni latere
piſcinæ dari conuenit. Facilius enim uetus ſubmouet̃ unda:
cũ quacũq; parte fluctus urget: per auerſam patet exitus. Hos
autem meatus fieri cenſemus per imam conſepti partẽ. Si loci
ſitus ita competit: ut in ſolo piſcinæ poſita Libella ſeptẽ pe/
dibus ſublimius eſſe maris æquor oſtẽdat: nã piſcibus ſtagni
loci ſitus hæc in altitudinẽ gurgitis menſura abũde eſt. Nec

Spondylis: Nomen ẽ piſciũ, alias ſpõdylos uocam⁹ uertebras & nodoſ ĩ ceruice: & ut auctor ẽ pollux τρα/ χηλοσ id eſt ſpina hominis cõſtat ſeptem ſpondylis, appellãtur & ſphondylia.

Vmbraſue: Sic appellant̃ piſces qdam quorum mẽtio eſt apud enniũ ſic ſcribẽtem. Melanurũ turdũ merulamq; umbrãq; marinam:

Tarteſiaci. Tarteſos oppidum eſt hiſpaniẹ, unde tarteſiacũ pelag⁹ dictum, in eo generoſæ murenæ naſcũtur, unde a Varrone laudat̃ murena tarteſia, apud Au. gelliũ mendoſe legitur murena tharſeſia quaſi a tharſo oppido ciliciẹ dicta: cum legendum ſit tarteſia a tarteſo hiſpaniæ, autumat ſtrabo ueteres betim fluuium nominaſſe tarteſum, non nulli tarteſum carteiã appellãt, de tarteſo Sili⁹. Tarteſos ſtabulãti cõſcia phebo.

Libella. Inſtrumenti nomen eſt, Quo libratores aquarum uti cõſueuerũt:

dubiũ quin quãto magis imo mari uenit unda:tãto ſit frigidior:
quod eſt aptiſſimũ nãtibus.Sin aũt locus:ubi uiuariũ conſtituere
cenſemus:pari libra cum ęquore maris ẽ:in pedes nouẽ defodiat́
piſcina:et intra duos a ſũma parte cuniculos riui perducãt́: curã/
dumq; ut q̃ largiſſime ueniant:quoniã modus ille aquæ iacentis
infra librã maris nõ aliter exprimit́:q̃ ſi maior recẽtis freti uis in/
ceſſerit. Multi putant in huiuſmodi ſtagnis longos piſcibꝰ receſ/
ſus et flexuoſos ĩ lateribꝰ ſpecus eſſe fabricãdos:quo ſint opacio/
res æſtuãtibus latebræ.Sed ſi recens mare nõ ſemp ſtagnũ pmeat:
id facere cõtrariũ eſt.Nam eiuſmodi receptacula nec facile nouas
admittunt aquas:nec difficulter ueteres emittũt.Pluſq; nocet pu/
tris unda q̃ ꝓdeſt opacitas.Debent tñ ſimiles uelut cellę parietibꝰ
excauari:ut ſint quæ protegãt refugientes ardorem ſolis:et nihil/
ominus facile quã conceperint aquam:remittant.Verũ meminiſ/
ſe oportebit:ut riuis per quos exundat piſcina: præfigant́ ahenei
foraminibus exiguis cancelli:qbus impediat́ fuga piſciũ.Si uero
laxitas pmittit e littore ſcopulos q̃ præcipue herbis algæ ueſtiũt́:
non erit alienum per ſtagni ſpatia diſponere:et quantũ cõminiſci
ualet hoĩs ingeniũ:repræſentare faciem ueri maris:ut clauſi q̃mi/
nime cuſtodiam ſentiãt.Hac rõne ſtabulis ordinaris aquatile pe/
cus inducemus.Sitq; nobis ãtiquiſſimum meminiſſe etiã in flu/
uiatili negocio quod in terreno præcipit́:et qd quæq; ferat regio.
Neq; enĩ ſi uelimus:ut in mari nõnunq̃ conſpeximus:in uiuario
multitudinem mulloꝝ paſcere:queam9:cum ſit nobiliſſimũ ge/
nus:et ſeruitutis ĩdigniſſimũ.Raro itaq; unus aut alter de multis
milibus clauſtra patit́.At cõtra frequẽter aĩaduertimus intra ſep/
ta pelagios greges inertis mugilis et rapacis lupi. Quare ut ꝓpo/
ſuerã qualitatẽ littoris noſtri cõtemplemur:ſi uidemus ſcopulos
an ꝓbemus.Turdi cũ plura genera:merulaſq; et auidas muſtelas:
tum etiam ſine macula:nam ſunt et uarii:lupos ĩcludamus. Item
FLVtas quæ maxĩe probant́ murenas:et ſi quę ſũt alię SAXA/
tilis notę:quarũ precia uigent.Nam uile ne captare qdem nedum
alere conducit.Poſſunt iſta eadem genera etiã littoris arenoſi ſta/
gnis contineri.Nam quę limo cenoq; LVreſcũt:ut iam ante dixi
conchyliis magis et iacẽtibus apta ſunt aĩalibus.Neq; eſt eadem
lacus poſitio:quę recepit cubãtis:atq; eadẽ præbẽt́ cibaria ꝓſtra/
tis piſcibus et erectis.Nãq; ſoleis ac rhombis et ſimillimis aĩalibꝰ
humilis in duos pedes piſcina deprimit́ ĩ ea parte littoris:quæ ꝑ
fundo receſſu nunq̃ deſtituit́.Spiſſi deinde clatri marginibus in/
figunt́:q ſup aquã ſemp emineãt:etiã cũ maris ęſtus intumuerit.

Flutas:mu/
renæ & ãguil
læ uocantur
græco uoca/
bulo plotę la/
tino flutæ/ꝗ
in ſũmo ſup/
nãtes ſole tor
refactæ cur/
uare ſe poſſe
& ĩ aquã mer/
gere deſinũt/
atq; ita facilẽ
captu fiunt/
Auctor Ma/
crobius.

Saxatilis
notæ: Piſces
ſaxatiles uo/
cant ꝗ in ſa/
xis ac petris
ſtabulentur/
medici recẽ/
tiores petri/
nos appellãt/
eoſq; maxie
probãt.Scri/
bit Cor.cel/
ſus/ſaxatiles
piſces eſſe le/
uiores ĩ eſca.

Luteſcũt:
Luto cenoq;
letãtur & ui/
uunt/Pliniuſ
quodã gen9
piſcũt lutari/
u3 uocat/qḋ
luto ueſcatur
& alga:Men/
doſe codices
Pliniani ha/
bẽt alutariũ/
& ita ĩterpre/
tes legũt tãq̃
ab aluta pel/
le deriuato
uocabulo/ſ3
male & per/
peram legũt/
cu3 a luto lu/
tariu3 dicat́/
quo ueſcitur.

Mox præiaciuntur in girum moles:ita ut cõplectantur ſinu
ſuo:et tamen excedant ſtagni modũ.Sic enim et maris atro/
citas obiectu crepidinis frangitur:et in tranquillo conſiſtens
piſcis ſedibus ſuis non exturbatur:neq; ipſum uiuariũ replet
congerie:quã tempeſtatibus eructat pelagi uiolentia. Opor/
tebit autem nõnullis locis moles intercidi in ore mediãdi par/
uis:ſed anguſtis itineribus:quæ q̃talibet hyemis ſęuitia ma/
re ſine fluctu tranſmittat.Hic eſca iacentiũ mollior eſſe debet
q̃ſaxatiliũ.Nã quia dentibus carent:aut lambunt cibos : aut
integros hauriunt:mandere quidem non poſſunt.Itaq; præ/
beri cõuenit tabẽtis aleculas et ſalibꝰ exeſã chalcidẽ : putrẽq;
SARdiniam:nec minus SCAurorum BRAnchiã:uel quic/
qd inteſtini PElamis aut lacertus gerit: ſcombri charchariq;
elacatæ VENterculos:et ne per ſingula enumerem:ſalſamẽ/
torum omnium purgamenta:quæ cætarioꝝ officinis euertũ/
tur.Nos autem plura nominauimus genera:nõ quia cuncta
cunctis littoribus exeũt:ſed ut ex his aliqua quorum erit fa/
cultas:p̃beamus.Facit etiã ex pomis uiridibꝰ adaperta ficus.
Et nuces digitis infractę ſunt dandæ:nec minus elixũ molle
ſorbum quiq; ſunt cibi ſorbilibus proximi:ut multra recens
caſeus ſi loci conditio uel lactis annona pmittit.Nulla tñ ęq;
q̃ prædictæ ſalſuræ pabula commode dantur:quoniam mo/
derata ſunt.oĩs enim iacens piſcis magis naribus eſcã:q̃ ocu/
lis ueſtigat.Nã dum ſemper ſupinus cubat:ſublimius aſpec/
tat:et ea quæ in plano ſunt dextra leuaq; nõ facile prouidet.
Itaq; cum ſalſamenta obiecta ſunt:eorũ ſequens odorẽ pue/
nit ad cibos.Cæteri autem ſaxatiles aut pelagici ſatis ex his
ſed recentibus melius paſcunt̃.Nam et allecula modo capta:
et cantatus exiguuſq; gobio quiſq; deniq; eſt incrementi mi/
nuti piſcis maiorem alit.Si quãdo tñ hyemis ſęuitia nõ pati/
tur eius generis eſcam dari:uel ſordidi panis offæ : uel ſi qua
ſunt temporis poma cõciſa præbent̃.Ficus qdẽ arida ſemper
obiicit̃:eximia ſi ſit ut beticę numidięq; regiõibꝰ larga.Cę/
teꝝ illud cõmitti nõ debet:qđ multi faciũt:ut nihil prębeãt:
qa ſemetipſos ẽt diu clauſi tolerari poſſint. Nã niſi piſcis dñi
cibatiis ſaginat̃:cũ ad piſcatoꝝ foꝝ platus ẽ:macies ĩdicat eũ
nõ eẽ libero mari captũ:ſed de cuſtodia elatũ:pp qđ plurimũ
precio detrahit̃.Atq; hęc uillatica paſtio finẽ p̃ſenti diſputa/
tiõi faciat:ne ĩmodico uolumĩe lector fatiget̃.Rediem⁹ aũt
ſequẽti exordio ad curã ſilueſtriũ pecoꝝ cultũq; apiũ.

Sardiniaꝫ.Nomen piſcis uilioris/ exiſtimo eũ eẽ quẽ uulg⁹ uernacula lingua ſardelam appellat.

Scaurorũ:Lege ſcaroruꝫ/ſunt eniꝫ ſcari piſces/qui ſoli dicũt̃ ruminare/ herbiſq; ueſci.Scaro oliꝫ datus ẽ pricipatus iter piſces/ de quo Martialis/ hic ſcarus equoreiſ q uenit obeſus ab undis uiſceribꝰ bonus eſt/cætera uile ſapit.

Branchiam.Piſcium alii branchias multiplices habẽt/alii ſimplices/ alii duplices/his aquam acceptã ore remittũt/ſup qua re ſic ſcribt Ambr. in examero/piſces branchias habent quas nũc plicãt/& colligunt/nunc explicãt atq; aperiũt/ in hac ergo collectiõe & aptione dũ ſuſcipit̃ aqᵃ & trãſmittit̃ ac penetrat/ reſpirationis munus uidentur implere.

Pelamis: Ex thynno naſcitur cordyla quæ a limo pelamys ĩcipit uocari quaſi lutaria ac limoſa/ ubi ãnuũ tẽpus exceſſit/appellatur thynnus.

Vẽterculos: Vẽtriculos & iteſtina.

# LVCII IVNII MODERATI COLVMELLAE REI RVSTICAE LIBER DECIMVS.

## EXORDIVM.

ENIO NVNC AD TVTELAM pecudum ſilueſtriū et apium educationem: quas et ipſas Publi Siluine uillaticas paſtiões iure dixerim. Siquidē mos antiquus lepuſculis capreiſq; ac ſimilibus feris iuxta uillam plerumq; ſubiecta dominicis habitationibꝰ ponebat uiuaria: ut e conſpectu ſuo clauſa uenatio poſſidētis oblectaret oculos: et cum exegiſſet uſus epularum: uelut e cella promerentͤ. Apibus quoq; dabantur ſedes adhuc noſtra memoria uel in ipſis uillæ parietibus excíſis: uel in ꝓtectis porticibus ac pomariis. Quare quando tituli quem ſcripſimus: huic diſputationi ratio reddita eſt: ea nunc quæ propoſuimus ſingula proſequamur.

De uiuariis faciendis et includēdis pecudibus feris. Cap. i.

Eræ pecudes: ut capreoli dāmæq;: nec minus ORIgū ceruorūq; genera et aprorum modo lauticiis et uoluptatibus dominorū ſeruiunt: modo quæſtui ac reditibus. Sed qui uenationem uoluptati ſuæ claudunt: cōtenti ſunt: utcūq; competit proximus ædificio loci ſitus: munire uiuarium ſempq; de manu cibos et aquam præbere. Qui uero quæſtum reditumq; deſiderant: quod eſt uicinū uillæ nemus (id enim refert non ꝓcul eſſe ab oculis domini) ſine cunctatione prædictis animalibus deſtinant. Et ſi naturalis defuit aqua: uel inducitur fluens: uel infoſſi lacus ſignino conſtruuntur: qui receptam pluuiatilem contineāt. Modus ſiluæ ꝓ cuiuſq; facultatibus occupatͤ: ac ſi lapidis et operæ uilitas ſuadeat: haud dubie cementis et calce formatus circundatur murus. Sin aliter crudo latere ac luto conſtructus. Vbi uero neutrum patrifamiliæ conducit: ratio poſtulat VAcerris includi. Sic enim appellatͤ genus clatrorū. Idq; fabricatur ex robore querceo uel ſubereò. Nam oleæ rara eſt occaſio. Quicquid deniq; ſub iniuria pluuiarū magis diuturnū eſt: pro cōditiōe regiōis ad hūc uſum eligitͤ. Et ſi ueteris arboris trūcus: ſiue ut craſſitudo poſtulauit: fiſſilis ſtipes cōpluribꝰ locis ꝑ latꝰ efforatͤ: et ī circuitu uiuarii certis interuenientibꝰ ſpatiis defixus erigitͤ. Deinde ꝑ trāſuerſa

Origū: ex genere caparū ſſ origes a qbuſdaꝫ ſoli dci ꝯtrario pilo ueſtiti & ad caput uerſo Iuuēa. & getulꝰ oryx. Itē epigrāmatiſta. Secꝰ orix cōſtat qd mihi morte canum. Scribit Pliniꝰ origē eē unicornē & biſulcū idē tradit ī africa generari origē ꝑpetuo ſitiētē ex natura loci potu carētē. cū mirabiliter efficax ſit ad remedia ſitientiū. Nāq; getuli latrones eo durāt auxilio reptis in corpore eorū ſaluberrimi liqꝰris hauſtu ueſicis.

Vacerris: Vacerras dicūt ſtipites & palos/ quales ſunt/ quibus equi religari ſolent. Columella docet uacerras eſſe genus clatrorū apud antiquos uacerra erat nomē maledicti.

Laterū caua: Lego caua hoc eſt foramina.

Ra-
mices.
rami &
pertice-
alias ra-
mex mor
bus eſt-
de quo
Celſus
Plinius
Plaut⁹
omnes.
Vnde
ramico-
ſiſẽtes
dicti.

Cla-
trare:
Clatris
munire
& cãcel-
los idu-
cere.

Hoc
autẽ nõ
licet: le-
go, hoc
aũt mõ
licet, ut
ĩtellect⁹
ſit puri-
or & ue-
rior.

laterum caua tranſmittuntur RAmices:qui exitus ferarũ obſerẽt. Sa-
ris eſt autẽ uacerras inter pedes octonos defigere:ferisq; tranſuerſis ita
CLAtrare:ne ſpatiorũ laxitas quæ foraminibꝰ interuenit:pecudi prę-
beat fugam.HOC autem non licet etiam latiſſimas regiões tractuſq;
montium claudere:ſicut galliarũ nec nõ et in aliis quibuſdã ꝓuinciis
locorum uaſtitas patitur.Nã et fabricãdis ingens eſt uacerris materiæ
copia:et cętera in hanc rem fœliciter ſuppetunt.Quippe crebris fonti-
bus abũdat ſolum:quod eſt maxime prædictis generibus ſalutare.Tũ
etiam ſua ſponte pabula feris benigniſſime ſubminiſtrant:præcipueq;
ſaltus eliguntur:qui et terrenis fœtibus:et arboribꝰ abundãt. Nam ut
graminibus ita frugibus robuſteis opus habet : maximeq; laudantur
qui ſunt feraciſſimi querneæ glandis:et iligneæ:nec minus cerreæ : cũ
et arbuſti cæterorumq; pomorum ſilueſtrium:quæ diligentius perſe-
cuti ſumus:cum de cohortalibus diſputaremus.Nam eadem fere ſũt
pecudum ſilueſtrium pabula:quæ domeſticarum . Contentus tamen
non debet eſſe diligens paterfamilię cibis:quos ſuapte natura terra gi-
gnit:ſed tẽporibus ãni qbꝰ ſiluæ pabulis carent:condita meſſe clauſis
ſuccurrere:ordeoq; alere uel adoreo farre aut faba:plurimumq; etiam
uinaceis:quicquid deniq; uiliſſime conſtiterit dare.Idq; ut intelligãt
feræ pręberi:unam uel alteram domi mãſuefactam conueniet immit-
tere:quæ peruagata totum uiuarium cunctãtis ad obiecta cibaria pe-
cudes perducat.Nec ſolum iſtud per hyemis penuriam fieri expedit:
ſed cum etiam fœtæ partus ediderint:quo melius educẽt natos . Itaq;
cuſtos uiuarii frequenter ſpeculari debebit:ſi iam effœtæ ſint:ut manu
datis ſuſtineant̃ frumentis.Nec uero patiendus oryx:aut aper aliuſue
quis ferus ultra quadrimatum ſeneſcere.Nam uſq; in hoc tempus ca-
piunt incrementa:poſtea maceſcunt ſenectute:quare dum uiridis ætas
pulchritudinem corporis conſeruat:ære mutandi ſunt.Ceruus autem
compluribus annis ſuſtineri poteſt.Nam diu iuuenis poſſidet̃:q; æui
longioris uitã ſortitus eſt.De minoris autẽ incrementi aĩalibus: qua-
lis eſt lepus:hæc præcipiemus:ut in his uiuariis quæ maceria munita
ſunt:farraginis et olerum fere ĩtubę lactucęq; ſemina paruulis areolis
per diuerſa ſpatia factis iniiciantur.Itemq; punicum cicer:uel hoc uer-
naculũ nec minus ordeum et cicercula condita ex horreo promantur:
et aqua cœleſti macerata obiiciantur.Nã ſicca non nimis ab lepuſculiſ
appetuntur.Hæc porro animalia uel ſimilia his:etiam ſilenter et facile
intelligitur:ꝗ non expediat cõferre in id uiuarium:quod uacerris cir-
cundatum eſt:ſi quidem propter exiguitatẽ corporis facile clatris ſub-
repunt:et liberos nactæ egreſſus fugam moliuntur.

De apibus. Cap.ii.

u Enio nűc ad alueoꝝ curã:de qbꝯ neqꝫ diligẽtius qcꝗ PERCIPI põt:ꝗ ab Higino iã dictű ẽ:nec ornati⁹ ꝗ Virgilio:nec elegantius ꝗ Celſo. Higinius ueterű auctoꝝ placita ſecretis diſpſa monumẽtis ĩduſtrie collegit. Virgilius poeticis floribꝯ illuminauit. Celſus utriuſqꝫ memorati adhibuit modű. Quare ne attẽtanda qdẽ nobis fuit hæc diſputatiõis materia:niſi ꝙ cõſumatio ſuſceptæ ꝓfeſſiõis hãc quoqꝫ ſui partẽ deſiderabat:ne uniuerſitas ĩchoacti operis noſtri uelut mẽbro aliquo reciſo:mutilata atqꝫ ĩpfecta cõſpiceret. Atqꝫ ea quę Higinius fabuloſe tradita de originibꝯ apű nõ ĩtermiſit:poeticę magis licẽtię:ꝗ noſtræ fidei cõceſſerim. Nec ſane ruſtico dignű ẽ ſciſcitari:fuerit ne mulier pulcherrĩa ſpecie Meliſſa:quã Iupiter ĩ apẽ cõuertit:an (ut Euhemer⁹ poeta dicit) crabrõibꝯ et ſole gẽitas apes:quas nymphę phruxõides educauerűt:mox dictęo ſpecu Iouis extitiſſe nutrices:eaſqꝫ pabula munere dei ſortitas:qbꝯ ipſę paruű educauerãt alűnű. Iſta.n.ꝗuis nõ dedeceãt poetã:ſűmatĩ tñ et uno tãtűmõ uerſiculo leuiter attigit Virgili⁹.cű ſic ait: Dictæo cœli regem pauere ſub antro. Sed ne illud qdẽ ꝑtiet ad agricolas:qñ et ĩ qua regiõe primű natę ſűt. Vtꝝ ĩ theſſalia ſub Ariſtęo:an ĩſula cea ut ſcribit Euhemerus:an Erictonii tẽporibꝯ ĩ mõte hymeto:ut Euthrõius:an cretæ Saturni tẽporibꝯ:ut Nicãder. Nõ magis ꝗ utrű examĩa tãꝗ cætera uidem⁹ aĩalia cõcubitu ſobolẽ ꝓcreent:an hęredẽ gñis ſui floribꝯ eligãt:qđ affirmat noſter Maro:et utrű euomãt liquorẽ mellis an alia pre reddãt. Hęc.n. et his ſimilia magis ſcrutãtiű rerű naturæ latebras ꝗ ruſticoꝝ ẽ ĩqrere. Studioſis quoqꝫ litteraꝝ gratiora ſűt iſta ĩ ocio legẽtibꝯ:ꝗ negocioſis agricolis:quoniã neqꝫ ĩ opere:neqꝫ ĩ re familiari qcꝗ iuuãt.

Percipi poteſt: Legendum precipi ideſt ꝑcepta tradi.

Quot genera ſint apum:et quod ex iis optimű. Cap.iii.

Vare reuertamur ad ea:quę alueoꝝ cultoribꝯ magis apta ſűt.

q Peripateticę ſectę cõditor Ariſtoteles ĩ iis libris:quos de aĩalibꝯ cõſcripſit:apű ſiue examinű gña cõplura demõſtrat: earűqꝫ alias uaſtas ſed glomeroſas:eaſdẽqꝫ nigras et hirſutas apis habẽt. Alias mĩores qdẽ ſed ęqꝫ rotűdas:et ĩfuſci coloris:horridiqꝫ pili. Alias magis exiguas:nec tã rotűdas:ſed obeſas tñ et latas coloris meliuſculi:nõnullas minimas gracileſqꝫ et acuti aluei ex aureolo:uarias atqꝫ leues:eiuſqꝫ auctoritatẽ ſequẽs Virgilius maxĩe ꝓbat paruulas oblõgas leues nitidas:ardẽtis auro:paribꝯ lita corpora guttis:moribus etiã placidis. Nam ꝗto grãdior apis atqꝫ rotűdior:tãto peior. Si uero ſeuerior maxĩe peſſima:ſed tñ iracűdia notæ melioris facile delinit̃ aſſiduo interuẽtu eoꝝ:q curãt aluearia. Nã cű ſępius tractãt̃:celerius mãſueſcűt. Durãtqꝫ:ſi diligenter excultæ ſűt:in annos decem:nec ullum examen hanc ætatem poteſt excedere:ꝗuis in demortuatum locum quot ãnis

pullos ſubſtituāt. Nā fere decimo ab internicione anno: gens uniuerſa totius aluei conſumit̄: Itaq; ne hoc in toto apiario fiat: ſemper ꝓpaganda erit ſoboles: obſeruandumq; uere cum ſe noua perfundent examina: ut excipiant̄ domiciliorum numerus augeatur. Nam ſæpe morbis intercipiuntur: quibus quemadmodum mederi oportet: ſuo loco dicetur.

Quales paſtiones: et qui ſitus paſtionum apium eſſe debeat. Cap. iiii.

i Nterim PER has notas: quas iam diximus: probatis apibus deſtinari debent pabulationes. Eæq; ſint ſecretiſſimæ: ut et noſter præcipit Maro: uiduæ pecudibus: aprico et minime procelloſo cœli ſtatu:

Quo neq; ſit uentis aditus: nam pabula uenti
Ferre domum prohibent. neq; oues hædiq; petulci
Floribus inſultent: aut errans bucula campo
Decutiat rorem: et ſurgentis atterat herbas.

Eademq; regio fœcūda ſit fruticis exigui et maxime thymi aut origani aut etiam tymbræ uel noſtratis cunilæ: quam ſatureiam ruſtici uocant. Poſt hæc frequens ſit incrementi maioris ſurculus: ut roſmarin9: et utraq; cytiſus. Eſt enim ſatiua et altera ſuę ſpōtis: itemq; ſemper uirens pinus: et minor ilex: nam prolixior ab omnibus improbatur. Hederæ quoq; non ꝓpter bonitatē recipiūt̄: ſed qa prebēt plurimū mellis. Arbores uero ſūt ꝓbatiſſimæ rutilia atq; alba ziziphus: nec minus amaracus: tū etiā amygdalę pſici atq; piri: deniq; pomiferarū pleraq;: ne ſingulis ímorer. At ſilueſtriū cómodiſſime faciunt glādifera robora: qnetiā terebinthus: nec diſſimilis huic lētiſcus: et odorata cædrus. Ac tilię ſolę ex oībꝫ ſūt nocētes: taxi repudiant̄. Mille prætetea ſemina uel crudo ceſpite uirentia: uel ſubacta ſulco: flores amiciſſimos apibꝫ creāt: ut ſint ī irriguo ſolo fructices amelli caules acāthini SCapus aſphodeli: gladiolus narciſſi. At IN hortenſi lyra cōſita nitēt cādida lilia: nec hic ſordidiora LEVcoia: tum punicę roſę luteolæq; et SARranę uiolę: nec min9 cœleſtis numinis iacynthus corytius. Itē ſiculuſq; bulbus croci deponit̄: q colorer odoretq; mella. Iam uero notę uilioris innumerabiles naſcunt̄ herbę: cultiſq; atq; paſcuis regionibꝫ: quæ fauorū ceras exuberant: ut uulgares LAPſanæ: nec his precioſior armoracia: RAPIſtrique olus: et intubi ſilueſtris: ac nigri papaueris flores. Tum agreſtis paſtinaca: et eiuſdem nominis edomita: quam

Per has notas: ſignaſ idicia ueſtigia.

Scapus aſphodeli: Plini9 frequēter ponit ſcapū pro ſtipite Plātę & caule eſt autez aſphodelus, herba heſiodi pconio celebrata, cuius mentionē & Homerus fecit. Mandit̄ & ſemine toſto & bulbo ſed h° i cinere toſto d' in ſale & oleo addito, foliū habet oblōgū & anguſtū.

In hortēſi lyra: Ideſt i areola & ſulco horti, hortenſia appellāt oīa quę ſerūt̄ & naſcūt̄ i hortis, græco uocabulo dñr ceputica.

Leucoia: Cādida uiola h° noīe nūcupat̄, nam græci leucon cādidum & ion uiolā dicūt.

Sarranæ uiolæ: Epithetō ē poeticū, ſi qdē poetis ſarran9 colos ē purpure9 a tyro quæ oliz dcā ē ſarra, Vir. ſarrão dormiat oſtro.

Lapſanæ: olus ē ſilueſtre, triū foliorū diui Iulii carminib9 precipue iociſ militarib9 celebratū, alternis quippe uerſib9 exprobauere lapſana ſe uixiſſe apud dyrachiuz premior parſimoniā caullāteſ, ē aūt id ut iqt Plini9, cima ſilueſtris.

Rapiſtri: Videt̄ poſuiſſe rapiſtrum ꝓ rapo, quod & rapitium & rapinam appellant.

græci σταφυλίνον uocant. Verum ex cunctis quę propoſui: quęq̧ omiſſi temporis compēdia ſequens (nam INexputabilis erat numerus) ſaporis præcipui mella reddit thymus. Thymo deinde proxima tymbra ſerpillumque et origanū. Tertiæ notæ: ſed adhuc generoſæ marinus ros et noſtras cunela: quā dixi ſatureiam. Mediocris deīde guſtus amarāthini: ac ziziphi flores reliquaq̧: quæ propoſuimus cibaria. Sed ex omnibus deterrimæ notæ mel habetur nemorenſe: quod ex ſpartō atq̧ arbuſto prouenit: uillaricūq̧ qđ naſcit̄ ī oleribus et ſtercoroſis herbis. Et quom ſitū paſtionū atq̧ etiā genera pabulorum expoſui: nunc de ipſis receptaculis et domicilijs examinum loquar.

Inexputabilis: Infinitus q: ſupputari ob multitudinē nō poterat.

De ſedibus apum eligendis. Cap. v.

Edes apibus collocanda eſt cōtra brumalem meridiē ꝓcul a tumultu et cœtu hoīum ac pecudū: nec calido loco nec frigido: nā utraq̧ infeſtāt. Hæc aūt ima parte ſit uallis: et ut uacuæ cū ꝓdeūt pabularū apes: facilius editioribus aduolent: et collectis utenſilibus cū onere per procliuia non ægre deuolent. Si uillæ ſitus ita competit: nō eſt dubitandū quin ædificio iunctum apiarium maceria circumdemus: ſed in ea parte quę tetris latrinæ ſterquiliniiq̧ et balinei libera eſt odoribus. Verum ſi poſitio repugnabit: nec maxima tamen incommoda congruent: ſic quoq̧ magis expedit: et ſub oculis domini eſſe apiarium. Sin autē cuncta fuerint inimica: certe uicina uallis occupetur: quo ſæpius deſcendere non ſit graue poſſidenti. Nam res iſta maximā fidem deſiderat: quę quoniā rariſſima eſt: interuentu domini tutius cuſtoditur. Neq̧ ea curatorem fraudulentum tantum: ſed etiam immundæ ſegnitiæ peroſa eſt. æque enī dedignatur: ſi minus pure habita eſt: ac ſi tractetur fraudulenter. Sed ubicunq̧ fuerint aluearia: non editiſſimo claudant̄ muro: qui ſi metu prædonum ſublimior placuerit: tribus elatis ab humo pedibus: exiguis in ordinem feneſtellis apibus ſit peruius. Iungaturq̧ tugurium: quo et cuſtodes habitent: et cōdatur inſtrumentum. Sitq̧ maxime repletū præparatis alueis ad uſum nouorum examinum: nec minus herbis ſalutaribus: et ſi qua ſūt alia: quæ languentibus adhibentur.

Palmaq̧ ueſtibulum: aut ingens oleaſter obumbret:
Vt cum uere noui ducent examina reges
Vicina inuitet decedere ripa calori:
Obuiaq̧ hoſpitiis teneat frondentibus arbos.

Tum perennis aqua ſi eſt facultas. inducatur: uel extructa manu detur. Sine aqua neq̧ faui neq̧ mella nec pulli deniq̧ figurari queūt. Siue igit̄ ut dixi præterfluens unda uel putealis canalibus immiſſa fuerit: uirgis ac lapidibus aggeretur apum cauſa:

ditur per totum apiarium intres pedes altitudinis:totidemq; crassitudinis extructus. Isq; diligēter opere tectorio leuigatur:ita ne aſcenſus lacertis:aut anguibus:aliiſue noxiis animalibus præbeantur. Superponuntur deinde ſiue ut Celſo placet:lateribus facta domicilia:ſiue ut nobis aluearia:præterq̄ a tergo circumſtructa:ſeu quod pene omnium in uſu eſt:qui modo diligenter iſta curant per ordinem uaſa diſpoſita ligantur:uel laterculis uel cementis ita ut ſingula binis parietibus anguſtis contineantur:liberæq; frontes utrinq; ſint. Nam et qua procedunt:nonnunq̄ patefaciendæ ſunt:et multo magis a tergo:quia ſubinde curantur examina. Sin autem nulli parietes alueis interuenient: ſic tamen collocandæ erūt:ut paulum altera ab altera diſtet:ne quom inſpiciuntur ea quæ in curatione tractantur:hærentem ſibi alteram concutiat:uicinaſq; apes conterat:quæ omnem motum imbecillis:ut cæteris quidem ſcilicet operibus ſuis tāq̄ ruinam operibus timent. Ordines quidem uaſorum ſuperinſtructos in altitudinem tris eſſe abunde eſt:quoniam ſummum ſic quoq; parum commode curator inſpicit. Ora cauearum:quæ prębent apibus ueſtibula:proniora ſint:q̄ terga:ut ne influant imbres:et ſi forte tamen ingreſſi fuerint:non immorentur: ſed per aditum effluant. Propter quod conuenit aluearia porticibꝰ ſupermuniri. Sin aliter luto punico frondibꝰ illinitis adumbrari. Quod tegimen cum frigora et pluuias:tum æſtus arcet. Nec tamen ita nocet huic generi caloris æſtus:ut hyems. Itaq; ſemper ędificiū ſit poſt apiarium:quod aquilonis excipiat iniuriam:ſtabuliſq; præbeat teporem. Nec minus ipſa domicilia q̄uis ædificio protegantur: obuerſa tamen ad hybernum orientem componi debebunt:ut apricum habeant apes matutinum egreſſum:et ſint experrectiores. Nam frigus ignauiā creat:propter quod etiam foramina:quibus exitus aut introitus datur: anguſtiſſima eſſe debent:ut q̄minimum frigoris admittant. Eaq; ſatis eſt ita forari:ne poſſint capere plus unius apis incremētum. Sic nec uenenatus STELlio:nec obſcenum ſcarabei:nec papilionis genus lucifugæq; blactæ:ut ait Maro:per laxiora ſpatia ianuæ fauos populantur. Atq; utiliſſimum eſt pro frequentia domicilii:duos uel tres aditus in eodem operculo diſtantis inter ſe fieri contra fallaciam lacerti: qui uelut cuſtos ueſtibuli prodeuntibus inhians apibus affert exitum: Eæque pauciores intereunt: cum licet uitare peſtis OBSIdia per aliud uadentibus effugium.

De comparandis apibus:quemadmodum ſilueſtria examina capiantur. Cap.viii.

a Tq; hæc DE pabulationibus domiciliis et ſedibus eligendis abunde diximus. Quibus prouiſis ſequitur ut examina

Stellio: Exuit mēbranas ſtellio, eāq; deuorat ita pręripiens teme diamorbo comitiali nullum animal fraudulentius inuidere homini tradūt. idē ſteliōis nomen eſt trāſlatuʒ in maledictum de quo habunde ſcripſi i cōmētariis Apuleianis.

Obſidia: obſidionē & inſidias.

De populatiōibꝰ. Legendum de pabulatiōibꝰ, naʒ docuit ſupra quales pabulationes parande ſint api

bus. Aere parta: pecũia coẽpta: Mi/nꝰ ſcrupuloſæ Legen/duꝫ eſt ſcrupu/loſe,ut ſit ad/uerbiũ hoc eſt minꝰdi/ligẽter minuſ/qꝫ ſolli/cite.

deſideremus. Ea porro uel AEre parta uel gratuita cõtigũt.Sed quas
precio comparabimus:ſtudioſius prædictis comprobemus notis . Et
earum freqnentiam priuſq̃ mercemur:apertis aluearibus cõſideremus.
Vel ſi non fuerit inſpiciendi facultas:certe id quod contemplari licet:
notabimus.In ueſtibulo ianuæ complures conſiſtãt:et uehemens ſo/
nus intus murmurantium exaudiatur.Atqꝫ etiam ſi omnes intra do/
micilium ſilentes forte conquieſcant:labris foramini aditus admotis:
et inflato ſpiritu ex reſpondente earum ſubito fremitu poterimus exi/
ſtimare uel multitudinem:uel paucitatem.Præcipue autem cuſtodiẽ/
dum:ut ex uicinia potius:q̃ ex peregrinis regionibus petantur : quo/
niam ſolent cœli nouitate laceſſiri.Quod ſi non contingit : ac neceſſe
habuerimus longinqs itineribus aduehere:curabimus ne ſalebris ſol/
licitentur.Optimeque noctibus collo portantur.Nam diebus requies
danda eſt:et infundendi ſunt grati apibus liquores:quibus intra clau/
ſum alantur.Mox cum perlatæ domum fuerint:ſi dies ſuperuenerit:
nec aperiri nec collocari oportebit alueum niſi ueſperi:ut apes placidæ
mane poſt totius noctis requiem egrediãtur.Speculariqꝫ debemus fe/
re triduo:quid uniuerſæ ſe profundant.Quod quom faciunt : fugam
meditantur.Ea remedia:quibus debeant inhiberi:mox præcipiemus.
Et quæ dono uel aucupio contingunt:MInus ſcrupuloſæ probantur:
q̃q̃ nec ſic quidem uelim niſi optimas poſſidere:cum et impenſam et
eandem operam cuſtodis poſtulẽt bonæ atqꝫ improbæ. Quod maxĩe
refert:nõ ſint degeneres ĩmiſcẽdæ:quæ infamẽt generoſas.Nã minor
fructus mellis reſpõdet:cũ ſegniora interueniũt examĩa. Verũtñ quo/
niã interdũ ꝓpter cõditionẽ locoꝝ uel mediocre pecus(nã malũ nullo
qdẽ modo parãdũ eſt)curã ueſtigãdis examinibus hac rõne adhibe/
bimus.Vbicũqꝫ ſaltus ſũt idonei mellifici nihil ãtiqus apes qbꝯ utãt:
uicinos eligũt fõtes.Eos itaqꝫ cõuenit plerũqꝫ ab hora ſecũda obſide/
re:ſpeculariqꝫ quę turba ſit aquãtiũ.Nã ſi paucę admodũ circũuolant:
niſi cõplura capita riuoꝝ diductas faciũt rariores:ĩtelligẽda ẽ eoꝝ pe/
nuria:ꝓpter quã locũ quoqꝫ nõ eẽ mellificũ ſuſpicabũt. Ac ſi cõmeãt
frequẽtes:ſpem quoqꝫ aucupãdi examĩa maiorẽ faciũt. Eaqꝫ ſic inue/
niũt.Primũ q̃longe ſint explorãdũ ẽ:præparãdaqꝫ in hãc rem liquida
rubrica:qua tunc feſtucis illitis contigerit apũ terga fontẽ libãtiũ.Cõ/
moratꝰ eodẽ loco faciliꝰ redeũtis agnoſcere poteris. Ac ſi nõ tarde id
facient:ſcias eas in uicino conſiſtere.Sin autem ſerius,pro moræ tem/
pore exiſtimabis diſtantiam loci.Sed cum aduerteris celeriter redeũ/
tis:nõ ægre pſequeris iter uolãtiũ:ad ſedem pduceris examinis.In his
aũt quæ lõgius meare uidebũt:ſollertior adhibebit cura:quæ talis ẽ.
Arũdinis ĩternodiũ cũ ſuis articulis excidit:et terebrat ab latere talea:

ꝑ qđ foramē exiguo melle uel defruto īſtillato ponit̃ iuxta fōtē. Deīde quom ad odorem dulcis liquaminis cōplures apes irrepſerūt: tollit̃ talea: et appoſito foramini pollice nō emittit̃ niſi una: quæ cū euaſit fugā ſuā demonſtrat obſeruari: atq; is dū ſufficit pſeqt̃ uolātē. Cū deīde cōſpicere deſiit apem: tū alterā emittit. Et ſi eādē petit cœli partem: ueſtigiis priorib9 inhæret: ſi minus aliā atq; aliā foramine adapto patiat̃ egredi: regionēq; notetā quā plures reuolēt. et eas pſequat̃: donec ad latebrā pducat̃ examinis. Qđ ſiue ē abditū ſpecu: fumo eliciet̃: et cum erupit ęris ſtrepitu coercet̃. Nā ſtatī ſono territū: uel in frutice uel ī editiore ſiluæ fronde cōſidet: et a ueſtigatore præparato uaſe recōdit̃. Sin aūt ſedē habet arboris cauæ: et aut extat ramus: quē optinēt: aut ipſius trunci (ſi mediocritas patit̃) acutiſſima ſerra: quo celerius id fiat pręcidit̃. Primū ſupior pars quæ ab apib9 uacat: deinde īferior quaten9 uidet̃ inhabitari. Tū reciſus utraq; parte mūdo ueſtimēto cōtegit̃: quoniam hæc quoq; plurimū refert: ac ſi qbus rimis hiat illitis: ad locū pfert̃. Relictiſq; paruis (ut iam dixi) foraminibus more cæterarū aluoꝝ collocat̃. Sed indagatorem cōueniet matutina tempora ueſtigādi eligere: ut ſpatiū diei habeat: quo exploret COMmeatus apū. Sępe enim ſi ſerius cœpit eas denotare: etiā cū ī ꝓpinquo ſūt: iuſtis operū peractis ſe recipiūt. nec remeāt ad aquā. Quo euenit ut ueſtigator ignoret: q̄lōge a fōte diſtet examē: Sūt q p initia ueris apiaſtꝝ: atq; (ut ille uates ait) Trita meliſſophila et cerinthe ignobile gramen: aliaſq; colligāt ſimiles herbas. qbus id genus aīalium delectat̃: et ita aluos pfricēt: ut odor et ſuccus uaſis īhæreat. Quæ deinde mūdata exiguo melle reſpgant: et p nemora nō longe a fontibus diſponāt ea. Quę: cū repleta ſūt examinibus: domū referāt. Sed hoc niſi locis qbus abūdāt apes: facere nō expedit. Nā ſępe inania uaſa nacti q forte prętereūt: ſecū auferūt. Neq; eſt tāti uacua pdere cōplura: ut uno uel altero potiare pleno. At in maiore copia ſi multa intercipiuntur: plus eſt quod in repertis apibus acquiritur. Atq; hæc ratio capiendi ſilueſtria examina.

Cōmeatus apum: Itioneſ & reditiōes a cōmeando.

Vernacula: Ideſt domeſtica examina: quibus ſilueſtria opponuntur.

### Quemadmodum uernacula examina obſeruantur: et in aluos condantur. Cap. viiii.

d Einceps talis altera eſt VERnacula retinendi. Semper quidem cuſtos ſedule circumire debet aluearia. Neq; enim ullum tempus eſt: quo non curam deſiderent: ſed eam poſtulant diligentiorem: cum uernāt et exundant nouis fœtib9: qui niſi curatoris obſidio protinus excepti ſunt: diffugiūt. Quippe talis eſt apiū natura: ut pariter quæq; plebs generetur cum regibus: qui ubi euolandi uires adepti ſunt: conſortia dedignantur uetuſtiorum: multoq; magis imperia. Quippe cum rationabili genere mortaliū: tū magis egen

In ſpe/tiē uuæ. Apes dicunt facere oſtenta glome/ratæ in figuraȝ botryonis ſiue uuæ pedibꝰ p mutua nexis/ Iuuenalis/ examenq; apiū lō/ga con/ſederit uua/culmie de/lubri/ Virgi/liꝰ uuaȝ demit/tere ra/mis.

tibus conſilii mutis animalibus nulla ſit regni ſocietas. Itaq; noui du/ces procedunt cum ſua iuuentute: quæ uno aut altero die in ipſo do/micilii ueſtibulo glomerata cōſiſtens: egreſſu ſuo propriæ deſiderium ſedis oſtendit. Eaq; uelut patria contenta eſt: ſi procuratori ꝓtinus aſ/ſignetur. Sin autem defuit cuſtos: uelut iniuria repulſa peregrinam re/gionem petit. Quod ne fiat boni curatoris eſt uernis temporibus ob/ſeruare alueos in octauam fere diei: poſt quā horam non temere ſe no/ua proripiunt agmina: eorūq; egreſſus regreſſuſq; ut diligētius cuſto/diat. Nam quædam ſolent: cum ſubito euaſerunt: ſine cunctatione ſe proripere. Poterit exploratam fugam præſciſcere ueſpertinis tēporibꝰ autem ſingulis alueis admouēdo. Si quidē fere ante triduū q̄ eruptio/nem facturæ ſunt: uelut militaria ſigna mouentiū tumultus ac mur/mur exoritur. Ex quo ut ueriſſime dicit Virgilius:

Corda licet uulgi præſciſcere: namq; morantis
Martius ille æris rauci canor increpat: et uox
Auditur fractos ſonitus imitata tubarum.

Itaq; maxime obſeruare debet. quæ iſtud faciunt: ut ſiue ad pugnam eruperint (nam inter ſe tanq̄ ciuilibus bellis et cū alteris quaſi cū exte/ris gētibꝰ prœliant̄) ſiue fugæ cauſa ſe ꝓripuerint: præſto ſit ad utrūq; caſum paratus cuſtos. Pugna quidem uel unius inter ſe diſſidentis: uel duoꝝ examinū diſcordantiū facile compeſcit̄. Nam ut idem ait: Pul/ueris exigui iactu compreſſa quieſcit: Aut aqua mulſa paſſoue et alio quo liquore ſimili reſperſo uidelicet familiari dulcedine ſæuientiū iras mitigante. Nam eadem etiam diſſidentis reges conciliant. Sūt enim plures ſæpe unius populi duces: et quaſi procerū ſeditiōe plebs in par/tis deducitur. Quod frequenter fieri prohibendum eſt: quoniam inte/ſtino bello totę gentes cōſumantur. Itaq; ſi conſtat principibꝰ gratia: maneat pax incruenta. Sin autem ſæpius aciem dimicantis notaueris: duces ſeditionum interficere curabis. Dimicantium uero prœlia præ/dictis remediis ſedantur. Ac deinde cum examen uel agmen glome/ratum in proximo frondentis arbuſculæ ramo conſederit: animaduer/tito: an totum examen IN ſpeciem unius uuæ dependeat. Idq; ſignū erit aut unum regem ineſſe: aut certe pluris bona fide reconciliatos pa/tieris dum in ſuum reuolent: domicilium. Sin autem duobus aut etiā compluribus uelut uberibus diductum fuerit examen: ne dubitaueris et pluris proceres et adhuc iratos eſſe: atq; in his partibus quibus ma/xime uideris apes glomerari: requirere duces debebis. Itaq; ſucco præ/dictarum herbarum id eſt meliſſophili: uel apiaſtri manu illita ne ad tactum diffugiant. leuiter inſeres digitos: et deductas apes ſcrutaberis: donec auctorem reperies.

Quæ ſit forma regis apium. Cap.x.

ſ Vnt autem ii reges maiores paulo et oblongi magis q̄ cæterę apes: rectioribus cruribus: ſed minus amplis pinnis pulchri coloris et nitidi: leueſq; ac ſine pilo SIne ſpiculo: niſi qs forte pleniorem quaſi capillum: quem in uentre gerunt: aculeum putat: quo et ipſo tantum ad nocendum non utūtur. Quidam etiam INfuſci atq; hirſuti reperiūt: quorū pro habitu damnabis ingenium.

Nam duo ſunt regum facies: duo corpora plebis
Alter erit maculis auro ſqualentibus ardens:
Et rutilis clarus ſquamis inſignis et ore.

Atq; hic maxime probatur: qui eſt melior. Nam deterior ſordido ſputo ſimilis tam fœdus eſt: q̄ puluere ab alto
Cum uenit: et ſicco terram ſpuit ore uiator. Et ut ait idem:
Deſidiam latamq; trahens inglorius aluum.
Omnes igitur duces notæ deterioris
Dede neci: melior uacua ſine regnet in aula.

Qui tantum et ipſe ſpoliandus eſt alis: ubi ſępius cū examine ſuo conatur eruptiōe facta profugere. Nam uelut quadam cōpede retinebimus ERROnem ducem detractis alis: qui fugę deſtitutus præſidio: finem regni non audet excedere: propter quod ne diutionis quidem populo ſuæ permittit longius euagari.

Quomodo apium paucitas emendetur. Cap.xi.

ſ Ed nonnunquam necandus eſt: cum uetus alueare numero apiū deſtituitur: atq; infrequentia eius aliquo examine replenda eſt. Itaq; cum primo uere in eo uaſe nata eſt pullicies: nouus rex eliditur: ut multitudo ſine diſcordia cum parentibus ſuis conuerſetur. Quod ſi nullam progeniem tulerint faui duas uel tres alueorum plebes in unū contribuere licebit: ſed prius reſperſas dulci liquore. Tum demum includere et poſito cibo dū conſeruari conſueſcant. exiguis ſpiramentis relictis triduo fere clauſas habere. Sunt qui ſeniorem potius regem ſubmoueāt. quod eſt contrarium: quippe turba uetuſtior uelut quidam ſenatus minoribus pareat neceſſe eſt: atq; imperia ualidorū contumaciter ſpernentes pœnis ac mortibus afficiuntur. Illi quidem incōmodo quod iuueniori ſolet accidere: cum antiquatum apium relictus a nobis rex ſenectute deficit: et tāq̄ domino mortuo familia nimia licentia diſcordat: facile occurritur. Nā ex his alueis qui plures habent principes: dux unus eligitur. Iſq; tranſlatus ad eas: quę ſine imperio ſunt: rector conſtituitur. Poteſt aūt minore mo-

Sine ſpiculo: Sine aculeo, ſic & Virgilius, ſpicula morte relinquunt.

Infuſci. nigrātis coloris.

Erronē ducē: erraticū & fugitiuū, labeo iuriſcō-ſult[9] ut ſcriptum legimus titulo ad edilitium edictū diffinit errones eſſe puſillū fugitiuū & ex diuerſo fugitiuū magnū erronē eſſe ſed proprie erronem ſic diffiniunt iuriſconſulti eū, qui non quidē fugit ſed frequenter ſine cauſa uagat & tē-porib[9] in res nugatorias conſūptis ad dominū redit, de errone ſeruo ait Oratius fugitiu[9] & erro.

Pullicies: Prouent[9] & fetura pullorum.

Cærei: Corrigo ceræ.
Fine terrarum: Legendũ eſt cæra-rum.
Papilla: Papillæ capitula mammaruʒ ſunt, dictæ q; papularum ſunt ſimiles.
Iuuentus: In apibus dicitur decenter iuuent⁹, gens, Populus, plebs & cætera hoc genus tranſlatiõe ab hominibus facta.
Perlinat. Illinat aſpergat.
Trulla: Trulleuʒ & trulla ſunt uaſa, quorũ mẽtio apud ſcriptores, præterea trulla iſtrumẽtum eſt æneum fabrile cuius meminit Victruuius, in quo ſignificatu hic ponere uidetur.

leſtia in his domiciliis quæ aliqua peſte uexantur: paucitas apium emendari. Nã ubi cognita ẽ clades infrequentis aluei: ſiquos habet fauos oportet cõſiderare. Tum deniq; CAErei: quæ ſemina pullorum continet partem recidere: in qua regii generis proles animatur. Eſt autem facilis conſpectu: quoniã fere ipſo fine terrarum uelut PApilla uberis apparet eminentior: et laxioris fiſtulæ q̃ ſint reliqua foramina: quibus popularis notæ pulli detinentur. Celſus quidem affirmat in extremis fauis tranſuerſas fiſtulas eſſe: quæ contineant regios pullos. Higinus quoq; auctoritatem græcorum ſequens: negat ex uernaculo ut cæteras apes fieri ducem: ſed ĩ circuitu fauoꝝ paulo maiora: q̃ ſint plebeii ſeminis ĩueniri recta foramĩa repleta quaſi ſorde rubri coloris: ex qua ꝓtinus alatus rex figuretᷣ.

De cõdẽdo examine: et eius fuga ĩhibẽda. Cap. xii.

e T eſt illa uernaculi examinis cura: ſi forte prædicto tempore facta eruptione patriam faſtidiens ſedẽ longiorem fuga denuntiauit. Id autem ſignificat: cum ſic apis euadit ueſtibulum: ut nulla intro reuolet: ſed ſe confeſtim leuet ſublimius. Crepitaculis æreis: aut teſtarũ plerumq; uulgo iacẽtium terreatur fugiens IVuentus. Eaq; quę uel pauida cum repetierit alueum maternum: et in eius aditu glomerata pependerit: uel ſtatim ſe ad proximam frondẽ cõtulerit: protinus cuſtos nouum loculamentum in hoc præparatum PERliniat intrinſecus prædictis herbis. Deinde guttis mellis reſperſum admoueat. Tũ manibꝰ aut etiã TRVLla congregatas apes recõdat. Atq; uti debet adhibita certa cura Diligenter compoſitum et illitum uas interim patiatur in eodem loco eſſe: dum adueſpetaſcat. Primo deinde crepuſculo transferat et reponat in ordine aliquorum alueorum oportet: aut etiã uacua domicilia collocata in apiariis habere. Nã ſunt nonnulla examina: quæ cum proceſſerint: ſtatim ſedem ſibi quærãt in proximo: eandemq; occupent: quam uacuam repetint: Hæc fere acquirendarũ ac etiam retinendarum apiũ traditur cura.

Remedia apium laborantiũ morbo. Cap. xiii.

f Equitur ut morbo uel peſtilentia laborãtibꝰ remedia deſiderentur. Peſtilentiæ tara in apibus pernicies. Nec tamen aliud: q̃ qđ in cætero pecore præcepimus: quid fieri poſſit reperio: niſi ut longius aluei transferantur. Morborum autem facilius et cauſæ inſpiciuntur: et

inueniuntur medicinæ. Maximuſq; uel minimus ānuus earū labor eſt initio ueris: quo tithymali floret frutex: et quo amara ulmi ſemina ſuo pmūt. Nāq; ſicut nouis pomis ita his primitiuis floribꝰ illectę auide ueſcūt̃ poſt hybernā famem alioquin citra ſatietatem: tali nocente cibo cū ſe affarim repleuerint: profluuio alui niſi celeriter ſuccurrit̃ intereūt. Nam et tithymalus maiorum quoq; animalium uentrem ſoluit: et ꝓprie uulnus apiū. Eaq; cauſa eſt: cur in regionibus italiæ: quæ ſint eius generis arboris conſitę: raro frequentes durent apes. Itaq; ueris principio ſi medicatos cibos præbeas iiſdem remediis et prouideri pōt: ne tali peſte uexentur: et cum iam laborāt ſanari. Nā illud: quod Higinus maiores ſecutus auctores prodidit: ipſe nō expertus aſſeuerare non audet: uolentibus tamen licebit experiri. Siquidem præcipit apiū corpora: quę cū eiuſmodi peſtis inceſſit: ſub fauis aceruatim enecræ reperiunt̃: ſicco loco per hyemem repoſita circa æquinoctiū uernū cū clæmentia diei ſuaſerit poſt horam tertiam in ſolem proferre: ficulneoq; cinere obruere. Quo facto affirmat intra duas horas cum uiuido halitu nidoris animatæ ſunt: reſumpto ſpiritu ſi pręparatum uas obiiciatur irrepere. Nos magis ne intereant: quæ deinceps dicturi ſumus: ægris examinibus adhibenda cenſemus. Nam uel grana mali punici tunſa et uino ammineo conſperſa: uel uuæ paſſæ cum rore ſurorio pari menſura pinſitæ: et auſtero uino inſuccaræ dari debent. Vel ſi per ſe fruſtrata ſunt oīa eadem æqs ponderibus in unū leuigata et fictili uaſe cū ammineo uino inferuefacta: mox etiam refrigerata ligneis canalibus apponi. Nonnulli rorem marinū aqua mulſa decoctū: cū gelauerit imbricibꝰ infuſū præbent libandū. Quidā bubulam uel hominis urinā (ſicut Higinus affirmat) alueis deponūt. Nec nō etiam ille morbus maxime eſt conſpicuus: q̇ horridas cōtractaſq; carpit: cū frequēter alię mortuaꝝ corpora domiciliis ſuis efferūt: alię īttra tecta ut publico luctu mœſto ſilētio torpēt. Id cū accidit arūdineis infuſi canalibꝰ offerunt̃ cibi: maxime decocti mellis et cū galla uel arida roſa detriti. Galbanū etiam: ut eius odore medicēt̃: incēdi conuenit: paſſoq; et de fruto uetere feſſas ſuſtinere. Optīe tñ facit amelli radix: cuius ē frutex luteus: purpureuſ flos. Ea cū uetere ammineo uino decocta exprimit̃: et ita liquat9 eius ſuccus dat̃. Higinus qdem in eo libro: quē de apibus ſcripſit: Ariſtomachus inqt hoc modo ſuccurrēdū laborātibꝰ exiſtimat. Primū ut oēs uitioſi faui tollant̃: et cibus ex integro recens ponat̃. Deinde ut fumigēt̃. Prodeſſe ēt putat apibus uetuſtate corruptis examen nouum cōtribuere: q̄uis periculū ſit ne ſeditione conſumat̃: uerumtamen adiecta multitudine lætatura. Sed ut concordes maneāt earū apium quæ ex alio domicilio transferunt̃: quaſi peregrinæ plebis ſubmouere reges debere. Nec tñ dubiū quin frequētiſſimorum examinum faui: qui iam immaturos habent pullos transferri: et ſubiici paucioribꝰ debeāt: ut tanq̄ nouę ꝓlis adoptiōe domicilia cōfirmēt̃.

φαγεδαινας phagedænæ ſſt ulceræ quibus Plinius remedia multa oſtẽdit efficaciſſima. Itẽ phagedenas uocant homines ſine fine eſurientes.

Mellificiis: Melli cõficiẽdo operiq; mellifico.

Iumẽtis ſupplẽdis: lego inuẽtis ut ſubſiſtat ſenſus.

Sed et id cum fiet animaduertendum:ut eos fauos ſubiiciamus:quorum pulli iam ſedes ſuas adaperiũt:et uelut opercula foraminum obductas cæras erodũt exerentes capita. Nã ſi fauos ímaturo fœtu trãſtulerimus:emoriẽtur pulli cum foueri deſierint. Sæpe etiam uitio:quod græci φαγεδαίνα uocant:intereunt.. Si quidem cum ſit hæc apium conſuetudo:ut prius tantum cærarum confingant:q̃tũ putant explere ſe poſſe. Nonnunq̃ euenit:ut conſumatis operibꝰ cęteris:ut examen cõquirendi mellis cauſa longius euagatum ſubitis imbribus aut turbinibus in ſiluis opprimatᷣ:et maiorem partem plebis amittat:quod ubi factum eſt:reliqua paucitas fauis complendis non ſufficit. Cumq; uacuæ cærarum partes computreſcant:et uitiis paulatim ſerpentibꝰ corrupto melle ipſæ quoq; apes intereunt. Id ne fiat duo populi coniungi debent:qui poſſint adhuc integras cæras explere. Vel ſi non eſt facultas alterius examinis:ipſos fauos ãteq̃ putreſcãt:uacuis partibus acutiſſimo ferro liberare. Nam hoc quoq; refert:ne admotum hebes ferramentum(quia non facile penetret)uehementius impreſſum fauos ſedibus ſuis commoueat. Quod ſi factum eſt: apes domicilium delinquunt. Eſt illa cauſa interitus:ꝙ interdum cõtinuis annis plurimi flores ꝓueniunt:et apes magis MELlificiis:q̃ fœtibus ſtudent. Itaq; nõnulli quibus eſt minor harum rerum ſcientia:magis fructibus delectãtur ignorantes exitiũ apibꝰ iminere:quæ et nimio fatigatæ opere plurimæ pereunt. Nec ullis INuentis ſupplementis cum frequentatæ nouiſſimæ reliquæ intereũt. Itaq; ſi tale uer inceſſit:ut et prata et arua floribus abundent:utiliſſimum eſt tertio quoq; die exiguis foraminibus relictis:per quæ poſſint aluorum exitus præcludi:ut ab opere mellifico euocare apes:quoniam ſe non ſperent poſſe cæras omnes liquoribꝰ ſtipare:fœtibus expleant. Atq; hæc fere ſunt examinum uitio laborãtium remedia.

Quid quoquo tempore faciant apes: et quid earum curator facere debeat. Cap.xiiii.

d Einceps illa totius ãni cura(ut idẽ Higinus cõmodiſſime ꝓdidit)ab ęqnoctio prio:qđ mẽſe martio circa kal.viii.aprilis í octaua parte arieris cõficitᷣ:et ad exortũ uergiliarũ dies uerni tẽporis habẽtᷣ duo et qnquagíta:ꝑ hos primũ ait apes curãdas eẽ adaptis alueis:ut oía purgaméta:quę ſũt hyberno tẽpore cõgeſta eximantᷣ:et araneis q fauos corrũpũt detractis:et fumus ímittatᷣ factus íceſo bubulo fimo. Hic.n.quaſi quadã cognatiõe generis maxíe ẽ apibus aptus. Vermiculi quoq; q tineę uocãtᷣ:itẽ papiliones enecãdi ſũt. Quę peſtes plerũq; fauis adherentes decidũt:ſi fimo medullã bubulã miſceas:et bis íceſis nidorẽ admoueas. Hac cura ꝑ id tempus quod

diximus:examina firmabuntur:eaq; fortius operibus inſeruient.
Maxime uero cuſtodiēdum eſt curatori qui apes nutrit:cū aluos
tractare debebit:utiq; pridie caſtus ab rebus uenereis:neue temu/
lentus nec niſi lotus ad eas accedat.Abſtineatq; fere omnibus re/
dolentibus eſculentis:ut ſunt ſalſamenta:et eorum omnia eliqua/
mina:itemq; fetentibus acrimoniis allei uel ceparū cæterarūq; ſi/
milium.Vnde quinquageſimo die ab æquinoctio uerno cum ſit
uergiliarum exortus circa.v.idus maias incipiunt examina uiri/
bus et numero augeri.Sed et iiſdem diebus intereunt:qui paucas
et ægras apes habent.Eodemq; tempore progenerantur in extre/
mis partibus fauorū amplioris magnitudinis:q̄ ſunt cæteræ apes.
Eoſq; nonnulli putant eſſe reges.Verum quidem græcorum auc/
tores οἴστρους appellant:ab eo.ꝙ exagitent neq; patiantur exa/
mina conquieſcere.Itaq; præcipiunt eos enecari.Ab exortu uergi/
liarum ad ſolſtitium:quod fit ultimo menſe iunio circa octauam
partem cancri fere examinant aluiq:quo tempore uehemētius cu/
ſtodiri debent:ne nouæ ſoboles diffugiant.Cumq; peracto ſolſti/
tio uſq; ad ortum caniculæ:qui fere dies.xxx.ſunt pariter frumē/
ta et faui demetūtur.Sed ii quemadmodū tolli debeant:mox di/
cetur:cum de confectura mellis præcipiemus.Ceterum hoc eodē
tempore ꝓgenerari apes poſſe iuuenco perempto Democritus et
Mago:nec minus Virgilius prodiderunt.Mago quidem uentri/
bus etiam bubulis idem fieri affirmat.Quam rationem diligentius
proſequi ſuperuacuum puto:conſentiens Celſo qui prudētiſſime
ait:non tanto interitu PEcus iſtud amitti:ut ſic requirendum ſit.
Verum hoc tempore:et uſque in autumni æquinoctium decimo
quoq; die alui aperiendæ ſunt et fumigandæ.Quod cum ſit mo/
leſtum examinibus:ſalubertimum tamen eſſe conuenit.SVFfitas
deinde et æſtuantis apes refrigerare oportet:cōſparſis uacuis par/
tibus aluorum et recentiſſimi rigoris aqua infuſa.Deinde ſi quid
ablui non poterit:pinnis aquilæ uel etiam cuiuſlibet uaſtæ alitis:
quas regiones habent:emundari.Præterea ut tineę ſi apparuerint
euertantur:papilioneſq; enecentur:qui plerumq; inter aluos mo/
rantes apibus exitio ſunt.Nam et cæras erodunt:et ſtercore ſuo
uermes progenerant:quos aluorum tineas appellamus.Itaq; quo
tēpore maluæ florēt:cū eſt earū maxima multitudo:ſi uas aeneū
SImile miliario ueſpere ponat̄ inter aluos:et ī fundum eius lumen
aliquod dimittat̄:undiq; papiliones cōcurrēt.Dūq; circa flāmu/
lam uolitēt:adurant̄:ꝙ nec facile ex anguſto ſurſum euolant:nec
rurſus longius ab igne poſſunt recedere:tū lateribus aeneis circū/

Pec⁹ iſtud admitti:lego amitti idest abſumi & cū diſpēdio interire.

Suffitas.Fumigatas.& q⁹dā quaſi ſuffimine medicatas.Virgilius inquit at ſuffire thymo.apd Plinius frequēter legit̄ ſuffitus ſuffitiones ſuffimēta.apd Ouidiū ſāguis equ ſuffimē erit.

Simile miliario.Miliariū nomē uaſis q⁹ ut oſtēdit Cato ute/baof i trapeto.Palladius docet altū & anguſtū formari ſolitū q h⁹ idē mēorāſ qd Colūella ſic refert uas aeneū miliario ſimile id eſt altū & anguſtū ueſpere iuſcū lucerna collocem⁹.& i fūdo ci⁹ ponamus lumē accēſū illuc papiliones conuenięt et circa lumen uolitabūt & anguſtia uaſculi ab igne ꝓximo in terra cogentur.

ueniantur:ideoq; propinquo ardore conſumũtur. A canicula fere poſt diem quinquageſimum ARCturus oritur:cũ irroratis floribus thymi et cunelæ thymbræq; apes mella conficiunt.Idq; optimæ notæ emiteſcit autumni æqnoctio: quod eſt ante kal.octobris:quom octauam partem libræ ſol attigit. Sed inter caniculæ et arcturi exortum cauendum erit:ne apes intercipiantur uiolentia crabronum:qui ante aluearia plerũq; inſidianẽ prodeuntibꝫ. Poſt arcturi exortum circa æquinoctium libręſicut dixi fauoꝶ ſecunda eſt exemptio. Ab æquinoctio deinde quod cõficitur circa.viii.kal.octobr.ad uergiliarum occaſum diebus.xl.ex floribus tamaricis et ſilueſtribꝫ fruteris apes collecta mella cibariis hyemis reponunt:quibus nihil eſt omnino detrahendum:ne ſępius iniuria contriſtarę: uelut deſperatione rerum profugiant.Ab occaſu uergiliarum ad brumam quæ fere conficitur circa.viii.kal.ianuaſ.i octaua parte capricorni iam recõdito melle uruntẽ examina. Nec me fallit Hipparchi ratio:quæ docet ſolſtitia et ęqnoctia nõ octauis ſed primis partibus ſignorum cõfici. Verum in hac ruris diſciplina ſequor nũc Eudoxi et Metonis antiquorũq; FAſtus aſtrologorum:qui ſunt aptati publicis ſacrificiis:quia et notior ẽ iſta uetus agricolis cõcepta opinio. Nec tñ Hipparchi ſubtilitas pinguioribꝫ ut aiunt ruſticorum litteris neceſſaria eſt.Ergo uergiliarũ occaſu primo ſtatim conueniet aperire aluos:et depurgare quicquid immundi eſt: diligentiuſq; curare:quoniã p tempora hyemis nõ expedit mouere aut tepefacere uaſa.Quã ob cauſam dum adhuc autumni reliquię ſunt:apriciſſimo die purgatis domiciliis opercula intus uſq; ad fauos admouenda ſunt:oĩ uacua parte ſedis excluſa : quo facilius anguſtiæ cauearũ per hyemẽ concaleſcant.Idq; ſemper faciendum eſt etiam in his aluis:quæ paucitate plebis infrequentes ſunt. Quicqd deinde rimatum eſt aut foraminm luto et fimo bubulo mixtis illiniemꝰ extriſecꝰ:nec niſi aditus quibus commeent relinquemus. Et q̃uis porticu protecta uaſa:nihilominus congeſtu culmorum et frondium ſuptegemus : quantumque res patietur a frigore et tempeſtate muniemus. Quidam exemptis interaneis occiſas uel intus includunt : quæ tempore hyberno pluuiis ſuis deliteſcentibus apibus præbent teporem . Tum etiam ſi ſunt abſumpta cibaria commode paſcuntur eſurientes:nec niſi oſſa earũ relinquũt.Sin autem faui ſufficerent:permanẽt illibatæ. Nec

Arcturꝰ .Sidus ẽ qd auctore Plauto uehemens eſt cũ oritur,cum occidit uehemẽtius,de qᵒ poeta,ſub ipſũ arcturũ tenui ſai erit ſuſpendere ſulco, autumat Plinius arcturum occidere tertio idus Augusti,quo fere tempore initium eſt autumni.

Faſtus aſtrologoꝶ:In notis Seruii annotauimus Seruium errare dũ erroris arceſſit Lucanum,qui ſcribit Faſtus eſſe quartæ declinatiõis,quãdo ſignificat ſuperbiam,Secũdæ uero quando ſignificat librũ,qui dierũ habet computationem,unde errauit inquit Lucanꝰ dicẽdo,nec meus Eudoxi uincetur faſtibus annus,namq; indiſcriminatim dicimus faſtos & faſtus in ſecũdo & quarto ordine pro libris,qd & Priſcianus tradit,& magnorum ſcriptoꝶ cõfirmat auctoritas,quæ p ratiõe eſt,ſicut Columellæ,qui i hoc loco faſtus ſcite dixit,ex doctrina priſcorum.

q̃uis amãriſſimas mũdiciaꝝ offendũt odore ſuo. Melius tñ eſſe NOS
exiſtimamus tẽpore hyberno fame laborãtibus: ad ipſos aditus in ca/
naliculis: uel contuſa mella et aqua madefactã ficum aridã: uel defru/
tũ: aut paſſum præbere. Quibus liquoribus mundã lanã ĩbuere opor/
tebit: ut inſiſtẽtes apes quaſi PER ſiphonem ſuccũ euocent. Vuas ẽt
paſſas cum infregerimus: paulum aqua reſperſas probe dabimus. Atq̃
his cibariis non ſolũ hyeme: ſed etiam quibus temporibus (ut iam ſu/
pra dixi rithymalus: atq̃ etiã ulmi florebũt: ſuſtinendæ ſunt. Poſt cõ/
fectam brumã diebus fere. xl. quicquid ẽ repoſiti mellis niſi liberalius
relictum conſumunt. Sæpe etiam uacuatis cæris uſq̃ in ortum arcturi
q eſt ab idibus febr̃. ieiunæ fauis accubantes torpent more ſerpentum:
et quiete ſua ſpiritum conſeruant: quem tamen ne amittant: ſi longior
fames inceſſerit: optimum eſt per aditum ueſtibuli ſiphonibus dulcia
liquamina immittere. et ita penuriam temporum ſuſtinere: dũ arcturi
ortus et hirundinis aduentus commodiores polliceant̃ futuras tem/
peſtates. Itaq̃ poſt hoc tempus cũ diei permittit hilaritas: ꝓcedere au/
dent in paſcua. Nam ab æquinoctio uerno ſine contatione iam paſſim
uagant̃: et idoneos ad fœtũ decerpunt flores: atq̃ intra tecta cõportãt.
Hæc obſeruanda per anni tempora diligentiſſime Higinus præcipit.
Cæterum illa Celſus adiicit paucis locis eam fœlicitatem ſuppetere: ut
apibus alia pabula hyberna: atq̃ alia præbeant̃ æſtiua. Itaq̃ qbus locis
poſt ueris tempora flores idonei deficiunt: negat oportere ĩmota exa/
mina relinq: ſed uernis tẽporibꝫ et paſtionibꝫ abſumptis: ĩ ea loca trãſ/
ferri: quæ ſerotinis floribꝫ thymi et origani thymbręq̃ benignius apes
alere poſſũt. Quod fieri et achaię regionibus: ubi transferunt̃ in atticaſ
paſtiones: et eubœa: et rurſus inſulis cycladibus: cum ex aliis trãſferũt̃
ſcyrum: nec minus in ſicilia cum ex reliquis eius partibus in hyblam
conferunt̃. Idemq̃ ait ex floribus cæras fieri: ex matutino rore mella:
quæ tanto meliorem qualitatem capiunt: quanto iucũdiore ſit mate/
ria cæra confecta. Sed ante tranſlationẽ diligenter alueos inſpicere pręcipit: ueteresq̃ et TIneoſos et labantis fauos eximere. Nec niſi paucos
et optimos reſeruare: et ſimul etiã ex flore meliore q̃plurimi fiãt. Eaq̃
uaſa quæ quis tranſferre uelit: non niſi noctibus et ſine cõcuſſiõe por/
tare.

De Melle conficiendo: et quando caſtrari debent alui. Cap. xv.

m Ox uere trãſacto ſeqt̃: ut dixi: mellis uindemia: pp quã to/
rius ãni labor exercet̃. Ei⁹ maturitas ĩtelligit̃: cũ aĩaduerti
mus fucos ab apibꝫ expelli ac fugari: qđ ẽ gen⁹ ãplioris ĩ-
cremẽti ſimillimũ apis. Et ut ait Virgilius: ignauũ fucos pec⁹: et ĩmu/
ne ſine doctrina fauis aſſidens. Nã neq̃ alimẽta cõgerit: et ab aliis in/

Nõ exiſti/mam⁹: Lego nos exiſtima/mus. ut ſit aſſe/tẽtis nõ negan/tis.

Per Siphonẽ: Si/phões/ ut aliubi copioſe docui/m⁹ ſũt fiſtulæ p dimi/nutiões ſiphun/culi di/cũt/ de qb⁹ mẽtio ẽ a/pud Pli/niũ/ ſe/necã/ celium omnes.

Tineoſos: plæ/nos ti/nearũ/ q ſt uer/mes/ q⁹ alucoꝝ tineas uocãt/ tineas ĩ libris gi/gni te/ſtat̃ epi/grãma/tiſta in hoĩe p/uenire lõgitu/d'e pe/dũ trice/nũ re/fert Pli.

gens. ſcilicet fucorũ. Anſatum. Habẽs anſas/ quibus cõtinea tur/ nõ minus elegan/ ter q̃ ſe ſtuiter plautuſ appel/ lat ho/ minem anſatũ/ q bra/ chiis in ſpecie3 anſarũ defor/ matis glorio/ ſus in/ ambu/ lat.

uecta conſumit. Verumtamen ad ꝓcreationem ſobolis cõferre/aliqd hi fuci uidentur inſidentes ſeminibus: quibꝯ apes figurant̃. Itaq; ad fo/ uendam et educandam nouã prolem familiarius admittunt̃. Excluſiſ deinde pullis extra tecta proturbant̃. Et ut idem ait: a præſepibꝯ arcẽt. Hos qdam præcipiunt in totum exterminari oportere: quod ego Ma/ goni cõſentiens faciendũ non cenſeo: uerum ſęuitiæ modũ adhibẽdũ. Nam nec ad occidionẽ GENS interimenda ẽ: ne apes inertia laborẽt: quæ cum fuci aliquã partem cibariorum abſumunt: ſarciendo damna fiunt agiliores: nec ruſus multitudinem prædonum coaleſcere patiẽ/ dũ eſt: ne uniuerſas opes alienas diripiant. Ergo cũ rixã fucorũ et apiũ ſępius cõmitti uideris: adapertas aluos inſpicies: ut ſiue ſemipleni faui ſint differantur: ſiue iam liquore cõpleti et ſuppoſitis cætis tanq̃ oper/ culis obliti demetant̃. Dies uero caſtrandi fere maturinus occupãdus eſt. Neq; enim cõuenit æſtu medio exaſperatas apes laceſſiri. Duobus ferramentis ad hũc uſum opus ẽ ſeſquipedali uel paulo ampliore mẽ/ ſura factis. Quorum alteꝝ ſit culter oblongus ex utraq; parte acie lata: uno capite. Aduncum ſcalprũ alterũ prima fronte planum et acutiſſi/ mum: quo melius hoc faui ſuccidant̃: illo eradant̃: et quicqd ſordidũ deciderit: detrahat̃. Sed ubi a poſteriore parte: qua nullũ eſt ueſtibulũ: patefactum fuerit alueare: fumũ admouebimus factũ galbano uel ari/ do fimo. Ea porro uaſe fictili prunis ĩmixta condunt̃. Idq; uas ANſa/ tum ſimile anguſtæ ollæ figurat̃. Itaq; ut altera pars ſit acutior: ꝑ quã modico foramine fumus emanet. Altera latior eſt: ut ore paulo paten/ tiore ac latiore: ꝑ quã poſſit afflari. Talis olla cũ ẽ alueari obiecta: ſpiri/ tu admoto fumus ad apes ꝓmouet̃: quæ cõfeſtim nidoris impatiẽtes in priorẽ partẽ domicilii et interdũ extra ueſtibulũ ſe cõferũt: atq; ubi poteſtas facta eſt liberius inſpiciẽdi: fere ſi duo ſũt examina duo gene/ ra quoq; fauoꝝ inueniunt̃. Nã etiã in concordia ſuũ quæq; plebs mo/ rem figurãdi cæras: fingendiq; obſeruat. Sed oẽs faui ſemꝑ cauearum tectis et paululum ab lateribus adhærentes depẽdẽt: ita ne ſolũ cõtin/ gant: quoniã id præbet examinibꝯ iter. Ceterũ figura cęrarũ talis eſt: qualis et habitus domicilii. Nã et quadrata et rotũda ſpatia: nec minꝰ longa ſuã ſpeciem uelut forma quædam fauis præbẽt. Ideoq; ſemꝑ nõ eiuſdem figuræ reperiũt̃ faui. Sed hi qualeſcũq; ſint: nõ oẽs eximant̃. Nã priore meſſe dũ adhuc rura paſtionibꝯ abundãt: qnta pars fauorũ: poſteriore cũ iam metuit̃ hyems: tertia reliquẽda eſt. Atq; hic tñ mo/ dus nõ eſt in omnibus regionibꝯ certus: quoniã pro multitudine floꝝ et ubertate pabuli apibus conſulendũ eſt. Ac ſi cæræ depẽdẽtes in lõ/ gitudinem decurrũt: eo ferramẽto: quod eſt ſimile cultro: inſecãdi ſũt faui. Deinde ſubiectis duobus brachiis excipiendi atq; ita ꝓmẽdi. Sin

auté tranſuerſi tectis cauearũ inhærent:tunc ſcalprato ferramento eſt opus: ut aduerſa fronte impreſſi deſecentur. Eximi aũt debent ueteres uel uitioſi: (Saligneus qualus: Vas ex ſalice cõtextum) et relinqui maxíe integri:ac melle pleni. Et ſi qui tamen pullos continent: ut examini progenerando reſeruentur. Omnis deinde copia fauorum conferenda eſt in eum locum:in quo mel conficere uoles: linendaq; ſunt diligenter foramina parietum:et feneſtrarum.ne quid ſit apibus peruium:quę uelut amiſſas opes ſuas pertinaciter ueſtigant:et pſecuræ conſumunt. Itaq; ex hiſdem rebus fumuſ etiam in abdito loco faciendus : qui propulſet intrare tentantis. Caſtratæ deinde alui ſi quæ tranſuerſos fauos in aditu habebunt:conuertendę erunt:ut alterna uice poſteriores partes ueſtibula fiãt. Sic enim proxime cum caſtrabuntur ueteres potius faui:q̃ noui eximent́: cæteræq; nouabuntur:quæ tanto deteriores ſunt:quanto uetuſtiores. Quod ſi forte aluearia circumſtructa et immobilia fuerint:curæ erit nobis:ut ſemper modo a poſteriore:modo a priore parte caſtrent́. Idq; fieri ante diei quintam horam debebit. Deinde repeti uel poſt nonam:uel poſtero mane. Sed quotcunq; faui ſunt demiſſi:eodem die dum tepent mella conficere conuenit. SAligneus qualus uel tenui uimine rarius contextus ſaccus inuerſæ metæ ſimilis:qualis eſt quo uinum liquatur:obſcuro loco ſuſpenditur. In eum deinde carptim congeruntur faui. Sed adhibenda cura eſt:ut ſeperentur eæ partes cæratum:quæ uel pullos habent uel rubras ſordes. Nam ſunt mali ſaporis et ſucco ſuo mella corrumpunt. Deinde ubi liquatum : uel in ſubiectũ alueũ defluxit:tranſfert́ in uaſa fictilia:quæ paucis diebus aperta ſunt:dum muſteus fructus deferueſcat. Iſq; ſæpius lingula purgãdus ẽ. Mox deinde fragmina fauorum:quæ in ſacco remanſerunt:retractata exprimuntur. Atq; id ſecundæ notæ mel defluit : et ab diligentioribus ſeorſum reponitur:ne quod eſt primi ſaporis hoc adhibito fiat deterius.

## De cæra facienda. Cap.xvi.

Aetæ fructus q̃uis æris exigui:non tamen omittendus eſt:cum ſit eius uſus ad multa neceſſarius . Expreſſæ fauorum reliquiæ: poſteaq̃ diligenter aqua dulci perlutæ ſũt:in uas ahenũ cõiciũtur. Adiecta deinde aqua liquãtur ignibus. Quod ubi factum eſt: cæra per ſtramenta uel iuncos defuſa colatur. Atq; iterum ſimiliter de integro coquitur:et in quas quiſq; uoluit formas:aqua prius adiecta defunditur. Eamq; concretam facile eſt eximere:quoniam qui ſubeſt humor:non patitur formis inhærere. Sed iam conſumata diſputatiõe de uillaticis pecudibus atq; paſtionibus:quæ reliqua nobis ruſticarum rerum pars ſubeſt decultu hortorum Publii Siluine:deinceps ita ut et tibi et Gallioni noſtro complacuerat:in carmen conferemus.

# LVCII IVNII MODERATI COLVMELLAE DE CVLTV HORTORVM CARMEN LIBER .XI.

## PRAEFATIO.

OENORIS TVI SILVINE : QVOD ſtipulanti ſpoponderam tibi:reliquam penſiű/culam percipe. Nam ſuperionbus decem libris hac minus parte debitum:QVOD mature p̱/ſoluo reddideram. Supereſt ergo cultus horto/rum ſegnis ac neglectus quondā ueteribꝰ agri/colis:nunc uel celeberrimus. Si quidem cũ par/tior apud priſcos eſſet frugalitas:largior tamen pauperibus fuit uſus epu/latum:lactis copia:ferinaq; ac domeſticarum pecudum carne : uelut aqua frumentoq; ſummis atq; humillimis uictum tolerantibus. Mox cum ſe/quens et p̃cipue noſtra ætas dapibus libidinoſis precia cõſtituerit/Cœnæq; non naturalibus deſideriis:ſed cenſibus æſtimentur: Plebeia paupertas ſũ/mota precioſioribus cibis ad uulgares compellitur. Quare cultus hortorũ: quoniam et fructus magis in uſu eſt:diligentius nobis q̃ tradiderunt ma/iores:præcipiendus eſt. Iſq; ſicut inſtitueram proſa oratione prioribus ſub/necteretur exordiis:niſi propoſitum expugnaſſet frequens poſtulatio tua: quæ peruicit:ut poeticis numeris explerem georgici carminis omiſſas par/tis:quas tamen ut ipſe Virgilius ſignificauerat:poſt ſe memorandum reli/quit. Neq; enim aliter iſtud nobis fuerat audendum:q̃ ex uoluntate uatis maxime uenerandi:cuius quaſi numine inſtigante:pigre ſine dubio pro/pter difficultatem operis:uerumtamen non ſine ſpe proſperi ſucceſſus ag/greſſi ſumus tenuem admodum et pene uiduatam corpore materiam: quæ tam exilis eſt:ut in conſumatione quidem totius operis annumerari uelut particula poſſit laboris noſtri:p ſe uero et quaſi ſuis finibus terminata nul/lo modo SPECioſe confici. Nam et multa ſunt eius quaſi membra:de qui/bus aliquid poſſumus effari:tamen eadem tam exigua ſunt : quod aiunt græci.ut ex incomprehenſibili paruitate AREnæ funis effici non poſſit: Quare quicquid eſt iſtud:quod elucubrauimus:adeo propriam ſibi laudẽ non uindicat:ut boni conſulat:SI non ſit decori prius editis a me ſcripto/rum monumentis. Sed iam præfari deſinamus.

Quod nature perſol/uo: Vi/det le/gendus mature/legi etiã põt nũc pſoluo/ Vtraq; lectiõe ꝯgruẽ/te ſẽtẽ/tiæ.

Spe/tioſus confici. legi põt cõſpici/ .i. ſpec/tari tãq̃ opꝰ ſpe tioſuʒ. Arenę finis. qd ſi legas funis/ nã græ/ce dicit αμ/μου/σχοι/νιον arenæ funicu lus.

Si ñ ſit decori. lego de/decori/ ut ſen/ſus ſit purior & ueri/or.

# IVLII POMPONII FORTVNATI INTERPRETATIO IN CARMINIBVS COLVMELLAE.

h Ortorum quoq; te culrus ſiluine docebo.
Atq; ea quę quondã ſpatiis excluſus iniqs
Quom caneret læras ſegeres et munera bacchi
Et te magna pales:necnon cœleſtia mella
Virgilius nobis poſt ſe memoranda reliquit.
Principio ſedem numeroſo prębeat horto
Pinguis ager:putres glebas reſolutaq; terga
Qui gerit:et foſſus gracilis imitatur arenas.
Atque habilis natura ſoli:quæ gramine læto
Parturit:et rutilas ebuli creat uuida baccas.
Nam neq; ſicca placet:nec quæ ſtagnata palude
Perpetitur querulæ ſemper conuicia ranæ.
Tum quæ ſponte ſua frondoſas educat ulmos
Palmitibuſque feris lætatur et aſpera ſiluis
Achrados:aut prunt lapidoſis obruta pomis
Gaudet:et iniuſſi conſternitur ubere mali.
Sed negat helleboros:et noxia galbana ſucco:
Nec paritur taxos nec ſtrenua toxica ſudat.

m Emorabiles horti in fabulis narãt̃ fuiſſe heſperidũ:in qb⁹ nõ poma qdẽ aurea:ſed tãtũ oleaſtri uiruerũt. Ante oĩs uero regis alcynoi nauſicæ puellæ patris fabulis celebrati ſũt. Reges perſaꝝ hortẽſi curæ intẽti fuere. Tarqnius ſupb⁹ q̄ horto delectatus ſit:reſponſũ excíſis liliis ad filiũ ĩdicat. In.xii. tabulis horti mẽtio nõ uillaꝝ habetur. Epicurus prim⁹ horti magiſter exiſtimat⁹ ẽ. Quare his exẽpliſ pricipes:& ſtudioſi hoĩes hortiſ icũbere nõ extimeſcãt. Signa ſaturnica ĩ hortis olĩ poſita:tutela uero eoꝝ ueneri attributa ẽ:cui⁹ iucũdo numĩe auxiliãte ad ĩterp̃tationẽ ueniam⁹. Quã ex Plynio:Varrõe:Catõe:ſũma diligẽtia tituli honore non ĩdraſo excerpſim⁹. In proemio relictas a.P.Virg.georgici carminis partes expletuꝝ ſe fatet̃. Hoc frequẽti petitiõe.P.Silui/n⁹ exigebat:urgebatq; ẽt facile laudis cupidũ. Virg.tñ aſſumẽdã poſteris curã reliqt:ĩ hęc uerba. Veꝝ hæc ipſe eqdẽ ſpatiis excluſus iniqs Prætereo atq; aliis poſt me memorãda reliq⁹ Multũ poſteritati tribuit:quã adeo dignã puto:ut agricolationis ſuæ termĩos ponat:nõ ergo iniuria hoc negociũ exequẽdũ uetus ruſticatiõis artifex cõſumato iã operi ſuo mãdauit:qđ libeꝝ affert teſtimoniũ quãtũ colõis olitoribuſq; ac uinitorib⁹ tradiderit. Cœleſtia mella:Multa Higinus affert de origine apũ poeticis magis decora fabulis:q̃ ruſticoꝝ obſeruatiõi:aut diligẽtiæ:nos tamen p̱ ĩterp̃tatiõe dicemus. Aiũt mulierẽ ſpecie pulcherrimã noĩe meliſſã iouẽ ĩ apẽ cõuertiſſe. Homerus ex crabrõib⁹ natas dicit:quas Nymphæ phryxonides educauerũt. Mox ĩ cretẽſi antro Iouis extitiſſe nutrices:& pabula diuinit⁹ ſortitas:qb⁹ ĩfantẽ educabãt. Hoc Virg. ĩdicat ĩquiẽs. Dictæo cœli regẽ pauere ſub ãtro. Et ĩ q̃ regiõe natæ ſint:ad agricolas minĩe p̱tiet:an ĩ theſſalia ſub ariſtheo:an ĩ ĩſula cea:an erechthei tp̃ib⁹ ſub mõte himeto:an ĩ creta ſub ſaturno:ut menãder ait. Nec ad nos p̱tinet p̱ſcrutari:utꝝ ut alia aĩalia gignãt̃:an ex florib⁹ p̱geniẽ ĩgrãt. & utꝝ euomãt mel:an ex alia p̱te edatur. Pricipio ſedẽ. Eligat̃ ab olitore nõ macilẽtũ ſolũ ac ſterile:cui facile terga.i.ceſpites ĩ ſupficie reſoluãt̃. Numeroſo:ab nũero herbaꝝ & cũ ſit foſſus ager:ita terat̃ ut ſi tĩſtar gracilis harenæ:uel ſi tale ſolũ nõ facile reperit̃:alia aĩaduertẽda ſũt, ut p̱ ſe terræ benignitas ĩculta tamẽ & uuida:ut Varro ſcribit.i.hũida educet ebulos uirgulta ſambuci rami ĩſtar:uitãdũ ſemp̱ illud ſolũ ẽ:qđ ſiccũ uel paluſtri ſtagno madefactũ, ubi ranũculi uiridi tergo ſaltãt. Tũ quę ſpõte ſua:laudat ſolũ:qđ ultro ulmos nutriat & ſiluestri palmite lætet̃ Et achrade:qđ ſpiæ genus ẽ. Et gaudet atris pruinis obtegi:& cõſterni ſilueſtri & ĩdigena malo. Sed negat helleboros poſt hæc amara ferre neget ut hellebori duo gñ̃a albũ:& nigꝝ optimũ ẽ:ut Plyni⁹ mẽinit ĩ ãticyra. Duæ ſũt urbes noĩe ãticyræ. Altera phocidis:altera ſinu maliaco ad oetã mõtẽ:ubi optiuꝫ naſcit̃ helleboꝝ:& iõ dr̃ oetia ſiue ãticyra potio:cui⁹ cã ut mortales purgarẽt̃:locũ celebrẽ fecere ĩſaniẽtib⁹:paret ſũptũ utile helleboꝝ:aliter ueratrũ appellat̃. Sed negat hel. Melãpus medicus Amythaonis fili⁹ helleboꝝ inuenit:quod melampodium uocant:alii dicunt paſtorem eiuſdem nominis inueniſſe:cũ capras

paſceret. Et noxia galbana. Negat & galbanū herbā adeo ipſo olfatu acrē ꝙ nidore ſerpētes fugat. Negat & taxos mœſtas:& funebres arbores:qbꝰ theſſalia docēte Ply. maxīe abūdat. Quarū umbra lac & ſuccꝰ lactū affert:unde toxica:q̄ſi taxica ſunt appellata. Fumꝰ ēt taxi mures necat.
Negat mādragorā:q̄ naturā quādā cū hoībus mixtā habet cū & mas ſit & fœmia. Eā foſſuri ab auerſāte uēto cauēt. & occaſū ſpectāt priꝰ tribꝰ circulis gladio ſepiūt. Vis eiꝰ ī poculo ſōnifera ē: acēt olfatu.

Quamuis ſemihominis ueſano gramine fœta
Mandragoræ pariat flores:mœſtamqꝫ cicutam.
Nec manibus mitis ferulas nec cruribus æqua
Terga rubi:ſpiniſqꝫ ferat paliuron acutis.
Vicini quoqꝫ ſint amnes:quos incola durus
Attrahat auxilio ſemper ſitientibus hortis.
Aut fons illachrymet putei non ſede profunda:
Ne grauis hauſturis tendentibus ilia uellat.
Talis humus uel parietibus uel ſepibus hirtis
Claudatur:neu ſit pecori neu peruia furi.
Neu tibi dædaleæ quærantur munera dextræ:
Nec polycletea uel phradmonis aut ageladæ
Arte laboretur:ſed truncum forte dolatum
Arboris antiquæ:numen uenerare ithyphalli
Terribilis membri:medio qui ſemper in horto
Inguinibus puero prædoni falce minetur.
Ergo age nunc cultus:et tempora quæqꝫ ferendis
Seminibus quæ cura ſatis:quo ſydere primum
Naſcantur flores:pæſtiqꝫ roſaria gemment.

Cicuta ut Ply. ſcribit li. xxv. publica athenienſiū pœna uenenū ē:epota Socratē ſuſtulit. Ex ea illiti teſteſ:& loca circa pubertatē uenerē cohibēt. Cicutæ aduerſaē uis picāpi herbæ ſimilis papaueris cuꝫ ſ͞reuentiſſima ſit ac etiā fungis ſimile remedium affert & panaces & thus.
Ferulæ puerorum tormenta ſūt. Sacratæ tñ libero patri: aſinis ſapidiſſimæ ſt cæteris iumētis uenēo:iō aſinꝰ grata hoſtia baccho cadit. Rubi:ſpinoſo dorſo cruribꝰ noxii ſt uiꝫ ſic cādi & ſtrigēdi habēt. In radicibus ranā nutriūt:quā ex ſuo noīe rubetā dicūt:iō ad maleficia magicis auxiliū p̄ſtāt: decocti tñ ī auſtero uino dētes firmāt. Eſt genꝰ rubi:qđ rhioſā gignit.
Paliuron:aphri ziuron uocāt genꝰ ē ſpiꝫ:& efficaciſſimū cōtra ſerpētes. Vicini quoqꝫ ſint amnes:ſit horto uicinꝰ fluuiꝰ: aut ī eo fōtes erūpāt. Aqua enī alimētū herbis p̄bet. Puteꝰ ī horto & ſi utilis:multo tñ labori olitoribꝰ aquā hauriētibꝰ ē:& ſic nō facile locus irrigaē. Cingāt locū horto idoneū uel parietes uel ſepes:quæ hoc mō fiūt/ ꝑlātāē ſambuci ſpatio triētali:ide ſemīa ruboꝝ oblōgis īſerta paſtilis ordinati ponūē: ſepē triēnio faciūt & furi & pecori inuiā:poſt trimatū gaudēt ſingulis ānis rubi aduri:& aduſtiōe aſpiores erūpūt. Dedalus īgenioſus fuit īter fictores laudatꝰ pueros ſuos diſtrigētes ſe fecit. Huiꝰ dædali munera ītelligit nō illiꝰ atheniēſis. Policletꝰ ſytiōius Ageladæ ſculptoris diſcipulus fuit:diadumenū puerū exp̄ſſit moliter cubātē ſoluſqꝫ hoium:ut meminit Ply. li. xxxiiii. artē ipſaꝫ feciſſe artis ope iudicaē: ſculpſit diſtrigētē ſe & nudū talo iceſſentē. Phradmō: ſculptor & pictor fuit. ergo opa phradmōis & ageladæ & policleti & dædali frētatis nō quærāt ruſtici:ſed locēt ī medio horto imaginē priapi ī trūco exp̄ſſā/ ut ēt monet Tibulus cū ait: Pomoſiſqꝫ ruber cuſtos ponaē ī hortis Terreat ut ſæua falce priapus aues. Colūella nō priapū:ſed hōeſtiore uocabulo Ithyphallū noīat:priapꝰ filiꝰ bacchi & ueneris fuit:qa uinū uenerē cit. Hunc ægyptus Ithiphaliū noīat. Alii thiphōa:ut Diodorꝰ ſcribit:hic deꝰ putaē ſacrarꝰ ab Iſide/ cū īterēpti mariti oſyridis mēbra oīa legiſſꝫ:nuſq̄ repit uirile mēbꝝ:iō tēplū huic ꝑpe nilū ſtatuit cū ſacerdotibꝰ.
Ergo age:tp̄s ſatōis dicit. Peſtū opidū ī lucāia:cuiꝰ mœnia ꝑpe mare magni ſpatii adhuc ītegra uideē latitudīe & altitudīe mirāda:a tuſcis cōditū/ poſſidōiā dixerūt:& eiꝰ finū poſſidōiatē poſtea romāi miſſis huc colōis āpliauerūt:ut ait Stra. Hic roſa fere albicās bis ānno ꝑducit maio & ſeptēb.
Fodiē hortꝰ poſt occaſū cāiculæ. Stellæ cū occidūt figūē a poetis ad oceanū potꝰ gra iuiſſe. Canis hic ut ſcribit Iginꝰ:erigōis fuit:& ī līgua hēt ſtellā unā:q̄ canis appellaē. In capite unā quā nōnulli ſyriō dicūt: Ply. ſic refert/ aqlones āteccedūt cāiculæ exortū:quos ꝓdromos appellāt/ poſt exortū iidē aqlones cōſtatiꝰ ſpirāt eteſias uocāt. Orit. vii. kal. aug. Occidit ſed nō tota poſt. xl. dies

Dñ bacchi naxi⁹ ardor. coronā dicit. Ariadna coronā dono accepit a Theſeo: ide nupſit libero patri: & poſt ei⁹ mortē liber pater coronā i cœlo collocauit. Alii dicūt hāc coronā dediſſe bacchū Ariadnæ: cū ad minoē i cretā uenit: alii dicūt coronā fuiſſe datā a uenere baccho i nuptiis deoꝝ. Hæc cācro & leōe exoriēte occidit. Exorit̃ cū ſcorpio: habet ſtellas nouē i rotūdo diſpoſitas. Alii dicūt hāc coronā oriri in nonis octob. Celeret̃: qa ſol pp breuitatē dieꝝ celerare uidet̃. Atlātides: uergiliæ: q̄ iō metuūt ortū ſolis. qa .xi. kal. nouēb. occidūt ſolæ. Atlas ex pliōe oceani filia ut ait Igin⁹: ut alii deucaliōis filias habuit. xv. q̄ uno uocabulo atlātides dicūtur. Veꝝ qnqꝫ ex his hyades noīatæ a fratre: qui fuit hyas: q a ſororib⁹ plurimū dilect⁹ ē. Reliquæ pliades a mr̃e dictæ: uergiliæ dicūt̃: qa cū uere exoriūt̃: ita eaꝝ exort⁹ æſtatem ſignificat: & occaſus hiemē. Alexāder ait hyadas dictas qa fuerint filiæ Hyſis ex Boetia: & fuit ſeptē: una uero qa ſiſipho nupſit nō uidet̃ ex his: & electra dardāi & iaſii mater fuit: quæ poſt dirutā troiā ſparſis capillis lugēdo in cometē uerſa ē: iō deſolationē regnoꝝ idicat. Ci. ait hiadas a pluēdo dictas υω. Idē iperite noſtri ſuculas dicūt a ſuib⁹. Ego puto qm̄ ſues luto gaudeāt. Hę puellæ figuratæ i cœlo fuerūt a lycurgo: & collocatæ i effigiē tauri pluuiā indicāt. Trepid⁹ fugit chelas ſcorpiū dicit: cui⁹ prima pars dicūt̃ chelæ: ſol igreditur ſcorpiū. xiiii. kal. nouēb. trepidus: qa ppter breues dies fugere uidet̃ ſol: & q fugit ſignuꝫ pbet timoris. Spicula phœb⁹ dira negat: ſolē igrediētē ſagittariū dicit. xiii. kal. decēb. Alii centaurū hūc eſſe arbitrāt̃ chyronē: alii ut Iunius Iginus ait fuiſſe crotū filiū euphemis nutricis muſarū: et habitaſſe in parnaſo cū muſis: & uenationi acerrime icubuiſſe: unde & uſū ſagittis & equo inſediſſe. Poſt mortē pcib⁹ muſaꝝ a Ioue int̃ aſtra relatū: & uaria forma cōſcriptū. Eqna ppter uſū equi: ſagittis qa uenator: cauda ſatirica: qa carminib⁹ ſatirā exercuit. Coronā hēt ipedib⁹ ſtellarū. vii. pceps occidit exorit̃ directus. Feſtiat: adhuc ē i eadē fictiōe: qa ppter breues dies feſtināre uidet̃. Ergo ubi hyems eſt o coloni minime parcēdum teor. Falſæ matri .i. terræ. Falſæ: qa ſine cultura n̄ multa parit: ſubiungit poſtea terram fuiſſe genitricem noſtram. Prometheus ex luto cretaceo hominem formauit: pater fuit deucalionis filius iapeti: qui fuit unus ex titanibus. Diluuium fuit unū Ogygio rege: de quo ſamothraces ſcribunt Ogygius fuit rex in thebana regione: quem ut ait Varro: ferunt condidiſſe thebas Boetiæ. Aliud diluuiū fuit ſub deucalione qui iactu ſaxoꝝ gen⁹ humanū cum uxore Pirrha recuperauit: & tunc Neptunus .i. aqua immerſit orbem terrarū. Iniecitqꝫ infeºris timorē. q etiā ſatis tremētē uidere plutonē. Baratrū pfunditas ē a ſimilitudīe loci: q ē i ægypto pfundiſſimi: cui nomē ē barathꝝ. Styx palus ē inferni: p quā diis iurare ēt nefas ē. Cautes mōtiū ſaxa: q̄ ipulſu deucalionis genus hūanū peperūt. Sōnos pp pcedētes pluuias q̄ ſōnū alliciūt

Quo bacchi genus: aut aliena ſtirpe grauata
Mitis adoptatis curuetur frugibus arbos:
Pierides tenui deducite carmine muſæ.
Oceani ſitiens cum iam canis hauſerit undas
Et paribus titan orbem librauerit horis
Quom ſatur autumnus quaſſans ſua tēpora pomis
Sordidus et muſto ſpumantis exprimet uuas:
Tum mihi ferrato uerſetur robore palæ
Dulcis humus: ſi iam pluuiis defoſſa madebit:
At ſi cruda manet cœlo durata ſereno:
Tum iuſſi ueniant decliuo tramite riui.
Terra bibat fontis et hianti compleat ore:
Quod ſi nec cœli nec campi comperit humor:
Ingeniumqꝫ loci uel iuppiter abnegat imbrē:
Expectetur hyems: dum bacchi naxius ardor
Aequore cæruleo celeretur uertice mundi:
Solis et aduerſo metuant athlantides ortus:
Atqꝫ ubi iam tuto necdum confiſus olympo
Sed trepidus profugit chelas et ſpicula phœbus
Dira negat: tergoqꝫ croti feſtinat equino
Neſcia plebs generis matri ne parcite falſæ:
Iſta prometheæ genitrix fuit altera cretæ.
Altera nos enixa parens quo tempore ſęuus
Tellurem ponto merſit neptunus: et imum
Concutiens barathrum lætheas terruit undas

æſtu.n.nimio labore defatigamur:poſtea cũ pluit tp̃s getẽ ſuadet. Curuidẽtis aratri. Comas ſupficiẽ terræ uiridẽ. Cũctãtia morãtia.diu.n.cũctat̃:cũ ñ op⁹ exegit:niſi iminẽte hyeme. Raſtra & clatra:iſtrumẽta agricolaꝝ ſũt ad pectẽdos agros. Viſcera:radices herbaꝝ dicit:quæ ad fertilitatẽ ãputãdæ ſũt.Matris.i.terræ:ut Ply.lib.ii.Seqĩ terra cui uni reꝝ naturæ partiũ eximia pp merita cognomẽ ĩdidimus maternæ uenerationis.Nos naſcẽtes excipit:natos alit:ſemelq; editos ſuſtinet:& ſemp nouiſſime cõplexa gremio iã ab reliqua natura abdicatos tũ maxĩe ut mater operiẽs:& paulo poſt/terra ſerpẽtẽ hoĩe pcuſſo ãpli⁹ nõ recipit:&.T.Lucreti⁹ ſic ait li.v. Quare ẽt atq; ẽt maternũ nomẽ adepta terra certo tẽpoꝛ fudit. Canis iaceãt urẽda pruinis.frigus ut ardor urit efficitq; aduſtiõe fertiliores glebas:iõ ciſalpini cinerẽ maxĩe pbãt i ſtercorãdis agris. Canis:q̃a frigoribus & gelicidiis albeſcit. Supficies telluris:ire.i.ĩpetu & uiribus:de uẽtis ſic Ply.ſubſolanus uent⁹ ẽ q ſpirat ab oriẽte æquinoctiali:ab ortu brumali uulturnus.Illũ græci apheliotem:hũc euꝝ appellãt:a meridie auſter ab occaſu brũali aphricus/notuꝫ & liba noiant:ab occaſu æqnoctiali fauonius:ab occaſu ſolſtiali chor⁹.zephirũ & argeſten uocãt:a ſeptẽtriõib⁹ ſeptẽtrio:ĩterq; eũ & exortũ ſolſtitialẽ aqlo aparctiaſ dict⁹ & boreaſ. Riphei mõtes ſub ſeptẽtriõe ultimi:unde credũt ſpirare boreã q maxĩas hẽt hyeme uires. zephirus ſpirat uere:lyra cadit .iiii.nonas febr.aliq uolũt kalẽ.febr.& noctu qñ & occidũt terga leonis.ut Iunius Iginus:ait Ouid.ĩ ãnalib⁹ illis. Illa nocte aliqs tollẽs ad ſydera uultũ Dicet ubi ẽ hodie q̃ lyra fulſit heri:dũq; lyrã q̃rit medii q°q; terga leõis Inſiqdas ſubito merſa notabit aq̃s:lyrã hãc effecit mercuri⁹ in miteleno mõte archadiæ:ĩde orpheo traditã dicũt:alii dicũt hãc lyrã cõceſſaꝫ orpheo ab apolline poſt reptã citharã:ĩterfecto orpheo muſæ ĩ cœlo lyrã collocauere.Alii dicũt eẽ lyrã arĩõis cytharœdi:q fuit ut Herodot⁹ meminit li.i.tpe cipſeli tyrãni corinthiaci prim⁹ oĩuꝫ cythariſtaꝝ:hyrũdo nũciat uer. Rudere:ruder iſtrumẽtũ ſimile ſtyphoterici ad uehẽda ſtercora:& imunditias idoneũ. Ieiuna:p macilẽtia & ſterilitate terræ.Qualos.iſtrumẽta ſimilia rudetib⁹:unde quaſſili.

Pabula:ſtercora & fimũ. Nouale:ager dicit̃ q alternis ãnis ſerit̃. Equora planitiẽ terræ. Marra:iſtrũ ad excidẽdas herbas. Ligo:foſſorib⁹ iſtrumẽtũ oĩb⁹ neceſſariũ. Vbera mãmas.ſc.i.cumulos ſtercoris. Et ubera.i.pĩguia ſoluãt̃ & miſceãt̃ toti maciei. Sarcula:iſtrumẽta ruſtica q̃ uulg⁹ uangas dicit. Fori:ĩ agris ſũt ueluti parui ſulci & oblõgi. Fori:ẽt pro ſedib⁹ & penatibus & fori ĩ nauib⁹ qb⁹ nautæ ſedẽtes remigãt.Pectita:polita & ſubacta:ſqualor pcedit cũ terra ẽ ĩculta:q̃a frigora ſqualorẽ & horrorẽ ubiq; pbent.Herbæ cũ floreſcũt:dicũt̃ eẽ ſydera terreſtria.Florũ pria uere:uiola leucoia.i.alba:tepidioribus uero locis ẽt hyeme micat:pxia uiolæ caltha ẽ ampliſſima

Tuncq; ſimul ſtygium regem uidere trementem
Tartara:cum pelagi ſtreperent ſub pondere manes.
Nos fœcunda manus uiduo mortalibus orbe
Progenerat:nos abruptæ tum montibus altis
Deucalioneæ cautes peperere:ſed ecce
Durior æternuſq; uocat labor:eia age ſegnis
Pellite nunc ſomnos:et curui uomere dentis
Iam uiridis lacerate comas:iam ſcindite amictus:
Tu grauibus raſtris cunctantia perfode terga.
Tu penitus clatris eradere uiſcera matris
Ne dubita:ſummoq; frequentia ceſpite mixta
Ponere:quæ canis iaceant urenda pruinis
Verberibus gelidis itaq; obnoxia cauri.
Alliget et ſæuus boreas:euruſq; reſoluat.
Poſt ubi rhypheæ torpentia frigore brumæ
Candidus aprica zephirus regelauerit aura.
Sydereoq; polo cædet lyra merſa profundo.
Veris et aduentum nidis cantabit irundo
Rudere tum pingui/ſolido uel ſtercore aſelli
Armentiue fimo ſaturet ieiunia terræ
Ipſe ferens olitor deductos pondere qualos
Pabula nec pigeat feſſum præbere nouali
Immundis quæcunq; uomit latrina cloacis:
Denſaq; iam pluuiis durataq; ſumma pruinis
Aequora dulcis humi repetat mucrone bidẽtis:
Mox bene cum glebis uiuacem ceſpitis herbam

Contundat marræ uel fracti dente ligonis.
Putria maturi ſoluantur ut ubera campi/
Tunc tritura ſolum ſplendentia ſarcula ſumat:
Anguſtoſq; ſoros aduerſo limite ducens.
Rurſus in obliquum diſtinguat tramite paruo.
Verum ubi iam puro diſcrimine pectita tellus
Depoſito ſqualore nitens ſua ſemina poſcit:
Pingit et in uarios terreſtia ſydera flores.
Candida leucoia et flauentia lumina calthæ
Narciſſiq; comas: et hiantis ſæua leonis
Ora feri: calathiſq; uirentia lilia canis
Necnon uel niueos uel cæruleos hiacynthos:
Tunc quæ pallet humi: quæ frōdens purpurat auro
Ponatur uiola: et nimium roſa plena pudoris.
Nunc medica: panacem lachryma/ſuccoq; ſalubri
Glaucea et profugos uictura papauera ſomnos:
Spargite: quæq; uiros acuunt armantq; puellas:
Iam megaris ueniant genitalia ſemina bulbi:
Et quę ſcila legit getulis obruta glebis.
Et quæ frugifero ſeritur uicina priapo:
Excitet ut ueneri tardos eruca maritos:
Iam breue cherepolum: et torpenti grata palato

uīncit nūero folioꝝ: grauis tū: marina odoratior. Narciſſi duo gña ī uſu medici recipiūt: unū pur/puteo flore: alteꝝ herbaceo: &c.n.a narce narciſus dicit̃ nō a fabuloſo puero: differt a lilio h° mō: q̄ narciſſus in radicibꝰ folia hēt: pbatiſſimꝰ ē in lyciæ mōtibꝰ. Narciſſi uero pueri monumētū ī ora boetiæ: p qd trāſeūtes ſilebāt: unde taciturnū uocabāt. Herba leonina ī mōtibꝰ naſcit̃: cuius flo/res cū emitūt̃ ſimiles & ori leonino apto: ē & alia herba: q̄ uocat̃ cauda leōis: quā græci dicūt hip/potiſſim. Hiacyntos: hiacyn/tū comitat̃ fabula duplex luc/tū pferēs eius quē apollo dile/xerat. aut ex aiacis cruore editi/ſūt hiacynti ita uenis diſcurrē/tibꝰ: ut græcaꝝ litteraꝝ figura legat̃ īſcripta: puenit maxie in gallia cuiꝰ radix ē bulboſa. Sūt hiacynti albi & cerulei. Violæ gña plura: lutea: purpurea alba: ſed purpureæ latiora folia ſtati a radice carnoſa exeūt: uñ hia/cyntina ueſtis appellata: maxia auctoritas luteis: gña alia tuſcu lana: marina: calatiana q̄ autū/no puenit: cæteræ uere. Roſa naſcit̃ ſpina meliꝰ q̄ frutice: eiꝰ gña hæc fecere maiores: pneſti/na cāpana: mileſia: cui fuit ardē tiſſimꝰ color: trachina: alabādi/ca: cētifolia: gręcula: autūnalis: q̄ & coroneola appellat̃. Ro/ſæ & corōis īſerūt: & uirgies de cēt: iō & pudorē pſe ferūt. Pa/naces ut Ply. meminit: ipſo uo/cabulo remedia pmittit. Lau/dat̃ achilea q̄ utebat̃ chirō: aliq liguſticū ex gñe panacis: uolūt panaces ex utroq; tēpore leui & ſubacta terra leui raro differit̃. Inuenit̃ & eiꝰ gñis q̄ piperis ſa/porē hēt añ illi nomē pipitidis/liguſticū: qd ī lyguriæ mōtibꝰ naſcit̃: & ubiq; ſuauius ē ſatiuū: ſilueſtriū herbaꝝ unū genꝰ errati/cū uocāt/nigꝝ cubitali altitudie radice craſſa & corticoſa cauliculo īflexo: ut cornicula. Naſcit̃ po/tiſſimū ī flatu mariſūde aliq glauceū appellāt: aliq paralion: eiꝰ radix acceptabuli mēſura cocta in duobꝰ ſexſtariis ad dimidias dat̃ lūboꝝ uiciis. Papauer: ſatiuū & ſpōte naſcēs: eiꝰ duo gña: albū & nigꝝ. E nigro ſopor cōcipit̃: albi caulis terit̃: & cū uino bibit̃ elephātiis medet̃. Papaueris ſatiui tria ſt̃ gña. cādidū: cuiꝰ ſemē toſtū ī ſcda mēſa cū melle apud ātiquos dabat̃. Alteꝝ nigrū e cuius ſcapo īciſo lacteꝰ ſuccꝰ exprimit̃. Tertiū genꝰ rhoean uocāt. Id nēi erraticū qd ſpōte qdē ſ; ſpōte cū ordeo naſcit̃ erucæ ſimile: ſuccū papaueris medici opiō appellāt. Bulbos megaricos maxie ce/lebrat cato: ſ; & bulboꝝ nobiliſſima ē ſcila/gña bulboꝝ græcis noibꝰ notāt̃: differūtq; odore ſua/uitate: ſapore: colore: magnitudie. oia. n. feruētis naturæ ſt̃. iō libidinē accēdūt: megarē ſes popu/li ſt̃ ī græcia. pythagoras uolumē ꝯpoſuit de bulbis megatēſibꝰ. M. Varro & apitiꝰ ita ſcribūt: aq̄ decoquāt bulbos: q ueneris uſū q̄rūt: h° mō ī nuptiis apponūt̃: h° plꝰ addit Apitiꝰ cū nucleis pi/neis & erucæ ſucco & pipe. getulis obr. gle. hic ītelligēdū puto de ſile: cuiꝰ gña tria. Optiu; maſ/ſilięſe. i. getulicū grano fuluo. Scdm ethiopicū nigriꝰ: tertiū creticū odoratiſſimū folia eiꝰ utilia: q̄a partꝰ adiuuāt: h° maxie paſci dñt ceruæ pituræ: aliq ītelligūt d cipo q̄ ē gladiolus radice bul/boſa laudat̃ ī creta phenice naxo & pōto. nulli īferior ægyptiꝰ: & getulicꝰ. Nā & ibi naſcit̃ pcipue: neq; ē alia herba q̄ tā celeriꝰ & uehemētiꝰ ſopitā uenerē reuocet ut ſcribit theocritꝰ: apollodorus ait cypo foetas foemias abortiuas fieri. iō ſi foemia appetit añ ꝯceptū comedat: & ē alia herba ſimi/

lis cypo:cuiꝰ radix appellaꝫ zinziber.apud nos imutatiſ lr̃is gengiber:alii dicūt eē ſothō Erucæ tota ueneris ē eiꝰ ēt ſemē ſcorpiōis aranei muriſq; uenenis medeꝫ.beſtiolas corpori inaſcētes arcet:i cōdiēdis obſoniis miri ſaporis ē:lētigines ex aceto fugat:cicatrices reducit ad cādorē cū felle bubulo:æſtate ſiue hyeme ſata facile erūpit:lactucis ꝓ tēpādo algore miſceꝫ:lō olitores cū lactucis uēdūt.Eruca ſeriꝫ ꝓpe priapi ſtatuā:qa cū calida ſit:uenerē icitat. Frugifero.i.abūdāti.Cheropolū ipſo uocabulo ꝑcipit:& ſignificat eē p breue.i.qa frōdibꝰ luxuriat & nō uirgulto:q̄ſa foliis luxuriātibꝰ nom̄ accepit. Inthiba ipatiētiora frigoris ſt̄ q̄ lactucæ ꝓſūt tñ ſaſtidioſo palato:caule ñ minꝰ grata:q̄ foliiſ ac radicibꝰ:ſerūꝫ uerno tpe:ultimo uere plātę trāſſerūꝫ:& erraticū īthibū.qd ægyptii cicoriū uocāt. Aliū p ſimplex l ſcribit ut Pōpōiꝰ aſſerit eiꝰ uis ſeruet:iō uenenatis medeꝫ. Huic ꝓximū ē ulpicū:qd qdā alium punicū uocāt.Spicas hēt icrem̄ēti lōge maioris:q̄ aliū odoris ē t acucioris.liratiꝫ ſeriꝫ ſpatio palmari ſic & ſpicæ alii leuiꝫ defigūꝫ:

Cicorea:iam tenebris frondens lactucula fibris:
Alliaq; infractis ſpicis:et olentia late
Vlpica:quæq; fabis habilis fabrilia miſcet.
Iam ſiſer:aſſyrioq; uenit quæ ſemine radix
Sectaq; præbetur madido ſotiata lupino:
Vt peluſiaci proritet pocula zythi.
Tempore non alio uili quoq; ſalgama merce:
Capparis et triſtes inulæ ferulæq; minaces
Plantantur.necnon ſerpentia gramina mentæ:
Et bene odorati flores ſparguntur aneti.
Rutaq; palladiæ baccæ uictura ſaporem:

Quæq; fabis:uno uerſu dicit cōdimēta multa:ſiſimbrų ſerpillū:nepetā:pulegiū:timū:uerų i cōdiēdis fabis hæc adhibēꝫ:ſiſimbrų ſerpillū cū porro ſectiuo:& liquamine uel oleo.Apitiꝰ tñ aliꝫ cōdit:ſed magis ſaluti q̄ ſapori cōfert.Ply.lom̄tū fabatiis miſcet ſt̄ &.n.fabæ cōuiuia fabrorų.Siſer:Tyberiꝰ cæſar nobilitauit oibꝰ ānis a germāia flagitāſ.
geldub a:caſtellū ē rheno iminēs ubi gn̄oſū ſiſer naſciꝫ:ex qᵒ uideꝫ frigidis cōuenire locis.cogꝫ īde neruꝰ ex eo facile extrahiꝫ:poſtea mulſo iſerꝫ. Aſyrioq; uēit.Seqꝫ ſyriaca radix ab hortis ſyriorų trāſlata:īde puerbiū mlta ſyriorų olera.Q̄d ſyria ſit i hortis opoſiſſ ia.Huiꝰ gn̄is ē rubra tīgēdis lāis apta:ſaxoſis & aſpis locis naſcēs:ꝑcipue trās euphratē:caule ferulaceo tenuiq;:idigenæ tñ uicibꝰ utūꝫ:mireq; expetiꝫ floꝫ ſic odore ſpioſo & uligioſo.Interdū madefacta lupinis miſceꝫ:ꝓ guſtu ſuauiorē icitat:q̄ pocula ægyptiorų:q cū minie uinū ñ habeāt:hᵒ hēnt poculi genꝰ:ut ply. ſcribit:zitū & ceruiſiā:ſed Diodorꝰ de ʒito latiꝰ pᵒ.&.v.li.Ferūt bacchū i pegrinatiōe terrarų uſū uini docuiſſe.& ubi cœli ſtatꝰ:& natura terræ uites nō ferret:potū ex hordeo cōfecit paulū a uio differētē:quē nōnulli zitū dicūt.Hoc & oſyris priꝰ i ægypto docuit:& i thracia:niſi qd uerų ē:bacchū & oſyridē eūdē putes: Aſſyrio ſemie:q̄ aſſyria priꝰ dicebaꝫ:poſtea & ſyria noiata.Eſt & ſyros una iſula ex cicladibꝰ cū pª ſimilliā cōtinuata:uñ ortū duxit phærecides ſyriꝰ. Vt peluſiaci: peluſiū i q̄dā ægypti pte ē:q̄ auguſtanica ē noiata ꝓpe thebaidē.Peluſiū urbē ꝯdidit peleꝰ Achillis pr̄ mōitu deorų poſt luſtrationē lacꝰ:q alluit peluſii mœnia.Eo.n.tpe peleus furiis agitabaꝫ:qa fratrē ſocū iteremerat:& purgari q̄rebat.Salgama ē qcqd ad uſū totiꝰ āni cōdiꝫ:ut puta mala:pyra fici:uua rapæ:īde ſalgamarii:q ſalgama uēdūt:& i ſalgamis ꝯdiēdis loca frigidiſſima & ſicciſſima eē debēt:ne mucore corrūpāꝫ.Nūc zitū cupit:qa nullo alio tpe uilior ē ſalgama. Capparis ſeriꝫ i ſiccis locis area circū effoſſa ſtructis undiq; aut ex natura ripis:aut ex artificio lapidū:ut luxuriari ꝑmittaꝫ:ſtrāgulat.n.loci fertilitatē:æſtate floret:uitet ē: poſt uergiliarų īteritū. Inula ſuo aſpectu ac natura triſtitiā affert:ſeriꝫ īteruallo qᵃdrātali:ac ſtercorato loco:i fruticē creſcit:radicibꝰ ſerpit ut harūdo cōmāducata a ieiunis dētibꝰ ꝓdeſt:eiꝰ radicis ſucꝰ tineas pellit:ſicca i ūbra cū thuris faria tuſſiētibꝰ ꝓdeſt:& uenēatis morſibꝰ obſiſtit.Ferulæ.pedagogorų ſceptra: ut Martia. ait:& pueris timori ſt̄.Senio ꝓp leuitatē adiumētū ꝓſtāt.Quibuſdā i locis ꝓ nutrimēto ignis furnis:& foſſis admoueꝫ.ſubſellia ex his ēt fiūt:earų ſemē cū caule āte maturitatē cibis adhibeꝫ: ſi cū melle ſumiꝫ:cibꝰ talis ſtomacho utilitatē ꝓbet:Caput tñ grauat:iratam hyemē negligūt ferulæ. Prometheꝰ his ad ſolē adactis:mortalibꝰ ignē reſtituit.Minthæ:mōs ē:ut ſtrabo meminit:dictꝰ a plutōis pellice:quā ꝓſpia i herbā mētā mutauit.Huic pluto donū amoris petēti uirile mēbrų tradidit:qd a ſe mētulā noiauit.Sꝫ Ply.ait mētę nom̄ ſuauitas odoris dedit.gꝛci mītā noiant.uideꝫ q dcā mēta q; mēſas grato odoꝫ pcurrit:ſeriꝫ meliꝰ ſurculo q̄ ſeie. Anethū & āeſū:ut culias.ac medicorų officias excitet ſeriꝫ:quēadᵐ git piſtrinis calidā hēnt ui uenēis aduerſātē. Rutæ:uis uenēa

extiguit: i medicaminibꝰ multũ iõ poteſtatis hẽt: ex ea cõficiẽ mẽorabile ãthidotũ: qd leneꝰ magni põ. libertꝰ uicto mithridate i arcanis regis regia mãu ſcriptũ cõpit: patronoq; attulit. Impator optimꝰ nõ minꝰ gauiſus ẽ regia trophea i gremio collocaſſe iouis: quã hº ciuibꝰ ſuis afferre: at libertꝰ: cuiꝰ uitã & doctrinã li. pº. Trãqllus ſcribit: ſicuti pleraq; mithridatis iuẽta: ſic & hº ꝓ ibecillitate ſalutis hoium lr̃is mãdauit. Rutæ ꝑterea mãipulus: ſi liquamẽ uel oleũ defierit admixtꝰ dapibꝰ: & liquaminis & olei uicẽ ꝑſtat: ac eſcã ſapidiorẽ facit: qd uenenis aduerſeẽ: argumẽto ẽ muſtela cũ id cibi ꝑguſtet: pugnatura cum ſerpẽte. Palladiæ baccę: olei: qa oliua ẽ dicata palladi: ut i cunabulis athenaꝝ cõſpiciẽ: filiꝰ Nullaq; palladia ſeſe magis arbore tollit. Martialis: & paladis arbor. Siapis ꝓſilit cũ tãta acrimõia ut lachrymas ciat comedẽti: plãta meliꝰ trãſſerẽ. Pythagoras tria genera facit: unũ gracile alteꝝ ſimile rapæ foliis: tertiũ erucæ. uſꝰ eiuſ i pulmẽtariis ẽ: cũ i patellis decoqẽ. Semen tritũ admixto muſto ac melle ac uua paſſa: nec nõ defruti paululũ cõfectionẽ guſtu ſuauẽ efficit: qua urbs nr̃a hieme utiẽ: nec dereſcit ſi adiicias cinama & cariophales: Sinapis & ſilueſtris ẽ & ſatiua.

Seq; laceſſenti fletum factura ſinapis
Atq; oleris pulli radix, lachrymoſaq; cepa
Ponitur: et lactis guſtus quæ condiat herba
Deiectura quidem fronti data ſigna fucatum:
Vimq; ſuam icirco profitetur nomine graio.
Tum quoq; conſeritur toto quæ plurima terræ
Orbe uirens pariter plebi regiq; ſuperbo
Frigoribus caules: et ueris cymata mittit.
Quæ pariunt ueteres ceſpoſo littore cumæ,
Quæ marrucini quæ ſignia monte lepino.
Pinguis item capua, et caudinis faucibus horti:
Fontibus et ſtabiæ celebres: et ueſuuia rura:

Olus atrũ ad macerias ſeri gaudet: qa ũbra foueẽ: ſi alternati frutices legeris i uno qº q; loco cõualeſcit. & ſi radicitꝰ nõ euellas: æuo durabit. Pulli. i. atri. Terrã pullã nigrã dicimꝰ: & pullatos ꝓceres a colore ueſtiũ. Cepa icremẽtũ hẽt capitis: uno ſurgit frutice: cõdimẽtis apitianis apta: ægypto numẽ fuit: ea numa rex iouẽ deluſit: hũorẽ ex oculis comedẽti ꝓuocat: iõ oculoꝝ caligini ipſo olfatu medeẽ. Silueſtris ẽ & ſatiua: ſi capita cepaꝝ & alioꝝ & ulpicoꝝ aqua ſalſa & tepida ꝑũgãẽ & ſicco loco boreæ obiiciũẽ: diu durãt. Peregrinũ fuit lepidũ: ꝑferẽ & inulæ & origão: cũ frutificauerit poſt ſatiõnẽ: ad terrã ꝑcidiẽ: & ſtercoraẽ: qa ſolet uiolẽtia hyemis emori: uſꝰ eiꝰ nõ niſi cũ lacte qd reddit: ſapidiꝰ. Ply. ait lepidũ in facie cutẽ emẽdat cũ cęra & roſaceo lepras tollit: & ulcera cicatricũ: dẽtiũ dolores alligatũ brachio cõpeſcit. Colu. dicit ꝙ lepidũ deiicit ſigna & ulcera q̃ mulieres ſibi ex fucis fecerũt. Noĩe graio. qa leprã tollit: q̃ græce lepis lepidos dẽ: & ulcera faciei ex fucis ſiũs uẽ le ꝓſæ formæ. Poſtea ſerẽda ẽ braſſica: q̃ & nobilibꝰ ſeruit & plebi: & hyeme caules emittit: uerno tpe cimara, ide deſcribit braſſicaꝝ gña. M. Cato tria gña põit i illa ſimplicitate ſeptẽbrina latis foliis caule magno. Apia q̃ ẽ criſpa; tertia minutis caulibꝰ accerrima oluꝫ lenis uocaẽ. poſtea braſſicæ medicias enũerat. qbꝰ ſolis utebaẽ illa ætas. iõ accepimꝰ pop. ro. qngẽtis ãnis remediis tm̃ ex braſſica uſũ: uolumẽ ex ea criſipꝰ edidit. Et pythagoras partiꝰ celebrat. M. Varro ꝓbat. Ply. ruſticitatis amator laudibꝰ effert aitq; græcos ſeptẽbrinã appellare æliã: & apiã ſimilitudĩe folioꝝ apii dictã oliuaculã dicere leuẽ crãbẽ: ſeriẽ toto ãno: & poſt cimata cauliculos educit: qºs Caiꝰ apitiꝰ ꝓbat ſapidiſſimeq; cõdit, qº demũ apponẽte Druſus ce. Ti. cæſar. f. faſtidiuit ñ ſine parẽtꝭ caſtigatiõe. Quid ẽ qd ꝑterierit gula: itẽ aptiꝰ ſapidioris ganeæ ꝯpoſitor plãtãdã braſſicã iubet i fimo aſinino: ſẽ aliæ ſpẽs: cũana Seſſili folio: capite patulo: aricia nũeroſioribꝰ & exceſioribꝰ foliis. Trizlana bis i ꝯputabili ipẽdio: põpeiana ꝓceriore caule: & iſra folia craſſeſcit frigoris ipatiẽs: brutia grãdibꝰ foliis ſapore acuto. Sabellica criſpis foliis craſſiſſio caule. lacuturnia nũc lacuturris: qa ubi turni lacus fuit: poſtea turris remãet i cõualle aricina: addiẽ & tyburtia: & ſilatẽſis & aricia: q̃ ñ i cõualle: ſꝫ i quodã cãpo ariciæ ſeriẽ: ẽ & braſſica ſilueſtris: q̃ maxie catõl celebrata. Stabiana uero ad furcas caudinas: tenerrima ẽ ꝓtenopẽſis tyrſuta ueſeuia amarior. Sꝫ iterdũ gratior. Marrucia rubra paulũ: paucis foliis: ſignia breuior craſſior & ſapidior ſup ea nõ liquamẽ: ſed oleũ iſũdaẽ. Eſt & cappadoca foliis tenuioribꝰ caule pene nullo: priuſq̃ in florẽ exeat ꝯtra boreã & niues & gelicidia ſe frequẽtibꝰ tũicis ueſtit ſpiſſatq;: ut uix pª folia diſcernãẽ hyeme: hæc mẽſis appõiẽ: addito tñ pipe cũ mł̃to liq̃mie bubulo admixto & arietio & ſuillo. Sed paulũ ꝑter hæc minꝰ ſapit. germãi eã ſale & oleo tabefactã cõdiũt i fictilibꝰ ad totiꝰ fere ãni cibaria, hº nr̃is italiẽ nimiũ gracili palato faſtidio ẽ, utũẽ tñ & aliq itra italiã: quoſ an italos appellẽ

ſbigo. Iterũ ad cauliculos redeo: quos apitiꝰ ſale aſpgi iubet ãteq̃ coquas maceratos: quæ aliquã/tulũ iferri i aquã: & cũ feruerit paulũ eximi: oleũq; itũdi. Cumæ: citas i cãpania calchidẽſiũ opꝰ. Marrucini populi ſt i regiõe marſoꝝ: ut siliꝰ li. viii. marrucina ſimul frẽtanis æmula pubes. Signa urbs ẽ i cãpania i lepio mõte poſita. Stabia: uetꝰ oppidũ i cãpania fuit: qđ luciꝰ ſylla legatꝰ bel/lo ſociali miſſus a populo ro. kal. maii deleuit: & i uillã abiit: huiꝰ ex agro decurrũt parui fluuii ſed

Doctaq; parthenope ſebetide roſida lympha:
Quæ dulcis pompeia palus uicina ſalinis
Herculeis: uitreoq; ſilet qui defluit amni.
Quæ duri prebent cymoſa ſtirpe ſabelli:
Et turni lacus: et pomoſi tybutis arua:
Brutiaq; et tellus: et mater aritia porri.
Hæc ubi credidimus reſolutæ ſemina terræ:
Aſſiduo grauidam cultu curaq; fouemus:
Vt redeant nobis cumulato fœnore meſſes.
Et primum moneo largos inducere fontis:
Ne ſitis exurat concepto ſemine partum.
At quom fœta ſuos nexus adoperta reſoluit:
Florida quom ſoboles materno pullulat aruo:
Primitiis plãtæ modicos tum præbeat imbres
Sedulus irrorans olitor: ferroq; bicorni
Pectat: et angentem ſulcis exterminet herbam.
At ſi dumoſis poſiti ſunt collibus horti:
Nec ſummo nemoris labuntur uertice riui:
Aggere præpoſito cumulatis area glebis
Emineat: ſicco ut conſueſcat puluere planta.
Ne murata loco ſitiens exhorreat æſtus.
Mox ubi nubigenæ phryxi nec portitor helles
Signorum et pecorum princeps caput efferet undis:
Alma ſinum tellus iam pandet: adultaq; paſcens
Semina depoſitis cupiet denubere plantis:
Inuigilate uiri: tacito nam tempora greſſu
Diffugiunt: nulloq; ſono conuertitur annus.
Flagirat ecce ſuos genitrix miriſſima fœtus:
Et quos enixa eſt partus iam quærit alendos:

amœniſſimi uerſus furcas cau/dinas: ueſuuiꝰ ſiue ueſeꝰ mons ꝓpe neapoli: & pomis & cõfla/gratiõe: iſignis/ uno tpe fatũ ſa/leio baſſo poetæ & Ply. attulit. Sebetos: fõs ẽ neapoli: cuiꝰ aq̃ uicati decurrẽs: oẽs fere uſꝰ nea polirãis pſtat. Papiniꝰ li. ſiluaꝝ prio. Et pulchra tumeat ſebe/ ros alũna. Põpei: põpeioꝝ op pidũ fuit i planitie ſitũ ꝓpe ſar/nũ fluuiũ. De põpeis mẽtionẽ facit Cato i re ruſtica: & papiniꝰ i ſiluis: & põpeiani placeãt ma/gis ocia ſarni. Saliæ herculeæ: ꝓpe mare ſt: ubi herculãeũ põ/peii. Siler ſiue ſilarꝰ fluuiꝰ q di/uidit lucaniã a picẽtinis cãpa/noꝝ: cuiꝰ aqua uirgulta idure/ſcũt: ut ſcribit ſiliꝰ. Sabelli: po puli a ſabinis orti fuere: habi/tãtq; mõtes: q ſt iter ſabinos & marſos. Brutii: ſerui & paſto/res lucanoꝝ fuere: ide aufugeſ: & furti i regiõe cõſederant ubi cõſentia ẽ: q̃ fuit coꝝ metropo/lis: quã regionẽ priꝰ auſões ha/bitauerũt. Brutii multo poſt tẽ pore & ab Annibale & a romãis pp coꝝ pfidiã deleti pene fuẽ: ſine dignitate ſie honore ad ſer uilia opa ſẽp coacti: Vbi hæc ſemia ieceris: cura ut diligẽter foueas ſata: ne aut auiũ roſtro carpãſ: aut pedibꝰ calcenſ. Sic ſolẽt cumulato fœnore uenire meſſeſ. nec obliuiſcaris iducere aquas: ne ſitis partꝰ cõſumet: & cũ erupit ſata parco ibre irro/ret & ſi opꝰ fuerit pectat: Exi/matq; angẽtẽ. i. lãguidã herbã. Si uero in collibus fuerit hortus ad quẽ nec riui nec fontes pcurrũt: expecta quouſq; ſol arietẽ in/grediaſ. huc q; trãſfer plãtas qᵉ cõſueſcãt puluere. Aries iter aſtra collocatus qa tulerit phryxuʒ & hellẽ tectos nube. xi. kal. aprilis ſol in arietẽ trãſitũ facit. Aries princeps ſignoruʒ: uel q antiq principiũ ãni a martio fecerũt: uel q digniſſimũ ſit ouillum pecus oium pecoꝝ. M. Varro li. ſcdo dicit ãtiquos huic pecori tantũ tradidiſſe: ut fabulæ canãt habere lanas aureas. Vnde hercules cũ hũc i hortis heſperidũ incluſiſſet: putauerũt terrã illã educere mala aurea. Nã & ouis græce mela dſ. Hac ẽt cã Iaſon cũ argonautis ꝓpauit arbitrãs phyxeũ arietẽ lanã habere aureã/ nõ ab re pa/ſtoralẽ uitã beatã dicebãt. Inuigilate uiri. Sic Ouid. Tempora labunſ tacitiſq; ſeneſcimꝰ ãnis: & fugiũt freno nõ remorãte dies: iõ inuigilate & date qđ terra poſcit. Criſpeſ: a natura apii: qđ

criſpum eſt. Apium dicit̃ ab apice: quia antiqui apicẽ capitis apio coronabãt. Porri duo genera: ſectiuum & capitatum: ſectiuo nero cæſar auctoritatẽ dedit: edens ſingulis dieb⁹ cũ oleo ꝑ cõſeruãda uoce: poſt ſationẽ deſecat̃: ut capite fiat craſſi⁹: laudatiſſimũ in ægypto: mox hoſtiæ atq; aricia. Sectiui duo gña: alterũ quo utunt̃ medicamẽtarii: alteꝝ flauidioris folii: cuius ſuco hauſto trium denarioꝝ argenteoꝝ pondere perit Melas eques romanus in carcerẽ detruſus: iuſſu Ti. cæſaris.

Priuignaſq; rogat proles. date nunc ſua matri
Pignora. tempus adeſt: uiridi redimite parentem
Progeniē: tu cinge comam: tu digere crines.
Nunc apio uiridi criſpetur florida rellus:
Nunc capitis porri longo reſoluta capillo
Lętetur: mollemq; ſinum ſtaphilinus inumbret.
Nunc et odoratæ peregrino munere plantæ
Sicaniis croceæ deſcendant montibus hyblæ:
Nataq; iam ueniant hilari ſampſuca canopo:
Et lachrymas imitata tuas cyrenia uirgo:
Sed melior ſtactis ponatur achaica myrrha:
Et male damnati mœſto qui ſanguine ſurgunt
Eacii flores immortaleſq; amaranthi.
Et quos mille parit diues natura colores:
Diſponat plantis olitor quos ſemine ſeuit.
Nunc ueniat q̃uis oculis inimica coramble.
Iamq; ſalutari properet lactuca ſapore:

Staphilinum paſtinacã erraticam Plynius uocat. Plãtent̃ ẽt peregrinæ herbæ quas hybla ſiciliæ mons nutrit. Sicani: ſiculi morgetes ſiciliã habitauerũt: inde dicta ſicania ſicilia: & a triangulari forma trinacria. Croceę hyblæ: a colore floꝝ. iõ in hoc mõte apes multe: unde mel hybleum ut in himeto monte atticæ: unde mel atticũ & himetiũ. Sanſucum in cipro optimũ ſcorpiõibus inimicuꝫ, ſuccus decocti tormina diſcutit. Diocles hanc herbam amaracũ appellat. Aegypt⁹ & ſyria ſanſucum, ſurculo melius q̃ ſemine ꝑuenit. Canopũ in ægypto urbs nõ lõge ab alexãdria: qđ ferũt condidiſſe menelai aurigaꝫ canobũ: inde mutata littera canopũ, ſalutaris aeris benignitate hoĩes allicit. Cyrene ſiue cyrenia uirgo fuit filia penei regis archadiæ: quam rapuit apollo e monte pelio: & in aphricaꝫ: quæ uergit in ægyptũ tranſtulit: ex qua filios ſuſcepit quattuor ariſteum nomium: anteum: & argum: ab hac urbs cyrene dicta: cõdit quã bathus cyrni filius theſſalus. Herodot⁹ uero dicit bathuꝫ miſcuiſſe ſe cyreneis: bathus pater archeſilai: q ex friso uxore aliuꝫ creat bathum: bathum uero cyrni filiũ nõ dicit herodotus: ſed polynneſti ex nympha ethearci regis filia eiecta in mare odio nouercali: q̃ ꝑuenit ad inſulã tereã: cui⁹ erat rex polynneſtus. Cyrnus: rex corſicæ fuit q̃ cyrna ab eo dicta fuit pri⁹ terãne noĩata: q̃a terannei theſſaliæ habitauerũt: nũc loq̃tur de cynara filia regis thraciæ cõuerſa in florem lachrymãdo: ut ex lachrymis helenæ nata herba: quã appellant heleniũ. Ordo ſic eſt: ponat̃ in hortis herba nata ex lachrymis cynyræ: quæ eſt imitata lachrymas tuas o cyrenia ſiue cyrene. Murra: ſiue mirrha filia fuit cynyræ regis cipri: & conuerſa in herbam. Cyniras filius fuit paphi. qui urbem in cyprum condidit paphum. hæc herba ab aliis ut Plynius ait Smirna uocatur: & eſt ſimilis cycutæ: ſed florib⁹ ac flore minor: cibo nõ inſuauis cum uino menſtrua, & partus cit laudatiſſima in achaia. Eacii flores: ex cruore æ̃ſi aiacis ſtatim nata dicitur herba iacynthus: Plynius ait: hæc herba mulieribus medetur. Eacii: iuppiter ex ægina aſopi filia genuit Eacum: Eacus genuit peleum: thelamonẽ phocum: thelamon aiacem: Eacii flores a proauo eaco Amaranthus nomine ipſo: nunq̃ marceſcit. i. ſemper uiuens: ſed alia eſt herba: quæ a nobis ſemperuiua dicitur: amarantho uero ſpica rubicũda potiuſq̃ flos nulli⁹ odoris. Alexãdrino palma dat̃: q ſi in pricipio autũni decerpat̃: hyemales cõplet coronas. Nũc ueniat. De lactucis icipit loq;: q̃ adeo gratæ: ut quidã ciues lactucinos in ualeria gẽte ab ſe noĩauerint: apud antiquos unũ genus lactucarũ fuit: quod a copia lactis appellauere lactucã: h⁹ præcipue ſomnũ facit. Quidã fecere tria genera unũ anguſtis foliis: alterũ rotundi caulis: Tertiũ ſeſſile laconicũ uocãt, alii colores & temporis & ſatus diſcreuere. Nigra ianuario ſerit̃. Alba martio: Rubẽs aprili. Eſt & purpurea lactuca: quã ceciliam uocãt: rotũda uero & latis foliis ueneri refragat̃. Ideo eunuchũ uocãt. Oĩs lactuca refrigeratiua eſt natura æſtate gra-

Triſtia quæ releuat longi faſtidia morbi.
Altera crebra uiret: fuſco nitet altera crine.
Vtraq; cecilii de nomine dicta metelli.
Tertia quæ ſpiſſo ſed puro uertice pallet.
Hæc ſua cappadocę ſeruat cognomina gentis/
Et mea: quam generant tarteſi littore gades/
Candida uibrato diſcrimine candida turſo eſt.
Cypros item paphio quã pingui nutrit in aruo
Punicea depexa coma: ſed lactea cutæ eſt.
Quot facies: totidem ſunt tempora quãq; ſerendi.
Ceciliam primo deponit aquarius anno.
Cappadocamq; premit ferali menſe lupercus.
Tuq; tuis mauors tarteſida pange calendis.
Tuq; ſuis paphien iterum iam pange calendis.
Dum cupit: et cupidæ quærit ſe iungere matri.
Et mater facili molliſſima ſubiacet aruo.
In genera nunc ſunt genitalia tempora mundi.
Nunc amor ad coitus properat: nunc ſpiritus orbis
Bacchatur ueneri: ſtimuliſq; cupidinis actus
Ipſe ſuas adamat partes: et fœtibus implet.
Nunc pater æquoreus: nũc et regnator aquarum
Ille ſuam tethyn: hic pellicit amphiriten.
Et iam cæruleos partus enixa marito
Vtraq; nunc reſerat: pontumq; natantibus implet.

ta ſtomacho. hac cõſeruatus fuit diuus auguſtus egritudine: conſilio & auctoritate Antõii muſæ medici / lactuca faſtidium aufert: appetitu3 cit. Columella nũc hæc gñã facit & rubicundam & fu/ſcam ceciliam uocat: pallidam & ſpiſſis foliis cappadocam. Albicãtibus foliis tarteſſida ſiue gaditanam: puniceam & abundantis lactis paphiã / hæc ſola fuit apud antiquos italos. Cecilia ſerit̃ ianuario: cappadoca februario. Tarteſſis martio: paphia aprili. Cecilia a ciue cecilio dicta / cappadocia ꝓuincia in aſia proxia bithiniæ. Tarteſſus urbs fuit in littore prope gades unde familia Columellæ emanauit. Loc⁹ h⁰ nomẽ accepit a tartaro: ut meminit Strabo ꝑꝑ ſubterraneas illic cauernas. Ex hoc Homer⁹ unum os inferni conſtituere uidet̃. Cypros inſula in mari pãphilo: ubi eſt urbs paphos dicata ueneri: de qua pauloante diximus / decimoquinto calendaſ februarii aquarius incipit exoriri: decimoſeptio calẽ. februarii Sol ĩgredit̃ aquariũ. Aquarius ganimedes ẽ: q pocula diis miniſtrat: per hunc ianuariũ intelligimus. Primo anno: quia ianuari⁹ eſt principiũ ãni. Lupercalia fiebant mẽſe februarii Sacra panis lycei arcadici. Lupercus dictus a liceo: quia licos lupus eſt: uel a luendo: quia tũc luebat̃ id eſt purgabat̃ per caprũ. Nudi eni ſacerdotes lupci currendo luſtrabãt ciuitatem: & uerberabant pregnãtiũ manus mulierũ: ut facilioris eſſent part⁹ / zone ex corio capri. Mẽſe ferali: qa menſe februarii fiebant parentalia. id eſt ſacrificia inferis diis: quæ feralia dicunt̃ ſacrificia inferorum: hinc dicit̃ menſis. Sabini dicũt februu3. i. purgamẽtum: & februare purgare ut legit̃ in ãtiquitatũ libris uel à februario die quo ciuitas lupercis luſtrabatur: ut ſcribit Varro. Martius a marte nomen habet. Aprilis a uenere quæ paphia dicta ẽ. Venus nata fuit a ſpuma maris: id eſt aphrodite. Sed melius aprilis ab aperiendo. In genera nunc ſunt: deſcribit uernũ tẽpus quod genitale animantibus herbis eſt & diis: hoc etiam tẽpore cœlũ incipit luxuriari ac mare.

Pater æquoreus: id eſt oceanus cui uxor fuit thethys. Regnator aquarũ: Neptũnus: cui⁹ uxor amphitrite: quæ diu reluctata eſt fugiens toros ut uirginitatẽ ſeruaret. Tandẽ Neptũnus delphinũ miſit: q diu nauigãdo peruenit ad puellã: cui perſuaſit nuptias. Quare Neptũnus delphinum inter aſtra collocauit: & uere mare implet nymphis natantibus. Iuppiter: etiam ſuſcitat amores in danaem filiã Acriſii qua potitus fuit in aurum liquefactũ uerſus. Acriſioneus: nomen declinatum ab acriſiõe patronomicum nomen ab acriſio: id eſt danae filia acriſii. Imbre: id eſt auro liquefacto. Sed quid ego: dicit hæc canẽda eſſe a poeta cui meta laur⁹ frontẽ cingit. Laur⁹ dicata phœbo: uel quod fulmine nõ tangat̃: uel quod daphne prima amata a phœbo ĩ laurũ ſit mutata.

Delphica:in phocide duæ clare ſũt urbes:ubi oraculũ apollinis pithii & elatea opportuno ſita loco. Orgia ſacra bacchi ſſ.mulieres faciebãt. Corybãtes in ida mõte phrygiæ. Saltãdo & cãtãdo ſacra cybeles faciebãt:& ſacerdotes excisis teſtib⁹ degebãt Iuppiter:ex electra genuit in ſamothrace iſula Iaſũ dardanũ & cybelẽ:quẽ ſacrificii morem ut archigalli nũc faciũt. Electra mater docuit. Iaſius uxorẽ duxit Cybelẽ:ex qua ſuſcepit Corybãtus edoctus a matre in phrygiã

Maximus ipſe deum poſito iam fulmine fallax
Acriſioneos ueteres imitatur amores:
Inq; ſinus matris uiolento defluit imbre.
Nec genitrix nati nunc aſpernatur amorem:
Sed patitur nexus flammata cupidine tellus.
Hinc maria:hinc mõtes:hinc totus deniq; mũdus
Ver agit:hinc hoĩum pecudũ uolucrumq; cupido.
Atq; amor igneſcit menti:ſæuitq; medullis:
Dum ſatiata uenus fœcundos compleat artus.
Et generet uarias ſoboles:ſemperq; frequentet
Prole noua mundum:uacuo ne torpeat æuo.
Sed quid ego infreno uolitare per æthera curſu
Paſſus equos audax ſublimi tramite raptor.
Iſta canat maiore deo quem delphica laurus
Impulit:et rerum cauſas et ſacra mouentem
Orgya naturæ ſecretaq; fædera cœli.
Extimulet uatem per didyma caſtra cybelles.
Perq; cithæronem:nyſeia per iuga bacchi.
Per ſua parnaſi:per omiſſa ſilentia muſis
Pierii nemoris bacchea uoce frementem
Delie te pæan:et te euie euie pæan.
Me mea calliope cura leuiore uagantem
Iam reuocat:paruoq; iubet decurrere gyro:
Et ſecum gracili connectere carmina filo:
Quæ canat inter opus muſa modulante putator
Pendulus arbuſtis:olitor uiridantibus hortis.
Quare age quod ſequitur paruo diſcrimine ſulci
Spargantur:cæcis naſturcia dira colubris:

ad patruũ dardanũ trãſit:& in ida cõſedit:multoſq; talia ſacra edocuit:q⁹s a noie ſuo corybãtes appellauit. Dindimõ:mõs in phrygia in quo cybeleſ ſacra fiebãt:& dicim⁹ nũero plurali didima. Parnaſuſ mõs q phocidẽ facit biptitã incũbẽtẽ boetiæ. Sub parnaſo habitauerunt hiãtes populi:unde aquæ parnaſi fontis. hiantida dñr. muſis ſacer:in quo ſurgũt duo colles. Alter dicit citherõ phœbo. alt niſa baccho dicat⁹. In eo ualiis pitene:ubi ſſ ſilẽtia muſaꝝ. hic ſũt antra:mãſiões poetaꝝ i qb⁹ ignẽ ꝑ fomẽto faciebãt. unde a fumo pitene pallida fiebat. ſic poetæ pallidã pitenẽ dicũt. Et niſa i aphrica urbs ubi nat⁹ bacchus q dioniſius ẽ dictus.i. filt⁹ iouiſ & niſæ. Alia niſa urbs ẽ in pria idia:quã uictor idoꝝ bacchus cõdidit. Silẽtia:qa nem⁹ ingens illic ẽ. Sub parnaſo eſt fons caſtalius:& delphi liberuꝫ oppidũ oraculo Apollinis inſigne. Et alii hic uerſus atticã fõtes hyppocrene:& Aganippe. Et in attica regiõe ſaltus cithærõ oſtẽdit. Filiæ pieri regis certauerũt cũ muſis cantu:& cum eſſent uictæ ab eis muſæ uictrices nom accepetũt & dictæ pierides:ut Ouid. idicat:ide quecũq; muſaꝝ ſunt pieria dicunt. Pæan dictus eſt phœb⁹ Delius:a delo inſula in mari ægeo:& ab eius mõte cyntho cynthi⁹: In ea celebre tẽplũ & latius fuit apollinis ematatii:a q⁹ totius inſulæ fama manabat. Ariſtoteles dicit inſulã appellatã:qa repẽte apparuit Δηλῶσ.i. manifeſto:qa manifeſtata fuit. Hic nati Diana & Apollo. Sæpenumero cõcutitur. Alii ortygiã:alii cynetũ:alii aſteriã:alii cinthiam dixerũt. multa de hac. M. Varro & Muſæus & Ply. In cunabula uero Strabo docet. Teium:urbs in paphlagonia:ut Saluſtius ſcribit: in hac ortus fuit Anacreon ut Pomponius meminit:& Oui. ſic ait. Quid niſi cum muſto ueneres confundere uino præcepit lirici teia muſa ſenis. In hac urbe templum fuit apollinis:unde Apollo teius dictus. Chios:inſula in mari pamphilio olim dicta ætholia. Cleobolus:chiam appellat a chione nympha. Mechareus leſbi rex primus coloniam in chium duxit:cui filium pfecit. In hac templũ apollinis:unde chius apollo. Naſturciũ a narium torſiõe appellat ſerpẽtibus aduerſat &

Indomito male ſana cibo quas educat aluos/
Eſt ſaturea thymi referens tymbræq; ſaporem.
Et tenero cucumis.fragiliq; cucurbita collo:
Hiſpida ponatur cinara:quæ dulcis iacho
Potanti ueniat:nec phœbo grata canenti.
Hæc modo purpureo ſurgit glomerata corimbo
Myrtiolo modo crine uiret: deflexaq; collo
Nunc adoperta manet:nunc pinea uertice pingit:
Nunc ſimilis calatho:ſpiniſq; minantibus horret:
Pallida nonnunq̃ tortos imitatur achantos/
Mox ubi ſanguineis ſe floribus induit arbos
Punica:quæ rutilo miteſcit tegmine grani:
Tempus haris ſatio:famoſaq; tunc coriandra
Naſcuntur gracili melanthia grata cumino:
Et bacca aſparagi ſpinoſa proſilit herba:
Et malache ptono ſequitur quæ uertice ſolem:
Quæq; tuas audax imitatur nyſie uitis:
Nec metuit ſentis:nam uepribus improba ſurgens
Achradosq; indomitaſq; bionias alligat alnos.
Nomine cum graio ceu littera proxima primæ
Pangitur in cæra docti mucrone magiſtri.
Sic et humo pingui ferratæ cuſpidis ictu
Deprimitur folio uiridis pede candida beta.
Quin et odoratis meſſis iam floribus inſtat:
Iam uer purpureum:iam uerſicoloribus anni
Fœtibus alma parens cingi ſua tempora gaudet.
Iam phrygiæ loti gemmantia lumina promunt.
Et conniuentis oculos uiolaria ſoluunt.
Oſcitat et leo:et ingenuo confuſa rubore
Virgineas adoperta genas roſa præſtat honores.

Illis q humiditate fere ceci erũpũt de terra. Coluber:ſerpẽs ẽ. Satureia ẽ male ſana aluis q̃s aluos educat. Aliq ſatureiã tymbrã dixerũt.uñ tymbreꝰ apollo:ſiſis ẽ thimo ſalſo. Aliq exiſtiauerũt nõ naſci niſi ꝓpe littꝯ.uſus eiꝯ ſi parcꝯ ꝓdeſt pp calidã naturã:ſi multꝰ nocet. Raroq; mẽſis a ꝓponiẽ.

Cinara gratũ olus ẽ:& hꝰ ſortitũ nomẽ ꝙ cineribꝰ gaudet. Aliud.n.ſtercꝰ ñ cupit:potiõibꝰ grata.iõ uocẽ ſtrãgulat:qa corpꝯ eneruẽ reddit.hæc ad ſimilitudinẽ hederæ corymbos nutrit. Reliqua eiꝰ natura carminibꝰ facile colligiẽ. Haris nũc ꝑ hareolis. coriãdrũ ꝓcipuũ ægyptiũ ẽ:ſerpẽtes fugat. Alii melãtiũ dicũt git. Alii nigellã. Alii melaſpmon ſuauis odoris cibis gratũ. Serpẽtũ ac ſcorpionum plagis medeẽ. Bibiẽ & cõtra araneas. In nigrorẽ tendit:iõ dicit grata cumio. Aſparagi duo gñ a:hortẽſe & ſiluestre.ſʒ icultũ gratiuſ ẽ Q đ corrudã alii libicũ uocãt. Aſparagꝰ diciẽ ñ a græco:aut ab aſpitate.ut ſcribit Varro:ſʒ ab caldea uoce:q̃ caulẽ ſignificat:qa hæc herba ſemp creſcit i caulẽ & uirgultũ. Moloche.ab aliis heliotropiuʒ diciẽ ſolẽ ſẽp ſeqẽ. Alia ẽ herba q̃ uocaẽ broniaſ pãpinoꝝ amœnitatẽ ꝓſtat. iõ i feneſtris appõimꝰ luxuriãs ſemp:aligatq; qcqd obuiã habet:quom dicit. Ceu lĩa ꝓxia primæ.i.b.q̃ ẽ ꝓxima.a. Mucrõe.i.ſtilo. In cereis pugillaribus:ſtilo ſcribimꝯ. Beta duplex nigra & cãdida. Iã uer purpureũ. Homerus tris celebrat flores Lotũ.crocũ:& hiacyntuʒ. Lotus in phrigia laudatiſſima. Crocũ i cilicia.hiacynthꝰ i grecia. Sabei populi i arabia fœlici ſẽ/apđ quos omne decoris & odoris genꝰ ẽ.ut balſamꝯ.caſia thuſ mirrha.cynamũ. Aliud tñ hẽt infelicitatis ſerpẽtũ.ſ.multitudinẽ coloẽ rubicũdo palmi lõgitudine q uulnus lætale faciũt:eorum metropolis ẽ ſaba. Nulla ẽ apud hos ãbitio. Sabeũ mare fere albo uideẽ colore. Inſulas hẽt fœliciſſimaſ. Pegaſus equꝯ natꝰ e ſãguine meduſæ:q ungulis fontẽ fecit ſub parnaſo muſis gratũ.unde muſæ pegaſydes dicũẽ. Achelous.e pindo mõte fluit ætholiã ab acarnania diuidens in forma hois cũ hercule pugnauit:idẽ i forma tauri: cui hercules alteꝝ ex cornibꝰ exemit:& ipſe in fluuiũ mutatꝯ ẽ. Nymphæ acheloides ſũt comites muſaꝝ. Menalꝰ mõs archadiæ. Amphryſus fluuiꝰ theſſaliæ iuxta locũ bebeidẽ:ad quẽ phœbꝰ: ut oñdit Valeriꝯ flaccꝰ li.i.pauit armẽta regis admeti. Dryades nymphæ q̃rcuũ ſẽ. Napeæ floꝝ. Tẽpe ſilua i theſſalia. Cyllene mõs archadiæ:ubi enutritꝰ mercuriꝰ:Cyllenius dictꝰ eſt. Lyceꝰ

mons archadiæ:ubi pan uenerabaſ & unde lupci:& ubi nobile delubrū iouis licei cōſpiciſ. Aleſus fluuius:& mōs nō lōge ab æthna:ubi ꝓſerpina flores legit cū aliis uirginib⁹. Priſco.n.tpe tres deæ ſortitæ erāt iſulā:Minerua circa imerā habitabat. Diana ſyracuſis:& i ꝓxia iſula ortygia:ubi erūpit aretuſa fons ex alpheo Proſerpina floridos cāpos iuxta æthnā. Eā raptā pluto curru uexit p meat⁹ ſubterraneos iuxta ſyracuſas:ubi fōs noie cyanes. Quare ſyracuſani ſingulis ānis i eo loco ut ſcribit Diodorus lib.xi.

Celitibus:templiſq; ſabeum miſcet odorem.
Nunc uos pegaſidum comites acheloidas oro
Menalidumq; choros driadum/nymphaſq; napeas
Quæ colitis nemus amphriſiq; et theſſala tempe:
Quæ iuga cyllenes et opaci rura lycei:
Antraq; caſtaliis ſemper rorantia guttis:
Et quæ ſicanii flores legiſtis haleſi
Cum cereris proles ueſtris intenta choreis
Aequoris ętnei uernantia lilia carpſit.
Raptaq; læthei cōiunx mox facta tyranni
Syderibus triſtes umbras et tartara cœlo
Prępoſuit/ditemq; ioui lætumq; ſaluti.
Et nunc inferno potitur proſerpina regno.
Vos quoq; iam poſito luctu mœſtoq; timore
Huc facili greſſu teneras aduertite plantas.
Tellurisq; comas ſacris aptate caniſtris:
Hic nullæ inſidiæ nymphis:non ulla rapina:
Caſta fides nobis colitur:ſanctiq; penates:
Omnia plena iocis:ſecuro plena cachinno:
Plena mero:lætiſq; uirent conuiuia pratis.
Nunc uer eſt egelidum:nunc eſt molliſſimus ānus:
Dum phœbus tener ac tenera decumbit in herba:
Gaudet et arguto fugientis gramine fontis.
Nec rigidos potare iuuat nec ſole tepentis
Iamq; dioneis redimitur floribus hortus.
Iam roſa miteſcit ſarrano clarior oſtro.
Nec tam nubifugo borea laronia phœbe
Purpureo radiat uultu:nec ſyrius ardor

Proſerpinæ ſacrificāt. Aethna mons ſiciliæ uicin⁹ uertice/dicunt eſſe planitiem cinericiam nulli peruiam:ut Strabo ait:& in medio crathere3 profundiſſimum unde exhalat fumus & ignis:& exeſi pumices. hic credūt deieciſſe ſe Empedoclē. Sʒ qa ad hūc locu3 pueniri nō pōt āpliātes fabulā ferreos calceos empedocli pbuerūt. Lœthæi fluui⁹ obliuiōis i ifetno:uñ lœthe⁹ tyrān⁹.i.pluto:uocat Columella haſ ois nymphaſ:ad quaſ parauit hortū:ubi nullas inſidias frōdes pdicat. PHI. Sydetib⁹ triſtes ūbraſſet:Emendo ūbras & ſēſu puriore & ueriore/ſignificat.n.proſerpinā a plutōe raptā pᵽoſuiſſe umbras ſyderib⁹/& tartara cœlo. Nūc uer ē gelidū. Lego nūc uer egelidū/quæ lectio elegātior ē & nitidior/nāq; optimo epitheto/uer dicitur egelidū/quaſi intepeſcens. Cōſimiliter Catullus. Iā uer egelidos refert Tepores/egelid⁹ diciſ tepidus qͣſi ſine gelu. Ouidi⁹ gelidū & egelidū tāq̄ ꝯtraria ſcitiſſime diſparauit illo uerſu. & gelidū Borean egelidūq; notū. Serulus autumat egelidū quādoq; poni pro ualde gelido/tāq̄ hæc particula/e/auctiua ſit & priuatoria in frequenti tñ uſu eruditorū eſt egelidu3 p tepido. POM. Iāq; dio. Diōe mater ueneris. Venus dea hortorū ē. Roſa colorē habet purpureū. Purpura genus conchæ: cuius ſanguine tingitur pannus eiuſdem nominis. Sarra:genus etiam conchæ:ſic & oſtrea capiūtur. Hæc ad tyron & ſydōa in mari phœniceo:& ex eoꝝ ſanguine tingebaſ pānus:q ſenatū a plebe diuidebat Purpurati erāt cōſules:Triūphātes uero purpurati auro iteriecto:pcioſa ueſtis oſtrū dicitur:& ſarrana purpura tyria ſydōia phœnicia/& quia illic regnauit Agenor pater cadmi:ideo agenorea & cadmea. Coccina uero dicitur a cocco:cuius ſuccus pannum tingebat. Vſus purpuræ Romæ fuit a principio:quia Romulus primum:tum alii reges trabea purpurea uſi ſunt:ut Ply. indicat. PHI. Iam roſa niteſcit:Legas miteſcit/ne uerſus Claudicet/Nam niteſcit primam ſyllabā corripit/Ideoq; ex hac ſede exploditur. POM. Syrius ſtella ē in lingua canis lucidiſſima.

Pyrous: lapis præcioſus a colore ignito dictus. Heſperus filius auroræ fuit: cuius amore p/
pter pulcritudinem mater perdita fuit: poſtea in ſilua cõflagrauit. Sed Diodorus dicit Heſpe/
rum fuiſſe filium Athlantis: & aſcendiſſe montem athlantem: neq; amplius rediiſſe: ut cumq; fit/
inter ſtellas relatus: & lucifer etiam dicitur. Iris filia thaumantis fuit: qua uſa eſt Iuno ſemper nũ/
cia. Thaumantias patronomicum eſt. Iubar: lumen eſt ut docet Varro: ponitur ſæpenume/
ro pro autora. Hibera hiſ/
pania a fluuio hibero: inde hi/
berum mare hiſpanum in occi/
dente: ubi ſol occidit: efficitq;
occaſu maré rubicundum.

Balauſum: non multo a nar/
ciſſo differt: eius ſatu terra ſte/
rileſcit. Balſamum ut Cor/
nelius celſus ait eſt modica ar/
bor ut quiſq; ramus intumuit:
ſi uł ferri adhibeas pauent ue/
næ/fragmine lapidis aut teſtæ
aperiuntur: humor in uſu me/
dicantium eſt præcipuum mõ/
te libano Ex balſamo magnū
uectigal colligebant. Ideo Plv.
bellum cum hyeroſolimis fuiſ/
ſe propter balſamum ſcribit.
Caſia non modo herba iucun/
da & odorifera: ſed etiã ad me/
dẽdum neceſſaria: peregrina ẽ.
Olim uero romanus ager ſinu
ſuo nutriuit: ut idẽ Columel/
la idicat. Vidimuſ in hortis no/
ſtris florentem caſiam. Ve/
nus præeſt hortis. Flora: flo/
ribus. Bacchus odoribus.

PHI. Sirpiculum: Sirpare
Verbũ uetus ẽ/ quod ut docet
M. Varro ſignificat alligare/
unde ſirpea dicta uaſa alligata/
& per diminutionem ſirpicula/
quinetiam falces quedã ſirpi/
culæ apud ueteres nominãtur
a ſirpando ideſt ab alligãdo/ q/
bus utuntur in uinea alligãda/
ſuper hac re Copioſius quædã
annotaui in commẽtariis Pro/
pertianis/ potes hic ſirpiculum
etiã accipere p caniſtro ɔtexto
ex ſirpis & iũcis. POM. Por
tunus deus portus ẽ. Aliter pa/
lemon dictus filius fuit Atha/
mantis. gerulus a gerẽdo dic/
tus ruſticus dicit̃ qui gerit fructus & herbas. PHI. Lernei bracchia cancri: Quæritur cur cãcer
cœleſtis dicatur lerneus/ cauſam explicat higinus ſcribẽs/ cancrum ex palude lernea mordicus ar/
ripuiſſe pedem herculis/ cum contra hydram lerneam pugnans conſtitiſſet/ qua propter indigna/
bundum herculem eum interfeciſſe/ Iunonem autẽ inter ſidera conſtituiſſe. POM. Cylindrus:
inſtrumentum ruſticanum ad premendum ſolum terræ. Ocymum: non facile nunc cognoſci/

Sic micat: aut rutilus pyrous: aut ore coruſco
Heſperus eoo remeat cum lucifer ortu.
Nec tam ſyderio fulget taumantias arcu:
Quam nitidis hilares collucent fœtibus horti:
Quare age uel iubare exorto: iam nocte ſuprema
Vel quom phœbus equos in gurgite merſat ibero:
Sic ubi odoratas prætexit amaracus umbras
Carpite narciſſiq; comas ſteriliſq; balauſi.
Et tunc ne coridonis opes deſpernat alexis:
Formoſo nays puero formoſior ipſa
Fer calathis uiolam: et nigro permixta liguſtro
Balſama cum caſia nectens croceoſq; corimboſ
Sparge mero bacchi: nam bacchus condit odores.
Et uos agreſtes duro qui pollice mollis
Demetitis flores: cano iam uimine textum
Sirpiculum ferrugineis cumulate hiacyntis:
Iam roſa diſtendat contorti ſtramina iunci
Preſſaq; flameola rumpatur fiſcina calta.
Mercibus ut uernis diues portunus abundet:
Et titubante gradu multo madefactus iaccho
Aere ſinus gerulus plenos grauis urbe reportet.
Sed quom maturis flauebit meſſis ariſtis
Atq; diem gemino titan extenderit aſtro:
Hauſerit et terris lernei brachia cancri:
Allia cum cœpis cereale papauer aneto
Iungite: dumq; uirent nexos deferte maniplos
Et celebres fortis fortunę dicite laudes:
Mercibus exactis hilariſq; recurrite in hortos:
Tum quoq; proſciſſo riguoq; inſperſa nouali
Ocyma comprimite et grauibus denſate cylindris:
Exurat ſata ne reſoluti pulueris eſtus:

Paruulus aut pulex irrepens dente laceſſet.
Neu formica rapax populari ſemina poſſit:
Nec ſolum teneras audent erodere frondes
Implicitus conchę limax hirſutaq; campe
Sed quoniam ualido turgeſcit lurida caule
Braſſica:cumq; rumenit pallentia robora betæ
Mercibus atq; olitor gaudet ſecurus adultis.
Et iam maturis quætit ſupponere falcem:
Sæpe ferus duros iaculatur iuppiter ignes
Grādine dilapidans hominumq; boumq; labores:
Sępe etiam grauidis irrorat peſtifer undis:
E quibus infeſtæ baccho glaucicq; ſalictis
Naſcuntur uolucres:ſerpitq; eruca per hortos
Quos ſuper ingrediens exurit fœmina uiſu:
Quæ capitis uiduata coma ſpoliataq; nudo
Verticeetunica iacent triſti conſumpta ueneno.
Hæc ne ruricolæ paterentur monſtra ſalutis
Ipſa nouas artes uaria experientia rerum
Et labor oſtendit miſeris:uſuſq; magiſter
Tradidit agricolis:uentos ſedare furentis
Et tempeſtatem tuſcis auertere ſacris.
Hinc mala rubigo uiridis ne torreat herbas
Sanguine lactantis catuli placatur et extis:
Hinc caput arcadici nudum cute fertur aſelli
Tirrhenus fixiſſe tages in limite ruris.
Vtq; iouis magni prohiberet fulgura tarcon
Sæpe ſuas ſedes percinxit uitibus albis:
Hinc amytaonius:docuit quem plurima chiron
Nocturnas crucibus uolucres ſuſpendit:et altis
Culminibus uetuit feralia carmina flere.
Sed ne dira nouas ſegetes animalia carpant.
Profuit interdum medicantem ſemina pingui
Palladia ſine fruge ſalis conſpergere amurca:
Innata uel æris nigra ſatiare fauilla
Profuit et plantis latices infundere amaros
Marrubii multoq; feri contingere ſucco
At ſi nulla ualet medicina repellere peſtem:
Dardaniæ ueniunt artes nudaraq; plantas
Fœmina:quæ iuſtis tum demum operata iuuentæ
Legibus obſceno,manat pudibunda cruore

tur:ſeritur ſeptembrī. Trāſfertur martio:ſcorpiones creat:ut Plynius ſcribit in methaphyſica ſi teſtæ per triduum ſupponitur. Pulex a nigrore puluis in hortis ſata rodit. Scribit remedia ad euitanda animalia quæ ſolent naſci in herbis:& ad euitandos imbres & gelicidia.

Tuſcis ſacris, quia omnis uis aruſpicinæ & carminum a thuſcis manauit. Hinc mala rubigo, rubigalia ſacra iſtituta erant ne rubigo ſtrangularet. In rubigalibus mactabatur catulus tractus ab uberibus canis; Plyn. lib. xxx. mares catuli placandis numinibus hoſtiarū uice tenentur, ergo non ſolū hortorum peſtes: ſed etiam numinum iras catulis euitamus.

Tages: aruſpex fuit ethruſcus. Thirrenia: ethruria dicitur. Tarchon: ethruſcorū opulentiſſimus fuit:& aruſpex optimus. Amythaon, pater melampodis medici unde Amythaonius melampus dictus. hūc edocuit chiron filius ſaturni:& philiræ filiæ occeani. Palladia amurca, pallas ut dixi oleã inuenit; unde fit oleum. Et olei ſtercus ē amurca. PHI. Dardaniæ ueniunt artes: Quidam interpretantur phrygias a dardano auctore Troianorum primigenio: quoniam phrygii inuenerunt mulierem menſtruatam circuire agros & hortos ad erucas & cæteras noxias peſtes depellendas nudis pedibus capillo cinctuq; reſoluto. Ego exiſtimo dardanias artes dici magicas a dardano Mago, quem Apuleius in apologia nominatim percenſet inter Magos celeberrimos.

POM. Phryges inuenerunt mulierem emittentem menſtruali morbo ſanguinem debere circumdare hortos. Ply. ſic ait: negat Apollo peſtem poſſe creſcere. Quam nuda uirgo reſtringit.

Iolchos: uulgata urbs ē in teſſalia: & patria Iaſonis q phryxeũ uellus raptu: ex colchis in patriā contulit cum dracone ſopito magica incantatione ope & auxilio medeæ. Medea filia oetæ fuit & echates ſoror cyroes/magica quæ draconem cuſtodienteʒ uellus aureũ ſopiuit: & argonautis tradidit/poſt necatos filios ad ægeum athenarum regem iuit. Inde in mediam hinc pulſa tandem in Italiam uenit: & conſedit in regione marſorum: ubi magicam arteʒ: & ſopire ſerpētes docuit. Alii dicunt draconē fuiſſe interemptũ ab argonautis. Valerius flaccus hanc materiam nobili & heroico carmine pluribus libris aperit. Eruca ſalax. i. libidinoſa. Lapatũ alii dixere rumicem & eius generis ſilueſtreʒ oſcalidon dicũt. Aliq oxylapaton. Aliq hydrolapaton: & hippolapaton. Vis lapati eſt ciere urinā: & large ſumptum uentreʒ ſoluit: caliginē oculoꝝ diſcutit. Scyla nobiliſſima eſt e generibus bulboruʒ eius duo genera: maſculum albis foliis fœmina nigris. Additur tertiũ genus cibis gratum. Epimenidon uocant anguſtiore & minus aſpero folio.

Ruſcus eſt ubi includitur ſemen aſparagi. Aſparagus ſemper creſcit in tyrſum: ideo dicit tyrſuto ruſco. Corruda genus ē aſparagi. Tamns herba eſt minutis foliis. Andrachna herba: quæ ſolet innaſci montibus. Antes ſulci ſunt & in uineis & in agris & in hortis. Phaſelus & phaſeolus dicitur: ſi fuerit propior atriplici: atriplicem necat. Atriplex genus eſt oleris: quod ruſtici ſpinacium uocant. Sed ſpinacium proprie nō eſt: a quo longe noſcitur differre. Phaſelus ſiliquā quam habet oblongaʒ. dicitur autem phaſelus a phaſeolo inſula maris ægei proxima olympo: unde id legumē ad nos manauit. Late Columella ſeipſum declarat ad finem proximi uoluminis: cum loquitur de cucumere ac cucurbita. Pix laudatiſſima in narytia inſula maris ionii. Hymetus mons in attica regione ut dixi ubi multæ apes. Hamula uas eſt apud apitiuʒ ſic lagena. De cancere igoneq iam dixi. Hiperion ſolis pater

Sed reſoluta ſinus: reſoluto mœſta capillo
Ter circum areolas et ſepem ducitur horti.
Quæ quom luſtrauit gradiens mirabile uiſu
Non aliter q̃ decuſſa pluit arbore nimbus:
Vel tereris mali uel tecte cortice glandis
Voluitur ad terram diſtorto corpore campe.
Sic quondam magicis ſopitum cantibus anguem
Vellere phryxeo delapſum uidit iolchos.
Sed iam prototomos tempus decidere caules:
Et tarteſiacos paphioſq; reuellere turſos
Atq; apio faſces et ſecto cingere porro.
Iamq; eruca ſalax fœcundo prouenit horto:
Lubrica iam lapathos: iam rhami ſponte uireſcunt:
Et ſcyla tyrſuto ſæpe nunc horrida ruſco
Prodit et aſparagi corruda ſimillima filo.
Humidaq; andrachne ſitientes protegit antes.
Et grauis atriplici conſurgit longa phaſelus
Tum modo depēdens ricini modo more chylindri
Sole ſub æſtiuo gelidas per graminis umbras
Intortus cucumis: pregnanſq; cucurbita ſerpit
Vna neq; eſt illis facies: nam ſi tibi cordi
Longior eſt gracili capitis quæ uertice pendet.
Et tenui collo ſemen lege ſiue globoſi
Corporis: atq; utero nimium quæ uaſta tumeſcit
Ventre leges medio: ſobolem dabit illa capacem
Naryciæ picis: aut actei mellis hymeti.
Aut habilem lymphis hamulā: baccho ue lagenā:
Tum pueros eadem fluuiis innare docebit.
Liuidus at cucumis grauida qui naſcitur aluo.
Hirtus et ut coluber nodoſo gramine tectus
Ventre cubat flexo ſemper collectus in orbem:
Noxius exacuit morbos æſtatis iniquæ.

ſol hiperionis. Arboreos aperit fœtus:ubi herbas deſcripſit Incipit de arboribus:&incipit a moris. Mora i ægypto & cypro abundantis ſucci ſunt. Trinus eis color primũ albeſcunt:inde rubeſcunt:poſt nigreſcunt. Primũ alba fuiſſe ſcribunt fabulæ. colorẽ mutauerunt ex cruore Thyſbes. Prunorum genera nigra & candida:& quæ cum frugibus matureſcunt ordeacea. Afinina nigra ſũt & a uilitate dicta cerina purpurea laudatiora ab externa gente armenie ſuauiſſimi odoris.

Fœtibus hic ſucco:pingui quoq; ſemine fartus.
At qui ſubtrichila manantem tepit ad undam
Labentemq; ſequens nimio tenuatur amore
Candidus:effœtæ tremebundior ubere porcæ:
Mollior infuſo calathis modo lacte gelato:
Dulcis erit:riguoq; madeſcet luteus aruo
Et feret auxilium quondam mortalibus ęgris.
Quom canis erigones flagrans hyperionis æſtu
Arboreos aperit fœtus: cumulataq; moris
Candida ſanguineo manat fiſcella cruore.
Tunc precox bifera deſcendit ab arbore ficus.
Armeniiſq; et cereolis pruniſq; damaſci
Stipantur calathi:et pomis:quę barbara perſis
Miſerat:ut fama eſt patriis armata uenenis.
Ac nunc expoſiti paruo diſcrimine læti
Ambroſios præbent ſuccos oblita nocendi:
Quin etiam eiuſdem gentis de nomine dicta
Exiguo properant miteſcere perſica malo:
Tempeſtiua madent:quæ maxima gallia donat:
Frigoribus pigro ueniunt aſiatica fœtu.
At grauis arcturi ſub ſidere parturit arbos.
Liuia calchidicis et caunis æmula chiis.
Purpureæq; chelidoniæ pingueſq; mariſcæ.
Et caliſtrutis roſeo quæ ſemine ridet
Albaq;:quæ ſeruat flauæ cognomina ceræ.
Sciſſa lybiſca ſimul picto quoq; lydia tergo.

Solent & pruna adoptiua eſſe: & quæ malis inſeruntur: ut in bætica regione malina dicuntur. Quæ nucibus nucipruna: quæ amygdala amygdalina. Adduntur & in totum peregrina quæ a ciuitate ſyrie damaſco damaſcena nuncupantur. Sũt & culiclina & ſilueſtria. De prunis nulla mẽtio ẽ apud Catonem:quo magis miratur Plynius cum ante urbem cõditam latinus ager hac arbore abũdaret. Alii dicũt cœpiſſe poſt Catonẽ. Perſica tota aſiæ fuerũt: & a perſide trãſlata unde & nomen habent:& cum difficultate primũ tranſiere. Nũc ſponte proueniunt in rhodo tranſlata ab ægypto perſici minime fruticant. fabula eſſe uidetur quod uenenata ſint: & cum cruciatu apud perſas gigni: a Syroq; perſarum rege ꝑ ueneno in ægyptum tranſlata, ibiq; terra mitigata tradunt. Patrem ægypti falſo teſtantur hoc pomo Cyrum necare uoluiſſe: ut cumq; tamen eſt ut iuuat non ut peregrinis, ſed ut patriis uti. In italia gallica quæ duracina dicuntur. Et quæ tarde ueniũt aſiatica ſunt, & p̃cotia:& per adoptionem dicta nuciperſica: liuia odoratiora & ſapidiora cæteris ſub arcturo matureſcunt.

Arcturus exoritur nonis ſeptembris. Sunt & morina quæ intus moris colore ſimilia:nulli⁹ pene odoris ac ſaporis cortice piloſo:& per adoptionem facta: Alia perſicus eſt quæ ad nos nunq̃ peruenit myrtis rubentib⁹ ſimilis ſata in mẽphia Perſeo Alexandri macedonis atauo. Vnde illi nomen:qua ex re Alexander triumphans ex ægypto ſolia huius perſici in coronam uictoriæ ſibi inſtituit:ut Plynius refert. In zona artophilacis fulget ſtella una: quæ arcturus dicitur. Euboia in mari ægeo auulſa boetiæ fuit:ubi regnauit Lycaon qui ob mactatos hoſpites in lupũ uerſus eſt. Inſignis montibus duobus geraſto uergente in aphricam & caphareo in helleſpontum. Hic eſt urbs chalcis. In hac & in chio inſula de qua diximus naſcũtur artificio harundines:a quibus exprimitur mel:quod poſtea de coctione ſiccatum:fit concretum:& in ſacharon tranſit. Ficorum genera hæc quæ italia recepit. Ficus lydia:quæ purpurea: cui

ſimilis mamillana caliſtrutia ſapore potentior ſed frigidiſſima omnium. Aphricana pfertur cunctis ſuauitate: quæ a multis lybiſca nominatur: ex præcocibus Tyburtinæ: Sunt & ab auctoribus nominatæ Liuia pompeia: quæ commode ſicantur ad ānuos uſus. Marſica inflatior eſt: & tumidior. Nigra eſt quæ terina ſiue rodia dicitur in hyeme maturatur chelidonia a chelidoniis populis in britania nominata: eſt & ſerotina duri corticis. Eſt & præcox ſiue alba ſiue nigra bifera eſt ſcilicet meſſe & uindemia. Fici feruntur autumno ut melius prouenīāt poſt uulcanalia nubibus pluuiam ſpondentibus.

Quin et tardipedi ſacris iam rite ſolutis
Nube noua ſeritur cœli pendentibus undis
Congilis: illuſtri mittit quam nurſia campo.
Queq; amiturninis defertur bunias aruis.
Sed iam maturis nos flagitat anxius uuis
Euchius: exculroſq; iubet claudamus ut hortos.
Claudimus: imperioq; tuo paremus agreſtes.
Ac metimus læti tua munera dulcis iacche.
Inter laſciuos ſatyros: panaſq; biformes
Brachia iactantes uetulo marcentia uino.
Et te menalium te bacchum teq; lyeum
Læneumq; patrem canimus: ſub tecta uocantes
Ferueat ut lacus ac muſto completa falerno
Exundent pingui ſpumantia dolia muſto.
Hactenus agrorum cultus ſiluine docebam
Syderei uatis referens precepta Maronis.
Qui primus ueteres auſus recludere fontis
Aſcreum cecinit romana per oppida carmen.

Tardipes: uulcanus appellatur ſcilicet claudus quia iuppiter ira motus cœleſtes e cœlo Expulit: Et iunonem uinculis alligauit in olympo: uulcanus uoluit matri uincula ſoluere: Iuppiter iratus filium e cœlo in lemnū deiecit, ille præceps ruit & coſſaȝ ſibi fregit: ut Valerius flaccus libro ſecundo docet. PHI. Congilis: Meras nugas & mera ſomnia narrant commentatores in enodatione huius nodi, ego omiſſa aliena inſectatiōe quæ ſemper a moribus meis longe abfuit, Ita interpretor & enarro locum pulcherrimum dignumq; enarratione precipit Columella poſt uulcania ſerēda eſſe rapa & napos græcis uocabulis utens ſiquidem græce γογγυλιο dicitur rapum & βουνιας o napum. Plutarchus ſcribit de curio dentato, q; erat εγχυτραις εψων γογγυλιδας ideſt in ollis coquens rapa, Plinius in. xx. Scribit unum naporum genus a græcis uocari Bunion, quod utile eſt purgationibus fœminarum & ueſicæ, Alterum genus Buniada appellant raphano & rapo ſimile ſeminis preclari contra uenena, ob id in antidotis utuntur illo erant autem uulcanalia menſe Auguſto circa quæ optima eſt ſatio rapæ & napi, ut docet idem Columella libro. xii. Et oſtendit Plinius duodeuigeſimo uolumine. Nurſinæ gongylides ideſt rapæ obtinent primatum bonitatis ſicut Napi amiternini maxime probantur, Hinc illud epigammatiſtæ hos amiternus ager felicibus educat hortis, Nurſinas poteris parcius eſſe pilas. POM. Amiterni populi fuere in ſabina primi & nobiliores. Silius hinc amiterna chorts, Bunias patronomicum nomen a fonte bunio: qui eſt in agro amiturnio ſic & bunias ficus & nurſina ſupradicto feruntur tempore: Nomina bacchi euchios: bon⁹ filius cum a patre quæreretur menalius a menalio monte archadiæ lyæus λυω ideſt ſoluo. Nam uinum mentem ſoluit læneus quia ληνη eſt torcular bromius a ſonitu, Nictilius a nocte: quia bacchanalia noctu fiebant. Dionyſius quia filius Iouis & Niſæ. Niſa urbs eſt in ægypto ut diximus in qua natus bacchus. Aſcra oppidum & uicus in boetia patria heſiodi poetæ: qui uerſus de ruſticatiōe compoſuit Et paucos: heſiodus aſcreus dicit: ut Virgilius idem de ſe ait. Aſcreumq; cano romana per oppida carmen.

Interpretationes Iulii Pomponii in carminibus Columellæ.

Annotationes Philippi Beroaldi.

# LVCII IVNII MODERATI COLVMELLAE REI RVSTICAE LIBER DVODECIMVS.

## Quæ intra uillam agi debeant ab homine officio uillicationis præpoſito. Cap. i.

LAVDIVS AVGVSTALIS TAM ingenuæ naturæ q̃ eruditiõis adoleſcẽs cõpluriũ ſtudioꝝ et præcipue agricolationũ ſermõibus inſtigat⁹ excudit mihi cultus hortoꝝ pſa ut oratione cõponerẽ. Nec me tñ̃ fallebat hic euentus rei: quom prædictã materiã carminis legibꝰ implicarẽ. Sed tibi Publi Sluine ꝑtinaciter expetẽti uerſificationis noſtræ guſtum negare non ſuſtinebã: facturus mox: ſi collibuiſſet: quod nũc aggredior: ut olitoris curã ſubtexã uillici officiis. Qui ꝗuis primo rei ruſticæ libro uidebar aliquatenus executus: quom tñ̃ eã ſimili deſiderio noſter idẽ Auguſtalis ſæpius flagitabat: numerũ quẽ iã quaſi cõſumauerã uoluminũ exceſſi: et hoc undecimũ præceptum ruſticationis memoriæ tradidi. Villicum fundo familięq; præponi cõuenit ætatis nec primæ nec ultimæ. Nã SERuitia ſic tyrũculum contemnunt: ut ſenẽ: quoniam alter nõdum nouit opera ruris: hic exequi iam non poteſt. Atq; hunc adoleſcentia negligentem: ſenectus facit illum pigrum. Media igitur ætas huic officio ẽ aptiſſima. Poteritq; ab ãno. xxx. uſq; in. lx. ſi nõ interueniãt fortuita corporis uitia ſatis ualidi fungi muneribus agricolæ. Quiſquis autẽ deſtinabitur huic negocio: ſit oportet idẽ ſcientiſſimus robuſtiſſimuſq;: ut edoceat ſubiectos: et ipſe commode faciat quæ præcipit. Si quidem nihil recte ſine exemplo docetur: aut diſcitur: Præſtatq; uillicum magiſtrum eſſe operatiorum non diſcipulum: cum etiam de patrefamiliæ priſci moris exemplum Cato dixerit: Male agit̃ cum domino: quẽ uillicus docet. Itaq; IN œconomico Xenophontis: quem. M. Cicero latino ſermoni tradidit: uir egregius ille Symachus atheniẽſis rogatus a Socrate utrũne ſi res familiaris deſſideraſſet mercari uillicum tanq̃ fabrum: an a ſe inſtituere conſueuerit. Ego uero inquit ipſe inſtituo. Etenim qui me abſente in meum locum ſubſtituitur: et uicarius meæ diligentię ſuccedit: is ea quæ ego ſcire debet. Sed et hæc nimium priſca et eius quidẽ temporis ſũt: quo idẽ Symachus negabat quẽq̃ ruſticari neſcire. Nos autẽ memores ignorantiæ noſtræ uigentis ſenſus adoleſcentulos corporiſq; robuſti peritiſſimis agricolis cõmẽdemus: quoꝝ monitiõibus uel unus ex multis; Nam nõ eſt difficile erudire nõ ſolũ ruſticationis

Seruitia. mãcipia famulitia. In œconomico. Mar. Tullius libro ſecundo de officiis ſic refert: has res cõmodiſſime Xenophõ ſocratic⁹ ꝓſecut⁹ eſt in eo libro q œconomicus iſcribit: quẽ nos iſta fere ętate cũ eſſem⁹: qua es tu nũc: e græco in latinu3 cõuertimus.

Fecerit re/
uerentiá: At/
tende nouo
modo poſitá
eſſe reueren/
tiã pro deſ/
peratione &
formidie: tãq̃
reuereamur
ac reformide/
mus diſcere
ſcientiam ru/
ſticationis p/
pter uaſtita/
tem rei.
Deſpon/
deris ſapien/
tiam: Deſpe/
raueris te ſa/
pientiá ad p/
fectum poſſe
pcipere: deſ/
pondere ani/
mum dicitur
apud aucto/
res pro eo qđ
ẽ ſinẽ ſuę ſpõ
tis ſtatueſ: ac
mori uelle ex
deſperatiõe.
M. Varro hº.
ideo in ſeclu/
ſo claũ: ne re/
liq ſi uideant
deſpondeant
animum atq;
alieno tẽpo/
re uenditori
moriantur.
Liuius nec
ipſi ſoluũ deſ/
põderãt aios
ſed contenni
cepti erant a
finitimis po/
pulis. Plaut⁹
ne lamente/
tur: ac ne ani/
mum deſpõ/
deat.

ſed imperandi conſequatur ſcientiam. Quidam enim q̃uis operũ
probatiſſimi artifices: imperitandi parũ prudentes: aut ſæuius aut
etiã lenius agendo rem dominoꝶ corrũpũt. Quare ſicut dixi do/
cendus: et a pueritia ruſticis operibꝰ edutãdus: multiſq; prius ex/
periméris inſpiciendus erit futurus uillicus. Nec ſolum an perdi/
dicerit diſciplinam turis: an etiam domino fidem ac beniuolentiã
exhibeat: ſine quibus nihil prodeſt uillici ſumma ſcientia. Poten/
tiſſimum autem eſt in eo magiſterio ſcire et exiſtimare quale offi/
cium et quis labor ſit cuiq; iniungendus. Nam nec ualentiſſimus
poſſet exequi quod imperatur: ſi neſciat qđ agat: nec peritiſſimus
ſi ſit inualidus. Qualitas itaq; cuiuſq; rei conſideranda eſt. Quip/
pe aliqua ſunt opera tantũmodo uirium tanq̃ promouẽdi onera
portandiq;: aliqua ſociata uiribus et arti: ut fodiendi arandiq; ſe/
getes et prata deſecandi. Nonnullis minus uiriũ: plus artis adhi/
betur: ſicut putationibus inſitionibuſq; uineti. Plurimũ etiã ſciẽ/
tia pollet in aliquibus: ut in paſtione pecoris: atq; eiuſdem medici/
na. Quorum omnium officiorum uillicus: quem iam prius dixi:
exiſtimator bonus eſſe nõ poteſt: niſi fuerit etiam peritus: ut i uno
quoq; corrigere queat perperam factum. Neq; enĩ ſatis eſt repre/
hendiſſe peccantem: ſi non doceat recti uiam. Libenter igitur eadẽ
loquor: tã docendus eſt futurus uillicus q̃ futurus figulus aut fa/
ber. Et haud facile dixerim: num illa tãto expeditiora ſint diſcen/
tibus artificia: q̃to minus ampla ſunt. Ruſticatiõis autem magna
et diffuſa materia eſt: parteſq; ſi uelimus eius pcenſere: uix nume/
ro comprehendamus. Quare ſatis admirari nequeo: quod primo
ſcriptorum meorum exordio iure conqueſtus ſum: Cæterarũ ar/
tium minus uitæ neceſſariarũ repertos antiſtites: agriculturę neq;
diſcipulos neq; præceptores inuentos. Niſi magnitudo rei FE/
cerit reuerentiam uel diſcendi uel profitendi pene immenſam ſci/
entiam: cum tamen nõ ideo turpi deſperatione oportuerit eam
negligi. Nam nec oratoria diſciplina deſeritur: quia perfectus ora/
tor nuſq̃ repertus eſt: nec philoſophia: quia nullus conſummatæ
ſapientiæ: ſed econtrario plurimi ſemetipſos exhortantur uel ali/
quas partes earum addiſcere: q̃uis uniuerſas percipere nõ poſſint.
Etenim q̃ probabilis ratio eſt obmureſcendi: quia nequeas orator
eſſe perfectus: aut in ſecordiam compelli: quia DESponderis ſa/
pientiam. Magnæ rei quantuluncunq; poſſederis: fuiſſe partici/
pem non minima eſt gloria. Quis ergo inquis docebit futurum
uillicum: ſi nullus pfeſſor eſt? Et ego intelligo difficillimum eſſe
ab uno uelut auctore cuncta ruſticationis cõſequi præcepta. Verũ

tamen ut uniuerſæ diſciplinæ uix aliquem conſultũ:ſic plurimos
partium eius inuenias magiſtros:per quos efficere queas perfectũ
uillicum. Nam et arator repetit̃ aliquis bonus:et optimus foſſor:
aut fœni ſector:nec minus arborator:et uinitor:tum etiam ueteri/
narius et probus paſtor:qui ſinguli rationem ſcientiæ ſuæ deſide/
ranti non ſubtrahant. Igitur complurium agreſtium formatus ar/
tibus:qui ſuſceperit officium uillicatiõis:in primis CONuictum
domeſticum multoq; etiam magis externum uitet. Somni et uini
ſit abſtinentiſſimus:quæ utraq; ſunt inimiciſſima diligentiæ. Nã
et ebrioſo:cura officii pariter cum memoria ſubtrahitur:et ſomni/
culoſum plurima effugiunt. Quid.n.poſſit aut ipſe agere:aut cuiq̃
dormiens imperare:quin etiam ſit a uenereis amoribus auerſus:
quibus ſi ſe dederit:non aliud quicq̃ poſſit cogitare:q̃ illud quod
diligit. Nam uitiis eiuſmodi pellectus animus:nec premium iu/
cundius q̃ fructum libidinis:nec ſupplicium graui⁹:q̃ fruſtratio/
nem cupiditatis exiſtimat. Tum igitur primus omnium uigilet:
familiamq; ſemper ad operam cuntantem pro tẽporibus anni fe/
ſtinanter producat:et ſtrenue ipſe precedat. Plurimum enim refert
colonos a primo mane opus aggredi:nec lentos p ocium pigre p/
cedere. Si quidem Symachus idem ille malo inquit uni⁹ agilem
induſtriam:q̃ decem hominum negligentem et tardam operam.
Quippe plurimũ affert mali:ſi operario meretricãdi poteſtas fiat.
Nam ut in itinere conficiendo ſæpe dimidio maturius peruenit is
qui nauiter et ſine ullis conceſſationibus permeabit:q̃ is qui cum
ſit una profectus umbras arborum fonticulorumq; amœnitatem
uel auræ refrigerationẽ captauit:ſic ĩ agreſti negocio dici uix põt:
quid nauus operarius ignauo et ceſſatore præſtet. Hoc igitur cu/
ſtodire oportet uillicum. ne ſtatim a prima luce:familia cunctanter
et languide procedat:ſed uelut ĩ aliquod prœlium cum uigore et
alacritate animi præcedentem eum tanq̃ ducem ſtrenue ſequatur:
uariiſq; exhortatiõibus in opere ipſo exhilaret laborãtes. Et inter/
dum tanq̃ deficienti ſuccurſurus ferramentum auferat parumper:
et ipſe fungat̃ eius officio:moneatq; ſic fieri debere:ut ab ipſo for/
titer ſit effectum. Atq; ubi crepuſculum inceſſerit: neminem poſt
ſe relinquat. ſed omnes ſubſequatur more optimi paſtoris:q e grege
nullam pecudem patitur in agro relinqui. Tum uero cum tectum
ſubierit:idẽ faciat quod ille diligens opilio. Nec in domicilio ſta/
tim diliteſcat:ſed agat cuiuſq; maximam curam. Siue quis (quod
accidit plerumq;) ſauciatus in opere noxam cœperit:adhibeat fo/
menta:ſiue alterum languidiorem IN ualetudinarium confeſtim

Cõiunctũ domeſticu3: Emẽdo conuictũ, pcipit .n. nõ debere uillicũ cũ aliquo epulari. In prio h⁹ idẽ apti⁹ oſtẽdit̃ cũ ait, eidem actori pcipiẽdũ ẽ, ne ɔuictũ cũ domeſtico multoq; min⁹ cũ extero habeat. In hãc ſentẽtia3 ẽ illud Catonianũ. Villicus ad cena3 ne quo eat.

Nau⁹: ſtrenu⁹ alacer agilis: cui cõtrariũ ẽ ignau⁹.

Aut ualetudinariũ: lege i ualetudinariũ nam loc⁹ q⁹ egroti curãt̃ elegãti uocabulo ualetudiariũ nũcupat̃. Seneca, oẽs i eodẽ Valitudiario iacem⁹, mos hic ppe peculiaris ẽ religioſor; ut ualetudinariũ unu3 tẽplatĩ habeant, quo ĩfirmi ɔtinẽt̃ ac curãt̃. i ultio pcipit Columella ut Valitudinaria i mũdiciis liberẽt̃, & idẽtidẽ apiant̃, ut ita ſalubria languẽtib⁹ prebeantur.

A cellariſ: cellarii dicunt q ex cella promptuaria ſiue ex cellario pmunt neceſſaria familiæ: uocabulo Plautino promus & condus nominantur.

deducat: et conuenientẽ ei cæteram curationem adhiberi iubeat. Eorũ
uero qui recte ualebunt: nõ minor habenda eſt ratio: ut cibus et potio
ſine fraude A cellariis præbeatur. Cõſueſcatq; ruſticos circa larem dñi
focum familiarem ſemper epulari: atq; ipſe in conſpectu eorũ ſimiliter
epuletur. Sitq; frugalitatis exemplum: nec niſi ſacris diebus accubans
cœnet: feſtoſq; ſic agat: ut fortiſſimũ quẽq; et frugaliſſimum largitiõi-
bus pſequaẽ: nõnunq̃ etiam ſuæ menſę adhibeat: et uelit aliis quoq;
honoribus dignari. Tum etiam per ferias inſtrumentum ruſticum ſi-
ne quo nullum effici opus poteſt: recognoſcat: et ſæpius inſpiciat ferra-
menta. Eaq; ſemper duplicia comparet: ac ſubinde refecta cuſtodiat:
ne ſi quod in opere uitiatum fuerit: a uicino petẽdum ſit: quia plus in
operis ſeruorũ auocãdis q̃ in precio rerum eiuſmodi dependitur. Cul-
tam ueſtitamq; familiã utiliter magis habeat: q̃ delicate: id eſt munitã
diligenter a frigoribus et imbribus: quæ utraq; prohibenẽ optime pel-
libꝰ manicatis et ſagaris cucullis. Idq; ſi fiat omnis pene hiemalis dies
in opere tollerari poſſit. Quare tam ueſtem ſeruitiorum: q̃ ut dixi fer-
ramenta bis debebit ſingulis menſibus recenſere. Nam frequens reco-
gnitio nec impunitatis ſpem: nec peccandi locum præbet. Itaq; man-
cipia uincta quæ ſunt ergaſtuli: per noĩa quotidie citare debebit: atq;
explorare ut ſint compedibus diligenter innexa. Tum etiam cuſtodię
ſedes an tuta et recte munita ſit. Nec ſi quẽ dominꝰ aut ipſe uinxerit:
ſine iuſſu patriſfamiliæ reſoluat. Sacrificia niſi ex præcepto domini fa-
cere neſciat. Aruſpicem ſagãq; ſua ſponte non nouerit. quæ utraq; ge-
nera uana ſuperſtitione rudes animos infeſtant. Non urbem non ullas
nundinas niſi uendẽdæ aut emendæ rei neceſſariæ cauſa frequentaue-
rit. Neq; enim coloniæ ſuæ terminos egredi debet: nec abſentia ſua fa-
miliæ ceſſãdi aut deliquẽdi ſpaciũ dare. Semitas nouoſq; limites ĩ agro
fieri phibeat. Hoſpitẽ niſi ex amicitia domini q̃ rariſſime recipiat. Ad
miniſteria ſua conſeruos non adhibeat. Nec ulli terminos egredi: niſi
magna coegerit neceſſitas permittat. Pecuniam domini neq; in pecore
nec aliis in rebus promercalibus occupet. Hæc enim res auocat uillici
curam: et eum negociatorem potiꝰ facit q̃ agricolam: nec nũq̃ ſinit cũ
rationibus domini paria facere: ſed ubi numeratio exigitur: res p num-
mis oſtenditur. Itaq; tam iſtud uitandum habebit: q̃ hercule fugien-
dum uenandi aut aucupandi ſtudium: quibus rebus plurimæ operę
auocantur. Iam illa: quæ etiam in maioribꝰ imperiis difficulter cuſto-
diuntur: conſiderare debebit: ne aut crudelius aut remiſſius agat cum
ſubiectis. Semp foueat bonos et ſeduloſ: parcat etiam minus probis: et
ita temperet: ut magis eius uereãtur ſeueritatem: q̃ ut ſęuitiã deteſtẽẽ.
Poteritq; id cuſtodire: ſi maluerit cauere ne peccet operarius: q̃ quom

peccauerit ſero punire. Nulla eſt autẽ uel nequiſſimi hominis amplior cuſtodia:q̃ quottidiana operis exactio. Nã illud uerum eſt. M. Catonis oraculum: Nihil agendo homineſ male agere diſcunt. Itaq; curabit uillicus:ut iuſta redda nẽ. Itaq; nõ ægre conſequetur:ſi ſemper ſe repræſentauerit. Sic enim et magiſtri ſingulorum officiorum diligenter exequentur ſua munia:et familia poſt operis exercitationẽ fatigata cibo quietiq; potius ac ſomno:q̃ maleficiis operam dabit. In uniuerſa porro uillicatione:ſicut in cætera uita: precioſiſſimum eſt intelligere quẽq; neſcire ſe quid neſciat:ſemperq; cupere quod ignoret adiſcere. Nam et ſi multum ꝓdeſt ſcientia:plus tamen obeſt imprudẽtia:uel negligẽtia maxime in ruſticatione:cuius eſt diſciplinæ caput ſemel feciſſe quicquid exegerit ratio culturæ. Nam q̃uis interdum emendatum ſit perperã factum uel imprudentia uel negligentia:res tñ ipſa iã domino decoxit. Nec mox in tantum exuberat:ut et iacturã capitis amiſſi reſtituat:et quæſtum reſarciat: Prælabẽtis uero temporis fuga q̃ ſit irreparabilis:quis dubitet? Eius igiť memor præcipue ſemper caueat:ne improuidus ab opere uincať. Res eſt agreſtis inſidioſiſſima cunctanti. Quod ipſum expreſſius uetuſtiſſimus auctor Heſiodus hoc uerſu ſignificauit.

αἰεὶ δ᾽ ἀμβολιεργὸς ἀνὴρ ἄτῃσι παλαίει.

Quare uulgare illud de arborum poſitione ruſticis uſurpatum: Serere ne dubites. Id uillicus ad agri totũ cultum referri iudicet. Credatq; prætermiſſas nõ duodecim horas ſed ãnũ periſſe:niſi ſua quaq; die qd inſtat effecerit. Nã cum propiis pene momentis fieri quicq̃ debeat:ſi unum opus tradius q̃ oporteat peractum ſit:cæteræ quoq; quæ ſequunť culturæ:poſt iuſta tẽpora ſerius adhibentur:omniſq; turbatus operis ordo ſpem totius anni fruſtrať. Quare neceſſaria ẽ menſtrui cuiuſq; officii monitio:eaq; pẽdet ex ratiõe ſyderum cœli. Nam ut ait Virgilius:

Tam ſunt arcturi ſydera nobis
Hædorumq; dies ſeruandi et lucidus anguis:
Quam quibus in patriam uentoſa per æquora uectis
Pontus et oſtriferi fauces tentantur abydi.

Contra quam obſeruationem multis argumẽtationibus diſſeruiſſe me nõ inficior in his libris:quos aduerſus aſtrologos compoſueram. Sed illis diſputationibus exigebatur id:quod improbiſſime chaldæi pollicenť:ut certis quaſi terminis ita diebus ſtatis aeris mutationes reſpondeãt. In hac autẽ ruris diſciplina nõ conſydetať eiuſmodi ſcrupuloſitas: ſed(quod diciť pingui minerua) quantumuis utile continget uillico tempeſtatis futuræ præſagium:ſi perſuaſum habuerit:modo ante:modo poſt:interdum etiã ſtato die orientis uel occidẽtis comperere uim ſyderis. Nam ſatis prouidus erit:cui licebit ante multos dies cauere ſuſpecta tempora.

maritimis et calidis et ſiccis prata uel arua purgant̃:et in fœnum ſubmittunt̃.Reliquæ partes uineatũ ꝑpter brumã uel frigora omiſſæ:nũc palandæ et alligandæ ſunt:ne poſtea tumentes gẽmæ lædãt̃ et oculi atterant̃.Itẽ uineatũ foſſio eiſdẽ locis pagẽda arbuſtorũq; ſiue puratio ſiue alligatio finiẽda eſt:quoꝝ iuſta certa eſſe nõ poſſunt.Inter nonas deinde et idus:pomoꝝ ſeminatia faciẽda ſunt.et maturæ plantæ de ſeminatiis in ſcrobes trãſferãt̃.Paſtinatio quoq; quæ mẽſe decembri uel ianuario cepta ẽ:iã nũc includẽda ẽ et uitibus cõſerẽda.Paſtinat̃ aũt terreni iugerũ ita:ut ſolũ ĩ altitudinẽ triũ pedũ defodiat̃ operis.lxxx.uel in altitudinẽ dipondii ſemiſſis operis.l.uel AD bipaliũ:q ẽ altitudo duoꝝ pedum operis .xl.Hæc tñ in agro ſicco ſurculis cõſerendis minima paſtinationis menſura eſt.Nam uitibus deponẽdis poſſit uel ſexqpedalis altitudo ſatiſfacere:quæ plerũq; in ſingula iugera triginta operis cõficit̃.Hoc eodẽ tẽpore ſtercoris pars ĩ prata egerenda pars oleis et cæteris arboribus ĩſpargẽda.quom etiã uitiaria diligenter faciẽda:maleoluſq; q̃ recẽtiſſimus curioſiſſime pãgẽdus.Populos et ſalices et fraxinos:priuſq̃ frõdeãt: plãtaſq; ulmoꝝ nũc ponere utile eſt:ante aũt ſatas nũc expurgare et circũfodere:ac ſummas earũ æſtiuas radices amputare. Sarmẽta uineis nõdũ foſſis atq; arbuſtis et ſegetib⁹ ramoſ aut rubos:qequid deniq; iacens fodiẽtẽ uel alio genere terrã molientẽ põt ĩpedire:nũc egeri et ad ſepẽ applicari oportet. Roſaria noua cõſerere:uel antiqua curare.Arundineta nũc ponere:uel etiã priſtina colere.Salicta facere:uel deputare:runcare: ac fodere.Geniſtã ſemine uel plãtis in paſtinato uel etiã ſulco deponere.Trimeſtriũ quoq; ſatio nõ ẽ aliena huic tẽpori: q̃uis tepidis regiõib⁹ melius adminiſtret̃ p mẽſem ianuariũ. Idib⁹ feb:ſagittarius ueſpere occidit:uehemẽter hyemat. xvi. kal.martii ueſpere crater orit̃:uẽti mutatio.xv.kal.martii ſol in piſces tranſitũ facit:nõnunq̃ uentoſa tempeſtas.xiii.et.xii. kal.martii fauonius uel auſter cum grãdine et niuibus.x.kal. martii leo deſinit occidere:uenti ſeptẽtrionales q uocãt̃ ORnithiæ p dies.xxx.eſſe ſolẽt:tũ et irũdo aduenit.ix.kal.martii arcturus pria nocte orit̃:frigidus dies aqlone VEL coro: interdũ pluuia.viii.kal.martii SAgitta crepuſculo incipit oriri:uarię tẽpeſtates:alcyonei dies uocãt̃:in atlantico qdẽ mari ſũma trãqllitas notata ẽ.vii.kal.martii uentoſa tẽpeſtas hirundo conſpicit̃.Per hos dies frigidis locis earũ rerũ:quas ſupra

Palandæ: Palis adminiculiſq; fulciẽdæ.

AD bipaliũ:nomen eſt ferramenti ruſtici:cui⁹ crebra mẽtio apud ſcriptores ruſticationis.

Ornithiæ:Fauonium uentum quidã chelidoniã uocãt ab hirũdinis uiſu:quę græce dicit̃ χελιδων tunc enĩ incipit flare cũ hirũdines aduentant p uer:nõnulli appellãt ornithias ab aduẽtu auium:quæ græco uocabulo ornithes nominãt̃.Flãt aũt uẽti ornithiæ:ut docet Plinius uno & ſeptuageſimo die poſt brumã.Ariſtoteles quoq; ĩ ſecũdo meteororum tradit ornithias flare poſt brumã eẽq; eteſias debiles:de eteſiis alibi plura.

Vel coro:nomẽ ẽ uẽti quẽ & caurũ uocãt.de q⁹ Iuuenalis in caurũ atq; eurũ ſolitus ſeuire flagellis:a græcis argeſtes noiat̃.Plinius ab occaſu eqnoctiali fauõi⁹ ab occaſu ſolſtitiali corus zephyrũ & argeſton uocãt.

Sagitta:Inter ſidera ẽ ſagitta:quã herculis fuiſſe fabulant̃:qua aquilã ĩterfeciſſe dicitur: exedẽtem iocinera promethei.

ſcripſimus tempeſtiua ẽ adminiſtratio. Locis aũt calidioribꝰ
ꝗuis ſera tñ neceſſaria. Cæterũ maleoli et uiuiradicis poſitio
huius temporis eſſe uidet̃ optima. Nec tñ deterior etiã inter
kal. et idus ſequentis mẽſis: utiq; ſi nõ ſit feruẽtiſſima regio.
Si uero magis etiã frigida uel melior ẽ. Inſitio quoq; arborũ
atq; uitiũ tepidis locis hoc tempore cõmode adminiſtrabit̃.
Kal. martii africus: interdũ auſter cũ grãdine. vi. nonas mar
tii uindemiator apparet quẽ græci τρυγητῆρα dicunt ſeptẽ-
trionales uenti. iiii. noñ. martii EQuus mane orit̃: flatus aq-
lonis. iii. idus martii piſcis aqlonius deſinit oriri: ſeptẽtriona
les uenti. Pridie id. mar. argo nauis exorit̃: fauonius aut au-
ſter: interdũ aquilo. His diebus cõmode inſtruunt̃ horti: de
qbus ſuo loco dicã SEcretius: ne inter hãc quaſi turbã operũ
negligentius olitoris officia deſcripſiſſe uidear: aut nũc ordi-
nem reliquarũ culturarũ cœptũ interrupiſſe. Igit̃ a cal. martii
eximia ẽ uitium putatio uſq; ad. x. cal. aprilis: ſi tñ gemmę ſe
nõdum moueãt. Surculi quoq; ſilentes ad inſitionẽ nũc præ
cipue utiliterq; legunt̃: et ipſa inſitio uitiũ atq; arborꝝ longe
nunc eſt optima. Frigidis quoq; locis et humidis uitiũ ſatio
nũc præcipua ẽ: ſed et ficulnea cacumina iã tumentia utiliſſi-
me ponunt̃. Sarritura quoq; frumentoꝝ iterat̃ egregie. Mo-
dios tres una opera recte facit. Prata purgare et a pecore defẽ-
dere iã tempeſtiuũ ẽ. Locis qdem calidis et ſiccis etiã a menſe
ianuario: ut ſupra diximus: id fieri debet: Nã frigidis uel A
qnquatribꝰ prata recte ſubmittũt̃. Scrobes oĩs generis: quos
eris autumno conſiturus: hoc tempore præparare oportebit.
Eoꝝ quaternarii: hoc eſt quoquouerſus pedum. iiii. ſi eſt cõ-
modũ terrenum. xiii. ab uno fiunt. TERnarii aũt. xviii. Cæ-
terum ad deponendas uites: nec nõ magni incrementi arbo-
res: ſulcus qui ſit pedum centum et uiginti: latitudine bipe-
danea: in altitudinem deprimi debet DIpondio ſemiſſe: eũq;
ſimiliter una opera efficit. Roſariũ ſerotinũ perfoſſum et cul-
tum habere iam tempus eſt. Oleis laborãtibus circum radi-
ces amurcam: quæ ſalem nõ habeat: nunc cõueniet infunde-
re: Maximis ſex congii: mediocribus arboribus urnæ ſatiſ
faciunt: cæteris exiſtimanda erit portio. Sed tamen quę nihil

Equus oritur: Huncaratus & alii complures pegaſũ eſſe dixerunt qui ĩ helicõe ſaxũ ũgula feriẽs fõtẽ apuit q ex eiusnoĩe hippocrene dicẽtũ.

Secretius: Loco ſecreto hoc eſt ſeparato per ſe ſeiũctoq; ab hac ꝓmiſcua narratione.

Surculi ſilentes: Ante docuimꝰ dicta Columella ꝓpe peculiariter ſilẽtes herbas quæ nõ germinant, ſilẽtes ſurculos, qui non gemmant atq; tumeſcunt, dicẽ quoq; ſilentes uocant qꝰ tranquillitas ẽ ſine uento, ſine perturbatiõe. Itidẽ cœlũ ſilẽs ſerenũ & placidũ, lunam ſilentem uſurpant p interlunio quãdo in coitu ẽ quæ & ſynodica appellatur.

Sarritura: Ideſt ſarritio, & foſſio.

A quinquatribus: Quinquatria ſũt feriæ qnq; dierũ dicatæ, mineruæ, quæ menſe martio celebrãt̃, qdã autumãt qnquatrꝰ unũ tantũ diẽ feſtũ eſſe ex eo dictũ, ꝙ poſt diẽ qntũ iduũ celebraret̃, ſicut ſexatrus dictus ꝙ poſt diẽ ſextũ idus celebrãt̃, & ſeptrimatrus poſt diẽ ſeptimũ, de qnquatribꝰ Oui. i faſtis copioſe pſcribit, mẽinit & Ora. illo uerſu ac potius puer ut feſtis qnquatribus olim.

Ternarii: Scrobes ternarios appellant quoquouerſus pedum trium, ſicut quaternarios quoquouerſus quattuor pedum.

Dipondii ſemiſſe: Ideſt duorum pedum & dimidii.

uirii habuerint.aliquanro lętiores fient:ſi amurca rigentur inſulſa.Nonnulli hoc optimum tempus eſſe ſeminariis inſtituẽdis dixerunt.Tum eriam baccas lauri et myrti cęterorũq; nitidium ſeminum in areolis differere præcipiunt.Nã ORthociſſos et hederas ab idibus februar̃:uel eriam kalen.martii poni oportere iidem cenſuerunt.Idibus martii NEpa incipit occidere:ſignificat tempeſtatem.xvii.kal.april.occidit nepa:hyemat.xvi.kalen.april.ſol in arietem tranſitum facit:fauonius uel corus.xii.kalen.april.equus occidit:mane ſeptemtrionales uenti.x.kal.april.aries incipit exoriri:pluuius dies:interdũ ningit.viii.kalend.april.æquinoctium uernum tempeſtatem ſignificat.Ab idibus eadem quæ ſupra utiq; peragẽda ſunt.Optime autem uliginoſa et pinguia loca nunc demũ proſcinduntur:atq; mẽſe ianuario VERuacta facimus.Nũc ultima parte martii ſunt iteranda:et ſiquæ pergulæ uitiũ generoſarum:uel ſiquæ in agris aut uepribus ſingulares arbores mariiæ a putatoribus relictæ ſunt:ante kal.april.uiq; deputari debẽt:poſt quẽ diẽ ſera et ĩfructuoſa ſit huiuſmodi rerum cultura.Milii quoq; et panici hæc prima ſatio eſt:quę peragi debet circa.id.april.Vtriuſq; ſeminis ſeſtari quini ſingula iugera occupant.Quinetiam pecus lanatum:cæteraq; quadrupedia tempus idoneum eſt caſtrãdi.Locis autẽ tepidis ab id.feb.uſq; ad id.april.In locis frigidis ab idibus martii uſq; in id.maias omnia recte pecora caſtrantur.cal.april.nepa occidit mane:tempeſtatem ſignificat.Non.april.fauonius aut auſter cum grandine nonnunq̃ hoc idem pridie.viii.idus april.uergiliæ ueſpere celãt̃:ĩterdũ hyemat.vii.id.april.vi.et.et.v.auſtri et africi:tempeſtatem ſignificat.iiii.id.april.ſole oriẽte libra occidere incipit:interdum tempeſtatem ſignificat.Pridie id.apri.SVCVlæ celãt̃:hyemat.His diebꝰ locis frigidis prima uinearũ foſſio utiq; ante idus peragenda eſt.Quæq; mẽſe martio poſt confectum æquinoctium fieri debuerunt:nunc deniq; q̃primum exequenda ſunt.Fici uireſque adhuc recte inſeruntur.Seminaria quæ ſunt ante facta:runcari et adhuc commode fodiri poſſunt.Oues tarentinæ radice lanaria lauari debent:ut tonſuræ præparẽtur.Idibus aprilis ut ſupra libra occidit:hyemat.xviii.kalendas maias uentoſa tempeſtas et imbres:nec hoc conſtanter.xv.kalendas maias ſol in taurum tranſitum facit:pluuiam ſignificat.xi.kalen.maias uer-

Orthociſſos:græco uocabulo orthociſſos dicitur recta hedera:quæ per ſe rigẽs ſtat ſine adminiculo.

Nepa.Supra annotatum eſt nepã eſſe ſcorpium:quãuis quidam cancrũ dici exiſtimẽt.M.Tullius pectuſque nepai.

Veruacta.Proſciſſionem agrorũ primam ueruactum appellãt:quaſi ueteractũ:auctor Plinius.

Suculæ celantur:In capite tauri ſunt ſtellæ numero ſeptẽ:quas noſtri ſuculas uocant:græci hyadas nomine pluuio:nam græce ὕειν dicitur pluere:hæ autem ſtellæ cum oriuntur & occidunt tẽpeſtates pluuias largoſq; hymbres cient.ĩperiti arbitrantes dici hyadas a ſuibus qui græca uoce ὗς nominãtur:a ſimilitudine nominis græci appellauere ſuculas:ſiquidẽ ſus per diminutionem dicitur ſucula.hinc locus ille Plautinus quin tu.i.Dierecta cum ſucula & cum porculis.Plin.tradit id ſidus Vulgo appellatum eſſe palilicium:quãdo celantur ueſperi circa palilia:qui dies feſtus eſt uigeſimꝰ

giliæ cum ſole oriuntur:africus uel auſter:dies humidus .ix. kalend.maias prima nocte fidicula apparet : tempeſtatem ſignificat.iiii.kal.maias auſter fere cum pluuia.kal.maiis mane capra exoritur:auſtrinus dies:interdum pruina/pluuie. Pridie kalend.maias canis ſe ueſpere celat : tempeſtatem ſignificat. Per hos dies eadem quę ſupra perſequemur. Poſſuntq; ſi iam librum remittunt:inſeri oleæ uel EMplaſtrati : cæteræq; pomiferæ arbores eodem emplaſtrationis genere inſeri. Sed et prima pampinatio recte incohatur:dum prorepētes oculi digito decuti poſſint. Si qua pręterea in uineis aut foſſor diſturbauit:aut negligentia omiſit:diligens uinitor reſtituere debet:et FRActa iuga conſiderare et reſarcire:aut diſiecto palos reponere:ita ne teneros pampinos explātet. Eodem tempore fœtus fœcundi pecudes ſignari oportet. kalen.maiis hoc biduo ſol unam dicitur tenere particulam:ſucula cū ſole exoritur:ſeptemtrionales uenti.v.nonas maias centaurus totus apparet:tempeſtatem ſignificat.iii.nonas maias idem ſydus pluuiam ſignificat. Pridie nonas maii nepa medius occidit: tempeſtatem ſignificat. Nonas maii uergiliæ exoriūtur:mane fauonius.vii.id.maias æſtatis initium fauonius aut corus. interdū et pluuiæ.vi.id.uergiliæ totæ apparent. fauonius aut corus:interdum pluuiæ.iii.id.maias fidis mane oritur: ſignificat tempeſtatem. Per hos dies runcandæ ſegetes ſunt:fœniſicæ inſtruēdi ſunt. Bonus operatius prati iugerum defecat: nec minus mille ducentos manipulos unus OBligat:qui ſūt ſinguli quaternarum librarum. Arbores quoq; tempus ē ablaqueatas circumfodere et operire. Vna opera nouellas circūfodiet arbores.lxxx.mediocres.lxv.magnas.L. Hoc menſe ſeminaria omnia crebro fodere oportebit:ſed a kalend. martii uſq; in idi.ſeptembris:omnibus menſibus non ſolum ſeminariis:ſed etiam nouellis uineis danda foſſio eſt. Iiſdem diebus ubi prægelidum et pluuium cœlum eſt:OLeæ putātur:et muſcāt. Cęteꝝ tepidis regiōibus duobꝫ tēporibꝫ anni facere iſtud oportebit. Primo ab id.octobris uſq; ad id.decēbris:iterum ab id.feb.uſque in id.martii. Si arbor librum nō remittit:hoc eodem mēſe impaſtinato ſeminario. Nouiſſima poſitio eſt oleaniis taleę:eamq; oportet cū PANxeris:fimo et cinere mixtis oblinere:et ſuppōere muſcū:ne ſole findāt. Sed

primus menſis Aprilis/idemq; urbis romæ natalis.

Emplaſtrari. Inſeri ea inſiciōe/cui nomen eſt emplaſtratio & emplaſtruꝫ/ſuper quo in ſuperioribus ſatis multa.

Fracta iuga: genus uineæ eſt quā uocant iugum/fit autem cum defixis humi palis annectunt ſingulæ trāſuerſæ perticæ/per quas prorepūt uitis pampini/Id genus iugi canteriuꝫ uocāt ruſtici/Inde iugata uinea ſcriptoribus ruſticationis nuncupata.

Obligat: Alligat/obligare uulnus eſt alligare faſceiſq; uincire.

Oleæ muſcantur: Muſco herba Inuoluuntur contegūturq;/ut quodaꝫ quaſi tegumēto ueſtitæ aduerſus frigora muniātur/& ne ſole findantur.

Panxeris: Plantaueris a pango.

hoc idem opus melins fiet ultima patte mẽſis martii:uel prima menſis aprilis:et cæteris temporibus: quibus præcipim⁹ ſeminaria plantis uel ramis cõſerẽ.Id.maiis fidis mane exoritur:auſter aut EVronotus:iterdum dies humiduſ.xvii.kal.iunias idem quod ſupra.xvi.et.xv.kal.iunias euronotus uel auſter cum pluuia.xiiii.kal.iuñ.ſol in geminos introitũ facit .xii.kal.iuñ.ſuculæ exoriunẽ:ſeptemtrionales uenti:nõnũq̃ auſter cum pluuia.xi.et.xii.kal.iunias arctur⁹ mane occidit: tempeſtatem ſignificat.viii.et.vii.et.vi.kal.iunias capra mane exoritur:ſeptẽtrionales uenti.Ab idibus uſq; in kal.iunias ueteranã uineam priuſq̃ florere incipiat:interim fodere oportet:eãdemq; et cæteras omnes uineas itidem pãpinare.Quod ſi ſæpius feceris:puerilis una opera iugerum uineti PAMpinabit.Quibuſdam regionibus oues nũc tondentur:et pecoris nati aut amiſſi ratio accipitur.Item qui lupinum ſtercorãdi agri cauſa ſerit:nunc demum aratro ſubuertit.kalẽ.iuniis et.iiii.nonas aquila exoritur:tempeſtas uentoſa:et interdum pluuia.vii.idus iuñ.arcturus occidit:fauonius aut corus.iii.id.iunias delphinis ueſpere exoritur:fauonius:interdum torat.His diebus ſi opere uicti ſumus:eadem quæ extremo mẽſe maio faciẽda ſunt.Item omnes arbores fructiferæ circumfoſſæ aggerari debẽt:ut ante ſolſtitium id opus peractum ſit. Quinetiam pro conditione regionis et cœli terra uel proſcinditur:uel iteratur.Eaq; ſi eſt difficilis:proſcinditur operis tribus:iteratur duabus:tertiatur una.Lirantur autẽ iugera duo opera una.At ſi facilis eſt terra:proſcinditur iugerum duabuſ operis:iteratur una.Lirantũr una iugera quattuor:cũ in ſubacta iam terra latiores porcæ ſulcantur.quę ratio colligit:ut p autumnum facile poſſint uno iugo:tritici obſeri modii centum qnquaginta:cæterorumq; leguminnm modii centum. Iiſdem diebus area trituræ præparanda eſt:ut quæq; res deſecta erit:in eam conferatur.Vinearum quoq; quibus maior eſt modus:iteratus eſſe debet.Ante ſolſtitium pabulum(ſi facultas eſt)uel nunc:uel etiã ſuperioribus.xv.diebus:qui fuerint ad kalẽdaſ iunias pecori pręberi oportet.A kal.aũt iuniis ſi iam deficit uiridis herba:uſq; in ultimum autumni frondem cæſam præbebimus.Id.iunii calor incipit.viii.kal.iuliaſ ſol introitũ cancro facit:tẽpeſtatẽ ſignificat.xi.cal.iul.anguifer q a gręcis dr̃ ὀφιοῦχος mane occidit tẽpeſtatẽ ſignificat.

Euronotus:nomen uenti eſt:qui medius flat inẽ eurũ & noton.Vnde & nomen accepit auctor Plinius in ſecundo.

Pãpinabit:Pãpinos iutiles decutiet:quid ſit pãpinare quid pampinatio affatĩ diximus ſupra & docet Colũella loco ſuo.

Lirãtur:In liras digerũt ſulcãturq; factis porcis:de q̃bus ſupraſcripſi ſatis diligenter.

Ophiuchos:In cœlo ſupra ſcorpione3 conſtitutũ eſt ſid⁹:ita figuratum ut manib⁹ anguem medium teneat.Vnde a noſtris dicitur anguifer:& anguitenẽſ:a græcis ophiuchoſ:qui dicũt οφιν ſerpentem και εχω teneo.Quida3 appellant ophiulcu3:ab eo qđ eſt ελκω traho Celebratior ẽ prior lectio apud higinum fabuloſa narratio eſt qs fuerit hic anguitenẽs:habet ĩ capite ſtellam una3 in utroq; Humero ſingulas:In ſiniſtra mãu treſ in dextra quattuor:Totus conſtat ex ſtellis numero uiginti tribus.

.viii.et.vii.et.vi.kal.iul.ſolſtitiũ:fauoni⁹ et calor.iii.kal.iulias
uentoſa tempeſtas.His diebus eadem quæ ſupra.Sed et uiciã
in pabulum ſecare oportet:priuſq̃ ſiliquæ eius durenť:ordeũ
metere:fabã ſerotinã ducere:fabã maturam cõterere:et paleas
eius diligẽter recõdere:ordeũ terere:paleaſq; omnis reconde/
re:ALuos caſtrare.quas ſubĩde nono quoq; aut.x.die ad kal.
maias conſiderare et curare oportet.Nunc autem ſi ſunt pleni
atq; OPERculari faui:demendi ſunt.Sin autem maiore parte
uacant:aut ſine operculis adaperti ſũt:nondum eſſe maturos
ſignificatur:itaq; mellatio ẽ differenda.Quidam in prouin/
ciis tranſmarinis uel hoc:ſequente menſe ſeſama ferunt.kalẽ.
iuliis fauonius uel auſter:et calor.iiii.noñ.iulias corona occi/
dit mane.Pridie noñ.iulias cancer medius occidit:calor.viii.
idus iul.capricornus medius occidit.vii.id.iul.CEphe⁹ ueſ/
pere oritur:tempeſtatem ſignificat.vi.id.iul.PROdromi fla/
re ĩcipiũt.His diebus eadẽ quæ ſupra.Sed et proſciſſum uer/
uactũ optime nunc iteratur:et ſilueſtris ager decreſcente luna
utiliſſime extirpatur.Idib⁹ iuliis PROcyon exoritur mane:
tempeſtatem ſignificat.xiii.kal.auguſtas ſol in leonem tran/
ſitum facit:fauonius.ix.kal.auguſtas leonis in pectore clara
ſtella oritur:interdum tempeſtatem ſignificat.viii.kal.augu/
ſtas aquarius ĩcipit occidere clare:fauonius uel auſter.vii.kal.
auguſtas canicula apparet:caligo æſtuoſa.vi.kalẽ.aug.aquila
oritur.iiii.kal.auguſtas:leonis in pectore claræ ſtellæ exoriũ/
tur:interdum tempeſtatem ſignificant.iii.kal.auguſtas aqui/
la occidit:ſignificat tempeſtatem.His diebus locis tempera/
tis et maritimis meſſis conficitur:et intra dies.xxx.q̃ deſecta
eſt:ſtramenta præciſa in aceruum congeruntur.Iugerum ſtra/
mentorũ opera una deſecat:quibus remotis priuſq̃ ſol acrior
exurat terrã:oẽs arbores:quæ fuerãt in ſegete:circũfodere:et
adobruere oportet.Item quib⁹ magna ſementis præparatur:
nunc debent iterare.Nã de fodiendis collendiſue nouellis ui/
neis ſæpius iam dixi:nullum eſſe menſem omittendũ:donec
autumnale æquinoctiũ conficiatur.Meminiſſe autem opor/
tebit:ut p hos et auguſti mẽſis dies antelucanis et ueſpertinis
temporibus frondẽ pecudib⁹ cædamus.Itẽ quaſcũq; uineas
culturi ſumus:ne p æſtum ſed mane uſq; in tertiam et a decia
uſq; in crepuſculũ fodiamus.Quibuſdã regiõib⁹ ſicut Cili/
cia et pãphilia hoc mẽſe SEſama ſerũť:Italiæ aũt regiõibus
humidis poſſũt ultio mẽſe iunio ſeri.Quietiã tp̃s ẽ ficulneis

Aluos caſtrare: Caſtrãtur alui,qñ faui eximuntur.
Operculati:oper/culis tecti.

Cepheus: Inter ſidera cepheus eſt, quẽ ethiopũ regez fuiſſe tradũt ãdro/madæ patrẽ,quæ ceto propoſita a p/ſeo liberata eſt.qui oẽs inter ſidera re/cepti eſſe memorã/tur,cepheus ut ait .M.Cicero ſequit manib⁹ paſſis ter/ga ſeptẽtrionis.

Prodromi:Ete/ſias uentos ſignifi/cat,q pdromi uo/cãtur,ex eo quod præcurrũt antece/dũtq; ortũ canicu/læ:Iohãnes bapti/ſta dictus eſt pdro/mos tãq̃ præcurſor domini.

Procyon.Ora/tius ait in carmini/bus,iam pcyon fu/rit,diciť hoc ſidus græca uoce pcyon/quaſi ante canẽ ex/oriens.de quo.M. Tullius ante canẽ procyon graio qui noie ferť.hoc ſid⁹/ut autumat Plini⁹/apud romanos nõ habet nomen,niſi uelimus itelligi ca/niculã hoc ẽ mino/rẽ canẽ.exoriť cuz leone ut docet hi/ginus.

Seſania:Lego ſe/ſama,ꝑcipit Colu/mella i ſcdo ſeſama ab ẽqnoctio autũ/nali eẽ ſerẽda.Hic oleũ ſeſaminũ dic/tũ ẽ & alterũ gen⁹ ſeſamodes.

Occidit ma/ ne:Occaſum matutinũ in/ telligit/de q° Plinius ſcitiſ/ ſime ſcribit/ cum uero ait exoritur ma/ ne ſignat or/ tum matuti/ num.

Carex:nomẽ herbe aculea/ te noxiæ eſt/ unde carectũ dicimus locũ carice refer/ tum/Virgili⁹ tu poſt carec/ ta latebas.

Piſcis au/ ſtrinus: Duo ſunt in ſigni/ fero piſces al/ ter notius ſi/ ue auſtrinus nominatus/ q a ad auſtrũ ſpectat/alter boreus quia ſpectat ad po lum Articũ/ & regionem boreale3/cõ/ iunctio horũ piſcium no/ dus uocatur.

arboribus caprificum ſuſpendere. Quod quidam exiſtimãt iccir/
co fieri debere : ne fructus decidat:et ut celerius ad maturitatẽ p/
ueniat. kal. auguſti eteſiæ. Pridie nonas auguſti leo medius exo/
ritur:tempeſtatẽ ſignificat. vii. idus aug. aquarius occidit: medi⁹
nebuloſus æſtus. Pridie idus auguſti fidis OCcidit mane:et au/
tumnus incipit. His diebus eadem quæ ſupra. Nonnullis tamen
locis faui demetuntur. Qui non ſunt melle repleti nec operculati:
differenda eſt in menſem octobrẽ mellario. Idibus auguſti delphi/
ni occaſus:tempeſtatem ſignificat. xviiii. cal. ſeptemb. eiuſdem ſy/
deris matutin⁹ occaſus:tẽpeſtatẽ ſignificat. xiii. cal. ſeptemb. ſol ĩ
uirginem tranſitum facit. Hoc et ſequenti die tempeſtatẽ ſignifi/
cat:interdum et tonat. Hoc eodem die fidis occidit. x. cal. ſeptẽb.
ex eodem ſydere tempeſtas plerumq; oritur et pluuia. vii. calẽdas
ſeptemb. uindemiator exoritur mane:et arcturus incipit occidere:
interdum pluuia. iii. cal. ſeptembris humeri uirginis exoriuntur:
eteſiæ deſinunt flare:et interdum hyemat. Pridie cal. ſeptembris:
andromeda ueſperi exoritur:interdum hyemat. His quidem die/
bus arbores ficorum inoculantur:quod genus inſitionis empla/
ſtratio nocatur. Idq; licet uel commodius facere ſuperiore menſe
poſt idus iulias:quo tẽpore etiam aliarum arborũ nõnulli empla/
ſtrationem faciunt. Quibuſdã locis ut in betica maritimis regio/
nibus et africa uindemia conficitur. Sed frigidioribus regionibus
puluerationem faciunt:quam uocant ruſtici occationẽ:quom oĩs
gleba in uineis refringitur:et reſoluitur in puluerem. Hoc eodem
tempore:priuſq̃ uineæ puluerentur:ſi pexilis eſt uel rara ipſa uitis:
lupini modii tres uel quattuor in ſingula iugera ſpargantur:et ita
occantur:qui cum frutificauerint:prima tum foſſiõe cõuerſi ſatis
bonũ ſtercus uineis præbẽt. Multi etiam ſi pluuius eſt ſtatus cœli
ſicut ſuburbana regione italiæ pampinis uitem ſpoliãt:ut percoq
fructus poſſint:nec putreſcere imbribus. At econtrario locis cali/
dioribus:ut modo nominatis ꝓuinciis circa uindemiam adum/
brantur:uel ſtramentis uel aliis tegumentis uuæ:ne uentis aut ca/
loribus exareſcant. Hoc idem tempus eſt aridis uuis ficiſq; confi/
ciendis:de quibus quemadmodũ paſſæ fiant:ſuo loco dicemus:
cum uillicæ perſequemur officia. Filix quoq; aut CArex ubicũq;
naſcitur:auguſto menſe recte extirpatur:melius tamen circa: idus
iulias ante caniculæ exortum. kal. ſeptembris calor. iiii. nonaſ. ſep/
tembris PIſcis auſtrinus deſinit occidere:calor. n. ante ſeptẽb. arc/
turus exorit́:fauoni⁹ uel corus. vii. id. ſeptẽb. piſcis aqlõis deſinit
occidere:et capra exorit́:tempeſtatẽ ſignificat. iii. idus ſeptembris

fauonius aut afric9:uirgo media exorit̃.His dieb϶ locis maritimis
et calidis uindemia et cætera quę ſupraſcripta ſunt cõmode admi/
niſtrãt̃.Iteratio quoq; aratiõis ꝑacta eſſe debet:ſi ſerius terra ꝓſciſſa
ẽ.Sin aũt celerius:ẽt tertiatũ ſiue ſatũ ſolũ eſſe conuenit. Hoc etiam
tẽpore qui conſueuerunt uina cõdire:aquã marinã pręparãt:et ad/
uectam decoquũt.de qua cõficiẽda cũ uillicæ officia exequar:præ/
cipiam.Idib϶ ſeptembris ex priſtino ſydere nõnũq̃ tẽpeſtatẽ ſigni/
ficat.xv.kal.octob.arctur9 exorit̃:fauonius et africus:ĩterdũ eur9:
quem qdã uulturnũ appellant.xiiii.kal.octob.SPIca uirginis exo/
ritur:fauonius aut corus.xiii.kalẽ.octob.ſol ĩ libram tranſitũ facit:
crater maturino tẽpore apparet.xi.kal.octob.piſces occidũt mane:
item aries occidere ĩcipit:fauonius aut corus:ĩterdũ auſter cũ ĩbri/
bus.x.kal.octob.argo nauis occidit:tempeſtatẽ ſignificat ĩterdum
etiam pluuiam.viiii.kal.octob.centaurus ĩcipit mane oriri: tempe
ſtatẽ ſignificat:ĩterdum et pluuiam.viii.kal.octob.et.vii.et.vi.æq/
noctiũ autũnale plerũq; ſignificat.v.cal.octob.hædi exoriunt̃: fa/
uonius:nõnunq̃ auſter cũ pluuia.iiii.cal.octob.uirgo deſinit oriri:
tẽpeſtatẽ ſignificat.His diebus uindemiæ pluribus regionib϶ fiũt:
quarum maturitatem alii aliter ĩterpretati ſũt.Quidam quom ui/
diſſent partem aliquã uuarum uireſcere:crediderũt tempeſtiuã eſſe
ĩterdũ uindemiã.Quidam cũ cõcoloratas et perlucidas uuas aĩad/
uertiſſent:nõnulli etiam cum pampinoſ ac folia decidere cõſideraſ/
ſent.Quę omnia fallacia ſunt:quoniam ĩmaturis uuis omnia eadẽ
poſſunt accidere:propter intemperiem ſolis aut anni.Itaq; nonnulli
guſtu explorare maturitatem tentauerunt:ut ſiue dulcis eſſet ſapor
uuæ ſiue acidus:perĩde exiſtimarent.Sed et hæc ipſa res habet ali/
quam fallaciam.Nam quædam genera uuaꝝ nõnũq̃ dulcedinem
capiũt ꝓpter auſteritatem nimiam.Itaq; opportunũ eſt:(quod nos
facimus)ipſã naturalẽ contẽplari maturitatẽ.Naturalis aũt matu/
ritas ẽ:ſi cũ expreſſeris uinacea:quæ acinis celant̃:iã ĩfuſcata et nõ/
nulla ꝓpemodũ nigra fuerĩt.Nã colorẽ nulla res uinaceis põt affer/
re:niſi naturæ maturitas:ꝓſerti cũ ita ĩ media parte acinoꝝ ſint:ut et
a ſole æſtuante et a uentis ꝓtegant̃:humorq; ipſe nõ patit̃ ea præ/
cipi aut infuſcari:niſi ſuapte natura.Hoc igit̃ quom exploratũ ha/
buerit uillicus:ſciat uindemiam ſibi eſſe.faciẽdã.Sed anteq̃ fructũ
cogere ĩcipiat:cũcta præparãda erũt ſuperiore(ſi fieri poſſet)menſe.
Si min9 certe ut ãte qndecim dies dolia partĩ picata:partĩ defricata
et diligẽter lota marina uel aqua ſalſa et recte ſiccata . Tũ et opcula
COlaq; et cætera ſine qb϶ ꝓbe cõfici muſtum nõ poteſt. Torcularia
uero et fora diligenter emundata lotaq;. Et ſi res ita exegerit picata

Spica Virginis: Nomen eſt ſideris antiq ſpicũ neutro genere dixeř hinc illud ſpicũ illuſtre ferens ſplendẽti corpore uirgo.

Cola: Vaſa ſiue inſtrumenta ſunt ad Colandum uinus defecãdũq; accomodata a colando nominata de q bus Virgilius colaq; prelorũ fumoſis deripe tectis. uillicus ut inquit Cato habere debet cola uinaria tria cola qs flores dematria.

præparataqꝫ habeat ligna:quibus defrutũ et ſapam decoquat. Tũ etiam ſalem atqꝫ odoramenta:quibus condire uina conſueuerint: multo ante repoſita eſſe oportet. Nec tamen hæc cura totum auocet eũ a cætera ruris cultura. Nam et NApinæ itemqꝫ rapinæ ſiccaneis locis per hos dies fiunt. Farraginaria quoqꝫ pecori futura p hyememe pręſidio. Itemqꝫ ſiliquam quod ruſtici fœnum græcum uocant. Nec minus in pabulum uiria nunc demum cõſeritur. Tũ etiam lupini hæc erit præcipua ſatio:quem quidã uel ab area ꝑrinus in agrum deferri putant oportere. Miliũ et panicum hoc tẽpore demetitur:quo faſeolus ad eſcam ſeritur. Nam ad percipiendum ſemen ultima parte octobr̃.circa kal.nouẽbr̃.melius obruitᷣ. Quare cum hæc cuncta in agris exequi debeat:poſſit eoꝝ curam: quæ intra uillam facienda ſunt:uillicæ delegare. Ita tamen ut ipſe cõſideret an recte facta ſint. kal.octobr̃.et.vi.noñ. interdum tempeſtatem ſignificat. IIII.noñ.octobris auriga occidit mane:uirgo deſinit occidere:ſignificat nõnũq̃ tempeſtatem. III.noñ.octobris corona incipit exoriri:ſignificat tempeſtatem. Pridie nonas octobris hędi oriuntur ueſpere:aries medius occidit:aquilo. VIII.idus octobris coronæ clara ſtella exoritᷣ. VI.idus octobr̃.uergiliæ exoriuntur ueſpere:fauonius:et interdum africus cũ pluuia. III.et pridie idus octobris corona tota mane exoritur: auſter hybernus et nõnũq pluuia. Per hos dies frigidis regionibus uindemia et cætera:quæ ſupra ſcripta ſunt fieri ſolent. Iiſdemqꝫ regionibus frumenta matura ſeruntur:et præcipue far adoreum. Locis etiã opacis triricum nunc recte ſeritur. Et quoniam ſementis mentionem fecimus:non intempeſtiue quantum cuiuſqꝫ ſeminis iugerũ agri recipiat referemus. Iugerum agri recipit tritici modios quattuor uel qnqꝫ:farris adorei modios. viiii.uel.x.ordei modios.v.uel.vi. milii uel panici ſeſtarios.iiii.uel.v.lupini modios.viii.uel decem: faſeoli modios quattuor:piſi modios tres uel quattuor:fabæ modios ſex:lentis modiũ unũ uel paulo ãplius:lini ſeminis modios nouẽ uel decẽ:cicerculę modios tres uel quattuor:ciceris modios tres uel quattuor:ſeſami ſeſtarios quattuor uel quinqꝫ: VIriæ pabularis modios ſeptẽ uel octo:uitiæ ſeminalis modios.v.uel ſex: erui modios quattuor uel qnqꝫ:farraginis ordeaceæ modios ſeptẽ uel octo:SILIquæ modios ſex. Medicæ ſingulos cyathos ſerere oportet in areolis longis pedum decem:latis pedum quinqꝫ. Canabis grana ſex in pede quadrato ponuntur. Idibus octobris et ſequenti biduo interdum tempeſtas:nonnũq̃ rorat. xiiii. kal.nouẽbris ſol in ſcorpionem tranſitum facit. xiii.et.xii.kal.nouẽbris ſo/

Napinæ rapinæ:Ideſt ſationes naporũ Raporũqꝫ. M.Cato. rapinam & coles rapicii uñ fiãt & raphanum in loco ſtercorato bñ aut ĩ loco craſſo ſerito. Annotandũ dici rapitiũ a Catone prout uulgo uernacula dictione uſurpatᷣ. Rapina ĩ hoc ſignificatu media correpta pronuntiantur.

Vitiæ pabularis. quæ ſcilicet pabuli cauſa ſeritur eſtqꝫ pabulum quadrupedum.

Siliquæ modios: Diſpice an hoc in loco legẽdũ ſit ſiliciæ. ſic.n. uocatur fenũ græcum. qđ græci buceras dicũt. alii ego ceras. q°niam corniculis ſemen ẽ ſimile.

lis exortus:uergiliæ incipiũt occidere:tempeſtatem ſignificat. xi. kalẽ.nouembris tauri cauda occidit:auſter:interdum pluuia.viii. kalend.nouembris centaurus exoriri mane deſinit : tempeſtatem ſignificat.viii.cal.nouembris nepæ frons exoritur : tempeſtatem ſignificat.v.calen.nouembris uergiliæ occidunt:hyemat cum frigore et gelicidiis.iiii.cal.nouẽb.arcturus ĩ ueſpere occidit: uentoſus dies .iii.cal.et pridie nouembris caſſiope incipit occidere:tempeſtatem ſignificat. Per hos dies quæcũq; ſemina differri debent: arbuſculæq; omnis generis recte ponũt. Vlmi quoq; uitibꝰ recte maritantur:ipſæq; uites in arbuſtis et uineis commode propagantur. Seminaria runcare et fodere tempus eſt. Tum etiam arbores ablaqueare:nec minus uineas : eaſdemq; putare. Itemq; in arbuſtis uitem deputare. Seminaria quę ſuo tempore pampinata nõ ſunt:arbuſculaſq; ficorum in ſeminariis putari:et ad ſingulos ſtilos redigi debent:quę tamen melius dum tenera ſunt:per germinationem pampinantur. Sed quom omnia in agricultura ſtrenue facienda ſunt:tum maxime ſementis. Vetus eſt agricolarum prouerbium: Maturam ſationem ſæpe decipere ſolere:ſeram nũq̃: quin mala ſit. Itaq; in totum præcipimus:ut quiſq; natura locus frigidus erit:is primum conſeratur:ut quiſq; calidus nouiſſime. Vitia et faba ſtercorare agrum dicuntur. Lupinum niſi in florem uerteris:nihil agrum ſtercoraueris. Sed nec ulla res magis uacuis operariis aut ſeritur:aut conditur. Nam et primis temporibꝰ ante ullam ſementem poſſet id obruere:et nouiſſime poſt coctos fructus tollere. Sementi facta inoccare oportet quod ſparſeris. Duo iugera tres operæ commode occabunt:arboreſq;:quæ intererũt:ablaqueabunt. Quis ãtiqui ſingulis operis ſingula iugera ſarriri et occari uelint. quod an recte fieri poſſit:affirmare nõ auſim. Eodẽ tẽpore foſſas riuoſq; purgare:et ELIces ſulcoſq; aquarios cõuenit facere. Iiſdem temporibꝰ ſi ſit fraxineam:ſi minus orneam: ſi nec hæc ſit: iligneam frondem bubus recte præbebimus . Glandiſquoq; non inutile eſt SINGVLIS iugis modios ſingulos dare:nec tamen amplius ne laborent:nec minus diebus.xxx.præbueris. Nam ſi paucioribus diebus datur(ut ait Higinus)per uer ſcabioſi boues fiunt. Glãs autem paleis immiſcenda eſt : atq; ita bubus apponenda. Tum etiam ſiluam ſiquis barbaricam:id ẽ cõſemineam uelit facere:recte conſerere glandibus et cęteris ſeminibus. Tũ et olea deſtringẽda ẽ:ex qua uelis uiride oleũ efficere: qđ fit optimũ ex uaria oliua:cũ ĩcipit nigreſcere. Nã acerbũ niſi ex alba olea fieri non debet. kal.nouẽb.et poſtridie caput tauri occidit:

Elices ſulcoſq; aquarios. τοαυτο ideſt bis idem dixit namq; elices uocãt ſulcos aquarios per quos aqua collecta educit ex liris agrorum:non lõge diſtãt foſſæ iciles quę & incilia appellant de quibus ſic ſcribũt iuriſconſulti Titulo de riuis incile eſt locus depreſſus ad latus fluminus ex eo dictus quod incidatur. Inciditur enim uel lapis uel terra unde primum aqua ex flomine agi poſſit.

Singulis iugis: Ideſt duobus bubus qui uno iugo cõtinentur.

pluuiā ſignificat.iiii.nonas nouēb.fidicula mane exorit̃: hyemat et pluit.viii.idus nouemb.idem ſydus totum exorit̃ auſter uel fauonius hyemat.vii.idus nouemb.ſtella clara ſcorpionis exorit̃:ſignificat tempeſtatem:hyemat:uel uulturn9 ĩterdum totat.vi.idus nouembris uergiliæ mane occidunt:ſignificat tempeſtatē:hyemat .v.idus nouembris hyemis initium:auſter aut eurus:interdum torat.His diebus uſq; in idus quæ ſuperiore mēſe facere nō potueris: adhuc tolerabiliter efficies.Sed et proprie hoc obſeruabiſ:ut pridie q̃ plenilunium ſit:ſi minus certe ipſo plenilunio omnem quā ſaturus es fabam uno die peragas:ſed poſtea licebit ab auibus et pecore defenſam obruas.Eãq; ſi ita cōpetierit lunæ curſus:ãte id. nouēb.occatā habeas:q̃pinguiſſimo et nouo loco:ſi minus q̃ſtercoratiſſimo. Satis erit ĩ ſingula iugera uehes ſtercoris cōportare numero decē et octo.Vehes aūt ſtercoris habet modios octogīta: Ex quo colligit̃ oportere ĩ denos quoquouerſus pedes modios quos ſtercoris ſpargere.Quæ ratio docet uniuerſo iugero ſatiſfacere modios. M .ccc. xl.Tū ēt cōuenit oleas ablaqueare.Et ſi ſūt parū fructuoſæ uel cacuminibꝰ retorridę frōdis:magnis arboribꝰ quaternoſ modios ſtercoris caprini circūſpargere:ĩ cæteris aūt ꝓ magnitudine portionem ſeruare.Eodē tēpore uineis ablaqueatis colūbinū ſtercus ad ſingulas uites:qđ ſit inſtar uni9 ſeſtarii:uel urinæ hoĩs cōgios:uel alteri9 generis quaternos ſeſtarios ſtercoris ĩfundere.Iugerū uinearū in ſenos pedes poſitarum duæ operæ ablaqueant.Idibꝰ nouemb.dies ĩcertus:ſœpius tñ placidus.xvi.kal.nouembris Fidis exorit̃ mane: auſter:interdū aquilo magnus.xv.kal.decemb.aq̃lo:interdū auſter cū pluuia.xiiii.kal.decembris ſol in ſagittarium trāſitū facit:ſuculę mane oriunt̃:tempeſtatem ſignificat.xii.kal.decembris tauri cornua ueſperi occidunt:aq̃lo frigidus:et pluuia.xi.kal.decembris ſucula mane occidit:hyemat.x.kal.decēbris lepus occidit mãe:tēpeſtatem ſignificat.vii.kalē.decēbris canicula occidit ſolis ortu:hyemat.Pridie kal.decembris totæ ſuculæ occidunt:fauonius aut auſter:interdum pluuia.His diebus quæ præterita erunt ſuperioribus opera conſequi oportet.Et ſi nō plurimū ſerimus:optimum ē intra kal.decēbris ſemērē confeciſſe.Sed ēt longis noctibus ad diurnum tempus aliquid adiiciendū eſt.Nam multa ſūt quæ in lucubratiōe recte aguntur.Siue enim uineas poſſidemus.pali et Ridicæ poſſūt dolari exacuiq;:Siue regio ferulę uel corticis ferax eſt:apibꝰ aluearia fieri debent:Siue palmæ ſparti ue fœcunda eſt: fiſcinæ SPARTæq;:Seu uirgultorum corbes ex uimine.Ac ne cætera nunc perſequar:nulla regio non aliquid affert:quod ad lucubrationem confi-

Fidis: Fidicula lyra, nomen eſt cœleſtis ſideris.

Ridicæ: Inter genera pedamētorum ſiue perticarum ſūt ridicæ quæ ut auctor eſt. M. Varro e q̃rcu & iunipero optimæ fiunt.

Spartæq;: ſūt uaſa iūcea a ſparto dictæ ex quo fiunt. ē autē ſpartum genus iunci ſiue herbæ ibericę de quo multa Plinius libro undeuigeſimo: autumant grāmatici ſportas quoque dici ab hoc ſparto quaſi ſparteas.

ci poſſit. Nam inertis eſt agricolæ expectare diei breuitatem: præcipue in his regionibus in quibus brumales dies horarum nouem ſũt: nocteſque horarum quindecim. Poſſit etiam ſalix deciſa pridie ad lucubrationem expurgari: et ad uitium ligamina præparari. Quæ ſi natura minus lenta eſt: ante dies quindecim præcidẽda eſt: et purgata in ſtercore obruenda eſt: ut lenteſcat. Sin autem iampridẽ cæſa exaruit: in piſcina maceranda eſt. Tum etiam per lucubrationem ferramenta acuere: et ad ea facere uel facta manubria aptare: quorum optima ſunt ilignea: deinde carpinea: poſt hæc fraxinea. kal. decembris dies incertus ſæpius tamen placidus. viii. idus decembris ſagittarius medius occidit: tẽpeſtatẽ ſignificat. vii. idus decembris aquila mane oritur africus: interdũ auſter: irrorat. iii. idus decẽbris COrus uel ſeptentrio: interdum auſter cum pluuia. His diebus quæ prætérita erunt ſuperiore menſe opera: peragi debebunt: utiq; in locis temperatis aut calidis: nam in frigidis recte fieri iam non poſſunt. Idibus decembris ſcorpio totus mane exorit: hyemat. xvi. kal. ianuarii ſol in capricornum tranſitum facit: brumale ſolſtitium: ut Hipparcho placet: itaq; tempeſtatem ſæpe ſignificat. xv. kal. ianuarii capra occidit mane: tẽpeſtatem ſignificat. ix. kal. ianuarii brumale ſolſtitium (ſicut chaldæi obſeruant) ſignificat. vi. kal. ianuarii delphinus incipit oriri mane: tẽpeſtatem ſignificat. iiii. kal. ianuarii aq̄la ueſpere occidit: hyemat. iii. kal. ianuarii canicula occidit ueſpere: tempeſtatem ſignificat. Pridie kal. ianuarii tempeſtas uentoſa. His diebus qui religioſius rem ruſticam colunt: niſi ſi uinearum cauſa paſtines: nam negant debere terrã ferro commoueri. Itaq; quicquid citra id genus effici poteſt: id ab his comprehenditur: ut olea legatur et cõficiatur: ut VItis paletur: et capite tenus alligetur: et iuga uineis imponãtur: et capiſtrentur. Cæterum PALmare: id eſt materias alligare: hoc tempore nõ expedit: q̄a plurimæ propter rigorem: qui fit ex frigore: franguntur. Poſſunt etiã his diebꝰ ceraſa et tuberes et armeniacæ atq; amygdalæ cæteræq; arbores: quæ primæ florent: inſeri commode. Nõnulli et legumina ſerunt. kal. ianuarii dies incertus. iii. nonas ianuarii cancer occidit: tempeſtas uaria. Pridie nonas ianuarii media hyemis: auſter multus: interdum pluuia. Nonis ianuariis fidis exorit mane: tempeſtas uaria. Sexto idus ianuaria s auſter: ĩterdũ fauonius. v. idus ianuarias auſter: interdũ ĩber. Pridie idus ianuarias ĩcertus ſtatus cœli. Per hos quoq; dies abſtinent terrenis operibus religioſiores agricolæ: ita tñ ut ipſis cal. ianuariis auſpicandi cauſa omne genus operis inſtaurent. Cæterũ differant terrenam molitionem uſq; in proximas idus. Sed nec ignorare debebit uillicus quid uni iugo boum quoquo menſe per ſingu-

Corus uel ſeptẽtrio: ſcito hic ſeptẽtrionem poni pro uẽto ſeptemtrionali: quẽ gelliꝰ ſeptemtrionariũ uocat. grece απα κτιασ appellat. Pliniꝰ in ſecundo a ſeptemtrionibus ſeptemtrio flat. Itẽ l. viii. tãto pernitioſior ſeptemtrio eſt.

Vitis paletur. Palis adminiculet & pedamẽtis fulciatur.

Palmare: Purior lectio eſt palare a palis uerbo formato.

los dies præſtari ſatis ē.Quare hui⁹ quoqꝫ curæ rōnē ſubiiciem⁹. Mēſe ianuario paleas cū erui macerati ſeſtariis ſex : uel paleas cū cicerculę freſæ ſemodio:uel frōdis corbē pabulatoriū modioꝝ uiginti:uel paleas quātū uelint et fœni pōdo uiginti:uel affatī uiridē frondē ex ilice uel lauro:uel qđ oībus præſtat farraginē ordeaceā dabiṭ ſiccā:februario idē:martio idem. Vel ſi opus facturi ſūt: fœni pōdo qnquagīta. Aprili frondē querneā et populeā. Ex cal. ad idus uel paleas uel fœni pōdo quadraginta. Maio pabulū affatim:iunio ex cal.frondē affatim:iulio idē:auguſto idē: uel paleas ex aruo pōdo qnquaginta:ſeptēbri frondē affatim: octobri frōdē et ficulnea folia.Nouembri ad idus frondē uel folia ficulnea:quæ ſint corbis unius. Ex idibus glādis modiū unū paleis immixtū: et lupini macerati modiū unū paleis īmixtū:uel maturā farraginem.Decēbri frondē aridā:uel paleas cū erui ſemodio macerato: uel lupini qđ ex ſemodio macerato exegerit: uel glādis modium unū:aliter modios duos:ut ſupra ſcriptū ē uel farraginē.

Proſa de cultu hortorū:et herbis hortenſibꝫ. Cap.iii.

e T quoniā pcēſuimus opera quę ſuis qbuſqꝫ tēporibꝫ āni uillicū exeq oporteret:memores polliciti noſtri ſubiūgemus cultus hortoꝝ:quoꝝ ęque curā ſuſcipere debebit:ut et quottidiani uictus ſui leuet ſumptū:et aduenīēti domino præbeat:qđ ait poeta:INemptas ruris dapes. Democritus in eo libro quē georgica appellauit:parū prudēter cenſet eos facere:q hortoꝝ extruant munimēta:qꝫ NEqꝫ latere fabricata MAteries perennare poſſit pluuiis ac tēpeſtatibꝫ plerūqꝫ infeſtata:neqꝫ lapideſ ſupra rei dignitatē poſcat īpenſa.Si uero amplū modū ſepire qs uelit:patrimonio eſſe opus.Ipſe igiť oſtendā rōnem qua non magna opera hortū ab incurſu hoīum pecudūqꝫ munimus. Vetuſtiſſimi auctores uiuā ſepem ſtructili prætulerūt:qa nō ſolū minorē īpenſam deſideraret:uerū etiam diuturnior immenſis tēporibꝫ pmaneret. Itaqꝫ uepres efficiendi cōſitis ſpinis rōnem talem reddiderūt. Locus quē ſepire deſtinaueris ab æqnoctio autūnali ſimul atqꝫ terra madueit imbribus:circumuallādus eſt duobus ſulcis tripedaneo ſpatio inter ſe diſtātibus.Modū altitudinis et latitudinis eoꝝ abunde ē eſſe bipedaneū:ſed eos uacuos per hyemate patiemur pręparatis ſeminibꝫ qbꝫ obſerāť. Ea ſint uaſtiſſimarū ſpinaꝝ maīeqꝫ rubi et paliuri et eius:quē græci uocant κυνὸς βάτον:nos SEntē canis appellam⁹.Hoꝝ aūt ruboꝝ ſemīa q̄ maturiſſima eligi oportet:et erui moliti farinæ īmiſcere:quæ cū eſt aqua conſparſa:illinitur uel nauticis ueteribus funibus uel qbuſlibet aliis reſtibus. Sic

Inēptas dapes: Verſus Vir.ex quarto georgicō. quos hoc ī loco citat Columella, ſunt hi,Regū æquabat opes aīs,ſeraqꝫ reuertens nocte domū dapibus mēſas onerabat inemptis.

Neqꝫ latere:Ideſt pariete lateritio & ſtructura ex laterib⁹ coctis facta.

Materies: Lego maceries. eſt enim maceria ſiue maceries ſeptus & paries, quo horti ſepiūtur,Plautus ī Truculento,qđ maceria illa quæ ī horto eſt. In noctes ſingulas latere fit minor.

Sentes canis: Palladi⁹ hoc idem referens ait,aliī ſpinarū plātas & ſemina in munitione diſponāt ſed meli⁹ erit rubi ſemina & ſpinæ, quæ rub⁹ canim⁹ uocať,matura colligere: & cum farina erui ex aqua macerata miſcere, funes

eati deinde funiculi reponunt̃ in tabulato. Mox ubi bruma cõfecta ẽ:
intermiſſis quadraginta diebus circa hirundinis aduentum cum iam
fauonius exoritur:poſt idus februarii ſi qua in ſulcis per hyemem cõ/
ſtitit aqua exhauritur:reſolutaq; humus:quæ erat autũno regeſta:uſq;
ad mediam ſulcorum altitudinem repõitur.Prædicti deinde funes de
tabulato prompti explicantur:et in longitudinem per utrumq; ſulcũ
porrecti obruuntur:ſed ita ut nõ nimium ſupergeſta terra ſemina ſpi/
narum:quæ inhærent toris funiculorũ enaſci poſſint. Ea fere circa tri/
ceſimum diem prorepunt. Atq; ubi cœperunt aliquod incrementum
habere:ſic inſueſci debent:ut in id ſpatiũ quod ſulcis interiacet incli/
nentur .Oportebit autem uirgeam ſepem interponere:quam ſuperſcẽ/
dant ſentes utrinſq; ſulci:et ſi quo interdum quaſi adminiculo priuſq̃
corroborentur acquieſcant. Hunc ueprem MANIfeſtum eſt interimi
non poſſe:niſi radicitus effodere uelis.Cæterum etiam poſt ignis in/
iuriam melius renaſci dubium nulli eſt. Et hęc quidẽ claudendi horti
ratio eſt maxime antiquis probata.Locum autem prius eligi conue/
niet:ſi permittit agri ſitus iuxta uillam præcipue pinguem:quiq; ad/
ueniente riuo:uel ſi non ſit fluens aqua fonte puteali poſſit rigari . Sed
ut certam perennitatis puteus habeat fidem:tum demum effodiendus
eſt:cum ſol ultimas partes uirginis optinebit: id eſt menſe ſeptembri
ante æquinoctium autumnale. Siquidem maxime explorantur uires
fontium:cũ ex longa ſiccitate æſtatis terra caret humore pluuiali.Pro/
uidendum eſt autẽ ne hortus areę ſubiaceat:neue per triturã uenti poſ/
ſint paleas aut puluerẽ in eum perferre:namq; utraq; ſunt oleribus ini/
mica.Mox ordinandi paſtinãdiq; ſoli duo ſunt tempora:quoniã duæ
quoq; olerum ſationes.Nam et autumno et uere plurima ſerunt̃: me/
lius tamen uere riguis locis:quoniam et naſcentis anni clæmentia ex/
cipit ꝓdeuntia ſemina:et ſitis æſtatis reſtinguitur fontibus. At ubi lo/
ci natura neq; manu illatam:neq; ſuæ ſpontis aquam miniſtrari pati/
tur:nullum quidem aliud auxilium eſt:q̃ hyemales pluuiæ . Poteſt tñ
etiam in ſicciſſimis locis opus cuſtodiri:ſi depreſſius paſtinet̃ ſolum:
eiuſq; abunde eſt gradum effodere tribus pedibus:ut in quattuor cõ/
ſurgat regeſtum.At ubi copia eſt rigandi:ſatis erit bipalio non alto : id
eſt minus q̃ duos pedes ferramento nouale conuerti . Sed curabimus:
ut ager quem uere conſeri oportet:autumno circa kal.nouembris pa/
ſtinetur.Quem deinde uelimus autumno inſtituere:menſe maio cõ/
uertamus:ut aut hyemis frigoribꝫ:aut ęſtiuis ſolibꝫ et gleba ſoluat̃:et
radices herbarum necent̃. Nec multo ante ſtercorare debebimus:ſed
cũ ſationis appropinquauit tẽpus:ante quintũ diem EXherbandus erit
locus ſtercorandusq; : et ita diligenter foſſione iterãdus:ut fimo terra

dehine ſparte/ ſi ucte/ res hoc genere mixtio/ nis fici/ ducef ut itra fu/ nes ſe/ mina re cepta ſeruẽt/ uſq; ad uerni tẽ poris initia.

Mani/ feſtum eſt inte/ ri:Cor/ rige in/ terimi hoc eſt emori & defi/ cere.

Ex/ herbã/ dꝰ:her/ bis re/ purgã/ dus li/ beran/ duſq;.

cõmiſceatur. Optimum uero ſtercus eſt ad hunc uſum aſini: quia minimum herbaꝝ creat: ꝓximum uel armenti: uel ouiũ ſi ſit anno maceratũ. Nã quod hoíes faciũt: q̃uis habeať excellentiſſimum: non tñ neceſſe eſt adhibere: niſi aut nudę glareæ aut ſine ullo robore ſolutiſſimę arenę: cum maior ſcilicet uis alimenti deſideratur. Igitur ſolum quod uere cõſerere deſtinauerimus: poſt autũnum patiemur effoſſum iacere brumę frigoribus: et pruinis inurendũ. Quippe ecõtrario ſicut calor ęſtatis ita VIS frigoris excoquit terram: fermentatãq; ſoluit. Quare peracta bruma tũ demũ ſtercus iniicieť: et circa id. ianuarias humus refoſſa in areis diuidiť: quæ tñ ſic informãdæ ſunt ut facile runcãtiũ manus ad dimidiam partem latitudinis earum perueniãt: ne qui perſequuntur herbas: ſemina ꝓculcare coganť: ſed potius p ſemitas ingrediãť: et alterna uice dimidias areas eruncent. Hæc ante ſationẽ quæ faciẽda ſũt dixiſſe abũde eſt. In uno qd quoq; tẽpore uel colendũ uel ſerendũ ſit præcipiemus: Et primũ de his generibns loquendũ eſt: quæ poſſunt duobus ſeri tempotibꝰ: id eſt autũno et uere. Sũt aũt ſemĩa braſſicæ et lactucæ: cineræ: erucę: naſturcii: coriandri: chærefolii: aneti: paſtinacæ: CIceris: papaueris. Hæc enim circa kal. ſeptemb. uel melius ante kalẽ. martii februario ſerunť: Locis uero ſiccis et tepidis qualia calabryæ et apuliæ maritima poſſũt circa id. ianuarias terræ cõmitti. Rurſus quę tñ autũno conſeri debẽt (ſi m̃ uel maritimũ uel apricum agꝛ incolimus) hæc fere ſunt: alliũ: cœpe: capitula: ulpicũ: ſinapis. Etiam nũc quo quidq; tẽpore terrę mãdari plerũq; cõueniat: p menſes digeramus. Ergo poſt kal. ianuarias cõfeſtim recte poneť lepidiũ. Menſe aũt februario uel planta uel ſemine ruta atq; aſparagus: et interdũ cœpe ſemen et porri. Nec minus ſi uernum et ęſtiuum fructum uoles habere: ſyriacę radicis et rapę napiq; ſemina obrues. Nam allii et ulpici eſt huius temporis poſitio. At circa kalendas martii locis apricis licet porrum (ſi iam ingranduit) trãſferre. Item panacem ultima parte martii menſis. Deinde circa kalendas aprilis æque porrũ atq; inulam et ſerotinam plantam rutæ. Item ut maturius naſcať cucumis cucurbita capparis ſerẽda eſt. Nã ſemen betæ: quom punicum malum florebit: tum demum optime ſeriť. PORri autem caput circa idus maias tolerabiliter adhuc tranſfertur. Poſt hos nihil ingruente æſtate obrui debet: niſi ſemen apii: ſe tamen rigaturus es: ſic enĩ p æſtatẽ ꝓuenit. Cęterũ auguſto

Vis frigidis excoquit idem eſt effectꝰ frigoris & caloris iuxta illũd maronianũ, penetrabile frigus adurit. Cõſimiliter Lucanus urebant montana niues, in hanc ſententiã palladiꝰ, Ita utraq; paſtinatio decoquet bñficio algoris & ſolis.

Ciceris: Cuꝫ cicer inter legumina numeretur, nõ inter olera, exiſtimo legendum ſiſeris, ẽ aũt ſiſer herba hortenſis cui generoſitas præcipua eſt in germania, ineſt lõgitudine neruus, q ĩ decoctis extrahitur, amaritudinis tamen magna parte relicta, quę multo in cibis tẽperata etiaꝫ in gratiã uertitur, ſiſer nobilitatum eſt a Tiberio principe, id genus oleris mire expetẽte, de hoc intellexit, Virgilius in moreto ſcribẽs, hic ſiſer & capiti debentes nomia porri, in codicibꝰ ĩpreſſis uulgo legitur cicer, ſicut hic quoq; cum utrobiq; ſiſer legẽdum ſit.

Porri caput: Id genus porri intelligit quod uocãt capitatuꝫ ad differẽtiam eius, cui ſectiuo nomen eſt. Cuiꝰ auctoritateꝫ dedit Nero uocis gratia, Veſcenſeo ex oleo omnibus diebus p menſes æſtatis an-

CIRca uulcanalia tertia ſatio eſt. Eaque optima radicis et rapæ:itẽ napi et ſiſeris:nec minus oleris atri. Atq; hæc ſunt ſatióũm tempora. Nunc de his quę aliquam curam deſiderãt: de ſingulis loquar:quæq; præterita intelligi oportebit nullã operam poſtulare niſi runcatoris. De qua ſemel hoc dicendũ eſt:Omni tempore conſulendum eſſe:ut herbæ exterminentur. Vlpicum quod quidam allium punicũ uocant:gręci aũt ἀφροσκόροδον appellant:longe maioris eſt incrementi q̃ allium. Idq; circa kal.octob.anteq̃ deponatur: ex uno capite in plura diuiditur. Habet enim uelut allium plures cohærentis ſpicas:eæq; cum ſint diuiſæ LIratim ſeri debẽt:ut IN puluinis poſitæ minus infeſtẽtur hyemis aquis. Eſt autem lira ſimilis eĩ porcæ:quã in ſarionibus cãpeſtribus ruſtici faciunt: ut uliginem uitent. Sed hæc in hortis minor eſt facienda:et p̃ ſummã partẽ eius:id eſt ĩ dorſo inter palmaria ſpatia ſpici ulpici uel allii (nam id quoq; ſimiliter conſeritur) diſponendi ſunt. Sulci liratũ inter ſe diſtent ſemipedali ſpatio. Deinde cũ ternas fibras emiſerunt:ſpicæ ſariantuř. Nam quo ſæpius id factum eſt:maius ſemina capiunt incrementum. Déide ãteq̃ caulem faciant: omnem uiridem ſuperficiem intorquere: et in terram proſternere conueniet:quo uaſtiora capita fiãt. Regionibus autem pruinoſis neutrum horum per autumnum ſeri debet:nam brumali tempore corrumpuntur. Quod fere menſe ianuario miteſcit. Et iccirco frigidis locis tempus optimum eſt allium uel ulpicum ponendi circa idus prædicti menſis. Sed quando conſeremus:uel iam matura in tabulatũ reponemus: ſeruabimus in his locis:q̃bus aut obruenť:aut eruenť ut luna infra terrã ſit. Nã ſic ſata et ſic rurſus recondita exiſtimantur neq; acerrimi ſaporis exiſtere: neq; mandentium halitus INodorare. Multi tamen hęc ante kalendas ianuarias diebus ſerunt mediis mẽſe decembri:ſi cœli tepor et ſitus terræ permittit. Braſſica cum .vi. foliorum erit transferri debet:ita ut radix eius liquido fimo prius illita et inuoluta tribus ALgæ tæniolis pangatur. Hæc enim res efficit: ut in coctura celerius madeſcat: et uiridem colorem SINE nitro conſeruet. Eſt autem frigidis et pluuiis regionibus

tiqui uolẽtes facere capitatum porru; ſilice uel tegula ſubiecta capita dilatabant.

Circa uulcanalia: Dies feriatus uulcano dicat⁹ dicif uulcanalia. M. Varro, uulcanalia a uulcano, q; ei tũ feriæ, & q; eo die populus p̃ ſe i ignẽ aĩalia mittit. Pluu⁹ a uulcanalibus lucubrare incipiebat ſtudendi cauſa.

Liratim: Per liras, quid autẽ ſint liræ in agris docet Columella et nos alibi ãnotauim⁹.

In puluinis: Puluinos appellat partes illas in areolis hortorum molliores eminentioreſq; & quedã quaſi dorſa quibus perinde ac puluinis molẽ ſemina deponũť.

Inodorare: Plinius pertinẽtia ad hanc ſentẽtiã hæc ſcribit, Cæterũ ut odore careant oia hæc iubentur ſeri cum luna ſub terra ſit, colligi cũ in coitu ſine his Menãder e græcis auctor eſt allium edentib⁹ ſi radicem betæ in pruna toſtum ſuperederit odorem extingui.

Algæ teniolis: q̃ſi faſceolis ex alga factis inuoluant, trãſlatio eſt.

Sine nitro: Qui uult braſſicam uiridem efficere in coctura adibeat nitrum cuius natura non multum diſtat a ſale hinc exiit illud epigrammatiſtæ: ne tibi pallentes moueant faſtidia caules, nitrata uiridis braſſica fiat aqua. Pli. In coquenda braſſica nitrum uiriditatem cuſtodit. Apii⁹ quoq; inquit ut omne olus ſmaragdinum fiat cum nitro coquatur. olus autem ſmaragdinũ pro

uirenti poſitu/ eſt a ui/ toꝛ ſma tagdi: qua gē/ ma ni/ hilē ui/ ridius.
Iu cy/ mam: Cyma eſt qui/ dā cau/ liuꝫ de/ licatior teneri/ orque caulicu lus.
Cine/ rę: No/ men eſt oleris/ cui idi/ tum ui/ deſ no/ men a cinere/ quonā huic herbæ id gen⁹ ſterco/ ratiōis ē aptiſ/ ſimuꝫ.

poſitio eius optima poſt idus aprilis:cuius depreſſæ plantæ cū tenue/
tint quantum olitoris ratio patitur:ſæpius ſartita et ſtercorata melius
conualeſcit.plenioriſq; in crementi et coliculum facit et cymam.Nō/
nulli hanc eandem locis apricioribus a kalendis martii deponunt.Sed
maior pars eius IN cymam proſilit:nec poſtea hybernum caulem am/
plum facit:cum eſt ſemel deſecta.Poſſis autē uel maximos caules bis
transferre:idq; ſi facias:plus ſeminis et maioris incrementi prębere di/
cuntur.Lactuca totidem foliorum quot braſſica transferri debet. Lo/
cis quidem apricis et maritimis optime autumno ponitur : mediter/
raneis et frigidis contra hyeme non æque commode diſpergitur . Sed
huius quoque radix fimo liniri debet:maioremque copiam deſiderat
aquæ firq; tenerioris folii.Suntq; complura lactucæ genera : quæ ſuo
quoq; tempore ſeri oportet.Earum quæ fuſci et ueluti purpurei:aut & 
uiridis coloris:et criſpi folii uti ceciliana menſe ianuario recte diſſeri/
tur.At cappadocia:quæ pallido et pexo denſoq; folio uiret: menſe fe/
bruario.Quæ deinde candida et criſpiſſimi folii:ut in prouincia bęti/
ca eſt finibus gaditani municipii:menſe martio recte pangitur. Eſt et
cyprii generis ex albo rubicunda leui et tenerrimo folio : quæ in idi/
bus aprilis cōmode diſponitur.Fere tamen aprico cœli ſtatu:quib9 lo/
cis aquarum copia eſt:pene toto āno lactuca ſeri poteſt. Quę quo tar/
dius caulem faciat:cum aliquod incrementum habuerit.exiguam te/
ſtam media parte accipiat:eo quaſi onere coercita ī latitudinem ſe dif/
fundit. Eadem eſt ratio ēt intubi:niſi ꝙ hyemē magis ſuſtinet. Ideoq;
uel frigidis regionibus proximo autumno ſeri poteſt.CINEtæ ſobo/
lem melius per autumnum æquinoctium diſponimus : ſemen com/
modius circa kalendas martii ſeremus:eiuſque plantam circa kalēdas
nouembris reprimemus:et multo cinere ſtercorabimus. Id enim ge/
nus ſtercoris huic oleri uidetur aptiſſimum. Sinape atq; coriandrum:
nec minus erucam et ozimum ita uti ſata ſunt:ſua ſede immota per/
manent. Neque eſt eorum cultus alius ꝗ ut ſtercorata runcentur . Poſ/
ſunt autem non ſolum autumno:ſed et uere conſeri . Plantæ quoque
ſinapis prima hyemæ tranſlatæ plus cymę uere afferunt.Panax utroq;
tempore leui et ſubacta terra rariſſime diſſeritur : quo maius incre/
mentum capiat . melius tamen eius uerna ſatio eſt . Porrum ſi ſec/
tiuum facere uelis : denſius ſatum præceperunt priores relinqui : et
ita cum increuerit ſecari . Sed nos docuit uſus longe melius fieri ſi
differas et eodem more quo capitatum modicis ſpatiis : id eſt inter
quaternos digitos depangas : et cum conualuerit deſeces . In eo au/
tem quod magni capitis efficere uoles ſeruandum ſit:ut antequam

aũt q̃d magni capitis efficere uoles ſeruandũ ſit:ut antequam
tranſlatum deponas:omnis tadiculas amputes:et fibrarũ ſũ-
mas partes intondeas. Tum teſtulæ uel conchæ quaſi ſedes ĩ
ſingulis ſubiectæ ſeminibus adobruuntur:ut fiant capita la-
tioris incrementi. Cultus autem porri capitati aſſidua ſatririo
et ſtercoratio eſt. Nec aliud tamen ſectiui niſi ꝙ totiens rigari
et ſtercorari ſartiriq; debet: quotiens demetitur. Semen eius
locis calidis menſe ianuario:frigidis februario ſeritur. Cuius
incremẽtũ:quo maius fiat:taris linteolis cõplura grana illi-
ganť:atq; ita obruũť. Enatũ autem deferri debet in his locis:
quibus aqua ſubminiſtrari non poteſt circa æqnoctium auc-
tumni. At quibus poſſis humorem præbere:menſe maio rec-
te tranſfeť. Apium quoq; poſſis plantis ſerere:nec minus ſe-
mine:præcipue aqua lætatur:et ideo ſecundum fontem com-
modiſſime poniť. Quod ſi quis id uelit lati folii facere: quã-
tum ſeminis poſſint tres digiti comprehendere:rato linteolo
illiget:et ita in areolas diſpoſitum religet. Vel ſi criſpæ fron-
dis id fieri malueris:ſemen eius inditum pilæ et ſaligneo pa-
lo pinſitum expoliatumque ſimiliter in linteolis ligatũ ob-
ruat. Poteſt etiam CIRca hanc operam fieri criſpũ qualiter-
cumq; ſatum:ſi cum eſt natum:incrementum eius ſuperuo-
luto cylindro coerceas. Satio eius eſt optima poſt idus maias
uſq; in ſolſtitium:nam teporem deſiderat. Fere etiam his die-
bus ozima ſeruntur:quorum cum ſemen obrutum eſt: dili-
genter inculcatur PAuicula uel CYlindro. Nã ſi terram ſuſ-
penſam relinquas. plerumq; corrumpitur. Paſtinaca et ſiſer
atq; inula conualeſcunt alte paſtinato et loco ſtercorato: ſed
q̃rariſſime ponenda ſunt:ut maiora capiant incremẽta. INu-
lam uero interuallo trium pedum ſeri cõuenit:quoniam ua-
ſtos facit frutices:et radicibꝯ ut oculus harũdinis ſerpit. Nec
eſt alius cultus horum omnium:niſi ut ſartitionibus herbæ
tollantur. Commodiſſime autem deponenť prima parte ſep-
tembris:uel ultima parte auguſti. Atrum olus: quod quidã
græcorum uocant hipposelinon:nonnulli σμύρνιον: paſti-
nato loco ſemine debet conſeri maxime IVXta maceriam:
quoniam et umbra gaudet:et qualicũq; cõualeſcit loco. Idq;
cum ſemel ſeueris:ſi non totum radicitus tollas:ſed alternos
frutices ĩ ſemen ſũmittas ſuo manet:paruãq; ſartitiõis exigit
culturã. Seriť a uulcanalibꝯ uſq; in kal. ſeptẽb. ſed etiã menſe
ianuario. Menta dulcẽ deſiderat uliginẽ:quã ob cauſã iuxta

Circa hanc ope-
raꝫ: Lego citra hoc
ẽ ſine hac opera &
diligentia.

Pauicula: Inſtru-
mentum eſt a paui-
endo dictuꝫ, eſt.n.
pauire ferire per-
cutere ſolidare. unde
pauimẽta nomen
acceperunt. Cato
portiꝰ comminui-
to terram pauicula
aut cylindro coæ-
quato.

Cylindro: Lapis
teres inſtar colum-
næ & uolubilis. di-
citur græco uoca-
bulo cylĩdros. Vir-
gilius precipit areã
cylindro æquari o-
portere. Cylindra-
ceæ figuræ ſunt ſi-
liquæ piſi. De Cy-
lindris geometri-
cis dictuꝫ eſt in cõ-
mentariis Tuſcu-
lanarum.

Inula. Iulia augu-
ſta illuſtrauit Inu-
lam dum ea ueſciť
quottidiano cibo.
herba eſt hortẽſis
amara & per ſe ſto-
macho inimiciſſi-
ma. eadem dulcibꝰ
mixtis ſaluberrĩa.
Defectus precipue
ſtomachi excitat.

Iuxta maceriaꝫ.
Sepimẽtum & pa-
rietem quo hortus
munitur.

Differenda: per
internalla ſerẽda.

Corrudã: Corruda ẽ ſilueſtris aſparag⁹. Cato precipit corrudã ſeri debere eo in loco ĩ q° fuerint harundines. Vt ita aſparagi fiant/nas conuenit harundinetũ cũ corruda. plinius ſilueſtres inquit fecerat natura corrudas/ut qſq; demeteret paſſiꝫ. Ecce altiles ſpectãtur aſparagi. Item hortorũ indicauimus corrudam. Hũc intelligimus ſilueſtrem aſparagum/quem græci ormino aut myacãthon uocãt alus ue nominibus.

fontem mẽſe martio recte ponitur. Cuius ſi forte ſemina defecerũt: licet de noualibus ſilueſtre mentaſtrum colligere: atque ita inuerſis cacuminibus diſponere: quæ res feritatem detrahit et edomitã reddit. Rutam autumno ſemine ſatam menſe martio deferre oportet ĩ apricum: et cinerem aggerare: runcariq; donec conualeſcat: ne herbiſ enecet͛. Sed uelata manu debebit rũcari: quã niſi cõtexeris ꝑnitioſa naſcũt͛ ulcera. Si tñ ꝑ ignorãtiã nuda mãu rũcaueris: et prurigo atq; tumor ĩceſſerit: oleo ſubĩde pũgito. E iuſdẽ frutex pluribꝫ ãnis manet innoxius: niſi ſi mulier quæ ĩ meſtruis ẽ cõtigerit eũ: et ob hoc iaruerit. Thymũ et trãſmarina cunela et ſerpillũ: ſicut priore libro iã tettuli: magis aluearia curantibus q̃ olitoribus ſtudioſe conſerunt͛. Sed nos ea condimentorum cauſa (nam ſunt quibuſdam eſculentiſ aptiſſima) nõ alienum putamus in hortis habere. Locum neq; pinguem neq; ſtercoratum ſed apricum deſiderant: ut quæ macerrimo ſolo per ſe maritimis plerũq; regionibus naſcunt͛. Hæ res et ſemine et plantis circa ęquinoctiũ uernũ ſerunt͛: melius tñ eſt thymi nouellaſ plantas diſponere: quæ cum ſubacto ſolo depreſſæ fuerint: ne tarde cõprehendant: aridi thymi fruticem cõtundi oportet. Atq; ita pinſito pridie q̃ uolueris uti aqua medicare: quæ cũ ſuccũ eius ꝑcepis: depoſitis fruticibꝫ ĩfundit͛: donec eos recte cõfirmet. Cæteꝵ cunela uiuacior ẽ q̃ ut ĩpenſe curãda ſit. Lepidiũ cũ ante cal. martii habueris diſpoſitũ: uelut porrũ ſectiuũ demetere poteris rarius tamen. Nã poſt cal. nouemb. ſecandũ nõ erit: quoniã frigoribus uiolatũ emorit͛: biennio tamen ſufficiet ſi diligẽter ſarritũ et ſtercoratum fuerit. Multis etiã locis uiuacitatẽ ſuã uſq; in ãnos decẽ ꝓrogat. Beta florenti punico malo ſemĩe obruit͛: et ſimulatq; qnq; folioꝵ ẽ: ut braſſica differt͛ æſtate ſi riguus ẽ hortus: ac ſi ſiccaneus autũno cũ iam pluuię ĩceſſerint: diſponi debebũt. Cherephylũ itẽq; olus atriplicis: quod græci uocãt αγϱαφαξυν circa cal. octob. obrui oportet non frigidiſſimo loco. Nã ſi regio ſæuas hyemes habet: poſt id. februarias ſemina differẽda ſũt: ſuaq; ſede partiẽda. Papauer et anethũ eãdẽ habẽt cõditionẽ ſatiõis: quã chærephylũ et andraphaſin. Satiui aſparagi et quã CORudam ruſtici uocant ſemina fere biennio pręparãtur. Ea cũ pingui et ſtercoroſo ſolo poſt idus februarias ſic obrueris: ut q̃rum tres digiti ſeminis comprehendere queunt: ſingulis foſſulis deponas: Fere poſt quadrageſimum diem inter ſe implicantur: et quaſi unitatẽ faciunt: quas radiculas ſic illigatas atq; cõnexas olitores ſpõgias appellãt. Eaſq; poſt quattuor et uiginti mẽſes in locum apricũ et bene ualidũ ſtercoroſumq; transferri cõuenit. Sulci aũt inter ſe pedali mẽſura diſtãtes fiunt nõ amplius dodran-

talis altitudinis:ſ quã ita ſpógiolæ deprimũť:ut facile ſuppoſita terra germinent. Sed in locis ſiccis partibus ſulcorum imis diſponenda ſunt ſemina:ut tanq̃ in alueolis maneãt. At uliginoſis econtrario in ſummo porcæ dorſo collocanda:ne humore nimio lædanť. Primo deinde ãno cum ita conſita ſunt: aſparagum quem emiſerunt infringi oportet. Nã ſi ab imo uellere uolueris:uix adhuc teneris ualidis radiculis tota ſpõgiola ſequetur. Reliquis annis nõ erit decerpendus:ſed radicitus uellendus. Nam niſi ita fiet:ſtirpes præfractæ angunt oculos ſpongiarũ: et quaſi excęcant:nec patiuntur aſparagũ emittere. Cęterum ſtilus qui nouiſſime autũnali tẽpore naſciť:non oís eſt tollendus:ſed aliqua pars eius in ſemen ſummittenda eſt. Deinde cum ſpinam fecerit:eiectis ſeminibus ipſis:ſcorpiones ita uti ſunt:in ſuo loco peturendi ſunt:et deinde ſulci oẽs conſatiendi:herbæq; eximendæ:mox uel ſtercus uel cinis inüciendus:ut tota hyeme ſuccus eius pluuiis manans ad radicem perueniat. Vere deinde priuſq̃ cœperit germinare:capteolis:quod genus bicornis ferramenti eſt:terra cõmoueatur:ut et facilius ſtilus emicet:et relaxa humo plenioris craſſitudinis fiat radix. Raphaĩ radix bis anno recte ſeriť:februario menſe cũ uernum fructũ expectamus:et auguſto menſe circa uulcanalia cum maturius. Sed hæc ſatio ſine dubio melior habeť. Cura ẽ eius:ut terra ſtercorata et ſubacta obruatur: poſt ubi cœperit aliquod ĩcremẽtũ:ſubĩde aggereť. Nã ſi ſup terrã emerſerit:dura et fungoſa fiet. Cucumis et cucurbita cũ copia ẽ aquę:minorẽ curam deſiderant:nam plurimũ iuuanť humore. Sin autem ſicco loco fieri debuerint:quo rigationẽ miniſtrari non expediat mẽſe februario ſeſquipedali altitudine foſſæ faciendæ ſunt. Poſt idus deinde martias quaſi tertia pars altitudinis ſulci ſtramentis inditis tegẽda: mox ſtercorata terra uſq; ĩ dimidiũ ſulcũ aggerãda:poſitiſq; ſeminib⁊ tã diu ẽ aqua præbẽda:donec enaſcanť. Atq; ubi cõualeſcere cœperunt:adiecta humo ĩcremẽta eorũ proſequẽda ſũt:donec ſulcus coæqueť. Sic exculta ſemĩa ſine rigatione tota æſtate ſatis ualebũt:fructũq; iucũdioris ſaporis:q̃ rigua prębebunt. Aquoſis aũt locis primo quoq; tẽpore nõ tñ ante kal. mar. ſemen ponendum eſt:ut deferri poſſit ęquinoctio cõfecto. Idq; de media parte cucurbitæ ſemen inuerſo cacumine ponito: ut fiat ĩcremẽti uaſtioris. Nã ſunt ad uſũ uaſorũ ſatis idoneæ:ſicut alexãdrinæ cucurbitæ cũ exaruerint. At ſi eſculentæ merci præparabis: recto cacumĩe DE collo cucurbitæ ſumptũ ſerẽdũ erit:q; ꝓlixior et tenuior fructus eius naſcatur:qui ſcilicet maius cęteris inuenit preciũ. Sed cuſtodiendum eſt:ut q̃minime ad eum locũ:in quo uel cucumis aut cucurbitæ conſitæ ſunt:mulier admittatur. Nam fere contactu eius langueſcunt incrementa uirentium. Si uero etiam in menſtruis fuerit:

De collo cucurbitæ. Semina in cucurbitis quæ proxia collo fuerit procera pariunt quæ in cibis ſũt eſculẽtiores: quæ in medio ſunt rotundas: quę i lateribus Craſſas breuiores: reliq; pgenerãt cucurbitarũ. lo cu; uocãt cõſitũ cucurbitis ſicut Cucumerarium ubi ſatii ſũt Cucumeres.

uiſu quoq; ſuo nouellos fœtus necabit.Cucumis tener et iu/
cundiſſimus fit:ſi anteq̃ ſeras:ſemen eius lacte maceres.Nõ/
nulli etiã quo dulcior exiſtat: aqua mulſa idẽ faciunt. Sed q
præmaturum fructum cucumeris habere uolet:confecta bru/
ma ſtercoratã terrã iditã cophynis obſerat:modicumq; præ/
beat humorem. Deinde cũ enata ſemina fuerint tepidis die/
bus et INſolatis iuxta ædificium ſub diuo ponat:ita ut ab o
afflatu protegantur.Cæterum frigoribus ac tẽpeſtatibus ſub
tectum referat.Idq; tam diu faciat:dum æquinoctium uernũ
conficiatur.Poſtea totos cophynos dimittat in terrã. Sic enĩ
præcoquem fructum habebit.Poſſunt etiam ſi ſit operæ pre/
cium uaſis maioribus rotulæ ſubiici:quo minore labore pro/
ducant:et rurſus intra tecta recipiãt.Sed nihilominus SPE/
cularibus integi debebũt:ut etiã frigoribus ſerenis diebꝫ tu/
to producantur ad ſolem.Hac ratione fere toto ãno Tiberio
Cæſari cucumis præbebatur.Nos autem leuiore opera iſtud
fieri apud ægyptiæ gentis POpulum mendeſium legimus:
qui pręcipit aprico et ſtercoroſo loco alternis ordinibus feru/
las alternis rubos in hortis conſitas habere.Deinde eas con/
fecto æquinoctio paululum infra terram ſecare:et ligneo ſtil/
lo laxatis uel rubi uel ferulæ medullis ſtercus immittere: atq;
ita ſemina cucumeris inſerere:quæ ſcilicet incremẽto ſuo co/
eant rubis et ferulis.Nam non ſua:ſed quaſi macerata radice
aluntur: ſic inſitam ſtirpem frigoribus quoq; cucumeris prę/
bere fructum.Satio ſecũda eius ſemini fere qnquatribus ob/
ſeruat.Capparis plurimis ꝓuĩciis ſua ſpõte noualibꝫ naſcit.
Sed qbus locis eius inopia ẽ:ſi ſerenda fuerit:ſiccum locũ de/
ſiderabit.Iſq; debebit ante circulari foſſula:quæ repleatur la/
pidibus et calce uel punico luto:ut ſit quaſi quædam lorica:
ne poſſint eam prærumpere prædicti ſeminis frutices:qui fere
per totum agrum uagantur:niſi munimẽto aliquo prohibi/
ti ſunt.Quod tamen non tantum incommodum eſt( ſubin/
de enim poſſunt extirpari)quãtum q; noxium ſitus habent:
ſuccoq; ſuo ſterile ſolum reddunt.Cultu aut nullo aut noui/
ſimo contenta eſt.Quippe quæ res etiã in deſertis agris citra
ruſtici operam conualeſcit.Seritur utroq; ęquinoctio.Cœpi/
na magis frequenter ſubactam poſtulat terram:q̃ altius con/
uerſam.Itaq; ex kal.nouemb.proſcindi ſolum debet:ut hye/
mis frigoribus et gelicidiis putreſcat:intermiſſiſq; quadragĩ/
ta diebus:tum demum iterari:et interpoſitis uno ac uiginti

Inſolatis: Inſo/
lati dicuntur dies
multo ſole & puro
intepeſcentes.

Specularibus integi: Vt inquit
epigrammatarius
poeta/ ſpecularia
puros admittunt
ſoles & ſine fece di/
es/ ſunt autem la/
pides Speculares
candidi atq; tranſ/
lucentes. Olim in
Bononienſi agro
effoſſi & qbꝰ fiunt
munimenta quaſi
quędam fructuum
precioſiſſimorum.
Vt incluſi ſpecula/
ribus admittãt ſo/
lem/ nec infeſtentur
uento uel hymbre/
Tiberiꝰ Cæſar cũ
mira uoluptate cu/
cumeres expeteret
commentus eſt ut
nullo non die ſibi
cõtingerẽt/ namq;
penſiles eorũ hor/
tos promouebant
in ſolem rotis/ rur/
ſuſq; hybernis die/
bus intra ſpecula/
riũ munimenta re/
uocabãt.

Populum men/
deſium: Lego dolũ/
eſt enim dolus mẽ/
deſius nomen ſcri/
ptoris/ Cuius alibi
quoq; mentio fit a
Columella.

Cœpina: Ideſt
Cœpa ſatioq; cœ/
parum/ eo inclina/
mẽto cœpina dic/
ta/ quo rapina pro
ſatione raparum.

diebus tertiari:et protinus ſtercorari. Mox bidentibus æqualiter
per foſſum in areas diſponi:et delectis radicibus omnibus. Dein/
de ad kal. feb. ſereno die conueniat ſemina ſpargi: quibus aliquid
ſatureiæ ſemen intermiſcẽdum erit/ut eam quoq; habeamus. Nã
et uiridis eſui eſt iucunda:nec arida inutilis ad pulmentaria con/
dienda. Sed cœpina uel ſæpius certe nõ minus debet q̃ quater ſar
riri. Cuius ſi ſemen excipere uoles:capita maxima generis aſcalo/
nii:quod eſt optimum:mẽſe feb. diſponito quaternorum uel etiã
quinum digitorum ſpatiis diſtantia:et cum cœperint uirere: nec
minus ter conſarrito. Deinde cum fecerint caulem: humilioribus
QVAſi canteriolis interpoſitis rigorem ſthilorum conſeruato. Nã
niſi arundines trãſuerſas in modum iugatæ uineæ crebras diſpo/
ſueris: THAlli cœparũ uentis proſternentur. totũq; ſemen excu/
tietur. quod ſcilicet non ante legendum eſt:q̃ cũ mature/ſcere cœ/
perit:coloremq; nigrum habere. Sed nec patiendum eſt ut perare/
ſcat: aut totum decidat:uerum integri thalli uellendi: et ſole ſic/
candi. Napus et rapa duas ſationes habent:et eandem culturã quã
raphanus. Melior ẽ tamen ſatio menſis auguſti. Iugerũ agri quat/
tuor ſeſtarios ſeminis eorum poſcit:ſed ita ut radices ſyriacæ ſup
hanc menſuram paulo plus q̃ heminã ſeminis recipiãt. Qui ęſta
te iſta ſeret:caueat ne ꝓpter ſiccitates culex adhuc tenera folia ꝑ
repentia cõſumat. Id quoq; ut uitetur:puluis enĩ qui ſupra came/
ram inuenit̃:uel etiam fuligo:quæ ſupra focos tectis inhęret: col/
ligi debet. Deinde pridie q̃ ſatio fiat commiſceri cum ſeminibus
et aqua conſpargi:ut tota nocte ſuccum trahant. Nam ſic mace/
rata poſtero die recte ſeruntur. Veteres quidẽ auctores ut Demo/
critus præcipiunt ſemina omnia ſucco herbæ:quæ ſedum appel/
latur medicare:eodẽq; remedio aduerſus beſtiolas uti:quod uerũ
eſſe nos experientia docuit. Sed frequentius tamen quoniam eiuſ
herbæ minus larga eſt facultas:fuligine et prædicto puluere uti/
mur:ſatiſq; commode tuemur his incolumitatem plantarũ. Ra/
pæ ſemina Higinus putat poſt trituram iacentibus adhuc in area
paleis inſpergi deberi:quoniam fiunt lætiora capita: cum ſubia/
cens ſoli duritia non patitur in altum deſcendere. Nam iſtud ſępe
fruſtra tentauimus:itaq; raphanum et napũ melius exiſtimamus
ſubacta terra obrui. Seruantq; adhuc antiquorum cõſuetudinem
religioſiores agricolæ:qui cum ea ſerunt:præcãtur ut et ſibi et ui/
cinis naſcantur. Locis frigidis:ubi timor eſt ne autumnali ſpatio
hyemis gelicidiis perurãtur:arundinibus humiles canterii fiunt:
uirgæ et uirgis ſtramenta ſupra iaciuntur:et ſic a pruinis ſemina

Quaſi cã/terioIis: ſicut i edificio ſũt cãteri & ꝑ di/minutionem canterioli/q̃s bus cõtigna/tiões & tabu/lata fulciunt/ita ꝑ trãſlatio/nẽ ait cãterio/los hoc ẽ ad/minicula ad/hiberi opor/tere capitib⁹ cœparum in/fra quoq; ait arũdinib⁹ hu/miles cãterii fiunt eſt & in uinea cante/ri⁹ de q⁹ dic/tũ ẽ ſuo loco.

Thalli cœ/parũ: θαλ/λω uerbum græcũ eſt q̃d ſignificat ui/reſco & ger/mino/Inde thalli dicti ſti/pites i cœpis & folliculi/quos uulgus uocat germi/na quibus ſe/men cõtinet/θαλλον græ/ci omne ger/minans apel/lauere/Attici maxime id in oliuiſ hac uo/ce noĩãt. Suĩ/das ait θαλ/λον dici κλαδον. i. ramũ oliuæ.

defendunẗ. Vbi uero apricis regionibꝰ poſt pluuias noxia ĩ/
ceſſerũt aĩalia:quæ nobis appellanẗ erucæ:græce aũt campæ
noĩanẗ:uel manu colligi debent:uel maturinis tẽporibꝰ fru/
tices olerũ cõcuri. Sic enĩ dũ adhuc torpent nocturno frigore:
ſi deciderũt:nõ amplius in ſuperiorẽ partẽ ꝓrepunt. Id rñ ſu/
peruacuũ eſt facere:ſi ãte ſationẽ ſemina uti iã prædixi:ſucco
herbæ ſedi macerata ſũt. Nihil.n.ſic maceratis nocẽt erucæ.
Sed Democritus in eo libro:qui græce inſcribiẗ περι αυτι/
παθων:affirmat has ipſas beſtiolas enecari:ſi mulier quę in
menſtruis eſt:ſolutis crinibus et nudo pede unãquãq; aream
ter circumeat:poſt hoc enim decidere oẽs uermiculos : et ita
emori. Hacten9 pręcipiẽdũ exiſtimaui de cultu hortoꝝ et of/
ficiis uillici:quẽ quãuis inſtructũ atq; eruditũ oĩ tẽpore alias
opere ruſtico eſſe oportere prima parte hui9 exordii cenſuerĩ:
quoniã rñ plerũq; euenit:ut eoꝝ quæ didicerimus memoria
nos deficiat:eaq; ſępi9 ex cõmẽtariis renouãda ſũt:oĩum li/
broꝝ meoꝝ argumẽta ſubieci:ut quom res exegiſſet:facile re
periri poſſit qd ĩ quoq; quærẽdũ:et qualiter qdq; faciẽdũ ſit.

περι αυτιπα/θων. opinor legẽ/dũ eſſe αντιπα/θων hoc ẽ de re/pugnãtibꝰ, diſcor/dãtibuſq; diſſidio quodã naturali ac/potẽtia. Pli. ex hac/ut coniectare licet/doctrina democri/tica ꝓdidit cuncta conſtare ex Sym/pathia atq; antipa/thia hº ẽ cõcordia reꝝ atq; diſcordia/nã ignes aquæ re/ſtigũt/aquã ſol de/uorat/lũa parit. fer/rũ ad ſe trahit ma/gnes, adamas diſſi/det cũ magnete in tantũ ut iuxta po/ſitus ferrum nõ pa/tiatur abſtrahi/aut ſi admor9 magnes apprenderit rapiat atq; auferat/at ipſũ adamanta rumpit ſãguis hircinus/re/cens & calidus/Igi/tur Democritus ꝑ hanc antipathiam ſcripſit fœminam mẽſtrualẽ repugna/te erucis uermicu/lis ut decidãt emo/riãturq; tepẽte oẽs/ſi ea ſolutis crinib9 & nudo pede ter cir/cũeat areolã/ĩ qua erucæ olera ĩfeſtãt/ſuper qua re Palla/dius ſic refert/aliq fœminã menſtruã/tem nuſq̃ cinctam ſolutis capillis nu/dis pedibus contra erucas & cætera ĩ/feſtantia hortũ fa/ciunt circumire.

LVCII IVNII MODERATI COLVMELLAE
REI RVSTICAE LIBER TERTIVSDECI/
MVS ET VLTIMVS VILLICA.

PREFATIO.

x ENOPHON ATHENIENSIS
eo libro Publi Siluine: q œconomi/
cus inſcribitur:prodidit maritale cõ/
iugium ſic cõparatum eſſe natura:ut
non ſolum iocundiſſima:uerum etiã
utiliſſima uitæ ſocietas iniretẽ: iãpri/
dem(quod etiam Cicero ait)ne genus humanum temporis
longinquitate occideret:propter hoc marem cum fœmina eẽ
coniunctũ. Deinde ut ex hac eadem ſocietate mortalibꝰ ad/
iutoria ſenectutis nec minus propugnacula præparẽtur: tum
etiam cum uictus et cultus humanus nõ uti feris in propatu/
lo ac ſiluestribꝰ locis:ſed domi ſub tecto accurãdus erat : ne/
ceſſarium fuit alterutrũ foris et ſub dio eſſe:qui labore et ĩdu/
ſtria compararet:quæ tectis reconderenẗ:ſiqdem uel ruſtica/
ri:uel nauigare:uel etiam alio genere negociari neceſſe erat:ut

aliquas facultates acquireremus. Cũ uero paratæ res ſub tectũ eſſent cõgreſtę: alium eſſe oportuit qui et illatas cuſtodiret: et cætera conficeret opera: quæ domi deberent adminiſtrari. Nam et fruges et cætera alimenta terreſtria indigebant tecto: et ouium cæterarumq; pecudum fœtus atque fructus clauſo cuſtodienda erant: nec minus reliqua utenſilia: qbus aut alitur hoĩum genus: aut ẽt excolitur. Quare cũ operam et diligentiam deſiderarẽt ea quæ propoſuimus: nec exigua cura foris acqreretur: quæ dũ cuſtodiri oporteret: iure ut dixi a natura comparata eſt opera mulieris ad domeſticam diligentiam: uiri autẽ ad exercitationem forenſem et extraneam. Itaq; uiro calores et frigora perpetienda: tũ etiam itinera et laborem pacis ac belli: id ẽ ruſticationis et militarium ſtipendioꝝ diſtribuit. Mulieri deinceps: ꝗ oĩbus his rebus eam fecerat inhabilẽ: domeſtica negocia curanda tradidit. Et quoniam hunc ſexum cuſtodiæ diligẽtiæ aſſignauerat: iccirco timidiorem reddidit ꝗ uirilem. Nam metus plurimũ confert ad diligentiam cuſtodiendi. Quod autẽ tum neceſſe erat foris et ĩ aperto uictum quærentibus nonnunꝗ iniuriam propulſare: iccirco uirũ ꝗ mulierẽ fecit audaciorem. Quia uero partis opibus ęque fuit opus memoria et diligẽtia: non minorem fœminæ: ꝗ uiro earũ reꝝ tribuit poſſeſſionẽ. Tum etiam ꝙ ſimplex natura non omnis res commodas amplecti uolebat: iccirco alterũ alterius ĩdigere uoluit: quoniam quod alteri deeſt: præſto plerũq; eſt alteri. Hęc in œconomico Xenophon et deinde Cicero: qui eum latinæ cõſuetudini tradidit: nõ inutiliter diſſeruerunt. Nã apud græcos et mox apud romanos uſq; in patrum noſtrorum memoriam fere domeſticus labor matronalis fuit tanꝗ ad requiem forenſium exercitationũ omni cura depoſita patribuſfamilias intra domeſticos penates ſe recipientibus. Erat enim ſumma reuerentia cum cõcordia et diligentia mixta: flagrabatq; mulier pulcherrima diligentiæ ęmulatione: ſtudens negocia uiri cura maiora atq; meliora reddere. Nihil conſpiciebatur in domo diuiduum. Nihil quod aut maritus aut fœmina propriũ eſſe iuris ſui diceret: ſed in commune conſpirabatur ab utroque: ut cum forenſibus negociis matronalis induſtria rationem parem faceret. Itaq; ne uillici quidem aut uillicæ magna erat opera: cum ipſi domini quottidie negocia ſua reuiſerent: atq; adminiſtrarent. Nunc uero: cum pleræq; ſic luxu et inertia defluunt: ut ne lanificii quidem curam ſuſcipere dignentur: ſed domi confectæ ueſtes faſtidio ſint: peruerſaq; cupidine maxime placeant quæ grandi pecunia et totis pene cenſibus redimuntur: nihil mirum eſt eaſdem ruris et inſtrumentorum agreſtiũ cura grauari: ſordidiſſimumq; negocium ducere paucos dies in uilla morari. Quam ob cauſam cum ĩ totum non ſolum exoleuerit: ſed etiam occiderit uetus ille matrum familiarum mos ſabinarum atq; romanarũ: neceſſaria irrepſit uillicæ cura: quæ tueretur officia matronæ: quom iã et uillicę quoq; ſucceſſerunt in locum dominorum: qui quondam priſca conſuetudine nõ ſolum

coluerant:ſed habitauerāt rura. Verum ne uideat tempeſtiue
CENſorum opus obiurgandis moribus noſtrorum tempoꝝ
ſuſcepiſſe:iam nunc officia uillicæ proſequar.

Cura rei domeſticæ et præcepra quæ uillica exe/
qui debeat. Cap.i.

e A porro(ut inſtitutū ordinem teneamus:quē priore
uolumine īchoauimus) iuuenis eſſe debet:id eſt nō
nimiū puella:propter eaſdē cauſas quas de ærare uil
lici rettulim9:īregræ quoq; ualitudinis:nec fœdi habitus nec
turſus pulcherrimi. Nā illibatū robur et uigilus et aliis ſuffi/
ciet laboribus:fœditas faſtidioſum:nimia ſpēs deſidioſum fa
ciet eius cōtubernalē. Itaq; curandū eſt:ut nec uagum uillicū
et auerſum cōtubernio ſuo habeamus:nec rurſus īrra tecta de
ſidem et complexibus adiacentē fœminam. Sed nec hæc tan/
tum quæ diximus in uillica cuſtodienda ſunt. Nam ī primis
cōſiderādū erit:an a uino ab eſcis a ſuperſtitionibus a ſomno
a uiris remotiſſima ſit:et ut cura eam ſubeat quid meminiſſe
quid in poſteꝝ proſpicere debeat: ut fere eum morem ſeruet:
quem uillico præcipimus:quoniā pletaq; ſimilia eſſe debent
in uiro atq; fœmina:et tam malum uitare q̄ premiū recte fac/
torum ſperare. Tum elaborare:ut q̄minimā operam uillicus
intra tectum impendat:cui et primo mane cum familia pro/
deūdū eſt:et crepuſculo peractis operibus fatigato redeūdū.
Nec tamen inſtituēdo uillicam domeſticaꝝ reꝝ uillico remit
timus curā:ſed tamen laborem eius adiutrice data leuamus.
Cæteꝝ MVnia quæ domi capeſcenda non in totum mulie/
bri officio relinquenda ſunt:ſed ita deleganda ei:ut identidē
oculis uillici cuſtodiantur. Sic enim erit diligentior uillica: ſi
meminerit ibi eſſe:cui ratio frequēter reddēda eſt. Ea porro p
ſuaſiſſimū habere debebit:aut ī totū aut certe plurimū domi
ſe morari oportere. Tunc quibus aliquid in agro faciendum
erit ſeruis eos foras emittere:quibus autem in uilla quid agē
dum uidebitur:eos intra parietes continere:atq; animaduer/
tere:ne diurna ceſſando fruſtrentur opera. Quæ domum aurē
inferuntur diligenter inſpicere:ne DELIbata ſint: et ita ex/
plorata atq; inuiolata recipere. Tum quæ ſeparare conſumen
da ſunt:et quæ ſupfieri poſſunt cuſtodire: ne ſumptus ānuus
MENſtruus fiat. Tum ſiquis ex familia cœperit aduerſa ua/
litudine affici:uidēdum erit:ut is q̄cōmodiſſime miniſtretur.

Cenſoꝝ op9: Cē
ſores ſunt caſtiga/
tores morum & re
ctores.hinc ait. M.
Tullius in libris le/
gū.cēſores mores
populi regūto pro
brum ī ſenatu nec
relinquūto/cēſura
eſt regula morū &
caſtigatrix. Quam
idem. M. Tullius
magiſtra: pudoris
& modeſtiæ appel/
lat in oratione con
tra Piſonem. Op9
ergo cenſoꝝ ſigni/
ficat caſtigatio ui/
tiorum/& morum
regula/nam ut in/
quit liuius. Penes
cēſuram erat regi/
men moꝝ diſcipli/
næ Romanæ. Pre
terea uectigalia. P.
R. erant ſub nutu
atq; arbitrio cenſo
rum inde ſuperci/
lium cenſorium po/
nitur pro grauita/
te auſteritateq; ca/
ſtigatoria.

Munia. Officia
Plautus interdum
ſequutus priſcā lo/
quendi cōſuetudi/
nē uocat moenia.

Ne dlibata: Cor/
rupta, uiolata, de/
teriorata/contra/
rium eſt illibatum.

Menſtruus fiat:
Ideſt ne id menſe
uno impēdatur ab
ſumaturq; quod p
totum annum ſuf/
ficere debet.

Nam ex huius cura naſcitur beniuolentia : nec minus obſequium. Quinetiam fidelius ꝗ prius ſeruire ſtudent qui conualuerint:cum eſt ægris adhibita diligentia.

Quemadmodū tractare debeat penora ſiue cellaria. Cap.ii.

P Oſt hæc meminiſſe debebit:quæ inferātur:ut idoneis et ſalubribus locis recōdita SINE noxa ꝑmaneant. Nihil.n.magis curādum eſt:ꝗ præparare ubi quidq; reponatᷓ:ut cū opus ſit: ꝓmatᷓ.Ea loca qualia eſſe debeant et in primo uolumine : cum uillam cōſtitueremus:et in undecimo cū de officio uillici diſputaremus :iam dicta ſunt.Sed ne nunc qdem demonſtrare breuiter pigebit. Nā quod excelſiſſimum eſt conclaue precioſiſſima uaſa et ueſtē deſiderat:quod deniq; horreum ſiccum atq; aridum frumentis habetur idoneū :quod frigidū cōmodiſſime uinū cuſtodit:quod bene illuſtre fragilem ſupellectilem:atq; ea poſtulat opera:quæ uillici luminis īdigēt. Præparatis igitur receptaculis : oportebit ſuo quidq; loco GEneratim atq; etiam ſpecialiter nōnulla diſponere:quo facilius cū qd expoſtulabit uſus recipere poſſit.Nam uetus eſt ꝓuerbium : Paupertatē certiſſimā eſſe :cū alicuius indigeas:uti eo non poſſe:qa ignoretᷓ ubi proiectū iaceat : qđ deſideratᷓ.Itaq; in re familiari laborioſior eſt negligentia ꝗ diligentia. Quis enim dubitet nihil eſſe pulchrius in omni ratione uitæ diſpoſitione atq; ordine:qđ etiā ludicris ſpectaculis licet ſæpe cognoſcere.Nā ubi chorus canentium non ad certos modos neq; numeris præeuntis magr̄i conſenſit:diſſonū quiddā et tumultuoſum audientibus canere uidetur. At ubi certis numeris ac pedibus uelut facta conſpiratione cōſenſit atq; concinuit:ex eiuſdem uocū concordia non ſolū ipſis canētibus amicum quiddam et dulce reſonat:uerū etiam ſpectantes audientesq; lætiſſima uoluptate ꝑmulcētur. Iā uero ī exercitu neq; miles neq; imperator ſine ordine ac diſpoſitiōe quicꝗ ualeat explicare :cū armatus inermem:eques peditem:plauſtrū equites ſi ſint ꝑmixti cōfundāt. Hæc eadē ratio præparatiōis atq; ordinis ēt ī nauigiis plurimū ualet. Nam ubi tempeſtas inceſſit:et eſt rite diſpoſita nauis : ſuo qdq; ordine locatum armamentū ſine trepidatione miniſter promit:cū eſt a gubernatore poſtulatū.Quod ſi tantū hęc poſſunt uel in theatris uel ī exercitibus uel etiam in nauigiis:nihil dubiū eſt:quī cura uillicæ ordinem diſpoſitionēq; rer̄:ꝗs reponit:deſideret. Nam et unumquodq; facilius cōſideratur:cū eſt aſſignatū ſuo loco:et ſi quod forte abeſt:ipſe uacuus locus admonet:ut quod deeſt:requiratur. Si quid uero curari aut concinnari oportet:facilius intelligitur:cū ordine ſuo recenſetur. De qbus omnibus. M.Cicero auctoritatē ſequēs Xenophontis in œconomico ſic inducit Symachum ſciſcitanti Socrati narrantem.

Sine noxa : Sine detrimento & uitio.

generatim : Per ſingula generaſic Virgilius / ꝗre agite o proprios generali diſcite cultus. græce dicitᷓ κατα γενος.

Diſtributio inſtrumenti et ſupellectilis. Cap.iii.

P Ræparatis idoneis locis inſtrumentum et ſuppellectilem diſtribuere cœpimus. Ac primū ea ſecreuimus: quibus ad res diuinas uti ſolemus: poſtea MVNdū muliebrem: qui ad dies feſtos comparatur: deīde uirilem: item dierum ſolēnium ornatū: nec minus calciamenta utriq; ſexui conuenientia. Tum iam ſeorſum arma ac tela ſeparabūtur: et in altera parte qb⁹ ad lanificia utuntur. Poſt quæ ad cibum comparandum uaſa (ut aſſolent) conſtruebantur. Inde quæ ad lauationem: quæ ad exornationem: quæ ad menſam quotidianam atq; epulationem pertinent: exponebantur. Poſtea ex iis quibus quotidie utimur: quod menſtruum eēt ſepoſuimus. Annum quoq; in duas partes diuiſimus. Nam ſic minus fallit: qui exitus futurus ſit. Hęc poſtq̄ omnia ſecreuimus: cum ſuo quæq; loco diſpoſuimus. Deinde quibus quotidie ſeruuli utuntur: quæ ad lanificia: quæ ad cibaria coquēda et conficienda pertinent: hæc ipſa qui uti ſolent tradidimus: et ubi ea ponerent: demonſtrauimus: et ut ſalua eſſent: præcepimus. Quibus autem ad dies feſtos et ad hoſpitū aduentum utimur: et ad quædam rara negocia: hæc primo tradidimus: et loco omnium demonſtrauimus: et ei omnia annumeramus: atq; annumerata ipī exſcripſimus: eumq; admonuimus: ut quodcunq; opus eſſet: ſciret unde daret: et meminiſſet atq; annotaret quid et quando et cui dediſſet: et cum recepiſſet: ut quidq; ſuo loco reponeret. Igitur hæc nobis ab antiquis per Symachi perſonam præcepta induſtriæ ac diligentiæ tradiderunt: quæ nunc nos uillicæ demonſtramus. Nec tamen una eius cura eſſe debebit: ut clauſa cuſtodiat: quæ tectis illata receperit: ſed ſubinde recognoſcat atq; conſideret: ne aut ſupellex ueſtiſue cōdita SITV dilabatur: aut fruges aliaue utenſilia negligentia deſidiaue ſua corrumpantur. Pluuiis uero diebus: uel cum frigoribus aut pruinis mulier SVB dio ruſticum opus obire non potuerit: uel ut ad lanificium reducatur: præparatæq; ſint et pectitæ lanæ: quo facilius iuxta lanificium perſequi atq; exigere poſſit. Nihil enim nocebit: ſi ſibi atq; actoribus et aliis in honore ſeruilis ueſtis domi con-

Mundum muliebrē: Appellatione mūdi muliebris ſignificatur ornat⁹, quo matronæ fiūt mundiores elegantioreſq;. Iuriſcōſultus autumat eo cōtineri ſpecula, matulas, unguēta, uaſa unguētaria, & ſi q̄ ſimilia dici poſſunt, ſeparatq; mūdū ab ornatu, tāq̄ mulier poſſit eſſe munda, nec tamen ornata. Verū Oratores & hiſtorici luculenti, quorū auctoritas apud me in elegātia latinitatis pro ratione eſt, mūdū muliebrem accipiūt p ornatu matrōali cultuq; & eo quidē p̄cioſiſſimo, ut puta auri purpuræ & gēmarū. Ero interim contentus uno exēplo qđ ſuppetit, Liuius, munditiæ ornat⁹ & cultus, hæc feminarū īſignia ſūt his gaudent & gloriātur. hūc mundū muliebrē appellauerūt maiores noſtri: qđ aliud ī luctu q̄ purpuram atq; aurum deponūt, qđ aliud cum eluxerunt ſumūt. Lucilius ſatyrographus mūdū muliebrē non maſculino genere ſed neutro appellauit his uerſibus. legauit quidam uxori mūdum omne penuq;, quod mūdū atq; penū: nā quis diiudicet iſtud. Subinde: Idētidē ſæpe frequēter, alias ſignificat deinde, mox. Situ: Situs eſt corruptio ex diuturnitate & humore ɔtracta, quo deteriores fiūt res uno loco & plyxo tēpore ɔſtitutæ, odoris quoq; tetri eſt ſitus. Vnde apud Pliniū q̄dā dicūtur ſitū redolere. Sub dio: Sub celo ſub ioue ī apto, uñ ſubdiales āmbulatiōes dictæ.

fecta fuerit: quo minus patriſſamiliæ tationes onerẽtur. Iſtud non etiam in perpetuum cuſtodiendum habebit: ut eos qui foris ruſticati debebunt: cum iam e uilla familia proceſſerit: requirat. Ac ſiquis (ut euenit) curam contubernalis eius intra tectum tergiuerſans FEFELlerit: cauſam deſidiæ ſciſcitetur: exploretq; utrum aduerſa ualitudine inhibitus teſtiterit: an pigricia delituerit. Et ſi compererit uel ſimulantem lãgorem ſine cunctatione IN VALItudinarium deducat: præſtat enĩ opere fatigatum ſub cuſtodia requieſcere unum aut alterum diem: q̃ preſſum animũ nimio labore VERAM NOxam concipere. Deniq; uno loco q̃minime oportebit eam conſiſtere: neq; enim ſedentaria eius opera eſt: ſed modo ad telam debebit accedere: ac ſiquid melius ſciat docere: ſi minus addiſcere ab eo qui plus intelligat: modo eos: qui cibum familiæ conficiunt inuiſere: tum etiam culinam et bubilia nec minus præſepia mundãda curare. Valitudinaria quoq; uel ſi uacent ab imbecillis identidem aperire: et immũdiciis liberare: ut cum res exegerit bene ordinata et ornata et ſalubria lãguẽtibus præbeantur. PENIS Quoq; et cellariis aliquid attendentibus aut metuentibus interuenire: nec minus ĩtereſſe paſtoribus in ſtabulis fœtum cogentibus: aut fœtus ouium aliarumue pecudum SVBRVmantibus: tonſuris uero earum utiq; intereſſe: et lanas etiam diligenter percipere: etiam uellera ad numerum pecoris recenſere: tum inſiſtere ATRIENſibus ut ſupellectilem exponant: et ferramenta deterſa nitidentur: atq; rubigine liberentur. Cæteraque quæ ſi refectionem deſiderant: fabris CONCInanda tradantur. Poſtremo his rebus omnibus conſtitutis: nihil hanc arbitror diſtributionem profuturam: niſi ut iam dixi: uillicus ſæpius et aliquãdo tamen dominus aut matrona conſiderauerit: animaduerteritq;: ut ordinario inſtituta conſeruetur. Quod etiam in bene moratis ciuitatibus ſemper eſt obſeruatum: quarum primoribus atque optimatibus: non ſatis uiſum eſt bonas leges habere: niſi cuſtodes earum diligentiſſimos ciues creaſſent: quos græci NOMOphylacas appellant. Horum erat offici

Fefellerit: Latuerit: Oratius. nec uixit male qui natus moriensq; fefellit: Liuius. explorator carthaginẽſis Romæ biẽnium fefellit.

In ualitudinariũ: Ante dictum ẽ ualitudinariũ dici locum quo imbecilli ac languentes continent curanturq;.

Veram noxam: Morbum & langorem.

Penis quoq;: Videtur legendũ promis quoq;. ſunt. n. promi qui preſunt promẽdis ex cella promptuaria utenſilibus & cibariis. Plautus ſum promus cõdus procurator peni.

Subrumantibus: Sub rumam & lac mittentibus.

Atriẽſib9: Atriẽſes erãt ſerui honoratiores in magnis domib9, qualis eſt apud Plautum in aſinaria Atrienſis ſaurea. M. Tullius in paradoxis. atq; ĩ magna familia ſtultorum ſunt alii lautiores ut ſibi uidentur ſerui, ſed tamẽ ſerui atrienſes.

Concinenda: Legendum cõcinnanda. pro eo quod eſt reficienda reparandaq;.

Nomophylacas: Vocabulũ græcũ ſiue græcanicũ eſt, quod ſignificat legum cuſtodes. Tradunt græci ſcriptores Nomophylacas fuiſſe apd Atheniẽſes magiſtratũ quẽdã, q cogebat primores uti legib9. differũt a nomothetis nomophylaces: qm̃ hi cuſtodes ſũt legũ illi ↄditores. M. T. i li. de legib9 ſic refert, grę̨ci hoc diligẽtius, apud quos nomophylaces creãtur, nec hi ſolũ litteras, nã id qdẽ etiã apud maiores noſtros erat, ſed etiam facta hominum obſeruabãt, ad legeſq; reuocabant.

Salgamis. Salgama dicuntur obſonia & penora côditiua/quæ lôgæ uſionis cauſa condũtur fere ĩ fictilibus/ interdum ſicca/ſæpe cum liquamine & iure/quæ mox cũ opus eſt ꝑmuntur ad uſum edẽdi. Inde ſalgamarius dictus/q ſalgama ſcite côcinnat. Auſonius/ſalgama non hoc ſunt quod balſama. in codice imperatorio libro .xii legim⁹ ſalgami nomine contineri cul citraꝫ/lignũ/oleũ/ Sed cum omnis latinitatis elegantia procul ſit ab id genus ſcriptorib⁹ uocabulorum ſignificatio ab eis petenda non eſt/in quorum caſtra nõnũq̃ tranſeo non ut trãſfuga ſed ut explorator/uis ſcire quæ ſint ſalgama/nimirum illa ſunt/quæ deinceps toto hoc uolumiẽ Columella demõſtrat/qua conditura conficiãtur ac ſeruẽt/ exẽpli cauſa/olera/poma/pira/fici/uuæ/ & alia id genus cõpluſcula/ in ſalgamis condendis frequẽs eſt uſus aceti ſalis muriæ mellis aquæ mulſæ/defruti aliorũq; liquaminum.

um: eos qui legibus parerent: laudibus proſequi nec minus honoribus: eos autẽ qui non parerent: pœna multare. Quod nunc ſcilicet faciunt magiſtratus aſſidua iuriſditione uim legum cuſtodientes. Sed hæc in uniuerſum adminiſtranda tradidiſſe abunde ſit.

## Quę et qualia uaſa parare debeat penoribus et ſalgamis condiendis. Cap. iiii.

n Vnc de cęteris rebus: quæ omiſſæ erant prioribus libris: quoniã uillicæ reſeruabant̃ officiis pręcipiem⁹: et ut aliquis ordo cuſtodiat̃: incipiemus a uerno tẽpore: quoniã fere maturis atq; trimeſtribus conſumatis ſationibus uacua tẽpora iã cõtingunt ad ea exequenda: quæ deinceps docebimus. Paruaꝝ reꝝ curã nõ defuiſſe pœnis græciſq; auctoribus atq; etiã romanis memoria tradidit. Nã et Mago carthaginenſis et Hamilcar: quos ſecuti uidentur gręcę gẽtis non obſcuri ſcriptores Magnaſtas atq; Phaxanus. Tũ demũ noſtri generis: poſtq̃ a bellis ociũ fuit: quaſi quoddã tributũ uictui humano cõferre nõ dedignati ſunt: ut. M. Ambiuius et Maenas licinius: tũ etiã. C. Marius: quibus ſtudiũ fuit piſtoris et coci: nõ minus cellarii diligentiã ſuis præceptis inſtituere. His autem omnibus placuit eũ qui rerum harũ officiũ ſuſceperit: caſtum eſſe cõtinentemq; oportere: quoniam totũ in eo ſit: ne contractentur pocula uel cibi: niſi aut ab impube: aut certe abſtinẽtiſſimo rebus uenereis. Quibus ſi fuerit operatus uel uir uel fœmina: debere eos flumine aut perenni aqua: prius q̃ penora cõtingant: ablui. Propter quod his neceſſariũ eſſe pueri uel uirginis miniſterium: per quos promantur: quę uſus poſtulauerit. Poſt hoc præceptum locum et uaſa idonea SALgamis præparari iubent: locum eſſe debere auerſum a ſole: q̃ frigidiſſimum et ſicciſſimũ: ne ſitu penora mucorem cõtrahant. Vaſa autem fictilia uel uitrea plura potius q̃ ampla: et eoꝝ alia recte picata: nõnulla tamen pura prout cõditio cõditur æ exegerit. Hæc uaſa dedita opa fieri oportet patẽte ore: et uſq; ad imum æqualia: nec in modum doliorum formata: ut exemptis ad uſum ſalgamis quicquid ſupeſt æquali pondere uſq; ad fundum deprimatur: cum ea res innoxia penora conſeruet: ubi nõ inatent ſed ſemp ſint iure ſubmerſa. Quod in utero dolii uix fieri poſſet propter inæqualitatem figuræ. Maxime autem ad hoc neceſſarium eſſe aceti et duræ muriæ uſum. Quæ utraque ſic conficiuntur.

Quemadmodũ ex uino uapido acetum fiat. Cap.v.

N ſeſtarios duodequinquaginta fermenti libram: fici ari
i daæ pondo quadrantem : ſalis ſeſtarium. Hæc ſubterito:
et ſubtrita cum quartario mellis acero diluito : atq; ita in
prædictam mẽſuram adiicito. Quidam ordei toſti ſeſtarios quat
tuor: et nuces ardentes iuglãdes quadraginta: et mẽtæ uiridis põ
do ſelibram in eandem menſuram adiiciũt. Quidam ferri maſſas
exurunt ita: ut ignis ſpeciem habeãt : eaſq; in eandem menſuram
dimittũt. Tum etiam exemptis nucleis ipſas nuces pineas uacuas
numero quinq; uel ſex incendunt : et ardentis eodem dimittunt.
Alii NVCIbus ſapineis ardentibus idem faciunt.

Quomodo muria dura fiat. Cap.vi.

Vriam duram ſic facito: Dolium q̃patentiſſimi oris loca
m to in ea parte uillæ: quæ plurimum ſolis accipit. Id doliũ
aqua cæleſti repleto: ea eſt enim huic rei aptiſſima: Vel ſi
non fuerit pluuialis: certe fontana dulciſſimi ſaporis. Tum indito
ſportam iunceam uel ſparteam quæ replenda eſt ſale cãdido: quo
candidior muria fiat. Cum ſalem per aliquot dies uidebis lique/
ſcere: et ex eo intelligis nondum eſſe muriam maturam. Itaq; ſub
inde alium ſalem tandiu ingeres : donec in ſporta permaneat inte
ger: nec minuat̃. Quod cũ animaduerteris: ſcias habere muriam
maturitatem ſuam. Et ſi aliam uolueris: hanc in uaſa bene picata
diffundes: et opertam ĩ ſole habebis: omnem enim mucorem uis
ſolis aufert : et odorem bonum præbet. Eſt aliud muriæ maturæ
experimentum. Nam ubi dulcem caſeũ dimiſeris in eã : ſi peſſum
ibit: ſcies eſſe adhuc crudam: ſi innatabit: maturam.

Quæ p q̃ttuor ãni tẽpora herbæ et quomõ cõdiãt̃. Cap.vii.

Is pręparatis circa uernũ æqnoctiũ herbas ĩ uſum colligi
h et reponi optebit: citreã: caulẽ: capari: apii coliculos : rutã
oleris atri cum ſuo caule anteq̃ de folliculo exeat: itẽ feru
læ cũ coliculo SILENtes: q̃tenerrimũ florẽ paſtinacæ agreſtis uel /
ſatiuæ cũ coliculis / ſilẽtẽ florẽ uitis albæ et aſparagi et ruſci et thã
ni et digitelli et puleii et nepetæ et lapſanæ et battis et eius colicu
lũ: q miluinus pes appellat̃ : qnetiã tenex coliculũ fœniculi. Nam
oĩa una cõditura cõmode ſeruant̃ : id ẽ aceti duas ptes et tertiã du
ræ muriæ ſi miſcueris. Sed uitis alba ruſcus et thãnũ et aſparagus
LAPſana et paſtinaca et nepeta et battis generatim ĩ alueos com/
ponuntur: et ſale conſperſa biduo ſub umbra : dum conſident: re/
ponuntur. Deinde ſi tantum remiſerunt humoris : ut ſuo ſibi

Nucibus ſapieis. Eſt unũ genus nucis piex ſapineũ nomine nu/cleorum cute uerius q̃ pu/tamine adeo molli, ut ſimul mãdantur.

Silẽtis. Mos eſt peculiaris Columellæ; herbas & plãtas ſilẽtes ap/pellare, quæ non germi/nant.

Lapſanæ: o lus ẽ ſilueſtre lapſana, qua Cæſaris mili tes oliũ famẽ ſuſtentarunt in ciborum ĩ/opia, unde io cis mox mili/tarib⁹ expro/brauere Cæ/ſari ſe lapſa/na uixiſſe a/pud dyrrha/chiũ premio/rum parſimo niam cauillã/tes.

iure ablui poſſint:ſi minus:ſupfuſa dura muria lauāť:et pon
dere impoſito exprimunť. Tum ſuo quidq; uaſe cōdiť:et iuſ
ut ſupra dixi:quod eſt mixtum duabus partibꝫ aceti et una
muriæ infundiť. Fœniculiq; aridi quod eſt p uindemiam p/
ximo anno lectū ſpiſſamentum imponiť:ita ut herbas depri/
mat:et ius uſq; in ſummū labrū FIDeliæ pueniat. Olus atrū
et ferulam et fœniculum quom legeris ſub tecto reponito:dū
flacceſcat. Deinde folia et corticem omnem folliculoꝝ detra/
hito. Caules ſi fuerit pollice craſſiores arūdine ſecato:et ī duaſ
partes diuidito. Ipſos quoq; flores:ne ſint īmodici: diduci et
partiri oportebit:atq; ita ī uaſa cōdi. deīn ius qđ ſupra ſcriptū
ē īfundi : et paucas radiculas laſeris:qđ græci ſilphion uocāt
adiectas:ita ſpiſſamēto fœniculi aridi cōtegi:ut ius ſupuēiat.
Cimā caulē cappari pedē milui puleiū digitellū cōpluribus
diebꝫ ſub tecto ſiccari:dū flacceſcat:et tū eodē mō cōdiri con
uenit:quo ferulā rutā ſatureiā cunelā. Sunt q rutā muria tātū
dura ſine aceto cōdiāt:deinde cum uſus exigit:aqua uel etiā
uino abluant:et ſuperfuſo oleo utantur. Hac cōditura poſſet
cōmode ſatureia uiridis et æque uiridis cunela ſeruari.

Oxygala quomodo fiat. Caput.viii.

O XYgalam ſic facito : Ollā nouā ſumito : eāq; iuxta
fundum terebrato. Deinde cauum quē feceris ſurcu
lo obturato:et lacte ouilo q̄ recētiſſimo uas repleto:
eoq; adiicito uiridium cōdimētorum faſciculos origani mē/
tæ cæpe coriandri. Has herbas ita in lacte demittito:ut liga/
mina eaꝝ extēt. Poſt diem quintū : ſurculū quo CAuū obtu
raueras eximito:et ſeꝝ emittito. Cū deinde lac ceperit mana
re:eodē ſurculo cauū obturato:ītermiſſoq; triduo ita ut ſupra
dictū eſt:ſerū emittito:et faſciculos cōdimētoꝝ exēptos adii/
cito. Deīde exiguū aridi thymi et cunelæ aridæ ſup lac diſtrī
giro:cōciſiq; ſectiui porri quātū uidebiť adiicito et pmiſceto.
Mox ītermiſſo biduo rurſus ſeꝝ emittito:cauūq; obturato:et
ſalis triti q̄tū ſatis erit adiicito :et miſceto :opculo deīde īpo
ſito et oblinito:nō ante apueris ollā q̄ uſus exegerit. Sūt q ſa
tiui uel ēt ſilueſtris lepidii herbā cū collegerūt: ī ūbra ſiccēt:
deīde folia eiꝰabiecto caule die et nocte muria macerata exp̄ſ
ſaq; lacti miſceāt ſine cōdimētis:et ſalis q̄tū ſatis arbitrāť ad/
iiciāt. Tūc cętera quę ſupra p̄cepimus faciāt. Nōnulli recētia
folia lepidii cū dulci lacte ī olla miſcēt:et poſt diē tertiū quē/

Fideliæ. Nomen eſt fictilis uaſis, de quo Perſius reſpō/det uiridi nō cocta fidelia limo Plau/tus mulſi congialē tibi plenam faciam fideliā. Fidelię cre/bra eſt mētio apud Columellā hoc uo/lumine ut pote ua/ſis cōdendis ſalga/mis maxīe idonei.

Oxigala ꝫ: Docet Pliniꝰ oxigalā ap/pellari butyrū: qđ in ſūmo fluit, & ſu/pernatat, cuiq; ex/empto additur ſal/ſir & oxygala alio modo uidelicet re/cens lac cum acido lacte miſcetur, ace/ſcitq;. quod eſt uti/liſſimū ſtomacho/græce dicitur ὀξος acetū καὶ τὸ γάλα lac unde copu/latis dictiōibus fit oxygala. galenus meminit caſei quē oxygalacticum ap pellat, nunc noſter Columella pluribꝰ cōdimentis docet oxygalam fieri.

Cauū. Foramen, Oratius, me ſilua cauuſq; tutus ab ī/fidiis tenui ſolabi/tur aruo.

admodũ præcepimus:ſetũ emittũt.Deĩde compñ́tã ſatureiã uiridẽ:tũ etiã ari/
da ſemina coriandri atq; aneti et thymi et apii ĩ unũ bene trita adiiciũt :ſaleq;
bene coctũ cribratũ ꝑmiſcent. Cætera eadem quæ ſupra faciunt.

Conditura lactucę. Cap.ix.

Aules lactucę ab imo depurgatos eaten⁹:qua tenera folia uidebũť:in
c alueo ſalire oportet:dieq; unũ et noctẽ ſinere dũ muriã remittãt. Deĩ/
de ĩ muria luere et expſſos ĩ cratibꝫ pãdere dũ aſſiceſcãt. Tũ ſubſter/
nere anetũ aridũ et fœniculũ rutęq; aliqd et porri cõcidere:atq; ita miſcere. Tũ
ſiccatos coliculos cõpõere:ut faſeoli uirides ĩtegri ĩterponãť:qᵒs ipſos ãte du/
ta muria die et nocte macerare oportebit. Similiterq; aſſiccatos cũ faſciculis la/
ctucaꝝ cõdi et ſupfũdi i⁹:qđ ſit aceti duaꝝ ꝑtiũ atq; uni⁹ murię. Deĩde arido
ſpiſſamẽto fœniculi ſic cõprimi:ut ius ſupnatet. Qđ ut fiat is:q huic officio ꝑ/
erit:ſępe ſuffũdere ius debebit:nec pati ſitire ſalgama:ſed extrĩſec⁹ mũda ſpõ/
gia uaſa ꝑtergere:et aqua fõtana q̃ recẽtiſſima refrigerare. Simili rõne ĩtubũ et
cacumĩa rubi:qua lactuca cõdire oportet:nec min⁹ thymi et ſatureiæ et origãi
tũ ẽt armoracioꝝ cimã. Hæc aũt quæ ſupra ſcripta ſũt:uerno tẽpore cõponũť.

Cœpę pirorum et maloꝝ cæterorũq; pomoꝝ cõpoſitio. Cap.x.

Vnc quę ꝑ ęſtatẽ circa meſſem uel etiã exactis iã meſſibus colligi et
n repõi debeãt pręcipiemus. Põpeiã uel aſcaloniã cœpã:uel ẽt mar/
ſicã ſimplicẽ:quã uocãt unionẽ ruſtici:eligito. Ea eſt aũt: quę non
frutificauit:nec habuit ſoboles adhęrẽtis. Hãc prius in ſole ſiccato:deinde ſub
umbra refrigeratã ſubſtrato thymo uel cunela cõponito ĩ fidelia:et infuſo iure
quod ſit aceti triũ partiũ et uni⁹ murię:faſciculũ cunelę ſupponito:ita ut cœ/
pa deprimať: quæ cũ ius cõbiberit ſimili mixtura uas ſuppleať. Eodẽ tẽpore
corna et pruna onychĩa et pruna ſilueſtria nec minus gña piroꝝ et maloꝝ cõ/
dũť. Corna qbꝫ ꝓ oliuis utãť:itẽ pruna ſilueſtria et pruna onychĩa adhuc ſoli/
da nec maturiſſima legẽda ſť:nec tñ nimiũ cruda:deĩde uno die ũbra ſiccãda.
Tũ ęqs ꝑtibꝫ acetũ et ſapã uel defrutũ miſceať et ĩfũdať. Oportebit aũt aliqđ
ſalis adiicere:ne uermiculus aliudue aĩal ĩnaſci poſſit. Verũ cõmodi⁹ ſeruãť:ſi
duę ꝑtes ſapæ cũ aceti una ꝑte miſceãť. Pira dolobelliana cruſtumĩa regia ue/
neria uolema neniana lateriſiana decimiana laurea mirappĩa pruna purpurea
cũ ĩmatura nõ tñ ꝑcruda legeris diligẽter ĩſpicito:ut ſint ĩtegra ſine uitio aut
uermiculo. Tũ ĩ fictili picata fidelia cõponito:et aut paſſo aut defruto cõple/
to ita:ut oẽ pomũ ſubmerſũ ſit:opculo deĩde poſito gypſato. Illud ĩ totũ ꝑci/
piẽdũ exiſtimaui:nullũ eſſe gen⁹ pomi:qđ nõ poſſit melle ſeruari. Itaq; cũ ſit
hęc res ĩterdũ ægrotãtibꝫ ſalutaris:cẽſeo uel pauca poma ĩ melle cuſtodiri:ſed
ſepatata generati. Nã ſi cõmiſceas:alterũ ab altero gñre corrũpiť. Et cũ opor/
tune mellis fecim⁹ mẽtionẽ:hoc eodẽ tẽpore alui caſtrãdæ:ac mel cõficiẽdũ:
cæra facienda eſt:de qbꝫ nono libro iam diximus. Nec nũc aliã curam exigi/
mus a uillico:q̃ ut adminiſtrantibus interſit:fructumq; cuſtodiat.

Olus corduȝ: Añ dic/ tum eſt corduȝ ſignifi/ care ſe/ rotinũ/ uñagni cordi dicti/& fœnuȝ/ corduȝ & olus corduȝ/ ĩ homi/ nibus quoque is dici/ tur cor/ duſ qui ſeroti/ no fetu & nouiſ ſimo partu ẽ genit⁹.

Aquę dulcis cõpoſitio qua in cõdituris utunƭ. Cap.xi.

Aeterũ cũ eodẽ tẽpore mella nec minus aqua mulſa ĩ uetu/
c ſtatẽ repõi debeat:meminiſſe oportebit: ut quom ſecũdarũ
mel de fauis fuerit exemptum:cętę ſtatim minute reſoluãƭ:
et aqua fontana uel cœleſti macerenƭ.Expreſſa deinde aqua coleƭ :et ĩ
uas plumbeũ defuſa decoquaƭ:omniſq; ſpurcicia cũ ſpumis eximaƭ.
quæ decocta cũ tã craſſa fuerit q̃defrutũ:refrigereƭ : et bene picatis la/
genis condaƭ.Hoc qdam melle pro aqua mulſa utunƭ nõnulli etiam
defruto in cõdituras oliuarum:quibus quidem magis idoneã cenſeo:
q; cibarium ſaporem habet:nec poteſt languẽtibus pro aqua mulſa re/
medio eſſe:cum ſi bibatur:inflationem ſtomachi et præcordiorũ facit.
Itaq; ſepoſita eſſe et ad condituras deſtinata per ſe faciẽda erit optimo
melle aqua mulſa.Hæc autem non uno modo cõponitur.

De aqua mulſa facienda. Cap.xii.

Am quidam ante multos annos cœleſtem aquam uaſis in/
n cludũt:et ſub dio in ſole habẽt. Deinde cũ ſæpius eã in alia
uaſa trãſfuderint et eliquauerint (nã quotiens etiam per lõ/
gum tempus diffundiƭ aliquod craſſamentum:in imo ſimile fæci re/
peritur)ueteris aquæ ſeſtarium cum libra mellis miſcẽt.Nõnulli tñ cũ
auſteriorem uolunt efficere guſtũ:ſeſtarium aquæ cũ dodrante pondo
mellis diluunt:et ea portiõe repletã lagenã gypſatãq; patiũƭ p canicu/
læ ortũ in ſole quadraginta diebꝰ eſſe:tũ demũ in tabulatũ quod fu/
mũ accipit:reponũt. Nõnulli qbꝰ nõ fuit curæ cœleſtẽ ĩueterare aquã:
recẽtẽ ſumũt:eãq; uſq; in quartã partẽ decoquũt.Deinde quom refri/
xerit:ſiue dulciorẽ mulſam facere uolũt:duobꝰ aquæ ſeſtariis ſeſtariũ
mellis pmiſcẽt.Si uero auſteriorẽ ſeſtario aquę dodrãtẽ mellis adiici/
unt:et his portiõibꝰ factã ĩ lagenã diffũdũt:eãq; ſicut ſupra dixi qua/
draginta diebus inſolatã:poſtea in tabulatũ quod ſuffumigatur:repo/
nũt caſeo uſibus domeſticis præparãdo hoc maxime idoneum.

De caſeo in uſus domeſticos ſeruando:et de quibuſdam her/
bis condiendis. Cap.xiii.

Empus eſt quo et caſeus ſeri minimum remittit : et ultimo
t tempore cũ iam exiguum lactis eſt:non tam expedit ope/
tas morari ac eorũ fructibus deferendis:et ſane ſępe deporta/
ti ppter æſtũ acore uitianƭ.Itaq; præſtat eos hoc ipſo tẽpore ĩ uſũ cõfi/
cere.Id aũt ut q̃optime fiat opilionis officiũ eſt:cui ſeptimo libro præ/
cepta dedimus:quæ ſeq debeat.Sũt etiã quędã herbæ quas appropin/
quãte uindemia cõdire poſſis:ut portulaca et OLVS cordum:quod
qdã battim uocãt.Hæ herbæ diligenter purganƭ:et ſub umbra expã/
dunƭ.Deinde quarto die ſal in fundis fideliarũ ſubſterniƭ:et ſeparatim

unaquæq; earum cõponitur:acetoq; infuſo iterum ſal ſuperponi/ tur. Nam his herbis muria non conuenit.

De malis et piris in ſole ſiccandis. Cap.xiiii.

Oc eodem tẽpore uel etiam primo mẽſe auguſto mala et
h pira dulciſſimi ſaporis mediocriter matura eligũtur: et ĩ
duas uel tres pres arũdine uel oſſeo cultello diuiſa in ſole ponũť:donec areſcãt. Eoꝝ ſi ẽ multitudo:ñ minimã prẽ cibarioꝝ p hyemẽ ruſtici uindicãt. Nã ꝓ pulmẽtario cedit. ſicuti ficus:quę cũ arida ſepoſita eſt:hyemis tẽporibus ruſticoꝝ cibaria adiuuat.

De ficis aridis. Cap.xv.

A porro neq; niminũ VIREta neq; nimium matura legi
e debet:et in eo loco expãdi:qui toto die ſolem accipit. Pa
li autem quattuor pedibus inter ſe diſtantes figuntur:et perticis iugantur. Factæ deinde in hunc uſum cannæ iugis ſuper/ ponũtur:ita ut duobus pedib9 abſint a terra: ne humorem quem fere noctibus remittit humus:trahere poſſint. Tunc ficus iniiciť: et crates paſtorales culmo uel carice uel FILIce teſtę ex utroq; la/ tere ſuper terrã plane diſponũtur:ut cum ſol in occaſum fuerit:eri/ gantur:et inter ſe accliues teſtudinato tecto more tugurioꝝ uire/ ſcentem ficũ a rore et interdũ a pluuia defendant. Nam utraq; res prædictum fructũ corrũpunt. Deinde cũ aruerit:IN ORcas pica tas meridiano tempore calentem ficũ condere:et calcare diligẽter oportebit: ſubiecto tamen arido fœniculo et iterum uaſis repletis ſuperpoſito: uaſa confeſtim opculare et oblinire conueniat:et in horreũ ſicciſſimũ reponi:quo melius pẽnet. Quidã lectis ficis pe/ diculos adimũt:et in ſole expãdunt:quom deinde paulũ ſiccatæ ſunt:anteq̃ indureſcãt ĩ labra fictilia uel lapidea congerũt eas. Tũ pedibus lotis in modũ farinæ ꝓculcãt:et admiſcẽt torrefacta ſeſa/ ma cũ aniſo ægyptio et ſemine fœniculi et cymini. Hæc cũ bene proculcauerint:et totã maſſam cõminutæ fici ꝑmiſcuerint: modi cas offas foliis ficulneis ĩuoluũt:ac religatas iũco uel q̃libet herba offas reponũt in crates et patiũtur ſiccari. Deinde quom paruerũt: picatis uaſis eas cõdunt. Nõnulli hanc ipſam farinã fici orcis ſine pice includũt:et oblita uaſa clibano uel furno torrefaciũt:quo ce/ lerius omnis humor excoquať:ſic ſiccatã in tabulatum reponũt: et cũ exegerit uſus teſtã cõminuũt. Nã maſſam fici aliter exime/ re nõ poſſunt. Alii pĩguiſſimã quãq; uiridẽ ficoꝝ eligũt:et arũdie uel digitis diuiſam dilatant:atq; ita in ſole areſcere patiũtur:quas deinde bene ſiccatas meridianis tẽporibus:cũ calore ſolis emolli/ tæ ſunt:colligũt. et ut ẽ mos afris atq; hiſpanis: inter ſe cõpoſitas

A

Vireta: Viridis uireſcẽs/ dixit poeta/ deuenerẽ locos letos & ame/ na uireta fortunatoꝝ ne/ moꝝ ſedeſq; beatas.

Filice tec/ tæ: Lego tex tæ ut partici/ piũ ſit hoc eſt cõtextæ ſu/ taq; ex filice herba.

In orcas. Va ſa ſũt fictilia/ quibus peno ra ꝯdunť/ ꝑ/ ſi⁹ menaq; ꝙ prima nõduꝫ de ieceri t or/ ca apud eun/ deꝫ accipitur pro uaſculo a leatorio ſcri/ bẽtem angu ſtæ collo non falli et orcæ/ a pud plinium orca eſt belua marina formi dandæ uaſti/ tatis & for/ mæ/ de orcis ficariis .i. qui bus fici cõdiũ tur. ſic inquit Plinius i. xv. at ubi ficoruꝫ copia abũdat implentur or cæ in aſia ca/ di.

Vuas binas: Botryones.
Ius: Liq̄men.
Exacuit: Hoc eſt ut ego interp̄toracorem feci/&aceti ſaporem concepit.

comprimunt in figuram ſtellaꝝ floſculorúq; uel in formā pāis reddi/gentes. Tū rurſus in ſole aſſiccant: et ita uaſis recondunt.

De uuis paſſis faciendis: et ſorbis ſeruandis. Cap. xvi.

Imilem curá uuæ deſiderát: quas dulciſſimi ſaporis albas maximis acinis: nec ſpiſſis luna decreſcente ſereno et ſicco cælo poſt horá qntá legi oportet: et in tabulis pauliſp porrigi: ne īter ſe pōdere ſuo preſſæ collidátur. Deīdc aheno uel ī olla noua fictili ampla præparā lixiuiá cineris ſarmēti calefieri cōuēit. quæ cū feruebit exiguū olei q̄ optimū adiiciet ita pmiſceri. Deīde VVAS pro magnitudine binas uel ternas īter ſe colligatas ī ahenū feruēs dimitti: et exiguū pati: dū decolorēt: nec rurſus cōmittere ut excoquátur: ná quadá moderōne tēperamētoq; opus ē. Cū deīde exemeris: ī crate diſponito rarius q̄ ut altera alterá cōtigat. Poſt tres deinde horas unáquáq; uuá cōuertito: nec ī eodē ueſtigio repōito: ne ī humore q defluxerit: corrū/pat. Noctibus aūt cōtegi debēt queādmodū fici: ut a rore uel pluuia tutæ ſint. Cū deīde modice aruerūt: in uaſa noua ſine pice opculata et gypſata ſicco loco repōito. Quidá uuá paſſá foliis ficulneis inuoluūt: et aſſiccát. Alii foliis uitigineis: nōnulli plataninis ſemiuīctas uuas cōtegūt: et ita ī ámphoras recōdūt. Sūt q culmos fabæ exurát: et ex eo: qđ cremauerūt cinerē lixiuiá faciūt. Deīde ī lixiuæ ſeſtarios decē ſalis tres cyathos et olei cyathū adiiciát. Tū adhibito igne calefaciát: et cætera eodē mō admīſtrēt. Quod ſi uidebit ī aheno paꝝ īeſſe olei: ſubīde q̄tū ſatis erit adiiciat: quo ſit pinguior et nitidior uua paſſa. Eodē tpē ſorba manu lecta curioſe ī urceolos picatos adiicito: et opcula picata īpōito: et gypſo linito. Tū ſcrobibus bipedaneis ſicco loco ītra tectū factis urceolos ita collocato: ut oblita ora eoꝝ deorſū ſpectēt. Deīde terrá cōgerito: et modice deſup calcato. Melius ē aūt plūribus ſcrobibus pauciora uaſa diſtāria īter ſe diſpōere. Ná ī exēptiōe eoꝝ dū unū tollis: ſi reliq̄ cōmoueris: celeriter ſorba uitiant. Quidá hoc idē pomū. q̄dá ēt ī defruto commode ſeruát: adiecto ſpiſſamēto ſpiſſi fœniculi: quo deprimant ita ſorba: ut ſemp IVS ſupnatet: ac nihilōinus picata opcula diligenter gypſo liniūt: ne poſſit ſpiritus ītroire.

De aceto ficulneo faciendo. Cap. xvii.

Vnt quædá regiones: ī qbus uini ideoq; etiá aceti penuria ē. Itaq; hoc eodē tpē ē ficus uiridis q̄ maturiſſima legēda: utiq; et ſi iá pluuiæ īceſſerūt: et pꝑter ībres in terrá decidit: quæ cū ſublecta ē: ī doliū uel ī ámphoras cōdit: et ibi ſinit fermētari. Deīde cū EXAcuit et remiſit liquorē: qcqd ē aceti diligēter colat: et ī uaſa picata bene olida diffūdit. Hoc primæ notæ acerrimi aceti uſum præbet: nec unq̄ ſitū aut mucorē cōtrahit: ſi ñ hūido loco poſitū ē. Sūt q mul/

titudini ſtudentes aquam ficis pmiſceãt:et ſubinde maturiſ/
ſimas ficus recẽtis adiiciant:et patianť ĩ eo iure tabeſcere: do
nec ſatis acris aceri ſapor fiat. Poſtea ĩ iũceis fiſcellis uel ſpar/
teis ſaccis pcolãt:liquatũq; acetũ ĩferuefaciũt:dũ ſpumam et
omnem ſpurciciã eximãt:torridi tũ ſalis aliqd adiiciũt: quæ
res prohibet uermiculos aliaue innaſci animalia.

Quæ pręparanda ſint uindemiæ. Cap.xviii.

q Vũuis priore libro q ſcribiť uillicus:iã diximus q̃uę
ad uĩdemiã præparãda ſunt: nõ tamen alienũ ex ret
etiã uillicę de iiſdẽ reb9 pręcipe:ut ĩtelligat ſuæ curę
eſſe debere quæcũq; ſub tecto adminiſtranť circa uindemiã.
Si ager amplus aut uineta aut arbuſta grãdia ſũt:pẽne fabri/
cãdæ DEcẽmodiæ et trimodiæ fiſcellæ texẽdæ et picandæ.
Nec minus faculæ et ungues ferrei q̃plurimi parãdi et exa/
cuẽdi ſunt:ne uĩdemitor manu diſtrĩgat uuas:et nõ minima
fructus portio diſpſis acinis in terrã dilabať. Funiculi quoq;
fiſcellis aptãdi ſunt:et lora trimodiis. Tũ lacus uinarii et tor/
cularii et fora, Omniaq; uaſa (ſi uicinũ ẽ mare) aqua marina:
ſi minus:dulci eluenda ſunt et cõmũdãda:et diligẽter aſſic/
cãda:ne humorẽ habeãt. Cella quoq; uinaria oĩ ſtercore libe/
rãda:et bõis odorib9 ſuffiẽda:ne quẽ redoleat fetorẽ acorẽue.
Tũ ſacrificia Libero LIbereq; et uaſis p̃ſſori q̃ſanctiſſime ca/
ſtiſſimeq; faciẽda:nec p uĩdemiã ab torculari aut uinaria cel/
la recedẽdũ ẽ:ut oia quę muſtũ cõficiũt:pure mũdeq; faciãt:
ne furi locus deť partẽ fructuũ ĩtercipiẽdi. Dolia quoq; ET
ſeriæ cæteraq; uaſa ante q̃dragesimũ uĩdemiæ diẽ picãda ſũt:
atq; aliter ea quę d̃merſa ſũt humi:aliter quę ſtãt ſupra terrã.
Nã ea quę demerſa ſunt:ferreis lãpadibus ardẽtibus calefiũt:
et cũ picẽ ĩ fũdũ deſtinauit:ſublata lãpade rutabulo ligneo et
ferrea curuata RAdula duciť q̃d diſtillauit: aut q̃d ĩ lateribus
hæſit. Deĩde penicillo detergiť:et feruẽtiſſima pice ĩfuſa no/
uo alio rutabulo et SCOpula picať. At quæ ſupra terrã cõſi
ſtũt:et cõplrĩs dies anteq̃ curenť in ſolẽ pducũtur. Deinde cũ
ſatis ĩſolata ſunt:ĩ labra cõuertũtur:et ſubiectis puis tribus la
pidibus ſuſpẽdũtur:atq; ita ignis ſubiiciť:et tãdiu ĩcẽdiť:do
nec ad fundũ calor tã uehemẽs pueniat:ut appoſita man9 pa/
tiẽs eius nõ ſit. Tũ dolio in terram dimiſſo:et ĩ latus depoſita
pix feruẽtiſſima ĩfunditur:uolutaturq;:ut omnes dolii partes
linantur. Sed hæc die quieto a uentis fieri debent:ne admoto
igne quom afflauerit uentus: uaſa rumpantur. Sunt autem

Decẽmodiæ: Capaces decẽ modiorum, ut trimodiæ trium.

Liberæq;. Libera dea eſt per cui9 beneficiũ ſemĩe emiſſis ĩ coitu feminib9 liberentur. unde & nomen, quã etiam uenerẽ eſſe putãt, auctor auguſtinus in ſexto de ciuitate dei, q̃dã autumant liberam eſſe uxorẽ liberi patris hoc eſt bacchi, numẽ utriuſq; in bacchanalibus celebrabatur.

Et ſeriæ: Vaſa ſũt fictilia. Perſius crepet argẽti mihi ſeria dextro hercule. Itẽ ſeriolæ ueteris metuẽs deradere limũ. Terẽti9 relleui dolia oia ſerias oĩs.

Radula Inſtrumẽtũ eſt a radẽdo dictũ, q° utebãtur ĩ radẽda ducẽdaq; pice doliorũ: unũ & nomẽ. hic docuimus apd Pli. radulanã appellari picẽ ppea q̃ radula raderet ex dolio duceretur q; quãuis ultri alioqn eruditi rabulanã legendũ eẽ ↄtendãt, uerba Pli. ex lib. q̃rtodecimo hec ſũt. Italie ĩ parte aliq̃ radulana pice ac reſina ↄdire muſta uulgare eſt ei prouinciiſq; finitimis.

Scopula: Diminutiuũ eſt ſcoparũ, ſcoparius dr̃ pquã eleganti uocabulo ↄuerritor h° ẽ miniſter, cui9 miniſteriũ ẽ ſcopis pauimẽta ↄ/

Vuas binas: Botry/ones. Ius: Li q̃men. Exa/cult: Hoc eſt ut ego interp̃/tor aco/rem fe/cit/& a/ceti ſa/porem conce/pit.

comprimunt in figuram ſtellaꝝ floſculorūq; uel in formā pāis reddi/
gentes. Tū rurſus in ſole aſſiccant: et ita uaſis recondunt.

De uuis paſſis faciendis: et ſorbis ſeruandis. Cap.xvi.

Imilem curā uuæ deſiderāt: quas dulciſſimi ſaporis albas ma
ſ ximis acinis: nec ſpiſſis luna decreſcente ſereno et ſicco cælo
poſt horā q̃ntā legi oportet: et in tabulis pauliſp porrigi: ne
īter ſe pōdere ſuo preſſæ collidātur. Deīde aheno uel ī olla noua fictili
ampla præpatā lixiuiā cineris ſarmēti calefieri cōuēit. quæ cū feruebit
exiguū olei q̃optimū adiicier ita pmiſceri. Deīde VVAS pro magni/
tudine binas uel ternas īter ſe colligatas ī ahenū feruēs dimitti: et exi/
guū pati: dū decolorēt: nec rurſus cōmittere ut excoquātur: nā quadā
moderōne tēperamētoq; opus ē. Cū deīde exemeris: ī crate diſponito
ratius q̃ ut altera alterā cōtigat. Poſt tres deinde horas unāquāq; uuā
cōuertito: nec ī eodē ueſtigio repōito: ne ī humore q defluxerit: corrū/
pat. Noctibus aūt cōtegi debēt quēadmodū fici: ut a rore uel pluuia
tutæ ſint. Cū deīde modice aruerūt: in uaſa noua ſine pice opculata et
gypſata ſicco loco repōito. Quidā uuā paſſā foliis ficulneis inuoluūt:
et aſſiccāt. Alii foliis uitigineis: nōnulli plataninis ſemiuīctas uuas cō
regūt: et ita ī āphoras recōdūt. Sūt q culmos fabæ exurāt: et ex eo: qđ
cremauerūt cinerē lixiuiā faciūt. Deīde ī lixiuæ ſeſtarios decē ſalis tres
cyathos et olei cyathū adiiciāt. Tū adhibito igne calefaciāt: et cætera
eodē mō admīſtrēt. Quod ſi uidebit̃ ī aheno paꝝ ī eſſe olei: ſubīde q̄rū
ſatis erit adiiciat̃: quo ſit pinguior et nitidior uua paſſa. Eodē tp̄e ſor
ba manu lecta curioſe ī urceolos picatos adiicito: et opcula picata īpōi/
to: et gypſo linito. Tū ſcrobibus bipedaneis ſicco loco ītra rectū factis
urceolos ita collocato: ut oblita ora eoꝝ deorſū ſpectēt. Deīde terrā cō
gerito: et modice deſup calcato. Melius ē aūt plūribus ſcrobibus pau/
ciora uaſa diſtātia īter ſe diſpōere. Nā ī exēptiōe eoꝝ dū unū tollis: ſi
reliq̄ cōmoueris: celeriter ſorba uitiant̃. Quidā hoc idē pomū. qdā ēt
ī defruto commode ſeruāt: adiecto ſpiſſamēto ſpiſſi fœniculi: quo de/
primant̃ ita ſorba: ut ſemp IVS ſupnatet: ac nihilōinus picata opcu/
la diligenter gypſo liniūt: ne poſſit ſpiritus īrroire.

De aceto ficulneo faciendo. Cap.xvii.

Vnt quædā regiones: ī qbus uini ideoq; etiā aceti penuria ē.
ſ Itaq; hoc eodē tp̄e ē ficus uiridis q̃maturiſſima legēda: utiq;
et ſi iā pluuiæ īceſſerūt: et ꝓpter ībres in terrā decidit: quæ cū
ſublecta ē: ī doliū uel ī āphoras cōdit̃: et ibi ſinit̃ fermētari. Deīde cū
EXAcuit et remiſit liquorē: qcqd ē aceti diligēter colat̃: et ī uaſa pica
ta bene olida diffūdit̃. Hoc primæ notæ acerrimi aceti uſum præbet:
nec unq̃ ſitū aut mucorē cōtrahit: ſi ñ hūido loco poſitū ē. Sūt q mul/

titudini ſtudentes aquam ficis pmiſceāt:et ſubinde maturiſ/
ſimas ficus recētis adiiciant:et patiant̃ i eo iure tabeſcere: do
nec ſatis acris aceti ſapor fiat. Poſtea i iūceis fiſcellis uel ſpar/
teis ſaccis pcolāt:liquatūq; acetū iferuefaciūt:dū ſpumam et
omnem ſpurciciā eximāt:torridi tū ſalis aliqd adiiciūt: quæ
res prohibet uermiculos aliaue innaſci animalia.

Quæ pręparanda ſint uindemiæ. Cap.xviii.

q Vāuis priore libro q ſcribit̃ uillicus:iā diximus q̄uę
ad uīdemiā præparāda ſunt: nō tamen alienū ex ret
etiā uillicę de iiſdē reb9 pręcipe:ut itelligat ſuæ curę
eſſe debere quæcūq; ſub tecto adminiſtrant̃ circa uindemiā.
Si ager amplus aut uineta aut arbuſta grādia ſūt:pēne fabri/
cādæ DEcēmodiæ et trimodiæ fiſcellæ texēdæ et picandæ.
Nec minus faculæ et ungues ferrei q̄plurimi parādi et exa/
cuēdi ſunt:ne uīdemitor manu diſtrigat uuas:et nō minima
fructus portio diſpſis acinis in terrā dilabat̃. Funiculi quoq;
fiſcellis aprādi ſunt:et lora trimodiis. Tū lacus uinarii et tor/
cularii et fora, Omniaq; uaſa (ſi uicinū ē mare) aqua marina:
ſi minus:dulci eluenda ſunt et cōmūdāda:et diligēter aſſic/
cāda:ne humorē habeāt. Cella quoq; uinaria oī ſtercore libe/
rāda:et bōis odorib9 ſuffiēda:ne quē redoleat feroté acoréue.
Tū ſacrificia Libero LIberæq; et uaſis p̄ſſori q̄ſanctiſſime ca/
ſtiſſimeq; faciēda:nec p uīdemiā ab torculari aut uinaria cel/
la recedēdū ē:ut oīa quę muſtū cōficiūt:pure mūdeq; faciāt:
ne furi locus det̃ partē fructuū itercipiēdi. Dolia quoq; ET
ſeriæ cæteraq; uaſa ante q̄dragesimū uīdemiæ diē picāda ſūt:
atq; aliter ea quę d̄merſa ſūt humi:aliter quę ſtāt ſupra terrā.
Nā ea quę demerſa ſunt:ferreis lāpadibus ardētibus calefiūt:
et cū picē i fūdū deſtinauit:ſublata lāpade rutabulo ligneo et
ferrea curuata RAdula ducit̃ qd diſtillauit: aut qd i lateribus
hæſit. Deīde penicillo detergit̃:et feruētiſſima pice iſufa no/
uo alio rutabulo et SCOpula picat̃. At quæ ſupra terrā cōſi
ſtūt:et cōplr̄is dies anteq̄ curent̃ in ſolē pducūtur. Deinde cū
ſatis iſolata ſunt:i labra cōuertūtur:et ſubiectis puis tribus la
pidibus ſuſpēdūtur:atq; ita ignis ſubiicit̃:et tādiu icēdit̃:do
nec ad fundū calor tā uehemēs pueniat:ut apposita man9 pa/
tiēs eius nō ſit. Tū dolio in terram dimiſſo:et i latus depoſita
pix feruētiſſima ifunditur:uolutatutq;:ut omnes dolii partes
linantur. Sed hæc die quieto a uentis fieri debent:ne admoto
igne quom afflauerit uentus: uaſa rumpantur. Sunt autem

Decēmodiæ: Capaces decē modiorum, ut trimodiæ trium.

Liberæq;. Libera dea eſt per cui9 beneficiū femīe emiſſis i coitu feminib9 liberentur unde & nomen, quā etiam uenerē eſſe putāt, auctor auguſtinus in ſexto de ciuitate dei, qdā autumant liberam eſſe uxorē liberi patris hoc eſt bacchi, numē utriuſq; in bacchanalibus celebrabatur.

Et ſeriæ: Vaſa ſūt fictilia. Perſius crepet argēti mihi ſeria dextro hercule. Itē ſeriolæ ueteris metuēs deradere limū, Terēti9 teleut dolia oīa ſerias oīs.

Radula Inſtrumētū eſt a radēdo dictū, q° utebātur i radēda ducēdaq; pice doliorū uñ & nomē. hic docuimus apd Pli. radulanā appellari picē ppea q; radula radret ex dolio duceretur q;, quāuis uiri alioqn eruditi rabulanā legendū eē ɔtendāt, uerba Pli. ex lib. q̄rtodecimo hec ſūt. Italiæ ī parte aliq̄ radulana pice ac reſina ɔdire muſta uulgare eſt ei prouintiiſq; finitimis.

Scopula: Diminutiuū eſt ſcopare, ſcoparius dr̄ p quā eleganti uocabulo ɔuerritor h° ē miniſter cui9 miniſteriū ē ſcopis pauimēta ɔ/

SESquiculleatibus doliis picis duræ pōdo uicenaquina ſatis: nec dubium quin ſi quinta pars PIcis brutiæ in uniuerſam cocturam adiiciatur: utiliſſimū ſit omni uindemiæ.

De pluribus generib9 cōditurarꝫ: qbus uinū cōfirmať. Ca.xix.

c Vra quoqꝫ adhibēda eſt: ut expreſſum muſtum perenne ſit: aut certe uſqꝫ ad uēditionem durabile. Quod quemadmodum fieri debeat et quibus condituris adiuuari: deinceps ſubiiciemus. Quidam partem quartam eius muſti: quod ī uaſa plūbea coniecerunt: nōnulli tertiam decoquunt. Nec dubiū quin ad dimidiam ſiqs excoxerit meliorē ſaporē facturus ſit: eoqꝫ uſib9 utiliorem adeo quidem ut etiam uice defruti ſapa muſtum quod eſt ex ueteribus uineis: condire poſſit. Quæcūqꝫ VIni nota ſine condimento ualet perennari: optimam eſſe eam cēſemus: nec omnino quicq̄ permiſcendum: quo naturalis ſapor eius infuſceť. Id enim præſtantiſſimū eſt: quod ſuapte natura placere potuerit. Cæterum cum aut regionis uitio: aut nouellarum uinearum muſtum laborabit: eligenda erit pars uineæ (ſi eſt facultas) amineæ: ſi min9 q̄bellíſſimi uini queqꝫ erit ut ueruſtiſſima et minime uliginoſa. Tum obſeruabimus decreſcentem lunam: cū eſt ſub terra: et ſereno ſiccoqꝫ die uuas q̄maturiſſimas legimus: quibus ꝓculcatis muſtum quod defluxerit: antēq̄ prælo pes eximatur: ſatis de lacu in uaſa defrutaria deferamus: leuiqꝫ primum igne et tenuibus admodum lignis: quæ gremia ruſtici appellant: fornacem incendemus: ut ex commodo muſtum ferueat. Iſqꝫ qui præerit huic decoquendo: cola iuncea uel ſpartea ex crudo id eſt non malleato ſparto præparata habeat. Itemqꝫ faſciculos fœniculi fuſtibus illigatos: quos poſſit utique ad fundum uaſorum dimittere: ut quicquid fęcis ſe ſuperſederit: exagitet: et in ſummū reducat. Tum colis omnem ſpurciciam quæ redundarit: expurget. Nec abſiſtat id facere: donec uidebitur eliquatum omni fęce muſtū carere. Tum mala cydonea quæ præcocta ſublaturus ſit: ſeu quoſcunqꝫ uoluerit cōuenientis odores adiiciat. Et nihilominus ſubinde fœniculo peragitet: ne quid ſubſederit quod poſſit plumbeum perforare. Cum deinde iam acriorem potuerit ignem uas ſuſtinere: id eſt cum aliqua iam parte muſtum excoctum ī ſe feruebit: tum codices et uaſtiora ligna ſubiiciantur: ſed ita ne fundum contigant. Quod niſi uitatum fuerit: ſæpe uas ipſum pertundetur. Vel ſi factū non erit: utiqꝫ aduret muſtū: et amaritudine concepta cōdituris fiet īutile.

uerreſ, quod maxime fit a prandio & a cena.

Seſquiculleatibus: Dicūtur ſeſculleatia dolia, q̄ cōtinent culleū unum cū dimidio. ē āt culle9 capax uigīti āphorarꝫ, ut īdicat Plini9 ī. xiiii. qd & Priſcianus euidēter oñdit his uerſib9, eſt & bis decies quem cōficit āphora noſtra culleus, hac nulla ē maior mēſura liquoris, alias culle9 dicit ſuppliciū parricidarꝫ: d quo in ſecundo cōmentario Suetonii copioſe perſcripſimus.

Picis brutiæ: Plinius, pix ī Italia ad uaſa uino cōdendo maxime probatur brutia.

Vini nota: Eſt uinū primæ notæ qd eſt generoſiſſimū, & ſecūdæ & tertiæ notæ, ideſt ſecūdi & tertii loci, atqꝫ ita gradatiꝫ ꝑ bonitate preſtat. dē quæcūqꝫ uini nota pro uinum quodcūqꝫ tam nobile q̄ ignobile, Oratius. Chio nota ſi cōmixta falerni eſt.

Oportebit autem anteq̃ muſtum in uaſa defrutaria coniiciať: oleo bono plũbea intrinſecus imbui: bene fricati: atq; ita mu/ ſtum adiici. Ea res non patitur defrutum aduri.

De ſapa coquenda. Cap. xx.

q · Vin etiam diligẽter factum defrutum ſicut uinum ſolet aceſcere. Quod cum ita ſit: meminerim⁹ ãni/ culo defruto: cuius iam bonitas explorata eſt uinũ condire. Nam uitioſo medicamine tũ fructus: qui perceptus eſt: uitiat. Ipſa autem uaſa: quibus ſapa aut defrutum coquiť: plumbea potius q̃ ænea eſſe debent. Nam in coctura eruginẽ remittunt ęnea: et medicaminis ſaporem uitiant. Odores aũt uino fere apti ſunt: qui cum defruto coquũtur: iris fœnũ grę/ cum SCHOEnum. Harum rerum ſingulæ libræ in defruta/ rium: quod cœperit muſti amphoras nonaginta: cũ iam de/ ferbuerit et expurgatum erit: tum adiici debẽt. Deinde ſi na/ tura tenue muſtum erit: cum ad tertiam partẽ fuerit decoctũ: ignis ſubtrahendus ẽ: fornax ꝓtin⁹ aqua refrigerãda. Quod ſi fecerimus: nihilominus defrutum infra tertiam partem ua/ ſis conſedit. Sed id q̃uis aliquid detrimenti habeat: prodeſt tamen. Nam quanto plus decoquitur (ſi modo non eſt adu/ ſtum) melius et ſpiſſius fit. Ex hoc autẽ defruto: quod ſi erit coctũ ſatis ẽ ſingulos ſeſtarios ſingulis amphoris immiſceri.

De defruto: quod q̃dã neapolitanũ uocãt. Cap. xxi.

c Vm amphoras muſti nonaginta IN defrutario de/ coxeris: ita ut iam exiguũ ſuperſit decoctura: quæ ſignificat decoctum ad tertias. Tum demũ medi/ camina adiicito: quæ ſũt aut liquida aut reſinoſa: ideſt Picis liquidæ nemeturicæ: cũ eã diligẽter ante aqua marina decoc ta perlueris decem ſeſtarios. Item reſinæ terebinthinæ ſeſqui/ libram. Hæc cum adiicies: plumbeum peragitabis: ne adurã/ tur. Cum deinde ad tertias ſubſederit coctura: ſubtrahe ignẽ: et plumbeum ſubinde agitabis: ut defrutum et medicamenta COEant. Deinde cum uidebitur mediocriter calere defrutũ: reliqua aromata contuſa et cribrata paulatim inſperges: et iu/ bebis RVtabulo ligneo agitari quod decoxeris, eouſq; dum defrigeſcit. Quod ſi non ita ut præcipimus permiſcueris: ſub/ ſident aromata: et adurentur. Ad prædictum autem modum muſti adiici debent ii odores: nardi folium iris illyrica: nardũ

Schoenũ: græci σχοινον uocant iuncũ, opinor hoc i loco intelligẽdũ eẽ d iũco illo odorato/ cui⁹ meminit Pli. i .xii. q gigniť iuxta mõtẽ libanũ/ Tra/ dũt iũcũ q° q; odo/ ratũ in cãpania in/ ueniri, idẽ Pli. i cõ/ poſitiõe unguẽto/ rũ adhibet & iũcũ/ eſt aliud quodã ge/ nus iũcoꝝ/ quod a gręciſ oxyſchoenõ uocať/ ſed nihil ad/ hũc intellectũ/ pre/ terea ſchoenus no/ mẽ ẽ mẽſuræ/ & ut placet eratoſthenĩ ſtadia quadragita cõtinet/ Aliq. xxii. ſtadia ſigulis ſchoe nis dedere. Barba/ barorũ gentes iti/ nera metiũtur par/ tim ſchoenis/ par/ tim paraſangis ut perſæ/ partiꝫ leucis ut galli/ parti ſtadiis & paſſib⁹ ut romãi.

In defrutario: De/ frutariũ uocãt locũ i quo defrutũ fit & ſapa dcoqť. Defru taria dñr uaſa de/ fruto coquẽdo ma/ xĩe idõea/ quæ plũ/ bea potius q̃ ænea eſſe debent.

Picis nemeturi/ cæ. A loco nomẽ ac/ cepit/ ut nemeturi/ ca diceretur.

Coeant: Coagu/ lenť & unitas fiat.

Rutabulo: Inſtru/ mẽti nomẽ ẽ, quo etiã utebãť ad co/ quẽdos panes/ iue/ niť poſitũ & p uiri/ li mẽbro/ porti⁹ ca/ lo præcipit/ ut uilli/

gallicum:crocum:palma:CYperum:ſchoenũ : quorum ſin/
gulorum ſelibræ ſatiſfacient.Item myrrhæ quincunx:CAla/
mi pondo libram:caſiæ ſelibram:amomi pondo quadrans:
croci quincunx:cripæ pampinacæ libram.Hæc ut dixi arida
cõtuſa et cribrata debent adiici:et his commiſceri raſis:quod
eſt genus crudæ picis.eaq; quanto eſt uetuſtior:tanto melior
habetur.Nam longo tempore durior facta cum eſt.cõtuſa in
puluere redigitur:et his medicaminibus admiſcetur.Satis eſt
autem prædictis ponderibus ſex libras eius miſceri. Ex hac
compoſitione:quantũ in ſeſtarios muſti quadragenos octo/
nos adiiciendum ſit:incertum eſt:quoniã ꝓ natura uini exi/
ſtimare oportet:quid ſatis ſit.Cauendũq; eſt:ne conditus ſa/
por intelligatur:nam ea res emptorẽ fugat. Ego tamen ſi hu/
mida fuerit uindemia trientẽ:ſi ſicca quadrãtem medicami/
nis in binas amphoras miſcere ſolitus ſum ita:ut quatuor ur/
narum eſſet muſti modus.Vrna autẽ quattuor et uiginti ſe/
ſtariorum. Nonnullos agricolas ſingulis amphoris quadrã/
tem medicaminis indidiſſe ſcio:ſed hoc coactos feciſſe pro/
pter nimiam infirmitatem uini eiuſmodi:quod uix triginta
diebus integrum permanebat.Hoc tñ muſtum:ſi ſit lignorũ
copia:ſatius eſt inferuefacere:et omnem ſpumam cum fauci/
bus expurgare.quo facto decima pars decidet:ſed reliqua pe/
rennis erit.At ſi lignorũ penuria eſt:marmoris uel gypſi : qđ
flos appellatᷣ:uncias ſingulas:item ad tertias decocti defruti
ſeſtarios binos ſingulis amphoris miſcere oportebit. Ea res
etiam ſi non in totum perennat:certe uſq; in alteram uinde/
miam plerumq; uini ſaporem ſeruat.

De defruto:qđ adiicitᷣ ĩ uinũ aduetuſtarẽ. Cap.xxii.

m Vſtum q̃ dulciſſimi ſaporis decoquitᷣ ad tertias: et
decoctum ſicut ſupra dixi defrutum uocatᷣ. Quod
cum defrixit trãſfertᷣ in uaſa:et reponitᷣ:ut poſt an/
num ſit in uſu.Poteſt etiam tñ poſt dies.ix.q̃ refrixerit adiici
in uinum:et melius eſt ſi ãno requieuerit. Eius defruti ſexta/
rius in duas urnas muſti additᷣ:ſi muſtum ex uineis collinis
eſt:ſed ſi ex campeſtribus:tres heminæ adiiciuntur. Patimur
autem:cum de lacu muſtum ſublatum eſt: biduo deferueſce/
re et purgari. Tertio die defrutum adiicimus. Deinde ĩterpo/
ſito biduo:cum id muſtum pariter cum defruto deferbuerit:
purgatur:et ita eo adiicitur in binas urnas LIgula cumulata
uel menſura ſemiunciæ bene plane ſalis cocti et triti.Sal autẽ

cus habeat rutabu/
lum unum.
Cyperum:Cy/
peros in ægypto ẽ
arbor ſemie coriã/
dri/candido odo/
rato/quod coqui/
tur in oleo/& inter
odoratos frutices
numeratᷣ. Hiero/
nymus in commẽ/
tariis cantici tradit
Cypron eſſe genuſ
uirgulti quod fruc
tum ferat odoratũ
in modũ uuæ flo/
rentis/ & Cypros
uua florens appel/
latur. Præterea cy/
peron uocant iun/
cum quẽdam triã/
gulum quem mul/
ti ñ diſcernũt a cy/
pito uicinitate no/
minis/ Plinius di/
ſtiguit utrũq; aitq;
cypirũ eſſe gladio/
lum radice bulbo/
ſa/cyperũ uero iũ/
cũ angulosum iux/
ta terram candidũ/
cacumine nigrum/
folia porraceis exi/
liora radicem oli/
uæ nigræ ſimilem/
cypida uocari/ma/
gni i medicia uſus.
Calami pondo.
Conſimiliter Cato
inquit/ Schoenum
& calamum in pila
Contundito/cala/
mũ intelligit odo/
ratũ/qui naſcitur
in arabia. Calamo
odorato pretium ſ
libras unius aſſis/
Plinius in compo/
ſitione unguentorũ
cõmiſcet calamũ/
Plautus ĩ pſa/bene
ut i ſtrutheis cõca/
leat calamũ iniice
Ligula:Nomen

q̄candidiſſimus coniicit̃ in urceo fictili ſine pice:qui urceus cũ re-
cipit ſalem diligenter totus oblinitur luto paleato:et ita igni ad-
mouetur:ac tandiu iam torretur:q̄diu ſtrepitum edit. Cum ſilere
cœpit:finem habet cocturæ. Præterea fœnum græcum maceratur
in uino uetere per triduum:deinde eximit̃:et in fumo ſiccat̃ uel in
ſole. Idq; cum eſt aridũ factum:molitur:et ex eo molito poſt ſali-
turam muſti cochlear cumulatũ uel ſimile genus poculi eius: qui
eſt quarta pars cyathi adiicitur ĩ binas urnas. Deinde cum iam p-
fecte muſtum deferbuit et cõſtitit:tantundem gypſi floris miſce-
mus:q̄tum ſalis adieceramus: Atq; ita poſtero die purgamus do-
lium:et nutritum uinum operimus atq; oblinimus. Hacconditu-
ra Columella patruus meus illuſtris agricola uti ſolitus eſt in fun-
dis iis:ĩ q̄bꝰ paluſtres uineas habebat. Sed idẽ cũ collina uina cõ-
diebat: aquã ſalſam decoctã ad tertias p ſale adiiciebat. Ea porro
facit ſine dubio maiorem menſurã et odoris melioris:ſed pericu-
lũ habet ne uitietur uinum:ſi male cocta ſit aqua. Sumitur autem
hæc ut iam dixeram:q̄longiſſime a littore. Nã liquidior eſt et pu-
rior:q̄ quæ a littore maris hauſta eſt. Eam ſiqs(ut Columella fa-
ciebat)reponet:poſt triennium in alia uaſa eliquatam trãſfundat.
Deinde poſt alterum triẽnium decoquat uſq; ad partem tertiam:
longiorem habebit cõdituram uini nec ullũ periculũ erit:ne uina
uitientur. Satis eſt autem ſeſtarios ſingulos adiicere ſalſæ: eaſq; in
binas muſti urnas:q̄uis multi etiã binos immiſceãt:nõnulli etiã
ternos ſeſtarios. Idq; facere nõ recuſem:ſi genus uini tãtũ ualeat:
ut aquæ ſalſæ nõ ĩtelligat̃ ſapor. Itaq; diligẽs paterfamiliæ:cũ pa-
rauerit fundum:ſtatim prima uindemia tres aut quatuor notas
conditurae totidem amphoris muſti experietur: ut exploratum
habeat quantum plurimum ſalſæ uinum quod fecerit:ſine offen-
ſa guſtus pati poſſit.

Picis liq̄dæ alterq; medicamẽ quo muſtũ cõdias. Cap. xxiii.

Picis liquidę nemeturicę metretam adde in labrum aut
in alueum:et in eodẽ infundito cineris lixiuiæ congios
duos:deĩde permiſceto ſpatha lignea. Cum requieue-
rit:eliquato lixiuiam. Deinde iterum tantundem lixiuiæ addito:
eodẽ pacto permiſceto et eliquato. Tertio quoq; idem facito. Ci-
nis autem odorem picis aufert:et eluit ſpurciciã. Poſt eodem ad-
dito picis brutię:ſi minus alterius q̄puriſſimæ quinq; libras. Hęc
minute concidito:et admiſceto pici nemeturicæ. Tum aquę ma-
rinæ q̄uetuſtiſſimæ ſi erit:ſi minus ad tertiam partẽ recentis aquę
marinæ decoctæ cõgios duos iniicito. Apertũ labrũ ſinito in ſole

Eſt menſuræ paruæ inſtar cochlearis, a linguæ ſimilitudine ligula dicta quidam grãmatici pertinaciter contẽdũt lingulam dici debere potiuſq̄ ligulaꝫ, quos hoc diſticho taxat epigrammatiſta. Quãuis me ligulã dicãt equiteſq; patreſq;, dicor ab indoctiſ lingula grãmaticis, Plinꝰ libro. xx. ſunt qui comitialibꝰ morbis dandum putant ligulæ menſura, ligulaꝫ quoq; dicimus uinculuꝫ calceorum, de qua Iuuenalis & ligulas dimittere ſollicutꝰ, lingulam dixere ueteres gladiolũ oblongũ in ſpeciem linguæ factum.

Lento/re:glu/tinoſita te & ut uulgo dictur uiſcoſi/tate.

per caniculæ ortum:ſpatha lignea permiſceto q̃ſepiſſime:uſq; eo dum quę ea addideris in pice colliqueſcant:et unitas fiat. Noctibus autẽ la/brum operire conueniet:ne irroretur. Deinde cum aqua marina:quam addideris:ſole conſumpta uidebitur:ſubtectum uas totũ ferre curabis. Huius autem medicaminis quidã pondo quadrãtẽ in ſeſtarios. xlviii. miſcere ſoliti ſunt:et hac conditura contenti eſſe. Alii cyathos tres eius medicamenti adiiciunt in totidem ſeſtarios:quos ſupra diximus.

De pice:qua utũť allobroges ad cõditurã uini picati. Ca.xxiiii.

IX corticata appellať:qua utunť ad condituras allobroges.

p Ea ſic cõficiť:ut dura ſit:et q̃to ẽ facta uetuſtior:eo melior ĩ uſu ẽ. Nã omni LENtore miſſo facilius ĩ puluerẽ reſoluiť: atq; cribrať. Hanc ergo cõteri et cribrari oportet:deinde cũ bis muſtũ deferbuerit:quod plerũq; ẽ intra quattũ diem:q̃ de lacu ſublatum ẽ: diligenter expurgať manibus. Et tũc demum prædictæ picis ſextans et ſemiuncia in ſeſtarios quinq; et quĩqnaginta adiiciť:et rutabulo li/gneo ꝑmiſceť:nec poſtea tangiť dũ inferueſcat. Quod tñ nõ amplius diebus quatuordecim a conditura patiendum eſt. Nam oportebit poſt hunc numerum dierum confeſtim uinũ emũdare:et ſi quid fæcis aut labris uaſoꝝ aut lateribus inhæſit:eradi ac ſuffricari:et ꝑtinus opercu/lis impoſitis oblini. At ſi ex eadem pice totã uindemiã condire uolue/ris:ita ne guſtus picati uini poſſit intelligi:ſat erit eidẽ pici ſex ſcrupu/la in ſeſtarios qnq; et quadraginta. Tũ demũ miſcere cũ muſtũ defer/buerit:et fæces expurgatæ fuerint. Oportebit aũt ſalis decocti contri/tiq; ſemiunciam in eundem modũ muſti adiicere. Nec ſolũ huic notæ uini ſal adhibẽdus ẽ:uerũ ſi fieri poſſit ĩ oĩbꝰ regiõibꝰ omne genus uĩ/demię hoc ipſo põdere saliẽdũ ẽ:nã eã res mucorẽ uino ĩeſſe nõ patiť.

De pice nemeturica ad conditutas. Cap.xxv.

IX nemeturica ĩ liguria cõficiť. Ea deĩde ut fiat cõditutis ido/

p nea:aqua marina q̃lõgiſſime a littore de pelago ſumẽda ẽ:quę in dimidiã partẽ decoquẽda. quæ cũ in tantũ refrixerit: q̃tũ ne cõtacta corpus urat:partẽ aliquã eius quæ ſatis uidebiť p̃dictæ pici ĩ/miſcemus:et diligẽter lignea ſpatha uel etiã manu pagitabimus:ut ſi/qd ĩeſt uitii eluať. Deĩde patiemur picẽ cõſidere:et quom ſederit aquã eliquabimus. Poſtea bis aut ter ex reliqua parte aquę decoctę tam diu lauabimus et ſubigemus eam donec rutila fiat. Tũ eliquatã ĩ ſole qua/tuordecĩ diebus patiemur eſſe:ut q̃ſqs ex aqua humor remãſit:aſſiceť. noctibꝰ aũt uas tegẽdũ erit ne irroretur. Cũ hoc mõ picẽ præparaueri/mus:et uina cũ iã bis deferbuerint condire uoluerimus:in muſti ſeſta/rios octo et quadraginta cyathos duos picis p̃dictæ ſic adiiciemus. Ex ea mẽſura quã cõdituri ſumus:ſeſtarios duos muſti ſumere oportebit.

Deíde ex his ſeſtariis í picis ſextátem paulatim muſtũ ĩfundere:et ma/
nu tãq̃ mulſũ ſubigere:quo facilius coeat. Sed ubi toti duo ſeſtarii cũ
pice coierít:et q̃ſi unitaté fecerit:tũ eoſdẽ ĩ duos unde ſũpſeramus pfũ/
dere. Et ut pmiſceat́ medicamẽ:rutabulo ligneo pagitare cõueniet.

De aqua ſalſa uel muria ad uina cõdiẽda. Cap. xxvi.

q Voniam quidam ímo enim fere omnes græci aqua ſalſa uel
marina muſtum cõdiunt:eam quoq; partem curæ non omit/
tendã putaui. In mediterraneo quo nõ ẽ facilis aquæ marinæ
ĩuectio:ſic erit ad cõdituras cõficienda muria. Huic rei maxime ẽ ido
nea cæleſtis aqua:ſi minus ex fonte liquidiſſimo profluens. Harũ ergo
alterutrã curabis q̃plurimũ et q̃optimis uaſis conditam ante quíquen
niũ ĩ ſole ponere. Deinde cũ computruerit:tam diu pati:donec ad pri/
ſtinũ modũ pueniat. Quod cũ factũ fuerit alia uaſa habeto:et í ea ſen/
ſim aq̃m eliquato:donec ad fęcem peruenias:ſemp enim ĩ reieta aqua
craſſamẽ aliquod ĩ imo reperit́. Sic curata cũ fuerit:ĩ modũ defruti ad
tertias decoquenda eſt. Adiiciũtur autem in aquæ dulcis ſeſtarios qn/
q̃gíta ſalis ſeſtarius:et mellis optimi unus ſeſtarius. Hæc piter decoq:
et omnem ſpurciciam expurgari oportet. Deíde cũ refrixerit:tũ q̃rũ/
cũq; humoris eſt:tantum in amphoram muſti portionẽ adiici. Quod
ſi ager maritimus eſt:ſilẽtibus uẽtis de alto q̃quietiſſimo mari ſumẽ/
da eſt aqua:et ĩ tertiam partem decoquẽda : adiectis ſi uidebit́ aliqbus
AROMAtis ex his : quæ ſupra retuli : ut ſit odoratior uini curatio.
Muſtũ autem anteq̃ de lacu tollas uaſa:rore marino uel lauro uel myr
to ſuffumigato:et large repleto:ut in efferueſcẽdo uinũ ſe bene purget.
Poſtea uaſa nucibus pineis ſuffricato. Quod uinũ uolueris dulcius eẽ
poſtero die:quod auſterius quinto die q̃ ſubſtuleris:condire oportebit:
et ita ſupplere et oblinire uaſa. Nõnulli etiam ſuffumigatis ſeriis prius
conditurам addunt:et ita muſtum infundunt.

Remedia aceſcentis uini. Cap. xxvii.

i N quo agro uinum aceſcere ſolet:curãdũ eſt:ut quom uuam
legeris et calcaueris:priuſq̃ uinacea torculis exprimantur:mu
ſtũ ĩ corbem diffũdas:et aquæ dulcis puteanę ex eodem agro
partẽ decimã adiicias et coquas:donec ea aqua :quã adieceris : decocta
ſit. Poſtea quom refrixerit:ĩ uaſa diffũdas:et opias et oblinias. Ita diu/
tius durabit:et detrimẽti nihil fiet. Melius ẽ ſi ueterem ſeruatam com
pluribus ãnis aquam addideris. Longeq; melius:ſi aquæ nihil addide
ris:et decimam muſti decoxeris:frigidũq; in uas tranſtuleris:et ſi ĩ ſe/
ſtarios uel muſti heminã gypſi miſcueris. Poſtea q̃ decoctũ refrixeris:
reliquum muſtum quod in uinaceis fuerit expreſſum : primo quoque
tempore abſumito:aut AERE Commutato.

Aromatis: Aromatibꝰ, uſus ẽ declinatione priſcorum apud quos dicebatur aromatum aromati ĩ ſecũdo ordine, poematum poemati, toreumatum toreumati &c. ꝯſimiliter, hic frequẽter ꝑbi ſcriptores ſcribũt poematis toreumatis epigrãmatis, ꝑ ꝑo poematibꝰ, toreumatibꝰ, epigrãmatibus.

Aere cõmutato: Id eſt uendito.

## De uino dulci faciendo. Cap.xxviii.

u Inum dulce ſic facere oportet. Vuas legito:in ſole per tri/
duum expandito:quarto die meridiano tempõre calidas
uuas proculcato: MVſtum lixiuiũ hoc eſt anteq̃ prælo
preſſum ſit:quod ĩ lacum muſti fluxerit tollito. Quom deferbue
rit in ſeſtarios quinq̃ginta IRIM bene pinſitã nec plus unciæ põ
dere addito: uinum a fæcibus eliquatũ diffundito. Hoc uinũ erit
ſuaue firmum corpori ſalubre. Irim q̃candidiſſimam pinſito: fę/
nũ gręcum uetere uino macerato. Deinde in ſole exponito: aut in
fumo ut ſicceſcat. Tũ COMmolito minutiſſime. Ité odoramẽta
trita: id eſt irim cribratam: quę ſit inſtar pondo quinq; et triẽtem:
fœnigręci pondo quincuncem et trientem: ſchoeni põdo qncũcẽ
in unum permiſceto. Tum in ſerias ſingulas: quę ſint amphoraꝝ
ſeptenum addito medicaminis põdo unciã: ſcrupula octo gypſi.
Cum ex locis paluſtribus muſtum erit: in ſingulas ternas hemi/
nas: cum de nouellis uineis erit ſeſtarium: cum de ueteribus et lo/
cis ſiccis heminas ſingulas adiicito. Tertio die q̃ calcaueris con/
dituram infundito: ſed anteq̃ condias muſti aliquãtum in ſeriam
de ſeria transferto: ne in condiendo cum medicamento efferueſcat
et fluat. Sit autem curatio gypſum et medicamentũ: IN LAbello
permiſceto: q̃tum ſeriis ſingulis fuerit neceſſariũ: idq; medicamẽ
tum muſto diluito: et ipſa ad ſerias addito et pmiſceto. Cum de/
feruerit ſtatim repleto et oblinito. Omne uinum cũ condieris: no/
lito ſtatim diffundere: ſed ſinito ĩ doliis liqueſcere. Poſtea cum de
doliis aut de ſeriis diffundere uoles: uere florente roſa defęcatum
q̃liquidiſſimũ in uaſa bene picata et pura transferto. Si ĩ uetuſta/
tem ſeruare noles: ĩ cado duarum urnarum q̃optimi uini ſeſtariũ
aut fæcis generoſæ recentis ſeſtarios tres addito. Aut ſi uaſa recen
ria ex quibus uinum exemptum ſit habebis: in ea confundito. Si
horum quid feceris: multo melius et firmius erit. Vinum etiam ſi
bonos odores addideris: omnem malum odorem et ſaporem p/
bibueris. Nam nulla res alienum odorem celerius ad ſe ducit q̃
uinum.

## Quẽadmodũ muſtũ ſemp dulce tãq̃ recẽs pmaneat. Ca.xxix.

m Vſtum: ut ſemper dulce tãq̃ recens permaneat: ſic facito.
Anteq̃ pręlo uinacea ſubiiciantur: de lacu q̃recentiſſimũ
addito muſtũ ĩ amphorã nouam: eãq; oblinito: et IMpi
cato diligenter: ne quicq̃ aquæ introire poſſit. Tũc ĩ piſcinã frigi/
dæ et dulcis aquæ totã amphoram mergito: ita ne qua pars extet.
Deinde poſt dies .xl. eximito: ſic uſq; ĩ annũ dulce permanebit.

Muſtum li/
xiuium: Pli/
nius & græci
ſcriptores p/
tropõ uocãt
muſtum ſpõ/
te defluẽs an
teq̃ calcentur
uuæ.

Inz: Herba
eſt. Iris lauda
tiſſima ĩ illy/
rico/ floret di
uerſi coloris
ſpetie ſicut ar
cꝰ celeſtis unũ
& nomen na
tura ẽ ſeruẽs.

Cõmolito i
Mola cõteri/
to/ uerbum ẽ
imperatiuũ.

In labello:
Nomen ẽ ua
ſis dimiutiuũ
a labro/ de qº
M. Tulliꝰ la/
bruz ſi in bal
neo nõ eſt cu
ra ut ſit/ uilli/
cꝰ habere de/
bet ex pſcrip
to catonis la/
bruz uinariũ
unum/ labra
aquaria qui/
que labrũ lu/
pinariũ unũ.

Impicato:
Pice oblini/
to picare Im/
picare oppi/
care uerba ſt
ab uno picis
fonte corriua
ta.

Optima uini curatio et remedia languentis uini. Cap.xxx.

Beo tempore quo primũ dolia OPERculaueris: uſq; ad æq/
a noctiũ uernũ ſemel ĩ diebus .xxxvi. uinũ curare ſatis eſt poſt
æqnoctiũ uernũ bis. Aut ſi uinũ florere ĩcipiet: ſæpius curare oportebit: ne flos eius peſſum eat: et ſaporẽ uitiet. Quãto maior æſtus erit: eo ſæpius conuenit uinũ nutriti: refrigeari q;: et uẽtilari. Nã q̃diu bene frigidũ erit: tãdiu recte manebit. Labra uel fauces doliorꝫ ſemper ſuffricari nucibus pineis oportebit: quotiens uinũ curabit᷑. Siqua uina erunt duriora aut minus bona: quod agri uitio aut tẽpeſtate ſit factũ: ſumito fęcem uini boni et panes facito: et in ſole arefacito: et coquito in igne. Poſtea terito: et pondo quadrantem amphoris ſingulis infricato et oblinito. Bonum uinum fiet.

Si quod animal ĩ muſtũ ceciderit: et ĩterierit remedia. Cap.xxxi.

I quod animal in muſtũ ceciderit: et ĩterierit ſerpens aut mus
ſ ſorexue: ne mali odoris uinũ faciat: ita ut repertũ corpus fuerit: id igne adoleatur. Ciniſq; eius in uas quo ceciderat frigidus infundat᷑: atq; rutabulo ligneo permiſceatur. Ea res erit remedio.

Vinum ex marrubio. Cap.xxxii.

Inũ marrubii multi utile putãt ad omnia ĩteſtina uitia: et ma
u xime ad tuſſim. Cũ uĩdemiã facies: marrubii caules teneros: maxime de locis incultis et macris legito: eoſq; ĩ ſole ſiccato: Deinde faſciculos facito et coniice palmea aut iuncea ligato: et in ſeriã mittito: ita ut uinculum extet. In muſti dulcis ſeſtarios cc. marrubii libras. viii. adiicito: ut ſimul cũ muſto deferueſcat. Poſtea eximito marrubiũ: et purgatum uinum diligenter oblinito.

Vinum ſcylliten. Cap.xxxiii.

Vinum ſcylliten coquendum et ad corpus reficiendum: itẽ ad
u ueterem tuſſim et ad ſtomachum hocmodo condire oportet. Primum ante dies .xl. q̃ uinuũ uoles uindemiare: SCYLlam legito: eãq; ſecato q̃ tenuiſſime ſicut raphani radicem: taleolaſq; ſectas ſuſpende in umbra: ut adſiccentur. Deinde cum aridæ erunt: in muſti ãminei ſeſtarios .xlviii. ſcyllæ aridæ adde pondo libram: eamq; ineſſe patere diebus .xxx. Poſtea eximito: et defęcatum uinum in amphoras bonas adiicito. Alii ſcribũt ĩ muſti ſeſtarios .xlviii. ſcyllæ aridæ põdo libram et quadrantem adiici oportere: quod et ipſum non probo. Hoc ipſum ſcyllæ pondus: quod ſupra in aceti duas urnas adiiciunt: et per xl. dies ineſſe patiuntur.

De aceto ſcyllitico. Cap.xxxiiii.

q Vi ſcylliticũ acetũ facere uolũt: DEcem bãbatæ in tres am/
phoras muſti mitis: aceti acris congiũ aut duplũ ſi nõ ẽ acre:

Operculaueris. Operculare eſt operculis obturare / & tegumẽtis occludere.
Scyllã legito: Scylla / ſpecies eſt cepe ſiue bulbi aqua acetum ſcylliticũ dictum. ac cõmodata eſt medicaminibꝰ de uino quoq; ſcyllitico / q᷑. cũ ſcylla fit mẽtio fit a palladio.
Decẽ bãbatæ Lego bambatas / uel bãmatas hoc eſt ſcyllas decẽ liq̃factas te dactaſq; ad intinctus uel ſalſuram / q̃ d̃ græca uoce dr̃ βαμμα.

et in ollam:quę fert amphoras tres:decoquis ad palmum:id
eſt ad quartas:aut ſi non dulce muſtum ad ternas deſpuma/
tur. Sed muſtum de ſub maſſa et limpidum ſit.

Vinũ abſynthiten:et hyſopiten:et abrotoniten:et reli/
quarum notarũ quomodo facias. Ca.xxxv.

Inum abſynthiten:et hyſopiten:et abrotoniten: et
u thimiten et MArathiten:et glycorizen ſic condi/
re oportet. Pontici abſynthii pondo librã cũ muſti
ſeſtariis .iiii. decoque uſq; ad quartam. Reliquũ quod erit fri/
gidum:adde in muſti aminei urnam. Idem ex reliquis : quæ
ſupraſcripta ſunt:facito. Poſſunt etiam puleii aridi tres libræ
cũ cógio muſti ad ternas decoqui:et quom refrixerit liquor:
exempto puleio in urnam muſti adiici. Idq; mox tuſſientib9
per hiemem recte datur. Vocaturq; uini nota GLYcorizes.

De muſto tortiuo. Cap.xxxvi.

Vſtum TORtiuum eſt:quod poſt primam preſ/
m ſuram uinaceorum circunciſo pede exprimitur. Id
muſtum conicies in amphoram nouam : et íple/
bis ad ſummú. Tum adiicies ramulos roris marini aridi lino
colligatos. Sed patieris una defetueſcere per dies ſeptem. De/
inde eximes ramulorum faſciculum:et purgatum diligenter
uinum gypſabis. Sat erit autem roris marini SESquilibram
in duas urnas muſti adiicere. Hoc uino poſt duos mẽſes poſ/
ſis pro remedio uti.

Vinum ſimile græco facere. Cap.xxxvii.

Vas pręcoques q̃maturiſſimas legito:eaſq; per tri/
u duum in ſole ſiccato:quarto die calcato:et muſtũ
quod nihil habeat ex tortiuo coniicito in ſeriã:di/
ligẽterq; curato:ut quom deferbuerit:fœces expurgent̃. De/
inde quinto die:quom purgaueris muſtum:ſalis cocti et cri/
brati duos ſeſtarios:uel quod eſt minimũ:adiicito unũ ſeſta/
rium in ſeſtarios muſti .xlix. Quidam etiam defruti ſextariũ
miſcent. Nonnulli etiã duos adiiciũt:ſi exiſtimant uini no/
tam parum eſſe firmam.

Vinũ myrtiten quomodo facias. Cap.xxxviii.

Inũ myrtiten AD tormina et ad alui proluuiem:
u et ad imbecillũ ſtomachũ ſic facias. Duo ſũt gene/
ra myrti:quorũ alterũ eſt nigrũ:alterũ albũ. Nigri
generis baccæ cum ſunt maturæ legunt̃. et ſemina earũ exi/
muntur:atq; ipſæ ſeminibus in ſole ſiccant̃:et in fictili fide/

Marathiten: Lego marathriten. h eſt uinũ ex fenicu/lo cõcinnatum: qđ græci marathron uocant.

glycorhizes: Vocabulum græcũ ẽ qđ ſignificat dulcẽ radicẽ:tanq̃ id uini genus a dulcedine muſti & radice herbe cũ qua cõfit ſit nominatum.

Tortiuum. Cato ſecatum uinum appellat. qđ ex fecibuſ ulni expreſſũ eſt. Cõſimile ẽ tortiuũ quod poſt primam preſſuram ex Torculari exprimitur circũciſis uinaceis unde & circumcidaneum nominat̃ Cato. Tortiuum muſtum circumcidaneum ſuo cuiq; d lio diuidito Additoq; pariter eſt alterum uini genus quod preliganeũ uocant. qđ operarii bibũt græci deuterias appellãt generali uocabulo oĩa uina ſecũdaria noſtri loram fiunt maceratis aqua uinaceis.

Seſquilibrã: Libram cũ dimidio hoc eſt libram & ſelibram.

Ad tormina: Morbus eſt inteſtinorũ græci uocant dyſenterion intus inteſtina exulcerant̃ ex his cruor manat frequẽs ẽiiciẽdi cupiditas dolorq; in ãno eſt tormi noſi dicũtur labo/

lia ſicco loco reponũť. Deinde ꝑuindemiã ex uetere arbuſto:
uel ſi id nõ ẽ ex uetuſtiſſimis uineis amineę bene maturę uuę
ſole calido legũť:et ex his muſtũ adiiciť in ſeriã:et ſtatí prío
die anteq̃ id ferueat:baccæ myrti quæ fuerãt repoſitę:dilige͂/
ter cõterunť:et totidẽ earũ libre cõtuſaꝝ apperũť:quot am/
phoræ cõdiri debẽt. Tũ exiguũ muſti ſumiť ex ea ſeria: quã
medicaturi ſumus:et tãq̃ farina cõſpgiť:qcqd cõtuſũ et ap/
penſum ẽ. Poſt hoc cõplures ex ea maſſulæ fiũt. Et ita ꝑ late/
ra feriæ in muſtũ dimittũť:ne altera OFfa ſup alterã ꝑuẽiat.
Cũ deíde bis muſtũ deferbuerit:et bis curatũ ẽ:et rurſus eo/
dẽ mõ et tãtũdẽ põderis baccę:ſicut ſupra dixi:cõtũdiť. Nec
iã ut pri⁹ maſſulę fiũt:ſed ĩ labello muſtũ de eadẽ ſeria ſumiť
p̄dicto põderi ꝑmiſceť:ſic ut ſit ĩſtar IVris craſſi. qđ quom ẽ
ꝑmixtũ:ĩ eãdẽ ſeriã cõfũdiť:et rutabulo ligneo ꝑagitať. De/
inde poſt nonũ diẽ q̃ id factũ ẽ:uinũ purgať:et ſcrupulis ari
dæ myrrhæ ſeria SVFfriať:opculũq; ſup imponiť: ne qd eo
decidat. Hoc facto poſt ſeptimũ diẽ rurſus uinũ purgať:et in
amphoras bene picatas et bene olidas diffundiť. Sed curãdũ
ẽ:ut quom diffũdis:liqdũ et ſine fæce diffundas. M E L atti/
cũ ter ĩferbuere facito:et totiẽs diſpumato. Vel ſi atticũ ñ ha/
bueris q̃optimũ mel eligito:et quater uel qnquies diſpuma/
to. Nã quãto ẽ deterius:tãto plus habet ſpurciciæ. Cũ deíde
mel refrixerit:baccas albi generis myrti q̃maturiſſimas legi/
to:et pſnato ita:ne ĩteriora ſemia cõteras. Mox fiſcello ligneo
ĩcluſas exprimito:ſuccũq; eaꝝ q ſit ſeſtarioꝝ ſex cũ mellis de/
cocto ſeſtario miſceť:et in LAgunculã diffuſũ oblinito. Sed
hoc mẽſe decẽbri fieri debebit:quo fere tpe matura ſũt myr/
ti ſemina. Cuſtodiẽdũq; erit ut ãteq̃ baccæ legãť (ſi fieri põt)
ſeptẽ diebꝫ:ſin aũt ne minus triduũ ſerenũ fuerit:aut certe nõ
pluerit:et ne rorulẽtæ legãť cauendũ. Multi nigrã uel albam
myrti baccã:cũ iã maturuit diſtringunt:et duabꝫ horis eã cũ
paululũ in umbrã expoſitã ſiccauerũt:pterũt ita:ut q̃rũ fieri
põt interiora ſemía ĩtegra ꝑmaneãt. Tũ ꝑ LIneũ fiſcũ:qđ ꝑ/
triuerãt:exprimũt:et P E R colũ iunceũ liquatũ ſuccũ lagũ/
culis bene picatis cõdũt:neq; melle neq; alia re ulla immixta.
Hic liquor nõ tã ẽ durabilis:ſed q̃diu ſine noxa manet. Vti/
lior ẽ ad ualitudinẽ q̃ alterius myrtei notæ cõpoſitio. Sunt q
hũc ipſũ expreſſũ ſuccũ:ſi ſit eius copioſior facultas: in tertiã
partẽ decoquãt:et refrigeratũ picatis lagũculis cõdũt. Sic cõ/
fectũ diutius ꝑmanet. Sed qđ nõ decoxeris: poterit innoxiũ

rantes hoc genere morbi, ut docet M. Tullius tormino/ſos quoq; dicimus quoſdas non quia patiãtur tormina/ſed quia procliues ſint ad hoc genus egritudinis.

Offa: Maſſula & fruſtum.

Iuris craſſi: Li/quaminis ſpiſſi.

Suffriatur: Inſp/giť. ſuffriare inſfria/re perfriare ex eo/dem fonte manan/tia uerba ſignificãt minutim cõterere/& quod uulgo diciť pulueriza. e atq; ĩ/ſpergere.

Mel atticũ: An/tiqui mel hybleum quod eſt ſiculuꝫ & hymetium quod ẽ atticũ preconio bo/nitatis extollunt/galenus in medica/mentis maxime ꝓ/bat mel atticũ/ taq̃ pretioſiſſimum.

Laguncula: No/men uaſis diminu/tiuum a lagena.

Lineum fiſcum: Vas ẽ. ſcribit aſco/nius fiſcos fiſcinas fiſcellas eſſe numo/rum receptacula.

Per colum: No/men uaſis a colan/do dicti. de quo ſu/pra ſcripſimus.

durare biēnio:ſi mō mūde et diligēter id feceris.

Paſſum queadmodū fiat. Cap.xxxix.

P Aſſū optimū ſic fieri Mago p̄cipit:ut et ipſe feci. Vuā p̄coquē bene maturā leger:acina arida aut uitioſa reiicere:furcas uel palos:q cānas ſuſtineāt:inter quaternos pedes figere:et perticis iugare. Tū īſup cānas ponere:et in ſole pādere uuas:et noctibus tegere:ne irrorētur. Cū deīde exaruerint acina decerpere:et ī doliū aut ī ſeriā cōiicere. Eodē muſtū q̄ optimū:ſicut grana ſubmerſa ſint adiicere. Vbi cōbiberit uuę ſeq; īpleuerint:ſexto die ī fiſcellā cōferre:et prēlo premere:paſſūq; tollere. Poſtea uinaceos calcare adiecto receriſſimo muſto:qd ex aliis uuis factū fuerit:quas p triduū īſolaueris. Tū pmiſcere et ſubactā BRIſā prēlo ſubiicere:paſſūq; ſecūdariū ſtatī uaſis obliniris īcludere:ne fiat auſterius. Deīde poſt.xx.uel.xxx.dies cū deferbuerit:in alia uaſa deliquare:et cōfeſtim opcula gypſare et PELliculare. Vuā appianā ītegrā legito. Acina corrupta purgato et ſecernito. Poſtea ī perticis ſuſpēdito. Perticę uti ſēp ī ſole ſint facito. Vbi ſatis corrugata erūt acina:demito:et SIne ſcipiōibꝰ ī doliū coniicito: pedibuſq; bene calcato. Vbi unū tabulatū feceris:uinū cōſpergito uetus. Poſtea alterum ſuper calcato:item uinum cōſpergito. Eodem modo tertium calcato:et īfuſo uino ita ſupponito:et ſinito dies qnq;. Poſtea pedibꝰ pculcato:et ī fiſcina noua uuas p̄mito. Quidā aquā cœleſtē ueterē ad hūc uſū p̄parāt:et ad tertias coquūt. Deīde cū uuas ſicut ſupraſcriptū eſt paſſas fecerūt:decoctā aquā p uino adiiciūt:et cætera ſimiliter adminiſtrāt. Hoc ubi lignoꝝ copia ē utiliſſime cōſtat:et ē in uſu uel dulcius q̄ ſuperiores notæ paſſi.

Lora optima quomodo fiat. Cap.xxxx.

Q Vantū uini uno die feceris:eiꝰ partē decimā quot metretas efficiat ↄſiderato:et totidē metretas aquę dulcis ī uinaceo ſed qbꝰ unius diei uinū expreſſū erit:addito. Eodē ſpumas defruti ſiue ſapę et fæcē ex lacu cōfundito et pmiſceto:eāq; INtritā macerari una nocte ſinito:

Briſa: Videtur briſa poni p uinaceis/nā Pli. hoc idē memorās de paſſo cōficiēdo ſic infit/ quidā ex quacūq; uua dulci dū pcocta illa faciūt ſicātes ſole/ donec Paulo āplius dimidiū pōdus ſupſit/ Tuſaſq; leniter uuas exprimūt/deīde quātū expreſſere adiiciūt uinaceis aquæ puteanæ ut & ſecūdariū paſſū faciāt/diligētiores eodē mō ſiccatis acinos eximūt/ac ſine ſarmētis madefactos uino excellēti donec intumeſcāt exprimūt. & hꝰ genꝰ ān cętera laudāt. Diſpice an ex hac briſa deduci cōmode poſſit briſeꝰ/ pp̄ter illud Perſianū/ eſt nūc briſei/ quē uenoſus liber acci/ qꝰ in loco interpretes multi multa cōmiſcunt pauci pauca bene. Nihil decerno ut dogmatiſtes/ ſed opinor ut opinator/ ſcio apd Macrobiū cognominari bacchū briſea. Quidam autumāt briſſā uuā/ ſic dici cū pedibꝰ calcat/ ad uinū exprimendum.

Pelliculare: Pelliculis obturare inuolvereq;: uerbū Columellæ p̄q̄ familiare. infra ait/ uas obturatū pelliculatū. Itē opculo tegito tūq; pelliculato. Sine Scipionibus. Plinius dixit apertius ſine ſarmētis īfra quoq; ait modice ſeparatis ſcipionibꝰ/ ſcipiones uidelicet uſurpās p racemis ligneis & ſcapis/ qbus uuæ continentur & acina inhereſcūt. Intritam: Intrita uocabulo generali dicta eſt ab intritu. Interdū eſculenta eſt/ ſepius aliis rebus accommodata/ ait Terentius in phormiōe tute hoc intriſti: Tibi omne eſt exedendum/ expoſuit donatus/ hoc inter ruſticos de alliato mortario dici ſolere pp̄rie enim inquit intrita dicitur huiuſmodi cibus. alia res eſt Catonis intrita hoc eſt emplaſtrū ad m/

poſtero die pedibꝯ ꝓculcato:et ſic pmixtam prælo ſubiicito. Quod deíde fluxerit aut doliis aut āphoris cōdito. Et quom deferbuerit:obturato. Cōmodius aūt ſeruat̃ in āphoris. Hāc ipſam loram. M. Columella ex aqua uetere faciebat: et nonnunq̄ plus biennio innoxiam ſeruabat.

Muſtum lixiuium quomodo fiat. Cap.xxxxi.

m Vſtū lixiuiū de lacu ſtatim tollito. Hoc aūt erit qđ diſtillauerit:anteq̄ nimiū calcet̃ uua. Sed de arbuſtiuo genere:qđ ſicco die legeris:id facito coniicieſ in urnā muſti:mellis optimi pōdo.x.et diligēter pmixtū recōdas in lagena:eāq; ꝓtinus GYPſabis:iubebiſq; in tabulatū poni. Si plus uolueris facere:ꝑ portiōe qua ſupra mel adiicies. Poſt uiceſimū et alterū diē lagenā aperire oportebit:et in aliud uas muſtū eliquatū oblinire:atq; in furnū reponere. In cacabo figuli nouo uel ī ſtagneo coqt̃ muſti arbuſtiui aminei urna:et mala cidōea grādia expurgata.xx.et ítegra mala dulcia granata quæ punica uocāt̃:et ſorba NON pmitia diuiſa exēptis ſeminibꝯ:quę ſit íſtar ſeſtarioꝝ triū. Hęc ita coquūt̃: ut oía poma deliqueſcāt cū muſto:et ſit puer:q ſpatha lignea uel arūdíe pmiſceat poma:ne poſſint aduri. Deíde quom fuerít decocta ut nō multū iuris ſupſit:refrigetāt̃ et pcolāt̃: eaq; quę ī colō ſupſederít:diligēter cōtrita leuigāt̃:et iteꝝ ī ſuo ſibi Iure lēto igni(ne adurant̃ carbonibꝯ)decoquuntur:donec CRASſamen in modū fæcis exiſtat. Prius tñ q̄ de igne medicamētū tollat̃:tres heminę toris ſyriaci cōtriti et cribrati ſuper oía adiiciunt̃:et ſpatha pmiſcent̃:ut coeāt cū cæteris. Tū refrigeratū medicamētū adiicit̃ ī uas fictile nouū picatū:idq; gypſatum alte ſuſpenditur:ne pallorem trahat.

De caſeo condendo. Cap.xxxxii.

c Aſei aridi ouili ꝓximi anni fruſta ampla facito:et picato uaſe cōpōito. Tū optimi generis muſto adípleto:ita ut ſupueniat:et ſit ius aliquāto copioſi9: q̄ caſe9 cōbibit:et fit uitioſus:niſi muſtū ſemp ſupnatet. Vas aūt cū impleueris:ſtatim gypſabis. Deíde poſt dies.xx. licet apias:et utaris quom uoles adhibita conditura. Eſt autem p ſe non iniucundus.

VVę ollares quēadmodū cōponāt̃:et ſeruēt̃. Ca.xliii.

u Vas bumaſtos uel duracinas uel purpureas cū deſecueris a uite:cōtinuo pediculos eaꝝ ípicato dura pice. Deíde labellū fictile nouū ípleto paleis q̄ſic/

sitionē/cui emplaſtrationi nomen ē maxie idonea. Pli. l.xvii. Sed id etiā apud ueteres græcos Inuenit̃ & apđ Catonē qui oleam ficūq; ſic inſeri iuſſit mēſura etiā prefinita ſcđm reliquā diligētiā ſuā/corticeſ ſcalpro excidi q̄tuor digitoꝝ lōgitudie & triū latitudine atq; ita coagmētari/& illa ſua íntrita oblini:hic uidet̃ itrita ꝓ fece uini poni ſicut itra ponit̃ intrita folliculoꝝ/qb9 acina uuarū contegūtur.

gypſabis:gypſo operculabis obturabiſq;/quod & linire dicitur & oblinire ſicut ecōtrario relinere eſt regypſare ideſt recludere opimēta atq; apertire uaſa gypſo obturata/Terēti9 releui dolia oía:

Nō pmitia:Nō nimis matura ſoleq; percocta.

Iure:Liquamie.

Craſſamen:Spiſſitudo.

Vuæ ollares:ſcriptores uuas ollares uocāt quæ in ollis fictilib9 cōditæ perēnant/ſūtq; durabiles/Plini9 tradit uenuculā uuā ollis aptiſſimā/Hinc illud Oratianū Venucula cōuenit ollis/de ollarib9 uuis ait Papini9 i endecaſyllabo/ Ollares rogo nō licebat uuas. Quidam creta

ciſſimis cribratis: ut ſine puluere ſint: et ita uuas ſupponito. Tũ labello alteto adopiro et circũlinito luto paleato: atq; ĩ tabulato ſiccißĩo. cõpoſita labra paleis ſiccis obruito. Oĩs aũt uua ſine no/xa ſeruari põt: ſi luna decreſcẽte et ſereno cœlo poſt horã quartã: cũ iã ĩſolata ẽ: nec totis qcq̃ habeat: uiri detrahat̃. Sed ignis IN ꝑxĩo decumão fiat: ut pix ferueat: ĩ qua pediculi uuarũ ſtatĩ di/mittãt̃. In doliũ bene piccatũ defruti ãphorã cõiicio. Deĩde trãſ/uerſos fuſtes SPISſe artato: ita ut defrutũ nõ cõtingãt. Tũ ſup/ponito fictiles nouas patinas: et his ſic uuã diſpõito et linito: ut altera alterã nõ cõtigat. Tũ opcula patinĩſ ĩpõito et linito. Deĩde alterũ tabulatũ et tertiũ: et q̃diu magnitudo dolii ſimiliter ĩſtrui to: et eadẽ rõne uuas cõponito. Deĩde picatũ opculũ dolii defru/to large linito: et ĩpoſitũ ĩ cinerẽ oprurato. Nõnulli adiecto d̃fru/to cõtẽti ſũt trãſuerſas pticas aptare: et ex his uuas ita ſuſpẽdere: ne defrutũ cõtigãt. Deĩde opculũ ĩpoſitũ oblinire. Quidã uuas quom ita ut ſupradixi legerũt: doliola noua ſine pice ĩ ſole ſic/cãt. Deĩde cũ ea ĩ umbra refrigerauerũt: furfures ordeaceos adii/ciũt: et uuas ita ſupponũt: ut altera alterã nõ cõprimãt. Tũ gene/ris eiuſdẽ furfures ĩfundũt: et alterũ tabulatũ uuaꝝ eodẽ mõ col/locãt. Idq; faciunt uſq; doliũ alternis furfuribꝰ et uuis cõpleant. Mox opcula ĩpoſita linũt: et uuas ſicciſſimo frigidiſſimoq; ta/bulato reponũt. Quidã eadẽ rõne arida populnea uel Abiegna ſcobe uirides uuas cuſtodiũt. Nõnulli ſicco flore gypſi obruunt uuas quas nõ nimio maturas uitibꝰ detraxerũt. Alii tñ cũ lege/rũt uuã: ſiqua ſũt ĩ ea uitioſa grana forphicibꝰ ãputãt: atq; ita in horreo ſuſpẽdũt: ĩ quo triticũ ſuppoſitũ ẽ. Sed hæc rõ rugoſa fa/cit acina: et pene tã dulcia q̃ ẽ uua paſſa. M. Columella patruus meus ex ea creta: qua fiũt ãphorę: lata uaſa ĩ modũ patenaꝝ fieri iubebat. Eaq; ĩtrĩſecꝰ et exteriꝰ craſſe picari. Quę cũ ꝑparauerat: tũ demũ purpureas et bumaſtos et numiſianas et duracinas uuas legi ꝑcipiebat. Pediculoſq; earũ ſine mora ĩ feruẽtẽ picẽ dimitti: et ĩ ꝑdictis patenis ſeparatĩ ſui cuiuſq; generis ita cõponi: ne uuæ ĩter ſe cõtĩgerẽt. Poſt hoc opcula ſupponi et oblini craſſo gypſo. Tũ pice demũ dura: quæ igni liquata eſſet ſic picata: ne qs hũor trãſire poſſit. Tota deĩde uaſa ĩ aqua fontana uel ciſterna põderi bus ĩpoſitis mergi. Nec ullã partẽ earũ pati extare. Sic optĩe ſer/uat̃ uua. Sed quom ẽ exẽpta: niſi eo die cõſumit̃: aceſcit. Nihil eſt tñ certius q̃ uaſa fictilia facere: quæ ſingulas uuas laxe acci/piãt. Ea debẽt quatuor anſas habere: qbꝰ illigata uiti dẽpẽdeant. Itemq; opcula eoꝝ ſic formari: ut media diuiſa ſint: ut quom ſu/

figulia uuas il/linũt. ſiccataſq; ſole ſuſpẽdũt, ĩ uſu diluẽreſcere tã. liguria uuas ſole ſiccatas iũ/ceis falceis iuo/luũt, græci pla/tani foliis iuo/luũt, aut ipſius uitis aut fici, ol lares uuæ hocẽ ĩ ollis ſuatæ os ſtomachũq; & auiditatẽ exci/tãt. Paulo tamẽ grauiores exi/ſtimant̃ fieri ui/nacioꝝ halitu, galenus eas ce/lebrat putatq; ſaluberrias, do/cet hoc in loco Colũella quẽ/admoduʒ ollæ fictiles parãdæ ſint, qbus uuæ cõditæ ſeruẽt̃.

In ꝑximo de/cumão: Decu/manũ limitẽ ap/pellãt ĩ agris, q ab ortu d̃currit ad occaſũ, ſicu/ti cardo noĩat li/mes q a ſeptẽ/triõe pergit ad/meridiem.

Spiſſe arato: corrige artato, hoc ẽ aſtrigito cõſtipato den/ſato, uerbum ẽ imperatiuũ.

Abiegna ſco/be: Plin. in. xv. huic loco con/gruentia refert his uerbis, ſũt q malunt uuas in ſcobe ramentis ue abiectis po/puli fraxini ſer/uare. De ſcobe

ſpenſa uaſa ſingulas uuas receperint: ex utroq; latere appoſitæ oper/
culi duæ partes coeãt:et cõtegãt uuas. Et hæc uaſa et opcula extrĩſecus
et ĩtra diligẽter picata eſſe debebũt. Deĩde cũ cõtexerint uuas:luto pa/
leato multo adopiri:ſed uuæ depẽdẽtes a matre ſic IN pultarios con/
di debebũt:ne quæ partes uaſa cõtingãt. Tempus aũt quo ĩcludi de/
bent:id fere eſt qd̃ adhuc ſiccitatibus et ſereno cœlo craſſa uariaq; ſunt
acina. Illud in totũ maxĩe præcipimꝰ:ne in eodẽ loco mala et uuę cõ/
ponantᷣ:neue in uicino unde odor maloꝝ poſſit ad eas ꝑuenire. Nam
huiuſmodi halitꝰ celeriter acina corrũpũt. Et tñ cuſtodiẽdoꝝ pomoꝝ
rõnes quas retulimus:nõ oẽs oĩbus regionibꝯ aptæ ſũt:ſed ꝓ cõditiõe
locoꝝ et natura uuarum alię aliis cõueniũt. Antiq pleruq; ſerrunculas
et uenuculas et maiores amineas et gallicas:quæq; maiores et duri et
rati acini erãt:uaſis cõdebãt. Nũc aũt circa urbẽ maxime ad hunc uſũ
numiſianæ ꝓbantᷣ. Hę ſereno cœlo:quom iam ſol rorẽ ſuſtulit qua/
tuor uel quinq; horas(ſi modo luna decreſcat:et ſub terris eſt) modice
maturæ lectiſſimæ leguntᷣ. Deĩde in cratibus ita ponuntᷣ:ne altera al/
terã collidat. Tũ demũ ſub tectũ referũtᷣ:et arida uel uitioſa grana for
phicibꝯ ãputãtᷣ. Et cũ paululũ ſub umbra refrixerũt:ternæ:aut ẽt qua/
ternę ꝓ capacitate uaſoꝝ ĩ ollas dimittũtᷣ:et opercula diligẽter pice ob/
turantᷣ:ne humorẽ trãſmittãt. Tũ uinaceoꝝ bene pes prælo expreſſus
ꝓruitᷣ:et modice ſepatis ſcipiõibꝯ reſoluta ĩtrita folliculoꝝ ĩ dolio ſter
nitᷣ. Et deorſum uerſus ſpectãtes ollæ cõponuntᷣ ita diſtãtes ut inter/
calcari poſſint uinacea. Quę cũ diligẽter cõſpiſſata primũ tabularũ fe/
cerũt: aliæ ollæ eodẽ mõ cõponuntᷣ:explẽtq; ſecũdũ tabularũ. Deĩde
ſimiliter doliis extrahũtᷣ ollæ:et ſpiſſe ĩcalcantᷣ. Mox uſq; ad ſummũ
labꝝ uinacea cõdẽſantᷣ:et ſtatĩ operculo ſuppoſito cinere ĩ modũ gypſi
tẽpato doliũ linitᷣ. Monẽdus tamẽ erit q uaſa ẽptuꝛꝰ ẽ:ne bibulas aut
male coctas ollas emat. Nã utraq; res trãſmiſſo hũore uitiat uuã. Quĩ/
etiã oportebit:quom ad uſũ ꝓmũtᷣ ollę:tota ſingula tabulata detrahi.
Nã cõſpiſſata uinacea ſi ſemel mota ſũt:celeriter aceſcũt et uuas corrũ/
punt.

Mala granata quẽadmodum ſeruẽtᷣ. Cap. xliiii.

ſEquuntᷣ uindemiã rerũ autũnaliũ cõpoſitiones:quæ et ipſę
curã uillicæ DIſtendũt. Nec ignoro plurima ĩ librũ hũc nõ
eſſe collata:quę. C. Matius diligẽtiſſime pſecutus eſt. Illi. n.
ꝓpoſitũ fuit urbanas mẽſas et lauta cõuiuia ĩſtrueᷣ. Libros tres edidit:
quos ĩſcripſit noĩbꝯ coci et SALgamarii. Nobis tñ abũde ſunt ea quæ
ex facili ruſticæ ſimplicitati nõ magna ĩpẽſa poſſũt cõtingere. Quidã
pediculos punicoꝝ ſicuti ſũt ĩ arborẽ torquẽt:ne pluuiis mala rũpãtᷣ:
et hiantia diſpereãt:eaq; ad maiores ramos religãt:ut ĩmota ꝑmaneãt.
Deĩde ſparteis reſtibꝯ arborẽ cludũt:ne aut coruis aut cornicibꝯ aliiſue

quę aut terebra excaua/tur/aut ſerra de/terit di/ximus ſuo loco aſſatis:unde & ſcobina fabrilis nomẽ ac/cepit q ferram/ta elimã ẽ expo/liũtq;.

In pul/tarios: Vaſcu/la ſunt a pulte di/cta/apd Cor.cel ſus/ite/quẽs eſt mentio uaſculi pultarii.

Diſtẽ/dũt:Oc cupant/Inde di/ſtẽtꝰ oc/cupatꝰ.

Salga/marii:ſal gamariꝰ dicitᷣ/q ſalgama ſcienter concin/nat/d q/bꝰ ante dictũ ẽ.

auibus pomũ laceret᷑. Nõnulli uaſcula fictilia depẽdẽtibꝰ malis aptãt:
et illita luto paleato arboribus hætere patiunt᷑. Alii fœno VEL culmo
ſingula iuoluũt: et inſup luto paleato craſſe linũt: atq; ita maioribꝰ ra-
mis illigant: ne ut dixi uento cõmoueant᷑. Sed hæc oĩa ut dixi ſereno
cœlo adminiſtrari ſine rore debẽt. Quę tñ aut faciẽda nõ ſũt: qa lędũt᷑
arbuſculæ: aut certe nõ cõtinuis annis uſurpãda: præſertim cũ liceat ẽt
detracta arboribꝰ eadẽ inoxia cuſtodire. Nã et ſub tecto foſſulæ tripe-
daneæ ſicciſſimo loco fiũt. Eoq; cũ aliquãtũ terræ minutæ repoſitũ ẽ:
infigunt᷑ ſambuci ramuli. Deinde ſereno cælo granata legant᷑: cũ ſuis
pediculis inſerũt᷑: quoniam ſambucus tã apertã et lapſam medullã ha-
bet: ut facile maloꝝ PEdiculos recipiat. Sed cauere oportebit: ne min9
quatuor digitis a terra abſint: et ne inter ſe poma cõtingãt. Tum factæ
ſcrobi operculũ imponit᷑: et paleato luto circumlinit᷑: eaq; humo quæ
fuerat egeſta ſupaggeret᷑. Hoc idẽ in dolio fieri põt: ſiue quis uolet re-
ſolutã terrã uſq; ad dimidiũ uas eiicitur: ſeu quod qdã malunt fluuia-
lem harenã cæteraq; eadẽ ratione peragere. Pœnus qdem Mago præ-
cepit aquã marinã uehemẽter calefieri: et in eo mala granata lino ſpar-
toue illigata paulũ dimitti: dum decolorent᷑: et exempta per triduũ in
ſole ſiccari: poſtea loco frigido ſuſpẽdi: et cũ res exegerit. una nocte et
poſtero die uſq; in eam horã: qua fuerit utẽdũ aqua frigida dulci ma-
cerari. Sed et idem auctor eſt creta figulari bene ſubacta recentia mala
craſſe illinire: et cũ argilla exaruit frigido loco ſuſpẽdere. Mox cũ exe-
gerit uſus: in aqua dimittere et cretã reſoluere. Hæc rõ tãq̃ recẽtiſſimũ
pomũ cuſtodit. Idẽ iubet Mago in urceo nouo fictili ſubſternere ſcobẽ
populneam uel iligneam: et ita diſponere: ut ſcobem iter ſe calcari poſ-
ſit. Deinde facto primo tabulato rurſus ſcobem ſuſternere: et ſimiliter
mala diſponere: donec urceus impleat᷑: qui cũ fuerit repletus: operculũ
iponere: et craſſo luto diligẽter oblinere. Omne aũt pomũ quod in ue-
tuſtate reponit᷑: cũ petiolis ſuis legẽdũ eſt: ſed ſi ſine arboris noxa fieri
etiã poſſit cũ ramulis. Nam ea res plurimum ad perẽnitatem confert.
Multi cum ramulis ſuis arbori detrahũt: et creta figulari cum diligẽ-
ter mala obruerunt: in ſole ſiccant. Deinde ſi qua rimam creta facit: lu-
to liniunt: et aſſicata frigido loco ſuſpendunt.

Mala orbiculata ſeſtiana melimela et alia genera quomodo
ſeruantur. Cap. xlv.

Vlri eadẽ ratiõe qua granata: in ſcrobibus uel doliis ſeruãt
m cydonea. Nõnulli foliis ficulneis illigãt: deinde cretã figu-
larem cũ amurca ſubiiciũt: et ea linũt mala. quæ cũ ſiccata
ſũt: i tabulato frigido loco et ſicco reponũt. Nõnulli hæc eadẽ i patias
nouas ſicco gypſo ita obruunt: ut altera altera non contingant. Nihil

Vel culmo: Stramẽto, autumant grãmatici culmia tectorũ ab eo dici q culmis antiqui9 tegebãtur: Pli. ſi palea deſiat & culmus terit᷑ q interdũ pro fœno bobus datur.

Pediculos: Petioli pedicini pediculi dicũt᷑, qb9 fructuſ in arborib9 cõtinent᷑, q̃ſi parui pedes.

tamen certius aut melius experti ſumus: q̄ ut cydonea matu/riſſima integra ſine macula et ſereno cœlo decreſcente luna le/gant̃: et in lagena noua: quæ ſit patẽtiſſimi oris deterſa lanu/gine: quæ malis ineſt: cõponãt̃ leuiter et laxe: ne collidi poſ/ſint. Deinde cũ ad fauces uſq; fuerint cõpoſita: uimineis ſur/culis ſic trãſuerſis attenẽt̃: ut ĩmodice mala cõprimãt: nec pa/tiant̃ ea cum acceperũt liquorẽ ſubleuari. Tũ q̄optimo et li/qdiſſimo melle uas uſq; ad ſummũ ita repleat̃: ut pomũ ſub/merſum ſit. Hęc rõ nõ ſolũ ipſa mala cuſtodit: ſed etiã liquo/rem mulſi ſaporis præbet: q ſine noxa poſſit ĩter annũ dari fe/bricitantibus: iſq; uocat̃ MElomeli. Sed cauendũ eſt: ne quę in melle cuſtodire uolueris: ĩmatura mala cõdant̃: quoniam groſſa ſi lecta ſũt ita indureſcãt: uſui ut nõ ſint. Illud uero qđ multi faciũt: ut ea diuidant oſſeo cultro: et ſemina eximãt: ꝙ putent ex eis pomũ uitiari ſuperuacuũ eſſe nunc docui. Adeo qdem ut etiam ſi uermiculus ineſt: nõ amplius tñ corrumpã/tur mala: cum prædictũ liquorem acceperint. Nã ea mellis ẽ natura: ut coerceat uitia: nec ſerpere ea patiat̃: qua ex cã etiam exanimum corpus hoĩs per ãnos plurimos INnoxiũ con/ſernat. Itaq; poſſunt etiã alia genera maloꝝ ſicut ORbiculata ſeſtiana melimela martiana hoc liquore cuſtodiri: ſed quę ui/dent̃ in melle dulciora fieri ſic cõdita: nec ꝓprium ſaporẽ cõ/ſeruare arculæ fagineæ uel etiã TIliagineæ: quales ſũt in qui/bus ueſtimẽta foreñſia cõdunt̃. Huic rei paulo ampliores p̄pa/rati debent: eæq; tabulato frigidiſſimo et ſicciſſimo: quo neq; fumus neq; teter pueniat odor: collocant̃. Deinde ſuſtrata p̄/dicta poma ſic cõponi: VT floſculis uſum pediculi deorſum ſpectent: quẽadmodũ ẽt ĩ arbore nata ſũt: et ne ĩter ſe alterum ab altero contingat̃. Ita obſeruãdũ eſt: ut unũquodq; genus ſeparatim ꝓpriis arculis reponat̃. Nã cũ una clauſa ſt̃ diuerſa genera: inter ſe diſcordant: et celerius uitiantur. Propter quod etiam CONſeminalium uinearum: non tam eſt firmum ui/num: q̄ ſi per ſe ſincęrũ amineũ uel appianum aut ẽt FEcinũ cõdideris. Veꝝ ſicut p̄dixi: quom diligẽter mala fuerit cõpo/ſita: operculis arcularum contegantur et luto paleato linant̃

Melomelis: Nomẽ ẽ liquoris compo/ſito Vocabulo ex malis hoc eſt cydo/niis & melle.

Innoxium con/ſeruat: Plinius in hanc ſententiaꝫ li/bro uigeſimo ſecũ/do ſic ſcribit. mellis quidem ipſius na/tura talis eſt, ut pu/treſcere corpora nõ ſinat iucũdo ſapo/re atq; nõ aſpero.

Orbiculata: De his mentio fit a ce/lio ſcribente, malis orbiculatis eſſe pa/ſti uidentur, Plini⁹ auctor eſt orbicu/lata dici ex figura orbis in rotundita/tem circumacti.

Taliagineæ: Lego tiliagineæ. Hoc ẽ ex tilia arbore con/fectæ, cui⁹ materies odorata eſt, nec te/redinem ſentit, fa/ſciis tiliaceis faſcea batur Antonin⁹ ue/rect⁹ incederet; ex tiliæ mẽbranis te/nuiſſimis fiunt co/ronæ uel coronarũ ornamenta, phyli/ræ uocantur, de q/bus alibi plura.

Vt floſculis uſuꝫ: Legenduꝫ eſt floſ/culi ſuſuꝫ, quod ſi/gnificat ſurſum, & ſupne. Hoc aduer/bio uſa eſt frequẽ/ter antiquitas: Ca/to Ita ſubducito ſu/ſum animã q̄pluri/mum poteris.

Conſeminalium uinearum: Conſeminales uineæ dicuntur quæ ex pluribus uitium generi/bus ſemina habent.

. Fœcinum: Inter genera uitium eſt fecinia ex eo dicta ꝙ pluſq̄ cæteræ fecis affert: Quod ta/men incommodum repenſat uuarum multitudine, uentos & imbres patienter ſuffert, æſtu in/feſtatur, minuti acini et duræ cutis uuas habet.

opercula:ne introire ſpiritus poſſit. Atq; ea ipſa nõnulli ſic in
aliis generibꝰ:ut ſupra iam diximus:populnea qdã etiã abie/
gna ſcobe interpoſita mala cuſtodiũt. Hæc tamen poma non
matura:ſed acerbiſſima legi debẽt:cũ eius radice mẽſe octo/
bri:quod maxĩe matura eſt e terra erueris:aſpero linteolo uel
etiam CIlicio detergito qcqd harenæ inhęrebit. Deinde acu/
tiſſimo culrello ſũmarim eradito:et quę plenior radicula fue/
rit:p modo craſſitudinis ĩ duas uel plures digiti longitudine
diffundito. Deĩde ex aceto modice ĩ cacabo æneo cogto:ita
ne taleolæ myrti deſinr. Poſt hoc in ũbra triduo ſiccent:et ita
in fideliã picarã recondãt:adiecto paſſo uel defruto quod ſu/
pnaret:ſpiſſamẽroq; cunilæ impoſito contectum uas pellicu/
let. Cũ radices eius eraſeris:taleolas ut ſupra facito:et in ũbra
triduo uel etiã quartiduo ſiccato. Deinde ſiccaras in uaſis ſi/
ne pice interiecta cunela cõiicito:cunela ĩpoſita contectũ uas
pelliculet:habeat:ut ſex partibus aceti una pars ſapæ miſceat
cum hemina ſalis cocti:et iure macerent taleolæ:donec q̃mi/
nimum amaritudinis recipiãt. Poſtea exempta iterum ſiccẽt
p dies qnq; in umbra. Tũ craſſamẽtũ uini fœculenti:nec mi/
nus ſi ſit mulſi et utriuſq; eoꝝ quartã partẽ boni defruti cõ/
fundito in ollã. quæ cum referbuerit:taleolas inulæ adiicito:
et ſtatim ab igne remoueto: et RVDIcula lignea pagirato:
donec perfectæ refrigeſcant. Poſtea transfundito in fideliam
picarã:operculo regito:tũq; pelliculato. Cũ radiculas dilige/
ter eraſeris:minute ↄciſas ĩ muria dura macerato:donec ama/
ritudinẽ dimittãt. Deĩde effuſa muria ſorba q̃optĩa et matu/
riſſima ſemĩa ↄtracto cõtere:et cũ ĩula miſce:tũ ſiue paſſũ ſeu
q̃optimũ defrutũ adiicito:et uuas obturato. Quidã cũ cõdi/
uerũt ĩulã muriaq; macerauerũt:exſiccant:et malis cydoneis
tritis quæ ĩ defruto uel melle decoxerãt:miſcẽt:atq; ita ſup/
fundũt paſſum uel defrutũ:et uas operculatũ pelliculãt.

De oliuarum albarum conditura. Cap.xlvi.

Cerbam PAVſeam menſe ſeptembri uel octobris
a dum adhuc uindemia eſt contunde: et aqua cali/
da paulum macerarã exprime:fœniculi ſeminibus
et lentiſci cũ cocto ſale modice permixtã recõde in fideliã: et
muſtũ q̃recẽtiſſimũ infunde. Tum faſciculũ uiridis fœnicu/
li ſuppoſitũ merge:ut oliuæ p̃mãt et ius ſupemineat. Sic cu/
rata oliua tertio die poſſis uti. Albulã pauſeã:uel orchitẽ: uel

Cilicio: Quia pri/
mũ in cilicia ſunt
iſtituta id genꝰ ue/
lamẽta ex uillis ca/
prarũ/ideo hoc no/
mẽ acceperũt/auc/
tor. M. Varro.

Rudicula: Virga/
diminutiuũ uidet
factum a rude gla/
diatoria/aqua ru/
diarii dicti/de qui/
bꝰ copioſe Anno/
taui in tertio Sue/
tonii cõmentario/
Plinius ait lanas in
quodaꝫ uſu medi/
co adhiberi nõ cu/
ratas rudiculis/hoc
eſt ut ego interpre/
tor non excuſſas a/
gitataſque uirgis a
batuentibus/ſicuti
Bonoñ. lanaſ quo/
tidie curari conſpi/
cimuſ uel potiꝰ au/
dimꝰ/fit enim cre/
pitus ſonorus exp/
cuſſu rudiculatuꝫ/
Scio aliter locuꝫ il/
lum Plinianum &
legi & explicari ab
eruditis/ ſꝫ mihi cõ
modior uidetur lec
tio & intellectꝰ pu/
rior quem rettuli:
frequens eſt men/
tio rudicularum a/
pud eundem Pli/
nium in hoc ſigni/
ficatu.

Pauſeaꝫ/genus
ẽ oliuæ/quæ & po/
ſea nominat/cuius
meminit Maro illo
uerſu orchites & ra
dii & amara pauſea
bacca.

radiolum:uel regiam dum contundes:primam quãq; ne decoloretur
in frigidã muriã demerge:cuius quom tãtũ paratę habueris:q̃tũ ſatis
fuerit:implẽdæ ãphoræ fœniculi aridi faſciculũ ſubſternere ĩ imo. De/
inde uiridis fœniculi ſemina et lẽtiſci deſtricta et purgata murtiola ha/
beto. Tũ ex ẽpta muria oliuã exprimito:et pmixtã prędictis ſeminibꝰ
ĩ uas adiicito. Deĩde cũ ad fauces puenerit:eiꝰ fœniculi aridi faſciculoſ
ſupponito:et ita recentes muſti duas ptes et unã duræ murię pmixtas
adiicito. Hac cõditura cõpoſitis oliuis toto ãno cõmode uteris. Qui/
dã oliuã nõ cõtũdũt:ſed acuta arũdine ĩſecãt:idq; operoſius qdẽ: ſed
melius ẽ:qa hæc cãdidior ẽ oliua:q̃ ea quę ex cõtuſiõe liuorẽ cõtrahit.
Alii ſiue cõtuderũt:ſiue illiſerũt oliuas modico ſale cocto et prædictis
ſeminibꝰ ĩmiſcẽt. Deinde ſapã uel paſſũ:uel ſi eſt facultas: mella ĩfun/
dũt. Melle aũt q̃uo fiat paulo ãte hoc ipſo libro p̄cepimus. Cætera oĩa
ſimiliter adminiſtrãt. Poſias oliuas uel regias ſine macula q̃cãdidiſſi/
mas manu tritas eligito. Deĩde ſubſtrato fœniculi ĩ amphorã cõiicito:
ĩtermixtis ſeminibꝰ lẽtiſci nec minꝰ fœniculi:et quom ad fauces uuas
repleueris:adiicito muriã durã. Tũ ſpiſſamẽto facto de arũdinũ foliis
oliuã premito ut:ĩfra ius merſa ſit. Et iterũ ĩfundito muriã durã:dũ ad
ſummũ amphoræ labrũ pueniat. Ad hæc oliua p ſe parũ iucũda ẽ: ſed
ad eas cõdituras quæ lautioribꝰ mẽſis adhibent:idonea maxĩe ẽ. Nã
quom res exegit de ãphora pmit:et cõtuſa recipit quamcũq; uolueris
cõditurã. Plerũq; tñ ſcetiuũ porrũ et rutã cũ apio tenero et mẽtã minute
cõcidũt:et cõtuſis oliuis miſcẽt. Deĩde exiguũ aceti piperati et floſcu/
lũ mellis aut mulſi adiiciũt:oleũq; uiride irrorãt:atq; ita faſciculo apii
uiridis cõtegit. Quidã ſi lectæ oliuæ in modios ſingulos ſuos hemi/
nas ſalis pmiſcẽt:et adiectis ſeminibꝰ lẽtiſci fœniculoq; ſubſtrato am/
phorã uſq; ad fauces replẽt oliuis. Deĩde aceto nõ acerrimo ĩfũdũt: et
quom iã pene ãphorã ĩpleuerunt: fœniculi ſpiſſamẽto deprimũt bac/
cã:et rurſus acetũ uſq; ad ſũmũ labrũ adiiciũt. Poſtea .xl. die omne ius
ĩfundũt:et uel defruti tres partes cũ aceti una pmiſcẽt:et ãphorã replẽt.
Eſt et illa pbata cõpoſitio:ut quom muria dura pauſea alba :ubi cum
maturuerit:omne ius defũdat:et ĩmixtis duabꝰ ptibꝰ defruti:cũ aceti
una repleat ãphora. Eadẽ cõditura poſſit ẽt REgia cõponi uel orchi/
ta. Quidã unã partẽ murię et duas aceti miſcẽt:eoq; iure oliuas poſeas
COlymbadas faciũt qbꝰ ſi p ſe qs uti uelit:ſatis iucũdas experiet:q̃uiſ
et hæc ſit de muria cõditurã qualẽcũq; recipe poſſit. Oliuæ poſeę cũ iã
decolorant:anteq̃ miteſcãt:petiolæ legũt:et in oleo q̃optimo ſeruãt.
Hæc maxime nota etiam poſt annũ repreſentat uiridẽ ſaporẽ oliuarũ.
Nõnulli etiã cũ de oleo exemerunt:aſtricto ſale aſperſas pro nouis ap/
ponunt. Eſt et illud cõditurę genus:quod ĩ ciuitatibus grecis plerũq;

Regia cõponi. Nom ẽ oliuę re fert pli. oliuaſq̃ Regias uocant ab aliis maiorie/ grãdiſ/ ſimaſ eẽ minioq; ſucco: qd argu mẽto ẽ copiam olei nõ cõſtare ex ma/ gnitu/ dĩe oli/ uæ:et/ tore nõ dubio il/ lorũ qui exiſti/ mãt ex tumore. oliuę o/ leũ cre/ ſcet/ fie/ riq; co/ pioſius. Colym badas: Plinius li.xv. co/ lymba/ des frã/ guntur exdẽq; herbarũ uiridius ſapore. condiũ/ tur.

uſurpaẗ:idq; uocaẗ EPItyrū. Oliua pauſea orchira cū primū ex albo decoloraẗ:ſitq; luteola ſereno cœlo manu diſtringiẗ: et ī cānis uno die ſub umbra expādiẗ. Et ſiq adhęrēt pediculi: foliaq; aut ſurculi legūẗ: Poſtero die cribraẗ: et nouo fiſco incluſa prælo ſupponiẗ: uehemēterq; premiẗ: ut exuder quātulūcūq; habet amurcæ. Parimur aūt nonnunq̄ tora nocte et poſtero die pōdere preſſā baccā uelur EXAniari: tū reſoluris corticulis eximimus eā: et in ſingulos modios oliuę rriri ſalis cocti ſingulos ſeſtarios īfundimus. Itēq; lentiſci ſemen rurę q; er fœniculi folia ſub umbra ſiccata: quæ ira ſatis uidenẗ cōciſa minure admiſcemus: patimurq; horis tribꝰ dū aliquatenꝰ bacca ſalē cōbibar. Tū ſupfundimus boni ſaporis oleū ira: ut obruat oliuā: er fœniculi aridi faſciculū deprimimꝰ: ur ius ſupnatet. Huic aūt cōdituræ uaſa noua fictilia ſine pice p̄paraẗ. quæ ne poſſinr oleū ſorbere: tāq̄ oliuarię metrerę ībuūẗ liqda: tum er aſſiccanrur. Sequirur autem frigus hyemis: per quod OLIuiras ſicur uindemia curam uillicæ reperit.

Nigræ oliuæ conditura. Cap. xlvii.

PRius itaq; (qa iā īchoauimus) de cōdituris oliuarū præcipiemus: ac ſtatim cōficiēdi olei rōnem ſubiiciemus. Pauſeæ baccæ uel orchitę nōnullis regiōibꝰ ēr neuię cōuiuiorꝫ epulis præparāẗ. Hęc igiẗ cū nigruerīt: nec adhuc tñ p̄maturæ fuerint: ſereno cœlo diſtringere manu cōueīr: lectaſq; cribrare et ſecernere quæcūq; maculoſę uitioſæ minorīſue īcremēti uidebūẗ. Deīde ſingulos modios oliuæ ſalis īregri ternas heminas adiicere: et in uimineos qualoſ īfundere er ſuppoſito copioſo ſale: ita ut oliuā cōregar rrigira dies pati ꝯſudeſceī atq; oēm amurcā exrillare. Poſtea ī alueū diffūdere: mūdaq; ſpōgia ſalēne pueniar detergere. Tū urnas adiicere de ſapa uel defruto amphorā replere ſuppoſito ſpiſſamēto aridi fœniculi: qđ oliuā deprimat. Pleriq; tñ rres p̄tes defruti aut mellis et unā miſcēt aceti. Aliq duas p̄tes et unā aceti et eo quo cōdūr iure. Quidā quom oliuā nigrā legerūt: eādē portiōe q̄ ſupra ſaliūr: et ſic collocāt ī q̄lis: ut īmixtis ſemibꝰ lentiſci alterna tabulata oliuarū: et ſimiliter ſupra ſalis uſq; in ſūmū cōponunt. Deinde poſt. xl. dies cū oliua qcqđ amurcæ

Epityrū: Columella euidenter oñdit epityrū dici ī oliuis genꝰ cōdituræ/ docetq; queādmodū id fiat/ Cato quoq; añ Columellā tradidit cōpoſitionē epityri/ cuiꝰ uerba hæc ſūt/ epityrū album nigꝫ uariūq; ſic facito/ ex oleis albiſ nigris uariiſq; nucleos eiicito ſic cōdito/ cōcidito ipſis addito oleū/ acetū coriādrū cyminū/ fœniculū/ rutā mētā/ ī orculā cōdito/ oleū ſupra ſiet ita utitor. M. Var. libro delīgua latina tertio/ enarrās illđ plautinū ſi unū epityrū eſtur/ epityrū īgt uocabulū ē cibi quo frequētiꝰ ſicilia q̄ italia uſa qdā ga apud ḡcos caſeꝰ dr τυρος opinati ſunt epityrꝫ dici cibū caſeatū/ qbꝰ reclamat auctoritas ſcriptorꝫ claſſicorꝫ/ quos noīauimꝰ/ uidetur aūt appellari epityrū a cōfracta/ oliua quæ græce dicitur ππυριο. Exaniari: Quaſi ſanie purgari deſecariq; / qꝰ uerbo utiẗ Cor. Cel. cōſimile ē apuleianū uerbū examurcari pro eo qđ ē amurca emūdari & ſanie repurgari/ & qcqđ ē ſeculētū extillare/ iſta air Columella ſcribēs de ſalſura ſuillæ carnis/ cōpoſitis ī tabulatū tergoribꝰ pōdera īponito/ ut exanieẗ/ hoc ē noxiꝰ hūore mūdeẗ. Oliuitas: Oliuitatē grāmatici eē dicūt fructū oleæ. Verū ut ego ſentio non tam fructum oliuæ ſignificat hæc dictio q̄ tempeſtiuitatem tempuſq; oliuæ legendæ ipſamq; collectionem tempeſtiuā & ut ita dicam uindemiā olei. Hoc docet ipſe Columella qui paulo mox/ inquit/ media eſt oliuitas/ plerūq; initium menſis ſeptembris

exſudauit in alueũ defundũt:etiã cribratã ſeparãt a ſeminibus lentiſci: ſpõgiaq; detergẽt:ne qd adhæreat ſalis. Tũ in amphorã cõfundũt ad/ iecto defruto uel ſapa:uel ẽt melle ſi ẽ copia:cęteraq; ſimiliter faciũt. In ſingulos modios oliuę ſingulos ſeſtarios maturi ſeminis lẽtiſq; et ter/ nos cyathos ſeminis fœniculi. Si id nõ ẽ:ipſũ fœniculũ cõciſũ q̃tũ ſa/ tis uidebit̃ adiici oportet. Deĩde in ſingulis modiis oliuarũ ſalis cocti ſed nõ moliti ternas heminas admiſceri:et ita in amphoris cõdi: eaſq; faſciculis fœniculi obturari:quotidie p̱ terram uolutari. Deinde tertio quoq; aut quarto die qcqd amurcæ ĩeſt mitti. Poſt. xl. dies ĩ alueũ dif/ fundi:et a ſole tãtũmodo ſepari. Sic nõ ſpõgia detergãt̃:oliuæ: ſed ita ut erũt excẽptæ:maſſulis ſalis mixtis in amphorã cõdant̃:et ſpiſſamẽ/ tis ĩpoſitis ad uſus in cellã reponãt̃. Maturã oliuã in ſtatuta factã co/ lymbadẽ de muria tollito:ſpongia tergeto. Deinde cãna uiridi ſcindi/ to duobꝫ uel tribus locis:et triduo in aceto habeto:quarta die ſpongea extergeto:in uas in urceũ aut cacabũ nouum mittito ſubſtrato apio et modica ruta cõchis. Deinde pleno uaſe oliuis ĩmitte defrutũ uſq; ad os. LAuri turiões ĩ hoc uſu mittito:ut oliuas ꝺprimãt. poſt dies uigĩti utere.

Sitapa quomodo fiat. Cap. xlviii.

o Liua nigra maturiſſima ſereno cœlo legit̃:eaq; ſub ũbra uno die in cãnis porrigit̃:et quęcũq; ẽ uitioſa bacca ſeparat̃. Item ſiq adheſærãt pediculi adimunt̃:foliaq; ſurculi qcũq; ſũt in/ termixti eligũt̃. Poſtero die diligẽter cribrat̃:ut ſiqd ineſt ſtercoris ſe/ paret̃. Deĩde ĩtrita oliua nouo FIſco includit̃:et prælo ſubiicit̃:ut to/ ta nocte exprimat̃. Poſtero die iniicit̃ q̃mũdiſſimis molis ſuſpẽſis: ne nucleus frãgat̃. Et cũ ẽ IN ſanſã redacta:tũc ſal cocꝰ trituſq; mãu p̱/ miſcet̃ cũ cæteris aridis cõdimẽtis. Hæc aũt ſũt carpũ cyminũ ſemen fœniculi aniſũ ægyptũ. Sat erit aũt totidẽ heminas ſalis adiicere:quot ſũt modii oliuarũ:et oleum ſupfundere:ne exareſcat. Idq; fieri debebit quotiẽſq; uidebit̃ aſſiccari. Nec dubiũ ẽ qn optimi ſaporis ſit: quæ ex oliua poſea facta ẽ. Cæterũ ſupra duos mẽſes ſapor eius nõ p̱manet ĩ/ teger. Vident̃ aũt alia genera huic rei magis eẽ idonea:ſicut liciniæ et culmineæ. Verũtamen habet̃ pręcipua in hos uſus olea calibraca:quã quidam propter ſimilitudinem OLEaſtellum uocant.

Oleum quemadmodum fiat. Cap. xlix.

m Edia eſt oliuitas plerũq; initiũ menſis decẽbris. Nã et ante hoc tẽpus acerbũ oleũ conficit̃:quod uocat̃ ęſtiuũ:et CIR ca hũc mẽſem uiride premitur:deinde poſtea maturũ. Sed acerbũ oleũ facere patriſfamilię rõnibus nõ cõducit:quoniã exiguum fluit:niſi bacca tempeſtatibus in terram decidit:et neceſſe eſt eã ſuble/ gere:ne a domeſticis pecudibus feriſue conſumatur. Viridis autẽ notæ

Lauri tu riões:hꝰ uocabu/ lo qd i/ frequẽs ẽ ſignifi/ cari ui/ dẽt tene ritudies ramuſ/ culoꝝ in ſũmita/ tibꝰ ar/ borum. Fiſco:fi/ ſcina iũ/ cea.

In ſãſã: ſanſa dr̃ oſſiculũ oliuę gr̃ci πυρήναν uo cant.

Olea/ ſtellum: ab olea/ ſtro for/ ma dimi nutiõis deducit̃ oleaſtel/ lũ/ tanq̃ olea hoc nomine dicta ſit/ qa ſimi/ lis ẽ bac/ ca olea/ ſtri hoc ẽ oliuę ſil/ ueſtris.

Circa hũc mẽ/ ſem: Le/ go citra hꝰ ẽ añ/ & ita ſen ſus ex/ poſcit.

conficere uel maxı́e expedit:quom et ſatis fluit:et precio pene duplicat domini redditũ. Sed ſi uaſta ſũt oliueta neceſſe ē aliqua parſ eoꝝ maturo fructu reſeruetᷣ. Locus aũt:in quo cõfici oleũ debeat: ēt deſcriptus ē priore uolumine. Pauca tñ ad rē ptinētia cõmemorãda ſunt:quæ prius omiſeram. Tabulatũ quo ferātᷣ olea neceſſariũ ē:q̃uis præceptũ habeamus uniuſcuiuſq; diei fructus molis et prælo ſtatim ſubiiciatᷣ. Verũtamen q̄a ı̄modica multitudo baccæ torcularioꝝ uincit laborē(ſi labor ē) oportet PENſile horreũ quo imponantur fructus:idq; tabulatum ſimile eſſe debet granario: et habere LAcuſculos tam multos:q̃ poſtulabit modus oliuę:ut ſeparetur et ſeorſum reponatᷣ uniuſcuiuſq; diei coctura. Horũ lacuſculoꝝ ſolum lapide uel tegulis oportet cõſterni et ita decliue fieri:ut celeriter omnis humor per canales aut fiſtulas defluat. Nam eſt inimiciſſima oleo amurca:quæ ſi remãſit ı̄ bacca ſaporem olei corrumpit. Itaq; cũ lacus quēadmodũ diximus extruxeris:aſſerculos inter ſe diſtãtes ſemipedalibus ſpatiis ſupra ſolũ ponito: et cannas diligenter ſpiſſe textas iniicito ita:ut ne baccã trãſmittere queant:et oliuæ pondus poſſint ſuſtinere. Iuxta omnis autē lacuſculos ea parte:qua defluet amurca:ſub ipſis fiſtulis ı̄ modũ foſſulatum concauum pauimētum uel canalem lapideum eſſe oportebit:in quo conſiſtat:et unde exhauriri poſſit quicquid defluxerit. Præterea lacus uel dolia præparata ſub tecto haberi oportebit: quæ ſeorſum recipiant ſui cuiuſq; generis amurcam:ſiue quæ ſincera fluxerit:ſiue etiam quæ ſalem receperit:nã utraq; uſibus plurimis idonea ē. Oleo autem cõficiendo molæ utiliores ſunt q̃ trapetũ:trapetũ q̃ canalis et ſolea. Molæ q̄facillimam patiuntur adminiſtrationem. Tum pro magnitudine baccarũ uel ſubmitti uel etiam eleuari poſſunt:ne nucleus qui ſaporem olei uitiat:confringatur. Rurſus trapetum plus operis faciliuſq; q̃ ſolea et canalis efficit. Eſt et organum erectæ TRibulæ ſimile:quod tudicula uocatur. Idq; nõ incommode opus efficit:niſi ꝙ frequenter uitiatur: et ſi baccæ FIScułum ingeſſeris impeditur. Pro conditione tamen et regionum conſuetudine prædictæ machinæ exercentur. Sed et optima molarum tum etiam trapeti. Hæc anteq̃ de oleo conficiēdo differerem:præfari neceſſe habui. Nunc ad ipſam rem ueniendum eſt:quamq̃ multa omiſſa ſunt:quę ſicut ante uindemiam ſic ante oliuitatē præparãda ſũt:tanq̃ lignoꝝ copia:quæ multo ante apportãda eſt:ne quom res deſiderauerit operæ auocentᷣ. Tũ ſcalę corbulę decēmodię trimodię ſatorię:qbꝫ diſtricta bacca ſuſcipitᷣ: fiſci funes:canales ſpartei:cõchæ ferreæ:qbꝫ DEpletᷣ oleũ:opcula

Pēſile horreũ:repoſitoriũ ſublime & editũ. Plin. & Var. pbãt ſuſpēſa & ſublimia hᷤ ē pēſilia horrea. ꝯſimiliter pēſilis uua dr̄: q̄ ſuſpēdi ſolet ad pēnitatē. pēſiles horti erãt thebis ęgyptiis mēorabiles. ſergiꝰ orata habuit penſiles balneas.

Lacuſculoſ. Loculos ſiue loculamenta diſcluſa ut unũquodq; genꝰ ſeorſũ ac ſeparatī reponatᷣ. M. Var. loculatas piſcinas appellat.ı̄ q̄bꝰ ſũt huiuſmōi lacuſculi qbꝫ gñatīꝫ diſcluſi piſceſ ꝯtinētᷣ. dimīnutiuũ ē a lacu & ſignificat uas torcularis:

Tribulæ: Ante dictũ ē de tribula inſtrumēto uidelicet ruſtico teritorio: qᵒ frumẽta exterũtᷣ in area.

Fiſculũ: Parũ fiſcuꝫ ſiue fiſcellã iniccã uocabulũ eſt diminutiõis.

Deplē: exhaurit: educitur ex uaſis

quibus uaſa olearia conteguntur: ſpongiæ maiores: et minores: urcei quibus olũ progreditur: cannæ tegetes quibus oliua excipitur: et ſi qua ſunt alia quæ nunc memoriã meam refugiunt. Hæc omnia multo plura eſſe debẽt: quoniam in uſu depereunt: et pauciora fiunt. quorum ſi quid ſuo tẽpore defuerit: opus intermittitur. Sed iam qđ pollicitus ſum exequar. Quom primum baccæ uariare cœperint: et iam quædam nigræ fuerint: plures tamen albę ſereno cœlo manibus diſtringi oliuam oportebit: et ſubſtratis tegetibus aut cannis cribrari et purgari. Tum diligenter mundatam protinus in torcular deferri: et integram in fiſcis nouis includi: plerĩſq; ſubiici: ut q̃tũ poſſit paulĩſper exprimatur. Poſtea reſolutis corticulis emoli debebunt: adiectis binis ſeſtariis integri ſalis in ſingulos modios. Et aut tegulis ſi cõſuetudo erit regionis: aut certe nouis fiſcis SANſæ exprimi. Quod deinde primum defluxerit in rotundum labrum (nam id melius eſt q̃ plumbeum quadratum uel ſtructile GEmellar) protinus capulator depleat: et in fictilia labra huic uſui præparata defundat. Sint autem in cella olearia tres labroꝝ ordines: ut unus primæ notæ ideſt primæ preſſuræ oleum recipiat: alter ſecundæ: tertius tertiæ. Nã plurimũ refert non miſcere iterationẽ: multoq; minus TERtiationem: cum prima preſſura longe melioris ſaporis eſt: ꝙ minori ui præli: quaſi lixiuium defluxerit. Cum deinde paululum in labris primis cõſtiterit oleum: eliquare id capulator in ſecũda labra debebit: et deinde in ſequẽtia uſq; ad ultimã. Nãm quanto ſæpius tranſlatione ipſa uentilatur et quaſi exercetur: tanto fit liquidius et amurca liberatur. Sat erit autem in ſingulis ordinibꝫ tricena COMponi labra: niſi uaſta fuerint oliueta: et maiorem numeꝝ deſiderauerint. Quod ſi frigoribus oleum cum amurca congelabitur: pluſculo ſale cocto uti q; utendum erit. Ea res reſoluit oleũ et ſeparat ab omni uitio. Neq; uerendum eſt. ne falſum fiat. Nam quãtumcunq; adieceris ſalis: nihilominus ſaporem nõ recipit oleum. Solet autem ne ſic quidem reſolui. cum maiora frigora inceſſerunt: itaq; nitrum torretur et contritum inſpergitur et commiſcetur: ea res eliquat amurcam. Quidam q̃uis diligentes olearii baccam integram prælo non ſubiiciunt: ꝙ exiſtimant aliquid olei deperire. Nam cum præli pondus accepit: non ſola exprimitur amurca: ſed et aliquid ſecum pinguitudinis attrahit. Illud autem in totum pręcipiẽdum habeo: ut neq; fumus neq;

post preſſurã: Statii⁹ digno depleuimus hauſtu. Cato: oleuꝫ ſi poteris bis in die depleto Ideꝫ dixit amurcam de haurito in eodẽ ſignificatu. Plinius noſter uerbo in frequenti ſed elegantiſſimo ait oleũ ſępius die decapulãdum pro eo quod eſt deplendum de hauriendũq; a Catone dict⁹ capulator is cuius officiũ eſt ut concha oleuꝫ diligentiſſime tollat ac depleat de q° mox Paulo ſic ſcribit Columella ꝓtinus capulator depleat, utiturq; pet ſępe hac dictione dicitur autem capulator a capula, quod nomen ẽ uaſis cui⁹ nois noni & Varro meminerunt.

Sanſæ: Officula oliuarum.

gemellar: Nomẽ eſt uaſis cui fortaſſis ex eo inditũ h° nomen ꝙ geminas menſuras ꝯtineat.

Tertiationem: Oleũ tertiæ preſſuræ ſicuti iterationeꝫ ponit pro oleũ ſecũdæ preſſuræ.

Componi libra: Corrige labra hoc eſt uaſa.

Oliuitate: uidemia oliuæ ut ante dixim⁹. gummitiõe: Inſperſiõe gũmi & q̄ſi tectorio. Itidem ceratura dicitur iductio ceræ. & quedaȝ quaſi incruſtatio ex cera facta in doliiſ olearis.

fuligo q̄diu uiride oleum conficitur: in torcular admittatur aut in cel/
lam oliuariam. Nam eſt utraq; res inimica huic rei. Peritiſſimiq; olea/
rii uix patiuntur ad unam lucernam opus fieri. Quapropter ad eum
ſtatum cœli et torcular et cella olearia conſtituenda eſt: qui maxime a
frigidis uentis auerſus eſt: quoniam minime uapor ignis deſideratur.
Dolia autem et ſeriæ in quibus oleum reponitur: non tantum eo tem/
pore curanda ſunt: cum fructus neceſſitas cogit: ſed ubi fuerint a mer/
catore euacuata: confeſtĩ uillica debet adhibere curã: ut ſi quę fęces aut
amurcæ in fundis uaſorum ſubſederint: ſemel ſtatim emundẽtur: et nõ
calidiſſima lixiuia (ne uaſa ceram remittant) ſemel atq; iterum eluanť.
Deinde aqua tepida leuiter manibus defricentur: et ſępius eluanť: atq;
ita ſpongia omnis humor aſſiccetur. Sũt qui cretam figularem in mo/
dum liquidæ fæcis aqua reſoluant: et cum uaſa lauerint: hoc quaſi lu/
te intrinſecus oblinant et patiantur areſcere. Poteſt cum res exigat: tali
puta aqua Nonnulli prius amurca: deinde aqua uaſa perlinunt et aſſic/
cant. Tum conſiderant nunquid ceram nouam dolia deſiderẽt. Nam
fere ſexta quaq; OLIuitate cerari oportere antiqui dixerũt: quod fieri
poſſe non intelligo. Nam quemadmodum noua uaſa ſi calefiant: liq/
dam ceram facile recipiant: ſic uetera non crediderim propter olei ſuc/
cum ceraturam pati. Quam tamen et ipſam ceraturam noſtrorum
temporũ agricolæ repudiauerunt: exiſtimaruntq; ſatius eſſe noua do/
lia liquida gummi perluere: ſiccataq; ſuffumigare alba cera: ne pallo/
rem capiant. Eamq; ſuffitionem ſemper faciẽdam iudicant: quotiẽſq;
uel noua uel uetera uaſa curanť. olea noua præparanť. Multi cũ ſemel
noua dolia uel ſerias craſſa gummi liuerũt: una in perpetuum GVM/
mitione contenti ſunt. Et ſane quæ oleum ſemel teſta combibit: alterã
gummitionem nõ recipit: reſpuit enim olei pinguitudo talem mate/
riam: qualis eſt gummis. Poſt menſem decembris circa kalẽ. ianuarias
eadẽ ratione qua ſuperius diſtringenda erit olea et ſtatim exprimẽda.
Nam ſi repoſita in tabulatum fuerit: celeriter concaleſcit: quoniã hie/
malibus pluuiis amurcæ plus concipit: quæ eſt contraria huic rei. Ca/
uendum eſt itaq;: ne fiat oleum cibarium. quod uno modo uitari po/
terit: ſi protinus illata de agro bacca cõmolita et expreſſa erit: quæ ſic
adminiſtrata fuerit: ut ſupradiximus. Pleriq; agricolarum crediderũt:
ſi ſub tecto bacca deponatur: oleum in tabulato creſcere. quod tã falſũ
eſt: q̄ in area frumenta creſcere. Idq; mẽdacium uetus ille Porcius Ca/
to ſic refellit. Ait enim in tabulato corrugari oliuam: minoremq; fieri.
Propter quod cũ facti unius mẽſuram ruſticus ſub tecto repoſuerit: et
poſt multos dies eã molere uoluerit: oblitꝰ prioris mẽſurę quã intulerat
ex alio aceruo ſimiliter ſepoſito q̄tumcunque menſuræ defuit ſuplet.

Eoq; facto uidetur plus eſſe quietæ q̃ recentis baccæ reddere:
cum longe plures modios acceperit. Attamen maxime id ue/
rum eſſe:nihilominus ex precio uiridis olei pluſq̃ multitudi/
nem alii mille nummorum cõtrahitur. Sed et Cato dicit: Et
ſie quidem quicquid ponderis aut menſuræ oleo accedit : ſi
portiones uelis in factum adiectæ baccæ computare. Qua/
propter dubitare non debemus lectam oliuam primo quoq;
tempore commolere præloque ſubiicere. Nec ignoro etiam
cibarium oleum eſſe faciendum. Nam ubi exeſa uermiculis
oliua decidit:uel tempeſtatibus et pluuiis in lutum defluxit:
ad præſidium aquæ calidæ decurritur : ahenumque calefieri
debet:ut immundæ baccæ eluantur. Sed id non feruentiſſi/
ma fieri oportet:uerum modice calida:quo commodior gu/
ſtus olei fiat. Nam ſi excoctus eſt:etiam uermiculorum cæ
terarumque immunditiarum ſaporem trahit. Sed quom fue/
rit oliua elota:reliqua ſicut ſupra pręcepimus:fieri debebunt.
Fiſcis autem non iiſdem probum et cibarium oleum pre/
mi oportebit. Nam ueteres ad CAducam oliuam: nõ autem
ordinario aptari oleo:ſemperque cum expreſſerint facta : ſta/
tim feruẽtiſſima debent aqua bis aut ter elui. Deinde ſi ſit ꝑ/
fluens impoſitis lapidibus ut pondere preſſi detineantur im/
mergi. Vel ſi nec flumen eſt:in lacu aut piſcina q̃puriſſimæ
aquæ macerari:et poſtea uirgis uerberari:ut ſordes fæceſque
decidant:et iterum elui ſiccariq;.

De oleo gleucino. Cap. qnquageſimum.

q Vanuis non erat huius temporis olei GLEVcini
compoſitio:tamen huic parti uoluminis reſerua/
ta eſt:ne parum opportune VILlici conditionibus
interponeretur. Hac autem ratione confici debet Vas olei q̃
maximum et aut nouum aut certe bene ſolidum pręparari o/
portet. Deinde per uindemiam muſti q̃optimi generis et q̃/
recentiſſimi ſeſtarios ſexaginta cum olei pondo octoginta in
id confundunt:aromata non cribrata:ſed ne minute quidem
contuſa:uerum leuiter cõfracta in reticulum iunceum aut lin/
teum adiici:et ita in olei atq; muſti partem demitti. Sin autẽ
his portionibus penſare atq; infra ſubiicimus:calami ſchoeni
cardamo mixto balſami :corticis de palma:fœnigræci uetere
pruno macerati et poſtea ſiccati atq; etiam torrefacti:iunci ta/

Caduca; oliuã: eſt oliua ſtrictiua/ quæ manu legitur/ eſt caduca quæ ca/ dit & pertica ſiue a/ rundine decutitur. Laudabilior ẽ quæ manu ſtricta colli/ gitur.

gleucini: græci το γλευκοσ mu/ ſtum uocant, græ/ ca quoq; uoce dici/ tur ai gleuces. Hoc eſt ſemper muſtū/ quod iter dulcia ẽ/ Id euenit cura, quo niam ut docet Pli/ nius feruere prohi/ betur. Hinc oleum gleucinum dictum ab eo γλευκοσ id/ eſt muſtum incoq/ tur Vapore lento/ conſumiturq; mu/ ſtũ oleo cui admi/ ſcent etiam odora/ mẽta. Plinius oleũ gleucinum memo/ rat iter genera olei facticii, quod nunc quomodo fiat ele/ ganter Columella perſcribit.

Vicini conditio nibus: emendo uil/ lici, tanq̃ ad uillicũ parũ pertineat cõ/ poſitio olei gleuci/ ni, conditiones aũt accipe pro condi/ turis ſic enim. M. Tullius ſic ueteres frequenter appel/ lant, ut inter con/ ditiones & condi/ turas nihil quicq̃ i/ terſit, cũ utraq; dic/ tio a cõdiendo de/ flexa ſit.

dicis: tum etiam iridis græcæ: nec minus aneſi ægyptii pari pondere :id eſt uniuſcuiuſq; libram et quadrantem ut ſupra diximus: reticulo incluſa dimitti/ to: et metretam linito. Poſt ſeptimum diem aut nonum per ſe mettetę ſi quid fęcis aut ſpurcicię faucibus inhęrebit: manu eximito et detergeto. Deīde oleū eliquato: nouiſq; uaſis condito: mox reticulum eximito: et aromata in pila q̄mundiſſime contundito: tritaq; in eandem metretam reponito: et tātundem olei q̄tum prius infundito: et obturato: in ſole ponito. Poſt ſeptimū diem oleo repleto: et quod reliquum eſt muſti picato candore cōdito. Nam id ſi non ex/ hauſerit medicamentum dabitur potatum imbecillis bubus et cætero pecori.

Oleum ad unguenta quemadmodum facias. Cap. Li

o Leum autem ſecundarium nō inſuauis odoris quotidianam unc/ tionem præbere poterit dolore neruorum laborantibus. Anteq̄ oli/ ua nigreſcat: cum primum decolorari cœperit: nec tamen adhuc ua/ tia fuerit: maxime liciniam ſi erit: ſi minus regiam: ſi nec hæc fuerit: tunc cul/ minam baccam manu ſtringito: et ſtatim purgatam pręlo ītegram ſubiicito: et amurcam exprimito. Deinde ſuſpenſa mola oliuam frangito: eamq; uel in regulas uel in nouo fiſco adiicito. ſubiectaq; prælo ſic premito: ne uaſa intor/ queas: ſed tantum ipſius præli pondere q̄tuluncumq; exprimi patiaris. Dein/ de quomodo ſic fluxerit: ꝑrimus capulator amurca ſeparet: et diligenter ſeorſū in noua labra trāſferat. eiuſq; eliquet reliquū olei. Quod poſtea fuerit expreſ/ ſum: poterit ad eſcam uel cum alia nota mixtum uel per ſe approbari.

De ſalſura ſuillæ carnis. Cap. Lii.

h Actenus de oleo abunde dixiſſe ſatis ē. Nunc ad minora redeamuſ. Omne pecus et præcipue ſuem pridie q̄ occidatur: potiōe prohibe/ ri oportet: quo ſit caro ſiccior. Nam ſi biberit: plus humoris ſalſura habebit. Ergo ſitientem cum occideris: bene exoſſato. Nam ea res minus ui/ tioſam et magis durabilem ſalſuram facit. Deinde cum exoſſaueris: cocto ſale nec nimium minuto ſed ſuſpenſa mola infracto diligēter ſalito: et maxime in eas partes quibus oſſa relicta ſunt largum ſalem inſarcito: compoſitiſq; ſupra tabulatum tergoribus aut fruſtis uaſta pondera imponito: ut exanietur. Ter/ tia die pondera remoueto: et manibus diligenter ſalſuram fricato: eamq; cum uoles reponere minuto et trito ſale aſpergito atq; ita reponito. Nec deſieris eiꝰ quotidie ſalſuram fricare donec matura ſit. Quod ſi ſerenitas fuerit his diebꝰ: quibus perfricatur caro: patieris eam ſale cōſperſam eſſe nouem diebus. Aut ſi nubilū aut pluuiæ: undecīa uel. xii. die ad lacū ſalſurā deferri oportebit: et ſa/ lem prius excuti: deinde aqua dulci diligēter plui: necubi ſal inhęreat: et pau/ lum aſſiccatum in carnario ſuſpendi: quo modicus fumus perueniat: qui ſi qd humoris adhuc continetur: ſiccare eū poſſit. Hęc ſalſura luna decreſcente ma/

xime per brumam:ſed etiam menſe februario ante iduſ commode fiat. Eſt et illa ſalſura quę etiam locis calidis omni tempore anni pōt uſurpari:quom aqua pridie ſues prohibitæ ſunt: poſtero die mactantur: et uel aqua candente:uel ex tenuibus lignis flammula facta GLAbrata (nam utroque modo pili detrahuntur)caro in libralia fruſta concidiť. Deinde in ſeria ſubſterniť ſal coctus: ſed modice (ut ſupra diximus) infractus. Deīde offulę carnis ſpiſſe componūtur:et alternis ſal ingeritur. Sed quom ad fauces ſeriæ peruētum eſt:ſale reliqua pars repletur: et impoſitis ponderibus in uas conteritur.eaq; caro ſemper conſumatur: tanq̄ ſalſamentum in muria ſua permanet.

Rapa et napos queadmodum condias. Cap.Liii.

r Aporum q̄rotundiſſima ſumito:eaq; ſi ſunt lutuoſa detergito:et ſummam cutem nouacula decerpito. Deinde(ſicut conſueuerunt SALgamari ) DEcuſatim ferramento lunato incidito. Sed cauero ne uſque ad imum præcidas rapum. Salem inter inciſuras raporum non nimium minutū aſpergito:et rapa in alueo aut ſeria componito:et ſale pluſculo aſperſa triduo ſinito: DVM exudent. Poſt tertiam diem mediam fibram rapi guſtato:ſi receperit ſalē. Deinde cum uidebitur ſatis recepiſſe:exemptis omnibus ſingula ſuo ſibi iure eluito. Vel ſi non multum liquoris fuerit:muriam durā adiicito:et ita eluito. Et poſtea in quadratam ciſtam uimineam: quæ neq; ſpiſſe:ſolide tamen et craſſis uiminibus contexta ſit: rapa componito. Deinde ſic aptatam tabulam ſuperponito:ut uſque ad fundum: ſi res exigat:intra ciſtam deprimi poſſit. Cum enim tabularum ſic aptaueris:grauia pondera ſuperponito et ſinito nocte tota et uno die ſiccari. Tum in dolio picato fictili uel in uitreo componito:et ſic infundito: uta iure contegantur. Napi quoque:ſed integri ſi minuti ſunt: maiores autem inſecti:eodem iure quo rapa condiri poſſint. Sed curandum eſt:ut hæc utraque anteq̄ caulem aut cymam faciant: dum ſunt tenera componantur. Napos minutos integros aut turſus amplos in tres aut quatuor partes diuiſos in uas coniicito: et aceto infundito: ſalis quoque cocti unum ſeſtarium in congium aceti adiicito. poſt triceſimum diem uti poteris.

Sinapim quemadmodum facias. Cap.Liiii.

ſ Emē ſinapis diligēter purgato et cribrato. Deīde aqua frigida eluito. Et cū fuerit bn̄ lotū:duabꝰ horis in aqua ſinito. Poſtea tollito:et māibꝰ exp̄ſſū ī mortariū nouū et bn̄ emūdatū adiicito:et piſtillis cōterito. Quom cōtritū fuerit:totā intritā ad medium mortarium contrahito:et cōprimito manu plana. Deinde cū cōpreſſeris SCArificato:et impoſitis paucis carbonibꝰ uiuis aquā ni-

glabrata:Depilata.

Salgamari: Cōditores artificeſq; ſalgamorum, de quibus iam dictum eſt.

Decuſſatim: Hoc eſt per decuſſes & per fruſta quedā cuiuſdam magnitudinis abſolutæ ſicut decuſſis hꝰ ē denarius numerꝰ perfectꝰ habetur.

Dū exudēt: q̄ſi ſudando ſiccēt exuantq; noxium ſuccū.

Scarificato: Per ſcarificationes minutaſq; inciſuras quaſi diuidito.

tratam ſuffundito :ut omnẽ amaritudinem eius et pallorem
exaniet. Deinde ſtarim mortarium ergito:ut omnis humor
eliquetur. Poſt hoc album acte acerum adiicito:et piſtillo p/
miſcero colatoque. Hoc ius ad rapa condienda optime facit.
Cæterum ſi uelis ad uſum conuiuiorum præparare cum exa/
niueris/ſinapi nucleos pineos q̃recẽtiſſimos et amylum adii/
cito:diligenterq; conterito infuſo acero. Cætera ut ſupra dixi
facito . Hoc ſinapi AD embãmata non ſolum idoneo ſed ẽt
ſpecioſo uteris. Nam eſt candoris eximii:ſi ſit curioſe factũ.

Oleris atri et ſiſeris radicem quemadmodum con/
dias. Capur. Lv.

P Riuſq̃ olus atrum coliculum agat : radicem eius
ſerito menſe ianuario uel etiã februario : et diligẽ/
ter defricato:ne quid terreni habeat:in aceto et ſale
componito. Deinde poſt diem triceſimum eximito:et corti/
cem eius delibratum abiicito. Cæterum medullam eius con/
ciſam in fideliam uitream uel nouã fictilem coniicito:et adii/
cito IVS infraſcriptum:quod ſic fieri debebit . Sumito men/
tam et uuam paſſam et exiguuam cœpam aridam : eamque
cum torrido farre exiguo melle ſubterito.quæ cum fuerit be/
ne trita:ſapæ uel defruti duas partes et aceti unam permiſce/
to.atque ita in eandem fideliam confundito:eamque opercu/
lo contectam PELlicato. Quom deinde uti uoles: cum ſuo
iure conciſas radiculas promito:et oleum adiicito. Hoc ipſo
tempore ſiſeris radicẽ poteris eadẽ rõne qua ſupra condire. Si
exegerit uſus:eximes de fidelia: et OXYmelli cum exiguo
Sed quom oleo ſuperfunde.

Moretum OXYporum:uel ut alii oxygarum quemad/
modum componas. Cap. Lvi.

A Ddito ĩ mortariũ ſatureiã mẽtã rutã coriãdrũ apiũ
porrũ ſectiuũ:aut ſi nõ erit uiridẽ cœpã folia lactucæ

Ad embammata:Plinius noſter ĩ/
tinct⁹ ſubinde uo/
cat/quæ græco uo/
cabulo embãmata
nuncupantur/ſunt
autem liquamina
multiformia/quib⁹
ĩtingimus bucellas
eſcatũ/gulæ prot/
ſus irritamẽta uul/
go ſapores appel/
lãt græci dñt ἐμ/
βαπτὴν ĩtinge/
re unde & embam/
mata intinctus/ il/
lud ex euangelio q
manum intinxerit
in catino/grece dr/
ἐμβαψας τὴν
χεῖρα ἐν τῷ τρι
βλίῳ.

Ius: Liquamen.

Pellicato: Pelle cõtegito/ſupra dictum eſt pelliculare.

Oxymelli:fit ui/
nũ ex aceto & mel/
le/qd oxymel uo/
carũt uoce græca/
nica. Namq; ὄξος
dicitur græcis ace/
tũ/καὶ μέλι mel/
fit autẽ oxymel h⁹
modo. Mellis decẽ
libræ cum aceti he/
minis qnq; miſcẽt
addita ſalis libra/&
aquæ pluuiæ ſexta/
riis qnq;. Hæc de/
cies ſufferuefaciũt/
atq; ita ſinũt inue/
terare/themiſon ſũ
mus auctor damnauit oxymel/& hydromel. Eſt autem hydromel uinum ex aqua & melle con/
fectum unde & nomen/celebrant ſcriptores & Omphacomel quod fit ex uuæ ſemiacerbæ ſuc/
co/& melle fortiter trito unde & nomen/græce eniꝫ ὄμφαξ dicitur uua acerba/& ὀμφακας
uocant uuas & fructus immaturos/hinc omphacium oleum dictũ quod ex oliuis acerbis/quas
drypas uocant/fit & omphacium ex uua/quod uulgo agreſte nominitant.

Oxyporum. Condimenta quibus ineſt acetum/quæq; aceto diluuntur/generali uocabulo
uocant oxypora/græce enim acetum dicitur τὸ ὄξος. Ex eodem genere eſt oxybaphon
quaſi dicas intinctus aceti/Quamq̃ oxybaphon Vas quoque ſit acetum continens ut do/
cet Suidas/Oxybaphi/meminerunt Ariſtophanes & pollux . Plinius in.xx. Differens de fe/
niculo ſic ſcribit/id ipſum condimentis prope oĩbus inſeritur/oxyporis etiã aptiſſime ex eodeꝫ
quoq; genere eſt oxygarum/ſic enim uocant liquamen gari cum aceti mixtura conditum. Pli/

folia erucæ thymum uiridem nepetam:tum etiã uiride pulcium et caſeum recentem et ſalſum. Ea omnia pariter contetito:acetique piperati exiguum permiſceto. Hanc mixturam cum IN catillo compoſueris:oleum ſuperfundito. Cum uiridia quæ ſupra dicta ſunt contriueris:nuces grandes purgatas q̃tum ſatis uidebitur inſerito:acetiq; piperati exiguum permiſceto et oleum infundito. Seſamum leniter torrefactum cum his uiridibus quæ ſupra dicta ſunt conterito. Item aceri piperati exiguum permiſceto:cui ſupra oleum ſuperinfundito. CAſeum gallicum uel cuiuſcunq; notæ uolueris minutatim concidito:et conterito: Nucleoſq; pineos ſi eorum copia fuerit:ſi minus nuces auellanas torrefactas adempta cute: uel amygdalas æque ſupra condimenta pariter miſcero : acetiq; piperari exiguum adiicito:compoſitumque oleo ſuperfundito. Si condimenta uiridia non erunt: puleium aridũ uel thymum uel origanum aut aridam ſatureiam cum caſeo conterito:acetumque piperatum et oleum adiicito. Poſſunt tamen hæc arida ſi reliquorũ non ſit poteſtas:etiã ſingula caſeo miſceri. PIperis albi ſi ſit:ſi minus:nigri unciæ tres:apii ſeminis unciæ duæ:laſeris radicis quod ſilphion græci uocant SEſunciam:caſei ſextantem. Hæc contuſa et cribrata melli permiſcero :et in olla noua ſeruato. Deíde cum exegerit uſus: q̃tulum cũq; ex eo uidebitur acero et garo diluito. LIGVſtici unciam:paſſæ uuæ detractis uinaceis ſextantem: piperis albi uel nigri quadrantem. Hæc ſi maiorem impenſam uitabis: poſſunt melli admiſceri:et ita ſeruari. At ſi precioſius oxyporum facere uoles:hæc eadem cum ſuperiore cõpoſitione miſcebis:et ita in uſum repones. Quod ſi etiam cũ laſer habueris pro ſilphio:melius adiicies pondo ſemunciam.

nius in.xxxi. Docet liquoris exquiſiti gen⁹ eſſe quod garon Vocauere quod olim cõficiebatur ex piſce quẽ græci garon uocabant Vnde & nomen / Poſtea ex ſcombro piſce laudatiſſimum factuȝ eſt / appellabantq; garum ſotiorum. De oxygaro ait epigramatiſta inter lactucas Oxygarumq; liber.

In catillo: A catino quod uaſis eſt genus/per diminutionem fit catillus.

Caſeum gallicũ: Laus apud priſcos erat precipua caſeo nemauſenſi/ſic enim a Ciuitate galliæ nominatur/ cuius meminit Plinius i.xi. Qui ſcribit Caſeo nemauſenſi fuiſſe cõmendationem/ſed muſteo tantum ac recenti.

Piperis albi: Tria piperis genera celebrant ſcriptores/ album nigrum/lõgum arbores quæ gignunt piper/Iunipero ſũt ſimiles/ſiliquæ toſte ſole faciunt id quod uocatur piper longum/Paulatim uero dehiſcentes per maturitatem oſtendũt album piper. Hoc toſtum ſolibus fit nigrum & rugoſum/Quod gratius eſt. Hinc illud Perſianuȝ/ Rugoſum piper & pallentis grana Cymini apud Oratium ait Catius ganeæ magiſter/Ego fecem primus & alec/primus & Iuueni piper album/ galenus in ſimplicibus Piper album Docet feruentis eſſe naturæ.

Seſunciam: Lege ſeſquiunciam/Hoc eſt unciam cum dimidio/uel ſemunciam/ſic enim dicitur dimidium unciæ/ut ſelibra dimidiata libra.

Ligustici: Liguſticum eſt olus ſiue herba hortenſis/a liguria nominatum Plinius in.xviii. Liguſticum ſilueſtre eſt/In liguriæ ſuæ montibus ſeritur ubiq; ſuauius ſatiuum/Sed ſine uiribus/ panacem aliqui uocant / Apitius condimentis apitianis frequenter immiſcet liguſticum.

Nec canis natu/ram. Videtur legē/dum canis natam/ ut ſit intellectus in Canis hominibus/ & ſenioribus/q lō/ga etate & experiē/tia prudētioreſ do/ctioreſq; eſſe con/ſueuerunt/non ta/men innatam eſſe rerum cunctarum prudentiam quo/niam nemo unus omnia poteſt ſcire/ nec cani nec rugæ nec ſenium preſtāt homini abſolutam ex omni parte pru/dentiam Encyclo/pediāq; hoc eſt or/bem doctrinarum/ ut dici poſſit uir do/ctiſſim⁹ undecūq; canus.

C Lauſulam peracti operis mei Publi Siluine non alienum puto īdicem lecturis: ſi modo fuerint qui dignentur iſta cognoſcere. Nihil dubitaſſe me pe/ne infinita eſſe: quæ potuerint huic inſeri materiæ: uerum ea quæ maxime uidebantur neceſſaria: memorię tradenda cen/ſuiſſe. NEC tamen canis natam cunctarum rerum prudenti/am. Nam etiam quicunq; ſunt habiti mortalium ſapientiſſi/mi: multa ſciſſe dicuntur non omnia.

LVCII IVNII MODERATI COLVMELLAE RERVM RVSTICARM VOLVMINA CVM ANNOTATIONIBVS PHILIPPI BEROALDI IMPENSA BENEDICTI HECTORIS.

Georgius Alexandrinus Petro Priolo. M. filio Veneto. S.

P Riſcas dictiones de tribus rei ruſticę ſcriptoribus annotatas: ut tibi latinę elegantię ſtudioſo patricio morem gererem: pro tempore breuiſſime enarraui. Quã q̃ aut plura ãnotaſſem: aut enarratius ea ĩterpretatus eſſem: ſi mihi uel plus ocii a lectione publica relictũ: uel maius ab impſſoribus ſpatiũ conceſſum fuiſſet. Nã tu optimus teſtis es: hos libros potius trãſcurſim et in tumultu plectos: q̃ diligentius emendatos fuiſſe: adeo me morbo grauiter tentatum impſſores urgebant. Cętera mi Petre ſi ακριβεστερωσ ruſtica pręcepta euolueris: magna ex parte ſine tradente cognoſces. Illius tamen et te et reliquos: qui Catonis Varronis: et. L. Columellę libros legẽt: cõmonefacio: ut de multis medicos conſulant: alia ab herbariis diſcant: nonnulla a ueterinariis requirant. Sed ante omnes eũ adeant uirum: quem diutius ruri uerſatũ colendo agro: tuendo pecori: fructibus condendis: ſalgamiſq; faciẽdis egregie operam dediſſe nouerint: quando res: diſciplinaq; ruſtica potiſſimum uſu: et experientia docente habeatur. Vale.

## ENARRATIONES BREVISSIMAE PRISCARVM VOCVM MARCI CATONIS.

Oletum: conſitus olea locus.

Cẽtones: ex pãnis uel lanis diuerſoꝝ coloꝝ ĩ unũ cõdẽſatis uel cõſutis fiebãt.

Cucullones idem putamus: quod cucullos.

Reiiculæ oues: quæ ætate uel morbo graues reiiciantur.

Pollintorem: curatorem piſtrini: a polline dictum nomen.

Corrudam: ſilueſtrem aſparagum uocant.

Clathri ligna ſũt caueaꝝ: uel qbꝰ aliqd munit̃: aut ſępit̃: ĩde clathrare feneſtrę

Clitellę dicunt̃ ea: qbus ſarcinę colligarę mulis portant̃: inde muli clitellarii.

Bulbi megarici: q; megaris ciuitate græciæ ueniren: et genus eſt cepæ.

Medipontus inſtrumentum funarium.

Myrtum cõiugulum: id eſt coniugalem: a coniugiis.

Orchites: teſticulares oliuæ.

Pauſia a pauiendo: oliua.

Oſtũ uocauerũt priſci: qđ ex uno facto olei reficit̃. Factũ uero dicebãt: qđ uno tpe conficerent: quem alii cẽtũ ſexagita modioꝝ: alii cẽtũ uigiti faciebant.

Lauream et laurum et murata diphthongo loream pro eodem accipit Cato.

Alii folia diſtinguunt appellatione laureæ.

Delphica laurus: q; uictores delphis ea coronarẽtur: et eſt uiridior laurus: cypria uero folio breui nigro per margines imbricato criſpa.

Marellionem a marella deriuari ſentimus: et eſt aquarium uas.

Truſatiles molæ:alio nomine manuariæ:ꝙ manibus trudantur.
Aſinariæ molæ grauiores ſunt:et immobiles.
Heluolum:color inter ruſſum et album:unde heluolæ uuæ:et heluolū uinū.
Amineum:genus uitis a regione aminea.
Antepagmēta:ualuaꝝ ornamenta:quæ antibus adpingunť:id eſt affiguntur.
Trulleū : uas quo manus perluuntur. Trulla tamen et trua:uas quo e culina in latrinam aquam fundant.
Cocula:uaſa ænea coctionibus apta.
Incerniculū:ab incernendo:genus eſt cribri.
Pedicinus:idem quod pes diciť:et petiolus.
Naſiterna:uas aquale eſt.
Delitiares tegulæ a delicia tigno dictæ:has alii colliciares uocant.
Abacus:menſa ſtructoria et coquinaria.
Soliū et labrū uaſa ſunt:quibus in balneo utebantur.
Falces ſirpiculas a ſirpando:id eſt a ligando:nā his utuntur in uinea liganda:
Spartæ a ſparto:ē.n.ſpartū herba hiberica:latini quidā interpretanť geniſtā.
Infundibulū:quo in uaſa liquores infundimus.
Amerinæ ab amerino oppido:ubi plurima erat ſalix amerina:quam nunc uulgus appellat agnū caſtum.
Scutriſcū:uaſis genus:et uideť ex figura græca deriuari a ſcutra.
Inibi:ſic et mox.
Subliniat:id eſt pingat.
Polubrū:uas aquatile.
Lingula diminutiuū a lingua:uideturq; ſignificare hic lignū uel lapidem cōcauū:qua aqua uel uinū confluit. Sed de hac dictione plura in plautinis quæſtionibus dicemus.
Cloſtra:a claudendo.
Robuſteus:a robore.
Illigneas ab ilice:poſſeſſiuū.
Pauito:feriro et percutito:
Tortiuū uinū eſt nouiſſime expreſſum.
Diſtabeſcat:ualde rabeſcat:abſumať:corrumpať:colliqueſcat.
Aquifolios:ab arbore aquifolio.
Indidem:idem mox:ab inde et idem:
Equile ab equo:ut ouile et bouile.
Coagmenta:coniunctiones artæ et compares:a cogendo: id eſt ſtringendo.
Ruſtrimateriæ:et pompeii:ſunt oppida campaniæ.
Præliganeū uinum a prælegendo.
Lorea et lota fit maceraris aqua uinaceis.
Ablaqueare a lacu deriuať:et ē quādo terra refoſſa radices ſupiores recidimus

Glubito:corticem detrahito:de quo plura in plautinis quęſtionibus.
Rapina:a rapo ſimiliter et rapitium.
Rudetum:terra quę prius rudis fuerat et inculta:tum autem arata.
Cariosus a carie.eſt enim caries putrilago et uetuſtas.
Cementa:lapides quibus ędificia conſurgunt.
Silenti luna:coeunte luna:hoc eſt interlunio.
Taleę ſciſſiones ſunt lignorum et pręſegmina.
Seſquipes:pes unus cum dimidio alterius.
Meta dicitur congeries uel ſtrues in acutũ tendẽs:quę gręce pyramis dicitur.
Epiſtates:pręceptor ſiue pręfectus rei faciendę.
Cõpitalia:dies feſti a cõpitis. Nã cõpita dicuntur ĩ quæ multæ uiæ cõueniũt.
Sculponeas:calceos putamus ex lana confectos.
Halecẽ fœminini generis apud Catonẽ minuti et uilis piſcis genus putamus
eſſe:q̃q̃ alibi ex ĩteſtinis piſciũ fęcẽ legamus:quę ganeę olĩ materiã prębuit.
Oleitas ſiue oletas ut oliuitas:eſt tempus legendarũ oliuarum et fructus oleę.
Leguli:olearum lectores.
Factores dicuntur qui oleum faciunt:inde factus.
Capulatores:qui capulis oleum deplent:ſunt enim capulę anſata uaſa.
Fraceſcere dicuntur oliuę.quę collectę caldore et uetuſtate putrefiunt.
Stringere:decerpere et colligere:inde ſtrictiuę oliuę quę manu legũtur:ad dif-
ferentiam caducarum.
Deplere:euacuare.
Imbuere eſt inficere:et primum intingere.
Patibulum:ſera eſt lignea.
Fraces:oliuarum ſunt carnes:et inde fęces.
Cortina:uas quo oleum uel liquidum aliud influit.
Vlpicum genus alii:quod alio nomine dicitur alium libycum.
Depſiticum a depſendo. eſt enim depſere ſubigendo manibus aliquid molle
et tenerum reddere:quo uerbo frequenter utitur Cato.
Condepſere eſt cõmiſcere et mollire ſubigẽdo:quod uerbum a græco fit.
Similago et ſimila ſunt delicię farinę triticeę.
Alica fit ex zea:zean gręci ſpeltam dicunt.
Spira dicit̃ baſis columnę unius tori:et genus operis piſtorii:et funis nauticus
in orbem conuolutus.
Sphęricum a ſpęra:id eſt rotunditate.
Amylum:ſine mola factum.
Cremor:lac expreſſum ex grano aqua macerato.
Męna:piſcis eſt.
Serta campanica:herba eſt quam melilotum dicimus.
Schœnus:arbor lentiſci.

Pauicula a pauiendo:id eſt feriendo dicta.
Groſſi ſunt primitiue ficus.
Infriare eſt terendo aliqd digitis leuiter inſpergere.
Conuoluolus:a conuoluendo:et eſt uermiculi genus q ſe inuoluit pampino: unde et inuoluolus dictus.
Acceptabuli menſura cum dicitur:heminæ ſignificatur pars quarta:id eſt drachmæ qndecim.
Concinare:apte componere.nã cinnus commixtio eſt.
Inſcipiat:id eſt alterãdo fiat inſipidũ:q̃q̃ alibi legatur:cũ far incipiat:
Veratrũ:helleborus.
Laſerpiciatũ a laſerpicio:eſt aũt laſerpiciũ ſilphiũ:aſam nũc uocãt.
Epiryꝝ:q̃q̃ ſine elegi cẽſem9 piryꝝ:ex cõfractis oliuis fit:ex qbꝰ & nomẽ traxit.
Lotiũ:urina eſt.
Iſchiaci dicuntur απο του ισχιου:id eſt a coxẽdice:de q̃ dictiõe plura alio loco.
Tormina a torquendo:morbus:ꝙ torqueat:unde torminoſus.
Diſpepſia græce:latine mala et difficilis concoctio.
Codicillus diminutiuũ a codice:eſt aũt codex arboris robur.
Culigna:uas proprie uinarium.
Pollucere:uerbũ eſt ſacrificale:et reddentium libamenta deis: de quo plura in enarratione plautinarum uocum.
Fertũ dictũ:ꝙ ad ſacra feratur:et eſt ſacrificii genus.
Subſtillũ a ſtillãdo dictũ:eſt aũt ægritudo quãdo ſtillatim urina emittitur.
Strues dicebãtur extructiones rerum et proprie in ſacrificiis.
Catellæ diminutiuũ:a catena.
Partiarius a partiẽdo dictus:et is eſt:cũ quo aliqd cõmune habem9 et ptimur
Pinſo et piſo in eodem ſenſu:eſt in pila tundere uel molis frãgere.
Ductarius:funis qui per orbiculos trochleæ traiicitur.
Trochleæ ſiue trochalia:inſtrumenta cum orbiculis ad ſubleuanda et deprimenda onera.
Subſcudes appellãtur tabellæ qbus tabulæ inter ſe configuntur:qa quo innituntur ſuccidit. Pacuuius:Nec ulla ſubſcus cohibet compagem.
Solitaurilia:hoſtiaꝝ triũ diuerſi gñris ĩmolatioñe ſignificãt:hoc eſt tauri arietis uertis.
Strãguria:difficultas urinæ:quãdo guttatim micturiũt.
Collucare eſt:cũ profanæ ſiluæ rami deciduntur officientes lumini.
Viduertas:calamitas dicitur:ꝙ bonis uiduet.
Auerũces:auertas depellas.
Aceat:id eſt acidũ fiat.
Muceat:mucorem contrahat.
Cotyla:genus eſt menſuræ.
Pręcidanea a pręcidẽdo:quẽadmodũ ſuccidanea a ſuccidẽdo:et erat hoſtia ꝓ frugibus.

Canterius:equus cui adempti ſunt teſticuli.
Recipe ē excipe ad uſū ſuū et reſeruare: Inde recipit᷑ dño: id eſt reſeruat᷑ dño.
Sectarius porcus quigregem pręcedens ducit.
Inciles foſſe dicuntur ad deducendam aquam factę:idem et in cilia.
Fabus :ꝑ eis utitur Cato:et eſt ablatiuus ab ea.
Stramenta a ſternendo.
Turunda:panifici genus.
Pocillum a poculo deriuari uidetur.
Concoqui dicitur cibus calore ſtomachi.
Eſitare forma frequentatiua a ſupino eſum deriuatur.
Bilis atra:melancolia dicitur.
Capis capidis genus uaſis unde ꝑ diminutionem capidula a capiendo.
Apiana ab Apio braſſica:quam gręci ſelinada uocanr.
Loci locorum:uulua ꝓprie duntaxat in fęmina:de qua plura alibi dicam.
Intertrigo ab īterero:quādo ſimul mēbra īterterūt᷑ et cōfricāt᷑ accedēte ſudore
Luxa et luxata membra ſuis locis mota et ſoluta.
Coxendicem coxam exponit Nonius:de qua dictione enarratius ſcribemus:
Perna a pede dicitur:uel a gręco πτερμα.
Romanenſis ſal:qui romę uenditur.

Reliqua īterp̄tentur alii: Multa tamen īſtrumētoꝝ:arboꝝ:herbaꝝ:et uaſoꝝ nomina p̄termiſimus:quę lector mediocriter pitus:ſi mō diligēs fuerit: per ſe cognoſcet.

## ENARATIONES NONNVLLARVM DICTIONVM MARCI VARRONIS.

Cōſentis deos:e qbꝰ cōſentia ſacra dicunt᷑:quę ex cōſenſu multoꝝ ſūt ſtatuta.
Aedituus is dicitur:qui ſacras ędes curat. Priſci tamen dixere ęditimum.
Robigo deus:quem putabāt robiginē auertere:eſt aūt rubigo morbus ſegetū.
Ruſtica uinalia quattodecimo kalendas ſeptēbris celebrabant:quo die primū uinum in urbem deferebant.
Sementinę ferię a ſemente:ꝙ ſationis cauſa ſuſceptę.
αμπελωεσσαμ:uitibus plenam.
πολυπυροιμ:multi frumenti.
Pinacothecę:ubi thabulę reponūtur.
Oporotecę:ubi ſeruantur fructus autumnales.
Pomerium:locus poſt męnia.
Fructuis:genitiuus a fructu:ut ab anu anuis.
Cōpaſcar:īde cōpaſcuus ager dr̄:q relictus ad paſcēdū cōmuniter uicinis.

ιστοριας:textoria.
Figlinę a figulis dictę.
Referre acceptum:eſt fateri ſe ab alio accepiſſe.
Obſtrigilandi cauſa:detrahendi mordendi repugnandi.
Phyton hiſtorias:plantarum hiſtorias. Sic phyſicon αιτιων:id eſt cauſarũ na-
turalium. Sic.n. Theophraſtus libros inſcripſit.
Glaber glabra glabrum:depilem ſignificat.
Luridus:ſupra modum pallidus.
Sybaris:ciuitas calabrye.
Tubuli:fiſtulę ſunt maiores fictiles.
Cędua ſilua a cędendo.
Roſea:campus appellatur ĩ agro reatino:ꝙ ĩ eo arua rore humida ſemp ſerãtur
Pedamentum:palus quo uinea ſuſtinetur.
Acratophoron uinum:puto legendum eſſe gręce ακρατοφορον οινον.
Compluuiata uitis dicta a cauis ędium compluuiis.
Muſipulis:id eſt inſtrumentis ad mures capiendos.
Pandatheria:inſula in puteolano ſinu.
Interdius:p interdiu.
Frietur:teratur digito:inde compoſitum ad frio.
Iuglandes ſunt nuces:quaſi Iouis glandes.
Oberati dicuntur obligati ab ęre.
Cohortes ſunt uillarum intra maceriem ſpatia.
Triclinium eſt conclaue a tribus lectis ſternendis.
Longuriump:ertica eſt longior.
Repaſtinari ager is dicitur:cuius natum fodiẽdo mutatur. De origine et ſigni
ficato eiuſdem plura Columella.
Olea conditanea:quę condi uel condiri poteſt apte.
Adſerunt:iuxta ſerunt.
Seſqmẽſis dicit̃ mẽſis unus cũ dimidia parte alterius: hoc eſt octaua ps anni.
Veterina animalia dicuntur:quę uehere quid poſſunt.
Bipalium:inſtrumentum eſt ad fodiendum.
Medica:herba eſt:quę et melica:quę ſemel ſata decem annis durat.
Etymon:recta interp̃tatio.
Peminoſa:mali odoris a pedore dicta.
Melimela p ſimplex.l.utrobiq;:ſunt poma muſtea a μελι id eſt mel:et μηλον
malum:ꝙ mellis ſaporem habeant.
Foriculis diminutiuum uidetur a foris.
Orbiculata poma a figura orbis in rotunditatem circumacti.
Retrimentum a reterendo deduci uidetur. Plinius recrementum dicit.
Viere eſt uincire uel inflectere.

περιστερεων:columbarium.
αποδυτηριον:apodyterion:loc9:ubi deponebãt ueſtes ante ĩgreſſum balnei.
Peryſtilus:locus columnis clauſus.
ορνιθων ornithon:auiarium.
πολυαρνας polyarnas multorum agnorum.
πολυβουτας polybutas:multorum boum.
πολυμηλας polymelas:multarum ouium.
Hippion:argos qđ et achaicũ dicebatᷓ:pelopõneſi urbs:et uidetᷓ ab eqs dictũ.
Boſphorus bouis tranſitus:ratio tamen exigit:ut boſporus dicamus.
Thracius a thracia:hoſtium ponti:p quod in ꝓpontida influit pontus.
Cimerius:ubi iungitur pontus męoticę paludi.
Parilia feſta Palis paſtorum deę: Vbi notãdũ:ꝙ ĩ hac dictione mutatur l in r.
Anniculus:unius anni.
Seminio:ꝓ ſemine.
Bima duorum:trima trium:quadrima quattuor ãnorum.
Luſitania ps eſt ulterioris hiſpanię quam nũc portugaliam appellãt: dictam dicũt aluſu Bacchi.
Olyſſippo:luſitanię urbs:quę noſtris temporibus uliſbona dicitur.
Sacer mõs eſt(ut opinamur)ſacrum ꝓmõtorium:quod nũc appellant caput ſancti Vincẽti.
Hypenemium:a uẽto natum uel factum.
Palmulę cariotę:αποτουκαρος:id eſt capite. Sũt.n.palmulę iniquę capiti.
Raui coloris appellãtur:qui ſunt ĩter flauos et cęſios.
Melãthius apud Homerum ĩ odyſſea ſeruus Vlyxis:quem herus fęda morte reuerſus domum affecit.
Gurgulio:ps gutturis p quam pulmo attrahit et reddit ſpiritum.
Matrices dicuntur:quę ad ꝓgenerãdum aptę ſunt:et plerũq; ĩ gallinis.
Succidia a ſuibus edẽdis dicta Succidium exponit Nonius ꝓ larido.
Abortet:aborſum faciet.
Tomacinę:quę apud alios tomacula et tanacę:edulia ex carne porcina.
Petaſo eſt coxa cum crure porcino ſalita.
Turduli populi ſunt hiſpanię.
Baſculi:populi item hiſpanię.
Menalippa:mulier quę cũ Booto filio ad metapõtũ delata fuit:ubi ſacrã ędẽ habuit.
βουπαιδα:magnum puerum.
βουπινα:magnam famem.
βοωπιν:magni oculi.
βουμαστοσ:magnam mammam.

Noxis prȩſtari:id eſt ꝑ damno ſatiſfacere:et emꝑtorem indemnem facere.
Flurȩ:murenȩ dicebantur in freto ſiculo:quȩ grȩce plorȩ.
Deſultor:unde et deſultorii equi:et deſultores qui olim in incurſum agebāt ſingulos equos:ut nūc faciunt:qui eos ad brauium ut currāt:alunt.
Ephippium:ſtragulum:quo equus inſternitur.
Vari dicuntur obtortis cruribus introrſum:ut putamus. Nam in exteriorem ꝑtem obtorta crura habentes uaccię dicuntur.
Salire ꝓprie dicūt̃ animalia ratiōe carentia:quādo fȩminā mares ineūt. Ab eo fit ſalior:unde lȩta ſalit̃ ouis. Et ſalax ſalacis nomē hoc eſt ī coitu fortis et
Vegrandes:male grandes paruȩ et minutȩ. (creber.
Ricinus:uermis eſt exitum non habēs canes acrius infeſtans atq; boues.
Aeſtiua ubi ȩſtatem:hyberna ubi hyemem agunt armenta et greges.
Phrygia et lycaonia:regiones aſiȩ minoris.
Floci:particulȩ lanȩ diuiſȩ ab uelleribus.
ο διφθεριασ diphteria:ueſtis paſtoricia ex pellibus ouium aut caprarum.
Salētini:populi calabriȩ.

## LIBRI III.

Cataclyſmus:diluuium ſundatio.
Salaria uia dicta:quoniam ex illa ſal ī ſabinos portari cōſueuerat.
Ogyges:Rex thebarum:ſub quo diluuium factum eſt.
Initia latine:myſteria grȩce.
Sine afflatu:id eſt ſine nota aſpirationis.
Tectoriū:allinimētum:et quaſi pauimētum parietis atq; īcruſtatio.
Lithoſtratus:locus eſt lapidibus ſtratus:ſi uerbū grȩcū ꝓprie īterp̄tari uolumus. Veꝝ lithoſtrata ex paruulis cruſtis cōſtabāt:q̄bus ſolū pauimēti īcru-
Pauimētum a pauiēdo:id eſt a feriēdo dictum. (ſtabat̃.
Emblema ex origine dictionis:quȩ grȩca eſt:ſignificat teſſerulas : quibus inſtrata pauimenta uariātur et uerſicoloria fiunt.
Comitia ȩdilicia in quibus ȩdiles creabantur.
Sectores dicti ſunt:qui ſpē lucri ſui ſecuti bona cōdemnatorum auctionabantur:proq; his pecunias penſitabāt ſingulis:ſectio uero ipſa actio.
Citrū:lignū p̄ciosiſſimū:quo lectos priſci exornabāt: et neutri eſt generis.
Hamonium:coloris genus rēdētis ī ſubruffum.
Apri miliarii dicebātur mille librārū:quos ſolebāt ī cœnis apponere romani.
Apparuit:prȩſto fuit:obſecutus eſt:unde et apparitores.
Poſt prīcipia:prīcipia locus ī caſtris a prīcipibus ꝗlitibus dictus
Scarus:piſcis eſt:qui ſolus piſcium dicitur ruminare:herbiſq; ueſci.
Rhynton:tarētinus nugator uiliſſimus ī agēdis prȩcipue fabulis:ad quē allu-

dűt tã Varro q̃ Columella:apud quos mő legiť Mython:mő Rhynthon.
Lupus:piſcis eſt olim precioſus:q lanatus erat:et ſub hoſtia fluuioꝝ captus.
Mazonomű:græca dictio:et ꝓprie lãcem ſignificat ad ferẽda obſonia ĩ mẽſã
Cãcelli:ligna ſunt inter ſe modicis interuallis ĩ trãſuerſum annexa:quibus ſcę
næ et tribunalia atq; feneſtræ muniebanť.
Archetypon græce:latine exemplar.
Deſpondere animű:eſt ſtatuere finem uitæ.
Palmaria:inſula in mari tyrreno.
Coturnices:aues ſunt aduenæ terreſtres potius q̃ ſublimes. Has nunc uulgus
qualeas appellat:qbus ueneni ſemen gratiſſimus eſt cibus : quã ob cauſam
danauere menſæ:ſimulq; propter comitialem morbű.
Tholus:lignű cui inhæret tectű templi:græci qdã exponűt domű eẽ rotűdã
Theatridion diminutiuű forma græca a theatro.
Suggeſtus:uel ſuggeſtű ut hic:a ſuggero fit:et eſt locus editior.
Peripetaſmata ſunt uela:quæ extenduntť ad occludendű et ornãdum locum.
Culcitra dicta:ꝙ in ea tomentű uel ſagű inculceť.
Epiſtomion diciť foramen:per quod aqua effluit.
Adicialis cœna erat adipalis et opipara ab adiiciendo.
Periſterotrophion:id eſt columbarium.
Pulliciű a pullis deriuať:et eſt fœtura pulloꝝ.
Canabinæ poſſeſſiuű a canabe herba.
Ornitoboſcion:locus ad alendas gallinas et aues.
Excudere dicunť aues poſt legittimű incubatű pullos ex ouis.
Alibi legiť excludere.
Pedes apud hűc pediculos ſignificãt.
Naſturtiű:herba dicta ꝙ naſum torquere faciat.
Gallinæ aphricanæ:quas gręci meleagridas appellãt. Nűc pharaőis aues di/
Amphibiű diciť duplicis uitæ. (cunť.
Chenoboſium:locus ad paſcendos anſeres.
Hara:ſtabulű diciť tã de porcis q̃ de auibus.
Neſſotrophion:locus ad alendas anates.
Feles animal eſt:quod græci αιλουρον.
Meles item animal eſt:utrűq; auibus inimicű:puto eſſe ea quæ uulgus foui/
num etmaturellum appellat.
Querquedulæ et phalerides:aquaticæ aues.
Cicures:domeſtici et contrarii feris.
Theriotrophion:locns ubi feræ alunť.
Exgrumãtes:de menſura et recta uia excedentes:uel grumos eruentes.
Grumus collectio terræ minor tumulo.
Mulſum:uinű cű melle mixtű.

Tibe trado:pro tibi:et reſpicit ad morem currentiũ cũ facibus in feſto Cereris quoꝝ primus:cũ ad locũ ſtatutũ ueniſſet:facem ſequenti dabat.

Meceſſa:pro mihi quæ ceſſit:et ſecũdũ priſcos locutus eſt:q tibe et ſibe et me: pro tibi ſibi et mihi dicebãt.

Cypiton:genus eſt herbæ paluſtris.

Melittonas:ubi apes nutriũt.

Illiciũ ab illiciendo dictũ.

Celiaci dicũt:q uentris fluxũ patiũt.

Lapſana:braſſica ſilueſtris. Eſt enim braſſica alio nomine caulis:et utraq; dictio latina eſt.

Siſer:herba eſt.

Aſini:piſces q per diminutionem aſelli dicũt.

Mulus item piſcis olim precioſus:et cũ barbatus ſit: putãt qdã eũ eſſe:quem uulgus barbonũ dicit.

Euerriculũ:genus retis piſcatorii a uerrendo dictũ.

Hæc feſtinãter annotata ſtrictĩ expoſui. Multa præterita ſunt quæ ſine interprete intelligi poſſunt:ſiue ex lectione diligenti:ſiue ꝗ ea Varro ĩterpretet.

Nonnulla quoq; a peritiſſimis medicis reqrenda ſunt.

## ANNOTATIONES COLVMELLAE.

Hęrediolum:duorum menſura iugerum:quod heredem ſequeretur.

Laconicum:fornix concameratus ad thermas calefaciendas.

Cruditas:redundãtia ſtomachi:quę naſcitur ex ęgra concoctione.

Chiron et Melãpus medici præſtãtes a quorum nomine herbæ quoq; dictæ ſunt centaurea melãpodion.

Subſcribere:fauere proprie in cauſis agendis:unde et ſuſcriptores fautores.

Antolicus maternus Vlyxis auus omnium furaciſſimus.

Pedamentum:uitis ſuſtentaculum.

Natrix:genus natantis ſerpentis.

Nexus dicitur obligatio quædam quæ per æs et libram fiebat.

Signinum opus fractis teſtis addita calce conficiebatur.

Cortinale a cortina:dum menſam aut parietem ſignificat deſcendit.

Apothecæ:ubi reponitur uinum.

Tribulatiũ a tribula fieri uidet: eſt.n.tribula inſtrumẽtũ ad terenda frumẽta.

Optima nomina:optimos debitores:Vnde et pecuniæ in nominibus.

Beſtiariis:q beſtias conficiebant.Si ueſtiariis legit: locũ ſignificat ſeruandaꝝ ueſtium.

Mediaſtinus:incola mediæ urbis:uel balneatoꝝ miniſter et curator ędiũ.

Veruactum:quaſi uere actum:et ẽ quando uere primum agri proſcinduntur ad differentiam reſtibilis dictum.

Alicaſtrum ea forma ab alica deriuari putamus:qua a ſiliqua ſiliquaſtrum.

Priſana uidetur eſſe pultis genus ex farina hordeacea.

Caphiſteriũ genus uaſis ruſtici putamus:ſcaphiſteriũ melius legendũ.

Hyæna animal eſt ferũ atq; agreſte:quam dicũt alternis ãnis marem : alternis ãnis fœminã:ſermonem quoq; humanũ aſſimulare:i cuius ſpina articulus ſiue nodus eſt ad medicamina efficax.

Hexaſtichon:ſex ordinum ſiue uerſuum.

Diſtichon:duoꝝ ordinum ſiue uerſuum.

Septimũtialis ſatio dicta a ſacrificio ſeptimũtialioꝝ:quod fiebat in ſeptem lo/cis urbis romæ nominatæ ſeptimũtiũ a ſeptẽ montibus in qs roma ſita eſt.

Grumus dicitur ager uel cliuulus.

Strigæ appellãtur ordines reꝝ ĩtta ſe cõtinuatæ collocataꝝ a ſtringẽdo dictæ.

Sicilire eſt ea ſecare:quæ fœniſecæ præterierunt.

Fœniſecæ dicũtur qui fœnum ſecant.

Collucare item dicebãt:cũ profanæ ſiluæ rami deciderent officiẽtes lumini.

Catulo feceris :id eſt ſacrificaueris caniculæ : ad quod ſydus placandũ frugi/bus inimicũ canes ĩmolabant:facere.n.ſacrificare.

Sedum herba eſt:quam anagoꝝ alio nomine uocant.

Pellibus oues ueſtiri : quomodo oues pellitæ pellibꝰ ueſtirent ad cuſtodien/dam lanam. Varro docet.

Feriæ denicales colebãtur:cũ hominis mortui cauſa familia purgabat.

Attrare eſt atattare:et ẽ quãdo ſata inatãtur:poſtq̃ et nata ſunt et excreſcũt.

Lotium urina eſt.

Tubulus fictilis:fiſtula maior.

Fiber:animal eſt extremas fluuioꝝ oras acolens. Hunc græci caſtora dicunt: latini uero fibrũ ponticũ. Huius pilus pluma mollior habetur.

Lentiſcus arbor eſt ex qua colligitur maſtix:et eſt triſera.

Tarentina nux dicitur a mollicie corticis:eo q uix attrectata frangatur.

Apyrenum:malum granatum proprie dulce uocauerunt priſci medici. ueꝝ ſi græcã dictionẽ latine ex etymologia explanare uoluerimus : apyre apyrenũ dicitur:cui nulla ineſt granoꝝ duricia:uel minor q̃ aliis.

Lac cyrenaicum ſilphium eſt.

Scylla:cepę eſt genus.

Periolus a pede diminutiuum uidetur.

Thaſię uites a thaſo inſula nominatę.

Mareotides:ęgyptię.Nam maręotis pars eſt ęgypti.

Lageos:herba leporaria.

Pręcia quę cito matureſcit:quaſi pręcoqua.

Rhetica a rhetis populis alpium.

Pſitię:etiam uites ſunt.

Gemellę uites ab uuis ſemper geminis nomen habuerunt.

Lanatę uuę a lanugine:quę eas ueſtit.
Rubellę nomentanę dicuntur a rubente materia.
Apianis apes dedere cognomen pręcipue earum auidę.
Allobrogica et biturica a gente nomen habuerunt.
Hęluolę inſignes ſunt colore inter purpureas nigraſq; medio ſępius uariante: et ob id uarianę appellatę.
Albuelis:uitis genus ſicut item uiſula.
Inerticula genus uitis:quoniam iners ſit et uiribus innoxia.
Murgentinam alii pompeianam uocant.
Oleagina ad ſimilitudinem oliuę.
Streptus:ꝙ cum ſole circũagatur.
Dactylides a digitali gracilitate dictę.
Tripedaneę a menſura dicuntur. Alii legunt crepidaneas a crepida.
Bumaſtus a bouis mamma.
Stephanitis a coronario naturę luſu foliis acinos intercurſantibus.
Allopecis a cauda uulpium dicta.
Nomenculator is erat:qui nomine citabat:ciuiũq; et ſeruorum nomina nouerat:inde nomenculatio.
De lapide noxium:conſuetudinem exprimit romanam. Nam ſolebant dãnatos mortis de capitolino lapide deiicere.
Arelatę:urbs narbonenſis gallię.
Siphones:fiſtulę quibus aquas uel aliud liquidum interueniente ſpiritu attrahimus atq; emittimus.
Interordinium:ſpatium quod eſt inter ordines.
Dodrans:nouem partes aſſis.
Viuiradices dicuntur ſurculi cum radicibus ad differentiam maleoli et taleaꝝ.
Decuſſare:in decuſſes formare:atq; diuidere.
Decuſſis etiam dicitur a decem aſſibus.
In ſpeciem litterę gręce:id eſt Δ delrę:uel λ laudę.
Depangere:plantare:inde depactus.
Retorridum dicitur:quod intempeſtiue amiſſis uiribus a ſole torretur.
Suſum pro ſurſum dicebant antiqui.
Limes decumanus in ſemitis et limitatione agrorum is uocatur : qui agrum ab exortu ęquinoctiali ad occaſum equinoctialem ſecat.
Prouincia dicebat̃ extra italiã:et ideo legimus uineas ꝓuinciales et italicas.
Biturici:populi gallię:inde biturica uitis.
Compendium:utilitas:contrarium:diſpendium.
Statumina a ſtatu arborum dicuntur: ꝑ crеſcendo ſtatum accipiunt rami.
Pedatio quando pedamentis uinea fulcitur.
Homotinum dicitur huius anni:alli legunt annotinum.

Ordo uineę ſimplici iugo porrectus:canterius.
Iugata uitis a iugo:quod ad ſimilitudinem militaris iugi fiebat. Nam duabus defixis haſtis:tertia ſupligabatur.
Inſolare et īſolari dicitur ſolem admittere.
Dolabella diminutiuum a dolabra.
Maleolus dicebatur ſurculus utrinq; capitulatus e duro.
Oculi ī arborum ſurculis ꝓprie uocātur:unde germinatur.
Teredo:uermis eſt lignum terēs atq; exedēs.
Delibrare eſt:librum tollere.
Veternum:morbus ex nimio ocio.
Cęſim:id eſt uno ictu.
Ductim:cum mora.
Dactuli ſunt digiti.
Coagmētare:eſt compares coniūctiones arte cogere et ſtrīgere.
Ramētum a radēdo dicitur:et id eſt qd' de raſo ligno uel re alia decidit.
Scobē dicimus id:qd' p terebrā et ſerrā ī pforādis rebus teritur atq; educitur.
Bulbus apud idoneos non tātum ꝓ cepe capitur:ſed etiam ꝓ omni radice rotunda. Vnde legimus bulbos narciſſi et bulbos cānarum.
Characatę uineę:id eſt pedatę a gręco. Nā χαραξ κωσ fœminini generis dūtaxat pedamentum uitis ſignificat.
Heluenaci generis:id eſt uitis heluenacę:cuius duo ſunt genera:maior et minor:et eſt in fertilitate prīceps.
Lētorem:tenacitatem et uiſcoſitatem ex humore ꝓcedētem. Nam lētus tenacem et uiſcoſum ſignificat:unde et lēteſco uerbum.
Draco appellatur palmes emeritus pluribuſq; īduratus annis.
Ameram apud Columellam legimus:quę dictio ſemen ulmi ſignificat. Plinius tamen ſamariam uocat.
Simus dicitur:q eſt pręſſis naribus. Inde reſimi qui ſurſum uerſus dep̄ſſas ge(ſiunt.
Coni:nuces cup̄ſſi.
Pituita eſt catarrus.
Veterinarii:medici ſunt ueterinarum:hoc eſt animalium quę aliquid uehunt: hos nūc uulgus mereſcalcos appellat. Hinc et ueterinaria medicina.
Garum:liquamen ex piſce factum.
Valuuli:folliculi ſunt leguminū.
Supuratio eſt:cum ulcus ad ſaniem tendit.
Sacrificatio eſt:quādo tenui uulnere ſanguis emittitur.
Solea quę ſolo pedis ſubiicitur.
Cunicula bubula:herba eſt qua ſe tuentur teſtudines contra ſerpentes pugnaturę. Nūc dicitur cotula et bouis oculus:et flos eius eſt maior chamemilla.
Malagma a uerbo gręco μαλαττω:quod eſt mollio:et eo utimur induratie

mollienda.
Floces:fæces ſunt uini.
Cecilia : genus ſerpentis.
Cimolia creta ab inſula cimolo:qua utuntur fullones in ueſtibus abluendis: hanc nunc uulgus terram ſaponariam uocat.
Maguderis:laſerpitii genus eſt. Alii dicunt caulem laſerpitii eſſe.
Armoracea : genus eſt raphani.
Vacerra:ſtipes eſt:ad quem equos ſolent religare.
Suffragines:nodi ſub crura:quibus pedis uerſura cõſtat:tibiæq; pes ita annectitur:ut uerti poſſit. Id quod ſpectamus in bobus equis et cæteris armentis.
Numellæ:genus uinculi:quo quadrupedes alligantur.
Forda dicitur bos grauida:unde et ſacra fordicalia.
Herba ſanctõica:gen⁹ ẽ abſynthii amariſſimi dicta a ſanctõib⁹ galliç populis
Filicula:puto diminutiuum a filice.
Cedrea:primus ſudor qui defluit in canali dum pix fit:cui tanta eſt uis : ut in ægypto corpora hominum defunctorum ea perfuſa ſeruentur.
Strigoſum dicitur iumentum:cuius corpus fame aut alia uitii cauſa ſtringit̃. nam ſtrigoſus quaſi ſtringoſus a ſtringendo.
Inire eſt cõcumbere:quando fœmina marẽ recipit. Vnde legimus mulieres a (uiris iniri.
Equienti mulæ : equum appetenti:ut credimus.
Suffraginoſa mula:cuius ſuffragines morbo uitiatæ ſunt.
Hyoſcyamos : herba eſt.
Galactoporæ:lac potantes.
Nomades:paſtores dicuntur:quorum uita omnis in paſcendis gregibus habetur a græco νεμω:id eſt paſco.
Tectũ pec⁹ dicit̃ ad differẽtiã colonici:appellatũ tectũ:q; operimẽtis tegeret̃.
Altinates:ex altino:quæ urbs olim ĩ littore ueneriæ florentiſſima fuit.
Tarentinæ oues a tarento:de quibus ouibus plura in plautinis quæſtionibus.
Polentia:urbs iuxta alpes diuidentes italiam a gallia.
Betica:pars hiſpaniç a flumine dicta.
Molle pecus tectum:hirſutum uero colonicum.
Munerarii dicebantur qui munera id eſt ludos populo dabant.
Matrices:quæ pariunt et fœtus generant.
Coloſtrum dicitur ſpongioſa lactis denſitas poſt partum:prima ẽ et morbꝰ coloſtra quo lactentes tetantur:ſi biduo a partu maternum lac guſtauerint.
Grauedo:grauior pituita et craſſior:inde grauedinoſi.
Laciniæ de ueſtibus dicuntur:diſcreta item animalia et in partes diuiſa in lacinias ſegregari dicuntur.
Claui:morbus pedes fere tentans.
Chordum fœnum dicitur ſero natum.

Mendeſius poſſeſſiuum a ciuitate ægypti.
Nepita:herba ē:quę græce calamitis.
Flaccidi a flaccis:quoꝝ aures pendulę et non arrectę ſunt. (ſtruis.
υστερα græce latine ſecūdę:folliculi ſūt cōtinētes fœtū ī matris utero cū men
Eximii proprię ſūt porci:q de grege excepti ad ſacrificādū liberius paſcūt.
Muria:ſal cū aqua medicatū et induratū:de qua plura Columella.
Termes termitis:ramus de arbore reciſus.
Paliurus arbor ē africę ſuauem fructū faciens:quo uina cōmendāt.
Lotos item arbor ē peculiaris africæ:cuius baccis ueſcūt homines.
ιχθυοτροφια ichthyotrophia:loca in quibus aluntur piſces.
λαγοτροφια:leporaria.
Ruſticæ gallinæ ſūt agreſtes roſtro longiore:quæ per diminutionē ruſticulæ quoq; appellantur.
Cohortales gallinæ:quæ in cohorte domi aluntur.
Meleagrides et numidicæ et gutteæ:aues ſunt quæ et afræ dicuntur.
Laniſtæ dicebāt qui domi gladiaturā docebāt:gladiatores quos deinde uendetent munerariis.
Pyctes:pugillator interpretatur.
Pumiles et pumiliōes ī hoībꝰ dicūt:nani græce:gallinę quoq; pumiles dicūt
Melicæ gallinæ:q, in media id genus auiū corpore ampliſſimo fiat:l.littera ꝓ d.ſubſtituta. Media:regio orientis:ex qua medi qui et perſæ dicunt.
Aſſerculus diminutiuū ab aſſere.
Scādulæ fiūt ex robore abiecte et picea fiſſis uel aſſulatim deſectis.
Tēporiꝰ:aduerbiū deductū a tpi aduerbio:qđ ſignificat opportūe et tēpeſtiue
Pullationem idem putamus:quod pullicium:hoc eſt fœtura pullorum.
Nidor:odor rerum aſſatum.
Gliſcere eſt creſcere:unde pergliſcit creſcit ualde per inſtructionem epularum.
Paxillus:diminutiuum a palo.
Loculamenta a loculis deriuari uidentur:et ſignificant capſulas.
Deſpondent:hoc loco mori ſtatuunt. Plautus et Varro addunt animum.
Portum tarentinum alio nomine ſectiuum dicitur.
Vrinare eſt mergi:inde urinatores qui ſub aqua natant.
Colocaſia:herba eſt nili.
Tamaricum quoq; frutex eſt.
Syrpus:iuncus eſt.
Mugiles:piſces ſūt tā pręcipuę uelocitatis:ut trāſuerſa nauigia ītert ſupnatēt.
Solea rombus et paſſer:piſces plani ſunt.
Melanurium:piſcis a nigra cauda nomen trahens.
Murena tarteſia a tarteſo oppido hiſpaniæ ſito quondam inter betis hoſtia: quo nomine etiam fluuius ipſe appellabatur.

Carpathium pelagus ab inſula carpatho dictum inter rhodum et cretam.
Muſtela:piſcis in lacu brigantino rhetiæ generatus.
Turdus metula uarii:piſcium nomina.
Flutæ:murenæ in freto ſiculo a gręcis dictæ plorę.
Crepida:prerupti ſaxi margo et extremitas uiarum: uel ripæ paulo eminentiores crepidines dicuntur.
Pelamides a luto nomē traxerūt:quę primū cordile:mox cū ānū exceſſerī:tynni uocātur.
Calcis:piſcis ēſt de genere rombor.
Branchię dicuntur in piſcibus ſecūdum ceruicem follium more hiantes partes:quibus anhelitum reddere ac per uices recipere exiſtimantur.
Pectunculus:piſcis per diminutionem a pectine.
Charchari:elach arę:camarus:gobio:piſces ſunt.
Oryx orygis:fera eſt quę contrario pilo hoc eſt ad caput uerſo ueſtitur:orientēq; caniculam contuetur et adorat:naſciturq; præcipue in getulia.
Lauticia eſt epularum magnificentia.
Cerrus:arbor glandifera:īde poſſeſſiuum cerreus.
Signinum opus (ut diximus) fiebat calce addita confractis teſtis.
Leucoia:alba uiola.
Corycium antrum in cilicia:unde primum delatum eſt crocum.
Amellus:flos eſt quem eleganter Virgilius in quarto georgicorum deſcribit.
Caules in herbis dicuntur:hoc eſt ipſum robur ſiue ſtipes.
Scapus idem eſt fruticibus et iis herbis:quæ per hyemē non demoriuntur.
Gladiolus:folium narciſſi in gladii formam figuratum.
Sarranę uiolæ:purpureę:unde ſarranum oſtrum.
Rapiſtrum diminutiuum a rapo.
Amaranthus:flos eſt ab īmortalitate nomen trahens. Vnde īmortaleſq; amaranthi nūq̄ enim marceſit:fitq; ab a priuatiua pticula:et μαραινω ſicco.
Ziziphum:arbor eſt non pridem in italia nota. Ex ſyria enim ad nos uenit: puto id eſſe quod zizipha creat.
Hybernus oriens dicitur:unde ſol per hyemē oritur.
Stellio:genus eſt ſtellati lacerti.
Crepitaculum a crepitu.
Chalbanum ſuccus eſt ferulæ ſyriæ:et græci χαλβανον dicunt per ch:noſtri uero in g ch conuertunt.
Defrutum:uinum ad tertiam partem decoctum: de quo et paſſo et ſapa idem columella plurima ſcribit:
φαγεδαινα phagedena: morbus ulceroſus uſq; ad oſſa celeriter carnem depaſcens cum aduſtione:emittitq; ferentem ſaniem:et puto hoc in loco eſſe malum quod in iumentis uermē appellant.
Eſculentum dicitur ab eſca.

οἶστρος œſtrum:aſilum latini uocant ſiue tabanũ:nõnũq̃ furorem ſignificat.
Suffitas:ſuffumigaras a uerbo ſuffio.
Hipparch⁹ Eudoxus et Metõ:philoſophi q̃ d̃ ſyderib⁹ et tpib⁹ ãni ſcripſerũt.
Faſtus:libri in quibus cuiuſq; anni geſta continebantur.
Vergiliæ:ſtellæ ſunt:quæ pleiades alio nomine dicuntur.
Inuerſæ metæ ſimilis:hoc ẽ turbinicã habẽs figurã:cuius ima pars anguſta ẽ: ſupior uero lata. Aſt meta iſeriorẽ partẽ latã habet:ſupne uero tẽdit i acurũ.
Boni conſulat:hoc eſt bene ſtatuat:in bonam partem (ut aiunt) accipiat.
Acras acradis:genus eſt ſilueſtris piri.
Ebulus:herba eſt faciens baccas in ſimilitudinem ſambuci.
Taxus:arbor eſt ex qua fabricantur arcus Toxica quoq; inde ſudare dicũtur.
Mãdragorę duo ſũt genera:cãdidus q et mas:et niger qui fœmina exiſtimaẽ.
Ferunt mala auellanarum nucum magnitudine.
Cicuta:herba uenenoſa.
Paliurus:herba paluſtris.
Polycletes Phragmon et Ageladas:ſtatuarii fuere generoſi.
Ithyphallus ꝓprie mẽbrũ uirile erectũ dicitẽ:dicuntur et ithyphalli curatores Bacchi:q i orecheſtra ſaltabãt. Hoc noĩe dictus ẽ Priap⁹ ἰθύφαλλος gręce.
Peſtum:oppidum in campania roſis generoſum.
Naxius ardor Bacchi coronæ ſydus ſignificat. Nam (ut ferunt poetæ) in iſu la dia:quæ poſtea naxos dicta fuit:relicta Ariadne a Theſeo nuptias cum Baccho fecit:donataq; corona inter ſydera relata fuit.
Chelas:canchri brachia quæ facere uidentur libræ ſydus.
Nepa:ſcorpium ſignificat. Alii dicunt cancrum.
Crotum uenatorem fuiſſe dicunt precibuſq; muſarum in aſtra relatum:et pro ſagittario ponitur.
Altera genitrix cretæ promethei. Alludit ad fabulam: quia Prometheus ex/ creta terra hominem formauit.
Riphęi: montes ſeptentrionales.
Caurus:uentus qui et corus dicitur.
Lyra:ſignum cęleſte.
Latrina eſt locus priuatarum ſordium.
Cloaca uero per quam ſordes publicę eluuntur.
Marrę bidentes et ſarcula:ruſtica ſunt inſtrumenta.
Pectita participium uidetur noue dictum a pecto. Alii legunt pexita.
Calta:herba eſt naſcens in ſegetibus flore purpureo.
Narciſſus:herba eſt:et eius duo genera.
Ora leonis herbam ſignificat leoninam in montibus naſcentem : cuius flores cum emittuntur ſimiles ſunt ori leonino aperto.
Glaucium:herbę genus ſilueſtris et erraticę: niagrũ uocaẽ. Alii patalion di/

cunt. Naſcitur enim in afflatu maris: aut nitroſo loco: īde nomen ſumpſit: nam glaucus cęruleum ſignificat: qui color eſt maris.
Panace: herba ē quę alio nomine dicitur cētaurea: cuius plures ſunt ſpēs: īter/ ꝑtaturq; remedium ad omnia.
Bulbi megarici a megaris ciuitate gręcię. Veniebāt etiā ex africa bulbi maxīe laudati. Vtrūq; gen⁹ Columella ſcribit: cū dicit: megaris et gętulis glebis.
Chęrepolum: herba eſt luxurians frōdibus: et ab hoc nomen accepit.
Lactucula quāuis deſcendat a lactuca: tamen alia eſt herba lac habens.
Vlpicum: mordax et graue olens alium.
Fabis habilis: herbas ſignificat quibus fabę condiri ſolebant. Sunt enim fabæ fabrorum conuiuia.
Siſer: herba cuius radicem olim nobilitauit Tiberius Cęſar flagitans eam om nibus annis a germania.
Aſſyrio ſeſe radix: hęc ſyriaca radix uocatur: ꝙ ex hortis ſyroꝝ ſit trāſlata.
Peluſiaci: id eſt ęgyptii: zithi potus quē e fruge excogitauit ęgyptus: ab aliis cerueſia dicitur.
Salgama appellabantur a priſcis quæcūq; conditanea ad uictum noſtrum in uaſis ſeruabantur.
Inula: herba quę ſuo aſpectu atq; natura triſticiā affert. Nomēq; ſuū adhuc ſer
Olus pullum: alio nomine atrum olus. (uat.
Lactis guſtus quæ condiat herba. De lepidio uidetur intelligere: cuius uſus non eſt ſine lacte. emendat enim cutem in facie: et lepras tollit: et cicatricū uulnera et nomen trahit a gręco.
Cimata in braſſica dicunturq; quę uere proximo poſt primam ſectionem e cau libus colliguntur: uel (ut alii dicunt) tenuiores cauliculi.
Cumę: urbs campaniæ: unde cumana braſſica ſeſſilis folio et capite patula.
Signia: urbs campanię. Marricini populi prope marſos.
Capua: campanię ciuitas.
Fauces caudinę: locus ubi romanus exercitus fraude ſamnitiū īterceptus fuit.
Stabię: uetus cāpaniæ oppidum.
Veſuuium ſiue ueſbium mons ardens in eadem campania.
Parthenope: neapolis.
Sebetide nympha: ſebetos fons eſt neapoli: cuius aqua uicatim decurrens om nes fere uſus neapolitanis ꝑſtat.
Pompeii et herculaneum: oppida campaniæ.
Siler: fluuius iuxta prędicta oppida.
Sabelli: populi a ſabinis orti: qui īcolūt montes q ſunt īter ſabinos et marſos.
Genera caulium ex his locis complura fiebant. Nam pompeianum procerius caule ab radice tenui intra folia craſſeſcit.
Sabellico uſq; in admirationem criſpa ſunt folia.

Turni lacus : locus ex conualle aricina ubi quondam fuit lacus Turni : inde ſubiecunt lacutures caules.
Tibur:ciuitas haud longe ab urbe olim fertilis pomis.
Brutii:populi ſunt ultimi habitatores italię ſiciliam uerſus.
Matet aritia porri:ex aritia porrum erat capitatum:et genus caulium nō excel ſius folio numeroſius quoq; atq; tenuius.
Reſoluit nexus.i.peperit et enixa eſt.
Portitor belles:aries qui in cælum deportatus eſt.
Capitis porri:id eſt capitati porri.
Sāpſucus : herba quā nūc appellāt maioranā:alioq; nomine amaracus dicit:
Staphilinus:paſtinaca eſt erratica ſiue aggreſtis.
Eacii flores:hiacynthus:quem e ſanguine Eaci natum dicunt.
Corābla herba eſt quæ oculos retundit et hebetes facit. Ideoq; dicta corābla.
Nam κορα pupulam ſignificat: αμβλυ uero retuſum et hebes.
Lactucarum quoq; plura ſunt genera : hoc eſt ceciliæ : capadoces tarteſſiacæ: paphia ſiue cypria. Eſt etiam ſeſſilis lactuca.
Mea quam generant tarteſſi littore gades. Tarteſſiam lactucam ſuam dicit: quoniā Columellarum familia ex municipio gaditano progenita erat.
Ferali menſe lupercus.i.februarius menſis:in quo ſacta feralia mortuis fiebāt: et ludi lupercales.
Kalēdæ Veneris:kalēdæ apriles:nā a uenere aprilis nomen trahit.
Amphitritæ:uxor fuit neptuni. Tethys uero Oceani ſenis.
Amores acriſioneos.i.Danae filiæ Acriſii : quā conuerſus in imbrem aureum compreſſit Iuppiter.
Dídymus:mōs phrygię Cibele ſacer:quæ dea ſacerdotes ſuos ī furias agebat.
Citheron:parnaſſi iugum:ubi erat nyſa urbs dicata Baccho.
Euie nos legēdū eē dicimus:q̄q̄ īterpoſita aſpiratiōe euchię legāt: Nā ab ευοι ευαν quæ uox eſt baccantium:naſcitur.
Pęan:laus in Apollinem pro uictoria uel peſte auertenda.
Satureia thymus et tymbra:herbæ ſunt.
Iaccus:Baccus a fremitu.
Corymbus:uua eſt hederę.
Haron in ęgypto uocāt bulborum genus ſcyllę proximum amplitudine.
Melāthium gręce:latine git dicitur:alio nomine melāſpermon:ideſt nigrū ſemen:alii nigellam.
Molochen agrian ibiſcū appellāt. Quidā alii dicūt malachen:hoc eſt maluā.
Mitis ſiue ſmitiza uel ut alii mita:herba ē ſimillima cicutę caule foliiſq; et flo re minor.
Mucrone:graphio quo in pugilaribus cęreis ſcribimus.
Littera proxima primę:id eſt.b.beta.
Beta:herba nigra et candida:quæ et bleta dicitur.

Lotus:arbor eſt dicata matri deum. eſt etiam herba in phrygia laudatiſſima.
Oſcitat leo:aperitur leonis flos.
Sabeum:arabicum. Nam in arabia fœlici odoramenta precioſa naſcuntur: ut balſamus:caſia:tus.
Pegaſidum:muſarum a pegaſo equo.
Acheloides:nymphæ a fluuio acheloo dictæ.
Dryades:deæ arborum. Napeæ:collium.
Amphryſus:fluuius theſſaliæ.
Lyceus et cyllene:montes arcadiæ.
Haleſus:fluuius et mons non longe ab ętna.
Dioneis floribus:id eſt Veneris.
Pirois:gemma a colore igneo dicta.
Thaumantias iris:filia Thaumantis.
Bionias:herba eſt quæ pāpinorū amœnitatē pſtat:et alligat qcqd obuiā habet.
Iubar:lumen eſt et pro aurora ponit̄.
Hibero:hiſpano.
Balauſus:herba eſt non multum diſſimilis a narciſo.
Liguſtrum:herba uilis.
Balſamū herbam ſignificat et arborem balſami:ſicut et caſia herba et arbor.
Ferrugineis:purpureis. Nā ferrugo eſt purpura intenſior.
Flameola:rubea:nam flameum rubeum ē.
Sirpiculum:caniſtrum ex ſirpis confectum.
Fiſcina:uaſis genus.
Portumnus:deus maris:quem græci Palæmona appellant.
Gerulus a gerendo:et is ē qui corpore aliquid gerit.
Gemino aſtro:id eſt ſigno geminorum.
Lernei cancri:id eſt qui ex lerna palude exiit:dum Herculis pedē momordit pugnantis:et in ſydus relatus eſt.
Fortis fortunæ dies appellatus a Seruio tullo rege:q͂ is fanum fortis Fortunę ſecundum tiberim extra urbem dicauit.
Ocymum:herba eſt quā baſylicon alii appellant. Sunt qui per z ſcribant ozimum a uerbo gręco ὤζω.
Cylindrus:lapis teres:quo terra denſatur et æquatur.
Pulex:uermiculus herbis infeſtus et præcipue braſſicis.
Limaces:cochleæ a limo appellatæ.
Campæ:uermis genus hortēſes herbas īfeſtās dicta a uerbo gręco καμπτειν quod eſt flectere.
Eruca:uermis rodens herbas.
Robigo deo:ut auerteret rubiginem:catulo ab uberibus tracto faciebant.
Tages is fuit:qui primus etruſcis aruſpicii diſciplinam tradidit.

Caput nudum cute:id eſt caluariam aſini.Nam aſinæ caluaria in hortis ponebatur:ut ſua pręſentia:quæ ſpectabat fœcundaret.

Tarcon:etrurię dux et aruſpex.

Vitibus albis:uite bionia quę dicitur ampelos leuce.

Amythaon Melãpodis pater fuit:qui inter medicos pręclatus habitus eſt:ſimiliter et chiron.

Nocturnas uolucres :noctuam bubonem ululam ueſpertilionem. Solebant enim priſci ad hortos tuendos noctuam pennis patentibus figere.

Pingui amurca:fęce olei quę contra culices et limaces uim habet maximam.

Fruge ſalis:mica ſalis.

Serum:aqua lactis.

Dardanię artes : phrygii faciebant mulierem menſtruatam nuſq̃ cinctam ſolutis capillis:nudis pedibus contra erucas et cętera hortum circuire·

Iolcos:theſſalię ciuitas.

Protocomos:primũ comantes.Alii protoromos legunt:id eſt primę ſectiõis.

Tyrſos tarteſiacos:id eſt lactucę tarteſię .Paphios:cyprię .

Secto:ſectiuo.

Lubrica laparhos:quam hidrolapharon.

Tamnus:herba eſt minutis foliis et aculeata.

Scylla:genus eſt bulbi.

Ruſcus:herba eſt aſpera et horrida.

Andrachne:herba eſt quæ portulaca dicitur.

Atriplex:herba eſt ſilueſtris.ſ.et fatua accuſata a Pythagora.

Ricinus:gen⁹ cucumeris rotũdi a uerme.Nã oblõgus cylĩdro nõ ẽ abſimilis.

Pix naricia ab inſula maris ionii dicta.

Attei hymetti:id ẽ attici mellis:qđ optimũ naſcebať ĩ hymetto mõte athẽaꝝ.

Amula:uas ad aquam geſtandam.

Canis erigones:id eſt canicula ſidus.

Hyperionis:id eſt ſolis.Nam ſol ab Hyperione progenitus fuit.

Armenia cæreola et damaſcena: prunorum genera.

Perſica peregrina fuerunt:utpore quæ ab perſia ad nos tranſierint.

Aſiatica perſica frigoribus proueniebant:contra gallica tempeſtiua fiebant.

In ficorum genere ſunt calcidicæ chiæ purpureæ chelidoneæ mariſcæ:caliſtrutiæ:liuiæ:libyſſæ:flauæ:et reliqua.

Sacris tardipedi:id eſt uulcanalibus.

Congilis:rapi genus.

Decoxit domino:debitam pecuniam cum non eſſet ſoluendo abſtulit.

Ornithia ab auibus tractum nomen.Appellantq; tempus quod eſt ſeptuageſimo die poſt brumam ab aduentu auium.Tunc enim adueniunt hirundines ciconeæ coturnices et reliquæ aues aduenæ.

Alcyonii dies ab alcyonibus auibus nomen traxere: quarum fœturę ante bru-
mam ſeptem diebus et totidem poſt mare ſternitur.

Quinquatria: dies mineruę ſacer.

Orthociſſos: recta hedera et rigens: que ſola ſine adminiculo ſtat.

Muſcantur: muſco integuntur.

Prodromi: aqlones appellãtur: q octo ferme dieb9 exortũ caniculę antecedũt.

Procyon. ſtella quę antecanis dicitur latine.

Erbeſię: uenti ſtati: qui quot annis in uigore ęſtatis perflant triginta diebus.

Caſſiope: aſtrum in quod relata fuit Caſſiope mater Andromedę.

Elices dicuntur reuolutiones.

Tuberes: peregrina poma ex africa in italiam deportata.

Armeniaca: pręcocia perſica quidam putant. Nam tuberes et armeniaca pro-
xime ab amygdala florent.

Dolus mendeſius: ſcriptor ęgyptius fuit.

Thalli dicũť ĩ porris et cepis et alio medii ſtipites ἀποτυθαλειν: id ẽ uireſcer.

Mundus: muliebris ornatus: gręce coſmos.

Valitudinarium: locus in quo ęgroti ſtant ut curentur.

Sedentaria opera quę ab artificibus ſedendo fiunt.

Promus a promendo dicitur: et eſt qui uictum familiæ promit.

Cellarius qui curam habet cellarii. Cellarium autem eſt: ubi reponebãtur ad
annuum uſum neceſſaria.

Atrienſis is erat: cui credebatur cura atrii.

Nomophylaces dicuntur legum cuſtodes et ſeruatores ἀπὸ τοῦ νόμου a le-
ge et φύλαξ cuſtos.

Defrutaria: uaſa ad defrutum idonea.

Digitelli diminutiuum a digito: et uidetur eſſe genus herbæ.

Batis: herba aculeata ſponte naſcens: et eſt marina et hortenſis.

Sedum. alii ſadum: alii ſeſſuuium uocant: herba eſt in tegulis naſcens.

Flaceſcat: flacidum fiat.

Pruna onychina: quę colorem habent onychos: id eſt unguis.

Seſquilibra: libra una cum dimidio alterius.

Ligula: genus menſuræ.

Pix brutia: ſecundus eſt liquor craſſior defluens a ligno igni circundato: quæ
rurſus in cortinas æneas coniecta ſpiſſatur et coagulatur.

Rutabulum dictum a protuendo.

Penicillũ diminutiuũ a peniculo: peniculus uero a pene: id eſt cauda deriuať.

Radula inſtrumentum ferreum a radendo.

Scopula diminutiuum a ſcopa.

Seſquiculeare: uas quod continet culeum et dimidium alterius.

Suffriare a ſub et frio fit: hoc eſt paululum conterere.

Pelliculare apelliculis fit : et uideť eẽ circũligatis uel poſitis pellibꝰ obturare·
Putearius poſſeſſiuũ a puteo.
Arbuſtiuũ ab arbuſto poſſeſſiuũ.
In proximo decumano:hoc ẽ in limite decumano:qui fit ab ortu ſolis ad occaſũ ut ſupra diximus:alter uero limes ex trãſuerſo currẽs appellať cardo.
Scipio baculũ ſignificat.
Petiolis:paruis pedibꝰ:diminutiuũ ẽ.
Seſtiana mala a ſeſtio nomen acceperũt.
Epyrirũ ſiue pyritũ(ut diximns)a confracta oliua:quæ græce diciť πιτύριο: nomen accepit.
Turiones dicũť teneritates ſumitatũ arborꝝ uel arbuſtorꝝ.
Sanſam Gregorius Tifernus utriuſqꝫ linguę ĩterpres:qđ Strabo græce dicit. πυρηνα:ſanſam interpretaťsignificatqꝫ græce os oliuę.
Oleaſtellũ diminutiuũ ab oleaſtro.
Decẽmodię et trimodię:uaſa ſũt ruſtica:qbꝰ ruſtici ĩ ferẽdo frumẽto dũ ſerũt utũť.Necnõ pollintor ĩ frumẽto ꝑ molas frãgẽdo trimodia utiť.
Gemellar uaſis genus uideť.
Oliuiratem appellarũt priſci:cũ olea cogebať.
Glaucinũ græce diciť oleũ muſtũ:hoc ẽ expreſſũ ante q̃ oliuę calceňť atqꝫ premanť.Nam γλευκοσ græce:latine muſtũ.
Exanieť:exudando ſicceť.
Glabrata:nuda et ſine pilis.
Offulæ:paruę offæ:et hoc loco carnis fruſta.
Decuſſatim : per decuſſes.
Nouacula:culter tonſorius.
Embámata ab græco εμβαπτων fieri uideť.et ſignificat ĩmerſiones quãdo intĩgimus uel panem uel obſoniũ ĩ uaſculis repletis re liqda.
Oxygarꝰ:acetũ cũ garo ſignificat οξοσ.n.gręce acetũ:γαρον liq̃men ex piſce.
Liguſticũ:herba ẽ in ligurię montibꝰ naſcens.
Vulturnus:uentus ẽ q et græce eurus:et flat ab oriente brumali.
Teſſeras appellat lapillorꝝ fruſtra quadrata.
Scutulas:ſcutis intertextas:quod opus a gallis ẽ inſtitutũ primo.
Tomices græco nomine appellãť ex canabi impolito et ſparto leuiter tortę reſtę:ex qbus funes fiũt.Puluilli quoqꝫ:quos in collo habent animalia ne reſtę ledanť:tomices uocanť.
Rododaphnes:roſa laurina qnam nereũ uocant.
Cautere ſiue cauteriũ:ferrũ ad urendũ.
Focaneus qd ſit:a Columella diſce.
Opon cyrenaicũ:ſuccus ſylphii.
Coracinam picem:nigram.

Amites:perticę aucopatorię.
Baſterna:genus redę.
Crocodilus lacerta ē nili inmēſę magnitudinis:quā debellat ichneumon.
Euante:genus uiris.
Lomentum:panis ex faba.
Gilbus:color eſt.
Briſſam uuam tunc dicimus:cum pedibus ad exprimendum uinū calcat̃.
Hydromelli:mellitę aquę.
Meliſſophylus:herba eſt.
Muſtus:nouus.
Glaciridię:dulcis radicis.
Crocomaga:herba eſt.
Metreta:uas eſt.
Chœnis:genus uaſis.
Omphacomelli:immaturo melli.
Intrita ab intero uerbo cuius pręteritum eſt intriui:et ſupinum intritum fit:et proprie dicitur cibus de alearo mortario factus.
Numerorum quorumdam nomina:quę item menſuris et ponderibꝰ acōmodantur:aſcripta ſunt.
As erat libra duodecim continens in ſe uncias.
Dupondius a duobus ponderibus:id eſt libris duabus.
Treſſis a tribus aſſibus et ſic deinceps uſq; ad nonuſſes.i.ad nouem aſſes.
Decuſſis ab.x.aſſibus dictū:quę dictio ī oī denario numero mēſurę et pōderis ualet.
Aeris minima pars ſextula dicit̃:ꝙ ſit ſexta pars uncię.
Semuncia:ꝙ ſit dimidia pars uncię.
Sextans:ꝙ ſexta pars aſſis. ii.
Quadrans:ꝙ quarta pars aſſis. iii.
Triens:tertia pars aſſis. iiii.
Quincunx a quinq; unciis:id eſt partes quinq;. v.
Semis dimidium ē aſſis. vi.
Septunx a ſeptem et uncia concluſum:id eſt uncię ſeptem. vii.
Bes olim des:dempto triente.i.octo:et declinatur beſſis. viii.
Dodrans:dempto quadrante:nouem uncię. ix.
Dextans:dempto ſexante:uncię decem. x.
Deunx:dempta uncia:uncię undecim. xi.
Silicum dictum ē:ꝙ ſemunciam ſecet.
Seſtertius:dupondius et ſemis.

## GEORGIVS ALEXANDRINVS BERNARDO IVSTI/NIANO EQVITI ET SENATORI FACVNDIS/SIMO SALVTEM.

p

Iſiſtratus atheniẽſis patria ſua p tyrãnidẽ potitus:ſiue ut aliqd face/
ret:quo tyrãnicũ ſcelus min⁹ inuidioſũ foret:ſiue homerica maie/
ſtate mot⁹:uaris p̃clariſſimi carmina diſpſa atq; mẽbratĩ p uniuerſã
græciã diſipara ad ſe ꝓpoſito p̃mio deferri curauit. Sed cũ illa lucri cupiditate
idiſtĩcta ꝓmiſcua et temer̃ cumulata plurimi attuliſſẽt:grãmaticos accerſiuit:
q tũc eruditiſſimi habebãt̃:id oneris iniũgẽs:ut illã carminũ molẽ indigeſtã
accuratẽ excuterẽt:penit⁹ rimarẽt̃:et prudẽter reuolutã apte diſtĩguerẽt. Qui
tyrãno obſequẽtes:uerſus quos tãti uaris nõ putauerũt:oĩo a familia homeri/
ca ſũmouerũt:utpote ſubditicios:et ĩ Homeri domũ mẽdaci ĩſcriptiõe ĩgreſ/
ſos. Aliis aſteriſcũ appoſuerũt:ꝙ lucis ĩdigerẽt. Alios ꝙ ĩfra poetæ dignitatẽ
uiderẽt̃:obeliſco cõfoderũt. Vnde factũ ẽ:ut diuini poetę opus:qd pri⁹ ordĩe
fortuito legebat̃ ĩ Piſiſtrati ĩpendio et acri grãmaticoꝝ iudicio cõmode diuiſũ
puꝝ cãdidũ et ex oĩ pte ſpecioſũ habeam⁹. Quod ĩ duo diuiſum uolumĩa de
facti noĩe ῥαψῳδίας gręci dixerũt. Quã uellẽ:ut nr̃a ętas aliquẽ Piſiſtratũ
ſortita eſſet:q pręmiis hos ad ueteꝝ ſcripta ĩdagãda ĩcitaret:ut libri ĩ tenebris
iacẽtes a ſitu et fœdo tineaꝝ atq; blattaꝝ morſu uindicari poſſẽt. Illis mãdaret:
ut ſtudioſe q ĩ lucẽ ꝓdirẽt:qq; ĩ mãibꝫ habẽt̃:eos plegerẽt:atq; emẽdarẽt. Qd
ſi nobis cõcederet̃:quoꝝ ſæculo ars hæc ĩprimẽdoꝝ libroꝝ excogitata atq; in
ſũmũ culmẽ euecta ẽ:forſan maxĩa illa latinaꝝ litteraꝝ iactura plurima ex pte
reparari poſſet. Sed ꝓ dolor:res ĩ cõtrariũ ceſſit. Nã docti pariter et ĩdocti ad cor/
rigẽdos libros paſſim cõcurrũt:quaſi ĩ cõpitis et ĩ plebe uulgaria illa decãtẽt̃.
quæ felicioribꝫ tẽporibꝫ remotiora:et recõdita mediocriterq; doctis incognita
fuerũt. Quare cũ res difficillĩa ſine cura diſcriminis et ſine iudicio fiat:uix au/
ſim dicere:obfuerit ne magis:an ꝓfuerit latinis lr̃is nouũ iſtud artificium: niſi
copia libroꝝ ĩgenia multoꝝ acuet:ſolertiãq; excitabit:q collatis libris dep̃hẽ/
ſiſq; erroribꝫ:merã ueritatẽ qñq; aſſequẽt̃. Igit̃ cũ Nicolaus Ienſon Priſci Ca/
tonis libꝝ uiri cẽſura triũphoq; ĩſignis:et ſui cõfeſſiõe æui optimi ſine ęmulo
agricolę ĩpræſſurus eſſet:necnõ et tres doctiſſimi illius Varrõis libros:q potius
par:q̃ emulus grętoꝝ ſcriptoꝝ ĩ quocũq; diſciplinaꝝ gñe fuit:et ſi huiuſmodi
recognitionẽ ſepę recuſaſſẽ:qd peritiſſimi ãtiquarii et ocioſi hoĩs foret:nõ potui
ſatis honeſte bonis et ſtudioſis uiris id petẽtibꝫ negare:p̃ſertim cũ ſe uereri di/
cerẽt:ne temerario et uelut ſacrilego quorũdã conatu de maieſtate Catoniana
Varronianaq; doctrina plurimũ nobis tolleret̃. Id qd dep̃hẽdebãt ex qbuſdã
exẽplaribꝫ:ĩ qbꝫ pauca admodũ:quæ uere Catonis atq; Varronis dici poſſẽt:
offendiſſẽt. Quæ res hoc irẽ effecit:ut ĩ prima utriuſq; ſcriptoris parte:nõnulla
putẽ aliter legi poſſe. Sed nr̃a hęc correctio primũ tẽpẽrĩo et graui morbo ĩter/
miſſa:tũ ne ĩpreſſoꝝ operarii cũ dñorũ noxa feriarẽt̃:p̃cipitata fuit:alioqn di/

Quo in loco arbuſta et uirgę ſerantur. cap.vii.
Ficos plurium generum quo loco ſerere oporteat. cap.viii.
Vti ſalicta locis aquoſis ſerãtur. cap.ix.
Quot uillicus conſeruos:quot boues et aſinos et miniſtros et utenſilia habere oporteat. cap.x.
Alia īſtitutio quot et qbꝰ cõſeruis et opibꝰ īſtitui uillicũ oporteat. cap.xi.
Quot et quæ in torculari parari uaſa oporteat. cap.xii.
Quõ torculariũ et cellã oleariã parare oportet. cap.xiii.
Villam ædificandam quomodo fabro locabis. cap.xiiii.
Maceriæ quomodo ædificentur. cap.xv.
Calx quo pacto. cap.xvi.
Materies qui tempore anni tempeſtiua ſit. cap.xvii.
Torcularium quomodo ędifices. cap. xviii.
Quot uaſa uinaria et quibus ſtipitibus et qualiter facias. cap.xix.
Trapeti colũnella quo ſit concinanda modo. cap.xx.
Cuppa trapeti quo fabrefiat modo. cap.xxi.
Quomodo faber trapetum accomodet. cap.xxii.
Quæ ad uindemiam opus ſunt:in tempore parentur. cap.xxiii.
Vinum græcum et helueolum quo fiat modo. cap.xxiiii.
Vinum coctum quo fiat modo. cap.xxv.
Quod uindemia facta uaſa reponantur. cap.xxvi.
Sementim uti facias. cap.xxvii.
Oleas uites et ficos et cæteras arbores cum ſeres quõ ſetas. cap xxviii.
Stercus ad arbores colendas uti diuidas. cap.xxviiii.
Quomodo bubus des et ouibus frondem. cap.xxx.
Ad oleam cogendam quæ opus ſint. cap.xxxi.
Vti maturæ arbores putentur. cap.xxxii.
Vinea quomodo curetur:et uetus renouetur. cap.xxxiii.
De ſemēti faciunda et quo loco. cap.xxxiiii.
Qui:locis faba ſiligo et hordeum ſeri debeat. cap.xxxv.
Quod ſtercus præſtantius ad ſegetem. cap.xxxvi.
Quæ mala in ſegete ſint. cap. xxxvii.
De fornace calcarea: cap. xxxviii.
Quid cõfici per tempeſtatem debeat. cap.xxxviiii.
Quid ueris tempore fiat. cap.xl.
Vitis inſitio et pyrorum et malorum quali modo fiat. cap.xli.
Ficorum et olearum inſitio alio modo. cap. xlii.
Vites et oleæ quomodo infodiantur. cap. xliii.
Oliuetum quo tempore putetur. cap.xliiii.
Quantam taleam oleaginam decidas. cap.xlv.

Seminarium quo fiat modo. cap.xlvi.
Arundinetum et uitiarium uti ſeratur. cap. xlvii.
Semina cupreſſi pyri nucis et pini et cæterarum arborum qualiter ſerantur: ac foueantur. cap.xlviii.
Vti uinea uetus de loco tranſferatur. cap.xlviiii.
Prata quomodo ſerantur. cap.L.
Propagatio oleæ pomorumq́. cap.Li.
Quę diligentius propagari uoles. cap.Lii.
De fœniſicio. cap.Liii.
Bubus pabulum. cap.Liiii.
De lignis domini. cap.Lv.
Familiæ cibaria quanta dentur. cap.lvi.
Vinum familiæ quantum detur. cap.lvii.
Pulmentarium familiæ quantum detur. cap.lviii.
Veſtimenta familiæ. cap.lviiii.
Bubus cibaria. cap.lx.
Quomodo ager colatur. cap.lxi.
Quot ploſtra habere oporteat. cap.lxii.
Funem q̄ longum eſſe oporteat. cap.lxiii.
De olea legenda. cap.lxiiii.
Oleum uinde quomodo fiat. cap.lxv.
Cuſtodis et capulatoris officio. cap.lxvi.
Item cuſtodis in torcularia erunt officia. cap.lxvii.
Vaſa olearia et uinaria extollere. cap.lxviii.
Dolia quomodo imbuantur. cap.lxviiii.
Bubus medicamentum. cap.lxx.
Bos ſi ægrotare cœperit. cap.lxxi.
Boues ne pedes ſubterant. cap.lxxii.
Quomodo bubus medicamentum. cap.lxxiii.
Panem depſiticum ſic facito. cap.lxxiiii.
Libum hoc modo facito. cap.lxxv.
Placentam ſic facito. cap.lxxvi.
Spiram ſic facito. cap.lxxvii.
Scribilitam ſic facito. cap.lxxviii.
Globulos ſic facito. cap.lxxviiii.
Encitum ſic facito. cap.lxxx.
Herneum ſic facito. cap.lxxxi.
Sparticam quomodo facies. cap.lxxxii.
Votum pro bobus. cap.lxxxiii.
Sauillum ſic facito. cap.lxxxiiii.

Pultem punicam ſic facito. cap.lxxxv.
Graneam triticeam ſic facito. cap.lxxxvi.
Amyllum ſic facito. cap.lxxxvii.
Salem candidum ſic facito. cap.lxxxviii.
Gallinas et anſeres ſic facito. ca.lxxxviiii.
Palumbum recentem ſic facito. cap.xc.
Aream ſic facito. cap.xci.
Frumento ne curgulio noceat. cap.xcii.
Olea ſi fructum non fert. cap.xciii.
Fici uti groſſos teneant. cap.xciiii.
Conuoluulus in uinea ne fiat. cap.xcv.
Oues ne ſcabræ fiant. cap.xcvi.
Amurcæ unguentum. cap.xcvii.
Veſtimenta ne tineæ tangant. cap xcviii.
Fici aridæ ut integræ ſint. cap.xcviiii.
Oleum ſic in metretam indes. cap.c.
Virgas myrteas uti ſerues:item aliud genus. cap.ci.
Si bouem aliamq̧ quadrupedem ſerpens momorderit. cap.cii.
Boues uti ualeant. cap.ciii.
Vinum familiæ per hyemem. cap.ciiii.
Qui ager a mari longe aberit:ibi uinum græcum ſic facito. cap.cv.
Aquæ marinæ concinnatio. cap.cvi.
Quomodo labra doliorum circumlinias:et ut odorata ſint:et ne quid uitii in uinum accedat. cap.cvii.
Vinum ſi uoles experiri duraturum ſit:nec ne. cap.cviii.
Vinum aſperum lene fieri. cap.cviiii.
Odorem deteriorem uino demere. cap.cx.
Si uoles ſcire in uinum aqua addita ſit:nec ne. cap.cxi.
Vinum coum ſi facere uoles. cap.cxii.
Vt odoratum bene ſit. cap.cxiii.
Vinum ſi uoles concinnare ad aluum. cap.cxiiii.
Vinum ad aluum mouendam. cap.cxv.
Lentim quomodo ſeruari oporteat. cap.cxvi.
Oleæ albæ quomodo condiantur. cap.cxvii.
Oleam albam ſecundum uindemiam qua utaris. cap.cxviii.
Epityrum album nigrum et uarium. cap.cxviiii.
Muſtum ſi uoles totum annum habere. cap.cxx.
Muſtaceos ſic facito. cap.cxxi.
Vinum concinnare ad lotium. cap.cxxii.
Vinum ad iſchiacos concinnare. cap.cxxiii.

Vt interdiu canes clauſos habeas. cap.cxxiiii.
Vinum myrteum ſic facito. cap. cxxv.
Ad tormina: et ſi aluus non conſiſtat:et ſi tineæ et lumbrici moleſti exiſtent. cap.cxxvi.
Ad diſpepſiam et ſtranguriam. cap .cxxvii.
Habitationem delutare. cap . cxxviii.
Area frumentaria quomodo fiat. cap.cxxviiii.
Ligna amurca aſpargantur. cap.cxxx.
Dapem pro bubus. cap. cxxxi.
Dapem quomodo facias. cap.cxxxii.
Propagatio pomorum cæterarumq; arborum. cap.cxxxiii.
Ante q̃ meſſẽ ĩcipias:ut porcũ precidaneũ facias. cap.cxxxiiii.
Tunicæ et centones ferramẽta et reliqua utenſilia ubi emãẽ. cap.cxxxv.
Pollintionem quo pacto dari oporteat. cap.cxxxvi.
Vineam redemptori partiario quomodo des. cap.cxxxvii.
Boues quomodo feriis coniungere licet. cap.cxxxviii.
Quemadmodum lucum collucare debeas. cap . cxxxix.
Si fodere uelis altero piaculo quid facere debeaſ. cap.cxxxx.
Si agrum luſtraueris:quid facere debeas tunc. cap.cxli.
Villici officia. cap.cxlii.
Villicæ officia. cap.cxliii.
Lex oleæ legendæ. cap.cxliiii.
Lex oleæ faciundæ. cap.cxlv.
Lex oleæ pendentis. cap. cxlvi.
Lex uini pendentis. cap. cxlvii.
Lex uino in doliis. cap.cxlviii.
Lex pabulo. cap. cxlviiii.
Fructus ouium qua lege uenierit. cap. cl.
Quo pacto cupreſſata ſeri oporteat. cap.cli.
Quę Memi⁹ et.M.Mãli⁹ de uino ẽptoribꝫ admetiẽdo mõſtrauerit. cap.clii.
De uino fæcato. cap.cliii.
Vinum emptoribus quomodo admetiaris. cap.cliiii.
Per hyemem de agro aquam pellere. cap.clv.
Medicamenta braſſicæ. cap.clvi.
Quot braſſicæ genera et quæ natura. cap. clvii.
Aluum deiicere hoc modo oportet. cap.clviii.
Ad intertriginem remedia. cap.clviiii.
Luxum ut excantes. cap.clx
Aſparagus quomodo ſeratur. cap.clxi.
Salſura pernarum et offellæ puteolanæ. cap. clxii.

# MARCI CATONIS PRISCI DE RE RVSTICA LIBER.

ST INTERDVM PRAESTARE MERCA/
turis rē quęrere: ni tā piculoſū ſit: et itē fœnerari: ſi tā ho
e neſtū ſit. Maiores.n.nr̄i hoc ſic habuere: et ita i legibus
poſuer̄: furē dupli cōdēnari: fœneratorē q̄drupli. Quā/
to peiorē ciuē exiſtimarint fœneratorē q̄ furē: hinc licet
exiſtimar̄. Et uirū bonū quom laudabāt: ita laudabāt: Bonū agricolā bonūq;
colonū. Ampliſſime laudari exiſtimabat̄: q ita laudabat̄. Mercatorē aūt ſtre/
nuū ſtudioſūq; rei quęrēdę exiſtimo: uer̄ (ut ſupra dixi) piculoſū et calamito/
ſū. At ex agricolis et uiri fortiſſimi et milites ſtrenuiſſimi gignūt̄: maxīeq; pi⁹
q̄ſt⁹ ſtabiliſſimuſq; cōſeqt̄: minīeq; īuidioſus. Minimeq; male cogitātes ſūt:
q ī eo ſtudio occupati ſunt. Nūc (ut ad rē redeā) qd̄ ꝓmiſi īſtitutum primum
hoc erit.

Quō agrū emi parariq; oporteat. Cap.i.

Rędiū cū cōparare cogitabis: ſic ī aīo habeto: uti ne cupide emas: ne/
p ue opa tua parcas uiſcere: et ne ſatis habeas circūire. Quotiēs ibis: to/
tiēs magis placebit qd̄ bonū erit. Vicini quo pacto niteāt: id aīaduer/
tito. In bona regiōe bene nitere oportebit: et uti cū ītroeas et circūſpicias: uti ī/
de exire poſſis: uti bonū cœlū habeat: ne calamitoſū ſiet. ſolū bonū ſua uirtute
ualeat. Si poteris ſub radice montis ſiet: ī meridiē ſpectet: loco ſalubri: opariorꝝ
copia ſiet bonū: in quē aquariū oppidū ualidū ꝓpe ſiet. Si aūt mare aut amnis
quo naues āmbulāt: aut uia bona celebriſq; ſiet. In his agris q nō ſępe dn̄os mu/
tant: q in his agris prædia uendiderint: quos pigeat uēdidiſſe uti bene ædifi/
catū ſiet. Caueto ne alienā diſciplinā temere cōtemnas. De domīo bono colo/
no bonoq; ędificatore melius emet̄. Ad uillā cū uenies: uideto uaſa torcula et
dolia multa ne ſient. Vbi nō erūt: ſcito ꝓ rōne fructū eſſe. Inſtrumēti magni ne
ſiet: bono loco ſiet. Videto q̄ minimi īſtrumēti. Sumptuoſus ager ne ſiet. Scito
idē agrū quod hoīem: quāuis quæſtioſus ſiet: ſi ſumptuoſus erit: relīquere nō
multū. Prædiū quod primū ſiet: ſi me rogabis: ſic dicā de oībꝫ agris. Optimo
loco emito iugera cētū agri. Vinea ē prima: ſi uino multo eſt: ſecūdo loco hor/
tus irriguus: tertio ſalictū: quatto oletum: quinto pratū: ſexto campus frumē/
tarius: ſeptimo ſilua cædua: octauo arbuſtum: nono glandaria ſilua.

Patriſfamilias officia. Cap.ii.

Aterfamilias ubi ad uillam uenit: ubi larē familiarē ſalutauit: fun/
p dum eodē die ſi pōt circūeat: ſi nō eodē die: at poſtridie. Vbi cogno/
uit quō fundus cultus ſiet: opera quæq; facta: infectaq; ſient: poſtri/
die eius diei uillicum uocet. Roger quid operis factum: quid reſtet: ſatiſue tē/
pori opera ſiant cōfecta quę durare poſſint: aut quæ reliqua ſient cōficere: et qd
factum uini frumēti aliarumq; rerum omnium. Vbi ea cognouit: rationē inire
oportet operarum dierum. Si ei opus non apparet: dicit uillicus ſedulo ſe fe/

ciſſe:ſeruos nõ ualuiſſe:tẽpeſtates malas fuiſſe:ſeruos aufugiſſe : opus publicũ
effeciſſe. Vbi eas aliaſq; cauſas multas dixerit:ad rõnẽ operarũ operũq; uilli/
cũ reuoca. Cũ tẽpeſtates pluuiæue fuerint:quæ opera ꝑ imbrẽ fieri potuerint:
dolia lauari:picari:uillã purgari:frumẽtũ traſſerri:ſtercus foras efferri:ſterquili
niũ fieri:ſemen purgari:funes ſarciri:nouos fieri centones:cuculiões ue fami/
liã oportuiſſe ſarcirẽ. Per ferias foſſas ueteres tergere:uiã publicã muniri:uepreſ
recidi:hortos fodiri:pratũ purgari:uirgas uinciri:ſpinas rũcari cremariq;:mũ/
dicias fieri:ſeruis excogitata cibaria tanta dari quãta eũ oportuiſſe. Vbi cogni/
ta æquo aĩo ſint:quæ opera ſint curãda:uti ꝑficiãtᷣ rõne curato Argẽtaria.fru/
mẽti pabuli ue cã:qua parãda ſint rõne uinaria oleariaq;:qd uenierit:qd exac/
tũ:qd reliquũ deinde ſiet ĩperato qd uenear. Quæ ſatis accipiẽda ſint:ſatis ac/
cipiantᷣ. Reliqua quę cõparãda ſint:ſi qd deſit ĩ annũ:uti cõparentᷣ. Quæ ſup/
ſint ueneãt. Quę opus ſint locato:locẽtᷣ uidear. Quę deĩde opera fieri uelit et
quæ nolit:imꝑeret:et ea ſcripta relinquat.pecus cõſideret:tonſionẽ uti faciat.
Vendat oleũ:ſi preciũ nõ habeat:uinũ frumentũ quod ſuperſit uendat. Boues
uetulos armenta reiicula:oues reiiculas:lanam:pelles:plauſtrum uetus: ferra/
menta uetera:ſeruum ſenem morboſum:et ſi quid aliud ſuperſit: uendat. Pa/
tremfamilias uendacem non emacem eſſe oportet.

Quõ agrũ in adoleſcẽtia cõſerere patremfamilias oporteat. Cap.iii.

p Rima adoleſcẽtia patrẽfamilię agꝛ cõſerere ſtudioſe oportet. Aedi/
ficare diu cogitare oportet:cõſerere cogitare non oportet: ſed facere
oportet. Vbi ætas acceſſit ad ãnos trigitaſex:tũ edificare oportet. Si
agꝛ cõſitũ habeas:ita ædifices:ne uilla fũdũ quærat. Patrẽfamilię uillã ruſticã
bene ędificatã hr̃e expedit cellã oleariã uinariãq; uti iubeãt caritatẽ expectare:
et id rei et uirtuti et gloriæ erit. Torcularia bona hr̃e oportet:ut opus bene ef/
fici poſſit. Olea ubi lecta ſiet:oleũ fiat continuo:ne corrũpantᷣ. Cogitato quot
ãnis tẽpeſtates magnas uenire et oleã deiicere ſolere. Si cito ſuſtuleris : et uaſa
parata erũt:nihil dãni erit ex tẽpeſtate:et oleũ uiridius et melius fiet. Si ĩ terra
et tabulato olea nimiũ diu erit:putreſcet oleũ:fetidũ fiet : ne qua uis olei fiat.
Oleum uiridius et bonũ fieri põt:ſi tẽpori facies. In iugera oleti centũ: uiginti
uaſa bina eſſe oportet. Si oletũ bonũ beneq; frequẽs cultũq; erit: trapetos bo/
nos ĩpares eſſe oportet. Si orbes cõtriti fient:ut commutare poſſis:funes loreos
priuos:uectes ſenos:fibulas duodenas medipõtos priuos loreos trochleas grę/
canicas:binis funibꝰ ſparteis ducãtᷣ:orbiculis ſupioribꝰ octonis: ĩferioribꝰ ſe/
nis citius duces. ſi rotas uoles facere:tardius ducentᷣ:ſed minore labore.

Bubilia uti bene ędificata habeantur et uicina bona. Cap.iiii.

b Vbilia bõa bonas ꝑſepis faliſcas clatratas. Clatros ĩter ſe oportet pe/
de diſtare. Si ita feceris:pabulũ boues nõ eiiciẽt. Villã urbanã ꝑ co/
pia ędificato ĩ bono ꝑdio. Si bñ ędificaueris bñq; poſueris rus:ruri ſi
recte habitaueris:libẽtius et ſępiꝰ uenies:fũdus melior erit:minuſq; peccabitᷣ:

fructi plus capies. Frons occipitio prior ē. Vicinis bonus eſto. Familiā ne ſiue/ris peccare. Si te libenter uicinitas uidebit: facilius tua uendes: operas facilius locabis: opararios facilius conduces. Si ædificabis: operis iumētis materia iu/uabunt. Si quid bona ſalute uſus uenerit: benigne defendent.

Villici officia qualia oportet fiant. Cap. v.

h Aec erūt uillici officia. Diſciplina bōa utat̃. Ferię ſeruēt̃. Aliēo ma/nū abſtineat. Sua ſeruet diligēter. Liribɔ familię ſupſedeat. Si qs qd đ liq̃rit: ꝑ noxa bono mō uīdicet. Familiæ male ne ſit: ꝓuidear: ne algear: ne e/ſuriat. Opas bñ exerceat. Facilꝰ malo et alieno ꝓhibebit. Villicꝰ ſi nolet male facere: non faciet. Si paſſus erit dñs: īpune ne ſinat eē. Pro bñficio grām referat: ut aliis recte facere libeat. Villicus ne ſit ambulator: ſobriꝰ ſiet ſemp. Ad cœnā ne quo eat. Familiā exerceat. Cōſideret quę dñs īpauerit fiāt. Ne plus cenſeat ſape ſe q̃ dñm. Amicos dñi eos hēat ſibi amicos. Cui iuſſus ſiet auſcultet. Rē diuinā niſi cōpitalibɔ ī cōpito aut in foco ne faciat. In iuſſu dñi credat nemini. Quod dñs crediderit: exigat. Satu ſemen: cibaria: far: uinū: oleū mutuū dede/rit nemini. Duas aut tres familias hēat: uñ utēda roget et qbɔ det. ꝑter eas ne/mini. Rōnē cū dño crebro paret. Oparīū mercenariū pollito tē diutiꝰ eūdē ne hēat die. Ne qd emiſſe uelit īſciēte dño: neu qd dñm celauiſſe uelit. Paraſitū ne quē hēat. Augurē aruſpicē: ariolū: chaldæū ne quē cōſuluiſſe uelit. Segetē ne defruget: nā id īfelix ē. Opus ruſticū oē curet uti ſciat facere: et id faciat ſępe dū ne laſſus fiat. Si fecerit: ſcibit ī mēte familię qd ſit: et illi aīo ęqore faciēt. Si hoc faciet: minus libebit ābulare et ualebit rectius et dormibit. Primus cubitu ſur/gat: poſtremus cubitū erat: prius uillā uideat clauſa uti ſiat: et uti ſuo qſq; loco cubet: et uti iumēta pabulū hēant. Boues maxīa diligētia curatos habeto. Bu/bulcis obſeqto ꝓmpte: quo libentius boues curēt. Aratra uomereſq; facito uti bonos habeas. Terrā carioſā caueto ne ares: neue plauſtꝝ ne ue pecus īpellas ī illā. Si ita nō caueris: quo īpuleris: triēnio fructū amittes. Pecori et bubus dili/gēter ſubſternat̃: ungulę curēt̃. Scabiē pecori et iumētis caueto. id ex fame et ſi īpluit fieri ſolet. Opa oīa mature cōficias face. Nā res ruſtica ſic ē: Si unā rē ſe/ro feceris: oīa opa ſero facies. Stramēta ſi deerūt: frōdē iligneā legito: eā ſubſter nito ouibɔ bubuſq;. Sterqliniū magnū ſtude ut hēas. Stercꝰ ſedulo ꝯſerua. Cū exportabis purgato: et cōmunito. Per autūnū euehito. Circū oleas accumula/to ablaqueatoq;: et ſtercꝰ ſtercori addito cōfoue. Frōdē populeā ulmeā quer/neāq; cędito: et ꝑ tp̄s eā cōdito nō paridā pabulū ouibɔ. Itē fœnū cordū ſicili/mēta de prato demito: eaq; arida cōdito. Poſt imbrem autūni rapinam pabu/lumq; ſerito.

Quibɔ locis cōſeri agꝝ oportet. Cap. vi.

Grū qbɔ locis cōſeras: ſic obſeruari oportet ubi ager craſſus et lętꝰ ē ſi
a ne arboribɔ: eū agꝝ frumētariū eē oportet. Idē ager ſi nebuloſuſ ē: rapa raphanos miliū panicū id maxīe ſeri oportet. In agro craſſo et calido oleā cōditiuā radiū maiorē aut ſalētinā orchitē poſeā ſergianam colmianam

aur albicerã:quã eaꝝ ĩ his locis optimã dicẽt eẽ:eã maxĩe ſerito.Hoc genꝰoleę ĩ uigĩtiqnq; aut trigĩta pedes cõſerito.Ager olero cõſerũdo q ĩ uentũ fauoniũ ſpectabit:et ſoli oſtẽtus erit:alius bonus nullus erit.Qui ager frigidior et macrior erit:ibi oleã licinianã ſeri oportet.Sin ĩ loco craſſo aut calido ſeuens hoſtus nequã erit:et fœcũdo arbor ꝑibit:et muſcus rubet moleſtꝰ erit.Circũ coronas et circũ uias ulmos ſerito:et ꝑtĩ populos uti frõdẽ ouibꝫ et bubꝰhabeaſ: et materia ſiqd opus erit parata ſit.Sicubi ĩ his locis ripæ aut locus iũctus erit: ibi cacumĩa populoꝝ ſerito et arũdinetũ.Id hoc mõ ſerito:bipalio uortito: ibi oculos radicis arũdinis pedes ternos aliũ ab alio ſerito.Ibiq; corudã ſerito unã aſparagi fiãt.Nã cõuenit arũdinetũ cũ coruda:eo qa fodit̃ et ĩcẽdit̃:et ũbram ꝑtĩ ꝑ tẽpus hẽt.Salicẽ græcã circũ arũdinetũ ſerito:uti fiat:q uineã alliges.Vineã quo ĩ agro cõſeri oportet:ſic obſeruato.Qui uino locꝰ optimꝰ dicet̃ eẽ:et oſtẽtꝰ ſoli:ubi amineũ minuſculũ et geminũ eugeneũ et helueolũ minuſculũ erit cõſerito.Qui locꝰ craſſus erit aut nebuloſior:ibi amineũ maiꝰ aut murgẽtinũ aut apiciũ lucanũ ſerito.Cęterę uites miſellę maxĩe ĩ quẽuis agꝝ cõueniũt:

Quo in loco arbuſta et uirgę ſerantur. Cap.vii.

Vndo ſuburbano arbuſtũ maxĩe cõuenit hẽre:et ligna et uirgę ſalic-
f rũ uti uenire poſſint:et domino fiat:q utat̃.In eodem fundo ſuũ qc-
qd cõſeret:oportet copulari uineã amineũ minuſculũ et malũ et apiciũ.Ea ĩ olla uinaceis cõdũt̃:eadẽ ĩ ſapa muſto ĩ olla recte cõdũt̃: q̃ ſuſpẽdas duratura.Aminea maiora utilia ad fabꝝ ferrariũ:ꝓ paſſis ea recte ſeruãt̃.Poma mala ſtructea cotonea ſcãtiana qriniana:itẽ alia cõditiua mala muſtea et punica:eo lotiũ ſuillũ aut ſtercꝰad radicẽ eoꝝ addere oportet:uti ſtabilia mala fiãt. Pira uolema aniciana et ſemẽtĩa.Hęc cõditiua ĩ ſapa bona erũt tarẽtĩa muſtea et cucurbitĩa.Itẽ alia gñã q̃plurĩs ſerito:aut ĩſerito oleas orchites poſias:eę optimę cõdũt̃ uel uirides ĩ muria uel ĩ lẽtiſco cõtuſæ.Orchites:ubi nigræ erũt et ſiccę:ſale cõfricato dies duos.Poſtea ſalẽ excutito:ĩ ſolẽ ponito biduũ:uel ſine ſale ĩ defrutũ cõdito.Serua ĩ ſapa.Cum uis cõdere uel ſiccare uiridia facias.

Ficos plurimum generum quo loco ſerere oporteat. Cap.viii.

Icos mariſcas ĩ loco cretoſo et apto ſerito:africanas et herculanas ſa-
f gũtĩas hibernas telanas atras pediculo lõgo:eas ĩ loco craſſo aut ſter-
corato ſerito.Pratũ ſi irriguũ habebis:fœnũ nõ deficiet.ſi non et erit ſiccũ ſũmittito.Sub urbe hortũ oẽ genus:coronamẽta oẽ genꝰ:bulbos megaricos:myrtũ cõiugulũ et albũ et nigrũ:lauꝝ delphicã et cypricã et ſiluaticam: nuces galbas:auellanas præneſtinas et græcas.Hęc facito uti ſerant̃.

Vti ſalicta locis aquoſis ſerantur. Cap.ix.

Vndũ urbanũ et q cũ fũdo ſolũ hẽbit:ita paret:itaq; cõſerat uti q̃ ſoler-
f tiſſimũ hẽat.Salicta locis aquoſis uitetis ũbroſis ꝓpeq; amnes ibi ſeri
oportet.Et id uideto:uti aut domui opus ſiãt:aut ut uẽire poſſint.Prata irrigua ſi aquã habebis:id potiſſimũ facito:ſi aquã non habebis:ſic ut hẽas

q̃plurimũ facito.Hoc mõ prædiũ qđ uis expedit facere. Quot uillicus
cõſeruos:quot boues et aſinos et miniſtros et urẽſilia hr̃e oporteat. Cap.x.

Illic9 uillicos oparios hẽat qnq;:bubulcos duos:ſubulcũ unũ:aſina
u riũ unũ et opilionẽ unũ:boues ternos:aſinos oneratios clitellarios
q ſterc9 uectẽt tres:aſinũ unũ ad oues cẽtũ:uaſa ollariaq; iſtrumẽta
habeat.Ahenũ unũ qđ capiat metretas trigĩta aut pluris:operculũ aheni unũ:
uncos ferreos tres:urceos aq̃rios tres:ĩfundibula duo:ahenũ unũ:qđ capiat ur/
ceos tres:aheni opculũ unũ:ãphoras olarias duas:qnquagenariã unam:itulas
tres:ſitulũ aquariũ unũ:peluim unã:matelionẽ:truliũ:ſcutiſcũ unũ : matellã
naſſiternã:truliã unã:cãdelabꝝ unũ:ſeſtariũ unũ:plauſtra maiora tria:aratra cũ
uomeribɔ ſex:iuga cũ loris ornata tria:ornamẽra bubus ſex:irpicẽ unũ:crates
duas:ſtercotarias q̃tuor:ſirpeas ſeſtercenarias tres:ſemuncias tres:ĩſtrata aſinis
tria:ſtramẽtaria ferrea octo:ſarcula octo:palas quatuor:raſtra qnq;:furculas q̃/
dridẽtes duas:falces fœnarias tres:ſtramẽtarias ſex:arbotarias ſecures tres:cu/
neos tres:fiſcellã farinariã unã:forcipes duas:rutabulũ unũ:foculos duos:do/
lia olearia decẽ:labra todẽ:dolia qs uinacios cõdat decẽ:amurcaria decẽ:ui/
naria decẽ:frumẽtaria uigĩti:lupinariũ unũ:ſeſtertias ſex:labrũ uinaricũ unũ:
ſoliũ unũ:labra aq̃ria qnq;:opcula doliis feriis priua plura:molaſ aſinariaſ ũas:
et truſatiles unas:hiſpaniẽſis unas:mobiliacũ unũ:orbes æneos duos:menſas
duas:ſcãna magna tria:ſcãnum ĩcubiculo unum:ſcabillia tria:ſellas quatuot:
ſollia duo:lectũ incubiculo unũ:lectos loris ſubſtentos quatuor:et lectos cõ/
munis tres:pilam ligneam unam fullonicã:tælum regale unũ:pilas duas:pilũ
fabarium unum:fatrearium unum:ſeminarium unum quo nucleos ſecernat:
modium unum:ſemodium unum:culcitras octo:ĩſtragula octo:puluinos ſe/
decim:operimẽta decẽ:mappas tris:centones pueris ſex.

Alia ĩſtitutio quot et qbɔ cõſeruis et opibɔ ĩſtitui uillicũ oporteat. Cap.xi.

Illicũ uillicos operarios et opera hæc ĩ iugera plura oportet habeat:
u Bubulcum unum:aſinarium unum:ſubulcum unũ:opilionẽ unũ:
ſtabularios quatuor:boues duos:et aſinos ploſtrarios duos:aſinum
molarium unum:uaſa torcula ĩſtructa quatuot:dolia quatuor.Vbi uindemiæ
eſſe poſſint culeũ ſexcentoꝝ:dolia minora decẽ ubi uinaceos condat:frumẽra/
ria uiginti:opercula dolioꝝ et rectoria parua pluta:urnas ſex: amphotas ſpar/
teas quatuor infundibula duo : cola uinaria tria : cola quis florem demãt tria:
urceos muſtarios decem:ploſtra duo:aratra duo:iuga ploſtraria duo : iugum
aſinarium unum:ahenum unum mobile quod capiat culeos triginta:opercu/
lũ aheni unũ:uncos ferreos tres:ahenũ aliud quod capiat culeos decẽ et opcu/
lũ:urceos aquarios duos:ãphorã naſiternã unã:peluim unã: matelionẽ unũ:
trulum unũ:ſitulũ aquarium unum:trulum ſcutriſcum unum : candelabrum
unum.ſcãnum unum:mẽſas duas:ſcabilia quatuor:arcam ueſtiariam unam:
armarium promptuariũ unũ;ſcãna lõga ſex:rotã aquariã unã:modiũ perfer/

ratũ unũ:ſemodiũ unũ:ſoliũ unũ:labꝛ uinariũ unũ:labꝛ lupinariũ unũ:ſeriaſ
decẽ:ornamẽta bub⁹ et aſinis ĩſtrata tria:molas aſinarias unas:truſatilis unas:
falces ſerrulas ſex:falces ſiluaticas quatuor:et arborarias totidẽ:ſecures q̃tuor:
et cuneos totidẽ:uomeres ferreos ſex:raſtra quatuor:raſtros quadridẽtes ſex:
crates ſtercorarias quatuor ſcyrpeas:falculas uinaticas uigĩti:et ruſticarias de-
cẽ:forcipes duas:foculos duos:rutabulũ:corbulas amerinas quattuor:uiginti
quala ſataria:uel alueos quadragĩta:palas ligneas quadragĩta:lĩtres duos:cul-
citras quatuor:ĩſtragula quatuor:puluinos ſex:opertmenta ſex:mappas tres:
cẽtones pueris ſex.

Quot et quę ĩ torculari parari uaſa oportet. Ca.xii.

N torculariũ quæ opus ſint. Vaſis qnis: p̃la ĩẽperata qnq; : ſupuaca-
i nea tria:ſucculas qnq;:ſupuacaneã unã:fũes loreos qnq;:ſubductari-
os qnq;:medipõthos qnq;:trochleas d̃cẽ:capiſtra qnq;:aſſercula qnq;
bimplaſica etiã qnq;:ſerias tres:fibulas quadragĩta:uectes q̃dragira :cõfibulas
ligneas qs arbores cõprimat:ſi dehiſcẽt et cuneos ſex;traperos quinq;: cuppas
minuſculas decẽ:alueos decẽ:palas ligneas decẽ:rutra ferrea quinq;.

Quomõ torculariũ et cellã olearia parare oportet. Cap.xiii.

N torculariũ uſu qd̃ opus ſit. Vrceũ unũ ęneũ qd̃ capiat culeos q̃dra-
i gĩta q̃nq;:uncos ferreos tres:orbẽ ęneũ unũ:molas unas:cribrũ unũ:
incerniculũ unũ:ſecurĩ unã:ſcãnũ unũ:ſeriã uinariã unã:clauẽ torcu-
lario unã:lectũ ſtratũ ubi duo cuſtodes libere cubẽt:et tertius ſeru⁹ una cũ fac-
toribꝫ uti cubet:fiſcinas nouas:uetus epidromũ:puluinũ:coriũ unũ:lucernaſ:
craticulas duas:carnariũ unũ:ſcalas duas. Itẽ ĩ cella olearia hæc opus ſũt. Do-
lia olearia:et opcula:et labra olearia.xiiii.cõchas maioris duas:et mĩoriſ duaſ:
trulas æneas tres:ãphoras olearias duas:urceũ aquariũ unũ:urnã qnquagena-
riã unã:ſeſtariũ oleariũ unũ:labellũ unũ:ĩfundibula duo:ſpõgias duaſ:urceoſ
fictiles urnales duos:trullas ligneas duas:claues cũ cloſtris ĩ cellas duas:truti-
nã unã:centũ pondiũ incertum unum:et pondera certa.

Villã ædificandã quomodo fabro locabis. Cap.xiiii.

Illã ædificãdã ſi locabis nouã ab ſolo:faber hæc faciat oportet. Pa-
u rietes oẽs(uti iuſſit)calce et cemẽtis:pilas ex lapide angulari: tigna
oĩa quę opus ſũt:limina abena duo:poſtes:iugamẽta:aſſeres:fulci-
mẽta:p̃ſepes hibernas et æſtiuas:faliſcas:equile:cellas familiæ:carnaria tria:or-
bẽ:haras decẽ:focũ:ianuã maximã et alterã quã uolet dominus:feneſtras:cla-
tros ĩ feneſtris maioris et minoris bipedales decẽ:lumina ſex:ſcãna tria :ſellas
qnq;:telas togales duas:luminaria ſex paululũ lata:pilã ubi triticũ pinſãt unã:
fulloniã unã:ãtepagamẽta:uaſa torcula duo. Herus materiẽ et quæ opus ſunt
domui pręſtabit:et ad opus dabit. Succidet:dolabit lineabit ſecabitq; materiã
unã dũtaxat. Cõductor uero ligna lapidẽ calcẽ arenã aquã paleas et terrã:un-
de lutũ fiat. Si de cœlo uilla tacta ſiet:de ea re uerba diuĩa uti fiãt:pcuret. Huic
operi preciũ ab dño bono:q bene præbeat quę opus ſũt:et nummos fide bona

ſoluat.In tegulas ſingulas duo.Id rectum ſic numerabitᷓ.Tegula integra quę erit:quæ non erit:unde quarta pars abierit:duæ pro una. Deliciares quæ erũt: pro binis putabũtur:in aliis quot erunt ſingulis quaternæ numerabuntᷓ.Vil/la lapide fundamenta calce ſupra terram pede:cæteros parietes ex latere:iuga/menta et antepagmenta quæ opus erunt:indito.Cætera lex uti uilla ex calce et cemento:precium integulas ſingulas duo id eſt ĩ loco ſalubri bono domĩo. Hæc quæ ſupra poſita ſunt præcia:ex ſigno inani e precium erit loco peſtilẽti: ubi æſtate fieri bono domino non poteſt pars quarta precii accedat.

Maceriæ quo modo ędificentur. Cap.xv.

m Acerias ex calce cemenris ſilice uti dominus oĩa ad opus præbeat: altã pedes qnq;:et culmen pede uno craſſã longã pedibꝰ qndecim: et uti ſublimat locari oportet.parietes uillæ ſi locet in pedes.c.id eſt pedes denos quoquouerſũ hẽat libellũ tres pedes qnos et pticã unã pedes cẽ/tũ.Et ſi ſeſquipedalẽ parietem dñs fundamẽto faciat:et ad opus præbeat : tres pedes longitudini opus eſt calcis modium unum:arenæ modios duos.

Calx quo pacto. Cap.xvi.

c alcem partiario coquendã q dant:ita dant.Calcarius pficit et coqt: et ex fornace calcẽ eximit:et ligna cõficit ad fornacẽ.Dñs lapidẽ li/gna ad fornacem quod opus fiet:prebet.

Materies quo tempore anni tempeſtiua ſit. Cap.xvii.

t Ebus materies itẽ ridica:ubi ſolſticiũ fuerit ad brumã ſemp tẽpeſti/ua ẽ.Quæ materies ſemen habet:cũ maturꝝ ſemen hẽt:tũ tẽpeſtiua ẽ.Quæ materies ſemen nõ habet:cũ glubet tũ tẽpeſtiua eſt:eo qa ſe/men uiridę et maturũ habet.Id ſemen de cupreſſo et de pino qs uis ãni tẽpori/bꝰ legere poſſis.Itẽ qd uis ãni matura ẽ et tẽpeſtiua:ibidẽ ſũt nuces:hic ide ſe/men excidet:et ãniculæ erũt.Et ubi primũ ĩcipiũt hiaſcere:tũ legi oportet: tũ primũ p ſemen ĩcipiũt matura eſſe.Poſtea uſq; adeo ſũt plus mẽſes octo.Hot/notinæ nuces uirides ſũt:ulmis cũ folia cadunt tũ utraq; tempeſtiua fiet.

Torcularium quomodo ædifices. Cap.xviii.

t Orculariũ ſi ædificare uoles:quadtariis uaſis uti cõtractiora fiẽt.Ad hũc modũ uaſa cõponito:arbores craſſas pedes duos: altas pedibus nouẽ cũ cardinibꝰ:foramĩa lõga pedibꝰ tribꝰ et exculpta digitis ſex. Ab ſolo foramẽ primũ pede uno:et ĩter arbores et pietes pedes duos tres duos arbores pedẽ unũ arbores ad ſtipitẽ primũ derectos pedibus ſexdecim:ſtipites craſſi pedeſ duos:alti cũ cardinibꝰ pedibꝰ decẽ:ſuculã pter cardĩes pedes no/uẽ:prelũ lõgũ pedes uigintiqnq;:in ibi lingulã pedes duos:octo pauimentũ: binis uaſis cũ canalibꝰ duobꝰ pedes trigĩtaquatuor:trapetibꝰ locũ deſtra et ſi/niſtra pauimẽtũ pedibꝰ uigiti:ĩter binos ſtipites uectibꝰ locũ pedes uigitiduo. Alteris uaſis ex aduerſũ ab ſtipite extremo ad parietẽ:q põe arborẽ ẽ:pedes ui/giti.Sũma torculario uaſis q̃driuiis:lantudinẽ pedes ſexagita ſex:lõgitudinẽ

pedes qnquagītaduo ſit.Inter parietes et arbores ubi ſtatues:fūdamenta bona
faciro:alta pedibꝫ q̄nqꝫ:inibi lapides ſilices:rotū foꝝ lōgū pedibꝫ qnqꝫ: larum
pedicinis duobꝫ:octo craſſū pedicino uno.Ibi foramē pedicinis duobꝫ facito:
ibiqꝫ arbores pedicino ī lapide ſtatuito.Inter duas arbores:qđ loci ſuperit: ro/
bore expleto:eo plūbū īfūdito:ſupiorē prē arboꝝ digiros ſex altā facito :fiat et
capitulū robuſtū īdicro uti ſiet ſtipites ubi ſtēt. Fūdamēta pedibꝫ qnis facito.
Ibi ſilicē lōgū pedicinis duobꝫ:et latū pedicinis duobus:et craſſū pede uno et
planū ſtatuito:ubi ſtipites ſtatuito.Itē alteꝝ ſtipitē ſtatuito:īſup arbores ſtipi/
teſqꝫ trabē planā īponito:latā pedicinis duobꝫ:craſſā pede uno:lōgā pedibꝫ tri
gīta:uel duplices īdito:ſi ſolidas nō habebis.Sub eas trabes īter canales et pa/
rietes extremos:ubi trapeti ſtent:trabebulā pedū uigintiquatuor īponito ſeſq/
pedalē:aut binas ꝓ ſingulis deſup ponito.In his trabeculis trabes quæ īſup ar
bores ſtipites ſtant:collocato.In his tignis parietes extruito:iungitoqꝫ mate/
riæ:uti oneris ſatis habeat.Harā ubi facies:pedes qnqꝫ fundamēta alta facito:
lata pedibꝫ ſex :harā et canalē rotundā facito latā pedibꝫ quatuor:et cæteꝝ pa/
uimētū totū.Fundamēta pedū duoꝝ facito:primū feſtucato:poſtea cementis
minutis et calce arenato ſemipedē unūquodqꝫ coriū ſtruito:pauimēta ad hūc
modū facito:ubi librGaueris de glarea et calce arenato:primū coriū facito:id pi/
lis ſubigito:idē alteꝝ coriū face eo calcē cribro ſuccretā īdito alte digitoſ duoſ.
ibi de teſta arida pauimētū ſtruito.ubi ſtructū ē:pauito fricatoqꝫ oleo:uti paui
mētū bonū ſiet.Arbores ſtipiteſqꝫ robuſtas aut pineas.Si trabes minores faceſ
uoles:canales extra colūnā expolito:ſi ita feceris:trabes pedū uigintiduoꝝ lō/
gæ erunt.Orbē oleariū latum pedibus quatuor:punicariis coagmentis facito
craſſū digitis ſex:ſubſcudes iligneas adindito.eas ubi cōfixeris:clauis corneis
occludito.In eū orbē tres catenas indito.Eas catenas cū orbibus clauis ferreis
corrigito.Orbē ex ulmo aut ex corylo facito.Si utrūqꝫ habebis alternas īdito.

Quot uaſa uinaria et qbꝫ ſtipitibus:et qualiter facias. Cap.xix.

i N uaſa uinaria ſtipites arboreſqꝫ binis pedibꝫ altiores facito ſupra fo
tamina arboꝝ pedem quæqꝫ uti abſiēt:unæ fibulæ locū facito ſemi/
pedē quoquouerſū:in ſucculā ſena foramina īdito.Foramē qđ pri/
mum facies:ſemipedē ab cardine facito:cæteraqꝫ diuidito q̄rectiſſime.portulū
in media ſucculа facito.Inter arborē mediū qđ erit:id ad mediā collibrato:ubi
portulū figere oportebit:uti ī medio prẹlū recte ſitū ſiet.Lingulā cū facies:de
medio prẹlo collibrato:ut īter arbores bene cōueniat:digitū pollicē laxamēti
facito uectes lōgiſſimos pedū duodecī:uel decē:ſecūdos pedū ſexdecī: tertios
pedū qndecī:remiſſarios pedū duodecī:alteros pedū decē:tertios pedū octo.

Trapeti columnella quo ſit concinnāda modo. Cap.xx.

e Olumnellā ferreā quæ in meditulio ſtat:eā rectā ſtare oportet ī me/
dio ad perpendiculū cuneis ſalignis circūfigi oportet bene.eo plūbū
effūdere caueat:ni labet colūnella.Si aūt mouebit̄:eximito:et piū/

bum fundito:et denuo eodē mō facito:donec nō ſe moueat. Modulos in or/
bes olea ginos ex orchite olea facito:et eos circū plūbato:caueto:ne laxi fiant.
Si aūt labēt in cuppā ferreā eos fundito ī tunicas ſolidas:et latas digitū pollicē
facito labram bifariam:et habeat quas figat clauis duplicibus ne cadant.

Cuppa trapeti quo fabrefiat modo. Cap.xxi.

Vppā facito pedes decem tā craſſam q̄ modioli poſtulabūt :mediā
c inter orbis quæ conueniat tā craſſam q̄ colūnella ferrea erit. Eā me/
diam pertundito:uti colūnella indere poſſis.eo fiſtulam ferream in
dito:quæ in colūnellā cōueniat et ī cuppā.Inter cuppā deſtra ſiniſtraq; ptun/
dito late digitos primoris q̄tuor:alte digitos primoris tres : ſub cuppa tabulā
ferreā lata cuppa media erit:ptuſam figito:quæ in colūnellā cōueniat dextra
ſiniſtraq;:foramina ubi feceris:laminis circūplectito replicato in inferiorē par/
tem cuppæ oīs quatuor laminas dextra ſiniſtraq;:foramīa utrinq; ſecus lami/
nas.Sublaminas poculis minutis ſupponito:eaſq; inter ſeſe configito:ne fora/
mina maiora fiant:quo cuppæ minuſculæ uidētur.Cuppam qua fini in mo/
diolos erit:utrinq; ſecus imbricibus ferreis quatuor deſues:ibiq; utrinq; ſecus
facito:q figas.imbrices medias clauulis figito. Supra ībrices extrinſecus cup/
pam pertundito:qua clauus eat:qui orbem claudat.Inſuper foramen librariū
ferreū digitos ſex latū indito:ptuſūq; intrinſecus qua clauus eat: Hæc oīa ei9
rei cauſa fiunt:uti ne cuppa ī lapidem conterat᷄.Armilas quatuor facito:quas
circum orbem indas:ne cuppa et clauus conterantur.Vtrinſecus cuppam ma/
teria ulmea aut faginea factam.ferrum fac tum quod opus erit uti idē faber fi/
gat. Lx.operæ opus ſūt:cum plūbū in cuppam emitas.iiii.cuppam q cōcin/
nat:et modiolos qui indat et plumbet operas fabri dumtaxat octo.Idem tra/
petum oporter acommodet ſumptui.Summa.lxxii.præter adiutores.

Quomodo faber trapetum accommodet. Cap.xxii.

Rapetū hoc modo accōmodare oportet:librator uti ſtatuat. Pariter
t a labris digitū minimū orbē abeſſe oportet . Ab ſolo mortarii orbes
cauere oportet:ne qd mortariū terār.Inter orbē et miliariū unū digi/
tū ītereſſe oportet:ſi plus ītererit:atq; orbes nimiū aberūt:funi circūligato mo
liariū arcte:et crebro uti expleas qđ nimiū ītereſt:Si orbes altiores erūt:atq; ni/
miū mortariū deorſū teret orbiculos ligneos ptuſos ī miliariū ī colūnellā ſup
ponito:eo altitudinē tēparo.Eodē mō latitudinē orbiculis ligneis aut armillis
ferreis tēperato:uſq; dū recte tēperabit᷄.Trapetus emptus ē in ſueſſano nūmis
quadringētis:et olei.p.L.cōpoſturę nūmis ſexagīta:uectura boū et operas ſex
nūmis ſeptuagītaduobus.cuppæ ornamēta totidē:olei torculū et uaſa cætera
nūmis ſeptingētis:cæterus ornat9 domi Pōpeiis emptus ē nūmis tricētis oc/
togintaquatuor:uectura ducētis octoginta nūmis empta ē.Domi melius cō/
cinnat᷄ et accōmodat᷄:Eo ſumptu opus ē.Si orbes ueteres trapeto parabis me
dios craſſos pede uno digitos tres et altos pede uno:foramen ſemipedē quo/

quouorſũ eos aduexetis ex trapeto tẽperato. Venũt' trapeti ad acertas nũmis centum octoginta:tẽperãt' nummis triginta:tantidem Pompeiis emuntur.

Quæ ad uindemiã opus ſunt:in tẽpore parent'. Cap.xxiii.

Ace ad uindemiã quæ opus ſũt:uti parent':uaſa lauent':corbulæ ſar/
f ciant':picent' dolia:et alia q̃ opus ſũt picẽt':et cũ pluet:aqua ĩbuãt':
et quala parent' et ſarciant'.far molat'.mænę emant'.oleę caducę ſa/
liant'. Vuas miſellas ad uinũ p̃liganeum qd oparii bibãt ubi tẽpus erit:legito: ſuccũ pariter oĩum dierũ pariter ĩ dolia diuidito. Si opus erit: defrutũ ĩdito in muſtũ:cineris lixiui cocti ptẽ quadrageſimã addito defruti uel ſalis ſeſqlibrã ĩ culeũ ĩdito. Marmor ſi ĩdes ĩ culeũ:librã ĩdito ĩ urnã:et miſceto cũ muſto. Si in doliũ reſinã ĩdes:in culeũ muſti.p.iii.bñ cõminuito:inde in fiſcellã indito:et facito uti ĩ dolio muſti pẽdeat:eã crebro quaſſato uti reſina deliqueſcat. Si ĩderis defrutũ aut marmor aut reſinã dies uigĩti pmiſceto crebro:tribulatoq; quotidie. Totiuũ muſtã circũcidaneũ ſuo cuiq; dolio diuidito:additoq; pariter.

Vinum græcum et helueolum quo fiat modo. Cap.xxiiii.

Inũ gręcũ hoc mõ fieri oportet Vuas apicias pcoctas bñ legito. Vbi
u delegeris ĩ ei9 muſti culeũ aquę marinę ueteris q̃rtas binas:uel ſalis
puri modiũ et eũ ĩ fiſcellã ſuſpẽdito:ſinitoq; cũ muſto diſtabeſcat. Si helueolũ uinũ facere uoles:dimidiũ helueoli dimidiũ apicii ĩdito:defrutiq; ueteris ptẽ triceſimã addito. Quicqd uini defrudabis:ptẽ triceſimã defruti addito.

Vinũ coctũ quo fiat modo. Cap.xxv.

Vom uinum coctũ erit:et cum leget' facito:uti ſeruet' familiæ pri/
q mũ. Sicq; facito:ſtudeas bene pcoctum ſiccumq; legere:ne uinũ no/
men perdat. Vinaceos quotidie recentes ſuccernito: lectos æſtibus ſubſternito:uel cribrũ eius rei paratoreos cõculcatos in dolia picata indito:uel in latum uinarium picatum. id bene iubeto oblini:quod des bubus p hiemẽ. Indidem ſi uoles lauito paululum:et lorea erit familiæ quod bibat.

Quod uindemia facta uaſa reponantur. Cap.xxvi.

Indemia facta uaſa torcula corbulas fiſcinas funis paribula fibulas iu
u beto ſuo qcqd loco cõdi. Dolia cũ uino bis ĩ die face extergeant'. Pri/
uas ſcopulas in dolia facito habeas illius rei:quis labra doliorũ circũ/
frices. Vbi erit lectum poſt dies triginta ſi bene deacinata erũt dolia: oblinito. Si uoles de fæce demere uinum:tum erit ei rei optimum tempus.

Sementim uti facias. cap.xxvii.

Ementim facito ita:ocymum uitiam fœnum gręcũ fabam eruũ pa/
ſ bulum bubus dato. Alterã et tertiam pabuli ſationem facito. Deĩde
alias fruges ſerito:ſcrobiſq; inuectito oleis ulmis uitibus ficis ſimul cum ſemine ſerito:ſi erit locus ſiccus:tum oleam pro ſemẽti ſerito:et quæ ante ſatæ erunt:tenetas tum ſupputato:et arbores ablaqueato.

Oleas uites et ficos et cæteras arbores cum ſeres:quõ ſeras. Cap.xxviii.

Leas ulmos ficos poma uites pinos cupreſſos cū ſeres:bn̄ cū radicibus
o eximito cū terra ſua q̄plurima:circūligatoq; uti ferre poſſis ĩ alueo:aut
ĩ corbula ferri iubeto. Caueto aūt ne cū uent⁹ ſiet aut ĩber effodias aut
feras. Nā id maxīe cauēdū ē ĩ ſcrobe q ĩpões:ſūmā terrā ſubdito. Poſtea opito
terra radicib⁊ fœni:deīde calcato pedib⁊ bene:inde feſtucis uectibuſq; calcato:
quāoptīe poteris. Id erit ei rei primū. poſt hæc arbores craſſiores digitos qnq;
quę erunt:eas præciſas ſerito:oblinitoq; fimo ſūmas et folus alligato.

Stercus ad arbores colēdas uti diuidas. Cap.xxviiii.

Tercus diuidito ſic. Partē dimidiā ĩ ſegetē ubi pabulū ſeras ĩuehito:et
f ſi ibi olea erit:ſimul ablaqueato:ſtercuſq; addito. Poſtea pabulū ſerito:
ptē quartā circū oleas ablaqueatas q̄maxime opus erit:addito: terraq;
ſtercus operito. Alteram quartam partem in pratum reſeruato: idq; cū maxīe
opus erit ubi fauonius flabit:euehito luna ſilenti.

Quō bubus des et ouibus frondem. Cap.xxx.

Vbus frōdē populeā ulmeā querneā ficulneāq; uſq; dū habebis dato.
b Ouib⁊ frōdē uiridē uſq; dū hēbis p̄bero. Vbi ſemētim facturus eris: ibi
oues delegato:et frōdē uſq; ad pabula matura dato. Pabulū aridū qđ
cōdideris in hieme:q̄maxime cōſeruato: cogitatoq; hiems q̄longa ſiet.

Ad oleam cogendamq; opus ſint. Cap.xxxi.

D oleā cogēdā quę opus erūt parēt. Vimina matura ſalices p tp̄s legā
a tur:uti ſit unde corbulæ fiāt:et ueteres ſarciāt. Fibulæ unde fiant: ari-
dæ iligneæ ulmeæ nuceæ ficulneæ face uti ĩ ſterc⁹ aut ĩ aquā cōiiciāt.
Inde ubi opus erit:fibulas facito:uectes iligneos aqfolios laureos aut ulmeos
facito:uti ſiēt parati. p̄lū de ſappino atra potiſſimū facito:aut ulmeā aut pineā
uel nuceā. Hāc atq; aliā materiē oēm cū effodies:luna decreſcēte eximito poſt
meridiē ſine uēto auſtro. Tū erit tēpeſtiua:cū ſemē ſuū matuꝝ erit. Cauetoq;
ne p torē trahas aut doles materiē. Quę ſemē matuꝝ nō hēbit:cū glubet tēpe-
ſtiua erit. Vēto auſtro caueto:ne quā materiē neue uinū tractes niſi neceſſario.

Vti mature arbores putentur. Cap.xxxii.

Ineas arboreſq; mature face uti ĩcipias putare. Vites ꝑpages ſulcos ſur
u ſum uorſū quoad ei⁹ facere poteris uitis facito uti ducas. Arbores hoc
mō putent:rami diuaricēt quos relinques:et uti recte cędāt:et ne ni-
mium crebri relīquant:uites bene nodentur per omnes ramos diligenter: ca-
ueto ne uitem præcipites:et ne nimiū perſtringas:arbores uti bene maritæ ſint
uiteſq; uti ſatis multæ afferantur:et ſicubi opus erit de arbore deiiciantur:et in
terram deprimantur:et biennio poſt præcidito ueteres.

Vinea quo mō curetur:et uetus renouetur. Cap.xxxiii.

Ineā ſic facito:uti curet. Vitē bene enodatā deligato recte flexuoſa ne
u ſit:ſuſū uorſū ſemp adducito:quoad eius poteris: uitiarios cuſtodeſq;
relinqto. Quamaltiſſimā uineā facito alligatoq; recte:dū ne nimiū cō-

ſtringas. Hoc mō eā curato: capita uiriū ꝑ ſementim ablaqueato: uineā putatā circūfodito: arare īcipito ultro citroqꝫ ſulcos ꝑpetuos ducito. Vites teneras q̄ primū ꝓpagato: ſed occato: ueteres q̄minimū caſtrato: potius ſi opꝰ erit: deiicito: bieniōqꝫ poſt ꝓcidito. Vitē nouellā reſecari tū erit tp̄s: ubi ualebit. Si uinea a uite caluata erit: ſulcos īterpōito: ibiqꝫ uiuitadicē īſerito: umbrā ab ſulcis remoueto: crebroqꝫ fodito. In uinea uetere ſerito ocymū. Si macra erit qđ granū capiat ne ſerito: et circum capita addito ſtercus paleas uinaceas aut aliqd hoꝝ: quo rectiꝰ ualeat. Vbi uinea frōdere cœperit: pāpinato. Vineas nouellas alligato crebro: ne caules fatæ ꝑfringantur. Et quę iā uiris in pricā ibit: eius pāpinos teneros alligato leniter: corrigitoqꝫ: uti recte ſpectēt. Vbi uua uaria fieri cœperit: uites ſubligato pāpinatoqꝫ: et uuas expellito: circū capita ſarrito. Salictum ſuo tēpore cædito: glubito: arcteqꝫ alligato. Librū cōſeruato: et cū opus erit ī uinea: ex eo in aquam cōiicito. Vimina unde corbulæ fiant: cōſeruato.

De ſementi faciūda et quo loco. Cap xxxiiii.

Edeo ad ſementi. Vbi qſqꝫ locus frigidiſſimus aquoſiſſimuſqꝫ erit: ibi primū ſerito. In calidiſſimis locis ſementī poſtremū fieri oportet. Terrā caue carioſā tractes. Ager rubricoſus et terra pulla arterina rudeta et arenoſa. Item quæ aquoſa non erit: ibi lupinum bonum fiet. In creta et uligine et rubrica et ager qui aquoſus erit: ſemen adoreum potiſſimū ſerito: quę loca ſicca et non herboſa erunt et aperta ab umbra: ibi triticum ſerito.

Quis locis faba ſiligo et hordeum ſeri debeat. Cap xxxv.

Abā ī locis ualidis nō calamitoſis ſerito. Vitiā et fœnū græcū q̄minīe herboſis locis ſerito. Siliginē triticū ī loco apto et celſo: ubi ſol q̄diutiſſime fiet: ſeri oportet. Lentī ī rudeto et rubricoſo: q herboſus nō fiet ſerito. Hordeum q locus nouus erit: aut qui reſtibilis fieri poterit: ſerito. Trimeſtrem quo in loco ſementim maturam facere nō poteris: et qui locus reſtibilis craſſitudine fieri poterit: ſeri oportet. Rapinam et coles rapicii unde fiant et raphanum in loco ſtercorato bene aut in loco craſſo ſerito.

Quod ſtercus præſtātius ad ſegetem. Cap.xxxvi.

Vę ſegetē ſtercorāt. Stercꝰ colūbinū ſpargere oportet ī pratū, uel ī hortū uel ī ſegetē. Caprinū: ouilū: bubulū itē cęteꝝ ſtercꝰ oē ſedulo cōſeruato. Amurcā ſpargas uel irriges ad arbores circū capita maiora āphoras: ad minora urnas cū aquæ dimidio addito: et prius ablaqueato nō alte.

Quę mala in ſegete ſint. Cap.xxxvii.

I carioſam ī terrā iacies cicer: qđ uellitᷣ ſalſum ē: et malū. Hordeū et fœnū græcū et eruū: hæc oīa ſegetē exuggūt: et oīa quę uellūtᷣ ex eis mala ſūt. Nucleos ī ſegetē ne indideris: q ſuffocāt fruges. Lupinū faba uitia et cætera ſtercus unde facias habēt. Lupinū paleas fabalia et cætera itidem. Acerns frōdē iligneā querneā et ſegetū ſtipulas: ebulū et cicutā et circū ſata herbā altā ſuccide: et eā ſubſternito ouibꝫ bubuſqꝫ. Frōdē putridā et partē de nu-

eleis ſuccernito:et in lacũ cõiicito:eo aquã addito ꝑmiſcetoq; rurro bene. Inde
lutũ circũ oleas ablaqueatas addito:et nucleos itẽ cõbuſtos addito. Vinea ſi
macra erit:ſarmẽta ſua cõcidito minute:et ibidẽ inarato aut infodito. Per hie/
mẽ lucubratiõe hęc facito. Ridicas et palos quos pridie ĩ tecto poſueras ſiccoſ:
dolato:faculas facito. Stercus egerito:ſi ſi intermeſtris lunaq; dimidiata ſit:tũ
ne tangas. Materiẽ quã effodies aut præcides ab terra diebus ſeptẽ qbus lũa
plena fuerit:optime eximetur. Omnino caueto:ne quã materiã doles neu cæ/
das neu tãgas ſi potes niſi ſiccã neu gelidã neu torulẽtã. Frumẽta bis face ſar/
rias rũceſq;:auenãq; diſtrĩgas. De uinea et arboribꝫ putatis ſarmẽta deterge:fi
ſcinã face:et uites et ligna ĩ caminũ cõgere:ficulnea et codicillos ĩ acetuũ cõ/
ponito.

De fornace calcarea. Cap.xxxviii.

Ornacẽ calcareã pedes latã decẽ facito:altã pedes uiginti uſq; ad pedes
f tres ſũmã latã redigito. Si uno pręfurnio coques:lacunã ĩtus magnã fa
cito uti ſatis fiet:ubi cinerẽ cõcipiat:ne foras ſit educẽdus. Fornacẽ bñ
ſtrui facito:foras totã fornacẽ ĩfimã cõplectat̃. Si duobꝫ p̃furniis coques;lacu/
na nihil opus erit. Cũ cinere eruto op⁹ erit:altero p̃furnio eruito:ĩ altero ignis
erit: Ignẽ caueto ne ĩtermittas:qn ſẽp ſiet:neue noctu neue ullo tp̃e ĩtermittat̃
caueto. Lapidẽ bonũ in fornacẽ q̃ diuriſſimũ q̃ minime uariũ in fornacẽ ĩdito.
Cũ fornacẽ facies:fauces præcipites deorſum facito. Vbi ſatis foderis:tũ for/
naci locũ facito:ut q̃ altiſſima et q̃ minime uentoſa ſiet. Si parũ altã fornacẽ ha/
bebis:ubi facies lateres:ſummũ ſtatuito aut cementi ſummã cũ luto extrinſec⁹
oblinito. Cũ ignem ſubdideris:ſi qua flamma exibit:luto oblinito ne niſi per
orbẽ ſũmũ. Vent⁹ ad p̃furniũ caueto ne accedat. Inibi auſtrũ caueto ꝑmaxĩe.
Hoc ſigni erit:ubi calx cocta erit:ſũmos lapides coctos eſſe oportebit. Item ĩ/
fimi lapides cocti cadent:et flamma minus fumoſa exibit. Itaq; ſi ligna et uir
ga non poteris uendere:neq; lapidem habebis unde calcem coquas:de lignis
carbones coquito:uirgas et ſarmenta quæ tibi uſtioni ſupererunt:in ſegetem
cõburito. Vbi eas cõbuſſeris:ubi papauer ſerito.

Quid cõfici per tempeſtatem debeat. Cap.xxxviiii.

Bi tempeſtates malæ erunt:cum opus fieri nõ poterit:ſtercus de ſterq/
u linio egerito. Bubile ouile cortem et uillam bene purgato:dolia plum/
bo uincito uel materie quernea uiti ſicca alligato. Si bñ ſarſeris aut be/
ne alligaueris:et in rimas medicamẽtũ ĩdideris:beneq; picaueris quoduis do/
lium uinariũ facere poteris. Medicamentũ in doliũ hoc mõ facito:cæræ prẽ.i.
reſinę prẽ.i.et ſulphuris partẽ.xxxiii. Hæc oĩa in calicẽ nouũ ĩdito. Eo addito
gypſum cõtrito uti craſſitudo fiat quaſi emplaſtrũ:et eo dolia ſarcito. Vbi ſar/
ſeris qui colorem eundem facias:cretæ crudæ partes duas calcis tertiam cõmi/
ſceto:inde laterculos facito:coquito in fornacem:conterito:idq; inducito. Per
imbrem in uillã quærito:quid poſſit fieri. Ne ceſſetur mũdicias facito. Co/
gitato ſi nihil fiet:nihilominus ſumptum futurum.

Quid ueris tempore fiat. Cap.xl.

Et uer hęc fieri oportet. Sulcos et ſcrobes fieri ſeminariis: uitiatius locũ
p uerti: uites ꝓpagari. In locis craſſis et humectis ulmos ficos poma oleaſ
ſeri oportet. Ficos oleas mala pira uites ĩſeri oportet lũa ſilẽti poſt me/
ridiẽ ſine uẽto auſtro. Oleas ficos pira mala hoc mõ ĩſerito: quẽ ramũ ĩſiturus
eris ꝓcidito: ĩclinato aliquãtulũ ut aqua defluat. Cũ ꝓcides caueto: ne libꝝ cõ/
uellas. Sumito tibi ſurculũ durũ: eũ ꝑacuito: ſalicẽ græcã diſcindito: argillam
uel cretã coaddito arenę paululũ et fimũ bubulũ: Hęc una bene cõdẽſato q̃/
maxĩe uti lutũ fiat: dein capito tibi ſciſſã ſalicẽ: eaq; ſtirpẽ ꝓciſã circũligato: ne
liber frãgat᷑. Vbi id feceris: ſurculũ ꝑacutũ ĩter libꝝ et ſtirpẽ arcito primoris di
gitos duos: poſtea capito tibi ſurculũ qđ gen⁹ ĩſerere uoles: eũ primorẽ ꝑacui/
to obliquũ primoris digiotꝫ duos: ſurculũ aridũ quẽ acueris: eximito: eoq; ar/
cito ſurculũ quẽ ĩſerere uoles: libꝝ ad libꝝ uorſũ facito arcito uſq; adeo quo ꝑ/
acueris. Idẽ alteꝝ ſurculũ tertiũ quartũ facito. Quot genera uoles: tot ĩdito: ſa/
licẽ græcã ãpli⁹ circũligato: lũto dẽſato ſtirpẽ oblinito digitos craſſũ tres. In/
ſup lĩgua bubula obtegito ſi pluat: ne aqua ĩ libꝝ ꝑmaneat: eã lĩguã ĩſup librũ
alligato ne cadat: poſtea ſtramẽtis circũdato: alligatoq; neu gelu noceat.

Vitis ĩſitio et piroꝝ et maloꝝ quali mõ fiat. Cap.xli.

Itis ĩſitio una ẽ ꝑ uer: altera ẽ cũ uua floret: ea optima ẽ. Piroꝝ et maloꝝ
u ĩſitio ꝑ uer et ꝑ ſolſtitiũ dies q̃nquaginta et ꝑ uindemiã. Oleæ et ficoꝝ
ĩſitio ẽ ꝑ uer. Vitẽ ſic ĩſerito. Præcidito quã ĩſeres: eãq; mediã diffindi/
to ꝑ medullã: eo ſurculos præacutos ſarcito. Quos ĩſeres medullã cũ medulla
cõponito. Altera ĩſitio ẽ. Si uitis uitem cõtingat: uitem utrinq; tenerã præacui/
to obliq; et inter ſeſe medullã cum medulla libro colligato. Tertia inſitio eſt.
Terebra uitem quã inſeres: pertundito q; eo duos ſurculos uitigineos qđ ge/
nus eſſe uoles: inſertos obliquos arcito ad medullam: facito ut medullæ me/
dullam cõiungas arcito: ea quæ terebraueris alterum ex altera parte. Eos ſur/
culos facito ſint longi pedes binos: eos in terram dimittito: replicatoq; ad ui/
tis caput medias uitis uinclis in terram defigito: terraq; operito. Hęc oĩa luto
prædicto oblinito alligatoq; integitoq; ad eum modum tanq̃ oleas.

Ficorum et olearum inſitio alio modo. Cap.xlii.

Icos et oleas altero mõ inſerito. Quod genus aut ficum aut oleam eſſe
f uoles: inde librum ſcalpro eximito: et alterum librum cum gemma de
eo fico: quod genus eſſe uoles: fico apponitoq; in eum locum unde ex/
traxeris in alterum genus: facitoq; uti conueniat. Librum longum facito di/
gitos tres et ad eundem modum oblinito: integitoq; uti cætera.

Vites et oleæ quõ infodiantur. Cap.xliii.

Vlcos ſi loc⁹ aquoſus erit: alueatos eẽ oportet: latos ſũmos pedes tres:
ſ altos pedes q̃tuor: ĩfimũ latũ pedẽ unũ et palmũ. eos lapide circũſter/
nito. Si lapis nõ erit: perticis ſaligneis uiridibus cõtrouerſis collaris con/

ſternito. Si ptica nō erit:ſarmētis colligatis. Poſtea ſcrobes ſimili mō facito:altos pedes tres.ſ.latos pedes q̄tuor:et facito uti d̄ ſcrobe aqua ī ſulcū defluat:et ita oleas inſerito. Vitibus ſulcos et ꝓpagationes ne minus pedibus binis quoquouerſus facito. Si uoles uinea cito creſcat:et olea quā ſeueris:ſemel in menſe ſarrito:ſulcos et circum capita oleagina quot menſibus donec trimæ erunt: fodere oportet. Eodem modo cæteras arbores ꝓcurato.

Oliuetum quo tempore putetur. Cap.xliiii.

o Liuetū diebꝫ qndecī añ æqnoctiū uernum īcipito putare. Ex eo die dies q̄dragītaqnq; recte putabis. Id hoc mō putato: loc⁹ q recte ferax erit:quę arida erūt:et ſiqd uent⁹ īterfregerit:ea oīa eximito.q locus ferax nō erit:eo plus cōcidito:atatroq; bene enodato:ſtirpeſq; leues facito.

Quantum talam oleaginam decidas. Cap.xlv.

t Aleas oleagīas:quas ī ſcrobe ſatur⁹eris:tripedaneas decidito:diligēterq; tractato:ne liber laboret:et cū dolabis aut ſecabis q̄s ī ſemīario ſatur⁹ eris:pedales facito:eaſq; ſic īſerito. Loc⁹ bipalio ſubact⁹ ſiet: bñq; terra tenera ſi ſiet.bñq; glutu ſciet.Cū taleā d̄mittes:pede rārū opprimito. ſi paꝝ dīcēdit maleolo aut mateola adigito:cauetoq; ne libꝫ ſcīdas cum adigeſ. Palo prius locū feceris:quo taleam demittas. Si ita ſeueris:utilis fiet talea: meliuſq; uiuet. Taleæ ubi trimæ ſunt:tum deniq; tibi cutæ ſunt: ubi libet ſeſe uertet. Si in ſcrobibus aut in ſulcis ſeres:ternas taleas ponito:eaſq; diuaricato: uel oculos ſerito ſupra terram ne plus quatuor digitos trāſuorſos emineāt.

Seminarium quo fiat modo. Cap.xlvi.

ſ Eminariū ad hūc modū facito. Locū q̄optimū et aptiſſimū et ſtercoratiſſimū poteris et q̄ſimilimū gen⁹ terrę ubi ſemīa poſitur⁹ eris: hoc uti ne nimis lōge ſemīa ex ſeminario ferāt. Eū locū bipalio uortito.delapidatoq; et circūſepito bñ:et ī ordīe ſerito:ī ſeſqpedē quoquouorſum taleā demittito:opprimitoq; pede:et ſi patū deprimere poteris: maleo aut matiola adigito: digitū ſupra terrā facito ſemīa emineāt:fimo:bubulo ſūmā taleam obliniro:ſignūq; apud taleā apponito:crebroq; ſartito . Si uoles cito ſemina creſcant:ad eundem modum alia ſemina ſerito.

Arundinetum et uitiarium uti ſeratur. Cap.xlvii.

a Rūdinē ſic ſerito. Ternos pedes oculos diſpōito. Viriariū eodē mō facito ſeritoq;. Vbi uitis bima erit:reſecato. Vbi trima erit:eximito. Si pecus paſcet. Vbi uitē ſerere uoles ter:pri⁹reſecato q̄ ad arborē pōas. Vbi qnq; nodos ueteres habebit:tū ad arborē ponito:quot annis porrinā ibi ſerito: quot ānis habebis qd eximas.

Semina cupreſſi piri nucis et pini et cęteraꝝ arborum qualiter ferant:ac foueantur. Cap.xlviii.

p Omariū ſeminariū ad eūdē modū atq; oleaginū facito: Suū q̄dq; gen⁹ taleaꝝ ſerito. Semen cupreſſi ubi ſeres:bipalio uortito:uere prīo ſerito: porcas pedes qnos latas facito:eo ſtercus minutū addito et conſerito:

glebaſq; cōminuito. Porcā planā facito paululū cōcauā. Tū ſemē ſerito cribro tanq̄ linū: et eo terrā cribro icernito altā digitū trāſuerſum: eā terrā tabula aut pedibus cōplanato: furcas circū affligito. eo pticas īcēdito. eo ſarmēta aut crateſ ficarias īponito: quæ frigus defendant et ſolē. uti ſubtus hō ābulare poſſit facito: crebro runcatoq; ſimul ac herbas ſi cœperint naſci eximito. Nam ſi herbā duram uelles: cupreſſos ſimul euelles. Ad eundē modum ſemen pirorū malorum ſerito: tegitoq;. Nuces pineas ad eundem modum ſerito.

Vti uinea uetus de loco tranſferatur. Cap. xlviiii.

u Ineā ueterem ſi in aliū locū trāſferre uoles: dūtaxat brachiū craſſum licebit. Primū deputato binas gēmas: nec amplius relinqto: ex radicibꝰ bene effodito: uſq; radices perſequito: et caueto ne radices ſaucies. ita uti fuerit: ponito ī ſcrobe aut in ſulco: operitoq; et bene occultato. Eodēq; mō uineā ſtatuito alligato laxatoq; uti fuerat: crebroq; fodito.

Prata quomodo ſerantur. Cap. L.

p Rata primo uere ſtercorato luna ſilenti: quæ irrigua nō erunt. Vbi fauoniꝰ flare cœperit: tū prata defendes: depurgatoq;. herbas malas oīs radicitꝰ effodito. Vbi uineā deputaueris: acetuū lignoꝶ uirgarūq; facito. Ficos īterputato: et ī uinea ficos ſuccidito alte: ne eas uites ſcādant. Seminariū facito: et uetera reſarcito. Hoc facito anteq̄ uineā defodere īcipias. Vbi daps ꝓfanata cōmeſtaq; erit: uerno arare incipito: et loca primū arato quæ ſicciſſima erūt: et quæ craſſiſſima et aquoſiſſima erūt: ea poſtremū arato: dū ne prius obdureſcāt. Propagatio oleę pomorūq;. Cap. Li.

p Ropagatio pomoꝶ aliarumq; arboꝶ ab arbore abs terra pulli q naſcentur: eos in terram deprimito: extollitoq; primorem partem uti radicē capiat. Inde biēnio poſt effodito: ſeritoq;. Ficū oleā malū punicū coroniū aliaq; mala oīa laurum myrtum nuces pręneſtinas platanū. Hęc omnia a capite propagari eximiq; ſeriq; eodem modo oportet.

Quæ diligentius propagari uoles. Cap. lii.

q Væ diligētius propagari uoles: in aulas aut in qualos pertuſos ꝓpagari oportet: et cum his in ſcrobem deferri oportet. In arboribꝰ ubi radices capiant: calicem pertundito: per fundum aut qualum ramū quem radicem capere uoles traiicito. Eū qualū aut calicem terra impleto: calcatoq; bene: in arborem relinquito. Vbi ita fuerit: ramum ſub qualo pręcidito. Qualum incidito ex una parte prope imum. Si uero calix erit conquaſſato cū eo qualo aut calice in ſcrobe poſito. Eodem modo uitem facito: eam āno poſt recidito: ſeritoq; cum qualo. Hoc modo quodq; genus uitis propagabis.

De fœniſicio. Cap. liii.

f Oenum ubi tempus erit: ſecato: cauetoq; ne ſero ſeces. Priuſq̄ ſemen maturum fiet ſecato: et quod optimum fœnū erit: ſeorſum condito. Per uer cum arabitur: ante q̄ ocymum naſcatur: des quod edant.

Bubus pabulum. Cap.liiii.

Vbus pabulũ hoc mõ parari dariqꝫ oportet. Vbi ſemẽtim paraueris:
b glãdẽ parari legiqꝫ cõuenit:et ĩ aquã cõiici: Inde ſemodios ſingulis
bub9 ĩ dies dare oportet(et ſi nõ laborabũt:paſcãt ſati9 erit)aut mo-
diũ uinaciorꝫ quos ĩ doliũ cõdideris. Interdiu paſcito:noctu fœni pondo.xxv.
uni boui dato. Si fœnũ nõ erit:frõdẽ ilignẽã et ederatiã dato. Paleaſ triticeaſ et
ordeaceas acus fabaginũ uiciã uel de lupino:itẽ de cæteris frugibꝫ oĩa cõdito.
Cũ ſtramẽta cõdes:quę herboſſiſſima erũt:ĩ tecto cõdito et ſale ſupſpargito.
Deĩde ea ꝑ fœno dato. Vbi uerno dare cœpis:modiũ glãdis aut uĩaciorꝫ dato:
aut modiũ lupini macerati et fœni.p.xv. Vbi ocymũ tẽpeſtiuũ erit:dato pri-
mũ.Mãibꝫ carpito:id re naſcet.Quod falcula ſecueris:nõ renaſcet. Vſqꝫ ocy-
mũ dato donec areſcat.Itẽ tẽpare poſt uiciã dato:poſtea panicũ dato:ſcdm pa-
nicũ frondẽ ulmeã dato. Si populneã habueris admiſceto:ut ulmeæ ſatis ſiet.
Vbi ulmeã nõ habebis:quernẽã et ficulneã dato. Nihil ẽ qđ magis expediat:q̃
boues bñ curare. Boues niſi ꝑ hyemẽ:cũ nõ arabũt:paſci nõ oportet. Nã uiride
cũ edũt:ſemꝑ id expectãt:et fiſcellas hr̃e oportet:ne herbã ſectent cũ arabunt.

De lignis domini. Cap.lv.

l Igna domino in tabulato condito:codicillos oleagineos radices in
aceruo ſub dio metas facito.

Familiæ cibaria quanta dentur. Cap.lvi.

Amiliæ cibaria qui opus facient per hiemẽ tritici modios.iiii.s.uil-
f lico uillicæ epiſtatæ:opilioni modios.iii.Compeditis per hyemem
panis pondo.iiii. Vbi uineam fodere cœperint: panis.p.v.uſqꝫ adeo
dum ficus eſſe cœperint:deinde ad panes.iiii.redito.

Vinum familiæ quantum detur. Cap.lvii.

Inum familiæ ubi uĩdemia facta erit:lorã bibat mẽſes.iii.mẽſe.iiii.
u heminas.i.in mẽſe congios.iii.mẽſe.v.vi.vii.viii.ĩ dies ſeſtarios.i.ĩ
mẽſe cõgios.v.Nono.x.xi.ĩ dies hemĩas.iii.i. Amphorã.Hoc am-
plius ſaturnalibus et cõpitalibus in ſingulos congios ꝑ hoĩe. Sũma uini ĩ ſin-
gulos hoĩes intra annum cum cõpeditis ut quicqd operis facient: ꝑ portione
addito.Eos nõ eſt nimium in annos ſingulos uini.iiii.x.ebibere.

Pulmentarium familiæ quantum detur. Cap.lviii.

Vlmẽtarium familiæ oleę caducę q̃plurimum cõdito. Poſtea oleaſ
p tẽpeſtiuas unde minimũ olei fieri poterit:eas condito et parcito:uti
q̃diutiſſime durent. Vbi oleæ cõmeſæ erunt:halecẽ et acetum dato.
Oleum ĩ menſes dato unicuiqꝫ.s.i.Salis unicuiqꝫ in anno modium ſatis eſt.

Veſtimenta familię. Cap.lviiii.

Eſtimenta familię tunicam.p.iii.s.ſaga alternis annis quotienſcũqꝫ
u tunicã aut ſagam dabis:prius ueterem accipito:unde centões fiant:
Sculponias bonas alternis ãnis dare oportet.

Bubus cibaria. Cap.lx.

Vbus cibaria ãnua ſingula in iuga ſingula lupini modios.c.xx.aut
b glãdis.modios.cc.xl.fœni põdo.lxxi.ocymi fabæ modios.xx.ui/
cię modios.xxx.Pręterea gñari uidero:uti ſatis uicię ſeras.Pabulũ
cũ ſeres:multas ſationes facito. Quõ ager colat᷑. Cap.lxi.

Vid eſt primũ agrũ bene colere? Quid ſecũdũ? Bene arare. Tertio?
q Stercorare.Qui oletũ ſępiſſimę et altiſſimas radices exarabit:ſi ma/
le arabit:radices ſurſũ abibũt:craſſiores fiẽt:et in radices uites oleæ
abibunt.Agrum frumentarium cum aras:bene et tempeſtiue ares: ſulco uario
ne ares.Cæteta cultura eſt multum ſerere et diligenter eximere ſemina : et per
tẽpus radices ꝙplurimas cũ terra ferre. Vbi radices bene operueris:calcato be/
ne:ne aqua noceat.Si quis quærat:quod tempus oleæ ſerendæ ſiet: agro ſicco
per ſementim:agro læto per uer.

Quot ploſtra habere oporteat. Cap.lxii.

q Vot iuga boum muloꝝ aſinoꝝ habebis:totidẽ ploſtra eſſe oportet.

Funem ꝙ longum eſſe oporteat. Cap.lxiii.

Vnem torculum eſſe oporter extentum.p.lv.Funem loreum in plo/
f ſtrum.p.lx.lota retinacula longa.p.xxvi.Sub iuga in ploſtrũ. p .xii.
.x.funiculum.p.xv.in arattum ſub iuga lotũ.p.xvi.funiculum.p.viii.

De olea legenda. Cap.lxiiii.

Lea ubi matura erit:ꝙprimum cogi oportet.ꝙminimum ĩ terra et
o in tabulato eſſe oportet.In terra et ĩ tabulato putreſcit.Leguli uolũt
uti olea caduca ꝙplurima ſit:quo plus legat᷑.Factores ut ĩtabulato
diu ſit:ut fracida ſit:quo facilius efficiant.Nolite credere oleũ in tabulato cre/
ſcere poſſe.Quãcitiſſime conficies:tam maxĩe expediet:et totidẽ modiis col/
lectæ plus olei efficient:et melius.Olea quæ diu fuerit in terra aut in tabulato:
inde minus fiet olei et deterius.Oleum ſi poteris:bis ĩ die depleto. Nam oleũ
ꝙdiutiſſime in amurca et in fracibus erit:tam deterrimũ erit.

Oleum uiride quomodo fiat. Cap.lxv.

Leum uiride ſic facito:oleam ꝙprimum extra tollito. Si eſt inqui/
o nata:lauito:a foliis et ſtercore purgato.Poſtridie aut poſt diẽ tertiũ
ꝙ lecta erit:facito oleum. Vbi nigra erit:ſtringito. Quam acerbiſſi/
ma olea erit:et oleum facies:tam oleum optimũ erit.Domino de matura olea
oleum fieri maxime expediet.Si gelicidia erũt:cum oleam coges: triduũ atq;
quatriduum poſt oleum facito.Eam oleam ſi uoles:ſale ſpargito. Quam ca/
lidiſſimum torcularium et cellam habeto.

Cuſtodis et capularoris officia. Cap.lxvi.

Vſtodis et capulatoris officia.Seruet diligenter cellam et tabulariũ.
c Caueat ꝙminimum in torcularium et in cellam introeat᷑. Quãmũ/
diſſimo puriſſimoq; fiat uaſe ahęneo:neq; nucleis ad oleũ ne utat᷑:

nam ſi utetur:oleum male ſapiet. Cortinā plūbeam in lacū ponito:quo oleū
fluat. Vbi factores uectibus premerint:cōtinuo capulator cōcha oleū q̄diligē/
tiſſime poterit:tollat:nec ceſſet. Amurcā caueat ne tollat. Oleum in labrū pri/
mum indito. Inde in alterum dolium indito. De his labris fraces amurcamq;
ſemper ſubtrahito. Cum oleum ſuſtuleris de cortina:amurcam dehaurito.

Item cuſtodis in torcularia erūt officia. Cap.lxvii.

Tem cuſtodis officia:quę in torcularia erūt. Vaſa pura habeāt curētq;
i uti olea bene perficiātur:beneq; ſiccētur. Ligna in torculario ne cadāt.
Oleum frequenter capiant. Factoribus det in factus olei ſeſtarios:et in
lucernam quod opus ſiet. Fraces quotidie eiiciat. Amurcā cōmutet uſq; adeo:
donec in locum:qui in cella eſt:poſtremum peruenerit. Fiſcinas ſpōgia effrin/
gat. Quotidie locum oleo cōmutet:donec in dolium peruenerit in torculario
et in cella. Caueat diligenter:ne quid olei ſurripiatur.

Vaſa olearia et uinaria extollere. Cap.lxviii.

Bi uindemia et oletas facta erit:praela extollito: funes torculos meli/
u pontos ſubductarios aut in carnario aut in praelo ſuſpendito. Orbes
fibulas uectes ſcutulas fiſcinas corbulas qualā ſcalas patibula omnia:
quis uſus erit:in ſuo quodq; loco reponito.

Dolia quō imbuantur. Cap.lxviiii.

Olia olearia noua ſic ībuito. Amurca īpleto dies .vii. Facito ut amurcā
d quotidie ſuppleas. Poſtea amurcā eximito et areſacito. Vbi arebit:cu/
minū pridie ī aqua īfūdito. Ea poſtridie diluito. Poſtea doliū calefaci/
to. Min9 q̄ ſi picare uelis tepeat:ſatis eſt. Leuib9 lignis facito caleſcat. Vbi tē/
perate tepedit:tū cuminū īdito:poſtea linito. Si recte laueris ī doliū q̄nquage/
nariū cumini .p.iiii. ſatis erit. Bubus medicamētū. Cap.lxx.

I morbū metues:ſanis dato ſalis micas .iii. laurea folia .iii. porri fibras.
ſ iii. ulpici ſpicas .iii. alii ſpicas .iii. thuris grana .iii. herbae ſabinae plātas.
iii. rutę folia .iii. uitis albę caules .iii. ſabulos albos .iii. carbōes uiuos .iii.
uini .s. iii. Haec oīa ſublimiter legi teri dariq; oportet. Ieiunus ſiet q dabit. Ter
triduū d ea potiōe unicuiq; bouidato. Ita diuidito:cū ter unicuiq; dderis:oēm
abſumas. Boſq; ipſus et q dabit:facito ut uterq; ſublimiter ſtent. Vaſe ligneo
dato. Bos ſi aegrotare coeperit. Cap.lxxi.

Os ſi aegrotauerit:dato cōtinuo ouum unum gallinaceum crudū. In/
b tegrum facito:ut deuoret. Poſtridie caput unum ulpici cōterito cū he/
mina uini facito bibat: ſublimiter terat:et uaſe ligneo det. Boſq; ipſus
et qui dabit ſublimiter ſtet. Ieiunus ieiuno boui dato.

Boues ne pedes ſubterant. Cap.lxxii.

Oues ne pedes ſubterant:priuſq̄ in uiam quoquam agas:pice liquida
b cornua infima unguito.

Quomodo bubus medicamentum. Cap.lxxiii.

Bi uuę uariæ cœperint fieri:bubus medicamẽtũ dato quot ãnis uti ua/
u leãt.Pellẽ anguinã ubi uideris:tollito:et cõdito:ne quęras cũ op⁹ ſiet.
Eã pellẽ et far et ſalẽ et ſerpillũ:hæc oĩa una cõterito:cũ uino dato bu/
bus oĩbus ut bibãt. Per æſtatẽ bon⁹ aquã bonã et liqdã bibãt ſemp curato:ut
ualeant refert. Panẽ depſticũ ſic facito. Cap.lxxiiii.

Ancm teſtitium ſic facito. Manus mortariumq; bene lauato.Farinam
p in mortarium indito aquæ paulatim addito:ſubigitoq; pulchre. Vbi
bene ſubegeris defingito:coquitoq; ſub teſta.

Libum hoc modo facito. Cap.lxxv.

Ibũ hoc mõ facito.Caſei põdo.ii.ĩ mortario bene diſtereat. Vbi bñ di/
l ſtriuerit:farinæ ſiliginę librã:aut ſi uoles tenerius eẽ: ſelibrã ſimilagi/
nis ſolũ eodẽ ĩdito:pmiſcetoq; cũ caſeo bene:ouũ.i.addito: et una bñ
pmiſceto.Inde panẽ facito. Folia ſubdito:ĩ foco calido ſub teſta coqto leuiter.

Placentam ſic facito. Cap.lxxvi.

Lacẽtã ſic facito.Farinæ ſiligneę libr̃.ii.unde ſolũ facias ĩ tractu:farinę
p libr̃.iiii.et alicæ primæ.l.ii.alicã ĩ aquã ĩfundito. Vbi bñ mollis erit: in
mortariũ purũ ĩdito:ſiccatoq; bene. Deinde manibus dẽpſito. Vbi be/
ne ſubactũ erit:farinæ libr̃.iiii.paulatim addito:id utrũq; tracta facito.In qua/
lo ubi areſcãt cõpoſito.ubi arebunt: cõponito puriter:cũ facies in ſingula trac/
ta. Vbi dempſeris:paruo oleo uncto tãgito et circumtegito:ungitoq;. Vbi trac/
ta erunt:focum ubi coquas calefacito bene et textum. Poſtea farinæ libr̃.ii.cõ/
ſpargito cõdempſitoq;.Inde facito ſolum tenue caſei ouilis.p,xiiii.ne acidum
et bene recens in aquam ter indito:ibi macerato:aquam ter murato. Inde exi/
mito:ſiccatoq; bene paulatim:ſiccum bene in mortarium imponito. Vbi oẽm
caſeum ſiccaueris:in mortarium purum manibus condempſito: cõminuitoq;
q̃maxime.Deinde cribrum farinarium purum ſumito caſeumq; per cribrum
facito tranſeat in mortariũ. Poſtea indito mellis boni.p.iiii.s.id una bene cõ/
miſceto cum caſeo. Poſtea in tabula pura quæ pateat pedem.i.ibi balteum po/
nito:foliaq; laurea uncta ſupponito:placentam fingito. Tracta ſingula in totũ
ſolum primum ponito:deinde de mortario tracta linito:tracta addito ſingu/
latim.Item linito uſq; adeo donec oẽm caſeum cum melle abuſus eris. In ſũ/
mum tracta ſingula indito:poſtea ſolum contrahito:ornatoq; focum: deinde
premito temperatoq;. Tunc placentam imponito:texto caldo operito. Vide/
to ut bene et ocioſe percoquas:aperito dum ĩſpicias bis aut ter. Vbi cocta erit:
eximito et melle ungito. Hæc erit placenta ſemodialis.

Spiram ſic facito. Cap.lxxvii.

Piram ſic facito. Quantum uoles ꝑ rõne:ita uti placẽta fit:eadẽ oĩa fa/
f cito:niſi ꝙ alio mõ fingito ĩ ſolo tracta:cum melle oblinito bene. Inde
tanq̃ reſtim tractes facito:ita imponito in ſole de ſimplicibus cõpleto
bene arte. Cætera omnia quaſi placentam facias:facito coquitoq;.

Scriblitam ſic facito. Cap.lxxviii.

Criblitam ſic facito. In balteo tractes caſeo:ad eundem modum faci/
ſ to:uti placentam ſine melle: coquitoq;.

Globulos ſic facito. Cap.lxxviiii.

Lobos ſic facito.Caſeũ cũ alica ad eũdẽ modũ miſceto. Inde quantos
g uoles facere facito:ĩ ęneũ caldũ unguẽ ĩdito.Sĩgulos aut binos coqto:
uerſatoq; crebro duabus tudibꝰ:coctos eximito. Eos melle ungito pa/
pauere infriato:ita ponito.

Encitum ſic facito. Cap.lxxx.

Ncitũ ſic ad eũdẽ modũ facito:ut globulos:niſi calicẽ ꝑtuſũ cauũ ha/
e beat.Ita unguen caldũ fundito.Hoc peſtũ quaſi ſpirã facito.Idq; dua/
bus tudibꝰ uerſato p̃ſſatoq;.Itẽ ungito coloratoq;:caldũ ne nimiũ : id
cũ melle aut cũ mulſo apponito.

Erneũ ſic facito. Cap.lxxxi.

Rneum placentum tanq̃ placentam. Eadem omnia indito:quæ in pla/
e centam eo permiſceto:ĩ alueo indito:ĩ hirneam fictilem eam demitti/
to. In aulam æneam aquæ calidæ plenam ita coquito ad ignem . Vbi
coctum erit:hirneam conſtringito:ita ponito.

Spæricam quõ facies. Cap.lxxxii.

Pæricam ſic façito:ita uti ſpiram:niſi ſic effingito:detractis caſeo mel/
ſ le ſphętas pugnum altas facito. Eas in ſolo cõponito:denſas eodẽ mõ
cõponito atq; ſpiram:itemq; coquito.

Votum ꝓ bobus. Cap.lxxxiii.

Orũ ꝓ bobus ut ualeãt ſic facito. Marti Siluano ĩ ſilua ĩterdius ĩ capita
u ſingula boũ uorũ facito. Adoris libras.iii.et lardi.p.iiii.s.uini ſeſtarios
.iii.s.Id in urnas liceto coniicere:et uinũ idẽ ĩ unũ uas liceto cõiicere.
Eam rem diuinã uel ſeruus uel liber licebit facere. Vbi res diuina facta erit:ſta/
tim ibidem cõſumito. Mulier ad eam rem diuinam ne adſit:neue uideat quõ
fiat.Hoc uotum in annos ſingulos uoles:ſi licebit uouere.

Sauillum ſic facito. Cap.lxxxiiii.

Auillũ hoc mõ facito. Farinæ ſelibrã:caſei.p.ii.s.una cõmiſceto quaſi
ſ libũ mellis.p.ii.et ouũ.Catinũ fictile oleo ungito. Vbi bene oĩa cõmi/
ſcueris:ĩ catinũ ĩdito. Catinũ texto opito. Videto ut bene ꝑcoquas : in
oleũ ubi altiſſimũ ẽ. Vbi coctũ erit:catinũ eximito:melle ungito:papauer in/
friato:ſub teſto ſubde pauliſper:poſtea eximito:ita pone cũ catino et lingulaſ.

Pultem punicam ſic facito. Cap.lxxxv.

Vltem punicã ſic coquito. Librã alicæ in aquã indito: facito ut bene
p madeãt.Id fundito in alueum purũ:eo caſei recentis.p.iii.mellis.p.s.
ouum unum:omnia bene permiſceto. Ita inſipito in aulam nouam.

Graneam triticeam ſic facito. Cap.lxxxvi.

g Raneam triticeam ſic facito. Selibram tritici puri in mortarium purũ
indat:lauetq; bene corticem decenter eluat. Poſtea ĩ aulã indat et aquã

purã:coquatq;. Vbi coctũ erit:lacte addat paulatim uſq; adeo; donec cremor craſſus factus erit.

Amylũ ſic facito. Cap.lxxxvii.

Mylũ ſic facito. Siligiñẽ purgato bene:poſtea ĩ alueũ ĩdat:eo aquam
a addat bis ĩ die. Die decimo aquã exiccato:extergeto bñ:ĩ alueo pu/
ro miſceto bene:facito tãq̃ fæx fiat. Id ĩ linteũ nouũ ĩdito:exprimito cremorẽ ĩ patinã nouã aut in mortariũ:id oẽ ita facito:et refricato denuo. Eã patinã ĩ ſole ponito:ut ateſcat. Vbi arebit ĩ ollã nouã ĩdito:ĩde facito cũ lacte coquat.

Salem candidũ ſic facito. Cap.lxxxviii.

Alem candidũ ſic facito. Amphoram defracto collo puram imple/
ſ to aquæ puræ:ĩ ſole ponito:ibi fiſcellã cũ ſale populari ſuſpendito et
quaſſato:ſupletoq; ĩdẽtidẽ. Id aliquotiẽs in die facito uſq; adeo:donec ſal deſierit tabeſcere biduum. Id ſigni erit:menã aridam uel ouum demittito:ſi natabit:ea muries erit:uel carnem uel caſeos uel ſalſamenta quo cõdas. Porro muriam in labella uel in patina in ſole ponito. Vſq; adeo ĩ ſole habeto: donec cõcreuerit. Inde flos ſalis fiet. Vbi nubilabitur noctu ſub tecto eo ponito. Quotidie cum ſol erit in ſole ponito.

Gallinas et anſeres ſic facito. Cap.lxxxviiii.

Allinas et ãſeres ſic facito. Gallĩas teneras q̃ primũ parierĩt cõcludat
g pollĩne uel farĩa ordeacea cõſparſa turũdas faciat. Eas in aquã ĩtĩgat:
et ĩ os mittat:paulatĩ quotidie addat: et gula conſideret qd ſatis ſit. Bis in die farciat:et meridie bibere dato:nec plus aquas:ita fiet horã.i. eodem mõ anſerem alito:niſi prius dato bibere bis in die et bis eſcam.

Palumbum recentem ſic facito. Cap.xc.

Alumbũ recentem ſic facito. Vti prenſus erit:ei fabã coctã toſtã pri/
p mũ dato. Ex ore ĩ eius os ĩflato itẽ aquã. Hoc dies.vii.facito. Poſtea
fabã freſam purã et far purũ facito:et fabę tertia pars ut ĩferueſcat. Cũ far inſipiat:puriter facito et coquito bene. Id ubi excuſſeris depõito:bene oleo manũ ũgito:depoſitoq; primũ puſillũ:poſtea magis depſes:oleo tãgito:depſitoq;. Dum poteris facere turundas ex aqua:des eſcam temperatam.

Aream ſic facito. Cap.xci.

Areã ſic facito. Locũ ubi facias cõfodito:poſtea amurca conſpargito
a bene:ſinitoq; cõbibat. Poſtea cõminuito bñ glebas. Deinde coæqua/
to:et pauiculis uerberato. Poſtea denuo amurca cõſpargito: ſinitoq; areſcat. Si ita feceris:neq; formica nocebit:neq; herbæ naſcentur.

Frumento ne gurgulio noceat. Cap.xcii.

Rumento ne gurgulio noceat nec mures tãgant:lutũ de amurca fa/
f cito:paleaq; paq; addito:ſinito macereſcãt bene et ſubigito. Eo grana/
tiũ totum oblinito:craſſo luto poſtea cõſpargito:amurca bene omne qd lutaueris. Vbi aruerit:eo frumẽtũ refrigeratũ cõdito:gurgulio nõ nocebit.

Olea ſi fructum nõ fert. Cap.xcii.

Lea ſi fructū nō fert:ablaqueato. Poſtea ſtramēta circūpōito. Poſtea
o amurcā cū aqua cōmiſceto ęquas ptes. Deīde ad oleā circūfūdito ad
arborē maximā āphorā unā cōmixti ſatis ē. Ad minores arbores ꝓ
rōe īdito. Et idē hoc ſi facies ad arbores feraces:hę quoqꝫ meliores fiēt. Ad eas
tū ſtramēta ne addideris. Fici uti groſſos teneant. Cap.xciii.

Ici uti groſſos teneāt:facito oīa quę mō oleę:et hoc āpliꝰ:cū uer ap/
f parer terrā adaggerato terrā. Si ita feceris et groſſi nō cadēt:et fici ſca/
brę nō fiēt:et multo feraciores erūt. Cōuoluulus ī uinea ne fiat.
Onuoluulus ī uinea ne fiat:amurcā cōdito:purā be/ (Cap.xciiii.
c nefacito:ī uas ęneū īdito cōgios duos:poſtea igne leui coqto:rudi/
cula agitato crebro uſqꝫ adeo:dū fiat tā craſſum q̄ mel. Poſtea ſumi/
to bituminis tertiariū et ſulfuris q̄rtariū. Cōterito ī mortario ꝑ ſe utrūqꝫ. Poſt/
ea īfriato q̄minutiſſime ī amurcā caldā:et ſimul rudicula miſceto:et dnuo co/
qto ſubdio. Nā ſi ī tecto coquas cū bitumen et ſulfur aditū ē:excādeſcet. Vbi
erit tā craſſū q̄ uiſcū:ſinito frigeſcat. Hoc uitē ſub caput et ſub brachia ungito.
Cōuoluolus nō naſcet̃. Oues ne ſcabrę fiāt. Cap.xcv.

Ves ne ſcabrę fiant:amurcā cōdito:purā bene facito:aquā quę ī lupi/
o no deferuerit:et fęcē de uino bono īter ſe oīa pariter cōmiſceto. Poſt/
ea cū derūderis:unguito totas:ſinito biduū aut triduū cōſudēt. De/
inde ī mari lauito:ſi aquā marinā nō habebis facies aquā ſalis:ea lauito. Si hęc
ſic feceris:nō ſcabræ fiēt:et lanæ plus et meliorē habebūt:et ricini nō erūt mo/
leſti. Eodem mō in omnes quadrupedes utito:ſi ſcabræ erunt.

Amurcæ unguentum. Cap.xcvi.

a Murca decocta axē unguito et lora et calciamēta et coria oīa:et me/
liora facies. Veſtimēta ne tineæ rāgāt. Cap.xcvii.

Eſtimēta ne tineæ tāgāt:amurcā decoqto ad dimidiū:et ungito fū/
u dū arcæ et extrīſecus pedes et āgulos. Vbi ea adaruerit:ueſtimēta cō/
dito. Si ita feceris:tineæ nō nocebūt. Et itē oēm ſupellectilē ſi unges:
nō putreſcet.et cū ea terſeris ſplēdidior fiet. Itē oīa ænea ūguito ſed priꝰ exter/
gito. Poſtea cū unxeris ea uti uoles extergito:ſplēdidior erit:et erugo nō erit
moleſta. Fici aridæ ut integræ ſint. Cap.xcviii.

Ici aridę ſi uoles ut īegrę ſint:ī uas fictile cōdito. Id amurca decocta
f unguito. Oleū ſic in metretā īdes. Cap.xcviiii.

Leū ſic in metretā nouam inditurus eris. Amurca ita uti ē cruda pri/
o us colluito:agitatoqꝫ diu ut bñ cōbibat. Id ſi feceris:metreta oleū nō
bibet:et oleum melius fuerit:et metreta ipſa firmior erit.

Virgas myrteas uti ſerues. item aliud genus. Cap.c.

Irgas myrteas ſi uoles cū baccis ſeruare:item aliud genus qd uis:et ſi
u ramulos ficulneos uoles cū foliis:īter ſe alligato:faſciculoſ facito:eos
ī amurcam demittito:ſupraſtet amurca facito: Sed ea quæ demiſſu/

tus etis:ſumito paulo acerbiora. Vas quo cődideris oblinito plane.

Si boué aliãq; quadrupedé ſerpés momordent. Cap.ci.

Elanthii acceptabulű:et qđ medici uocant ſmyrneű:cőterito in uini
m ueteris hemina. Id ꝑ nares ĩdito:et ad ipſum morſum ſtercus ſuillű
apponito. Et idem hoc(ſi uſus euenerit) homini facito.

Boues uti ualeant. Cap.cii.

Oues uti ualeant:et curari bene ſint:et qui faſtidiẽt cibum:uti magiſ
b cupide appetant:pabulum quod dabis amurca ſpargito:primo pau/
lulum:dű cőſueſcant:poſtea magis:et dato tatenter bibere cőmixtã
eű aqua æquabiliter quarto qntoq; die: Hoc ſi feceris:ita boues et corpore cu/
ratiores erunt:et morbus aberit.

Vinum familiæ per hyemem. Cap ciii.

Inum familię per hyemem quo utantur. Muſti quarrarios .x.ĩ doliű
u ĩdito:aceti acris.q.ii.eodẽ ĩfűdito ſapæ quadrãtalia duo:aquę dulcis
.q.i. Hæc tude miſceto ter in die dies.v.continuos. Eo addito aquæ
marinæ ueteris ſeſtarios.lxiiii.et operculű in doliű indito:et oblinito dies.x.
Hoc uinum durabit tibi uſq; ad ſolſtitium. Siquid ſuperfuerit poſt ſolſtitiű:
acetum acerrimum et pulcherrimum erit.

Qui ager a mari lőge aberit:ibi uinű græcű ſic facito. Cap.ciiii.

Vſti.q.xx.ĩ ahenű aut plűbeű ĩfundito:ignẽ ſubdito. Vbi ebullibit
m uinum:ignem ſubducito. Vbi iam uinum refrixerit:in dolium qua/
dragenarű infundito:ſeorſum aut ĩ uas aquæ dulcis.q.i.infundito:
ſalis mod.i.ſinito muriam fieri. Vbi muria facta erit eodem in dolio ĩfűdito.
Schœnum et calamum in pila contundito:quod ſiet ſextarium unum.eodẽ ĩ
doliű cőfundito:ut odoratű ſiet. Poſt dies.xxx.doliű oblinito. Ad uer ĩ ãpho/
ras diffundito:biennium in ſole ſinito poſitum eſſe. Deĩde in tectum cőferto.
Hoc uinum non erit deterius q̃ coum.

Aquæ marinæ cőcinnatio. Cap.cv.

Quæ marinę quartarium.i.ex alto ſumito:quo aqua dulcis non ac/
a cedat:ſeſquilibram ſalis fringito: eodem indito et tude miſceto uſq;
adeo.donec ouum galline coctum natabit:deſinito miſcere. Eodem
uini ueteris uel aminii uel miſcelli albi cőgios duos infundito : miſceto ꝓbe.
Poſtea in uas picatű cőfűdito et oblinito. Si quidem plus noles aquæ marinę
cőcinnate ꝓ portione omnia ea facito.

Quő labra doliorum circumlinas:et ut odorata ſint:et ne quid uitii
in uinum accedat. Cap.cvi.

Apæ cőgios.vi.q̃optimæ infundito in ahenum aut in plumbeum:et
ſ iris aridæ cőtuſæ heminam et ſertam campanicam.p.v.bene odora/
tam una cum iri cőtundas:q̃minutiſſime per cribrum cernas: et una
cum ſapa coquas ſarmẽtis et leui flamma:cőmoueto. Videto ne aduras. Vſq;

coquito:dum dimidium exquoquas. Vbi refrixerit:confundito in uas picatũ bene odoratum:et oblinito. Vtitor in labra doliorum.

Vinũ ſi uoles experiri duraturũ ſit:nec ne. Cap.cvii.

Olentam grandem dimidium acceptabuli in caliculum nouum in-
p dito:et uini ſeſtarium de uino eo qđ uoles experiri eodem infundito et imponito in carbones:facito bis aut ter inferueat. Tum id percolato:polentam adiicito. Vinum ponito ſub dio. Poſtridie mane guſtato. Si id uinum ſapiat:quod in dolio ẽ:ſcito duraturum. Si ſubacidũ erit nõ durabit.

Vinum aſperum lene fieri. Cap.cviii.

Inum aſperum qđ erit:lene et ſuaue ſi uoles facere:ſic facito. De eruo
u farinam facito libr̃.iiii.et uini cyathos.iiii.cõſpargito ſapa. Poſtea facito laterculos. Sinito combibant noctem et diem. Poſtea cõmiſceto cum eo uino in dolio:et oblinito dies.lx. Id uinum erit lene et ſuaue et bono colore et bene odoratum.

Odorem deteriorem uino demere. Cap.cviiii.

Eſtam de regula craſſam puram calfacito in igni bene. Vbi calebit eã
t picato:reſticula alligato:teſtam demittito in dolium infimum leniterſinito biduo oblitum doliũ. Si demptus erit odor deterior id optime. ſi nõ:ſæpius facito:dum odorem malum dempſeris.

Si uoles ſcire in uinum aqua addita ſit nec ne. Cap.cx.

Aſculum facito de materia hederacea. Vinum id quod putabis aquã
u habere eodem mittito. Si habebit aquam:uinum effluet: aqua manebit. Nã nõ cõtinet uinum uas hederaceum.

Vinum coum ſi facere uoles. Cap.cxi.

Quam ex alto marinam ſumito:mari trãquillo cum uentus nõ erit
a dies.lxx.ante uindemiam:quo aqua dulcis nõ perueniat. Vbi hauſeris de mari:in dolium fundito.nolito implere.quadrãtalibus qnq; minus ſit q̃ plenum:operculum imponito:relinquito qui interſpiret. Vbi dies .xxx.præterierint:tranſfundito in alterum doliũ puriter:et leuiter relinquito ĩ imo:qđ deſederit:poſt dies.xx.in alterũ item dolium tranſfundito. Ita reliqto uſq; in uindemiam. Vnde uinum coum facere uoles:uuas relinquito in uinea: ſinito bene coquantur. Et ubi pluerit et ſiccauerit:tunc deligito. Et ponito in ſole biduum aut triduum ſub dio:ſi pluuiæ non erunt. Si pluuia erit:in tecto in cratibus cõponito.et ſiqua acina corrupta erũt depurgato. Tũ ſumito aquã marinam quadrantalia.s.s.et in dolium quinquagenarium infundito : aquæ marinæ quadrãtalia.x. Tum acina de uuis miſellis decarpito de ſcapo. In idẽ dolium uſq; dum impleueris manu comprimito acina:ut combibant aquam marinam. Vbi cõpleueris dolium:operculo operito:relinquito qua ĩterſpiret. Vbi triduum prætererit:eximito de dolio:et ĩ torculario calcato:et id uinum cõdito in dolia lauta et pura et ſicca.

Vt odoratum bene ſit. Cap.cxii.

ſ Vmito teſtam picatam. Eo prunam lenẽ indito: ſuffito: ſerta et ſchœno et palma: quã habent unguẽtarii ponito in dolia: et opito ne odor exeat: anteꝗ uinũ indas. Hoc facito pridie ꝗ uinũ ĩfundere uoles. De lacu uinum ꝗprimũ in doliũ indito: ſinito dies. xv. apertam anteꝗ oblinas relinquito: qua interſpiret uinum. Poſtea oblinito. Poſt dies. xl. diffundito ĩ amphoras: et addito in ſingulas amphoras ſapæ ſeſtariũ .i. Amphoras nolito implere nimium anſarum infimatum fini. Amphoras ĩ ſole ponito: ubi herba nõ ſiet: ãphoras operito: ne aqua accedat: et ne plus quatriduũ in ſole ſiueris. Poſt quatriduum in culeum cõponito et ĩ ſapa.

Vinum ſi uoles concinnare ad aluum. Cap.cxiii.

u Inum ſi uoles cõcinnare ut aluum bonam faciat: ſecundũ uindemiã ubi uites ablaqueãt: ꝗtum putabis et tei ſatis eſſe uini: tot uites ablaqueato et ſignato. Earum radices circũ ſecato: et purgato. Veratri radices in pila cõtundito: eas radices dato circũ uitem: et ſtercus uetus et ueterẽ cinerẽ et duas partes terræ circũdato: radices uitis terram ĩſuper iniicito. Hoc uinum ſeorſum legito. Si uoles ſeruare ĩ uetuſtatem: ad aluum mouendã ſeruato: nec cõmiſceas cum cętero uino. De eo uino cyathum ſumito: et miſceto aqua: et bibito ante cœnam. Sine periculo aluum mouebit.

Vinum ad aluum mouendam. Cap.cxiiii.

i N uinum muſtum ueratri atri manipulum cõiicito ĩ amphorã. Vbi ſatis efferbuerit: de uino manipulum eiicito. Id uinũ ſeruato ad aluũ mouendam. Ad idem.

u Inum ad aluum mouendam cõcinnare. Vites cum ablaqueabunt: ſignato rubrica: ne admiſceas cum uino cætero. Tris faſciculos ueratri atri circũponito circũ radices: et terrã inſup iniicito. Per uindemiã de his uitibus qđ delegeris ſeorſum ſeruato: cyathum in cæteram potionem ĩdito: aluũ mouebit: et poſtridie perpurgabit ſine periculo.

Lentim quõ ſeruari oporteat. Cap.cxv.

l Aſſerpitiũ aceto diluito: pmiſceto lentim aceto laſſerpitiato: et in ſole ponito. Poſtea lentim oleo pfricato: ſinito areſcat. Ita integra ſeruabitur recte. Oleę albę quõ cõd antur. Cap.cxvi.

o Leæ albæ quemadmodũ cõdiantur: Anteꝗ nigræ fiant cõtundant. et in aqua deiiciant: crebro aquam mutet. Deinde ubi ſatis maceratę erũt: exprimat: et ĩ acetũ cõiiciat: et oleũ addat et ſalis ſelibrã. In modũ oleatũ fœniculũ et lentiſcũ ſeorſum cõdat in acetũ. Si una admiſcere uoles cito utitor. in orculam calcato manibus ſiccis. Cum uti uoles ſumito.

Oleã albã ſecũdũ uindemiã qua utaris. Cap.cxvii.

o Leã albã ſecundũ uindemiã qua uti uoles ſic cõdito. Muſti tãtũdẽ addito quãtũ aceti. Cætera item cõdito ita: uti ſupra ſcriptũ eſt.

Epityrum album nigrum et uarium. Cap.cxviii.

Pityrum album nigrum uariũq; ſic facito.ex oleis albis nigris ua-
e niſq; nucleos eiicito.Sic condito.Concidito ipſas. Addito oleum
acetum coriandrum cyminum fœniculum rutam mentam.in orcu-
lam condito:oleum ſupra ſiet:ita utitor.

Muſtum ſi uoles totum annum habere. Cap.cxix.

N amphoram muſtũ indito:et corticem oppicato:demittito in pi-
i ſcinam:poſt.xxx.diem eximito:totum annum muſtum erit.

Muſtaceos ſic facito Cap.cxx.

Arinæ ſiligineæ modium unum muſto cõſpergito.Aniſum cymi-
f num adipis.p.ii.caſei libram:et de uirga lauri deradito:eodem ad-
dito.Et ubi defrixeris:lauri folia ſubtus addito:dum cõcoques.

Vinum cõcinnare ad lotium. Cap.cxxi.

Inũ cõcinnare:ſi lotiũ difficilius trãſibit.Capidã uel iuniperũ cõtũ-
u dito in pila:librã ĩdito in duobꝰ cõgiis uini ueteris.In uaſe ęneo uel
plũbeo deferuefacito.Vbi refrixerit:ĩ lagenã ĩdito.Id mane ieiunꝰ
ſumito cyatũ ꝓderit.

Vinũ ad iſchiacos cõcinnare. Cap.cxxii.

Inũ ad iſchiacos ſic facito.De iunipero materiã ſemipedẽ craſſã cõ-
u cidito minuti.Eã feruefacito cũ cõgio uini ueteris. Vbi refrixerit:ĩ
lagœnã cõfundito:et poſtea id utitor. Vini cyathum mane ieiunis
ꝓderit.

Vt interdiu canes clauſos habeas. Cap.cxxiii.

c Anes ĩterdiu clauſos eſſe oportet:ut noctu uigilãtiores et acriores ſint

Vinum myrteum ſic facito. Cap.cxxiiii.

Yrtã nigrã arefacito ĩ ũbra. Vbi iã erit paſſa:ſeruato ad uindemiã. In
m urna muſti cõtũdito myrtę ſemodiũ:id oblinito. Vbi dſiuerit feruẽ
muſtũ:myrtã eximito.Id ẽ ad aluũ crudã et ad lateris dolorem et ad
cęliacũ:et ſi aluꝰ nõ cõſiſtet:et ad tineas et lũbricos.

Ad tormina:et ſi aluꝰ nõ cõſiſtat:et ſi tineæ et lũbrici moleſti exiſtent. Cap.cxxv.

Rigita mala pũica acerba ſumito:cõtũdito:ĩdito ĩ urceũ et uini nigri
t auſteri cõgios tres. Vas oblinito:poſt.xxx.dies aperito et utitor. Ieiu-
nus heminã bibito.

Ad diſpepſiã et ſtranguriã. Cap.cxxvi.

Alum punicum ubi florebit:colligito. Tres heminas ĩ amphoram in
m fundito. Vini quartare.i.ueteris addito.Et fœniculi radicẽ purã cõ-
tuſã heminã unã.Oblinito amphorã.et poſt dies.xxx.aperito et uti-
tor. Vbi uoles cibũ cõcoquere et lotiũ facere:hic bibito quãtũ uoles ſine picu-
lo.Idem uinum tinias perpurgat et lumbricos:ſi ſic cõcines. Incœnatũ iube eẽ
poſtridie.Thuris drachmam cõterito:et mel coctũ dragmã unã:et uini ſeſta-
rium et origanũ:dato ieiuno et puero ꝓ ętate in triobolum et uini heminam.
Supra pilam inſcendat et ſaliat decies:et deambulet.

Habitationem delutare. Cap.cxxvii.

Eerram q̃maxime cretoſam uel rubricoſam eo amurcam infundi/
t to:paleas indito. Sinito quatriduũ fraceſcat. Vbi bene fracuerit:ru/
tro condito. Vbi concideris delutato. Ita neq; aſpergo nocebit:neq;
mures caua facient:neq; herba naſcetur:neq; lutamenta ſcindent ſe.

Area fruṁetaria quõ fiat. Cap.cxxviii.

Rea ubi fruṁetum teratur:ſic facies. Confodiatur minute terra. A/
a murca bene cõſpargatur:et combibat q̃plurimum. cõminuito ter/
rã:et cylindro aut pauicula coæquato. Vbi coæquata erit:neq; for/
micæ moleſtæ erunt:et cum pluet lutum non erit.

Ligna amurca aſpergantur. Cap.cxxix.

Odicillos oleaginos et cætera lignea amurca cruda perſpargito: et ĩ
c ſole ponito:perbibant bene. Ita neq; fumoſa erunt:et bene ardebũt.

Dapem pro bubus. Cap.cxxx.

Iro florente dapem pro bubus facito. Poſtea uerno arare incipito.
p Ea loca primum arato:quæ rudeta arenoſaq; erũt. Poſtea utiq; quæ
grauiſſima atq; aquoſiſſima erunt:ita poſtremo arato.

Dapem quomodo facias. Cap.cxxxi.

Apem hoc mõ fieri oportet. Ioui dapali culignam uini quãtam uis
d poluceto. Eo die feriæ bubus et bubulcis et qui dapem facient. Cũ
polucere oportebit ſic facies. Iupiter dapalis:ꝙ tibi fieri oportet: in
domo familiaq; mea culignam uini dapi eius rei ergo. Mactæ uino inferiori
eſto. Macte hac illace dape pollucenda eſto. Manus interluito. Poſtea uinum
ſumito. Iupiter dapalis. macte iſtace dape polucẽnda eſto. Macte uino inferio/
ri eſto. Veſtæ ſi uoles dato. daps Ioui aſſaria pecunia urna uini Ioui caſte. Pro/
phanato ſine contagione. Poſtea dape facta: ſerito milium panicum lentim
allium.

Propagatio pomoꝝ cęterarumq; arboꝝ. Cap.cxxxii.

Rboribus ab terra pulli qui nati erũt:eos in terram deprimito. Ex/
a tollito uti radicem capere poſſint. Inde ubi tempus erit:effodito: ſe/
ritoq; recte. Ficum oleam malum punicum mala ſtrutea coronia
aliaq; mala omnia laurum cypriam delphicam prunum myrtum cõiugulum
et myrtum album et nigrum nuces auellanas præneſtinas platanum: hæc oĩa
genera a capitibus propagari et eximi ad hunc modum oportebit. Quæ dili/
gentius ſeri uoles:in calicibus ſeri oportet. In arboribus radices uti capiãt:ca/
licem pertuſum ſumito tibi:aut quaſſilum:per eum ramulum trãſſerito:eum
quaſſilum terra impleto calcatoq;:in arborem relinquito. Vbi biennium erit:
ramum tenerum infra præcidito:cum quaſſilo ſerito. Eo modo quod uis ge/
nus arborum facere poteris:uti radices bene habeant. Item in quaſſilum pro/
pagato:terraq; bene operito:anno poſt præcidito:cum qualo ſerito.

Anteq̃ meſſem incipias:ut porcũ præcidaneũ facias. Cap.cxxxiii.

Riuſq̃ meſſẽ facias porcã pręcidaneã hoc mõ fieri oportet. Ceteri por/
p ca præcidanea:porcã fœminã priuſq̃ haſce fruges cõdát̃ far triticũ or/
deũ fabã ſemen rapiciũ:thure uino Ioui Iano Iunoni præfato. Priusq̃
porcã fœminã ĩmolabis:Iano ſtruẽ cõmoueto ſic. Iane pr̃ te hac ſtrue cõmouẽ
da bonas preces te precor uti ſies uolẽs ꝓpitius mihi libriſq; meis domo fami
liæq; meæ mactus hoc ferto. Fertũ Ioui moueto:et mactato ſic. Iupiter te hoc
ferto obmouẽdo bonas preces precor uti ſies uolẽs ꝓpitius mihi:liberiſq; meiſ
domo familięq; meę uicinis hoc ferto. Poſtea uinũ iano dato ſic. Iane pr̃ uti te
ſtrue cõmouẽda bonas p̃ces bene p̃catus ſum:eiuſdẽ rei ergo macte uino infe/
riori eſto. Poſtea ioui ſic:iupiter macte eſto:uino inferiori eſto. Poſtea porcam
p̃cidaneã:ĩmolato. Vbi exta porrecta erũt:ita uoueto:ſtruẽ cõmoueto macta/
toq; itẽ uti prius feceris. item iano uinũ dato:et ioui uinũ dato. item uti prius
datũ ob ſtruẽ obmouẽdũ et fertũ libãdũ:poſtea ceteri exta et uinũ dato.

Tunicę centões ferramẽta et reliqua utenſilia ubi emant̃. Cap.cxxxiiii

Omæ tunicas togas ſaga:centões ſculponeas calibus et minturnis:cu/
r culiões ferramẽta falces palas ligões ſcures ornamẽta murices catellas
uenafro:palla ſueſſæ:et in lucanis ploſtra:trabes albę romę dolia: labra
tegulæ ex uenafro. Aratra in terram ualidam romanica bõa erunt:in terrã pul/
lam campanica:iuga romanica optima erũt. Vomeris indutilis optimus erit.
Trapeti Põpeiis. Nolæ ad rufi materiam:claues cloſtra romæ ac hamę. Vrnę
oleariæ urcei aquarii uinariæ urnæ et alia uaſa ænea capuæ. Nolæ fiſcinæ cã/
panicæ caniæ utiles ſunt. Funis ſubductarius ſpartũ oẽ capuæ:fiſcinas roma/
nicas ſueſſæ:caſſinæ optimę erũt. Romæ funẽ torculũ ſi qs faciet caſini. L. nũ/
mis:uenafri minturnis. cl. eo ĩdere oportet coria bõa. viii. noſtraria recẽti aqua
deperſta ſient q̃minimũ ſalis habeãt:ea depſere et ungere unguine prius opor/
tet:tũ ſiccare. Funẽ exordiri oportet lõgũ pedes. lxxii. toros. iii. hẽat lora ĩ to/
ros ſingulos. ix. latas digitos duos. Cũ tortꝰerit lõgꝰ. p. xlviii. ĩ cõmiſſura abi
bit. p. iii. reliquũ erit pedes. xlvi. ubi extẽtũ erit accedet. p. v. lõgꝰerit. p. li. Funẽ
torculũ extẽtũ lõgũ eſſe oportet. p. v. maximis uaſis:minoribꝫ. p. li. Funẽ lo/
reũ in ploſtrũ iuſtũ. p. xl. ſemifuniũ. p. xlv. lora retinacula ĩ ploſtrũ. p. xxxvi. ad
aratrũ. p. xxvi. lora ꝓductoria. p. xxxvii. s. ſubiugia in luſtrũ lora. p. xix. funi/
culum. p. ii. x. in aratrum ſubiugia in luſtrum lora. p. xii. funiculum. p. xx. tra/
petos latos maxĩos. p. iiii. s. orbes altos. p. iii. et. s. orbes modioſ ex lapidicinis
cũ eximet craſſũ. p. i. et palmũ intermiliariũ et labrũ. p. ii. digitos. ii. labra craſ/
ſa digitũ ſecũdariũ. Trapetũ latũ. p. iiii. et palmũ:inter miliariũ et labrũ pes. i.
digit. i. labra craſſa digi. v. orbes latos. iiii. et digit. v. craſſos. p. i. et digit. iii. fo/
ramẽ ĩ orbẽ ĩ orbes ſemipedẽ quoquouerſum facito:tertiũ trapetũ latũ. p. iiii.
inter miliariũ et labrũ. p. i. digit. v. orbis alius. p. iii. digit. iii. craſſos. p. i. digit. ii.
Trapetum ubi aduectũ erit:ubi ſtatues ibi et cõnodato cõcinatoq;.

Pollintionem quo pacto dari oporteat. Cap.cxxxv.

N agro caſinate et uenafri in loco bono parte octaua corbis diuidat: ſa-
i tis bõa ſeptima tertio loco ſexta: ſi granum modio diuidat partem .v.
uenafro ager optimus .ix. partem corbis diuidant. Si cõmuniter pin-
ſuntqꝫ ex parte pollintori pars eſt: eam partem in piſtrinum pollintor ordeum
.v. modio fabam quinto modio diuidat.

Vineam redemptori partiario quõ des. Cap.cxxxvi.

Ineam curandam partiario bene curet fundum: arbuſtum: agrum fru-
u mentarium: Partiario fœnum et pabulum quod bubus ſatis ſiet qui il-
lic ſient cætera omnia ꝓ indiuiſo.

Boues quõ feriis cõiungere licet. Cap.cxxxvii.

b Oues feriis cõiungere licet. Hoc licet facere. Trahant ligna fabalia fru-
mentum qđ nõ daturus eris. Mulis equis aſinis feriæ nullæ: niſi in fa-
milia ſũt.

Quẽadmodũ lucũ collucare debeas Cap.cxxxviii.

Vcũ collucare romano more ſic oportet. Porco piaculo facito. Sic uer-
l ba cõcipito. Si deus ſi deę cui⁹ illud ſacrũ ẽ uti tibi ius ẽ porco piaculo
facere: illiuſce ſacri coercẽdi ergo. Harũqꝫ reꝝ ergo ſiue ego ſiue qs iuſ-
ſu meo fecerit: uti id fecerit: recte factũ ſiet. Eius rei ergo te hoc porco piaculo
ĩmolando bonas preces precor: uti ſies uolens ꝓpitius mihi domo familiæqꝫ
meę liberiſqꝫ meis. Harum ſcererũ ergo macte hoc porco piaculo ĩmolãdo.

Si fodere uelis altero piaculo qd facere debeas. Cap.cxxxix.

I fodere uelis altero piaculo eodẽ mõ facito: hoc amplius dicito: ope-
ſ ris faciundi cauſa cũ opus quotidie per partes facito: ſed ſi intermiſce-
ris: aut feriæ publicæ aut familiares interceſſerint: altero piaculo facito.

Si agrum luſtraueris: quid facere debeas tunc. Cap.cxl.

Grũ luſtrare ſic oportet ĩperãs ſolitaurilia circũagi cũ diuis uolentibꝫ:
a qđqꝫ bene eueniat mãdo tibi inani uti illa ſolitaurilia fundũ agrũ ter-
rãqꝫ meã quota ex pte ſiue circũagi ſiue circferẽda cenſeas: uti cures lu-
ſtrare. Ianũ Iouẽqꝫ uiuo p̃famĩo ſic dicito: Mars pater te p̃cor quæſoqꝫ: uti ſies
uolẽs ꝓpiti⁹ mihi domo familięqꝫ meę: quouis rei ergo agꝝ terrã fũdũqꝫ meũ
ſalitaurilia circũagi iuſſi. Vti tũ orbos uiſos ĩuiſoſqꝫ uiduertatẽ uaſtitudinẽqꝫ
calamitates ĩtẽperiaſqꝫ ꝓhibeſſis defendas auerunceſqꝫ. Vtiqꝫ tu fruges frumẽ-
ta uineta uirgultaqꝫ grãdiſ̃ bñqꝫ euenire ſinis. Paſtores paſcuaqꝫ ſalua ſeruaſſiſ:
diuiſqꝫ bonã ſalutẽ ualitudinẽqꝫ mihi domus familiæqꝫ nr̃ę. Harũſce reꝝ ergo
fundi terræ agriqꝫ mei luſtrandi luſtriqꝫ faciendi. Ergo ſicuti dixi macte hiſce
ſolitaurilibus lactentibꝫ ĩmolãdis eſto. Mars pater eiuſdẽ rei ergo macte hiſce
ſolilactentibus taurilibus eſto. Item eſto. Item cultro facito ſtruem et fertum
uti adſiet. Inde obmoueto. Vbi porcum immolabis: agnum uitulumque ſic
oportet. Eiuſqꝫ rei ergo mactes hiſce ſolitaurilibus immolãdis eſto nominare
uetat martem neqꝫ agnum uitulumqꝫ. Si minus in omnis litabis ſic uerba cõ-

cipito. Mars pater ſiquid tibi illiſce ſoliraurilibus lactentibus:neq; ſatiſfactum
eſt:hjs ſoliraurilibꝰ piaculo. Si uno duobuſue dubitauerit:et ſic uerba cõcipi/
to. Mars pater:ꝙ tibi illuc porco neq; ſatiſfactum eſt:te hoc porco piaculo.

Villici officia. Cap.cxli.

Illlci officia:quæ ſunt quæ dominus præcipit:ea oĩa quæ ĩ fundo fieri
u oportet:quæq; emi parariq; oportet:quõ quę cibaria dari familię opor
tet:eadem uiris cures faciaſq; moneo. Domino quæ dicet audiens ſis.
Hoc amplius:quõ uillicam uti oportet:et quõ imperari oportet:uti in aduen/
tu domini:quæ opus ſunt parentur:curenturq; diligenter.

Villicæ officia. Cap.cxlii.

Illicæ quæ ſunt officia curato faciat. Si eam tibi dederit dñs in uxorẽ:
u ea eſto cõtentus. Ea te metuat facito:ne nimiũ luxurioſa ſiet. Vicinas
aliaſq; mulieres q̃ minimũ utatur. Neue ad domum neue ad ſeſe reci/
piat. Ad cœnã ne quo eat. Ne ue ambulatrix ſiet. rẽ diuinã ne faciat:ne ue mã/
det q pp eã faciet iniuſſu dñi aut domĩæ. Sciro dñm ꝑ tota familia rem diuinĩ
facere. Munda ſiet. Villã cõuerſam mundamq; habeat. Focũ purũ circũuerſũ
quotidie prius q̃ cubitum eat:habeat. Calendis nonis feſtus dies cum erit:co/
ronam in focum indiat. Per eos itaq; dies Lari familiari ꝑ copia ſupplicet. Ci/
bum tibi et familię curet:uti coctũ habeat. Gallinas multas et oua uti habeat.
Pira arida ſorba ficos uuas paſſas ſerua in ſapa. Pira et uuas ĩ doliis et mala &
ſtrutia. Vuas ĩ uinaceis et urceis ĩ terra obrutas. Et nuces recẽtes ꝑneſtinas ĩ ur
ceo in terra obrutas habeat. Mala ſcantiana in doliis et alia quæ condi ſolent
et ſiluatica. Hæc oĩa quot annis uti cõdita habeat. Farinam bonam et ſubtile
far ſciat facere.

Lex oleæ legendæ. Cap.cxliii.

Leam legendã hoc mõ locare oportet. Oleam cogito recte oẽm arbi/
o tratu dñi:aut quem cuſtodem fecerit:aut cui olea uenierit. Oleã ne ſtri/
gito:ne ue uerberato in iuſſu domini aut cuſtodis. Si aduerſus ea qs fe/
cerit:quod ipſe hodie delegerit:ꝑ eo nemo ſoluet:neq; debebitur. Oleã q lege/
rint:omnes iuráto ad dñm aut cuſtodem ſeſe oleam nõ ſurripuiſſe neq; quẽq̃
ſub dolo malo ea oleitate ex fundo. L. Manlii. Qui eorũ ita nõ iurauerint:qđ
is legerit:ꝑ eo nemo argentum dabit:neq; debebitur. Oleã cogi recte:ſatis da/
to arbitratu. L. Manlii Scalæ ita uti datæ erunt:ita reddito:niſi quæ uetuſtate
fractæ erunt. Si nõ erũt:reddet:et ꝙ arbitratu deducet᷑. Si quid rędẽptoris opa
domino datum erit:reſoluito. Id boni uiri arbitratu deducet᷑. Legulos quot
opus erit præbeto et factores. Si nõ prębuerit:quanti cõductum erit aut loca/
tum erit:deducet᷑:tanto minus debebitur. De fundo ligna et oleam nõ depor
tato. Qui oleam legerit qui deportauerit:in ſingulaſ deportariões. H. ii. dedu/
cet᷑:neq; id debebit᷑. Omnem oleam parum metiet᷑. Modio oleario aſſiduos
hoĩes quinquaginta præbeto:duas partes ſtrictorum præbeto. Ne quis cõce/
dat:quo olea legunda et faciunda carius locetur. Extra q̃ ſi quem ſocium im/

p̄ſentiaꝝ dixerit:ſi qs aduerſū ea fecerit:ſi dn̄s aut cuſtos uolẽt iurẽt oēs ſocii.
Si nõ ita iurauerit:ꝑ ea olea legunda et faciūda nemo dabit:neq; debebit̃ ei q
nõ ita iurauerit. Acceſſiões ĩ. M.d.cc.accedãt oleę ſalſę. M.v.olei puri.p.ix. In
tota oleitate.v.aceti.q.ii.qđ oleo ſalſo ñ acceperũt:dũ oleã legẽt ĩ modios ſin/
gulos. H.dabunt̃.

Lex oleæ faciundæ. Cap.cxliiii.

Leam faciendam hac lege oportet locare. Facito recte arbitratu domi/
o ni aut cuſtodis. Qui id negocii curabit:ſi ex uirgis uaſis opus erit:faci/
to. Homines eos dato:qui placebunt aut cuſtodi:aut qui eam oleam
emerit. Traperi facito Si operarii cõducti erunt:aut faciẽda locata erit:ꝑ eo re/
ſoluito:aut deducet̃. Oleũ ne tangito urendi cauſa:neq; furandi cã:niſi qđ cu/
ſtos dederit aut dominus. Si ſũpſerit:ĩ ſingulas ſũptiões.s.s.xl.deducẽt:neq;
debebit̃. Factores q oleum fecerint:oēs iuranto aut ad dn̄m aut ad cuſtodem:
ſeſe defũdo. L.manlii:neq; aliũ quẽq̃ ſuo dolo malo oleũ neq; oleam ſurri/
puiſſe. Qui eoꝝ nõ ita iurauerit:quæ eius pars erit:deducetur: neq; debibitur.
Sociũ ne quẽ habeto:niſi quẽ dn̄s iuſſerit aut cuſtos. Si qd redemptoris opera
domino damni datum erit:uiri boni arbitratu deducetur. Si uiride oleum fiet:
facito accedat oleum et ſal ſuæ uſioni:quod ſatis ſiet et uaſa uiminea.

Lex oleæ pendentis. Cap.cxlv.

Leam pendentem hac lege uenire oportet. Olea pendens in fundo ue/
o nafro uenebit. Qui oleam emerit:amplius q̃ quãti emerit:oĩs pecunię
cẽteſima accedet. Præconiũ pręſens.s.s.L.et oleũ romanici.p.cccl.uiri
dis.p.ii.oleæ caducæ.M.L.ſtrictiue.M.x. Modio oleario menſum dato un/
guinis.p.x.põderibus modiiſq; domini datotis primas corylas duces. Dies ar
gento ex kal.menſium.x.oleæ legendæ faciũdæ quæq; locata eſt:et ſi emptor
locarit idibus ſoluito. Recte hæc dari fieriq; ſatiſq; dari domino aut cuius erit
ꝓmittito. Satiſq; dato arbitratu domini. Domino cum ſolutũ erit:aut ita ſa/
tiſdatum erit:quæ in fundo illata erunt:pigneri ſunto. Ne quid de fundo eoꝝ
deportato. Siquid deportauerit:domini eſto. Vaſa torcula funes ſcalas trape/
tos ſiquid et aliud datũ erit:ſalua recte reddito:niſi quæ uetuſtate fracta erũt.
Si non reddet:æquum ſoluito. Si emptor legulis et factoribus: qui illic opus
fecerint nõ ſoluerit:cui dari oportebit:ſi domin9 uolet ſoluat. Emptor domĩo
debito:et id ſatiſdato ꝓq; ea re ita uti.s.s.eſt:item pignori ſunto.

Lex uini pendentis. Cap.cxlvi.

Ege hac uinum pendẽs uenire oportet. Vinaceos illutos et fæcem re/
l linquito. Locus uinis ad kalendas octobris primas dabitur. Si non ãn/
te ea exportaueris:dominus uino quod uolet faciet. Cætera lex quæ
oleæ pendenti.

Lex uino in doliis. Cap.cxlvii.

Inum in doliis hoc mõ uenire oportet. Vini in culeos ſingulos qua/
u dragenæ et ſingulæ urnæ dabuntur:qđ neq; acear:neq; muceat. Id da/
bitur in triduo ꝓximo. Boni uiri arbitratu deguſtato. Si nõ ita fecerit:

ꝑ deguſtato erit. Quot dies p dñm mora fuerit: quo minus uinũ deguſtet: totidē dies emptori ꝓcedent. Vinũ accipito ante kal. ian. primas. Si nõ ante acceperit: dñs uinum admetietur. Quod admenſium erit: ꝓeo dominus reſoluito. Si emptor poſtulauerit domino iuſiurandum: dabit uerum feciſſe. Locus uinis ad kal. octob. primas dabitur. Si ante nõ deportauerit: dominus uino qđ uolet faciet. Cætera lex quæ oleæ pendenti.

Lex pabulo. Cap. cxlviii.

q Va lege pabulum hybernum uenire oporteat. Qua uendas finis dicito. Pabulum fini accipito. Ex kalendis ſeptembris prato ſicco decedat. Vbi pirus florere cœperit: prato irriguo. Vbi ſuper inferq; uicin⁹ ꝑmittet: tũ decedito. Vel diē certã utriq; facito. Cætero pabulo kalen. martiis cedito bubus domitis binis cãterio uni cũ emptor paſcet: domino paſcere recipit̃. Oleris aſparagis lignis aqua itinere actu domini uſioni recipitur. Si qđ emptor aut paſtores aut pecus emptoris dño dãni dederit: boni uiri arbitratu reſoluat. Si qđ dñs aut familia aut pec⁹ emptori dãni dederit: uiri bõi arbitratu reſoluet̃. Donicũ pecuniã ſatiſfecerit aut delegerit: pecus et familia quæ illic erit pigneri ſũto. Si qđ de his reb⁹ cõtrouerſiæ erit: tomę iudiciũ fiat.

Fructus ouium qua lege uenierit. Cap. cxlviiii.

f Ructum ouium hac lege uenire oportet. In ſingulas caſei. põdo. i. s. dimidiũ aridũ: lacte feriis qđ mulſerit dimidiũ et præterea lactis urnam. Hiſce legibus agnus diem et noctem qui uixerit: in fructum et kal. iun. emptor fructu decedat: Si intercalatum erit. tñ kal. maiis agnos. xxx. ne amplius ꝓmittat. Oues quæ nõ pepererint binæ ꝓ ſingulis infructu cedēt. Die lanã et agnos uendat. Mēſes. x. coactore releget porcos ſectarios. In oues denas ſingulos paſcat. Cõductor. ii. menſes paſtorem præbeat. Donec domino ſatiſfecerit aut ſoluerit: pignori eſto.

Quo pacto cupreſſera ſeri oporteat. Cap. cl.

m Emius Parthenius nolãus ad hũc modũ monſtrauit. Semē cupreſſi tarẽtinæ per uer legi oportet: materiem ubi ordeũ flaueſcit. Id ubi legeris in ſole ponito: ſemen purgato: id aridũ cõdito: uti aridũ expoſitum ſiet. Per uer ſerito in loco: ubi terra tenerrima erit: quam pullam uocãt: ubi aqua ꝓpter ſiet. eũ locum ſtercorato primũ bene ſtercore caprino aut ouillo. Tũ uortito bipalio terrã: cũ ſtercore bene cõmiſceto. Depurgato ab herba graminibuſq;. Bene terrã cõminuito: areas facito pedes latas q̄ternos. ſub cauas facito uti cauę aquã cõtinere poſſint. In terras ſulcos facito: quę herbas de areris purgare poſſis. Vbi areę factę erũt: ſemē ſerito creb℞: ita ut linũ ſeri ſolet. Eo cribro terrã ĩcernito. Dimidiatũ digitũ terrã altã ſuccernito. Id bene tabula aut manibus aut pedibus cõplanato. Si qñ nõ pluet. uti terra ſitiat: aquã irrigato leuiter ĩ areas. Si nõ hēbis unde irriges: gerito ĩditoq; leuiter. Quotiēſcũq; opus erit: facies uti aquã addas. Si herbæ natæ erunt: facito uti ab herbis

purges q̃tenerrimis :et quoties opus erit:p ęſtatē ita ut dictū ē fieri oportet:et ubi ſemen ſarū ſiet:ſtramēris operiri:ubi gramen naſci cœperit tum demi.

Quæ Memius et.M.Manlius de uino emptoribus admetiendo monſtrauerint. Cap.cli.

q Vod autē Memius et.M.Manlius mōſtrauerunt:in diebus.xxx.quibus uinum legeris:aliquotiens faciro ſcopas uirgeas ulmeas aridas ī aſſerculo alligato.Eabus latera doliis intrīſecus uſq; bene perfricato: ne fæx in lateribus adhæreſcat. De uino fæcato. Cap.clii.

u Inum fæcatum ſic faciro.Fiſcinas olearias campanicas duas illius rei habeto.Eas fecis impleto:ſub prælumq; ſubdito: exprimitoq;.

Vinū emptoribꝫ quō ademetiaris. Cap.cliii.

u Inum emptoribus ſine moleſtia quō admetiaris.Labrum culeare illi rei facito.Id habeat ad ſummū anſas.iiii.uti transferri poſſit. Ad imū pertundito.Ea fiſtulam ſubdito uti obturatier rite poſſit.et ad ſummum:qua fini culeum capiet:pertundito.Id in ſuggeſtu inter dolia poſitum habeto:uti hoc ī culeū de ea uinū ſalire poſſit.Id impleto:poſtea obturato.

Per hyemem de agro aquam pellere. Cap.cliiii.

p Et hyemem aquam de agro depellere oportet.In monte foſſas inciles puras habere oportet.Prima auctumnitate cum pluuius eſt: tum maxime ab aqua periculum eſt.Cum pluere īcipiet:familiam cū ferreis ſarculis exire oportet.Incilia aperire:aquā deducere in uias:et ſegetem curare oportet uti fluat.In uilla cum pluet:circuire oportet:ſicubi perpluat:et ſignate carbōe:cum deſierit pluere:uti regula mutetur.Per ſegetem in frumēris aut in ſegete aut in foſſis ſicubi aqua cōſiſtat:aut aliquid aquæ obſtat:id emittere patefieri remouerīq; oportet

Medicamenta braſſicæ. Cap.clv.

d E braſſica quod cōcoquit.Braſſica eſt quæ omnibus oleribus antiſtat. Eam eſto uel coctam uel crudam.Crudam ſi edas:in acetum intinguito:mirifice cōcoquit:aluum bonam facit.Lotiumq; ad omnes res ſalubre eſt.Si uoles in cōuiuio multum bibere:cænareq; libenter:ante cœnam eſto crudam quantū uoles ex aceto.Et item ubi cœnaueris:comeſto aliqua.Vbi folia reddent te quaſi nihil ederis:bibeſq;:bibeſq; quantum uoles. Aluum ſi uoles deiicere ſuperiorem:ſumito braſſicæ:quæ leuiſſima erit. p.iiii. Inde facito mānipulos ęquales tres:colligatoq;.Poſtea ollam ſtatuito cū aqua. Vbi occipiet feruere:pauliſper demittito unū mānipulum.Feruere deſiſtet. Poſtea occipiet feruere:pauliſper demittito uſq; admodum dum.v.numeres.Tū eximito.Item facito alterum manipulum.Item tertium poſtea cōiicito cōtūdito:item eximito.In linteum exuggito ſuccum:quaſi heminam ī pocillum fictile.Eo indito ſalis micam quaſi eruum:et cymini triti quantum oleat.Poſtea ponito pocillum ī ſereno noctu.Qui poturus erit:lauet calida.Bibat aquā

mulſam. Cubet incœnatus. Poſtea mane bibat ſuccum. Deambuletq; horas. iiii. Agat negotii ſi quid habet. Vbi libido ueniet nauſeæ: et apprehendet: decumbat: purgetq; ſeſe. Tantum bilis pituitęq; eiiciet: uti ipſe miretur: unde tãtum fiet. Poſtea ubi deorſum uerſus ibit: heminam aut paulo plus bibat. Si amplius ibit: ſumito farinæ minutæ: cõchas duas. Infriet in aquã paulũ bibat cõſtituet. Verum quibus tormina moleſta erunt: braſſicam in aquam macerare oportet. Vbi macerata erit: cõiicito in aquam calidam: coquito uſq; dum ea cõmadebit bene: aquam defundito. Poſtea ſalẽ addito et cumini paululũ: et pollinem polentæ eodem addito. Et oleum poſtea feruefacito. Infundito in catinum uti frigeſcat. Eo interito. Quod uolet cibi poſtea edat. Sed ſi poterit ſolam braſſicam eſſe edat. Et ſi ſine febre erit: dato uini atri duri. Aquæ tũ bibat q̃minimum. Si febris erit: aquam id facito cõtinuo quotidie mane. Nolito multum dare: ne pertedeſcat. Vti poſſit porro libenter eſſe: ad eundem modum uiro et mulieri et puero dato. Nunc de his quibus ægre lotium it: quibuſq; ſubſtillum eſt. Sumito braſſicam: cõiicito in aquam feruentem: coquito paulisper uti ſubcruda fiet. Poſtea aquam diffundito non omnem. Eo addito oleum et ſalem et cymini paululum. Inferuefacito paulisper: poſtea iuſculum frigidũ ſorbere et ipſam braſſicã eſſe: uti q̃primũ excoquatᷓ: quotidie id facito.

### Quot braſſicæ genera et quæ natura. Cap. clvi.

p Rincipio te cognoſcere oportet: quot genera braſſicæ ſint: et cuiuſmodi naturam habeant. Omnia ad ſalutem temperat: cõmeatuq; ſeſe ſemper cum calore arido ſimul humido et dulci et amaro et acri. Sed quæ uocatur ſeptem bona incõmixta natura omnia hæc habet braſſica. Nunc uti cognoſcas naturam earum. Prima eſt leuis: quæ nominatᷓ λεια. Ea ẽ grandis latis foliis: caule magno: ualidam habet naturã: et uim magnam habet. Altera eſt criſpa: apia uocatur. Hæc eſt aſpera et natura bona ad curationem. Validiorq; eſt: q̃ quæ ſupraſcripta. Irẽ eſt tertia: quæ lenis uocatur: minutis caulibus tenera et acerrima. Omnium eſt iſtarũ tenui ſucco uehementiſſima. Et primum ſcito de omnibus braſſicis nulla eſt illiuſmodi medicamento. Ad omnes tumores: ad omnia uulnera eam cõtritam imponito. Hęc oĩa ulcera purgabit: ſanaq; faciet ſine dolore. Eadẽ tumida cõcoquit. Eadem erumpit. Eadem uulnera putrida cancroſq; purgabit ſanoſq; faciet: quod medicamentum aliud facere nõ poteſt. Verum prius q̃ id imponas: aqua calida multa lauato. Poſtea bis in die cõtritam imponito. Ea omnem putorem adimet. Cancer ater: is olet: et ſaniem ſpurcã mittit. Albus purulentus eſt. Sed fiſtuloſus: et ſubtus ſupputat ſub carne. In ea uulnera huiuſcemodi tere braſſicam: ſanum faciet. Optima eſt ad huiuſmodi uulnus. Et luxatum ſi quod eſt: bis die calida foueto. Braſſicam tritam opponito: cito ſanum faciet. Bis die id opponito. Dolores aufert: et ſi quid cõtuſum eſt erumpet. Braſſicam tritã opponito: ſanum faciet. Et ſi quid in mãmis ulceris natum: et carcinoma. Braſſi-

cam tritam opponito ſanum faciet. Et ſi ulcus acrimoniam eius ferre non poterit:farinam hordeaceã miſcero:ita opponito. Huiuſmodi ulcera omnia hæc ſana faciet:quod aliud medicamenrum facere nõ poteſt:nec purgare. Et puero et puellæ ſi ulcus erit huiuſcemodi:farinam ordeaceam addito . Et ſi uoles eam cõſectam lautam ſiccam ſale aceto ſparſam eſſe:ſalubrius nihil erit. Quo libentius edas aceto mulſo ſpargito mentam ſiccam et rutam coriãdrum ſectã ſale ſparſam paulo libentius edes. Id bene faciet:et mali nihil ſinet in corpore conſiſtere:et aluum bonam faciet. Siquid antea mali intus erit:omnia ſana faciet. De capite et de oculis oĩa deducet:et ſanum faciet. Hanc mane eſſe oportet ieiunum. Et ſi bilis atra eſt:et ſi lienes turgent:et ſi cor dolet:et ſi iecora aut pulmones aut pręcordia uno uerbo omnia ſana facit. Et intro quæ dolitabũt: eodem ſilfium intradito:bonum eſt. Nam uenę omnes ubi ſufflatę ſunt ex cibo:nõ poſſunt perſpirare:in toto corporæ:unde aliquis morbus naſcitur. Vbi ex multo cibo aluus nõ it:pro portione braſſica ſi uteris:id ut remoneo: nihil iſtorum uſu ueniet et morbus. Verum morbum articularium nulla res tãtum purgat q̃tum braſſica cruda:ſi edes conciſam:et rutam et coriandrum conciſam ſic et laſerpitium in ſalſa ex braſſica et aceto oximelle et ſale ſparſa. Hęc ſi uteris:omnes articularios potens expellere. Nullus ſumptus eſt:et ſi Sumpt9 eſſet:tamen ualitudinis cauſa experiter: Eam mane oportet ieiunum eſſe. Oĩs qui inſomnioſus eſt:hac eadem curatione ſanum facies. Verum aſſam braſſicam et unctam calidam ſalis paululum dato homini ieiuno . Quamplurimã ederit tam citiſſimum ſanus fiet ex eo morbo. Tormina quibus moleſta erũt: ſic facito. Braſſicam macerato bene:poſtea in aulam deiicito:deferuefacito bene. Vbi cocta erit bene:aquam defundito. Eo addito oleum bene:et ſalis paulum et cuminum et pollinem polentæ. Poſtea bene feruefacito . Vbi feruetit:ĩ catinum indito. Dato edat ſi poterit ſine pane. ſi non:dato panem parum ibidem madefaciat. Et ſi febrim nõ habebit dato uinum atrum bibat Cito ſanuſ ſiet. Et hoc ſi quando uſus euenerit:qui debilis ſiet:hæc res ſanum facere põt. Vbi braſſicam edit:ita uti ſupraſcriptum eſt. Et hoc amplius:lotium cõſeruato eius qui braſſicam eſitauerit:Id calfacito. Eo hominem dimittito. Cito ſanum faciet hac cura. Expertum hoc eſt. Item pueros puſillos:ſi laues eo lotio: nunquam debiles fient. et quibus oculi parū ſunt clari:eo lotio inunguito:pluſ uidebunt. Si caput aut ceruices dolent:eo lotio caldo lauito : deſinent dolere. Et ſi mulier eo lotio locos fouebit:nũq̃ ii uitoſi fient. Et fouere ſi oportet. Vbi in ſcutea ferueceris fœtæ:ſub ſellã ſupponito pertuſam. Ea mulier aſſidat. Circum ueſtimenta eam dato. Braſſica erratica maximam uim habet . Eam aretfacere cõtereteq; oportet bene minutim. Si quem uoles purgare:pridie ne cœnet:et mane ieiuno dato braſſicam tritam aquæ cyathos quatuor. Nulla res tã bene purgabit:neq; elleborum neq; ſcamoneum:et ſine periculo. Et ſcito ſalubrem eẽ corpori. Quos diffidas ſanos facere facies: Qui hac purgatiõe put-

gatus erit:ſic eũ curato. Sorbitione liquida hoc per dies.vii.dato. Vbi eſſe uo/ let:carnem aſſam dato. Si eſſe non uolet:dato braſſicam coctã et panem et bi/ bat uinũ leue dilutum:lauet raro. Vtatur unctione. Qui ſic purgatus erit:diu/ tina ualitudine utetur:neq; ullus nemet morbo niſi ſua culpa. Et ſi quis ulcus tetrum uel recens habebit:hanc braſſicam erraticam aqua inſpargito:oppo/ nito:ſanum facies. Et ſi fiſtula erit:et turundam non recipiet:diluito andito in ueſicam:et calamum alligato. Ita premito. In fiſtulam introeat. Ea res ſanum faciet cito. Et ad omnia uereta ulcera et noua contrita cum melle opponito ſa/ num faciet. Et ſi polypus in naſo introierit:braſſicam erraticam aridam tritam in malum conicito:et ad naſum admoueto. Ita ſubducito ſuſum animam q̃/ plurimum potens. In triduo polypus excidet. Et ubi ciciderit:tũ aliquot dies idem facito:ut radices polypi perſanas facias. Auribus ſi parum audies:terito cum uino braſſicam:ſuccum exprimito:in aurem intro tepidum inſtillato. Ci/ to intelliges te plus audire. Deinde impetigini porcæ braſſicam opponito:ſa/ nam faciet:et ulcus non faciet.

Aluum deiicere hoc modo oportet.. Cap.clvii.

a Luum ſi uis bene deiicere:ſume tibi ollam. Addito eo aquæ ſeſtarios .vi.et eo addito ungulam de perna. Si ungulam non habebis: pone de perna fruſtum.p.s.q̃minime pingue. Vbi iam incipit coctum eſſe eo addito braſſicæ coliculos.ii.betæ coliculos.ii.cum radice ſua:feliculæ pau/ lum:herbæ mercurialis non multum:mitulorum.l.ii.piſcem capitonẽ et ſcor/ pionem.i.cochleas.vi.et lentis pugillum. Hæc omnia coquito uſq; ad ſeſtarios tres iuris. Oleum ne addideris.inde ſume tibi ſeſtarium unum tepidum. Adde uini coi cyathum unum. Bibe interquieſce. Deinde iterum eodẽ mo/ do:deinde tertium. Purgabit te bene. Et ſi uoles inſuper uinum couin mix/ tum bibere:licebit binas. Ex his tot rebus quot ſcriptum eſt:unum quod eo/ rum uis aluum deiicere poteſt. Verum ea re tot res ſunt:ut bene deiicias:et ſuaue eſt.

Ad intertriginem remedia. Cap.clviii.

i Ntertrigini remedium. Cum in uia ibis:abſynthii pontici ſurculum ſub annulo habeto.

Luxum ut excantes. Cap.clviiii.

l Vxum ſi quod eſt:hac cantione ſanũ fiet. Arundinẽ prende tibi uiri/ dem.p.iii.aut.v.longam. Mediam diffinde:et duo hoĩes teneant ad coxẽdices. Incipere cãtare in alio.S.f.moras danata daries dardanes aſtataries:dic una pariter uſq; dũ coeãt:Ferro inſup iactato:ubi coierint:et al/ terã altera tetigerint:id manu prende et dextra:ſiniſtra præcide. Ad luxũ aut fracturã alliga:et ſanũ fiet:et tñ quotidie cãtato in alio.S.f.uel luxato. Vel hoc modo haut haut haut iſta piſta ſiſta:damiabo damauſtra:et luxato. Vel hoc modo. Haut haut haut iſtagis tutſis ardannabon damauſtra.

Aſparagus quo modo ſeratur. Cap.clx.

Ocum oportet bene ſubigere:q habeat humoré aut loco craſſo. Vbi
l erit ſubactus:areas facito:ut poſſis dextra ſiniſtraq; ſarrire runcare:ne
calcetur. Cum deformabis:interuallum facito inter areas ſemipedem
latũ in omnes partes. Deinde ſerito. Ad lineam grana bina palo aut terna de/
mittito. Eodem palo cauum terra operito. Deinde ſupra areas ſtercus ſpargi/
to:bene ſerito. Secundum æquinoctium uernum:ubi natum erit: herbas cre/
bro purgato:cauetoq; ne aſparagus una cum herba uellatur. Quo anno ſeue/
ris ſubſtramaris per hyemé operito:ne præurat̃. Deinde primo uere apito ſar/
ritoq; runcatoq;. poſt annum tertium q̄ ſeueris incendito uere primo. Deinde
ne ante ſarrieris:q̄ aſparagus natus erit:ne in ſarriẽdo radices lędas. Tertio aut
quarto anno aſparagum uellito a radice. Nam ſi defringes ſtirpes fiẽt:et inter/
morientur. Sed uſq; licebit uellas:donicum in ſemen uideris ire. Semen matu/
rum fit ad auctũnum. Ita cum ſumpſeris ſemen:incendito. Et cum cœperit aſ/
paragus naſci:ſarrito:et ſtercorato. Poſt annos. viii. aut. ix. cũ iã uetus ẽ:digeri/
to:et in quo loco poſiturus eris:terrã bene ſubigito:et ſtercorato. Deinde foſ/
ſulas facito:qua radices aſparagi demittas. Interuallũ ſit ne minus pedes ſin/
gulos inter radices aſparagi euellito:et ſic circumfodito:ut facile euellere poſ/
ſis. Caueto ne frangatur. Srercus ouilum q̄plurimum fac ingeras. Id eſt opti/
mum ad eam rem. Aliud ſtercus herbas creat.

Salſura pernarum et ofellæ puteolanæ. Cap.clxi.

Ernas ſic ſalire oportet:in dolio aut ſeria. Cum pernas emeris:ungu/
p las earum præcidito. Salis romanienſis moliti in ſingulos ſemodios.
In fundo dolii aut ſerię ſalem ſternito. Deinde pernam ponito. Cutiſ
deorſum ſpectet. Sale obruito totum. Deniq; pernam alteram inſuper ponito.
Eodem mó obruito. Caueto ne caro carnem tãgat. Ita omnes obruito. Vbi iã
omnes cópoſueris:ſalem inſuper obrue:ne caro appareat:ęquale facito. Vbi iã
dies. v. in ſale fuerint:eximito omnes cum ſuo ſale. Quæ tum ſummę fuerint:
imas facito. Eodemq; mó obruito:et cóponito. Poſt dies omnino duodecim
pernas eximito:et ſalem omnem detergito:et ſuſpendito in uento biduũ. Die
tertio extergito ſpongia bene. Perungito oleo. Suſpendito in fumo biduum.
Tertio die demito. Perungito oleo et aceto et cómixto:et ſuſpendito ĩ carna/
rio. Nec tinea:nec uermes tangent.

MARCI PRISCI CATONIS QVI HOMINVM SVM/
MVS IN OMNI VSV FVIT DE RE RVSTICA
LIBER VNVS. QVEM ABSOLVTVM NEC
IMPERFECTVM PLINIO AVCTO/
RE COLLEGIMVS.

## M.T.VARRONIS REI RVSTICAE CAPITA. LIBRI .I.


Græci et latini qui de re ruſtica ſcripſerunt. cap.primum.
Quæ diſiungenda ſunt ab agricultura. cap..ii.
Vtī ars ex agricultura ſit cõcluſio. cap.iii.
Quæ agriculturæ ſint principia et fines. cap.iiii.
Quot partes habeat diſciplinæ cultura. cap.v.
De ſolo fundi quæ et quot ſint uidenda. cap.vi
Quis ſit ager optimus:et quis eo proximus:et quis deinceps. cap.vii.
Quod ſpecies uitis plurimæ ſint. cap.viii.
Quod tribus modis terra dicatur bona:aut nõ bona:aut cõis. cap.viiii.
Quot modis metiantũr rura. cap.x.
Quo ſit uilla ſtatuenda modo:et quæ in uilla. cap.xi.
Quo ſit loco potiſſimum uilla ſtatuenda. cap.xii.
Quod in uilla primitus faciunda ſint bubilia et ouilia:et cellæ et uaſſa uinaria et olearia et alia. cap.xiii.
De ſepris quæ tutandi fundi cauſa fieri debeant et qualiter. cap.xiiii.
Ad quid inuentæ ſæpes. cap.xv.
De eis quæ extra fundum commoda fiant:aut incommoda. cap.xvi.
Quibus rebus agri colantur. cap.xvii.
De numero familiæ ruſticalis:et quot operis quodq; ager coli poſſit: et de modo cuiuſq;. cap.xviii.
Quot iuga boum ſingulis iugeribus ſatis ſint:quod inſtrumẽtum agreſte ſemiuocale nuncupatũr. cap.xviiii.
De eligendis bubus:et de modo probandi:et edomandi nouellos iuuencos. cap.xx.
De canibus:ſine quibus utiq; uilla parum tuta ſit. cap.xxi.
Qualiter uniuerſis inſtrumentorũ apparatus fundi inſtituatᷣ. cap.xxii.
Quæ et quo quicq; loco maxime oporteat ſerere. cap.xxiii.
Olea in quo agro ſeruanda ſit:qua parte quo ordine. cap.xxiiii.
Vinea quo agro ſeruanda ſit. cap.xxv.
Quo in loco ridicæ in uinea figi debeant:et ad quã partem. cap.xxvi.
Quot diuidatur menſibus et temporibus annus:et in quibus quid ſeri oporteat:ac colligi de agro ſeminata. cap.xxvii.
Quod dies habeat quelibet quarta pars anni:et in quibus ſignis cœli intrent. cap.xxviii.
Quid inter fauonium et equinoctium uernum fieri oporteat. cap.xxix.
Quæ inter equinoctium uernum et uergiliarum exortum fieri debeant. cap.xxx.

Quid inter uergiliarum exortum ad ſolſtitiũ fieri oporteat. Cap.xxxi.
Quid inter ſolſtitium et caniculam faciundum ſit. Cap.xxxii.
Quinto interuallo inter caniculam et æquinoctium autumni quæ fieri oportet. Cap.xxxiii.
Sexto interuallo ab æquinoctio autumnali:quid fieri oporteat uſq; ad bru/mam. cap.xxxiiii.
Septimo interuallo inter uergiliarum occaſum et brumam : quæ fieri oportet. cap.xxxv.
Octauo interuallo inter brumã et fauoniũ:quę fieri oportet. cap.xxxvi.
De lunaribus diebus. cap.xxxvii.
De ſtercore et ſterquilinio. cap.xxxviii.
Quatuor eſſe genera ſeminum:et quæ quo tempore et loco debeant ſeri. cap.xxxviiii.
Quæ ſunt genera ſeminum:et quemadmodum propagari debeant:et quibus et quo loco debeant ſeri. cap.xl.
De temporibus tranſferendorum ſurculorum:et quæ ſint poſt ſationem ob/ſeruanda. cap.xli.
De medica. cap xlii.
De cytiſo. cap.xliii.
Quot modii ſeruntur fabæ tritici hordei farris. cap.xliiii.
Sata quoto quæq; die ꝓdeant de terra. cap.xlv.
Ex quibus foliis cognoſci poſſunt anni tempora. cap.xlvi.
Quemadmodum ſata ſunt ruenda. cap.xlvii.
Quæ in ſpica ſunt uocabula et cauſæ eorum. cap.xlviii.
De fructibus maturis capiendis:et fœniſicio et ſicilitione pra/torum. caa. xlviiii.
De meſſæ et cauſa huius uocabuli:quare meſſis appellata:quare ue appel/latæ ſint. cap.l.
Aream qualem eſſe oporteat. cap.li
In ſemen quẽadmodũ ſpicas ſecerni oporteat:et de tritura. cap.lii.
De ſtipula. cap.liii.
De uindemia facienda. cap.liiii.
De olea legenda. cap.lv.
De fœno condendo. cap.lvi.
De tritico condendo. cap.lvii.
De faba et leguminibus et uuis condendis. cap.lviii.
De pomis condendis. cap.lviiii.
De olea condenda. cappr.lx.
De amurca condenda. caput.lxi
De promentis frugibus tuendi cauſa. caput.lxii.

| | |
|---|---|
| Quemadmodum frumentum ſi ꝓmendum. | Cap.lxiii. |
| De amurca tuenda ac ꝓmenda. | cap.lxiiii. |
| De uino ꝓmendo. | cap.lxv. |
| De olea ꝓmenda. | cap.lxvi. |
| De nuce et palmula. | cap.lxvii. |
| De uuis et malis et ſorbis penſilibus ꝓmendis. | cap.lxviii. |
| De farre ꝓmẽdo aut ad cibariũ aut ad ſationẽ aut ad uẽdẽdũ. | cap.lxix. |


## .M.T.VARRONIS REI RVSTICAE CAPITA LIB. .II.


| | |
|---|---|
| De origine ac dignitate rei pecuariæ. | cap.primũ. |
| De pecudibus arietibus et agnis. | cap.ii. |
| De capris hircis et hædis. | cap.iii. |
| De ſue. | cap.iiii. |
| De bubus et uaccis. | cap.v. |
| De aſinis. | cap.vi. |
| De equis et equabus. | cap.vii. |
| De mulis et hinulis. | cap.viii |
| De canibus. | cap.viiii. |
| De paſtoribus. | cap.x. |
| De lacte caſeo lana. | cap.xi. |


## .M.T.VARRONIS REI RVSTICAE CAPITA LIB. .III.


| | |
|---|---|
| De uillaticis paſtionibus. | cap.primũ. |
| Tractatus. | cap.ii. |
| Quæ in uilla circumue eam ali uel paſci poſſint. | cap.iii. |
| De auibus in genere. | cap.iiii. |
| De turdis. | cap.v. |
| De pauonibus. | cap.vi. |
| De columbis. | cap.vii. |
| De turturibus. | cap.viii. |
| De gallinis. | cap.viiii. |
| De anſeribus. | cap.x. |
| De anatibus. | cap.xi. |
| De leporibus. | cap.xii. |
| De apris. | cap.xiii. |
| De cocleis. | cap.xiiii. |
| De gliribus. | cap.xv. |
| De apicibus. cap.xvi. De piſcinis. | cap.xvii. |

# MARCI TERENTII VARRONIS RERVM RVSTICARVM AD FVNDANIAM VXOREM LIBER PRIMVS.

## PROLOGVS.

Græci et latini qui de re ruſtica ſcripſerunt. Capur primum.

OTIVS ESSEM CONSECVTVS FVNDA-
nia et cõmodius:ſi tibi hæc ſcriberẽ: quæ nunc ut po-
tero exponam:cogitans eſſe properãdum:quod(ut di-
citur )ſi eſt homo bula : eõ magis ſenex. Annus enim
octogeſimus admonet me:ut ſarcinas colligam:anteꝗ̃
proficiſcar e uita:Quare quoniam emiſti fundum:quẽ
bene colendo fructuoſum eum facere uelis:me quę ad-
hibeam curã roges:experiar. Et non ſolum ut ipſe quoad uiuã quid fieri opor
teat ut te moneam:ſed etiam poſt mortem. Neq; patiar Sybillam nõ ſolũ ce-
ciniſſe quæ cum uiueret prodeſſent hominibus:ſed etiam quę cum periſſet ip-
ſa:et id etiã ignotiſſimis quoq; hominibus:ad cuius libros tot annis poſt pu-
blica ſolemus redire:cum deſideramus quid faciendũ ſit nobis ex aliquo por-
tento:me nedum uiuo quidẽ neceſſariis meis quod proſit facere: ſed mortuo
equidem. Quo circa ſcribam tibi tres libros indices:ad quos reuertare: ſi qua
in re quæres:quemadmodum quidq; te in colendo oporteat facere. Et quo-
niam(ut aiunt)dei facientes adiuuant:prius inuocabo eos. Nec ut Homerus et
Ennius:muſas:ſed duodecim deos conſentis:neq; tamen eos urbanos: quoꝝ
imagines ad forum auratæ ſtant:ſex mares et fœminæ totidem:ſed illos duo-
decim deos:qui maxime agricolarum duces ſunt. Primum qui omnis fruct⁹
agriculturæ cœlo et terra continent: Iouem et Tellurẽ. Itaq; ꝙ hi parentes ma-
gni dicũtur Iupiter pater:Tellus uero mater. Seundo Solem et Lunam:quoꝝ
tempora obſeruantur:cum quædam ſerantur et cõdantur in tpe. Tertio Cere-
rem et Liberum:ꝙ hoꝝ fructus maxime neceſſarii ad uictum ſint. Ab his enĩ
cibus et potio uenit e fundo. Quarto Robigũ et floram quib⁹ propitiis: neq;
robigo frumenta atq; arbores corrumpit:neq; nõ tempeſtiue florẽt. Itaq; Ro-
bigo feriæ robigalia : Floræ ludi floralia inſtituti. Item adueneror Mineruam
et Venerem:quarum unius ꝓcuratio oleti:alterius hortorum:quo nomĩe ru-
ſtica uinalia inſtituta. Nec nõ precor Lympham ac Bonum euentum : quo-
niam ſine aqua omnis arida ac miſera agricultura:ſine ſucceſſu ac bono euẽ-
tu:fruſtratio eſt nõ cultura. His igitur deis ad uenerationẽm aduocatis:ego re-
feram ſermones eos quos de agricultura habuimus nuper:ex quibus quid te
facere oporteat:animaduertere poteris:in quis quæ nõ inerunt et quæ res: in-
dicabo a quibus ſcriptoribus reperias et græcis et noſtris. Qui igit̃ hæc ſcrip-
ſerunt diſperſim alius de alia re:ſunt plus quinquaginta. Hi ſunt:quos tu ha-
bere in cõſilio poteris:cum quid cõſulere uoles:Hierõ ſiculus:et Attalus phi-

lometor:de philoſophis Democritus phyſicus:Xenophō ſocraticus: Ariſto/
teles et Theophraſtus pipatetici:Archias pythagoreus: itē Amphiloc9 athe/
nieſis:Anaxipolis tharſius:Apollonius pgameneus : Apollodorus lemnius:
Ariſtophanes maloţes:Antigoni9 cynicus:Agatocles chius:Ariſtādius athe/
nieſis:Bacchi9 meleſi9:Bion ſole9:Chęreſte9 et Chæreas atheniēſis.Diodo/
rus:priēne9:Dion colophoni9:Diophanes:nicēſis: Epigenes rhodi9: Euagō
taſius:Euphranii duo:un9 atheñ.alter amphipolites:Aegeſias marōites:me/
nādri duo:unus priēnęus alter heracleotes:Niceſius marōites : Pythion rho/
dius:De reliquis:quoꝶ quæ fuerit pria nō accepi:ſūt Androchion:Aeſchariō:
Ariſtomenes.Athenagoras:Crates:Dades:Dionyſi9:Eriphyton: Euphonō
Creobolus:Lyſimach9:Mnaſeas:Meneſtarc9:Pleurhephanes:Perſis:Theo/
philus:Hi:quos dixi:oēs ſoluta oratiōe ſcripſerūt eaſdē res:et qdā etiā uerſi/
bus:ut Heſiodus aſcreus:et Menecrates epheſi9.Hos nobilitatos Mago car/
thaginēſis pręterit pœnica lingua:q res diſperſas cōprehēdit libris duodetri/
ginta:quos Caſſius Dionyſius uticēſis uertit libros uigīti gręca lingua:quos
Sextilio prætori miſit.In quæ uolumina de gręcis libris eoꝶ quos dixi:adie/
cit nō pauca:et de Magonis dempſit īſtar libroꝶ octo:Hoſce ipſos utiliter ad
ſex libros redegit Diophāes ī bithynia.et miſit Deiotaro regi. Quod breui9
de ea re conor tribɔ libris exponere:Vno de agricultura:altero de re pecuaria:
Tertio de uillaticis paſtiōibus.Hoc libro circūciſis rebus:quæ nō arbitror p/
tinere ad agriculturā.Itaq prius oſtendā quę ſecerni oporteat ab ea.Tū de his
rebus dicā ſequens naturales diuiſiones. Ea erūt ex radicibɔ trinis:et quæ ipſe
in meis fundis colendo animaduerti:et quæ legi:quę a peritis audiui.

Quæ diſiungenda ſunt ab agricultura. Cap.ii.

Ementinis feriis ī ędē Telluris uenerā rogatus ab ęditimo: ut dicere
didicimus a patribɔ nrīs:ut corrigimur a recētibɔ urbanis ab ędituo:
Offendi ibi.C.Fundaniū ſocerum meū et.C.Agriū equitē romanū
ſocraticum:et.P.Agraſium publicanū ſpectantes in pariete pictā italiā:Quid
uos hic inquā:nū feriæ ſementinæ ocioſos huc adduxere:ut patres et auos ſo/
lebant noſtros?Nos uero inquit agrius:ut arbitror:eadē de cā:quę te:rogatio
æditimi.Itaq ſi ita ē ut annuis:morare oportet nobiſcū:dū iſte reuertat. Nā
accerſitus ab ædile:cuius pcuratio huius tēpli ē:nūdū rediit:et nos ut expec/
tatemus ſe:reliquit q rogaret. Vis igitur interea uetus puerbiū:quod ē:Ro/
manus ſedendo uincit:uſurpemus dū iſte uenit?Sane inqt agrius:et ſimul co/
gitans portā itineri dici lōgiſſimā eſſe:ad ſubſellia ſequētibɔ nobis pcedit.Cū
cōſediſſemus:agrius uos qui multas perambulaſtis terras:quā cultiorē italia
uidiſtis inquit?Ego uero agrius:nullā arbitror eē:quæ tā tota ſit culta.Primū
cū orbis terræ diuiſus ſit in duas partes ab Erathoſtene:maxīe ſecūdū naturā
ad meridiē uerſus et ad ſeptētriōes.et ſine dubio quoniā ſalubrior pars ſeptē/
trionis ē:q meridiana:et quæ ſalubrior:illa fructuoſior dicēda:ibiq italiā ma/

gis eam fuiſſe opportunā ad colēdū q̃ aſiam. Primum ꝙ eſt europa:ſecūdo ꝙ
hæc remperatior pars eſt:q̃ īterior. Nam inrus pene ſempiternæ hyemes. Nec
mirum:ꝙ ſunr regiones inrer circulum ſeptemtrionalē et īrer cardinem cœli:
ubi ſol eriam ſex menſibꝫ cōtinuis nō uidet̃. Iraq; in oceano in ea parte ne na/
uigari quidem poſſe dicunr ꝓprer mare cōgelarum. Fundanius. Eo ibi tu qcq̃
naſci pures poſſe:aur coli narum? Verum eſt enim illud Pacuuii: Sol ſi ꝑpetuo
ſit A ur nox:flāmineo uapore aur frigore rerræ fructus omnis inretire. Ego hic
ubi nox er dies modice redir er abir:tn̄ ęſtiuo die ſi nō diffiderem ī eo inſiticio
ſummo meridie uiuere nō poſſim:illic in ſemeſtri die aut nocte quemadmo/
dum quicq̃ ſeri:aur aleſcere:aur meti poſſit? Cōrra Quid in iralia urenſile non
mō non naſcitur:ſed etiam nō egregium ſir? Quod far cōferam campano:qḋ
rriricum appulo:quod uinum falerno:quod oleum uenafro. Nō arboribꝫ cō/
ſira iralia eſt:ut tora pomarium uidearur? An phrygia magis uitibꝫ cooperta:
quam Homerus appellar αμπελοεσσα q̃ hæc? aur argos:quam idem poeta
πολυπυρον:in qua rerra iugerum unum denos et quinos culeos fert uini: qḋ
quædā ī italia regiones. An nō. M. Cato ſcribit in libro originū ſic:Ager gal/
licus romanus uocat̃:q uiritim Cæſare iubenre datus eſt ulrra agrum picenū.
In eo agro aliquoifariam in ſingula iugera dena culea uini fiūr. Nō ne irem ī
agro fauērino:a quo tibi ricenariæ appellantur uites:ꝙ iugerū tricenas āpho/
tas reddat? Simul aſpicir me:cerre inqr: Libo Martius p̃fecrus fabrum ruus in
fundo ſuo fauētiæ hāc mulrirudinē dicebat ſuas reddere uires. Duo in primis
ſpectaſſe uidēt̃ iralici hoīes colēdo poſſe fructus ꝓ impenſa ac labore reddere:
er urrum ſaluber locus eſſer:an nō. quoꝝ ſi alterutrum decollar:et nihilominꝰ
quis uulr colere:mente eſt captus:arq; ad agnaros et genriles eſt deducēdus.
Nemo enim ſanus mēte deber uelle impenſam ac ſumptū facere in culrura: ſi
uidet nō poſſe refici. Nec ſi poreſt reficere fructus ſi uider eos fore:ut peſtilētia
diſpereāt: Sed opinor q hęc cōmodiꝰ oſtēdere poſſinr:adſunt. Nā. C. Liciniū
Stolonē:et Cn. Tremelium Scrofam uideo uenire: Vnum cuius maiores de
mō agri legē rulere. Nā Srolonis illa lex:quæ uetar plus qngenra iugera hr̃e
ciuem romanū:er q ꝓprer diligētiam culruræ Srolonū cōfirmauir cognomē:
ꝙ nullus ī eius fundo reperiri porerat ſtolo:ꝙ effodiebat circū arboris radices:
quæ naſcerent̃ e ſolo quos ſtolones appellabāt. Eiuſdē gētis. C. Licinius tri/
bunus plebis cū eſſer poſt reges exactos ānis tricētis ſexaginraquinq;:primus
populum ad leges accipiūdas in ſeptē iugera forēſia e comitiis eduxit. Alterū
collegā triumuirū :qui fuir ad agros diuidūdos campanos:uideo huc uenire
Cn. Tremelliū Scrofam uirū omnibus uirtutibus polirū:q de agriculrura ro/
manus peritiſſimus exiſtimatur. An nō iure īquā? Fundi enim eius ꝓpter cul/
turam iucūdiore ſpectaculo ſūt mulris:q̃ regie polita ædificia aliorū:cū huius
ſpectarū ueniār uillas nō ur apud Lucullū ueneanr pinocotheccas:ſed oporo/
theccas. Huiuſce inquam pomarii ſumma ſacra uia;ubi poma ueneunt: cōrra

aurea imago illi:Interea ad uos et Stolonem cœna comeſa inqt uenimus.Nã
nõ.L.uidemus fundanium:qui nos auocauit. Bono animo eſte inqt Agrius.
Nam nõ mõ nõ illud ſublatum eſt:quod ludis circenſibꝰ nouiſſimi curricu/
li finem facit quadrigis:ſed ne illud quidem otiũ uidimus:quod ĩ cereali põ/
pa ſolet eſſe primũ:Itaq; dum hic nobiſcũ una ſedearis:aduenierq; editimus:
docere nos agriculturam:quã ſummã habeat:utilitatem ne:an uoluptatẽ : an
utrũq;.Ad re.n.rudes agriculturæ nũc:olim ad Stolonẽ iuiſſe dicũt Scrofa I/
quit:prius diſcernẽdum utrũ quę ſeranť in agro ea ſola ſint in cultura:an etiã
quæ inducunť in rura ut oues et armẽta.Video enim q de agricultura et pœ/
nice et græce et latine latius uagatos:q̃ oportuerit. Ego uero inqt Stolon:eos
nõ in omni te imitãdos arbitror:et eo melius feciſſe quoſdã:q minore pome/
rio finietũt:excluſis partibus quæ nõ pertinẽt ad hãc rem. Quare tota paſtio:
quæ cõiungiť a pleriſq; cũ agricultura:magis ad paſtorem:q̃ ad agricolã pri/
nere uideť. Quo circa principes qui uriq; rei præponunť:uocabulis quoq; ſũt
diuerſi:ꝙ unus uocatur uillicus:alter magiſter pecoris. Villicus agricolẽdi cã
cõſtitutus atq; appellatus a uilla:ꝙ ab eo in eam cõuehunť fructus: et euehũť
cum ueneunt. Aquo ruſtici etiam nunc quoq; uiam ueheam appellant.ꝑpter
uecturas et uellam nõ uillam:quo uehunt:et unde uehunt.Item dicuntur qui
uecturis uiuunt uellaturam facere. Certe ĩquit Fũdanius:aliud paſtio et aliud
agricultura:ſed affinis. Et ut dextra tibia alia q̃ ſiniſtra:ita ut tamen ſit quodã/
modo cõiuncta:ꝙ eſt altera eiuſdem carminis modorum incentiua:altera ſuc/
centiua. Et quidem licet adiicias inquam: paſtorum uitam eſſe incentiuam:
agricolarum ſuccentiuam auctore doctiſſimo homine Dicearcho:qui græcię
uita qualis fuerit ab initio:nobis ita oſtendit:ut ſuperioribus temporibꝰ fuiſſe
doceat:cũ hoies paſtoriciã uitam agerẽt:neq; ſcirent etiã arare terrã: aut ſerere
arbores:aut putare. Ab his ĩferiore gradu ætatis ſuſceptam agriculturã. Quo/
circa ei ſuccinit paſtoralis:ꝙ eſt inferior: ut tibia ſiniſtra a deſtræ foraminibus.
Agrius. Tu inquit:tibicen:non ſolũ adimis dño pecuſ:ſed etiã ſeruis peculiũ:
quibus domini dant ut paſcant:atq; etiã leges colonicas tollis:in quibus ſcri/
bimus:Colonus in agro ſurculario ne capras cõpaſcat:quas etiã aſtrologia re/
cepit nõ longe ab tauro. Cui Fundanius. Vide inquit ne Agri iſtuc ſit ab hoc:
cũ ĩ legibus etiã ſcribať:pecus quoddã. Quædam enim pecudes culturæ ſũt
inimicæ ac ueneno:ut iſtæ quas dixi:caprę. Hæ enim oĩa nouella ſata carpen/
do corrũpunt:nõ minimũ uites atq; oleas:Itaq; ꝑpterea inſtitutum diuerſa de
cã:ut ex caprino genere ad alii dei aram hoſtia adduceretur:ad alii nõ ſacrifica/
reť:cum ab eodem odio alter uidere nollet:alter etiam uidere pereuntem uel/
let. Sicq; factum ut Libero pr̃i repertori uitis hirci ĩmolarentur:ꝑinde ut capi/
te darent pœnas. Cõtra ut Mineruę caprini generis nihil ĩmolarẽt:ꝑpter oleã:
ꝙ eam quam læſerit:fieri dicũt ſterilem:eiꝰ enim ſaliuam eſſe fructuis uenenũ.
Vel hoc nomine etiam athenis in arcem non iungi:præterq̃ ſemel ad neceſſa/

rium ſacrificiū:ne arbor olea:quæ primum dicitᷣ ibi nata:a capra tangi poſſit.
Nec ullæ inquā pecudes agriculturæ ſūt propriæ :niſi quæ agrum operę: quo
cultior ſit adiuuare:ut eæ quę iunctę arare poſſint.Agraſius.Si iſtuc ita eſt in-
qr:quomodo pecus remoueri poteſt ab agro:cum ſtercus quod plurimū pro-
deſt:greges pecoꝝ miniſtrent? Agrius.Sic inqr:uenaliū greges dicemus agri-
culturā eſſe:ſi propter iſtā rem habendū ſtatuerimus.Sed hinc error:ꝙ pecus ī
agro eſſe poteſt:et fructus non in eo agro ferre.quod nō ſequendū.Nā ſic etiā
res aliæ diuerſæ ab agro erūt aſſumēdæ:ut ſi habeas plures in fundo textores:
atq; inſtitutos iſtonas:ſic et alios artifices.Scrofa. Diſiungamus igitᷣ inquit:
paſtionem a cultura:et ſiquis qd uult aliud.An ego inquam ſequar Saſernarū
patris et filii libros:ac magis puté ptinere figilinas queādmodū exerceri opor
teat:q̄ argentifodinas:aut alia metalla:quæ ſine dubio ī aliquo agro fiūt . Sed
ut neq; lapidicinæ neq; arenariæ ad agriculturam pertinent:ſic figlinę. Neq;
ideo nō in quo agro idoneę poſſint eſſe nō exercēdę:atq; ex iis capiūdi fruct9
ut etiam ſi eligitᷣ ſecūdum uiam et opportunus uiatoribꝫ locus ædificādę ta-
bernæ diuerſorię:quæ tamen quāuis ſint fructuoſæ nihilo magis ſūt agricul-
turæ partes.Nō enim ſi qd propter agrū:aut etiam in agro profectus domino
agriculturę acceptū referre debet:ſed id modo quod nec ſatione terra ſit natū:
ad fruendū ſuſcipit.Stolon.Tu inqr inuides tāto ſcriptori:et obſtrigilādi cau-
ſa figilinas reprehendis:cum præclara quædam(ne laudes ) prætermittas:quę
ad agriculturā uehementer ptineant.Cū ſubriſiſſet Scrofa:ꝙ nō ignorabat li-
bros:et deſpiciebat:et Agraſius ſe ſcire modo putaret:ac Stolonem rogaſſet ut
diceret:cœpit:Scribit cimices queādmodū īterfici oporteat his uerbis.Cucu-
meré anguinū cōdito in aquam:eamq; īfundito quo uoles:nulli accedēt. Vel
felbubulum cū aceto mixtum:ungito lectū.Fundanius aſpicit ad Scrofam:et
tamen uerum dicit hic inqr:ut hoc ſcripſerit in agricultura.Ille.Tam hercle q̄
hoc:Si quem glabrū facere uelis:quod iubet ranā luridam coniicere in aquā:
uſquequa ad tertiā partē decoxeris:eoq; ungere corpus. Ego quod magis in-
quam pertineat ad Fūdanii ualitudinem:et in eo libro eſt:latius dicā: nam et
huiuſce pedes ſolent dolere:in fronte cōtrahere rugas. Dic Sodes:inquit.Fū-
danius.Nā malo de meis pedibꝫ audire:q̄ queādmodum pedes betaceos ſeri
oporteat.Stolon ſubridēs dicā inqr eiſdē qbus ille uerbis ſcripſit:uel tātū quæ
iā audiui. Cū homini pedes dolere cœpiſſēt:q tui meminiſſēt ei mederi poſſe.
Ego tui memini medere meis pedibus.Terra peſtem teneto.Salus hic mane-
to in meis pedibus.Hoc ter nouies cantare iubet:terram tāgere:diſpuere:ieiu-
num cantare.Multa inquā itē alia miracula apud Saſernas inuenies: quæ oīa
ſunt diuerſa ab agricultura:et ideo repudiunda.Quaſi uero inquā : non apud
cæteros quoq; ſcriptores:talia repetiātᷣ.An nō in magni illius Catonis libro:q
de agricultura eſt editus:ſcripta ſūt permulta ſimilia:ut hæc. Quemadmodū
placentam facere oporteat:quo pacto libum:qua ratiōe pernas ſalire.Illud nō

dicis inquit Agrius: quod ſcribit: Si uelis in conuiuio multum bibere cœnare libenter: eſſe oportet braſſicā crudā ex aceto aliqua folia.

Vti ars ex agricultura ſit concluſio. Cap. iii.

Gitur inq̄t Agraſi⁹ quæ diſiūgēda eſſent a cultura et cuiuſmodi ſint quoniā diſcretū. Stolon: cū aſpexiſſet Scrofam inquit: et ætate et honore et ſcientia qua præſtas: dicere debes. Ille nō grauatus. De iis rebus: quę in ſcientia ſint: quod in colēdo nos docet: ars ſit. An qd aliud: et a q̄bus carceribus decurrat ad metas? Primū inquit: nō modo eſt ars: ſed etiā neceſſaria et magna. Eaq; eſt ſcientia: quæ docet: quæ ſint in quoq; agro ſerūda et faciūda: quæq; terra maximos perpetuo reddat fructus.

Quę agriculturæ ſint principia et fines. Cap. iiii.

Ius principia ſunt eadem: quæ mundi eſſe Ennius ſcribit: aqua terra: aīa: et ſol. Hęc enim cognoſcūda prius: q̄ iacias ſemina. Quod initiū fructuū oritur Hinc profecti agricolę ad duas metas dirigere debēt: ad utilitatem: et uoluptatem. Vtilitas quęrit fructum: uoluptas delectationē. Priores partes agit quot utile eſt: q̄ quod delectat: nec non ea quæ faciunt culturam honeſtiorem agrum. Pleraq; nō ſolum fructuoſiorē eūdem faciunt: ut cū in ordinem ſunt conſita arbuſta atq; oliueta: ſed etiā uendibiliorem: atq; adiiciunt ad fundi precium: Nemo enim eadē utilitate nō formoſius qd eſt: emere mauult pluris: q̄ ſi ē fructuoſius turpe. Vtiliſſim⁹ aūt is ager: q ſalubrior eſt q̄ alii: q; ibi fructus certus. Cōtra q; in peſtilēti calamitas q̄uis ī feraci agro colonum ad fructus peruenire non patitur. Etenim ubi ratio cum Horco habeť: ibi nō modo fructus eſt incertus: ſed etiā colentium uita. Quare ſi ſalubritas nō eſt: cultura nō aliud eſt: q̄ alea dn̄i uitæ ac rei familiaris. Nec hæc uero deminuiť ſciā. Iſta enim ſalubritas quæ dicitur e cœlo ac terra: non eſt in noſtra poteſtate: ſed in naturæ: ut tn̄ multum ſit in nobis: q; grauiora quæ ſunt: ea diligentia leuiora facere poſſumus. Etenim ſi propter terrā aut aquā odorem ueꝗ̄ aliquo loco eructat peſtilentior eſt fundus: aut propter cœli regionē ager calidior ſit: aut uentus nō bonus flet. Hæc uitia emendari ſolent domini ſciētia ac ſumptu. Quod permagni intereſt: uti bene poſitæ ſint uillæ: quātæ ſint: quo ſpectent porticibus oſtiis ac feneſtris. An non ille Hippocrates medicus ī magna peſtilentia nō unū agrum: ſed multa oppida ſcientia ſeruauit? Sed qd ego illum uoco ad teſtimoniū? Nō hic Varro noſter cū corcyræ eſſet exercitus: et claſſis et oēs domus repletæ eſſent ægrotis ac funeribus: īmiſſo feneſtris nouis aquilone: et obſtructis peſtilentibus: ianuaq; permutata: cæteraq; ei generis diligentia ſuos comites ac familiam incolumes reduxit.

Quot partes habeat diſciplinæ cultura. Cap. v.

Ed quoniā agriculturę: qd eēt id initiū et finis dixi: relīqť quot ptes ea diſciplina habeat: ut ſit uidēdū. Eqdē īnumerabiles mihi uideně: īqt Agrius: cū lego libros Theophraſti cōplures: qui īſcribūť: Phy/

ton hiſtorias:et alteri phyſicon:ætion. Stolon iſti inquit libri nō tā idonei iis: qui agrum colere uolunt:q̄ ſcholas philoſophorum. Neq; condico qn habeāt et utilia et cōmunia quædam. Quapropter tu potius agriculturæ partes nobiſ expone. Scrofa agriculturæ inquit quatuor ſūt partes ſummæ. E quibus prima cognitio fundi:ſolum:parteſq; eius quales ſint. Secundū quæ in eo fundo opus ſunt:ac debeant eſſe culturæ cauſa. Tertiū quæ in eo prædio colēdi cauſa ſint faciūda. Quarta quo qdq; tēpore in eo fundo fieri cōueniat. De his quatuor generibus ſingulæ minimū in binas diuidūtur ſpecies. Quod habet prima ea quæ ad ſolum pertinent terræ:et alterum quę ad uillas et ſtabula. Secūda pars:quę mouentur:atq; in fundo debeant eſſe culturę cauſa. Eſt itē bibartita de hominibꝰ per quos colendū:et de reliquo inſtrumēto. Tertia pars quę de rebus diuiditur:quæ ad quāq; rem ſint pręparanda:et ubi quæq; faciunda. Quarta pars de temporibus:quæ ad ſolis circuitum annuum ſint referenda:et quæ ad lunæ menſtruum curſum. De primis quatuor partibus prius dicam: deinde ſubtilius de octo ſecundis.

De ſolo fundi:quæ et quot ſint uidenda. Cap. vi.

i Gitur primum de ſolo fundi uidendum. Hæc quatuor. Quæ ſit forma. Quo in genere terræ. Quantus. Quāq; profecutus. Formæ cum duo genera ſint:una quam natura dat:altera quā ſationes imponūt. Prior ꝙ alius ager bene natus:alius male. Poſterior:ꝙ alius fundus bene cōſitus ē:alius male. Dicam prius de naturali. Igitur cum tria genera ſint a ſpecie ſimplicia agrorum:campeſtre:collinum:et montanum. Et ex his tribꝰ quartū ut in eo fundo hæc duo aut tria ſint:haud multis locis licet uideri. E qbꝰ tribus faſtigiis ſimplicibꝰ:ſine dubio īfimis aliqua cultura aprior q̄ ſūmis:ꝙ hęc calidiora q̄ ſūma:ſic collinis:ꝙ ea tepidiora q̄ infima aut ſūma. Hæc apparēt magis ita eſſe in latioribus regionibus:ſimplicia cū ſunt. Itaq; ubi lati cāpi ibi magis æſtus. Et eo in apulia loca calidiora et grauiora. Et ubi mōtana ut ī ueſuuio:ꝙ leuiora:et ideo ſalubriora. Qui colūt deorſum:magis æſtate laborāt: qui ſurſum magis hyeme et uerno tempore. In cāpeſtribꝰ maturius eadem illa ſeruntᷣ:q̄ in ſuperioribus:et celerius hic q̄ illic coguntur. Nec non ſurſum q̄ deorſum tardius ſeruntur:ac meruntᷣ. Quædam in montanis ꝓlixiora naſcūtur:ac firmiora propter frigus:ut abietes ac ſappini: Hic ꝙ tepidiora populi ac ſalices:ſurſū fertiliora ut arburꝰ ac quercus:deorſū ut nuces græcæ ac mariſcæ fici. In collibus humilibus ſocietas maior cū cāpeſtri fructu q̄ cū mōtano:ī alitis cōtra. Propter hæc tria faſtigia formæ:diſcrimina quędā ſationū:ꝙ ſegetes meliores exiſtimātᷣ eē cāpeſtres:uineę collinę:ſiluæ mōtanæ: Plerūq; hyberna eſſe ibi meliora q̄ cāpeſtria:ꝙ tūc ꝑrata ibi herboſa:putatio arboꝝ tolerabilior. Cōtra ęſtiua mōtana his locis cōmodiora:ꝙ ibi rū et pabulū multū:qd ī cāpis aret:ac cultura arborum aprior:ꝙ tum hic frigidior aer. Campeſter locus is eſt melior:qui totus æquabiliter in unā partem uerget:q̄ is q eſt ad libellā ęquus:

ꝙ his cũ aquę nõ habeãt delapſũ:fieri ſolet uliginoſus. Eo magis ſi quis ẽ inę-
quabilis eo deterior:ꝙ fit ꝓpter lacunas aquoſus. Hęc atq; huiuſmodi tria fa-
ſtigia agri ad colendum diſpariliter habent momentum.

Quis ſit ager optimus:et qs eo ꝓximus:et qs deinceps. Cap.vii.

Tolon. Quod ad hanc naturalem pertinet:de eo nõ incõmode Cato
uidetur dicere:cũ ſcribit optimũ agrũ eſſe:qui ſub radice montis ſitus
ſit:et ſpectet ad meridianã cœli partẽ. Subiicit Scrofa. De formę cul-
tura hoc dico:quę ſpecie fiãt uenuſtiora ſeq:ur maiore quoq; fructu ſint: ut q̃
habẽt arbuſta:ſi ſata ſũt in qncuncẽ ꝓpter ordines atq; ĩterualla modica. Itaq;
maiores nñi ex aruo ęque magno male cõſito:et minus multũ:et min⁹ bonũ
faciebãt uinũ. Quod quęq; ſuo quoq; loco ſũt poſita:ea minus loci occupant
et min⁹ officit aliud alii ab ſole ac luna et uento. Hoc licet cõiectura uidere ex
aliquot rebus:ut nuces ĩtegras quas uno modio cõprendere poſſis:ꝙ putami-
na ſuo quęq; habẽt loco natura cõpoſita:cũ eaſdẽ ſi frigeris uix ſeſqmodio cõ-
cipere poſſis. Pręterea quę arbores ĩ ordĩe ſatę ſũt:eaſ ęquabiliter ex oĩbꝰ par-
tibus ſol et luna coquunt. Quo fit ut uuę et oleæ plures naſcãt̃:ut celerius co-
quãtur. Quas res duas ſequunt̃ altera illa duo:ut plus reddãt muſti et olei et
precii pluris. Sequit̃ ſecũdũ illud:quali terra ſolum ſit fundi:uel aqua ꝑte uel
maxime bonus aut nõ bonus appelletur. Refert.n.quę res in eo ſeri naſciq; et
cuiuſmodi poſſint. Nõ eadẽ oĩa ĩ eodẽ agro recte poſſunt. Nam ut alius eſt ad
uitem appoſit⁹:alius ad frumentum:ſic de cæteris alius ad aliã rem. Itaq; cre-
tæ ad cortyniam dicitur plantanus eſſe:quæ folia hyeme non amittat:Itemq;
in cypro:ut Theophraſt⁹ ait una. Itẽ ſybari:q̃ nũc ſybari thurii dicũt̃ quercꝰ
ſimili eſſe natura:q̃ ẽ ĩ oppidi cõſpectu. Itẽ cõtra et apud nos fieri ad elephan-
tinẽ:ut neq; ficus neq; uites amittant folia. Propter eandem cauſam multa ſũt
bifera:ut uites apud mares mirnæ. Malus bifera:ut ĩ agro cõſentino. Idẽ oſtẽ-
dit:ꝙ ĩ locis feris plura ferũt:ĩ his q̃ ſunt culta meliora. Eadẽ de cauſa ſũt q̃ nõ
poſſunt uiuere niſi ĩ loco aquoſo:aut etiã ĩ aqua. Et id diſcriminarĩ:et alia ĩ la-
cubus:ut arũdines ĩ aretino. Alia in fluminibus:ut in epiro arbores ulmi. Alia
ĩ mari:ut ſcribit Theofraſt⁹ palmas et ſqllas. In galia trãſalpina ĩtus ad rhenũ
cũ exercitũ ducerẽ:aliquot regiões acceſſi,ubi nec uitis nec olea nec poma na-
ſcerẽt̃. Vbi agros ſtercorarẽt cãdida foſſicia creta. Vbi ſalẽ nec foſſiciũ:nec ma
ritimũ haberẽt:ſed ex qbuſdã lignis cõbuſtis carbonibꝰ ſalſis ꝓ eo uterentur.
Stolon. Cato qdẽ inquit.gradatim aliũ præponens alio:agrum meliorem di-
cit eſſe in nouem diſcriminibus:et ꝙ ſit primus ubi uineæ poſſint eẽ bono ui-
no et multo: Secundus ubi hortus irriguus: Tertius ubi ſalicta. Quartus ubi
oliueta. Quintus ubi pratum. Sexto ubi campus frumentarius. Septimus ubi
cædua ſilua. Octauus ubi arbuſtum. Nonus ubi glandaria ſilua. Scrofa. Scio
inquit ſcribere illum:ſed de hoc non cõſentiunt omnes:q; alii dant primatum
boni pratis:ut ego:a quo antiqui prata parata appellarũt. Nã Cęſar Vopiſcus

ædilicius cauſam cũ ageret apud Cenſores:cãpos roſeæ aet:italiæ dixit eſſe ſu/
men:in quo relicta ꝑtica poſtridie non appareret propter herbã. Contra uineã
ſunt:qui propter ſumptum putent fructum deuorare.

Quod ſpecies uitis plurimæ ſint. Cap.viii.

Efert inquam:quod genus uineæ ſit:ꝙ ſunt multæ ſpecies eius. Aliç
enim humiles ac ſine ridicis:ut in hiſpania:Aliç ſublimes:ut quç ap/
pellant̃ iugatæ:ut pleræq; in italia. Quarũ noĩa duo pedamẽta et iu/
ga. Quibus ſtat recta uinea:dicunt̃ pedamenta:quæ trãſuerſa iungunt̃ iuga:
ab eo quoq; uineæ iugatç. Iugorũ genera fere quatuor:ꝑtica:arundo:reſtes:et
uites. Pertica ẽ in falerno:Arũdo:ut ĩ arpino:Reſtes:ut in brũduſino:uites:ut
in mediolanenſi agro. Iugatiõis ſpecies duæ:una directa:ut in agro cãnuſino:
altera cõpluuiata in lõgitudinẽ et latitudinẽ iugata:ut ĩ italia pleræq;. Hç:ubi
domo naſcuntur uineç:nõ metuunt ſumptum:Vbi multa et propinqua uilla:
nõ ualde. Primum genus quod dixi:maxime quærit ſalicta. Secũdũ arũdine/
ta. Tertium uieta aut eius generis rem aliquã. Quartum arbuſta:ubi traduces
poſſint fieri uitiũ:ut mediolanenſes faciunt in arboribus quas uocãt populos:
caunuſini in ardulatiõe in ficis. Pedamentũ item fere quatuor generum. Vnũ
robuſtum:quod optimum ſolet afferri in uineã e querco ac iunipero:et uocat̃
ridica. Alterum palus e pertica meliore dura:qui diuturnior:quem cũ in fimũ
terra uoluit:puter euertitur:et fit ſolum ſummũ. Tertium quod horũ inopiæ
ſubſidio miſit arũdinetum. Inde enĩ aliquot colligatas libris demittũt ĩ tubu/
los fictiles cũ fũdo pruſo:quos cuſpides appellãt:qua humor aduẽticius trãſi/
te poſſit. Quartum pedamentũ ẽ natiuũ:cuius generis ubi ex arboribus in ar/
bores traductis uitibus uinea fit:quos traduces quidam rumpos appellãt. Vi/
neæ altitudinis modus:lõgitudo hominis. Interualla pedamẽtoꝝ:qua boues
iuncti arare poſſint. Ea minus ſũptuoſa uinea:quç ſine iugo miniſtrat acrato/
phoron uinũ. Huius genera duo. Vnum in quo terra cubilia prębet uuis:ut in
aſia multis locis:quç ſæpe uulpibus et hominibus fit cõmunis. Nec nõ ſi parit
humus mures:minor fit uidemia:niſi totas uineas oppleris muſcipulis:quod
in inſula pandatharia faciunt. Alterum gen9 uineti:ubi ea mõ remouet̃ a ter/
ra uitis:quæ oſtenderit ſe afferre uuã. Sub eam:ubi naſcitur uua : ſubiiciuntur
circiter bipedales e ſurculis furcillæ:ne uindemia facta deniq; diſcat pendere ĩ
palmam:aut funiculo aut uinctu:quod antiqui uocabant ceſtum . Ibi domi/
nus ſimulac uidit occipicium uindemiatoris:furcillas reducit hybernatum in
tecta:ut ſine ſumptu eorum opera altero anno uti poſſit. Hac conſuetudine in
italia utuntur reatini. Hæc ideo uarietas maxime:ꝙ terra cuiuſmodi ſit:refert.
Vbi enim natura humida:ibi altius uitis tollenda:ꝙ in partu et alimonio ui/
num nõ ut in calice quærit aquam:ſed ſolem. Itaq; ideo(ut arbitror) primum
e uinea in arbores aſcendit uitis.

Quod tribꝫ modis terra dicat̃ bõa:aut nõ bõa:aut cõis. Cap.ix.

Erra inquam:cuiuſmodi ſit refert:et ad quam rem bona aut nõ bõ/
t na ſit: Et a tribus modis dicit̃:communi: ꝓprio et mixto. Cõmuni
ut cũ dicimus orbem terræ:et terram italiam:aut quã aliã in eã: cũ
et lapis et arena et cætera eius generis ſũt in nominando cõprenſa. Altero mõ
dicit̃ terra ꝓprio noĩe:quę nullo alio uocabulo neq; cognomĩe adiecto appel/
lat̃:Tertio modo dicit̃ terra:quæ eſt mixta:in quo ſeri quid poteſt et naſci: ut
argilloſa aut lapidoſa:Sic et aliæ cũ in hac ſpecies non minus ſint multæ q̃ in
illa communi ꝓpter admixtiones. In illa enim:cum ſint diſſimili ui ac pote/
ſtate partes permultæ:in qs lapis:marmor:rudus:arena:ſabulũ:argilla: rubri/
ca:puluis:creta:ignis:carbũculus:id eſt quæ ſole perferuet ita:ut radices ſatoꝝ
comburat. Ab his quæ proprio nomine dicit̃ terra:cũ eſt admixta ex his ge/
neribꝫ aliqua re:ut cũ dicit̃ cretoſa et ſic ab aliis generũ diſcriminibus mixta.
Horũ uarietate:ita genera hæc ut prætere a ſubtiliora ſint. Alia minimũ in ſin/
gula facies terrena:ꝙ alia terra eſt ualde lapidoſa:alia mediocriter:alia ꝓpe pu/
ra. Sic de aliis generibꝫ reliqs admixtæ terræ:tres gradus aſcendunt. Eoſdem
præterea hæ ipſæ ternæ ſpecies:ternas in ſe habent alias : ꝙ partim ſũt humi/
diores partim aridiores:partim mediocres. Neq; nõ hæc diſcrimina pertinent
ad fructus. Vehementer itaq; periti in loco humidiore far adoreum potius ſe/
rũt q̃ triticũ. Cõtra ĩ aridiore ordeũ potius q̃ far:in mediocri utrũq;. Prętererea
etiã diſcrimĩa oĩum hoꝝ generꝫ ſubtiliora alia:ut in ſabuloſa terra:ꝙ ibi refert:
ſabulo albꝫ ſit an rubicũdus:ꝙ ſubalbus ad ſerẽdos ſurculos alienꝰ. Cõtra ru/
bicũdior appoſitꝰ. Sic magna tria diſcrimĩa terrę:ꝙ refert utrũ ſit macra:an pĩ/
guis:an mediocris. Quod ad culturã pĩguis fœcũdior ad multa:macra cõtra.
Itaq; nux ut ĩ pupinia:neq; arbores ꝓlixæ:neq; uites feraces:neq; ſtramẽta ui/
dere ĩ craſſa poteris. neq; ficũ:neq; mariſcã:et arbores pleraſq; ac prata ĩ retorri/
da et raucoſa. Cõtra ĩ agro pĩgui ut ĩ etruria:licet uidere fructuoſas ſegetes ac
reſtibilis et arbores ꝓlixas et oĩa ſine muſco. In mediocri aũt terra:ut in tibur/
ti:ꝙ ꝓpius accedit:ut nõ ſit macra:q̃ ut ſit ieiuna:eo ad oẽs res cõmodior:q̃ ſi
ĩclinauerit ad aliud:qđ deteriꝰ eſt. Stolõ. Nõ male ĩqt:quę ſit idonea terra ad
colẽdũ. An nõ Diophanes bithynius ſcribit ſigna ſumi poſſe :aut ex ipſa:aut
quę naſcũt̃ ex eis? Ex ipſa ſi ſit terra alba:ſi nigra:ſi leuis:quæ cũ fodiat̃ facile
ferit̃:natura quæ nõ ſit cineraria:neue uehemẽter denſa. Ex iis aũt quæ enata
ſũt fera:ſi ſũt ꝓlixa:atq; ea quæ ex his naſci debẽt earũ rerum feracia. Sed qđ
ſeqt̃ tertiũ illud de modis dice. Quot modis metiant̃ rura. Cap.x.

Lle. Modos qbus metirent̃ rura:alius alios cõſtituit. Nã in hiſpania
i ulteriore metiunt̃ iugis:ĩ cãpania uerſibꝫ:apud nos ĩ agro romão ac
latio iugeris. Iugũ uocãt:qđ iũcti boues uno die exarar̃ poſſint. Ver/
ſũ dicũt cẽtũ pedes quoquouerſũ quadratũ. Iugeꝝ:qđ quadratos duos actꝰ
hẽat. Actus quadratus:q et latus eſt pedes centũ uiginti et longus totidem. Is
modius ac mina latine appellat̃. Iugeri pars minima dicitur ſcrupulum. Id eſt

decem pedes et longitudine et latitudine quadratum. Ab hoc principio menſores nonnūq̃ dicunt in ſubſiciuum eſſe unciā agri aut ſextantē. Siquid aliud: cum ad iugerum peruenerunt: quot habet iugerum ſcrupula ducenta octoginta octo. Quantum autem ad antiquos noſtros ante bellum punicum pendebant bina iugera: quod a Romulo primum diuiſa dicebantur uiritim: quæ ꝙ hæredem ſequerētur heredium appellarūt: Hæc poſtea a centū centuria. Centuria eſt quadrata in omnes quatuor partes: ut habeat latera longa M.M.C. pedes. Hæ porro quatuor centuriæ coniunctæ: ut ſint in utranq; partem binę. Et ſic appellant̄ in agris diuiſis uiritim publice ſaltus.

Quo ſit uilla ſtatuenda mō: et quæ in illa. Cap. xi.

iN modo fundi non animaduerſo lapſi ſunt multi: quod alii uillam minus magnam fecerūt: q̃ modus poſtulauit. Alii maiorē: cū utrūq; ſit contra rem familiarem et fructum. Maiora enim tecta et ædificamus pluris et tuentur ſumptu maiore. Minora enim ſi ſint q̃ poſtulat fundus: fructus ſolent diſperire. L. Dubium enim non eſt: quin cella uinaria maior ſit faciunda in eo agro ubi uineta ſunt ampliora: ut horrea ſi frumētatius ager ē. In uilla ædificanda hoc potiſſimum: ut intra ſepta uillæ habeas aquam: ſi nō: q̃ proxīe. Primū ꝙ ibi ſit nata: ſecundum: ꝙ influat perennis. Si omnino aqua non eſt uiua ciſternæ faciūdæ ſub tectis: et lacus ſub dio: et altero loco ut homines: et altero ut pecus uti poſſit.

Quo ſit loco potiſſimū uilla ſtatuenda. Cap. xii.

dAnda opera: ut potiſſimū ſub radicibus montis ſilueſtris uillam ponas ubi paſtiones ſint latæ: ita ut cōtra uentos qui ſaluberrimi in agro flabunt. Quæ poſita ſit ad exortus æquoctiales: aptiſſima: ꝙ æſtate habeat umbram: hyeme ſolem. Sin cogare ſecundum flumen ædificare: cutandum ne ad uerſum eurum ponas. Hyeme enim fiet uehementer frigida: et æſtate non ſalubris. Aduertendum etiam ſi qua erunt loca paluſtria: et propter eaſdē cauſas: et ꝙ areſcunt: creſcuntq; animalia quædam minuta: quæ nō poſſunt oculi conſequi: et per aera intus in corpus per hos ac nares perueniūt: atq; efficiunt difficiles morbos. Fūdanius. Quid potero inquit facere: ſi iſtiuſmodi mihi fundus hæreditate obuenerit: quominus peſtilentia noceat? Iſtuc uel ego poſſum reſpondere inq̄t agrius. Vendas quot aſſibus poſſis: aut nequeas: relinquas At Scrofa. Vitandum inquit: ne in eam partem ſpectet uilla: e qbus uentus grauior ex his partibꝰ aflare ſoleat. Neue in conualli caua: et ut potius in ſublimi loco ædifices. qui ꝙ perflatur: ſi quod eſt quod aduerſariū inferat: facilius diſcutit̄. Præterea ꝙ ab ſole toto die illuſtratur: ſalubrior eſt: ꝙ et beſtiolæ ſi quę prope naſcuntur aut inferuntur: aut efflātur: aut ariditate cito p̄eunt. Nimbi repentini fluuii ac torrentes periculoſi illis: qui in humilibus ac cauis locis ædificia habent et repentinæ prædonum manus: ꝙ improuiſos facilius opprimere poſſint. Ab utroq; ſuperiora loca tutiora.

Quod in uilla primitus faciunda ſint bubilia et ouilia:et cellæ et uaſa uinaria et olearia et alia. Cap.xiii.

i N uilla faciũda ſũt ſtabula:ita ut bubilia ſint ibi:hyeme quæ poſſint eſſe calidiora: Fructus ut ẽ uinũ et oleũ loco plano ĩ cellis. Itẽ ut uaſa uinaria et olearia potius faciũda ĩ locis aridis. Fruct⁹:ut ẽ faba: lẽres: ordeũ:et far:et fœnũ in tabulatis. Familia ubi uerſet̃ ꝓuidẽdũ:ſi feſſi opere uel frigore aut calore:et ubi cõmodiſſime poſſint ſeſe qeti recipere. Villici ꝓxime ianuam cellã eſſe oportet. Eũq; ſcite q̃ introeat:aut exeat noctu:qd ue ferat:pręſertim ſi oſtiari⁹ ẽ nemo. In primis culina uidẽda ut ſit admota:q; ibi hyeme antelucanis tẽporibus aliquot res cõficiũt̃:cibus parat̃ et capit̃. Faciũdũ etiã plauſtris ac cætero inſtrumẽto oĩ ĩ cohorte:ut ſatis magna ſint tecta:qbꝫ cœlũ pluuiũ inimicũ. Hæc enim ſi intra clauſũ ĩ cõſepto et ſub dio:furẽ mõ nõ metuũt:ſed aduerſus tẽpeſtatẽ nocẽtẽ nõ reſiſtũt. Cohortes ĩ fundo magno duæ aptiores. Vna ut interdius cõpluuiũ hẽat lacũ ubi:aqua ſaliat:q intra ſtilobatas: cũ uenit:ſit ſemipiſcina. Boues enim ex aratro æſtate reducti hic bibũt: hic ꝓfundunt̃. Nec minus hoc loco reficiũt̃ anſeres:ſues porci. In cohorte exteriore lacũ eſſe oportet:ubi maceret̃ lupinũ:itẽ alia quæ demiſſa in aquã ad uſum aptiora ſũt. Cohors exterior crebro operta ſtramẽtis ac palea cõculcata pedibꝫ pecudũ ſit miniſtra fundo. Ex ea quod euehat̃ ſecundũ uillã duo hẽre oportet ſterquilinia:aut unum bifariam diuiſum. Alterã enim in partem ferri oportet e uilla nouum fimum:altera ueterem tolli in agrum. Quod enim q̃ recẽs qđ cũ faciũt melius. Nec nõ ſterquiliniũ melius illud:cuius latera et ſũmũ uirgis et fronde uindicat̃ ab ſole. Nõ enim ſuccũ quem quærit terra:ſolẽ ante exugere oportet. Itaq; periti q m poſſint ut eo aqua ĩfluat:eo noĩe faciãt. Sic enim maxime retineat̃ ſuccus. In eoq; qdã ſellas familiares ponunt. Aedificiũ etiã fieri oportet:ſub quod tectum totã fundi ſubiicere poſſis meſſem:qđ uocãt quidã nubilarium. Id ſecundũ areã faciundum:ubi triturus ſit frumentũ:magnitudine ꝓ mõ fundi ex una parte apertum:et id ab area:quo et in trituram ꝓruere facile poſſis:ſi nubilare cœperit aer:et ĩde rurſus celeriter reiicere. Feneſtras hẽre oportet ex ea parte:unde cõmodiſſime perflari poſſit. Fundanius. Fructuoſior inqt eſt certe fundus ꝓpter ædificia:ſi potius ad antiquoꝝ diligentiã:q̃ ad hoꝝ luxuriam dirigas ædificationem. Illi enim faciebãt ad fructum cõmunem: hi faciunt ad libidines indomitas. Itaq; illoꝝ uillæ ruſticæ erant maiores q̃ urbanę quę nunc ſunt plereq;. Contra illic laudabatur uilla:ſi habeat culinam ruſticam bonam:præſepes laxas:cellam uinariam et oleariam admodum agri aptam:et pauimento procliui in lacum:quod ſæpe ubi conditum nouum uinum orcæ:ut in hiſpania feruore muſti ruptæ:nec non et dolia:ut in italia: ne uinum ꝓlueret. Itẽ cætera ut eſſent in uilla huiuſcemodi:quæ cultum quærerent ꝓuidebant. Nunc cõtra uillam urbanã q̃ maximam ac politiſſimã habeãt dant operã:ac cum Metelli et Luculli uillis. peſſimo publico ædificatis certãt.

Quo circa hi laborant:ut ſpectent ſua æſtiua triclinaria ad frigus orientis:hyberna ad ſolem occidentem potiuſq̄ orientem.antiqui non curabant in quam partem cella uinaria aut olearia feneſtras haberet:dum fructus in eo uinarius quęrat ad dolia aera frigidiorem:item olearia caldiorem.Item uidere oportet ſi eſt collis:niſi quid impediat:ubi potiſſimum ponatur uilla.

De ſeptis quę tuādi fundi cā fieri debeāt et qualiter. Cap.xiiii.

Vnc de ſeptis.quę tuādi fundi cā:aut patris fiant dicā.earū tutelarū
n genera quatuor. Vnum naturale:alterū agreſte:tertiū militare:quar-
tum fabrile. Horum unumquodq; ſpecies habet plures.Primum naturale ſępimentū:quod obſeri ſolet uirgultis aut ſpinis:qđ habet radices uiuę ſæpis:ac uiatoris prætereuntis laſciui nō metuet facē ardētē.Secūda ſæpes eſt ex agreſti ligno:ſed nō uiuit.Fit aūt palis ſtatuiis crebris ac uirgultis implicitis:aut latis perforatis.et per ea foramina traiectis lōguriis ferreis binis aut ternis:aut ex arboribꝯ trūcis demiſſis in terrā deinceps cōſtitutis.Tertiū militare ſæpimentum eſt foſſa:et terreus ager.Sed et foſſa ita idonea:ut oēm aquam quæ ueniet a cœlo recipere poſſit:aut faſtigium habeat ut exeat e fundo aggeris bos:q intrinſecus ſit lapſus in foſſam:ſed ita arduus:ut eū trāſcendere nō ſit facile. Hoc genus ſæpis fieri ſecundum uias publicas ſolet:et ſecundū āmes ad uiam ſalariam:et in agro cruſtumino uidere licet locis aliquod cōiunctos aggeres cū foſſis:ne flumen agris noceat:aggeres faciūt ſine foſſa.eos quidā uocant muros:ut in agro reatino. Quartū fabrile ſæpimētū:et nouiſſimū ē maceria. Huius ſpecies fere quatuor. Quod fit ex lapide:ut in agro tuſculano:qđ e lateribꝯ coctilibꝯ:ut in agro gallico.Quod e lateribus crudis:ut ī agro ſabino.Quod ex terra et lapillis cōpoſitis īforme:ut in hiſpania:et agro tarentino.

Ad quid inuentæ ſæpes. Cap.xv.

Rætereā ſine ſeptis fines p̄dii ſationis notis arborꝫ tutiores fiūt ne fa-
p miliæ rixērut cū uicinis:ac limites ex litibꝯ iudicē quærāt. Serūt alii
circū ſępes pinos:ut habet uxor ī ſabinis Alii cupreſſos:ut ego habui in ueſunio.Alii ulmos:ut multi habent in cruſtino:qđ ubi pullulat maxime:uel ferit̃.et ubi ē cāpus:nulla potior arbor ſerūda:quo maxīe fructuoſa :quod et ſuſtineat ſæpem:accolit aliquod corbulas uuatū:et frōdē iucundiſſimā miniſtrat ouibus ac bubus:ac uirgas p̄bet ſæpibus et foco:ac furno. Scrofa. Igit̃ primum hæc quæ dixi quatuor uidēda agricolæ.De fundi forma:Terræ natura:de modo agri:et finibus tuendis.

De eis quæ extra fundū cōmoda fiant:aut incōmoda. Cap xvi.

Elinquitur altera pars:quæ extra fundum. Cuius appendices et ue-
t hementer pertinent ad culturam propter affinitatem.eius ſpecies to-
tidem.Si uicina regio eſt infeſta . Si quo neq; fructus noſtros exportate expediat:neq; inde quæ opus ſunt apportare. Tertiū ſi uiæ aut fluuii qua portentur:aut non:aut idonei non ſunt . Quartum ſiquid ita eſt in cōfinibus

fundi:ut noſtris agris proſit:aut noceat. E quis quatuor quod ē primum:re/
fert infeſta regio ſit nec ne. Multos enim agros egregios colere nõ expedit: ꝑ/
pter lattocinia uicinorum:ut in ſardinia quoſdam qui ſunt prope cœliem et ĩ
hiſpania prope luſitaniã. Quæ uicinitates in uectos habẽt idoneos. Quæ ubi
naſcuutur ibi uendant:et illic inuectos opportunos:quæ in fundo opus ſunt:
propterea fructuoſa. Multi enim habent in prediis:quibus frumẽtũ aut uinũ
aliudue quid deſit importandum:Contra:non pauci quibꝰ aliqd ſit exportã/
dum. Itaqꝫ ſub urbe colere hortos late expedit:ſicut uiolaria aut roſaria. Item
multa quę urbs recipit:cũ eadẽ ĩ lõginquo ꝑdio:ubi nõ ſit quo deferri poſſit
uenale:nõ expediet colere. Tertiũ eſt itẽ:ſi ea oppida aut uiciniæ:aut etiã diui/
tũ copioſi agri ac uillæ:unde nõ care emere poſſis:quæ opus ſũt infundũ.qbꝰ
quæ ſuperſint uenire poſſint:ut quibus pedamenta et perticæ aut arũdo fruc/
tuoſior fit fũdus:ꝗ ſi longe ſint importanda. Nõnũꝗ etiã quã ſi colẽdo ĩ tuo
ea parare poſſis. Itaqꝫ in hoc genus coloni potius anniuerſarios habẽt uicinos
qbꝰ imperent medicos fullones:fabros:ꝗ in uilla ſuos habeãt.ꝙ nõnũꝗ uniꝰ
artificis mors tollit fundi fructũ. Quã partẽ latifundii diuites domeſticæ co/
piæ mandare ſolẽt. Si.n.ab fundo longius abſunt oppida aut uici:fabros pro/
curent quos habeãt in uilla:ſic cęteros neceſſarios artifices:ne de fũdo familia
ab opere diſcedat:ac profeſtis diebꝰ ambulet feriata potius ꝗ opere faciũdo a/
grũ fructuoſiorem reddat. Itaqꝫ ideo Saſernæ liber ꝑcipit:neqꝫ de fundo exeat
pręter uillicũ et patronũ et unũ quẽ uillicus legat. Siqs contra exierit:ne impũe
abeat. Si abierit:ut in uillicũ animaduertat. Quod potius ita præcipiẽdũ fuit:
ne qs iniuſſu uillici exierit. neqꝫ uillicus iniuſſu domini longius:ꝗ ut eodẽ die
redierit. Neqꝫ id crebrius:ꝗ opus eſſet fundo. Quarto eundem fundũ fructuo/
ſiorẽ faciũt uecturæ:ſi uiæ ſunt:qua paluſtra agi facile poſſint:aut flumina ꝑ/
pinqua:qua nauigari poſſit.qbus utriſqꝫ rebꝰ euehi atqꝫ inuehi ad multa prę/
dia ſcimus. Refert etiam ad fundi fructus:quemadmodum uicinus in confi/
nio conſitum agrum habeat Si enim ad limitem quercetum habet:non poſſis
recte ſecũdum eam ſiluam ſerere oleam:quod uſqꝫ eo eſt cõtrarium natura: ut
arbores non ſolum minus ferant:ſed etiam fugiãt:ut introrſum in fundum ſe
declinent:ut uitis adſita ad olus facere ſolet:ut quercus ſi iuglandes magnę et
crebræ finitimæ:fœcundiorem faciunt ſterilem.

Quibus rebus agri colant᷑. Cap.xvii.

E fundi quatuor partibꝰ:quæ cũ ſolo hærent:et alteris quatuor quæ
d extra fundũ ad culturam pertinent dixi. Nunc dicam agri quibus re/
bus colant᷑. Quas res alii diuidunt in duas partes:in homines et ad/
minicula hominũ:ſine qbꝰ rebꝰ colere non poſſunt. Alii in tres partes ĩſtrumẽ/
ti genꝰ:uocale:ſemiuocale:et mutũ. Vocale ĩ quo ſũt ſerui. Semiuocale ĩ quo
ſũt boues. Mutũ in quo ſũt plauſtra. Oẽs ii agri colũt᷑ hõĩbꝰ ſeruis aut libe/
ris aut utriſqꝫ. Liberis:aut cũ ipſi colũt:ut pleriqꝫ pauperculi cũ ſua progenie:

aut mercenariis et cõducticiis liberoꝝ operis. Res maioris:ut uĩdemias et fœ/
niſicia adminiſtrãt ii:quos obæratos noſtri uocitarunt:ut etiã nũc ſunt in aſia
atq; ægypto et in illyrico cõplures. De qbꝰ uniuerſis hic dico. Grauia loca uti/
lius eſſe mercenariis:q̃ ſeruis coli:et in ſalubribꝰ quoq; locis opa ruſtica maio/
ra:ut ſũt ĩ cõdẽdis fructibus uindemiæ aut meſſis. De his cuiuſmodi eẽ opor/
teat: Caſſius ſcribit hæc. oparios parãdos eẽ:q laborẽ ferre poſſint:ne minores
annoꝝ uigintiduoꝝ et ad agriculturã dociles. Eã coniecturã fieri poſſe ex alia/
rũ rerũ imperatis:et more incolarũ e nouiciis requiſitio ad priorẽ dominũ qd
factitarẽt. Mancipia eſſe oportere neq; formidoloſa:neq; animoſa. Qui pręſint
eẽ oportere:q litteris ſint aliqua humanitate ĩbuti frugi ætate maiore:q̃ opa/
rios quos dixi. Facilius enim his:q̃uis minores natu dicto ſũt audiẽtes. Pręte/
rea potiſſimũ eos præeſſe oportet:q periti ſint reꝝ ruſticaꝝ. Nõ ſolũ.n. debere
imperare ſed etiã facere:ut facientẽ imitẽtur:et ut aĩaduertãt eũ cũ cã ibi p̃eſſe:
q; ſcientia præſtet. Neq; illi cõcedendũ ita imperare:ut uerberibus coerceat po/
tiuſq̃ uerbis. Et (ſi mõ id efficere poſſis) neq; eiuſdẽ natiõis pluris parãdos eẽ.
Ex eo.n. potiſſimũ ſolere offenſiões domeſticas fieri. Præfactos alacriores fa/
ciũdos p̃miis ad faciũda dãdaq; opera ut habeãt peculiũ et cõiũtas conſeruaſ:
e qbus habeãt filios:eo.n. fiũt firmiores:ac cõiũctiores fundo. Itaq; pp has co/
gnatiões epirotic̨ę familiæ ſunt illuſtriores ac cariores. Ad iniiciẽdã uolupta/
tẽ his:præfecturæ honore aliquo habẽdi ſũt:et de operariis q præſtabũt aliq.
Cõmunicãdũ quoq; cũ his quæ faciũda ſint opera. Quod ita cũ ſit: minus ſe
putant deſpici:atq; aliquo numero haberi a dño. Studioſiores ad opus fieri li/
beralius tractãdo:aut cibariis aut ueſtitu largiore:aut remiſſione operis:cõceſ/
ſioneue:ut peculiare aliquid in fundo paſcere liceat huiuſcemodi rerum. Aliis
ut qbus quid grauius ſit imperatũ:aut aĩaduerſum:qui conſolãdo eoꝝ reſti/
tuat uoluntatem ac beniuolentiam in dominum.

**De numero familiæ ruſticalis:et quot operis quiſq; ager coli poſſit:et de
modo cuiuſq;. Cap. xviii.**

Amiliam Cato dirigit ad duas metas:ad certũ modũ agri: et genus
f ſationis:ſcribens de oliueris et uineis:ut duas formulas. Vnã in qua
præcipit quõ oliuetum agri iugerum ducentoꝝ quadraginta ĩſtrue/
re oporteat. Dicit enim in eo modo hęc mancipia tredecim habẽda. Villicum
uillicam:operarios qnq;:bubulcos tres:aſinarium unum:ſubulcum unũ:opi/
lionem unum. Alteram formulam ſcribit de uinearum iugeribus centũ:ut di/
cat habere oportere hæc quindecim mancipia. Villicũ uillicam operarios de/
cem:bubulcũ unum:aſinarium unum:ſubulcum unũ. Saſerna ſcribit ſatis eſſe
ad iugera octo hominem unum. Ea debere eum fodere diebus quadraginta/
quinq;:tametſi quaternis operis ſingula iugera poſſit. Sed relinquere ſe operas
tredecim ualitudini:tempeſtati:inertię:indiligẽtiæ. L. Horum neuter ſatis di/
lucide modulos reliqt nobis. Quod Cato ſi uoluit:ut debuit:ut proportionẽ

ad maiorem fundũ et minorem adderemus:et demeremus. Pręterea extra familiã debuit dicere uillicũ et uillicã. Neq;.n.ſi minꝰ.ccxl.iugera oliueti colaſ: nõ poſſis minus uno uillico habere:nec ſi bis tãto ampliorem fundum:aut eo plus colas. Ideo duo uillici aut tres habẽdi fuere operarii modo et bubulci pportiõe addẽdi. Ad minores maioreſue modos fũdoꝝ:hi quoq; ſi ſimilis ager eſt. Sin autem ita diſſimilis:ut arari non poſſit. Quod ſi confragoſus atq; arduis cliuis minus multi opus ſunt boues et bubulci:Initio illud quod modũ neq; unũ neq; modicũ propoſuit ducentoꝝ quadraginta iugerũ. Modica enĩ centuria ea ducentoꝝ iugerum:e quo ni ſexta pars ſit ea quadraginta:quæ de ducentis quadraginta diminuitur:nõ uideo quemadmodũ ex eius præcepto demam ſextam partem:et de tredecim mãcipiis nihilomagis:ſi uillicũ et uillicam remouero:quẽadmodũ centum uiginti ſextã partem demã. Quod aũt ait in centũ iugeribus uinearũ opus eſſe quindecim mancipia: ſiquis habebit centuriam quæ dimidiũ uineti et dimidium oliueti:ſequeret̃ ut duos uillicoſ et duas uillicas habere deberet:quod eſt deridiculum. Quare alia rõne moduſ mancipioꝝ generatim eſt aduertẽdus:et magis in hoc Saſerna approbandus: qui ait ſingula iugera quaternis operis uno operario ad cõficiẽdum ſatis eſſe. Sed ſi hoc in Saſernæ fundo in gallia fuit:nõ cõtinuo idẽ ĩ agro liguſtico nomẽtano. Itaq; de familiæ magnitudine et reliquo ĩſtrumẽto cõmodiſſime ſcies:quãtam pares:ſi tria animaduerteris diligenter. In uicinitate prædia cuiuſmodi ſint:et quanta:quotq; hominibꝰ colant̃. Et quot addiris operis:aut dẽpris melius aut deterius habeas cultũ biuiũ. Nobis enim ad culturã dedit natura experientiã:et imitationem. Antiquiſſimi agricolæ tẽtãdo pleraq; cõſtituerũt:liberi eoꝝ magnam partem imitãdo. Nos utrũq; facere debemus:et imitari alios:et aliter ut faciamus experiẽtia tentare quędã ſequẽtes nõ aleam ſed rationem aliquam: Vt ſi altius repaſtinauerimus aut minus q̃ alii:quod momentũ ea res habeat:ut fecerũt ii in ſartiendo iterum et tertio:ut qui inſitiones ficulneas ex uerno tempore in æſtiuũ contulerũt.

Quot iuga boum ſingulis iugeribus ſatis ſint:quod inſtrumentũ agreſte ſemiuocale nuncupat̃. Cap.xix.

d E reliqua parte inſtrumenti:q̄d ſemiuocale appellat̃:Saſerna ad iugera ducenta arui boũ iuga duo ſatis eſſe ſcribit. Cato in oliuetis ducentũ quadraginta iugerũ boues trinos:ita fit ut Saſerna dicat uerũ ad centũ iugera:iugũ opus eſſe:ſi Cato ad octogena. Sed neutrũ modũ horũ ad omnem agrũ conuenire puto:et utrũq; ad aliquẽ. Alia enĩ terra facilior aut difficilior eſt alia. Terram proſcindere nõ niſi boues magnis uiribus poſſũt et ſæpe fracta buta relinquũt uomeres in aruo. Quod ſequendũ nobis ĩ ſingulis fundis dũ ſumꝰ nouicii triplici regula:ſuperioris domini ĩſtituto:et uicinorũ: et experientia quadã:q̄d addit aſinos:q ſtercus uectẽt tris: aſinũ molarium in uinea iugerum centũ:iugum boum:aſinoꝝ iugum:aſinum molendarium. In

hoc genere ſemiuocalium adiiciendũ de pecore. Ea ſola quæ agri colẽdi cau/ſa erũt ut ſolent eſſe pecuaria pauca habenda. quo facilius mancipia quæ ſolẽt ſe tueri: et aſſidua eſſe non poſſunt. in eo numero non modo qui ꝑrata habent: ut potius oues: q̃ ſues habeant curenti ſed etiam qui non ſolũ ꝑratorum cauſa habent propter ſtercus.

De eligẽdis bubus: et de mõ probã/di: et edomandi nouellos iuuencos. Cap. xx.

i Gitur de omnibus quadrupedibus prima probatio eſt: q idonei ſint boues: q arandi cauſa emunt. Quos rudis neq; minoris trimos: neq; maioris quadrimos parandũ. Vt uiribꝰ magni ſint et pares: ne in o/pere firmior imbecilliorẽ cõficiat: amplis cornibus et nigris potius q̃ aliter: ut ſint lata fronte: naribꝰ ſimis: laro pectore: craſſis coxẽdicibꝰ: Hos ueteranos ex campeſtribꝰ locis emendũ: nõ induta ac montana: nec non ſi incidit uitandũ. Nouellos cũ quis emerit iuuencos: ſi eoꝝ colla in furcas deſtitutas icluſerit: et dederit cibũ: diebꝰ paucis erũt manſueti: et ad domãdũ proni: Tũ ita ad ſubi/gendũ ut minutatim aſſuefaciant: et ut tironem cũ ueterano adiũgũt. Imitã/do enim facilius domant: Et primũ eos æquo in loco et ſine aratro aut eo le/ui ſimul gradi facias: et principio per arenam aut molliorem terram leniter ꝑ/cedant. Quos ad uecturas item inſtituendũ: ut inania primũ ducãt plauſtra: et ſi poſſis per uicum aut oppidum: ubi creber crepitus ſit ac uarietas rerum con/ſuetudine celeberrima ad utilitarem adducito. Neq; pertinaciter feceris dextꝝ in eo manendũ. Quod ſi alternis ſit ſiniſter: ſit laborãti in altera parte reques. Vbi terra leuis: ut in campania: ibi non bubus grauibus: ſed uaccis et aſinis ꝙ arant: eo facilius ad aratrum lene adduci poſſunt ad molas: et ad ea: ſi qua ſunt in fundo cõuehunt: In qua re alii aſellis: alii uaccis ac mulis utuntur: exinde ut pabuli facultas eſt. Nam facilius aſellus: q̃ uacca alitur: ſed fructuoſior hæc. In eo agricolæ hoc ſpectant: quo faſtigio ſit fundus. In confragoſo enim hæc ac difficili ualentiora parandum: et potius ea quæ per ſe fructum reddere poſſint: cum idem operis faciant.

De canibꝰ: ſine qbꝰ uтiq; uilla paꝝ tuta ſit. Cap. xxi.

c Anes potius cum dignitate et acres paucos habẽdũ q̃ multos: quos conſuefacias potius noctu uigilare: et ĩterdiu clauſos dormire: et ca/tena uinctos: ut ſoluti acriores fiant: Dein domitis quadrupedibꝰ et pecore inſtructo et canibus hoc faciundum. Si ꝑrata ſint in fundo neq; pecus dominus habet: danda opera ut pabulo uendito alienum pecus in ſuo fundo paſcat et ſtabulet.

Qualiter uniuerſus ĩſtrumẽtoꝝ apparatus fundi ĩſtituat. Cap. xxii.

d E reliquo ĩſtrumẽto mutorũ quo ſũt corbulę et dolia et alia: ſic præ/cipiẽdũ. Quę naſci ĩ fundo ac fieri a domeſticis poterũt: eoꝝ ne quid ematur: ut fere ſũt: quæ ex uiminibꝰ et materia ruſtica fiũt: ut corbes: fiſcinæ: tribula: malei: et raſtelli. Sic quæ fiunt de cannabi: lino iunco: palmas

ſcirpo:ut funes:reſtes:tegetes. Quæ e fundo ſumi nõ poterũt:ea ſi empta erũt
potius ad utilitatem q̃ ob ſpeciem:ſumptu fructũ non extenuabunt. Eo ma-
gis ſi inde empta erunt:potiſſimum ubi ea et bona et precio uiliſſimo emi po-
terunt. Cuius inſtrumẽti uaria diſcrimina ac multitudo agri magnitudine fi-
niũ:q plura opus ſunt:ſi fines diſtãt late. Itaq; Stolon inqt. Propoſita magni-
tudine fundi de eo genere. Cato ſcribit:oliueti iugera ducenta quadraginta q
coleret:eũ inſtruere ita oportet:ut faceret uaſa olearia iuga qnq;:quę membra-
tim enumerat:ut ex ære ahena urceos et naſiternã:item alia. Sic e ligno et fer-
ro ut plauſtra maiora tria aratra cũ uomeribus ſex:crates ſtercorarias quatuor:
item alia. Sic de ferramẽtis quæ ſint:et quot opus ad multitudinem ut furcas
ferreas octo:et ſarcula totidem dimidio minus palas:item alia. Itẽ alterã for-
mulam inſtrumẽti fundi uinarii fecit:ĩ qua ſcribit:ſi ſit centũ iugerum:habe-
re oportere uaſa torcularia ĩſtructa trina:dolia cum operculis culeoꝝ octingẽ-
toꝝ:acinaria uiginti:frumẽtaria uiginti. Item eiuſdem alia:quæ minus multa
quidem alii:ſed tantum numerum culeorum ſcripſiſſe puto:ne cogeret quot
annis uendere uinũ. Uetera enim q̃ noua et alio eadem tempore:q̃ alio pluris.
Itẽ ſic de ferramentorũ uarietate ſcribit permulta et genere et multitudine qua
ſint:ut falces:palas:raſtros. Sic alia:quorum nõnulla genera ſpecies habẽt plu-
res:ut falces. Nam dicunt ab eodẽ ſcriptore uinearicę opus eſſe ſex:ſcirpiculæ
qnq;:ſiluaticę qnq;:arborariæ tres:et ruſticarię decem. Hic hęc. At Scrofa. In-
ſtrumentũ et ſupellectilem ruſticam oẽm oportet habere ſcriptã in urbe et ru-
re dominũ. Uillicũ contra ea ruri oĩa certo ſuo quæq; loco ad uillam eſſe poſi-
ta. Quæ non poſſunt eſſe ſub claui:q̃ maxime facere ut ſint in cõſpectu opor-
tet. Eo magis ea quę in rariore ſunt uſu:ut quibus in uindemia utunt:ut cor-
bulæ et ſic alia. Quę enim res quotidie uident:minus metuũt furem.

Quę et quo qdq; loco maxĩe oporteat ſerere. Cap. xxiii.

Vſcipit Agraſius. Et quoniã habemus illa duo prĩa ex diuiſiõe qua-
dripartita:de fundo:et de ĩſtrumẽto quo coli ſolet:de tertia parte ex-
pecto. Scrofa. Quõiã fructũ ĩqt arbitror eẽ fundi eũ:q ex eo ſatꝰ na-
ſcit utilis ad aliquã rẽ:duo conſideranda reſtãt. Quæ et quo qdq; loco maxĩe
expediat ſerere. Alia enim loca appoſita ſunt ad fœnũ:alia ad frumẽtũ:alia ad
uinum:alia ad oleum. Sic ad pabulum quę pertinent:in quo eſt ocimum:far-
rago:uitia:medica:cytiſum:lupinum. Neq; in pingui terra omnia ſerunt rec-
te:neq; in macra:nihil rectius enim in tenuiore terra q̃ ea quę nõ multo indi-
gent ſucco:ut cytiſum et legumina præter cicer. Hoc enim quoq; legumen:ut
cætera quæ euelluntur e terra non ſubſecantur ut fruges:quæ q̃ ita leguntur:
legumina dicta. In pingui rectius quæ ibi ſunt maioris. ut olus triticũ:ſiligo:
linum: Quædam etiã ſerũdę nõ tã propter pręſentẽ fructũ. q̃ in annũ ꝓſpiciẽ-
tem:q ubi ſubſecta atq; relicta terram faciũt meliorem: Itaq; lupinum cũ do-
minus ſiliculã cœpit:et nõ nunq̃ fabalia:ſi ad ſiliquas non ita peruenit:ut fa-

bam legere expediat. Si ager macrior eſt: ꝑ ſtercore inatare ſolẽt. Nec minuſ ea
diſcriminunda in conſerundo quæ ſunt fructuoſa propter uoluptatem: ut quę
pomaria ac floralia appellant. Item illa quæ ad hominum uictum ac ſenſum
delectationẽq; pertinent: neq; ab agri utilitate ſũt diiuncta. Idoneus locus eli/
gendus: ubi facias ſalictũ et arundinetũ: ſic alia quæ humidum locũ quærũt.
Contra: ubi ſegetes frumentarias: ibi fabam potiſſimum ſeras. Item oleta quę
arida loca ſequuntur ſic: ut umbroſis locis alta ſeras: ut coruda non noceat: ꝙ
ita petit aſparag9: Et aprica ſit terra: ubi ſeras uiolam et hortos facias: ꝙ ea ſo/
le nutricantur. Sic et alia alio loco ſerunda ut habeas uimina: unde utendo ali/
q̃d facias: ut ſcirpeas uallos crates. Alio loco ut ſeras et colas ſiluã cæduã: alio
ubi aucupare. Sic ubi canabim: linum: iuncum: ſpartũ: unde nectas bubus pa/
leas: lineas reſtis: funes. Quædam loca eadem alia ad ſerundum idonea. Nam
et in recentib9 pomariis deſitis ſeminib9 in ordinẽq; arbuſculis poſitis primis
annis anteq̃ radices longius ꝓcedere poſſint: alii cõſerũt hortos: alii q̃d aliud.
Neq; cum conualuerint arbores idẽ faciunt: ne uiolent radices. Stolon. Quod
ad hæc pertinet Cato non male quod de ſationib9 ſcribit: Ager craſſus et læ/
tus ſi ſit ſine arboribus: eum agrum frumentarium fieri oportere. Idem ager ſi
nebuloſus ſit: rapa: raphanũ: miliũ: panicũ fert.

Olea ĩ quo agro ſerũda ſit: qua pte: quo ordine. Cap.xxiiii.

i N agro craſſo et calido oleam cõditaneã radium maiorem: ſalentinã
orchitem: poſeam: ſargianam: colmineam: albicerem: quã: earũ in his
locis optimam dicent eſſe: eam maxime ſerere: Agrũ olìueto cõſerũ/
do niſi qui in uentum fauonium ſpectet: et ſoli oſtentus ſit: alium bonũ nullũ
eſſe: Qui ager frigidior et macrior ſit: ibi oleam licinianam ſeri oportere. Si in
loco craſſo aut caldo poſueris: hoſtũ nequã fieri et fœcundo arborem perire: et
muſcum rubrũ moleſtum eſſe. Hoſtum uocãt: quod ex uno facto olei reficit.
Factum dicunt: quod uno tempore conficiunt. Quẽ alii centum quadraginta
aiunt eſſe modiorum: ali ita minus magnum: ut ad centum uiginti deſcẽdat.
Exinde ut uaſa olearia quot et quãta habeãt: q̃bus conficiunt illud quod Ca/
to ait circum fundum ulmos et populos: unde frondes ouibus et bubus ſint
et materies ſeri oportere. Sed hoc neq; in omnibus fundis eſt opus: neq; in q̃/
bus eſt opus: propter frondem maxime ſine detrimento ponuntur a ſeptem/
trionali parte: ꝙ non officiunt ſoli. Ille adiicit ab eodem ſcriptore: Si locus hu/
mectus ſit: ibi cacumina populorum ſerunda et arundinetum. Id prius bipa/
lio uortito: ibi oculos arundinis pedes ternos alium ab alio ſeri: aptam eſſe
utriq; eadem fere culturam. Salicem græcam circum arundinetum ſeri opor/
tere: uti ſit qui uitis alligari poſſit.

Vinea quo agro ſerunda ſit. Cap.xxv.

u Inea quo in agro ſerunda ſit: ſic obſeruandũ. Qui locus optimus ui/
no ſit: et oſtentus ſoli: amineum: minuſculum: et geminũ eugeneũ:

et helueolum minuſculum ſeri oportere. Qui locus craſſior ſit aũt nebuloſus: ibi amineum maius:aut murgentinũ apicium lucanum ſeri. Cæteras uites et de his miſellas maxime in omne genus agri cõuenire.

Quo in loco ridicæ ĩ uinea figi debeãt:et ad quã ptẽ. Cap.xxvi.

N omni uinea diligenter obſerua:ut ridica uitis a ſeptemtrione uot/
i ſus tegatur. Et ſi cupreſſos uiuas pro ridicis: quas inſerunt alternos ordines imponunt:neq; ea creſcere altius q̃ ridicas patiantur. Neq; propter eas adſerunt uites:q; inter ſe hæc inimica. Agrius Fundanio uereor in/quit:ne ãte æditimus ueniat huc:q̃ hinc ad quartum actum accedamus:uin/demiam enim expecto. Bono aĩo es inquit Scrofa:fiſcinas expediet ac umã.

Quot diuidatur menſibus et temporibus annus:et in quibus quid ſeri oporteat:ac colligi de agro ſeminata. Cap.xxvii.

T quoniam tempora duorum generum ſunt:unum ãnale:quod ſol
e circuitu ſuo finit:alterum menſtruũ:quod luna circumiens cõprehẽ/dit:prius dicã de ſole. Ei⁹ curſus ãnalis primũ fere circiter remismẽ/ſibus ad fructus eſt diuiſus in quatuor partis totus:et idem ſubtili⁹ ſeſquimẽ/ſibus in octo. In quatuor tempora diuiditur ĩ uer:æſtatem:auctũnum:et hye/mem. Vere ſtationes quædam fiunt: Terram rudẽ proſcindere oportet. Quæ ſunt ex ea enata:priuſq̃ ex iis quid ſeminis cadat.ut ſint extradicata. Et ſimul cauis ab ſole percalefactis aptiores facere ad accipiũdũ imbrẽ:et ad opus faci/liores relaxatas. Neq; ea minus bis arãdũ ter melius Aeſtate fieri meſſes opor/tere. Auctũno ſiccis tempeſtatibus uindemias et ſiluas excoli. Commodiſſi/me tunc præcidi arbores ſecundum terrã oportere:radices ut prioribus imbri/bus effodiantur.ne quid ex his naſci poſſit. Hyeme putari arbores dumtaxat his temporibus cum gelu cortices et imbribus careant et glacie.

Quot dies habeat quælibet quarta pars anni et in quibus ſignis cœli intrent. Cap.xxviii.

Ies primus ueris eſt ĩ aquario:æſtatis in tauro:auctũni in leone:hye/
d mis in ſcorpiõe cum uniuſcuiuſq; horum quatuorũ ſignorum dies tertius et uiceſimus quatuor tempoꝝ ſit primus:efficitur:ut uer dies habeat nonagintaunum:æſtas nonagintaquinq;:auctũnus nonagintaunum: hyems octogintanouem. Quæ diuiſo ad dies reddacta ciuilis noſtros: q nũc ſunt primi uerni temporis extat ad ſeptem idus februarii:æſtiui ad ſeptẽ idus maii:auctũnalis ad ſeptẽ idus ſextilis:hyberni ad quartum idus nouembris. Subtilius deſcriptis tẽporibus obſeruanda quędã ſunt:eaq; in partes octo di/uidunť. Primũ ab fauonio ad æquinoctiũ uernũ dies quadraginta. Hinc ad uergiliarũ exortũ dies quadragintaquatuor. Ab hoc ad ſolſtitiũ dies quadra/gintanouem. Inde ad caniculæ ſignũ dies uigintiſeptem. Deinde ad æqnoc/tiũ auctũnale dies ſexagintaſeptẽ. Exinde ad uergiliarũ occaſum dies.xxxii. Ab hoc ad brumã dies.lvii. Inde ad fauonium dies quadraginta qnq;.

Quid inter fauoniũ et æqnoctiũ uernũ fieri oporteat. Cap.xxviiii.

N primo interuallo inter fauonium et æquinoctium uernũ hæc fieri
i oportet:Seminaria omne genus:ut ſerantᷣ:putari in primis:circũ ui/
tes ablaqueari:radiceſq; ſũma terra præcidi:prata purgari:ſalicta fie/
ri:ſegetes ſartire.Seges dicitur:quod aratum ſed necdum ſatum eſt. Noualis
ubi ſatum fuit anteq̃ ſecunda aratione renouetur. Rurſus terrã cũ primũ arãt:
proſcindere appellant:Cum iterum effringere dicunt:ꝙ prima aratione glebæ
grandes ſolent excitari.cum iteratur offringeræ uocant. Tertio cum arant iac/
to ſemine:boues lirare dicuntur.Id eſt cum tabellis ad uomerem ſimul et ſatũ
frumentũ operiunt in porcis:et ſulcãt in foſſas:quo pluuialis aqua dilabatur:
nõnulli poſtea qui ſegetes non tã latas habent:ut in apulia. Et id genus præ/
dii per ſatores occare ſolent:ſiquæ in porcis grandiores relictæ ſũt glebę. Qua
aratrum uomere lacunam ſtriam fecit:ſulcus uocatur.quod eſt inter duos ſul/
cos elata terra dicitur porca:ꝙ ea ſeges frumentum porricat. Sic quoq; cũ exta
deis dabant:porricere dicebant.

Quæ inter æquinoctium uernum et uergiliarum exortum
fieri debeant. Cap.xxx.

Ecundo interuallo:ĩter uernum æquinoctium:et uergiliarum exor/
ſ tum et ſolſtitium hęc fieri debẽt. Segetes runcari:herbã ex ſegetibus
expurgari:boues terram proſcindere:ſalicem cædi:pratum aqua de/
fendi.quæ ſuperiori tempore fieri oportuerat:et non ſunt abſoluta:anteq̃ gẽ/
mas agant ac floreſcere incipiant:fiant. Quod ſi quæ folia mittere ſolent: ante
frondem florere incœperint:ſtatim ad ſerendum idonea non ſunt. Oleam ſeri
interputariq; oportet.

Quid inter uergiliarum exortum ad ſolſtitium fieri
oportreat. Cap.xxxi.

Ertio interuallo inter uergiliarum exortũ et ſolſtitiũ hęc fieri debẽt.
t Vineas nouellas fodere:aut arare:et poſtea occare:et deĩde cõminue/
re:ne ſit gleba dura. Quod ita occidunt:occare dicunt. Vites pam/
pinari:ſed a ſciente. Nam id q̃ putare maius:neq; in arbuſto:ſed in uinea fieri.
Pampinare eſt ſarmento coles:q nati ſunt:de his q plurimũ ualent:ad ſecũdũ
nonnũq̃ etiam tertiũ relinquere:reliquos decerpere:ne relictis colibꝰ ſarmẽtũ
nequeat miniſtrare ſucũ.Ideo ĩ uitiario primitus cũ exit uitis:tota reſecari ſo/
let:ut firmiore ſarmento e terra exeat:atq; in pariẽdis colibꝰ uires habeat ma/
iores. Emucidũ enim ſarmentũ propter infirmitatem ſterile: neq; ex ſe poteſt
eiicere uitem:quam uocant minorem flagellũ:maiorem etiam unde uuæ na/
ſcunᷣ:palmam priore littera mutata in.d.dalma a uenti flatu dicta Similiter
flabellum prior flagellum poſterior. Et uitis eo ꝙ inuitetur ad uuas pariun/
das dicta primo uideᷣ:et a pariendo parilema dici ex immutatis litteris:ut in
multis:dici cœpta palma. Ex altera parte caprea dicta:ꝙ parit capreolum. Is

eſt coliculus uiteus intortus ut cincinnus. Is enim uites quibꝰ teneat:et quas
eripiat:et ad locũ capiundum ſe erigit: Ex quo a capiendo capriolus dictus.
Omne pabulum primum ocimum:farraginem:uiciam:nouiſſime fœnum ſe/
cari. Ocimum dictum a græco uerbo ocis:q̄d ualet cito:Similiter quoq; oci/
mum.i.cito. Hoc amplius dictum ocimum:ꝙ citat aluum bubus: et ideo iis
datur ut purgentur id eſt pabuli ſegetes uirides ſectæ:anteq̄ generent ſiliquas.
Contra ex ſegete ubi ſata admixta hordeum ut uicia et legumina pabuli cau/
ſa ſunt. Inde ꝙ fat ferro cæſum ferrago dictum: aut ꝙ primum ĩ farracia ſege/
te ſeri cœptum. Eo equi et iumenta cætera uerno tempore purganiur:et ſagi/
nantur. Vicia dicta a uinciendo. quod item capreolos habet:ut uitis: quibus
ſurſum uorſum ſerpit:et ad ſcapum lupini aliumue calamum ad quem hære/
at:id ſolet uincire. Si prata irrigua habebis:ſimulac fœnum ſuſtuleris irrigate.
Item poma quæ inſita erunt:ſiccitatibus aquam addi. A quo ꝙ indigent potu:
poma dicta eſſe poſſunt.

Quid inter ſolſtitiũ et caniculã faciũdũ ſit. Cap. xxxii.

Varro interuallo inter ſolſtitium et caniculam pleriq; meſſem faciũt
q quod frumentum dicunt quindecim diebus eſſe in uaginis: q̄ndecĩ
florere:quindecim exareſcere: Cum ſit maturum collige. Inde aratio/
nes ad ſolum:ꝙ eo fructuoſiores ſunt:quo caldiore terra aratur: Cum proſcin/
deris:offringi oportet.i.iterare:ut frangant̃ glebæ. Prima enim aratione grã/
des glebæ ex terra ſcindunt̃. Secundũ lentem uiciam:cicerculam:eruiliam:cę/
teraq; quæ alii legumina:alii ut gallicani quidã legaria appellant:utraq; dicta
a legendo:ꝙ ea non ſecantur:ſed uellendo legũtur. Vineas ueteres iterum oc/
care:et nouellas etiam tertio ſi ſint:etiam iũ glebæ.

Quinto interuallo inter caniculam et ęquinoctium auctumni:
quæ fieri oportet. Cap. xxxiii.

Vinto interuallo inter caniculam et æquinoctiũ auctumni oportet
q ſtramenta deſecari:et acetuos conſtrui:aratro offringi:frondem cędi:
prata irrigua iterum ſecari.

Sexto interuallo ab equinoctio auctumnali:quid fieri oporteat uſq; ad
brumam. Cap. xxxiiii.

Exto interũallo ab æquinoctio auctumnali incipere oportere ſcribũt
ſ ſerere:uſq; ad diẽ. xci. Poſt brumã:niſi quæ neceſſaria cauſa coegerit
non ſerere:ꝙ tantum interſit:ut ante brumam ſata: ſeptimo die. quæ
a bruma ſata. xl. die uix exeant. Neq; ante æquinoctiũ incipi oportere putant.
Quod ſi minus idoneę tempeſtates ſint conſecutæ:putreſcere ſemina ſoleant.
Fabam optime ſeri in uergiliarũ occaſu. Vuuas autem legere:et uindemiã fa/
cere:inter æquinoctium auctumnale et uergiliarũ occaſum. Deinde uites pu/
tare incipere:et propagare et ſerere poma. Hæc aliquot regionibus:ubi matu/
rius frigora fiunt:aſperiora melius uerno tempore.

Septimo interuallo inter uergiliarum occaſum et brumam quæ fieri oportet. .Cap.xxxv.

ſ Eptimo ĩteruallo inter uergiliarũ occaſum et brumã:hęc fieri oportere. Serere liliũ:et crocũ quod iam egit radicem. Roſa etiã concidit radicitus in uirgulas palmares:et obruit. Hæc eadem poſtea transfertur facta uiuiradice. Violaria in fundo facere nõ ẽ utile:ideo ꝙ neceſſe ẽ terra obruenda puluinos fieri:quos irrigationes:et pluuię:et tempeſtates abluũt: et agrum faciũt minorem. Ab fauonio uſq; ad arcturi exortum recte ſerpillũ e ſeminario transferri:quod dictum ab eo ꝙ ſerpit. Foſſas nouas fodere. Veteres tergere. Vineas arbuſtumq; putare:dum in.xv.diebus ante et poſt brumam ut pleraq;:ne facias. Nec non tum aliq̃d recte ſerit:ut ulmi.

Octauo interuallo inter brumam et fauonium:quæ fieri oporteat.

Cap.xxxvi.

o Ctauo interuallo inter brumã et fauonium hoc fieri oportet:de ſegetibus:ſiqua ẽ aqua:deduci. Sin ſiccitates ſũt:et terra teneritudinẽ habet:ſarrire. Vineas arbuſtaq; putare. Cum in agris opus fieri nõ põt: quę ſub tecto poſſunt tunc cõficienda antelucano tempore hyberno:quę dixi ſcripta et poſita habere in uilla oportet:maxime ut uillicus norit.

De lunaribus diebus Cap.xxxvii.

d Ies lunares quoq; obſeruãdi:q quodammodo bipartiti. Quod a noua luna creſcit ad plenam:et inde rurſus ad nouã lunam decreſcit quo adueniat ad intermeſtruũ:e quo die dicitur luna eſſe extrema et prĩa a quo athenis eam diem appellant μεηνκεμεαν τριακαδοσ. Alii quędam facienda in agris potius creſcẽte luna:q̃ ſeneſcente. Quędam contra quę metas ut frumenta et cæduas ſiluas. Ego iſta etiã inq̃t Agraſius:non ſolum in ouibꝰ tondendis:ſed in meo capillo a patre acceptum ſeruo:ut decreſcẽte luna tondens caluus fiam. Agrius. Queãdmodum inquit luna quadripartita:et q̃d ea diuiſio ad agros pollet? Tremellius: Nunq̃ rure audiſti inquit octauo ianã lunam et creſcentem et cõtra ſeneſcentem:et quæ creſcẽte luna fieri oporteret: et tamen quædam melius fieri octauo poſt ianam lunã:q̃ ante. Et ſiquæ ſeneſcẽte fieri conueniret melius:quanto minus haberet ignis id aſtrũ. Dixi de quadripartita forma culturæ agri. Stolo: Eſt altera quidem inquit temporũ diuiſio coniuncta quodammodo cum ſole et luna: Quin ſexpartita:ꝙ oĩs fere fructus quĩto deniq; gradu peruenit ad perfectum:ac uidet in uilla doliũ ac modium. Vnde ſexto prodit ad uſum. Primum præparandum:ſecundo ſerendũ: tertio nutricandum:quarto legendum:quinto condendum:ſexto promendũ. At alia in præparando:faciendi ſcrobes:ac repaſtinandum:aut ſulcãdum. Vt ſi pomariũ aut arbuſtũ facere uelis. At alia arandũ aut fodiẽdũ:ut ſi ſegetes ĩſtituas. At q̃dã bipalio uertẽda terra:plus aut minꝰ. alię.n.radices ãguſtiꝰ diffundũt:ut cupſſi. Alię latius ut platãi uſq; eo:ut Theophraſtuſ ſcribit:athẽis ĩ

lycæo etianũ plantamus nouella eſſet:radices trium et triginta cubitorꝝ egiſſe. Quædā ſi bubus et aratro ꝓſcideris:et iteradũ anteq̃ ſemen iactes.Itē præpa/ratio ſi qua ſit in pratis:id eſt ut defendanť a paſtione.qđ fere obſeruant a piſto Florenteſi irrigua ſunt:ut tempeſtiue irrigentur.

De ſtercore et ſterquilinio. Cap.xxxviii.

q Væ loca in agro ſtercorāda uidendũ:et q et quo potiſſimũ genere fa/cias.Nā diſcrimina eius aliquot.Stercus optimum ſcribit Caſſius eē uolucrũ:prȩter paluſtriũ ac nantiũ.De hiſce prȩſtat columbinũ:qꝫ ſit calidiſſimũ ac fermētare poſſit terrā.Id ut ſemen aſpergi in agro oportere:non ut de pecore aceruatũ poni.Ego arbitror præſtare ex auiariis turdorꝝ ac meru/larũ:qꝫ non ſolum ad agrum utile:ſed etiam ad cibum:ita bubus et ſuibus:ut fiāt pingues.Itaqꝫ q auiaria cōducunt:ſi cauero dominus:ſtercus ut in fundo maneat:minoris conducũt:q̃ hi quibus id accedit.Caſſius ſecundum colũbi/nũ ſcribit eſſe hominis.Tertio caprilum et ouilũ et aſininũ.Minime bonũ eq/nũ:ſed in ſegetes.In prata enim uel optimũ:uel cæterarũ ueterinarũ quæ hor/deo paſcunť:quod multam facit herbam.Sterquilinium ſecũdum uillā face/re oportet:ut q̃pauciſſimis operis egeratur.In eo ſi in medio robuſtea aliqua materia ſit depacta:negant ſerpentem naſci.

Quatuor eſſe genera ſeminum:et quæ quo tempore et loco debeant ſeri. Cap.xxxviiii.

ſ Ationis aũt gradus ſecũdus hāc habet naturā:ad qđ tp̄s cuiuſqꝫ ſe/minis apta ſit ad ſerendũ.Nā refert in agro ad quā ptē cœli quiſqꝫ lo/cus ſpectet:ſic ad quod quæ ipſ res facillime creſcāt:Nonne uidemuſ alia florere uerno tempore:alia ȩſtiuo:neqꝫ eadē auctũnali:quȩ hyberno?Itaqꝫ alia ſeruntur:itaqꝫ inſeruntur et metuntur ante:aut poſtq̃ alia:et compleraqꝫ ue/re q̃ auctũno inſeruntur.Circiter ſolſtitium inſeri ficos:nec non brumalis die/bus ceraſos.Quare cum ſemina fere quatuor ſint generum:quæ transferanť e terra in terrā:per ſe a natura:alia ex induſtria:ut faciũt uiuiradices:quæ ex ar/boribus dempta dimittunť:in humũ:quæ inſerunť ex arboribus in arbores. De ſingulis rebus uidendũ:quoquo tempore locoqꝫ facias.

Quæ ſint genera ſeminum:et quemadmodum propagari debeāt:et qui/bus et quo loco debeant ſeri. Cap.xl.

p Rimum ſemen quod eſt principiũ oriēdi:id duplex.Vnũ quod latet noſtrũ ſenſũ.Alterũ quod apertũ latet:ſi ſũt ſemina ī aere:ut ait phy/ſicus Anaxagoras:et ſi aqua:quæ influit ī agrꝫ inferre ſolet:ut ſcribit Theophraſtus.Illud qđ apparet ad agricolas:id uidēdũ diligēter.Quædā.n. ad oriēdum ſunt uſqꝫ adeo parua:ut ſint obſcura:ut cupreſſi.Nō enim galbu/li qui naſcunť:id eſt tanquam pilæ paruȩ corticiæ id ſemen:ſed his intus pri/migenia ſemina dedit natura.Reliqua inuenit experiētia coloni.Vnde prima: quæ ſine colono:priuſquā ſata:nata ſunt.Secunda:quæ ex his collecta : neqꝫ

priuſq̃ ſata:nata. Prima ſemina uidere oportet:ne uetuſtate ſint exucta: aut nẽ ſint admixta:aut ne propter ſimilitudinẽ ſint adulterina. Semen uetuſtũ tãtũ ualet in qbuſdã rebus:ut naturã cõmutet. Nã ex ſemĩe braſſicæ uetere ſato naſci aiũt rapa:et cõtra ex rapoꝝ braſſicã. Secũda ſemĩa uidere oportet:unde tollas. Tempus enim idoneũ quod ſcribit Theophraſtus:uere et auctũno: et caniculę exortu. Neq; ex oĩbꝰ locis ac generibꝰ idẽ ĩ ſicco et macro loco et argiloſo. Vere ĩpſ idoneũ quo minus habet humoris. In terra bona ac pingui:auctũno:ꝙ uere multus humor. Quã ſationem quidam metiunť fere diebus triginta. Tertium genus ſeminis quod ex arbore per ſurculos defertur in terram: ſi in humum dimittť. In qbuſdam tamen eſt uidendũ:ut eo tempore ſit deplantatũ:quo oportet. Id ſit enim:anteq̃ germinare aut florere quid incipit: et quæ de arbore tranſferas:ut ea deplantes: potius q̃ defringas. Quod plantæ ſolũ ſtabilius:quo latius:ut radices facilius mittat. Ea celeriter anteq̃ ſuccus exareſcat:in terrã demittũt. Demũ in oleagineis ſeminibꝰ arbores uidendũ:ut ſit de tenero ramo ex utraq; parte æquabiliter præciſũ:quas alii ſclauolas: alii taleas appellant:ac faciunt circiter pedales. Quatum genus ſeminis qđ tranſit ex arbore ĩ aliã. Vidẽdũ qua ex arbore ĩ quã trãſferatť:et quo tpe:et quẽadmodũ obligeť. Nõ.n.pirũ recipit quercꝰ:neq;.n.ſi malus pirũ. Hæc ſequũť multi:qui aruſpices audiunt multum:a quibꝰ proditũ in ſingulis arboribus quot genera inſita ſint:uno ictu:tot fulmina fieri. Illud quod fulmen concepit. ſi in pirum ſiluaticam inſeueris:pirum q̃uis bonam:non fore tam iucundam:q̃ ſi ĩ eam:quæ ſilueſtris non ſit. In quamcumq; arborem inſeras: ſi eiuſdem generis:eſt dumtaxat ut ſit utraq; malus:ita inſerere oportet:referentem ad fructũ: meliore genere ut ſit ſurculus q̃ ẽ:quo ueniat arbor. Eſt altera ſpecies ex arbore in arborem inſerendi nuper animaduerſa in arboribꝰ propinquis ex arbore: qua uult habere ſurculũ:in eam quam inſerere uult:ramulũ traducat et in eius ramo præciſo et defiſſo implicat eum locum:qui cõtigerit ex utraq; parte qđ intro eſt falce extenuatum:ita ex ima parte quod cœlum uiſurum eſt: corticẽ cum codice exæquatum habeat eius ramuli quem inſeret cacumen. ut directum ſit:ad cœlum curat. Poſtero anno cum comprehendit:unde propagatum eſt:ab altera arbore præcidit.

De temporibus tranſferendorum ſurculorum:et quæ ſint poſt ſationem obſeruanda. Cap..xli.

q Vo tẽpore quæq; tranſferas:hæc in primis uidenda. Quod quæ priꝰ uerno tempore inſerebantur. Nunc etiam ſolſtitiali:ut ficus ꝙ denſa materia non eſt:et ideo ſeqť calidiorem. A quo fit ut in locis frigidis ficeta fieri non poſſint. Aqua recẽti inſito inimica. Tenellũ enim cito facit putre. Itaq; quæ fit caniculæ ſigno commodiſſime exiſtimãť ea inſeri. Quæ aũt natura minus ſũt mollia:uas aliqđ ſupra alligãt:unde ſtilet lenta aqua:ne priꝰ areſcat ſurculus q̃ coaleſcat. cuius ſurculi corticem integrũ ſeruandũ: et cũ ſit

exacuendum:ut non denudes medullã:ne extrinſecus imbres noceant:aut ni/
mius calor:argilla obliniẽdũ:ac libro obligandũ.Itaq; uitẽ triduo anteq̃ inſe/
runt:deſecant:ut qui in ea nimius eſt humor diffluat:anteq̃ inſeratur. Aut in
qua inſerunt:in ea paulo infra q̃ inſitum eſt:incidunt:in qua humor aduenti/
cius effluere poſſit.Contra in fico et malo punica:et ſiqua etiam horum natu/
ra aridior.Continuo in aliis tranſlationibus uidendum:ut quod transferatur:
in cacumen habeat gemmam:ut in ficis.De his primis quatuor generibus ſe/
minum:quedam ꝙ tardiora ſurculis potius utendum:ut in ficeris faciunt.Fi/
ci enim ſemen naturale intus in ea fico:quam edimus:quæ ſunt minuta gra/
na:e quibus paruis:ꝙ naſci coliculi uix queunt.Oĩa enim minuta:et arida ad
creſcendum tarda:ea quæ laxiora et fœcundiora:ut fœmina:q̃ mas:ex propor/
tione ĩ uirgultis item.Itaq; ficus:malus punica:et uitis:proter fœmineã mol/
liciem ad creſcendũ prona.Contra palma et cupreſſus et olea in creſcendo tar/
da.In hoc enĩ humidiora:q̃ aridiora.Quare ex terra potius in ſeminario ſur/
culos de ficeto q̃ grana ex fico expedit obruere:preter ſi aliter nequeas:ut ſi qñ
quis tranſmare ſemina mittere:aut inde petere uult:tum enim per reſticulam
ficos quas edimus maturas perferunt:et eas cum inaruerint complicãt:ac quo
uolunt mittunt:ubi obrutæ in ſeminario pariãt. Genera ficorum:chiæ:ac cal/
cidiæ:et lydiæ africanæ.Item cætera tranſmarina in italiam perlata. Simili de
cauſa oleæ ſemen cũ ſit nucleus:quod ex eo tardius enaſcebat̃ colis q̃ ex co/
lis.ideo potius in ſeminariis taleas quas diximus ſerimus.

De melica. Cap.xlii.

N primis obſerues:uel in terram nimiũ aridam aut uariam:ſed tem/
i peratam ſemen demittas.In iugerum unũ ſi eſt natura temperata ter/
ra:ſcribunt opus eſſe melicæ ſeſquimodiũ.Id ſerit̃ ita ut ſemen iac/
tatur:queãdmodũ ſcilicet cũ pabulum et frumẽtum ſerit̃.

De cytiſo. Cap.xliii.

Ytiſum ſeritur in terra bene ſubacta tanq̃ ſemen braſſicę:inde differ/
c tur et in ſeſquipedem ponitur:aut etiam de cytiſo duriores uirgulæ
deplantantur:et ita pangitur inſerendo.

Quot modii ſerunt̃ fabę:tritici:ordei:farris. Cap.xliiii.

Erunt̃ fabæ modii quatuor in iugero:tritici quinq;:hordei ſex:far/
ſ tis decem:Sed nõnullis locis paulo amplius aut minus. Si enim lo/
cus craſſus plus:ſi macer minus. Quare obſeruabis:quantũ in ea re/
gione conſuetudo eſt ſerẽdi.ut tantum facias:quãtũ ualet regio ac genus ter/
ræ:ut ex eodem ſemine aliubi cum decem redeat:aliubi cũ qndecim:ut ĩ etru/
ria locis aliquot in Italia:in ſybiritano dicunt etiam cũ centeſimo redire ſoli/
tum:In ſyria agarada:et in africa ad bizantium item ex modio naſci centum.
Illud quoq; multum intereſt in rudi terra:an in ea ſeras:quæ quot annis ob/
ſita ſit:quę uocatur reſtibilis:an in ueruacto:quę interdũ requieſcit.Cui Agrius.

In olintia quot annis teſtibilia eſſe dicunt. Sed id aut tertio quoq; anno uberiores ferant fructus. Licinius. Agrũ alretnis annis relinqui oporrer: aur paulo leuiorib⁹ ſationibus: id eſt quæ minus ſugunt terram. Dicetut īquit Agnus: de tertio gradu: de nutricionibus atq; alimoniis eorum. Ille. Quæ nata ſunt īquit: in fundo aleſcunt: adulta cõcipiunt: prægnantia uel cũ ſunt matura pariũt poma aut ſpicam: ſi talia a quo ꝑfectum redit ſemen. Itaq; ſi florem acerbum ue pirum aliud ue quid decerpſeris: in eodem loco eodem anno nihil renaſcitur: ꝙ prægnationis diem idem bis habere non poteſt. Vt enim mulieres habent ad partum dies certos: ſic arbores ac fruges.

Sata quoto quæq; die prodeãt de terra. Cap.xlv.

p Rimum plerumq; e terra exit ordeum diebꝰ ſeptem: nec multo poſt triticum. Legumina fere quarriduo aut quinq; diebus: præterquã faba. Eã enim ſerius aliquanto prodit: ſeges oſtendit. Item miliũ et ſeſima: et cætera ſimiliter æquis fere diebus: præterquã ſiquid regio aut tẽpeſtas uitii arrulit: quo minus ita fiat. Quæ in ſeminario nata ſi loca erunt frigidiora: quæ molli natura ſunt: per brumalia tpa tegere oportet fronde aut ſtramẽtis. Si erunt imbres ſecuti: uidendum necubi aqua conſiſtat: Venenũ enim gelu radicibus tenellis ſub terra et ſupra uirgulta: nec eodẽ tpe æque creſcũt. Nã radices auctũno aut hyeme magis ſub terra ꝗ ſupra aleſcunt. Quo certe terra tempore rectę propagantur: ſupra terram aere frigidiore tinguntur. Idq; ita eẽ docent ſilueſtria: ad quę ſator non acceſſit. Nam prius radices ꝗ ex iis quę ſolent naſci creſcunt: neq; radices longius procedunt: niſi quo tempore uenit ſol. His duplex cauſa radicum ꝙ et materiam aliam ꝗ aliam longius proiicit natura: et ꝙ alia terra aliam uiam facilius dat.

Ex quibus foliis cognoſci poſſunt anni tẽpora. Cap.xlvi.

p Ropter eiuſmodi res admirãda diſcrimina ſunt. Nam aliquot ex quibuſdã foliis propter eorũ uerſurã: quod ſit anni tempus ut dici poſſit ut olea et populus alba et ſalix. Horũ enĩ folia cũ conuerterunt ſe: ſolſtitium dicitur fuiſſe. Nec minus admirandũ quod fit in floribus: quos uocãt heliotropia: ab eo ꝙ ſolis ortum mane ſpectant: et eius iter ita ſequũtur ad occaſum: ut ad eum ſemper ſpectent.

Quemadmodum ſata ſunt tuẽda. Cap.xlvii.

i N ſeminario quæ ſurculis conſita et eorum moliora erũt natura cacumina: ut olea ac ficus. Ea ſũma integenda binis tabellis dextra ac ſiniſtra alligata. Herbæq; eligendæ: eæ dũ tenerę ſunt uellendę: prius aridæ factæ. Etenim rixantur: ac celerius rumpuntur ꝗ ſequuntur. Cõtra herba in pratis ad ſpem fœniſiciæ nata: non modo non euellanda in nutricatu: ſed etiam non calcanda. Quol et pecus a prato ablegandum: et omne iumentum etiam hominem: ſolum enim homines exitium herbæ et ſemitæ fundamentum.

Quæ in ſpica ſunt uocabula et cauſæ eorꝝ. Cap.xlviii.

i N ſegetibus aurẽ frumentum quo culmus exrulit ſpicã:ea quę multiloca non eſt:in ordeo et tritico tria haber cõtinentia. Granum:glumam:ariſtam:et etiã primitus ſpica cum orit́ uaginam. Granũ dictum eſt intimũ ſolidum. Glumam qui eſt folliculus eius. Ariſta:quæ ut acus tenuis.longa eminet e gluma. Proinde ut grani apex ſit gluma et ariſta. Ariſta er granum omnibus fere norum:gluma paucis. Itaqꝫ id apud Ennium ſolum ſcriptum ſcio eſſe in euhemeri uerſibus. Videtur uocabulũ etymon habere a glubẽdo:q̃od eo folliculo deglubatur granum. Itaqꝫ eodẽ nocabulo appellant fici eius quem edimus folliculum. Ariſta dicta:ꝙ areſcit prima granũ gerendo. Id enim ut gerat ſpica ſeritur frumẽrum:nõ ut glumam aut ariſtam gerat:ut uitis ſeritur nõ ut pampinum ferat:ſed uuam. Spicam autem quã ruſtici ut acceperunt antiquitus uocant ſpicam a ſpe uidetur nominata. Eam.n. quod ſperant fore ſerunt. Spica mutica dicitur quæ nõ habet ariſtam. ea enim quaſi comua ſunt ſpicarum quæ primitus cum oriuntur neqꝫ plane apparet. qua ſublatet herba:ea uocatur uagina:ut in qua latet conditus glodius. Illud autem ſumma in ſpica iam matura:quod eſt minus q̃ granum uocatur frit: quod in firma ſpica ad culmum ſtramenti ſummum. Item minus q̄ granum eſt appellatur urruncum.

De fructibus maturis capiendis: et fœniſicio et ſicilitione pratorꝝ. Cap.xlviiii.

c Vm tacuiſſet nec interrogaret́ de nutricatu.credens nihil deſiderari: dicam inquit de fructibus matutis capiẽdis. Primum de pratis ſummiſ:herba cum creſcere deſiit:et æſtibꝯ areſcit:ſubſecari falcibus debet:et quoad pareſcat furcilis uerſari. Cũ peraruit de his manipulos fieri ac uehi ad uillam. Tum de pratis ſtipulam raſtellis eradi:atqꝫ addere fœniſiciæ cumulum. Quo facto ſicilienda prata id eſt falcibus conſectanda quæ fœniſiciæ præterierunt:ac quaſi herba ruberoſum reliquerunt campum. A qua ſectione arbitror dictum ſicilire pratum.

De meſſe et cauſa huius uocabuli.quare meſſis appellata:quare ue appellatæ ſint. Cap.l.

m Eſſis proprio noĩe dicit́ in his:quæ metunt́:maxĩe in frumẽto.et ab eo eſſe uocabulo declinata. Frumenti tria genera ſunt meſſiõis. Vnũ: ut in umbria ubi falce ſecundũ terrã ſuccidũt ſtramentum:et manipulũ ut quęqꝫ ſubſecuerint:ponunt in terra. Vbi multos eos fecerunt:iterꝫ eos percenſent:ac de ſingulis ſecãt. Inter ſpicas et ſtramẽtũ:ſpicas coniiciũt in orbem atqꝫ in aream mittunt. Stramenta relinquunt in ſegete:unde tollantur in aceruum. Altero modo metunt:ut in piceno:ubi ligneum habẽt incuruũ bacillum:in quo ſit extremo ſerrula ferrea. Hac cum comprehẽdit faſcem ſpicarum deſecat:et ſtramenta ſtantia in ſegete relinquit:ut poſtea ſubſecent́. Tertio modo metitur:ut ſub urbe roma et locis pleriſqꝫ:ut ſtramentum medium

ſubſecent:quod manu ſiniſtra ſummũ prehendũt:a quo medio meſſem dictã puto. Infra manum ſtramẽtum quod terræ hæret:poſtea ſubſecat̃. Contra.qđ cum ſpica ſtramẽtum hæret:corbibus in aream defertur. Vbi diſcedit in aperto loco palam a quo nominata poteſt eſſe palea. Alii ſtramentum a ſtando: ut ſtramen dictum putant. Alii a ſtatu quod id ſubſternatur pecori. Cum ẽ matura ſeges metendũ :cum in ea iugerꝵ fere una opera ꝓpemodũ in facili agro ſatis eſſe dicatur. meſſas ſpicas corbibus in aream deferre debent.

Areã qualem eſſe oporteat. Cap. li.

Reã eſſe oportet in agro ſublimiori loco:quã perflare poſſit uentus. a Hãc eſſe modicã pro magnitudine ſegetis:potiſſimum rotundam et mediã paulo extumidam:ut ſi pluerit nõ cõſiſtat aqua et q̃breuiſſimo itinere extra areã effluere poſſit. Omne porro breuiſſimũ in torũdo e medio ad extremum ſolida terra pauita:maxĩe ſi eſt argilloſa:ne æſtu pertimoſa in rimis eius grana oblite ſcant et recipiant aquam:et oſtia aperiãt muribus et formicis. Itaq; amurca ſolent perfundere. Ea enim herbarum ẽ inimica:et formicarum et talparum uenenũ. Quidã areã ut habeãt ſolidã:muniũt lapide: aut etiã faciunt pauimentum. Nõnulli etiã areas tegunt:ut in bagienis. qđ ibi ſæpe id temporis oriunẽ nymbi. Vbi ea tecta:et loca calida prope areã faciũda umbracula:quo ſecedant homines in æſtu tempore meridiano.

In ſemen quemadmodum ſpicas ſecerni oporteat:et de trituta.
Cap. lii.

Væ ſegetes grãdiſſima atq; optima fuerit:ſeorſũ in areã ſecerni oportet ſpicas:ut ſemen optimũ habeat E ſpicis in area excuti grana: qđ q fit apud alios iumẽtis iunctis et tribulo. Id fit e tabula lapidibus aut ferro exaſperata:quo impoſito auriga aut pondere grãdi trahit̃ iumẽtis iunctis:aut diſcutit ex ſpica grana:aut ex aſſibus dentatis cum orbiculis qđ uocãt ploſtenũ penicũ. In eo quis ſedet:ut agitet quæ trahãt iumenta:ut in hiſpania citeriore et aliis locis faciũt. Apud alios exteritur grege iumentorum in acto: et ibi agitat e perticis:quod ungulis e ſpica exterũtur grana. His tritis oportet e terra ſubiactari uallis aut uentilabris:cum uentus ſpirat leniſ. Ita fit ut qđ leuiſſimum eſt in eo atq; appellatur acus euanatur foras extra areã:ac frumentum:quod eſt ponderoſum purum ueniat.

De ſtipula. Cap. liii.

D corbem meſſi facta ſpicilegiũ uenire oportet:aut domi legere ſtipulam:aut ſi ſunt ſpicæ raræ et operæ caræ:compaſci. Summa enim a ſpectanda:ne in ea re ſumptus fruſtum ſuperet.

De uindemia facienda. Cap. liiii.

N uineis una cũ erit matura:uindemiam ita fieri oportet:ut uideas a i quo genere uuarum et a quo loco uineti incipias legere. Nam et præcox et miſella quam uocant nigram multo ante coquitur:quo prior

legenda. Et quæ pars arbuſti ac uineæ magis aprica prius debet deſcendere de uite. In uindemiã diligentius uua nõ ſolũ legitur ad bibendum: ſed eligiť ad edendũ. Itaq; lectius defertur in forum uinariũ: unde in dolium inanne ueniat electa in ſecretam corbulam: inde in ollulas addať: et in dolia plena uinaciorũ contrudať. Alia quæ in piſcinã in amphoram picatam deſcendat. Alia quæ in batã in carnariũ aſcẽdat. Quæ calcatæ uuæ erũt: eoꝝ ſcopi cũ folliculis ſubiiciendi ſub prælũ: ut ſiqd reliqui habeant muſti: exprimať in eũdẽ lacũ. Cũ deſiit ſub prælo fluere: quidam circumcidũt extrema: et rurſus premunt: et rurſus cũ expreſſum circumciſitum appellãt: ac ſeorſum quod eſt: ſeruãt: qđ recipit ferum expreſſi acinoꝝ folliculi in dolia coniiciunť. Eoq; aqua additur: ea uocať lota: quod lota acina: ac pro uino operariis dať hyeme.

De olea legenda. Cap. lv.

E olíueto oleam quã manu tangere poſſis: e terra ac ſcalis legere o-
d portet potius q̃ quatere: ꝗ ea quæ uapulauit: areſcit: nec dat tantum olei: quę manu ſtricta melior: ea quæ digitis nudis laudabilior: q̃ illa quæ cum digitalibus. Duricies enim eorum quia nõ ſolum ſtringit baccã: ſed etiã ramos glubit: ac relinquit ad gelicidium retectos. Quę manu tãgi nõ poterunt: ita quati debent ut arundine potius q̃ ptica feriãť. Grauior enim plaga medicũ quærit. Qui quatiet: ne aduerſam cædat: ſæpe enim ita pcuſſa olea ſecum profert de ramulo plantam: quo facto fructum amittunt poſteri ãni: ut hæc non minima cauſa ꝗ olíueta dicantur alternis annis non ferre fructus aut non æque magnos. Olea ut uua per idem biuiũ cędit in uillam: alia ad cibum datur: alia ut eliqueſcat: ac non ſolũ corpus intus ungat: ſed etiam extrĩſecus. Itaq; dominum ad balneas et gymnaſium inde ſequitur. Hæc de qua fit oleũ cõgeri ſolet aceruatĩ: dies ſingulos in tabulata uti ibi mediocriter fraceſcat: ac primitus quiſq; aceruus dimittiť per ſerias ac uaſa olearia. et trapetas quæres: molæ oleariæ duro et aſpero lapide. olea lecta ſi nimiũ diu fuerit ĩ aceruis calore fraceſcit: et oleũ feridũ fit. Itaq; ſi nequeas mature cõficere: in aceruis iactando uentilare oportet. Ex olea fructus duplex. Oleum quod omnibus notum: et amurca: cuius utilitatem: quod ignoratur a pleriſq; licet uidere: ei torculis olearis fluere in agros: ac non ſolum denigrare terrã: ſed etiam multitudine facere ſterilem: cum is humor modicus tum ad multas res tum ad agriculturam pertineat uehementer: ꝗ circum arbori radices ĩfundi ſolet: maxime et oleam et ubicũq; in agro herba nocet.

De fœno condendo. Cap. lvi.

Grius. Iam dudum in uilla ſedens expecto cum claui te Stolo: dum
a fructus in uilla referas. Ille enim. Ecqd adſum. Venio ĩquit ad limen. Fores aperi primum. Fœniſiciæ conduntur melius ſub tecto q̃ in aceruis: quod ita fit iucundius pabulum ex eo intelligitur: quod pecus utroq; poſito libentius eſt.

De tritico condendo. Cap.lvii.

T triticũ cõdi oportet in granaria ſublimia:quæ pflent̃ uento ab ex/
a ortu et ſeptẽtrionũ regione. Ad quę nulla aura humida e ꝓpinqs lo/
cis aſpiret. Parietes et ſolũ opęre tectorio marmorato loricãdi:ſi mi/
nus ex argilla mixto aggere e frumẽto et amurca quod murem et uermẽ non
patitur eſſe:et grana facit ſolidiora et firmiora. Quidam ipſum triticũ cõſper/
gunt:cũ addãt circiter in. M.modios quadrãtẽ amurcę. Itẽ alius aliud aſtiat:
aut id aſpergit:quod ut calcidicã aut caricã cretam ac abſynthium . Itẽ huius
generis alia quidã granaria habent ſub terris ſpeluncas:quas uocant ſyros : ut
in cappadocia aut thracia. Alii ut ĩ hiſpania citeriore pureos:ut ĩ agro cartha/
ginenſi et oſtienſi. Horũ ſolũ paleis ſuſternunt.et curãt:ne humor aut aer tã/
gere poſſit:niſi cũ promitur ad uſum: Quo enim ſpiritus non peruenit: ibi nõ
oritur curgulio. Sic conditũ triticũ manet ad annos .L.miliũ uero plus annos
centum .Supra terrã granaria in agro quidam ſublimia faciunt:ut in hiſpania
citeriore et apulia. Quidam quę non ſolum a lateribus per feneſtras:ſed etiam
ſubtus a ſolo uentus tegitare poſſit.

De faba de leguminibus et uuis cõdendis. Cap.lviii.

Aba et legumina ĩ uaſis oleariis oblita cinere p diu ĩcolumia ſeruãt̃.
f Caro ait:uuam amineam minuſculam et maiorem et apiciam in ol/
lis commodiſſime condi. Eadem in ſapa et muſto recte quas ſuſpẽ/
das opportuniſſimas eſſe duracinas et amineas ſcancianas.

De pomis condendis. Cap.lviiii.

Ondiriua mala ſtructea corõia ſcãriana ſcãdiana:orbiculata atq; quæ
c ãtea muſtea uocabãt̃:nũc melimela appellãt. Hæc oĩa in loco arido
et frigido ſupra poſita palea ſeruari recte putant. Et ideo opororhecas
q faciũt ad aquilonẽ ut feneſtras habeãt: atq; ut perflent̃ curãt. Neq; tamen ſi/
ne foriculis:ne cũ humorem amiſſerint:ptinaci uẽto uiera fiãt. Ideoq; ĩ his ca/
meras marmorato et parietes pauimẽtaq;.L. laudabiliter faciũt:quo frigidius
ſit. In quo etiã quidã triclinium ſternere ſolẽt cœnãdi cã. Etenim ĩ quibus lu/
xuria cõceſſerit:ut ĩ pinacothece faciũt:quod ſpectaculũ datur ab arte cur non
quod natura datum imitãtur in uenuſtate diſpoſita pomoꝝ:preſertim quidẽ
cum id non ſit faciendũ:quod qdam fecerunt:ut romæ coempta pomariis in/
tulerint in opororhecẽ iſtruẽdã cõuiuii cauſa .In opororhece mala manere pu/
tant ſatis cõmode. Alii in tubulos:ut opere marmorato. Alii ſubſtrata palea:
uel etiã floccis. Mala punica demiſſis ſuis ſurculis ĩ dolio arenæ. Mala corõia
ſtrutea in penſilibus iunctis. Cõtta in ſapa condita manere pira anitiana ſemẽ/
tina . Sorba quidã diſecta et in ſole macerata : ut pira et ſorba per ſe ubicumq;
ſint poſita in arido facile durare. Seruate rapa cõfecta in ſinape:nuces iuglãdes
in arena iam decerpta ac matura et etiã immatura cum hæreãt in ſua uirga:et
demiſeris in olla ſine fundo. Eamq; ſi conieceris in terram:et obteris circa ra/

mum. Si extrinſecus ſpiritus aflet:ea non modo ĩtegra eximi:ſed etiã maiora
ꝗ in arbore unꝗ pependerint.

### De olea condenda. Cap.lx.

Leas eſui optĩe cõdi ſcribit Cato orchites et pauſeas nigras:ſi ſale ſint
o confricata dies qnq;:et cum ſale excuſſo biduum ſi in ſole poſita fue/
rint:manere idoneas ſolere:eaſdẽ ſine ſale ĩ defrutũ condite.

### De amurça condenda. Cap.lxi.

Ecte amurcã periti agricole tam in ollis condunt:ꝗ oleum aut uinũ:
r Eius cõditio cũ expreſſa effluxerit:quod ſtatim de ea decoqtur duæ
partes:ac refrigeratum conditur in uaſis.

### De promendis frugibus tuendi cauſa. Cap.lxii.

Vnt item aliæ conditiones:ut ea in qua adiiciunt muſtum quod ne/
ſ mo condit fructus:niſi ut promat:De eo quoq; uel ſexto gradu ani/
maduertenda pauca. Primum autem propterea:ꝙ ſunt tuenda:aut ꝙ
utenda:aut ꝙ uendenda. Ea ꝙ ſunt diſſimilia inter ſe:aliud alio tempore utẽ/
dum et tuendum.

### Quemadmodũ frumentũ ſit ꝓmendũ. Cap.lxiii.

Vendi cauſa promendum id frumentum:ꝙ curguliões exeſſe inci/
t piunt. Id enim cum promptu eſt in ſole ponere oportet. atq; catinos
quod eo conueniũt:ut ipſi ſe necent curguliões. Sub terra qui habẽt
frumentũ in iis quos uocãt ſyros:quod cũ periculo introitur recenti apertiões:
ita ut in quibuſdam ſit interclusa anima:aliquanto poſt promere:ꝗ aperueris
oportet. Far quod in ſpicis cõdideris p meſſem et ad uſus cibatus expedite ue/
lis:promendum hyeme:ut in piſtrino piſetur ac torreatᷣ.

### De amurca tuenda ac promenda. Cap.lxiiii.

Murca cum ex olea eſt expreſſa:qui eſt humor aquarilis:ac tetrim ẽ/
a tum conditum in uas fictile:id quidam ſic ſolent tueri diebus quin/
decim:eo ꝙ eſt leuiſſimum ac ſummum deflatũ:ut traiiciant in alia
uaſa. et hoc idem interuallis duodecies. vi. menſibus proximis. Item faciãt cũ
id nouiſſime potiſſimum traiiciant cum ſeneſcit luna:tunc decoquũt in aheniſ
leui igni duas partes quoad regerunt.

### De uino promendo. Cap.lxv.

Vſtum ad uſum deniq; promitur:quod muſtum in dolium condi/
m tur. Vt habeamus uinum non promendum dum feruet. Neq; etiam
cum proceſſit:ita ut ſit uinum factum. Si uetus bibere uelis:quod nõ
ſit anteꝗ aceſcit anniculum ꝓmito. Si eſt uero ex eo uuæ genere:quædam ma/ f aceſcerit
ture coaceſcunt ante uindemiam cõſumi aut uenire oportet. Genera uini ſunt:
in quo falerna:quæ quanto plures annos condita habuerunt:tanto cũ promp/
ta ſunt fructuoſiora.

De olea promenda. Cap.l.xvi.

Leas albas quas condideris nouas ſic celeriter promas:niſi condide-
o tis:propter amaritudinem reſpuit palatum.Item nigras niſi prius eaſ
ſale maceratis:ut libenter in os recipiantur.

De nuce et palmula. Cap.lxvii.

Vcem in glandem et palmulam et ficum ſabinam quãto citius pro-
n mas:iucundiore utare:ꝗ uetuſtate ficus fiꝫ pallidior: palmula cario-
ſior:et nux aridior.

De uuis et malis et ſorbis penſilibus ꝓmẽdis. Cap.lxviii.

Enſilia ut uuæ mala et ſorba:ipſa oſtendunt:quando ad uſum ꝓmi
p oporteat:ꝗ colore mutato et contractu acinorum : ſi non dempſeris
ad edendum:ad abiiciendum deſcenſura ſe minitãtur. Sorbum maturum mite conditum citius promi oportet. Acerbum enim ſuſpenſum lentius ẽ.Quod prius domi maturitatẽ aſſeq uult:qđ in arbore neqt ꝙ miteſcat.

De farre promendo aut ad cibarium aut ad ſationem aut ad uendendũ.

Cap. lxviiii.

Eſſum far promendum hyeme in piſtrino ad torrendũ:quod ad ci-
m barium expeditũ eſſe uelis. Quod ad ſationem tum promendum cũ
ſegetes maturæ ſunt ad accipiendum. Item quæ pertinent ad ſationẽ ſuo quoq; tempore promenda. Quæ uendẽdą uidendum:quæ quoquo tempore oporteat promi. Alia enim quę manere non poſſunt:anteꝗ ſe commutẽt:ut celeriter promas ac uendas. Alia quæ ſeruari poſſunt:ut rum uendas : cum caritas eſt. Sæpe enim diutius ſeruata non modo uſuram adiiciunt : ſed etiam fructum duplicant ſi tempore promas. Cum hæc diceret:uenit libertus æditumi ad nos flens:et rogat ut ignoſcamus:ꝗ ſumus detenti:et ei ut in funus poſtridie prodeamus. Omnes conſurgimus ac ſimul exclamamus:quid in funus?qđ funus?quid eſt factũ? Ille flens narrat neſcio quo percuſſum cultello concidiſſe:quem qui eſſet animaduertere in turba non potuiſſe:ſed tantũmodo exaudiſſe uocem perperam feciſſe. Ipſe cum patronum domum ſuſtuliſſet:et pueros dimiſiſſet:ut medicum requirerent ac mature adducerẽt. Quod potius illud adminiſtraſſet ꝙ ad nos ueniſſet:æquum eſſe ſibi ignoſci. Nec ſi eũ ſeruare non potuiſſet:quin non multo poſt animam efflaret tamen putaret ſe feciſſe recte. Id non moleſte ferentes deſcendimus de æde:et de caſu humano magis querentes ꝙ mirantes id romæ factum:deſcendimus omne.

# MARCI TERENTII VARRONIS RERVM RVSTICAⸯRVM LIB. II. AD NIGRVM TIRANNIVM.

## PREFATIO.

u

IRI MAGNI NOSTRI MAIORES NON ſine cauſa pręponebant ruſticos romanoſ urbanis. Veruri enim qui in uilla uiuunt ignauiores:q̄ q in agro uerſantur in aliquo opere faciundo:ſic qui in oppido ſederent:q̄ q ruta colerent deſidioſiores putabãt. Itaq̧ annum ita diuiſerunt:ut nonis modo diebus urbanas res uſurpatent:reliquis. vii. ut ruta colerent. Quod dũ ſeruauerunt inſtitutum utrumq̧ ſunt conſecuti : ut et cultura agros fœcundiſſimos haberẽt:et ipſi ualitudine firmiores eſſent: ac ne græcorum urbana deſiderarent gymnaſia:quę nunc ſatis uix ſingula ſũt:nec putant ſe habere uillam:ſi non multis uocabulis retineant gręcis:quin uocent particulatim loca procœconam:paleſtram:apodyterion: peryſtilon:ornythoⸯna:peryſtereon:oporothecen. Igitur quod nunc intra murum fere patreſfamiⸯliæ correpſerunt relictis falce et aratro:et manus mouere maluerunt in theatro ac circo:q̄ in ſegetibus ac uinetis: Ac frumentum locamus qui nobis aduheat ex inſula cea et chia. Itaq̧ in qua terra culturam agri docuerunt paſtores proⸯgeniem ſuam:qui condiderunt urbem:ibi contra progenies eoꝝ propter auaⸯriciam contra leges ex ſegetibus fecit prata. Ignorantes nõ idem eſſe agriculⸯturam et paſtionem. Alius enim opilio:et alius arator. Nec ſi poſſunt in agro paſci armentarius nõ aliud ac bubulcus. Armentũ enim id quod in agro natũ non creat:ſed tollit dentibus. Contra:bos domitus cã fit:ut cõmodius naſcaⸯtur frumẽtum in ſegete:et pabulũ in nouali. Alia inquã ratio ac ſcientia coloⸯni:alia paſtoris. Coloni ea quæ in agricultura factũ ut naſcerentᷓ e terra. Cõtra paſtoris:ea quæ nata ex pecore. Quaꝝ ĩter ſe cõ ſocietas magna:ꝑpterea ꝙ paⸯbulum in fundo cõpaſcere q̄ uendere plerũq̧ magis expedit domino fundi: et ſtercorario ad fruct⁹ terreſtres aptiſſima:et maxĩe ad id pec⁹ appoſitũ. Qui habet prædiũ habere utrũq̧ debet:diſciplinã et agriculturæ et pecoris paſcẽdi et etiã uillaticæ paſtiõis. Ex ea enĩ quoq̧ fructus tolli poſſũt nõ mediocres ex ornithonibꝰ ac leporariis et piſcinis. Equis quoniã de agricultura librũ Fũdaⸯniæ uxori propter eius fundũ feci:tibi Niger Turanni noſter:q̄ uehemẽter deⸯlectaris pecore:ꝑpterea ꝙ te emprorientẽ ĩ cãpos macros ad mercatũ adducunt crebro pedes:quo facilius ſumptibꝰ multa poſcẽtibꝰ miniſtres:qđ eo facilius faciã:qđ et ipſe pecuarias habui grãdes: in apulia ouiarias:et reatino equarias. Qua de re pecuaria breuiter ac ſumatim percurrã:et ſermonibus nr̃is collatis cum his qui pecuarias habuerunt in epiro magnas:tum cum piratico bello ĩⸯter delum et ſiliciã græciæ claſibus præeſſem:incipiam hinc.

De origine ac dignitate rei pecuarię. Cap.i.

c Vm menates diſceſſiſſet:Coſſinius mihi ignoſce non dimittemus íqt te:ante q̄ illa tria explicaris:quæ cœperas nuper dicere:cũ fuimus íterpellati. Quę tria inqt Murius? An ea quę tria here dixiſti mihi de paſtoria re? Iſta íqt ille quæ cœperas hic diſſerere:quę oſſet origo:quæ dignitas:quæ ars:cũ petã ſeſſũ uiſere ueniſemus:ne medici aduentuſ nos irrepriſſet. Ego uero inq̄ dicã dũtaxat:qđ eſt hiſtoricon:de duabus reb9 primũ quæ accepi de origine ac dignitate. De tertia pte ubi eſt de arte Scrofa ſuſcipiet:ut ſemigræcis paſtoribꝰ dicã græce. Nã is magiſter ẽ Lucilli Hipri generi tui:cui9 nobiles pecuarię in brutiis habẽt. Sed hoc ita a nobis accipietis íqt Scrofa:ut uos q eſtis epirotici thietate temſe teminice. Hæc quæ ſciris pferaris í mediũ. Nemo ení oía põt ſcire. Cũ accepiſſem cõditionẽ ut meę ptes eſſent primę: nõ quo nõ ego pecuarias í italia habeã:ſed nõ oẽs q habẽt cithatã ſunt cirharedi. Igit̃ inquã et hoíes et pecus cũ ſemp fuiſſe ſit neceſſe natura:ſiue ení aliqđ fuit pícipiũ generãdi aíaliũ ut putauit Thales mileſius et Zeno cythieus:ſiue cõtra:principiũ hoꝝ extitit nullũ:ut credidit Pythagoras ſamius et Ariſtotiles ſtagirites:neceſſe eſt humanæ uitæ ad ſummã memoriã gradatim deſcẽdiſſe ad hãc ætatem:ut ſcribit Dicearchus:et ſummũ gradũ fuiſſe naturalẽ. Cũ uiuerent hoíes ex iis rebus quæ íuiolata ultro ferret terra:ex hac uita in ſecundã deſcendiſſe paſtoritiã e feris atq; agreſtibus:ut arboribꝰ ac uirgultis ac decarpendo glãdem arbuſtũ mota poma colligerent ad uſum:ſic ex aíalibus cũ pp eãdem utilitatem quæ poſſunt ſilueſtria deprenderent:ac cõcluderẽt et mãſueſcerẽt. In qs primũ non ſine cauſa putãt oues aſſumptas et propter utilitatẽ et propter placiditatem:maxíe enim quietæ et aptiſſimæ ad uitã hoíum. Ad cibũ enim lac et caſeum adhibitũ:ad corpus ueſtitum et pelles attulerũt. Tertio deniq; gradu a uita paſtorali ad agriculturã deſcẽderũt. In qua ex duobꝰ gradibus ſuperioribꝰ retinuerũt multa etiã quæ deſcẽderãt:Ibi pceſſerũt lõge dũ annus peruenirer. Etiã nũc í locis multis genera pecudũ ferarũ ſũt aliquot ab ouibus:ut in phrygia:ubi greges uidenť complures:ut í ſamothrace captarum quas latine rotas appellãt. Sũt ení in italia circũ fiſcellũ et tetricã montes multæ. De ſuibus nemini ignotũ:niſi q apros non putãt ſues uocari. Boues pferi etiã nũc ſũt multi in dardania et media et thracia. Aſini in phrygia et lychaonia. Equi feri in hiſpania exteriore regionibus aliquot. Origo quã dixi:et dignitas quã dicã:de antiqs illuſtriſſimus qſq; paſtor erat:ut oſtẽdit græca et latina lingua:et ueteres poetæ q alios uocant polyarnas:alios polymelas:alios polybutas:qui ipſas pecudes pprer caritatem aureas habuiſſe pelles pdiderũt. ut argis Atreus quã ſibi Thieſtem ſubduxiſſe queritur:et í colchide Oeta:ad cuius arietis pellẽ profecti regio genere dicũtur argonautæ:ut in lybia ad heſperidas:unde aurea mala:id ẽ ſecũdũ ãtiquã cõſuetudinẽ captas et oues:quaſ Hercules ex africa í græciã exportauit. Ea.n.ſua uoce græci appellarunt ma-

la.Nec multo ſecus noſtri ab eadẽ uoce ſed alia litteta:uox eatũ nõ me ſed be/ſonare uidetᷣ.Oues uocem efferentes:a quo poſt balare dicunt: extrita litteta: ut in multis.Quod ſi apud antiquos nõ magnę dignitatis pecus eſſet:in cœlo deſcribendo aſtrologi nõ appellaſſent eoꝝ uocabulis ſigna:quæ nõ modo nõ dubitarunt ponere:ſed etiã ab his pricipibꝫ.xii.ſigna multi numerãt ab arie/te et tauro:cum ea præponerẽt Apollini et Herculi.hi enim dii ea ſequuntᷣ:ſed appellantur gemini.Nec ſatis putarunt de duodeci ſignis ſextã partẽ obtine/re pecudũ noĩa:niſi adieciſſent:ut quartam teneret capricornus.Præterea a pe/cuariis addiderũt captam hædos canes.An nõ item ĩ mari terraq; ab his re/gionibus notæ ſ a pecore ĩ mari quod nominauerunt a capris ęgeũ pelagus:ad ſyriam montẽ taurũ:in ſabinis cãterium montem.Boſphorum unum thraciũ alterum cimerium?Non ne in terris multa:ut oppidum in græcia hippionar/gos?Deniq; italia a uitulis:ut ſcribit Piſo.Romanorum uero populum a pa/ſtoribus eſſe ortũ qs nõ dicit? quis Fauſtulum neſcit paſtorem fuiſſe nutritiũ? qui Romulum et Remum educauit:nõ ipſos fuiſſe paſtores obtinebit.Quod parilibus potiſſimum condidere urbem?Non idem ꝙ mulcta etiam nunc ex uetere inſtituto bobus et ouibus dicitur.Et ꝙ æs antiquiſſimum quod ẽ fla/tum:pecore eſt notatum.Et ꝙ urbs cũ condita eſt tauro et uacca:q eſſẽt mu/ris portæ definitũ.Et ꝙ populus romanus cum luſtraretᷣ:ſolitaurilibus circũ/aguntur uerres aries taurus.Et ꝙ nomina multa habemus ab utroq; pecore:a maiore et a minore.Porcius ouinius caprilius:ſic a maiore equitius taurus co/gnomina aſſignificari:quod dicuntur ut Annii capræ Statilii tauri Pomponii Vituli.Sic a pecudibus alii multi.Reliquũ eſt de ſcientia paſtorali:de qua eſt dicendum:quod Scrofa noſter:cui hæc ætas defert rerum ruſticarum omniũ palmam:quo melius poteſt dici:cum conuertiſſent in eum ora omnes. Scrofa igitur inquit.Eſt ſcientia pecoris parandi ac paſcẽdi:ut fructus ꝗ maximi poſ/ſint capiantᷣ ex ea:a quibus ipſa pecuaria nominata eſt. Nam omnis pecuariæ pecus fundamentum:ea partes habet diſcretas nouem ter ternas:ut ſit una de minoribus pecudibꝫ.Cuiꝰ genera tria:ouis:capra:ſus.Altera de maiori peco/re:in quo ſunt item ad tres ſpecies natura diſcreta:boues:aſini:eq. Tertia pars eſt in pecuario:quæ nõ paratur:ut ex iis capiatur fructus:ſed propter eam: aut ex ea ſint:ſicut muli.canes:paſtores.Hoꝝ unaquæq; in ſe generalis ptes oĩum nouenas:quarũ in pecore parando neceſſariæ quatuor Alteræ in paſcendo to/tidem.præterea communis una.Ita fiunt omnium partes minimum octogin/ta et una:et quidem neceſſariæ:nec paruę.Primum ut bonum pares pecus unũ ſcire oportet:qua ętate quamq; pecudem parare habereq; expediat.Itaq; in bu/bulo pecore minoris emitis anniculam:et quæ eſt ſupra. x .quod a bima aut trima fructum ferre incipit:neq; longius poſt decimum annum procedit. Nã prima ætas omnis pecoris et extrema ſterilis. E quatuor altera pars eſt cogni/tio formæ uniuſcuiuſque pecudis qualis ſit. Magni enim intereſt : cuiuſmo/

di quæq; ſit ad fructű. Itaq; potius emunt boue᷎ cornibus nigrãtibus q̃ albis:
caprá amplá q̃ paruá: ſues ꝓcero corpore capitibus ut ſint paruis. Tertia pars
ē: quo ſeminio quęrédű. Hoc eni noíe aſini archadici ī græcia nobilitati: ī ita/
lia reatini: uſq; eo ut mea memoria aſinus uenierit ſeſtertiis milibus. lx. et unę
quadrigæ romæ conſtiterint quadringentis milibus. Quarta pars ē de iure ī/
petando: queádmodű quáq; pecudem emi oporteat ciuili iure. Quod enī al/
terius fuit: id ut fiat: meű neceſſe eſt aliqd intercedere. Neq; in omnibus ſatis ē
ſtipulatio aut nűmorum ſolutio: ad dominii mutationem. In emptione᷎ alias
ſtipuládű eſſe ſtatī: alias e ſano pecore: alias neutro. Alteræ partes quatuor ſűt
cű iam emeris: obſeruandæ. De paſtione: de fœtura: de nutricatu: de ſanitate.
Paſcendi primus locus qui eſt: eius ratio triplex. In qua regione quanq; potiſ/
ſimű paſcas: et quando. Equis: ut capras in montoſis potius locis q̃ fruticibuſ
q̃ in herbidis campis. Equas cõtra: neq; eade᷎ loca ęſtiua et hyberna idonea in
omnibus ad paſcendum. Itaq; greges ouium lõge abigunt᷎ ex apulia in ſam/
nium æſtiuatű: atq; ad publicanű profitentur: ne ſi inſcriptű pecus pauerit le/
ge cenſoria cõmittant mulietos: et a cápeſtri æſtate exigunt᷎ in gurgures altos
montes. Qui potiſſimum quæq; pecudű paſcatur habenda ratio eſt. Nec ſolű
ꝙ fœno fit ſatura equa: aut bos: cű ſues hoc uitent querűt glande᷎. Sed ꝙ hor/
deum et faba interdű ſit quibuſdá obiicie᷎dű: et dandű bubus lupinű: et lac/
tatis medica et cytiſű. Prætetea ꝙ ante admiſſurá diebus triginta arietibus et
tauris: datur plus cibi: ut uires habeant: fœminis bubꝰ demitur: ꝙ maceſce᷎tes
melius concipere dicunt᷎. Secűda pars eſt de fœtura. Vnde appello fœturam a
cõceptu ad partű: hi enī primi pręgnatiõis et extremi fines. Quare primű ui/
dendű de admiſſione quo quæq; te᷎pore ut ineant facere oporter. Ná ut ſuillo
pecori a fauonio ad æquinoctiű uernű putant aptű: ſic ouilo ab arcturi occaſu
uſq; ad aquilæ occaſű. Prætetea habenda ratio quando: antequá incipiat ad/
miſſura fieri: mares ac fœminis ſecretos habeant: quod fere in oíbus biuis me᷎/
ſibus ante faciunt et armentarii et opiliones. Altera pars eſt in fœtura quę ſunt
obſeruanda: ꝙ alia alio tpe parere ſolet. Equa enim uentre᷎ fert. xii. me᷎ſes: uac/
ca dece᷎: ouis et capra quinq;: ſus quatuor. In fœtura res incredibilis eſt in hiſ/
pania: ſed eſt uera: ꝙ in luſitania ad oceanű in ea regione: ubi eſt oppidű oliſp/
po monte tagro: quędá e ue᷎to certo te᷎pore cõcipiűt equę: ut hic gallinę quoq;
ſolent. quaꝝ oua hippenemia appellãt. Sed ex his equis qui nati pulli nõ plus
trienniű uiuunt. Quæ nata ſunt matura et chorda ut pure moliter ſtent: uide᷎/
dum et ne obteratur. Dicuntur agni chordi qui poſt tempus naſcuntur et re/
manſerunt ī uoluis intimis: uocãt chorion: a quo chordi appellati. Tertia res ē
nutricatu quæ obſeruari oporteat: ī quo quot diebꝰ matris ſugãt mámá: et id
quo tpe et ubi: et ſi parű habeat lactis mater. ut ſubiiciat ſubalternis mámam:
qui appellant᷎ ſubrumi: id eſt ſub máma antiquo enī uocabulo máma rumis
ut opinor. Fere ad quatuor me᷎ſes a máma nõ diſiungűt᷎ agni: hędi tres: por/

ci duo:e quis quoniam puri ſunt ad ſacrificiũ ut ĩmolentur olim appellati ſacres quos appellat Plautus cũ ait. Quãti ſunt porci ſacres:ſic boues altiles:ad ſacrificia puplica ſaginari dicũtur oprimi. Quarta pars eſt de ſanitate res multiplex et neceſſaria:ꝙ morboſum pecus et uitioſu m:et quoniam nõ ualet ſępe magna afficiũtur calamitate. Cuius ſcientię genera duo:ut ĩ hominem unum ad quẽ adhibẽdi medici. Altera quę ipſe etiã paſtor diligẽs mederi poſſit. Eius partes ſunt tres. Nam animaduertendum quæ cuiuſq; morbi ſit cauſa: quæq; ſigna cauſarum earũ ſint:et quæ quemq; morbum curatio ſequi debeat. Fere morborum cauſæ erunt:ꝙ laborant propter æſtus:aut propter frigora: necnõ etiam propter nimiũ laborẽ:aut contrarium nullã exercitationem: aut ſi cum exercueris:ſtatim ſine interuallo cibum aut potionem dederis. Signa aũt ſunt ut eoꝝ qui ſine labore febrem habẽt adapertum humido ſpiritu crebro et corpore calido. Curatio autem cum hic eſt hæc perfunditur aqua:et perungit̃ oleo et uino tepefacto:et idem cibo ſuſtinetur:et iniicitur aliquid:ne frigus cedat. Sitienti aqua tepida datur. Si hoc genus rebus non proficitur: demittitur ſanguis maxime a capite. Item ad alios morbos aliæ cauſæ et alia ſigna ĩomni pecore:quę ſcripta oportet habere magiſtrum pecoris. Relinquitur nonum quod dixi de numero utriuſq; partis cõmune. Nam et qui parat pecus. neceſſe eſt cõſtituat numerum. Quot greges et qũãto ſit paſturus:ne aut ſaltus deſint:aut ſuperſint:et ideo fructus diſpereãt: Pręterea ſcire oportet ĩ grege quot fœmĩas habeat:quę parere poſſint:quot arietes:quot utriuſq; generiſ ſoboles: quot reiiculę ſint alienandę. In alimoniis ſi ſint plures nati:ut quidam faciunt ſequẽdũ ut quoſdã ſubducas. Quæ res facere ſolent:ut reliqui melius creſcãt. Vide inquit Atticus:ne te fallat et nouenæ iſtæ partes nõ exeant extra pecoris minoris et maioris nomen. Quo pacto enim erunt in mulis et paſtoribus nouenæ partes: ubi nec admiſſuræ nec fœturæ obſeruãt̃ ? In canibus uideo poſſe dici. Sed do etiã in hominibus poſſe nouenarium retinere numerum:quod in hybernis habent in uillis mulieres:et quidam etiam in æſtiuis:et id pertinere putãt:quo facilius ad greges paſtores retineant:et puerperiis familiam faciãt maiorem et rem pecuariam fructuoſiorẽ. Si inquã numerus non eſt: ut ſit ad amuſſim ut nõ eſt:cum dicimus mille naues iiſſe ad troiam:centumuirale eſſe iudicium romæ. Quare demes:ſi uis duas res de mulis:admiſſurã et pariturã. Vactius parituram inquit prouidetur non aliquoriens dicatur romæ peperiſſe mulã. Cui ego ut ſuccinerem ſubiicio Magonem et Dionyſiũ ſcribere mulã et equã cum conceperint:duodecimo menſe parere. Quare non ſi hic in italia cum peperit mula ſit portentũ adſentiri omnes terras. Neq; enim hirundines et ciconiæ quę in italia pariunt:in omnibus terris pariũt. Non ſcitis palmulas cariotas ſyriam parere:inuectas ĩ italiam nõ poſſe. Sed Scrofa. Si exigere mauis ſine mulorum fœtura et nutricatũ numerum octoginta et unũ ẽ q expleas duplicẽ iſtã lacunã:quæ extra ordinarię fructuũ ſpecies duæ accedũt magnę.

Quatum una eſt tonſura:ꝙ oues et capras detondunt:aut uellunt.Altera quę
latius patet de lacte et caſeo:quam ſcriptores græci ſeparatim appellauerũt ac
ſcripſerunt de ea re permulta.

De pecudibus arietibus et agnis. Cap.ii.

ſ Ed quoniam nos noſtꝝ penſum abſoluimus:ac limitara eſt pecuaria
queſtio:nunc rurſus uos reddite:nobis epirotæ de unaquaqꝫ re:ut ui/
deamus:qd̃ paſtores apergamidæ μαλορ[illegible]ε poti ſint.Atticus.Qui
tunc Titus Pomponius:nunc Quintus Cecilius cum noíe eodem.Ego opi/
nor inquit incipiam primus:quoniam in me uideo cõieciſſe oculos et dicam
de primigenia pecuariæ feris cum pecudibus.Primum dicis oues comprehẽ/
ſas ab hominibus ac manſuefactas:has primum oportet bonas emere:quę ita
ab ætate ſi neqꝫ uetulæ ſunt:neqꝫ meræ agnæ:quod alteræ iam nondum:alte/
ræ iam nõ poſſunt date fructum.Sed ea melior ætas quam ſequitur ſpes:q̃ ea
quam mors.De forma:Ouem eſſe oportet corpore amplo:quæ lana multa ſit
et molli:uillis altis et dẽſis toto corpore maxime circum ceruicem et collum:
uentrem quoqꝫ ut habeat piloſum.Itaqꝫ quæ id non haberent:maiores noſtri
apicas appellabant.Eſſe oportet cruribus humilibus:caudis obſeruare ut ſint
in italia prolixis in ſyria breuibus.In primis uidẽdum ut boni ſeminis pecus
habeas.Id fere ex duabꝰ rebus poteſt animaduerti:ex forma:ex progenie.Ex
forma ſi arietes ſint fronte lana ueſtiri bene:in tortis cornibus pronis ad roſtꝝ:
rauis oculis lana opertis:auribus amplis:pectore et ſcapulis et clunibus latis:
cauda lata et longa.Animaduertendum quoqꝫ lingua ne nigra:aut uaria ſit:
ꝙ fere qui eam habent:nigros aut uarios procreant agnos.Ex progenie autẽ
animaduertitur:ſi agnos procreant.Formoſos.In emptiõibus iure utimur eo:
quod lex præſcripſit.In ea enim alii plura alii pauciora excipiũt.Quidam enĩ
precio facto in ſingulas oues:ut agni chordi duo pro una oue annumerentur:
et ſi qui uetuſtate dentes abſunt:item binæ pro ſingulis ut procedant.De reli/
quo antiqua fere formula utuntur:cum emptor dixit:tãti ſunt mii emptæ?et
ille reſpondet ſunt:et exprompſit nummos.Emptor ſtipulatur priſca formula
ſic.Illaſce oues qua de re agitur:ſanas recte eſſe uti pecus ouilum:qd̃ recte ſa/
num eſt:extra luſcam ſurdam minã:id eſt uentre glabro:neqꝫ de pecore mor/
boſo etiam habereqꝫ recte licere.Hæc ſi recte fieri ſpõdes?Nec cum id factum
eſt:tamen grex dominum non mutauit:niſi ſi eſt adnumeratũ.Nec nõ ẽptor
poteſt ex empto uendito illum damnare:ſi non tradat:quãuis nõ ſoluerit nũ/
mos:ut ille emptorem ſimili iudicio:ſi non reddit preciũ.De alteris quattuor
rebus deinceps dicam:de paſtione:fœtura:nutricatu:et ſanitate.Primum pro/
uidendum ut totum annum recte paſcantur intus et foris.Stabula idoneo lo/
co ut ſint:ne uentoſa:quæ ſpectent magis ad orientem:q̃ ad meridianum tẽ/
pus.Vbi ſtent:ſolum oportet eſſe eruderatum et procliuũ:ut euerri facile poſ/
ſit ac fieri purum.Nõ enim ſolum ea uligo lanam corrumpit ouium:ſed etiã

ungulas ac ſcabras fieri cogit. Cũ aliquot dies ſteterunt: ſubiicere oportet uirgulta alia: quo mollius requieſcant: punioreſq; ſint: libẽrius enim ita paſcunt. Faciendũq; ſepta ſecreta ab aliis: quo enitentes ſecludere poſſis: item quo corpore ægro. Hæc magis ad uillaticos greges animaduertẽda. Cõtra illa in ſaltibus quæ paſcuntur: et a tectis abſunt: longe portant ſecum crates aut retia: q̃bus cohortes in ſolitudine faciant: cæteraq; utẽſilia. Longe enim et late in diuerſis locis paſci ſolent: ut multa milia abſint ſæpe hyberne paſtiones ab æſtiuis: Ego uero ſcio inq̃: nam mihi greges in apulia hybernabãt: qui in reatinis montibus æſtiuabant. Cũ inter hæc bina loca: ut iugum cõtinet ſirpiculos: ſic colles publicæ diſtantes paſtiones: eæq; ibi ubi paſcũtur in eadem regione: tñ temporibus diſtinguunt: ut æſtate ꝙ cum prima luce exeunt paſtum: propterea ꝙ tunc herba roſcida meridiana quæ eſt aridior: iucunditate præſtat. Sole exorto puro propellunt: ut redintegrantes rurſus ad paſtum alacriores faciãt. Circiter meridianos ęſtus: dũ deferueſcat: ſub umbriferas rupes et arbores patulas ſubiiciunt: quoad refrigerato aere ueſpertino: rurſus paſcant ad ſolis occaſum. Ita paſcere pecus oportet: ut aduerſo ſole agat: caput enim ouis molle maxime eſt. Ab occaſu paruo interuallo interpoſito ad bibendum appellũt: et rurſus paſcunt quoad contenebrauit: iterũ enim tũ iucunditas in herba redintegrauit. Hæc ab uergiliarum exortu ad æquinoctium auctũnale maxīe obſeruant. Quibus in locis meſſes factæ ſunt: iter eſt utile duplici cauſa: ꝙ et caduca ſpica ſaturantur: et obtritis ſtramentis et ſtercoratione faciunt in annum ſegetes meliores. Reliquæ paſtiones hyberno ac uerno tempore hoc mutant: ꝙ pruina iam exhalata propellũt in pabulum: et paſcunt diem totum: ac meridiano tempore ſemel agere potum ſatis habent. Quod ad paſtiones attinet: hæc fere ſunt. quod ad fœturam quæ dicam. Arietes quibus ſis uſurus ad fœturam: bimeſtri tempore ante ſecernendum. et largius pabulo explẽdum cum redierint ad ſtabula e paſtu. Si hordeũ eſt datũ: fiunt firmiores ad laborem ſuſtinendum. Tempus optimum ad admittendum: ab arcturi occaſu ad aquilæ occaſum: ꝙ quę poſtea concipiunt: fiunt uegrandes atq; imbecillę. Ouis pręgnans eſt: diebus. cl. Itaq; fit partus exitu auctũnali: cum aer eſt modice temperatus: et primitus orit̃ herba imbribus primoribꝰ euocata: Quãdiu admiſſura fit eadem aqua uti oportet: ꝙ cõmutatio et lanam facit uariam: corrũpit et uterum. Cũ omnes conceperũt: rurſus arietes ſecernẽdi. Ita factis prægnãtibꝰ: ꝙ ſũt moleſti: abſũt. Neq; pati oportet minores q̃ bimas ſaliri: ꝙ neq; natũ ex his idoneum eſt: necnon ipſæ fiũt etiã deteriores: et nõ meliores: q̃ trimæ admiſſæ: deterrent a ſaliẽdo et fiſcellas e iunco aliaue qua re: ꝙ alligẽt ad naturã. Cõmodius ſeruãt: ſi ſecretas paſcũt. In nutricatu cũ parere cœpint: iniiciũt in ſtabula: eaq; hẽnt ad eã rẽ ſecluſa. Ibiq; recẽtia nata ad ignẽ ꝓpeponũt: quoad cõualuerit biduũ aut triduũ retinẽt: dũ agnoſcãt matrẽ agni: et pabulo ſe ſaturẽt. Deinde matres cũ grege paſtũ prodeũt: retinent agnos qui: cũ reducerę ad

ueſpetum aluntur lacte:et rurſus diſcernũtur:ne noctu a matribus cõculcent. Hoc idẽ faciunt mane:anteq̃ matres in pabulũ exeant:ut agni ſaturi fiant lacte. Circiter dies decem cũ prætierierunt:palos affigunt:et ad eos alligant libro aut qua alia re leui diſtantes:ne toto die curſantes inter ſe teneri delibent aliqd membrorũ. Si ad matris mãmam nõ accedet:admouere oportet:et labra agni ungi butyro aut adipe ſuilla:et olfacere labra lacte. Diebꝰ poſt paucis obiicere his uiciam mollitam:aut herbam teneram:anteq̃ exeant paſtũ:et cũ reuertetunt:Et ſic nutricãtur:quoad facti ſunt quadrimeſtres. Interea matres eorũ his temporibus nõ mulgeant:quidam qui melius omnino perpetuo:ꝙ et lanæ plus ferũt:et agnos plures. Cum depulſi ſunt a matribus agni: adhibenda diligentia ẽ:ne deſiderio ſeneſcãt. Itaqꝫ deliniendũ in nutricatu pabuli bonitate et a frigore et æſtu. Ne quid laborent curãdũ. Cum obliuiõe iam lactis nõ deſiderãt matrem:tũ deniqꝫ compellendũ in gregem ouium. Caſtrare oportet agnum nõ minorẽ quinqꝫ mẽſium:neqꝫ ãte q̃ calores aut frigora ſe exegerit. Quos arietes ſubmittere uolũt:potiſſimũ eligũt ex matribꝰ:quæ gemios parere ſolent. Pleraqꝫ ſimiliter faciẽdũ ĩ ouibus pellitis:quæ propter bonitatẽ lanę nã ſunt Tarentinæ et antiaricæ pellibus integuntur:ne lana inquinet:quo minus uel infici recte poſſit uellus:uel lauari ac parari. Horũ præſepia ac ſtabula ut ſint pura:maiorem adhibeãt diligẽtiã q̃ hirtis. Itaqꝫ faciũt lapide ſtrata: ut urina necubi in ſtabulo conſiſtat. His quæcũqꝫ iubent:ueſcunt:ut folia ficulnea et palea uinacia:furfures obiiciunt modice:ne parũ aut nimiũ ſaturentur. Vtrũqꝫ enim ad corpus alendũ inimicũ:At maxie amicũ cytiſum et medica. Nam et pingues facit facillime:et generat lac. De ſanitate ſunt multa:ſed ea(ut dixi) ĩ libro magiſter pecoris ſcripta habet:et quæ opus ad medẽdũ ſecum portat. Relinquit de numero:quẽ faciũt alii maiorẽ:alii minorẽ:nulli.n. huius moduli naturales. Illud fere omnes in epito facimus:ne minus habeamus in centenas oues hirtas ſingulos hoĩes:in pellitas centum binos.

De capris hircis:et hædis. Cap.iii.

Vi Coſſinius quoniã balaſti inqt: o Fauſtule noſter: accipe a me cũ
c homerico Melãthio chordo de capellis:et quẽadmodũ oportet breuiter diſce. Qui caprinũ gregẽ conſtituere uult:in eligẽdo aĩaduertat oportet. Primũ ætatem ut eam parer:quæ iam fere fructum poſſit:et de his eã potius quæ diurius:nouella enim q̃ uetus utilior. Forma uidendũ:ut ſint firmæ magnæ:corpus lene ut habeãt:pilo crebro:niſi ſi glabræ ſunt. Duo enim gña earũ. Sub roſtra duas ut mamillas pẽſiles hẽant:ꝙ hę fœcũdiores ſũt:ubere grãdiore:ut et lac pingue habeãt et multum ꝑportione. Hircus melior is et potiſſimum pilo albo ac ceruice et collo breue:curculione longiore. Melior fit grex:ſi non ẽ ex collectis cõparatus:ſed ex conſuetis una. De ſeminio dico eadem:quæ Atticus in ouibus. Hoc aliter ouiũ ſemen tardius eſſe quo hæ ſunt placidiores. Contra caprile mobilius eſſe:de quarum uelocitate in originũ li-

bro Cato ſcripſit hæc: In ſoracti fiſcello capræ feræ ſunt: quæ ſaliũt e ſaxo pedes plus ſexagenos. Oues enĩ quas paſcimus ꝓpe: ortæ ſũt ab ouibus feris: ſic quas alimus a capris feris ortæ: a qs propter italiam caprasia inſula ẽ nominata. De capris ꝙ meliore ſemine eęq; bis pariãt: ex his potiſſimũ mares ſolẽt ſummitti admiſſuris. Quidã etiam dant operam: ut ex inſula media capras habeãt: ꝙ ibi maximi ac pulcherrimi fieri exiſtimãtur hædi. De emptiõe aliter dico: atq; fiet: ꝙ capras ſanas ſanus nemo promittit: nunq̃ enim ſine febri ſunt. Itaq; ſtipulãtur paucis exceptis uerbis. Ac Manilius ſcriptum reliquit ſic: Illas capras hodie recte eſſe et bibere poſſe: haberecq; licere hæc ſpõdes ne? De qbus admirãdum illud: quod etiã Archelaus ſcribit: nõ ut reliqua animalia naribus: ſed auribus ſpiritum ducere ſolere. Paſtores curioſiores aliqui hoc dicunt. De alteris quatuor quod ẽ idẽ paſtu hoc dico. Stabulatur pecus melius ad hybernos exortus ſi ſpectat: ꝙ ẽ alſioſum. Id ut pleriq; lapide aut teſta ſuſterni oportet caprile: quo minus ſit uliginoſum ac lutulentum: Foris cũ eſt pernoctãdũ item in eãdem partẽ cœli quę ſpectãt ſepta ſubſternimus uirgultis: ne oblinãtur. Nec multo aliter tuendũ hoc pecus in paſtu: atq; ouilum: qđ tamen habet ſua quædã ꝓpria: ꝙ potius ſilueſtribus delectant̃ ſaltibus: q̃ pratis. Studioſe enim de agreſtibus fructibus paſcuntur: atq; in locis cultis uirgulta carpunt: itaq; a carpẽdo capræ nominatæ. Ob hoc in lege locationis fundi excipi ſolet: ne colonus capra natum in fundo paſcat. Harum enim dentes inimici ſatiõis: quas etiam aſtrologi ita receperunt in cœlũ: ut extra limbũ duodecim ſignoꝝ excluſerint. Sunt duo hædi et capra non longe a tauro. Quod ad fœturam ptinet: deſiſtente auctũno exigunt a grege in campos hircos in caprilia. Item ut in arietibus dictum: quæ concepit poſt quatuor mẽſes: reddit tempore uerno. In nutricatu hædi trimeſtres cum ſint facti: tum ſubmittuntur: et in grege incipiunt eſſe. Quid dicam de earum ſanitate: quia nunq̃ ſũt ſanæ: niſi tñ illud unum quædam ſcripta habere magiſtros pecoris: quibus remediis utantur ad morbos quoſdam earum ac uulnera. Tunc corpus quod uſu uenit his: ꝙ ſæpe inter ſe cornibus pugnant: atq; in ſpinoſis locis paſcuntur. Relinquitur de numero: qui in gregibus minor eſt caprino q̃ ĩ ouilo: ꝙ capræ laſciuæ et quæ diſpgunt ſe. Cõtra oues quę ſe cõgregãt et cõdẽſant in locũ unum. Itaq; in agro gallico greges plures potius faciũt q̃ magnos: ꝙ ĩ magnis cito exiſtit peſtilẽtia: quæ ad perniciẽ eũ pducit. Satis magnũ gregem eſſe putãt circiter qnquagenas: qbus aſſentiri putãt id: quod uſu uenit Gaberio eqti romano: Is enĩ cũ ĩ ſuburbano mille iugerũ haberet: et a caprario quodã qui adduxit capellas ad urbẽ. x. ſibi ĩ dies ſingulos denarios dare audiſſet: coegit mille capraꝝ ſpans ſe capruꝝ de ꝑdio ĩ dies ſingulos denariũ mille. Tãtũ enim fefellit: ut breui oẽs amiſerit morbo. Contra in ſalentinis et in caſinati ad centenas paſcũt. De maribus et fœminis idem fere diſcrimen: ut alii ad denas capras ſingulos parent hircos ut ego: alii: et ad. xv. ut Menas: nõnulli etiam ut Murius ad. xx.

De ſue. Cap.iiii.

Ed q ſe portu poſt italico prodit:ac de ſuillo pecore expetit : tametſi
ſ Scrofam potiſſimũ de ea re dicere oportere cognomẽ eius ſignificat.
Cui Tremellius. Ignorare inqt uidere:cur appeller Scrofa. Itaq; ut ẽc
id propter re ſciant:cognoſce meam gentem ſuillum cognomen non hẽ : nec
me eſſe ab eo auo ortum. Auus meus primũ appellatus eſt Scrofa:qui queſtor
cũ eſſet Licinio Neruæ prætori in macedonia prouincia relictus: qui præeſſet
exercitui:dũ prætor rediret:hoſtes ſe arbitrari occaſionẽ habere uictoriæ: im-
preſſionem facere cœperunt in caſtra. Auus:cum hortaretur milites ut caperẽt
arma:ac exirent cõtra:dixit celeriter ſe illos:ut Scrofa porcos diſiecturũ . Idq;
fecit. Nam eo prelio hoſtes ita fudit ac fugauit:ut eo nerua pater prętor ĩparor
ſit appellat9:auus cognomen ĩuenerit:ut diceret Scrofa. Itaq; ãte pauos ac ſu-
periores de Tremelliis nemo appellatus Scrofa. Nec minus ſeptimus ſũ dein-
ceps prætorius in gẽte noſtra. Nec tamen diffugio:qn dicam quæ ſciã de ſuil-
lo pecore:Agri enim culturæ ab initio fui ſtudioſus. Nec de pecore ſuillo mihi
et uobis magnis pecuariis:ea res necnõ eſt cõmunis. Quis eni fundũ colit no-
ſtrum:quin ſues habeat? Et qui non audierit patres noſtros dicere:ignauũ et
ſumptuoſum eſſe q ſuccidiam in carnario ſuſpenderit potius e laniario q̃ e do-
meſtico fundo. Ergo qui ſuũ gregem uult habere idoneũ:eligere oportet pri-
mum bona ætate. Secũdo bona forma:ea eſt cum amplitudine membrorũ: p̃-
terq̃ pedibus capite:unicoloris potius q̃ uarii. Cum hæc eadem ut habeãt uer-
res uidendũ:tum utiq; ſint ceruicibus amplis boni ſeminis. Sues animaduer-
tantur a facie et ꝓgenie et regiõe cœli. A facie:ſi formoſi ſint uerres et Scrofa. A
progenie:ſi multos porcos pariunt. A regione:ſi potius ex his locis ubi naſcũ-
tur:ãpli q̃ exiles. Parari et emi ſolent ſic. Illaſce ſues ſanas eẽ habereq; recte li-
cere:noxiſq; præſtari neq; de pecore morboſo eſſẽ:ſpõdes ne? Quidam adiici-
unt ꝑfunctas eẽ febri et a furia. In paſtu locuſ huic pecori aptus uliginoſus:qđ
delectatur non ſolum aqua:ſed etiam luto. Itaq; ob eam rem aiũt lupos: cum
ſint nacti ſues:trahere uſq; ad aquam : ꝙ dentes feruorẽ carnis ferre nequeãt.
Hoc autem pecus alitur maxime glande:deinde faba et hordeo et cætero fru-
mento:Quæ res nõ modo pinguitudinẽ faciunt:ſed etiã carnis iucũdũ ſapo-
rẽ. Paſtũ exigunt mane in æſtate et anteq̃ æſtus incipiat. Subigunt in umbro-
ſum locũ:maxime ubi aqua ſit. Poſt meridiẽ ruſus lenito feruore paſcũt. Hy-
berno tpe nõ prius exigunt paſtũ:q̃ pruina euanuit:ac colliquefacta ẽ glacies.
Ad fœtutam uerres duobus menſibus ante ſecernendi. Optimũ ad admiſſu-
ram tempus a fauonio ad æquinoctium uernum:ita enim contingit ut æſta-
te pariat. Quatuor enim menſibus eſt prægnans. Et tunc parit:cũ pabulo ab-
undat terra. Neq; minores admittẽdæ q̃ ãniculæ. Melius uiginti menſes ex-
pectare:ut bimæ pariant. Cum cœperint:id facere dicuntur uſq; ad ſeptimum
annum. Recte admiſſuras cũ faciunt:prodigunt in lutuoſos limites ac luſtra:

ut uolutentur in luto. Quæ enim illoꝝ requies: ut lauatio hominis: Cum oēs
conceperint: rurſus ſegregat uerres. Verres octo mēſiū incipit ſalire: pmanetqꝫ:
et ut id recte facere poſſit ad primum: deinde id retro quo ad peruenit ad la-
nium. Hic enim cōciliator ſuinæ carnis datur populo. Sus græce dicit̃ υσ olim
θυτης ab illo uerbo dictus ꝙ dicitur θυειν: ꝙ eſt immolare A ſuillo.n. pecore
et genere immolandi initium primū ſumptū uidetur: cuius ueſtigia ꝙ initiis
ceteris porci immolantur: et ꝙ initiis pacis fœdus cum feritur: porcus occidit̃:
et ꝙ nuptiarum initio antiqui reges: ac ſublimes uiri in etruria in coniunctione
nuptiali noua nupta et nouus maritus primum porcum īmolant. Priſci quoqꝫ
latini etiam græci in italia idem factitaſſe uidentur. Nam et noſtræ mulieres
maxime nutrices naturam qua fœminæ ſunt in uirginibus appellāt: porcum.
Et græci χοιρον: ſignificantes eſſe dignum inſigne nuptiarum: ſuillum pecus
donatum a natura dicunt ad epulandum. Itaqꝫ iis animam datam pro ſale: q
ſeruaret carnē. Equis ſuccidias galli optimas et maximas facere cōſueuerunt.
optimatum ſignum: ꝙ etiam nunc quotannis e gallia apportātur romam p-
næ tomacinæ et taniacæ et petaſiniōes. De magnitudine galliarum ſuccidia-
rum Cato ſcribit his uerbis. In italia in ſcrobes terna atqꝫ quaterna milia aulia
ſuccidia. Vere ſus uſqꝫ adeo pinguitudine creſcere ſolet: ut ſe ipſa ſtans ſuſtine-
re non poſſit: neqꝫ pgredi uſq̄. Itaqꝫ ſiqnis eas quo traiicere uelit: in ploſtrum
imponit. In hiſpania ulteriore in luſitania ulteriore ſus cū eſſet occiſus: Attiliuſ
hiſpanienſis minime mendax et multarum reꝝ peritus in doctrina dicebat. L.
Volumnio ſenatori miſſam eſſe offulam cum duabus coſtis quā penderet. iii.
et. xx. pondo. Eiuſqꝫ ſuis a cute ad os: pedem et. iii. fuiſſe. Cui ego. Non min⁹
res admiranda cum mihi eſſet dicta: in arcadia ſcio me eſſe ſpectatū ſuem quæ
præ pinguitudine carnis non modo ſurgere non poſſet: ſed in eius corpore ſo-
rex exeſo nidum feciſſet: et peperiſſet mures. Hoc etiam in uineta factum acce-
pi. Sus ad fœturam quæ ſit fœcunda animaduertūt fere ex primo partu: ꝙ nō
multū in reliquis mutat. In nutricatu: quā porculationē appellabāt: binis mē-
ſibus porcos ſinunt cū matribꝫ. Sed eos cum iam paſci poſſūt: ſecernūt. Porci
qui nati hyeme: fiunt exiles ꝑpter frigora: et ꝙ matres aſpernātur propter exi-
guitatem lactis: ꝙ dentibus ſauciāt̃. Propterea matrē ſcrofam ſua quæqꝫ hara
ſuos alat oportet porcos: quæ alienos aſpernatur: et ideo ſi conturbati ſunt in
fœtura: fit deterius: diuiſus eoꝝ annus bifariam: ꝙ bis parit in anno. quaternis
menſibus fert uentrem: binis nutricat. Haram facere oportet circiter trium pe-
dum altam et latā amplius paulo: ea altitudine ab terra: nedū uelit exilire præ-
gnans abortet. Altitudinis modus ſit: ut ſubulcus facile circumſpicere poſſit:
ne quis porcellus a matre opprimatur: et ut facile purgare poſſit cubile. In ha-
ris oſtium eſſe oportet: et limen inferius altum palmipedale: ne porci ex hara:
cum mater prodiit: tranſilire poſſint. Quotiencunqꝫ haras ſubulcus purgat: to-
tiens arenam iniicere oportet: aut quid item quod ex ſiccato humore in ſin-

gulas hatas iniicere debet.et cũ pepererit:largiore cibatu ſuſtẽtare quo facilius lac ſuppeditare poſſit.In quibus hordei circiter binas libras madefactas aqua dare ſolent:quodq; conduplicãt:ut ſit mane et ueſperi:ſi alia quę obiiciant nõ habuerint.Cũ porci depulſi ſunt a mamma a quibuſdam delici appellãt: neq; iam lactantes dicuntur.qui a partu decimo die habentur puri:et ab eo appellantur ab antiquis ſacres:ꝙ tũ ad ſacrificia idonei primũ dicuntur.Itaq; apud Plautum in menæchmis eũ inſanum:qui putat ut pietur ĩ oppido epidamno interogat:q̃ti hic porci ſũt ſacres.Si fũdus miniſtrat dari ſolẽt uinacia ac ſcapi ex uuis.Amiſſo nomine lactãtis :dicunť nefrendes:ab eo ꝙ nõdum fabam frendere poſſint:id eſt frangere.Porcus enim græcũ nomen eſt antiquum ſed obſcuratum:ꝙ nunc eũ uocant χιορον In eorum potu ſcrofæ bis die ut bibãt curant lactis cauſa.Parere nunc oporter porcos quot mãmas habeat:Si minus pariat:fructuariã idoneam non eſſe.Si plures pariat:eſſe portentum.In quo illud antiquiſſimum fuiſſe ſcribitur:ꝙ ſus lauini.Aeneę triginta porcos peperit albos.Itaq; ꝙ portenderit factum trigeſimum annũ:ut lauinẽſes condiderint oppidum alba.Huius ſuis ac porcorum etiã et nũc ueſtigia apparent in amne:ꝙ ſimulacra eorum ab Aenea etiam nunc in publico poſita:et corpus matris a ſacerdotibus:ꝙ in ſalſura fuerit demonſtratur.Nutricare octonos porcos paruulos primo poſſunt:incremento facto a pitis dimidia pars remoueri ſolet:ꝙ nec mater ſola poteſt ſufferre lac:neq; congenerari aleſcendo roborari. A partu decem diebus proximis nõ ꝓducunt ex haris matrem præterq̃ potum. Præteritis decem diebus ſinunt exire paſtum in propinquum uillæ locum:ut crebro reditu alere poſſint porcos. Cum creuerint:cupiunt ſequi matrem paſtum domiq; ſecernunt a matribus ac ſeorſum paſcunt:ut deſideriũ ferre poſſint parentis. Nutrices:quod decem diebus aſſequuntur:ſubulcus debet conſuefacere omnia ut faciant ad buccinam:Primo cum iam incluſerunt:cum buccinatum eſt aperiunt:ut exire poſſint in eum locum:ubi hordeum fuſum in lõgitudine ſit.Sic enim minus diſperit:q̃uis ĩ aceruos poſitũ et plures facilius accedunt:ideo ad.xii.conuenire dicuntur:ut ſilueſtri loco diſperſi ne diſpereant. Caſtrantur uerres commodiſſime anniculi:utiq; ne minores q̃ ſemeſtres:quo facto nomen mutant:atq; e uerribus dicuntur maiales.De ſanitate ſuum unũ modo exempli cauſa dicam. Porcis lactẽtibus ſi ſcrofa lac nõ poteſt ſuppeditare:triticum frictum dare oporter:crudũ enim ſoluit aluũ: uel hordeũ obiici ex aqua quoad fiãt trimeſtres.De numero:ĩ.c.ſues decem uerres ſatis eſſe putant.Quidam etiã hinc demunt.Greges maiores inæquales habent.Sed ego modicum puto centenarium.Aliquot maiores faciunt:ita ut ter quinquagenos habeant.Porcoꝝ gregem alii duplicant:alii etiam maiorem faciunt. Minor grex q̃ maior minus ſumptuoſus:ꝙ comites ſubulcus pauciores quærit. Itaq; gregis numerum paſtor ad ſuam utilitatem conſtituit:non ut quot uerres habeat:id enim a natura ſumendum.

## De bubus et uaccis. Cap.v.

Aec hic. At Quintus Lucienus ſenator homo q̄uis humanus et io/
b coſus introiens familiaris oīum noſtrorum: Sic epirotæ inqt χαιρετε:
et Varronem noſtrū inquit ποιμεναλαων. Scrofam enim mane ſa/
lutaui: cum alius eū ſalutaſſet: alius conuitiatus eſſet: qui tam ſero ueniſſet ad
cōſtitutū. Videbo iam uos inquit balathrones: et huc afferam meum coriū et.
flagra. Tu uero Muti ueni mihi aduocatus: dum aſſes ſoluo palilibꝰ: ſi poſtea
a me repetāt: ut teſtimoniū perhibere poſſis. Atticus mutio: Narraſti inqt ea/
dem: q ſermōes ſint habiti: et quid reliqui ſit: ut ad partes paratus ueniat. Nos
interea ſecūdū actum de maioribꝰ adtexamus. In quo quidem inqt Vactius:
Meę partes: quoniam boues ibi. Quare dicam de buculco pecore: quam acce/
perim ſcientiam: ut ſiquid quis ignorat: a me diſcat. ſiquis ſcit: nunc ubi labat
obſeruet. Vide quid agas inq̄ Vacti. Nam bos in pecuaria maxima debet eſſe
auctoritate: præſertim ī italia quæ a bubus nomen habere ſit exiſtimata. Gręcia
enī antiqua (ut ſcribit Timæus) tauros uocabat italos: a quorum multitudi/
ne et pulchritudine a fetu uitulorum italiam dixerūt: Alii: quod e ſicilia hercules pſe/
cutus ſit eo nobilem taurū: ut diceret italus. Hic ſocius hoīum in ruſtico ope/
re et Cæteris miniſter. Ab hoc antiqui manus ita abſtinere uoluerunt: ut capi/
te ſanxerint: ſiqs occidiſſet. Qua in re teſtis attice: teſtis pelopōneſos. Nam ab
hoc pecore athenis Byzeſer nobilitatus agris homogiros noui inquit diuinię
maieſtatem boum ab his dici pleraque magna: ut buſicōn βουπιγμα βουλιμος
βουπιν. Vnam quoque bummā. Præterea ſcio hunc eſſe in quē potiſſimū Iup/
piter ſe cōuertit: cū ſe proſtrauit p mare e fœnice amans Europā. Hunc eſſe qui
filios Neptuni e Menalippa ſeruauit: ne ī ſtabulo infantes grex boū obtereret.
Denique ex hoc putrefacto naſci dulciſſimas apes mellis matres: a quo eas gręci
bugones appellāt: et hīc Plautiū locutū eſſe latine. Cū Hittiū prætorem re/
nuntiatū romā in ſenatū ſcriptū haberet. Sed bono aīo es: nō minus ſatiſfaciā
tibi: q̄ q bugoniā ſcripſit. Primū in bubulo genere ætatis gradus dicunt qua/
tuor. Prima uitulorum: ſecunda iuuencorum: tertia boum nouellorum: quarta uetulo/
rum. Diſcernuntur in prima uitulus et uitula: in ſecunda iuuencus et iuuenca:
in tertia et quarta taurus et uacca. Quę ſterilis ē uacca: taura appellat. Quę pręg/
nās: horda. Ab eo in faſtis dies hordicalia nominātur: quod tūc hordę boues ī/
molātur. Qui gregē armentorum emere uult obſeruare debet primū: ut ſint hæ
pecudes ætate potius ad fructus ferendos integrę: q̄ iā expræ. Vt ſint bene cō/
poſite: ut ītegris mēbris piloſis: oblōgæ: āplæ: nigrātibus cornibus: latis frōti/
bus: oculis magnis et nigris auribꝰ: cōpreſſis malis: ſubſimi: ne gibberi: ſpina
leuiter remiſſa: apertis naribus: labris ſubnigris: ceruicibꝰ craſſis ac lōgis a collo:
corpore amplo demiſſo bene coſtato: latis humeris: bonis clunibus: codā pſu/
ſam uſque ad calces: ut habeant inferiorem partem frequētibus pilis ſubſcripſis:
cruribus potius minoribus: rectis genibus eminulis diſtantibus inter ſe: po/

dibus non latis/neq; ingredientibus qui diſplodãtur:nec cuius ungulę diua/
ricent:et cuius ungues ſint lenes et pares:corium attactu non aſperum ac duꝝ
colore potiſſimum nigro:deinde rubeo:tertio heluo:quarto albo. Molliſſimꝰ
enim hic:ut duriſſimus primus. De mediis duobus prior q̃ poſterior melior:
utriq; pluris q̃ nigri et albi. Neq; nõ pręterea ut mares ſeminis boni ſint:quoꝝ
et forma ẽ ſpectãda:et qui ex his orti ſunt:reſpondeant ad parentum ſpeciem:
et præterea qbus regionibus nati ſunt:refert. Boni enĩ generis in italia: pleriq;
gallici ad opus. Contra nugatorii liguſti. Tranſmarini epirotici non ſolũ me/
liores totius gręcię ſed etiam italiæ:tametſi qdam de italicis:quos ꝓpter am/
plitudinem præſtare dicunt:ad uictimas faciunt:atq; ad deorum ſeruant ſup/
plicia: Qui ſine dubio ad res diuinas ꝓpter amplitudinis dignitatẽ et coloris
præponendi.qđ eo magis fit:ꝙ albi in italia non frequentes q̃ qui in thraria:
ubi alio colore pauci. Eos cũ emimꝰ domitos:ſic ſtipulamur. Illoſce boues ſa/
nos eſſe:noxiſq; pręſtari. Cũ emimus indomitos ſic. Illoſce iuuẽcos ſanos rec/
te.deq; ſano pecore eſſe noxiſq; p̃ſtati ſpondes ne. Paulo uerboſius hoc:q̃ ma/
nilii actiones ſequunt̃. Lanii qui ad cultrum bouem emunt:q̃ ad altaria : ho/
ſtię ſanitatem nõ ſolent ſtipulari. Paſcuntur armẽta commodiſſime in nemo/
ribus:ubi uirgulta et frons multa. Hyeme cũ hybernãt:ſecundum mare. æſtu
abiguntur in mõtes frondoſos: Propter fœturã hoc ſeruare ſoleo ante admiſ/
ſuram:menſem unũ ne cibo et potione ſe impleant.ꝙ exiſtimat̃ facilius ma/
cram concipere. Contra:tauros duobus menſibuſ ante admiſſurã:herba et pa/
lea ac fœno facio pleniores.et a fœminis ſecerno. Habeo tauros totidem quot
Atticus.ad matrices ſeptuaginta duos:unũ anniculum:alterũ bimũ. Hoc ſe/
cundum aſtri exortum facio:quod græci uocãt lyram:fidem noſtri. Tum de/
niq; tauros in gregẽ redigo. Mas an fœmĩa ſit cõcepta:ſignificat deſcẽſu tau/
rus cum iniit:ſiquidem ſi mas eſt:in deteriorem partem abit.ſi fœmina ĩ ſini/
ſteriorem partẽ: Cur hoc fiat:uos uideritis inquit:mihi q̃ Ariſtotelem legitis.
Nõ minores oportet inire bimas:ut trimæ pariãt:eo melius ſi quadrimę. Ple/
ręq; pariunt in decimo ãno:quædã etiam plures. Maxime idoneũ tempus ad
concipiendũ a delphini exortu uſq; ad dies.xl.aut paulo plus. Quæ enim ita
conceperunt:temperatiſſimo anni tempore pariunt. Vaccæ enĩ menſibus decẽ
ſunt prægnãtes. De quibus admirandum ſcriptũ inueni:exẽptis teſticulis : ſi
ſtatim admiſſeris:ſtatĩ cõcipere. Eas paſci oportet in locis uiridibꝰ et aquoſis.
Cauere oportet:ne aut anguſtius ſtent:aut feriant̃:aut concurrãt. Itaq; ꝙ eas
æſtate tabani cõcitare ſolent:et beſtiolæ quędã minutę ſub cauda. Alii ne cõ/
citent̃:ſolent includere ſeptis. His ſub ſterni oportet frondẽ aliudue quid ĩ cu/
bilia:quo mollius cõqeſcant. Aeſtate appellãdum ad aquã bis: hyeme ſemel.
Cum parere cœperint:ſecundũ ſtabula pabulum ſeruari oportet integrum:qđ
egredientes deguſtare poſſint:faſtidioſæ enim fiunt. Et prouidẽdum quo re/
cipiunt ſe frigidus locus ne ſit. Algor enĩ eas et famis macreſcere cogit. In ali/

monijs armenticium pecus ſic contuendum:lactentes cũ matribus ne cubẽt:
atteruntur enim:et eas mane adigi oportet. Et cũ redierint e paſtu:cũ creuerĩt
uituli:leuãdæ matres pabulo uiridi obiiciendo in præſepis. Item his ut fere in
omnibus ſtabulis lapides ſuſternẽdi:aut qd item:ne ungulæ putreſcãt. Ab æ/
quinoctio auctũnali enim una paſcuntur cum matribus. Caſtrare non oportet
ante bimum:ꝙ difficulter ſi aliter feceris ſe recipiũt:Qui autem poſtea caſtrã/
tur:duri et inutiles fiũt. Itẽ ut in reliquis gregibꝰ pecuarijs delectus quot an/
nis habendus:et reiiculę reiiciũdę:ꝙ locũ occupãt earũ:quę ferre poſſũt fruc/
tus. Si quæ amiſit uitulũ:ei oportet ſupponere eos:quibus non ſatis præbent
matres. Semeſtribus uitulis obiiciũt furfures triticeos et farinam hordeaceã et
teneram herbam:et ut bibant mane et ueſperi curant. De ſanitate ſunt cõplu/
ra.quę ſcripta de Magonis libris:armentarium meum crebro ut aliquid de eo
legat:curo. Numerus de tauris et uaccis ſic habendus:ut in ſexaginta unus ſit
anniculus:alter bimus. Quidam habent aut maiorem aut minorem numerũ
gregum. Nam apud eũ duo tauri in ſeptuaginta matribus ſunt. Numerũ gre/
gum alius alium facit. Quidam centenarium modicũ putãt eſſe:ut ego. Atti/
cus.cxx.habet:ut Lucienus. Hæc ille.

De aſinis. Cap.vi.

T Murius:qui/dũ loqtur Vaccius cũ Lucieno rediiſſet:Ego inqt de
a aſinis potiſſimũ dicam:ꝙ ſum reatinus:ubi optimi et maximi fiũt.e
quo ſeminio ego hic procreaui pullos:et ipſis arcadibus uendidi ali/
quotiens. Igitur aſinorum gregem qui facere uult bonum:primũ uidendũ:
ut mares fœminaſq; bona ætate ſumat:utiq; ut q̃diutiſſime fructum ferre poſ/
ſint:firmos:omnibꝰ partibus honeſtos:corpore amplos ſeminio bono ex his
locis:unde optimi exeũt.qđ faciũt peloponeſi:cũ potiſſimũ eos ex arcadia e/
mebant:in italia ex agro reatino. Non enĩ ſi murenæ optimæ flutæ ſunt in ſi/
cilia et helops in rhodo:continuo hi piſces omni mari ſimiles naſcunť. Horꝫ
genera duo. Vnum ferũ:quos uocãt onagros. In phrygia et lycaonia ſũt gre/
ges multi. Alterum manſuetum:ut ſũt in italia omnes. Ad ſeminationes ona/
grus idoneus:ꝙ e fero fit manſuetus facile:et e mãſuero ferus nũq̃. Quod ſi/
miles parentũ gignanť:eligendi et mas et fœmina cũ dignitate ut ſit. In mer/
cando item ut cæteræ pecudes emptionibus et traditionibus dominium mu/
tant:et de ſanitate ac noxa ſolet caueri. Commode paſcuntur farre et furfuribꝰ
hordeaceis:Admittuntuntur ante ſolſtitiũ:ut eodẽ tẽpore alternis ãnis pariãt.
Duodecimo enim mẽſe cõceptũ ſemen reddũt. Prægnãtes opere leuant. Vẽ/
ter enĩ labore nationẽ reddit deteriorẽ. Marẽ nõ diſiũgũt ab opere:ꝙ remiſſio/
ne laboris fit deterior. In paſtu eadẽ fere obſeruãt:quę ĩ equis. Secũdũ partum
pullos ãno nõ remouẽt a matre. Proximo ãno noctibus patiũť eſſe cũ his: et
leuiter capiſtris aliaue qua re hẽnt uinctos. Tertio ãno domare incipiũt ad eas
res:ad quas eos qſq; uult habere ĩ uſu. Relinquiť de numero. quorꝫ greges nõ

ſane fiunt:niſi ei qui onera portent. Ideo ꝙ pleriq; deducātur ad molas aut ad agriculturam:ubi quid uehendum eſt aut etiam ad arandũ:ubi leuior eſt terra ut in campania. Greges fiunt fere mercatorum:ut eorum qui e brunduſio aut apulia aſellis doſſuariis comportant ad mare oleum aut uinũ:itemq; frumentum aut quid aliud.

De equis et equabus. Cap.vi.

Vcienus: Ego quoq; aduenięs aperiā carceres inqt:et equos emittere I incipiam:nec ſolũ mares quos admiſſarios habeo.ut Atticus ſingulos in fœminas denas:e quis fœminas Medius Equiculus uir fortiſſimus etiam patre militari iuxta ac mares habere ſolebar. Horum equoꝝ et equarum greges qui habere uoluerunt:ut habēt aliq in peloponneſo et ĩ apulia:primũ ſpectare oportet ætatem quam præcipiũt. Videamus ne ſint minores trimæ:maiores decem annoꝝ. Aetas cognoſcitur et equorũ:et fere omniũ qui ungulas indiuiſas habēt et etiā cornutaꝝ:ꝙ equus triginta menſes primũ dētes medios dicit̃ amittere duos ſuperiores totidē ĩferiores. Incipiētes quartum agere ānum itidem eiiciũt:et totidem eiiciunt ꝓximos eoꝝ quos amiſerũt:et incipiũt naſci quos uocāt columellares quinto āno incipiente. Item eodem modo amittere binos quos caninos habēt:tũ renaſcentes eis ſexto āno ĩpleri: Septimo omnes habere ſolēt renatos et completos. His maiores qui ſũt negant intelligi poſſe:præterq̃ cum dentes ſunt facti brochi:et ſupcilia cana:et ſub ea lacunę ex obſeruatu dicũt eum equum habere ānos.xvi. Forma eſſe oportet magnitudine media:nec uaſtos nec minutos decet eſſe. Equas clunibꝯ ac uentribus latis. Equos ad admiſſurā quos uelis habere:legere oportet āplo corpore formoſos nulla pre corporis inter ſe nõ cõgruenti: Qualis futurus ſit equus:opilio cõiectari põt:ſi caput habet nõ magnũ:nec membris cõfuſis:ſi ē oculis nigris:naribus nõ anguſtis:auribus applicatis:nõ anguſta iuba crebra fuſca ſubcriſpa ſub tenuibus ſetis ĩplicata in dexteriorem partē ceruicis:pectus latũm et plenũ:humeris latis:uentre modico:lumbis deorſum uerſum ꝑſſis: ſcapulis latis:ſpina maxime duplici.ſi minus non ex tāti:coda āpla ſubcriſpa: cruribus rectis æqualibus introuerſis:potius figurata:genibꝯ rotũdis nec magnis ungulis duris:toto corpore ut habeat uenas:quæ aĩaduerti poſſint:ꝙ huiuſcemodi ſint:et cũ eſt æger:ad medendũ appoſitus corpore multo. De ſtirpe magis ĩtereſt:qua ſint:ꝙ genera ſũt multa. Itaq; ad hoc nobiles a regiõib⁹ dicũt̃. In gręcia theſſalici eq:a terra apuli:ab roſea roſeani. Eq bõi futuri ſigna ſũt:ſi cũ gregalibꝯ ĩ pabulo cõtēdit:ĩ currendo aliaue q̃ re quo potior ſit:ſi cũ flumen traiiciēdũ ē:gregi ĩ primis ꝓgredit̃:ac nõ reſpectat alios. Emptio equina ſimilis fere:ac boũ et aſinoꝝ:ꝙ eiſdē rebꝯ dominiũ ĩ emptiõe mutat̃: ut in Manilii actiõibus ſũt ꝑſcripta. Equũ pecus paſcēdũ ĩ pratis potiſſimũ herba: In ſtabulis ac ꝑſepibus arido fœno. Cũ pepererũt:ordeo adiecto bis die danda aq̃. Hoꝝ fœturę initiũ admiſſiõis facere oportet ab ęqnoctio uerno ad ſolſtitiũ

ut partus idoneus tẽpore fiat. Duodecĩo enĩ mẽſe die decimo aiũt naſci. Quę poſt tẽpus naſcunt̃:fere uitioſa atq; inutilia exiſtunt. Admittere oportet:cũ tẽpus ãni uenerit:bis die mane et ueſpere: Petoriga enĩ appellat̃ qſqs admittit:eo enim adiutãte equę alligatę celerius admittuntur: neq; equi fruſtra cupiditate impulſi ſemen eiiciunt. Quoad ſatis ſit admitti ipſę ſignificãt: ꝙ ſe defendũt. Si faſtidium ſaliendi eſt:ſcyllę medium conterunt cum aqua ad mellis craſſitudinem. Tum ea rę naturam equę cum menſes ferunt:tãgunt. Contra ab locis equę nares maris tangũt:tametſi incredibile quod uſu uenit memorię mãdãdum. Cum equus matrem ut ſaliret adduci non poſſet:cum capite obuoluto auriga adduxiſſet:et coegiſſet matrem inire: cum deſcendẽti dempſiſſet ab oculis: ille impetum fecit in eum:ac mordicus ĩterfecit. Cum conceperĩt equę: uidẽdum ne aut laborẽt pluſculũ:aut ne frigidis ſint locis:ꝙ algor maxime p̃gnãtibus obeſt. Itaq; ĩ ſtabulis et humore prohibere oportet humũ:clauſa habere oſtia ac feneſtras:et inter ſingulas a pręſepibus ĩteriicere lõgorios:qui eas diſcernãt:ne inter ſe pugnare poſſint. Pręgnãtem neq; implere cibo: neq; eſurire oportet. Alternis qui admittunt:diuturniores equos et meliores pullos fieri dicunt: Itaq; ut reſtibiles ſegetes eſſent exuctiores: ſic quot ãnis quę pręgnantes fiant. In decẽ diebus ſecũdũ partum cũ matribus ĩ pabulum prodigẽdum. Ne ungulas cõmuterſtercus cauebit. Quinquemeſtribus pullis factis cum redacti ſunt in ſtabulũ:obiiciendum farinam ordeaceã mollitã cũ furfuribus:et ſiqd aliud terra natũ libenter edũt. Anniculis iam factis dãdum ordeum et furfures uſq;:quoad erunt lactãtes. Neq; prius biẽnio confecto a lacte remouendum. Eoſq; cum ſtent cum matribus: interdum tractandum: ne cum ſint diſiuncti exterreant̃. Eadẽq; cã ibi frenos ſuſpẽdendum:ut oculi cõſueſcãt et uidere eorum faciẽ:et e motu audire crepitus: Cũ iam ad manus accedere conſuerit interdum imponere his puerum bis aut ter pronum:interdũ ĩ uẽtrẽ:poſtea iã ſedẽtem:hoc facere cũ ſit trimus:tum enim maxime creſcere:et lacertoſum fieri. Sũt qui dicãt poſt ãnũ et ſex mẽſes equulũ domari poſſe. Sed melius poſt trimũ a quo tẽpore farrago dari ſolet. Hęc enim purgatio maxĩe neceſſaria equĩo pecori:ꝙ diebus decẽ facere oportet:nec pati ullũ cibum aliũ guſtar̃. Ab undecimo die uſq; ad decimũquartũ dandum ordeum: quotidie adiiciẽdo minutatim. Quod quarto die feceris. In eo decẽ diebus proximis manendũ. Ab eo tempore mediocriter exercẽdũ:et cũ ſudauerit oleo pungẽdũ. Si frigus erit: in equili faciẽdus ignis. Equis ꝙ alii ſunt idonei ad rẽ militarem:alii ad uecturã: alii ad admiſſurã.alii ad curſurã:alii ad p̃dam:nõ item ſunt ſpectãdi atq; habẽdi. Itaq; peritus belli alios eligit:atq; alit ac docet. Aliter quadrigarius ac deſultor: Neq; idẽ qui uectorios facere uult:ad ephippiũ aut ad p̃dã:q̃ ut ad rẽ militarẽ:ꝙ ibi habere ad caſtra uolũt acies. Sic cõtra in uiis habere malũt placidos: propter quod diſcrimen maxime ĩſtitutum ut caſtrentur equi. Dẽptis enim teſticulis fiunt quietiores: et ideo ꝙ ſemine carẽt. Ii canterii appellantur:ut ĩ ſui-

bus maiales:in gallis gallinaceis capi. De medicinis uel plurima ſunt in equis
et ſigna morbo℞ et genera curationũ:quę paſtorē ſcripta habere oportet. Itaq;
ab hoc ĩ gręcia potiſſimũ medici pecorũ κτηνοιατροι appellati.

De Mulis et hinulis. Cap.viii.

c Vm hęc loquerenť:uenit a Menate libertus:q dicit liba abſoluta eē:et
rem diuinam paratam:ſi uellent:uenirent illuc:et ipſi pro ſe ſacrifica/
rent: Ego uero inq̃:uos ire non patiar: anteq̃ mihi reddideritis tertiũ
actum:de mulis:de canibus:de paſtoribus. Breuis oratio de iſtis inquit Muti/
us. Nam multi et item bigeneris atq; inſititii non ſuopte genere ab radicibus.
Ex equa enim et aſino fit mulus. Contra ex equo et aſina hinulus. Vterq; eo℞
ad uſum utilis:partus fructus uẽter. Pullũ aſininũ a partu recentem ſubiciunt
equę:cuius lacte ampliores fiunt:q; id lac q̃ aſininum ac omnia alia dicunt eſſe
melius. Pręterea educant eum paleis fœno ordeo. Matri ſuppoſiticię quoq; in/
ſtruũt:quo equa ad miniſterium lactis cibum pullo prębere poſſit. Hic ita edu/
ctus a bimo poteſt admitti. Neq; enim aſpernatur propter cõſuetudinem eqnã:
Hunc minorem ſi admiſeris et ipſe citius ſeneſcit:et quę ex eo concipiuntur fi/
unt deteriora. Qui non habẽt eum aſinum:quem ſuppoſuerunt equę: et aſinũ
admiſſarium habere uolũt.de aſinis quẽq; ampliſſimũ et formoſiſſimum quẽ
poſſunt eligunt. quiq; ſeminio natus ſit bono:arcadico ut antiqui dicebant: ut
nos experti ſumus reatino: ubi tricenis ac quadringentis milibus admiſſarii ali/
quot uenierunt. Quos emimus itẽ ut equos:ſtipulamurq; in emendo: ac faci/
mus ĩ accipiẽdo idẽ quod dictum ẽ in equis. Hos paſcimus pręcipue fœno atq;
ordeo:et id ante admiſſuram largius facimus:ut cibis ſuffũdamus uires ad fœ/
turam eo tẽpore:quo equos adducẽtes. Idẽq; ut ineat equas porigas curamus.
Cum peperit equa:mulũ aut mulã nutricãtes educamus. Hi ſi ĩ paluſtribus lo/
cis et uliginoſiſ nati habẽt ungulas molles. Iidẽ ſi exacti ſunt ęſtiuo tẽpore in
mõtes:qđ fit in agro reatino:duriſſimis ungulis fiunt. In grege mulorum pa/
rando:ſpectãda ętas et forma. Alterum ut uecturis laborẽ ſufferre poſſit: alterũ
ut oculis aſpectum delectare queat. His enim binis cõiũctis oĩa uehicula ĩ uiis
ducuntur. Hęc me reatino auctore probares mihi ĩquit:niſi tu ipſe domi equa/
rum greges haberes:ac mulorũ greges uẽdidiſſes. Hinulus qui appellatur: ex
equo et aſina:minor q̃ mulus corpore:plerũq; rubicundior:auribus ut equinis
iubam et caudam ſimilem aſini. Item in uentre eſt ut equus duodecim men/
ſes. Hoſce item ut equulos et educunt et alunt: et ętatem eorum ex dentibus
cognoſcunt.

De Canibus. Cap.viiii.

r Elinquitur ĩquit Atticus de quadrupedibus qđ ad canes attinet: ma/
xime ad nos:qui pecus paſcimus lanare. Canis enim ita cuſtos ẽ pecoq/
ris. Ouis:q; eo comitetur:indiget ad ſe defendẽdũ. In quo genere ſunt
maxime oues: deinde caprę. Has enim lupus captare ſolet: cui opponimus

canes defenſores. In ſuillo pecore tñ ſũt:quę ſe uendicent ſues:nerres:maiales:
ſcrofæ.prope enim hæc apris qui in ſiluis ſæpe dentibꝫ canes occiderũt. Quid
dicam de pecore maiore:cũ ſciam muloꝝ gregẽ cũ paſceret̃:eoq; uenisſet lu-
pus:ultro mulos circũfluxiſſe et ungulis cędendo eũ occidiſſe:et tauros ſolere
diuerſos aſſiſtere clunibus cõtinuatos et cornibꝫ facile ꝑpulſare lupos: Quare
de canibꝫ quoniã genera duo. Vnũ uenaticum:et pertiet ad feras ac ſilueſtres.
Alterum quod cuſtodię cauſa paratur:et pertinet ad paſtorem. Dicã de eo ad
formã artis diſpoſitam in nouẽ partes. Primũ idonea ætate parãdi: ꝙ catuli et
ueruli neq; ſibi neq; ouibus ſunt præſidio:et feris beſtiis nõnunq̃ prædæ. Fa-
cie debẽt eſſe formoſi: magnitudine ampla:oculis nigrãtibꝫ aut rauis:et nari-
bus congruẽtibus:labris ſubnigris aut rubicũdis:neq; reſimis ſupioribꝫ: neq;
pendulis ſubtus mẽto ſuppreſſo:et ex eo enatis dentibus duobꝫ dextra et ſini-
ſtra paulo eminus ſuperioribus directis potius q̃ brochis:acutos quos habeãt
labro tectos:capitibꝫ et auriculis magnis ac flaccis:craſſis ceruicibꝫ ac collo:i-
ternodiis articulorum longis cruribus rectis:ac potius uariis q̃ uaciis:pedibus
magnis altis qui ingredienti ei diſplodãt̃:digitis diſcretis:unguibꝫ duris ac-
curuis:talo nec ut corneo nec nimiũ duro:ſed ut fermentato ac molli: a femi-
nibus ſummis corpore ſuppreſſo. Spina neq; eminula neq; curua:cauda craſ-
ſa:latratu graui:hyatu magno:colore potiſſimũ albo:ꝙ in tenebris ſpecie leo-
nina. Præterea fœminas uolunt eſſe mãmoſas æqualibus papillis. Item uiden-
dum ut boni ſeminis ſint. Itaq; a regiõibus appellant̃ lacões epirotici ſalamã-
tini. Videndũ ne a uenatoribꝫ aut laniis canes emas. Alteri ꝙ ad pecus ſequẽ-
dũ inertes:Alteri ſi uiderint leporem aut ceruum:eũ potius q̃ oues ſequentur.
Quare aut a paſtoribus empta melior:quæ oues ſeq cõſueuit:aut ſine ulla cõ-
ſuetudine quę fuerit. Canis enim facilius quid aſſueſcit. Eaq; firmior conſue-
tudo quæ ſit ad paſtores. q̃ quæ ad pecudes. Publiꝰ Aufidius Põtianus Ami-
terninꝰ:cum greges ouium emiſſet in umbria ultima:quibꝫ gregibꝫ ſine pa-
ſtoribus canes acceſſiſſent:paſtores ut deduxerũt in metapõtinos ſaltus et he-
racleæ emporiũ: inde cum domum rediſſent:qui ad locũ deduxerant:e de-
ſiderio hominũ diebus paucis poſtea canes ſua ſponte:cum dierũ multoꝝ uia
intereſſet:ſibi ex agris cibaria præbuerunt:atq; in umbriam ad paſtores redie-
runt. Neq; eorum quiſq̃ fecerat:qđ in agricultura Saſerna præcepit. Qui uel-
let ſe a cane ſectari:uti ranã obiiciat coctam. Magni intereſt ex ſemine eſſe ca-
nes eodem:ꝙ cognati maxime inter ſe ſunt pręſidio. Sed ꝙ canũ de emptione
fit alterius:cum a priore domino ſecũdo traditum eſt. De ſanitate et noxa ſti-
pulationes fiunt eædẽ quę in pecore:niſi ꝙ hoc utiliter exceptũ eſt. Alii preciũ
faciũt ĩ ſingula capita canũ. Alii ut catuli ſequãt̃ matrẽ. Alii ut bini catuli uniꝰ
canis numerũ obtineãt:ut ſolẽt bini agni ouis. Pleriq; ut accedãt canes q cõ-
ſueuerũt eſſe una. Cibatus canis ꝓpior hoĩs q̃ ouis. Paſcit̃ enĩ e culina et oſſi-
bus nõ herbis aut frõde. Diligẽter ut habeat cibaria ꝓuidẽdũ. Fames enĩ hoſ

ad quærendũ cibum ducet ſi nõ dabit̃:et a pecore abducet. Si nõ præbebitur
niſi ut qdã putãt et illuc peruenerint:ꝓuerbiũ attollunt antiquũ:uel etiam ut
aperiãt de Actęone atq; in dñm afferãt dẽtes. Nec nõ ita panẽ ordeaceũ dãdũ:
ut nõ potius eũ ĩ lacte des ĩtritũ:ꝙ ei cõſueti cibo uti a pecore nõ cito deſiſcũt.
Morticinæ ouis nõ patiuntur ueſci carne:ne ducti ſapore minus ſe abſtineant.
Dãt etiã his ex oſſibus et ea ipſa oſſa cõtuſa:dẽtes.n.facit firmiores et os ma/
gis patulũ. Propterea ꝙ uehementius malæ deducuntur:acrioreſq; fiũt ꝓpter
medullarũ ſaporem. Cibum capere cõſueſcunt interdiu:ubi paſcunt̃.ueſperi:
ubi ſtabulantur. Fœturę principiũ admittendi faciunt ueris principio:tũ enim
dicunt̃ catulire.i.oſtendere ſe uelle maritari. Quæ cum admiſſæ:patiunt circi/
ter ſolſtitio:prægnantes enĩ ſolent eſſe ternos mẽſes. In fœtura dandum poti⁹
ordeaceos q̃ triticeos panes:magis enim eo aluntur:et lactis præbent maiorẽ
facultatem. In nutricatu ſecundũ partum ſi plures ſunt:ſtatim eligere oportet
quos habere uelis:reliquos abiicere. Quãpauciſſimos relinques:tam optimi ĩ
alẽdo fiunt ꝑꝑ lactis copiã. Subſternit̃ eis acus aut quid aliud:ꝙ meliore cubi/
culo facilius educunt̃. Catuli uiginti diebus uidere incipiũt. Duobus mẽſibꝫ
primis a partu nõ diſiungũtur a matre:ſed minutatim deſuefiũt. Educũt eos
plures in unũ locũ et iritant ad pugnãdũ quo fiãt acriores:neq; defatigari pa/
tiuntur quo fiãt ſegniores. Conſuefaciunt quoq; ut alligari primũ poſſint le/
uibus numellis:quas ſi ab rodere conãt̃:ne id cõſueſcãt facere uerberibus eos
deterrere ſolent. Pluribus diebus cubilia ſternẽda frõde aut pabulo duabus de
cauſis:ut ne oblinãtur:aut perfrigeſcant. Quidã eos caſtrãt ꝙ eo minus putãt
relinquere gregẽ. Quidã nõ faciũt:ꝙ eos credũt minus acres fieri. Quidã nu/
cibus græcis ĩ aqua tritis perungũt aures et ĩter digitos:ꝙ muſcæ et ricini pu/
blice ſoleant(ſi hoc unguine nõ ſis uſus)ea exulcerare. Ne uulnerent̃ a beſtiis:
imponũt̃ his collaria:quæ uocant̃ meliũ:id ẽ cingulũ circũ collũ ex corio fir/
mo cũ clauis capitatis:quæ ĩtra capita ĩſuit̃ pellis mollis: ne noceat collo du/
ricia ferri. Quod ſi lupus aliuſue qs his uulnerat⁹ ẽ:reliquos quoq; canes facit:
q id nõ habẽt:ut ſint ĩ tuto. Numerus canũ ꝓ pecoris multitudĩe ſolet parari.
Fere modicũ eſſe putãt:ut ſinguli ſequãt̃ ſingulos opiliones:de quo numero
ali⁹ aliũ modũ cõſtituit. Quod ſi ſũt regiões ubi beſtię ſint multę:debẽt plu/
res eſſe.quod accidit iis:q p calles ſilueſtres longinquos ſolẽt cõmitari ĩ ęſtiua
ac hyberna. Villatico uero gregi ĩ fũdũ ſatis eẽ duos:et id marẽ et fœminã. Ita
enĩ ſũt aſſiduiores:ꝙ cũ altero idẽ fit acrior:et ſi alter indeſinẽter ęger ẽ:ne ſine
cane grex ſit. Cũ circũſpiceret neqd ꝑteriſſet:hoc ſilẽtiũ ĩquã uocabulũ ad ptes.

De paſtoribus. Cap.viii.

Eliquũ.n.ĩ hoc actu quot et qd genus ſint habẽdi paſtores. Coſſini⁹
r ad maiores pecudes ætate ſuperiores ad minores ẽt pueros:ut utroq;
hoꝶ firmiores q ĩ collibus uerſent̃:q̃ eos q quotidie ĩ uillã quotidie ĩ
fũdo redeãt. Itaq; ĩ ſaltibꝫ licet:uidere iuuẽturẽ et eã fere armatã:cũ ĩ fũdis nõ

mõ pueri ſed & puellę paſcãt. Qui paſcũt: eos cogere oportet ĩ paſtiõe dıẽ rotũ
paſcere cõmunitet. Contra pernoctare ad ſuum quenq; gregẽ. Eſſe omnes ſub
uno magiſtro pecoris eum eſſe maiorẽ natu potius q̃ alıos: et peritiorem q̃ re/
liquos. Quod ĩs q ætate et ſcienria præſtat: animo æquiore reliqui parenr. Ita
tamen oportet ætate præſtare: ut ne propter ſenecturem minus ſuſtinere poſſit
labores. Neq; enim ſenes neq; pueri collium difficulratem aut montiũ ardui/
tatem atq; aſperiratem facile ferunr: quod patiendũm illis qui greges ſequũt:
præſertim armenticios ac caprinos: qbus rupes ac ſiluæ ad pabulãdum cordi.
Formæ hominũ legende: ut ſint firmæ ac ueloces: mobıles expedıtis mẽbris:
qui nõ ſolum pecus ſequi poſſint: ſed etiam a beſhis ac prędonibus defende/
re: qui onera extollere in iumẽta poſſinr: qui excurrere q iaculari. Nõ oĩs apta
natioq; neq; baſculus neq; turdulus idõei: galli appoſiti ſed maxĩe ad ıumẽ/
ta. In ẽptionibus dominiũ legitimũ ſex fere res perficiũt: ſi hæreditarẽ iuſtã
adiit: ſi ut debuıt mãcipio ab eo accepit a quo iure ciuili potuit: aut ſi ĩ iure cui
ceſſit potuit cedere: et id ubi oportuit ibi aut uſucepit: aut ſi e p̃da ſub corona
emit. Tũ ne cum in bonis ſectione ne cuius publice uenit. In hoꝝ aũt emptiõe
ſolet accedere peculium: aut ſi excipier ſtipulatio ĩtercedere: ſanũ eũ eſſe: furtis
noxiiſq; ſolutũ. Aut ſi mancipio nõ detur dupla promitti: aut ſi ita pacti ſim/
plam. Cibus eorum debet eſſe interdiu ſeparatim uniuſcuıuſq; gregis. Veſper/
tinus in cœna qui ſit ſub uno magiſtro communis. Magiſtrũ prouidere opor/
tet: ut omnia ĩſtrumenta ſequantur: quæ pecori et paſtoribus opus ſinr: maxĩe
ad uictum hominum et ad medicinã pecudũ. Ad quã rẽ habent iumẽta doſ/
ſuaria domini: alii equas: alii p̱ his quid aliud: quod onus dorſſo ferre poſſit.
Quod ad fœturam humanã pertinet paſtorum: qui ĩ fundo perpetuo manẽt:
facile eſtiq; habeant conſeruã ĩ uilla: nec hac uenus paſtoralis lõgius qd quæ/
rit. Qui aũt ſunt in ſaltibus et ſiluẽſtribus locis paſcũt: et nõ uilla ſed caſis re/
pentinos imbres uitãt: his mulieres adiungere: quæ ſequãtur greges: ac ciba/
ria paſtoribus expediant: eoſq; aſſiduiores faciãt: utile arbitrati multi. Sed eas
mulieres firmas eſſe oportet: non turpes quæ in opere multis regiõıbus nõ ce/
dãt uiris: ut in illirico paſſim uidere licet. Quæ uel paſcere pecus uel ad focum
afferre ligna ac cibum coquere uel ad caſas inſtrumentum ſeruare poſſinr. De
nutricatu hoc dico: eaſdẽ fere et nutrices et matres. Simul aſpicit ad me: et ut
te audio dicere inquit: cũ in lyburniam ueniſſes: te uidiſſe matreſfamilias eoꝝ
afferre ligna: et ſimul pueros quos alerenr: alia ſingulos: alias binos: quæ oſtẽ/
dunt fœtas noſtras: quæ in conopeis iacenr dies aliquot eſſe leni mucidas et
contemnendas. Cui ego. Certe inqua. Nam in illyrico hoc amplius: prægnã/
tem ſæpe cũ uenit pariendi tp̃s: non longe ab opere diſcedere: ibiq; enixã puo/
tum referre: quem non peperiſſe: ſed inueniſſe putes. Nec nõ etiã hoc: quas uir/
gines ibi appellant: nõ nunq̃ annorum uiginti: quibus mos eorum non dene/
gauit ante nuptias: ut ſuccumberent quibus uellent: et incomitatis ut uagari

liceret:et filios haberēt e qbꝫ uellēt.Quę ad ualitudinē ptinent hoīum ac pe
coris:et ſine medico curari poſſint:magiſtrū ſcripta oportet hēe.Is.n.ſine litte
ris idoneus nō ē:ꝗ rōnes dominicas pecuarias cōficere necquicq̄ recte poteſt.
De numero paſtorꝫ alii anguſtius:alii laxius cōſtituere ſolēt. Ego ī octogenas
hirtas oues ſingulos paſtores cōſtitui:Atticus ī cētenas.Greges ouiū:ſed ma
gnos quos miliarios faciunt quidā:facilius de ſumma hoīum detrahere poſ
ſunt:q̄ de minoribus:ut ſūt Attici.Tremellius.Septingēnari enī mei ut opi
nor:tu octīgenarios habuiſti.Nec tn̄ nō ut nos arietū decimā partē.Ad equarꝫ
gregē qnquagenariū bini hoīes:utiqꝫ uterqꝫ horꝫ ut ſecū habeat equas domi
tas ſingulas in his regionibus:in quibus ſtabulari ſolent.Equas abigere:ut in
apulia et in lucanis accidit ſæpe.

De lacte:caſeo:lana. Cap.ix.

Voniā pmiſſa abſoluimus:eamus īqt.Sed inq̄ qd adieceritis?De ex
q traordinario pecudū fructu prædictū ē:de lacte ī eo et tonſura lanæ.
Eſt enī lac oīum rerū quas cibali cauſa cupimus liquēriū maxīe ali
bile:et id ouilū īde caprinū.Quod aūt maxīe pputget ē equinū:tū aſininum:
deinde bubulū:tū caprinū.Sed horꝫ ſunt diſcrimīa quædā:et a paſtionibus:et
a pecudū natura:et mulctu.A paſtionibꝫ:ꝗ fit ab hordeo et ſtipula et oīno ari
do et firmo cibo pecude paſta:Ad ppurgādū ea quę uiridi paſcuo magis fluſ
ſe ex herba quę ipſa ſūpta ppurgare corpora nr̄a ſolet.A pecudū natura:ꝗ lac
melius ē a ualentibꝫ et ab aliis:quæ nōdū ueteres ſūt:q̄ ſi ē cōtra. A mulgen
do atqꝫ ortu optimum eſt id:quod neqꝫ enim longe abeſt a mulſo:neqꝫ a par
tu cōtinuo ē ſumptū.Ex hoc lacte caſei qui fiunt maximi cibi ſunt bubuli:et
qui difficillime trāſeant ſūpti.Secūdo ouili minimi cibi:et q facillime deiciā
tur caprini.Et etiam eſt diſcrimen:utrum caſei molles ac recentes ſint:an ari
di et ueteres.Cū molles ſint alibiles magis in corpore nō reſides:ueteres et ari
di contra.Caſeū facere incipiūt a uergiliis uernis exortis ad ęſtiuas uergilias.
Mulgent uere ad caſeū faciundum mane:aliis temporibus meridianis horis:
tametſi ppter loca et pabulū diſparile nō uſqꝫquaqꝫ idem fit. Lactis duos cō
gios addunt coagulū magnitudine oleę ut coeat:quod meliꝰ leporinū et ędi
nū q̄ agninum.Alii pro coagulo addūt de fici ramo lac:et acetum aſpergūt.
Itē aliis aliquot rebꝫ:qđ gręci appellāt alii opon alii draconō.Nō negarim īq̄
ideo apud diuę Rumię ſacellū a paſtoribꝫ ſatā ficū.Ibi.n.ſolēt ſacrificare lacte
p uino et p lactēribꝫ.Māmę.n.rumis ſiue ruminare:ut āte dicebāt:a rumi: et
īde ſubrumi dicūt agni lactētes a lacte.Quī aſpgi ſolēt ſales:melior ē foſſilis
q̄ marinus.De tōſura ouiū primū aīaduerto āteq̄ īcipiā facere:nū ſcabiē et ul
cera habeat:ut ſi opus ē ante curent:q̄ rondeāt.Tonſurę tp̄s inter æquinoctiū
uernū et ſolſtitiū cū ſudare inceperint oues:a quo ſudore recēs lana tōſa ſucci
da ē appellata.Tonſas recentes eodem die perungunt uino et oleo:non nemo
adiūcta cęra alba et adipe ſuillo.Et ſi ea tecta ſolet eſſe quā pellē habuit īrectā;

eam intrinſecus eadē re pungunt:et tegunt rurſus. Si qua ī tōſura plagā acce-
pit:eū locū adlinūt pice liqda. Oues hirtas tondēt circiter ordeaceā meſſem:in
aliis locis fœniſicia. Quidā has in āno bis tōdet:ut in hiſpania citeriore:ac ſe-
meſtres faciūt tōſuras:duplicē impendūt operāꝙ ſic plus putāt fieri lanę:quo
nomine quidā bis ſecāt prata. Diligētiores tegeticulis ſubiectis oues tondere
ſolent:ne q̄ floci intereāt. Dies ad eā rem ſumunt̄ ſereni:et iis id faciunt fere a
quarta ad decimā horā. Cū ſole callidiore tonſa et ſudore eius lana fit mollior
et ponderoſior et colore meliore. Quā demptā et cōglobatā alii uellera:alii ne-
lumina appellant. Ex quoꝝ uocabulo animaduerti licet:prius lanam uulſurā
q̄ tonſurā inuentā. Qui etiam nunc uellunt:ante triduo ieiunas habent:ꝙ lā-
guidæ minus ægre radices lanæ retinent. Oīno tonſores in italia primū ueniſ-
ſe ex ſicilia dicunt. P. R. cōſ. an. ccccliiii. ut ſcriptū in publico ardeæ in lr̄is ex-
tat:eoſq; adduxiſſe Publiū Ticiniū Menā. Olim tōſores nō fuiſſe aſſignificāt
antiquoꝝ ſtatuæ:ꝙ plerę q; habent capillū et barbam magnā. Suſcipit Coſſi-
nius. Vt fructū ouis e lana ad ueſtimētū:ſic capra pilos adminiſtrat ad uſū nau-
ticū et ad bellica tormēta et fabrilia uaſa. Neq; non quaſdā nationes harū pel-
libus ſunt ueſtitæ:ut in getulia et ſardinia. Cuius uſum apud antiquos quoq;
græcos fuiſſe apparet:ꝙ in tragœdiis ſenes ab hac pelle uocantur diphtheriæ:
et in comœdiis qui in ruſtico opere morāt̄:ut apud Ceciliū in hypobolymęo
habet adoleſcens:apud Terentiū in eautontimorumenō ſenes tōdent̄. Quod
magnis uillis ſunt in magna parte phrygiæ:unde cilicia et cętera eius generis
ſolēt fieri. Sed ꝙ primū ea tōſura ī cilicia ſit inſtituta:nomen id cilicas adieciſ-
ſe dicūt. Illi hoc. Neq; ab hoc ꝙ mutaret Coſſinius:et ſimul Vituli libertus in
urbē ueniēs ex hortis diuertit̄ ad nos:et ait: Ego ad te miſſus inqt:ibam do-
mum rogatū:ne diem feſtum faceres breuiorem:et mature uenires. Itaq; di-
ſceſſimus. Ego et Scrofa in hortos ad Vitulum nigrum Turanium. Mox illi
partim domum:partim ad lenatem.

# MARCI TERENTII VARRONIS RERVM RVSTICARVM LIBER TERTIVS ET VLTIMVS.

## PREFATIO.

De uillaricis paſtionibus. Cap. i.

VM DVAE VITAE TRADITAE SINT ho-
minum:ruſtica et urbana. Q. Pinni dubium nōeſt:qu
hæ non ſolum loco diſtinctæ ſint:ſed etiā tempore di-
uerſam originem habeant. Antiquior eſt enim multo
ruſtica:ꝙ fuit tempus:cum rura colerent homines:neq;
urbem haberēt. Etenim uetuſtiſſimum oppidum cum
ſit traditum græcum boetiæ thebæ:quod rex Ogyges
ædificauit:in agro romano roma:quā Romulus rex. Nam in hoc deniq; nūc

eſt ut dici poſſit: Nõ tum Ennius ſcripſit ſeptingenti ſunt paulo plus aut minus ãni: auguſto augurio poſtquã inclita cõdita roma eſt. Thebæ quæ ãte cataclyſmon Ogygi cõditæ dicunt̃: eæ tñ circiter duo milia annoꝝ et centũ ſũt. Quod tempus ſi referas ad illud principium quo agricolæ ſunt cœpti: atqꝫ in caſis et tuguriis habitabãt: nec murus et porta quid eſſet ſciebãt: immani numero annorum urbanis agricolę præſtant. Nec mirum: ꝙ diuina natura dedit agros: ars humana ædificauit urbes. Cum artes omnes dicantur in græcia inter mille annorum repertæ: agri nũquã non fuerunt in terris: qui colli poſſint. Neqꝫ ſolum antiquior cultura agri: ſed etiam melior. Itaqꝫ non ſine cauſa maiores noſtri ex urbe in agros redigebãt ſuos ciues: ꝙ et ĩ pace a ruſticis romãis alebãtur: et in bello ab his tuebãtur et alebãtur. Nec ſine cauſa terrã eandẽ appellabãt matrẽ et cererem: et qui eã colerẽt: piam et utilem uitam agere credebãt: atqꝫ eos ſolos reliqas eſſe ex ſtirpe ſaturni regis. Cui cõſentaneũ eſt: ꝙ initia uocant̃: potiſſimũ ea quæ Cereri fiunt ſacra. Nec minus quoqꝫ oppidi nomen thebæ indicat antiquiſſimum eſſe agrum: quod ab argin græce nõ a cõditore nomen ẽ ei impoſitũ. Nã lingua priſca et in græcia æoles boetii ſine afflatu uocãt æolis tebas: et ĩ ſabinis quo e græcia uenerũt pelaſgi: et nũc ita dicũt. Cuius ueſtigiũ ĩ agro ſabino uia ſalaria nõ lõge a reate miliari9 cliuus appellat̃. Thebæ cũ agriculturã prĩo ꝑpter paupertatẽ maxĩe ĩdiſcretã haberent: ꝙ a paſtoribus qui erant orti in eodem agro et ſerebant et paſcebant: quæ poſtea creuerũt pecunia diuiſerũt: ac factũ ut dicerẽtur alii agricolæ alii paſtores. Quæ ipſa ps duplex ẽ tametſi a nullo ſatis diſcreta: ꝙ altera ẽ uillatica paſtio: altera agreſtis. Hæc nota et nobilis: quæ et pecuaria noĩat̃: et multũ hoĩes locupletes ob eã rẽ aut cõductos aut emptos habẽt ſaltus. Altera uillatica: ꝙ humilis uidet̃ a qbuſdã: adiecta ad agriculturã cũ eſſet paſtio neqꝫ explicata tota ſeparatim. ꝙ ſciã ab ullo. Itaqꝫ cũ putarẽ eẽ reꝝ ruſticaꝝ quę cõſtituta ſũt fructus cauſa tria genera: unũ de agricultura: alterũ de re pecuaria: tertiũ de uillaticis paſtiõibus: tres libros cõſtitui. E qs duos ſcripſi: primũ ad Fundaniã uxorem de agricoltura: ſecũdũ de pecuaria ad Turãnium nigrũ. Qui reliquus eſt tertius de uillaticis fructibus in hoc ad te mitto: ꝙ uiſus ſum debere ꝑ noſtra uicinitate et amore ſcribere potiſſimũ ad te. Cũ enim uillã haberes opere tectorio et inteſtino ac pauimẽtis nobilibus lithoſtrotis ſpectãdã parũ putaſſes eſſe: ni tuis quoqꝫ litteris exornati parietes eſſent. Ego quoqꝫ quo ornatior ea eſſe poſſet fructu ꝙ̃ factu: quoad facere poſſẽ ad te miſi hęc: recordatus de ea re ſermões quos de uilla pfecta habuiſſem9. De qbꝰ exponẽdis initiũ capiã hinc.

Tractatus. Cap. ii.

Omitiis ediliciis cum ſole caldo ego atqꝫ Axius ſenator tribulis ſuffragium tuliſſemus: et candidato cui ſtudebamus uellemus eſſe pręſto: cum domum rediret Axius inibi dum dirimerent̃ inquit ſuffragia: uis potius uillæ publicæ utamur umbra: ꝙ̃ priuati cãdidati tabella dimi-

diata ædificemus nobis? Opinor inquã non ſolũ quod dicit: Malum conſiliũ
conſultori eſſe peſſimũ: ſed etiã bonum conſilium q conſulit et qui conſulitur
bonũ habendũ. Itaq; imus: uenimus in uilla. Ibi apium Claudiũ augerem ſe-
dentem inuenimus in ſubſelliis: ut conſuli: ſi qd uſus popoſciſſet: eſſet preſto.
Sedebat ad ſiniſtram eius Cornelius Merula cõſulati familia ortus: et Fircelius
Pauo reatinus: ad dexterã Minutius pica et. M. Petronius Paſſer. Ad quem cũ
acceſſiſſemus. Axius Apio ſubridens recipis nos inquit: in tuũ ornithona ubi
ſedes inter aues? Ille. Ego inqt te: preſertim cuius aues hoſpitales etiã nũc ruc-
tor: quas mihi appoſuiſti paucis ante diebus ĩ uilla reatina ad lacũ uellini eũti
de cõtrouerſiis interamnatiũ et reatinorum. Sed non hæc ĩquit uilla: q̃ q̃ ædifica-
runt maiores noſtri frugalior et melior ẽ: q̃ illa tua ppolita in reatino. Nũc ubi
hic uides citrũ aut aurũ? num miniũ aut armeniũ? nũ qdẽ emblema aut litho-
ſtratum? quæ hic omnia contra aurum. Et cum hæc ſit cõmunis uniuerſi po-
puli: illa ſolius tua. Hæc quo ſuccedant e cãpo ciues et reliq oẽs: illa quo equæ
et aſini. Præterea cum ad rem publicam adminiſtrãdam hæc ſit utilis: ubi co-
hortes ad delectum conſuli adductę conſidant: ubi arma oſtendãt: ubi cenſo-
res cenſu admittant populum tua inquit. s. Axius. Hæc in campo martio ex-
tremo utilis: et non deliciis ſumptuoſior q̃ omnis omnium uniuerſæ reatinæ:
tum enĩ oblita tabulis pictis: nec minus ſignis. At ĩ ea ueſtigium ubi ſit lyſip-
pi aut Antephyli: et crebra ſatoris et paſtoris: et cũ in illa nõ ſit ſine fundo ma-
gno: et eo polito cultura tua: iſta neq; agrum habeat ullũ: neq; bouẽ nec equã.
Deniq; quid tua ſimile uillæ illius quã tuus auus et proauus habebat. Hęc enĩ
ut illa fœniſcia uidet arida ĩ tabula: nec uindemiã in cella: neq; ĩ granario meſ-
ſim. Nam quod extra urbem eſt ædificium: nihilomagis eſt uilla: q̃ eorũ ædi-
ficia qui habitant extra portam flumentanam aut in æmilianis. Apius ſubri-
dens. Quoniam ego ignoro inquit: quid ſit uilla: uelim doceas me: ne labar ĩ
imprudẽtiã: quia uolo emere a. M. Seio in oſtienſi uillã. Quod ſi ea ædificia uil-
læ non ſunt: quæ aſinum tuum quem mihi quadraginta millibus emptũ oſtẽ-
debas: apud te non habent: metuo ne pro uilla emã oſtiæ ĩ littore Seianas ædes.
Quod ædificium hinc me Lucius Merula impulit: ut ceperem habere: cũ di-
ceret ſe nullam accepiſſe uillam: qua magis delectatus eſſet: cum apud eũ dies
aliquot fuiſſet. Nec tñ ibi ſe uidiſſe tabulam pictam: neq; ſignum æneum: aut
marmoreum ullũ. Nihilo magis torcula uaſa uindemiatoria: aut ſerias olea-
rias ac trapetas. Axius reſpicit Merulam: et quid ĩquit eſt uil-
la iſta: ſi nec urbana habet ornamẽta neq; ruſtica mẽbra. Cui ille. Non minus
uilla tua erit ad angulũ uelini: quã nec pictor neq; tector uidit unq̃: q̃ in roſea
quæ eſt polita opere tectorio elegãter: quã dñs habes cõem cũ aſino. Cũ ſigni-
ficaſſet nutu: nihilominus eſſe uillã: ea quæ eſſet ſimplex ruſtica: q̃ eam in quo
eſſet utrunq; et ea et urbana: et rogaſſet quid ex his rebus colligeret. Quid ĩquit
propter paſtiones tuus fundus in roſea probandus ſit: et quia ibi paſcitur pecus ac.

ſtabulatur recte uilla appellaᵗ.Hæc quoqꝫ ſimili de cauſa debet uocari uilla:ĩ
qua ꝑpter paſtiões capiãtur fructus magni.Quid enim refert utrũ ꝑpter oues
fructus aut ꝑpter aues capias?an ne dulcior fructus apud te ex bubulo pecore
unde apes naſcanᵗ:q̄ ex apibus quæ ad uillã? Sin aluearis opus faciũt: et nũ
pluris tua uilla illic natos uerres lanio uẽdis:q̄ hic apros miliarios emis? Qui
minus ego ĩqt Axius iſtas hr̃e poſſum in reatina uilla. Niſi ſi apud Seiũ ſicu-
lum fit mel corſicũ ĩ reatino:et hic aprũ glans cũ paſcit empticia facit pinguẽ:
illic gratuita exilẽ. Apius: Poſſe apud te fieri inqt ſeianas paſtiones nõ negauit
Merula. Ego nõ eſſe ipſe uidi:duo genera cũ ſint paſtionũ. Vnũ agreſte ĩ quo
pecuariæ ſunt. Alterũ uillaticũ:in quo ſunt gallinæ ac colũbæ et apes:et cæte-
ra quę in uilla ſolent paſci. De qbus et pœnus Mago et Caſſius Dionyſius:et
alii quod ſeparatĩ ac diſperſim ĩ libris reliquerũt:quos Seius legiſſe uideᵗ. Et
ideo ex his paſtiõibꝯ ex una uilla maiores fructus capere.q̄ alii faciũt ex toto
fundo. Certe inqt merula. Nã ibi uidi greges magnos anſerũ gallinaꝝ colũba-
rũ gruũ:pauonũ:necnõ glitiũ piſciũ aproꝝ. Cæterę uenationes:ex qbus rebus
ſcriba librarius libertus eius q appatuit Varroni:et me abſente patrono hoſpi-
tio accipiebat:ĩ ãnos ſingulos plus.L.milia e uilla cape dicebat Axio admirã-
ti. Certe noſti inq̄ matertetę meę fundũ ĩ ſabinis:qui ẽ ad.xxiiii.lapidẽ uia ſa-
laria a roma. Quidni inqt?ubi æſtate diem meridie diuidere ſoleam:cũ eo rea-
te ex urbe:aut cũ inde uenio hyeme noctu ponere caſtra Atqꝫ ĩ hac uilla quę ẽ
ornithon:ex eo uno qnqꝫ milia ſcio ueniſſe turdoꝝ denariis ternis:ut.lx.milia
ea pars reddiderit eo anno uillę bis tãtũ q̄ tuus fundus.cc.iugerum reate red-
dit. Qnid.lx.inquit Axius? lx.lx.derides? Lx.inquã. Sed ad hunc bolũ per-
uenias:opus erit tibi ut epulum aut triumphus alicuius.ut tunc fuit Scipionis
Metelli aut collegiorũ cœnę:quæ tunc innumerabiles excandefaciunt annonã
macelli. Reliquis annis omnibus et hanc expectabis ſummam. Spero nõ tibi
decoquet non ornithon. Neqꝫ hoc accedit his moribus niſi raro ut decipiaris.
Quotus qſqꝫ eſt annus:quo non uideas epulũ aut triumphũ aut collegia non
epulari:quæ nũc innumerabiles intẽdũt annonã. Sed propter luxuriam inqt:
quodãmõ epulũ quotidianũ ẽ ĩtra ianuas romæ. Nõne itẽ.L. Albutius hõ(ut
ſcitis)apprime doctus:cuius Luciliano caractere ſunt libelli:dicebat in albano
fundũ ſuũ paſtionibus ſemper uinci a uilla? agrum enim minus decem milia
reddere:uilla plus uicena. Idẽ ſecũdum mare quo loco uellet ſi paraſſet uillã ſe
ſupra centũ milia nilla recepturũ. Age non. M.Cato nuper cum Luculli acce-
pit tutelã:e piſcinis eius.xl.milibꝯ ſeſtertiis uẽdidit piſces? Axius Merula mi
inqt:recipe me quæſo diſcipulum uillaticæ paſtionis. Ille: Qui ſimulac pro-
miſſeris minerual incipiam inquit:ideſt cœnã. Ego uero nõ recuſo: uel hodie
ex iſta paſtione crebro. Apius. Credo ſimulac primum ex iſto uillatico pecore
mortui erunt anſeres aut pauones. Cui ille. Quid enim intereſt utrũ mortici-
nas editis uolucres:an piſces?quos niſi mortuos eſtis nũq̄? Sed oro te ĩqt:idu-

te me in uiam diſciplinæ uillaricæ paſtionis:ac uim formamq́ eius expone. Merula:Non graua te.

Quę ĩ uilla circũue eã ali uel paſci poſſint. Cap.iii.

P Rimũ inqt dominũ ſcientẽ eſſe oportet earũ rerũ quæ ĩ uilla circũue eam ali ac paſci poſſint:ita ut dño ſint fructui ac delectatiõi. Eius diſciplinæ genera ſũt tria:ornithones:leporaria:piſcinæ. Nũc ornithonas dicã oĩum alitũ quæ intra parietes uillæ ſolent paſci. Leporaria te accipere uolo:nõ ea quæ tritaui noſtri dicebant:ubi ſoliti lepores ſint:ſed oĩa ſepta affixa uillæ quæ ſunt et habẽt ĩcluſa aĩalia quæ paſcuntur. Similiter piſcinas dico eas quæ in aqua dulci aut ſalſa ĩcluſos habẽt piſces ad uillã. Harũ ſingula genera minimũ in binas ſpecies diuidi poſſunt. In prima parte ut ſunt:quæ terra modo ſunt cõtentæ:ut ſunt pauones:turtures:turdi. Altera ſpecie ſunt:quę nõ ſunt cõtentæ terra ſolũ:ſed etiã aquã reqrũt:ut ſũt anſeres querquedulæ anates. Sic alterũ genus illud uenaticũ duas habet diuerſas ſpecies. Vnã in qua ẽ aper caprea lep⁹: Altera item extra uillã quę ſũt:ut apes cocleę grues. Tertii generis aquatilis item ſpecies duæ:partim ꝙ habẽt piſces in aqua dulci : partĩ ꝙ in marina. De his ſex partibꝫ ad iſta tria genera artificũ parãda aucupes uenatores piſcatores:ut ab his emẽda:quę tuorum ſeruoꝝ diligẽtia tuearis ĩ fœtura ad partus:et nata nutricare:ſaginesq́ in macellũ ut perueniant. Neq́ non etiã quædã aſſumẽda in uillã ſine retibus aucupis uenatoris piſcatoris:ut glires cocleas et gallinas. Earũ rerũ cultura ĩſtituta prima ea quæ in uilla habẽt: nõ enĩ ſolũ augures romani ad auſpicia primũ pararũt pullos:ſed etiã patreſfamilias rure. Secũda quæ maceriæ ad uillã uenatiõis cauſa cludunt̃:et ꝓpter aluearia:aues enĩ ſubtus ſubgrundas ab initio uillatico uſq́ tecto. Tertia piſcinæ dulces fieri cœptæ:et e fluminibus captos recipere ad ſe piſces. Oĩbus tribꝫ his generibus ſunt bini gradus. ſuperiores:quos frugalitas antiqua: inferiores quos luxuria poſterior adiecit. Primus enĩ ille gradus ãtiquus maiorum noſtroꝝ erat:ĩ quo eſſent auiaria duo dũtaxat in plano:cohors in qua paſcebant̃ gallinæ:et eaꝝ fructus erãt oua et pulli. Alter ſublimis ĩ quo erãt colũbę ĩ turribus aut ſũma uilla. Cõtra nũc auiaria ſunt noĩe mutato ꝙ uocãtur ornithones:quæ palatũ ſuaue dñi parauit:ut tecta maiora habeãt:q̃rũ habebant totas uillas:in quibus ſtabulantur turdi ac pauones. Sic in ſecũda parte ac leporario pater tuus Axi pręterq̃ lepuſculũ e uenatione uidit nũq̃. Neq́ enĩ erat magnũ id ſeptũ:quod nũc ut habeãt multos apros ac capras:cõplura iugera maceriis cõcludũt. Nõ rum inqt mihi:cum emiſſẽ fundum Tuſculanum a. M. Piſone ĩ leporario apri fuerunt multi. In tertia parte quis habet piſcinã niſi dulcẽ? et in ea dũtaxat ſcaros ac mugiles piſces? Quis cõtra nũc thynnon nõ dicit ſua nihil intereſſe:utrũ his piſcibus ſtagnũ habeat plenũ an ranis? Nõ Philippus cũ ad Minidium hoſpitem caſini diuertiſſet et ei e ſuo flumine lupum piſcem formoſum appoſuiſſet:atq́ ille guſtaſſet et expuiſſet:dixit. Pereã ni piſcẽ pu-

taui eſſe. Sic noſtra ætas ſquam luxuriam propagauit: leporaria ac piſcinas ꝑtulit ad mare: et in eas pelagios greges piſciũ reuocauit. Nõ pp hos appellati Sergius Orata et Lucinꝰ Murena? Quis enĩ ꝑpter nobilitatẽ ignorat piſcinas Philippi Hortenſii et Lucullorum? Quare unde uelis incipere Axi dic. Ille.

De auibus in genere. Cap.iiii.

Go uero inqꝫ(ut aiũt) poſt principia ĩ caſtris: id eſt ab his temporibꝰ e q̃ ſuperioribus ꝙ ex pauonibꝰ fructus capiunẽ maiores q̃ e gallinis. Atqꝫ adeo nõ diſſimulabo ꝙ nolo de ornithone primũ: ꝙ lucrifecerunt hoc nomẽ turdi. lx. enim milia ſitcilina excãdere me fecerũt cupiditate. Merula inqt. Duo ſũt ornithonis genera. Vnum delectationis cauſa: ut Varro hic fecit noſter ſub caſino: qd amatores habet multos ac inuenit. Alterũ fructꝰ cauſa: quo genere macellarii et in urbe quidã habent loca clauſa et rure maxĩe cõducta in ſabinis: ꝙ ibi ꝑpter agri naturã frequentes apparent turdi. Ex his tertiũ generis uoluit eſſe Lucullus cõiũctũ auiariũ: quod fecit ĩ Tuſculano: ut in eodẽ tecto ornithõis ĩcluſũ tricliniũ haberet: ubi delicate cœnitaret: et alios uideret ĩ mazonomo poſitos coctos: alios uolitare circa feneſtras captos. Qd̃ ſunt le ĩuenerũt. Nã nõ tantũ ĩ eo oculos delectãt ĩtra feneſtras aues uidere uolitãtes: quãtũ offendit ꝙ alienus odor nares opplet.

De turdis. Cap.v.

Ed quod te male arbitror Axi dicã: primo de ornithone: quod fructus cauſa faciunt. Vnde non ibi ſumuntur pingues turdi. Igitur teſtudo ut periſtilium tectũ regulis: aut rete ſit magna: ĩ qua milia aliquot turdorũ ac merularũ includere poſſint. Quidam cum eo adiiciant præterea alias quoqꝫ quæ pingues ueneũt care: ut miliariæ ac coturnices. In hoc tectũ aquã oportet uenire per fiſtulam: et eam potius per canales anguſtas ſerpere: quę facile poſſint extergi. Si enim ibi late diffuſa aqua: et inquinaẽ facilius: et bibitur inutilius: et ex eis caduca quæ abũdat per fiſtulã exire: ne luto aues laborent. Oſtium habere humile et anguſtum et potiſſimum eius generis: qd̃ cochliam appellant: ut ſolet eſſe in cauea: in qua tauri pugnare ſolẽt. Feneſtras raras per quas non uideantur extrinſecus arbores aut aues: ꝙ earum aſpectus ad deſiderium macreſcere facit uolucres ĩcluſas. Tantũ luminis habere oportet: ut aues uidere poſſint ubi aſſidant: ubi cibus ubi aqua ſit. Tectorio tecta eſſe leui circum oſtia ac feneſtras: ne qua intraret mus aliaue quæ beſtia poſſit. Circũ huiꝰ ædificii parietes ĩtrinſecus multos eſſe palos: ubi aues aſſidere poſſint. Præterea e pticis inclinatis ex humo ad parietem: et in eis tranſuerſis gradatim modicis interuallis perticis annexis ad ſpeciem cancellorũ ſcenicorũ ac theatri. Deorſũ ĩ terrã eẽ aquã quã bibere poſſint. Cibarui offas poſitas: eę maxĩe glomerãẽ ex ficis et farre mixto. Diebus uigĩti ãte q̃ tollere uellis turdos largius datiĩbũqꝫ plus ponit: et farre ſubtiliore ĩcipit alere. In hoc tecto cauuſ quæ tabulata habeat aliqd ad porticæ ſupplementũ. Contra hoc auiariũ quæ

mortuæ ibi ſint aues:ut domino numerũ reddat:ſolet ibidẽ ſeruari cũ opus ſũt ex hoc auiario ut ſumãt idoneæ:excludãt ĩ minuſculũ auiariũ:quod cõiũctũ ẽ cũ maiore oſtio lumine illuſtriore: quod ſecluſoriũ appellant. Ibi cũ eum numerũ habet excluſum quẽ ſumere uult:oẽs occidit. Hoc ideo in ſecluſo clã ne reliq ſi uideãt deſpondeãt aĩum:atqꝫ alieno tẽpore uẽditori moriãtur. Non enĩ ut aduenæ uolucres pullos faciũt ĩ agro ciconiæ:in tecto hirũdines:ſic aut et hic aut illic turdi. q cum ſunt noĩe mares:reuera fœminæ quoqꝫ ſunt:neqꝫ id nõ ſecurum ut eſſe in merulis:quæ noĩe fœminino mares quoqꝫ ſint. Præterea quoqꝫ uolucres cum partĩ aduenæ ſint: ut hirundines et grues:partim uernaculæ: ut gallinę ac columbę. De illo genere ſunt turdi aduentitio ac quot ãnis tranſmare ad italiam aduolant circiter æquinoctium auctũnale:et eodẽ reuolant ad æquinoctium uernum. Et alio tempore turtures ac coturnices immani numero. Hoc ita fieri apparet in inſulis propinqs põtiæ palmariæ pãdathariæ. Ibi enĩ ĩ prima uolatura cũ ueniũt:morãt dies paucos reqeſcẽdi cã. Idẽqꝫ faciũt cũ ex italia trans mare remeãt. Apius Axio. Si quinqꝫ milia hic conieceris inquit:et erit epulum ac triumphus:ſexaginta milia quæuis ſtatim ĩ fœnus des licebit multũ. Dic illud alterum genus ornithonis q animi cauſa cõſtitutus a te ſub caſino ferẽ:in quo diceris longe uiciſſe nõ mõ archetypon inuentoris noſtri ornithotrophion. M. Lenii Strabonis: q brũduſii hoſpes noſter primus ĩ piſtilio habuit ex hedera cõduſas aues quas paſceret obiecto rete:ſed etiã ĩ Tuſculano magno ędificio Luculli. Qui ego cum habeã ſub oppido caſino flumẽ:quod per uillã fluat liqdũ:et aliũ marginibus lapideis latum pedes. lvii. et e uilla ĩ uillã pontibus tranſeaẽ:longũ pedes. cccc. l. directũ ab inſula ad muſcum:quæ eſt a uinio fluuio ubi confluit altera amnis ad ſũmum flumen ubi eſt muſcũ. Circũ huius ripas ambulatio eſt ſub diuo: pedes lata denos. Ab hac ambulatione in agrum uerſus ornithonis locus ex duabꝰ partibus dextra et e ſiniſtra maceriis altis cõcluſus. Inter quas locus q eſt ornithonis:patet in latitudinẽ. p. xlviii. deformatus ad tabulæ litterariæ ſpeciẽ cũ capitulo forma quę eſt quadrata. patet in latitudinẽ pedes. xlviii. ĩ lõgitudinẽ pedes. lxxii. qua ad capitulũ totũdũ ẽ. p. xxvii. Ad hæc ita ut ĩ margine quaſi ĩnfimo tabulæ deſcripta ſit ãbulatio: ab ornithone plumula in qua media ſũt caueæ aqua ĩtroitus in areã eſt. In limine in lateribus dextra et ſiniſtra porticꝰ ſunt primoribus columnis lapideis ꝓ mediis arbuſculis humilibus ordinatæ cũ a ſũma macerie ad epiſtyliũ tecta porticus ſit tecte canabina. Hæ ſunt auibꝰ omne genus opplerę:qbus cibus adminiſtraẽ per rete:et aqua riuulo tenui affluit ſecundum ſtilobatis interiorem partem dextra ac ſiniſtra ad ſummã areã quadratã e medio. Diuerſæ duæ non late:ſed oblongæ ſunt piſcinæ ad porticulas uerſus. Inter eas piſcinas tantummodo acceſſus ſemita in tholũ:q eſt ultra rotundus columnatus:ut eſt in æde Catuli. Si pro parietibꝰ feceris columnas. Extra eas colũnas ẽ ſilua manu ſata:grandibuſ arboribus tecta:ut infima

ꝓlucear:tota ſepta maceriis altis:intra tholi colũnas exteriores lapideas et totiđ
dẽ interiores ex abiete tenues. Locus eſt.p.quinq; latus. Inter columnas exte-
riores ꝓ pariete reticuli e neruis ſuntiut proſpici in ſilua poſſit et quæ ibi ſunt:
neq; auis ea trãſire. Intra ĩteriores columnas ꝓ pariete rete auiarium eſt obiec-
tum. Inter has exteriores gradatim ſubſtructũ ut theatridion auiũ mutuli cre-
bri in oĩbus columnis impoſiti ſedilia auium. Intra rete ſunt auium omne ge-
nus:maxime cãtrices:ut luſiniolæ merulæ:qbus aqua miniſtratur per canali-
culũ:cibus obiicitur ſub rete. Subtus colũnarũ ſtilobaten eſt lapis a falere pe-
dẽ et dodtanrẽ alta:ipſũ falere ad duos pedes altũ a ſtagno:latũ ad quinq;:ut
ĩ culcitris et colũnellas cõuiuæ pedibꝫ circũire poſſint. Infimo ĩtra falere ẽ ſta-
gnũ cũ margine pedali:et ĩſula ĩ medio parua circũ falere:et naualia ſunt ex-
cauata anatũ ſtabula. In ĩſula ẽ colũnella:in qua intus aſſis:q ꝓ menſa ſuſtinet
totã radiatã:ita ut ad extremũ ubi orbile ſolet eſſe acutũ:tabula una cauata ſit
ut timpanum in latitudinem duo pedes et ſemipedem in altitudinem palmũ.
Hæc ab uno puero qui miniſtrat ita uertitur:ut oĩa una ponantur:et ad bibẽ-
dum et ad edendum:et admoueantur ad oẽs cõuiuas. Ex ſuggeſto faleris ubi
ſolent eſſe peripetaſmata:prodeunt aues in ſtagnum ac nant:e quo riuus ꝓue-
nit ĩ duas quas dixi piſcinas:ac piſciculi ultro ac citro cõmeãt:cũ et aqua cali-
da et frigida ex orbe ligneo menſaq; quã dixi:in primis radiis eſſe epiſtomiis
uerſis ad unũquẽq; factũ ſic ut fluat in cõuiuã. Intrinſecus ſub tholo ſtella lu-
cifer interdiu noctu heſperus ita circũeũt ad infimũ hemiſperiũ ac mouẽt :ut
ĩdicẽt quot ſint horæ. In eodẽ hemiſperio medio circũ cardinẽ ẽ orbis uẽtoꝝ
octo ut athenis ĩ horologio:quod fecit Cypreſtes. Ibiq; eminens radius a car-
dine ad orbẽ ita mouetur:ut eũ tangat uentũ qui flat:ut intus ſcire poſſis. Cũ
hæc loqueremur:clamor fit in cãpo. Nos a ibiete comitiorũ una cũ id fieri nõ
miraremur ꝓpter ſtudia ſuffragatoꝝ:et tñ ſcire uellemus qd eſſet: uenit ad nos
Pantuleius Parra. Narrat ad tabulã icũ diriperẽt. quẽdam deprehenſum teſſe-
rulas cõiicientẽ ĩ loculũ:eũ ad cõſulẽ tractũ a fautoribus cõpetitoꝝ. Pauo ſur-
git:q; eius candidati cuſtos dicebatur deprehenſus.

De pauonibus. Cap. vi.

Xius de pauone inqt libere licet dicas. Quoniã diſceſſit Fircellius :q
a ſecus ſiqd diceres de his gentilitaris cã:fortaſſis ante cõduceret ſerrã.
Qui Merula de pauonibus noſtra memoria inqt:greges habere cœ-
pit:et uentre magno. Ex his. M. Aufidius Lurcho ſupra ſexagena milia nũ-
mum in anno dicit capere. Hi aliquãto pauciores eſſe debent mares q̃ fœminæ
ſi ad fructum ſpectes:ſi ad delectationem contra:formoſior enim mas. Paſcẽ-
di greges agreſtes tranſmarini eſſe dicunt in inſulis ſami in luco Iunõis. Itẽ in
planaſia ĩ inſula Piſonis. Hi ad cõſtituẽdos greges parant bona ętate et bona
forma. Huic enĩ natura formę e uolucribꝫ dedit palmã. Ad admiſſurã hę mi-
nores bimę nõ idoneę nec iã maiores natu. Paſcũtur omne genus obiecto fru-

mento maxime ordeo. Itaq; ſenis his dant in mẽſes ſingulos hordei modios
ſingulos:ita ut fœtura det uberius anteq̃ ſalire ĩcipiant. Hos a ꝓcuratore ternos
pullos exigit:eoſque cũ creuerint quinquagenis denariis uendit:ut nulla ouis
hũc aſſequat̃ fructũ. Pręterea oua emit ac ſupponit gallinis : ex quibus ex his
pullos excuſſos refert. In tectũ id in quo pauones habet:quod tectũ ꝓ multitu
dine pauonũ fieri debet:et habere cubilia diſcreta tectorio leuata:quo neq; ſer/
pens neq; beſtia ulla accedere poſſit. Pręterea locũ habere ante ſe quo paſtũ die/
bus exeãt apricis. Vtrũque locũ purum eſſe uolunt hę uolucres. Itaque paſtorẽ
eoꝝ cum bacillo circũire oportet:ac ſtercus tollere:ac conſeruare quod ad agri/
culturam idoneum eſt et ad ſubſtramen pulloꝝ. Primus hos. Q. Hortẽſius au
gurali adiiciali cœna poſuiſſe dicitur:quod potius factum tam luxurioſi q̃ ſe/
ueri boni uiri laudabant. Quem multi ſecuti cito precia eoꝝ extulerunt ita : ut
oua eoꝝ denariis q̄nis ueneant:ipſi facile quĩquagenis:grex centenarius facile
quadragena milia ſextertia ut reddat:ut quidem Albutius aiebat:ſi in ſingu/
los ternos exigent pullos perfici ſexagena poſſe.

De columbis. Cap. vii.

Nterea uẽit apparitor Apii a cõſule:et augures ait citari. Ille foras exit
i e uilla. At in uillam intro inuolant colũbę:de quibus Merula Axi. Si
unquã piſterotrophiõ cõſtituiſſes : tuas eſſe putares quãuis ferę eẽnt.
Duo. n. genera earꝫ in periſteotrophio eſſe ſolent. Vnũ agreſte ut alii dicunt ſa/
xatile : quod habet̃ in turribus ac columinibus uillę :a quo appellatę colũbę:
quę ꝓpter timorem naturalem ſũma loca in tectis captãt. Quo fit : ut agreſtes
maxime ſequant̃ turres:ĩ quas ex agro euolant ſuapte ſponte ac remeãt. Alterꝫ
genus columbaꝝ eſt clemẽtius:quod cibo domeſtico contentum intra limina
ianuę ſolet paſci. Hoc genus maxime eſt colore albo. Illud alterꝫ agreſte ſine al
bo uario. Ex his duabus ſtirpibus fit miſcellũ tertiũ genus fructus cauſa : atq;
incedũt locũ unum:quod alii uocãt periſterona:alii piſterotrophiõ:ĩ quo uno
ſępe uel q̄nq; milia ſunt ĩcluſę. Periſteron fit ut teſtudo magna camara tectus:
uno oſtio ãguſto feneſtris punicatis:aut latioribus reticulatis utriq; : ut locus
oĩs ſit illuſtris:neq; ſerpẽs aliudue qđ aĩal maleficum introire queat. Intrĩſecus
q̃ſi lęuiſſimo marmorato toti parietes ac camarę obliniũtur:et extrĩſecus circũ
feneſtras:ne mus aut lacerta qua adrepe ad colũbaria poſſit. Nihil. n. timidius
columba. Singulis paribus colũbaria fiũt rotũda ĩ ordine crebra. Ordines q̃plu
rimi poſſunt a terra uſq; ad camarã. Colũbaria ſingula eẽ oportet:ut os habeãt:
quo introire et exire poſſint. Intus ternaꝝ palmaꝝ ex oĩbus partibus ſub ordi/
nes ſingulos tabulę fictę:ut ſint bipalmes:quo utãt̃ ueſtibulo ac ꝓdeãt. Aquã
eſſe oportet quo ĩfluat. unde et bibere et ubi lauari poſſint. Permundę ſunt enĩ
hę uolucres. Itaq; paſtorẽ colũbariũ quotquot mẽſibꝫ crebro oportet euertere.
Eſt. n. qđ eũ inq̄nat locũ appoſitũ ad agriculturã:ita ut hoc optimũ eſſe ſcrip/
ſerint aliq̄:ſiue ſi colũbam q̄d offenderit ut medeat̃: ſiqua perierit ut efferatur.

Si qui pulli ſint idonei ad uendendum promat. Item quę fœtę ſunt:in certum
locum ut diſcluſum ab aliis recte habeat quo tráſferant́:et quo foras ex piſte-
rone euocare poſſint matres. Quod quidem faciũt duabus de cauſis. Vna ſi fa
ſtidiunt aut incluſe conſeneſcũt:ꝙ libero aere cũ exierint ĩ agros redintegrent́.
Altera de cauſa ꝓpter publicũ. Ipſę enĩ ꝓpter pullos quos habẽt utiq; redeũt:
niſi a cotuo occiſę aut ab accipitre ĩtercepte. Quos columbarii ĩterficere ſolẽt:
duabus uirgis uiſcatis defixis ĩ terram inter ſe curuatis:cum inter eas poſuerit
obligatum animal:quod item petere ſoleant accipitres : qui quidem ita deci-
piunt́: cum ſe oppleuerint uiſco. Columbas redire ſolere ad locum licet ani-
maduertere:ꝙ multi ĩ theatro e ſinu miſſas faciunt:atq; ad locũ redeũt:quę ni
ſi reuerterent́:non emitterentur. Cibus apponitur circum parietes ĩ canalibus:
quas:extrinſecus ꝑ fiſtulas ſupplent. Delectantur milio tritico ordeo piſo fa-
ſeolis eruo. Item fere hęc in turribus ac ſummis uillis:qui habent agreſtes co-
lumbas:quoad poſſunt imitandum. In piſteronas ętate bona parandum : neq;
pullos neque uetulas:totidẽ mares quot fœminas. Nihil columbis fœcũdius.
Itaque diebus quadragenis concipit:parit et ĩcubat et educat : et hoc fere totũ
annum faciunt. Tantũmodo interuallum faciũt a bruma ad ęquinoctiũ uer
num. Pulli naſcuntur bini:qui ſimulac creuerunt:et habent robur:cum matri-
bus pariũt. Qui ſolẽt faginare pullos colũbinos:quo pluris uẽdãtur:ſecludũt
eos:cũ iã pluma ſunt tecti. Deinde mãducato cãdido farciũt pane:hyeme hoc
bis ęſtate ter mane meridie ueſpi. Hyeme demunt cibum mediũ. Qui iã pin-
nas habere incipiũt:in nido relinquũt illiſis cruribus : et matribus uberius: ut
cibo uti poſſint:obiiciũt. Eo enim totũ diẽ ſe et pullos paſcũt. Qui ita educã-
tur:celerius pinguiores q̃ alii fiunt.et candidiores parentes eoꝝ. Romę ſi ſunt
formoſi:bono colore ĩtegri boni ſeminis:paria ſingula uulgo ueneũt duceni s
nũmis:necnon eximia ſingulis milibus nũmum : quas nuper cum mercator
tanti emere uellet a. L. Axio equite romano : minoris quadringentis denariis
daturum negauit. Axius: Si poſſem inquit:emere piſterona factum:quemad-
modum ĩ ędibus cum habere uellem emi fictilia colũbaria:iã iuſſem emptum
emiſſem ad uillam. Quaſi uero inquit Pica:non in urbe quoq; ſint multi an ti
be. Columbaria qui in tegulis habent:non uidentur habere periſteronas : cum
aliquot ſupra centum milium ſeſtertium habeant inſtrumentum:e quis alicu-
ius totum emas cenſeo:et anteq̃ ędifices rure: magnum condiſcas hic in urbe
quotidie lucrum aſſem ſemiſſem condere in lucos. Tum Merula ſic.

De turturibus. Cap. viii.

Erge deinceps. Ille: Turturibus inquit:locũ cõſtituẽdum ꝑinde ma-
p gnum:ac multitudinẽ alere uelis. Cũq; itẽ ut de colũbis dictũ eſt:ut
habeat oſtiũ ac feneſtras et aquã puram ac parietes ac cameras muni-
tas tectorio. Sed pro columbariis ĩ pariete mutulos aut palos in ordine:ſupra
quos tegeticulę canabinę ſint impoſitę. Infimum ordinem oportet abeſſe ab

terra non minus tres pedes inter reliquos dodrãtes a ſummo ad cameram ad
ſemipedem æque latum:ac mutulus a pariete extare poteſt:ĩ quibus dies noc/
teſque paſcuntur. Cibatui quod ſic obiiciunt triticum ſiccum in centenos ui/
cenos turtures fere ſemodium:quotidie euerrẽtes eorum ſtabula: a ſtercore ne
offendantur:quod item ſeruatur ad agrum colendum. Ad ſaginãdum potiſ/
ſimum tempus circa meſſem. Et enim matres eorum tunc optimæ ſunt:cum
plurimi pulli gignuntur:qui ad farturam meliores: Itaq; eorum fructus id tẽ/
poris maxime conſiſtit.

De Gallinis. Cap. viii.

Xius. Egoq; requiro farturę a ſura mẽbra de palumbis. De gallinis:
a Dic ſodes Merula: Tum de reliquis ſi quid idoneum fuerit ratioci/
nari licebit. Igitur ſunt gallinę:quę uocantur generum trium:uillati
cę:ruſticę:et africanę. Gallinę uillaricæ ſunt:quas deinceps rure habẽt ĩ uillis:
De his qui ornithouoſcion inſtituere uolunt: iidem adhibita ſcientia ac cura
capiant magnos fructus:ut maxime factitauerunt deliaci:hęc quinq; maxime
animãduertant oportet. De emptione:cuiuſmodi aut q̃multas parent. De fœ
tura:quemadmodum adnutriant et pariant. De ouis:quemadmodum incu/
bent et excudant. De pullis:quemadmodũ et a quibus educentur. Hiſce apẽ/
dix adiicitur:ſcilicet quemadmodum ſaginẽtur:pars. v. Ex quibus tribus ge/
neribus proprio nomine uocantur fœminæ quæ ſunt uillaticæ gallinæ:mares
galli:capi ſemimares qui ſint caſtrati. Gallos caſtrant:ut ſint capi:candenti fer
ro inurentes ad infima crura uſq; dum rumpantur. Ad quod extat ulcus: illi/
niunt figlina creta. Qui ſpectat ut ornithouoſcion perfectum habeat:ſint licet
tria genera paranda:maxime uillaricas gallinas. Equis in parãdo eligat opor/
tet fœcũdas:plerũque rubicunda pluma:nigris pinnis:imparibus digitis:ma/
gnis capitibus:criſta erecta ampla. Hæ enim ad partiones ſunt aptiores. Gal/
los ſallaces:qui animaduertunt ſi ſunt lacertoſi:rubenti criſta:roſtro breui ple/
no acuto oculis rauis aut nigris:palea rubra ſubalbicãti:collo uario aut aureo/
lo:feminibus piloſis:cruribus breuibus:unguibus longis:caudis magnis: fre
quentibus pinnis: Item qui eleti ſunt:ac uociferant ſæpe in certamine pertina
ces:et qui animalia quæ nocent gallinis non modo non pertimeſcant:ſed etiã
pro gallinis propugnent. Nec tamen ſequendum in ſeminio legendo tanagri
cos ac melicos ac chalcidicos:qui ſine dubio ſunt pulchri:et ad pręliandum in
ter ſe maxime idonei:ſed ad partus ſunt ſteriliores. Si ducentos alere uelis:lo/
cus ſeptus attribuendus in quo duæ caueę coniunctæ magnæ conſtituendæ:
quæ ſpectent ad exorientem uerſus:utræque ĩ longitudinem circiter. x. pedes
latitudine dimidio minores q̃ in altitudine paulo humiliores. Vtraq; feneſtra
lata tripedali et eo pede altiores e uiminibus factæ raris:ita ut lumen præbeant
multum:neq; per eas quicquam ire intro poſſit:quod nocere ſolet gallinis. In
ter duas oſtium ſit:qua gallinarius curator earum ire poſſit. In caueis crebræ

perticæ traiectæ ſint:ut omnes ſuſtinere poſſint gallinas. Contra ſingulas per
ticas in pariete exculpta ſint cubilia earum:aut ſit ut dixi:ueſtibulum ſeptum:
in quo diurno tempore eſſe poſſint atq; in puluere uolutari. Præterea ſit cella
grandis:in qua curator habitet:ita ut ĩ parietibus circum omnia plena ſint cu-
bilia gallinarum aut exculpta aut affixa firmiter. Motus enim cum incubat
nocet. In cubilibus:cum parturient:acus ſubſternendum. Cum pepererint:tol
lere ſubſtramen et recens aliud ſubiicere:ꝗ pulices et cætera naſci ſolent:quæ
gallinam cõquieſcere nõ patiuntur:ob quã rẽ oua aut inæqualiter matureſcũt
aut cõſeneſcunt. Quæ uelis incubet:negant plus uigintiquinq; oportere oua
incubare ꝗuis propter fœcũditatẽ pepererit plura. Optimũ eſſe partũ ęqnoctio
uerno. Ab autũnali itaq; quæ antea aut poſt nata ſunt et etiã prima eo tẽpore:
nõ ſupponenda. Et ea quæ ſubiicias:potius uetulis ꝗ̃ pullaſtris:et quæ roſtra
aut ungues nõ habeãt acutos. Quæ debẽt potius in cõcipiẽdo occupatæ eſſe
ꝗ̃ in cubando. Aptiſſimæ ad partũ ſunt anniculæ aut bimæ. Si oua gallinis pa
uonina ſubiicies:cum iam decem dies fouere cœpit gallinacia tum deniq; ſu-
biicere:ut una excudãt. Gallinaceis .n. pullis bis.deni dies opus ſunt:pauoni-
nis ternoueni. Eas ĩcludere oportet:ut diem et noctem ĩcubẽt:præterꝗ̃ a mane
et ueſpere dum cibus ac potus his detur: Curatot oportet circũeat diebus in-
terpoſitis aliquot:ac uertere oua ut æquabiliter cõcaleſiant: Oua plẽa ſint atq;
utilia nec ne:aĩaduerti aiunt poſſe:ſi demiſeris ĩ aquam:quod inane:natat. ple
num deſedit. Qui(ut hoc ĩtelligãt)cõcutiũt errare:ꝗ inanes uitales uenas con
fundũt. In iiſdem aiũt:cũ ad lumen ſuſtuleris quod plucet id eſſe ob inane.
Qui hæc uolunt diutius ſeruare:perfricãt ſale minuto aut muria tres aut quat
tuor horas. Eaq; abluta cõdiunt ĩ furfures aut acus: In ſupponẽdo oua obſer-
uant:ut ſint numero imparia. Oua quæ incubantur ſi habeãt in ſe ſemen pul
li:curator quadriduo poſtꝗ̃ ĩcubare cœpit:ĩtelligere poteſt:ſi contra lumen te
nuit:et purum uniuſmodi eſſe animaduertit:putant eiiciendum:et aliud ſubi-
iciendum. Excuſſos pullos ſubducẽdum ex ſingulis nidis:et ſubiiciẽdum ei
quæ habeat paucos. Ab eaq; ſi reliqua ſint oua pauciora tollẽda:et ſubiiciẽda
aliis quæ nõdum excuderunt et minus habẽt trigĩta pullos. Hoc enim gregẽ
maiorem nõ faciẽdum. Obiiciendum pullis diebus quindecim primis mane
ſubiecto puluere(ne roſtris noceat terra dura)polẽtam mixtam cum naſturcii
ſemine:et aqua aliquãto antefacta ĩtrita:ne deniq; tũc ĩ eorum corpore turge-
ſcat aqua prohibẽdum. Quãdo de clunibus cœperit habere pinnas e capite et
collo eorum crebro eligẽdi pedes:ſæpe enim propter eos cõſceneſcũt. Circum
caueas eorum ĩcendẽdum cornu ceruinum ne qua ſerpẽs accedat. quarum be
ſtiarum ex odore ſolẽt ĩterire. Prodigere deĩde ſolẽt ĩ ſterquiliniũ : ut uolutare
poſſint:ꝗ ita alibiliora fiũt. Neq; pullos:ſed omne ornithouoſtion cũ æſtate:
tum utiq; cum tempeſtas ſit mollis:atq; ĩ apricum ĩtento ſupra rete:quod pro
hibeat eas extra ſepta uolare:et in eas inuolare extrinſecus accipitrem aut quid

aliud:euitare item caldorem et frigus:quod utrū〈que〉 his aduerſum. Cum iam pinnas habebunt:conſuefaciendum:ut unam aut duas ſectentur gallinas. Cęterę ut potius ad pariendum ſint expeditę: q̄ in nutricatu occupatę. Incubare oportet incipere ſecundum lunam nouā:q̄ fere quę ante pleraq; nō ſuccedunt. Diebus fere uiginti excudūt. De quibus uillaticis (quoniam uel nimium dictum) breuitate reliqua compenſabo. Gallinę ruſticę ſunt in urbe rarę:nec ferę. Manſuetę ſine cauea uidentur romę ſimiles facie non his uillaticis gallinis noſtris ſed africanis aſpectu ac facie incontaminata. In ornatibus publicis ſolent poni cum pſitacis ac merulis albis:item aliis id genus rebus inuſitatis: Neque ferę in uillis oua ac pullos faciunt: ſed in ſiluis. Ab his gallinis dicitur inſula gallinaria:quę eſt in mari thuſco ſecundum italiam contra montes liguſticos: uintimilium albumingauium:aliis ab his uillaticis inuectis a nautis ibi feris factis procreatis. Gallinę africanę ſunt grādes uarię gilberię: quas meleagrides appellant greci. Hę nouiſſimę in triclinium genauium introierunt e colina propter faſtidium hominum. Veneunt propter penuriam magno. De tribus generibus gallinę ſaginantur maxime uillaticę. Eas includunt in locum tepidum et anguſtum et tenebricoſum:q̄ motus earum et lux pinguitudini inimica. Ad hanc rem electis maximis gallinis:nec continuo his quas melicas appellant falſo: q̄ antiqui ut therin dicebant: ſic medicam melicam uocabant. Hę primo dicebantur quia ex medica ꝑpter magnitudinem erāt allatę:quęq; ex his generatę poſtea ꝑpter ſimilitudinem. Amplas omnes ex his euulſis ex alis pinis et cauda farciunt turundis ordeaceis. partim admixtis ex farina loliacea aut ſemine lini ex aqua dulci. Bis die cibum dant: obſeruantes ex quibuſdam ſignis ut prior ſit concoctus q̄ ſecundum dent. Dato cibo cum perputgant caput:ne quos habeat pedes: rurſus eas concludunt. Hoc faciunt uſque ad dies uigintiquinque. Tum denique pingues fiunt: Quidam ex triticeo pane intrito in aquam mixto uino bono odorato farciunt: ita ut diebus uiginti pingues reddant ac teneras: Si in farciendo nimio cibo faſtidiunt: remittendū in datione proportione: ſicut decem primis ꝓceſſit: in poſterioribus ut diminuant:eadem ratione ut uiceſimus dies et primus ſit par. Eodem modo palūbes farciunt:ac reddunt pingues.

De Anſeribus. Cap. ix.

Ranſi ſquit Axius nūc in illud genus: quod nō eſt uilla ulla ac terra cōtentum:ſed requirit piſcinas:quod uos philogræci uocatis amphibium. In quibꝰ ubi anſeres alūtur:nomine chenoboſcion appellatis. Horum greges Scipio Metellus et. M. Seius habent magnos aliquot. Merula Seius inquit:ita greges comparauit anſerum: ut hos quinque gradus obſeruaret:quos in gallinis dixi. Hi ſunt de genere:de fœtura:de ouis:de pullis:de ſagina. Primum iubebat ſeruum in legendo obſeruare:ut eſſent ampli et albi: q̄ plerū〈que〉 pullos ſimiles ſui faciūt. Eſt enim alteꝝ genus uarium: quod ferꝝ

uocatur:nec cum his libenter congregatur:nec non æque fit incóſuetus. An/
ſeribus admittendum his tempus eſt idoneum a bruma:ad pariendum et in/
cubandum uſq; ad ſolſtitium.Saliunt fete in aqua:merguntur in flumen aut
piſcinam.Singulę non plus quater in anno pariunt. Singulis ubi pariunt:fa/
ciundum haras quadratas circum binos pedes et ſemipedem. Eis palea ſub/
ſternendum. Notandũ earũ oua aliquo ſigno:ꝙ aliena nõ excudunt. Ad incu
bandum ſupponunt pleriq;.ix.aut.xi. Qui hoc minus quinq;: qui hoc plus
uigintiquinq;.Incubat tempeſtatibus dies triginta:tepidioribus uigintiq̃nq;:
Cum excudit:quinq; diebus primis patiuntur eſſe cum matre. Deinde quoti
die ſerenum cum eſt:producunt in prata in piſcinas uel paludes. Eiſq; faciunt
haras ſupra terrã aut ſubtus:in quæ non includant plus uicenos pullos. Eaſq;
cellas prouident ne habeant in ſolo humorem:et habeant molle ſubſtramen e
palea aliaue qua re:neue qua eo accedere poſſit muſtela:aliæue quæ beſtiæ no
ceant. Anſeres paſcunt in humidis locis:et pabulũ ſerunt:quod aliquem fruc/
tum ferat: feruntq; his herbam quæ uocatur heris ꝙ ea aqua tacta etiam cum
eſt arida fit uiridis.Folia eius decerpentes dant:ne ſi eo inieccrint:ubi naſcitur
aut obterendo perdant: aut ipſi cruditate pereant. Voraces enim ſunt natura.
Quo temperandum his qui propter cupiditatem ſæpe in paſcendo ſi radicem
prenderint:quam educere uelint e terra: abrumpunt collum. Perimbecillum
enim id:ut caput molle.Si hæc herba non eſt:dandum hordeum:aut frumẽ/
tum aliud.Cum eſt tempus farraginis dandum:ut ĩ ſupraſcriptis dixi. Cum
incubant:hordeum his intritum in aqua apponẽdum. Pullis primum biduo
polenta aut hordeum apponitur:tribus proximis naſturtium uiride confectũ
minutatim ex aqua in uas aliquod.Cum autem ſunt incluſi in haras aut ſpe/
luncas ut dixi: in cibum obiiciunt his polentam ordeaceam aut farraginem
herbamue teneram aliquam conciſam.Ad ſaginandum eligũt pullos circiter
ſexquimenſes qui ſunt nati:eos icludunt in ſaginario:ibiq; polentam et polli/
nem aqua madefactam dant cibum:ita ut per dies ſaturent:Secũdum cibum
large ut bibant faciunt poteſtatem. Sic curati circiter duobus menſibus fiunt
pingues quotienſcũq; ſumpſerunt. Locus ſolet purgari ꝙ ipſæ amant locum
putum:neq; ipſæ ubi fuerunt ullum relinquunt putum.

De Anatibus. Cap.x.

q Vi autem uolũt gregem anatũ habere:et conſtituere neſſotrophion.
Primũ locum quis eſt facultas:eligere oportet paluſtrem:ꝙ eo maxi/
me delectantur. Si id non:potiſſimũ ibi:ubi ſit naturalis aut lacus aut
ſtagnũ aut manufacta piſcina:quo gradatim deſcendere poſſint. Septũ altum
eſſe oportet:ubi uerſentur ad pedes quĩdecim:ut uidiſtis ad uillam. Sit quod
uno oſtio claudatur circum totum parietem intrĩſecus crepido lata:in qua ſe/
cundum parietem ſunt tecta cubilia: ante eas ueſtibulum earum exæquatum
tectorio opere teſtaceo. In eo perpetua canalis in quam et cibus ponitur in his

et immittitur aqua:ſic.n.cibum capiunt. Omnes parietes tectorio leuigantur: ne feles aliaue quę beſtia introire ad nocendũ poſſit. Atq; ſeptũ totũ grãdibus maculis integitur:ne eo inuolare aqla poſſit:neue ex ea euolare anas. Pabulum his dat̃ triticũ ordeũ uiſacei uuę nõ nũq̃ etiã ex aqua gamari:et quędã huiuſ- modi aquatilia quę ĩ eodẽ ſepto erũt. Piſcinę ĩ eas aquã large influere oportet: ut ſemp recẽs ſit. Sũt itẽ nõ diſſimilia alia genera:ut querquedulę phalerides: ſic pdices quę ut Archelaus ſcribit:uoce maris audita cõcipiũt. Quę ut ſupio- res neq; ꝑpter fœcũditatẽ neq; ꝑpter ſuauitatẽ ſaginãtut: et ſic paſcendo fiunt pingues. Quod ad uillaticaꝝ paſtionũ primũ actũ ptinere ſum ratus dixi.

De Leporibus. Cap.xi.

I Nterea redit Apius:et percũctati nos ab illo:et ille a nobis: quid eſſet dictũ ac factum: Apius ſequit̃ inqt:actus ſecũdi generis afficititius ad uillã q ſolet eẽ:ac nomine antiquo a parte quadã leporariũ appellatũ. Nã neq; ſolũ lepores eo includunt̃: Silua:ut olim ĩ iugero agelli aut duobus: ſed etiã cerui aut capreę ĩ iugeribꝫ multis. Q. Fuluius Lupinus dicit̃ habere ĩ tarqniẽſi ſepta iugera. xl. in quo ſunt ĩcluſę nõ ſolũ ea quę dixi:ſed etiã oues fe rę: etiã hoc maius hic ĩ ſtatoniẽſi:et qdã in aliis locis. In gallia uero trãſalpina Cn. Pompeius tantũ ſeptũ uenatiõis:ut circiter. xl. milia paſſuũ locũ ĩcluſum habeat. Pręterea in eodẽ cõſepto ferę hẽ ſolet:de animalibus cocleania atq; al- uearia atq; etiã dolia ubi habeãt cõcluſos glires. Sed hoꝝ oĩum cuſtodia incre mẽtũ et paſtio apta:pręter q̃ de apibus. Quis.n.ignorat ſepta e maceriis ita eſſe oportere in leporario:ut tectorio tecta ſint:et ſint alta. Alteꝝ ne feles aut meles aliaue quę beſtia ĩtroire poſſint:alteꝝ ne lupus trãſilire. Ibiq; eẽ latebras: ubi le pores ĩterdiu deliteſcãt ĩ uirgultis atq; herbis:et arbores ramis patulis quę aq- lę impediãt conatus. Quis.n.neſcit:paucos ſi lepores mares aut fœminas ĩtro- miſerit:breui tẽpore fore ut repleat̃:tãta fœcũditas huius quadrupedis. Quat- tuor.n.mõ ĩtromiſſis ĩ leporariũ:breui ſolet repleri. Vt.n.ſępe cũ habent catu- los recẽtes:alios in uentre habere reperiunt̃. Itaq; de his Archelaus ſcribit: An- noꝝ quot ſint:qs uelit ſcire:ĩſpicere oportet̃ foramĩa naturę:ꝗ ſine dubio alius habet alio plura. Hos quoq; nup inſtitutũ ut ſaginarent̃ pleraq;:cũ exceptos e leporario cõdant in caueis:et loco clauſo faciãt pingues. Eoꝝ ergo tria genera fere ſunt. Vnũ italicũ: hoc noſtrũ primis pedibꝫ humilibꝫ poſterioribus altis: ſuperiore parte pulla:uẽtre albo:auribus lõgis:qui lepus dicit̃ cũ pręgnans ſit: tamen cõcipere. In gallia trãſalphina et macedonia fiunt pmagni. In hiſpania et in italia mediocres. Alterius eſt generis quod in gallia naſcit̃ adadapis q hęc fere mutant:ꝗ toti cãdidi ſunt. Hi raro perferunt̃ romã. Tertii generis eſt:ꝗ ĩ hiſpania naſcit̃:ſimilis noſtro lepori ex quadã parte:ſed humile:quem cunicu lum appellãt. Lelius putabat ab eo dictũ leporẽ a celeritudine: ꝗ leuipes eſſet. Ego arbitror a gręco uocabulo antiquo ꝗ eo ęoles boetii leporẽ appellabant. Cuniculi dicti ab eo:ꝗ ſub terra cuniculos ipſi facere ſolent:ubi latent in agris.

Hoꝝ tria genera ſi poſſis in leporario babere oportet: duo utiq; te habere puto:
et ꝙ in hiſpania ānis tu fuiſti multis: ut inde te cuniculos ꝑſecutos credam.

De Apris. Cap.xii.

Pros quidem habere poſſe in leporario nec magno negocio: ibi et cap
a tiuos et cicures q ibi nati ſunt: pigues ſolere fieri ſcis īquā Agri Axi.
Nam quem fundum ī tuſculano emit hic Varro a. M. Pupio Piſone
uidiſti ad buccinam inflatam certo tempore apros et capros cōuenire ad pabu
lum: cum e ſuperiore loco e paleſtra effunderet apris glans capris uicia aut qd
aliud. Ego uero inquit ille apud. Q. Hortenſium cum in agro laurēti eſſem ibi
magis tragicos fieri uidi. Nā ſilua erat ut dicebat ſupra qnquagīta iugeꝝ ma-
ceria ſepta: quod nō leporarium: ſed theriotrophium appellabāt. Ibi erat locus
excelſus: ubi triclinio poſito cœnabamus: apud quod Orphea uocari iuſſit: qui
cum eo ueniſſet: ſtola et cithara cantare eſſet iuſſus: buccinam inflauit: ubi tan-
tum circūfluxerit mox ceruorum aprorum et cęteraꝝ quadrupedum multitu-
do: ut non minus formoſum mihi ſit uiſum ſpectaculum: q̄ in circo maximo
ędilium ſine africanis beſtiis cum fiunt uenationes.

De Cochleis. Cap.xiii.

Xius tuas ꝑtes inquit: ſubleuauit Apius o Merula noſter. Quod ad
a uenationem ptinet: breuiter ſecundus tranſactus eſt actus. Nec de co-
chleis ac gliribus quęro quod reliquum eſt: neq; enim magnū emolu
mentum eſſe poteſt. Nō iſtuc tam ſimplex eſt inquit Apius: q̄ tu putas o Axi
noſter. Nam et idoneus ſubdio ſumendus eſt locus cochleariis: quem totum
circum aqua claudas: ne quas ibi poſueris ad ptum: nō liberos earum ſed ipſas
quęras. Aquam inquā fundendę ne fugitiuarius ſit parādus locus: Is mollior
quem non coquit ſol et tangit ros. Qui ſi naturalis nō eſt: ut fere nō ſunt ī apri
co loco: neq; habeas ī opaco ubi facias: ut ſunt ſub rupibus ac mōtibus: quorū
abluant radices lacus ac fluuii: manufacere oportet roſidū: qui fit ſi adduxeris
fiſtulam: et in eam papillas impoſueris tenues: quę eructēt aquam: ita ut in ali-
quem lapidem ſcidat ac late diſſipetur. Paruus his cibus opus eſt: et is ſine ad-
miniſtratore: Et hunc dum ſerpit: nō ſolum in area repit: ſed etiam ſi riuus nō
ꝓhibet parietes ſtantes inuenit. Deniq; ipſę exgruminantes ad ꝓpalam uitam
diu ꝓducunt: cum ad eam rem pauca laurea folia interiiciant: et aſpgunt furfu
res non multos. Itaque cocus has uiuas an mortuas coquat: pleꝛq; neſcit. Ge
nera cochlearum ſunt multa uel plura: ut minutę albulę quę afferuntur a reati-
no: et maximę quę de illyrico apportātur: et mediocres quę ex africa afferunt̄.
Non ꝙ in his regionibus quibuſdam locis ac magnitudinibus ſint diſpariles:
nam et ualde amplę ſunt. Quāq̄ ex africa: quę uocantur ſolitanę ita ut earum
calices quadrantes octoginta cape poſſint: et ſic in aliis regionibus eiſdem in-
ter ſe collata et minores ac maiores. Hę in fœtura pariunt innumerabilia. Earū
ſemen minutum ac teſta molli diuturnitate obdureſcit. Magnis īſulis in areis

factis magnum bolum deferunt. Has quoq; ſaginare ſolent ita: ut ollam eam foraminibus incruſtent ſapa et farre: ubi paſcantur. quæ foramina habeat ut i'trare aer poſſit. Viuax enim hæc natura.

De Gliribus. Cap. xiiii.

Litarium diſſimili ratione habetur: ꝙ non aqua ſed maceria locus ſe
g pitur. Tota leui lapide aut tectorio intrinſecus incruſtatᷓ: ne ex ea ere
pere poſſit. In eo arbuſculas eſſe oportet: quæ ferunt glandē. quæ cū fructum nō ferunt: intra maceriem iacere oportet glandem et caſtaneam: unde ſaturi fiant. Facere his cauos oportet laxiores: ubi pullos parere poſſint. Aquā oportet eſſe tenuem: ꝙ ea nō utuntur multum: et aridum locum quærunt. Hi ſaginantᷓ in doliis quæ etiam in uillis habent multi: quæ figuli faciunt. Multa aliter atq; alia: ꝙ in lateribus eorum ſemitas faciūt: et cauū ubi cibum cōſtituāt. In hoc dolium addunt glandē aut nuces iuglādes aut caſtaneā. Quibus intenebris: cum cumulatim poſitum eſt in doliis: fiunt pinguiores.

De apibus. Cap. xv.

Grius igitur relinquitur inquit: de paſtione uillatica tertius actus de
a piſcinis. Quid tertius inquit Axius? An quia tu ſolitus es in adole/
ſcentia tua domi mulſum non bibere propter parſimoniam: nos mel negligimus? Apius nobis uetum dicit īquit. Nam cum pauper cum duobus fratribus et duabus ſororibus eſſem relictus: quarum alteram ſine dote dedi Lucullo aquo hereditate me ceſſa primum et primus mulſum domi meæ bibere cœpi: ipſe cum interea nihilominus pene quotidie in conuiuio omnibus darem mulſum. Preterea meū erat non tuū: eas nouiſſe uolucres: quibus natura plurimū ingenii atq; artis tribuit: itaq; eas melius me noſce q̄ te. ut ſcias de ſcredibili earū auiū natura: audi Merula quę cętera fecit hyliſcus: quę ſeq meliturgi ſoleāt. i. q exercēt mellaria demōſtrabit. Primū apes naſcūtur prim ex apibꝰ: partī ex bubulo corpore putrefacto. Itaq; Archelaꝰ ī epigrāmate ait: eas eē.
βοὸσ φθιμομένησ πεποιήμενα τέκνα. Idem.
ἵππων μὲν σφῆκεσ γενεά: μόσχων δὲ μέλισσαι.
Hę apes non ſunt ſolitaria natura ut aquilę: ſed ut homines. Quod ſi in hoc faciunt etiā gracculi: at non idem: quod hic ſocietas operis et edificiorū: quod illic non eſt. Hic ratio atq; ars ab his facere opus diſcūt: ab his ędificare: ab his cibaria cōdere. Tria. n. harū cibus domus opus: neq; idem qđ cibus cęra: neq; quod ea mel: nec quod domus non in fauo ſex angulis cellam totidem quot habet pedes: q đ geometrę hexagonō fieri ī orbi rotūdo oſtendūt. Vt plurimū loci includatur: foris paſcūtur: intus opus faciūt: quod dulciſſimū qdem eſt: et deis et hominibus eſt acceptū: ꝙ fauus uenit in altaria: et mel ad principia cōuiuii et in ſecūdā menſam adminiſtratᷓ. Hęc ut hominū ciuitates: ꝙ hic eſt et rex et impiū et ſocietas: ꝙ ſequūtur oīa pura. Itaq; nulla harū aſſidit ī loco ingnato aut eo q male olear: neq; ēt ī eo q bona olet unguēta: itaq; his unctus

qui acceſſerit:pungunt. Non ut muſcę liguriũt:ꝙ nemo has uidet ut illas ĩ car/
ne aut ſanguine et adipe. Ideo modo eo conſidunt:in quo eſt ſapor dulcis mi/
nime malefica:ꝙ nullius opus uellicãs facit deterius. Neq; ignaua ut non ei q
conetur diſturbare reſiſtat. Neq; tamen neſcia ſuę imbecillitatis: quę cũ cauſa
muſaꝝ eſſe dicant᷑ uolucres:ꝙ et ſiquãdo diſplicatę ſũt cymbalis et plauſibus:
numero reducũt in locũ unũ. Et ut his diis elicona atq; olympon attribuerũt
homines:ſic his floridos et incultos natura attribuit mõtes. Regẽ ſuũ ſequũt᷑
quocũq; it:et feſſum ſubleuãt:et ſi nequit uolare ſuccollãt:ꝙ eũ ſeruare uolũt.
Neq; ipſę ſunt inficientes. Nec nõ oderunt inertes. Itaq; impetẽtes a ſe eiiciũt
fucos:ꝙ hi neq; adiuuant et conſumunt mel. Quos uocificantes plures perſe/
quuntur: Etiam paucę extra oſtium aluei obturant omnia qua uenit inter fa/
uos ſpiritus:quam rhithacem appellãt gręci. Omnes ut in exercitu uiuũt:atq;
alternis dormiunt:et opus faciunt pariter:et ut colonias mittũt. Hiq; duces cõ
ficiunt quędam ad uocẽ ut imitatione tubę. Tũ id faciunt:cũ inter ſe ſigna pa
cis ac belli habeãt. Sed o Merula Axius noſter ne dum hoc audit:phyſicã ad/
diſcat:ꝙ de fructu nihil dixi:nõ curſu lãpada tibe trado. Merula de fructu inq̃t
hoc dico:ꝙ fortaſſe an tibi ſatis ſit Axi:in quo auctorem habeo nõ ſolum qui
aluearia ſua locata habet quot annis quinis milibus pondo mellis:ſed etiã hũc
Varronẽ noſtrum quem audiui dicẽtem:duo milites ſe habuiſſe ĩ hiſpania fra
tres ueianios ex agro faliſco locupletes:quibus cũ a patre relicta eſſet parua uil
la et agellus non ſane maior iugero uno: hos circum uillam totam aluearium
feciſſe et hortum habuiſſe: ac reliquũ thymo et cythiſo oppleuiſſe et apiaſtro:
quod alii meliphilon:alii meliſophilon:quidã mellinom appellant. Hos nũq̃
minus ut perę q; ducerẽt dena milia ſeſtertia ex melle recipere eẽ ſolitos: tũ eos
et uelle expectare:ut ſuo potius tpe mercatorem admitterent q̃ celerius alieno.
Dic igit᷑ inquit:ubi et cuiuſmodi facere me oporteat alueatium ut magnos ca
piã fructus? Ille. Melittonas ita facere oportet:quos alii melittophia appellãt:
eandem rem quidam mellaria. Primum ſecũdum uillam potiſſimum ubi nõ
reſonent imagines. Hic.n.ſonus harum fugę exiſtimat᷑ eſſe. Pręterea ꝓcerum
eſſe oportet aere tempato:neq; ęſtate feruido neq; hyeme nõ aprico: ut ſpectet
potiſſimum ad hibernos ortus:quę ꝓpe ſe loca habeat ea ubi pabulum ſit fre/
quens et aqua pura. Si pabulũ naturale nõ eſt:ea oportet dominum ſerere quę
maxime ſequuntur apes:ea ſunt roſa ſerpillum apiaſtrum papauer faba lens pi
ſum ocymũ medicę maxime cythiſum:quod ualentibus utiliſſimũ eſt. Etenĩ
ab ęquinoctio uerno florere incipit:et ꝑmanet ad alterum ęquinoctium autũ/
ni. Sed ut hoc aptiſſimũ ad ſanitatem apium:ſic ad mellificium thymũ. Prop/
ter hoc ſiculum mel fert palmam:ꝙ ibi thymum bonum et frequens eſt. Itaq;
quidam thymum contundunt in pila:et diluunt in aqua tepida:eo conſpgunt
omnia ſeminaria conſita apium cauſa. Quod ad locum ptinet:hoc genus po/
tiſſimum eligendum iuxta uillam:non quo non in uillę porticu quidam quo

totius eſſent alueatia collocarint. Aluos ubi ſint:alii faciunt ex uiminibus ro- tundas:alii e ligno ac corticibus:alii ex arbore caua:alii fictiles:alii etiam ex fe rulis quadratas longas pedes circiter tres latas pedem. Sed ita uti paꝝ ſint quę cópleant:ne eas coanguſtent. Ne in uaſto loco et inani deſpódeant animum. Hęc oía uocát a mellis alimonio aluos:quas ideo medias uident́ facere angu ſtiſſimas:ut figurá imitent́ eaꝝ. Fictiles fumo bubulo obliniút intus et extra: ne aſperitate abſterreant́: eaſcꝗ aluos ita collocát in mutilis parietis :ut ne agi- tentur neue inter ſe cótingant : cũ in ordinem ſint poſitæ. Sic íteruallo poſitoꝫ alteꝝ et tertiũ ordinem infra faciũt:et aiunt:potius híc demi oportere ꝙ addi. Quartũ media aluo in qua ítroeant apes:faciunt foramina parua dextra ac ſi- niſtra. Ad extrema qua melliarii fauũ eximere poſſint:opcula imponũt aluis. Optimæ fiunt cortice. Deterrimæ fictiles:ꝗ ex frigore hyeme et æſtate calore uehemẽtiſſime hic cómouentur. Verno tẽpore et ęſtiuo ferer et in menſe mel- larius inſpicere debet fumigans leuiter:et a ſpurcitiis purgare aluũ:et uermicu los eiicere. Præterea ut aíaduertat:ne reguli plures exiſtant:inutiles enim fiunt propter ſeditiones. Vt quidá dicũt tria genera cũ ſint ducũ in apibus:niger ru uer uarius:ut Menecrates ſcribit:duo niger et uarius:q ita melior ut expediat melliario cũ duo ſunt eadẽ aluo íterficere nigrũ:quẽ ſcit cũ altero rege eſſe ſe- ditioſum:et corrũpere aluũ:ꝗ fuget aut cũ multitudine fugetur. De reliquis apibus optima eſt parua uaria rotũda. Fut q uocat́ ab aliis fucus eſt alter:eſt la to uẽtre. Veſpa quæ ſimilitudinẽ habet apis neꝗ ſocia eſt opis:et nocere ſolet morſu quaſ apes a ſe ſecernũt. Hęc differũt inter ſe quę fere et cicures ſunt. Nũc feras dico quę in ſilueſtribꝰ locis paſcitát cicures quę cultis. Silueſtres mino- res ſunt magnitudine et piloſę:ſed opifices magis. In emẽdo emptoré uidere oportet ualeát:an ſint ęgrę. Sanitatis ſigna:ſi ſunt frequẽtes in examine : et ſi nitidę et ſi opus qđ faciũt eſt ęquabile ac leue. Minus ualentiũ ſigna:ſi ſunt pi loſę et horridę aut puluerulẽtę:niſi opficii eas urget tẽpus. Tũ.n.ꝑpter laboré aſperátur:et maceſcũt. Si tráſferendę ſunt alui in aliũ locũ:id facere diligenter oportet:et tẽpora qbus id potiſſimũ facias animaduertendũ:et loca quo tráſ- feras idóea ꝓuidẽdũ. Tẽpora:ut uerno potiuſꝙ hyberno:ꝗ hyeme difficulter cõſueſcũt ꝗ tráſlatę manere. Itaꝗ fugiũt plerũꝗ ſi e bono loco tráſtuleris eo: ubi idonea bona pabulatio nó eſt:fugitiuę fiũt. Nec ſi ex aluo in aluũ in eodẽ loco traiicias negligenter faciendũ. Sed ſi tranſiturę ſunt apes:apiaſtro perfri- candũ:ꝗ illiciũ hoc illis:et faui melliti intus ponendi a faucibus nó longe:ne cum animaduerterint:aut inopiá eſcę habuiſſe dicátur:aut cũ ſunt apes mor- bidę propter prioris uernos paſtus : qui ex floribus nucis gręcę et comu fiũt cęliacas fieri:atꝗ urina pota refici. De his propolim uocát:e quo faciũt ad fo- ramen introitus protectum in aluũ maxime ęſtate. Quam rem etiam nomine eodem medici utuntur in emplaſtris. Propter quam rem etiam carius in ſacra uia qua mel uenit ehithacẽ uocant qbus fauos extremos ſimul cóglutinát: ꝗ

eſt aliud mel e propoli:itaq; in hoc uim eſſe illiciendi. Quo circa examen ubi
uolunt conſidere:eum ramum aliáue quam rem obliniunt:hoc admixto apia
ſtro. Fauus eſt:quem fingunt multi cauatum e cęra:cum ſingula caua ſena la/
tera habeant:quot ſingulis pedes dedit natura. Neque quę afferuntur ad quat/
tuor res faciẽdas propolim rhithacem fauum mel. Ex iiſdem omnibus rebus
capere dicunt ſimplex:ꝙ malo punico et aſparago cibũ carpant:ſolum ex olea
arbore cęram:e fico mel ſed non bonum. Duplex miniſterium pręberi ut e fa/
ba apiaſtro cucurbita braſſica cęram et cibum. Nec non aliter duplex quod fit
e malo et piro ſilueſtri : cęram et mel. Itẽ aliter duplex ꝙ papauere cęra et mel.
Triplex miniſterium cum fieri ut ex nuce gręca et ex lapſana cibum mel cęrã.
Item ex aliis floribus ita capere:ut alia ad ſingulas res ſumant : alia ad plures.
Nec non etiam aliud diſcrimen ſequant̃ in carptura aut eas ſequatur ut in mel
le:quod ex alia re faciunt liquidum mel:ut ex ſiſerę flore:et alia cõtra ſpiſſum:
ut e rore marino. Sic ex alia re ut e fico mel inſuaue:cytiſo bonum : et thymo
optimum. Cibi pars ꝙ potio et ea his aqua liquida unde bibant eſſe oportet.
Eamque propinquam quę ꝑterfluat:aut in aliquem locum influat:ita ne alti/
tudine aſcendat duos aut tres digitos : in qua aqua iaceant teſtę aut lapilli ita
ut extent paulum:ubi aſſidere et bibere poſſint. In qua diligenter habenda cu/
ra:ut aqua ſit pura:ꝙ ad mellificium bonum uehementer prodeſt. Quod non
omnis tempeſtas ad paſtum ꝓdire longius patitur: pręparandus his cibus ne
tum melle ſolo cogantur uiuere:aut relinquere exinanitas aluos. Igitur ficorũ
pinguium circiter decem pondo decoquunt in aquę congiis ſex quas coctas i
offas prope apponunt. Alii aquam mulſam in uaſculis prope ut ſit curant. In
quam addunt lanam purpuream:per quam ſugunt ueno tempore:ne potu ni
mium impleantur : aut ne incidant in aquam ſingula uaſa ponunt ad aluos.
Hęc ſupplentur. Alii ficum et uuam paſſam cum piſierunt :affundunt ſapam:
atque ex eo factas offas apponunt ibi:quo horas hyeme in pabulum procede/
re tamen poſſint. Cum examen excitatum eſt:ꝙ fieri ſolet:cum adnatę proſpe
rę ſint multę:ac progeniem emittere uolunt in coloniam:ut olim crebro ſabini
factitauerunt propter multitudinem liberorum. Huius quę duo ſolent pręire
ſigna ſunt. Vnum ꝙ ſuperioribus diebus maxime ueſpertinis multę ante fo/
ramen ut uuę alię ex aliis pendent cõglobatę. Alterum ꝙ cum iam euolaturę
ſunt:aut etiam inceperunt conſonant uehementer : perinde ut milites faciunt
cum caſtra mouent : quę primo cũ exierunt in cõſpectu uolitant reliquas quę
nondum congregatę ſunt reſpectantes : dum conueniant. Cum a mellario id
feciſſe ſunt animaduerſę:iaciundo in eas puluerem:et circum tĩniendo ęre per
territas quo uoluerit perducet. Non longe inde obliniũt rhithace atq; apiaſtro
ceteriſq; rebus quibus delectantur. Vbi conſederunt:afferunt aluũ ꝓpe eaſdem
illiciis illitã intus:et ꝓpe appoſita fumo leui circũdato cogũt eas intrare. Vtq;
in nouam coloniam cum introierunt ꝑmanent adeo libenter:ut etiam ſi proxi

mam poſueris illam aluum unde exierūt:tamen nouo domicilio potius ſunt
contentæ. Quod ad paſtiones pertinere ſum ratus quoniā dixi:nūc iā quotus
adhibetur ea cura de fructu dicam. Eximendorum fauorū ſignū ſumunt ex
ipſis:uti aluos habeant:et uti cōgerminauerint:coniecturam capiunt ſi intus
faciunt bombum:et cum introeunt:ac foras trepidant et ſi opercula alui cum
remota ſint:fauorum foramina obducta uidentur mellis mēbranis. Cum ſint
repleti melle:ī eximendo quidam dicūt oportere:ita ut.ix.partes tollere:deci
mam relīquere. Quod ſi omnes eximas:fore ut diſcedāt. Alii hoc plus relin/
qnūt q̄ dixi:ut ī aratis qui faciūt reſtibiles ſegetes plus tollūt frumēti ex inter
uallis:ſic ī aluis:ſi nō quot annis eximas:aut nō quoq; multum: et magis his
aſſiduas habeas apes et magis fructuoſas. Eximēdorum fauorum primū pu/
tāt eſſe tempus uergiliarū exortū. Secundum æſtate exacta:anteq̄ totus exori
tur arcturus. Tertiū poſt uergiliarū ocaſum:et ita ſi ſecūda ſit aluus:ut ne plus
tertia pars eximatur mellis:reliquū et hyemationi relinquatur ſiue aluis. Nō
ſit fertilis:niſi q; eximatur. Exemptio cū eſt maior neq; numeroſam neq; palā
facere oportet:ne deficiniant animū faui qui eximūtur. Si qua pars nihil ha/
bet:aut habet inquinatū:e cultello præſecatur. Prouidendū ne infirmiores a
ualentioribus opprimantur. Eo enim minuitur fructus. Itaq; imbecilliores ſe/
cretas ſubiiciūt ſub alterū regē. Quæ crebrius inter ſe pugnabūt:aſparagi eas
oportet aqua mulſa. Quo facto non modo non deſiſtūt pugna:ſed etiam con
fertiūt ſe lingentes:eo magis ſi mulſo ſunt aſperſæ:q; propter odorem auidius
applicant ſe:atq; obſtupeſcunt potantes. Si ex aluo minus frequentes euadūt:
ac ſubſidit aliqua pars:ſuffumigandū et prope apponendū bene olentiū her/
barū maxime apiaſtrū et thymū. Prouidendū uehementer nē propter æſtum
aut propter frigus diſpereant. Si quādo ſubito imbri ī paſtu ſunt opreſſæ:aut
frigore ſubito anteq̄ ipſe prouiderint:id fere quod accidit raro ut decipiantur:
et imbris guttis uberibus offenſe iacent proſtratæ et afflictæ:colligendū eas in
uas aliquod:et reponēdū ī tecto loco ac tepido pronoad meridiem q̄maxime
tempeſtate bona cinere facto e ficulneis lignis infriando paulo plus caldo q̄ te
pidiore. Deinde concutiendū leuiter ipſo uaſe:ut manu non tangas: et ponen
dæ in ſole. Quæ enim ſic conciliatæ concaluerunt:ſe reſtituūt ac reuiuiſcūt:ut
ſolet ſimiliter fieri in muſcis aqua necatis. Hoc faciūdū ſecūdū aluos:ut recon
ciliatæ ad ſuū quæq; opus et domiciliū redeant.

De Piſcinis. Cap.xvi.

Nterea redit ad nos pauo: Et ſi uultis inquit anchoras tollere:latis ta
i bulis ſortitio fit tribuū:ac cœpti ſunt a precone renuntiari quē quæq;
tribus fecerunt ædilem. Apius confeſtim ſurgit:ut ibidem cādidato
ſuo gratularetur:ac deſcenderet in hortulos merula: Tertium actum de paſti/
onibus uillaticis poſtea inquit:tibi reddam axi. Conſurgentibus illis axius
mihi reſpectantibus nobis q; candidatū noſtrū uenturū ſciebamus. Non la/

bores inqnit hoc loco diſceſſiſſe Merulam. Reliqua enim fere mihi ſunt nota: Quod enim piſcinarũ genera ſunt duo: dulcium et ſalſarum. Alterq; apud plebem et ſine fructu: ubi lymphæ aquam piſcinis uillaticis noſtris miniſtrant. Illæ aũt maritimæ piſcinæ nobilium quibus neptũnus: ut aquam et piſcibus miniſtrat: magis ad oculos pertinent q̃ ad ueſicam: et potius marſupiũ exinaniunt: q̃ replent. Primum enim ædificant̃ magno: ſecũdo implentur magno: tertio aluntur magno. Hirius circum piſcinas ſuas ex ædificiis duodena milia ſeſtertia capiebat. Eã omnẽ mercedem æſcis quas dabat piſcibus: cõſumebat. Non mirũ. Vno tẽpore enim memini hunc Cæſari ſex milia murenarũ mutua dediſſe ĩ pondus: et propter piſciũ multitudinem quadragies ſeſtertio uillam ueniſſe. Quæ noſtra piſcina ac mediterranea plebeia recte dicitur dulcis: et illa amata. Quis.n. noſtrũ non una cõtentus eſt hac piſcina? Quis cõtra maritimas non ex piſcinis ſingulis plures cõiunctas habet pluris? Nã ut Pauſias et cæteri pictores eiuſdẽ generis loculatas magnas habẽt areolas: ubi diſcolores ſint certas ſic hi loculatas habent piſcinas: ubi diſpares diſcluſos habẽt piſces: quos pinde ut ſacri ſint: ac ſanctiores q̃ illi in lydia quos ſacrificant. Ibi Varro ad tubicinã græcũ. Gregarim ueniſſe dicebas ad extremũ littus atq; aram: q̃ eos capere auderet nemo: cũ eodem tempore inſulas ludinorũ ibi cortuſas uidiſſes. Sic hos piſcis nemo coquus in ius uocare audet. Hortẽſius Quintus familiaris noſter: cũ piſcinas haberet magna pecunia ædificaras ac loculos: ita ſæpe cũ eo ad uillã fui: ut illũ ſciam ſemper in cœnam piſces puteolos mittere emptũ ſolitũ. Neq; ſatis erat eũ non paſci piſcinis: niſi eos ipſe paſceret ultro. Ac maiorem ſibi curã haberet: prius eſurirent aſini: q̃ ego habeo: ne mei in roſia eſuriãt aſini. Ecquid utraq; et cibo et porione ſcũ nõ paulo ſumptuoſius q̃ ego miniſtret uictum. Ego cum honore uno ſeruulo hordeo nõ multo aqua domeſtica meos multinummos alo aſinos. Hortẽſius primũ qui miſtrarẽt piſcatores habebat cõplures: et piſciculos minutos aggerebat frequenter: qui a maioribus abſumerent̃. Preterea ſalſamentorũ ĩ eas piſcinas emptũ cõiiciebat cũ mare turbaret̃. Ac per tempeſtatem macellũ piſcinã ut mare obſoniũ præberet: neq; euerriculo in littus educere poſſent: uinam ſabinam plebeiæ cœnæ piſces. Celerius uolũtate Hortẽſii ex equili educeres redarios (ut tibi haberes) mulos: q̃ e piſcina barbatũ mulũ. At inqr ille. Nõ minor cura eius de ægrotis piſcibus: q̃ de minus ualentibus ſeruis. Itaq; minus laborabat: ne ſeruus æger q̃ aquam frigidam biberẽt ſui piſces. Etenim hac incuria laborare aiebat. M. Lucullũ. Et piſcinas eius deſpiciebat: q̃ eſtiuaria idonea nõ haberet: ac reſidẽ aquam in locis peſtilentibus habitarent piſces eius. Cõtra ad neapolim. L. Luculus: poſteaq̃ perfodiſſet montem: ac maritimũ flumen ĩmiſiſſet in piſcinas: quæ reciprocæ fuere: ipſe neptuno nõ cederet de piſcatu: eẽ cauſam: ut ãtiquos piſces ſuos uideat̃ propter æſtus duxiſſe in loca frigidiora: ut apuli ſolerent pecuarii facere: q̃ propter calores in montes ſabinos pecus ducunt. In baiano aut

ardeę tanta ardebat cura:ut architecto pmiſerit:ut ſuam pecuniam cõſumeret: dũmodo perduceret ſpecus e piſcinis in mare:obiectaculo quo ęſtus bis quoti die ab ortu lunę ad nonam pximam introire ac redire rurſus in mare poſſet: ac refrigerare piſcinas. Nos hęc. At ſtrepitus a dextra: et cum lata candidatus noſter deſignatus ędilis in uillam. Cui nos occurrimus:et gratulati in capito- lium proſequimur:ille inde eundo ſuam domum:nos noſtram. Opinionis noſtrę ſermonem de paſtione uillatica ſummatim hunc quem expoſui habeto.

MARCI TERENTII VARRONIS QVI REM RVSTICAM EXPOLIVIT LIBRI TRES. HOS DILIGENTER ATQVE VENVSTE IMPRESSIT BENEDICTVS HECTORIS BONONIENSIS.

## Philipi Beroaldi Epiſtola.

d E agricolatione precipere apud priſcos regiũ ac pricipale munus fuit: Siquidem Hiero Attalus et Archelaus reges: Xenopõ ac Pœnus mago Duces de ea re non parum multa prodiderunt. Sed apud Romanos clariſſimi rei ruſticę conditores ſunt Portius Cato. M. Varro: Columella: atque Palladius: quibus ueluti ſolidiſſimis fulturis omnis ruſticatio inixa fulcitur: Plinium enim ut Achillem ſemper excipi par eſt. Hoſce uno uolumine cõnexos nuperrime impreſſit Benedictus bibliopola Bononienſis caſtigatius limatiusq; q̃ priores impreſſores factitauerint: Additis non paucis appendiculis: quod ueluti illicium emptori ſit: eũque faciat empturientem magis. Quicquid ideſt lector candide queſo boni conſulito.

## Tituli libri primi Palladii Rutilii


d E preceptis rei ruſticę. Titulus primus
De quattuor rebus qbus agricultura conſiſtit. ti.ii.
De aeris probatione. ti.iii.
De aqua probanda. ti.iiii.
De qualitate terrarum. ti.v.
De induſtria et neceſſariis ad rura ſententiis. ti.vi.
De agri electiõe et ſitu. ti.vii.
De ędificio. ti.viii.
De hibernis et ęſtiuis manſionibus et pauimentis. ti.ix.
De calce et arena. ti.x.
De latericiis parietibus. ti.xi.
De lumine et altitudine. ti.xii.
De cameris canniciis. ti.xiii.
De ope albario. ti.xiiii.
De tectoriis. ti.xv.
De uitãda ualle quę ꝓpter aquas diligi ſolet. ti.xvi.
De ciſternis et maltha frigidaria. ti.xvii.
De cella uinaria. ti.xviii.
De horreo. ti.xix.
De olei factorio. ti.xx.
De ſtabulis equoꝝ et boũ. ti.xxi.
De corte. ti.xxii.
De auiariis. ti.xxiii.
De columbariis. ti.xxiiii.
De turturario. ti.xxv.
De turdis. ti.xxvi.
De gallinis. ti.xxvii.
De pauonibus. ti.xxviii.
De phaſianis. ti.xxix.
De anſeribus. ti.xxx.
De piſcinis. ti.xxxi.
De fœnili paleario et lignario. ti.xxxii.
De ſterquilinio. ti.xxxiii.
De locis horti et pomarii et ſepibꝰ et ſerendi tempore. ti.xxxiiii.
De remediis orti uel agri. ti.xxxv.
De area. ti.xxxvi.
De apium caſtris. ti.xxxvii.
De apibus emendis. ti.xxxviii
De balneis. ti.xxxix.
De malthis calidaria et f[?]aria. ti.xl.
De piſtrino. ti.xli.
De inſtrũis agreſtium. ti.xlii.


Q

# PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI VIRI ILLV/ STRIS DE RE RVSTICA LIBER PRIMVS.

## De pręceptis rei ruſticę. Titulus primus.

p ARS EST PRIMA PRVDENTIAE IPSAM: cui p̃cepturuſ ſiſ:eſtimare pſoná. Neq;.n.formator agri/ colę debet artibuſ et eloquẽtia rethoreſ emulari: qđ a ple riſq; factũ eſt:q dũ diſerte loquũtur ruſticiſ:aſſecuti ſunt: ut eoꝝ doctría nec a diſſertiſſimiſ poſſit intelligi. Sed noſ recidamuſ p̃fatiõiſ morá:ne quoſ rep̃hẽdim⁹ imitemur. Dicendũ autẽ nobiſ eſt (ſi diuina fauerít) de oĩ agricultu ra et paſcuiſ et ędificiiſ ruſticiſ:ſecũdũ fabricãdi magiſtroſ:eoꝝq; ĩuẽtionibꝫ et oĩ genere eoꝝ quę uel facere: uel nutrire oportet agricolá rõne uoluptatiſ et uſufructuſ:ſuiſ tamen tẽporibuſ p uniuerſa diſtinctiſ. Sane in pomiſ hoc ſerua re cõſtitui:ut eo mẽſe quo ponẽda ſunt:ſingula cum ſua oĩ exeq̃r diſciplina.

## De quattuor rebuſ quibuſ agricultura conſiſtit. Ti. ii.

p Rimo igitur eligendi et bene colẽdi agri ratio quattuor rebꝫ cõſtat: aere aqua:terra:induſtria. Ex hiſ tria naturalia:unũ facultatiſ et uolun tatiſ eſt. Naturę eſt quod in primiſ ſpectare oportet:ut eiſ lociſ quę co lere deſtinabiſ:aer ſit ſalutariſ et clemenſ:aqua ſolubriſ et facilis uel ibi naſcenſ uel adducta uel imbre collecta:terra uero fœcunda et ſitu commoda.

## De aeriſ probatione. T. iii.

a Eriſ igitur ſalubritatẽ declarãt loca ab infimiſ ualibuſ libera:et nebu laꝝ noctibuſ abſoluta:et habitatorum conſiderata corpuſcula:ſi ei co lor ſanuſ:capitiſ firma ſinceritaſ:ĩoffenſum lumẽ oculoꝝ:puruſ audi/ tuſ:fauceſ cõmeatum liquidę uociſ exercẽt. Hoc genere benignitaſ aeriſ appro batur. Hiſ autem contraria noxium cęli illius ſpiritum confitentur.

## De aqua probanda. T. iiii.

a Quę uero ſalubritas ſic agnoſcit᷑. Primũ ne a lacunis aut palude du catur:ne de metallis originẽ ſumat:ſed ſit pſpicui coloris:neque ullo aut ſapore aut odore uitiet᷑:nullus ibi limus ĩſidat:frigus tpe ſuo mul ceat:ęſtatis ĩcẽdia moderetuſ. Sed quia ſolet his oĩbus ad ſpẽm cuſtoditis oc cultiorem noxá tectior ſeruare natura:ipſam quoq; ex ĩcolaꝝ ſalubritate noſca mus:ſi fauces bibentiũ purę ſunt:ſi ſaluo capite in pulmonibus ac thorace aut nulla eſt:aut rara cauſatio. Nam plerũq; has noxas corporis ad inferiorẽ partẽ quę ſupra ſunt corrupta demittunt. Sed ut uitiato capite ad pulmonẽ uel ſto/ macum morbi cauſa decurrat:tunc culpandus aer potius inuenitur. Deinde ſi uenter aut uiſcera uel latera uel renes nullo dolore aut inflatione uexẽtur: ſi ui tia nulla ueſicę ſunt. Hęc atq; his ſimilia ſi apud incolas pro maiori parte con ſtare uideris nec de aere aliquid nec de fontibus ſuſpiceris,

De qualitate terrarum. T. v.

i N terris uero quęrēda fœcūditas. Ne alba et nuda ſit gleba:ne macer ſabulo ſine admixtione terreni:ne creta ſola:ne arenę ſqualentes:ne ieiuna glarea:ne auroſi pulueris lapidoſa macies:ne ſalſa uel amara : ne uliginoſa terra:ne tofus arenoſus atq; ieiunus:ne uallis nimis opaca et ſolida. Sed gleba putris et fere nigra:et ad tegendā ſe graminis ſui crate ſufficiens aut mixti coloris:quę et ſi rara ſit:tamen pinguis ſoli adiunctione glutinet. Quę protulerit nec ſcabra ſint nec retorta:nec ſucci naturalis egēria ferat. Quod fru mentis dādis utile ſignū eſt:ebulum:iuncum:calamū:gramen:trifolium non macrum:rubos pingues:pruna ſiluestria. Color tamen non magnopere quęrē dum eſt:ſed pinguedo atq; dulcedo. Pinguē ſic agnoſcis. Glebā paruulā dulci aqua cō ſpargis et ſubigis:ſi glutinoſa ē et adhęret:cōſtat illi ineſſe pinguedinē. Item ſcrobe effoſſa et repleta ſi ſupauerit terra:pinguis eſt:ſi defuerit exilis:ſi cō uenerit ęquata mediocris. Dulcedo aūt cognoſcitur:ſi ex ea pte agri:quę ma gis diſplicet:glebā fictili uaſe dulci aqua madefactā iudicio ſaporis explores. Vineis quoq; utilē p hęc ſigna cognoſces. Si coloris et corporis rari aliquatenus atq; reſoluti eſt. Si uirgulta quę ꝓtulit :leuia nitida procera fœcunda ſunt: ut piros ſiluestres:prunos:rubos:cęteraq; huiuſmodi neq; intorta neq; ſterilia: neq; macra exilitate languentia. Situs uero terrarū neq; planus ut ſtagnet :neq; ꝑruptus ut defluat:neq; obrutus ut ī imū deiecta ualle ſubſidat:neq; arduus ut tēpeſtates immodice ſentiat et calores. Sed ex his oībus utilis ſemp eſt ęquata mediocritas:et uel campus aptior et humorē pluuiū cliuo fallēte ſubducēs:uel collis molliter per latera īclinata deductus:uel uallis cū quadā moderatiōe et aeris laxitate ſubmiſſa uel mons alterius culminis defenſus obiectu et a moleſtionibꝫ uētis liber auxilio aliquo:uel ſublimis aſper ſed nemoroſus et herdus. Sed cū ſint genera terrarū plurima:ut pinguis aut macra ſpiſſa uel rara ſicca uel humida:et ex his pleraq; uitioſa:tamē ꝓpter ſeminū differētiā ſępe neceſſariā: maxime ſicut ſupra dixi:eligendus eſt pinguis ac reſolutus ager:qui minimū laborē perit:et fructū maximū reddit. Secūdi meriti eſt ſpiſſus:q labore qdem maximo tamen ad uota reſpōdet. Illud uero deterrimū genus eſt:qd erit ſiccū ſimul et ſpiſſum:et macrū uel frigidū:qui ager peſtiferi more fugiendus eſt.

De induſtria et neceſſariis ad rura ſententiis. T. vi.

ſ Ed ubi hęc quę naturalia ſūt neq; humana ope curari poſſunt:diligē tiuſ eſtimauerīſ:exeq te cōuenit partem quę reſtat īduſtrię. Cuiuſ hec erit cura uel maxima:ut haſ quaſ ſubieci ex oī ope ruſtico ī primiſ de beaſ tenere ſentētiaſ. Pręſentia domini prouectuſ ē agri. Color terrę nō magno pere deſyderetur:qa bonitatiſ incertuſ ē auctor. Genera oīum ſurculorū uel fru gum pręclara:ſed terriſ tuiſ ex pra cōmitte. In nouo enī genere ſeminū ante ex perimentū nō ē ſpeſ tota ponenda. Lociſ humidiſ ſemina citiuſ q̄ ſicciſ degenerant:quare ſubīnde ſuccurat electio. Ferrarii lignarii:doliorum cuparumq;

factores neceſſario habendi ſunt:ne a labore ſoléni ruſticos cauſa deſiderandę
urbis auertat. Locis frigidis a meridie uinea ponantur:calidis a ſeptentrione:
téperatis ab oriente:uel (ſi neceſſe ſit) occidente. Operarum ratio unũ modũ tene
re non poteſt in tanta diuerſitate terrarum:et ideo ſoli et prouincię conſuetudo fa
cile oſtendet:quis modus unãquãq; rem faciat ſiue in ſurculis ſiue ĩ omni ge-
nere ſatorum. Quę florent cõſtat non eſſe tangenda. Bene eligi ſerenda non poſ-
ſunt:niſi hoc officium prius eligens aſſumat. In rebus agreſtibus maxime offi
cia iuuenũ cõgruunt:imperia ſeniorum. In uitibus putãdis tria cõſiderãda ſunt:
fructuũ ſpes ſucceſſura materies:locus q ſeruet ac reuocet. Vitẽ ſi maturius pu-
tes plura ſarmẽta:ſi ſerius:fructus plurimos cõſequeriſ. De locis deterrimis ſi
cut arbores ita homines cõuenit ad meliora trãſferre. Poſt bonã uĩdemiã ſtric
tiuſ:poſt exiguã latiuſ puta. In omni ope inſerendi putandi ac recidendi duriſ
et acutis utere ferramentis. In uite uel arbore quę faciẽda ſunt:p age ante aptio
nem floris et gemmę. In uineis aratro pretermiſſa:foſſor emendet. Locis cali-
dis ſiccis apricis pampinãdum non eſt:cum magis uites oportet opiri. Et ubi
uineas uulturnus exurit aut flatus aliquis regionis inimicus: uitem tegamuſ
ſtraminibuſ uel aliunde quęſitiſ. Ramuſ lętuſ uiridiſ et ſterilſ ĩ media olea ab
ſcindenduſ eſt:uelut totiuſ arboriſ inimicuſ. Sterilitaſ et peſtilẽtia ęquo modo
fugienda ſunt. In paſtinato ſolo inter nouellaſ uiteſ omnino nihil ẽ cõſerẽdũ:
Gręci iubent exceptiſ caulibuſ:tertio anno quę libebit iniungere. Omnia legu
mina gręciſ auctoribuſ ſeri iubentur in ſicca terra:faba tantũmodo in humida
debet ſpargi. Domino uel colono confinia poſſidenti qui fundum uel agrum
ſuum locat:damniſ ſuiſ ac litibuſ ſtudet. In agro periclitantur interiora:niſi co
lãtur extrema. Omne triticũ ſolo uliginoſo poſt tertiam ſationem in genuſ ſa
liginiſ cõmutatur. Tria mala ęque nocẽt:ſterilitaſ:morbuſ:uicinuſ. Qui terrã
ſterilẽ uineiſ occupat:et laboribuſ ſuiſ et ſumptibuſ eſt inimicuſ. Cãpi largiuſ
uinũ colleſ nobiliuſ ferũt. Aquilo uiteſ ſibi obiectaſ fœcũdat:auſter nobilitat.
Ita ĩ arbitrio noſtro ẽ:pluſ habeamuſ an meliuſ. Neceſſitaſ feriſ caret. Quãuiſ
temperatiſ agriſ ſerendum ſit:tamen ſi ſiccitaſ longa eſt:ſemina occata tutiuſ
in agriſ q̃ in horreiſ ſeruabunť. Vię malitia ęque et uoluptatiſ et utilitatiſ ad-
uerſa eſt. Qui colit:grauem tributiſ creditorem patitur:cui ſine ſpe abſolutiõis
aſtrictuſ eſt. Qui arando crudũ ſolũ inter ſulcoſ relinquit:ſuiſ fructibuſ dero-
gat:terrę ubertatẽ infamat. Fœcũdior eſt culta exiguitaſ:q̃ magnitudo neglec
ta. Nigraſ uiteſ omnino repudieſ:niſi ĩ prouinciiſ et eiuſ generiſ quo aciaticiũ
fieri cõſueuit. Lõgiuſ ãminiculũ uitiſ ĩcrementa ꝓducit. Tenerã et uiridẽ uitẽ
ferri acie ne recidaſ. Oĩs inciſura ſarmẽti auertatur a gẽma:ne eã ſtilla quę flue
re cõſueuit extĩguat. Pro macie uel ſoliditate uitiũ nutriẽda ſarmenta putator
iniũgat. Terra ꝓfũda(qđ gręci aſſerũt)oleę grãdeſ arboreſ efficit:fructuſ mino
reſ et aq̃toſ ac ſeroſ magiſq; amurcę ꝓxioſ. Aer oleaſ tepiduſ iuuat et uẽtiſ me
diocribꝰ ſine ui et horrore pflabiliſ. Vitiſ.quę ad iugũ colit̃ p ętateſ ad hoc ꝓ-

ducēda eſt:ut lociſ moleſtioribuſ quattuor pedibuſ a terra :placidioribuſ uero
ſeptē ſūmitaſ eı9 īſurgat. Hortuſ q cęlo clęmēti ſubiacet:et fontāo hūore pcur
ritur:ppe eſt liber ſit:et nullā ſerēdi diſciplinā reqrat. Subligatio acerbiſ uuiſ fa
ciēda ē:quādo excutiendi aut rūpendi acini nulla formido eſt. Ligatura in ui
tibuſ locū debet mutare:ne unū ſemp aſſiduitaſ cōterat uinculoꝝ. Foſſorem ſi
aptuſ uitiſ oculuſ uiderit:cęcabit̄ ſpeſ magna uindemię:ideo dū eſt clauſa fo/
dietur. Terrę altitudinem:cū fœcūditate ſi ad frumenta duobꝰ pedibꝰ explora:
quattuor uero ſi ad arbuſta uel uiteſ. Vitiſ nouella ut facile īcremētū dilecta cō
ſequit̄:ita īteritū celerē ſi negligat̄ īcurrit. Modū tene ęſtimatiſ facultatibꝰ tuiſ
ī aſſūptiōe culturę:ne ſupatiſ uiribuſ excedēte mēſura turpiter deſeraſ qd arro/
gāter aſſumiſ. Semina pluſq̄ annicula eſſe non debent:ne uetuſtate corrupta nō
pdeant. Frumētum colliſ grano robuſtiuſ ſed mēſurę minuſ refundet. Omnia
quę ſerunt̄:creſcēte luna et diebuſ tepidiſ ſunt ſerenda:nam tepor uocat:friguſ
īcludit. Si tibi ager eſt ſiluiſ īutilibuſ tectuſ:ita eū diuide.ut loca pinguia puraſ
reddaſ noualeſ. Loca ſterilia ſiluiſ tecta eē patiariſ:qa illa naturali ubertate reſpō
dent:hęc beneficio lętantur incendii. Sed ſic urēda diſtingues:ut ad incenſum
agrum poſt quinquēniū reuertaris:ita efficies ut ęqualiter uel ſterilis gleba cū
fœcūditate contendat. Gręci iubent oliuam:cū plantatur et legitur :a mundis
pueris atq; uirginibus operandum. Credo recordari arbori huic eſſe pręſulem
caſtitatem. Nomina frumentorum ſuperfluum eſt pręcipere:quę aut loco ſub/
inde aut ętate mutantur. Hoc ſatis eſt:ut eligamus pręcipua in ea regione:quā
colimus:uel exploremus aduecta. Lupinus et uicia pabularis ſi uirides ſucci/
dātur:et ſtatī ſupra ſectas eorum radices aretur:ſtercuris ſimilitudine agros fœ
cundant:quę ſi ex ſe aruerint anteq̄ pſcindas:in his terrę ſuccus aufertur. Ager
aquoſus plus ſtercoris quęrit : ſiccus minus. Calidis maritimis ſiccis apricis
campeſtribus locis omne opus uinearum maturius īchoet̄: frigidis mediter/
raneis humidis opacis montanis locis tardius:quod non ſolū de mēſibus aut
diebus dixerim:ſed horis opandi. Omne opus ruſticū cum fieri pręcipit̄: neq;
cito eſt:ſi ante quindecim dies:neq; tarde ſi poſt quindecim fiat. Frumēta oīa
maxime lętātur patenti campo et ſoluto et ad ſolem recliui. Spiſſa et cretoſa et
humida terra bene far et triticum nutrit:hordeum ſoluto delectat̄ et ſicco. Nā
ſi in lutoſo agro ſpargat̄ morietur. Trimeſtris ſatio lociſ frigidiſ niuoſiſ cōue/
nit:ubi qualitaſ ęſtatiſ humecta eſt:cęteriſ raro reſpondet euentu. Semen trime
ſtre lociſ tepidiſ meliuſ reſpondebit:ſi ſerat̄ autūno. Si neceſſitaſ coget de ſalſa
terra ſperari aliquid:poſt autūnum plantanda eſt uel cōſerenda:ut malitia eiuſ
hyberniſ ībribuſ eluatur. Aliquid etiam terrę dulciſ uel arenę fluuialiſ ſubiiciē
dū ē:ſi illi uirgulta cōmittimuſ. Seminariū mediocri terra īſtituere debemuſ:
ut ad meliorem quę ſata fuerint transferantur. Lapideſ qui ſuperſunt hyeme ri
gēt:ęſtate ferueſcūt:iccirco ſatiſ arbuſtiſ et uitibuſ nocent:quid enim latēti p/
ſunt in terriſ calidiſ et ſiccaſ : dūmodo eiſ terra ſubſit? Terra quę circa arbores

mouetur ita eſt uicibus ꝑmutanda:ut ei quę in ſūmo fuerat:ima ſuccedat. In
lętandis arboribus crates faciemus terram prius trūco admouētes et mox lę/
tamen:ut ſic opus natura beneficii alternante cumuletur. Agri pręſulem non
ex dilectis et tenere educatis ſeruulis ponas:quia fiduciam pręteriti amoris ad
impūitatem culpę pręſentis expectat.

De agri electione uel ſitu. T. vii.

N eligendo agro uel emendo conſiderare debebis:ne bonū naturalis
i fœcunditatis colentium deprauauerit inertia:et indegeneres ſurculos
uber ſoli feracis expēderit:qđ quāuis emēdari poſſit īſitione melioꝝ:
tamen haꝝ reꝝ ſine culpa melior uſus eſt:q̄ cū ſpe corrigendi ſerus euentus. In
ſeminibus ergo frumētoꝝ pręſens emēdatio poterit eſſe. In uineis maxime cō
ſiderandū atq; uitandū eſt:qđ pleriq; fecerūt ſtudendo famę tantum:et latitu
dini paſtinoꝝ ſemina uitiū ſtatuentes uel ſterilia uel ſaporis indigni qđ grandi
tibi labore cōſtabit ut corrigas:ſi agrū cōpareſ uitiis talibus occupatū. Poſitio
ipſius agri qui eligendus eſt:ea ſit. In frigidis ꝓuinciis orienti aut meridiano
lateri ager eſſe debet oppoſitus: ne alicuius magni mōtis obiectu:his duabus
ꝑtibus excluſis algore rigeſcat:aut ꝑ ꝑtē ſeptētrionis remoto:aut per occidē/
tis in ueſperam ſole dilato. In calidis uero ꝓuinciis pars potius ſeptentriōis op
tanda ē:quę et utilitati et uoluptati et ſaluti ęqua bonitate reſpondeat. Si uici/
nus ē fluuius:ubi ſtatuimus fabricę ſedē parare:eius debemus explorare natu
rā:qa plerūq; qđ exalat inimicū eſt:a quo (ſi talis ſit) cōueniet refugere,cōdito
rē. Palus tamen oīmodo uitāda eſt:pręcipue quę ab auſtro ē uel occidēte:et ſic
cari cōſueuit ęſtate ꝓpter peſtilētiā uel aīalia inimica quę generat.

De ędificio. T. viii.

Edificiū ꝓ agri merito et ꝓ fortuna domini oportet īſtitui. Quod ple
a rūq; imodice ſumptū difficilius eſt ſuſtinere q̄ cōdere. Ita igiť ęſtimā
da eſt eius magnitudo:ut ſi aliquis caſus incurrerit: ex agro ī quo eſt
unius anni aut ad multū biennii penſione repareť. Ipſius autē prętorii ſitus ſit
loco aliquatenus erectiore et ſicciore q̄ cętera ꝓpter iniuriam fundamentoꝝ:et
ut lęto fruať aſpectu. Fundamenta autē hoc modo ponēda ſunt:ut latiora ſint
ex utraque parte ſemipedis ſpatio:q̄ parietis corpus increſcet. Si lapis uel toſus
occurrat facilis cauſa eſt collocādi:in quo ſcupi tantū fundamenti forma debe
bit unius pedis altitudine uel duoꝝ. Et ſi ſolida uel conſtricta inuenietur argil
la.v.uel.vi.pars altitudinis eius:quę ſupra terrā futura ē:fundamētis deputeť.
Quod ſi terra laxior fuerit:modo maioris altitudinis obruantur: donec mun
da ſine ruderꝝ ſuſpitione occurrat argilla. Quę ſi omnino deſit:quartam mer/
ſiſſe ſufficiet. Studēdū pręterea ut hortis et pomariis cigi poſſit aut pratis. Sed
totuſ fabricę tractuſ uniuſ lateriſ lōgitudine:ī quo fronſ erit:meridianā ꝑtē re/
ſpiciat ī prīo āgulo excipiēſ ortū ſoliſ hyberni: et paululū ab occidēte auertať
hyemali. Ita ꝓueniet:ut ꝑ hyemē ſole illuſtreť:et caloreſ eiuſ ęſtate nō ſentiat.

De hybernis et ęſtiuis maſionibꝫ et pauimentis. T. ix.

f Orma tamen debet eſſe eiuſmodi: ut ad habitationem breuiter collectas et ęſtati et hyemi prębeat manſioneſ. Quę hyemi paranť ita ſint conſtitutę: ut poſſit eas hyberni ſolis totus ppemodu curſus hilarare. In his pauimenta opportua eſſe debebunt. Primu in fabricis planis earum obſeruadum eſt: ut ęqualis et ſolida contignatio fiat: ne gradus ambulantiu tremor fabricę titubantis excutiat. Deinde ut aſſeres quernę cum ęſculeis no miſceantur. Nam quercus humore concepto cum ſe cœperit ſiccare torqueť: et rimas in pauimento faciet: ęſculus autę ſine uitio durat. Sed ſi quercu ſupperete ęſculus deſit: ſubtiliter quercus ſicceť: et traſuerſus atꝗ directus duplex ponať ordo tabularu clauis frequentibus fixus. De aceruo aut fago aut fraxino diutiſſime tabulata durabunt: ſi ſtratis ſuper paleis uel filice humor calcis nuſq̃ ad tabulati corpus accedat. Tunc ſuper ſtaruminabis rudus.i.ſaxa contuſa duabꝫ partibꝫ et una calcis temperante conſtitues. Hoc cu ad.vi.digitoꝝ craſſitudine feceris et regula exploraris ęquale. Si loca hyemalia ſunt: tale pauimentum debebis imponere: i quo uel nudis pedibꝫ ſtantes miniſtri hyeme no rigeſcat. Inducto itaque rudere uel teſtatio pauimento congeſtos et calcatos ſpiſſe carbones cum ſabulone et fauilla et calce permiſceſ: et huius impeſę craſſitudine ſex unciis iubebis imponi: quod exequatum nigra pauimenta formabit: et ſi qua fundenť ex poculis uelociter rapta deſugent. Sed ſi ęſtiuę manſiones ſut: orientem ſolſtitialem et partem ſeptetrionis aſpiciant: et uel teſtatiu (ſicut ſupra diximus) accipiant pauimetum uel marmora uel teſſeraſ aut ſcutulaſ: quibuſ ęquale reddatur anguliſ lateribuſq coniunctiſ. Si hęc deerunt ſupra marmor ruſum ſternať: aut arena cum calce inducta leuigetur.

De calce et arena. T. x.

p Reterea ſcire eſt neceſſariu conſtruenti: quę calciſ et arenę natura ſit utiliſ. Arenę ergo foſſicię genera ſunt tria. Nigra: cana: ruſſa. Omniu pcipue ruſſa melior. Merito ſequetiſ eſt cana. Tertiu locu nigra poſſidet. Ex hiſ quę copheņſa manu edit ſtridoreſ: erit utiliſ fabricati. Ite ſi pano uel linteo cadidę ueſtiſ inſpſa et excuſſa nihil maculę reliquerit aut ſordiſ: egregia e. Sed ſi foſſiliſ arena non fuerit: de fluminibꝫ glarea aut littore colligeť. Marina arena tardiuſ ſiccať. et ideo no continue ſed itermiſſiſ temporibꝫ conſtruenda eſt: ne opuſ onerata corrupat: cameraꝝ quoq tectoria ſalſo humore diſſoluit. Nam foſſilleſ arenę tectoriiſ et cameriſ celeri ſiccitate utileſ ſunt: melioreſque ſi ſtatim cu effoſſę ſunt miſceanť. Nam diutino ſole: aut pruina: aut imbre uaneſcut. Fluuiales tectoriiſ magiſ poterut couenire. Sed ſi uti neceſſe ſit mariſ arena erit comodum priuſ eam lacuna humoriſ dulciſ imergi: ut uitiu ſaliſ aquiſ ſuauibuſ elota deponat. Calcem quoque ex albo ſaxo duro uel tiburtino aut columbino fluuiali coquemuſ aut rubro aut ſpongia aut poſtremo marmore. quę erit ex ſpiſſo et duro ſaxo ſtructuriſ conuenit: ex fiſtulo uero aut moli/

ori lapide tectoris adhibetur utilius. In duabus arenę partibus calcis una mi/
ſcēda eſt. In fluuiali uero arena ſi tertiā partē teſtę coctę addideris: operū ſolidi
tas mira pręſtabit. De latericiis parietibus. T. xi.

Vod ſi latericios parietes ī pręrorio facere uolueris: iſtud ſeruare debe
q bis: ut pfectis parietibus in ſummitate quę trabibus ſubiacebit: ſtruc/
tura teſtacia cum coronis pminentibus fiat ſexquipedali altitudine:
ut ſi corruptę tegulę aut imbrices fuerint: parietem non poſſint penetrare p plu
uiam. Deinde puidendū eſt: ut ſiccis et aſperatis parietibus latericiis inducat
tectorium: qđ humidis ac leuibus adhęrere non poterit: et ideo tertio eos priuſ
debebis obducere: ut tectorium ſine corruptione ſuſcipiant.

De lumine et altitudine. T. xii.

N primis ſtudendū eſt in agreſti fabrica: ut multa luce clareſcat. Dein
i de ut partes temporibus diuiſas ſicut ſupradixi cōgruis partibus offe
ramus: ideſt ęſtiuas ſeptētrioni: hybernas meridiano: uernas et autū/
nales oriēti. Mēſura uero hęc ſeruāda ē in tricliniis atq; cubiculis: ut quāta lati
tudo uel lōgitudo fuerit: ī unū cōputet: et eius medietas ī altitudinē cōferat.

De cameris canniciis. T. xiii.

Ameras in agreſtibus ędificiis ex ea materia utilius erit formare: quę
c facile inueniet. In uilla itaque aut tabulis faciemus aut cannis: hoc ge
nere. Aſſeres ligni gallici uel cupſſi directos et ęquales conſtituemus ī
eo loco: ubi camera faciēda eſt: ita ordinatoſ: ut īter ſe ſexquipedaliſ mēſura ſit
uacua. Tunc eos cathenis ligneis ex iunipero aut oliua aut buxo aut cupreſſo
factis ad contignationem ſuſpendemuſ: et binas inter eos perticas dirigemuſ
tomicibus alligataſ. Poſtea paluſtrem cannam uel hanc craſſiorem: quę in uſu
eſt contuſam facta et ſtrictim iuncta crate ſubnectimus: et p omne ſpatium cū
ipſis aſſeribuſ et pticis alligabimuſ. Dehinc primo impenſa pumica induemuſ
et trulla ęquabimuſ: ut inter ſe cannarum membra conſtringat. Poſt arena et
calce coęquabimuſ. Tertio tuſi marmoris puluerē mixtū cū calce ducemuſ: et
poliemus ad ſūmū nitorē. De ope albario. T. xiiii.

Pus quoq; albarium ſępe delectat: cui calcem debebim9 adhibere: cū
o multo tēpore fuerit macerata. Ergo ut utilem pbeſ: aſcia calcem quaſi
lignum dolabiſ. Si nuſq̄ acies eius offenderit: et ſi quod aſcię adhęret:
fuerit molle atq; uiſcoſum: conſtat albariiſ operibuſ conuenire.

De tectoriiſ. T. xv.

Arietum uero tectura ſic fiet fortiſ et nitida. Primo trulliſ frequentet
p īductio. Cum ſiccari cœpit: iterum īducatur et tertio. poſt hęc tria co/
ria ex marmoreo grāo coopiatur ad trullam. Quę īductio ante tādiu
ſubigenda eſt: ut rutrū quo calx ſubigit: mundum leuemuſ. Hęc quoq; mar/
moriſ grani īductio cum ſiccari īceperit: aliud corium ſubtiliuſ oportet īponi:
ſic et ſoliditatem cuſtodiet. et nitorem.

De uitanda ualle. T. xvi.

Itandum eſt autem : quod pleriq; fecerũt aquę cauſa: uillaſ in infimiſ
u uallibuſ mergere: et paucoꝝ dieꝝ uoluptaté pręferre habitatoꝝ ſaluti.
Quod etiã magiſ metuemuſ: ſi ꝓuincia quã colimuſ: de morbiſ ęſta/
te ſuſpecta eſt. Cui ſi fonſ deſit aut puteuſ: ciſternaſ conſtruere cõueniet: quibuſ
omnium conduci poſſit aqua tectorum. Fiunt autem hoc modo.

De ciſternis et maltha frigidaria. T. xvii.

Igninis parietibus magnitudo ea: cui delectaris et ſufficis : cõſtruatur
c longior magiſq̃ latior. Huius ſolũ alto rudere ſolidatum relicto fuſo
ris loco teſtacei pauimẽti ſupfuſione leuiget͛. Hoc pauimẽtum omni
cura terendum eſt ad nitores: et lardo pingui decocto aſſidue ꝑfricãdũ. Quod
ubi deducto humore ſiccatũ eſt: ne rimis in aliqua parte findat͛: etiã parietes ſi
mili corio uelent͛ obducti: et ita poſt diuturnã et ſolidã ſiccitaté aquę prębeat͛
hoſpitiũ. Anguillas ſane piſceſq; fluuiales mitti i his paſciq; cõueniet: ut hoꝝ
natatu aqua ſtans agilitatem currẽtis imitet͛. Sed ſi aliquãdo in quocũq; loco
pauimenti uel parietis tectũ ſuccũbat: hoc genus malthę adhibebimus: ut hu
mor in exitũ nitẽs poſſit includi. Rimas et lacũas ciſternaꝝ piſcinas et puteos
ſarciemus hoc genere. Et ſi humor ꝑ ſaxa manabit: picis liquidę quãtum uo/
lueris: et tantũdem ſumes unguinis qđ uocamus axungiam uel ſeuum. Tunc
in olla utrũq; miſcebis: et donec ſpumet: coques. Deinde ab igne remouebis.
Cũ fuerit eadem refrigerata ꝑmixtio: calcem minutim ſuꝑ adiicies: et ad unũ
corpus omnia mixta reuocabis. Cũq; uelut ſtrigmentum feceris : inſeres locis
corruptis ac manantibus: et ꝓſſum ſũma denſitate calcabis. Salutare erit aquas
illuc ꝑ tubos fictiles duci: et optis ĩmeare ciſternis. Nam cęleſtis aqua ad bibẽ
dum omnibus antefert͛: ut et ſi fluens adhiberi poſſit: quę ſalubris non eſt: la/
uacris debeat et hortoꝝ uacare culturę.

De cella uinaria. T. xviii.

Ellam uinariã ſeptentrioni debemus habere oppoſitã frigidã uel ob/
c ſcurę ꝓximã lõge a balneis ſtabulis fumo ſterquilinũs ciſternis aquiſ
et cęteris odoris horrẽdi: ita ĩſtructã neceſſariis ut nõ uincat͛ a fructu:
ſic autẽ diſpoſitã ut baſilicę ipius forma calcatoriũ loco habeat altiore cõſtruc
tum. Ad qđ inter duos lacus qui ad excipenda uina hinc inde deꝓſſi ſint : gra
dibus tribus fere aſcẽdat͛ aut quattuor. Ex his lacubus canales ſtructi uel tubi
fictiles circa extremos parietes currãt : et ſubiectis lateri ſuo doliis per uicinos
meatus manãtia uina defundãt. Si copia maior ẽ: mediũ ſpatiũ cupis deputa/
bit͛: quas ne ambulacra ꝓhibeãt: uaſellis altioribus ĩpoſitas uel ſupra dolia poſ
ſumus collocare ſpatio inter ſe lõgiore diſtãtes: ut (ſi res exigat) currẽtis trãſi/
tuſ poſſit admitti. Quod ſi cupiſ locũ ſuũ deputabimuſ: iſ locuſ ad calcatorii
ſimilitudinẽ podiiſ breuibuſ et teſtacio pauimẽto ſolidet͛: ut etiã ſi ignorata ſe
cupa diffudent: lacu ſubdito excipiant͛ nõ pitura uina quę fluxerint.

De horreis. T. xix.

Irus horreoꝝ q̄uis ipſam deſidéret pre̊ et ſupior er lōge ab oī humore
ſ er letamine et ſtabulis ponēdus ē frigidus uētoſus et ſiccus:cui ꝓui-
dēdū ſtructurę diligētia ne rimis poſſit abrūpi. Solū ergo omne bipe
dis ſternat̃ uel minoribꝰ laterculis :quos ſuffoſſo teſtacco pauimēto debemus
īprimere. Tūc diuiſas cellas (ſi magnus ſperabit̃ ſeminū modus) grano cuiqꝫ
tribuemus:et ſi terrę pauperies minora ꝓmittit:uel craticiis podiis erūt diſcer
nenda granaria uel uimineis uaſculis redditus tenues colligemus. Sed factis
granariis amurca luto mixta parietes linunt̃. Cui andi oleaſtri folia uel oliuę
ꝑ paleis adiiciunt̃:quo tectorio ſiccato rurſus amurca reſpgit̃: quę ubi ſiccata
fuerit:frumēta cōdentur. Hęc res gurgulionibus et cęteris noxiis animalibus
inimica eſt. Aliq coriādri folia frumētis miſcēt ad ſeruādū ꝓfutura. Nihil ta-
men diu cuſtodiēdis frumētis cōmodius erit:q̄ ſi ex areis in alteꝝ locū uicinū
trāſfuſa refrigerētur aliquātis diebꝰ:atqꝫ ita horeis īferant̃. Negat Columella
uētilāda eſſe frumēta:qa magis miſcētur aīalia totis aceruis : quę ſi nō moueā
tur:ī ſūmitate īfra mēſurā palmi ſubſiſtēt:et hoc uelut corrupto corio cętera il
lęſa durabūt. Aſſeruit idē noxia aīalia ultra predictā menſurā nō poſſe genera
ri herba. Herba coniza ſicca (ut gręci aſſerūt) ſubſtrata frumentis addit ęrati.
Ab horreis tamen auſter debet eſſe aduerſus. De olei factorio. T. xx.

Learis cella meridiāis ſit obiecta ptibꝰ et cōtra frigus munita ut illi ꝑ
o ſpecularia debeat lumen admitti. Ita et opas quę hyeme futurę ſunt
nullus algor īpediet:et oleū cū ꝓmetur adiutū teporibꝰ frigore nō ua
lebit aſtringi. Trapetis et torulis et prēlo nata eſt eius forma:quam cōſuetudo
dictabit. Receptacula olei ſemp mūda ſint : ne nouo ſapore īfecta ueteri rācore
corrūpant̃. Ac ſi qs maiori diligentię ſtudet:ſubiectis hic ide cuniculis paui-
mēta ſuſpēdat:et ignē ſugerat fornace ſuccēſa. Ita purus calor olei cellā ſine fu
mi nidore uaporabit:quo ſępe infectum colore corrūpitur et ſapore.

De ſtabulis equoꝝ uel boum. T. xxi.

Tabula equoꝝ uel boū meridianas qdē reſpiciāt ptes:nō tamē egeāt
ſ a ſeptētrione luminibꝰ:quę ꝑ hyemē clauſa nihil noceāt:ꝑ eſtatē pa-
tefacta refrigerēt. Ipa ſtabula ꝓpter ungulaſ aīaliū ab oī hūore ſuſpēſa
ſint. Boues nitidiores fiēt:ſi focū ꝓxīe habeāt:et ignē intēdāt. Octo pedes ad
ſpatiū ſtādi ſingulis boū paribꝰ abūdāt:et ī porrectōe.xv.plātę roborez ſuppo
nātur ſtatōibꝰ equoꝝ:ut iacētibꝰ molle ſit:ſtātibꝰ durū. De corte. T. xxii.

Ors ad meridiē pateat:et obiecta ſit ſoli qa facilius erit ꝓpterea : quę
c īſūt aīalia. Ad eſtatis rēpandū calorē porticus furcis aſſeribꝰ et frōde
formari:quę uel ſcādulis uel (ſi copia ſuppetit) tegulis:uel ſi facili⁹ et
ſine īpēſa placuerit tegētur caricibꝰ aut geniſtis. De auiariis. T.xxiii.

Irca parietes cortis extremos auiaria faciēda ſūt:qa ſtercus auiū maxi
c me neceſſariū eſt agriculturę excepto anſerū lętamine : qd ſatis oībus

inimicū ē. Sed habitacula cęteraꝗ auiū maxime neceſſaria ſunt.

De columbariis. T. xxiiii.

Olumbariū uero pōt accipe ſublimis una turricula ī pręτorio cōſtitu c ta leuigatis ac dealbatis parietibꝫ:in qbus a.iiii.ptibus (ſicut mos eſt) feneſtrellę breuiſſimę fient:ut colūbas ſolas ad introitū exitūq; pmittant. Nidi figurētur interius. A muſtelis turę fient:ſi inter eas uetus ſpartea p/ iiciatur:q̄ aīalia calciātur:ut eā ſecreto nō uidētibꝫ aliis unus attulerit:nō per/ eunt. Et neq; locū deſerūt:ſi p oēs feneſtraſ aliqd de ſtrāgulari hoiſ loro aut uī/ culo aut fune ſuſpendas. Inducūt alias:ſi cumīo paſcantur aſſidue:uel hirci ala rū balſami liquore tangantur. Fœtus frequētant:ſi hordeum torrefactū uel fa bā uel herbū ſępe cōſumāt. Trigīta autē colūbis uolātibus diurni tres ſeſtarii tritici ſufficiēt aut creturę:ita ut herbū fœtus gratia mēſibꝫ prębeamus hybernis. Rutę ramulos pluribus locis oportet cōtra aīalia inimica ſuſpendere.

De turturibus. T. xxv.

Ed colūbari cellę:duo ſubiecta cubicula fiant. Vnū breue et ppe ob/ ſ ſcuꝝ:quo turtures claudi poſſint:quos nutrire facillimū eſt. Nā nihil expetūt:niſi ut ęſtate:q̄ ſola maxīe pigueſcūt:triticū uel miliū mulſa maceratū ſemp accipiāt. Semodius unus diurnꝰ cētū uigiti turturibꝫ ſufficit. Aqua ſane eis frequēter mūdior debet offerri.

De turdis. T. xxvi.

Liud uero cubiculū turdos nutriat:qui ſi alieno tēpore ſaginētur: et a uoluptatē tibi et redditū maximū pręſtāt parcitati beneficium mini ſtrāte luxuria. Fit autē locus mūdus et lucidus et undiq; leuigatus. Trāſuerſę ī hoc pticę figūtur:qbus poſſint poſt īcluſū uolatū ſedere. Rami ēt uirides ſępe mutētur. Caricę tūſę mixtiſ pollinibuſ largiſſime prębeātur. Myrti etiā ſi facultas ē lētiſci oleaſtri ederę arbuti ſemina īterdū ad excludēda faſtidia et maxime aqua mūda pbeatur. Claudātur illeſi et recēter capti mixtis aliquibus ante nutritiſ:quoꝝ ſocietate ad capiēdoſ ciboſ pauidā nouę captiuitatiſ mœſtitudinē cōſolentur.

De gallinis. T. xxvii.

Allinaſ educare nulla mulier neſcit. Hoc de hiſ pręcepiſſe ſufficiat:ut g fimo et puluere utātur et cinere. Sint pręcipue nigrę aut flaui coloriſ. ſed albę uitētur. Vinacię cibo ſterileſcūt: hordeo ſemicocto et parere ſępe cogūtur:et reddūt oua maiora. Duobuſ cyathiſ hordei bene paſcitur una gallīa. Supponēda ſunt hiſ ſemp oūa numero īparia luna creſcente a deciā uſq; ī quītādecimā. Pituita hiſ naſci ſolet:quę alba pellicula līguā ueſtit extremā. Hęc leuiter unguibuſ uelliť:et locuſ cinere tāgitur et allio trito plaga mūdata cōſpgitur. Itē allii mica trita cū oleo faucibꝫ īſeritur. Staphiſ ēt agria prodeſt: ſi cibiſ miſceatur aſſidue. Si amaꝝ lupinū comedāt:ſub oculiſ illiſ grana ipa p cedūt:quę niſi acu leuiter aptiſ pelliculiſ auferātur:extinguūt. Oculoſ portulacę ſucco foriſecuſ et mulieriſ lacte curemuſ:uel hāmōiaco ſale:cui mel et ciminū ęquale miſcentur. Pediculoſ eaꝝ perimit ſtaphiſagria et torrefactū ciminū

paria et pariter tunſa cũ uino et amari lupini aqua: ſi penetret ſecreta pennaꝝ.

De Pauonibus. T. xxviii.

P Auones nutrire facillimũ ẽ: niſi eis fures aut aĩalia inimica formides: q̄ ꝑ agros uagãtes plurimũ ſponte ſe paſcunt: pulloſq; educunt: altiſſimas ueſpere arbores petũt. Vna his cura debetur: ut incubãtes ꝑ agrũ fœminas: quę hoc paſſim faciũt: a uulpe cuſtodias. Ideo in ĩſulis breuibus meliori ſorte nutriuntur. Vni maſculo fœminę. v. ſufficiũt. Maſculi oua et pullos ſuos perſequũtur uelut alienigenas priuſq̄ illis criſtaꝝ naſcat̃ ĩſigne. Ab idibus februariis calere incipiunt. Faba leuiter torrefacta ĩ libidinẽ ꝓuocãtur: ſi eis qn to quoq; die tepida prebeatur. Sex cyathi uni ſufficiũt. Cupidinẽ coeundi maſculus cõfitetur: quotiẽs circa ſe amictũ caudę gẽmantis incuruat: et ſingulaꝝ capita occulta pennaꝝ locis ſuis exerit cũ ſtridore procurrens. Si oua pauonũ gallinis ſupponãtur excuſatę matres ab ĩcubatiõe tribus uicibus ꝑ ãnũ fœtus edunt. Primus ꝓus quinq; ouoꝝ: ſecũdus quattuor: tertius triũ uel duoꝝ eſſe cõſueuit. Sed electę (ſi hoc placuerit) nutrices gallinę ſint: quę a primo incremẽto lunę nouẽ diebus habeãt. ix. oua ſuppoſita. v. pauonina et cętera ſui generis. Decia die oĩa gallinacea ſubtrahãtur: et alia tũc gallinacea totidem recẽtia ſupponãtur quot ablata ſunt: ut triceſima luna: hoc ẽ expletis. xxx. diebus poſſint cũ pauoninis ouis apiri. Oua aũt pauonũ quę gallinę ſubiecta ſunt ſępe manu cõuertãtur: quia hoc ipſa facere uix ualebit. Vnã ꝑtem oui notabis: ut te ſubinde cõuertiſſe cognoſcas: Maiores tamen gallinas oportet eligere: nã minoribus pauciora ſuppones. Natos ſi ad unã trãſferre a pluribus uelis: dicit Columella uni nutrici. xxv. ſufficere. Mihi uero ut bene educi poſſint: uidet̃. xv. ſatis eẽ. Primis diebus far hordei cõſperſũ uino pullis dabit̃: uel undecũq; cocta pulticula et refrigerata. Poſtea adiiciet̃ porꝝ cõciſũ uel caſeus recens: ſed exp̄ſſus: nã ſerũ pullis nocet. Locuſtę etiã pedibus ablatis ꝓbent̃. Ita paſcendi ſunt uſq; ad ſextũ diẽ. Deĩde hordeũ poteris prębere ſolẽniter. Triceſimo quĩto tamẽ die poſtq̄ nati ſunt: et ĩ agrũ tuto eiici poſſunt comitãte nutrice paſcẽdi: cuius ſingultu reuocantur ad uillã. Pituitas uero et cruditates his remediis ſubmouebis: quibꝫ gallina curat̃. Maximũ illis piculũ ẽ: cũ incipit criſta ꝓduci: nã patiũtur lãgores ĩfantũ ſimilitudine: cũ illis tumẽtes gingiuas dẽticuli apire nitũtur.

De Phaſianis. T. xxix.

I N phaſianis nutriẽdis hoc ſeruãdũ ẽ: ut nouelli ad creãdos fœtus parentur: id ẽ qui ãno ſupiore ſunt editi. Veteres. n. fœcũdi eſſe non poſſunt. Ineunt fœminas mẽſe martio uel aprili: Duabus unus maſculus ſufficit: qa cęteras aues ſalacitate nõ equat. Semel in ãno fœtus creabũt. Vigĩti fere ouis pariẽdi ordo cõcludet. Gallinę his melius incubabũt: ita ut. xv. phaſianina oua nutrix una cocpiat: cętera ſui generis ſupponãtur. In ſupponendo de luna et diebꝫ quę ſũt ĩ aliis dicta: ſeruẽtur. Triceſimꝰ dies maturos pullos ĩ lumĩe mittet. Sed ꝑ. xii. dies diſcocto ac refrigerato leuiter hordei farre paſcẽt̃:

cui uini ĩber aſpgitur:poſt triticum fractum pbebis et locuſtas et oua formicę. Sane ab aquę phibeãtur acceſſu:ne eos pituita cõcludat. Quod ſi pituitã patiẽtur phaſiani : alio cũ pice liquida mito roſtra eorum debebis aſſiduus pfricare : uel uitium ſicut gallinis fieri cõſueuit:auferre. Saginãdi hęc ratio eſt:ut unius modii triticea farina ĩ breuiſſimas offulas redacta clauſo phaſiano p.xxx.dies miniſtrata ſufficiat. Vel ſi hordeaceã farinam pbere uolueris:unius et ſemiſſis modii farina p pdictos dies saginã replebit. Obſeruandũ ſane eſt:ut offulę ipſę oleo leuigentur aſpſo:et ita inſerantur faucibus:ne ſub infima linguę pte mergãtur. Quod ſi euenerit:ſtatĩ pibunt. Illud quoq; magnope curemus : ut pbeãtur noua alimenta digeſtis:quia eos facillime onus cibi hęrentis extinguit.

De anſeribus. T. xxx.

Nſer ſane nec ſine herba nec ſine aqua facile ſuſtinet. Locis cõſitis inimicus ẽ:qa ſata et morſu lędit et ſtercore:pullos pręſtat et plumas q̃s et autũno uellamus et uere. Vni maſculo tres fœminę ſufficiãt. Si deſit fluuius:lacuna fornet. Si herba nõ ſuppetit:trifoliũ fœnum grecũ agreſtia intyba lactuculas ſeremus alimẽto. Albi fœcũdiore ſunt:uarii uel fuſci minus: qa d agreſti genere ad domeſticũ trãſierũt. Incubãt a kal.martii uſq; ad ęſtiuũ ſolſtitiũ. Plus panẽt ſi gallinis oua ſupponas. Extremũ ptũ matribꝰ iã uacaturis educare pmittimus:parturę ad areã pducãtur. Cũ ſemel hoc feceris:cõſuetudinẽ ſpõte retinebũt. Gallinis ſicut pauonina etiã anſeris oua ſupponas. Sed anſerina oua ne noceant ſuppoſitis ſubiiciat urtica. Parui primis.x.diebus ſtruſ paſcẽdi ſũt:poſtea ſereno eos poterimus educere:ubi urtica nõ fuerit:cuius aculeos formidãt.iiii.mẽſibꝰ bene ſaginant:nam melius pigueſcũt ĩ tenera ętate. Polẽta dabit ĩ die ter. Large uagãdi licẽtia phibet: loco obſcuro claudẽtur et calido. Sic maiores ẽt ſecũdo mẽſe pigueſcũt. Nã puuli ſępe die triceſimo saginãtur:melius ſi ad ſacietatẽ miliũ pbeamus ĩfuſũ. Irẽ anſeq; cibaria legumẽ oẽ porrigi põt:excepto herbo. Cauẽdũ eſt ẽt:ne pulli eoq; ſetas glutiãt. Gręci saginãdis anſeribꝰ polẽtę duas ptes:et furfuris q̃tuor aq̃ calida tempãt:et ĩgerũt p appetẽtiã uoluptate ſumẽda:tribꝰ p diẽ uicibꝰ potu adiuuãt. Media quoq; nocte aquã miſtrãt:pactis uero.xxx.diebꝰ:ſi ut iecur his tenereſcat optabis : tũſas caricas et aq̃ maceratas ĩ offas uolutabis exiguas:et p.xx.continuos miſtrabit anſeribus.

De piſcinis. T. xxxi.

Iſ ordinatis cętera exequenda ſunt. Nã piſcinę duę uel ſolo ĩpreſſę uel cęſo lapide circa uillã eſſe debebũt:quas facile eſt aut fonte aut imbre ſuppleri:ut una ex his uſui ſit pecoribus uel auibus aquaticis. Alia madefaciat uirgas et coria et lupinos:et ſiqua ruſticitas conſueuit infundere.

De fœnili:paleario:lignario. T. xxxii.

Oeni palearum ligni cãnarum repoſitiones nil refert ĩ qua pte:dũmodo ſiccę ſint atq; pflabiles:et longe remoueantur a uilla propter caſum ſurripiẽtis incendii.

De ſterquilinio. T. xxxiii.

Tercoꝝ congeſtio locum ſuum tenere debebit:qui abundet humore: ſ et ꝓpter odoris horrēda a ꝑtorii cōuertat᷑ aſpectu. Humor abundans hoc ꝑſtabit ſtercori:ut ſiqua inſunt ſpinaꝝ ſemina putrefiant. Stercus aſinoꝝ primū eſt maxime hortis. Deīde ouilū et caprinū et iumētoꝝ:porcinū uero peſſimū. Cīeres optimi. Sed colūbinū feruidiſſimū:cęterarūq; auium ſa/ tis utile eſt:excepto paluſtrium. Stercus:quod anno requieuerit:ſegetibus uti/ le eſt:nec herbas creat. Si uetuſtius ſit minus proderit. Pratis uero recentia ſter cora ꝓficient ad uber herbaꝝ. Et maris purgamenta:ſi aquis dulcibus eluant᷑: mixta reliquis uicem ſtercoris exhibebunt. Et limus quem ſcaturiēs aqua uel fluuii incrementa reſpuerint.

De locis horti et pomarii et ſepibꝯ et ſerendi tēpore. T. xxxiiii.

Orti et pomaria domui ꝓxīa eſſe debebūt. Hortus ſit ſterquilinio ma h xime ſubiectus:cuius eū ſuccus ſpōte fœcundet. Ab area longe ſitus. Nā puluerē paleaꝝ patit᷑ inimicū. Fœlix poſitio ē:cui leuiter īclinata planicies curſus aquę fluētis ꝑ ſpatia diſcreta deriuat. Si fons deſit:aut īprimē/ dus eſt puteus:aut ſi nequeas hoc:piſcina ſupius cōſtruēda ē:ut illi aqs pluuia cōferēte hortuſ ꝑ ęſtiuos riget᷑ ardores. Si hac oī facultate carueriſ:ſemꝑ altius tribꝯ uel quattuor pedibꝯ ad paſtini ſimilitudinē fodieſ hortulū:qui ſic cultus negligit ſiccitates. Sed huic q̄uis cōtra neceſſitatē mixta ſtercore quęlibet terra cōueniat:tamen hęc genera ſūt in electione uitāda:creta quā argillā dicimus: atq; rubrica. Illud quoq; cuſtodies ī hortis:quos humoris natura nō adiuuat: ut diuidas partes:et hyeme ad meridiē:ęſtate ad ſeptētrionē ſpatia colenda cō uertas. Munitionis multa ſunt genera. Alii luto inter formas clauſo parietes fi guratos ex lateribꝯ imitant᷑. Quibus ſuppetit:macerias luto et lapide excitāt. Pleriq; ſine luto cōgeſta in ordinē ſaxa cōponūt. Nōnulli foſſis ſpatia colēda ꝑcingūt:qđ uitādū eſt:quia horto ſubducit humores:niſi forte locus paluſtris colat᷑. Alii ſpinaꝝ plātas et ſemina ī munitione diſponūt. Sed melius erit rubi ſeīa et ſpīę:quę rubꝯ caninus uocat᷑:matura coligere: et cū farīa herui ex aqua macerata miſcere:funes dehīc ſparteos ueteres hoc genere mixtionis ſic īduce re:ut ītra funes ſeīa recepta ſeruent᷑ uſq; ad uerni tēporis initia. Tunc ubi ſepes futura ē:duos ſulcos tribꝯ a ſe pedibꝯ ſeparos ſeſqpediſ altitudīe faciemuſ:et ꝑ utroſq; funeſ cū ſeībꝯ obruemꝰ leui terra. Ita tricesima die ꝓcedūt ſentreſ quoſ teneroſ ammīculiſ opuſ eſt adiuuare:q īter ſe ꝑ ſpatia uacua relicta iungentur. Parteſ ſane horti ſic diuidēdę ſūt:ut hę ī qbuſ autūno ſeīabit᷑:uerno tēpore pa ſtinentur.quaſ uero ſeībus uere cōplebimuſ:autūni tēpore debemus effodere. Ita utraq; paſtīatio decoquet᷑ beneficio algoriſ aut ſoliſ. Areę faciēdę ſūt angu ſtioreſ et lōgę.i.duodecī pedū lōgitudīe:et ſex latitudīe:ſic ꝓpter ſpatia utriq; purgāda diuiſę. Margineſ uero eaꝝ lociſ hūidiſ uel irriguiſ duobꝯ pedibꝯ eri/ gātur:ſicciſ uno extuliſſe ſufficiet. Inter areaſ (ſi humor cōſueuit effluere) ſpa/

tria altiora ipſis areis eſſe debebunt:ut facilius ingrediatur areā de ſupiore parte humor admiſſus:et ubi ſitiētem ſaturauerit:in alias poſſit excluſus auerti. Serendi tempora licet per menſes certa ſignemus: tamen ſecūdum loci et cęli naturam unuſquiſque cuſtodiat. Frigidis locis autumnalis ſatio celerior fiat: uerna uero tardior. Calidis autem regionibus et autumnalis ſerior fieri poteſt: et uerna maturior. Quę ſerenda ſunt:cum luna creſcit: ſeminentur: quę ſecanda ſunt uel legenda:cum minuitur.

De remediis horti uel agri. T. xxxv.

c Ontra nebulas et rubiginem:paleas et purgamenta pluribus locis per hortum diſpoſita ſimul omnia cū nebulas uideris inſtare:combures. Cōtra gradinē multa dicūtur. Panno roſeo mola coopitur. Itē cruētę ſecures cōtra cęlū minaciter leuanť. Tum omne horti ſpatiū alba uite pręcī gitur. Vel noctua pennis patētibus extenſa ſuffigiť. Vel ferramenta quibꝰ operandū eſt: ſepo unguntur urſino. Aliqui urſi adipem cū oleo tunſum reſeruāt: et falces hoc cū puraturi:ſunt ungunt. Sed hoc ī occulto debet eſſe remedium: ut nullus putator intelligat. Cuius uis tanta eſſe phibetur.ut neque gelu neqꝫ nebula neque aliquo animali poſſit noceri. Intereſt ut res profanata nō ualeat. Cōtra culices et limaces uel amurcā recētē uel ex cameris fuliginē ſpargimuſ. Contra formicas:ſi in horto habent foramen:cor noctuę admoueamuſ: ſi foris ueniunt:omne horti ſpatium cinere aut cretę candore ſignabimus. Contra erucas ſemina:quę ſpargenda ſunt:ſempuiuę ſucco madefiant: uel erucarū ſanguine. Cicer ītra olera ꝑpter multa portēta ſerendū eſt. Aliqui cinerem de fico ſup erucas ſpargunt. Item ſquillam uel in horto ſerunt: uel certe ſuſpendunt. Aliqui mulierem mēſtruantem nuſq̄ cinctā ſolutis capillis nudis pedibus contra erucas et cętera hortum faciunt circumire. Aliqui fluuiales cancros pluribꝰ locis ītra hortū crucifigūt. Cōtra animalia quę uitibꝰ nocent: cantarides quas in roſis inuenire cōſueuimus:oleo merſas reſolui patieris ī tabem:et cū putādę ſunt uites:hoc oleo falces pungeſ. Extinguunť cimices amurca et felle bubulo lectis aut locis punctis. Vel foliis ederę tritis ex oleo. Vel īcenſis ſanguiſugis. Vt olera animalia infeſta non generent:in corio teſtudinis omnia ſemina: quę ſparſurus eſ:ſicca. Vel mentam locis pluribꝰ maxime īter caules ſere: hoc pręſtare fertur herbū aliquātulum ſtratum:pręcipue ubi radiceſ et rapa naſcuntur. Vel acre acetum ſucco iuſquiami mixtū ferť olerum puliceſ necare: ſi ſpargaſ. Campaſ fertur euincere:qui fuſticuloſ alii ſine capitibuſ per horti omne ſpatiū comburenſ nidorem lociſ pluribuſ excitarit. Si uitibuſ uoluerimuſ conſulere: allio trito falceſ putatorię feruntur ungendę. Naſci quoque prohibenť: ſi circa arborum uel uitium crura bitumen et ſulphur īcendas. Vel ſi ablataſ de horto uicino campaſ excoquaſ aqua:et p horti tui ſpatia uniuerſa diffundaſ. Ne cantandeſ uitibꝰ noceant:in cote qua falceſ acuunť:ipſę ſunt conterendę. Democrituſ aſſerit:neque arboribuſ neque ſatiſ quibuſlibet noceri poſſe a quibuſcūqꝫ

beſtiis:ſi fluuiales cancros plurimos uel marinos : quos greci παγουροσ no/minãt:nõ minus q̃.x.fictili uaſculo in aqua miſſos tegas : et ſub diuo ſtatues: ut.x.diebꝫ ſole uaporent̃. Poſtea quęcũq; illęſa uolueris eſſe:pfũdas. et octo/nis diebus pactis hoc repetas:donec ſolide quę optaueris adoleſcãt: Formicas abiges origano et ſulphure tritis foramen aſpgens. Hoc et apibus nocet. Item cocleaꝶ uacuas teſtas ſi uſſeris:et eo cinere foramen inculces. Culices galbano infuſo fugãtur aut ſulphure. Pulices amurca per pauimentũ frequentet aſpſa. Vel cimino agreſti cum aqua trito. Vel cucumeris agreſtis ſemẽ aqua reſolutũ ſępe ĩfundens:uel aquã lupinoꝶ pſilotri auſteritatibꝫ iunctã. Mures ſi amurcã ſpiſſam parinę infuderis:et ĩ domo nocte poſueris:adhęrebunt. Irẽ necabunt̃: ſi helleboro nigro caſeũ uel panem uel adipes uel polẽtam pmiſceas et offeras. Et agreſtis cucumeris : et coloquintidis ſuffuſio ſic nocebit. Aduerſus mures agreſtes Apuleius aſſerit ſemina bubulo felle macerãda ãteq̃ ſpargas. Nõnulli rododaphnes foliis aditus eoꝶ claudunt : qui roſis his dum in exitu nituntur intereunt. Talpas gręci hoc genere perſequũtur. Nucem pforari iubent uel aliquod pomi genus ſoliditatis eiuſdem. Ibi paleas et cęram cum ſulphure ſuffi cienter icludi. Tunc omnes paruulos aditus et reliqua ſpiramenta talpaꝶ dili/genter obrui:unum foramẽ quod amplum eſt reſeruari:in cuius aditu nucem ĩtus ĩcenſam ſic poni:ut ab una parte flatus poſſit accipe:quos ab alia parte dif fundat. Sic impletis fumo cuniculis talpas uel fugere ꝓtinuſ:uel necari. Mureſ ruſticos:ſi querno cinere aditus eoꝶ satures:attactu frequẽti ſcabies occupabit ac pimet. Serpentes ꝑpe omni auſteritate fugant̃: et nocẽtes ſpiritus ĩnocentia fumi graue olentis exagitat. Vramus galbanũ:uel cerui cornua:radices lilii:ca prę ungulas. hoc genere monſtra noxia ꝓhibent̃. Opinio gręcorum eſt. Si nu bes locuſtarum repente ſurrexerint:latentibus intra tecta cunctis hominibꝫ eã poſſe tranſire. Quod ſi inobſeruantes homines ſub aere depħendant:nulli fruc tuum nocent:ſi continuo omnes ad tecta confugiant. Pelli etiam dicunt̃ amari lupini uel agreſtis cucumeris aqua decocta:ſi murię mixta fundat̃. Extimãt aliqui locuſtas uel ſcorpios fugari poſſe:ſi aliqui ex eis urant̃ in medio. Cam/pas nonnulli ficulneo cinere pſequunt̃. Si pmanſerint urina bubula:et amurca ęqualiter mixta cõferueant et ubi refrixerint olera oĩa hoc imbre conſpargere πραςοκοριδασ gręci uocant animalia.quę ſolent hortiſ nocere. Ergo uen/triculum ueruecif ſtatim occiſi plenum ſordibuſ ſuiſ ſpatio quo abundant :le/uiter debebiſ operire. Poſt biduum reperieſ ibi animalia ipſa cõgeſta. Hoc cum biſ uel tertio feceriſ:genuſ omne quod nocebit:extingueſ. Grandini credit̃ ob/uiare:ſiquiſ cocrodili pellem uel hyene uel marini uituli per ſpatia poſſeſſioniſ circũferat:et in uillę aut cortiſ ſuſpendat ĩgreſſu:cum malum uiderit ĩminere. Irẽ ſi paluſtrem teſtudinem dextra manu ſupinam fereſ uineaſ perambulet : et reuerſuſ eodẽ modo ſic illã ponat ĩ terra:et glebaſ dorſi eiuſ obiiciat curuaturę ne poſſit inuerti:ſed ſupina permaneat. Hoc facto fertur ſpatium ſic defenſum

nubes inimica tranſcurrere. Nõnulli ubi iſtare malum uiderint: oblato ſpeculo imaginẽ nubis accipiũt: et hoc remedio nubẽ (ſeu ut ſibi obiecta diſpliceat ſeu tãq̃ geminata alteri cedat) auertũt. Itẽ uituli marini pellis ĩ medio uineaꝝ loco uni ſupiecta uiticulę credit̃ contra ĩminẽs malũ totius uineę membra ueſtiſſe. Oĩa ſeia horti uel agri ſerũtur ab oĩbus malis ac mõſtris tuta ſeruari: ſi agreſtis cucumeris tritis radicibꝰ ãte macerẽtur. Itẽ ęque caluaria ſed nõ uirginis intra hortũ ponẽda ẽ uel potius aſinę. Credũtur. n. ſua pſẽtia fœcũdare quę ſpectãt.

De area. T. xxxvi.

a Rea longe a uilla eſſe nõ debet: et ꝓpter exportãdi facilitatẽ et ut frauſ minor timeat̃ domini uel ꝓcuratoris uicinitate ſuſpecta. Sit autẽ uel ſtrata ſilice: uel ſaxo montis exciſa: uel ſub ipſo triturę tẽpore unguliſ pecorũ et aquę ãmixtione ſolidata: clauſa deinde et robuſtis munita cancellis ꝓpter armẽta: quę cũ terit̃ ĩducimus. Sit circa hãc locus alter planus et purus: in quẽ frumẽta tranſfuſa refrigerẽtur et horreis ĩferãtur: quę res ĩ eoꝝ durabilitate ꝓficiet. Fiat deinde undecũq; ꝓximũ tectũ maxĩe in humidis regionibꝰ: ſub quo ꝓpter ĩbres ſubitos frumẽta (ſi neceſſitas coegerit) raptĩ uel mũda uel ſemitrita ponãtur. Sit autẽ loco ſublimi et undecũq; pflabili. longe tamen ab hortis uineis atq; pomeris. Nam ſicut radicibus uirgultoꝝ proſunt lętamen et paleę: ita inſidentes frondibus pforant. atque arere cõpellunt.

De apium caſtris. T. xxxvii.

a Pibus ſtationẽ nõ longe a domini ędibꝰ ĩ horti parte ſecreta et aprica et a uentis remota et calidiore locare debemus. quę in quadratã cõſtituta menſurã fures et acceſſus hominũ pecudũq; ſubmoueat. Sit abũdans floribꝰ: quos ĩ herbis uel fruticibꝰ uel ĩ arboribꝰ ꝓcuret induſtria. Herbas nutriat: origanũ thymũ: ſerpillũ: ſatureiã: meliſphyllũ: uiolas agreſtes: affodillũ citriaginẽ: amaracũ: hiacyntũ: q iris uel gladiolus dicit̃ ſimilitudĩe folioꝝ: narciſſũ crocũ cęteraſque herbas ſuauiſſimi odoris et floris. In fructicibuſ uero ſint roſę lilia fabę roſmarinus: ederę. In arboribꝰ ziziphus: amygdalus: pſicuſ: pirus: pomiferęq; arbores: quibuſ nulla amaritudo reſpõdet flore deſucto. Silueſtria uero glãdifera robora therebintus: lentiſcus: cedrus: tilia: ilex minor et tinus. Sed taxi remoueant̃ inimicę. Primi ſaporis mella thymi ſuccus effũdit. Secũdi meriti timbra ſerpillũ uel origanũ. Tertii meriti roſmarinꝰ et ſatureia. Cętera ut arbutus et olera ſaporem ruſtici mellis efficiunt. Sint autem arbores a ſeptentrionali parte diſpoſitę. Frutices atque uirgulta ordines ſuos ſub maceriis exequant̃. Herbas deinde in plano poſt fruticeſ cõſeremus. Fons uel riuus huc conueniat ocioſus: qui humiles tranſeundo formet lacunas: quas operiant rara et tranſuerſa uirgulta: ſedes tutas apibus prębitura cum ſicient. Sed ab his apium caſtris longe ſint omnia odoris horrendi: balneę ſtabula coquinę fuſoria. Fugemus pręterea animalia: quę ſunt apibꝰ inimica: lacertos blactas: et his ſimilia. Aues etiam pennis et crepitaculis terreamus. Purus cuſtos frequens et

caſtus accedat: habens noua aluearia ꝓparata: quibus excipiatur examinum rudis iuuentus. Vitet̃ odor ceni et cãcer aduſtus: et locus qui ad humanam uocem falſa imitatione reſpondet. Abſint et herbę titimallus helleboꝝ tapſia abſyntium: cucumis agreſtis: et omnis amaritudo cõficiendę aduerſa dulcedini. Aluearia meliora ſunt: quę cortex formabit raptus ex ſubere: quia nõ traſmittunt uĩ frigoris aut caloris. Poſſunt tamen et ex ferulis fieri. Si hę deſint: ſaliginis uiminibus fabricent̃: uel ligno cauatę arboris aut tabulis more cuparum. Fictilia deterrima ſunt: quę et hyeme gelant̃: et ęſtate ferueſcũt. Sed ĩter ea loca quę muniri debere pręcipimus: podia ternis alta pedibus fabricent̃ inducta teſtaceo et albario ope leuigata ꝓpter lacertoꝝ cęteroꝝq̃ animalium noxam: quibꝰ eſt moris irrepere: et ſupra hęc podia aluearia collocẽtur ita: ut non poſſint ĩbre penetrari. ſpatiolis inter ſe patẽtibꝰ ſegregata. Anguſtus tamen aditus admittat examina ꝓpter frigoris et caloris iniuriã. Sane uentis frigidioribus altus paries reſiſtat: qui locũ poſſit defenſis ſedibus apricare. Aditus omnes ſoli opponant̃ hiberno: qui ĩ uno cortice duo uel tres eſſe debebunt ea magnitudine: quę apis formã nõ poſſit excedere. Sic. n. noxiis aĩalibꝰ ĩgreſſu reſiſtet̃ anguſto. Vel ſi apes obſidere uoluerĩt exeuntes: alio cũ nõ defuerit utent̃ egreſſu.

De apibus emendis. T. xxxviii.

a Pes ſi emendę ſunt: ꝓuideamus ut plena aluearia cõparentur: quam rẽ uel inſpectio uel murmuris magnitudo uel frequentia mõſtrat cõmeantis ac remeãtis examinis: et uicina potiuſq̃ longinqua regione: ne aeris nouitate tẽtentur. Si uero lõgius aduehẽdę ſunt: collo nocte portẽtur: nec collocare nec apire aluearia niſi ueſpere inſtante debemus. Speculemur deinde poſt triduũ: ne oẽ ianuas ſuas egrediat̃ examẽ. Hoc. n. ſigno fugã meditãtur aſſumere. Contra hęc et cętera ſuo unaquęq̃ menſe redemus. Tamen credũtur non fugere ſi ſtercus primogeniti uituli adlinamus oribus uaſculoꝝ.

De balneis. T. xxxix.

n On alienũ eſt: ſi aquę copia potiat̃ patrẽfamilias de ſtructura balnei cogitare. Quę res et uoluptati plurimũ cõfert et saluti. Itaq̃ balneum cõſtituemus ĩ ea parte: qua calor futurus eſt loco ab humore ſuſpẽſo: ne uligo eũ fornacibꝰ uicina refrigeret. Lumina ei dabimus a parte meridiana et occidẽtis hiberni: ut tota die ſolis iuuet̃ et illuſtret̃ aſpectu. Suſpẽſuras uero cellaꝝ ſic facies. Aream primo bipedis ſternis: ĩclinata ſit tamen ſtratura ad fornacẽ: ut ſi pilã miſeris: ĩtro ſtare nõ poſſit: ſed ad fornacem recurrat. Sic eueniet ut flãma altũ petẽdo: cellas faciat plus calere. Supra hãc ſtraturã pilę laterculis argilla ſubacta et capillo cõſtructę fiãt diſtãtes a ſe ſpatio pedis unius et ſemiſſis: altę pedibus binis et ſemis. Sup has pilas bipedę cõſtituant̃ binę ĩ altũ: atq̃ his ſupꝑfondãtur teſtacea pauimẽta: et tũc ſi copia eſt: marmora collocent̃. Miliariũ uero plũbeũ: cui ęrea patina ſubeſt: ĩter folioꝝ ſpatia foriſecus ſtatuamus fornace ſubiecta: ad quod miliariũ fiſtula frigidaria dirigatur: et ab hoc ad ſo-

lum ſimilis magnitudinis fiſtula ꝑcedat. quę tantũ calidę ducat interiuſ quã⸗tum fiſtula illi frigidi liquoriſ intulerit. Cellę aũt ſic diſponant: ut quadrę nõ ſint. ſed uerbi gratia ſi quindecĩ pedibuſ longe fuerint. x. latę ſint: fortiuſ enim uapor inter anguſta luctabit̃ ſolioꝝ: forma ꝓ uniuſcuiuſq; uolũtate fundetur. Piſcinaleſ cellæ in ęſtiuiſ balneiſ a ſeptẽtrione lumen accipiant: in hyemalibuſ a meridie. Si fieri poteſt: ita conſtituant̃ balneę: ut omniſ earum per horroſ de⸗currat eluuieſ. Camerę in balneiſ ſi ſigninę fiant: fortioreſ ſunt. Quę ſi de tabu liſ fiunt: uirgiſ ferreiſ tranſuerſiſ et ferreiſ arcubuſ ſuſtinẽtur. Sed ſi tabulaſ no⸗liſ imponere ſuper arcuſ: haſ uirgaſ bipedeſ conſtitueſ ferreiſ anchoriſ colliga⸗toſ capillo inter ſe atque argilla ſubacta cohęrenteſ: et ita impenſam teſtaceam ſuperinduciſ. Deinde albarii operiſ nitore decorabiſ. Poſſumuſ etiam ſi compẽ dio ſtudemuſ: hiberna ędificia balneiſ imponere: hinc et habitationi teporem ſubmittimuſ: et fundamenta lucramur.

### De malthiſ calidaria et frigidaria. T. xl.

Scire conuenit: quoniã de balneiſ loquimur: quę ſunt malthę: calida⸗rię: uel frigidarię: ut ſiquãdo in ſoliiſ ſciſſa ſunt opera: poſſit repẽte ſuc curri. Calidarię compoſitio taliſ eſt. Picẽ durã cęram albã põderibuſ ęquiſ: ſtupam piciſ liquidę totiuſ ponderiſ dimidiã partem: teſtã minutã florẽ calciſ oĩa ſimul mixta cõfundeſ: et iũcturiſ curabiſ inſerere. Aliter. Hãmonacũ remiſſum ficũ ſtupã picem liquidã tundiſ in pilo: et iuncturaſ obliniſ. Aliter. Hãmoniacũ et ſulphur utrũq; reſolutũ line uel infunde iũcturis. Itẽ picẽ durã: cęram albã et hãmoniacum ſuper remiſſum ſimul iuncturis adline: et cautere cũcta ꝑcurre. Item florem calcis cũ oleo mixtũ iũcturis illine. Et caue ne mox aqua mittatur. Aliter. Sanguini taurino et oleo florem calcis admiſce. et rimas coniunctionis obducito. Item ficũ et picem duram et oſtrei teſtas ſiccas ſimul tundes. His omnibus iuncturas diligenter adlines. Item malthę frigidarię ſan guinem bubulum: florẽ calcis ſcoriam ferri pilo uniuerſa contundis: et cęroti inſtar efficies: et curabis adlinire. Item ſeuum liquefactum cribellato cineri ad⸗mixtum frigidę aquę inter rimas labenti (ſi alinatur) obſiſtet.

### De piſtrino. T. xli.

Si aquę copia eſt: fuſura balneaꝝ deb ẽt piſtrina ſuſcipere: ut ibi forma⸗tis aquariis molis ſine aĩaliũ uel hominũ labore frumẽta frãgantur.

### De inſtrumentis agreſtium. T. xlii.

Inſtrumẽta uero hęc: quę ruri neceſſaria ſũt: ꝑemus. Aratra ſimplicia uel ſi plana regio ꝑmittit aurita: qbꝯ poſſit cõtra ſtatões hũoris hyber ni ſata celſior ſulcus attollere: bidẽtes dolabras falces putatorias: qbus ĩ arbore utamur et uite. Itẽ meſſorias uel fœnarias ligões lupos. i. ſerrulas ma nubriatas minores maioreſq; ad mẽſurã cubiti: quibꝯ facile eſt: qđ ꝑ ſertã fieri nõ põt: reſecãdo trũco arboris aut uitis ĩterſeri: acus ꝑ quas in paſtiniſ ſarmẽta merguntur: falceſ a tergo acutaſ atq; lunataſ: cultelloſ itẽ curuoſ minoreſ: per

quos nouellis arboribus ſurculi aridi aut extantes faciliuſ amputentur. Irē falciculaſ breuiſſimaſ tr.bulataſ quibuſ filicē ſolemuſ abſcidere: ſerrulaſ minoreſ uuágaſ runconeſ: quibuſ ueprera pſequimur: ſecureſ ſimpliceſ uel dolobrataſ: ſarculoſ uel ſimpliceſ uel bicorneſ uel aſciaſ in aduerſa parte referēteſ raſtroſ. Irē cautereſ caſtratoria ferramēta atq; tōſoria. uel quę ad aīaliū ſolēt ptinere medicinā. Tunicaſ uero pelliciaſ cū cuculiſ et ocreaſ manicaſq; de pellibꝫ: quę uel in ſiluiſ uel in uepribuſ ruſtico operiet et uenatorio poſſint eſſe cōmuneſ.

## PALLA. RVTILII TAVRI AEMILIANI VIRI ILLVSTRIS DE RE RVSTICA LIBER SECVNDVS.

### TITVLI MENSIS IANVARII.

e Xpletiſ hiſ quę ad generale pertinent pręceptū: nunc operaſ ſuaſ ſingu liſ menſibuſ explicanteſ a menſe ianuario faciemuſ initium.

De ablaqueandiſ uitibuſ. T. i.
De pratis abſtinendis in locis macris. T. ii.
De proſcindendis agris et iungendis bobus uel arandi diſciplina. T. iii.
De hordeo gallatico ſerendo. T. iiii.
De cicercula ſerenda cum diſciplina ſua. T. v.
De uitia ſerēda nō ad pabulū ſecādū ſed ad ſeīa r̄digēda cū diſciplīa ſua. T. vi
De fœnogręco ſerendo legendi ſeminis cauſa cum diſciplina ſua. T. vii.
De herbo ſerendo. T. viii.
De ſarriendis frumentis et leguminibus cum diſciplinis ſuis. T. ix.
De paſtinandi generibuſ et ſcrobibuſ uitium. T. x.
De tabuliſ uinearum. T. xi.
De menſura paſtini italica. T. xii.
De ſolo et cęlo et loco pangendiſ uineis congruenti: et ea quę illuc pertinet diſciplina. T. xiii.
De hortiſ: in eodem de lactuca ſerenda cum diſciplina ſua: item naſturcio ſimiliter et eruca: item caulibuſ alio et ulpico. T. xiiii.
De pomiſ: in eo de ſorbo: de amygdalo. T. xv.
De nuce iuglande cum diſcipliniſ ſuiſ: de pomiſ tuberum: et de cęteriſ pomiſ: quorum diſciplina ſuiſ menſibuſ continetur. T. xvi.
De ſignandiſ aīalibuſ: et lardi et pnaꝝ cōfectōe et echini et rapiſ. T. xvii.
De oleo myrtino. T. xviii.
De uino myrtite. T. xix.
De oleo laurino. T. xx.
De lentiſcino oleo. T. xxi.
Dę gallinarum partu. T. xxii.
De cędenda materie. T. xxiii.
De hortiſ. T. xxiiii.

## MENSIS IANVARIVS.

De ablaqueandiſ uitibuſ. T. i.

i ANVARIO MENSE LOCIS TEMPERATIS ablaqueandę ſunt uiteſ:quod itali excodicare appellant: id eſt circa uitiſ codicem dolabra terrā diligenter apire:et purgatiſ oībuſ uelut lacuſ efficere:ut ſoliſ teporibuſ et imbribuſ ꝓuocentur.

De pratiſ abſtinendiſ in lociſ macriſ. T. ii.

a Priciſ aut macriſ aut aridiſ lociſ prata iam purganda ſunt.et a pecore uindicanda.

De ꝓſcidēdi agriſ:et iūgēdiſ bobuſ:uel arādi diſciplina. T. iii.

p Ingueſ et ſicci agri ꝓſcindi et apparari iam poſſunt. Sed boueſ meliuſ collo q̄ capite iunguntˀ: quoſ ubi ad uerſurā ueniunt:arator retineat:et iugum ꝓpellat:ut eoꝝ colla refrigerentˀ. Sulcuſ autem ī arationibuſ longior q̄ centum uiginti pedum eſſe non debet. Seruandum eſt ne īter ſulcoſ non ęqualiter mota terra relinquatˀ. Glebę omneſ dolabriſ diſſipādę ſunt. Sed ęqualiter terram motā eſſe cognoſciſ:ſi tranſuerſam ꝑ ſulcoſ perticam mittaſ. Quę reſ ſępiuſ facta bubulcoſ ab hac negligētia ſubmouebit. Obſeruandum eſt ne lutoſuſ ager aretur: aut (quod ſępe fit) poſt longaſ ſiccitateſ leui imbre ꝑfuſuſ. Nā terra quę lutoſa tractatur ī primordio:fertur toto āno nō poſſe tractari. Quę autem ſupra leuiter infuſa eſt et ſubter ſicca:ſi tunc aretur:aſſeritur ꝑ triēnium ſterliſ fieri. Et ideo mediocriter īfuſuſ ager:ut nec lutoſuſ nec aridus ſit ꝓſcindi debet. Si colliſ eſt:tranſuerſuſ per latera ſulcetur:quę forma tunc ſeruanda eſt:cum ſemen accipiet.

De hordeo gallarico ſerendo. T. iiii.

ſ I clemens fuerit hyems:hordeum gallaticum quod graue et candidū eſt: circa id. ianuarias ſeramus locis temperatis. Octo modiis iugerum complebitur.

De cicercula legenda. T. v.

c Icercula menſe hoc ſeritur loco lęto cęlo humido. Tres modii iugeꝝ complent. Sed hoc genus ſeminis raro reſpondet:quia decipitˀ auſtro uel ſiccitate dum floret:quod tunc prope neceſſe euenire.

De uicia ſerenda cum diſciplina ſua. T. vi.

h Oc menſe ultimo colligendi ſeminis cauſa non pabuli ſecandi uicia ſeritur. Iugeꝝ ſex modii occupant. Serenda eſt in terra ꝓſciſſa poſt horam ſecundam uel tertiam cum ros eſſe deſierit:quem ferre nō poteſt. Sed ſtatim coopienda eſt ante noctem. Nam ſi nuda manſerit:noctis humore corrumpitˀ. Obſeruandum eſt ne ante uiceſimamquintam lunam ſeratur:quia ſic ſatam limaces perſequuntˀ.

De fœno gręco ſerendo. T. vii.

Oenũ gręcũ ĩ italia colligẽdi ſeminiſ cauſa mẽſe ianuario ultĩo circa
f februariaſ kal.ſerimuſ. Sex modii iugero ſufficiẽt. Arandũ ẽ ſpiſſe ſed
non alte. Nã ſi pluſ q̃ quattuor digitiſ obruať:difficile naſciť. Iccirco
q̃dã mĩmiſ aratriſ ꝓſciſſã priuſ terrã ſeminant:et ſarculiſ ſtatĩ ſata coopiunt.

De herbo ſerendo. T. viii.

Erbum ſeri et hoc menſe nouiſſimo poteſt loco ſicco et macro. In iu/
h gero quinq; modii ſeruntur.

De ſarriendiſ frumentiſ et leguminibuſ. T. ix.

Oc menſe ſereniſ et ſicciſ diebꝰ:dũ gelicidiũ nõ eſt:ſunt ſarculãda fru
h menta. Quod opuſ pleriq; negant fieri debere:quia radiceſ eoꝝ dete/
gantˊ aut incidãtur:et necentˊ frigorẽ ſubſecuto. Mihi aũt uideť her/
boſiſ lociſ tantũ eſſe faciendum. Sed triticũ et far ſarritur quattuor folioꝝ:hor/
deum quĩq;:faba et legumina cum ſupra terram quattuor digitiſ fuerint. Lu/
pinuſ uero qui unã radicem habet:ſi ſarculetur:extinguitur. q̃d nec deſiderat:
quia herbaſ p̃ter auxiliũ cultoriſ affligit. Faba autem ſi biſ ſarculetur: ꝑficiet:et
multum fructum et maximũ reddit ura:ut ad menſurã modii complẽdi freſa
propemodũ ſicut integra reſpondeat. Si ſiccas ſegetes ſarculaueris: aliquid cõ
tra rubiginẽ pręſtitiſti:maxime hordeum ſiccum ſarietur.

De paſtinãdi generibus et ſcrobibus uitium. T. x.

Aſtinũ fieri nunc tempus eſt. Quod fit tribꝰ generibꝰ:aut terra ĩ totũ
p foſſa aut ſulcis aut ſcrobibꝰ. Terra tota debet effodi:ubi ager ĩmũdus
eſt:ut ſilueſtribꝰ truncis et radicibꝰ filicis uel herbaꝝ noxiaꝝ ſpatia li/
berentur. Vbi autem mũdę ſunt nouales:ſcrobibꝰ paſtinemus aut ſulcis. Sed
ſulcis melius erit:quia humorẽ uelut ĩ totũ ſpatia paſtinata tranſmittunt. Fiũt
ergo ſulci tanta longitudine:quãtã deſtinaueris tabulę:latitudine pedũ duoꝝ
et ſemis uel trium:ita ut iuncti duo foſſores deſignatũ linea ſpatiũ bidentibuſ
ꝑſequanť altitudine triũ uel duoꝝ et ſemis pedum. Deĩde ſi ꝑ homines uinea
colenda eſt:tantum crudi ſoli relinquimus et ſic alter ſulcus ĩprimitur. Si uero
arandę ſunt uineę.v.uel.vi.pedũ ſpatia quę nõ ſunt fodiẽda:ĩ medio reliqui/
mus. Quod ſi ſcrobes fieri placeat:faciemus tribꝰ pedibꝰ altaſ:duobꝰ ſemis la
tas tribꝰ lõgas:ſiue foſſoribꝰ colãtur uineta.ſeu bobuſ:eadẽ ſpatia quę ĩter ſul/
cos ſunt dicta:ſeruemꝰ. Vltra tres uero pedes altius fodiendę ſcrobes nõ ſunt:
ne laborẽt frigore ſarmẽta:quę pangimus. Latera ſcrobibꝰ ęqualiter ĩciſa ſint:
ne obliqua uitis ſauciеť alte nitẽtibꝰ ferramẽtis cũ foſſor ĩcũbet. Paſtino uero
omne q̃d uerſabiť: triũ uel duoꝝ ſemis pedũ altitudine terra uniuerſa fodieť.
In quo erit diligẽtia:ne crudũ ſolũ fraude occulta foſſor ĩcludat. Quã rẽ ſubĩ/
de cuſtos uirga ĩ qua p̃dictę altitudinis modus deſignatus eſt:ꝑ ſpatia quę fo/
diuntur exploret. Radices oẽs et purgamẽta maxime rubi et filicis in ſummũ
regeri faciat. Quę cura in oĩ poſitiõis genere et ubiq; ſeruãda eſt.

De tabuliſ uinearum. T. xi.

Abulaſ aũt ꝓ domini uolũtate uel loci ratiõe faciemuſ: ſiue ĩtegrũ iu
t gerꝝ cõtinẽteſ:ſeu mediũ:ſeu ꝗternariá tabulá: quę quartá iugeri pꝛẽ
quadrata cõficiet. De mẽſura paſtini. T. xii.

Enſura paſtini hęc eſt. In tabula quadrata iugerali ut centeni octoge/
m ni pedeſ ꝑ ſingula latera dirigãtur:qui multiplicati trecentaſ uiginti/
quattuor decẽpedaſ quadrataſ ꝑ ſpatiũ omne complebunt. Secũdum
hunc numerum omnia quę uolueriſ paſtinare: diſcutieſ. Decem et octo enim
decẽpedę decieſ et octieſ ſupputatę trecentaſ. xxiiii. explebunt. De quo exẽplo
doceberiſ in maiore agri uel in minore menſura.

De ſolo et cęlo et loco pangendiſ uineiſ congruenti:
et ea quę illuc ꝑtinet diſciplina. T. xiii.

Ed ſolũ uineiſ ponẽdiſ nec ſpiſſum nimiſ nec reſolutũ ſit tamen reſo/
ſ luto ꝓximũ:nec exile nec lętiſſimũ tamen lęto ꝓximũ:nec cãpeſtre:
nec ꝑ̄cepſ:ſed potiuſ edito cãpo:nec ſiccũ nec uliginoſũ modice tamẽ
roſidũ. nec ſalſũ nec amarꝫ:qđ uinũ ſapore corrupto uina contriſtat. Cęlũ me/
diocris qualitatis tepidũ tamen magis ꝗ frigidũ:ſiccũ potius ꝗ nimis ĩbridũ.
Sed ante oĩa uitis ꝓcellas uẽtoſqꝫ formidat. Ad paſtinãdũ rudes agros potius
eligamus uel maxime ſilueſtres. Vltima cõditio eſt eius loci:ĩ quo fuerũt ue/
tuſta uineta: Quod ſi neceſſitas coegerit:prius multis arationibus exerceať:ut
abolitis radicibꝰ prioris uineę et omni eaꝝ carie et ſqualore depulſo nouella ui
tis rurius poſſit ĩduci. Toſus et alia duriora ubi gelu relaxãť et ſolibꝰ:pulcher/
rimas uineas ferunt refrigeratis ęſtate radicibꝰ et humore detẽto. Sed et ſoluta
glarea et calculoſus ager et mobiles lapides (ſi tamẽ hęc oĩa glebis ſe pingui/
bus miſcuere) et ſilex cui terra ſuppoſita eſt:quia frigidus ẽ et humoris tenax:
radices ęſtate ſitire nõ patiť. Itẽ loca ad quę de cacuminibus terra decurrit:uel
ualles quas fluminũ ſaturabit aggeſtio:ſed hoc ĩ his locis quę gelu et nebulis
ĩfeſta eẽ nõ poſſũt. Argilloſa terra cõmoda ẽ:argilla aũt ſola grauiter inimica:
et cętera quę ĩ generalibꝰ dixi. Ná locus qui miſera uirgulta ꝓduxerit:uel uli/
ginoſus:uel ſalſus:uel amarus:uel ſiticuloſus et aridus approbať. Niger ſabu/
lo et rubeus utilis eſt:ſed cui fortis terra ꝑmixta eſt. Carbũculus niſi ſtercoreť:
macras uineas reddit. In rubrica difficilius cõprehẽdũt:ꝗuis poſtea nutriãtur.
Sed hoc genus terrę opibus inimicũ eſt:quia paruo uel humore uel ſole nimis
madeſcit:aut dura eſt. Maxĩe utile ſolũ eſt:qđ ĩter oẽs nimietates tẽperamẽtũ
tenebit:et raro ꝓximũ ꝗ denſo fuerit. Plagá cęli uinea ſpectare debet locis frigi
diſ meridianã:calidiſ ſeptẽtrionalẽ:tepidiſ oriẽtẽ:ſi tamen auſtroſ uel euroſ re/
gio nõ habeat inimicoſ. Quod ſi hoc eſt uitiũ:meliuſ in aquilonem uel fauo/
niũ uineta dirigimuſ: Sed locuſ qui paſtinãduſ eſt:priuſ impedimẽtiſ:et oĩbuſ
eliſiſ libereť arboribꝰ:ne poſt calcatũ aſſiduo terra effoſſa ſolideť. ſi campuſ eſt:
duobuſ ſemiſ pedibuſ paſtinetur: ſi cliuuſ tribuſ: colliſ pręruptuſ. iiii. ne ci/

tiuſ terra decurrat:ualliſ uero duobuſ pedibuſ. Sed ager uliginoſuſ:qui hũoreſ
altiuſ foſſuſ eructat ſicut rauenatiſ ſoli:nõ in ampliuſ q̃ in pedem ſemiſ effodia
tur. Illud experimentiſ aſſiduiſ comprehendi:uiteſ meliuſ prouenire:ſi uel ſta⁄
tim foſſę terrę uel non longe ante pangantur:cum tumor paſtini nõdum repe
tita ſoliditate ſubſedit. Hęc quoq; in faciendiſ ſulciſ et ſcrobib9 approbaui:ma
xime ubi mediocriſ eſt terra.

De hortiſ:ĩ eo de lactuca:naſturcio eruca:caulib9:alio et ulpico. T. xiiii.

Enſe ianuario lactuca ſerẽda ẽ uel decẽbri:ut plãta eius februario trãſ
m ferat᷑. Itẽ ꝑ februario ſerit᷑:ut poſſit aprili menſe tranſferri. Sed certum
eſt eã toto ãno bene ſeri:ſi locus ſit lętus ſtercoratus irriguus. Anteq̃
pãgãtur:radices eius reſecemus ęqualiter:et liquido fimo liniamus:uel quę iã
panctę ſunt:nudatę lętamen accipiãt. Amant ſolũ ſubactum pingue humidũ
ſtercoratũ. Inter has herbas manu euelẽda eſt nõ ſarculo. Latior fit:ſi rara po⁄
natur:uel cum ꝓducere incipiet caulẽ:eo leuiter inciſo gleba premat᷑ aut teſta.
Candidę fieri putãtur:ſi fluminis arena uel littoris frequenter ſpargatur in me
dias:et collectis ipſę foliis aligentur. Si uitio loci uel tp̃is uel ſeminis cito lactu
ca dureſcit:plãta eius auulſa et denuo poſita teneritudinẽ cõſequet᷑. Itẽ multis
ſeminib9 cõdita naſcet᷑:ſi caprini ſtercoris baccã ſubula ſubtiliter excauaueris:
et ĩ ea ſemẽ lactucę naſturcii ocimi erucę radicis ĩmiſeris. Tũc ĩuolutam fimo
baccã terra optime culta breui ſcrobe demerſeris. Raphanus nititur ĩ radicem:
cętera ſemina ĩ ſummo:lactuca pariter mergente ꝓſiliunt ſingulorꝫ ſapore ſer⁄
uato. Alii hoc ita aſſequũtur. Auulſę lactucę folia carpunt:quę radicibus iunc
ta ſunt:et in eiſdẽ gradib9 ſurculo pãctis pręter raphanũ ſeĩa ſupradicta depo⁄
nunt:ac fimo adlinunt: Sic obruta iterꝫ lactuca prędictorꝫ ſeminũ caulibus am
bietur. Lactuca dicta eſt:ꝙ abũdantia lactis exuberet. Hoc mẽſe naſturciũ cõ
ſtat et ex omni tp̃e eſſe ponẽdũ. loco quali placebit et cęlo:fimũ non deſiderat:
humorẽ q̃uis diligat:tamen deeſſe non curat. Si cũ lactuca ſeratur:naſci fertur
egregie. Et nunc et menſibus quib9 uolueris et locis : erucã ſerere nil moreris.
Hoc ẽt mẽſe caules et toto ãno ſeri poſſunt:ſed melius aliis quib9 aſcriptũ eſt.
Hoc etiã mẽſe alliũ et ulpicũ bene ſerit᷑:ſed alio alba terra ꝓficiet.

De pomis:ĩ eo de ſorbo amygdalo nuce iuglãde et cęteris pomis. T. xv.

Enſe ianuario februbrio et martio locis frigidis : calidis uero octobri
m et nouẽbri ſorba ſerũtur egregie ita:ut matura in ſeminario ĩpã poma
pangant᷑. Ego expertus ſum multas arbores ex pomis ſponte ꝓgeni
tas:et in creſcendo et in ferẽdo extitiſſe fœlices. Plãtas etiam ſi quis ponere uo
luerit:habebit arbitrium:dũmodo calidis locis menſe nouẽbri:temperatis ia⁄
nuario uel februario:frigidis martio ĩclinãte diſpõat. Amat loca humida mon
tana et frigidis ꝓxima:ſolum pinguiſſimum:cuius indicium certiſſimum fa⁄
cit:ſi frequẽs ubicũque naſcatur. Planta eſt transferenda robuſtior : ſcrobẽ deſi
derat altiorem et ſpatia largiora:ut (quod illi ꝓdeſt, a uentis frequẽtibus agi⁄

tata grandeſcat. Si uermes patietur infeſtos:qui in ea ruffi ac piloſi ſolẽt medu
lę in terna ſectari : aliquos ex his ſine arboris iniuria detractos uicino creme-
mus īcendio. Credũtur hoc genere uel fugere uel pire. Si minus ferre cœperit:
thedę cuneus eius radicibus inſerat᷑. Vel circa partẽ ultimam foſſa facta cumu
lo ingeſti cineris adęquat᷑. Menſe aprili ſorba inſerunt᷑ in ſe in cydoneo in ſpi-
na alba uel trunco uel cortice. Sorba ſeruant᷑ hoc genere. Lecta duriora ac poſi-
ta:ubi miteſcere cœperint : fictilibus uſq; ad plenum claudãtur urceolis gypſo
deſuper tectis:et bipedanea ſcrobe loco ſicco ſub ſole merguntur ore peruerſo :
et deſuper ſpiſſius terra calcatur. Itẽ ſecta ꝑ partes ſiccãtur in ſole :et ſeruantur ĩ
uaſculis in hibernũ. Cũ uoluerimus uti:aqua feruenti macerata reuireſcunt ſa-
pore iucundo. Aliqui cum pediculis ſuis uiridia lecta ſuſpendunt locis opacis
et ſiccis. Item ex ſorbis maturis ſicut ex piris uinum fieri traditur et acetum.
Alii ſorba in ſapa aſſerunt diu poſſe ſeruari.

De amygdalo. T. xvi.

Mygdalus ſeritur ianuario et februario:itẽ locis calidis octobri et no-
a uẽbri ſemine et plãtis quę de maiori radice tollunt᷑. Sed ĩ hoc genere
arboris nihil utilius eſt:q̄ ſeminariũ facere. Faciemus ergo altam pede
uno ſemis aream:in qua obruemus amygdala nõ amplius.iiii.digitis alta:ita
ut cacumina figamus in terra ſpatio inter ſe binoꝝ pedũ ſeparata. Amãt agrũ
duꝝ ſiccũ calculoſum cęlum calidiſſimũ:quia maturę florere cõſueuerunt. Ita
ſtatuendę ſunt arbores:ut ad meridiẽ ſpectent. Cum in ſeminario adoleuerint:
relictis ibi quę ſpatio ſufficiant plantis:alias trãſferemus menſe februario. Sed
ipa amygdala ad ponendum et noua legamus et grandia:quę antequã poni-
mus : pridie aquata nimis mulſa maceremus:ne germen extinguat ex multo
melle mordacitas. Alii prius fimo liquido ꝑ triduũ nuces eas macerãt. Deĩde
die et nocte eſſe patiuntur in mulſa:ſed quę ſuſpitionẽ tantũ poſſit habere dul-
cedinis. Cũ in ſeminario amygdala diſponimus:ſi ſiccitas ĩterceſſit :ter ĩ mẽſe
rigemus:et herbis naſcentibus circũfodiendo ſępe purgemus. Terra ſeminarii
lętamen debet habere admixtũ. Spatia ĩter arbores.xx.aut.xv.pedibꝰ dediſſe
ſufficiat. Putãda eſt nouẽbri menſe:ut ſupflua et arida et denſa tollamus. Ser-
uandę ſunt a pecore:quia ſi rodant᷑:amareſcũt. Circũfodi non debent quotiẽs
florẽt:quia inde flos eius excurit᷑. In uetuſtate plus affert. Si ferax nõ eſt:thedę
cuneũ terebrata radice mergamus. Vel ſilicem ſic inſeramus : ut libro tegente
claudatur. Locis frigidis:ubi metus eſt de pruina. Martialiſ dicit hoc remedio
ſubueniri anteq̄ floreãt. Radiceſ nudant᷑:et albi lapideſ minutiſſimi mixti are-
niſ cõgerunt᷑.et ubi iam tumm uidebit᷑ ut debeant germinare:effoſſi iterum la
pideſ ſubmouent᷑. Teneraſ nuceſ amygdaluſ creabit (ut dicit) ſi ante florem
radicibuſ ablaqueatiſ per dieſ aliquot calida aqua ingeratur. Ex amariſ dulceſ
fiunt:ſi circũfoſſo ſtipite tribꝰ digitiſ a radice fiat cauerna:ꝑ quam noxium de
ſudet humorem. Vel medius truncuſ terebretur : et cuneuſ ligni melle oblituſ

imprimatur.uel ſi circa radices ſuillũ ſtercus affundas.amygdala ad legẽdum maturitatẽ fatent̃:cũ fuerint ſpoliata corticibꝰ.hec ſine cura hominis ſeruãtur in longũ. Si difficulter coriũ dimittent:paleis obruta continuo relaxabũt. Itẽ decoriata:ſi aqua marina lauemus aut ſalſa:et cãdida fiunt et plurimũ durant. Mẽſe decẽbri uel ianuario circa idus amygdalus inſerit̃: locis uero frigidis et februario. Si tamen ſurculos cõdias anteq̃ germinẽt:utiles ſunt:q de ſũmitate ſumũtur. Inſerunt̃ et ſub cortice et in trunco. Inſerũtur in ſe et in pſico. Greci aſſerũt naſci amygdala ſcripta:ſi apta teſta nucleũ ſanum tollas: et in eo quod libet ſcribas:et iteꝝ luto et porcino ſtercore inuolutũ reponas.

De nuce iuglande.

Nucem ſeremus extremo ianuario uel februario. Amat loca montana humida et frigida pleꝛ꜄ lapidoſa. Poteſt tamen et locis tẽpatis iu/ uante humore nutriri. Serẽda eſt nucibꝰ ſuis eo more quo et amygda la ſerũtur et iiſdẽ menſibꝰ. Si quas nouẽbri menſe diſponis:aliquatenus in ſole ſiccabis: ut exiccetur noxiũ uirus humoris. Quas uero menſe ianuario uel fe/ bruario poſiturus es:aqua ſimplici pridie macerabis. Ponemus aũt trãſuerſas: ut latus id eſt carina ipſa figat̃ in terra:Cacumen ipſum:cũ ponimus nucem:ĩ aquilonis ptem dirigemus. Lapis ſubter uel teſta ponẽda eſt:ut radicẽ nõ ſim plicet:ſed repcuſſa reſpgat letior fiet:ſi ſepius transferat̃. In frigidis locis bima: in calidis trima trãſferri debet. Radices plantaꝝ (ſicut ĩ aliis arboribꝰ ſolem9) in hoc genere reſecare nõ debeſ. Fimo bubulo ima planta tingẽda eſt. Sed me lius cinis aſpgatur in ſcrobibuſ:ne calore ſtercoriſ aduratur. Et cinis credit̃ uel corticiſ teneritudinẽ ꝓcurare uel fructuũ denſitatem. Altiſ ſcrobibuſ delectatur ꝓ arboriſ magnitudine:et deſiderat interualla maiora:quia ſtillicidiiſ foliorum ſuoꝝ ꝓximiſ uel ſui generiſ nocebit arboribꝰ. Debet aliquãdo circũfodi:ne ca ua fiat uitio ſenectutiſ. Canaliſ longuſ a ſummo trunco ad imũ debet excludi: ſic beneficio ſoliſ et uenti dureſcunt:quę in putredinem trãſibant. Si dura nux erit uel nodoſa:cortex circũcidenduſ erit: ut uitiũ mali deducat humoriſ. Alii radicum ſũma pręcidunt. Alii terebratę radici palũ de buxo imprimũt uel cu/ prinum clauum uel ferreum. Si tarẽtinam facere uolueriſ:ſolam nuciſ camem lana ꝓpter formicaſ obuolutam in ſeminario debebiſ obruere. Si ferentem iam in hoc genuſ uelis mutare:lexiuo per annum continuum ter rigabiſ in menſe. Cortex in nuce dimiſſuſ maturitatiſ indiciũ eſt:qualiſ debet et poni. Nuceſ ſer uantur uel paleiſ obrutę uel arena:uel foliiſ ſuiſ aridiſ:uel arca ex ligno ſuo fac ta incluſę:uel cępiſ mixtę quibꝰ hanc uiciſſitudinem reddunt:ut eiſ acredinem tollãt. Martialiſ expertum ſe ait:uiridesſ nuceſ tamen liberataſ putaminibꝰ ſuiſ melle demergi:et poſt annum uirideſ eſſe.et ipm mel ita medicabile fieri:ut ex eo facta potio arteriaſ curet et fauceſ. Inſeritur ut plerique menſe februario in ar buto:ſed meliuſ in trunco ut aliqui et in ſe.

De aliiſ pomiſ quę maxime p alioſ menſeſ ſeruntur.

Oc menſe tuberes inſeruntur cydoneo. Nunc locis tempatis perſicoꝝ
h oſſa ponunt̃. Et inſeritur eadẽ pſicus in ſe in amygdalo in pruno: ſed
pruno armenia inſerimus et prȩcoqua. Nũc etiã prunus inſerenda eſt
antequã germinet: in ſe et perſico. Et ceraſus opportune inſeretur agreſtis.

De ſignandis animalibus: et lardi et pernarum confectione: et
echini: et rapis. T. xvi.

Oc menſe (ſicut Columella dicit) maturi agni et animalia omnia mi
h nora atque maiora caractere ſignentur. Hoc tempore lardi echini ſalſi
raporum condiendorum et pernarum iuſta confectio eſt.

De oleo myrtino. T. xvii.

Oc menſe ex baccis myrti oleum cõficies hoc modo. Vnciam folioꝝ
h per olei libram unam mittes et per uncias. x. uini ueteris ſtiptici emi-
nã et cum oleo bullire facies. Iccirco autem uino reſpergentur folia: ne
frigantur anteq̃ decoquantur.

De uino myrtite. T xviii.

Tem eiſdem baccis uinum myrtite ſic facies. In uini ueteris ſeſtariis
i urbicis. x. mittis grana myrti confracta ſeſtarios urbicos. iii. quȩ ſint.
xix. diebus infuſa. Poſtea expreſſis myrti granis colabis: et in eo uino
medium croci ſcrupulum et folii unum ſcrupulum mittis: et ex mellis optimi
decem libris omnia temperabis.

De oleo laurino. T. xix.

Tem ex lauri baccis oleum conficiet̃ hoc modo. Lauri baccas q̃plu-
i rimas et maturitate turgentes in aqua calida bullire facies: et ubi diu
ferbuerint: olei ꝙ ex ſe dimiſerint: ſupernatantis undam pennis leui-
ter cogentibus in uaſa tranſfundes.

De oleo lentiſcino. T. xx.

Entiſcini etiam olei matura confectio eſt: quȩ fit taliter. Grana matu
l ra lentiſci q̃plurima colligis: et in una die ac nocte ſupra ſe aceruata eẽ
patieris. Deinde ſportam granis eiſdem plenã cuicũq; uaſculo ſuppo
nis. Tũc ex eo humore qui defluxerit: ſupnatans oleũ lentiſcinũ ſicut laurinũ
colliget̃. Memento aũt (ne rigore poſſit aſtringi) aquã calidã ſȩpe ſuffundere.

De gallinarum partu. T. xxi.

Allinaꝝ partus fœcunditatem repetit hoc menſe poſt brumalem quie
g tem: et incipiunt ad educandos pullos oua ſupponi.

De cadenda materie. T. xxii.

Oc etiam menſe cȩdenda materies eſt ad fabricã: cũ luna decreſcit: et
b ridicȩ uel pali faciendi.

De horis. T. xxiii.

Ic menſis in horarum ſpatio cum decembri menſe conuenit: quarum
h ſic menſura colligitur.

| | | | |
|---|---|---|---|
| Hora | .i. | pedeſ | xxix. |
| Hora | .ii. | pedes | xviii. |
| Hora | .iii. | pedes | xv. |
| Hora | .iiii. | pedes | xii. |
| Hora | .v. | pedes | x. |
| Hora | .vi. | pedes | ix. |
| Hora | .vii. | pedes | x. |
| Hora | .viii. | pedes | xii. |
| Hora | .ix. | pedes | xv. |
| Hora | .x. | pedes | xviii. |
| Hora | .xi. | pedes | xxix. |

## PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI VIRI ILLVSTRIS DE RE RVSTICA LI.III. Tituli mēſis Februarii.


De pratis ſeruandis et lętamine ſaturandis. T. i.
De proſcindendis collibus. T. ii.
De ſatione trimeſtri. T. iii.
De ſerenda lenticula cum diſciplina ſua:item cicercula. T. iiii.
De ſerendo cannabo. T. v.
De agris medicę parandis. T. vi.
De herbo ſerendo. T. vii.
De curandis uitibus et arboribus et hordeo gallatico ſerēdo. T. viii.
De ponēdis uineis paſtino uel ſcrobibus aut ſulcis:et omni quę illuc pertinet diſciplina. T. ix.
De arbuſtiuis uitibus et plantis arborum uitiferarum. T. x.
De uineis prouincialibus. T. xi.
De putandis uineis communibus altis uel humilibus. T. xii.
De putatione arbuſti. T. xiii.
De prouincialibus uineis putandiſ T. xiiii.
De nouella putanda. T. xv.
De propaginibus. T. xvi.
De inſitionibus. T. xvii.
De inſtituendis oliuetis. T. xviii.
De pomiferis et ſpatiis earum generale pręceptum. T. xix.
De fodiendis palandis et ligandis uineis uel lętandis arboribꝰ et plantis circũ fodiendis. T. xx.
De roſis liliis croco uioliſ conſerendiſ. T. xxi.
De lini ſemine ſerendo. T. xxii.
De cannetis et aſparagis et plantis ſalicum et geneſtę et ſeminaris myrti et lauri. T. xxiii.

Dehortis in eo de ſepibus:de lactuca carduo naſturcio coriãdro papauere allio ulpico: đ ſatureia cũ diſciplia:itẽ cepullis ſimiliter đ aneto ſinapi: de caulibus cũ diſciplĩa ſua:de aſparagis:de malua mẽta fœniculo paſtinaca cunela cȩrofolio beta porro cũ diſciplĩa ſua:ĩula et colocaſiis ſimiliter. T. xxiiii.
De pomis:et primo de piro:de malo cydoneo ſiliqua moro auellana mixa cũ diſciplinis ſuis. T. xxv.
De educatione porcoꝝ. T. xxvi.
De uino myrtite aliter. T. xxvii.
De uite thyriaca. T. xxviii.
De uua ſine granis. T. xxix.
De uite nimis lachrymoſa. T. xxx.
De myrtinis alia confectio ſecundum grȩcos. T. xxxi.
Vt propomata ſponte naſcantur. T. xxxii.
Vt uitis botriones uarios ferat. T. xxxiii.
De hortis. T. xxxiiii.

MENSIS FEBRVARIVS. De pratis ſeruãdis et lȩtamine ſaturãdis. T. I.

h OC MENSE LOCIS TEMPERATIS PRAta incipiẽt cuſtodiri:quȩ prius (ſi macra ſunt) ſparſo lȩtamine ſaturentur:quod eiiciendũ eſt luna creſcẽte. Quãto recentius fuerit:tanto plus nutriendis herbis ualebit:qđ a ſupiori pte fũdat̃:ut ſuccus eius p totũ poſſit elabi.

De ꝑſcindendis collibus. T. ii.

l Ocis tepidis aut ſi clȩmens tẽpus et ſiccũ fuerit: colles pingues:uel hoc mẽſe ꝑſcinde.

De ſatione trimeſtri. T. iii.

h Oc menſe ſerendum omne trimeſtrium genus.

De ſerenda lenticula:item cicercula. T. iiii.

h Oc etiã mẽſȩ lẽticulam ſeres ſolo tenui et reſoluto uel etiã pingui:ſed ſicco maxĩe qa luxuria et humore corrũpitur. Vſq; ad duodecimã lunã bene ſeminat̃:quȩ ut cito exeat atq; grãdeſcat:prius cũ fimi ariditate miſcẽda ẽ:atq; ubi ita reqeuerit.iiii.diebꝫ aut.v.tũc ſpargit̃. Iugeꝝ modii ũnius ſemen ĩplebit. Hoc ẽt mẽſe cicercula ſerit̃:loco et mõ quo ãte deſcripſi.

De ſerendo cannabo. T. v.

h Oc mẽſe ultĩo cãnabũ ſeris terra pĩgui ſtercorata rigua uel plana atq; humida et altiꝰ ſubacta. In uno pede q̃drato ſex eiuſdẽ ſeminis grana ponũt̃.

De agris medicȩ parandi T. vi.

n Vnc ager qui accepturus eſt medicam:de cuius natura cũ erit ſerẽda: dicemus:iterãdus ẽ:et purgatis lapidibus diligẽter curãdus. Et circa

martias kal.ſubacto ſicut in hortis ſolo formandę ſunt areę larę pedibus.x.lõ
gę pedibus quinquaginta ita:ut eis aqua miniſtretur:et facile poſſint runcari.
Tunc iniecto antiquo ſtercore in aprilem menſem reſeruentur paratę.

De herbo ſerendo. T. vii.

Oc menſe toto herbum adhuc ſeri poteſt:quia martio ſerendum non
h eſt:ne paſtu ſuo pecoribus noceat:et boues reddat inſanos.

De ꝓcurãdis uitibꝯ et arboribꝯ:et hordeo gallarico ſerẽdo. T. viii.

Vnc pomis et uitibꝯ uetus urina ſi affundatᷣ:et numero fructuũ prę
n ſtat et formę:cui ꝓderit : ut amurcã miſceamus inſulſam maxime in
oleis: Sed hoc frigidioribꝯ diebꝯ anteq̃ feruor incipiet. Etiã nũc hor
deũ gallaricũ qđ graue et candidũ eſt:ſeretur locis frigidis circa martias kal.

De ponendis uineis paſtino uel ſcrobibus aut ſulcis:et omni quę illuc ꝑ
tinet diſciplina. T. ix.

Oc menſe omnia genera paſtinati ſoli ſeu ſulci ſeu ſcrobes uitibus cõ
h pleantᷣ. Natura autem uitis cęlum omne ſolũq; ſuſtentat:ſi genera cõ
ueniẽter aptentᷣ Plano igitᷣ ſolo ſtatues uitẽ:cuius genus nebulas ſu
ſtinet et pruinas:collibꝯ qđ ſiccitatẽ durat et uẽtos. Pĩgui agro graciles atq; fœ
cũdas:macro feraces et ſolidas:denſo ualidas atq; frondoſas:frigido et nebulo
ſo quę hyemẽ celeri maturitate pręueniũt:aut quę duris acinis inter caligines
ſecurius florent:uentoſo ſtatui tenaces:calido grani tenerioris et humidi:ſicco
eas quę pluuias ferre non poſſunt. Et ne multa dicamus : eligẽda ſunt genera:
quę ꝓfeſſione uitioꝝ ſuoꝝ cõtraria loca diligunt his:in quibus durarẽ non po
terant. Placida ſane regio et ſerena tuto genus omne ſuſcipiet. Vitiũ genera nu
merare nõ attinet. Sed notũ eſt maiores uuas pulchre ſpeciei grãi calloſi et ſic
ciores ad mẽſam:feraciſſimas uero et cutis tenerioris et ſapore nobiles:et maxi
me quę citius defloreſcũt:uindemiis eſſe ſeruãdas. Loca naturã pleriſq; uitibꝯ
mutant. Solę amineę ubicũq; ſint:uinũ pulcherrimũ reddũt. Calidũ ſtatũ po
tiuſq̃ frigidũ ſuſtinebũt. De pingui ad macrum trãſire nõ poſſunt:niſi ſtercus
adiuuerit. Haꝝ duo genera ſunt:maior et minor. Sed minor melius defloreſcit
et citius ĩternodiis minoribꝯ et grano breuiore. Si arbori applicetᷣ:pĩguẽ terrã.
ſi colatᷣ in ordines:mediocrem deſiderat. Imbres contẽnit et uentos:nã maior
ſępe uitiatᷣ ĩ flore. Sũt et apianę pręcipuę. Satis ẽ genera ita dixiſſe. Induſtrius
uir ꝑ barbara deligat:et terris talibꝯ mãdet:quę imitari eas poſſint:unde ſumuntᷣ.
Sic merita ſua quęq; ſeruabit. Sed uitẽ uel arborẽ melius erit de exili ad pĩguẽ
tranſferre. Nã ſi a pingui terra ad ſolum exile trãſierint:utiles eſſe nõ poſſunt.
Eligenda ſunt ſarmẽta quę pangimus de uite media : neq; de ſumma neq; de
ĩfima. v. uel. vi. gẽmaꝝ ſpatio a ueteri ꝓcedẽtia:qa nõ facile degenerant quę de
locis talibꝯ trãſferrũtur. Sumantᷣ aũt đ uite fœcũda. Neq; putemus brachia eẽ
fertilia:quę uuas ſingulas aut bĩas ꝓducũt:ſed quę multa ubertate curuãtᷣ. nã
põt ferax uitis:feraciores ĩ ſe habere materias. Erit et hoc ſignũ fertilitatiſ:ſi do

duro aliquo loco fructũ citabit: ſi fœtu ĩpleuerit ramuloſ ex ima pte ſurgenteſ. Sed hoc ſigniſ poſitiſ p uĩdemiaſ ẽ notãdũ. Ad pãgẽdũ nouellaſ palmeſ debet eligi duri ĩ ſe nihil habẽſ: et ueteriſ ſarmẽti: qa hoc putreſcẽte ſępe corrũpiť. Sũ ma flagella repudiemuſ ac ſurculoſ: q licet bono loco nati ſũt: tamen feracitate caruerũt. Pãpinari9 q de duro naſciť: ẽt ſi attulerit fructuſ: ꝓ frugifero nõ ẽ po nẽduſ. In ſuo. n. loco fœcũdať a matre: tranſlatuſ uero tenet ſterilitatiſ uitiũ qđ naſcẽdi cõditione ſuſcepit. Caput ſarmẽti: cũ deponiť: torquẽdũ nõ eſt: nec ali quo more uexandũ. Nec demerſa penituſ fœcũdiore pte qđ ſterili ꝓximũ eſt: ſupra terraſ relinquať. Deĩde ipã tortura uexatio eſt: et ps ea đ qua radix pręſu miť: iniurię nulli ſubiiciẽda eſt: cũ qua cõtẽdere cogať: anteq̃ teneat. Ponendę ſũt uiteſ placidiſ diebꝫ ac tepidiſ. Curãdũq; ne ſarmẽta ſole urant̃ aut uẽto: ſed uel ſtatĩ ponãtur: uel obruta reſeruẽtur. Hoc mẽſe ac deĩcepſ toto uere uinea po nẽda ẽ regionibꝫ frigidiſ pluuioſiſ pinguibꝫ cãpiſ et humidiſ ꝓuĩciiſ. Sit autẽ mẽſura ſarmẽti cubituſ unuſ. Vbi pĩguiſ eſt natura terraꝝ: maiora ĩter uiteſ ſpa tia reliquemuſ: ubi exiliſ ãguſta. Nulli itaq; ĩ hiſ uitibꝫ q̃ſ toto ſolo paſtiato di ſponũt: ternoſ pedeſ ĩter ſingulaſ uiteſ quoquouerſuſ dimittũt. Sed hoc genere diuiſioniſ in iugerali tabula pangenť triamilia ſexcẽta ſarmẽta. Quod ſi duoſ ſemiſ pedeſ inter uiteſ reliqui placuerit: ĩ eadẽ tabula ponenť uiteſ quĩquemilia q̃drigentę ſeptuagĩta ſex. Sed ad ponẽdũ utimur hoc ordine. Lineã ſeruatiſ hiſ ſpatiiſ quę placuerit cuſtodire: cãdidis ſignis uel qbuſcũq; notabim9. Tũc tẽſa p tabulã linea ĩ eis locis ſurculos uel calamos figemus: ubi uitis unaquęq; uẽ tura ẽ. Ita ſpatiũ totius tabulę ſurculis cõplebiť ad numeꝝ uitiũ futuraꝝ. Atq; is q pacturus ẽ: ꝓiecta circa ſurculos ſarmenta ſine ullo errore deponet. Prętere a nõ eſt uno genere uitiũ oẽ paſtinũ cõſerẽdũ: ne annus iniquus generi ſpẽ uin demię totius extĩguat. Et ideo q̃ttuor aut qnq; eximii generis ſarmẽta pãge mus. Sed maxĩe expediet genera tabulatĩ diſpõi: et decumãis diuidi niſi deter reat opis difficultas. Qđ ſi ẽ: ueteres uĩeas ſinguloꝝ geneꝝ ſurculis tabulatĩ po terimus ĩſerere. Et facile hoc gẽus colẽdi: qđ ẽ pulchrũ atq; utile cõſequemur. Ita et maturitatis et floris tpa quę ĩ uite diuerſa ſunt: ſuis poterim9 opportũita tibus optĩere. Nec paruo cõſtabit: ſi legať maturitas cũ acerbitate diſpẽdiũ: cũ unius tẽpeſtiuã uĩdemiã ſeq ſit pmixta cruditate uitioſũ: alterius ſeras maturi tates expectare dãnificum. Huic cõmodo adiiciť: q ꝓ geneꝝ diuerſitate p gra dus accedẽte uĩdemia mĩor opaꝝ nũerus eã poterit expedire: et generatĩ cõdere: ac melius puros ſapores ſine luctamine alterius generis unaquęq; uĩa ſeruare. Hoc ſi difficile uidebiť: nõ alias ſimul cõſeras: q̃ quę et ſapore et flore et matu ritate cõuẽiũt. Sed hęc ĩ paſtinis uel ſulcis tõ erit: ĩ ſcrobibꝫ uero p ãgulos. iiii. ſarmẽta đpõis. Sed (ut aſſerit Columella) uĩaceã ſtercori mixtã ſimul ſpargeſ: et ſi exile ſolũ fuerit: pĩguẽ terrã ſcrobi ĩferes uel aliũde portatã. Cũ uero plãtã uel maleolũ diſponimus: modice humido ſolo ſed potius arido q̃ lutoſo dua bus gẽmis ſupra terrã relictis ſarmẽta ponemus obliq̃: ſic facilius cõprehẽdẽt.

De arbuſtiuis uitibus et plantis arboꝝ uitiferaꝝ. T. x.

q Vod ſi arbuſtũ te habere delectat:plantã generoſę uitis prius in ſeminario nutrire debebis:ut inde radicata traſferatᷣ ad ſcrobem:cui arbor iniũcta eſt. Seminarium uero dicimus ꝗue foſſam tabulam pedum duoꝝ ſemis altitudie. In hac:quã ꝓ numero ponẽdaꝝ uitiũ uel qualiũcũq; plãtaꝝ ꝓtendis aut cõtrahis:breuiſſimo ſpatio diſtãtia inter ſe ſarmenta depones. Si uallis aut humectus eſt cãpus:triũ gẽmaꝝ exceptis minutis quas habebit ĩferius. Et ubi cõualuerit:hĩc poſt biẽniũ radicatas uites uel arbuſculas transferas. Quas cũ depones ĩ ſcrobe:ad ſingulas materias redigis:putatis omnibus quę ſcabra ſunt:curtatis etiam radicibus:ſiquas potueris inuenire uexatas. In ſcrobe autẽ ad arbuſtũ faciẽdum duas radicatas uites deponis : hoc ſcrutãs ne ſe in radicẽ cõtingãt. Sed lapides qnũ ꝑpe libraꝝ medios ĩter utrãq; cõſtitues: et ĩpas uites ad ſcrobis latera diſcreta cõiunges. Mago aſſerit:ſcrobẽ nõ primo anno eſſe cõplendã:ſed ſubĩde coęquãdam. Quę res uitẽ faciet altius fundere radices. Sed hoc aridis ꝓuinciis forte cõueniat:humidis autẽ ſata putrefiẽt recepto humore:niſi ſtati terra cumuletᷣ. Sed arbuſta qui faciet:plantas arboꝝ de his generibꝰ ponat. Vel ſi agro ſupperit abũdantia:his utatᷣ: populo:ulmo:fraxino in montanis et aſperis:in quibꝰ ulmus minus lęta eſt. Has etiã Columella dicit:ſeminario debere nutriri. Mihi uidetᷣ:q nulla ꝓuĩcia eſt:quę nõ ex his quãcũq; ſponte ꝓducat. Plantas etiã maiores de locis quibuſcũq; trãſlatas uel eoꝝ geneꝝ trũcos radicatos hoc tempore circa ſcrobẽ uitis oportere conſtitui. Sed ſi ager frumentarius fuerit:ubi arbuſta diſponis:quadragenos pedes inter arbores relinque:ut ſeri poſſit:in exili autem uicenos. In ſcrobe uero uitis ab arbore ſua ſeſquipedis ſpatio diſtare debebit. Nam uitis multũ ſubiecta arbori ĩ cremento arboris opprimetᷣ. Cauenda etiam muniẽda eſt aduerſum pecoris appetẽtis iniurias:et arbori ſuę ꝓrinus alliganda eſt. Eſt et aliud de trãſferẽda ex arbuſto uite cõpendiũ. Fit ex uimine parua corbicula : quę menſura pedis uel aliquãto minus circini ſpatio poſſit amplecti. Hęc ad arborẽ:cui uitis adhęret fertᷣ:et in ꝓfundi media parte ꝑtunditᷣ:quo ſarmenti uirgam poſſit admittere. Inducto itaq; ſarmẽto uitis eius de qua trãſferre diſponis:corbicula ĩpa ex aliq̃ arboris pte ſuſpenditᷣ:et uiua terra repleatᷣ:ut ſarmentũ terra poſſit includi:qđ ſarmentũ prius intorquetᷣ. Ita exacto annui tẽporis ſpatio : ſarmẽtũ qđ clauſum eſt:radices creabit intra prędictã corbiculã. Tũc ſub fundo corbis ĩciſum radicatũ ſarmentum cũ ĩpa corbe portabitᷣ ad locum:quem uitibus arbuſtiuis deſtinabis implere:ibiq; obruitur circa arboris maritandę radices. Hoc genere quãtũ uolueris numeꝝ uitiũ trãſferes ſine ambiguitate prẽdendi.

De uineis ꝓuincialibus. T. xi.

u Ineę ĩ ꝓuinciis multis generibus fiũt. Sed optimũ genus ẽ: ubi uitis uelut arbuſcula ſtat breui crure fundata. Hęc primo calamo iuuatur: donec ſolidetᷣ. Sed altior ſeſquipede eẽ nõ debet. Vbi robuſta fuerit

ſola conſiſtet. Aliud genus eſt:in quo cannis pluribus circa diſpoſitis ipſa uitiſ p cānas ſarmētis ligans ī orbiculos flectit̄ ſe ſequētes. Vltimę poſitionis uitis eſt:quę p terrā pīecta diſcūbit. Hę omnes et ſcrobibus ponunt̄ et ſulcis.

De putandis uineis in conuallibus altis uel humilibus. T. xii.

h Oc menſe locis frigidis aliquatenus et temperatis uitium iuſta putatio. Sed ubi multę ſunt uineę:diuidant̄ et pars earum quę ſeptētrionem reſpiciet uerno putet̄:alia pars aduerſa clęmentioribꝫ plagis reſcindatur autūno. Sed in putatione ſemper nitamur: ut uitis fiat in crure robuſtior:ne debili uiticulę duo duramēta ſeruemus. Auferēda ſunt lata ītorta debilia malis locis nata ſarmēnta. Focaneus etiam qui inter duo brachia medius naſcit̄:debet abradi. Qui ſi pinguitudine ſua brachium quodcūqꝫ pximum debilitauerit:illi deciſo ipſe ſuccedat. Erit tamen optimi putatoris inferius ſarmentum quod bono loco natum fuerit:reparandę uitis cauſa ſemp tueri et ad unam uel duas gemmas relinquere. In locis clęmentioribꝫ altius uitem licebit expandere:in exilibus aut̄ ęſtuoſis aut decliuis aut pcelloſis humilior eſt habēda. Locis pinguibꝫ ſingulis brachiis uitium bina flagella dimitte. Sed erit ſapientis eſtimare uim uitis. Nam quę altius colit̄:et fœcūda eſt:plus q̄ octo palmites habere non debet:ita ut conſeruemus ſemp in inferiore parte cuſtodem. Circa crus quicquid naſcit̄:amputandum eſt:ſi non deſideret uinea reuocari. Quod ſi trūcus uitis ſole aut pluuiis aut noxiis animalibꝫ eſt cauatus purgamus quicquid eſt mortuum plagaſqꝫ eas amurca linimus et terra:quod pderit aduerſum prędicta. Cortex etiam reciſus et pēdenſ a uite tollat̄:quę reſ minorem fęcem reddit in uino. Muſcuſ radat̄ ubicūqꝫ repertuſ. Sed plagę:quaſ ī duro uitiſ accipiet:obliquę et rotundę eſſe debebūt. Deciſiſ ſicut ſupra dixi male natiſ omnibꝫ et ueteribꝫ nouellos et fructuarioſ ſeruaſ. Vngueſ etiam cuſtodum ſiccoſ et annotinoſ recide:et oīa quę uetera uel ſcabra reperieſ. Hę quę altiuſ coluntur ut ī iugo uel pergula:ubi quattuor pedibꝫ ſupra terrā leuatę ſteterunt:quaterna brachia habeant. Si macra uitiſ erit ī ſinguliſ brachiiſ ſingula flagella dimittimuſ:ſi pinguiſ bina. Sed puidendū:ne in una parte ſint ſarmēta quę ſeruaſ. Quod cum fit:uitiſ tanq̄ ſi fulgure tangat̄:areſcit. Relinquenda ſunt ſarmenta neque circa durum neque in ſummo:quia hęc uelut pampinaria minuſ afferunt:illa uitem nimietate fœtuſ onerant:et lōgius ducūt. Quare in medio loco ſeruanda ſunt:quę tuemur. Plaga non iuxta gemmam:ſed aliquanto ſuperiuſ fiat:et auertatur a gemma propter lachrymā defluentem.

De putatione arbuſti. T. xiii.

u Itiſ quę in arbore collocat̄: prima eiuſ materia ad ſecūdam uel tertiā gemmam pcidatur. Deinde omnibuſ anniſ aliquid p ramoſ creſcere ſubinde patiamur:unā materiā ſemp ad cacumen arboriſ dirigentes. Sed qui fructū uolūt maximū:materiaſ pluraſ p ramoſ dimittāt:qui uinū meliuſ:ſarmenta in cacumen extēdūt. Fortioribꝫ ramiſ arboꝝ pluraſ materię:de/

bilioribus imponēdę ſunt pauciores. Putandi autem ratio talis eſt: ut et uetera
ſarmenta quibus primi anni fructus pependit: omnia recidanť: et noua circũci
ſis capreolis et ramulis inutilibus dimittanť. Sed ꝓuidendũ eſt: omnibus ãnis
uitem reſolui ac religari: quia refrigerať. Ita formandi ſunt rami arboꝝ uitife/
rarum ne alter ſub alterius linea dirigať: ſed loco pĩgui ulmus a terra octo pe/
dibus: gracili uero ſeptem ſine ramo relinquēda eſt. In ſolo rōſido et nebuloſo
rami arboris uitiferę in orientem et occidentē putatione diriganť: ut latera ua/
cua ſolis radiis membra totius uitis oſtendant. agēdum eſt autem: ut uitis ſpiſ
ſa non ſit in arbore: et deficientibus primis arboribus ſubſtituendę ſunt alię. in
loco cliuoſo humilius rami arboꝝ ſeruãdi ſunt: ĩ plano et uliginoſo altius pal/
mites ad arborem non duro uimine ligenť: ne eos uinculũ recidat aut atterat.
Hoc autem noueris: quia palmes qđ extra ligaturam pendens habuerit: fructu
induet: quod infra ligaturam materię ſequentis anni deputabit.

De ꝓuincialibꝰ uineis putandis. T. xiiii.

Ites quas ꝓuinciali more uelut arbuſculas ſtare dixi: ſi inſtituere uelis
u ramos a quattuor partibus his relinques: et in eis brachiis ſarmenta ꝓ
uitis poſſibilitate ſeruabis. Vites autem quę cannis in orbem cogũtur
ſic putenť: quemadmodum hę quę nituntur ridicis aut palis. Illę uero quę ſi/
ne ãminiculis iacent: quod ꝓ ſola indigentia faciendum eſt uel neceſſitate pro
uincię: primo anno duas gemmas deinde plures habebunt. Sed huius generis
uinea ſtrictius eſt putanda.

De nouella putanda. T. xv.

Ouellam uitem Columella dicit a primo anno ad unam materiã eſſe
n formandam: nec recidendam totam: ſicut italię cõſuetudo eſt. Anno
ſecundo expleto quia uel intereant uites in totũ reciſę: uel infœcunda
ſarmenta ꝓducãt: quę amputato capite uelut pãpinaria de duro coguntť exire:
quare iuxta ipſam cõmiſſuram ueteris ſermenti unã uel duas gēmas relinquē
das: qđ eſt merito in uiticula fortiore ſeruandum: et ſane excipiendam calamis
nouellam uel exiguis palis: ut tertio anno robuſtiores poſſit accipe. Nam qua/
drima nouella ubi lętũ ſolũ eſt: tres materias merito nutrire cogeť. Statĩ poſt
putationē ſarmēta deciſa uineis et rubi et ĩpedimētũ foſſoris omne tollať.

De propaginibus. T. xvi.

Oc etiam menſe ꝓpagãdę ſunt uites. Sed uetus et exeſa uinea: cuius
h duramenta longe ꝓceſſerũt (ut Columella dicit) mergis melius repa
rabiť: q̃ ſi infoſſione totius corporis obruať: quod agricolis certũ eſt
diſplicere. Mergum dicimus quotiens uelut arcus ſupra terram relinquiť alia
parte uitis infoſſa. Nam (ut ait Columella) cũ totę ſtratę ſunt: plurimiſ radici/
bus totiuſ corporiſ fatiganť. Mergi uero poſt biēnium reciduntť ĩ ea parte: quę
ſupra eſt: et ĩ loco iuſtaſ uiteſ relinquunt. Sed (ut agricolę aſſerũt) poſt biēniũ
ſi recidaſ: pleꝝq; infirmaſ habent radices et repente ſimul peunt.

De inſitionibuſ. T. xvii.

h Oc mēſe calidiſ et apriciſ lociſ optime celebratur inſitio:quę fit tribuſ generibꝰ. Sed ex hiſ duo nūc fieri poſſunt:tertiū reſeruatur ęſtati. Sūt autem genera inſerendi hęc aut ſub cortice:aut ī trūco aut emplaſtro. Inſeremuſ ergo ſic arborē uel ramū in loco qui nitiduſ eſt:et ſine cicatrice:ſerra recidemuſ non lęſo cortice. Poſt ſerraturam plagā ferramētiſ acutiſ incidamuſ. Inde quaſi cuneum tenuem fereum uel oſſeum maxime leoninū inter corticē et lignū tribuſ ꝓpe digitiſ cōſideranter deponimuſ:ne corticiſ faſcia diſſipetur: et ī eū modū ſubducto cuneo:ſtatim ſurculū mergimuſ una pte deciſum ſalua medulla et cortice partiſ alteriuſ:qui ſupra arborē ſex uel octo digitiſ emineat. Duoſ uel treſ uel plureſ ſurculoſ ꝓ trūci q̄litate cōſtituimuſ: quaterniſ digitiſ uel amplius inter eos ſpatiū relinquemus. Tūc iunco aut ulmo aut uimine ſtrī gimus:et ſup lutū muſco tectū ponemus:ac ligabimus:ut quattuor digitis ſuper lutū poſſit ſurculus eminere. pleroſq; delectat ſtrictum primo ſectę arboris truncū uinculis altioribus ī medio findere:et ibi ſurculos ex utraq; parte raſos in modum cunei:ut ītegra ſit medulla demergere pręmiſſo ante cuneolo:quo ſubducto depoſitus ſurculus redeūte in plagā materia poſſit aſtringi. Sed hoc utrūq; genus uernū eſt:et fit creſcente luna:ubi incipit gēma arboꝝ turgeſcere. Surculi autē qui in ſerendi ſūt:ſint nouelli fertiles nodoſi de nouo nati ab oriē tali arboris parte deciſi craſſitudine digiti minoris bifurci uel trifurci gemmis pluribus uberati. Si arborem minorem deſiderabis inſerere : in qua ſine dubio meliora incrementa ꝓueniunt:circa terrā ſeccato:et quod melius eſt : ſurculos inter lignū corticēq; depone. tūc ſtringe. Quidā raſum ex utraq; parte ſurculū cōuenientem ſoliditati arboris inſerendę ſic in medio deponunt:ut cortex ſurculi undiq; cortici arboris reddatur ęqualis. Sed in nouella arbore terra mota uſq; ad ipſum inſitū colligatur:quę eam res a uento et calore defendat. Mihi aſſeruit diligens agricola:omne inſitum ſine dubio comprehendere:ſi depoſitis ſurculis uiſcū nō tēperatū in ipſa plaga pariter mergamus:quaſi glutio quodam ſuccos materię utriuſq; mixtuꝝ. De emplaſtratione ſuo menſe dicemus. Quartū genus Columella ſic retulit. Gallica terebra uſq; ad medullā arborē ꝑforandā:plaga interius leuiter īclinata. Ibi educto omni ſcobe : uitē uel ramū ad modū foraminis imp̄ſſi delibratū:ſuccidū tamen et humentē ſtricte īprimi una aut duabꝰ gēmis foris relictis. Tūc argilla et muſco locū diligenter opiri. Ita et uites ī ulmo inſeri poſſe cōmiſſas. Hiſpanus quidam mihi hoc genus in ſitiōis oſtēdit:qđ ex pſico ſe aſſerebat exptū. Salicis ramū brachii craſſitudine ſolidū longū cubitis duobꝰ aut amplius terebrari iuſſit ī medio:et plantā pſici in eodē loco ī quo cōſiſtit:ſpoliatā ramis oībꝰ ſolo capite relicto p ipſū ſaligni manubrii foramen induci. Tūc eūdē ſalicis ramū terrę capite utroq; demerſo: in arcus ſimilitudinē debere curuari:foramē luto muſco uinculis ſtrīgi. Anno deīde exēpto:ubi īfra medullā ſalicis caput plātę ſic cohęſerit : ut unitas ſit ex

duobus mixta corporibus:plantá ſubter incidi atq; transferri : et aggerari ter/
ram:quę arcũ ſalicis cũ perſici cacumine poſſit operire. Hinc perſici poma ſine
oſſibus naſci. Sed hoc locis humidis conuenire uel riguis:et ſalices aquationi/
bus adiuuádas:ut et natura ligni uigeat:quę delectat' humore:et ſupfluentem
copiam ſucci graminibus miniſtret alienis.

De inſtituendis oliuetis. T. xviii.

Oc menſe locis tẽperaris íſtituemus oliueta:quę uel paſtinis cõſerẽda
h ſũt:ut extremas circa decimanũ tabulas cingát:uel ſuũ locũ tenebũt.
Si ponunt' in paſtino:radicatę plátę deciſis capitibus et brachiis et in
trũcũ redactę uſq; ad menſurá cubitis unius et palmi í fermẽto terrę foſſę defi
gant':locũ palo antea deprimente hordei grana ſubteriaciátur:et amputet' his
quicquid putridi inuentũ fuerit aut arentis:et tunc capita earum luto uelẽt' et
muſco:ulmeis uinculis uel tenacibus quibuſcũq; cõſtricta:ſed maximũ bene/
ficium eſt:ut ꝓficiat incremẽto:ſi rubrica partes notent':quibꝰ obuerſę ſteterũt
et contra eas ſimili ratione ponant'. Sint a ſe diſcretę pedibus. xv. uel. xx. Oĩs
ſubinde circa eas herba uellat':et quotiens ſe imber infuderit:breuiſſimis ac fre
quentiſſimis foſſionibꝰ ſollicitent'. Et ſubinde ducta a trũco terra atq; ꝑmixta
in aliquanto altiores cumulos congerat'. Quod ſi oliuetũ ſuo loco facere uo/
lueris:hęc genera terraꝝ ſequeris. Terram cui mixta ſit glarea:aut cretam ſabu/
lonis cõiunctione reſolutam aut pinguẽ ſabulonẽ aut terrá naturę denſioris et
humidę. Creta figuli omnino repudianda eſt et uliginoſa:et in qua ſemp̃ hu/
mor aſſiſtit:et ſabulo macer et nuda glarea. Quáuis.n.cõprehẽdat : nõ cõua/
leſcit. Poteſt ſeri : et ubi arbutus aut ilex ſteterat. Nam cerrus et ęſculus exciſa
radices noxias reliquit:quaꝝ uirꝰ oleá necat. Locis ęſtuoſis ſeptẽtriõali colle:
frigidis meridiano gaudet. Mediis cliuis delectat'. Neq; imũ locũ neq; arduũ
patit':magis modicos cliuos:ſicut ẽ regio ſabía uel betica. Baccaꝝ genꝰ nume
roſũ ẽ : et pluriũ uocabuloꝝ:ſicut pauſia:orches:radiꝰ:ſergia:licinia cominia:
et cętetę quas nominare non attinet. Pauſia tamen oleum quod reddit : dum
uiride eſt optimũ. Sed cito uetuſtate corrũpit'. Optimũ licinia dat plurimum
ſergia. Sed de his hęc generaliter pręcepiſſe ſufficiet:maiores baccas cibo : mi/
nores oleo ꝓfuturas. Si frumentarius ager eſt:quem conſerimus oliueto:qua/
dragenis inter ſe pedibus diſtent:ſi macer quinis. Melius faciemus : ſi ordines
in fauoniũ dirigamus. Cũ deponent' in ſcrobes ſiccas conſtituant' quaternis
pedibus foſſas. Glarea etiá ubi lapides defuerint:miſceat' et ſtercus. Si clauſus
locus:eſt modice ſupra terram quę ponũtur:emineant. Si pecora formidátur:
altiores trunci eſſe debebũt. In ſicciſ uero prouinciiſ cum pluuię deſunt:rigare
conueniet. Et ſi ꝓuincia indiget oliuetiſ:et non eſt unde planta ſumatur: ſemi
narium faciendum eſt:id eſt tabula ęffoſſa:ſicut ſuperiuſ dixi:ut ibi (ſicut Colu
mella dicit) rami ſerra inciſi in modum ſeſquipedalem deponantur. Inde poſt
quíquẽnium poterit ualida planta tranſferri:et lociſ frigidiſ hoc mẽſe plantari.

Scio pleroſq; :quod facilius atq; utilius eſt : radices olearum : quę in ſiluis pleruq; ſunt:aut ĩ locis deſertis:in cubitalē menſuram reciſas aut ĩ ſeminario ſi placue/rit:aut in oliueto ſolere diſponere:et admixtione ſtercoris adiuuare. Quare ꝓ/ueniet:ut ex unius arboris radicibus numeroſa planta naſcatur.

De pomiferis et ſpatiis earum generale pręceptum. T. xix.

Tiam pomiferas arbores poſſumus in paſtinis a ſeptētrionali regiõe
e diſponere:de quibꝰ ſigillatim dicemus : quę ſpecialiter ſunt tenenda.
Nā pomis eadem conuenit terra:quę uitibus. Scrobes autē maiores facies:ut materię ꝓſis et fructui. Si pomariū facies:inter ordines tricenos pedes relinques. Plātas ſtatues radicatas.quod eſt melius ſeruabis : ne cacumina aut manu fracta aut eroſa nō creſcant. Vnūquēq; ordinem ſuo genere deputabis: ne infirmę a ualentioribus opprimātur. Plātas ſimiliter notabimus:ut ipſis q/bus ſteterāt cardinibus:opponamus. Decliuo ſicco et exili in planū pinguē et humidum transferemus. Si truncos ponere uolueris:ſupra terrā prope tribꝰ pe dibus erigant͛. Vbi duas in una ſcrobe plantas deponis:cauendū eſt:ne ſe con/tingant:nā uermibus interibunt. Sed (ut Columella dicit) feraciores ſunt:quę ſeminibus:hoc eſt nucibus ſuis:q̄ quę plantis ponuntur aut ramis. Vbi regio ſiccior eſt:aquationibus adiuuentur.

De fodiendis plantis et ligandis uitibus:uel lętandis arboribus. T. xx.

Vnc locis maritimis et calidis fodiēdę ſunt uites. Vel (ſi hęc ꝓuincię
n conſuetudo eſt) exarandę:et in eiſdem locis palandę:aut ligādę ſunt
uineę priuſq̄ gemma ꝓcedat:cuius concurſione uel attritu incurritur grande diſpendiū. Nūc oleę cęterę q; arbores lętamē accipiūt decreſcēte luna. Sufficiet autem maiori arbori ueges una:minori media:ita ut ſubducta a radi/cibus terra et fimo ꝓmixta reuocet͛. Tēpore hoc ſiquę ſunt in ſeminariis plan/tę:circūfodiendę ſunt et amputandi eis rami ſupflui:uel radiculę quas circa in ſuperiore parte miſerunt.

De Roſis: Liliis: Croco: Violis conſerendis. T. xxi.

Oc menſe roſaria cō ſeremus:quę ſulco breuiſſimo aut ſcrobibus po/
h nēda ſūt:uel uirgultis uel etiā ſemine. Semina aūt roſarum nō putemus
medios floſculos eē aurei coloris:quos roſę ferūt. Sed baccas nutri/unt:q̄s in breuiſſimi piri ſimilitudinē plenas ſeminibus poſt uindemiā reddūt maturas:quarum tamen maturitas ex colore fuſco et mollitie poterit ęſtimari. Si qua etiā ſūt ātiqua roſaria:hoc tpe circūfodiunt͛ ſarculis uel dolabris:et aridi/tas uniuerſa recidat͛. Nūc et quę rara ſunt:poſſunt ducta uirgarum ꝓpagine repa rari. Si roſā tēperius habere uolueris:duobus palmis ab ea in gyrum fodies : et aq̄ calidabis rigabis ĩ die. Nūc et liliorum bulbos ponemus:uel lilia ante hab ta ſar/riemus ſūma diligētia:ne oculos circa radicē naſcētes et minores bulbulos ſau ciemꝰ q a matre ſubtracti:atq; ĩ alios digeſti ordines noua liliera formabūt. Irē uiolarum plātę et croci bulbi ſerēdi ſunt:uel ſubtiliter (ſi fuerāt ante) fodiendi.

T

De lini ſemine ſerendo. T. xxii.

Oc menſe aliqui lini ſemen lęto ſolo in iugerum. x. modios ſpargũt:
b et lina conſequũtur exilia.

De cannetis et plantis ſalicum uel geneſtę. T. xxiii.

Empore hoc canneta ponẽda ſunt factis breuiſſimis ſcrobibus et ocu
c lis cannaꝝ p ſingulas ſcrobes obrutis: q ſemipedis ſpatio īter ſe diſtaꝛ
debebũt. Si calidę et ſiccę ꝓuincię ſtudemus: ualles humidas uel im
guas opus eſt deputare cannetis. Si frigida regio eſt: locis mediis īſtituãtur ſed
ſucco uillaꝝ ſubditis. Inter hęc aſpagoꝝ et ſemina ſpargere poſſumus: ut mix/
ta naſcãtur: qa et aſparagi colunt́ et incẽduntur hoc mõ quo cãnę. Sed ſi ſunt
antiqua canneta: hoc tpe ſarriẽtur: reciſis quę in radice purgãda ſunt: id eſt pu/
tribus male porrectis: et ſi qua gignẽdi oculos nõ habebũt. Nũc ſalicis plãtas
et omniũ geneꝝ: quę arbuſto applicãdę ſũt: uel geneſtę ubi deerit: obruemus.
Ex baccis etiã myrti et lauri ſeminaria faciemus: uel ſi fuerant: excolemus.

De hortis. T. xxiiii.

Irca idus februarias ſepes hortoꝝ ex cõgeſto ī funibꝯ ſpinaꝝ ſemine
c faciẽdę ſunt: ſicut dictũ eſt cũ de munimine loqueremur hortoꝝ. Itẽ
gręci dicũt de groſſa rubi uirga fieri debere particulas: et palmaribus
ſcrobibus obrui: et quon die (donec frondeãt) foſſione et rigatiõe nutriri. Hoc
menſe lactuca ſerit́: ut poſſit aprili menſe transferri. Item carduus ſeritur et na/
ſturciũ et coriandrũ et papauer ſicut menſe nouẽbri: et allium uel ulpicũ. Nũc
ſatureia ſerit́ pingui agro nõ ſtercorato ſed aprico: uel melius mari ꝓximo: et
cũ cepullis mixta ſeminat́. Hoc etiã mẽſe cepullas ſeris: ſed cõſtat et uere et au
tũno eẽ ſeminandas. Si ſemẽ eius ſeueris: in caput creſcit: et minus reddit in
ſemine. Si capitulũ ponas: ipſũ maceſcit: et multũ ſemẽ educit. Terrã cepę de/
ſiderãt pinguẽ uehemẽter ſubactã irriguã ſtercoratã. Ibi areas faciemus oĩbus
herbis et radice purgataſ. Seremus placido et ſereno die: maxĩe auſtro uel euro
flãtibus. Si minuẽte luna ſerãtur: tenues et acriores ꝓueniũt: ſi creſcẽte robuſtę
et ſaporis humecti. Rarius ſũt ponẽdę: runcãdę ac ſarculãdę ſunt ſępius. Si ca
pita uoluerimus his eẽ maiora: folia oĩa debemus auferre: et ſic ſuccus ad infe/
riora coget́. De qbus uero ſemina colligẽda ſũt: iuuẽtur ãminiculis: ubi caulẽ
cœpit excitare. Cũ niger color ſeminis fuerit: ꝑferũt maturitatis īdicia. Vellẽdi
ſunt talli adhuc ſemiſicci cũ ſemine et ſic in ſole ſiccãdi. Hoc mẽſe anetũ ſeres
locis frigidis. Omnẽ cœli ſtatũ patit́: ſed tepidiore lętat́. Riget́: ſi ſe imber ab/
ſtineat: ſerat́ rarius. Aliq ſemẽ eius nõ obruũt: opinãtes ꝙ a nulla aue tãgatur.
Nũc et ſinapi ſerere poſſumus. Hoc etiã mẽſe caules ſeremus: q et toto ãno ſeri
poſſunt. Solũ pĩgue et ſatis ſubactũ diligũt: arenã et glareã timẽt: ſabulone et
arenis nõ delectãtur: niſi pennis unda ſuccurrat. Omnẽ cęli ſtatũ caulis patit́:
frigidũ magis. Cõtra auſtrũ poſiti citius ferũt: cõtra ſeptẽtrionẽ ſerius. Sed hic
et ſapore caulis uincit et robore. Cliuis delectatur: et ideo ponendę ſunt plantę

per puluinos areaꝝ. Gaudet ſtercore et ſarculatione. Rarius poſitus cõualeſcit. Celerius coqtur uirore ſeruato: ſi dũ eſt triũ uel quattuor folioꝝ nitrũ tritũ cri/ bello deſup ſpargas: et ſpeciẽ pruinę canẽtis imitet᷑. Columella dicit plãtaꝝ ra/ dices alga marina ĩuoluẽdas ſeruãdę uiriditatis cã fimo ſimul adhęrẽte. Ponẽ dę ſũt plãtę maioris ĩcremẽti: qa licet ſerius cõphẽdãt: fortiores fiẽt. Si hyems eſt: tepido iã die. ſi ęſtas: cũ ſol in ueſperã declinat᷑: plãta pãgẽda ẽ. Vaſtior fiet ſi terra opiat᷑ aſſidue. Semẽ braſſicę uetuſtũ mutat᷑ in rapã. Hoc mẽſe poſt idus ſpongias aſpagoꝝ uel nouas formare incipiemus ex ſemine: uel antiquas po/ nemus. Mihi etiã illud utile uidet᷑ ac diligẽs: ut aſpagi agreſtis radices pluríꝰ in unũ locũ cõgeramus cultũ uel certe ſaxoſũ: quę ſtatim fructũ dẽt ex loco: q aliud nil alebat. et has annis oĩbus ĩcẽdamus ĩ ſcopis: ut fructus frequẽtior ſur gat et fortior. Hoc aũt genus ẽ ſapore iucũdius. Nũc ẽt malua ſeri põt. Mẽtã quoqꝫ ſere plantis uel radicibus loco humido uel circa aquas. Apricũ ſolũ nec pingue nec ſtercoratũ deſiderat. Hoc mẽſe fœniculũ ſeres loco aprico et maxíe ſaxoſo. ſerit᷑ primo uere. Paſtinaca et ſemine ponet᷑ et plãtis loco pĩgui: ſoluto altius paſtinato: rarã ſtatues: ut robur accipiat. Cunela ẽt nunc ſerit᷑: et colit᷑ eo more quo alliũ uel cepulla. Nunc cęrefoliũ locis frigidis poſt idus ſerat᷑. deſide rat agrũ lętũ humidũ ſtercoratũ. Hoc mẽſe betã ſeremus: quãuis poſſit et tota ęſtate ſeminari. Amat agrũ putrem humidũ locũ. Transſerẽda ẽ quattuor aut quĩqꝫ folioꝝ radicibus fimo recẽti oblitis. Amat frequẽter effodi: et multo ſter core ſaturari. Hoc mẽſe porrus ſerẽdus. quẽ ſi ſectilẽ uelis: poſt duos menſes q̃ ſatus eſt: poteris deſecare manẽtẽ in areis ſuis: q̃uis aſſerat Columella ẽt ſectiuũ diutius duratuꝝ melioreqꝫ ſi transferat᷑: et quotiens ſecabit᷑: aqua iuuet᷑ et ſter core. Si capitatũ facere uelis: quod uere ſeueris: octobri menſe trãſferre debebiſ. Serendus eſt loco lęto et maxíe cãpeſtri: area plana paſtinata alte et diu ſubac/ ta et ſtercorata. Si ſectiuũ uelis: ſpiſſius. ſi capitatũ rarius ſeris. Sarculo frequẽ/ tandus eſt et herbis liberãdus. Cum digiti craſſitudinẽ habuerit a media parte pręciſis foliis et truncatis radicibus transferat᷑. oblitus fimo liquido quaternis uel quinis digitis ſeparet᷑. Cum radices aget: modice comprehendendus et al/ leuandus eſt ſarculo: ut ſuſpenſus a terra quod ſpatii uacuum ſubter inuenerit: capitis uaſtitate cogat᷑ implere. Item plura ſemina in unum ligata ſi depoſue/ ris: grandis porrus naſcet᷑ ex omnibus. Item ſi capiti eius rapę ſemen immitas ſine ferro: et pangas: multum fertur increſcere. Melius ſi frequenter hoc facias. Hoc menſe inula ſerit᷑: quo canneta ponunt᷑. Serit᷑ oculis ſicut calami: quos abſcindere et terra leuiter debemus obruere terra foſſa et ſubacta excitatis ad li/ neam bulbinis: quibus eius oculos oportet infodere: trium pedum inter ſe ſpa tio ſeparantur. Hoc menſe colocaſię bulbos ponemus. Amant humidum locũ pinguem maxime irriguum. Circa fontes lętantur et riuos: nec de ſoli qualita te curant: ſi perpetuo foueantur humore. Frondere ꝑpe ſemꝑ poſſunt: ſi tãquã citreta tegumẽtis defendant᷑ a frigore. Hoc menſe ciminũ et aniſum ſerit᷑ loco

bene ſubacto:et cui letamē ad miſceas. Quod ſatū eſt:herbis purgeť aſſidue.

### De pomis et primo de piro. T. xxv.

P Lātas piroꝝ mēſe februario locis frigidis ponemus:calidis uero no
uembri. Sed mēſe nouembri pira locis tepidis conſerenda ſunt:ut ſo
lo iuueneť irriguo : ita et florem plurimū ꝓferēt : et magnitudinem
pomi turgentis acqrent. Naſci tamen tali ſolo maxime diligūt:quali uineas
diximus cōuenire. Sed lęto ſolo et ualidas arbores et fructus plurimos cōſe/
quemur. Lapidoſi generis pira uirium mutare credūtur:ſi terris mollibus cō
ſeranť. Sed pirum plātis ſerere ꝓpe tardus euētus eſt:tamē qbus hoc placuit:
ut ſemina generoſa nihil ſibi de agreſti aſpitate pmiſceāt: plantas bimas aut
trimas eo more quo oleę ponūť:radicatas magnis ſcrobibus ponāt ſupra ter
ram tribus altas uel quattuor pedibꝰ. Quaꝝ deciſa cacumina argilla mixta
muſcus debet opire. Nā ſiqs piroꝝ ſemē aſpgat:naſci quidem neceſſe eſt ori/
ginē ſuā teſouēre natura:cuius ęternitati nulla tarditas pōt cauſare faſtidiū.
Sed homini hoc ſpectare longinquū eſt.cū et ſero ueniāt:et de generis nobi/
litate decedant. Melius ergo hoc mēſe nouēbri fiet:ut piroꝝ plātas radicatas
ſeramus agreſtium ſubactis bene ſcrobibꝰ:ut comphēderit iſeranť. Hoc aūt
intereſt:ꝙ quę plātis ſuis ſeruntť:dulcedinē ac teneritudinē ſeruāt:diu tamen
ſeruata nō durāt:iſita uero morā tpis ſuſtinebūt. Spatia īter piros.xxx.pedū
mēſura diſcernat. Genus hoc arboris (ut ꝓficiat) frequēti humore et aſſiduis
foſſionibꝰ eſt colēdū uſqueadeo:ut tēpore quo florere cōſueuit :nihil pditura
credať de flore ꝓlato:ſi eam tūc foſſor adiuuerit. Multū ꝓficis :ſi īteriecto āno
quale libet letamē adiūgas. Sed bubulū ſpiſſa et grauia poma generat. Aliqui
cinerem miſcent:credētes hinc cōtrahi pomiș argutos ſapores. Geneꝝ uarieta/
tes exequi ſupuacuū puto.cum īponēdis uel excolendis nulla ſit diſtantia. Si
lāguida arbor eſt piri:uel ablaqueare radicem terebras:et ibi ligneū palum de/
primis. Vel in trūco ſimiliter terebrato ex theda cuneum figis. Vel ſi hoc deſit
ex quercu. Vermes eius arboris et nati necanť: et naſci ꝓhibenť: radicibꝰ felle
taurino frequēter infuſis. Item fęces uini ueteris recētes ſi radicibus affundanť
p triduum:diutius arbores in floribus laborare non faciūt. Si lapidoſa pirus ē:
ab extremis radicibꝰ terram priorem leuabis:et ſecernes omnes lapillos : qbus
diligenter remotis alteram terram cribro cretam ī loco eius infundis. ſed hoc
ꝓderit ſi rigare nō ceſſas. Menſe februario et martio pirus īſeriť more quo dic/
tum eſt:cum de inſitione loqueremur:ſub cortice et ī trūco. Inſeriť autem piro
agreſti malo:ut nōnulli amygdalo et ſpinæ:ut Virgilius orno et fraxio et cy/
doneo:ut aliqui et punico:ſed fiſſo ligno. Surculus piri qui īſeriť āte ſolſtiriū:
āniculus eſſe debet:et priuſq̄ figať: foliis et omni tenera parte priuari. Poſt ſol/
ſtitium uero eum figis:qui ſummū germen īcluſit. Pirus omni genere inſeriť.
Condienda ſunt pira ita:die placido decreſcente luna a uiceſima ſecūda uſque
ad octauam. Eadem poma ſicca et manu lecta hora a ſecunda in quītam uel a

ſeptima in decimam a caducis diligenter electa integra et ꝓpe dura et aliquáto
uiridia ĩ picato uaſe claudũtur.qđ opculo regiť:et deorſum os eius inclinatur:
atqꝫ obruiť in eo loco:circa quẽ perẽnis aqua decurrit.Itẽ quę dura ſũt ĩ carne
et cute:prius ĩ aceruo poſita:ubi ſe mollire cœperint:in uas fictile lene coctum
picatũqꝫ ponũtur:et opculo ſupueniẽte gypſanť. Vas breui ſcrobe regiť in eo
loco.qui quotidie ſole tãgať.Plurimi pira obruta ĩter paleas aut frumenta ſer/
uarunt.Alii ſtatim lecta cũ tenacibꝫ ſuis picatis urceis cõdiderũt:et oribus ua/
ſculoꝝ gypſo uel pice clauſis ipſa ſub diuo obruta ſabulone texerunt.Alii pira
quę ſe nõ cõtingerent:ĩ melle ſeruarũt.Itẽ pira diuiſa et purgata granis in ſole
ſiccanť.Aliq aquã ſalſam:cũ cœpit undare calefacta:diſpumant:et ei poſt iam
frigidę pira ſeruãda demergũt.Tũc exẽpta poſt tẽpus exiguũ cõdunt urceo:
et eius lito ore cõſeruãt.Vel nocte et die ĩ frigida ſalſa manere patiũtur.Poſt in
aq̃ pura biduo macerãt.Deĩde ĩ ſapa uel paſſo uel dulci uino merſa cuſtodiũt.

Vinum piri et acetum.

Inum de piris fit:ſi cõtuſa et ſacco rariſſimo condita ponderibus cõ/
u primanť aut prelo.Hyeme durat:ſed prima aceſcit ęſtate.Acetum ſic
fit đ piris.Pira ſilueſtria uel aſperi generis matura ĩ cumulo reſeruanť
ꝑ triduũ.Deinde mittunť in uaſculo:cui fontana aut pluuialis aqua miſceť:et
opertũ uas ꝑ.xxx.dies relinquiť: ac ſubinde quantũ ſublatum fuerit aceti ad
uſum:tantum redditur aquę ad reparationem.

Liquamen ex piris.

Iquamen de piris caſtimõiale ſic fiet.Pira maturiſſima cũ ſale calcanť
l ĩtegro.Vbi carnes eoꝝ fuerint reſolutę:uel ĩ cupellis uel ĩ uaſculis fic/
tilibus picatis cõdiũtur.Poſt mẽſem tertiũ ſuſpenſę eę carnes liquorẽ
dimittunt ſaporis iucũdi:ſed coloris albiduli.Circa hoc illud ꝓderit:ut tẽpore
quo ſaliunť:ꝓ aliqua parte uina nigella ꝑmiſceas.

De malo.

Enſe februario et martio mala ſeramus:ſi calida et ſicca regiõe octo/
m bri et nouembri.Eorum plura ſunt genera:quę numerare ſuperfluum
eſt.Amant pingue ac lętum ſolum:et cui humorem non tam rigatio
q̃ natura ſuppeditet.Et ſi in arena uel argilla ſit:rigationibus adiuueť.Monta/
nis locis debent ad meridiem uerſa conſtitui. Et frigido ſolo ꝓueniunt ſi cęli
tẽpor adiuuerit.nec in aſperis et humectis ſedem recuſant. Macrum et aridum
ſolũ poma uermiculoſa efficit et caduca. Serunť omni genere ſicut piri. Neqꝫ
exarari neqꝫ effodi deſiderant.Icciroo eis magis prata conueniunt.Stercus ouil
lum tantum non exigunt quidem:ſed libenter aſſumũt:uel ſi cineris pulueres
miſceantur. Amant modeſtas rigationes.Putatio illis apta eſt:ſed maxime ut
arida et male nata tollanť.Citius ſeneſcit hęc arbor:et in ſenectute degenerat.
Si caduca ſunt poma:fiſſę radici lapis iniectus poma retinebit. Lacertę uiridis
felle ſi tangantur cacumina : non putreſcit. Vermes eius ſuillo ſtercore mixto

humanę urinę aut felle bubulo extinguũtur. Qui ſi plures circa arborem ſunt:
ęreo ſcalpro ſemel raſi non ultra naſcẽtur. Quę rara ſunt: bubulum ſtercus ob/
ducat. Si ſpiſſa poma ramos onerabunt: interlegenda ſunt queq; uitioſa: ut ali/
mentum cęteris ſuccus ęquiparet: et generoſis abundantiam miniſtret: quam
numeroſa utilitate perdebat. Malus omni generi inſeri poteſt quo pirus. Men
ſe februario martio et aliis quibus pirus inſeritur: in malo: in piro: in ſpino: pru
no: ſorbo: perſico: platano: populo: ſalice. Diligenter legenda ſunt mala: quę
uolumus cuſtodire. Ea in locis obſcuris: ubi uentus non ſit: ſtramẽtis prius in
crate ſubiectis in cumulos ſecreta diſponimus: qui cumuli frequenti diuiſione
ſeparentᷣ. Aliqui diuerſa dixerunt. Vel ſingula in uaſculis fictilibus picatis atq;
oblitis claudi: uel argilla inuolui: uel ſolos pediculos creta adlini: uel in tabulis
ſub ſtrata palea diſponi: et ſtramentis de ſuperiori parte cooperiri. Mala rotunda
quę orbiculata dicuntur: ſine cura toto anno ſeruare ſe poſſunt. Alii in puteo
uel in ciſterna mergunt uaſa fictilia: quibus diligenter picatis et clauſis mala
committuntur. Alii ex arbore mala illęſa ſumpſerunt: et pediculis eorum pice
feruenti merſis ſupra tabularum per ordinem diſponunt: nucum foliis ſubter
expoſitis. pleriq; ſcobem populi uel abietis inter mala diffundunt. Conſtat ma
la ſic ponẽda: ut pediculorum partes deorſum facias: neq; antequam uſui neceſ
ſaria uideantur eſſe: cõtingas. Vinum et acetum fit ex malis: ſicut ex piris ante
pręcepi. Cydoneis ſerendis plerique tempora diuerſa dixerunt. Tamen mihi
uſu compertum eſt in italia circa urbem menſe februario uel incohante martio
plantas cydoneorum radicatas in paſtinato ſolo tenuiſſe adeo fœliciter: ut ſępe
ſequentis anni fruge gauderent: ſi poſita maioris ſtatus fuiſſent. Locis ſiccis et
calidis extremo octobri uel nouembri incohante ponantur. Amant cydonei lo
cum frigidum humectum. Si in tepido ſtatuuntur: opus eſt illis rigatione ſu/
curri. Ferũt tamen ſtatum mediocris ſitus inter naturam frigoris et caloris. Et
in planis et in decliuibus proueniunt: tamen magis inclinata et deuexa deſide
rant. Serunt aliqui cacuminibus et talea: ſed tardus eſt in utroq; prouentus. Ita
ponendę ſunt largę arbores cydonei: ne alteram quatiente uento ſtillicidium
tangat alterius. Dum minor eſt: uel quãdo ponitur: iuuetur ſtercore: maior ue/
ro cinere uel cretę puluere ſemel toto anno radicibus miſſo. Poma ĩ his et cito
matura et maioris incrementi aſſiduus humor efficiet. Rigãda ſunt: quotiens
cęleſtis negatur infuſio: et circumfodienda locis calidis octobri menſe et no/
uembri: frigidis uel martio: Niſi circumfodiatur aſſidue: aut ſterilis efficitur:
aut eius poma degenerant. Putanda eſt: ſicut probaui: et a uitioſis omnibus li/
beranda. Si arbor ęgra eſt: amurca aquę ęqualiter mixta radicibus debet affun
di. Aut calx uiuus temperatus cum creta: uel reſina locularis pici liquidę mix
ta trũco arboris adlini. Vel ablaqueatę arbori circa radices imparis numeri po
ma cydonea pro magnitudine eius ponenda et obruenda firmantur. Quod
annis ſingulis factum cuſtodiet a uitiis: ſed arboris longę derogabit ętati.

Menſe februario cydonea inſeruntur melius in trunco q̄ in cortice. Recipiunt
in ſe ſurculos prope omnis generis punici ſorbi omnium malorum'quę me/
liora producunt. Inſerũtur autem nouellę arbores: quibus ſuccus eſt in cortice.
Si maior eſt circa radicem melius inſeretur: ubi cortex et lignum beneficio ſoli
adhęrentis humeſcit. Legenda ſunt matura cydonea: quę hoc more ſeruanť.
Vel inter binas tegulas poſita: ſi ſunt matura: luto ex omni parte claudantur:
uel defruto incoquantur aut paſſo. Alii quę maiora ſunt: fici foliis inuoluta cu
ſtodiunt. Alii tantum locis ſiccis reponunt: a quibus uentus excluditur. Alii
canna uel ebore in quattuor partes diuiſa ſublatis omnibus: quę in medio ſũt:
in uaſe fictili melle obruunt. Alii in melle ſic integra dimittunt. In quo genere
condiendi ſatis matura deliguntur. Alii milio obruunt: uel paleis ſeparata de/
mergunt. Alii plenis uino optimo uaſculis mittunt. Vel uini et defruti ad ſer/
uanda cydonea ęquum corpus efficiunt. Alii doliis muſti mergunt: atque ita
claudunt: quod odoratum reddit et uinum. Alii in patina noua ſicco gypſo
obruunt ſeparata cydonea.

## Siliqua.

Iliqua februario menſe ſeritur et nouembri: et ſemine et plãtis. Amat
ſ loca maritima: calida: ſicca: campeſtria. Tamen (ut ego expertus ſum)
ĩ locis calidis fœcũdior fiet: ſi adiuueť humore. Poteſt et taleis poni.
Scrobẽ deſiderat largiorem. Inſeri eam poſſe menſe februario credunt aliqui in
pruno uel amygdalo. Siliquę ſeruanť diutiſſime: ſi expandanť in cratibus.

## Morus.

Mica eſt morus et uitis. Mora naſcuntur ex ſemine. Sed et poma et
a uirgulta degenerant. Serẽda eſt taleis uel cacuminibus: melius autem
taleis ſexquipedalibus ex utraque parte leuigatis ac fimo oblitis. Cũ
locum palo ante fecerimus: immergimus: ac tegemus cinere terris admixto:
non amplius q̄ quattuor digitis operimus: Seremus a medio februario et toto
martio: locis uero calidioribus octobri poſtremo uel nouembris initio: ſed uer
no maxime die nono calendas apriles. Amant loca calida ſabuloſa et plerũq;
maritima. In tofo uel argilla uix comprehendunt. Humor aſſiduus moris ꝓ/
deſſe non creditur. Foſſionibus lętatur et ſtercore. Putria in his et arida poſt
triennium ſunt putanda. Plantam ſi robuſtam transferes menſe octobri uel
nouembri: ſi teneram februario et martio. Scrobes deſiderãt altiores: interual/
la maiora: ne umbris prematur alterius. Feracem altioremque arborem mori
fieri aliqui tradiderunt: ſi perforato hinc inde trunco ſingulos cuneos inſera/
mus therebinthi hinc: inde lẽtiſci. Circa octobres calendas morus ablaquean/
da eſt: et radicibus eius uini ueteris recentiſſimę fęces infundendę. Inſeritur au
tem in fico et in ſe tantum ſub cortice. Vlmo inſita comprehendit: ſed parturit
magnę infœlicitatis augumenta.

Auellana.

Vellanę ponēdę ſunt nucibus ſuis. Nō amplius ſupra terra ducēda ē:
a q̄ craſſitudine digitoꝝ duoꝝ. Plāns tamen et ſobole exptus ſū melius
ꝑ uenire mēſe februario: ſeu planta ſeu ſemen exponit᷑. Gaudēt loco
macro humido frigido ēt ſabuloſo. Mēſe iulio circa nonas auellana matura ē.

Mixa.

Vnc ſeruntur mixa ex nucleis in aliquo uaſe poſitis: donec plantę in
n duant firmitatē: cęlo tepido terra ſolura humore moderato. Inſerunt᷑
menſe martio ſorbo uel ſpinis.

De pomis alioꝝ menſium.

Tiam nunc tuberes ſerunt᷑ et inſeruntur: et oſſa duracinoꝝ uel plantę
e eiuſdem generis ponunt᷑: ſi transferunt᷑ et inſeri poſſunt. et meſpilus
īſeret᷑: et oſſa prunoꝝ. Ficus etiā locis tēperatis nūc poni poteſt: et ſor/
bus hoc etiam menſe ſeri: et amygdali ſemina ī areis obrui: et locis temperatis
nunc inſeri menſe inchoante: frigidis uero exeūte: conditis tamen ſurculis an/
teq̄ germinent. Et piſtacę planta uel nunc ſtatui aut inſeri poteſt: et caſtaneaꝝ
ſemen aſpargi. Nuces quoq; iuglandes et nunc ſeminariis recondi et ipſam in/
ſeri: et frigidis et humectis locis nunc poterunt pineta ſeminari.

De educatione porcoꝝ. T. xxvi.

Vnc uerres maxime fœminas inire debebūt. Legēdi ſūt uaſti et āpli
n corporis: ſed rotundi potiuſq̄ longi: uētre et crucibus magnis: roſtro
breui: ceruice grādula et ſpiſſa: libidinoſi: āniculi: q uſq; ad quadrimoſ
inire fœminas poſſunt. Scrofas uero lōgi lateris debemus eligere: et quibus ad
ſuſtinēdū fœturę onus magnus ſe uenter effundat: cętera uerribus ſimiles. Sed
ī regionibꝰ frigidis dēſi et nigri pili: ī tepidis qualeſcūq; ꝓuenerit. Fœmina ad
creādū uſq; ī annos ſeptē partus onera geſtare ſufficiet: ad cōcipiendū ānicula
debet īcipe. Quarto exēpto mēſe pariūt: ubi qntus īcipiet. Incipiūt aūt (ſicut
dixi) mēſe feb. ut ſolidioribus herbis nati et ſtipula ſuccedēte paſcant᷑. Vbi fa/
cultas ē trāſeūdi: uēditis q ſubīde nati ſūt: celerior matribꝰ fœtura reparat᷑. Ge
nus hoc oībus locis haberi pōt: melius tamē agris paluſtribus q̄ ſiccis: ꝓcipue
ubi arboꝝ fructuoſaꝝ ſilua ſupperit: quę ſubīde maturis fructibꝰ alterna ꝑ ānū
mutatione ſuccurrat. Maxime locis graminoſis et cānaꝝ uel iunci radice nu/
triūnt᷑. Sed deficiētibus alimētis ꝑ hyemē nōnūq̄ prębēda ſūt pabula glandis
caſtaneę uel frugū uilia excremēta cęteraꝝ uerno magis cū lactēt nouella uirē/
tia: quę porcis ſolēt nocere. Neq; gregatim claudēdę ſunt porcę more aliaꝝ pe
cudū: ſed haras ſub porticibus faciemus: quibus mater unaquęque claudat᷑: et
alumnū gregē tutior ipſa defendat a frigore. Quę harę a ſupiori parte detectæ
ſint: ut libere numeꝝ paſtor exploret: et opp̄ſſis a matre fœtibus ſępe ſubueniat
ſubtrahendo. Curabit autem: ut fœtus proprios cum unaquaque producat.
Plus uero q̄ octo (ſicut Columella dicit) nutrire non debet. Mihi uero utilius

probatur expto:porca cui pabula ſuppetunt : ut plurimum ſex nutrire debere:
quia licet plures poſſit educare:tamen frequētiore numero ſucta deficiet. In por
cis etiam eſt cōmodum:ꝙ īmiſſi uineis necdum turgētibus uel exacta uinde-
mia gramine pſecuto diligentiam foſſoris imitātur.

De uino myrtite aliter. T. xxvii.

N huius mēſis initio aliter myrtite ſic facies. Mittis uini ueteris.x.ſe
i ſtarios ī lagena:et baccaꝶ myrti libras qnꝗ miſcebis. Cū.xx.et duoꝶ
dieꝶ ſpatiū cōfuſa trāſegerit:p quos uas quotidie cōuenit agitari:tūc
palmea ſporta colabis : et prędictis.x.ſeſtariis mellis optimi fortiter triti pōdo
quīꝗ miſcebis.

De uite thyriaca. T. xxviii.

Hyriacā uitem ſic facies:cuius iſte pfectus ē:ut uinū eius uel acetum
c uel uua uel ſarmētoꝶ cinis pficiat cōtra morſus omnium beſtiarum.
Fit aūt ſic.ſarmentū qđ pangendū eſt:triū digitoꝶ ſpatio ī una parte
findatᷣ: et ſublata medula ad eius uitem thyriacę medicamen addatᷣ. tūc terrę
mandetᷣ uinculo diligenter aſtrictum. Aliqui eadem ſarmēta iam medicamine
ſatiata intra ſquillę bulbum recondunt : et terris hac ratiōe cōmittunt. Aliqui
antidoti eius affuſione radices uitis infundunt. Sane ſarmētū ſi de hac uite ſu-
matur ad tranſferendum:potētiam materni medicaminis nō tenebit. Oporte-
bit autem thyriacę infuſione aſſidua uim ſucci ſeneſcētis iterare.

De uua ſine ſeminibus. T. xxviiii.

St pulchra ſpecies uuę:quę granis īterioribus caret: Hīc efficitᷣ:ut ſū-
e ma iucūditate ſine īpedimēto ſorberi poſſit:uelut unū omniū corpus
uuaꝶ. Fit aūt gręcis auctoribꝰ hac rōne p artē ſuccedēte natura. Sar-
mētū qđ obruēdū eſt:q̄tū latebit ī terra:tātū findere debebimus:et medulla oī
ſublata ac diligēter exculpta mēbra iteꝶ diuiſę ptis adunatᷣ et uīculo cōſtricto
deponere. Vinculū tamen papyro aſſerūt eſſe faciendū : et ſic ī humida terra eē
ponendū. Diligētius qdā ſarmētū reuinctū q̄tū exciſū eſt:ītra ſquillę bulbum
demergūt:cuius beneficio aſſerūt ſata oīa cōphēdere poſſe facilius. Alii tēpore
quo uites putāt:ſarmentū fructiferꝶ putatę uitis in ipſa uite : q̄ poſſunt de alto
ſublata medulla excauant nō diuiſū:et calamo affixo alligāt:ne poſſit inuerti.
Tunc οπου κυρηναικου:qđ gręci ſic appellant:in excauata parte ſuffundūt :ex
aqua prius ad ſapę pinguedinē reſolutū:et hoc tranſactis octonis diebus ſemp
renouant:donec uitis germina nouella pcedant. Et in granatis malis fieri hoc
poſſe firmatᷣ a gręcis:et in ceraſis opus eſt expiri.

De uite nimis lachrymoſa. T. xxx.

Ites quę lachrymaꝶ nimietate tabeſcunt:et deplorando uim roboris
u ſui auertuntᷣ a fructu:trunco eaꝶ lacerato gręci ſinū fieri iubēt. Si hoc
minus pderit:radicum robur pingue reſcindi : ut afferat medicinam
uulnus impreſſum. tunc inſulſa amurca ad medietatem decocta et refrigerata
plagę exciſio perlinetur:et ſub hac acetum acre fundatur.

Myrtitis alia confectio apud grecos. T. xxxi.

g Reci item myrtite ſic precipiunt temperari. Myrti baccas maturas in umbra ſiccatas et poſtea tuſas uncias octo mittis in linteo: et ſuſpendis in uino: et uas cooperies: ac linibis. Et cum plurimis diebꝰ ſic fuerit: auferes et uteris. Aliqui myrti baccas ſine pluuia collectas maturas ex locis ſiccioribus calcant: uel exprimunt: et uino miſcent. viii. cotulaſq; menſuram per amphoram uini. Quod uinum medicinę quoq; ꝓdent: ubi ſtipticis eſt utendum: ſtomachum ſolidare titubātem: reiectiones ſanguinis inhibere: fluorem uentris aſtringere: limū diſſinterice paſſionis medicabiliter aſpirare fertur.

Vt ꝓpomata ſponte naſcant̄. T. xxxii.

c Onditum uel abſynthium uel roſatum uel uiolatum ꝓcedere ſponte fertur ex uitibus (ut natura ſuſcipiat quod procurare ſueuit induſtria) ſi ſarmenta in uas aliquod ſemiplenū ſupradictis potionibus merſa ferueant̄: et uiuam terrā ſimul reſoluas ad lexiui modū: donec oculi ſarmētoꝝ nitantur exire. Tunc eadem ſarmenta germinātia in quo uolueris loco uitium ceterarum more deponas.

Vt botriones uarii naſcant̄. T. xxxiii.

u T uitis botriones et albos afferre poſſit et nigros: greci ſic fieri debere iuſſerūt. Si uicinę ſunt uites nigra et alba: cū putātur: ſarmēta utriuſq; inter ſe diuiſa ſic iunge: ut medios utriuſq; generis oculos equando reddere poſſis unitati. Tūc papyro ligabis ſtricto et molli: atque humida terra curabis adlinire: et īteriectis ternis diebꝰ adaquare: donec gramen nouę frodis erumpat. Hinc exempto tpe ſi libuerit: genus efficies p plura ſarmenta.

De horis. T. xxxiiii.

h Ic menſis in horarum mēſura cum nouembri menſe concordat: quas hac numeri ratione colligimus.

| | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| Hora | .i. | pedes | xxvii. | Hora | .vii. | pedes | viii. |
| Hora | .ii. | pedes | xvii. | Hora | .viii. | pedes | x. |
| Hora | .iii. | pedes | xiii. | Hora | .ix. | pedes | xiii. |
| Hora | .iiii. | pedes | x. | Hora | .x. | pedes | xvii. |
| Hora | .v. | pedes | viii. | Hora | .xi. | pedes | xxv. |
| Hora | .vi. | pedes | vii. | | | | |

## PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI VIRI ILLVSTRIS DE RE RVSTICA LIBER .IIII. TITVLI MENSIS MARTII.

De putandis uineis: et inſerendis et pangendis uitibus. T. i.
De pratis purgandis in locis frigidis: et ꝓſcindendis agris. T. ii.
De panico et milio ſerendo cum diſciplina. T. iii.
De cicere ſerendo cum ordine ſuo. T. iiii.

De cannabo. T. v.
De cicera. T. vi.
De nouellis puluerãdis et fodiẽdis:uitibus palãdis ac ligãdis:et ueteranis uineis reſtituendis et ęgris et lęſis. T. vii.
De oleis amurca ſaginãdis et cętera eaꝝ cura:itẽ de ſeminariis et roſariis faciẽdis uel colendis:et ſarriendis frumentis. T. viii.
De hortis:in eo de carduis cũ diſciplina:de ulpico allio et cepulla cunela aneto ſinapi caulibus maluis armoracea origano lactuca beta porro caparri colocaſeis ſatureia naſturcio ĩtybis raphanis:de melõibꝯ et cucumere cũ diſciplina ſua:itẽ de aſpagis et ſpõgiis eoꝝ:ſimiliter et ruta et coriandro cũ diſciplía ſua:et cucurbita ſimiliter et blito:itẽ de aniſo et cimino. T. ix.
De pomis:in eo ꝺ malo punico cũ diſciplina et uini ſui cõfectione:ꝺ citreo ſimiliter:ꝺ meſpilo et ꝺ fico cum diſciplinis ſuis et aliis pomis:quoꝝ diſciplína ſuis menſibus continetur. T. x.
De comparandis bobus et tauris ac uaccis. T. xi.
De domandis bobus. T. xii.
De equis equabus:et pullis et ętate eoꝝ. T. xiii.
De mulino genere et aſinis. T. xiiii.
De apibus. T. xv.
De horis. T. xvi.

## MENSIS MARTIVS.

De putandis uineis et inſerendis et pangendis uitibus. T. i.

h OC MENSE LOCIS FRIGIDIS PVTATIO uinearũ celebratur:de qua abunde februario menſe locuti ſumus uſq; quo incipit gẽma eſſe ſuſpecta. Nunc oportet uineas inſerere:cũ uites nõ aquato ſed ſpiſſo humore lachrymabunt. Seruabimuſ ergo:ut trũcuſ q inſerit̃ ſoliduſ ſit:et alimento humoris exuberet: neq; ulla uetuſtate aut iniuria laceratus areſcat. Tunc deciſę uiti ſurculi qui inſerendi ſunt:ſint ſolidi rotũdi:gẽmis ſpiſſis et pluribꝯ oculati. Tres tamen oculi in inſitione ſufficient. Redendũ eſt ergo ſarmẽtum ad menſurã digitoꝝ duoꝝ: ut ab una parte ſit cortex. Aliqui non patiuntur nudam medullam:ſed leuiter radunt. ut inciſura ſenſim poſſit in cacumẽ exire:et corticata pars cortici nouę matris aptetur. Infimus oculus ita infigendus eſt:ut trunco iunctus adhęreat: qui oculus exteriorem ꝑtem debet aſpicere uinculo ſalicis infuſo:et paleato luto deſup alligari:tegumento quoq; aliquo a uentis et a ſole defendi:ne hi quatiant:hic adurat. Vbi calor tꝑis cœperit: ligaturę ĩpi pinnicillo circa ueſperam tenuis debet frequenter humor affundi:ut hoc alimento contra uim cęli torrentis animeſ. Cum ergo germen ruperit:et aliquod cœperit incrementum:cala-

mi adiutorio debet annecti:ne motus aliqs fragilē ꝓcedentis ſarmenti quaſſet ętatem. Vbi ſolidius quantūcūq; ꝓceſſerit:uincula oportet abſcindi:ne adoleſcentia molliſſimi germinis nodo durę conſtrictionis angat̃. Aliqui infra terrā ſemipedis ſpatio effoſſę uiti ſurculos inſerunt: et beneficio congeſtionis accumulant:ut hoc quoq; nouis ſarmentis preter nutricis alimēta ſubueniat. Nōnulli circa terras melius aſſerunt inſerēdum:quia in altiori difficilius comphendunt. Vſq; ad idus uel ęquinoctium uites locis frigidis pangendę ſunt:ſeu paſtinato ſeu ſulco ſeu ſcrobibus:more quo dictum eſt.

De pratis purgandis in locis frigidis:et ꝓſcindendis agris. T. ii.

n Vnc locis frigidis prata purganda atq; ſeruāda ſunt. Locis gelidis colles pingues et agros ꝓſcindere uliginoſos atq; exarare cōuenit. Veruacta etiam:quę ianuario menſe ſunt facta:repetere.

De panico et milio ſerendo cum ordine ſuo. T. iii.

c Alidis et ſiccis regionibus panicum ſeremus et milium. Leuem et ſolutam terram deſiderāt. Nec in ſabulone ſolum:ſed in arena quoq; ꝓueniunt:dūmodo cęlo humido et ſolo ſerant̃ irriguo:quia ſiccum et argilloſum agrum reformidant. Herbis liberentur aſſidue. Quinq; ſeſtariis ſpatium iugeri complebitur.

De cicere ſerendo cum ordine ſuo. T. iiii.

n Vnc cicer utrūq; ſerere debemus loco lętiſſimo cęlo humido. Macerandum eſt pridie:ut poſſit citius naſci. Iugeꝝ tribus modiis cōſeret̃. Cicer grande naſci gręci dicūt:ſi infundat̃ aqua tepida pridie:amare etiam loca maritima:temperius prouenire ſi ſeratur autūno.

De cannabo. T. v.

h Oc etiam menſe cānabum ſerimus uſq; in ęquinoctium uernum hac ratione:qua in februario diſputatum eſt.

De cicera. T. vi.

n Vnc cicera ſeritur:quę diſtat a cicercula ſolo colore:quo ſordet et nigrior eſt primo ſulco uel ſecūdo ſolo lęto. Iugerū quattuor uel tribus uel etiam duobus modiis implebimus.

De nouellis puluerādis et fodiēdis:uitibus palādis ac ligādis. T. vii.

h Oc menſe nouella uinea incipiat puluerari. Quod nūc ac deinceps ꝑ oēs calendas uſq; ad octobres faciendum eſt: non ſolū ꝓpter herbas: ſed ne tenera adhuc ſemina ſolidata terra conſtringat. Graminū radices quę plurimū uitibus nocent:extirpandę ſunt. Nunc locis frigidis uineaꝝ foſſio celebranda eſt. Et palandę atq; ligandę ſunt uites. Sed nouellam mollibus uinculis alligemus: quia eam teneram uincula duriora pręcidunt. Palus maioribus uitibus ſolidus:minoribus ponatur exilis. Propter umbrę moleſtiā ſtatuatur ab aquilone et plaga frigida ſpatio quattuor digitorum uel ſemipedis remotus a uite:ut poſſit omni parte circūfodi.

Vt uetus uinea reparatur.

u Ineas ueteres nūc aliq a terra altius trūcāt ſtudētes reptiōi:ſed uitioſū eſt. Nā pleꝗꝫ uaſtior plaga ſole putreſcit et rorib᷒. Quare hoc genere reparet̃. Prius ablaqueabit̃ altius: donec eius nodus appareat. Deīde īfra terrā ſupra nodū recidat̃: ut opta de frigore nil timeat. Hoc faciēdū ē: ſi optimi generis uitis ſit et alte poſita: alioqn generoſis meli⁹ erit īſerēda ſarmētis. Oīa ſupradicta locis calidis primo mēſe: frigidis uero poſt idus iāi⁹ exeqmur.

Aegras uites refouere.

a Egras uites uel qbus fructus areſcit: circūfodies: et urinā ueterem ſuffundis. Itē cinerem ſarmēti uel querci aceto mixtū ſubiice: aut inciſas circa terrā lętamine refoueto: et quę germināt fortiora dimitte.

Lęſas bidente curare.

c Vm uitis bidente lędit̃ aut ferro: plagā ſi terrę iuncta eſt: adline ſtercore ouilo uel caprino. Tunc terra mixta circūfoſſa ligare curato. Si ī radice lęſa eſt: operiens liquidum lętamen admiſce.

De oleis amurca ſaginandis: et cętera earum cura. T. viii.

n Vnc oleis laborātibuſ circū radices inſulſa amurca fundet̃. Maximis arboribus (quod Columella dicit) ſex cōgii: mediocribus quattuor: cęteris ꝓ ęſtimatione ſufficiūt. Alii paleas fabę binos ꝑ maiorē arborē qualos. Alii ueteris urinę humanę trūco q̄tum ſatis uidet̃ affundunt: et arbori mortariū ſtatim faciunt: maxime locis ſiccis trūco ante coopto. Oleā ſterilem terebra gallica pforabis. Tunc duos frugiferę arboris ab auſtrali parte ramos eiuſdē magnitudinis tollis: et ſtricte in foramē utrūꝗ coniicies. Vel lapidē uel pini uel querci palos et abſciſſo eo: qd̕ ſupabit: luto paleato curabis occulere. Si ſine fruge luxuriant: oleaſtri palū radicibus eius infige. Nūc qbus moris ē: frumenta iteꝝ ſarrire cōueniet. Nūc locis frigidis ſeminaria: quę februario dicta ſunt: baccaꝝ et ſeminū fiunt: et roſaria in menſis initio percolantur.

De hortis. T. ix.

n Vnc horti optime ſumūt cultiōis initia. Mēſe martio carduus ſerit̃. Terrā ſtercoratā et ſolutā diligit: quis ī pingui poſſit melius ꝑuenire. Et hoc illi cōtra talpas ꝓdeſt: ſi pangat̃ in ſolido: ne terra ab inimicis animalibus facilius pforetur. Serendi ſūt cardui luna creſcente in area iā parata ſemina ſpatio ſemipedis diſcreta. Cauendum ne ſemina inuerſa ponant̃: nam debiles incuruos et duros creabunt. Non alte imprimenda ſunt: ſed tribus digitis cōphenſa mergant̃: donec ad primos articulos terra pueniat. Tunc leuiter opiant̃ et herbis liberent̃ aſſidue: donec plantaria ſolident̃: et rigentur ſi ęſtus interuenit. Si cacumina ſeminum confringas: ſpinis carebunt. Item ſi ſemina eoꝝ madefeceris ꝑ triduū laurío oleo uel nardo uel opobalſamo uel ſucco roſę uel maſticino: et poſtea ſiccata dep̄ſſeris: eiuſdem ſaporis oriētur: cuius unguētū ſemina cōbiberūt. Singulis ſane annis a codice auferēdę ſunt plantę:

ut nec matres fatigentur:et ſoboles ꝑ alia ſpatia digerat̃.cum aliqua tamen ra/
dicis parte uellendę ſunt. Quos reſeruabis ad ſemina colligenda:liberatos oĩ/
bus pullis teſta ſupertegere debebis aut cortice. Nam ſolẽt ſemina ſole uel im/
bribus itinere. Contra talpas prodeſt catos frequenter hr̃e in mediis carduetis.
Muſtelas habẽt quidã manſuetas. Aliq foramina earũ rubrica et ſucco agreſtis
cucumeris impleuerũt. Nõnulli iuxta cubilia talparũ plures cauernas apiũt:ut
ille territę fugiãt ſolis admiſſu. Pleriq; laqueos in aditu earũ ſetis pẽdẽtibꝰ po/
nũt. Hoc etiã mẽſe ulpicũ bene et alliũ ſeremus:et cepullas et cunellã locis fri/
gidis et anetũ. Nunc et ſinapes et caules optime ſeruntur uel plantant̃:et mal/
ua ſerit̃ et armoracea:et origani plãta trãſfert̃. Lactuca et beta et porrus et cap/
paris ſeri poſſunt:et colocaſia et ſatureia naſturtiũ. Intyba etiã et raphanũ nunc
aliqui ſerunt:quibus utantur ęſtate. Nunc melones ſerendi rarius. Diſtent ĩter
ſe ſemina pedibus duobus locis ſubactiſ uel paſtinatis maxime arenĩſ. Semina
eius mulſo et lacte per triduũ macerãda ſunt:et tunc iam ſiccata ponenda:hinc
ſuaues efficient̃:odorati aũt ſi eorũ ſemĩa multis diebꝰ ĩter roſę folia ſicca mer/
gant̃. Nunc et cucumeres ſeminantur rare ſulcis factis altitudine ſeſquipedali
latitudine pedum trium. Inter ſulcos. vii. pedum ſpatium crudum relinqs: ubi
poſſint uagari. Herbis iuuãtur:ideo ſarculo et runcatiõe nõ ĩdigent. Semina ſi
ouilo lacte et mulſa maceres:dulces naſcentur et candidi. Longi et teneri fiũt:
ſi aquã in patẽti uaſculo ſub eis ponas duobꝰ palmis inferiorẽ:ad quã feſtinã/
do tales efficient̃. Sine ſemine naſcent̃:ſi prius eoꝝ ſemĩa oleo ſabino pungãt̃:
et herba ea quę culex dicitur:trita conficientur. Aliqui florem cucumeris cum
uiticulę ſuę capite cannę inſerunt:cui prius oẽs nodos ꝑforauerit:ibi cucumis
naſcetur in nimiã longitudinẽ tenſus. Oleũ ſic metuit:ut ſi iuxta poſueris:ue/
lut hamus ꝯplicetur. Quotiens tonat:uelut timore ꝯuertitur. Si eius florẽ ſicut
in ſua uite ẽ:ĩ forma fictili clauſeris ac ligaueris:qualẽ uultũ forma uel homi/
nis uel aĩalis habuerit:talẽ cucumiſ figurã ꝑſtabit. Hęc oĩa Gargilius Martia/
lis aſſeruit. Columella dicit:loco aprico et ſtercoroſo ſi rubos habeamus aut fe/
rulas:poſt autũni ęqnoctiũ his iuxta terrã reciſis et excauatis ligneo ſtilo inter
medullas lętamen ĩmittamus:et cucumeris ſemen addamus. hĩc naſci fructus
q poſſũt et ĩter frigora nõ negari. Hoc mẽſe aſpagos ſeremus circa apriles calẽ/
das pĩgui loco humido ſubacto:ita ut minoribꝰ foſſulis ad lineã directis bina
aut terna grana ſemipedis ſpatio diſcreta ponant̃. Dehinc ſtercore ſolum tega/
tur:et herbę ſubĩde:uellant̃:uel per hyemen ſupra ſtramina iaciant̃ primo uere
tollenda. Hinc poſt trienniũ naſcent̃ aſparagi. Sed expeditior ratio eſt:ſi aſpa/
ragoꝝ ſpongeas ponas:quę cito fructum miniſtrent. Hę ſic fiẽt. Semina aſpa/
ragi quãta tribꝰ digitis cõprehẽdere poſſit:poſt idus februarias pingui et ſter/
corato ſolo ĩ ſingulis foſſis ponis:et leuiter obtues. His coeũtibuſ radix cõne/
xa naſcet̃:quę appellat̃ ſpongia. Sed et hęc moras habet. Nam per biennium
in ſeminario ſuo eſt ſtercore et aſſidua runcatiõe nutrienda. Deniq; poſt ęqui/

noctium aurũni tranſferet̃:et uere aſparagũ dabit. Has erit utilius comparare q̃ longa expectatione nutrire. Eas tamen ĩ ſulcis diſponemus:ſi loca ſicca ſũt inter medios ſulcos:ſi humida ĩ ſũmitate ſulcoꝝ. Humor ſpõgias aſparagoꝝ tranſitu ſuo debet tantũ rigare:non ſiſtere. Aſparagũ quem primo ꝓtulerint: confringere debemus nõ auellere:ne adhuc inualidam moueamus ſpongiã. Cęteris annis auellendus eſt:ut oculos ipſius germinatiõis apiat:qa ſi deinceps refringas:loca quę fœcũda eſſe cõſueuerũt:remanẽte aſpagi radice clau duntur. Miniſtrabũt autem uere. Et autumno reſeruabis eum:de quo ſumpturus es ſemina:poſtea ſcopas eius incẽdis. Tũc circa hyemẽ ſpõgiis adiicies ſtercus et cinerem. Hoc menſe ruta ſerit̃ locis apricis ſolius cineris inſperſiõe cõtẽta. Loca dſiderat altiora:unde humor elabit̃. Si ponas ſemina ei⁹ adhuc clauſa folliculis:ſingulatim manu debebis affigere. Si iam minuta ſunt ſparſa iactabis:et raſtro obducta coopies. Caules eius q̃ ĩcluſis ſeminibꝫ nati fuerĩt: fortiores erũt:ſed ſero naſcent̃. Ramuli eius cum aliqua corticis parte cõuulſi uerno tẽpore ꝓ plãtis tenebũt. Tota uero trãſlata moriet̃. Nõnulli ramulos eius ꝓtuſę fabę inſerũt:atq; ita obruũt alieno uigore ſeruãdos. Proſequuntur etiã maledictis:et maxime ĩ terra ſoluti lateris ponũt:qđ ꝓdeſſe certiſſimũ ẽ. Sed (ut aſſerũt) meli⁹ furtiua ꝓueniũt. Sed fici arboris umbra liberi⁹ acqeſcit. Nõ effodi herbã ſed optat auelli. Immũdę mulieris formidat attactũ. Ab hoc mẽſe uſq; in octobrem totũ coriãdrum ſerit̃. Amat terrã pinguem:ſed et macro ſolo naſcit̃. Semen melius putat̃:qđ uetuſtius fuerit:delectatur humore. Satũ bene cũ olere quocũq; naſcet̃. Hoc mẽſe cucurbita ſerẽda eſt. Amat ſolũ pingue humidũ ſtercoratũ ſolutũ. Hoc in cucurbitis inſigne eſt:q; lõgas pariunt et exiles ſemina quę in eaꝝ ceruice naſcũtur. quę in uentre fuerãt cucurbitas faciũt craſſiores: quę in fundo latas:ſi inuerſis cacuminibus obruantur. Vbi adoleſcere cœpint:amminiculis adiuuent̃. Quę ſeruant̃ ad ſemina:uſq; ad hyemem in ſua uite dependeãt. Deinde ſublatę in ſole ponant̃ aut fumo: aliter ſemina putrefacta depeũt. Hoc mẽſe blitus ſerit̃ ſolo q̃licũq; ſed culto. Olus hoc neq; runcandũ eſt:neq; ſarculãdum. Cum ſemel natũ fuerit:ipſum ſe ꝑ multa ſęcula ſeminis ſui deiectione reparabit:ut etiam ſi uelis: uix poſſit aboleri. Nunc etiam ſerpillum ſeritur plantis et ſemine ſed uetuſtate meliori. Lętius frondebit: ſi iuxta piſcinam uel lacum uel putei margines conſeratur. Aniſum quoq; et ciminum nunc bene ſeritur. locis lętioribus melius ꝓuenit: itemq; cęteris ſi humore iuuetur et ſtercore.

De pomis et malo punico. T. x.

Ocis temperatis mẽſe martio uel aprili mala punica ſeremus:calidis uero et ſiccis nouẽbri. Amat hęc arbor ſolũ cretoſum macilentũ: ſed ĩ pĩgui etiã ꝓuenit. Regio illi ẽ apta:quę calida ẽ. Serit̃ plãtis de matrũ radice deuulſis. Sed q̃uis multis generibꝫ ſerat̃: melius tamen ramus eius ubi talis ĩciſus mãubrii craſſitudĩe et capite utroq; acuta falce leuigatus ſcrobi

uelut obliquus ĩmergitur:prius tamen porcino ſtercore et ĩ capite et ĩ pte: quę ima eſt:oblinać. Vel ĩ crudo ſolo maleo cogać ad ĩferiora defigi. Melius ꝓue/nier:ſi ponẽdus ramus gẽmata iã matre ſumać. Sed q in ſcrobe deponit:ſi tres lapillos ĩ ipſa radice cõſtituat:ꝓuidebit ne poma findanć. Curandũ ne uirgul/ta ĩuerſa depõas. Credũtur acida fieri:ſi rigenć aſſidue. Nã ſiccitas ĩ his et ſua/uitatẽ ꝑſtat et copiã:cuius tamẽ nimietati aliquid debet humoris opponi. Cir/cũfodi autũno debet et uerno. Si acida naſcãtur:modicũ laſeris cũ uino tritũ ꝑ ſũma arboris cacumina oportet ĩfundi. Vel ablaqueatis radicibꝫ thędę clauus infigi. Alii algam marinã obruũt ad radices:cui nõnulli ſtercus miſcent aſini/num atq; porcinum. Si florem nõ cõtinet:urinã ueterẽ cum pari mẽſura aquę temperabis:et ter per annum in radicibus ĩfundes. Vni arbori amphora ĩgeſta ſufficiet. Vel amurcam mittis ĩſulſam. Vel algã radicibus ĩũges: et bis rigabis in menſe. Vel arboris florentis truncũ plumbeo circulo debebis includere. Vel corio anguis inuoluere. Si crepãt poma:lapidem ĩ media arboris radice ſuppo nis. Vel ſquillam circa arborem ſeris. Et ſi dum pẽdent poma: tenacibus ſicut in arbore habentur intorſeris:in totum annũ ſine corruptione ſeruabis. Si uer/mibus laborant:tangis radices felle bubulo:et continuo moriũtur. Aut clauo ęneo ſi uermes eoſdẽ purges:difficile naſcenć. Vel aſini urina ſtercori ãmixta porcino uermibus obuiabit. Cinis cũ lexiuo circa punici truncũ frequẽter infu ſus lęta et fructuoſa reddit arbuſta. Aſſerit Martialis candida ĩ his grana fieri: ſi argillę et cretę quartã ꝑtẽ gypſi miſceas:et toto triẽnio hoc genus terrę radi/cibus eius adiũgas. Idẽ dicit mirę magnitudinis fieri:ſi olla fictilis obruać cir/ca arborem punici:et ĩ ea ramus cũ flore claudać: ne reſiliat ligatus ad palum. Tũc cooperta olla contra aquę muniać incurſus. Autumno patefacta ſuę ma/gnitudinis poma redhibebit. Multa ĩ punico ipſe aſſerit poma ꝓcedere:ſi riti/mali et portulacę ſuccus ęqualiter mixtus anteq̃ germinet:trunco arboris adli natur. Inſeri poſſe affirmać: de ramoꝝ connexione:ut medula utriq; diuiſa ſe iungant. In ſe tantum inſeri poteſt circa apriles calẽdas menſe martio ultimo. Sed ſecto trunco ſurculus recentiſſimus ſtatim debet inſeri:ne mora exiguum q eſt ſiccet humorem. Punica mala ſeruanć:ſi picatis pediculis ordinata ſuſpen das. Aliter. Lecta integra ĩ aqua marina uel muria feruente mergãtur:ut cõbi/bãt. Poſt triduũ ſole ſiccẽtur:ut ſub diuo nocte nõ maneãt. Poſt ĩ loco frigido ſuſpẽdãtur. Cũ uolueris uti:aq̃ dulci pridie macerabis. Ferũtur hęc pomis re/cẽtibꝫ ęmulari. Itẽ a tactu ĩuicẽ ſepata paleis obruãtur. Itẽ foſſa fit lõga:et cor/tex eiuſdẽ magnitudinis parać:cui mala acutis ſurculis ſuis affigũć. Tũc ĩuer/ſus cortex ſupra foſſam ponić:ut mala ſine terrę tactu ſuppẽdentia ab humore defendat. Itẽ ſi ĩduanć argilla:et ea ſiccata loco frigido pẽdeãt. Itẽ ſi ſeriola ſub diuo obruać:quę habeat arenas uſq; ad mediũ.et mala cũ tenacibus lecta ĩpri/manć cãnis ſingulis:uel ſambuci uirgulis:et ita ſeparata ĩ arenis figãtur:ut ĩpa q̃tuor digitis emineãt ab arena. Hoc et ſub tecto in ſcrobe bipedanea fieri põt.

Et utiliuſ eſt ad ſeruandum : ſi cum ramo longiore tollantur. Aliter. In ſeriola
cui ad mediũ aqua mittatᷣ: ſuſpenduntur mala: ne humorem tangant: et ſeria
clauditur ne uentus irrumpat. Itẽ in dolio intra hordeum ſic ordinantur: ne ſe
inuicem tangant: et dolium deſuper operitur. Vinum de malis granatis confi-
cies hoc modo. Grana matura purgata diligenter in palmea fiſcella mittis : in
coclea exprimis: et leuiter coques uſq; ad medietatem. Cũ refrixerit : picatis et
gypſatis uaſculis claudis. Alii ſuccum non excoquũt: ſed ſingulis ſeſtariis li-
bras mellis ſingulas miſcent: et in prędicto uaſe cuſtodiũnt.

## De citreo.

Enſe martio citri arbor multis modis ſeritᷣ: ſemine ramo talea claua.
Amat terram rarioris naturę: cęlum calidum humorẽq; continuum.
Si granis uelis ſerere: ita facies. Terram in duos pedes fodies: cinerem
miſcebis: breues areas facies: ut utriq; ꝑ canales aqua diſcurrat. In his areis pal
marem ſcrobem manibus aperies: et tria grana deorſum uerſo acumine iuncta
conſtitues: et obruta quotidie rigabis. Citius ꝓcedent: ſi beneficio aquę tepen-
tis utaris. Natis germinibus ſemper ꝓxima herba rũcetur. Poteſt hinc trima
planta trãſferri. Si ramum uelis ponere: non amplius ſeſquipedẽ debebis ĩmer-
gere ne putreſcat. Claba ſeri cõmodius eſt: quę ſit manubrii craſſitudine: lõgi-
tudĩe cubitali ex utraq; parte leuigata: nodis et aculeis reciſis ſed ĩtegra ſũmi-
tate gẽmaꝝ ꝑ quas ſpes futuri germinis ĩtumeſcat. Diligẽtiores et fimo bubu
lo adlinunt utriq; qd̄ ſummũ eſt. Vel marina alga ueſtiunt: uel argilla ſubacta
ꝑtis utriuſq; extrema coopiunt: atq; ita ĩ paſtinato ſolo deponũt. Talea et gra-
cilior et breuior eſſe põt: quę ſimiliter ut claba mergetᷣ. Sed talea palmis duo-
bus ſupſit: claba oĩs obruitᷣ. In ſpatio nõ deſiderat ĩterualla maiora. Aliis arbo
ribus nõ debet annecti. Calidis locis : ſed irriguis et maritimis maxĩe gaudet:
ꝗbus humor exundat. Sed ſiqs hoc genus: ut ĩ regione frigida nutriatᷣ: extor-
quet: loco uel parietibꝰ munito uel ĩ meridianã partẽ uerſo diſponat hãc arbo-
rẽ. Sed hibernis mẽſibus tectũ ſtramine uelet agreſti. Vbi ęſtas refulſerit: aeri ar
bor nuda et ſecura reddatᷣ. Talea ſiue claba eius calidiſſimis regiõibus et ꝑ au-
tũnum ponitᷣ. Frigidiſſimis iulio et auguſto poſitas et quotidianis rigatiõibꝰ
aĩatas ipſe uſq; ad poma et magna ĩcremẽta ꝑduxi. Citreũ iuuari creditᷣ: ſi cu-
curbitę uicinis locis ſerantur: quaꝝ uites etiã combuſtę utilem citri arboribus
cinerem prębent. Gaudent aſſidua foſſione. hinc ꝓueniunt poma maiora. Niſi
quę arida ſunt: rariſſime debemus abſcidere. Inſeritur mẽſe aprili locis calidiſ:
maio frigidiſ: nõ ſub cortice: ſed fiſſo trunco circa ipſaſ radiceſ. Inſeritᷣ et piro:
ut quidam et moro. Sed inſiti ſurculi qualo deſuper omnino muniendi ſũt uel
fictili uaſculo. Aſſerit Martialiſ apud aſſyrioſ pomiſ hanc arborem non carere.
Quod ego in ſardinia et in territorio neapolitano in fundiſ meiſ cõperi. Qui-
buſ ſolum et cęlum tepidũ eſt: humor exundanſ ꝑ graduſ quoſdam ſibi ſemp
poma ſuccedere : cum maturis ſe acerba ſubſtituant : acerborum uero ętatem

florentia cõſequãtur:orbẽ quedã cõtinuę fœcũditatis ſibi miniſtrante natura. Ferũt acres medullas mutare dulcibꝫ:ſi p triduũ mulſa ſeſa ponẽda macerẽtᷣ: uel ouilo lacte qd pſtat. Aliq mẽſe februario trũcum obliquo foramine ab imo terebrãt:ita ut altera pte nõ exeat. Ex hoc humorẽ fluerᷣ pmittũt: donec poma formentᷣ. Tũc foramen luto replẽt:ſiqd ẽ mediũ fieri dulce cõfirmãt. Citreũ et ĩ arbore põt p totũ ãnũ ppemodũ cuſtodiri. Melius ſi uaſculis qbuſcũqꝫ clau datᷣ. Si uelis legerᷣ atqꝫ ſeruarᷣ: nocte luna latẽte debebis cũ ramis foliatis carpe: et ſecreta diſponere. Alii ſingula uaſis ſingulis claudũt:uel gypſo adlinunt: et opaco loco ordinata cuſtodiũt. Pleriqꝫ ĩ cędri ſcobe uel ſtraminibꝫ minutis uel in paleis tecta ſeruant.

Meſpilum.

m Eſpila locis calidis maxĩe gaudẽt:ſed irriguis tamen. frigidis quoqꝫ pueniũt:magis ſabulone pingui aut glareoſa terra:cui arena pmixta eſt:uel argilla cũ ſaxis: Serẽda ẽ taleis mẽſe martio uel nouembri:ſed ſolo ſtercorato et ſubacto:ita ut utrũqꝫ caput taleę ſtercus obducat. Sũt eius incremẽta tardiſſima. Amat putari atqꝫ circũfodi:et parco humore ĩter ſiccitates ſępe refoueri. Seritᷣ et ſeĩe ſed ĩ lõgiorẽ ſperatᷣ ętatẽ. Si uermibus occupatᷣ:ſtilo ęreo purgãdi ſũt:et amurca uel humana uetere urina uel uiua calce pfundẽdi: ſed parcius ppter arboris noxã. Vel aqua decocti lupini:ſed putatᷣ hĩc arbor ſterilis fieri. Fimus et cinis uitiũ ſimul ſi radicibus infundãtur:fertilẽ reddunt. Si formicę moleſtę ſunt:rubrica cũ aceto et cinere rẽperata necabũtur. Si poma labuntᷣ:fruſtũ de eius radice pciſum ĩ media trũci pte figatᷣ. Inſeritᷣ mẽſe februario ĩ ſe et in piro et ĩ malo. Surculus tamen eius ex arbore media debet aſſumi. nã de ſũmitatibus uitioſus eſt. In trũco fiſſo inſerenda ẽ. nã corticis macies ieiuna nil nutriet. Meſpila ad ſeruandũ legũtur necdũ mitia: quę et ĩ arbore diu durabũt:uel ĩ urceolis picatis uel ĩ ordinẽ ſuſpẽſa:uel ut qdã puſca cõdita. Die ſerena legãtur ac media:et paleis obruantᷣ diſcreta:ne ea uiciſſim tactus afficiat. Vel cũ pediculis lecta ſemimatura et ſalſa aqua p dies qnqꝫ macerata:poſtea ſępe ĩfundãtur:ut enatent. Seruantᷣ et melle:ſed ſi minus matura collegeris.

De ficu.

c Alidis locis fici planta radicata nouẽbri menſe:tẽparis februario:frigidis melius martio uel aprili ponẽda eſt. Si taleã uel cacumen ponas: ultimo aprili cum ei ſe uiridior ſuccus infuderit. Plantę ĩ ſcrobe depoſitę lapides ſubſtituendi ſunt:ad radicem fimo terra miſcenda eſt. Si loca frigida ſunt:plantarꝫ cacumina diuiſis cannę internodiis defendantᷣ a frigore. Si cacumen uelis ponere:triſulcum ramum bimum uel trimũ ab auſtrali parte decidas:et ſic obrues:ut diuiſa cacumina terra interiacente uelut tres ſurculos reddant. Taleam ſic ponemus ut cętera:cui leuiter ab infima parte diuiſę lapidem mergemus in fiſſo. Ego menſe februario ultimo uel martio in italia plantas grandes ficorꝫ per paſtinatum ſolum diſpoſui:et eo anno poma pepere ſupra comprehendendi facilitatem uelut tributa reddentes. Legendę ſunt plantę: in

quibus frequens nodus extuberat. Steriles creduntᷣ:quę niridę ſunt:et oculos ſuos p̱ longa internodia diſtulerunt. Si plantã fici prius nutrias in ſeminario: etmaturam tranſferas in ſcrobem:poma generoſiora ꝓducet. Aliqui multum ꝓdeſſe confirmant:ſi plantam fici diuiſo ſquillę bulbo interſitam ſtrictamque uinculis collocemus. Scrobes amat altas:ĩterualla maiora:terrę genus durum et gracile et ſiccum ꝓ utili ſapore pomoꝝ. ꝓuenit:et petroſis atq; aſperis : tamẽ poteſt locis ꝓpe omnibus ſeri. Quę in montanis et frigidis locis naſcũtur: qa minus lactis habent:ſiccitatem durare non poſſunt. Vſus illis in uiridi eſt:melioris magnitudinis et ſaporis arguti. Quę naſcuntᷣ in campis et locis calidis et pĩguiores ſunt:et in ſiccitate durabiles. Si genera numerare uelimus :ĩmenſum eſt: Sufficit: ꝙ omnibus ęqua cultura eſt. Illa diſtantia eſt : ꝙ in caricis me lius alba ſeruatᷣ. In locis nimie frigidis pręcoquas ficus ſeramus:quę cito ueniãt ut ante imbres genus hoc poſſit occurere:calidis uero et ęſtuoſis eam quę ſera maturat. Gaudet aſſidua foſſiõe. Per autũnũ ꝓderit:ſi ſtercus admoueas: pręcipue de auiariis. Recidẽda ſunt ĩ ea:quę aut putria aut male nata repereris. Ea ratione putanda eſt:ut inclinata p̱ latera poſſit expandi. In locis humectis ficus ſaporis obtuſi eſt:cui circũciſis cõtra hoc radicibus aliquãtus cinis debet affũdi. Aliqui inter ficarias caprifici arborem ſerunt : ut non ſit neceſſe p̱ ſingulas arbores ꝓ remedio eadẽ poma ſuſpendi. Menſe iunio circa ſolſtitiũ caprificandę ſunt arbores fici. i. ſuſpẽdẽdi groſſi ex caprifico lino uelut ſerta p̱tuſi. Si hoc deſit:ab rotani uirga ſuſpẽditᷣ. Aut callũ qđ in ulmeis foliis inuenitᷣ. Aut arietina cornua circa radices arboris obruũtur. Vel trũcus arboriſ quo loco turget: ſcarificandus eſt:ut poſſit humor effluere. Ne uermes patiatᷣ:ramum therebinti uel lẽtiſci taleã cũ plãtis fici cacumine ponemus inuerſo. Vncinis ęreis tollendi ſunt uermes ex fico. Alii amurcam : alii ueterem urinã ablaqueatis radicibus miſcẽt. Alii bitumen et oleũ aut ſolã calcẽ uiuã latebris uermiũ linũt. Si formicę moleſtę ſunt:rubrica butiro et pice liquida mixta circa trũcũ debet includi. Alii coracinã picem contra formicas in arbore ſuſpendendam eſſe confirmant. Si fructus ſuos uelut ęgra ꝓiiciet:alii rubrica aut amurca ĩſulſa mixta aqua arborem liniunt. Vel cancrũ fluuialẽ cũ ramo turę ſuſpendũt uel algam marinã uel faſcem lupinoꝝ. Vel radici terebratę cuneũ figũt. Vel ſecuri arboris corium ſępe ꝓſcindunt. Cum folia ꝓducere incipiũt fici : ut fructũ multum et pinguem ferant:in principio germinis cacumina ſumma decutimus : uel hoc tantũ cacumen : qđ ex arboris medietate ꝓcedit. Si maturam ficũ uis ſerotinã facere:incipientes groſſos decute:cũ illis fabę fuerit magnitudo. Vt ficus cito maturet:ſucco cepę longioris cũ oleo et pipe mixto unge poma:quãdo groſſi incipiũt ſubrubere. Aprili menſe ficum debemus inſerere inter corticem. Vel ſi nouellę arbores ſunt fiſſo ligno:qđ ſtatim opiendum eſt et ligandum:ne uentus introeat. Melius comprehendunt : ſi circa terram reciſa inſerantur arbuſta. Aliqui et iunio menſe inſerunt. Surculus legẽdus eſt anniculus:inutilis enim

creditur maioris uel minoris ętatis. Inoculari ficus locis ſiccis aprili. humidis
melius iulio mediante poterit: octobri mēſe locis tepidis. Propagari ficus ra-
mis poteſt. Inſerit̃ autem in caprifico: in moro: in platano et oculis et ſurculis.
Ficus uirides ſeruari poſſunt uel in melle ordinatę: ne ſe inuicem tangant: uel
ſingulę intra uiridem cucurbitā clauſę: locis unicuiq; cauatis: et itē teſſera quę
ſequat̃ incluſis ſuſpenſa cucurbita ubi non ſit fumus uel ignis. Alii miſſas fi-
cus recentes minus maturas in nouo uaſe fictili lectas cū pediculis et a ſe ſepa
ratis recludunt: et in dolio uini pleno uas natare ꝑmittūt. Martialis dicit: cari
cas ꝑ genera multa ſeruari: cū ratio una ſufficiat. Ergo hoc gener̃: quo cāpania
tota cuſtodit: ſeruare debemus. In cratibus ficus expandit̃ uſq; ad meridiem:
et adhuc mollis in qualum refundit̃. Tūc calefacto furno ad panis coquendi
modū ſuppoſitis tribus lapidibꝰ: ne ardeat qualus īcludit̃: et clauſo furno ubi
diſcocta ficus fuerit: ſicut eſt calida interpoſitis foliis ſuis in uas fictile condit̃.
bene picatū denſius ꝑſſa: et oꝑculo diligēter obducit̃. Si pluuiis abundātibus
crates non poſſis expandere: ſub tecto eas ita ponis: ut ſemipede erigātur a ter
ra: et eas ad uicem ſolis cinis ſubiectus uaporet: et ſubinde ficus ſicut eſt diuiſa
uertat̃: ut ficoꝝ coria ſiccent̃ et pulpę. Tunc duplicata in ciſtellis ſeruet̃ aut lo
culis. Alii maturas mediocriter ficus et diuiſas in cratibus expandunt toto ſo
le ſiccādas: et recipiūt nocte ſub tecta. Nūc ficulnea cacumina obruūt̃ utiliter:
cum tumeſcunt: ut plantas faciant: ſi earum copia non abundat. Vt etiam ua-
rios fructus una ficus exhibeat. ramos duos nigrę et albę arborum inter ſe ita
uinculo ſtringis: ac torques: ut germina miſcere cogātur. Sic obruti et ſterco-
rati et humoribus iuti ubi ꝓdire cœperint germinantes oculos aliqua ſibi an-
nexione conglutina. Tunc germen adunatum parturiet duos colores: quos
unitate diuidat: diuiſione contingat.

De pomis aliorum menſium.

Vnc et pirus uel malus inſeri ac ſeri poteſt: et cydonea et prunus in-
n ſerit̃: et ſorba ponuntur et morus: nono calen. april. die. et inſeruntur
piſtacea et locis frigidis pini ſemen aſpergitur.

De bobus tauris et uaccis. T. xi.

Oc menſe comparādi ſunt boues: qui tamen ſiue de noſtris capiant̃
h armentis: ſiue emant̃: iccirco nunc parabunt̃ utilius: quia necdum ſa
gina temporis pleni aut celare poſſunt fallaciā uenditoris et uitia ſua:
aut ad repugnandum domiturę contumacem pleni roboris exercere fiduciā.
Hęc tamen ſigna ſpectāda ſūt ī bobus: ſeu de noſtro ſeu de alieno grege fuerit
cōparādi: ut ſint boues nouelli quadratis et grādibus mēbris: et ſolidi corpo-
ris: muſculis ac toris ubiq; ſurgentibus: magnis auribus: latę frontis et criſpę:
labris oculiſq; nigrātibus: cornibus robuſtis ac ſine curuaturę prauitate luna-
tis: patulis naribus et reſimiſ: ceruice toroſa atq; compacta: palearibꝰ largis et
circa genua fluentibuſ: pectore grandi: armiſ uaſtiſ: uentre non paruo: por-

rectis lateribus:latis lũbis:dorſo recto et plano:cruribus ſolidis neruoſis et bre
uibus:ungulis magnis:caudis longis ac ſetoſis : pilo totius corporis denſo ac
breui:rubei maxime coloris aut fuſci. Melius autem boues de uicinis locis pa
rabimus:qui nulla ſoli aut aeris uarietate tentent̃. Aut ſi hoc deeſt: de locis ſi
milibus ad ſimilia tranſferamus. Illud ante uniuerſa curandũ eſt:ut uiribus ad
trahendũ cõparent̃ ęquales:ne ualẽtioris robur alteri ꝓcuret exitiũ. In moribꝰ
hęc cõſideranda ſunt. Sint arguti mãſueti timẽtes hortamen clamoris ac uer
beris:cibi appetẽtes. Sed ſi regiõis ratio patit̃:nullus melior cibus eſt:q̃ uiride
pabulũ. Vbi uero deeſt:eo ordine miniſtret̃: quo pabuli copia et laboꝝ coget
acceſſio. Nũc tauros quoq; quibus cordi ẽ armẽta cõſtruere:cõparabit aut his
ſignis a tenera ętate ſũmitet. Vt ſint alti atq; ingentibus mẽbris:ętatis medię:
et magis quę iuuentute minor eſt:q̃ quę declinet in ſeniũ. Torua facie : paruis
cornibus:toroſa uaſtaq; ceruice:uentre ſubſtricto. Vaccas etiã nũc maxime pa
rabimus. Sed eligemus forma altiſſima:corporis lõgi:uteri capacis et magni:
alta fronte:oculis nigris et grãdibus:pulchris cornibus et pręcipue nigris:aure
ſetoſa:palearibus et caudis maximis:ungulis breuibus et cruribus paruis:ęta
tis maxime trimę:quia uſq; ad decimũ fœtura ex his ꝓcedit utilior. Nec ante
ętatem trimã tauros his oportet admitti. Sed erit ſtudiũ diligẽtis abmotis ſe
nioribus nouellas ſubinde conducere et ſteriles aratro ac laboribus deputare.
Gręci aſſerũt:ſi mares creare uelis:ſiniſtrũ tauri in coitu ligandũ eſſe teſticulũ:
ſi fœminas dextrũ. Tamen tauros diu ante abſtinẽdos:ut cũ tẽpus eſt:acrius ĩ
cauſas dilati feruoris incũbant. Sed his armẽtis hyeme maritima et aprica loca
ęſtate opaca paremus ac frigida:montana maxime:quia melius fruteris et his
herba ĩternaſcẽte ſaturant̃:q̃uis circa fluuios recte ꝓpter amœna loca paſcant̃.
Fœtura tamen aquis tepidioribus adiuuat̃:unde magis utilius habentur:ubi
fluuialis aqua tepentes format lacunas. Tolerat tamen frigus hoc armenti ge
nus:et poteſt facile hibernare ſub diuo. Quibus tamen ſepta fieri ꝓpter iniuriã
grauidaꝝ cõuenit laxiora. Stabula uero utilia ſũt ſtrata ſaxo atque glareis aut
arenis:deuexa aliq̃tenus:ut humor poſſit elabi:parti meridianę obuerſa ꝓpter
flatus glaciales:quibus aliquis reſiſtere debet obiectus.

De domandis bobus. T. xii.

Oc menſe ultimo domandi ſunt trimi boues:quia poſt quinquenniũ
b bene domari non poſſunt ętatis repugnante duritia. Capti ergo ſtatĩ
domenť:qui quidem prius cũ teneri fuerint:frequenti manus attrec
tatione manſueſcant. Sed ſtabulum noui boues largioribus ſpatiis habere de
bebunt:ut et ante ſtabulum loca nullis concludãtur anguſtiis:et producti nul
la uitient̃ offenſa. In ip̃o uero ſtabulo aſſeres tranſuerſi a terra ſeptem pedibus
alti configant̃:ad quos boues ligantur indomiti. Tunc eligis abſolutam tẽpe
ſtatibus et impedimẽtis omnibus diem:qua capti pducant̃ ad ſtabulũ. Quoꝝ
ſi nimia fuerit aſperitas:uno die ac nocte inter uincula mitigentur atq; ieiunia.

Tūc appellationibus blādis illecebris oblatoꝝ ciboꝝ nō a latere neqꝫ a tergo: ſed a frōte accedēs bubulcꝰ admulceat. Nareſqꝫ et terga ꝑtractet: mero ſubīde conſpargens: hac tamen cautione: ne aliquē calce contingat aut cornu. Quod uitiū ſi ī primordiis effectiuū ſibi ceſſiſſe ſenſerit optinebit. Tūc mitigati os et palatū ſalibus fricabis: et ī gulā demitte p̄ſulſi adipis librales offas: et uini ſextarios ſingulos cornu infundente ꝑ fauces. quę res īttra triduū totius ſęuitię iram reſoluet. Aliqui eos īter ſe iūgunt: ac docēt onera tētare leuiora. Et qđ utile eſt: ſi aratiōi parātur ſubacto prius ſolo exercēdi ſūt: ut nouus labor tenera adhuc colla nō quaſſet. Expeditior aūt ratio eſt domādi: ut aſpeꝝ bouem māſueto et ualido boui cōiūgas: quo oſtēdēte facile ad oīa cogetᷣ officia. Si poſt domiturā decūbit in ſulco: pedes eius ita ligētur uīculis: ut nō poſſit ꝓgredi: aut ſtare uel paſci. Quo facto ſiti ac fame laſſatus carebit hoc uitio.

De equis equabus et pullis. T. xiii.

h

Oc menſe ſaginati ac paſti ante admiſſarii generoſis equabus admittēdi ſūt: et repletis fœminis itē ad ſtabula colligēdi. Neqꝫ tamē ęqualē numeꝝ omniū debemꝰ adhiberᷣ: ſed extimatis uiribꝫ uniuſcuiuſqꝫ admiſſarii: ſubmittēda ſunt pauca uel numeroſa cōiugia. Quę res efficiet admiſſarios nō parua ętate durare. Iuueni tamen equo et uiribus formaqꝫ cōſtāti non amplius q̄. xii. uel. xv. debemus admittere: cęteris ꝓ qualitate uirū ſuaꝝ. Sed in admiſſario quattuor ſpectanda ſunt: forma: color: meritū: pulchritudo: In forma hoc ſequemur: uaſtum corpus et ſolidū: robori conueniens altitudo: latus longiſſimū: maximi et rotūdi clunis: pectus late patens: et corpus omne muſculoꝝ dēſitate nodoſum: pes ſiccus et ſolidus: et cornu cōcauo altius calciatus. Pulchritudinis partes hę ſūt. Vt ſit egregiū caput et ſiccū: pelle ꝓpemodum ſolis oſſibꝫ adhęrēte. Aures breues et argutę: oculi magni: nares patulę: coma et cauda ꝓfuſior: ungulaꝝ ſolida et fixa rotūditas. Colores hi pręcipui. Badius aureus: abineus: ruſſeus: mureus ceruinus gilbꝫ: ſcutulatus: albus: guttatus: cādidiſſimus: niger preſſus. Sequentis meriti: uarius cum pulchritudine nigro uel abineo uel badio mixtus: canus cum quo uis colore: ſpumeus maculoſuſ murinus obſcurior. Sed ī admiſſariis pręcipue legamus clari et unius coloris: cęteri uero deſpiciendi: niſi magnitudo meritoꝝ culpam coloris excuſet. Eadem in equabus cōſideranda ſunt: maxime ut ſint lōgi et magni uentris et corporis. Sed hoc in generoſis ſeruetᷣ armentis. Cęterę paſſim toto anno inter paſcua admiſſis ſecū maribus impleantᷣ. Equaꝝ natura eſt: partū ſpatio duodecimi menſiſ abſoluere. Illud in admiſſariis ſeruandū eſt: ut mediis aliquibus ſpatiis ſeparentᷣ: ꝓpter noxam furoris alterni. Sed his armētis paſcua legamus pinguiſſima hyeme aprica: frigida et opaca ꝓuideamus ęſtate: nec adeo mollibus locis nata ut ungularum firmitas de aſperitate nil ſentiat. Si equa marem pati noluerit: trita ſquilla naturalia eius infecta libidinem cōcitabunt. Deinde grauidę non urgeantᷣ: nec famem friguſqꝫ tolerent: nec īter ſe loci comprimā

tur anguſtiis. Generoſas equas et quę maſculos nutriũt: alternis ãnis ſubmittere debebimus: ut pullis puri et copioſi lactis robur ĩfundãt: cęterę paſſim replendę. Aetas incipientis admiſſarii quinti anni in initio eſſe debebit. Fœmina recte et bima concipiet: quia poſt decẽnium iners ex ea ſoboles et tarda naſceẽ Pulli equaꝝ nati manu tangendi non ſunt: qa eos tactus lędit aſſiduus. Quãtum ratio patitur: defendantur a frigore. In pullis pro ętatis merito ea ſũt cõſiderãda: quę ſignũ bonę indolis monſtrãt quę in patribus uel matribus ſpectãda pręcepi. dabit et hilaritas alacritas agilitaſqꝫ documẽtũ. Nũc domandi ſunt pulli: ubi tempus bimę ętatis exceſſerint. Cõſideranda ſunt magna longa muſculoſa et argura corpora: teſticuli pares exigui: et cęteri q in patribus dicti ſũt mores: ut uel ex ſũma quiete facile cõcitenẽ: uel ex incitata feſtinatiõe nõ difficile teneanẽ. Aetatis cõſideratio talis ẽ. Bimo et ſex menſiũ dentes medii ſuperiores cadũt. Quadrimo canini mutantur. Infra ſextũ annũ molares ſupiores cadunt. Sexto anno quos primo mutauit exęquat. Septĩo anno oẽs dentes eius explentur. Latent ab hinc ętatis notę. Sed prouectioribus tempora cauari incipiunt: ſupercilia caneſcere: dentes plerumqꝫ prominere. Hoc menſe omnia quadrupedia maxime equos caſtrare debemus.

De mulis et aſinis. T. xiiii.

f I quẽ muloꝝ genus creare delectat: equã magni corporis: ſolidiſ oſſibus et forma egregia debet eligere. In qua non uelocitatem ſed robur exquirat. Aetas a quadrima uſqꝫ ĩ decẽnem huic admiſſurę iuſta cõueniet. Si aſinus equam faſtidit admiſſus: oſtẽſam priuſ aſinam (donec coeũdi uoluptas ſollicitetur) adhibemus: qua ſubducta equam libido ſcitata nõ ſpernet: et raptus illecebris generis ſui in permixtiõe cõſentiet alieni. Si morſu ſurẽs lędit obiectas: aliquatenꝰ labore miteſcat. Creãẽ ex equo et aſina: uel onagro et equa. Sed generoſius nullum eſt huiuſmodi animal: q̃ quod aſino creãte naſcetur. Vtiles tamen admiſſarii naſcenẽ ex onagro et aſina. Qui poſt ĩ ſobole ſecutura agilitatem fortitudineqꝫ reſtituant. Admiſſarius tamen aſinus ſit huiuſmodi: corpore amplo ſolido muſculo: ſtrictis et fortibꝫ mẽbris: nigri uel murini maxime coloris aut rubei. Qui tamen ſi diſcolores pilos in palpebris aut auribꝫ geret: colorẽ ſobolis plerũqꝫ uariabit. Minor trimo maior decẽni nõ debet admitti. Annicula mula debet a mr̃e depelli: et p mõtes aſpos paſci: ut itineris laborẽ in tenera ętate ſolidata cõtẽnat. Minor uero aſellus maxĩe agro neceſſarius eſt: et laborem tolerat: et negligẽtiam propemodũ nõ recuſat.

De apibus. T. xv.

h Oc menſe maxime apibꝫ ſolet morbus incumbere. Nã poſt hyberna ieiunia titimali et ulmi amaris floribus qui prius naſcũẽ: auidius appetitis ſolutionẽ uentris incurrũt: et peunt: niſi aſſueris uelocitate remedii. Prębebis ergo mali granati cũ uino amineo grana cõtrita. uel uuę paſſę cum rore ſyriaco et auſtero uino. Vel ſimul omnia leuigata et incocta uino

aſpo. Quę deinde in ligneis canalibus refrigerata ponantur. Item roſmarinus aqua mulſa decoctus congelať:et in imbrice poniť ſuccus huiuſmodi. Quod ſi horridę uidenť atq; contractę torpere ſilentio:et mortuaꝝ corpora frequẽter efferre:canalibus ex canna factis mel cum gallę puluere uel ſiccę roſę coctũ debebis infundere. Illud ante omnia expediet:ut putres partes,fauoꝝ:uel uacuas cęras quas aliquocaſu examen ad paucitatem redactum non ualebit implere: ſemper recidas acutiſſimis ferramẽtis ſubtiliter:ne mota alia pars fauoꝝ cogat apes domicilia concuſſa deſerere. Nocet apibus plerũq; fœlicitas ſua. Nã ſi nimiis floribus annus exuberat:dũ ſolam curam gerendi mellis exercẽnt:de ple nil cogitant. Cuius omiſſa reparatione populus idẽ labore cõfectus extinguiť totius gentis exitio. Itaq; cũ mellis nimietatẽ uideris ex floꝝ grandi et continua meſſe defluere:īteriectis ternis diebꝰ clauſo foramine nõ eas patiaris exire. Ita ad generandam ſobolem conferenť. Nũc circa cal.apri.curãdi ſunt aluei:ut oĩa purgamenta tollãtur et ſordes:quas tp̃s contraxit hibernũ:et uermiculi et tineę et araneę:qbus corrũpitur uſus fauoꝝ:et papiliones qui uermiculos ſtercore ſuo faciũt naſci. Tunc fumus incenſi ſicci bubuli ſtercoris adhibeatur:qui aptus eſt apiũ ſaluti. Quę purgatio frequenter uſq; in autumni tp̃a celebratur.. Hęc omnia cęteraq; efficies caſtus et ſobrius et alienus ab aliis uel a cibis acribus et odoris īmundi atq; omnibus ſalſamentis.

De horis. T. xvi.

h In menſis ad deprehendendas horas conſentit octobri.

| | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| Hora | i. | pedes | xxv. | Hora | vii. | pedes | vi. |
| Hora | ii. | pedes | xv. | Hora | viii. | pedes | viii. |
| Hora | iii. | pedes | xi. | Hora | ix. | pedes | xi. |
| Hora | iiii. | pedes | viii. | Hora | x. | pedes | xv. |
| Hora | v. | pedes | vi. | Hora | xi. | pedes | xxv. |
| Hora | vi. | pedes | v. | | | | |

## PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI VIRI ILLVSTRIS DE RE RVSTICA LIBER .V. TITVLI MENSIS APRILIS.

De medica ſerenda et diſciplina eius. T i.
De inſerenda olea uel oleaſtro:de uineis et ſeminariis fodiendis : et inſerendis uitibus et agris humidis et pinguibus proſcindendis. T ii.
De hortis:in eo de caulibus:item de apio;de atriplice:de ocimo cũ diſciplinis ſuis item de melone cucumere porro cappari ſerpilo colocaſia lactucis beta cepullis coriandro intybis cucurbitis ac menta. T iii.
De pomis:in eo de zizifa cum diſciplina ſua:et aliis pomis:quoꝝ ſuis menſibus diſciplina deſcripta eſt. T iiii.

De oleo uiolaceo et uino. T. v.
De armẽtis:ĩ eo de uitulis nutriẽdis:de tonſuris et ſignaturis. T. vi.
De apibus:in eo de ueſtigãdis apibus et purgãdis alueariis. T. vii.
De horis. T. viii.

## MENSIS APRILIS.

### De medica ſerenda et diſciplina eius. T. i.

OC MENSE IN AREIS QVAS ANTE SI-
cut diximus prẹparaſti:medica ſerẽda ẽ. Quẹ ſimul ſerit̃:
et.x.annis pmanet:ita ut quater uel ſexies poſſit p ãnum
b recidi. Agrũ ſtercorat. Macra aĩalia reficit. Curat ẹgrota.
Iugeꝝ eius toto anno tribus equis abunde ſufficit. Sĩguli
cyathi ſeminis occupãt locũ latũ pedibꝫ ſex:longũ decẽ.
Sed mox ligneis raſtellis obruant̃ iacta ſemina:qa ſole ci-
tius cõburunt̃. Poſt ſationẽ ferro locũ tãgi nõ licet:ſed raſtris ligneis frequẽter
herba mũdet̃:ne tenerã medicã pmat. Prima meſſis eiꝰ tardiꝰ fiet:ut aliquãtũ
ſemẽ excutiat. Cẹterẹ uero meſſes q̃ uolueris cito pagant̃:et iumẽtis prẹbeãt̃
Sed primo parcius prẹbẽda ẽ nouitas pabuli:inflat enim et multũ ſanguinem
creat. Vbi ſecueris:ſẹpius riga. Poſt paucos dies:cũ frutificare cœpit: oẽs alias
herbas trũcato. ita et ſexies p ãnũ metis:et ãnis decẽ poterit manere cõtinuis.

### De inſerenda olea. T. ii.

Vnc locis temperatis oliua inſerat̃:quẹ inſeritur inter corticem more
n pomoꝝ:ſicut ſupra dictum eſt. Sed ut oleaſtro inſeras contra illud: ꝙ
ex oliueto inſito et caſu incenſo renaſcit̃ oleaſter infœlix:ſic puiden-
dum eſt. Poſitis prius oleaſtri brachiis in ſcrobe in qua diſponemus inſerere:
ſcrobes ita replebimus:ut mediẹ uacuẹ ſint. Cũ cõprehenderit oleaſter:inſere-
mus in infimo uel inſitum ponemus:et inſitionem ppe infra terrã nutriemus.
Deinde ſicut adoleſcit terram ſubinde colligimus. Ita cõmiſſura in pfundo la
tente quiſqs urit aut cẹdit:oliuẹ locum non aufert pullulãdi. Quẹ et apertam
redeundi fœlicitatem de olea:et occultam ualẽdi feracitatem de oleaſtri cõne-
xione retinebit. Aliqui oleas in radicibus inſerunt: et ubi comphenderint: cũ
aliqua parte radicis auellunt:et transferunt more plantaꝝ. Grẹci oleas ab octa-
uo calendas apriles die uſqꝫ in tertio nonas iulias inſeri debere prẹcipiũt. Ita ut
in locis frigidis ſerius:calidis maturius inſerãtur. Locis frigidiſſimis nunc ui-
neaꝝ foſſio ante idus pagẽda eſt:et ſiqua de martio mẽſe reſtabãt. Vites quoqꝫ
inſerimus. Seminaria quẹ ſunt ante facta:herbis liberent̃: et leuiter circũfodi-
antur. Nũc locis mediocriter ſiccis multũ miliũ ſerimus et panicũ. Hoc mẽſe
pingues cãpi et agri:qui diu aquam tenent:pſcindunt̃ poſt idus: cũ et omnes
herbas ptulerunt:et eaꝝ ſemina nondum maturitate firmata ſunt.

X

De hortis. T. iii.

Oc etiam menſe ultimo et ꝓpe uere tranſacto braſſicam ſerere poſſu/
h mus. quę cauli ſeruiet: quia quimę tempus amiſit. Nunc apium bene
ſerit᷑ locis calidis et frigidis terra quali uolueris: dũmodo humor ubi
aſſiduus eſt: q̃uis naſci ſi neceſſe fuerit et in ſiccitate non deneget. Et ꝓpe oĩbus
menſibus a primo uere ad autumnũ ſerat᷑ extremum. Ex ipſius genere eſt hy/
poſelinon durius tamẽ et auſterius: et heleoſolinon molli folio et caule tenero:
quod naſcit᷑ in lacunis: et petroſelinon maxime locis aſpis. Hęc omnia genera
poſſunt habere diligentes. Apios maiores facies: ſi ſemen quãtũ tribus digitis
cōp̄hendi poteſt: linteolo clauſeris rariore: et breui foſſa obrueris. Ita omniũ
ſeminum germen capitis unius ſoliditate nectetur. Criſpi fiunt: ſi ſemina ante
tundant᷑. Vel ſi ſuper areas naſcentes aliqua pondera uolutent᷑: aut pedibus ꝓ
culcent᷑ enata. Apii ſemina uetuſtiora citius naſcunt᷑: quę nouella ſunt: ſerius.
Hoc menſe atriplicem ſeremus: ſi rigare poterimus iulio uel cęteris uſq; ad au/
tumnũ mẽſibꝰ. Amat aſſiduo humore ſatiari. Semẽ ſtatim cũ ſpargit᷑: obruẽ/
dum eſt. Herbę ei ſubinde uellant᷑. Transferri neceſſariũ non eſt: cũ bene ſerit᷑.
Tamen poteſt melius adoleſcere: ſi ſpatio rariore pãgat᷑: et iuuet᷑ ſucco lętami/
nis et humoris. Ferro tamen reſcindendũ ſemp̱ eſt: quia ita pullulare nõ ceſſat.
Nunc ocimũ ſerit᷑: cito naſci dicit᷑: ſi ſtatim cũ ſerueris: aqua calida ꝑfundas.
Rem mirã de ocimo Martialis affirmat: ꝙ modo purpureos modo albos flo/
res modo roſeos pariat. et ſi ex eo ſemine frequenter ſeratur: modo in ſerpillum
modo in ſiſibrum mutet᷑. Hoc etiam menſe melones et cucumeres ſeruntur et
porrus: et primordio capparis et ſerpillum: et colocaſię plantaria ponemus: et
lactucas et betas et cepullas et coriãdrum ſeremus et ĩtyba ſecũda ſatione q̄bus
utamur ęſtate: et cucurbitas et mentam radice uel planta.

De pomis et zizifa. T. iiii.

Ocis calidis aprile mẽſe zizifum conſeremus: frigidis uero maio uel
l iunio. Amat loca calida aprica. Serit᷑ oſſibus et ſtipite et plãta. Creſcit
tardiſſime. Sed ſi plantam ponis: martio magis in terra molli. Si oſſi/
bus ſeras: ĩ ſcrobe palmari: ita ut terna grana ꝑ ſcrobem cacuminibus ponant᷑
inuerſis. Quibus in imo et in ſũmo affundat᷑ lętamen et cinis: et herbis ãnaſcẽ
tibus manu planta liberet᷑ erumpens. Cũ pollicis ſoliditati ſimilis fuerit: tranſ
feratur in locum paſtinatum uel in ſcrobem. Terram diligit non minus lętam:
ſed ꝓximam tenui atque ieiunę. Per hyemem ꝓdeſt illi: ut circa codicem la/
pidum cumulus aggerat᷑: qui ęſtate debet auferri. ſi arbor hęc triſtis eſt: ferrea
ſtrigili ſubraſa hilarior fiet. Vel ſi fimũ bubulum radicibus modice et frequẽ/
ter affundas. zizifa collecta matura in longo uaſe fictili ſeruãtur oblito et loco
ſicciore compoſito. Vel recens lecta poma ſi guttis uini ueteris perfundas: effi/
citur ne ea rugarum deformet attractio. Seruãtur etiam deciſa cum ramis ſuis
aut fronde ſua inuoluta atq; ſuſpenſa.

De pomis aliorum menſium. T. v.

h Oc etiam menſe locis temperatis mala granata ponuntur:ea ratione qua dictum eſt:et inſerunt̃. Nã circa calen.maias ꝑſicus ĩoculari poteſt:quo more emplaſtrat̃ ficus ſicut diximus:cũ de inſitione loqueremur. Hoc menſe calidis locis citri arbor inſerit̃:ſicut ſupra memoraui. Nunc locis frigidis fici plantaria diſponemus:ſeruantes eam quę ſupra dicta eſt:diſciplinam. Nũc etiam ficum debemus inſerere in ligno uel ſub cortice:ſicut ante pręcepi:et eam locis ſiccis inoculare. Nunc planta palmarum quam cephalonem uocamus:locis apricis et calidis eſt ponenda. Hoc menſe ſorbum poterimus inſerere in ſe in cydoneo in ſpina alba.

De oleo et uino uiolaceo. T. vi.

t Ot uiolę uncias ĩfundas:quot olei libras miſeris:et diebus.xl.ſub diuo habere debebis. Violę purgatę ut de rore nihil habeant libras quinq; uini ueteris.x.ſeſtariis debebis infundere: et poſt.xxx.dies.x.mellis ponderibus temperare.

De armentis. T. vii.

h Oc menſe uituli naſci ſolent:quoꝝ matres abundãtia pabuli iuuẽtur: ut ſufficere poſſint tributo laboris et lactis. Ipſis autem uitulis toſtum molitũ miliũ cũ lacte miſceat̃ ſaluiati more prębendũ. Nũc locis calidis tondant̃ oues:et ſerotini foetus hoc menſe ſignent̃. Nũc prima eſt admiſſura quę excellit arietũ:ut agnos iã maturos hibernũ tempus inueniat.

De apibus. T. viii.

h Oc mẽſe locis apricis apes quęremus. Sed loca mellifica indicãt apes: ſi circa fontes frequentiſſimę paſcant̃. Nam ſi rariores uidebuntur:in his locis mellificari utiliter nõ poteſt. Quod ſi frequẽtes aquãtur:ubi ſint examina earum:hoc genere poſſumus inuenire. Ac primo q̃ lõge ſint:exploremus:aut ꝓxime. Rubricam liquidam breui uaſculo ĩfuſam geramus : et obſeruemus fontes aut aquas uicinas. Tunc dorſa apum bibentium tãgamus illo liquore tincta feſticula:atq; ibidem moremur. Si cito reuerſę fuerint : quas tinximus:hoſpitia eaꝝ ꝓxima eẽ noſcemus:ſi tarde ſpatio lõgiore ſummota: quod ꝓ mora temporis extimamus. Ad ꝓxima facile uenies. Ad longinqua hoc genere ꝑduceris. Cannę unum internodium cum ſuis recidis articulis et ĩ latere aperies. Ibi mel exiguum uel defrutum mittis : et iuxta fontem pones. Cum ad eum conuenerint apes:atq; ingreſſę fuerint : poſt odorem foramẽ pollice claudis appoſito:et unam tantũ patieris exire:cuius fugã ꝑſequere. ea tibi partem demõſtrat hoſpitii. Cum ipſam coeperis non uidere:alteram continuo dimittis:et ſequeris. Ita ſingulę ſubindę dimiſſę te faciunt uſque ad locũ examinis ꝑuenire. Aliqui mellis breuiſſimũ circa aquam uaſculũ ponunt:de quo cũ apis aquã deguſtauerit:ad cõmune pabulũ ꝑgẽs:alias exhibebit. Quaꝝ frequẽtiã ſubinde creſcẽtẽ : notata reuolantiũ parte uſq; ad examina perſequeris.

Quod ſi eſt examen in ſpelũca reconditum:fumo eiicietur:et cum exierit ęris ſonitu territum in frutice uel in aliqua ſiluę ſe parte ſuſpẽdet:et ita admoto uaſculo recipietᷣ. Si uero in cauę arboris ramo fuerit:acutiſſima ſerra idem ramus ſupra infraq; deciſus et mũda ueſte cooptus poterit aufferri:et inter aluearia collocari. Veſtigãtur autem mane:ut tota dies ſufficiat ad ſequendum. Nã ueſpe pacto opere ad aquam plerũq; non redeunt. Vaſa autem quibus recipiunť pfricanda ſunt citreagine uel herbis ſuauibus:et conſpgenda imbre mellis exigui. Quod ſi uerno fiat:et circa fontes aluearia ſic tincta ponanť locis :quibus apũ frequentia eſt:multitudinem ſibi ſponte conducent: ſi tamen ſeruari a furibus poſſint. Hoc etiã men'e ſicut ſupra:purganda ſunt aluearia ſordibus:et necãdi papiliones:qui maxime habundant florentibus maluis : quos hoc genere intercipiemus. Vas ęneum miliario ſimile:id eſt altum et anguſtum ueſpere inter aluearia collocemus:et in fundo eius ponamus lumen accenſum. Illuc papiliones conuenient:et circa lumen uolitabunt:et anguſtia uaſculi ab igne proximo interire cogentur.

De horis. T. viiii.

h Vius menſis horę horis menſis ſeptembris ęquantur hoc genere.

| | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| Hora | .i. | pedes | .xxiiii. | Hora | .vii. | pedes | .v. |
| Hora | .ii. | pedes | .xiiii. | Hora | .viii. | pedes | .vii. |
| Hora | .iii. | pedes | .x. | Hora | .ix. | pedes | .x. |
| Hora | .iiii. | pedes | vi. | Hora | .x. | pedes | .xiiii. |
| Hora | .v. | pedes | .v. | Hora | .xi. | pedes | .xxiiii. |
| Hora | .vi. | pedes | .iiii. | | | | |

## PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI VIRI ILLVSTRIS DE RE RVSTICA LIBER .VI.

### TITVLI MENSIS MAII.

De panico et milio:de florentibus ſatis:de recidendo fœno. T. i.
De nouellę ſarmentis relinquendis et pampinandis uitibus. T. ii.
De proſcindendis et aperiendis nouis agris. T. iii.
De occandis uitibus arboribuſq; et rude cędenda:fodiendis ſeminariis putandis oleis:ac lupino uertendo. T. iiii.
De hortis:in eo de ſpatiis : de apio coriandro melone cucurbita carduo radice ruta. T. v.
De pomis:de flore mali punici:perſico implaſtrando:citro inſerẽdo:et ficu plãtanda uel inſerenda:de zizifa et palma plantandis. T. vi.
De armentis:in eo de caſtrandis bobus. T. vii.
De tunſuris ouium. T. viii. De apibus. T. x.
De caſeo faciendo. T. ix. De pauimẽtis et ſolariis. T. xi.

De lateribus faciendis T. xii.
De roſato. T. xiii.
De oleo liliaceo. T. xiiii.
De oleo roſeo. T. xv.
De rodondelli. T. xvi.
De roſis uiridibus ſeruandis. T. xvii.
De horis. T. xviii.

## MENSIS MAIVS.

De panico et milio: de florentibus ſatis: de recidendo fœno. T. i.

OCIS FRIGIDIS ET HVMECTIS PANIcum ſeremus et milium more quo dixi. Nũc omnia ꝓpe quę ſata ſunt: florẽt: neq; tangi a cultore debebũt. Florẽt autem ſic. Frumenta et hordeum et quę ſunt ſeminis ſingularis octo diebus florebunt. Et deinde ꝑ dies. xl. grandeſcent flore depoſito uſq; ad maturitatis euentum. Quę uero duplicis ſeminis ſũt: ſicut faba piſum cęteraq; legumina. xl. diebus florẽt: ſimulq; grãdeſcũt. Hoc mẽſe in locis ſiccis calidis ſiue maritimis fœna recidanť: prius tamen q̃ exareſcant. Quod ſi pluuiis infuſa fuerint: conuerti ante non debent: q̃ pars eoꝝ ſumma ſiccata eſt.

De nouellę ſarmentis relinquendis et pampinandis uitibus. T. ii.

Vnc cõſideremus nouellę uitis ſarmẽta quę ꝓtulit: et ei pauca et ſolida relinquamus: et amminiculis firmemus: donec brachia ꝓlata dureſcant. Non autem amplius reſectę et pullulanti uiticulę q̃ duę uel tres materię relinquanť: et alligenť propter iniuriam uenti. Ideo autem tres materias dixi debere dimitti: ne diſſipantibus uentis nulla remaneat: ſi ĩ primordio reliqueris pauciores. Hoc menſe pampinari cõueniet. Sed tũc eſt optima pãpinatio: cum teneri rami digitis ſtringẽtibus crepabũt ſine difficultate carpentis. Hęc res uuas efficit pinguiores: et maturitati cõſulit ſolis admiſſu.

De proſcindendis et aperiendis nouis agris. T. iii.

Vnc quoq; pingues agri et herboſi ꝓſcindantur. Sed ſi agros incultos uolueris aperire. Conſiderabis: ſiccus an humidus ſit ager: ſiluis aut gramine: frutetis ueſtitus aut filice. Si humidus erit: foſſaꝝ ductibus ex omni parte ſicceť. Sed apertę foſſę notę ſunt: cęcę uero hoc genere fiũt. Imprimuntur ſulci per agrum tranſuerſi altitudine pedũ ternum. Poſtea uſq; ad medietatem lapidibus minutis replentur aut glarea et ſuꝑ terra: quã egeſſeramus: ęquatur. Sed foſſatum capita unam patentem foſſam petant. ad quam decliues decurrant. Ita et humor deducetur: et agri ſpatia non peribũt. Si defuerint lapides: ſarmentis uel ſtramine ſubiecto cooperiantur: uel quibuſcũq; uirgultis. Sed ſi nemoroſus eſt: extirpatis aut raro relictis arboribus excolatur. Si lapidoſus per macerias ſaxoꝝ turba collecta et purgari poterit et inde muniri.

Iuncus et gramen et filices frequenti aratione uincentur. Sed filicem :ſi ſępe fa bam conferas uel lupinos:et ſi ſubinde naſcentem mucrone falcis ĩcidas :intra exiguum tempus abſumes.

De occandis uitibus arboribuſq;:et rude cędenda:fodiendis ſe/ minariis putandis oleis et lupino uertendo. T. iiii.

Oc menſe arbores et uites quę ablaqueatę fuerant occare:hoc eſt ope/
h rire iã conuenit. Nunc ad rudem faciendã ſilua cędat: quando omni fronde ueſtita eſt. Cędendi autẽ hic modus eſt:ut optimus operarius in alta ſilua modii ſpatium:mediocris uero tertia minus poſſit abſcidere. Nũc et ſeminaria fodiunt̃ aſſidue:et locis pergelidis et pluuioſis oleę putant̃: et eis muſcus abraditur. At ſiquis lupinum ſtercorandi agri cauſa ſeminabit :aratro illum nunc debebit euertere.

De hortis. T. v.

Ortoꝝ ſpatia quę p autumnũ ſeminibus implenda deſtinant̃ aut plã
h tis:nũc conueniet paſtinare. Hoc mẽſe apiũ bene ſerit̃: ſicut iam ante dictum eſt. Vel coriandrũ et melones et cucurbitę carduus et radices et ruta pangent̃. Porri quoq; planta transfert̃ ut rigationibus animetur.

De pomis. T. vi.

Ocis calidis nunc mala punica florere incipiũt. Ramus ergo cũ flore
l (ſicut Martialis dicit) ſi obruto circa arborem fictili uaſe claudatur: et ne reſiliat ligetur ad palum:pro uaſculi magnitudine pomum red/ dit autumno. Hoc etiam menſe locis calidis emplaſtrari perſicus poteſt. Locis frigidis nunc citri arbor inſeritur: ut ea quę dicta eſt diſciplina ſeruetur. Nunc frigidis locis zizifum conſeremus et ficum:uel inſerimus. Hoc etiam menſe palmę planta inſeritur.

De armentis:in eo de caſtrandis bobus. T. vii.

Vnc caſtrandi ſunt uituli:ſicut Mago dicit:tenera ętate:ut fiſſa ferula
n teſticuli comprimantur:et paulatim confracti reſoluantur. Sed hoc lu na decreſcente uerno uel autumno fieri debere pręcepit. Alii ligato ad machinam uitulo:duabus anguſtis regulis ſtagneis ſicut forcipibus ipſos ner/ uos app̃hendũt:qui gręce κρεμαστῆρες dicunt̃. His cõp̃henſis tentos teſti culos ferro reſecant:et ita reciduntur:ut aliquid de his capitibus neruorum ſuoꝝ dimittatur hęrere. Quę res et ſanguinis nimietatem prohibet:et non omnino iuuencos ſubducto robore uirilitatis effœminat. Nec admittendum eſt :quod pleriq; faciunt:ut ſtatim caſtratos coire cõpellant:nam certum eſt ab eis gene/ rari:ſed ipſos fluxu ſanguinis interire. Vulnera uero caſtraturę cinere ſarmen/ torum et ſpuma linentur argenti. Caſtratus abſtineatur a potu : et cibis paſcat̃ exiguis:ac ſequenti triduo prębeantur ei tenerę arborum ſummitates et frute/ ta mollia:et herbę uiridis coma dulciore ſagina roris aut fluminis. Pice etiam liqda mixto cinere et modico oleo poſt triduũ uulnera diligẽter ungẽda ſunt.

Sed melius genus caſtrationis ſequẽs uſus inuenit. Alligato enim iuuẽco atq; deiecto teſticuli ſtricta pelle claudunť: atq; ibi lignea regula p̃mẽte ꝺciduntur: ignitis ſecuribus uel dolabris. Vel quod eſt melius: formato ad hoc feramẽto ut gladii ſimilitudinẽ teneat. Ita enim circa ipſam regulam ferri acies ardentis imprimitur: unoq; ictu et moram doloris beneficio celeritatis abſumit: et uſtis uenis ac pellibus a fluxu ſanguinis ſtrictis: plagam cicatrix quodãmodo cum ipſo uulnere nata defendit.

De tonſuris ouium. T. viii.

Ocis temperatis nunc ouium celebranda tonſura eſt. Sed tonſas oues
l hoc unguine medicemus. Succum decocti lupini fęces uini ueteris et amurcam pari menſura miſcebis: et in unum corpus oĩa reddacta curabis adlinire. Poſt triduũ deinde ſi mare uicinũ eſt: littori mergãtur extremo. Si in mediis terris paſcimus: aqua cęleſtis cum ſale paululũ decocta ſub diuo debebit pecoꝝ tonſa et uncta mẽbra diluere. Hoc enim modo curatur pecus toto anno: nec ſcabrum fieri dicitur: et ꝓlixas lanas creare fertur ac molles.

De caſeo faciendo. T. ix.

Oc mẽſe caſeũ coagulabimꝰ ſincero lacte coagulis uel agni uel hędi:
h Vel pellicula quę ſolet pulloꝝ uentribus adhęrere: uel agreſtis cardui floribus. Vel lacte ficulno. Cui ſerum debet omne deduci: ut et ponderibus urgeať. Vbi ſolidari cœperit: loco opaco ponať aut frigido: et p̃ſſus ſubinde adiectis ꝓ acqſita ſoliditate põderibus: trito ac torrefacto ſale debet aſpgi: et iam durior uehementius p̃mi. Poſt aliquos dies ſolidatę iã formulę p crates iam ſtatuanť: ne inuicem ſe unaquęq; contingat. Sit autẽ loco clauſo et a uẽtis remoto: ut teneritudinem ſeruet: atq; pinguedinẽ. Vitia caſei ſunt: ſi aut ſiccus ſit: aut fiſtuloſus. Quod eueniet: aut ſi parum premātur: aut ſales nimios accipiat: aut calore ſolis uratur. In recenti caſeo conficiendo aliqui nucleos uirides pineos terunt: atq; ita mixto lacte gelant. Aliqui thymum tritum et frequẽter colatum congelant. Qualẽcũq; etiam ſaporem uelis efficere poteris: adiecto qđ elegeris condimento: ſeu piperis ſeu cuiuſcũq; condimenti.

De apibus. T. x.

Oc menſe incipiunt augeri examina: et in extremis fauoꝝ partibus
h maiores creanť apiculę: quas aliqui reges putant. Sed gręci cio-rpoc appellant: et necari iubent: quia requiem concutiunt quieſcentis examinis. Nunc papiliones abundant: quos necemus: more quo dixi.

De pauimentis et ſolariis. T. xi.

Vnc circa extremũ mẽſẽ pauimẽta ĩ ſolariis fiũt. Quę ĩ frigidis regio
n. nibꝯ et ubi pruinę ſũt: glacie ſuſpẽdunť: et peũt. Sed ſi hoc placuerit: ſternemꝰ duplices ordĩes tabulaꝝ trãſuerſos atq; directos: et paleã uel filicẽ ſupra cõſtituemꝰ: et ęq̃liter ęq̃bimꝰ ſaxo: qđ manũ poſſit ĩpleř. Pedaneũ ſup rudus ĩducimꝰ: et aſſiduo uecte dẽſamꝰ. Tũc añq̃ rudus ſiccet: bipedaſ quę

per omnia latera canaliculos habeant digitales iungemus:ita ut calce uiua ex oleo temperata bipedaſq; canales qui inter ſe connectendi ſunt:impleanť.et eaſq; coniunctione rudus omne cooperiať. Nam ſiccata omnis materia unũ corpus efficiet:et nullum tranſmittet humorem. Poſtea ſex digitoꝝ teſtaceum ſuper/ fundimus:et frequenter uirgis uerberabimus:ne nimis poſſit aperiri. Tũc teſſel las latiores uel tabellas qualeſcunq; marmoreas aut paginas imprimemus. Et hanc conſtructionem res nulla uitiabit.

De lateribus faciendis. T. xii.

Oc menſe lateres faciẽdi ſunt ex terra alba uel creta uel rubrica. Nam

h qui ęſtate fiunt:celeritate feruoris in ſumma cute ſiccãtur interius hu more ſeruato. Q ue res ſciſſuris eos faciet aperiri. Fiunt autem ſic. Ter ra creta diligenter et omni aſperitate purgata mixta cum paleis diu maturabiť et intra formam lateri ſimilem reprimeť. Tunc ad ſiccandum relicta : ſubinde uerſabiť ad ſolis aſpectum. Sint uero longitudine pedum duorum:latitudine unius:altitudine quattuor unciarum.

De roſato. T xiii.

q Viſq; libras roſę pridie purgatę:ĩ uini ueteris.x.ſeſtarios mergis:poſt xxx.dies.x.diſpumati mellis libras adiicies:et uteris.

De oleo liliaceo. T xiiii.

p Et olei libras ſingulas dena lilia curabis infundere:et uas uitreum.xl. diebus locare ſub diuo.

De oleo roſeo. T. xv.

i N olei libras ſingulas roſę purgatę ſingulas uncias mittis:et.vii.die/ bus in ſole ſuſpendis et luna.

De rodomelli. T. xvi.

i N ſucci roſę ſeſtariis ſingulis libras ſingulas mellis admiſces : et die/ bus.xl.ſub ſole ſuſpendis.

De roſis uiridibus ſeruandis. T. xvii.

r Oſas nondum patefactas ſeruabis:ſi in canna uiridi ſtante fiſſa reclu/ das ita:ut fiſſuram coire patiaris. Et eo tempore cannam recidas :quo roſas uirides habere uolueris. Aliqui olla rudi cõditas ac bene muni/ tas ſub diuo obruunt:ac reſeruant.

De horis. T. xviii.

i N horarum menſuris maius reſpondet auguſto.

| | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| Hora | .i. | pedes | .xxiii. | Hora | .vii. | pedes | .iiii. |
| Hora | .ii. | pedes | .xiii. | Hora | .viii. | pedes | .vi. |
| Hora | .iii. | pedes | .ix. | Hora | .ix. | pedes | .ix. |
| Hora | .iiii. | pedes | vi. | Hora | .x. | pedes | .xiii. |
| Hora | .v. | pedes | .iiii. | Hora | .xi. | pedes | .xxiii. |
| Hora | .vi. | pedes | .iii. | | | | |

# PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI VIRI ILLV-STRIS DE RE RVSTICA LIBER .VII.

## TITVLI MENSIS IVNII.

De area paranda. T. i.
De meſſibus. T. ii.
De agris proſcindendis : de uineis occandis fodiendis uicia fœnogręco lenti-
cula faba lupino colligendis. T iii.
De hortis:ī eo de braſſica apio betis radicibus lactucis coriādro. T. iiii.
De pomis:in eo de flore punici:de piro:de malo zizifo:de fico : de implaſtra-
tione. T. v.
De armentis:in eo de caſtratura:de caſeo:de tonſuris. T. vi.
De apibus:in eo de legendo et conficiendo melle uel cęra: de ſeruandis exami-
nibus et ſignis eoꝝ et regibus: de inopia examinū ſupplenda. T. vii.
De pauimentis et latere. T. viii.
Qualiter fructuum uenturoꝝ experimenta ſumantur. T. ix.
De oleo camamileo. T. x.
De oenanthe. T. xi.
De alphica. T. xii. De horis. T. xiii.

## MENSIS IVNIVS.

### De area paranda. T. i.

OC MENSE AREA PARANDA EST AD
trituram:cuius primo terra radatur. Deinde effoſſa leuiter
mixtis paleis et amurca ęquat̃ īſulſa. Quę res a muribus
h et formicis frumēta defendit. Tūc p̃menda eſt rotundo la
pide uel columnę quocūq; fragmēto:cuius uolutatio poſ
ſit eius ſpatia ſolidare. Dehinc ſole ſiccet̃. Aliqui mūdatis
areis aquā ſpargūt:et minuta ibi pecora diu ſpatiari ac ꝑ-
culcare cōpellunt. Et cū terra ungulis ſtricta fuerit:ſpectant ſolidā ſiccitatem.

### De meſſibus. T. ii.

Vnc primo hordei meſſis incipitur:quę conſumanda eſt:anteq̃ grana
n arefactis ſpicis lapſa decurrāt:quia nullis ſicut triticum folliculis ue-
ſtiunt̃. Quīq; modios recidere pōt pleni agri opa una meſſoris expti:
mediocris uero tres:ultimi etiam minus. Sed hordei culmos iacere in agris ali
quantulū ſinamus:quia fert̃ hoc more grandeſcere. Nūc etiā menſe poſtremo
locis maritimis et calidioribus ac ſiccis tritici meſſis abſcidit̃. Quam paratam
eſſe cognoſces:ſi ęqualiter ſpicaꝝ populus maturato robore flaueſcat. Pars gal
liarum planior hoc compendio utitur ad metendum:et p̃ter hominum labo-
res unius bouis opera ſpatiū totius meſſis abſumit. Fit itaq; uehiculum quod

duabus rotis breuibus fertur:huius quadrata ſuperficies tabulis:quę foriſecus
reclines in ſũmo reddant ſpatia largiora. Ab eius fronte carpẽti breuior ẽ altitu
do tabulaꝝ. Ibi dẽticuli plurimi ac rari ad ſpicaꝝ mẽſurá cõſtituũtur í ordinẽ
ad ſupiorẽ ptẽ recurui. A tergo uero eiuſdẽ uehiculi duo breuiſſimi temones fi
gurãtur:uelut amites baſtemaꝝ. Ibi bos capite in uehiculũ uerſo iugo aptat̃ et
uinculis:mãſuetus ſane qui nõ modũ cõpulſoris excedat. Hic ubi uehiculũ ꝑ
meſſes cœpit ípellere:oĩs ſpica in carpentũ dẽticulis cõp̃henſa cumulat̃ abrup/
tis ac relictis paleis:altitudinẽ uel humilitatẽ pleꝝq; bubulco moderãte q ſeqͣ
et ita ꝑ paucos itus ac reditus breui horaꝝ ſpatia tota meſſis íplet̃. Hoc cãpe/
ſtribꝫ locis uel ęq̃libus utile ẽ:et his qbus neceſſaria palea nõ habet̃.

De agris ꝓſcindẽdis:de uineis occãdis fodiẽdis uicia fœnogreco recolligendis. T. iii.

Vnc frigidiſſimis locis quę maio ſũt ꝑ̄termiſſa faciemꝰ. Agros ęque
n ꝓſcídemuſ. Herboſiſ et gelidiſ partibꝫ uineta occabimꝰ. Colligemus
uiciá:fœnũgręcũ reſecamuſ ad pabulũ. Hoc mẽſe lociſ frigidiſ pagen
da eſt leguminũ meſſiſ. Itaq; lenticulá collectá cineri mixtá bene ſeruabimus.
Vel uaſiſ oleariiſ aut ſalſamẽtariiſ repletiſ ſtatiq; gypſatiſ. Nũc et faba luna mi/
nuẽte uellet̃. Ante lucẽ ſane et anteq̃ luna ꝓcedat excuſſa et refrigerata ponat̃.
Ita curculioneſ nõ patiet̃ ífeſtoſ. Hoc mẽſe lupinuſ colligit̃:et ſi placuerit ſtatĩ
ſeret̃ ex area. Sed lõge ab hũore ẽ ponẽduſ í horreiſ.ſic.n.diutiſſime cuſtodit̃:
maxíe ſi granaria eiꝰ afflauerit fumuſ aſſiduuſ.

De hortiſ. T. iiii.

Oc mẽſe circa ſolſtitiũ braſſicá ſeremuſ:quá inchoãte tráſferemuſ au/
h guſto uel irriguo loco:uel pluuia initiante madefacto. Apiũ quoq; be
ne ſerere poterimꝰ:betas et radices et lactucas et coriádrũ ſi rigemus.

De pomis. T. v.

Oc etiá menſe ramus punici:ſicut ſupra diximus :poterit intra fictile
h uaſculũ claudi ut ad eius magnitudinẽ poma reſtituat. Nunc pira uel
mala:ubi ramos multa poma denſabunt:interlegenda ſunt quęcũq;
uitioſa:ut ſuccus qui ingrate his poſſet impendi:ad meliora uertat̃. In hoc etiá
menſe locis frigidis zizifum ſerere poterimus. Nũc caprificandę ſunt arbores
fici:ſicut in eius narrauimus diſciplina. Aliq eas et hoc mẽſe inſerũt. Locis fri/
gidis ꝑſicus inoculat̃:palmę plãta circũfodit̃. Hoc mẽſe uel iulio celebrat̃:íſi/
tio í pomis:quę íplaſtratio dicit̃. Solis arboribꝫ cõuenit:qbus pinguis ſuccus
ĩ cortice eſt:ut ficis et oleis ac ſimilibus:ut Martialis dicit:et ꝑſico. Fit autẽ ſic.
Ex nouellis ramis et nitidis ac feracibus gẽmam:quę bene apparebit ſine du/
bio ꝓceſſura:duobꝫ digitis quadratis circũſignabis : ut ip̃a ſtatuat̃ í medio:et
ita ſubtiliter corticẽ leuabis acutiſſimo ſcalpro:ne gẽma lędat̃. Itẽ ex ea arbore
cui uelimus ĩnſerere:ſimiliter cũ gẽma tollet̃ emplaſtrum nitido tamen atque
uberi loco. Tunc ibi cõuenienter aſtrígitur:et preſſum circa gemmam uinculis
cogitur ſine germinis lęſione cohererere:ut ea quę appoſite reddit̃:locum gem/

mę prioris includat. Tunc luto ſup plinis: et liberam gemmā relīques. Ramos ſupiores ei⁹ arboris ſecabis ac ſtirpes: ac. xx. uno diebꝫ exactis reſoluto uimine uiculoꝝ repies externi ſeminis gēmā mire ī arboris alienę mēbra tranſire.

De armētis: in eo de caſtratura: de caſeo: de tonſuris. T. vi.

h Oc etiam menſe uituli recte: ut dictum eſt ante caſtrātur. Nunc etiam caſeum iure conficimus: et oues in frigida regione tondemus.

De apibus aluearíis et reliquis. T. vii.

Oc menſe aluearia caſtrabuntur: quę matura eſſe ad mellis redactum

h ſignis pluribus inſtruemur. Primū ſi plena ſunt: apū ſubtile murmur audimus. Nā uacuę ſedes fauoꝝ uelut cōcaua ędificia uoces quas acceperint: in maius extollunt. Quare cū murmuris ſonus magnus et raucus ē: agnoſcimus non eſſe idoneas ad metendū crates fauoꝝ. Itē cū fucos a ſedibus ſuis: qui ſunt apes maiores: grādi intentione pturbant: matura mella teſtanť. Caſtrabunť aūt aluearia matutinis horiſ: cū torpēt apes: nec caloribus aſpanť. Fumus admoueť ex galbano et arido fimo bubulo: quē ī pultario factis carbonibus cōuenit excitare. Quod uas ita figuratū ſit: ut uelut inuerſi infundibuli anguſto ore fumū poſſit emittere: atq; ita cedētibꝫ apibus mella recidenť. Ad examinis pabulū hoc tpe ps fauoꝝ debet qnta dimitti. Sane putres ac uitioſi faui de aluearíis auferātur. Nūc mella cōficimus cōgeſtis in mundiſſimū ſabanū fauis ac diligēter expſſis. Sed anteq̄ pmamus: ptes fauoꝝ corruptas uel pullos habētes recidemus. Nā malo ſapore mella corrūpūt. Mel recens paucis diebus aptis uaſculis habendū eſt: atq; ī ſūmitate purgandū: donec refrigerato muſti calore deferueat. Nobilius mel erit: qđ ante expſſionē ſecūdā uelut ſpōte pfluxerit. Hoc ēt mēſe cerā cōficimus: quę ī uaſe ęneo feruēti aqua pleno minute conciſis fauoꝝ reliquiis mollieť: et deinde ī aliis uaſculis ſine aqua reſoluta digereť ī formas. Nūc ſed mēſe ultimo noua egrediuntur examina. Cuſtos eſſe debebit attētus: qa nouellę apes uagātibus animis iuuētute: niſi ſeruentur effugiūt. Exeūtia ī aditu ſuo moranť uno aut duobus diebus: quę ſtatī nouis aluearíis excipiēda ſūt. Obſeruabit aūt cuſtos aſſiduus uſq; ī octauā uel nonā horā: qa poſt hęc tpa nō facile fugeť aut emigrare cōſueuerūt: quis aliquę ſtatī et pcedere et abire nō dubitēt. Signa futurę fugę hęc ſunt. Ante biduū uel triduū acri⁹ tumultuanť et murmurāt. Quod ubi appoſita frequēter aure explorator agnouerit: ſolicitior aduerſū hęc eē debebit. Solēt hęc ſigna et cū pugnaturę ſunt facere. Quaꝝ pugnā cōpeſcit puluis aut mulſę aquę imber aſperſus. Ineſt illis ad originis ſuę reparādā cōcordiā dulcis auctoritas. Sed cū ſe agmina ſic pacata ī ramo aut loco quocūq; ſuſpēderint: ſi unius uberis eductione pēdebūt: noris aut unū regē eſſe uniuerſis: aut recōciliatis oībꝫ manere cōcordiā. Si uero duo uel plura ubera ſuſpēdens ſe populus imitať: et diſcordes ſunt: et tot reges eē quot uelut ubera uideris cōfiteť. Vbi globos apiū frequentiores uidris: uncta māu ſucco meliſphylli uel apū reges reqras. Sūt āt paulo maiores

et oblõgę magis q̃ cęterę apes:rectioribꝫ cruribꝫ neq; grãdibus pẽnis pulchri coloris et nitidi:lenes ſine pilo niſi forte pleniores:quaſi capillũ gerunt ĩ uẽtre: quo tamen non utũtur ad uulnus. Sunt alii fuſci atq; hirſuti:quos oportet ex/ tingui:et pulchriorẽ reliqui.qui ſi frequẽter uagatᷣ cũ examinibꝫ: exẽptis alis reſeruetᷣ. Hoc.n.manẽre nulla diſceder. Sed ſi nulla naſcantᷣ examina:duorum uel triũ multitudinẽ uaſculoꝝ ĩ unũ cõferre poſſumus:dulci tamen liquore cõ ſperſas apes atq; ĩcluſas p triduũ tenebimus appoſito cibo mellis et exigua rã/ tũ ſpiracula relinquemus ĩ cella. Quod ſi uelis aluea riũ:cui p aliquã peſtẽ mul titudo ſubducta eſt:populi adiectione reparare:cõſiderabis ĩ aliis abũdantibus cęras fauoꝝ et extremitates:quę pullos habẽt:et ubi ſignũ naſciturí regis ĩue/ neris:cũ ſobole ſua recides:et ĩ id alueariũ pones. Eſt ãt hoc futuri regis ſignũ. Inter cętera foramina quę pullos continent:unũ maius ac longius uelut uber apparet. Sed rũc trãſferẽdi ſũt:quãdo e roſis coopculis ad naſcẽdũ maturi ca/ pita nitũtur exerere.nã ſi ĩmaturos trãſtuleris interibũt. Si autẽ ſe ſubirũ leua/ bit examen:ſtrepitu ęris terreatᷣ aut teſtulę. Tũc ad alueariũ redibit:aut in pxi ma fronde pẽdebit:et inde ĩ nouũ uas herbis cõſuetis et melle cõſperſũ manu attrahatᷣ aut trula:et cũ in eo loco requieuerit:ueſpere inter alia collocetᷣ.

De pauimẽtis et latere. T. viii.

h Oc etiã mẽſe pauimẽta faciemus ſub diuo:et lateres more quo dixi.

Qualiter fructuũ uenturoꝝ expimenta ſumãtur. T. ix.

Ręci aſſerũt ęgyptios hoc more ꝑuentum cuiuſq; ſeminis experiri.

g Aream breuem loco ſubacto et humido nunc excolũt:et in ea diuiſis ſpatiis oĩa frumẽti uel laguminũ ſemina ſpargũt. Deinde in ortu ca/ niculę:qui apud romanos quartodecimo calen.augu.die tenetᷣ:explorant quę ſemina ortũ ſydus exurat:quę illęſa cuſtodiat. His abſtinẽt:illa ꝑcurãt:qa in/ diciũ noxę aut beneficii p ãnũ futuꝝ generi unicuiq; ſydus aridũ p̃ſenti exitio uel ſalute p̃miſit.

De oleo camomilleo. T. x.

Et olei libras ſingulas camomillę herbę florentis auream medietatẽ

p proiectis albis foliis:quibus flos ambitᷣ:unciaꝝ ſingularum pondus infundis:et.lx.diebus in ſole conſtitues.

De oęnanthe. T. xi.

Iluestres uuas: cũ florent:ſine rore colligimus:et expãdimus in ſole:

ſ ne qd reſtet humoris:et flos ad excutiẽdũ ſiccior apparetᷣ. Tũc cribel lo ſpiſſo cernimus:ut grana nõ trãſeãt:ſed flos ſolus decidat. Hũc in melle ſeruamus ĩfuſo. Et cũ diebꝫ.xxx.fuerit cõditũ:tẽpamus genere et more quo roſatũ moris eſt tẽperare.

De alica. T. xii.

Ordeũ ſemimaturũ cui adhuc ſuperẽ aliquid de uirore p manipulos

h ligabis et torebis ĩ fumo:ut facile mola poſſit ĩfringi:et ĩ modio uno ſalis aliq̃tũ:dum molitᷣ:miſcere curabis ac ſeruas.

De horis. T. xiii.

i Vnius ac iulius horarum ſibi ęqua ſpatia contulerunt.

| | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| Hora | .i. | pedes | .xxii. | Hora | .vii. | pedes | .iii. |
| Hora | .ii. | pedes | .xii. | Hora | .viii. | pedes | .v. |
| Hora | .iii. | pedes | .viii. | Hora | .ix. | pedes | .viii. |
| Hora | .iiii. | pedes | .v. | Hora | .x. | pedes | .xii. |
| Hora | .v. | pedes | .iii. | Hora | .xi. | pedes | .xxiii. |
| Hora | .vi. | pedes | .ii. | | | | |

## PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI VIRI ILLV/ STRIS DE RE RVSTICA LIBER .VIII.
## TITVLI MENSIS IVLII.

De iterandis agris: de meſſe triticea: de extirpádis uepribus et filectis: de arbo/ribus operiendis puluerandis nouellis. T i.
De hortis: in eo đ cepullis radicibus arriplice ocimo malua beta lactuca porro: item napis et rapis cum diſciplina ſua. T. ii.
De pomis in eo de íplaſtratione: de piro malo citreo ficu palma. T. iii.
De arméris et gregibus in eo: de admittédis tauris et arietibus. T. iiii.
De extirpádo gramine. T. v.
De uino ſcyllite. T. vi.
De ydromelli. T. vii.
De aceto ſcyllitico. T. viii.
De ſinapi. T. ix.
De horis. T. x.

## MENSIS IVLIVS.

De iterandis agris: de meſſe triticea: de extirpandis uepribus et filectis: de arboribus operiendis nouellis. T. i.

OC MENSE AGRI QVI APRILI PRO/ſciſſi fuerant: circa calendas iterentur. Nũc locis tempera tis tritici meſſis explet᷑: more quo dictũ ẽ. Silueſtres agri
h utilime extirpabũtur arboribꝰ atq; uirgultis: cũ luna de/creſcit: deſectis radicibus atq; cõbuſtis. Hoc mẽſe arbores quę í meſſe ſteterãt: ſectis meſſibus obruãtur aggeſtione terrarũ pp nimios ſolis ardores. Opera una. xx. maximas obruet. Nũc et nouellę uites mane et ueſpere iã calore depoſito effodi debẽt: et auerſo gramine puluerari. Hoc mẽſe utiliter uel ante caniculares dies filices ex/ſtirpabis et caricẽ.

De hortis. T. ii.

Oc etiã mẽſe cepullas ſerimus irriguis aut frigidis locis: radicẽ et atri/
h plicẽ ſi rigare poſſumus: et ocimũ: maluas: betas: lactucas: et porros ri gãdos. Hoc mẽſe loco irriguo napos ſerẽmus et rapa ſolo puro et ſo/

luto nec ſpiſſo. locis humidis lętantur et campis. Sed napus in ſicco et ꝓpe tenui atq; deuexo et ſabuloſo melior naſcit᷑. Loci ꝓprietas utrūq; ſemen in alterꝝ mutat. Nā rapa ī alio ſolo ꝑ biēniū ſata mutat᷑ ī napos: alio uero napus trāſit ī rapā. Subactū ſolū ſtercoratū uerſatūq; cōquirūt: qđ et ipſis et ſegetibus ꝓderit: quę ibi āno eodē ſerunt᷑. iugero rapoꝝ q̄ttuor ſeſtaria: napi aūt quīq; ſufficiūt. Si ſpiſſa ſunt: interuelles aliqua: ut cętera roborent᷑. Vt uero ſemina maiora reddigant᷑: eruta rapa foliis oībus purgas: et ad dimidii digiti craſſitudinē ī caule ſuccides. Tūc ī ſulcis diligēter ſubactis: octonis digitis ſeparata obrues: et inuicis terrā et calcabis: ita magna naſcent᷑.

De pomis. T. iii.

Oc etiā menſe īplaſtratio celebrari pōt: ſicut ante demōſtraui: et pirus
h uel malus locis humidis: nūc īſita me explorāte ꝓceſſit. Hoc ēt mēſe ī pomis ſerotinis: quę ubertate nimia ramos onerauerūt (ſicut ꝑdixi) interlegēda ſūt: ſiq̄ uirioſa repperis: ut arboris ſuccū uertamus ad melioꝝ nutrimēta pomoꝝ. Nūc etiā taleā loco irriguo frigidis regiōibꝰ me plātaſſe memini: et quotidiāis animaſſe liquoribꝰ: quę et naſcēdo et afferēdo uotū fœlicitatis ęquauit. Hoc tꝑe locis humidis inoculari ficus et inſeri citreū pōt. Mēſe iā medio palmę plāta circūfodi. Nūc locis tēpatis amygdala matura ſūt ad legēdū.

De armentis. T. iiii.

Oc tēpore maxīe tauris ſubmittēdę ſūt uaccę: qa decē mēſiū partus
h ſic poterit maturo uere cōcludi: et certū ē eas poſt uernā pīguedinem geſtiētes ueneris amare laſciuiā. Vni tauro. xv. uaccas Columella aſſerit poſſe ſufficere: curādūq; ne cōcipe nequeāt nimietate pīguedinis. Si abūdātia pabuli ē in regiōe qua paſcimus: pōt ānis oībus ī fœturā uacca ſubmitti. Si uero īdiget᷑ hoc genere: alternis tꝑibꝰ onerādę ſunt: maximeq; ſi eędem uaccę alicui opi ſeruire cōſueuerūt. Hoc mēſe arietes cādidiſſimi eligēdi et admittendi ſunt mollibus lanis: ī qbꝰ nō ſolū corporis cādor cōſiderādus ē ſed etiā lingua: quę ſi maculis fuſcabit᷑ uarietatē reddit ī ſobole. De albo pleꝝq; naſcit᷑ coloris alterius. De fuſcis nūq̄ (ſicut Columella dicit) pōt albꝰ creari. Eligemus arietem altū ꝓceꝝ uētre ꝓmiſſo et lanis cādidis tecto: cauda lōgiſſima: uelleris denſi: frōte lata: magnis teſtibꝰ: ętatis primę. q tamen uſq; ī octo ānos pōt utiliter inire. Fœmīa bima debet ſubmitti quę uſq; ī quīquēniū fœturę neceſſaria eſt: āno ſeptimo deficit. Eligēda ē uaſti corporis et ꝓlixi uelleris ac molliſſimi: lanoſi et magni uteri. Sed ꝓuidēdū eſt ī hoc gener: ut pabuli ubertate ſaturet᷑: et lōge paſcat᷑ a ſentibus: q et lanā minuūt et corpus incidūt. Admittēdi ſunt mēſe iulio: ut nati ante hyemē cōualeſcāt. Ariſtotiles aſſerit: ſi maſculos plures creari uelis: admiſſurę tēpore ſiccos dies. et halitū ſeptētrionis eligendū: et cōtra eum uentū greges eſſe paſcēdos. Si fœminas generari uelis: auſtri captādos flatus: et ī eū paſcua dirigēda. ac ſic ineundas matres ut mortuaꝝ uel uirioſaꝝ numerus nouella ſobole reparet᷑: Autumno debiles queq; ꝓcio mutent᷑: ne eas imbecillas hibernū frigus abſumat. Aliqui duobus ante mēſibus arietes a coi/

tu reuocant: ut facem libidinis augeat dilatio uoluptatis. Quidam coire ſine diſcretione pmittunt: ut hoc eis genere per annum totum foetura non deſit.

De extirpando gramine. T. v.

Oc mēſe: cū ſol cancri tenebit hoſpitiū: luna ſexta in capricorni ſigno
h poſita gramen ablatū gręci aſſerūt nihil de radicibus reddituꝝ. Item
ſi bidentes cyprei fiant: et ſanguine tingant hircino: et poſt fornacis ardores non aqua ſed eodē ſanguine tēperentur: p eos erutū gramē extingui.

De uino ſcyllite. T. vi.

Oc menſe uinū ſcyllite ſic facimus. Scyllā de mōtanis aut maritimis
h locis ſub ortu caniculaꝝ pcul a ſole ſiccamus. Ex hac in uini ampho/
ra unius librę mēſurā mittimus: inciſis ante tamen ſupfluis et abiec/tis foliis qbus ps extrema uallat. Quidā uelamina ipa filo iſerta ſuſpendūt: ut uino īfuſa mergātur: et nō admixta fęcibꝰ poſt. xl. dieꝝ ſpatiū ſerta: quę appē/ſa ſūt: auferātur. Hoc uini genus tuſſi reſiſtet: uētrē purgabit: flegma diſſoluet: ſpleneticis pderit: acumē pſtabit oculoꝝ: cōcitabit digeſtionis auxilia.

De ydromelli. T. vii.

Ncohātibus canicularibꝰ diebus aquā purā pridie ſumis ex fonte. In
i tribus aquę ſeſtariis unū ſeſtariū nō diſpumati mellis admiſces: ac di
ligēter p cartenarias diuiſū. v. horaꝝ ſpatio cōtinuo p inueſtes pueros curabis agitare uaſa ipa cōcutiēs. Tūc. xl. diebꝰ ac noctibꝰ patieris eē ſub cęlo.

De uino ſcyllitico. T. viii.

Quyllę albę crudę piectis duris atq; extrinſecus poſitis oībus tenerā
ſ medietatem ad librā et ſex uncias p minutas partes recides: et in aceti
acerrimi. xii. ſeſtariis merges uas ſignatum: et. xl. diebus patieris eſſe ſub ſole. Poſt abiecta ſquylla acetū diligentius excolabis: et in bene picata uaſa tranſfundes. Aliud acetum digeſtioni et ſaluti accomodum. ſquyllę dragmas octo: aceti ſeſtarios. xxx. mittis in uaſculo: et piperis unciam unam: mente et caſię aliquantum: et poſt tempus uteris.

De ſynapi. T. ix.

Ynapis ſemen admodū ſeſtarii unius et ſemiciculi reddigere curabis
ſ in puluerē: mellis pondo. v. olei hiſpani unam libram: aceti acris unū
ſeſtarium miſces: et tritis omnibus diligenter uteris.

De horis. T. x.

i Vlii et iunii horas par menſurarum libra compoſuit.

| | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| Hora | .i. | pedes | .xxii. | Hora | .vii. | pedes | .iii. |
| Hora | .ii. | pedes | .xii. | Hora | .viii. | pedes | .v. |
| Hora | .iii. | pedes | .viii. | Hora | .ix. | pedes | .viii. |
| Hora | .iiii. | pedes | .v. | Hora | .x. | pedes | .xii. |
| Hora | .v. | pedes | .iii. | Hora | .xi. | pedes | .xxii. |
| Hora | .vi. | pedes | .ii. | | | | |

# PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI VIRI ILLVSTRIS DE RE RVSTICA LIBER .IX.

## TITVLI MENSIS AVGVSTI.


De agris exilibus arandis: de apparanda uindemia: de occatione uinearum locis frigidis. T. i.

De exili et misera uinea reficienda. T. ii.

De pampinandis et obumbrandis uitibus et extirpandis carectis atque filectis. T. iii.

De urendis paſcuis. T. iiii.

De hortis ĩ eo: đ rapa et napo: đ radice cũ diſciplĩa ſua: đ paſtinaca. T. v.

De pomis. T. vi.

De apibus. T. vii.

De aqua inuenienda. T. viii.

De puteis. T. ix.

De aqua probanda. T. x.

De aquę ductibus. T. xi.

De menſuris et ponderibus fiſtularum. T. xii.

De omphacomelli. T. xiii.

De horis. T. xiiii.


## MENSIS AVGVSTVS.

De agris exilibus arandis: de apparãda uindemia: de occatione uinearum locis frigidis. T. i.

HOC MENSE VLTIMO CIRCA CALENdas ſeptembres ager planus humidus exilis incipiat exarari. Nũc maritimis locis uĩdemię apparatus urgetˀ. Hoc etiã mẽſe locis frigidiſſimis occatio uineaꝝ eſt.

De exili et miſera uinea reficiẽda. T. ii.

HOc tẽpore ſi terra exilis in uinea eſt et uinea ipſa miſerior: tres uel quattuor lupini modios ĩ iugero ſpargis: atq; ita occabis. Quod ubi fructificauerit: euertatˀ: et optimũ ſtercus prębet in uineis: qa lętamen pp uini uitiũ nõ cõuenit inferre uineis.

De pãpinãdis et obũbrãdis uitibꝰ et extirpãdis carectis atq; filectis. T. iii.

NVnc locis frigidis pãpinatˀ: locis uero feruẽtibus ac ſiccis obũbratˀ potius uua: ne ui ſolis areſcat: ſi aut uineę breuitas aut facultas operaꝝ pmittit. Hoc etiã mẽſe extirpare poſſumus carecta atq; filecta.

De urendis paſcuis. T. iiii.

NVnc urenda ſunt paſcua: ut et altoꝝ fruticũ feſtinatio reprimatˀ ad ſtirpes: et incenſis aridis noua lętius herba ſuccedat.

De hortis. T. v.

HOc etiã mẽſe ultimo ſiccis locis rapa et napus ſerẽda ſũt hac ratione: q̃ dictũ ẽ. Hoc mẽſe ultimo locis ſiccioribus radices ſerũtur: quę hyeme ſui uſũ miniſtrẽt. Amãt terrã pĩguẽ ſolutã et diu ſubactã q̃lẽ rapa.

Toſum et glareá reformidát. Gaudét cęli ſtatu nebuloſo. Serendę ſunt ſpatiis grandibus et alte foſſis. Meliores ꝓueniút in arenis. Seranť poſt nouá pluuiá: niſi poſſint forte rigari. Quod ſatú eſt: ſtatim debet operiri leui ſarculo. Iugerú duo ſeſtarii: uel ut quidá quattuor: cú ſeruntᷓ: implebút. Lętamen nó eſt ingerendú ſed potius paleę: qa inde fungoſę ſút. Suauiores fiút: ſi eas aqua ſalſa frequéter aſꝑgas. Radices fœminini generis putátur: quę min⁹ acres ſút: et habét folia latiora leuiora et cú iocúditate uirentia. Ex his ergo ſemina colligemus. Maiores fieri creduntur: ſi ſublatis oíbus foliis et ſolo tenui caule dimiſſo ſępe terris operiátur. Si ex nimis acri dulcé fieri uelis: ſeſa die et nocte melle macerabis aut paſſo. Raphanú tamen ſicut braſſicá conſtat eſſe uitibus inimicá. Ná ſi circa ſe ſerátur: natura diſcordáte refugiút. Hoc etiá męſe paſtinacas ſeremus.

De pomis. T. vi.

Iiá núc íplaſtrátur arbuſta. Piꝝ núc pleriq; inſerút: et locis irriguis ar-
e boré citri.

De apibus. T. vii.

Oc menſe crabones moleſti ſunt aluearis apú: quos pſequi ac necare
h debemus. Nunc etiam quę iulio non occurrimus: exequamur.

De aqua inuenienda. T. viii.

Vnc ſi deerit aqua: eá quęrere ac ueſtigare debebis: quá taliter poteris
n inuenire. Ante ortú ſolis his locis qbus aqua quęréda é: eqliter ꝓnus méto ad ſolú depſſo iacés í terra ſpectabis oriété: et í quo loco criſpú ſubtili nebula aeré ſurgere uidebis et uelut rorem ſpargere: ſigno aliquo uicinę ſtirpis aut arboris ꝑnotabis. Ná cóſtat ſiccis locis: ubi hoc fiet: aquá latere. Sed terraꝝ genus cóſiderabis: ut poſſis uel de tenuitate uel de abundátia iudicare. Creta tenues nec optimi ſaporis uenas creabit. Sabulo ſolutus exiles inſuaues limoſas et ſpatio altiore ſubmerſas. Nigra terra humores et ſtillicidia nó magna ex hybernis íbribus et liquore collecta: ſed ſaporis egregii. Glarea mediocres et ícertas uenas: ſed ſuauitate ꝑcipuas. Sabulo maſculus et arena et carbúculus certas et ubertate copioſas. In ſaxo rubro bonę et abúdátes ſút. Sed ꝓuidédú eſt: ne íuentę íter rimas refugiát: et p interuenia dilabanť. Sub radicibus montiú et í ſaxis ſilicibus uberes frigidę ſalubres. Locis cápeſtrib⁹ ſalſę graues tepidę íſuaues. Quaꝝ ſapor ſi optimus fuerit: noueris eas ſub terris exordiú de móte ſúpſiſſe. Sed í mediis cápis mótanoꝝ fótiú ſuauitaté ſequútur: ſi umbrátib⁹ teganť arbuſtis. Sút et hęc ſigna ueſtigádę aquę: qb⁹ túc credimus: ſi neq; lacuna é neq; aliqs ibi ex cóſuetudine humor íſidet aut ꝑterit. Iuncus tenuis ſalix ſiluatica alnus uitex arúdo edera cęteraq; ſiq̃ húore gignútur. Locus ergo ubi ſupradicta ſigna repis: fodiať latitudíe pedib⁹ tribus altitudíe pedib⁹ .v. et ꝓxime ſolis occaſum múdú uas ibi ęreú uel plúbeú interius unctú íuerſú ponať í ſolo ipſius foſſióis. Túc ſupra foſſę labra crates facta de uirgis ac fródibus additaq; terra ſpatiú omne coopiat. Seqnti die apto loco ſi í eodé uaſe ſudores ítríſecus íuenienť aut ſtillę: aquas ibi eé nó dubites. Ité ſi uas figuli ſiccú neq;

coctum eadem ratione ponatur:ac ſimilrter operiatur:altero die ſi aquaꝝ uena eſt:i p̃ſenti uas cõcepto humore ſoluet᷑. Itẽ uellus lanę ęque poſitũ uel cooptũ ſi tãtũ colligit humoris:ut alia die fundat exp̃ſſum:copias ĩeſſe teſtabit᷑. Itẽ lucerna oleo plena et incẽſa ſi ibi ſimiliter tecta ponat᷑:et ſecuto die ĩueniat᷑ extīcta ſupantibus elemẽtis aquas idẽ locus habebit. Itẽ ſi in eo loco focũ feceris:et terra uaporata humidũ fumũ nebuloſũq; ructauerit:aq̃s ĩeſſe cognoſcis. His itaq; repris certa ſignoꝝ firmãte noticia puteũ fodies:et aquę caput reqres. Vel ſi plura ſũt:ĩ unũ colliges. Tamen maxĩe ſub radicibus mõtiũ in ſeptẽtrionali parte quęrẽdę ſunt aquę:qa in his locis magis habundãt utilioreſq; naſcũtur.

De puteis. T. ix.

ſ Ed ĩ fodiẽdis puteis cauẽdũ eſt foſſoꝝ piculũ:quoniã pleꝛq; terra ſulphur alumen bitumen educit. Quoꝝ ſpiritus mixti hanelitum peſtis exalãt:et occupatis ſtatĩ naribꝫ extorquẽt aĩas:niſi qs fugę ſibi uelocitate ſuccurrat. Prius ergo q̃ deſcẽdat᷑ ad intima:ĩ eis locis lucernã ponis accẽſam:quę ſi extincta nõ fuerit:piculũ nõ timebis. Si uero extinguat᷑:cauẽdus ẽ locus:quẽ ſpiritus mortifer occupabit. Quod ſi alio loco aqua nõ poteſt inueniri:dextra leuaq; puteos fodiemus uſq; ad aquę ipſius librametum : et ab his foramina hĩc inde patefacta uelut nares intus agemus:qua nocẽs ſpiritus euaporet:quo facto latera puteoꝝ ſtructura ſuſcipiat. Fodiẽdus ẽ aũt puteus latitudine. v. pedũ quoquouerſum:ut binos pedes ſtructura cõcludat. Quę ſtructura uectibus ligneis ſubinde denſet᷑:et ſtructa ſit lapide toficio uel ſilice. Si aqua limoſa fuerit:ſalis admixtione corrigit᷑. Sed dũ fodit᷑ puteus:ſi terra nõ ſtabit uitio generis diſſoluti:aut humore laxabit᷑:tabulas obiicies directas undiq;:et eas trãſuerſis uectibus ſuſtinebis:ne fodientes ruina concludat.

De aqua probanda. T. x.

a Quã uero nouã ſic ꝓbabis. In uaſe ęneo nitido ſpgis:et ſi maculã nõ fecerit:ꝓbabilis iudicet᷑. Itẽ ꝺcocta ęneo uaſculo ſi arenã uel limũ nõ relinqt ĩ fundo:utilis erit. Itẽ ſi legumina cito ualebit excoquere. Vel ſi colore plucido carẽs muſco et oĩ labe pollutiõis aliena. Sed q ĩ alto ſũt putei: pforatis uſq; ad ultimã partẽ terris ad loca ĩferiora poſſunt uice fontis exire : ſi uallis ſubiectę natura pmittat.

De aquę ductibus. T. xi.

c Vm uero ducẽda ẽ aqua:ducit᷑ aut forma ſtructili aut plũbeis fiſtulis aut canalibus ligneis aut fictilibꝫ tubis. Si p formã ducet᷑: ſolidãdus eſt canalis:ne p rimas aqua poſſit elabi. Cuius magnitudo ꝓ aquę mẽſura faciẽda ẽ. Si p planũ ueniet:ĩter cẽtenos uel ſexagenos pedes ſenſim reclinet᷑ ſtructura ſeſqpedẽ:ut uĩ poſſit habere currẽdi. Siqs mons ĩteriectus occurrerit:aut p latera eius aquã ducemus obliquã:aut ad aquę caput ſpelũcas librabimus:p q̃s ſtructura cõueniat. Sed ſi ſe uallis interſerat:erectas pilas uel arcus uſq; ad aquę iuſta ueſtigia cõſtruemus:aut plũbeis fiſtulis clauſam deiici patiemur explicata ualle cõſurgere. Sed qđ eſt ſalubrius et utilius : fictilibꝫ tubis cũ

ducitur:duobus digitis craſſi et ex una parte reddátur anguſti:ut palmi ſpatio unus ĩ alteꝝ poſſit intrare. Quas iúcturas uiua calce oleo ſubacta debemus illinire. Sed antequá is aquę curſus admittat̃ fauilla ꝑ eos mixta exiguo liquore decurrat:ut glutinare poſſit:ſiqua ſút uitia tuboꝝ. Vltima ratio ẽ plũbeis fiſtulis ducẽ:quę aq̃s noxias reddũt. Ná cęruſa plũbo creat̃ attrito:quę corporibꝫ nocebit humanis. Diligẽtis erit aquaꝝ receptacula fabricari:ut copiá uel inops uena ꝓcuret.

De mẽſuris et põderibus fiſtulaꝝ. T. xii.

m Enſura uero fiſtulaꝝ plũbo ſeruet̃ huiuſmodi. Cẽtenaria. x. pedũ mille ducẽtas libras habeat. Octogenaria octingẽtis. xl. Quíquagenaria ſimiliter. x. pedũ pondo ſexcẽta octoginta. Tricenaria pondo quinquaginta. Vicenaria pondo ducenta. xl. Octonaria pondo centum.

De omphacomelli. T. xiii.

i N uuę ſemiacerbę ſucci ſeſtariis ſex:melliſ triti fortiter duos ſeſtarios debebis infundere:et ſub ſoliſ radiiſ diebuſ. xl. decoquere.

De horis. T. xiiii.

a Vguſtum maio par ſoliſ curſuſ ęquauit.

| | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| Hora | .i. | pedes | .xxiii. | Hora | .vii. | pedes | .iii. |
| Hora | .ii. | pedes | .xiii. | Hora | .viii. | pedes | .vi. |
| Hora | .iii. | pedes | .ix. | Hora | .ix. | pedes | .ix. |
| Hora | .iiii. | pedes | .vi. | Hora | .x. | pedes | .xiii. |
| Hora | .v. | pedes | .iiii. | Hora | .xi. | pedes | .xxiii. |
| Hora | .vi. | pedes | .iii. | | | | |

## PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI VIRI ILLVSTRIS DE RE RVSTICA LIBER .X.

### TITVLI MENSIS SEPTEMBRIS.

De agris pinguibꝫ tertiandiſ uel implendiſ exilibuſ:de ſtercorádo. T. i.
De ſerẽdo tritico et adoreo in lociſ frigidiſ et opaciſ. T. ii.
De remedio ſalſi humoriſ:de ſeminũ mẽſuriſ et diuerſiſ remediiſ ad ſationẽ ptinẽtibuſ. T. iii.
De lupino ſerendo. T. v.
De ſerẽdo hordeo cáterino. T. iiii.
De piſo ſerendo. T. vi.
De ſiſamo ſerendo:et ꝓſcindendiſ agriſ ad medicam. T. vii.
De uicia fœnogręco et farragine ſerendis. T. viii.
De lupino ſerendo:qui natus euertatur:ut loca fœcũdet exilia. T. ix.
De pratis nouellis formádis uel ueteribus excolendis. T. x.
De uindemia celebranda. T. xi.
De páico et milio metẽdis et faſelo ad ęſcá ſerẽdo et appádis aucupiis. T. xii.
De hortis : in eodẽ de papauere braſſica thymo origano cappari cũ diſciplinis ſuis. Itẽ naſturcio aneto radicibus paſtinacis cęroſolio lactuca betis corian-

dris rapis et napis. T. xiii.
De pomis:in eo de rubere. T. xiiii.
De pauimētis ſolarioꝝ et lateribus. T. xv.
De diamorum. T. xvi. De ſeruādis uuis. T. xvii.
De uite cuius fructus humore putreſcit. T. xviii. De horis. T. xix.

## MENSIS SEPTEMBRIS.

De agris pīguibꝰ tertiādis uel īplēdis exilibus:de ſtercorādo. T. i.

h OC MENSE AGER PINGVIS ET QVI diu tenere cōſueuit humorē:tertia uice arabit̄:quāuis et humido anno poſſit et antea tertiari. Nūc ager humidus planus exilis:quē primo auguſto arari diximus:iterat̄ et ſerit̄. Graciles cliui nūc primū arādi et ſerēdi ſūt ſtati circa ęqnoctiū. Agri nūc ſtercorādi ſunt:ſed ī colle ſpiſſius: in cāpo rarius lętamina diſponent̄:cū luna minuit̄:quę res herbis ſi ſeruet̄:officiet. Vni iugero aſſerit Columella .xxiiii. ſtercoris carpēta ſufficere. In plano uero. xviii. Sed idē cumuli tot diſſipādi ſūt:quot ea die poterunt exarari:ne ſtercora exiccata nil ꝓſint. Eiiciunt̄ qdē lętamina et q̄libet hyemis parte. Sed ſi tēpore ſuo eiici aliqua ratiōe nō poterūt:anteq̄ ſeras more ſeminis ꝑ agros puluerē ſtercoris ſparge:uel caprinū manuproiice:et terrā ſarculis miſce. Nec ꝓdeſt nimiū ſtercorare uno tempore:ſed frequēter et modice. Ager aquoſus plus ſtercoris:ſiccus uero minus reqrit. Sed ſi lętaminis copia nō abūdat:hoc ꝓ ſtercore optime cedit:ut ſabuloſis locis cretā id ē argillā ſpargas:cretoſis ac nimiū ſpiſſis ſabulonē. Hoc etiā ſegetibus ꝓficit:et uineas pulcherrimas reddit:nā lętamen in uineis ſaporē uini uitiare conſueuit.

De ſerendo tritico et adoreo in locis frigidis et opacis. T. ii.

h Oc menſe uliginoſis locis aut exilibus aut frigidis opacis circa ęquinoctium triticum et adoreum ſeretur:dum ſerenitas conſtat:ut radices frumenti ante hyemem conualeſcant.

De remedio ſalſi hūoris:et diuerſis remediis ad ſationē ptinētibꝰ. T. iii.

ſ Olet terra humorē ſalſum uomere:qui ſegetes necat. Vbi hoc fit:colūbinū ſtercus aut cupſſi folia oportet īſpargere:et ita ne eadē miſceātur inarare. Melius tamen omnibus remediis erit:ſi aquarius ſulcus noxiū deducat humorē. In mediocris agri iugero. v. tritici modios:et adorei totidem cōſeremus:nam quattuor ager pinguis accipiet. Si modiū quo ſeret̄:hyenę pelle ueſtieris:et ibi aliquādiu quod ſerēdum eſt:eſſe patieris:ſata bene prouenire firmantur. Item quoniam quędam animalia ſubterranea ſectis radicibus necant plerunque frumenta:contra hoc proderit:ſi herbę:quę ſedum

dicitur:ſuccus aquę mixtus una nocte madefaciat quę ſpargēda ſunt ſemina. Vel agreſtis cucumeris humor expꝛ̃ſſus:et eius radix trita ſi aqua diluat᷑:et eodē quę ſerēda ſūt:macerent᷑ humore. Aliq ubi hoc ſegetes ſuas pferre ſenſerūt: ĩter initia uitioꝝ inſulſa amurca uel pędicta aqua ſulcos et aratra perfundūt:

De ſerendo hordeo canterino. T. iiii.

n Vnc gracili ſolo hordeū ſerit᷑ cāterinū modiis. v. per iugeꝝ. Poſt hoc genus agros ceſſare patieris:niſi forte lętamen aſpergas.

De lupino ſerendo. T. v.

n Vnc uel maturius aliquanto lupinus ſeritur in qualicūq; terra uel crudo ſolo. Cui hoc ꝓderit:ut ſerat᷑ anteq̄ frigus incipiat. Limoſo agro non naſcitur:cretam reformidat. Amat exilem terram atq; rubricā. x. modiis iugeri menſura implebitur.

De piſo ſerendo. T. vi.

h Oc mēſe poſtremo piſū ſeremus terra facili et ſoluta loco tepido. cęlo delectat᷑ humecto. Iugero quattuor modios uel tres ſparſiſſe ſufficiat.

De ſiſamo ſerendo. T. vii.

n Vnc ſiſamū ſerit᷑ putri ſolo uel pinguibus arenis uel terra congeſtitia. Iugero quattuor uel ſex ſeſtarios ſeuiſſe conueniet. Hoc mēſe poſtremo prima uice agros ꝓſcindemus:qui habituri ſunt medicam.

De uicia fœnogręco et farragine ſerendis. T. viii.

n Vnc uicię prima ſatio eſt:et fœnigręci cū pabuli cā ſerunt᷑. Vicię. vii. modii iugeꝝ ęque et fœnigręci ſemē ĩplebit. Farrago ēt loco reſtibili ſtercorato ſerit᷑. Hordei canterini in iugero. x. modios ſpgimus circa ęq̄noctiū:ut ante hyemē cōualeſcat. Si de paſci ſępius uelis:uſq; in maiū mēſē eius paſtura ſufficiet. Quod ſi ex ea ſemē ēt reddigeř:uſq; ad martias calēdas: et de hĩc pecora ꝓhibebis.

De lupino ſerendo. T. ix.

h Oc mēſe:ut loca fœcūdentur exilia:lupinus circa idus ſeratur. Et ubi creuerit: uertente uomere putrefiat excīſus.

De pratis nouellis formādis uel ueteribus excolēdis. T. x.

n Vnc prata ſi libuerit:poſſumus nouella formare. Si eligēdi facultas ē: locū pinguē roſidū planū leniter inclinatū:uel huiuſmodi uallē deputabimus:ubi humor nec ſtatim pręcipitari cogit᷑:nec diu debet hęreř. Poteſt qdē ēt ſoluto et gracili ſolo prati forma:ſi riget᷑:ĩponi. Extirpandus eſt itaq; locus hoc tēpore:et liberādus impedimētis omnibus:uel herbis altioribꝰ et ſolidis atq; uirgultis. Deĩde cū frequēter exercitatus fuerit ac multa aratiōe ſolutus:ſubmotis lapidibus et glebis ubiq; cōfractis ſtercoret᷑ luna creſcēte recenti lętaminē. Ab ungulis iumētoꝝ ſumma ĩtentione ſeruet᷑ ĩtactus:pręcipue quotiēs humeſcit: ne ĩęquale ſolū reddāt multis locis impꝛ̃ſſa ueſtigia. Sed ſi prata uetera muſcus obduxerit:ab radēdus ē:et ſcalptis eiſdē locis fœni ſpargēda ſunt ſemina:et quod ad nécandum muſcum ꝓdeſt:cinis ſępius ĩgerendus.

Quod ſi ſterilis factus eſt locus carie incurię uetuſtate exaret᷑:ac de nouo rur-
ſus ęquet᷑. Nã prata ſterilia pleꝝq; arare cõueniet. Sed ĩ nouo prato rapa cõſeret᷑
poſſumus:quoꝝ meſſe finita cętera quę dicta ſũt:exequemur. Viciã tamen fœ-
ni ſeminibus mixtã poſt hoc ſpargemus. Rigari uero anteq̃ durũ ſolũ fecerit:
nõ debebit:ne eius cratẽ minus ſolidã uis interflui corrumpat humoris.

De uindemia celebranda. T. xi.

Oc mẽſe locis tepidis maritimiſq; celebrãda uindemia ẽ:frigidis ap-
h parãda. In dolíis picãdis hic modus erit:ut doliũ ducentoꝝ cõgioꝝ
xii. libris picet᷑:deĩde ꝓ minoris extimatione ſubducas. Sed maturi-
tatẽ uindemię cognoſcimus hoc genere. Si exp̃ſſa uua uinacia quę in acinis ce-
lant᷑:hoc ẽ grana:fuſca et nõnulla ꝓpemodũ nigra:quã rẽ naturalis maturitas
facit. Diligẽtiores optimę cęrę ĩ decẽ picis libras unã librã miſcẽt:quę et odo-
ri ꝓficit et ſapori:et picẽ lenitate ꝑmiſcẽs frigoribꝰ eã nõ parit᷑ diſſilire. Picis ta-
men guſtu explorãda dulcedo eſt:qa ſępe uina eius amaritudine uitiant᷑.

De panico et milio metendis et faſelo ad ęſcam ſerendo:et appa-
randis aucupiis. T. xii.

Vnc quibuſdã locis panicũ metet᷑ et miliũ. Tempore hoc faſelus ad
n ęſcam ſerat᷑. Nunc in amitibus apparetur aucupium noctuę cęteraq;
inſtrumenta capturę:ut circa calendas exerceatur octobres.

De hortis. T. xiii.

Vnc papauer ſeritur locis ſiccis et calidis:poteſt et cũ aliis oleribus ſe-
n minari. Fertur utilius ꝓuenire:ubi uirgę et ſarmẽta cõbuſta ſunt. Tẽ-
pore hoc braſſicã ſeris utilius: ut plãtas eius nouẽbri incohãte trãſpo-
nas:de qbꝰ et hyeme olus et uere poſſit cima ꝓduci. Hoc mẽſe ſpatia hortoꝝ:
quę ꝑ uernũ ſeminibus impleturus es:alte tribus pedibus paſtinare debebis:et
luna decreſcente his ſtercus inferre. Hoc menſe ultimo thymũ ſeremus:ſed me-
lius plãtis naſcit᷑:q̃uis poſſit et ſemine. Agrũ diligit apricũ macrũ maritimũ.
Nunc circa ęquinoctium ſeres origanũ:ſtercorari ac rigari:donec conualeſcat:
amplectitur. Amat loca aſpera atq; ſaxoſa. Hiſdem diebus ſeritur capparis:late
ſerpit:ſucco ſuo terris nocet. Serendũ eſt ergo:ne ꝓcedat ulterius: circũueniẽte
foſſato uel luto ſtructis parietibꝰ ſolo ſicco et gracili:herbas ſpõte ꝑſequit᷑: flo-
ret ęſtate:ſub occaſu uergiliaꝝ capparis areſcit. Giddi hoc menſe ultimo bene
ſeritur. Hoc menſe naſturcium ſeremus et anetum locis temperatis et calidis et
radices locis ſiccis et paſtinacas et cęrofolium circa octobres calendaſ:et lactu-
cas et betas et coriandrum:et primiſ diebuſ rapaſ et napos.

De pomiſ. T. xiiii.

Enſe ſeptẽbri circa calẽdaſ octobreſ uel februario tubereſ ſeremuſ ſo-
m bole uel nucleiſ:cuiuſ tenera diligenter nutriri debet infantia. Sumat᷑
cũ radicibuſ planta diuulſa:bubulo fimo linet᷑ ac luto:ſtatuatur pin-
gui terra et ſubacta ſubditiſ conchiſ et marina alga:terriſ magna ſui pte con-

datur. Alii pomis ſtatim grana decuſſa et ſole ſiccata pĩgui et ꝓpe cribrata terra autũno tria ſimul ponũt: quę ferunť ĩ unicũ coire uirgultũ: q̃d aſſidua rigatiõe iuuãdũ ẽ atq; foſſura: quę ſolũ leuiter ſcalpẽs teneritudini robur inducat. Poſt annũ deĩde uel aliq̃to tardius quę fuerit de ſemine plãta trãſferať: et hoc geneř fructus efficit dulciores. Menſe ianuario ultimo uel februario tuburũ ſurculus mirabiliter ꝓficit cydoneo inſitus. Inſeriť aũt malis oĩbus et piris et prunis et calabrici: melius trũco fiſſo q̃ cortice: deſup qualo uel fictili uaſe muniť repletis uſq; ꝓpe ſũmitatẽ ſurculis terra ſubacta cũ ſtercore. Proſunt tuburibus quę malis ꝓdeſſe memoraui. Tubures ſeruabũtur: ſi obruanť in milio uel urceolis picatis et oblitis.

De pauimentis ſolarioꝝ et latere. T. xv.

Oc etiã mẽſe pauimẽta ĩ ſolariis et lateres faciem⁹ eo more: quo maio
h mẽſe deſcripſi.

De diamoro. T. xvi.

Vccum mori agreſtis paululũ facies deferuere. Tũc ſucci duas ꝑtes et
ſ unã mellis admiſces: et mixta curabis ad pĩguedinẽ mellis excoq̃re.

De ſeruandis uuis. T. xvii.

Vas quas ſeruare uolumus: legamus illęſas neq; acerbitate rigidas
u neq; maturitate defluẽtes: ſed q̃bus ẽ et granũ luce penetrabili ſplendidũ et tactus cũ molli iucũditate calloſus. Siqua ſunt corrupta uel uitioſa reſecem⁹: nec patiamur ĩtereſſe: q̃bus ĩexpugnabilis acerbitas cõtra blãdimẽta ęſtiui caloris ĩduruit. Tunc ĩciſos botrionũ tenaces calida pice oportet amburi: atq; ita ĩ loco ſicco frigido et obſcuro ſine luminis irruptione ſuſpẽdi.

De uite cuius fructus humore putreſcit. T. xviii.

Itis cuius fructus humoř putreſcit: ꝑ latera pãpinãda ẽ ante triceſimũ
u uindemię diẽ: et ſola frõs illa ſeruãda ẽ: quę ĩ ſũmitate poſita ſolẽ nimiũ defendit a uertice.

De horis. T. xix.

ſ Eptembris et aprilis dies horis ſimilibus conferuntur.

| | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| Hora | .i. | pedes | .xxiiii. | Hora | .vii. | pedes | .v. |
| Hora | .ii. | pedes | .xiii. | Hora | .viii. | pedes | .vii. |
| Hora | .iii. | pedes | .x. | Hora | .ix. | pedes | .x. |
| Hora | .iiii. | pedes | .vii. | Hora | .x. | pedes | .xiii. |
| Hora | .v. | pedes | .v. | Hora | .xi. | pedes | .xxiiii. |
| Hora | .vi. | pedes | .iiii. | | | | |

## PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI VIRI ILLVSTRIS DE RE RVSTICA LIBER .XI.
## TITVLI MENSIS OCTOBRIS.

De adoreo et tritico et hordeo cãterino et herbo: et lupino et piſo et ſiſamo et faſelo ſerendis. T. i.
De lini ſemine. T. ii.
De notanda uitium fertilitate qua ꝓuidebimus panctioni. T. iii.

De ponendis uineis uel ꝓpagandis repandis putádis et arbuſtis. T. iiii.
De ablaqueanda nouella. T. v.
De utilitate propagandę nunc uineę. T. vi.
De inſerendis arboribus uel uitibus. T. vii.
De oliuetis inſtituendis et colendis lętandis: uel remediis eoꝝ: uel oliuis condiendis: uel foſſis riuiſq; purgandis. T. viii.
Remedium ſi uua compluta eſt. T. ix.
De oleo uiridi faciendo et laurino. T. x.
De hortis: in eo de írybis: de carduis: de ſinapi malua cum diſciplinis. item de aneto cepulla menta paſtinaca thymo origano cappari beta armoracea porro tranſferendo et ocimo. T. xi.
De pomis: in eo de palma piſtaceis ceraſis et aliis pomis: quoꝝ ꝑ menſes ſuos diſciplina digeſta eſt: itē de cōdiendis pomis. T. xii.
De apibus. T. xiii.
Quę gręci uel alii ſuper uina condienda curandaq; dixerunt. T. xiiii.

| | | | |
|---|---|---|---|
| De roſato ſine roſa. | T. xv | De cydonite. | T. xx. |
| De uinis pomoꝝ. | T. xvi. | De fermento muſteorum ſeruando. | T. xxi. |
| De œnomelli. | T. xvii. | | |
| De defruto calœno ſapa. | T. xviii | De uua paſſa. | T. xxii. |
| De paſſo. | T. xix. | De horis. | T. xxiii. |


## MENSIS OCTOBER.

De adoreo tritico hordeo et herbo lupío et piſo et ſiſamo et faſelo ſerēdis. T. i.

h
OC TEMPORE HORDEVM SEREMVS ac triticū. Iuſta ſatio eſt a decimo calen. nouēbres uſq; ad vi. idus decēbres regionibus tēparatis. Nūc ēt lętamē effert̃ ac ſpgit̃. Hoc ēt mēſe ſeremus hordeū: qđ dicit̃ cātērinū. Serit̃ macra et ſicca terra uel ſatis pingui. Ac uincit̃ alteri nō habet āplius qđ nocere: quę ſemē aliud ferre nō poſſet. Lęto agro nō ē ſerēdū. Etiā nunc herbū lupinū et piſū et ſiſamū ſeremus: ut dixi: ſiſamū uſq; ad idus octobres et faſelum: tamen terra pingui aut reſtibili agro. Quattuor modiis iugerū cōplebimus.

De lini ſemine ſerendo. T. ii.

h
Oc menſe lini ſemen ſeremus ſi placet: quod ꝓ malicia ſui ſerendū nō eſt: nam terrę ubertatē exhaurit. Sed ſi uelis loco pinguiſſimo et modice humido ſeretur: in iugero. viii. modiis. Aliqui macro ſolo ſpiſſū ſerunt: ita aſſequuntur: ut linum ſubtile naſcatur.

De notáda uitiū fertilitate: quā ꝓuidebimus pſ̄ctiōi. T. iii.

Vnc opportuna uindemia eſt: cuius tēpore notāda ē fœcūditas uitiū
n et notis quibuſcūq; ſignanda: ut ex his ad ponēdum ſarmenta poſſi-
mus eligere. Aſſerit aūt Columella explorari fœcūditatē uno āno nō
poſſe: ſed quattuor: quo numero cognoſcit̃ uera generoſitas ſurculoꝝ.

De ponēdis uineis uel ꝓpagādis repandis putādis et arbuſtis. T. iiii.

Oc mēſe poſtremo ubi calidi ac ſicci aeris qualitas ē: ubi exilis et ari-
h dus eſt cāpus: ubi collis ꝑruptus aut macer: uites utillime ponūtur de
qbus ſatis mēſe februario diſputaui. Nūc locis ſiccis calidis exilibus
macris arenoſis apricis quęcūq; de paſtinis de uitibꝫ ponēdis putādis ꝓpagan
dis reparādis uel arbuſto faciēdo āte dicta ſūt: rectius fiūt: ut cōtra exilitatē gle
bę hybernis imbribus adiuuent̃. Sic et humorē ſitiētibus cōferūt: et reciſa uel
merſa glacie nō adurūt: quia talibus locis pruinaꝝ uis et natura neſcit̃.

De ablaqueanda nouella. T. v.

Oſt idus octobris ablaqueāda eſt oīs nouella ſeu in paſtino ſeu ī ſcro-
p bibuſ aut ſulcis: ut āputent̃ radices ſupuacuę: q̄s ꝓduxit eſtate: quę ſi
cōualuerīt: īferiores radices faciūt īterire: et ita remanebit uitis ī ſūmi
tate ſuſpēſa: quę res eā frigori obnoxiā faciet et calori. Sed hę radiculę non ad
ſiccū debēt recidi: ne aut plures inde naſcant̃: aut noua plaga corpori uitis im-
ꝓſſa ui ſecuti algoris urat̃. Recidemus aūt relicto digiti ſpatio. Et ſi placida ibi
hyems eſt: aptas relinquimus uites: ſi uiolēta: ante decēbres idus opiemus. ſi ꝑ-
frigida: aliq̄rū colūbini ſtercoris ſub ipſa hyeme circa uiticulaꝝ ueſtigia largie-
mur: q̄d cōtra frigus nimiū Columella dicit toto faciēdū eſſe quinquęnio.

De utilitate ꝓpagandę nūc uineę. T. vi.

h Oc tēpore icciręo locis qbus dixi: ꝓpagatio melior eſt: qa firmādis ra
dicibus uitis incūbit: cū ꝓferēdi palmitis eā cura nō ꝑmouet.

De arboribus inſerendis uel uitibus. T. vii.

h Oc menſe aliq uites et arbores locis calidiſſimis inſerere cōſueuerūt.

De oliuetis īſtituēdis et colēdis: uel remediis eoꝝ: uel oliuis cō-
diendis: uel foſſis riuiſq; purgandis. T. viii.

Vnc etiā locis calidis et apricis oliueta īſtituemus more uel ordīe quē
n februarius mēſis oſtēdit. Semina quoq; oleaꝝ locis talibus faciemus
hoc tēpore: et oīa quę ad oleā ptinebūt. Oliuaſ quoq; albas cōdiemꝰ:
ſicut poſtea referet̃. Hoc tēpore ablaqueādę ſunt arbores oleę ꝓuinciis ſicciori-
bus ac tepidis: ita ut eis a ſupiori pte humor poſſit īduci. Omnē ſobolē cōuelli
Columella pręcepit. Mihi uidet̃ paucas dimitti ſemꝑ ac ſolidas: ex qbus uel ī
uetuſtate matris loco dilecta ſuccedat: uel melius nutrita et aggeſtę terrę benefi
cio etiā ſuas habēs radices ad oliuetū faciēdū ſine cura ſeminarii trāſferat̃ arbu
ſcula. Nūc ſi ſuppetit: ītermiſſo triēnio ſtercorāda ſūt oliueta locis maxīe frigi
dis. Caprini ſtercoris ſex librę uni arbori uel cineris modii ſinguli ſufficiēt. Mu
ſcus tamen ſemꝑ radat̃ arboribꝫ. Et putent̃ (ſicut Columella dicit) octo ānoꝝ

ętate trāſacta. Videť mihi unoquoq; anno ſicca et īfructuoſa cū aliq̄ debilitate
naſcētia debere reſecari. Quod ſi fructus arbor lęta nō afferet: terebreť gallica te
rebra uſq; ad medullā foramine impſſo: cui oleaſtri īformis talea uehemēter ar
teť: et ablaq̄arę arbori amurca īſulſa uel uetus urina fūdať. Hoc.n. uelut coitu
ſteriles arbores uberātur: q̄s tamen durāre malicia oportebit īſerere. Hoc mēſe
foſſas riuoſq; purgabimus.

Remediū ſi uua cōplura ē. T. ix.

Ręci iubent: ſi uuam nimius imber infuderit: poſtea q̄ muſtum eius
g primo ardore feruebit: ut ad alia uaſcula transferatur. Ita ꝓpter naturę
grauitatem remanens aqua ſubſidet: et tranſlatum uinum pure ſerua
bitur: relicto quicquid ſe illi ex imbre miſcuerat.

De oleo uiridi faciendo et laurino. T. x.

Vnc oleū uiride faciemus hoc genere. Oliuā q̄recētiſſimā: cū uaria ē:
n colligis: et ſi diebꝰ aliquot collegeris: expādis ne caleſiat. Siq̄ ibi pu/
tris aut ſicca ē: remoues. Vbi uero cōpleueris modū factorii ſales tri/
tos uel nō tritos qđ ē melius ī oliuā eādem mittis p.x. modios tres ſaliſ: et mo
lis primo: et ſic ſalitā ī nouis caniſtris eē patieris: ut pnoctet cū ſalibus: et ducat
ī ſe eoſdē ſapores. Ac mane p̄mi īcipiat olei meliorē fluxū reddıtura ſalis ſapoř
cōcepto. Canales ſane et oīa receptacula olei calida aqua prius lauabis: ut nihil
de āni p̄teriti rācore cuſtodiāt. Focos etiā nō ꝓpius admouebis: ne olei ſaporē
fumus īficiat. Nūc mēſe poſtremo locis ſiccis et calidis ad oleū faciendū lauri
baccas legemus.

De hortis. T. xi.

Enſe octobri ſerēda ſunt īryba: quę hyemi ſeruiāt. Amāt humores et
m terrā ſolutā. Arenis et ſalſis locis atq; maritimis ſūma ꝓueniūt. Area
his planior appareť: ne radices eoꝝ terra fugiēte nudentur. Quattuor
folioꝝ trāſferanť ad locū ſtercoratū. Nūc plārę cardui ponūtur quas cū pone/
mus: radices eaꝝ ſūmas ferro reſecamus: ac fimo tigimꝰ: ternū pedū ſpatio ſe/
paramus incremēti causa pedali ſcrobe depoſitas binas aut ternas. Cinerē ſępe
ſub hyeme diebꝰ ſiccis fimūq; miſcebimus. Hoc mēſe ſinapi ſeremus. Terram
diligit aratā: et ſi fieri pōt cōgeſticiā: quāuis ubicūq; naſcať. Sarculari debet aſ
ſidue: ut reſpargať puluere: quo foueť. Nō minus gaudet humore. De quo ſe/
men legere diſponis: ſuo loco eē patieris. Qđ ad ęſcā parabis: robuſtius facies
trāſferendo. In ſinapi uetus ſemen īutile eſt uel ſationi uel uſui: qđ dētibus frac
tum ſi intus uiride uidebiť: nouū eſt: ſi albū fuerit: uetuſtatē fateť. Hoc menſe
malua ſerenda eſt: quę occurſu hyemis ab īcremēti lōgitudine reprimeť. Loco
pīgui delectať et humido: gaudet lętamine. Trāſferunť plārę eius: cū cœperit
folia quattuor habere uel quīq;. Melius comp̄hendit eius plāta: quę tenera eſt:
maior enim trāſlata lāguebit. Sapor illis eſt melior: ſi nō trāſferātur. Sed ne ci/
to erigātur ī caulē: ī medio eaꝝ glebulas cōſtitues aut lapillos. Rara ponēda ē:
ſarculo delectať aſſiduo. Sic liberandę ſunt herbis: ne morum ſentiāt in radice.
Si tranſferendis plantis nodum facias in radice: ſeſſiles fient. Nunc etiam locis

temperatis et calidis anetum ſeremus. Item cepullę ſeruntur: et hoc menſe uel mēta et paſtīaca thymū et origanū et cappar mēſis initio. Itē betā locis ſiccio/ribꝰ nec nō armoraceā ſeremus: uel trāſferemus ad culta: ut melior fiat: nā hęc agręſtis ē raphāus. Nūc porꝝ uerno ſatū trāſferre debemus: ut creſcat ī capite. Sane ſarculis circūfodiatꝰ aſſidue: et comp̄henſa porri plāta uelut tenacibꝰ alle/uetꝰ: ut inanitas ſpatii quę radicibꝰ ſuberit: īcremēto capitis ſuppleatꝰ. Ocimū quoq; etiā nūc ſeremus: qđ citius naſci fertꝰ hoc tēpore: ſi aceti ibre leuiter ſpar gatꝰ infuſum.

De pomis. T. xii.

Vi placet curas agere ſęculoꝝ de palmis cogitet cōſerendis. Hoc igitꝰ c menſe dactyloꝝ nō ueteꝝ ſed nouoꝝ ac pinguiū recentia oſſa debebit obruere: terrę cinerē miſcere. Si plantā uelit: ponēda ē aprili menſe uel maio. Locis delectatꝰ apricis et calidis. Fouenda ē: ut creſcat: humore. Terrā ſo lutā uel ſabulonē reqrit: ita tamen ut quādo plāta diſponitꝰ: circa eā uel ſub ea pīguis terra fundatꝰ. Annicula trāſferatꝰ aut bima iunio mēſe īcipiēte uel iulio. Circūfodiatꝰ aſſidue: ut rigatiōe cōtinuos ęſtatis uīcat ardores. Aqꝰ palmę ali/q̄tenus ſalſis iuuantꝰ: quę infici debent ſalibꝰ: et ſi tales eas natura nō p̄buit. Si ęgra eſt arbor: fęces uini ueteris ablaqueatę oportet īfūdi: uel radicū ſupuacua capillamēta decidi: uel cuneū ſalicis īterfoſſis radicibus p̄mi. Conſtat aūt locū ꝓpe nullis utilē fructibus ī quo palmę ſpōte naſcuntꝰ. Piſtacea ſerūtur autūno et menſe octobri ſobole et nucibus ſuis. Sed melius ipſa piſtacea iūcta ponuntꝰ mas ac fœmīa. Marē dicūt cui ſub corio uelut oſſei lōgi uidentꝰ latere teſticuli. Qui diligentius facere uoluerit: ꝑtuſos caliculos et ſtercorata terra repletos pa/rabit: et ī his piſtacea terna cōſtituet: ut ex oībuſ germen quodcūq; ꝓcedat: qđ ubi cōualuerit: plāta hīc facilius trāſferatꝰ menſe februario. Amat locum calidū ſed humectū: et rigatione gaudet et ſole. Inſeritꝰ therebinto menſe febrario uel martio: at alii amygdalo inſeri poſſe firmarunt. Ceraſus amat cęli ſtatum frigi/dum: ſolum uero poſitionis humectę. In tepidis regionibus parua ꝓuenit. Ca/lidum nō poteſt ſuſtinere. Montana uel in collibus conſtituta regione lętatur. Ceraſi plantā ſilueſtrem trāſfere debemus menſe octobri uel nouembri: et eam primo ianuario cum cōprehendit inſerere. Plantaria uero creari poſſunt: ſi pręd/dictis menſibus ſpargantꝰ poma: quę ſumma facilitate naſcentꝰ. Ego ſic huius arboris facilitatem ꝓbaui: ut uirgulta ex ceraſo ꝑ amminiculis ꝑ uineā poſita in arborem ꝓſiluiſſe cōfirmem. Et ianuario mēſe ſeri poteſt. Inſeritꝰ menſe no/uembri melius. Vel ſi neceſſe ſit: extremo ianuario. Alii et octobri inſerendam eſſe dixerunt. Martialis in trunco inſeri iubet. Mihi inter corticem et lignum fœliciter ſemꝑ euenit. Qui in trunco conſerunt: ſicut Martialis dicit: omnem lanuginem: quę circa eſt: auferre debebunt: quam ſi remāſerit: īſitis nocere ma/nifeſtat. In ceraſis hoc ſeruādum eſt: et in omnibus gumatis: ut tunc inſerātur: quādo his uel nō eſt: uel deſinit gumē effluere. Ceraſus inſeritꝰ in ſe ī pruno in platano: ut alii ī populo. Amat ſcrobes altas: ſpatia lōgiora: aſſiduas foſſiones.

Putari in ea putria et ſicca debebũt:uel quę denſius artata ꝓtulerit ut rareſcat. Fimũ nõ amat:atq; inde degenerat. Ceraſa ut ſine oſſe naſcant̃: fieri Martialis hoc dicit. Arborẽ tenerã ad duos pedes recides: et eã uſq; ad radicẽ findes: medullã pris utriuſq; ferro curabis abradere: et ſtatĩ utraſq; ptes ĩ ſe uiculo ſtrĩgis et oblinis fimo: et ſũmã prẽ et lateꝶ diuiſuraſ. Poſt ãnũ cicatrix ducta ſolidat̃. Hãc arborẽ ſurculis: q adhuc fructũ nõ attulerũt: ĩſeris: et ut aſſerit ex his ſine oſſibus poma naſcẽtur. Si ceraſus cõcepto humore putreſcit: ĩ trunco foramen accipiat: quo poſſit educi. Si formicas patit̃: ſuccũ portulacę debebis ĩfundere cũ aceti media pte pmixtũ: uel uini fecibꝫ trũcũ arboris florẽtis adline. Si ęſtu caniculaꝶ fatigat̃: triũ fontiũ ſingulos ſeſtarios ſũptos poſt ſolis occaſũ radicibus arboris iubeamꝰ ĩfluere ſic: ne remediũ luna dep̄hẽdat. Vel herbã ſimphoniacã circa arboris trũcũ torq̃bimus ĩ coronã. Vel ex ea iuxta imũ codicẽ cubile faciemus. Ceraſa nõ aliter q̃ ĩ ſole uſq; ad rugas ſiccata ſeruãt̃. Mẽſe octobri aliq mali arborẽ calidis et ſiccis regiõibꝫ ponũt: et cydonea circa nouẽbres cal. et ſorbũ uel amygdolas ĩ ſeminariis obruũt: et pini ſemẽ aſpgũt. Hoc mẽſe poma cõdiẽda ſũt atq; ſeruãda eo mõ: quo ĩ ſiguloꝶ titulis cõtinet̃: uelut quęq; matura ꝓceſſerit.

De apibus. T. xiii.

Hoc etiã mẽſe aluearia caſtrabũtur more quo dictũ eſt: quę tamẽ oportet ĩſpicere: et ſi abundãtia eſt: demere. ſi mediocritas: prẽ mediã relinquere ꝓ hyemis inopia. ſi uero ſterilitas apparet ĩ cellis: nil ꝓrſus auferre. Mellis uero et cerę ſupius eſt demõſtrata confectio.

Quę gręci uel alii ſup uina cõdiẽda curãdaq; dixerunt. T. xiiii.

Electa p̄tereã: quę gręci ſua fide media de cõdiẽdi uini genere diſputarũt: demõſtrare curaui. q uini naturã tali rõne diſcernũt: et hãc ĩ eo uolũt eſſe diſtãtiã: ut qđ dulce ẽ: grauius dicunt. quod album et aliquatenus ſalſum: cõuenire ueſicę. quod croceo colore blãdit̃: digeſtioni accomodũ. qđ albũ et ſtipticũ ꝓdeſſe ſtomacho laxiori. Trãſmarinũ pallorẽ facere: et tantũ ſanguinẽ nõ creare. Vuis nigris fieri fortę: rubeis ſuaue: albis uero plerũq; mediocre. In cõdiendo ergo uino aliq gręcoꝶ muſtũ decocrũ ad medietatẽ uel tertiã prẽ uino adiiciũt. Ali gręci ita iubẽt aquã marinã mundã de puro et qeto mari: quã ãno ante cõpleuerit: reſeruari. cuius talẽ eẽ naturã: ut et ſalſedine uel amaritudine ꝓ hoc tpe careat et odore: et dulcis fiat ętate. Ergo eius octogeſimã prẽ muſto admiſcẽt: et gypſi q̃nquageſimã. Poſt tertiã deinde diẽ fortiter cũmouẽt: ac pollicẽtur nõ ętatẽ ſolũ uino: ſed ſplendorẽ quoq; coloris afferr̃. Oportet autẽ nona q̃q; die uinũ moueri atq; curari: uel ſi rardius undecima: frequens. n. reſpectus faciet iudicare utrũ uendenda ſit ſpecies an tenenda. Quidã reſinę ſiccę tritę uncias tres dolio ĩmergũt et pmouẽt: et uina diuretica ſic fieri poſſe pſuadẽt. Muſtũ uero quod p pluuias frequẽtes leue eſt: ſic curari debere iuſſerunt: quod ꝓbari guſtu ipſius poterit. Omne muſtum decoq iubẽt donec pars eius uiceſima poſſit abſumi. Melius quoq; fieri ſi cẽteſimã partem

gypſi adiicias. Lacedęmonii uero eo uſque decoquere: donec uini quinta pars
pereat: et quarto anno uſibus miniſtrare. Suaue uinū de duro fieri docēt: ſi hor
deacei pollinis cyathos duos ſimul cū uino ſubactos mittas in uini uaſculo: et
hora una ibi eſſe patiaris. Aliqui fęces uini dulcis admiſcent. Aliq addunt gly/
ciridię ſiccę aliquātulum et utunt̃: cum diu uaſorꝝ cōmotione miſcuerint. Vi/
num quoq; īter paucos dies optimi coloris effici: ſi baccas myrti agreſtis mon
tanas ſiccas et tūſas mittas in cado: et. x. diebus requieſcere patiaris. Tunc co/
les: et utaris. Vitis etiā flores arbuſtiuę collectos in umbra ſiccare curabis. Tūc
diligenter tūſos et cretos habebis in uaſculo nouo: et cum uolueris tribus ca/
dis unam floris menſuram: quam ſyri chinicā uocāt: adiicis: et ſuplines doliū:
et ſexta uel ſeptima die aperies et uteris. Vinū fieri ad potandum ſuaue ita di/
cunt. Fœnicoli uel ſaturcię ſingulorꝝ congruum modum uino īmergi: atq; tur
bari. Vel fructum quem duę nuces pineę ꝑduxerint torrefactū et linteo ligatū
mitti in uaſculo: ac ſuperlini et uſui eſſe. v. diebus exactis. Vinum autem uelut
uetus effici de nouello: ſi amigdola amara abſynthiū pini gūmi fœnūgręcum
ſimul frangas quātum ſufficere extimaris: et pariter tūdas: et ex his unum cya/
thum ꝑ amphoram mittas: et magna uina cōficies. Si uero ſenſeris peccatura:
huic confectioni aloen myrram crocomagma ſingula modis ęqualibus tunſa:
et in puluerem redacta cum melle miſcebis: et uno cyatho unam amphoram
condire curabis. Anniculum quoq; uinum ut lōgam ſimulare uideat̃ ętatem:
mellilori unciam unam: glyciridię uncias tres: nardi celtici tantundem: aloes
epatites uncias duas: tundis et cernis: et in ſeſtariis quinquaginta coclearia ſex
reconde: et uas ponis in fumo. In album colorem uina fuſca mutari aſſerunt: ſi
ex faba lomentum factum uino qs adiiciat: uel ouorꝝ trium lagenę infundat al
borem: diuq; cōmoueat: ſequenti die candidum reperiri. Quod ſi ex afra piſa
lomentum: adiiciat̃: eadem die poſſe mutari. Vitibus quoq; hanc eſſe naturā:
ut alba uel nigra ſi redigant̃ in cinerem uinoq; adiiciant̃: ei unāquāq; formam
ſui coloris imponere: ut ex nigra fuſcum: candidum uero reddat̃ ex alba: ea ra
tione. ſ. ut combuſti ſarmenti cineris modii unius menſura mittatur in dolio:
quod hēbit amphoras. x. et triduo ſic relictum poſt operiet̃ aut lutet̃. Album
uel (ſi ita uiſum fuerit) nigrum repperiri. xl. diebus exactis. Vinum quoq; aſ/
ſerunt ex molli forte ſic fieri. Altheę hoc eſt ibiſci folia uel radices aut eius cau/
lem tenerꝝ decoctum mitti: aut gypſum: aut ciceris cotulas duas aut cuꝑſſi pi/
lulas tres aut buxifolia q̄tum manus ceperit: aut apii ſemen et cinerem ſermen/
torꝝ: cuiuis flammę corpus reliqt exile omni ſoliditate detracta. Vinū uero ea
die ex auſtero lympidū atq; optimū fieri ſi grana pipis. x. piſtacea. xx. adiecto
modico uino ſimul cōteras: et ī ſex uini ſeſtarios mittas: diu oībus ante cōmo
tis: tūc requieſcere patiaris et coles uſui mox futurꝝ. Itē fęculentū ſtatim ī lym/
pidum reddi: ſi. vii. pini nucleos in unū uini ſeſtariū mittas diuq; cōmoueas et
paululū ceſſare patiaris: mox ſumere puritatē colariq; debere et in uſum referri.

Item quod cretenſibus oraculum pyrhii Apollinis monſtraſſe memoratur:fieri enim ſic candidum et ſumere uetuſtatis ſaporem:ſi ſquinantos uncias quattuor:aloes epatites uncias quattuor:maſticis optimę unciā unam:caſſię fiſtulę unciam:tundis uniuerſa et intenuiſſimū puluerem cribro excutiente deducis. Cum uero muſtum ferbuerit:deſpumabis:et omnia uuaꝝ grana : quę feruens in ſummum reiecit:expelles. Tūc gypſi triti atq; cribrati tres italicos ſeſtarios mittis in uini amphoras.x.poſt tamen ꝑtem quartam uini cōdiendi in alia uaſa trāſfundis:et ita gypſum adiicies:et doliū uiridi ac radicata cāna ꝑ biduum fortiter agitabis.tertia uero die ex ſupraſcriptis pulueribus quaterna coclearia cōpleta modeſtius in denas uini amphoras mittis:et uini ſicut ſupradictū eſt: quartam ꝑtem quā alibi diffunderas ſuꝑadicies.et doliū replebis : et item diu agitare curabis:ut ſpērum uis omne muſti corpus inficiat. Tunc operies atque adlinis relicto breui foramine:quo ęſtuantia uina ſuſpirent. Sed exemptis quadraginta diebus et hoc ſpiraculum claudis:et deinde cū libuerit : guſtas.illud memento ſeruare prę cęteris:ut quotiens uinum mouetᷣ inueſtis puer:hoc aut aliqs ſatis purus efficiat. Linimētū quoq; dolii nō gypſo : ſed ſarmētoꝝ cinere debebis inducere. Itē uinū qđ ſalutare cōtra peſtilētiā ſit:et ſtomacho ꝓſit:fieri hoc genere fertᷣ. In optimi muſti metreta una anteq̄ ferueat:tūſi abſynthii octo uncias linteo īuolutas dimittis:et exactis.xl.diebus curabis auferre. Id uinū refundis lagenis minoribus et uteris. Nūc cōdiūt primo amne muſti ſpumātis egeſto:qbus moris eſt gypſo uina medicari. Sed ſi natura lenius uinū eſt et ſaporis humecti:ī cōgiis cētū duos gypſi ſeſtarios miſiſſe ſufficiet. Qđ ſi uinū naſcitᷣ uirtute ſolidius:medietas abunde ꝑdictis poterit ſatis eſſe mēſuris.

Roſatum ſine roſa fieri. T. xv.

n Vnc roſatū ſine roſa facies ſic. Folia citri uiridia ſporta palmea miſſa in muſti nōdum feruentis uaſa deponis :et claudes. et exemptis.xl. diebus melle addito ad modum roſati cum placebit uteris.

De uinis pomoꝝ. T. xvi.

h Oc mēſe omnia:quę locis ſuis leguntᷣ: ex pomis uina conficies.

De oenomelli. T. xvii.

m Vſtū de maioribus et egregiis uitibꝫ poſt.xx.dies q̄ leuatū fuerit ex lacu:q̄tū uolueris ſumis :et ei mellis non diſpumati optimi qntā ꝑtē prius tritā fortiter donec albeſcat:admiſces.et agitabis ex canna radicata uehemēter. Mouebis aūt ſic ꝑ dies.xl.cōtinuos:uel qđ eſt melius qnquagīta:ita ut cū moueris:mūdo līteo tegas:ꝑ qđ facile cōfectio ęſtuāda ſuſpiret. Poſt dies ergo. L. mūda manu purgas quodcūq; ſuꝑnatabit:et ī uaſculo gypſo diligēter īcludis:et ad uetuſtatē reſeruas. Melius tamen ſi ī minora et picata uaſcula ꝓximo uere tranſfundas:et gypſata diligēter oꝑies:et ī terrena et frigida cella recōdas uel arenis fluuialibꝫ: uel eodē ſolo uaſcula ex aliq̄ ꝑte ſūmergas. Hoc nulla uitiatᷣ ętate:ſi tam diligenter effeceris.

De defruto:calœno:ſapa. T. xviii.

Vnc defrurű calœnű:ſapá:cőficies. Cum oía uno genere cőficianť ex
a muſto:modus his et uirturé mutabit et nomina. Ná defrurű a defer/
uẽdo dictű:ubi ad ſpiſſitudinẽ fortiter diſpumauerit:effectű ẽ. Calœ/
nű:cű tertia pdita duę partes remáſerit. Sapa ubi ad tertias redacta deſcẽderit:
quá tamẽ meliorẽ faciẽt cydonea ſimul cocta et igni ſuppoſita ligna ficulna.

De paſſo. T. xix.

Aſſum nunc fiet ante uindemiá:quod africa ſueuit uniuerſa cőficere:
p pígue atq; iocűdum:et quoad cődirű:ſi utaris mellis uice ab íflatiőe
te uídices. Legűtur ergo uuę paſſę ǭplurimę:et í fiſcellis clauſę iunco
factis aliquatenus rariore cőrextu uirgis primo fortiter uerberanť. deinde ubi
uuaꝝ corpus uis confuſionis exoluerit: cocleę ſuppoſita ſporta comprimitur.
Hinc paſſum eſt qcqd effluxerit:et conditű uaſculo mellis moré ſeruať.

De cydonite. T. xx.

Biecto corio mala cydonea matura in breuiſſimas ac tenuiſſimas par/
a ticulas recides:et ꝓiicies quod habeť interius. Dehinc in melle deco/
ques:donec ad menſuram mediam reuertať:et coquẽdo piper ſubtile
cő ſpergis. Aliter. Succű cydoneoꝝ ſeſtarios duos:aceti ſeſtariű unum ſemis:et
mellis duos ſeſtarios miſces:et decoques donec tota ꝑmixtio pinguedinẽ puri
mellis imiteť. Tűc triti pipis atq; zinziberis binas uncias miſcere curabis.

De fermento muſteoꝝ ſeruando. T. xxi.

X nouo tritico purgato farriculű facies:et muſto ſub pedibꝰ rapto cu/
e rabis ífundere:ita ut modio farris lagená muſti adiicias. Deinde ſole
ſiccabis:et itẽ ſimiliter ífűdis ac ſiccas. Hoc cű tertio feceris: panes ex
eo breuiſſimos ad modű facies muſteoꝝ:et í ſole ſiccatos uaſculis nouis fictili/
bꝰ recődis et gypſas ꝓ fermẽto:quo tpe áni muſteos faceŕ uolueris:hoc uteris.

De uua paſſa. T. xxii.

Vam paſſá grępcá ſic facies. Melioris acini et dulcis et lucidi botriőes í
u ipa uite torq̄bis:et patieris ſpőte íareſceŕ:deíde ſublatos í umbra ſuſpẽ
dis:et uuá diſtrictá cőponis í uaſculis:ſubſternis pápinos ſicco algore
frigẽtes:et manu cőprimis et ubi uas ípleueris:itẽ pápinos addis nihilominus
nő calẽteſ:et opculabis ac ſtatues í loco frigido ſicco:quẽ nullus fumus íſeſtet.

De horis. T. xxiii.

o Ctober martium ſimilibus umbris ſibi fecit ęquari.

| | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| Hora | .i. | pedes | .xxv. | Hora | .vii. | pedes | .vi. |
| Hora | .ii. | pedes | .xv. | Hora | .viii. | pedes | .viii. |
| Hora | .iii. | pedes | .xi. | Hora | .ix. | pedes | .xi. |
| Hora | .iiii. | pedes | .viii. | Hora | .x. | pedes | .xv. |
| Hora | .v. | pedes | .vi. | Hora | .xi. | pedes | .xxv. |
| Hora | .vi. | pedes | .v. | | | | |

# PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI VIRI ILLVSTRIS DE RE RVSTICA LIBER .XII.

## TITVLI MENSIS NOVEMBRIS.

De ſatione tritici farris hordei fabę cum diſciplina ſua:de lenticula mature ſerenda:de lini ſemine. T. i.
De pratis nouis inſtituendis:ponendis uitibus et ꝓpagãdis et circũfodiendis nouellis ac recidendis mergis. T. ii.
De uinea ueteri in iugo uel pergula reparanda. T. iii.
De putãdis uitibꝰ et arboribꝰ locis tepidis et oliuetis et faciẽdo oleo. T. iiii.
De oliuetis ponẽdis et curandis ęgris arboribus corbibus palis ridicis faciendis oleo laurino faciendo. T. v.
De hortis:in eo de allio ulpico cum diſciplinis:de cepullis et plantis carduorũ: de armoracea et cunela. T. vi.
De pomis:in eo de perſico:de pinu:de prunis:de caſtaneis cum omni diſciplina et pomis aliorũ menſium. T. vii.
De apibus:in eo de mundandis ac muniendis caſtris earũ. T. viii.
Remedium uitibus:quę ſine fruge luxuriant. T. ix.
Remedium ſterili uiti. T. x.
De roſario ex paucis uirgulis inſtituendo. T. xi.
Vt uua uſq; ad uer reſeruet̃ in uite. T. xii.
De gregibus ouili generis et caprini:et paſcendi ordine. T. xiii.
De glãdibus legẽdis. T. xiiii. De materie cędẽda. T. xv.
De tranſferendis arboribus maioris ętatis. T. xvi.
De oleo faciendo ſecundum gręcos et emendando. T. xvii.
Oleum liburnico ſimile. T. xviii.
Vt oleũ ſordidũ purges. T. xix.
De oleo odoris horrendi. T. xx.
De oleo rancido curando et emẽdando. T. xxi.
De cõdendis oliuis. T. xxii.
De horis. T. xxiii.

## MENSIS NOVEMBER.

De ſatione tritici farris hordei fabę cũ diſciplina:et de lẽticula ſerenda: et de lini ſemine. T. i.

HOC MENSE TRITICVM SEREMVS ET far ſatiõe legitima ac ſemẽte ſolẽni. Iugerũ utriuſq; ſeminis modiis. v. tenebit̃. Nũc et hordeũ maturũ adhuc ſeremus. In huius pricipio fabã ſpargimus: quę pĩguiſſimũ uel ſtercoratũ dſideras locũ: uel uallẽ quã ſuccus ueniẽs a ſũmitate fœcũdet. Pŕio ſerit̃: deĩde ꝓſcidit̃: et tũc ſulcat̃.

Occanda eſt large:ut tegi plurimum poſſit. Aliq locis frigidis dicunt in fabę
ſatione glebas nõ eſſe frãgendas:ut p eas gelicidiaꝝ tempore poſſint gramina
obumbrata defendi. Satiõe eius generis ſicut opinio habet:nõ fœcũdat terra:
ſed minus ledit. Nã Columella dicit:agrum frumentis utiliorẽ ꝓbari:q anno
ſupiori uacuus fuerit:q̃ q calamos fabaceę meſſis eduxit. Pĩgue iugeꝝ ſex mo/
dii occupãt:mediocre amplius. Spiſſo bene ꝓuenit. Macrum ſolũ nebuloſũq;
nõ patit. Curandum p̃cipue:ut luna.xv.ſerat:ſi adhuc ictum ſolis repercuſſa
non ſenſit. Aliq dicũt quartãdecimã potius eligendã. Sanguine caponis gręci
aſſerunt fabę ſeĩa macerata herbis aduerſantibus nõ noceri. Aqua pridie infuſa
citius naſci:nitrata aqua reſpſa cocturã nõ hẽre difficilẽ. Nunc ſerit prima lẽti/
cula ſicut februario mẽſe narratũ ẽ. Hoc ẽt toto mẽſe poterit lini ſemen aſpgi.

De pratis nouis inſtituẽdis:ponẽdis uitibus: et ꝓpagãdis et cir/
cũfodiendis nouellis. T. ii.

N huius maxĩe prĩcipio poſſumus ĩſtituerẽ noua prata:more quo dic/
i tum ẽ. Hoc etiã toto mẽſe locis calidis et ſiccis uel apricis erit uitium
celebrãda poſitio. Nunc et ꝓpago iurẽ ducet:et locis frigidis nouellas
uites:et arboꝝ plãtas circũfoderẽ atq; opire cõueniet:et ãte idus. Nunc mergus
hoc eſt ꝓpaginis curuatura poſt triẽnium q̃ pſſa fuerit:recidet a uite.

De uinea ueteri in iugo uel pgula reparanda. T. iii.

Vnc ac deĩceps uinea uetus quę ĩ iugo ẽ uel pgula:ſi robuſto et inte/
n gro trunco ſit:ablaqueata fimo ſatiet: et anguſtius putata ĩter q̃rtum
et tertium pedẽ a terra uiridiſſima pte corticis acuto ferramẽti mucro
ne feriat:ac foſſa frequẽtius ĩcitet. Nã (ſicut aſſerit Columella) ex eo loco ger
mẽ plurimum ꝓducit:et ueniẽte uere fundit materiã:q̃ uitis reparet antiqua.

De putãdis uitibus et arboribus locis tẽpatis et reliqs. T. iiii.

Vnc putatio autũnalis celebrat in uitibus et arboribus:maxime ubi
n inuitamur tepore ꝓuincię:et putant olivueta:et oliua cum uaria cœpit
eſſe:colligit:ex q̃ primum fit oleum. Nã cum tota nigreſcet:qđ ſpẽi
merito poſterauit:fundẽdi ubertate cõpẽſat. Eſt utilis oleaꝝ putatio cęteraꝝq;
arboꝝ ſi loci patit diſciplina:ut deciſis cacuminibus rami fluentes p latera ꝓna
fundant. Quod ſi regio inſolens et ĩcuſtodita cõtigerit:agẽdum prius toto ar
boris corpore ab ĩferiore pte purgato:ut altitudine aĩalium ſupergreſſa modus
trãſcendat iniurię:et arbor iam ſpatio ſuo tuta curet.

De oliuetis ponẽdis et curãdis ęgris arboribꝫ et reliqs. T. v.

Vnc etiã locis calidis ac ſiccis regiõibus oliueta ponunt:ſicut februa/
n rio diſputatum eſt. Amat hęc arbor arduo locoꝝ ſitu mediocriter ab
humorẽ ſuſpẽdi:ſcalpi aſſidue:lętaminis ubertate pĩgueſcerẽ:feracibus
uentis clęmenter agitari. Hoc etiã menſe oleis ſterilibus quę ſupra dicta ſunt
remedia faciemus. Nunc et corbes et pali et ridicę bene fieri poſſunt:etiã nunc
locis temperatis eſt laurini olei iuſta confectio.

De hortis. T. vi.

h Oc menſe alliũ bene ſerit̃ et ulpicũ terra maxı̃e alba foſſa et ſubacta ſine ſtercor̃. Sulcos ĩ areis facies: et ſeı̃a ĩ locis altioribꝫ ponẽſ. iiii. digitis ſepata neq; altiꝰ p̃ſſa. Sarculabis frequẽter: ĩde plus creſcẽt. Si capitatũ facere uolueris: ubi cœpit caulis ꝓdire ꝓculca: ſuccus reuertet̃ ad ſpicas. Fert̃ ſi luna ſub terris poſita ſerat̃: et irẽ ſub terris luna latẽte uellat̃: odoris fœditate carituꝝ. Vel paleis cõdita allia uel fumo ſuſpẽſa durabũt. Nũc et cepulla ſeri põt: et carduoꝝ plãta diſpõi: et armoracea ſerit̃ et cunela. De pomis. T vii.

h Oc mẽſe locis calidis: cęteris uero ianuario pſici oſſa ĩ paſtinatis agris ſũt ponẽda: binis a ſe pedibꝫ ſepata. Et cũ ibi plãtę excreuerĩt: trãſferãtur. Sed oſſa ponant̃ acumine deorſũ uerſo. Et nõ ãplius q̃ duobꝫ aut tribꝫ palmis obruãtur. Oſſa uero: quę ponẽda ſũt: aliq̃ ſiccata prius paucis diebus cineris mixtiõe terra ſoluta ĩ q̃lis reſeruãt. Ego uero uſq; ad ſerẽdi tẽpus ſine ulla cura ſępe ſeruaui. Locis qdẽ q̃libuſcũq; ꝓueniũt. Sed et pomis et frõdibus et durabilitate p̃cipua ſũt: ſi cęlũ calidũ ſolũ arenoſũ et humidũ ſortiant̃. Frigidis uero et maxı̃e uẽtoſis niſi obiectu aliquo defendant̃ ĩtereũt. Dũ tenera ſũt germina: ſępe herbis circũfoſſa liberent̃. Bimã plãtam recte trãſferemus ſcrobe breui. Nec a ſe lõge ſtatuẽdę ſũt: ut ĩuicẽ ſe a calore ſolis excuſent. Ablaqueãdę ſũt p autũnum: et ſuis ſtercorãdę foliis. Putãda pſicus ĩ eo eſt: ut arida et putrida tãtum uirgulta tollãtur. Nã ſiqd uiride reſecemus: areſcit. Lãguenti arbori ueteris uini fęces aquę mixtas oportet ĩfundi. Affirmãtibꝫ gręcis pſicus ſcripta naſcet̃: ſi oſſa eius obruas: et poſt dies. vii. ubi patefieri cœpint: aptis his nucleos tollas: et his cı̃nabari qd̃ libebit ĩſcribas. Mox ligatos ſimul cũ ſuis oſſibꝫ obruas diligẽtius adhęrẽtes. Genera eoꝝ ſũt hęc: duracina: pſica: armenia. Si hęc arbor ardore ſolis ĩareſcit: frequẽti aggeſtiõe cumulet̃. Veſptino iuuet̃ humore: obiectis defendat̃ umbraculis. Iuuat ĩ ea et ſpoliũ ſerpentis appendi. Nunc iã cõtra pruinas ſtercus ĩgerat̃ pſico: uel fęces uini cũ aqua pmixtę: uel qd̃ magis ꝓdeſt: aqua in qua faba decocta eſt. Si uermes pſicus patit̃: cinis eos amurcę mixtus extĩguit: uel bouis urina cũ aceti tertia parte confuſa. Si poma caduca ſunt: nudatę radici eius uel trũco lentiſci aut therebinti cuneus affigit̃: uel terebratę ĩ medio palus ſalicis imprimet̃. Si poma rugoſa creabit aut putrida: circa imũ trũcum cortex recidat̃: et cũ inde modicus humor effluxerit: argilla uel paleato luto plaga retegat̃. Magna poma perſicus affert: ſi florenti p triduũ ternos ſeſtarios caprini lactis ingeſſeris. Cõtra uitia pſici ꝓficit ſpartum ligatum uel ſpartea ſuſpenſa de ramis. Mẽſe ianuario uel februario locis frigidis: nouẽbri calidis pſicus inſerat̃: maxime circa terram ſurculis plenioribus et ꝓpe arborẽ natis. Nam cacumina uel non tenebunt: uel diu durare non poterunt. Inſerit̃ in ſe in amygdalo in pruno. Sed armenia uel pſica prunis: duracina amygdalis melius adhęreſcunt: et tempus ętatis acquirunt. Menſe aprili uel maio locis calidis: in italia uero utroq; exeunte: uel iunio pſicus ĩoculari

poteſt: quod implaſtrari dicitur: p̄ciſo ſuper trunco et implaſtratis pluribus gēmis: more quo dictū eſt. Perſicus rubeſcit ſi platano inſerta figatᷓ. Duracina ſeruantᷓ cōdita muria et oximelle. Vel detractis oſſibus ficoꝝ more ī ſole ſiccantᷓ: ac pēdent. Itē ſępe uidi detractis oſſibus duracina melle condiri et ſaporis eſſe iocūdi. Itē bene ſeruantᷓ: ſi umbilicū pomi gutta picis calētis oppleueris: ut ſic ſępe innatare cogantᷓ uaſe cōcluſo.

De pinu.

p Inus creditur ꝓdeſſe omnibus quę ſub ea ſeruntur. Pinum ſeremus nucleis ſuis calidis et ſiccis regionibus menſe octobri uel nouembri: frigidis et humectis februario uel martio. Amat locū gracilem ſępe maritimū: īter mōtes et ſaxa uaſtior et ꝓcerior īuenitᷓ. Ventoſis et humidis arboꝝ fiūt īcrementa lętiora. Sed ſiue mōtes uelis cōſerere: ſeu ſpatia quęcū ꝗ: hęc huic generi deputabis: quę alteri utilia eſſe nō poſſūt. Exarabis ergo ea loca diligenter atq; purgabis: et frumenti more ſemen aſp̄gis: ac leui ſarculo cura bis opire: nec. n. pluſq̄ palmo debet abſcōdi. Defendenda eſt tenera arbor a pecore: ne calcetᷓ īualida. Proficiet ſi nucleos aqua ante triduū macerabis. Aliqui dicūt fructū pineū traſlatiōe miteſcere. Sed plātas hoc modo ꝓcurāt: ut prius multa ſemina ī caliculis terra et fimo repletis obruāt. Quę ubi ꝓceſſerint: relicto eo qđ ſolidius eſt: auferūt alia. Vbi iuſtum cęperit īcrementū: trimā plantā cū ipſis caliculis trāſferunt: q̄bus fractis ī ſcrobe īdulgent radicibus largitatem. Terrę tamen equę ſtercus admiſcent: facientes ſtraturā alterno ordine ſubide creſcentem. Seruandum eſt tamen: ut radix eius quę una et directa eſt: uſq; ad ſūmitatem ſuā poſſit integra et illęſa transferri. Putatio nouellas pini arbores tantum ꝓmouet (quod expertus ſum) ut quę ſpaueras incrementa: duplicentᷓ. Nuces pineę et uſq; in hoc tempus ī arbore eſſe poſſunt et maturiores legentᷓ. Prius tamen legendę ſunt: q̄ putreſcāt. Nuclei niſi purgati durare nō poſſunt. Tamen aliq̄ in uaſis fictilibus nouis et terra repletis cum teſtis ſuis miſſos aſſerunt cuſtodiri.

De pruno.

p Runa ſi oſſibus ſerantᷓ autūno menſe nouembri ſolo putri et ſubacto duobꝫ palmis obruantᷓ. Oſſa eadem ponantᷓ et menſe februario. Sed tunc prius lexiuo ſunt macerāda p̄ triduum: ut cito germinare cogātur. Ponuntᷓ et plātis quas ſumemus ex codice menſe ianuario exeunte uel februario circa idus radicibꝫ fimo oblitis. Gaudent loco lęto et humido: cęlo tepido melius ꝓferuntᷓ: tamen queunt et frigidum ſuſtinere. Locis lapidoſis et glareoſis ſi iuuantᷓ lętamine: excuſāt ne poma caduca et uermiculoſa naſcantᷓ. Extirpādę ſunt ſoboles a radice: exceptis rectioribus quę ſeruabuntᷓ ad plātas. Si lāguida pruni arbor eſt: amurca cū aqua ęqualiter tempata radicibus debet īfundi. Vel bubulum lotium ſolum uel humanum uetus cū duabus aquę partibus mixtum. Vel cineres ex furno et maxime ſarmentoꝝ. Si poma decurrāt: oleaſtri epityꝝ terebratę infige radici. Vermes eius atq; formicas rubrica cum pice liq̄da ſi adlinatᷓ: extīguet. Sed modeſtius ꝑ arboris noxā: ne idem faciat

remedium quod uenenum. Iuuatur frequenti humore et aſſidua foſſione. Mẽ
ſe martio extremo prunus inſerit̃ melius trũco fiſſo q̃ cortice. Vel menſe ianua
rio anteq̃ incipiat gumen lachrymare. Inſerit̃ in ſe: et pſicum recipit uel amyg
dalũ uel malũ: ſed eã degenerẽ reddit et paruã. Pruna ſiccãt̃ ĩ ſole p crates loco
ſicciore depoſita. Hęc ſunt quę damaſcena dicunt̃. Alii in aqua marina uel in
muria feruẽte recens lecta pruna demergũt: et inde ſublata: aut in furno tepido
faciũt aut in ſole ſiccari.

De caſtanea.

Aſtanea ſeritur et plãtis: quę ſponte naſcũtur: et ſemine. Sed quę plan
e tis ſerit̃: ita ęgra ẽ: ut biẽnio de eius uita ſępe dubitet̃. Serẽda eſt ergo
ip̃is caſtaneis: hoc ẽ ſeminibꝰ ſuis: mẽſe nouẽbri et decẽbri: itẽ februa
rio eligẽdę ſũt caſtaneę ad ponẽdũ recẽtes grãdes maturę. Quas ſi nouembri
mẽſe ſeramus: facilẽ ſe p̃ſentia fructus ip̃ius p̃ſtat. Si uero februario ponamus:
ut uſq; tũc durẽt: ita faciẽdũ ẽ. In umbra caſtaneę ſiccẽtur expãſę. Tũc ĩ angu
ſtũ et ſiccũ locũ trãſlatę cumulũ faciũt: et eas oẽs fluuialis arena diligẽter ope
riat. Poſt dies. xxx. eas remota arena ĩ aqua frigida mittis. Quę ſanę ſunt: mer
gunt̃: ſupnatat quęcũq; uexata eſt. Itẽ q̃s ꝓbaſti: ſimiliter obrues: et poſt. xxx.
dies ęque ꝓbas. Hoc cũ tertio feceris: uſq; ad ueris initiũ ſerẽ debebis quę mã
ſerint illibatę. Aliq ĩ uaſculis ſeruãt arena pariter miſſa. Amãt ſolũ molle et ſo
lutũ: nõ tamen arenoſum. In ſabulone ꝓueniũt: ſed humecto. Nigra terra illis
apta ẽ: et carbũculus et tofus diligẽter ĩfractus. In ſpiſſo agro et rubrica uix ꝓ
uenit. In argilla et glarea nõ põt naſci. Diligit cęli ſtatũ frigidũ: ſed et tepidũ
nõ recuſat: ſi humor aſſenſerit. Delectat̃ cliuis et opacis regionibꝰ: ac maxime
in ſeptẽtrionẽ uerſis. Paſtinari ergo locus debebit: q huic deſtinat̃ arbuſto alti
tudine pedis unius ſemis uel duoꝝ. Vel torus aut ſulcis ĩ ordinẽ deſtinatis: aut
certe aratris reſolui hĩc inde findẽtibꝰ. Qui fimo ſariatus ac redactus ĩ puluerẽ:
caſtaneaꝝ ſemẽ accipiat nõ ãplius pedis dodrãte demerſũ. Vnicuiq; ſemini ꝓp
notã ſurculus debet affigi. Ip̃a ſemina ſingulis locis ſimul terna uel q̣na ponãt̃:
et ĩter ſe q̃ttuor pedũ ſpatio ſeparẽtur. Quibꝰ transferre placuerit: binas plantas
trãſferre debebũt. Locus tamen deductoria liquoriſ accipiat: ne humor ĩſidens
limo germen extinguat. Cui placet: põt caſtaneę in ꝓpaginem ducere ima uir
gulta: quę ĩ radice naſcũt̃. Nouũ caſtanetũ circũfodi debet aſſidue. Mẽſe mar
tio et ſeptẽbri ĩcremẽtũ maius acqris: ſi putationibꝰ adiuuet̃. Caſtanea inſerit̃
(ſicut ꝓbaui ipſe) ſub cortice mẽſe martio uel aprili: tamen genere utroq; reſpõ
det. Põt et ĩoculari. Inſerit̃ ĩ ſe et ĩ ſalice: ſed ex ſalice tardiꝰ maturat: et fit aſpi
or ĩ ſapore. Caſtaneę ſeruãtur uel ĩ cratibꝰ diſpoſitę: uel ĩtra ſabulonẽ ne inuicẽ
tãgant̃ ĩmerſę: uel ĩ uaſculis fictilibꝰ nouis conditę: et loco ſicciore defoſſę: uel
ĩcluſę uirgeis ex fago receptaculis et lutatę ut ſpiracula nõ reliquas: uel hordei
paleis minutiſſimis obrutę: uel paluſtri ulua figuratis dẽſioribꝰ ſportis recluſę.

De pomis aliis.

h Oc mẽſe locis calidis ac ſiccis regiõibus agreſtiũ piroꝝ plantas poni

mus:quas poſtea poſſumus īſerere:et maloꝝ uel mali punici et cydonei et citri et meſpili fici ſorbi ſiliquę et plãtas agreſtis ceraſi poſt īſerẽdas et mori taleas et amygdali ſemina et nuces iuglãdes:ſi ī ſeminariis quo dictũ ẽ more pãgant.

De apibus. T. viii.

Vius mẽſis initio apes ex tamariſci floribus reliqſq; ſilueſtribꝰ mella

h cõficiũt. Quę auferẽda nõ ſunt:qa ſeruãtur hyberno. Eodẽ mẽſe ſordibus liberãdi ſũt aluei:qa tota hyeme eos mouere aut apire nõ poſſumus. Sed hęc die aprico tepidoq; faciẽda ſunt:et pẽnis maxīe auiũ maioꝝ quę habẽt rigorẽ:uel aliquo ſimili oĩa īteriora mũdent:quo manus nõ ualebit attīgere. Tũ rimas oẽs quę ſũt extrīſecus luto et fimo bubulo mixtis linamus. Et ſup geneſtis uel aliis tegumẽtis ſimilitudinẽ porticus imitẽtur:ut poſſint a frigore et rẽpeſtate defẽdi.

Remediũ uitibꝰ quę ſine fruge luxuriãt. T. ix.

Ocis calidis et apricis uites:quę fructu carẽt:frõde luxuriãt:et paupe

l riẽ fœtuũ cõpẽſant ubertate folioꝝ:nũc putarĩ pſſius cõueniet:frigidis uero mẽſe februario. Si pmanebit hoc uitiũ circũfoſſas arena fluuiali uel cinere debebimus aggerare. Quidã lapides īſerũt īter fluxuoſa radicum.

Remedium ſterili uiti. T. x.

Iſdẽ tpibus et locis uitẽ:quę ſterilis fuerit:greci ita pcipiũt eẽ curãdã.

h Trũco eius fiſſo lapidẽ afferũt īcludẽdũ: et ibi urinę ueteris humanę qttuor cotulas circa trũcũ debẽt diffũdi:ut ad radices īſtillatio ipa deſcẽdat. Tũc adiiciẽdũ terra lętamen admixta circa radices ſolũ omne uertẽdũ.

De roſario ex paucis uirgultis inſtituendo. T. xi.

Vbuis mẽſe februario ſint cõſerẽda roſaria: tamẽ locis calidis apricis

q atq; maritimis hoc etiã mẽſe poterimus īſtitueꝛ roſeta. Quę ſi īdigus plãtaꝝ uolueris ex paucis uirgulis habeꝛ copioſa:qternoꝝ digitoꝝ ſurculos gẽmãtes cũ geniculis ſuis debebis excidere:et ī modũ ꝓpaginis ſterneꝛ: ſtercore ac rigationibus adiuuare. Vbi ãni ętatẽ cõpleuerint: pedis ſpatio inter ſe trãſſerre diſiũctos:atq; ita ſolum quod huic generi deputabis implere.

Vt uua uſq; ad uer reſeruet in uite. T. xii.

Ręcis afferẽtibꝰ:ut uuã ſerues ī uite uſq; ad ueris initia:circa ipſã uitẽ

g quę fructu plena ẽ:loco umbroſo ſcrobẽ fodies altitudine triũ pedũ: latitudine duoꝝ:et mittis ſabulonẽ:et ibi calamos figis:ī qbus retorques aſſidue ſarmẽta fructibꝰ plena:et illęſis bottiõibꝰ alligabis:ut ſolũ nõ cõtingat:et coopies ut īber eo penetrarĩ nõ poſſit. Itẽ gręcis docẽtibꝰ uuas uel poma ī uite aut arbore ſi diu ſeruarĩ uolueris:uaſculis clauſa fictilibꝰ ab ima pte pertuſis diligẽter a fũmo tecta ſuſpẽde:quãuis poma et gypſo coopta ī lõgã ſeruent ętatẽ.

De gregibus ouili generis et caprini. T. xiii.

Oc mẽſe agnoꝝ prima generatio ẽ. Sed agnus ſtatim natus uberibus

h maternis admouẽdus ẽ. Manu priꝰ tamẽ exiguũ lactis ī quo ſpiſſior eſt natura mulgẽdũ:quod paſtores coloſtrã uocãt:nãq; hęc agnis niſi

ET

auferatur nocebit. Ac primo p biduum natus cũ matre claudatur. Tunc ſeptis obſcuris ferueť et calidis: ita ſecluſo paruulorꝫ grege matrices mittať ĩ paſcua. Sufficiet aũt priuſq̃ pcedãt matrices mane: et cum ſaturę reuertunť ad ueſpam agnis ubera hauriẽda pmittere.. Qui donec firmenť ĩter ſtabulũ furfuribꝫ uel medica herba: uel (ſi ẽ copia) farina hordei paſcanť ĩgeſta: donec cõceptũ pau liſp robur ętatis paſcuũ matribꝫ poſſint hr̃e cõmune. De paſcẽdi ordine.

p Aſcua ouilo generi utilia ſunt: quę uel ĩ noualibus uel ĩ pratis ſicciori bus excitanť. Paluſtria uero noxia ſũt: ſiluestria dãnoſa lanatis. Salis tamen crebra reſpſio uel paſcuis mixta uel canalibus frequẽter oblata debet pecoris leuare faſtidiũ. Nã p hyemẽ ſi penuria ẽ: fœnũ uel palea uel uicia uel facilior uictuſ ulmi ſeruatis frõdibus prębeať aut fraxini. Aeſtiuis mẽſibus paſcanť ſub lucis initio: cũ graminis teneri ſuauitatẽ roris mixtura cõmendat. Quarta hora caleſcente potus puri fluminis aut putei prębeať aut fontis. Medios ſolis calores uallis aut arbor umbroſa declinet. Deĩde ubi flexo iã die ardor ĩfringiť: et ſolũ primo imbre ueſptini roris humeſcit: gregẽ reuocemus ad paſcua. Sed canicularibꝫ et ęſtiuis diebꝫ ita paſcẽdę ſunt oues: ut capita gregis ſemper auertanť a ſolis obiectu. Hyeme aũt uel uere niſi reſolutis gelicidiis ad paſcua pdire nõ debẽt. Nã pruinoſa herba huic generi morbos creabit: ac tunc ſemel adaq̃re ſufficiet. Gręcas oues ſicut apulas uel altinas moris ẽ potius ſtabulo nutrire q̃ cãpo: et ptuſis tabulis ſolum ĩ quo claudenť ĩſternere: et ſic tuta cubilia pter iniuriã pcioſi uelleris humor reddat elabens. Sed tribus p ãnum totum diebus aprico die lotas oues ungere oleo oportebit et uino. Propter ſerpentes: q pleſq; ſub pſepibus latent: cędrum uel galbanũ uel mulieris capillos aut ceruina cornua frequenter uramus. De capris.

n Vnc hirci admittendi ſunt: ut fœtũ primi ueris fouere poſſit exortus. Sed caper eligẽdus ẽ: cui ſub maxillis duę uidenť pẽdere uerrucule. Magni corporis: craſſis cruribus: breui planaq; ceruice: auribus flexis et grauibꝫ: paruo capite: nitido ſpiſſo et longo capillo. Ad ineũdas fœminas et ãte ãniculũ cõgruus. Nõ aũt durat ultra ſexẽniũ. Capella ſimilis corporis: ſed magnis uberibꝫ eſt legẽda. Nõ tamen ita multę capre ut oues una ſtatiõe claudanť: quã luto et ſtercore carere cõueniet. Hędis ſupra lactis abundantiã edera et arbuti et lentiſci cacumina ſunt ſępe pbenda. Trimę educare optime poſſũt. Quod teneriores matres generant tranſigendum eſt. Sed ultra. viii. annos ſeruandę nõ ſunt matrices: quia genus hoc longiori ſterileſcit ętate.

De glandibus colligendis. T. xiiii.

h Oc tempore glandis legendę ac ſeruãdę cura nos excitet: quod opus fœmineis ac puerilibus ſtudiis celebrabiť facile more baccarꝫ.

De materie cędenda. T. xv.

n Vnc materies ad fabricã cędenda eſt: cum luna decreſcit. Sed arbores quę cędenť: uſq; ad medullã ſecuribꝫ reciſas aliquãdiu ſtare patieris:

ut p eas partes humor ſiq̃s in uenis continetur:excurrat. Vtiles autem ſunt hę maxime. Abies quã gallicam uocãt:niſi pluat:leuis rigida et in opibus ſiccis perẽne durabilis. Larix utilliſſima ex qua ſi tabulas ſuffigas tegulis ĩ fronte atq; extremitate tectoꝝ:pręſidiũ cõtra ĩcẽdia cõtuliſti. Neq;.n. flãmã recipiũt: aut carbones creare poſſũt. Quercus durabilis ſi terrenis opibus obruat:et aliq̃re- nus palis. Aeſculus ędificiis et ridicis apta materies. Caſtanea mira ſoliditate pdurat ĩ agris et tectis et opibus cęteris ĩteſtinis:cuius ſolũ põdus ĩ uitio ẽ. Fagus ĩ ſicco utilis:humore corrũpit. Populus utraq; ſalix et tilia ĩ ſculpturis neceſſarię. Alnus fabricę ĩutilis:ſed neceſſaria:ſi humidus locus ad accipiẽda fundamẽta paladus ẽ. Vlmus et fraxinus ſi ſiccent rigeſcũt:ãte curuabiles:cathenis utiles habent. Carpinus utilliſſima. Cupſſus egregia. Pinus niſi ĩ ſiccitate nõ durãs:cui cõtra celerẽ putredinẽ cõperi ĩ ſardinia hoc genere puideri:ut exciſę trabes eius aut ĩ piſcina q̃libet ãno toto merſę laterẽt poſt opi futurę:aut arenis obruerent ĩ littore:ut aggeſtionẽ qua tectę eſſent alternis ęſtib9 reciprocãs fluctus allueret. Cędrus durabilis niſi humoĩ tãgat. Quęcũq; aũt ex pte meridiana cędunt: utiliores ſunt:quę uero ex ſeptẽtriõali pceriores:ſed facile uitiant.

De transferendis arboribus maioris ętatis. T. xvi.

h Oc mẽſe locis ſiccis calidis et apricis maiores arbores trãſferemus trũcatis ramis nllęſis radicib9:multo ſtercore et rigatiõib9 adiuuãdas.

De oleo faciẽdo ſecũdũ gręcos et emẽdãdo. T. xvii.

Ręci ĩ cõficiendi olei pceptis iſta iuſſerũt. Tãtũ legẽdũ eſſe oliuę:q̃tũ

g nocte ueniẽte poſſumus exprimere. Molã primo oleo debeĩ leuiter eẽ ſuſpenſã:oſſa.n.cõfracta ſordeſcũt:q̃re de ſolis carnib9 ſit prima cõfectio. Salignis caniſtros fieri debere uirgultis:qa genus hoc oleũ dicit adiuuare. Nobili9 erit qd̃ ſpõte defluxerit. Sales deĩde ac nitrũ iubẽt nouo oleo miſceri: ut hęc res ſpiſſitudinem eius abſoluat. Deinde cũ amurca ſubſederit:oleũ pur xxx.dieb9 exactis ĩ uitrea uaſa trãſferri. Secũdũ ſimili diſciplina fieri:ſed mo- la fortiore q̃ſſari. Oleum liburnico ſimile. T. xviii.

Leum primum liburnico ſimile fieri aſſerunt gręci:ſi ĩ optimo uiridi

o ĩ ulã ſiccã et lauri folia et cypeꝝ oĩa ſimul tuſa et ſubtiliter creta pmiſceas cũ ſalibus torrefactis ac tritis:et diu oleo iniecta pturbes. Debĩc tribus aut aliq̃to amplius diebus cum quieſcet:utaris.

Vt oleum ſordidum purges. T. xix.

ſ I ſordet oleũ:frictos et adhuc calentes ſales iniici iubent:et diligenter operiri. Ita mũdum reddi poſt tempus exiguum.

De oleo odoris horrendi. T. xx.

ſ I fuerit odoris horrendi:uirides oliuas ſine oſſibus tũdi:et ĩ olei metreta chœnicas duas mitti. Si baccę defuerĩt: caules tenerrios oleę ſimiliter eſſe tũdẽdos. Nõnulli utraq; pmiſcẽt addito etiã ſale. Sed oĩa ĩtra lĩteũ cluſa ſuſpẽdũt: atq; ita ĩ uas olei demittũt. Poſtea trib9 dieb9 exẽptis

auferunt:et oleum in alia uaſa tranſſundunt. Quidam mittunt uetuſtum late/
ré torrefactũ. Pleriq; hordeaceos panes breuiter figuratoſ et raro lĩteo ĩuolutos
mergũt:et nouos ſubĩde ꝑmutãt. Vbi hoc bis aut tertio fecerĩt:ſales mittũt:et
ĩ alia uaſa trãſlatũ ꝑ paucos dies ſubſidere patiunť. Qđ ſi aĩal forte deciderit:et
oleũ putredĩe ac nidore uitiarit:iubẽt gręci coriãdri mãipulũ ĩ olei metrera ſuſ
pẽdi:atq; ita paucis diebꝫ mãere. Si nihil de horrorẽ decuſſerit:mutãdũ ẽ coriã/
drũ:donec ſupet́ hoc uitiũ. Sed maxĩe ꝓderit:poſt ſenos dies ĩ uaſa mũda trãſ
ferre:melius ſi acetũ ãte uexerũt. Quidã fœni gręci ſemẽ ſiccũ tritũq; ꝑmiſcẽt.
Vel ĩcẽſos oleaginos carbões ĩ ipo oleo frequẽter extiguũt. Si acerbꝫ odor fue
rit:uuę ex cremẽta quę gręci γιγαρτα uocãt:ꝑcipiũt tuſa et ĩ maſſam redacta
merſari.

De oleo rãcido curãdo. T. xxi.

Leũ rãcidũ gręci aſſerunt ſic poſſe curari. Albã cęrã mũdo et optimo
o oleo reſolutã et adhuc liquentẽ mitti ĩ oleo iubent. Tunc ſales frictos
calentes addi:opiri:atq; gypſari. Sic fieri ut oleũ purget́ ſapore et odo
re mutato. Oleũ tamẽ omne ĩ terrenis locis eſſe ſeruãdũ : et eã eius eſſe naturã:
ut ſole uel igne purget́. Vel aqua feruenti ſi ſimul miſceant́ in uaſculo.

De condiendis oliuis. T. xxii.

Oc etiã mẽſe oliuas cõdiem9. Harꝝ genera ſũt diuerſa. Colũbares oli/
h uę fiũt ſic. Alternis cratibꝫ oliuarꝝ puleiũ ſpargis et mel et acetũ:et ſa/
les modice ſtratura ĩtercedẽte ſuffundes. Itẽ ſternes oliuas ſupra ſurcu
los fœniculi uel aneti ſiue lẽtiſci:et ramis oliuę ſubditis aceti heminã et muriã
ſuffundis:et has cõſtructiões uſq; ad uaſculi plenitudinẽ patieris ĩſurgere. Ali/
ter. Electas oliuas muria maturabis:poſt. xl. dies muriã fundis uniuerſã. Tũc
duas defruti ꝑtes:aceti unã:mẽtã minute ĩciſã uaſculo adiicies:et oliuas reple/
bis:ut iuſta ĩfuſiõe ſupnaret. Aliter. Oliuas manu lectas una nocte ĩtegra ĩ bal/
nei uapore eẽ patieris tabulę uel crati ſuppoſitas. Mane balneis exẽptas ſalibus
tritis cõſparges:et uteris. Quę nõ ãplius q̃. vii. dies poterunt cuſtodiri. Aliter.
Oliuas illęſas primo mittis ĩ muria:poſt dies. xl. leuabis:atq; ĩtercidis acuto ca
lamo. Et ſi dulciores haberẽ uolueris:duas ſapę ꝑtes et aceti unã :ſi acriores:ace
ti duas et ſapę unã debebis ĩfundere. Aliter. Paſſi ſeſtariũ unũ cineris bene creti
q̃tũ manus utraq; geſtabit : uini ueteris unũ ſemiciculũ et aliq̃tũ cupſſi folioꝝ
mixtis oĩbꝫ oliuas ĩfũdis ĩculcas:et ſubĩde cruſtã faciẽdo ſaturabis : donec ad
uaſculoꝝ ſũma ora ꝑuenias. Aliter. Oliuas q̃s iacẽtes reppꝫris:rugis cõtrahẽti/
bus criſpas colligis:et ſalibꝫ tritis reſpſas expãdis:donec ſole ĩareſcãt. Tũc ſub/
ſtrato lauro alternas crates baccarꝝ ſępius ordinabis. Tũc defrutũ cũ ſatureię fa
ſciculo duabꝫ aut tribꝫ undis feruerẽ patieriſ. Et poſtq̃ tepuerit:ſupra cõpoſitas
baccaſ ĩfũdeſ admixto ſale paululo et origãi faſce cõiecto:ſupra ius oẽ ꝑfũdiſ.
Aliter. Lectas baccaſ ex arborẽ ſtatĩ cõdieſ:rutã et petroſelinũ ſterneſ ĩter ſpatia
ſtructiõiſ:et ſubĩde ſeminati ſaliſ aſpſiõe cumulabiſ. Poſtremũ mel et acetũ ſu/
ꝑfũdiſ. Nouiſſime optimi olei q̃tũcũq; miſcebiſ. Aliter. Legiſ oliuaſ ex arbore

nigras:et cõpoſitas muria dilues. Tunc ollę adiicis mellis ptes duas:uini unã: defruti dimidiã· Et ubi ſimul deferbuerit deponis:ac pmoues et acetũ miſces. Cũ refrixerit:ſup oliuas origãi ſurculos ſternis:et ſupra ius oẽ diffũdes. Aliter Oliuas manu lectas cũ pediculis aq̃ ſpargis tribꝫ diebꝫ. Deĩde mittis ĩ muria: et poſt. vii. dieſ exẽptas ĩ uaſe adiiciſ cũ muſti et aceti ęqs põderibus. Et ĩpletũ uas ita opies:ut aliq̃ ſpiramẽta dimittas.

De horis. T. xxiii.

n Ouẽbrem et februariũ ratio temporis per horas duxit equales:

| | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|
| Hora.i. | pedes | .xxvii. | Hora | .vii. | pedes | .viii. |
| Hora .ii. | pedes | .xvii. | Hora | .viii. | pedes | .x. |
| Hora .iii. | pedes | .xiii. | Hora | .ix. | pedes | .xiii. |
| Hora .iiii. | pedes | .x. | Hora | .x. | pedes | .xvii. |
| Hora .v. | pedes | .viii. | Hora | .xi. | pedes | .xxvii. |
| Hora .vi. | pedes | .vii. | | | | |

## PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI VIRI IL/ LVSTRIS DE RE RVSTICA LIBER .XIII. TITVLI MENSIS DECEMBRIS.

De ſerendis frumentis et faba et lini ſemine. T. i.
De fodiẽdis paſtinis:et cędenda materie palis et ridicis:et oleo laurino ac myr tino. T. ii.
De hortis:in eo de lactuca allio ulpico cepulla ſinapi et cunela. T. iii.
De pomis:in eo de ypomelidibus et alioꝝ menſium pomis. T. iiii.
De rapis condiendis. T. v.
De echinis et pnis et lardo ſaliendis et auiũ laqueis diſponẽdis. T. vi.
De horis. T. vii.

## MENSIS DECEMBER.

De ſerendis frumentis faba et lini ſemine. T. i.

n VNC SERVNTVR FRVMENTA TRITI/ cũ far hordeũ:q̃uis hordei ſatio iam ſera eſt. Et faba circa ſeptimũ idus ſeri põt. Nã poſt exactã brumã male ſemi/ nant̃. Hoc ẽt mẽſe adhuc lini ſemẽ ſpgi poterit:uſqꝫ. vii. idus decẽb.

De fodiendis paſtinis et cędenda materie. T. ii.

n Vnc ad ĩſtituẽdas uites:ſed poſt idus paſtina ĩchoemus effodere:ſicut ãte tractatũ eſt. Et materiẽ bene hoc menſe cędemus. Palos quoqꝫ et corbes faciemus et ridicas. Et locis frigidis oleũ faciemus ex lauro:et myrti baccas atqꝫ lentiſci ĩ olei ſui cõfectione quaſſabimus; et uinum myrtite ſicut dictũ eſt ante tingemus.

De hortis. T. iii.

Oc tẽpore ſerenda eſt lactuca: ut planta eius februario tranſferat᷑. Etiã
h nunc alliũ et ulpicum et cepullę et ſinapi et cunela ſeri poterunt: diſci-
plina et more quo ante narratum eſt.

De pomis. T. iiii.

Pomelides poma ſunt (ut Martialis aſſerit) ſorbo ſimilia. Mediocri
y arbore naſcũtur: et flore cãdidulo. Dulcedo huic fructui cũ acuto ſa-
pore cõmixta eſt. Serit᷑ mẽſe decẽbri nucleis in uaſculis poſitis. Menſe autẽ februario ypomelidis plãta ſed pollicis magnitudine robuſta tranſfert᷑ breuiſſimo ſcrobe ſoluta terra plurimo ſtercore. Sed muniẽda ẽ: qa cito areſcit: ſi radices illi uẽtus afflauerit. Terrã ꝗlẽcũqȝ nõ reſpuit. Amat loca tepida aprica maritima et ſępe ſaxoſa. Statum rigidum reformidat. Inſeri nõ poteſt: exigua durat ętate. Poma eius aut in picatis et munitis urceolis aut ſcobe populi aut ĩ ollis inter uuas uinaciis obruta ſeruabunt᷑.

De rapis condiendis. T. v.

Vnc rapa ĩ partes minutas reciſa et leuiter cocta et tota die diligẽtius
n exiccata nequid reſeruẽt humoris: et ſinapi ex aceto (ſicut moris eſt)
temperato: mergere et condire curabimus: et repleta uaſa claudemus: ac poſt aliquantos dies guſtibus explorata ꝓferemus uſuri. Quam rem ianuario quoqȝ et nouembri menſe poterimus efficere.

De echinis et ꝑnis et lardo ſaliẽdis: et auiũ laqueis diſponẽdis. T. vi.

Vnc etiã quibus littus ĩ fructu eſt: ubi lunę iuuabit augumẽtum quę
n omnium clauſoꝝ maris animaliũ atqȝ conchaꝝ iubet incremento ſuo
membra turgere: echini carnes ſalibus cõdire curabunt. Quod ſolito more conficitur. Hanc quoqȝ rem per omnes mẽſes bene faciemus hybernos. Pernas etiam et lardum conficimus non ſolum menſe hoc: ſed omnibus quos hyemalis algor aſtringit. Tempore hoc per humiles ſiluas et baccis fœcunda uirgulta ad turdos cęteraſqȝ aues capiendas laqueos expedire conueniet. Hoc uſqȝ in martiũ menſem tendetur aucupium.

De horis. T. vii.

d Ecembrem ianuario in horis cauſa diſpar adiunxit: cum linea ſimili
ille augeatur: iſte decreſcat.

| | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| Hora | .i. | pedes | xxix. | Hora | .vii | pedes | .x. |
| Hora | .ii. | pedes | xix. | Hora | .viii. | pedes | .xii. |
| Hora | .iii. | pedes | xv. | Hora | .ix. | pedes | .xv. |
| Hora | .iiii. | pedes | .xii. | Hora | .x. | pedes | .xix. |
| Hora | .v. | pedes | .x. | Hora | .xi. | pedes | .xxix. |
| Hora | .vi. | pedes | .ix. | | | | |

h

IC PALLADII Libellus quãuis nõ adeo obſcurus ſit ut lucis egere uideatur. Quippe quę hic uerſu canũtur ſupra ꝓſa oratione eadem fere demõſtrata ſunt. tamen ne nudus omnino exeat: neue Columellę horto inuideat: nonnulla ex Codri grãmatici bononienſis dictis excerpta illi circũfudimus. Quę et ſi peritum lectorem non docebunt: minus tamen doctum nonnihil adiuuabunt. Palladius ipſe rei ruſticę peritiſſimus. xiii. libros de agricultura ſcripſit ad Paſiphilum uirum doctiſſimum. Et quia ſerius ſcripti fuerant adiecit hunc de inſitione ſcriptum ꝓ temporis uſura. In quo excuſat tarditatem ſuam: et crimen reiicit in ſegnitiem librarii: quam quidem non maligne extimare ſe dicit. Quoniam uelocitas ꝓcurrit in facinus: Segnities figuram benignitatis imitatur: ut ipſemet dicet: et nos quoꝗ exponemus. Eſt autem libellus iſte carmine ſcriptus elegeo: premittit tamen proęmiolum ꝓſa oratione factum: quo excuſat tarditatem ſcriptionis ſuę: ut dicebamus. Cęterum ut de Palladio ipſo non nihil dicamus: ipſe ſupra libro qui menſis martius inſcribitur: ubi loquitur de malo citreo: ſcribit ſe habuiſſe fundos in territorio neapolitano: fortaſſe fuit neapolitanus: ſuſpicamur tamen ipſum fuiſſe Romanum.

a Liud teſtimoniũ. Quia ꝓcedẽtes. xiii. libri ſũt teſtes fidei Palladii erga paſiphilũ: Hic decim⁹ q̃rtus ẽ aliđ teſtimoniũ fidei idulræ: noue dictũ: ac ſi dicam⁹: idulgeo tibi fidẽ: hoc ẽ ꝯcedo & hẽo. & paſſiue fides idulgeť: Vñ fides idulta. Vť ãt Palla. hæc opa fidei paſiphili cõmiſiſſe: ut đ illis fideliter iudicaret. Scripſerat. n. iuſſu illi⁹: ut ipſe refert. an alit̃ exponẽdũ ẽ: ut dicam⁹. Hẽs aliđ teſtimõiũ fiđi. ſ. meę idultę: i. ꝯceſſæ & ſeruatæ tibi: q̃ſi ꝓmiſiſſet Pal. Paſiphilo ſe ſcripturũ libros ruris colendi

# PALLADII RVTI. TAV. AEMILIANI DE INSITIONE LIBER AD PASIPHILVM VIRVM DOCTISSI.

b ABES Aliud indultę fidei teſtimoniũ ꝓ uſura tpis hoc opus de arte íſitiõis adieci. Sed ꝙ uolumina hęc ruris colendi ſerius q̃ iuſſeras ſcripta ſũt: librarii manus ſegnior fecit: cuius ego tarditatẽ nũq̃ maligne extimo. Scio. n. quo frequẽter íclinet argutia famulorũ. Malo operã eius expectare potius q̃ timere. Neſcio utrũ cõmune ſit dominis: mihi difficile cõtĩgit ĩ ſeruilibus ígeniis inuenire tẽperiẽ. Ita ſępiſſime natura hoc uitiat cõmodũ ſiqđ eſt et miſcet optãda cõtrariis. Velocitas ꝓcurrit ĩ facinus: ſegnicies figurã bẽignitatis imitať: et tãtũ ĩcedit ab agilitate: quãtũ receſſit a ſcelere. Diu tamen apud te pudorẽ meũ diſtuli: ſed hoc q̃ſi bonus famulus feci. Verũ neſcio: ſi tuũ ad has mõ minutias íclineť ingeniũ. Grande erit et par deſiderio ſuo: qđ ſtudii tui quęret affectio. Et licet de his nugis fauorabiliter ſentias: ego meas opes ęſtimare nõ differo. Nõ eſt magni loci aſſibus intuẽdis oculos duxiſſe ꝑ puluerẽ: qa neſcio quomõ notę ſũt quędã maximarũ ꝑſonarũ minuta cõpẽdia.

hoc ꝑticipio: qđ ẽ idult⁹: auſus ẽ marcellin⁹ quoq;. xiiii. reꝝ geſtaꝝ: Tã q̃ licẽtia crudelitati indulta. Quod allegat priſcian⁹ ubi docet ab eo qđ ẽ idulgeo fieri ſupinũ idulſũ & idultũ. & nři canõici nõ adeo ſatis eruditi dicũt ſe a põtifice ſũmo hẽre idultũ qđdã q̃ſi ꝑ q̃dã ꝯdonationẽ: qđ an eleganť dictũ ſi uiderit: q non niſi examuſim loq ꝑpoſuerũt. Pro uſura tpis: hoc eſt ꝓ tpis uſu. Sic Ci. ad Appiũ: ut lõgi tpis uſurã q̃ caruimus & reliq̃. Vſura ãt gñrale uocabulũ ẽ tã pecũiæ q̃ aliaꝝ reꝝ. Vñ Plaut⁹ ĩ ãphitruõe appellat uſurariã uxorẽ: & uſurarii ſũt ii qbꝫ ẽ relict⁹ ẽ uſus alicui⁹ rei. Librarii man⁹ ſegnior. Librarius æquo cũ nomẽ ẽ & ad eos q ſcribũt libros uel uẽdũt: & ad eũ q pẽſabat cibaria ſeruis. atq; id qđ ad põdus dabať: demẽſũ dicebať: auc. Dona. ĩ Terẽ. phormiõe. Nũq̃ maligne æſtimo. Aeſtimať apciať ẽ: ab eo qđ ẽ æs æris deductũ & timi dictiõe græca: qđ ꝓciũ dř. Argutia famuloꝝ: h° ẽ caliditas: cui⁹ diminutiuũ ẽ argutiola q̃ uoce utiť gelli⁹. Inclinet argutia q̃ſi tu dicas ad furtũ uel malũ aliqđ. Malo operã ei⁹ expectare potius. q. t. ſupfluit hoc loco potius & ẽ archaiſmos. h° ẽ uetuſtus loq̃ndi modus. Neſcio utrũ cõe ſit dñis. i. an aliis quoq; hoc uſu eueĩat. Inuenire tẽpiẽ. mediũ qđdã & mediocritatẽ. ut nec nimis ſit uelox: nec nimiũ tardus ſeruus. Ita ſæpiſſime natura hæc. ſ. ſeruilis ſi qđ hẽt ĩ ſe bonũ: & miſcet optãda ꝯtrariis. i. bona malis: & declarat: qa q uelox ẽ erit facinoroſus. ſegnis erit qdẽ bon⁹: ſed nõ agilis & ob id igrat⁹ dño. Ad has mõ minutias. Minutiæ dicũť res uiles minimiq; ꝓcii. Grãde erit. Sẽſus ẽ hæc res: quã ſcribo: uilis ẽ: Sed erit magna ſi affectabis. Fauorabilit̃ ſentias. Fauorabilis ꝓprie diciť is cui faueť. Trãq̃llus Sueto. ĩ caligula. Sic uulgo fauorabilis ut plurimi tradãt: quotiẽs aliquo adueniret uel ſicũ ac diſcederet ꝑ turba occurẽtiũ ꝓſequẽtiũue nõnũq̃ cũ diſcrimie uitæ adiſſe. hĩc aduerbiũ fauorabilit̃. Noĩa ĩ bilis termiata paſſiuã habẽt ſignificationẽ. ut amabilis: uenerabilis. Apđ Virg. tñ penetrabile frigus & penetrabile telũ dř actiue. Sed apđ Teren. phormiõe cãm uicibilẽ expoĩt Donatus: q̃ facile uicat. putabat Codrus legẽdũ eẽ: q̃ facile uicať ab actore. ſ. & ꝑ hoc ſit optia: ut uox uicibilis paſſiuã hoc ẽ ꝓpriã hẽt ſignificationẽ. Adi ſeruiũ quoq; ſup eo uirgiliano ex. x. æn. Aſpice nõ mage ſit noſtrũ penetrabile telũ. Ego meas opes eſtimare nõ differo. Huius loci ſenſus nõ ſatis nobis liquet: & uetemur ne nõ ſana ſit lectio. dicamus tñ ſic: q̃uis fauorabiliter de his

nugis ſentias:ego tñ nõ differo.i. non ꝑcraſtino & ĩ lõgũ duco:hoc ẽ celer & ꝓmptus ſum & uolo æſtimare.i.põderare opes meas.i.igeniũ & doctrinã meã.i.an ualeã hoc genere ſcribendi nec ne. ut tecũ habita &.n.q.ſ.t.c.ſ.dicit Perſius:& nec te qſieris extra. Aſſibꝰ ĩtuẽdis.i.uilioribꝰ pecuniis q̃drãtibꝰ.ut illd ĩ priapeis:nõ aſſis faciũt. Notæ:ĩfamiæ. Sic.n. Valerius max.caput ſcripſit d̃ nota cenſoria exemplorum libro. Compendia:utilitates & cõmoda. Non eſt magni loci: hoc ẽ nõ ptinet ad eũ q ſit alicuius dignitatis & ęſtimatõis. Terẽtius Eunucho. Cõueni hodie aduenięs q̃ndã mei loci hic atq ordis:& elegãter Pall. hic ĩãgit qd eſt apd̃ Ora.lib.i.epiſtolaꝝ. Qui melior ſeruo: q liberior ſit auarꝰ ĩ triuiis fixũ cũ ſe d̃mittit ob aſſẽ. Itẽq apd̃ Perſiũ. Inq luto fixũ poſſis traſcẽdeſ nũmũ

Aſiphile ornatus fidei cui iure fatemur.
P Siquid in arcano pectoris umbra tegit:
Bis ſeptẽ paruos opus agricolare libellos:
Quos manus hęc ſcripſit parte ſilente pedum
Nec ſtrictos numeris nec apollinis amne fluentes
Sed ptra tantum ruſticitate rudes
Commendas:dignaris:amas:et ruſtica dicta
Affectu ſocii ſollicitante colis.
Nunc ideo modicum creſcens fiducia carmen
Obtulit arbitrio lętificanda tuo.
Eſt noſtrę ſtudium non condemnabile muſę:
Vrbanum fari ruſticitatis opus.
Sub thalami ſpecie fœlices iungere ſiluas:
Vt ſoboli mixtus creſcat utrinq decor.
Connexumque nemus ueſtire affinibus umbris:
Et gemina partum nobilitare coma.
Fœderibus blandis dulces confundere ſuccos:
Et lętum duplici fruge ſaporis ali.
Quę quibus hoſpitium prępſtent uirgulta docebo:
Quę ſit adoptiuis arbor honuſta comis.
Ipſe poli rector:quo lucida ſydera currunt:
Quo fixa eſt tellus:quo fluit unda maris:
Cum poſſet mixtos ramis inducere flores:
Et uaria grauidum pingere fronde nemus:
Dignatus noſtros hoc inſignire labores:
Naturam fieri ſanxit ab arte nouam.
Non ſegne officium noſtrę reor eſſe camœnę:
Aut operis parui gratia fiet inops.
Si uelocis equę pigro miſceatur aſello
Ardor:ut in ſterilem res cadat acta gradum:
Fœcundumque genus productus deleat hęres:
Et ſibi defectum copia prolis agat:
Cur nõ arbor inops pingueſcat ab hoſpite gemma?
Et decus externi floris adepta micet?
Incipiam quicquid ueteres ſcripſere coloni:
Sacraque priſcorum uerba laborę ſequar.

Paſiphile ornatꝰ fidei. Seqt̃ aliud ꝓœmiũ elego uerſu ſcriptũ in quo agit grãs paſiphilo:q digneſ cõmẽdare & amare hũc libellũ. Simulq ꝓponit qd ſit tractaturus hoc ẽ de triplici ĩſitiõe. Paſiphili ãt appellatio ĩterꝑtaſ oĩbꝰ amicus. Hic plurimũ nũc Palla.a fide cõmẽdaſ. Fuerat.n.fortaſſe hic paſiphilus alicuius ĩpatoris Secretarius aut hoc dicit. Cui ego Palla.cõmitto ſecreta mea:cũ ſis fidei ornamẽtũ. Parte ſilẽte pedũ. Quoniã ſcripſi ſupiores libros proſa orõne. Affectu ſocii.ſ.mei:ſemetipſm ſignat. Nec ſtrictos numeris. Hoc dicit ĩ attẽuatiõnẽ libroꝝ ſuoꝝ:q ſcripti ſint ſermone pedeſtri:& orõne nõ numeroſa. Nõ iõ:qa tu amas. Arbitrio iudicio. Vrbanũ. Vnde ſcriptores agricolationis appellãt arbores urbanas.i.domeſticas & ſatiuas. Sub thalami ſpẽ. Inſitio nãq ſpẽs mãtrimõii quodãmõ eẽ uŕ. Veſtire affinibus ũbris:hoc ẽ arboribꝰ. Affinibꝰ ãt dicit qa ĩ iſitõe:q̃rẽdũ ẽ.quæ cuiq magis arbor ꝯueniat lege Ply. li.xvii.ca.xiiii. Docet tñ Colu.ex oĩbꝰ arboribꝰ ĩ oẽs arbores fieri poſſe iſitões. Duplici fruge. Vñ arbores frugiſere Ply.& cæteris. Quæ qbꝰ hoſpitiũ.ita Virg.Quæ qbꝰ ãteferã. Ipſe poli rector. Oñdit iſitionẽ eẽ artificioſã & nõ naturalẽ. quonã aũt mõ inuẽta fuerit iſitio te edocebit plynius eo libro

quo ſupra allegauimus. Si uelocis equæ. Argumẽtũ a fortiori. Ardor. alluſiſ ad illd̃ uirgilianũ: Scilicet ante alios furor ẽ iſignis equaꝝ: In ſterilẽ res cadat acta gradũ. Tãgit mulũ & mulã: q raro imo fere nũq̃ gignũt. Vñ puerbiũ mula pepit. unde ẽ illud Iuuenalis: Et fœtæ ꝯparo mulæ. legi/ to ẽt Ariſto. li. ultio de aĩalibꝫ. Hoſpite gẽma. ꝑpterea ꝙ ẽ ſpẽs iſitõis q̃ uocaſ ioculatio. Ca teꝝ gẽma ꝑprie uitiũ ẽ ſicut oculi arboꝝ: auctor Ply. Pricipio multas ſpẽs. Tria iſitionũ gñra ãliq tradiderunt ut ſcribit. L. Colu.

Principio multas ſpecies induſtria ſolers
Protulit: et doctam iuſſit inire manum.
Nam quęcũq; uirens alienis frondibus arbos
Comitur: his diſcit credita ferre modis.
Aut noua diſcreto figuntur germina libro:
Aut aliud ſummo robore fiſſa capit:
Aut uirides oculos externi gemma tumoris
Accipit: et lento ſtringitur uda ſinu.

De uite.

PRimus echionii palmes ſe iungere bacchi
Nouit: et externo tenditur uua mero.
Nexilibus gẽmis fœcundos implicat artus
Vitis: et amplexum paſcit adulta genus.
Degeneriſq; comę ueſtigia mitis inumbrat
Pampinus: et pingui curuat honuſta deo.

De oliua.

RObora palladii decorat ſilueſtria rami:
Nobilitat partus bacca ſuperba feros.
Fœcundat ſterilis pingues oleaſter oliuas:
Et quę non nouit munera ferre docet.

De piro.

GErmine cana pir⁹ niueos haud ſuida flores
Cõmodat: et uarium nectit amore nemus:
Nũc rapit hirſutis horrẽda ſoronbus arma:
Et docet indomitas ponere tęla piros.
Nunc teretem pingui ꝑducit acumine malum:
Fraxineaſq; nouo flectit honore manus.
Phyllida quin etiam grandi miteſcere fructu
Inſtituens: durę dat ſua membra cuti.

li. vi. ca. ix. unũ igt quo reſecta & fiſſa arbor reſectos ſurculos accipit. alteꝝ quo reſecta ĩter li/ brum & materiã ſcia admittit q̃ utraq; gñra ueris tp̃e fiũt. Ter tiũ quo ĩpas gẽmas cũ exiguo cortice ĩ ptẽ ſui d̃libratã ſcipit: quã uocãt ẽplaſtrationẽ uel ut qdã ioculatiõez: hoc gẽus iſitio nis æſtiuo tp̃e optĩe uſurpaſ: & reliq̃ q̃ ſequũtur. Vide etiã hũc nr̃m mẽſe feb. ti. xvii. Lẽto ſi/ nu: hoc ẽ tenaci: ad digitos lẽti/ ſcit habẽdo Virgilius

Primus echiõii. Poſt triplicẽ iſitionũ diuiſionẽ agredif Pal. ꝑticularẽ inſitionẽ: & prio loqſ d̃ uite queãdmodũ facit Ply. li. xiii. ca. i. Nã ea ẽ maxie peculia ris italiæ arbor. Vites. n. ut idẽ auctor eſt: iure apd̃ priſcos ma/ gnitudĩe quoq; ĩter arbores nu merabãtur. De uite aũt iſerẽda loqſ Ply. li. xvii. ca. xv. Cato i/ gt tribus modis iſerit uitẽ: ꝑſec tã findi iubet p medullã: ĩ eã ſur culos exacutos ut dictũ ẽ: addi medullas ſiungi. Altero ut ſeſe uites ꝯligãt utriuſq; ĩ obliquũ latere ꝯtrario adraſo iũctis me/ dullis colligari. Tertiũ genus ẽ terebrare uitẽ ĩ obliquũ ad me/ dullã: calamoſq; addere lõgos: peds binos: atq; ita ligatũ iſitũ: ſtriaq; illitum opire terra cala/ mis ſurrectis. hoc uide apd̃ Ca/ to. d̃ agricultura. c. xli. addit tñ Ply. noſtrã ætatẽ correxiſſe: ut gallica igt uterẽſ terebra: q̃ ex/ cauat nec urit. d̃ terebra gallica ſcrib. Col. li. v. ca. xxix. Echiõi thebãi. Echio terrigena un⁹ fuit d̃ ꝯditoribꝫ thebaꝝ. d̃ quo Ouid. Quiq; ſupſtitibꝫ: quoꝝ fuit unus echion. Palmes ſe iũgere. Palmes appellaſ ram⁹ nouus ĩ uite: ſicut termes ĩ oliua. Nexilibꝫ gẽmis. Proprie loqtur: locutiõe quãuis aduẽtitia. gẽmã. n. uitiũ peculiarẽ eẽ diximus. Tãgit aũt emplaſtrationẽ. Robora Palladii. De oliua & olea Ply. li. xv. & dicit Pallad. ꝙ oliua ſatiua ĩſeriſ oleaſtro q græcis κοτινοσ diciſ. Rami ſurculi in oliua ꝑprie dicũtur thaleæ: ut adnotauit Noni⁹ marcell⁹. Germine cana pirus. Multas piri ĩſitiões deſcri bit. nã hæc arbor multis arboribus cõuenit οχνη græcis diciſ pirus. lege Columel. li. vi. ca. viii. ubi de arboribus pomiferis: ibi. n. multas ſpecies piroꝝ nominat. Silueſtris pirus αχρασ græ/ cis dicitur. Vnde græcorum epigrammatis eius inſitio celebratur. Cana pirus. Virgi. ii. geor.

lib. Ornuſq; icãnuit albo flor piri. Nũc rapit hirſutis. i. ꝯiũgit pirus ſatiua piro ſilueſtri. Fraxineas man⁹. i. ramos. Phyllida gn ẽt. Phyllis regia thraciæ mutata ẽ ĩ arborẽ quæ dr amygdalis: & ab ei⁹ noie phylla græcis hoc ẽ. Folia noia ſortita eẽ uidẽt ſpẽ prũi. Sed ſilueſtris ẽ & ſpia arbor: Et ſteriles ſpinos arbor ẽ: ex q̃ faces nuptiales fiebãt. Vñ illđ catullianũ: Spinea q̃re tædã. đ ſpinis ſterilibꝫ Vir. iiii. geor. li. Et ſpinos iã pruna ferentes

Et ſteriles ſpinos et inertem fœtibus ornum
Dotat: et ignotum cogit amare decus.
Huius et immiſſi uertere cydonea rami:
Pomaq; confuſus blanda creauit odor.
Caſtaneę ſeptos aſpro uelamine fœtus
Exuit: et placido pondere mutat onus.
Meſpilaq; exarmat pugnacibus horrida membris:
Et mala tranquillo cortice uota premit.
Creditur in libycis ſua germina nectere ramis
Lętaq; puniceo poſſe decore frui.

De malo punico.

Vnica non alios unq̃ dignata ſapores
p Mala: nec externis aſſociata comis
Ipſa ſuas augent mutato ſemine gemmas:
Et ſibi cognato picta rubore placent.

De pomo.

Inſita proceris pergit concreſcere ramis
i Et ſocia mutat malus amica pirum.
Seq; feros ſiluis hortatur linquere mores:
Et partu gaudet nobiliore frui.
Spiniferas prunos armataq; robora ſentes
Leuigat: et pulchris ueſtit adulta comis.
Exiguam ſorbum dulci diſtendere ſucco
Nouit: et ad cupidas flectere poma manus.
Stipitibus gaudet nomen mutare ſalignis:
Et gratum nymphis ſpargere flore nemus.
Robora thyrſigero platani concordia baccho
Fœtibus inſtituit plena rubore nouis.
Illius inſolitas miratur perſicus umbras:
Populeęq; ferunt candida dona comę.
Meſpilus huic pater: lapidoſaq; uiſcera mutans
Tenditur: et niueo plena liquore rubet.
Pro ſudibus fœtis et pro pręgnantibus armis
Caſtaneę fuluum dant noua mala decus.

Vertet cydõia rami. De malo cydonio Ply. li. xv. ca. xi. hẽt ãt nomẽ a cydone urbe cretę; uñ trãſlatũ fuit; latini uocãt cotoneũ. huic malo Melopeponem ſuauiſſimũ terræ fructũ ni ocꝑ ęcuo ĩ deliciis hitũ referim⁹ acceptũ. Ex cydonio ꝑterea fit cydonitis cũ melle uel ſapa & cuꝫ ſacaro nõnullis uulgo cotoneatã dicimus. Caſtaneæ ſeptos. Caſtaneæ ꝓducũt fœtus intra corticẽ ſpinoſũ. quẽ aliq uocãt echinnũ ab echino piſce; uel ab erinaceo: q eſt porcus terreſtris ſpinoſus. Caſtãea primũ uenit đ ſardibꝫ uñ σαρδιανοσ βαλανοσ græcis dictitat. Meſpilaq; de hoc īfra dicemus: & idẽ Pallad. ſupra ti. x. q̃rti li. Creditur in lybicis. Malũ punicũ ſignat: đ quo lege Ply. li. xiii. ca. xix. græce dr ροια. Lætaq; pũiceo. ĩtelligit pira purpurea.

Pũica nõ alios. De malo punico Ply. ſcribit li. xiii. ca. xviii. Sed circa carthaginẽ iqt malũ punicũ ſibi cognomẽ uẽdicat: aliq granatũ appellãt. Apyrinõ dr cuius nucleus lignũ nõ habet. Martialis ĩ diſtichis. Balauſtiũ dr flos eius & medicinis idoneũ & tigẽdis ueſtibꝫ. uñ ueſtẽ balauſtinæ. Malicoriũ ueto cortex uiridis quo tigũt coria. De medicis eiuſdẽ mali punici uide Ply. li. xxiii. ca. vii. ubi ẽt loqr đ ſilueſtri punico: & ſupra Pallad. ti. x. mẽſis martii. In ſetmĩ inqt iſeri põt circa apri. Kal. mẽſe martio ultimo.

Inſita poetis. Iã de pomo loqtur: & poma dicta eẽ poſſunt ut ſcribit li. i. de agri. qđ idigẽt potu: dñr mala noie grȩco. μηλον. n. illis pomũ & ouis nũcupat. arbor ipſa μηλιο. De generibus. xxviiii. malorꝫ Ply. li. xv. ca. xiiii. deſcribit aũt Pal. x. arbores qbus põt iſeri malus

Seq̃ feros.i.malus ſatiua íſerit̃ malo ſilueſtri. Spiniferas prunus.ſupra diximus:ex auctoritate Vir. Et ſpios iá pruna ferẽtes. Eſt.n.ſpinꝰ ſpẽs pruni ſilueſtris. Læuigat.i.polit læuẽ facit. Exiguá ſorbũ. De ſorbis ply.li.xv.ca.xvii. Exiguá reſpexit ad poma exigua. Salignis. De pomis & piris ſupra Palla.ti.xxv.mẽſis feb.ubi ait. Malus oĩ gñre íſeri põt:quo pirꝰ:mẽſe febr.mar.& aliis qbus pirus íſerit̃ í malo í piro:í ſpio:pruno ſorbo:pſico platano:populo:ſalice. Platani ɔcordia baccho. Hoc dicit ppea q̃ átiq ſub umbra platani ɔuiuabant. Vir.iiii.geor. Iáq̃ miniſtrãtur platanũ potantibus umbras.& Oui.methamor.x. Et platanꝰ genialis acerq̃ coloribꝰ ípar. d platano loq̃t ply.li.xii.ca.i.ubi hæc ſubdit. Tãtũq̃ poſtea honoris ícreuit:ut mero íſuſo nutriant̃. Cõptũ id maxie pdeſſe radicibꝰ:docuimuſq̃ etiá arbores uina potaſ:& hoc ẽ fortaſſe qd nũc ait Palla. Martialis.

Ipſa ſuo onerát. De pſico lege ſupra Pal.ti.vii.mẽſis nouẽbris. pſicorũ gñra q̃ttuor facit ply.li.xv.palma daſ duracinis: nationũ habẽt cognomen gallica & aſiatica: ut Colu.lib.xi. Tempeſtiua madent & reliqua quæ ſequuntur.

Cũ pſtet cũctis ſe.f.c. Malũ cydoniá ait nõ niſi in ſe íſeri cũ recipiat í ſe ſurculos ppe oís generis.pũici:ſorbi:oíum malorũ q̃ meliora pducat:ut ſupra Palla.menſe febr.meminit ti.xxv. Ex cydonio ſalgama fieri diximus:eáq̃ compõnem græcis κυοϑγιτω uocitari.lege Palladium ti.xx.mẽſis octob. Scit tamẽ nullo.i.nulla re.

Aemula dura piri.meſpilũ canit íſeri piro ſilueſtri:& cũ utraq̃ arbor aſpa ſit:fructꝰ fieri aſpiores.ſi lege ſupra ti.mẽſis mar.

Nec nõ & citrei. Malũ citreũ nũc ait inſeri moro ſicut citreæ morũ necnõ piro ſilueſtri. Reuiſe ſupra eodẽ ti.ubi ſubiũgit:iſeritur igt & piro:& ut qdá moro. Malũ citreũ putát aliq eẽ id qd ferat medica arbor. Cuiꝰ rei meminit Macrob.capite d fructibꝰ ſed d citreo Marti.quoq̃ í diſtichis. Pomaq̃ paſturi eſitaturi cõmeſturiue. Citrea ut diu durẽt í uas citrũ mitte:gypſa & ſuſpẽde dicit Apitiꝰ li.i. Pruna ſuis addũt. Iá dicit quẽadmodũ prunꝰ iſerit̃ í ſe & í caſtanea:ut ſupra docuit ti.vii.mẽſis nouẽb. Inſerit̃ inq̃ in ſe:& pſicũ recipit uel amygdalũ uel malũ. Sed eá degenerẽ reddit & paruũ. Adi quoq̃ Colu.hortos:& Ply.li.xv.naturalis hiſt. Exarmat:hoc ẽ:nõ facit fructus echinatos. Aſſueſcũt ſiliquæ. De ſiliqs mẽtionẽ facit Ply.li.xv.ca.xxiiii.ubi ait aut pcul abeſſe uident̃:& pduloes ſiliquæ:niſi q̃ í his cortex ipẽ máditur:digitorũ hois longitudo illis:& interi falcata pollicari latitu-

De perſico.

Pſa ſuos onerat meliori germine ramos
i Perſicus:et pruno ſcit ſociare genus.
Imponitq̃ leues í ſtipite phyllidis umbras:
Et tali diſcit fortior eſſe gradu.

De malo cydoneo.

Vm pſter cunctis ſe fulua cydonea pomis:
c Alterius nullo creditur hoſpitio.
Roboris externi librum aſpernata ſupbit:
Scit tantum nullo creſcere poſſe decus.
Sed propriis pandens cognata cubilia ramis.
Stat contenta ſuum nobilitare bonum.

De meſpilo.

Emula dura piri deſpecti mala ſaporis
a Meſpilus admiſſo germine tuta ſubit.
Et geminis ſeſe uiolentior inſerit armis:
Atq̃ auidas terrent robora ſęua manus.

De malo citrino.

Ec non et citrei patiuntur mutua rami
n Pignora:quę grauido cortice morus alit
Pomaq̃ paſturi blando redolentia ſucco
Armatis mutant ſpicula nota piris.

De prunis.

Runa ſuis addũt fœlicia germina mẽbris:
p Donaq̃ cognato corpore lęta ferunt.
Exarmat fortus: ſed brachia roboris armat
Caſtaneę prunus iuſſa tenere larem.

De ſiliqua.

Sſueſcunt ſiliquę uiridi molleſcere ſucco:
a Et gremio paſcunt cętera poma ſuo.

dine. Sed & Col. li. vi. Siliquã inqt græcã: quã qdã κερατιον uocãt: & pficũ añ brumã p autũnũ ſerito. Sũt & nõnulli q ξυλοκερατα. ſiliqs appellẽt. Hic ẽt ſiliq̃ ſignificat corticẽ illũ lõgũ legu/minũ: ut fabaꝝ & lupinoꝝ. Vir. grãdior ut ſoboles ſiliqs ſalacibꝫ eẽt. & Ora. paſtꝰ ſiliqs & pane ſecũdo. Hũc quoq; nũeꝝ ſupra ſuiſſe ta mẽſe fe. ti. xxv. d ſiliqs legito paulo ĩfra qdã paucula & Theophra. li. q̃rtũ. Perſuadet moris tetrũ. de ficuũ generibꝫ undeuigiti ſcribit Ply. li. xv. ca. xviii. & Colu. li. vi. ca. viii. necnõ Ma/crobiꝰ. Pallad. quoq; ſupra ti. x mẽſis mar. Sed de ficu ægyptia copioſe ply. li. xiii. In uaſis dat ſua iura comis. In uaſis pticipiũ ẽ paſſiuũ. ſupra Pallad. Inſerit̃ ãt igt ĩ caprifico: ĩ moro: ĩ platano & oculis & furculis. Inſi/gnes foliis platanos. De ĩſitiõe ficus ĩ platano loqt̃. Ficũ tecẽtẽ. Pruna: pira ceraſia ut diu ſer/ues: oĩa cũ peciolis diligẽter le/gito & ĩ melle ponito ne ſe ɔtingãt: ſic docet apitiꝰ. Cæteꝝ hic ordo notãdus. quatuor. n. uer/ſus ſimul ĩſigũtur

## De ficubus.

p Erſuadet moris tetrum mutare colorem
Ficus: et in uaſis dat ſua iura comis.
Se quoq; miratᷣ pingui grandeſcere ſucco:
Et ſolitum gaudet uincere poma modum.
Inſignes foliis platanos fœlicia menſis
Brachia gaudentes uiris honore comas
Ingrediens pingui ſe cortice maxima ficus
Seruat: et optatos implet adepta ſinus.

## De moro.

m Vtua quin etiam moris commercia ficus
Præſtat: et oblatum robore germen alit.
Fraxinus huic auidæ cõfert ſua mẽbra ſorori:
Et metuit fœtus ſparſa cruore nouos.
Proceras fagos et poma hirſuta uirentis
Caſtaneæ duris aſpera mala comis
Inficiens monſtrat piceo nigreſcere partu:
Et ſucco paſcit turgida poma nouo.
Obſequitur moris blando therebintus odore:
Et geminis ueniunt munera mixta bonis.

## De ſorbis.

f Orba ſuos partus merito maioris honeſtãt
Seminis: et pulchro curua labore nitent.
Hæc arbos ſpinæ duros mucronibus artus
Exuit: ac libris mitibus arma tegit.
Aureaq; annexo miſcere cydonea fœtu
Gaudet: et externi dona coloris amat.

## De ceraſo.

i Nſeritur lauro ceraſus: partuq; coacto
Tingit adoptiuis uirginis ora pudor.
Vmbrãtes platanos et iniquã robore prunũ
Compellit gemmis pingere membra ſuis.
Populeaſq; nouo diſtinguit munere frondes:
Sic blandus ſpargit brachia cana rubor.

Mutua qn ẽt moris. De mo/ris adi Ply. li. xv. c. xxiiii. Itẽ li. xvi. ca. xxvi. ait. n. q nõniſi ex/acto frigoꝛ germiat: ob id ſapiẽtiſſima arboꝝ dicta. Pallad. aũt ſupra menſe feb. ti. xxv. Inſerit̃ igt ĩ fico & ĩ ſe tãtũ ſub cortice: grçce dr̃ συκαμινος. ut Cor. Celſ. li. iii. ca. xviii. & μωρον fructus. i. moꝝ. uñ medicinalis cõpoſitio Διαμωρων: q ex ſucco moroꝝ fit Blãdo terebi/tus odore. terebithus arbor cu/ius qdã ſpẽs hẽt fructũ faba ma/iorẽ: odore iucũdiorem. Vir. x. æne. aut ericia terebitho ex hac fluit reſina q̃ eſt aliis odoratior: ut ſcribit Ply. li. xiiii. ca. xx. id Pallad. blãdũ appellat terebiti odorẽ. plebei italici ẽt nũc tere/bithinã appellãt ſuccũ illũ terebithi. d terebitho multa Ply. li. xiii. c. vi. Sorba ſuos ptus. de ſorbis uid ſupra li. v. mẽſis apr. ti. v. ubi ait hoc mẽſe ſorbũ po/terimꝰ ĩſererẽ ĩ ſe ĩ cydõio & ſpia alba ac libris mitibꝰ corti/cibꝫ tenerorioribꝫ. Inſerit̃ lauro ceraſus. De ceraſis ſcri. Ply. li. xv. c. xxv. ubi põit octo genera. Supra ẽt Pal. ti. xii. mẽſis oc/tobr. Ceraſus igt ĩſerit̃ ĩ ſe ĩ pruno ĩ platão: & ut alii ĩ populo. Cõpellit gẽmis: p ioculationẽ. ſ. ply. nimis qnquẽnio ẽ: q pdiere q̃ uocãt laurea nõ igrate amaritudis ĩſita lauro: his dſiccatis ſolẽt cog nſi altilia aſſanda replere.

De amygdalo.

Hyllis odoratos primęuis floribus artus
p Diſciſſi pruni cortice fixa tegit.
Pomaq; pmutat uelamine pſica mixto
Duriciemq; docet tegminis eſſe loco.
In modicam tornat ſiliqua tendente figuram:
Et frondes pulchro ditat odore feras.
Caſtaneamq; trucem depulſis cogit echinis
Mirari fructus leuia poma ſui.

De piſtaciis.

Vt et amygdaleos ſubeunt piſtacia ramos
q Et debitum maius de breuitate petunt.
Hęc et cognato cingēs therebintus amictu
Nutrit adoptiuis nobilitanda comis.

De caſtanea.

ſ Lumineã ſalicem fœcundāt ardua membra
Caſtaneę:et multo paſta liquore uigent.

De nuce.

Rbuteas frōdes uaſtę nucis occupat umbra
a Pomaq; ſub duplici cortice tuta refert.
Cętera:quę ſolers proceſſu temporis uſus.
Exprimet:exemplis inſtituere nouis.
Hęc ſat erit tenui uerſu memoraſſe poetam:
Quem iuuat effoſſi terga mouere ſoli.
Carmina tu duros inter formata bidentes.
Aſpera:ſed miti ruſticitate leges.

Phyllis odoratos. Amygdali meminit Ply.li.xv.ubi de nucib9 agit.lege ēt Macrobiū:q eã tū græcã tū thaxiã nucē dici ait:atq; ſecūdū fabulã fabulat. Velamie pſica mixto. Ad pſicū inuiſē dã remea ſupne ſi libet.ti.vii.mēſis nouēb. In modicã tornat ſiliq̃. De ſiliq̃ paulo ãte diximus:& ſiliq̃ ē ēt fœnūgræcū ut apd Columellã li.xii.ca.ii.ſcriptū ē ſiliquã:qd ruſtici fœnūgræcū appellãt eius diminutiuū ſiliquula:quo uſus ē Varro li.i. Cū dn̄s ſiliquulã cepit:oēs ſiliquaꝝ ſpēs abe noie cornicula dicūtur ēt a uernaculis multis nr̄is a ſimilitudine cornuū:ſicut a græcis κερατια nominãtur:imo fœnum græcum.i.ſiliqua a græcis hac rōne dicit βουκερασ & αιγοκερασ a cornibus:& τηλισ a longitudine corniculoꝝ uñ.telinū appellat a medicis unguētū i qd fœnūgræcū miſcet.de quo Ply.xiii.natu.hiſto.& καρφοσ.i.fœnū uel feſtuca.nã & feſtuca a fœno dicta eſt. Sciēdū ꝑterea ſiliquã ſeu grana ſiliquę inter pondera numerari. Vnde obolū ſiue ſcrupulū dicimus eē pōdus ſiliquaꝝ ſex; ut in libris de pōderibus & mēſuris eſt inuenire:& noſtri aurifices populari ligua unū ceratiū & duo & tria ceratia auri appellãt uocabulo græco pro ſilliqua.

Quin & amygdaleos. De piſtaceis lege ſupra ti.xii.menſis octob. Adi etiã Plyniū li.xiii.cap.v. Syria ingt ꝑter hanc peculiares hēt arbores in nucū genere piſtacea nota prodeſſe aduerſus ſerpentū morſus & potu & cibo. Item.hanc aūt idē uitellius in italiã primus itulit eodē tpe ſimul in hiſpaniam flaccus Pompeius eques romanus qui cum eo erat.

Hæc & cognato cigens therebinthus. Vnde idem aliubi: ſeritur ingt therebintho menſe febr.uel menſe martio:& alii amygdalo īſeri poſſe affirmãt.

Flumineam ſalicem. Caſtaneaꝝ octo genera cōnumerat Ply.li.xv.inuiſe etiam Macrobiū:q ait appellari nucem heracleoticam.

Arbuteas frondes:ueſtæ nucis. De nuce Ply.li.eodem.ca.xxii. Nux a græcis καρυον dicitur a capitis grauedine pp odoris grauitatem conuenit dictum ait Ply.κapa.n.græce caput. Baſilica etiam nux uocitatur & latine iuglans. Macrobius. Arbuteas frondes. Virg.geor.ii. Inſeritur uero ex fœtu nucis arbutus horrida. Cæteraque ſolers. Concluſio opuſculi. Hæc ſat erit tenui parodia Virgiliana:ex bucolicorum calce. Inter formata bidentes. Bidens inſtrumentum ruſticanum binos habens dentes. Iuue. Viue bidentis amans.

FINIS.

D. Vgerii Pontremulenſis legum ſcholaſtici ad lectorem carmen.

Ocia da feſſis tandem ſtudioſe camœnis:
Aoniiq; celer numina linque iugi.
Non ſemp cytharam tẽdit formoſus apollo:
Nec mars cornipedes in fera bella trahit:
Rura tibi placeant nitidi quoq; cultus agelli:
Rure nihil culto gratius eſſe poteſt.
Tu mõ adoptiuis creſcat face plurima ramis
Arbor: & externa ſurgere fronde paret.
Nec modo te pigeat uarios perferre labores.
Quos uel præcipue bachica cura petit.
Non apis hiblææ cœleſtia mella recuſes:
Nam tibi mille modis ocia rumpet ager.
Sum rudis at forſan paganis uſibus inquis:
Tempora conſumpſit nam mea calliope.
Perlege diuini primum monumenta catonis:
Et quod uarronis pagina docta refert.
Quodq; ſuis doceat terſus columella libellis:
Poſt modo palladius cætera te moneat.
Horum ſi fueris lector præcepta ſecutus:
Crede mihi alcinoi tunc tibi cedet ager.

Eiuſdẽ ad Benedictũ impſſorem carmen.

Quas tibi nũc grates referat Benedicte iuuẽtus:
Nocte die ſtudiis: quam uigilare iuuat.
Hoc mẽdoſa tenet quod littera nulla uolumen:
Impreſſum miра nec minus arte fuit.
Dii tibi dent pylios annos longamq; ſalutem:
Efficiant uotis ut potiare tuis.
Semper in ærata nummus tibi pullulet arca:
Mercibus aſpiret mercuriuſq; tuis.
Si quis enim iuſti uiuit ſeruator & æqui:
Diſpeream ſi non hic Benedictus erit.

Opera agricolationum: Columellę: Varronis: Catoniſq;: nec non Palladii:
cum annotationibus. D. Philippi Beroaldi: et cõmentariis quę
in aliis impreſſionibus non extant. Impreſſa Bonon.
Impenſis Benedicti Hectoris Bononienſis.
M.D.IIII.X.calen.ſeptemb.

REGESTVM.

a.iii.b.iii.c.iii.d.iii.e.iii.f.iii.g.iii.h.iii.i.iii.k.iii.l.iii.m.iii.n.iii.o.iii.p.iii.
q.iii.r.iii.ſ.iii.t.iii.u.iii.x.iii.y.iii.z.iii.&.iii.ꝯ.iii.ꝶ.iii. A.iii.B.iii.C.ii.
D.iii.E.iii.F.iii.G.iii.H.iii.I.iii.K.iii.L.iii.M.iii.N.iii.O.iii.P.iiii.
Q.iii.R.iii.S.iii.T.iii.V.iii.X.iii.Y.iii.Z.iii.ET.iiii.

gitized by